MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

UNITATEA ROMÂNILOR — STRĂDANII ŞI ÎMPLINIRE

130 de ani de la Unirea Principatelor Române (*Pr. Gh. Petraru*) 3
Unirea Principatelor Române (*D. Ivănescu*) 6

IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ DĂINUIEŞTI

Patria, zi de zi, pe noi trepte de dezvoltare şi bunăstare (*Arhid. Ioachim Glosanu*) 18

BISERICA ŞI PROBLEMELE VREMII

Pacea şi integritatea creaţiei (*Asist. univ. dr. V. Răducă*) . 23
Biserica Ortodoxă Română, slujitoare a păcii şi apărătoare a vieţii (*Pr. I. Cârciuleanu*) 33

„PACE CELOR DE APROAPE, PACE CELOR DE DEPARTE"

Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST făcută Bisericii Ortodoxe din India *(Pr. C. Buzdugan)* . . 41

S T U D I I

Drd. George APOSTOLU, Iubirea şi milostenia după Sfîntul Ioan Hrisostom 50
Dr. V. CHIRICA, Creştinismul la est de Carpaţi în lumina mărturiilor arheologice 69

P E T Ă R Î M P A S T O R A L

† *T E O C T I S T, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei,* Pilde nemuritoare de adevăraţi păstori 76
Elevaţie spirituală şi comuniune euharistică . . 78

P R E D I C I

Pr. Gh. SOLCAN, La Duminica a XXXII-a după Rusalii . . 82
Protos. Clement IACOB, La Duminica Fiului Risipitor . . 83
Pr. C. CĂLIMAN, La Sfinţii Trei Ierarhi 87
Pr. C. LEONTE, Despre stăruinţa în rugăciune. Evlavia şi făgăduinţa Anei 89

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

inv. 119
BIBLIOTECA MITROPOLIEI (65)
P.I-2

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iaşi
M00119

ANUL LXV, Nr. 1 IANUARIE — FEBRUARIE 1989

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi 6600

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și
Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3. Articolele nepublicate nu se înapoiază.

42.420

130 DE ANI DE LA UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

La 24 Ianuarie anul acesta s-au împlinit 130 de ani de la Unirea Moldovei cu Țara Românească, consfințindu-se și devenind realitate concretă vechea năzuință a românilor din toate provinciile locuite de ei, de a fi cu toții una. De aceea ziua de 24 Ianuarie 1859, cînd colonelul Alexandru Ioan Cuza a fost ales și domnitor al Țării Românești, după alegerea sa în Moldova la 5 ianuarie, rămîne o piatră de hotar în istoria Patriei noastre, cu adevărat zi de început în istoria României moderne. Conștiința românească va reflecta totdeauna la acest epocal eveniment pentru devenirea națională, iar inima noastră va vibra de sentimentele patriotice cele mai înălțătoare.

Unirea din 1859 se înscrie dealtfel în legitatea istorico-politică simțită și lucrată de toți românii, ca fiii aceluiași neam să trăiască în una și aceeași patrie, să slujească același țel și să se bucure de aceleași drepturi. Așa cum spunea luminatul patriot, Mihail Kogălniceanu „inima poporului nu se înșeală niciodată. Să ascultăm fraților inima poporului nostru ; să ascultăm glasul și interesul nației, care ne strigă neîncetat : Unire și Unire. Să gîndim că astăzi este ziua cea mare din veacul nostru, că astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria țării noastre". De fapt, deși vitregiile istoriei au impus în mod nefiresc existența și dezvoltarea separată a trei provincii românești, totuși românii dintotdeauna au gîndit și au simțit că sînt una, au avut conștiința identității proprii și au năzuit prin luptă să fie un singur popor, o singură națiune. Actul de la 1600, unirea celor trei țări românești sub sceptrul voievodului Mihai Viteazul, a redeșteptat nobilele idealuri ale unității.

Conștiința unității de neam, de limbă, a continuității de viață neîntreruptă în vatra vechii Dacii s-a transmis din generație în generație, pulsînd tainic dar ireversibil în ființa românilor. Cărturarii din cele trei provincii românești, începînd de la Grigore Ureche și Miron Costin, Constantin Cantacuzino sau Dimitrie Cantemir, continuînd cu Școala Ardeleană prin Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior sau Ion Budai Deleanu, ierarhi și clerici luminați, tipăritori de carte românească și slujitori ai unității de neam și de limbă, amintind doar pe Simeon Ștefan, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanul, sînt cei care au menținut treaz și au slujit jertfelnic și pilduitor unitatea națională și spirituală a românilor.

Anul 1848 reprezintă momentul semnificativ al istoriei naționale, cînd unirea românilor a fost revendicată și la Iași și la Islaz sau București și la Blaj, unirea fiind pentru generația pașoptistă, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Avram Iancu și ceilalți

corifei ai revoluției române, singura viabilă pentru devenirea românească, „cheia de boltă fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național". Evenimentele externe, conflictele și interesele puterilor europene ale timpului, unele favorabile unirii românilor, îngreuiau procesul politic al înfăptuirii unirii, dar vrerea fermă și irezistibilă a patrioților luminați, a maselor largi populare s-a impus și prin alegerea unanimă a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, atît în Moldova cît și în Țara Românească, visul de veacuri și năzuința intimă a românilor de a fi una a devenit realitate, aureolată plenar de actul epocal de la 1 Decembrie 1918 cînd s-a făurit România Mare. De la 24 Ianuarie 1859, așa cum scria ziarul „Românul" din 27 ianuarie „Moldova și Țara Românească sînt unite pentru totdeauna; nimeni nu le va mai putea despărți una de alta".

Așa cum sublinia Domnul Nicolae Ceaușescu, „primul și hotărîtorul pas spre unificarea statală l-a constituit Unirea Moldovei cu Țara Românească în ianuarie 1859. Victorie remarcabilă a maselor de țărani, meșteșugari, lucrători și tîrgoveți, a cărturarilor progresiști și patrioți, Unirea Principatelor a reprezentat actul care a pus bazele statului național român modern". *Subliniind semnificațiile majore ale acestui act istoric tot Domnia Sa spunea că unirea de de la 1859* „s-a înscris pentru totdeauna cu litere de aur în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național". *De aceea totdeauna poporul nostru va cinsti cu recunoștință și dragoste actul de la 24 Ianuarie 1859 și pe cei care prin lupta și viața lor l-au înfăptuit, iar munca înfrățită a tuturor fiilor patriei pentru progresul ei economic, social, cultural și spiritual reprezintă prinosul nostru, al celor de astăzi și al generațiilor viitoare pentru memoria și jertfa înaintașilor, făuritori ai unirii și ai devenirii noastre istorico-politice în general.*

*

A fi român, în istoria noastră s-a identificat cu a fi fiu al Bisericii strămoșești, iar Biserica noastră totdeauna a slujit năzuințele de dreptate, de progres ale națiunii noastre. Și la 1859 ierarhi și clerici ai Bisericii și-au adus contribuția prețioasă la înfăptuirea Unirii Principatelor. Mitropolitul Sofronie Miclescu al Moldovei sau Mitropolitul Nifon al Ungro-Vlahiei făcînd parte din Adunările elective, au avut bucuria de a proclama domn la Iași și respectiv la București pe Alexandru Ioan Cuza. Melchisedec Ștefănescu, Neofit Scriban, Dionisie Romano, Ion Bobulescu sînt doar cîteva nume din istoria Bisericii și a neamului luate din cronica fierbinte a acelor ani și înveșnicite în conștiința posterității.*

Referindu-se la acest act epocal pentru istoria noastră și sesizîndu-i autenticele dimensiuni de „pridvor al marii noastre Uniri naționale", Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist *spunea că* „ma-

---

* Despre contribuția slujitorilor bisericești, a se vedea studiul P. C. Pr. Sc. Porcescu, *Contribuția clerului ortodox român la înfăptuirea Unirii Principatelor*, în „M.M.S.", LV (1979), nr. 1-2, p. 12-29.

rile idei de unitate națională, de neatîrnare și dreptate de care a fost stăpînit poporul în grelele sale încercări și-au aflat împlinirea tot mai clară, tot mai actuală și datorită Bisericii Ortodoxe. Cu învățătura și gîndirea ei, ca Biserică străbună, ea a depus tot tezaurul ei de credință în slujba poporului". *Acesta este, dealtfel, crezul Bisericii noastre, de a sluji oamenilor, poporului și prin aceasta lui Dumnezeu. În vremea noastră, de profunde transformări înnoitoare, de muncă asiduă pentru progresul multilateral și prosperitatea Patriei, Biserica noastră este slujitoare a unității poporului român, pentru că numai în unitate există propășire, demnitate, înălțare materială și spirituală pe scara valorilor perene ale culturii și spiritualității.*

Și Unirea de la 1859 este înscrisă în inimile noastre ale tuturor, ca dealtfel toate evenimentele majore din viața poporului nostru și, comemorîndu-le, participăm la gloria Patriei și a neamului, la unitatea lui morală și spirituală, la unitatea lui de lucrare și năzuință de mai bine. Așa cum spunea Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, unitatea românească „strălucește în zilele noastre prin vrednicia brațelor, prin lumina minții și prin eroismul întregului popor, unit în jurul înaltei Conduceri de stat, adăugînd mereu noi și noi împliniri spirituale și materiale și înălțînd patria pe culmi de înflorire, de deplină afirmare a independenței și suveranității naționale. În acest iureș de simțire și de atașament patriotic ne aflăm și noi ierarhii, credincioșii și slujitorii Bisericii noastre strămoșești spre a aduce prin graiul eforturilor noastre sporite sprijinul hotărîtor în munca plină de avînt a întregului nostru popor român, năzuințelor sale de pace, de colaborare și prietenie dintre oameni și popoare".

Iată, surprinse sintetic semnificațiile și sensurile Unirii de la 1859 în lumina unității românești de astăzi, a aspirațiilor nobile ale poporului român, angajat plenar pe traiectoria devenirii sale sociale, economice și culturale.

Pr. Gh. PETRARU

UNIREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Există în istoria popoarelor momente importante care oferă perspectiva indispensabilă înțelegerii sensului și trăsăturilor unei întregi perioade istorice, care pune în lumină înfățișarea unei epoci. Acestor momente aparține Unirea Principatelor Române, rod al străduințelor românești, rezultat al energiei, tactului și priceperii politice. Problema constituirii statului național român a devenit, în contextul internațional al vremii, o problemă europeană, care a stat în atenția cabinetelor politice ale continentului, rezolvarea ei fiind determinată însă, în primul rînd, de factorii interni. Puternica mișcare de masă, efect al participării întregului popor, a prilejuit numeroase și veritabile manifestări de patriotism al căror ecou se observă atît în presa străină cît și în rapoartele diplomaților europeni interesați să informeze cu exactitate guvernele pe care le reprezentau.

Cabinetele diplomatice și politice ale continentului, ca și opinia publică, au urmărit cu atenție chestiunea românească din momentul în care aceasta, mai ales după 1855, a devenit un element de care depindea, în mare măsură, rezolvarea conflictului european. Redeschiderea problemei orientale, provocată de războiul Crimeii, a pus în discuție situația Principatelor Române. Interesul manifestat de Puterile europene s-a concretizat, în cadrul conferinței de la Viena, atît prin faptul că la punctul întîi al dialogului pentru încheierea păcii se afla schimbarea statutului juridico-politic al Principatelor Române (înlăturarea protectoratului țarist, menținerea suzeranității otomane și instituirea sistemului de garanție europeană), cît și prin declarația pe care reprezentantul Franței a făcut-o, la 26 martie 1855, cînd a propus unirea celor două Principate sub un prinț ereditar, străin sau român. „Printre combinațiile existente, menite să asigure Moldovei și Țării Românești o stabilitate și o forță suficientă — se spunea în memorandumul delegatului francez Bourqueney — prima ni se pare a fi Unirea celor două Principate într-un singur stat. Nu este necesar să se insiste asupra a ceea ce a făcut natura spre a ușura această unire, asupra identității de limbă, de obiceiuri, de legi și de interese“ [1].

Conferința de la Viena a luat sfîrșit fără a aduce pacea așteptată, dar în ceea ce-i privește pe români, marile Puteri au luat act de dorința lor pentru Unire și acest lucru poate fi considerat un bun cîștigat. În anul următor, la 25 februarie 1856, la Paris, s-au deschis lucrările Congresului în cursul căruia problema românească nu și-a pierdut deloc importanța și acest lucru se poate constata din prevederile tratatului încheiat cu acest prilej. Cele două Principate au fost puse sub suzeranitatea Porții, dar și sub garanția Puterilor, erau apărate de „vreun drept particular de amestec în treburile interne“, li se garantau „o administrație independentă și națională,

---

1. G. Petrescu, D. A. Sturdza și D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol II, București, 1889, p. 641.

ca și o deplină libertate de cult, de legislație, de comerț și de navigație" și se stabilea că nici o intervenție armată nu putea avea loc „fără un acord prealabil între Puteri" [2]*. Împărțite în două tabere, Franța, Rusia, Prusia și Sardinia pe de o parte, Turcia, Austria și Anglia de cealaltă parte, Puterile Europei au hotărît să trimită în Principate o Comisie de informare și să asculte doleanțele românilor ce trebuiau exprimate cu prilejul convocării Adunărilor ad-hoc. Aceste doleanțe, analizate de Comisia europeană, urmau să fie prezentate unei conferințe la Paris a celor șapte Puteri, a cărei menire era să se ocupe de organizarea viitoare a Principatelor Române.*

Congresul de pace din 1856, pe lîngă faptul că a luat în discuție situația Principatelor ca o componentă foarte importantă a crizei orientale, a relevat și o nouă dispunere în cadrul sistemului de alianțe constituit în perioada războiului. Cele două tabere amintite mai înainte, unionistă și antiunionistă, s-au format nu pe baza opțiunilor afective pentru ideea Unirii, devenită, datorită românilor, o problemă internațională, cît mai ales pe jocul de interese care guverna aceste Puteri în anii ce au urmat încheierii conflictului militar. Deosebirile de păreri și interese care s-au manifestat în timpul Congresului față de „principiul Unirii" vor continua după încheierea lucrărilor atît fățiș, în cadrul dezbaterilor Comisiei europene de la București, cît și în culise, cu prilejul alegerilor pentru Adunările ad-hoc.

La 12 iunie 1857, Ch. Mourny, ambasadorul Franței în Rusia, după o discuție avută cu cancelarul Gorceakov referitoare la modul în care membrii Comisiei europene interpretează litera și spiritul Tratatului de la Paris, îi comunica ministrului de externe Walewski o serie de date deosebit de semnificative despre atitudinea guvernului austriac față de problema românească, date obținute prin intermediul reprezentantului Rusiei la Viena, Budberg. Acesta din urmă, după o întrevedere cu ministrul de externe, contele Buol, semnala interesul nedisimulat al cabinetului austriac față de subiectul la ordinea zilei, contele recunoscînd că „chestiunea Principatelor este de o importanță foarte directă pentru Austria, este pentru ea o afacere de existență" [3]*. Sensul real al acestui interes în viziunea diplomatului austriac se baza pe „faptul că Principatele nu concep Unirea fără un prinț străin și fără o independență absolută față de Poartă"* [4]*.*

Îngrijorați de faptul că în preajma frontierelor proprii ia naștere un stat național independent, punct de atracție pentru românii aflați în imperiu și exemplu molipsitor pentru mișcările de emancipare națională, austriecii au fost adversarii cei mai periculoși ai Unirii. Uneltirile lor au fost hotărîtoare în realizarea acelui adevărat complot internațional antiunionist care a dus la falsificarea alegerilor pentru Adunarea ad-hoc din Moldova. Faptul în sine era previzibil dacă se avea în vedere, printre altele, și amenințarea făcută de același ministru austriac. „I-am spus domnului Bourqueney — a afirmat Buol — că dacă domnul conte Walewski dorește să-mi

---

2. *Ibidem*, p. 1082-1083.
3. Ministère des Affaires Etrangères, *Archives Diplomatiques, Corréspondance politique, Russie*, vol. 214, f. 249 (în continuare, C. P. Russie).
4. *Ibidem*, f. 250.

promită că se abține, și că nu va lua o poziție atît de netă în problema Unirii, eu însumi mă angajez să nu iau poziție. Dar dacă el continuă să încerce să influențeze populația, contrar spiritului Tratatului de la Paris, mă voi considera îndreptățit să combat această influență prin aceleași mijloace. Austria are aici prea mult interes pentru a rămîne o spectatoare pasivă *(s. n)*“ [5].

În interiorul Principatelor lupta unionistă s-a desfășurat cu o adîncă intensitate mai ales după ce în anii 1856—1857, treptat, cei mai mulți din revoluționarii exilați de la 1848 s-au întors în Patrie. Crezul revoluționar nu fusese uitat. „Vrem să fim o nație, una puternică și liberă — spusese N. Bălcescu — prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci vroim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire“. În Moldova, datorită sprijinului acordat de Gr. Al. Ghica, adept al unor principii liberale și susținător al Unirii, mișcarea unionistă are un caracter legal și se desfășoară sub auspiciile Societății Unirii, *ulterior a* Comitetului electoral al Unirii, *care coordona toate comitetele înființate în principalele localități ale țării. La fel, în Țara Românească mișcarea pentru Unire era coordonată de un* Comitet central de acțiune, *iar la începutul anului 1857 un* Comitet central al Unirii *va prelua întreaga activitate desfășurată în ambele Principate Române. Colaborarea celor două mișcări naționale avea ca suport ideea „unirii cu frații de dincolo de Milcov“, iar propaganda făcută în rîndul maselor urmărea să facă cunoscut programul unionist care trebuia să capete adeziunea întregului popor.*

Așa după cum este cunoscut, programul, în patru puncte dădea expresie celor mai importante doleanțe ale națiunii române: autonomia și neutralitatea Principatelor Române, Unirea, prinț străin, guvern reprezentativ cu o singură adunare generală. În același timp au fost enunțate principiile viitoare ale organizării noului stat: respectul dreptului de proprietate indiferent de natura ei, egalitatea tuturor românilor în fața legilor, libertatea individuală și libertatea muncii pentru țărani.

Încă înainte ca evenimentul așteptat de întreaga națiune să se realizeze, cei mai mulți oameni politici români considerau că Unirea celor două țări este singurul mijloc de a satisface dorințele legitime ale întregului popor. Semnificativ în acest sens este un articol apărut la Iași, în ziarul „Zimbrul“, din 20 iunie 1856, sub semnătura lui Gh. Melidon, în care se susținea că Unirea „e o trebuință națională, instinctivă, pe care un român o simte curgînd împreună cu sîngele prin vinele sale, o suge cu laptele la sînul mamei sale, o respiră cu aerul țării sale, o gustă cu rodurile țărinei sale, o vede în curgerea apelor patriei sale, o privește în configurația terenului său“. Același autor, argumentînd dorința de unire, apelează la comunitatea de origine, limbă, port, istorie și interese, cu următoarele cuvinte: „Nu sîntem noi, moldovenii și muntenii, frați de același tată, nu vorbim noi o limbă, nu profesăm una și aceeași religiune, nu avem aceleași obiceiuri și năravuri, aceleași tradiții și suvenire, aceeași istorie, nu purtăm noi același nume, aceeași îmbrăcăminte,

5. *Ibidem*, f. 251.

nu am trecut noi prin aceleași suferinți și calamități, nu avem aceleași speranțe și interese“ [6].

În vara anului 1857, sub presiunea actelor arbitrare ale caimacamului Vogoride, menite să împiedice libera exprimare a dorințelor de Unire, Mihail Kogălniceanu scria tovarășilor de idei din București să depună toate eforturile pentru susținerea cauzei naționale, care se va hotărî la Iași. „Faceți toate eforturile pentru a anula listele electorale din Moldova — îi scria Kogălniceanu lui I. I. Filipescu, la 8/20 iunie 1857 — căci, crede-mă, nu la București ci la Iași se va hotărî marea chestiune“.

Malversațiunile austro-turce din Moldova, realizate în strînsă legătură cu caimacamul Vogoride, nu au rămas fără urmări, atît pe plan intern cît și internațional. Una dintre ele a constituit-o încordarea situației internaționale, țările care îmbrățișaseră Unirea aflîndu-se, la sugestia Franței, în situația de a rupe relațiile diplomatice cu Poarta dacă aceasta din urmă nu era hotărîtă să anuleze alegerile. La 15/27 iulie 1857 o telegramă trimisă de Walewski ambasadorilor francezi le cerea acestora „să propună colegilor (diplomaților n. n.) din Rusia, Prusia și Sardinia să meargă pînă la a amenința Poarta cu ruperea relațiilor“ [7]. *Zece zile mai tîrziu un corp de armată austriac a primit ordin să se îndrepte spre Principate iar unități ale armatei ruse au fost masate la granița cu Moldova. Cea mai importantă dintre urmări rămîne însă întîlnirea franco-engleză de la Osborne, din 6-10 august 1857, dintre regina Victoria și împăratul Napoleon al III-lea, o întîlnire la care problema românească s-a aflat în prim-planul discuțiilor, iar cei doi suverani, „animați de un spirit de conciliere ce trebuia introdus în relațiile internaționale“, au convenit, după o serie de „concesii reciproce“, expresia aparține lui Walewski, să anuleze alegerile din Moldova.*

Noile alegeri care au avut loc în Moldova s-au încheiat, după cum era de așteptat, cu victoria zdrobitoare a unioniștilor. Lucrările celor două Adunări ad-hoc s-au deschis la 4 și respectiv 19 octombrie 1857, ambele adoptînd același program: autonomie, unire, principe străin, guvern reprezentativ și neutralitatea Principatelor. Cu acest prilej, dînd glas speranțelor tuturor românilor, M. Kogălniceanu, în ședința din 7 octombrie 1857 a Adunării ad-hoc, a spus; „Luînd în privire că dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hărăzită de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată pentru că în Moldova și Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nimeni altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe, aceleași tendințe de îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, același viitor de asigurat, în sfîrșit, aceeași misie de îndeplinit“.

Adoptarea moțiunilor unioniste de către cele două adunări

---

6. Gh. Melidon, *Chestia cea mare pentru români,* în „Zimbrul“ din 20 iunie 1856, p. 1.

7. *C. P. Russie,* vol. 214, f. 292-293.

naționale a însemnat un prim fapt împlinit de care guvernele Europei au trebuit să ia cunoștință. Referindu-se la alegerile pentru Adunările ad-hoc din Moldova și Muntenia, în raportul din 12 octombrie 1857 trimis lui Buteniev, ambasodorul țarului la Constantinopol, Basily, reprezentantul Rusiei în Comisia europeană, sublinia rolul revoluționarilor de la 1848 în aceste alegeri și remarca faptul că „divanul valah este în totalitatea membrilor săi compus dintre exilații pașoptiști". Mai mult, diplomatul rus aprecia că evenimentele desfășurate în Principate „oferă o analogie cu cele întîmplate la 1789 în Franța" [8].

La 22 mai 1858 s-au deschis la Paris lucrările Conferinței căreia îi revenea obligația, conform Tratatului de pace din 1856, de a analiza atît doleanțele Principatelor Române exprimate în Adunările ad-hoc cît și propunerile Comisiei europene, iar în final să decidă asupra „problemei românești". Dezbaterile, minate de interese contradictorii, au alunecat pe panta compromisurilor, rezultatele obținute nefiind cele așteptate de români, marile Puteri încercînd, în fapt, o soluționare decentă, care să nu le afecteze interesele și prestigiul. Convenția din 19 august 1858, fructul Conferinței de la Paris, a stabilit că cele două Principate vor avea cîte un domnitor și cîte o adunare pentru fiecare, o comisie centrală la Focșani pentru legiferări de interes comun, o curte de casație comună, armatele sub comanda unui singur șef, menținerea suzeranității otomane, garanția colectivă a marilor Puteri și denumirea de Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei. Așa după cum bine s-a observat, Convenția suferea de un defect fundamental, acela că „nu stabilea nici Unirea și nici separația Principatelor" [9].

Documentul elaborat la Paris avea pretenția de a fi „definitivat" organizarea administrativă și politică a Principatelor Române, el fiind, în accepția creatorilor, legea fundamentală a țării, în realitate reprezentînd doar rezultatul eforturilor pe care Europa le făcuse din dorința de a oferi ceva națiunii române. Și acel ceva era un act plin de anomalii ce instituia un regim hibrid, de acest păcat dîndu-și seama chiar cei care contribuiseră la aducerea lui pe lume. Trebuia, acum, ca națiunea română să hotărască ceea ce pînă atunci influențase în mod determinant, dînd curs dorințelor și speranțelor sale, și aceasta avea să se întîmple prin soluția dublei alegeri a colonelului Alexandru Ioan Cuza, alegere care punea Europa în fața altui fapt împlinit, a unui act politic ce nu mai putea fi schimbat. Baronul Adolph d'Avril, de la Direcția politică a Ministerului de Externe al Franței, după 1866 consul general al acestei țări în România, referindu-se la această rezolvare dată de români, într-un memoriu al său, nota: „Dejucînd în parte stipulațiile Convenției, Moldova și Valahia au ales același domn. Veritabila semnificație a acestui act, spunea diplomatul francez, era de a da principiului Unirii o semnificație solemnă" [10].

---

8. *Ibidem*, vol. 215, f. 185.

9. T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856—1866*, București, f. a., p. 200.

10. Arh. St. București, Colecția *Microfilme Franța*, rola 72 (Ministère des Affaires Etrangères, *Archives diplomatiques, Mémoires et documents, Roumanie*, vol. 1, f. 119).

Alegerea lui Alexandru I. Cuza a provocat un entuziasm neobișnuit, entuziasm care se găsește în presa epocii, în corespondența principalilor participanți la acest eveniment, în memorialistică, în rapoartele diplomaților. Opțiunea românească avea o multitudine de semnificații; ea însemna protestul unei națiuni împotriva amestecului și a dominației străine, o victorie a ideilor noi împotriva unei lumi vechi, un act de dreptate și de demnitate. Beclard, consul general al Franței la București, ocupîndu-se de acest „semn manifest al dorinței naționale", în raportul trimis ministrului său de externe, scria: „Alegerea lui Alexandru Cuza a fost o manifestare cu totul națională. Adaug, și nu-mi va fi greu să demonstrez, că această manifestare devenise necesară" [11]. *În Moldova, potrivit datelor oferite de consulul Victor Place, alegerea, care s-a făcut „fără intrigi, fără violențe, fără corupție", reprezenta „triumful complet al ideilor unioniste și liberale împotriva vechiului sistem de corupție care și-a trăit traiul"* [12]. *Referindu-se la alegerea lui Cuza la Iași, D. A. Sturdza, într-o scrisoare trimisă la 19/31 ianuarie 1859 lui A. C. Golescu, descrie bucuria generală provocată de acest eveniment cu următoarele cuvinte: „N-am văzut niciodată un entuziasm asemănător cu cel din acea zi. În piața palatului erau adunați aproape 10.000 de oameni. Toate străzile principale erau pline de lume. Ore întregi au durat strigătele entuziaste ale poporului. Principele era atît de emoționat încît în tot timpul trecerii în revistă a fost cu lacrimi în ochi. Timp de patru zile orașul a fost iluminat. Timp de patru zile procesiuni impozante, luminate de 400-500 torțe, veneau să-l felicite pe domn".*

Cercetarea corespondenței diplomatice a vremii pune în lumină importante mărturii asupra actului de voință al românilor, săvîrșit la 5 și 24 ianuarie 1859, prin alegerea lui Cuza ca singur domn al Principatelor Române, primul pas spre realizarea statului național român unitar. În egală măsură alegerea în sine și persoana domnitorului a reținut atenția diplomaților atît pentru implicațiile și consecințele politice, cît și pentru curajul de care românii au dat dovadă. Beclard face o descriere amplă a calităților fizice și morale ale domnitorului, afirmînd că Alexandru I. Cuza, „omul nou, pe care îl solicita noua situație, a rămas ceea ce a fost și înainte, un om cinstit, plin de dragoste pentru țară și care nu și-a pierdut cumpătul; progresist, însă devotat principiului ordinei, este hotărît să pună în practică ideile de reformă și progres" [13]. *J. Poumay, reprezentantul Belgiei la București, lăudînd dezinteresul material, tactul politic și modestia lui Cuza, „om cum nu mai există altul în Principate"* [14], *evidențiază dorința domnitorului de a-și vedea țara independentă. Popov, consulul Rusiei la Iași, la rîndul său, îl considera ca avînd o inteligență vie, spirit critic, foarte sincer și deschis, mergînd drept la obiect, în timp ce Strambio, consulul Piemontului*

---

11. *Ibidem*, rola 8 (*C.P.C. Turque-Bucharest*, vol. 19, f. 4).
12. *Ibidem*, rola 116, c. 712-715.
13. *Ibidem*, rola 43 (*C.P.C. Turque-Iassy*, vol. 9, f. 8).
14. *Ibidem*, Colecția *Microfilme Belgia*, rola 1 (Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur, *Bruxelles, C.P.C., Légations, Roumanie*, vol. 2, 1857—1860, doc. 94).

la București, îi reproșează excesul de modestie, interpretat drept „indiferență disprețuitoare" pentru înalta poziție la care a ajuns prin opțiunea concetățenilor săi.

Cum era de așteptat, dubla alegere a lui Alexandru I. Cuza a provocat în exterior o puternică reacție. Prima intenție a Puterilor antiunioniste a fost de a nu recunoaște voința românilor, considerînd opțiunea acestora ca o încălcare a prevederilor Convenției de la Paris. Austria, al cărei ministru de externe pronosticase că alesul unuia din Principate avea să fie și alesul celuilalt, dorea o intervenție armată, punct de vedere la care și Turcia se simțea atrasă. În tabăra unionistă efectul provocat de surpriza românească n-a fost mai mic, dar se poate spune că locul îngrijorării inițiale a fost ocupat rapid de un calm constructiv (Franța, Rusia), îmbinat cu accentuate note de optimism (Sardinia). O telegramă cifrată plecată de la Paris în ziua de 24 Ianuarie 1859, din partea Ministrului Afacerilor Străine al Franței, cerea reprezentantului ei la Petersburg să consulte guvernul rus asupra legalității alegerii lui Cuza și în Țara Românească [15]*. Răspunsul nu s-a lăsat prea mult așteptat. A doua zi, folosind același gen de corespondență, însărcinatul cu afaceri interimar, Chateaurenard, își informa superiorii că dubla alegere nu va întîmpina opoziția cabinetului rus* [16]*. Dorind să ofere mai multe amănunte, 24 de ore mai tîrziu, același Chateaurenard îi scria lui Walewski că Rusia era mulțumită de rezultatul alegerilor, „Ministerul Afacerilor Străine al Rusiei vede în această manifestare neprevăzută tendințele unioniste care domină în Principate", chiar dacă faptul în sine era apreciat ca „un incident de natură stînjenitoare și potrivit a complica în mod deosebit soluționarea dificultăților care decurg din reorganizarea acestor provincii"* [17]*. Adeziunea Rusiei la ceea ce românii au realizat este amplu comentată de diplomatul francez. „Nu-mi este necunoscut — spunea în raportul menționat mai sus Chateaurenard — că prima impresie a cabinetului de la Petersburg era în favoarea respectului datorat expresiei voinței naționale; populația moldo-valahă s-a pronunțat pentru Unirea Principatelor așa cum majoritatea comisarilor Puterilor europene au constatat în rapoartele lor. Dubla alegere a domnului Cuza în Moldova și Valahia este o strălucită mărturie a opiniei susținute în Conferințele de la Paris de către Franța și Rusia. Ea confirmă convingerea că unirea celor două provincii, dorită de ele, ar putea fi sancționată de către Puterile semnatare ale Tratatului de la Paris"* [18].

Conferința și-a deschis lucrările la Paris în ziua de 7 aprilie, dar nu s-au desfășurat decît două ședințe, interesul Europei fiind îndreptat acum spre previzibila dispută franco-austriacă în chestiunea italiană. Cuza primise, din partea consulilor, noi îndemnuri spre prudență ca domnitor al Valahiei și sfatul de a aștepta decizia Puterilor garante, dar situația domnitorului nu era deloc de invidiat. Confruntat cu numeroase probleme, dintre acestea realizarea unirii politice și administrative nu erau cele mai lipsite de importanță, se

---

15. *Ibidem, C.P. Russie*, vol. 218, f. 110.
16. *Ibidem*, f. 112.
17. *Ibidem*, f. 113.
18. *Ibidem*, f. 113-114.

vedea obligat la inactivitate. Mai mult, inițiativa sa de a strînge întreaga armată în tabăra de la Florești, avertisment util la adresa Puterilor antiunioniste care nu se grăbeau să legitimeze situația din Principate și căutau argumente pentru o intervenție militară, a provocat îngrijorare și reacții foarte diferite. Consulul Austriei la București, Eder, comunica omologului rus Giers, la 30 aprilie 1859, că „prințul Cuza nu vizează nimic altceva decît să profite de circumstanțele critice în care se afla Austria, pentru a încuraja pretențiile populației românești din Transilvania și Bucovina“ [19]. *Pare curios că și cabinetul rus a fost derutat de inițiativa lui Cuza, dînd o interpretare eronată atitudinii sale care, deși foarte fermă, nu avea un scop de agresiune și nici de susținere a mișcărilor de eliberare națională. „Prințul Gorceakov (cancelarul Rusiei) — era informat la 19 mai Walewski de către Chateaurenard — este foarte ocupat de agitația spiritelor din provinciile creștine ale Imperiului otoman și de proiectele temerare ale colonelului Cuza“* [20].

La 6 septembrie 1859, Conferința își redeschide lucrările și, în singura ședință care a avut loc, Puterile confirmară pe Al. I. Cuza ca „domnitor al Moldovei și Valahiei“. Din acest moment, după recunoașterea dublei alegeri, cea mai importantă problemă care stătea în fața noului stat era realizarea Unirii depline a celor două Principate, toate eforturile românești pe plan extern fiind subordonate acestui scop [21]. *„Ceea ce caracterizează noua etapă este faptul că de data aceasta apărarea intereselor românești revine* statului român însuși, *exponentul politicii sale externe fiind în primul rînd domnitorul“* [22] *care, împreună cu colaboratorii săi politici, îndeosebi cu C. Negri, trimisul său la Constantinopol, a înțeles că pentru a realiza Unirea deplină trebuia făcută o pregătire metodică.*

Convenția de la Paris din august 1858 impusese Principatelor Române, așa după cum am văzut, un sistem de administrație greoi, cu două guverne, două camere și o comisie centrală la Focșani. Proiectele de legi elaborate de această comisie trebuiau cercetate de ambele guverne, votate de ambele camere, sancționate și promulgate separat de Cuza. Împotriva acestei situații s-au ridicat unele personalități politice române care doreau să fie încălcată Convenția și să nu se ia în considerare hotărîrile Puterilor garante. Domnitorul, dînd dovadă de mult simț politic, dîndu-și seama de implicațiile unui asemenea gest necugetat a ales calea negocierilor. În acest sens Cuza a alcătuit, în iunie 1860, un proiect de memoriu, destinat Porții și reprezentanților la Constantinopol ai Puterilor garante, în care se demonstra necesitatea unirii instituționale și unde, cu multă delicatețe, nu uita să precizeze că „Convenția din 19 August, fiind rezultatul unui compromis între opinii și interese diferite, nu este

---

19. *Ibidem*, f. 346.
20. *Ibidem*, vol. 219, f. 24.
21. Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ediția a III-a, București, 1970 ; T. W. Riker, *op. cit.*, p .316-398 ; N. Corivan *Politica externă a lui Alexandru Cuza*, în „Danubius“, VI-VII, Galați, 1972—1973, p. 139-140; Leonid Boicu, *România în relațiile internaționale, 1853—1866*, Iași, 1980, p. 170-173.
22. Dan Berindei, *Constituirea statului național român în context european*, în *„Cuza Vodă, În memoriam“*, Iași, 1973, p. 139.

lipsită de contradicții și permite, în multe puncte, interpretări contrarii“ [23]. *Pentru a cîștiga adeziunea Porții, domnitorul a hotărît să facă o vizită sultanului, vizită stabilită cu mult înainte dar amînată, urmînd ca acest prilej să fie folosit și pentru remiterea memoriului. Că lucrurile stăteau așa ne asigură, la 28 iunie 1860, girantul Consulatului general francez la București, Hory, care, într-un raport adresat ministrului său de externe, afirma că „prințul Cuza mi-a dat a înțelege că voiajul său la Constantinopol este subordonat mai ales succesului cererii modificărilor ce trebuiesc aduse Convenției din 19 august*“ [24]. *Același, încercînd să sprijine demersul lui Cuza, își informa superiorul asupra conținutului memoriului trimis Puterilor garante: „Prințul Cuza, — scria Hory — în această piesă diplomatică expune Puterilor garante, cu o luciditate remarcabilă și o exactitate scrupuloasă, toate inconvenientele și toate dificultățile pe care le întîlnește în aplicarea Convenției din 19 august și alteța sa, condus de necesitatea și urgența de a remedia această stare de lucruri periculoasă pentru țară, vrea să-i acorde Unirea administrativă; adică un singur minister și o singură adunare pentru amîndouă Principatele, cu o lege electorală pe baze mai largi pentru a asigura țării o reprezentare cu adevărat națională, camerele actuale nefiind și neputînd niciodată fi, cu sistemul actual de organizare, compuse în mare majoritate din privilegiații de ieri, regretînd trecutul și interesați a provoca în mod constant, cu o aparență de legalitate, greutăți guvernului*“ [25]. *Zece zile mai tîrziu, reprezentantul diplomatic al Franței la Poartă era convins că Al. I. Cuza venea la Constantinopol cu un scop precis, Lavallete scriindu-i lui Thouvenel că „Prințul Cuza nu ar vrea să vină aici decît după ce ar fi obținut certitudinea de a repurta un succes politic însemnat care să întărească poziția sa în țară*“ [26]. *Călătoria a avut loc la sfîrșitul lunii septembrie 1860, iar primirea fastuoasă de care s-a bucurat Cuza nu amintea prin nimic vechile relații de subordonare. Recunoașterea Unirii depline, în fapt a statului național român, nu s-a făcut ușor, iar pînă cînd marile Puteri au luat în discuție propunerile lui Cuza, atenția opiniei publice internaționale a fost atrasă de alte evenimente ce aduceau în prim plan Principatele Române.*

Pentru că răspunsul Porții la memoriul lui Cuza întîrzia, mecanismul birocratic turcesc mișcîndu-se foarte lent, iar în țară se auzeau tot mai multe voci care cereau Unirea deplină, domnitorul a luat o serie de măsuri care constituiau faze premergătoare actului dorit de români. În acest sens au fost unificate cele două ministere de război, Ion Emanoil Florescu fiind numit în postul de ministru, a urmat unificarea administrativă a Poștelor și Telegrafului, apoi a Vămilor și, în sfîrșit, a Serviciului sanitar, toate avînd sediul la București. În același timp, la 25 octombrie/6 noiembrie 1860, Cuza se adresează lui Napoleon al III-lea pentru a se încre-

---

23. Arh. St. București, Colecția *Microfilme Franța*, rola 72 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives diplomatiques, Memoires et documents, Roumanie, vol. 3, f. 187-194).

24. *Ibidem*, rola 8 (C. P. Turque-Bucharest, vol. 20, f. 318).

25. *Ibidem*.

26. *Ibidem*, rola 284 (vol. 345, f. 182-184).

dința de sprijinul Franței la demersurile sale, răspunsul primit de la acesta prin intermediul lui Thouvenel fiind de natură a-l asigura pe domnitor că mesajul său a avut ecoul scontat[27].

La 1 mai 1861, Poarta a trimis o scrisoare circulară tuturor reprezentanților turci de pe lîngă Curțile garante în care arăta că sînt necesare unele modificări ale Convenției din 19 august 1858, impuse de noile nevoi ale Principatelor Române, și că este de acord cu Unirea, dar numai pe durata vieții lui Cuza. Cu două săptămîni mai înainte, la 16 aprilie 1861, Lavalette comunica lui Thouvenel, surprins de modul cum evoluează evenimentele, că Poarta, luînd în considerație situația creată în Principate prin dubla alegere a lui Al. I. Cuza, loialitatea ultimului și greutățile sale, propune cabinetelor semnatare și garante ale Convenției din 19 august 1858 de a se reuni într-o Conferință pentru a modifica acest act conform dorințelor exprimate în memoriul trimis de domnitor[28]. *Hotărîrea guvernului turc, „puțin de lămurit" după expresia lui Lavalette, ca și limbajul folosit de exponentul numărul unu al guvernului turc, Ali Pașa, ce „i-a găsit nepregătiți" pe diplomați, după cum susține același ambasador francez menționat mai sus, erau sugestive pentru atitudinea adoptată de Poartă, obligată să folosească un „ton de resemnare binevoitoare"*[29]. *Anticipînd succesul de care se va bucura demersul domnitorului român, Lavalette se vede obligat să recunoască că meritul înțeleptei hotărîri pe care Poarta a luat-o nu-i putea reveni în totalitate și el se datora conformității de vederi ce a existat între el și reprezentantul Marii Britanii, sir H. Bulwer.*

Rusia, prin cancelarul ei, a cerut cu încăpățînare, formulă la care ulterior va renunța foarte greu, convocarea unei conferințe europene care să se pronunțe asupra doleanțelor românești, iar la 10 mai 1861 Gorceakov îi declara lui Duc de Montebello (ambasadorul francez la Petersburg) că „Poarta se înșeală dacă crede că Principatele se vor opri la un guvern și la o adunare unică, ele doresc unirea desăvîrșită" și pînă la urmă „vor cere și un principe străin"[30]. *Franța și Anglia nu erau pentru o conferință europeană și îl suspectau pe cancelarul rus că dorește acest lucru numai pentru a lua în discuție și situația Serbiei și a Muntenegrului. Continuînd linia șicanelor și împotrivindu-se propunerilor Porții, Gorceakov, declara la 6 august 1861, că „populația nu dorește în unanimitate schimbările care i se pregătesc; guvernarea prințului Cuza nu are o atît de incontestabilă popularitate încît să poată propune aceste modificări (ale Convenției n. n.) fără un control deplin"*[31]. *Iar o altă obiecție a sa avea în vedere legea electorală care, credea cancelarul, ar trebui să fie rezultatul unei colaborări dintre Cuza și Adunare și că Puterile garante ar trebui să analizeze mai întîi*

---

27. N. Corivan, *Lupta pentru desăvîrșirea Unirii și acțiunea diplomatică europeană*, în „Studii și cercetări științifice, Istorie", Iași, X (1959), nr. 1-2, p. 78-80.

28. Arh. St. București, Colecția *Microfilme Franța*, rola 265 (C.P. Turque, vol. 344, f. 88-93).

29. *Ibidem.*

30. C.P. Russie, vol. 224, f. 73.

31. *Ibidem*, f. 244-245.

această nouă lege electorală[32] *înainte de a lua în discuție celelalte modificări propuse.*

Unele evenimente internaționale — moartea sultanului Abdul Medgid, recunoașterea regatului Italiei de către Poartă — au făcut ca deschiderea Conferinței ambasadorilor de la Constantinopol, ce trebuia să decidă asupra doleanțelor românești exprimate în memoriul lui Cuza, să fie amînată pînă la 25 septembrie 1861. Între timp și cancelarul Gorceakov a renunțat la stăruințele sale pentru o Conferință a Puterilor la Paris, cît și la ideea de a se discuta mai întîi legea electorală, fără ca aceasta să însemne că problema Principatelor Unite nu-l mai interesa. La 30 august 1861, o circulară a cabinetului imperial rus conținea un scurt istoric al unirii celor două Principate, în lumina actelor internaționale, ce era întocmit pentru uzul personalului diplomatic acreditat pe lîngă Puterile garante, iar unul din apropiații colaboratori ai cancelarului, Alexei Lobanov, ambasador la Constantinopol, declara, tranșant, la 16 octombrie 1861, că „a acepta pretențiile Principatelor înseamnă, de fapt, ultima etapă către Independență“[33].

Dacă Unirea era considerată, din punctul de vedere al Concertului European, ca un succes al politicii franco-ruse în Orient, atunci „scopul Rusiei — credea H. Fournier, ambasador francez la Petersburg — a fost deci atins. Ea se felicită de inițiativa care a relevat bunăvoința sa fraternă față de populația Principatelor“. Vrînd să ofere explicații suplimentare la afirmațiile de mai sus și în același timp să arate și modul în care cabinetul politic rus a acceptat confirmarea Unirii, Fournier, într-un raport trimis ministrului de externe Thouvenel, la 28 decembrie 1861, scria: „Cînd guvernul Rusiei a luat cunoștință, prin prințul Lobanov, de firmanul prin care Poarta consideră temporar Unirea Principatelor Moldova și Valahia, preocuparea sa a fost, pe cît posibil, de a delimita poziția sa și a o scoate în evidență. La 3 decembrie, prințul Gorceakov a scris prințului Lobanov că are rezervele sale în legătură cu dispozițiile art. 7 al Firmanului, precizînd că în ceea ce privește Rusia, ea nu ar fi condiționat Unirea de moartea prințului Cuza“[34].

Un firman al Porții trebuia să confirme adeziunea Turciei și a celorlalte Puteri garante la proiectul lui Cuza. Cîtă importanță s-a acordat acestui document care privea organizarea administrativă a Principatelor Unite, emis la 2 decembrie 1861, se poate vedea lesne din discuția pe care C. Negri a purtat-o la Constantinopol cu prințul Lobanov, consemnată în raportul lui H. Fournier, trimis spre Paris

---

32. *Ibidem*, vol, 225, f. 31.
33. *Ibidem*, f. 138.
34. *Ibidem*, f. 275.

la 20 decembrie, raport în care se spunea: „Domnul Negri a exprimat recunoștința sa prințului Lobanov pentru opiniile generoase pe care le-a avut în favoarea compatrioților săi în tot cursul discuțiilor. Domnul Negri i-a spus prințului Lobanov că nu crede că Principatele vor fi satisfăcute de firman și că nu-i vor face o primire prea favorabilă. De dragul autonomiei lor ele ar fi preferat — spunea el — recunoscîndu-li-se Unirea să li se lase facultatea de a se organiza, din punct de vedere administrativ, după bunul lor plac, fără a se avea atîta grijă de a li se fixa dinainte limitele organizării“ [35]. *Lucrurile s-au întîmplat așa cum prevăzuse diplomatul român. La 15 decembrie 1861 s-au deschis Adunările celor două Principate, iar Alexandru I. Cuza, fără a face vreo aluzie la firman, a anunțat că se realizase deplina unificare și că „Înalta Poartă, precum și Puterile garante au aderat la Unirea Principatelor. Prin expresia „au aderat“ domnitorul evidenția rolul națiunii în realizarea Unirii. În același fel, al tendinței de neatîrnare a statului român, trebuiesc înțelese cuvintele domnitorului din același mesaj: „Unirea va fi așa cum România o va simți și o va dori“.*

Cu toate măsurile restrictive impuse, Concertul European dovedise încă o dată neputința de a pune stavilă aspirațiilor românești. Unirea era un fapt îndeplinit, ea era rezultatul eforturilor întregii națiuni al cărui exponent și interpret fidel a fost Al. I. Cuza. Statul național român modern era realizat, iar dorințele de înnoire și progres de care erau animați domnitorul și principalii săi colaboratori îi vor conferi, prin reformele ce au urmat, bazele moderne de care avea nevoie.

D. IVĂNESCU

35. *Ibidem*, f. 275-276.

Iar tu, Românie mîndră,
tot mereu să dăinuiești

PATRIA, ZI DE ZI, PE NOI TREPTE DE DEZVOLTARE ȘI BUNĂSTARE

Evocări. Cel care îndemnat de curiozitate sau de interesul sincer al cunoașterii se apleacă asupra istoriei românești nu poate să nu constate pe întreg parcursul etapelor care marchează ascensiunea poporului român pe treptele progresului, existența a două constante esențiale : năzuința spre *unitate* — acțiunea continuu manifestată a poporului de a-și organiza existența statală în cuprinsul unei formațiuni politice unitare, „trupul cel trebuincios ca sufletul să nu piară", după expresia lui Nicolae Bălcescu — și, a doua, de a-i asigura, apăra și consolida *independența* în condițiile mereu noi ale evoluției istorice. Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al celor două provincii românești la 24 Ianuarie 1859 a fost, în contextul internațional al epocii, un act de îndrăzneală și iscusință politică, dar înainte de toate el a exprimat pentru noi românii un sentiment profund și un ideal decisiv pentru soarta noastră. Unitatea națională reprezenta însă și viața unui popor atît de vitregit de istorie. Voința națională a cunoscut o exprimare sublimă și amintirea acelor zile mai are pînă astăzi încărcătura de emoție unică și va avea-o cît va dăinui poporul român.

Hora Unirii, rod al emoției sărbătorești de acum 130 de ani, este și astăzi un simbol al unității naționale. Puterea rațiunii a scris pagina decisivă a istoriei sale, întemeind națiunea română, iar de atunci a rămas să guverneze toate momentele hotărîtoare ale istoriei românești.

Împlinirea a 130 de ani de la Unirea Moldovei cu Muntenia a prilejuit în toate localitățile țării organizarea a numeroase manifestări omagiale dedicate actului istoric de la 24 Ianuarie 1859. În cuprinsul comunicărilor prezentate, au fost evocate adîncile rădăcini istorice ale luptei poporului român pentru unitate, libertate și independență, s-au relevat condițiile interne și internaționale în care a avut loc Unirea din 1859, rolul maselor populare în înfăptuirea actului memorabil, însemnătatea istorică a constituirii statului român modern pentru dezvoltarea economică și socială a României, pentru încheierea procesului de făurire a statului național unitar român la 1 Decembrie 1918.

În salba de evenimente aniversare ale poporului nostru luna

ianuarie mai oferă, pe lîngă sărbătoarea de la 24 ianuarie și pe cea de la 26 ianuarie — aniversarea zilei de naștere a Președintelui țării noastre, Domnul *Nicolae Ceaușescu*. Ca o încununare a evenimentului, la toate sediile protopopiatelor din Mitropolia Moldovei și Sucevei și ale Episcopiei Romanului și Hușilor, în cadrul conferințelor preoțești care au avut loc în această perioadă, s-a evocat remarcabila personalitate a Președintelui țării noastre.

Eminescu și Unirea românilor. Între evenimentele lunii ianuarie trebuie, negreșit, amintit și împlinirea a 149 de ani de la nașterea „Luceafărului" poeziei românești. Sărbătoarea lui Eminescu la 15 ianuarie înseamnă manifestarea unei datorii de conștiință colectivă, nicidecum un ritual îndeplinit convențional și din constrîngerea obișnuitului. Născut în luna Unirii Țărilor române, în anul 1850, la nouă ani pe „copilul luceafăr" îl preocupa soarta poporului din care făcea parte. Dealtfel, aceeași nobilă idee domină toată publicistica eminesciană de maturitate. Asemenea trăsătură a determinat ca multe din personalitățile secolului nostru să aprecieze în același chip, dar cu cuvinte deosebite pe Eminescu : „Poetul ce a întruchipat ideea mare a unității", care a știut să adune „într-o simțire și un gînd" întregul neam (V. A. Urechia, în 1911); în sufletul și opera lui s-au concentrat „toate aspirațiile nobile ale neamului care i-a dat viață" (Liviu Rebreanu, în 1915) ; reprezentantul unității culturale și morale a poporului, viața-i fiind consacrată pînă la un moment anume „conștiinței de unitate națională și aspirațiilor de libertate — dar în originalitate, nu în imitație ale poporului românesc" (N. Iorga în 1939).

Tot în cinstea lui Eminescu, în orașul Botoșani ca dealtfel și în localitățile județului s-au desfășurat activități prilejuite de cea de-a 17-a ediție a „Zilelor lui Mihai Eminescu". Scriitori, poeți, critici literari au prezentat în fața celor îndrăgostiți de opera marelui poet interesante expuneri, conferințe, simpozioane dedicate „Luceafărului poeziei românești".

Eminescu, exponent al spiritului național. Prin adecvarea operei sale la aspirațiile poporului, la spațiul său geografic, istoric și cultural, Eminescu s-a desfășurat ca un exponent perfect al spiritului național. Titu Maiorescu, cel mai mare critic al perioadei clasice a culturii noastre, a fost primul om de cultură român care a identificat în poetul nostru național „cea mai înaltă încorporare a inteligenței române". Nicolae Iorga, mai apoi, a văzut în marele poet „expresia integrală a sufletului românesc". Într-adevăr, el a respectat și iubit limba românească, cea dintîi formă de manifestare etnică și culturală a poporului, afirmînd, ca în unul din versurile

sale („a turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă"), un aspect al crezului său național : cultivarea limbii naționale, ca o valoare permanentă și unitară. Eminescu a luptat cu pana sa neobosită pentru afirmarea ființei naționale, pentru „individualitatea națională" ca o realitate universală, absolută, care, în timpuri moderne, nu mai poate ignora „domnia unei națiuni cu civilizația și limba ei".

Alte aniversări. Otilia Cazimir (Alexandra Gavrilescu, pe numele ei adevărat) s-a născut la Iași, acum 95 de ani, la 12 februarie 1894. Debutul literar îl face cu poezia „Noapte" în revista „Viața românească" (decembrie 1912 n. n.), poezie semnată cu numele de Otilia Cazimir, așa cum o botează cei doi „nași" ai săi, Garabet Ibrăileanu și Mihail Sadoveanu. Sub acest nume avea să-și desfășoare toată activitatea ei literară. Debutul editorial l-a făcut în anul 1923 cu volumul „Lumini și umbre", după care a urmat: „Fluturi de noapte" (1926), „Cronici fanteziste și umoriste" (1930), „Cîntece de comoară" (1931) și altele. A fost distinsă cu trei premii literare : Premiul Academiei Române, în 1927; Premiul Național pentru poezie, în 1937 și Premiul Societății Scriitorilor Români în 1943. A murit la 8 iunie 1967.

Acum 35 de ani, trecea la cele veșnice regretatul romancier Ionel Teodoreanu (3 februarie 1954), fost, o scurtă perioadă (1930—1933), director al Teatrului Național din Iași. Notorietatea însă și-a cîștigat-o nu în această activitate, ci ca romancier, cu cele trei volume ale romanului „La Medeleni" (1925—1927). Alte scrieri ale sale apărute în multiple ediții mai sînt: „Turnul Milenei", „Bal mascat", „Fata din Zlataust", „Golia", „Arca lui Noe", „Masa umbrelor" (1928—1947). Amintim că Ionel Teodoreanu s-a născut la 6 ianuarie 1897.

Un nume nemțean pentru cultura națională și universală. Născută la Tarcău, județul Neamț, în anul 1862 — 13 aprilie, Tereza Stratilescu a fost una dintre cele mai erudite femei din ținuturile nemțene în secolul trecut. După studiile din țară a plecat în Anglia, de unde revenind s-a dedicat cercetării științifice. Multe articole ale Terezei Stratilescu se pot citi în publicația ieșeană „Convorbiri literare", între anii 1894 și 1896. Acestea au fost completate de un volum de scrieri sub titlul „Studiu asupra educației în Marea Britanie" și „Schiță istorică a educației femeilor". Numele Terezei depășește hotarele țării cu publicarea la Londra, în 1906 a istoriei poporului român din cele mai vechi timpuri și pînă la începutul secolului al XX-lea, lucrare intitulată „From Carpathian to Pindus" (Dela Carpați la Pind). Lucrarea a fost scrisă, după cum singură recunoaște autoarea, „la cererea intelectualității engleze". Animată de un înalt sen-

timent patriotic, în numele adevărului științific, s-a ridicat cu hotărîre împotriva teoriilor reacționare de peste hotare (Rösler, Engel, Bartha), care negau originea și continuitatea poporului nostru pe acest teritoriu. Județul Neamț este prezent, fiind cunoscut omenirii, prin monumentele și localitățile istorice Hindău, Valea Albă, Cetatea Neamț, Mănăstirea Agapia, Mănăstirea Varatic, prin frumusețile naturale ale văilor Tarcăului, Bistriței, Tazlăului, „prin obiceiurile, tradițiile și porturile populare". În anul 1907 publică lucrările „Educația fizică, intelectuală și morală", la care se adaugă „Istoricul externatului de fete" din Iași, dovedind și cu această ocazie calitățile sale de renumit pedagog și istoric al pedagogiei. După anul 1909, Tereza Stratilescu face parte din comitetul central al Societății „Unirea Educatorilor din România" și din Comitetul de redacție al revistei „Unirea Femeilor Române", cu care ocazie desfășoară o intensă activitate publicistică. Tematica articolelor sale este multiplă. Din conținutul lucrărilor și studiilor sale emană, cu deosebită căldură, înaltul sentiment al dragostei față de patrie, de trecutul istoric atît de glorios al poporului român, responsabilitatea patriotică față de viitorul României și al școlii românești, cu precădere. Facem cunoștință, apoi, cu ideea de solidaritate, de unire a eforturilor tuturor românilor pentru înfăptuirea Unirii celei Mari, sperată de veacuri de toți românii.

Realizări industriale. În Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej a luat ființă o stație pilot în cadrul căreia a fost experimentată și pusă la punct tehnologia de obținere a pieselor de schimb din bazalt sterilizat. Piesele obținute din acest material au o serie de caracteristici superioare : rezistență mare la uzură, capacitate de autolubrefiere, indiferență la acțiunile agenților chimici, bazaltul dovedindu-se astfel un excelent înlocuitor al metalului.

Pentru recuperarea căldurii din gazele arse evacuate prin coșurile centralelor termice de cartier, la Bacău a fost introdusă o tehnologie de mare eficiență. Este vorba de montarea în interiorul coșului a unui recuperator de căldură, care asigură recuperarea a circa 30 la sută din căldura gazelor provenite din tirajul forțat al cazanelor. Într-un interval de 4-5 ore, prin bateria montată la una din centralele termice de cartier se recirculă o cantitate de peste 20 mii litri de apă încălzită la temperatura de 50-60 grade Celsius, care pot fi folosiți la prepararea apei calde menajere, la încălzirea spațiilor comerciale, la încălzirea aerului folosit în centrală.

Printre centralele electrotermice cu funcționare pe bază de lignit date în exploatare în ultima vreme sînt și cele de la Holboca-Iași și Suceava. Acționîndu-se cu seriozitate și competență profesională pe tot fluxul construcției și montajului, aceste două impor-

tante obiective energetice din Moldova s-au înscris, prin producția de energie electrică și termică, între cele mai rentabile construcții de acest gen din țară, încă de la darea lor parțială în funcțiune.

Potrivit părerilor specialiștilor, s-a relevat că în județul Neamț, pe pîraiele din zona de munte pot fi construite cel puțin 64 de microhidrocentrale cu puteri între 50 și 850 kw. Șase dintre acestea situate pe Bistrița, Pîngărăcior și Tazlău au și fost puse în funcție. Pe lîngă acestea studiul amănunțit prevede realizarea a 25 hidrocentrale de putere mică (5-20 kw) pe pîraiele Borca, Audia, Ața, Farcașa, Dămuc, Bolovăniș etc.

Fluxurile de producție de la Întreprinderea de Utilaj Greu și Piese de Schimb din Suceava cunosc un continuu proces de înnoire. Astfel pentru creșterea performanțelor tehnice ale produselor, aici s-a trecut la aplicarea unor numeroase soluții de modernizare vizînd mărirea productivității muncii. Pregătirile făcut în anii precedenți au permis recent trecerea la aplicarea a trei noi procedee de turnare a unor piese de mare gabarit. Este vorba de turnarea în forme ceramice, turnarea în forme crude și turnarea centrifugală, acțiuni ce vor determina obținerea din aceeași cantitate de metal a unui volum suplimentar de piese și repere de circa 200 tone.

Unitate etalon a pisciculturii din Moldova. Potrivit așezării sale geografice și a sistemului hidrografic accesibil, județul Iași are cele mai multe amenajări piscicole din țară. La iazurile cu tradiție cum ar fi iazul „Valea Gurguiată“ sau iazul „Strîmbu“, lîngă care ar fi poposit Petru Rareș, se adaugă noile amenajări cum ar fi iazurile : Vlădeni, Osoi, Gorban, Podul Iloaiei, Ciurea etc., care la ora actuală însumează circa 4000 hectare întindere de apă. În perspectivă, însă, județul Iași de-a lungul rîurilor de șes Jijia și Bahlui va avea o suprafață totală a iazurilor de peste 11.000 hectare. Pentru a se facilita, în condiții moderne, industrializarea peștelui, scos în cantități mari din aceste iazuri, de curînd s-a dat în folosință o modernă Secție de Semiconserve, în cadrul căreia un personal specializat va asigura industrializarea peștelui în condiții de igienă și curățenie ireproșabilă.

Arhid. Ioachim GIOSANU

PACEA ȘI INTEGRITATEA CREAȚIEI

Pacea omenirii și salvgardarea ei a fost dintotdeauna o problemă și un deziderat pentru lume. Împlinirea sau neîmplinirea ei a fost legată de realizarea sau lipsa realizării dreptății lăsată la rîndul ei pe aprecierea justă, reală a fiecărei persoane și respectarea drepturilor ei dintre care cel mai important este dreptul la viață. Împlinirea păcii și a dreptății a devenit o necesitate strîngentă a zilelor noastre, cînd vedem că nu numai pacea și dreptul la viață al oamenilor sînt amenințate mai mult ca oricînd, dar pînă și viața planetei și ordinea cosmică. Creația lui Dumnezeu — mediul în care trăim și trebuie să trăim — nu mai este lăsată în pace. Știința modernă a constatat că universul există în expansiune și totuși cercul existenței vieții în „universul“ nostru, de zi cu zi, se restrînge. La fel și posibilitățile pe care mediul nostru ambiant ni le poate pune la dispoziție. Integritatea creației este amenințată, posibilitățile ei, reduse. Savanți, politologi, oameni de bine etc. au tras semnalul de alarmă și totuși arme cu posibilități inimaginabile de distrugere sînt stocate pe pămînt, în scoarța pămîntului și în apă, urmînd să fie stocate chiar în spațiul extraterestru, desconsiderîndu-se ordinea creației, dreptul la viață și la pace al omului (indiferent unde ar locui) și al creației însăși.

Înarmarea, exploatarea irațională și nedreaptă a resurselor, experiențele și manevrele militare de anvergură, departe de a pregăti pacea — cum cred cei puternici — pregătesc suicidul general și mutilarea creației.

Între criza ecologică, integritatea creației, dreptate și pace există o strînsă legătură. Respectul pentru creație implică respect pentru componentele creației — între care omul ocupă locul de frunte. Omenirea cunoaște cazuri cînd unii, spre a scăpa de pericolul poluării solului, aerului sau apelor lor, și-au permis să-și deverse deșeurile acolo unde amenințau mediul de viață al altora; alții, pentru a proteja mediul lor ambiant au spoliat și pîngărit mediul ambiant al altora, utilizînd uneori diplomația, alteori constrîngerea sau „avantajele“ economice ori alte forme de siluire a păcii și demnității omului și a creației în general.

Iată că, oarecum, treziți de realitatea lucrurilor, oameni de știință, filosofi, politologi, teologi etc., se găsesc astăzi interpelați de aceeași problemă, salvarea creației, pacea și dreptatea. Toți ne aflăm pe același teren pe care vrem să-l salvăm, fiecare cu contribuția sa.

În ultimii 10-15 ani s-a acționat și s-a scris mult în acest sens. De teologi și neteologi. De cele mai multe ori acțiunile unora nu se deosebeau de ale celorlalți. Și pentru unii și pentru alții țapul ispășitor este tehnologia secolului XX. Mulți „apărători ai creației“ aproape că dau cu piatra în *homo technicus*, cu toate că se înfruptă cu nesaț de rezultatele muncii lui. Lumea n-a fost niciodată condusă

de filosofi — așa cum ar fi voit Platon — nici măcar lumea modernă. Dimpotrivă, pentru lumea noastră tehnocrată *homo technicus* și *homo economicus,* deghizați de cele mai multe ori în *homo politicus,* sînt regi, cap de acuzare pentru celelalte tipuri de om modern. Cu toate acestea, și unii și alții sînt produsul unei lumi din care facem cu toții parte, unei lumi — matricea în care s-a modelat omul de azi și stilul comportamentului său față de lume și față de semenii săi. La formarea acestui tip de om, gîndirea și practica religioasă, în Orientul Ortodox sau în Apus, și-au avut partea lor de contribuție, de unde și responsabilitatea lor pentru lumea de azi și pentru cea de mîine.

Tipul omului de azi care ține sau nu cont de drepturile creației s-a format așadar în cadrul unei culturi care a modelat veacuri de-a rîndul structura omului. Cultura nu a fost aceeași în Orientul Ortodox și Occidentul Catolic sau Protestant, de unde și etosul Occidentului și al Orientului și atitudinea lor față de creație.

Cultura occidentală, dominată veacuri de-a rîndul de teologie, nu a reușit să depășească niciodată dualismul antic, materie-spirit, între spirit și materie existînd o legătură numai prin *causae secundae*. Dumnezeu ar fi creat lumea și i-a dat legi după care să se conducă singură, intervenind în lume printr-un mijloc creat, grația. De aici imposibilitatea de a explica pînă azi raportul dintre natură și har. Lumea pare a fi o existență paralelă cu a lui Dumnezeu, în care omul, ca factorul conștient din ea, este pus să o domine și s-o exploateze. Neînțelegînd modul în care Duhul este prezent în creație și o transfigurează, francii de pe vremea lui Carol cel Mare (secolul VIII) nu puteau înțelege spiritualitatea icoanei. În Evul Mediu Biserica occidentală și-a împropriat cosmologia lui Ptolomeu și dualismul spirit-materie pe care Scolastica le-a sistematizat și impus spiritualității occidentale. Una din cărțile programatice ale civilizației științifico-tehnice moderne, „Discurs despre metodă“ a lui Descartes, avea să atribuie omului vocația de a deveni „stăpîn și posesor al naturii“ (partea a 6-a). Lucrare ieșită din aceeași matrice, „filosofia carteziană a redus natura la sclavie“ [1], după expresia unui occidental de azi. A făcut ca omul modern să uite că este co-creatură cu restul creației și că nu are dreptul să distrugă ceea ce nu-i aparține, dîndu-i în schimb credința că El este stăpînul lumii și că prin constrîngere și manipularea legilor ei o poate stăpîni, și-o poate împropria. Că vrea sau nu occidentalul s-o recunoască, aceasta este matricea în care s-a format tipul occidental, caracterizat prin *etosul de conchistador*. Pentru acest tip de om creația a devenit fructul „frumos la chip, bun la vedere“ și vrednic de dorit (Geneză 3, 6) un ansamblu de mijloace și de materiale supus supravoinței sale autonome. Creația a fost considerată fără legătură directă cu Dumnezeu, iar omul că s-ar găsi doar într-o legătură etică cu El, sau pentru cei mai mulți, fără nici o legătură.

De aici, comportamentul de multe ori anormal al omului civi-

---

1. Otto Schäfer-Gurguier, *Habiter la création,* în „Bulletin du Centre protestant d'études“ nr. 3-4/1987, p. 8.

lizației moderne, de unde și consecințele comportamentului său, ceea ce a făcut pe unii gînditori occidentali să afirme că actuala criză ecologică *este o criză relațională:* „Relațiile noastre cu mediul înconjurător, atît uman cît și natural sînt perturbate“ [2].

Este adevărat, atitudinea omului față de creație și față de semenii săi se arată în modul după care sînt înțelese raporturile ontologice și existențiale intre Dumnezeu, om și creație: creația există în Dumnezeu sau în afara lui? Dumnezeu este sau nu prezent în creație? Care este poziția omului față de Dumnezeu și față de creație?

Consider că aici Ortodoxia are un cuvînt de spus celorlalte confesiuni creștine, care, ca și noi, caută modalități prin care să contribuie la conservarea creației și la statornicirea dreptății și păcii între creaturi.

În folclorul românesc codrul este considerat frate cu omul, apele prieteni, iar pămîntul ca o mamă hrănitoare, locul unde-și au odihna strămunii, sau iubita, pe care agricultorul o îmbrățișează. Sînt sigur că și în alte țări de tradiție ortodoxă există asemenea exemple. Este un alt etos, format în altă *matrice stilistică*. Dacă orientalii nu au ajuns să conceapă natura precum occidentalii, nu a fost din cauză că ei sînt mai puțin savanți, ci pentru că au un alt etos.

Voi încerca să prezint în continuare cîteva aspecte ale acestui etos, legate de modul în care ortodocșii au înțeles creația, raporturile ei cu Dumnezeu și cu omul de unde și atitudinea față de ea și față de semeni.

1. Și occidentalii și orientalii afirmă creația *ex nihilo*. După orientali ea nu este fondată atît pe legi imuabile, ci, așa cum spunea Filaret al Moscovei, „făpturile sînt așezate pe Cuvîntul cel de viață făcător al lui Dumnezeu“ [3], pentru că printr-Însul toate s-au făcut (Ioan 1, 3). Între Dumnezeu și creație există o distanță de netrecut, dată „nu prin loc, ci prin fire“ [4]. Lumea există prin actul creator al lui Dumnezeu și *există prin participare* la El. Dumnezeu pătrunde și conduce toate (Sfîntul Grigore de Nyssa). După Sfîntul Grigore de Nyssa, lumea materială ia naștere prin structurarea, de către voința divină, a unor calități care nu sînt altceva decît *rațiuni* și *sensuri înalte*, create în urma hotărîrii lui Dumnezeu și prin puterea voinței Lui [5], care constituie fundamentul ultim al existenței lumii create. Elementele constitutive ale cosmosului poartă în sine urmele Logosului creator. Iar după Sfîntul Maxim Mărturisitorul „Dumnezeu cel în Treime are în voința Sa toate rațiunile celor ce există, drept cauze raționale și factori determinanți ai compoziției și structurii fiecăreia dintre cele ce există“ [6]. La rîndul lui, Dionisie Pseudoareopagitul numește rațiunea lucru-

---

2. *Ibidem*, p. 6.
3. Apud. Vl. Lossky, *Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 88.
4. Sf. Ioan Damaschin, *De fide orthodoxa*, I, 13, P. G., 94, col. 853 C.
5. *De an. et res.*, P. G., 46, col. 124 B.
6. N. Matsouka, Κόσμος, ἀνθρωπος... Atena, 1980, p. 84.

rilor *paradigme*, orientări și factori esențiali ai creației [7]. Rațiunile și legile existente în cele create ne conduc, după Sfîntul Maxim, la cunoașterea lui Dumnezeu. Prin lucrurile create, Dumnezeu a dat mai întîi omului posibilitatea să gîndească și să vorbească, deoarece a gîndit rațiunile făpturilor și le-a dat o taină pe măsura puterii de judecată a omului. Dar pentru că trebuie să gîndească taina lucrurilor și s-o exprime, spre a le folosi, oamenii trebuie să realizeze între ei un dialog. Cunoscînd raționalitatea și sensul celor create și înțelegînd că ele sînt mijloace prin care se manifestă iubirea lui Dumnezeu, ca să promoveze comuniunea între ei, prin lume și întreolaltă cu Dumnezeu, „oamenii trebuie să le folosească cu o anumită cumpătare, să se deprindă a le face prilej de practicare a unei atenții și generozități reciproce, să vadă superioritatea nesfîrșită a persoanelor semenilor în comparație cu lucrurile“ [8]. La rîndul lor, elementele componente ale lumii, deci creația în structura ei intimă, pentru că nu pot exista în afara Duhului creator al lui Dumnezeu, nu pot fi înțelese autentic și evaluate în consecință decît printr-o experiență duhovnicească, printr-un demers spiritual și în perspectiva Duhului creator. Creația are un sens și un mesaj precis pe care-l descoperim printr-un exercițiu intelectual, printr-o asceză a spiritului, nefiind înțeleasă la nivelul simțurilor [9]. Cu toată diferența de natură dintre Dumnezeu și lume „Dumnezeirea se află deopotrivă în toate și pătrunde deopotrivă toată creația“ [10]. Cel care este pretutindeni, prin puterea Sa, „se află în toate fără să fie absent din cineva“ [11]. Dumnezeu nu este, așadar, o realitate ființînd în afara existenței lumii, ci forța care creează și pătrunde, prin putere (δύναμει) și lucrare (ἐνεργεία) și conduce toate ființele. Forța interioară a lumii create este dată de prezența personală a lui Dumnezeu în ea nu prin vreo grație creată sau cauză secundă. De aceea lumea este o realitate energetică și mediul în care Dumnezeu se revelează. Lumea este deosebită de Dumnezeu, dar nu separată de El.

2. Lumea este un dar al lui Dumnezeu. Ființă cu conștiință și putere asupra oamenilor, Dumnezeu a creat omul ca rod al prea plinei iubiri intratrinitare, manifestată ca bunătate creatoare. A fost creat ca să existe și alte ființe care să se împărtășească de bunătatea lui Dumnezeu prin comuniunea cu El. Persoanele divine sînt desăvîrșite, manifestînd această desăvîrșire prin faptul că fiecare dintre ele este capabilă de dăruire absolută de sine. Fiecare dintre ele este dar total pentru celelalte. Fiecare Persoană divină este desăvîrșită întru Sine tocmai pentru că este cuprinsă de iubirea celorlalte două cărora li se dăruiește în iubire, cuprinzînd în sine darul de sine al celorlalte.

Creînd omul spre comuniune, Dumnezeu i-a dat viață prin

---

7. *Ibidem*,

8. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 355.

9. Sf. Grigore de Nyssa, *De hom.*, op. II, P. G., 44, col. 133 A.

10. Idem, *De perfectione christiana*, P. G., 46, col. 248 A.

11. Idem, *De an. et res.*, P. G., 45, col. 910 C.

suflarea Sa cea de viață făcătoare. Comuniunea cu altă persoană implică iubirea. Iubirea cere însă dăruire, dăruire de sine. În calitate de ființă creată, omul nu are nimic ce ar putea echivala darul pe care Dumnezeu i l-a dat — viața. De aceea Dumnezeu îi dă lumea în dar, prin ea să fie capabil să dăruiască ceva lui Dumnezeu. Nu pentru că Dumnezeu ar avea nevoie de darurile noastre, ci pentru a dovedi că putem renunța la ceea ce credem că e al nostru, că putem duce o viață în stare de *dar*, care la rîndul ei creează comuniune personală. Făcîndu-i lumea dar, Dumnezeu a arătat omului cinstea de care se bucură în fața Lui, valoarea pe care o are ca om. Dar, totodată, l-a făcut să înțeleagă valoarea și însemnătatea creației : creația vine din partea Celui care ne-a creat; este locul în care ne întîlnim cu El, prin ea ne grăiește Dumnezeu Însuși. De aceea nu avem dreptul s-o disprețuim, s-o utilizăm irațional, s-o degradăm.

Convingerea că lumea este dar al lui Dumnezeu face să crească responsabilitatea față de ea din partea celor care cred în Dumnezeu, pentru că respectînd darul respecți persoana care îți face darul. Creat după chipul lui Dumnezeu, omul are chemarea de a fi domn în Casa Altuia. Oarecum, ca Iosif în casa Faraonului. După Sfîntul Grigore de Nyssa, el avea responsabilitatea de *veghetor al viei* [12] și *părinte*, așa cum Dumnezeu este veghetor și Părinte peste toată creația [13]. Omul este stăpîn peste peștii mărilor, peste toate fiarele și dobitoacele pămîntului pentru că este pus *veghetor* și *părinte* al lor. Fără să fie centrul astronomic al creației, omul este culmea ei [14] care are chemarea să utilizeze calitatea de dar a lumii cu responsabilitatea de părinte. Realitate dinamică, din faptul că este chip al lui Dumnezeu, omul trebuie să-și exercite dinamismul în lume, după modelul Celui al cărui chip este. El iese în lume. În dinamismul lui întîlnește lumea și oamenii, toate creaturi și daruri ale lui Dumnezeu. După modul cum se apropie de celelalte creaturi (oameni și lucruri), omul descoperă puterea și mesajul lui Dumnezeu pus în ele și totodată și modul în care le evaluează. De aceea „dacă Dumnezeu a dăruit oamenilor lumea pentru a le arăta iubirea și pentru ca ei să se umple de iubire, tratînd-o ca *dar*, atunci iubirea lor, tratarea lumii ca dar al lui Dumnezeu trebuie să se manifeste nu numai față de Dumnezeu, ci și față de semeni“ [15].

3. Lumea este mediul în care Dumnezeu se manifestă ca bunătate, mediul în care omul cunoaște binele. Toate s-au făcut prin Cuvîntul (Ioan 1, 3), iar Cuvîntul Tatălui „ca izvor al bunătății“ [16] revelează în lume bunătatea divină, dar în calitate de lucrare a iubirii lui Dumnezeu lumea „este și simbol al iubirii lui Dumnezeu față de om“ [17].

---

12. Idem, *C. Eun. XII*, P. G., 45, col. 910 C.
13. Idem, XII, col. 838 D.
14. P. Evdokimov, *Le nouveauté de l'Esprit*, p. 114.
15. Pr. prof. D. Stăniloae, *Darul lui Dumnezeu către noi*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“ XLVI (1970) nr. 3-6, p. 267.
16. Sf. Atanasie cel Mare, *Contra Graecos*, 41, P. G., 25, 81 C.
17. Gh. Mantzarides, Χριστιανικη ιθικῆ, Tesalonic, 1983, p. 58.

Creația, dar al lui Dumnezeu, mijloc prin care Dumnezeu își revelează bunătatea și prin care intră în legătură cu omul și un bun pentru hrana omenirii, ea „este menită să fie descoperită de om ca partea văzută a unui sacrament universal și continuu și toate actele omului ca împărtășiri sacramentale de Dumnezeu“ [18]. Ortodoxia poate afirma aceasta dat fiind că nu a considerat niciodată creația separată de harul lui Dumnezeu, ci ca pe un vehicul al iubirii și puterii lucrătoare a lui Dumnezeu. Iubirea creează viață. Or, creația, fiindu-i dată omului spre hrană, ea îl hrănește plenar atunci cînd subiecții umani sînt conștienți că ea le-a fost oferită ca dar și mulțumesc Dăruitorului. Este sensul euharistic în care ea trebuie consumată. Omul trebuie să se hrănească cu ceea ce-i oferă creația, s-o introducă în sine — în starea ei curată nepîngărită nici de patimi, nici de gunoaiele altora sau ale lui — s-o facă trup și sînge, adică viață. Și s-o ofere lui Dumnezeu ca viață [19]. Și Dumnezeu se va bucura ca stăpînul din Evanghelie de slugile care au înmulțit talanții. Omul se va dovedi realmente partener al lui Dumnezeu în lume, colaborator așa cum, de altfel, l-a voit, creîndu-l după chipul Său.

Creația se descoperă ca sacrament al iubirii lui Dumnezeu către om, dar și ca o bază spre Euharistie (mulțumire) a omului către Dumnezeu atunci cînd acesta nu o consideră ca singura realitate la care se poate referi (și mai ales ca stăpîn) sau ca realitate bună de consum strict biologic, ci ca darul lui Dumnezeu, aflat continuu în legătură cu El. Omul însuși se consideră în creație ca Iosif în țara faraonului — iconom, hărăzit cu privilegiul de a veghea la întreținerea vieții celor care privesc spre el, așa cum Iosif a făcut-o în Egipt, ca ispravnic al casei faraonului. „Ființa noastră nu poate folosi cu adevărat și deplin creația ca Taină decît dacă stă în legătură strînsă cu Dumnezeu, Dăruitorul ei, decît dacă stă în mod conștient sub revărsarea iubirii lui Dumnezeu, Dăruitorul“ [20]. Or, potrivit doctrinei ortodoxe, creația se găsește într-o legătură ontologico-energetică cu Dumnezeu, de unde grija și respectul pentru ea.

4. Creația este totodată și trupul mai extins al fiecăruia dintre noi. Sfîntul Grigore de Nyssa spune că Dumnezeu a creat trupul omului din ceea ce creația a avut *mai fin și mai luminos* [21]. Omul este legat ontologic de restul creației. Este solidar prin ființa lui, cu tot ceea ce este în jurul lui.

Ființa umană este realizată de Dumnezeu prin amestecul dintre sensibil și inteligență, folosindu-se noțiunea de ἀνάκρασις pentru ceea ce noi numim „amestec“ [22], dar un amestec în care elementele componente ale trupului au o direcție ascendentă și

---

18. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 262.

19. Cf. Al. Schmemann, *Aus der Freude Leben, Ein Glaubensbuch der orthodoxen Christen,* Walter Verlag, Olten, 1974, p. 3-7.

20. Pr. prof. D. Stăniloae, *Creația ca dar și Tainele Bisericii,* în „Ortodoxia“, XXVIII (1976), nr. 1, p. 11.

21. *De an. et res.*, P. G., 46, 29 B.

22. *Or. cat.* IV, P. G., 45, 25 B-28 A.

sînt înnobilate, ridicate la demnitatea împărătească a ființei umane. Materia lumii a trecut prin structurări variate în mersul ei ascendent pînă a putut să ofere prin puterea lui Dumnezeu o structurare care să poată activa într-o unire ființială cu spiritul. În ființa umană creația materială a devenit *capax spiritus*. Elementele lumii au primit funcționalități noi în trupul omenesc (socotit de Părinții Bisericii ca o lume în mic-microcosm), dar nu au devenit altceva. Ele sînt elemente ale lumii create. Spiritul uman, dintr-un trup material, dialoghează altfel decît îngerii cu lumea și chiar cu Dumnezeu. Fiecare om participă la mișcările și ființa cosmosului întreg, scoaterea din această participare însemnînd moarte. Creația este într-un fel *mama* trupului nostru. Dar o mamă care îl hrănește continuu. De aceea orice afectare a mediului înconjurător este echivalentă cu afectarea propriului nostru trup. *Omul poate actualiza* valoric creația în mod individual, dar aceasta nu va fi o reală reușită decît în colaborare cu ceilalți, pentru a o face de folos tuturor. „Ei trebuie să-și recunoască frățietatea lor în această participare comună și egală la cosmosul întreg și în această colaborare de care depinde însăși existența lor“ [23]. Este sursa de existență pentru fiecare și pentru toți, dar și datorie de a o păstra integră. Creația este sursă comună și sarcină comună. Pătrunsă de energiile creatoare ale lui Dumnezeu, creația „este un sacrament al iubirii lui Dumnezeu, ea trebuie să fie și un sacrament al iubirii reciproce între oameni, un sacrament al umanității. Căci este un sacrament care trebuie să se săvîrșească în comunitate, pentru întărirea comunității. Ea vehiculează iubirea lui Dumnezeu față de comunitatea panumană și trebuie ca atare să vehiculeze și iubirea tuturor oamenilor față de Dumnezeu și întreolaltă“ [24].

Din considerație față de Dumnezeu, din considerație față de om, creația trebuie să fie lăsată în pace, să treacă prin noi curată, ca să fim ceea ce Dumnezeu a voit: ființe neîntinate de propriile noastre gunoaie.

5. Din referatul biblic al Genezei, omul este înțeles ca o unitate biologică și duhovnicească strîns legată de restul creației. Toți oamenii, de la începutul veacurilor și pînă la sfîrșitul lor, sînt creați „după chipul lui Dumnezeu“ și meniți să ajungă la asemănarea cu El. Unitatea de natură a tuturor oamenilor este atît de mare, încît Sfîntul Grigore de Nyssa consideră toată pliroma omenirii ca un simplu om. Unitatea de natură între om și creație, pe de altă parte, este constatată în faptul că după căderea omului în păcat stricăciunea a pătruns nu numai în trupul omenesc, ci și trupul creației, încît „făptura a fost supusă deșertăciunii — nu din voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o... Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri pînă acum“ (Romani 8, 20, 22).

Considerația de care se bucură în fața lui Dumnezeu trupul omenesc și creația a fost demonstrată de înomenirea Cuvîntului lui Dumnezeu. Cuvîntul lui Dumnezeu a luat un trup din trupul creației,

---

23. Pr. prof. D. Stăniloae, *Darul lui Dumnezeu...*, p. 265.
24. *Ibidem*, p. 266.

ca în Sine „să le împace pe toate“ (Coloseni 1, 20). În Ipostasul Cuvîntului, creația, prin ceea ce a avut ea mai reprezentativ, a devenit Trup și Sînge, sfințit, îndumnezeit, răscumpărat, înviat și înălțat la ceruri, dat oamenilor spre împărtășire cu El. Pentru că „Trupul Lui este cu adevărat mîncare și Sîngele Lui, băutură adevărată“ (Ioan 8, 55). Elementele creației care în Trupul lui Hristos stau de-a dreapta Tatălui, nu sînt altele față de cele ale trupurilor noastre sau ale celorlalte creaturi. Prin înomenirea Cuvîntului, Dumnezeu ne-a arătat și mai mult iubirea Lui manifestată prin creație ca dar, semn al iubirii Lui. „Destinația creației lui Dumnezeu de mijlocitoare efectivă a iubirii întregi a lui Dumnezeu se redescoperă, se restaurează și se împlinește în mod culminant în Hristos“ [25]. În Hristos cerul s-a unit cu pămîntul, arătîndu-ni-se că cerul și pămîntul sînt una.

Această unitate este actualizată pînă la sfîrșitul veacurilor prin prezența specială a Duhului Sfînt în creație. Hristos a unit în Sine pe *cele de sus* cu *cele de jos*, iar prin revărsarea Duhului readună dinamic în Sine pe toți, redimensionînd natura tuturor oamenilor. Așa că separația, transcendent-imanent, creat-necreat, spirit-materie în lumea de după venirea lui Hristos și Pogorîrea Duhului Sfînt, potrivit doctrinei ortodoxe, este artificială. În Biserică și în toată creația — chemată să devină Biserică — creatul se unește cu necreatul, natura cu harul (acesta din urmă vindecînd-o și înnobilînd-o pe prima) se unesc formînd *făptura cea nouă*, în lumea înnoită, deși în Hristos, nimeni nu mai poate fi văzut din punct de vedere ontologic, în afara lui Hristos. Dacă fiecare semen al nostru va fi văzut în perspectiva persoanei și lucrării lui Hristos, atitudinea fiecăruia dintre noi față de semeni trebuie să fie reînnoită după modelul reînnoirii naturii umane în Hristos, spre a realiza pacea între noi, condiție a realizării împăcării cu Dumnezeu (Matei 5, 23).

Pentru creștin neluarea în serios a creației înseamnă desconsiderarea propriei sale ființe și jignirea adusă lui Dumnezeu Însuși.

Biserica Ortodoxă a exprimat în gîndirea și în cultul ei considerația pentru creația lui Dumnezeu.

Evaluînd creația în această perspectivă, unul din marii asceți ai Bisericii Orientale, Sfîntul Isaac Sirul, vorbind despre inima iubitoare spune că aceasta „este o inimă care se înflăcărează de dragoste pentru întreaga făptură, pentru oameni, pentru păsări, pentru animale, pentru diavoli, pentru toate făpturile. Cel care va avea această inimă nu va putea să-și amintească sau să vadă o făptură, fără ca ochii să i se umple de lacrimi din pricina milei nesfîrșite care-i cuprinde inima. Și inima se înmoaie și nu mai poate să rabde, dacă vede sau aude de la alții de vreo suferință, fie chiar o mică vătămare adusă vreunei făpturi. De aceea un asemenea om nu încetează să se roage și pentru dobitoace, pentru dușmanii Adevărului, pentru cei ce-i fac rău ca să se păstreze curați.

---

25. Idem, *Creația ca dar...*, p. 12.

El se roagă chiar și pentru tîrîtoare, mișcat de o milă nesfîrșită care se trezește în inima celor care se aseamănă cu Dumnezeu“ [26].

Am expus cîteva din principiile care stau la baza etosului ortodox pe care se fundamentează, potrivit înțelegerii noastre, grija pentru creația lui Dumnezeu, dreptatea și pacea dintre oameni. În eforturile sale de unire tot mai mare cu Dumnezeu, creștinul ortodox nu respinge făpturile, nu le desconsideră, prin post nu se înfruptă din ele cu lăcomie și nesaț, ci adună cu dragoste cosmosul dezbinat prin păcat, oferind lui Dumnezeu *ale Lui dintru ale Lui*, ca în cele din urmă să fie și el transfigurat prin harul lui Dumnezeu.

Creștinul ortodox, convins că „Dumnezeu este al rînduielii și al păcii“ (Evrei 12, 14) trebuie să facă manifest crezul său și să promoveze dreptatea și pacea împotriva celor care le desconsideră, știind că toți oamenii sînt *dintr-un sînge* (Fapte 17, 26) și că toți sînt chemați să se împărtășească din același Trup și Sînge ca viață să aibă.

Biserica Ortodoxă Română, ca și celelalte Biserici, este îngrijorată de creșterea numărului încălcărilor dreptății în lume și preocupată pentru statornicirea respectului și păcii între oameni. Într-una din multiplele pagini pe care le-a scris cu privire la pace, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist spunea: „Pacea este mesajul dumnezeiesc, pe care îl slujim cu statornicie și cu dăruire cum slujim Sfîntul Altar“ [27]. Cu ocazia alegerii ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericirea Sa declara, printre altele că: „În fruntea preocupărilor întregului cler și fiilor Bisericii noastre strămoșești vom așeza nu numai rugăciunile tuturor pentru pacea a toată lumea, ci și stăruitoare îndemnuri și, mai cu seamă, acțiuni în favoarea unui climat prielnic dezvoltării ideilor de pace și colaborare internațională“. Determinat de aceste gînduri saluta inițiativa conducerii de stat a României socialiste de a reduce cu cinci la sută cheltuielile militare.

Iar în prima *Pastorală de Paști*, ca Patriarh al Bisericii noastre, Prea Fericirea Sa îndemna fiii Bisericii să nu înțeleagă prezența lui Hristos în noi „ca un ideal abstract și nici numai ca un act de interiorizare proprie, sau numai ca o relație personală între „Hristos și noi“. Pentru că „Hristos trăiește în noi în măsura în care, împlinindu-ne datoriile față de semeni, putem auzi în conștiința noastră ecoul cuvintelor lui: „Întrucît ați făcut unuia dintr-acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut“ (Matei 25, 40).

Călăuzită de principiile creștine care stau la baza comportamen-

---

26. *Mystic treises by Isaac of Minereh* — la Vl. Lossky, *op. cit.*, p. 105-106.

27. *Anul internațional al păcii*, în „M.M.S.“, LXII (1986), nr. 1-2, p. 4.

tului creștinului ortodox față de creație și de faptul că „noi avem o năzuință comună și conștiința că avem aceeași chemare de a ne înfățișa lumii nu numai ca vestitori ai păcii, ci îndeosebi ca *făuritori de pace*“, cum spunea cu altă ocazie Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist [28], Biserica Ortodoxă Română, împreună cu celelalte culte din țara noastră, a organizat în ultimii ani (1981, 1984, 1985) trei ample Adunări ale cultelor pentru pace și dezarmare, pronunțîndu-se împotriva arsenalelor militare, a înarmării și în vederea apărării păcii, cu *apeluri* către Bisericile și organizațiile creștine și organismele internaționale pentru sprijinirea luptei pentru dezarmare și pace.

Problema apărării mediului înconjurător, dreptatea și pacea a constituit tema mai multor întruniri ale preoților din țara noastră și a două conferințe interconfesionale ale teologilor din România.

Biserica Ortodoxă Română, fidelă principiilor și idealurilor ei, sprijină orice acțiune menită să apere creația lui Dumnezeu, să instaureze dreptatea și pacea între locuitorii planetei.

Asist. univ. dr. V. RĂDUCĂ

---

28. Intervenție rostită în cadrul simpozionului teologic ecumenic al C.E.B., București, martie 1982, în „Pe treptele slujirii creștine“, vol. IV, Iași, 1986, p. 71.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ
SLUJITOARE A PĂCII ȘI APĂRĂTOARE A VIEȚII

„Eu am venit ca lumea viață să aibă și din belșug să aibă“
(Ioan 10, 10)

Lumea este opera iubirii divine. Prin însuși actul creației, Dumnezeu ni se descoperă ca Dumnezeul dragostei și al păcii. De aceea, problema răspunderii pentru apărarea celor două deziderate — pacea și viața — în zilele noastre, este o problemă de necesitate vitală și generală. Or, temeiul acestui mesaj revine din dreptul firesc, natural divin, sădit în ființa omului. Viața este un dar al lui Dumnezeu, iar pacea și buna înțelegere dintre oameni constituie scopul suprem al credincioșilor ca indivizi și comunitate religioasă. Dealtfel, aceasta a preocupat lumea Vechiului Testament, precum și azi, la modul cel mai înalt, preocupă toți factorii de răspundere din societatea modernă. Printre acești factori un rol important îl are și Biserica noastră Ortodoxă.

Despre temeiurile acestei răspunderi se poate pleca de la scrierile profeților Vechiului Testament, ideal de revelație divină, de biruință a vieții asupra morții, a păcii asupra războiului, a binelui asupra răului, alcătuind astfel acel gen spiritual larg prin care pacea devine obiect de nădejde pentru viitorul de aur al omenirii. „Eu știu gîndurile pe care le am cu privire la voi, gînduri de pace și nu de nenorocire, ca să vă dau un viitor și o nădejde“ (Ieremia 2, 11). Multe din profețiile acestui ideal creștin — pacea — au fost întrevăzute cu sute de ani înaintea venirii Domnului nostru Iisus Hristos. Astfel, în Cartea Psalmilor se arată că în era mesianică se va pune capăt războaielor pînă la marginile pămîntului, nimicindu-se toate armele de luptă: arcuri, săgeți, paveze, săbii, sulițe și care de război (Psalmii 39, 45, 75).

Ideile din Psalmi sînt reluate de profetul Isaia, supranumit „primul pacifist din lume“. Prin nașterea lui Emanuel (7, 14), toate planurile de agresiune prin arme vor fi nimicite (8, 8-10). „Săbiile se vor preface în fiare de pluguri și lăncile în seceri. Nu se va mai ridica sabia unui neam împotriva altui neam și nu vor mai învăța a se bate“ (Isaia 2, 4). Prin „Domnul păcii“ se făgăduiește Pacea Sfintei Treimi: „încălțămintea cea zgomotoasă de om războinic și haina cea stropită de sînge vor fi aruncate în foc și mistuite în flăcări!“ (9, 4). Referindu-se la „legămîntul păcii“ (34, 25), profetul Iezechiel adaugă: „Atunci locuitorii cetăților lui Israel vor aprinde foc, vor arde armele, scuturile și pavezele, arcurile, săgețile și sulițele, șapte ani le vor arde“ (39, 9). Profetul Naum zice: „Vai de cetatea cea vărsătoare de sînge, plină de minciună și silnicie“ (3, 4), Dumnezeu „va arde cu foc carele ei“ (2, 14). Viziuni clare are și profetul Agheu: „Voi răsturna tronurile regatelor și voi nimici puterea regilor neamurilor și voi trimite la pămînt carele și războinicii din ele“ (2, 21).

Amintind de domnia pașnică a lui Mesia, profetul Zaharia

precizează: „El va vesti pacea popoarelor și împărăția Lui se va întinde de la o mare la alta și de la Eufrat pînă la marginile pămîntului“ (10, 9).

În unele privințe predica profetică, pe lîngă un protest al conștiinței umane, că adevărurile mari și veșnice rămîn simple izvoare de principii neaplicate în relațiile dintre oameni, este și predica restaurării morale, o nădejde în reconstrucția spirituală, un apel la unitate în acea parte bună. În forma cea mai înaltă de viață Vechiul Testament încadrează relațiile independente de timp și spațiu: „Adevărurile care rămîn în veci“ (Isus Sirah 40, 14), binele ce trebuie să însoțească pașii omului în toate zilele (Psalmul 23, 6) și frumosul. Este vorba de frumosul moral care, asociat vieții, îi dă un fel de perfecțiune. În acest sens Mesia e cel mai frumos dintre fiii oamenilor. La baza principiilor Vechiului Testament există un solidarism uman, cristalizat prin acele valorificări care anunțau ca principiu că „nu trebuie să se găsească suferință între oameni“.

Vechiul Testament este mai ales purtătorul ideii de nemurire, dar și de dreptate pentru a ajunge la pace. Dreptatea e o relație pe care se temeinicește viața liniștită. Ea e o valoare practică. Este o virtute, adică o faptă bună, de aceea ea e în contingență cu binele, cu ce e moral, vizînd pacea și viața. Omul e liber să-și aleagă calea vieții sale: „Pus-am înaintea ta foc (răul) și apă (binele), încotro îți va fi voia poți să întinzi mîna ta“ (Isus Sirah 15, 14).

O îndrumare spre progres în iubirea față de oameni, o precizează porunca a 6-a: „Să nu ucizi“. Numai Dumnezeu e „făcător de viață“, de aceea nimeni nu are nici un drept asupra sau împotriva vieții. Viața este darul lui Dumnezeu, iar cel care atentează la viața cuiva comite o crimă împotriva lui Dumnezeu.

Imnul păcii : „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“, cîntat de îngeri la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, este cel mai frumos mesaj de pace pe care Dumnezeu l-a trimis oamenilor. Domnul Hristos se numește pe Sine păstorul cel bun (Ioan 10, 11) și spune: „Eu am venit ca oile Mele viață să aibă și din belșug să aibă“ (Ioan 10, 10), iar pentru asigurarea acestei vieți, El oferă pacea Sa zicînd : „Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, nu precum dă lumea vă dau Eu. Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze“ (Ioan 14, 27), prin aceste cuvinte arătînd că El oferă pacea sufletului, pacea gîndului și a conștiinței curate și împăcate cu Dumnezeu, cu noi înșine și cu semenii, iar lumea, dacă vrea să aibă pace, să creeze cadrul extern, care ține de ea, climatul favorabil păcii. După Sfînta Sa Înviere, Domnul întîmpină pe ucenicii Săi cu salutarea : „Pace vouă“ (Ioan 20, 19, 21, 26). În predica de pe munte prin cuvintele: „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“ (Matei 5, 9), ne-a chemat și ne-a dat misiunea sfîntă de-a contribui la așezarea păcii în lume, la păstrarea ei, la promovarea și zidirea ei.

Această lucrare aduce după sine o mare răsplată, o cinstire deosebită. Făcătorii de pace vor deveni „fiii lui Dumnezeu“. Adică, sînt fericiți aceia care au în sufletul lor atîta liniște și armonie încît răspîndesc în jurul lor raza binefăcătoare a iubirii și a păcii. Iisus a venit să aducă liniștea pe care o dă cugetul curat și ușurat

de povara păcatului. Pacea adusă de El este fiica iubirii și sora iertării. Este starea de armonie interioară care preface pornirile rele din om în forțe binefăcătoare. Cea mai bună urare pe care Sfîntul Apostol Pavel o face romanilor este aceea ca: „Dumnezeul păcii să fie cu voi cu toți“ (Romani 15, 33), cerîndu-le „dacă se poate, pe cît stă în puterea voastră trăiți în bună pace cu toți oamenii“ (Romani 12, 18), iar pe corinteni îi îndeamnă zicînd : „Mîngîiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Duhul dragostei și al păcii va fi cu voi“ (II Corinteni 13, 11). De asemenea pe Efeseni îi sfătuiește: „Păziți unitatea Duhului în legătura păcii“ (4, 3) și „încălțați picioarele voastre, gata fiind pentru Evanghelia păcii“ (Efeseni 6, 15), iar conaționalilor săi le poruncește: „Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul“ (Evrei 12, 14).

De asemenea Sfîntul Iacob precizează că: „Roadele dreptății se seamănă întru pace, celor ce lucrează pacea“ (Iacob 3, 18), iar Sfîntul Apostol Petru arată că : „Cel ce voiește să iubească viața și să vadă zile bune să-și oprească limba de la rău și buzele sale să nu grăiască vicleșug; să se ferească de rău și să facă bine, să caute pacea și s-o urmeze“ (I Petru 3, 10-11). Se spune că în Sfînta Scriptură Dumnezeu este numit „Dumnezeul Păcii“, pentru faptul că Învierea Domnului se instituie fundament al păcii Aceluia care „a desființat în trupul Lui, prin întrupare și Cruce vrăjmășia“ (Efeseni 2, 15-16), „ca să împace într-Însul toate, atît cele de pe pămînt, cît și cele din ceruri“ (Coloseni 1, 20). La aceste temeiuri, ca multe alte temeiuri scripturistice aș adăuga însă numai cîteva din reflexiunile Sfinților Părinți, interpreții cei mai autorizați ai Sfintei Scripturi, referitoare la pace.

„Nimic nu este mai bun decît pacea“, spune Sfîntul Ignatie al Antiohiei. „Toate bunurile de care se poate bucura cineva : averi, școli, locuri de agrement, nu valorează nimic fără pace“, zice Sfîntul Grigore de Nyssa. „Pacea, spune Fericitul Augustin, este un bun atît de mare, încît dintre bunurile pămîntești și trecătoare, nimic nu este mai plăcut decît ea, nimic mai rîvnit, nimic mai bun să găsești“. Sfîntul Ioan Gură de Aur o socotește drept mama tuturor bunătăților. Pacea este darul ceresc și de mîntuire adus de Hristos, starea de liniște în care cineva își realizează mîntuirea. „Ce este mai dulce de auzit decît numele păcii ? Sau ce este mai sfînt și mai plăcut omului decît să trudească pentru ea?“, spune Sfîntul Vasile cel Mare.

În viziunea Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești, pacea se întemeiază în primul rînd pe dreptate. Isidor Pelusiotul zice : „Pacea amestecată cu dreptate este un bun dumnezeiesc ; dacă una din ele lipsește, se vatămă frumusețea virtuții. Pentru că pacea există și între răufăcători și între lupi ; la cei dintîi pentru vătămarea oamenilor, iar la ceilalți pentru distrugerea turmelor. Dar noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptate“.

Iată, deci, că pacea este un dar dumnezeiesc și o poruncă evanghelică, pe care le oferă Dumnezeu celor care sînt vrednici, o doresc și luptă pentru obținerea și întronarea ei pe pămînt și totodată este o misiune permanentă a Bisericii de a o propovădui și apăra

cu mijloacele sale specifice. De aceea, în Noul Testament, cuvîntul pace este folosit „de 86 de ori“, prin aceasta arătîndu-se rolul său esențial în conținutul și aplicativitatea Evangheliei în lume ca apărătoare a vieții.

Istoria Bisericii Ortodoxe Române este strîns împletită cu istoria neamului românesc. De la început și-a legat activitatea de aspirațiile poporului căruia îi aparține. Contribuția Bisericii noastre în decursul istoriei ca slujitoare a păcii și apărătoare a vieții este de netăgăduit. Cu aceeași învățătură a hrănit pe dreptcredincioșii săi din toate ținuturile neamului, păstrînd aceleași cărți și aceleași datini ale strămoșilor. Toate amintesc de „limba vechilor cazanii“, pentru care această credință a primit rădăcini adînci în sufletul poporului, încît s-a numit „Lege românească“. Această împlinire a devenit sfînta noastră credință a pămîntului moștenit din moși strămoși odată cu sfînta limbă prin care învățasem numele lui Dumnezeu și al marilor Lui fapte mîntuitoare, ne unea același sînge al firii și al dumnezeiestii Euharistii, cu care ne împărtășim din același potir. Și cu conștiința păstrării, ca pe ceva sfînt, a acestor bunuri, străbatem vitregiile timpului și ne păstrăm ființa și permanența aici atestată de atîtea mărturii. Iubirea de Dumnezeu și față de aproapele devine în același timp izvorul din care pornesc spre înfăptuire toate îndatoririle pe care Biserica noastră le are față de poporul din care face parte, față de țara în care trăiește. Prin relația ei cu lumea nu-și pierde misiunea soteriologică, deoarece împărăția lui Dumnezeu începe din lumea aceasta. În concepția creștină este o strînsă legătură între Dumnezeu, natură și om. „Lumea este locul de întîlnire a activității Creatorului cu activitatea omului“, în timp ce Biserica oferă cadrul și mijlocul de realizare a împărăției lui Dumnezeu.

Slujind lui Dumnezeu ea slujește și oamenilor și orice slujire pe care o aduce lumii, oamenilor, se transformă într-un imn de slavă adus lui Dumnezeu. În vremea noastră nu există problemă mai arzătoare decît problema păcii și apărării vieții. Fără pace și armonie între oameni și popoare nu se poate trăi, precum nu se poate trăi fără aer și fără lumină și fără pîine. Pacea este o condiție esențială pentru viață în zilele noastre, fiindcă declanșarea unui nou război echivalează cu un cataclism prin care se poate distruge viața întregii omeniri. Biserica nu a fost și nu este străină de problema păcii. Ea este rezultatul unui proces de educație creștină, odată cu trezirea și formarea conștiinței care se poate vedea în trăirea vieții. Prin cultul ortodox s-au răspîndit și s-au promovat nu numai învățătura de credință, ci și principiile moralei creștine.

Prin formele cultului, credincioșii au învățat, nu numai ce să creadă despre Dumnezeu, ci cum să trăiască după voia Lui. Aceasta s-a făcut mai ales prin numeroasele îndemnuri și exemple de viețuire creștină, presărate din belșug în rînduielile de slujbă care au promovat cultivarea virtuților creștine, dintre care cea dintîi este dragostea. Adesea, s-a accentuat caracterul prin excelență comunitar al cultului ortodox. Acest caracter a înlesnit și a promovat, în vremuri de cumplite inegalități și nedreptăți sociale, spiritul și simțul de frățietate între credincioșii Bisericii noastre. Adunările de cult favorizau, prin însăși natura lor, nivelarea aspirațiilor dintre

indivizi și ștergerea diferențelor sociale, naționale sau rasiale. În biserici s-au adunat și s-au rugat laolaltă stăpînul cu sluga, bogatul cu săracul, bătrînul cu tînărul. Aici, toți se simțeau între ei ca frați. Ideea și simțul acesta de frățietate, de apropiere între oameni, se prelungeau pînă dincolo de zidurile bisericii, unde relațiile sociale îmbrăcau și alte forme de trăire spre unitate, solidaritate, pace și ajutorare reciprocă.

Suprema poruncă evanghelică și virtute creștină este aceea a dragostei și a bunei înțelegeri între oameni. Ea a fost propovăduită și prin formele cultului, chiar dacă nu a fost totdeauna și pretutindeni aplicată integral în practică. Toate textele biblice în care e formulată această poruncă au fost încadrate în serviciul cultului sub forma lecturilor din rînduiala slujbelor (Paremiile la Vecernie, Apostolul și Evanghelia la Liturghie etc.).

Porunca iubirii se repetă în fiecare sărbătoare și la slujba Sfintei Liturghii, sub forma îndemnului : „Să ne iubim unii pre alții...“, pe care preotul (diaconul) îl adresează credincioșilor înainte de mărturisirea solemnă a Crezului. Pus în imediata apropiere a săvîrșirii Sfintei Jertfe, îndemnul acesta vrea să spună că una dintre condițiile participării noastre cu vrednicie la aducerea jertfei liturgice care va avea loc în curînd, este iubirea dintre noi. Cine n-a alungat din inima lui orice urmă de ură, de vrăjmășie, de invidie sau orice gînd rău împotriva semenilor săi, cine nu are sufletul pe deplin împăcat, nu e vrednic să ia parte la săvîrșirea jertfei liturgice, adică la sfințirea Darurilor, după cuvîntul Domnului : „Dacă aduci darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva asupra ta lasă acolo darul tău, înaintea altarului, și mergi mai întîi de te împacă cu fratele tău și atunci, venind, adu darul tău“ (Matei 5, 23-24).

Sărbătoarea Învierii Domnului, cînd manifestarea dragostei reciproce dintre credincioși, a iertării și a păcii atinge culminația sa, cîntarea : „E ziua Învierii! Să ne luminăm cu prăznuirea și unii pe alții să ne îmbrățișăm! Să zicem: fraților! și celor ce ne urăsc pe noi. Să iertăm toate pentru Înviere...!“ (Penticostarul, București, 1936, p. 10-11) ne îndeamnă spre iertare și împăcare. Nu putem simți cu adevărat marea bucurie a Învierii, dacă în sufletele noastre sălășluiesc încă ura, vrajba, răutatea și pizma, care sînt de la deavolul. Numai prin lumina și căldura dragostei universale, care trebuie să cuprindă și să străbată acum întreaga omenire și toată făptura zidită, îl putem vedea și simți pe Hristos cel înviat și transfigurat și ne putem apropia de El, prin primirea Sfintei Împărtășanii. Îndeosebi marile sărbători ale anului bisericesc: Paștile, Crăciunul, Boboteaza, Floriile ș. a. sînt împreunate cu manifestări și fapte concrete ale dragostei, păcii și caritații creștine.

Curmarea urii și a vrajbei dintre cei certați, precum și restabilirea raporturilor firești de dragoste și de înțelegere între oameni, a fost urmărită și promovată în cultul nostru ortodox mai ales prin ritualul împăcării care avea loc în biserici, înainte de spovedanie sau de împărtășanie cu Sfintele Taine. Cei ce urăsc nu se pot apropia de Dumnezeu care, după cuvîntul Sfîntului Ioan Evanghelistul, este dragoste. „Iubiților, să ne iubim unul pe altul, pentru că dragostea este de la Dumnezeu și oricine iubește, este născut din Dumnezeu.

Cel ce nu iubește n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire“ (I Ioan 4, 7-8). Propovăduirea dragostei dintre oameni are ca scop instaurarea pe pămînt a păcii, ideal scump al întregii omeniri și pentru care Biserica s-a rugat cu căldură sufletească și stăruință de-a lungul întregii sale istorii. Într-adevăr, obstacolul cel mai greu în calea păcii este dușmănia dintre oameni, provocată, în cele mai multe cazuri, de nedreptate sub diferitele ei forme: înșelăciunea, exploatarea, ura etc. De acea Biserica se roagă insistent pentru înlăturarea urii și a vrajbei și pentru statornicirea înțelegerii și a unor raporturi cinstite și drepte între oameni, condiție a unei păci statornice și durabile.

Ca deziderat unanim și veșnic al Bisericii, pacea a fost înscrisă încă de la început printre primele obiective ale rugăciunii creștine. Rugăciunea pentru pace este atît de stăruitoare și frecventă în cultul ortodox încît nu vom cita aici decît cîteva din textele liturgice în care o aflăm formulată. Ea și-a găsit însă expresia cea mai lămurită îndeosebi în ectenia mare, care este una din cele mai vechi și autentice forme ale rugăciunii creștine și pe care o găsim în rînduiala mai multor slujbe bisericești (Liturghia, Vecernia, Utrenia, Botezul, Cununia ș. a.).

În orice slujbă, primele trei alineate ale ecteniei mari cuprind numai rugăciunea pentru pace: „Cu pace Domnului să ne rugăm“! „Pentru pacea de sus și pentru mîntuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm!“, „Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea Sfintelor lui Dumnezeu biserici și unirea tuturor, Domnului să ne rugăm!“. Precum se vede, rugăciunea pentru pace este formulată aici într-o interesantă gradație, de fiecare dată cuvîntul pace exprimînd o altă nuanță. În primul alineat este vorba de pacea lăuntrică, individuală, pacea din sufletul fiecăruia, adică starea de desăvîrșită liniște și înfocare a inimii care se obține prin alungarea tuturor gîndurilor rele; ea constituie o condiție obiectivă a rugăciunii celei adevărate fără împlinirea căreia nu ne putem pune în stare de legătură sau convorbire cu Dumnezeu. În al doilea alineat, este vorba de pacea cerească pe care Mîntuitorul a făgăduit-o Sfinților Săi Apostoli: „Pacea Mea dau vouă, pacea Mea las vouă“ (Ioan 16, 27), sau „pacea lui Dumnezeu, care covîrșește toată mintea“ (Filip 4, 7). În al treilea alineat este vorba de pacea universală, adică înțelegerea și buna conviețuire între popoare. În concepția creștină, „pacea a toată lumea“ este un rezultat grăitor al păcii individuale și al păcii de sus, dar al lui Dumnezeu. Căci nu poate fi pace adevărată între popoare și state, atîta timp cît în sufletele oamenilor domnește vrăjmășia, răzbunarea, pizma, ura etc. Ori și mai mult, în concepția Bisericii, această pace nu poate fi parțială, căci pentru a fi trainică și definitivă, pacea adevărată trebuie să fie generală, universală, ea trebuie să cuprindă întreaga lume: „Pentru pacea a toată lumea...“.

Această unire sau unitate sufletească în pace, nu se poate realiza decît prin înlăturarea cauzelor de neînțelegeri, de conflicte și de războaie dintre oameni, popoare și state, printr-o dorință sinceră și de adîncă înțelegere, de cunoaștere și prețuire reciprocă, de cooperare între indivizi și state, sau grupe de state. În acest sens, pentru a ilustra stăruința și frecvența rugăciunii pentru pace, în preocu-

pările și practica de cult a Bisericii noastre, citățm și ectenia numită a cererilor care figurează atît în rînduiala Liturghiei, cît și în alte slujbe, în care rugăciunea pentru pace, este subliniată prin cinci alineate deosebite :

„Ziua toată, desăvîrșită, sfîntă, cu pace și fără de păcate, la Domnul să cerem", „Înger de pace..., la Domnul să cerem". „Cele bune și de folos sufletelor noastre și pace lumii, la Domnul să cerem". „Cealaltă vreme a vieții noastre în pace... să o petrecem!". „Sfîrșit creștinesc vieții noastre în pace... să cerem!".

De importanță deosebită este și rugăciunea numită a amvonului pe care preotul o citește în mijlocul bisericii, la sfîrșitul Liturghiei ; el se roagă, între altele, lui Dumnezeu : „Pace lumii Tale dăruiește, preoților, conducătorilor și la tot poporul Tău..." (Liturghier p. 19). Astfel, Biserica noastră își începe slujba ei de căpetenie, adică Sfînta Liturghie, cu rugăciunea pentru pace a toată lumea, formulată în alineatele ecteniei mari, pentru a o încheia tot cu rugăciunea pentru pace, universală, a întregii lumi, din rugăciunea amvonului. Ea poate fi deci numită, pe drept cuvînt, o Biserică a păcii.

Creștinismul este religia vieții și a bucuriei. A vieții de aici, ca și a celei de dincolo. Este religia frumuseții morale, dar și a frumuseții fizice. Viața de aici își capătă sens prin viața de dincolo, normele vieții de aici sînt dictate de realitatea vieții veșnice. Căci temeiul acestei vieți „de dincolo" este viața de aici, întreagă, deplină, bogată și pînă la capăt trăită. Învățătura Bisericii noastre nu a predicat și nici nu a încurajat renunțarea la viața de aici pentru cîștigarea vieții de dincolo, ci a condiționat viața viitoare de superioritatea și vrednicia vieții de aici. De aceea Sfîntul Apostol Pavel prezintă viața de aici, drept „o alergare în stadion", spre cîștigarea cununii de biruință, pentru viața de veci. Trăirea după voia lui Dumnezeu și a Bisericii e o luptă de fericire și de afirmare a bunurilor vieții pentru cîștigarea darurilor veșnice. Dar această valorificare a vieții în opera de mîntuire a Bisericii nu se poate face prin neglijarea sau condamnarea vieții de aici. Căci, „Dreptatea lui este să trăim bunurile și darurile acestei vieți după justa lor măsură și valoare, să nu schimbăm adesea înțelesul și valoarea, făcînd să prețuiască mai mult „hrana decît viața și haina decît trupul".

Bucuriile și frumusețile vieții creștine, trăite curat și cinstit, au avut meritul de a înmulți și nu de a le scădea. Biserica noastră, prin învățătura ei, a adus noi surse de bucurie în această viață omenească, le-a îmbrăcat și sfințit pe toate într-un înalt înțeles al păcii și dragostei. Căci totul în creștinism, începînd cu viața de pe pămînt a Mîntuitorului și a Prea Curatei sale Maici și continuînd cu cea a apostolilor și sfinților Săi, dăruiește omului un aer de calmă bucurie, pace, iubire și lumină izvorîtă din marea minune a Învierii Domnului. Căci tragedia Crucii, cu toată grozăvia ei, a fost o etapă între cele două bucurii care au luminat deopotrivă cerul și pămîntul: Nașterea și Învierea Domnului, din și sub lumina cărora s-a născut și trăiește de veacuri Biserica lui Hristos.

Creștinismul iubește pacea și o prețuiește pentru că are conștiința că viața lui nu e numai o simplă desfășurare de acte și

procese fiziologice și psihologice (impulsii, dorințe, instincte, cerințe, gînduri și preferințe pornite, mînate și dominate de necesități organice sau convenințe sociale), ci este și un bun dat de Dumnezeu spre a fi trăită în toată plenitudinea drepturilor și resurselor sale dar și cu răspîndirea slujirii creștine în lume, pentru care va da răspuns în fața Creatorului. Creștinismul afirmă viața, o iubește și o sfințește. După învățătura Bisericii noastre viața e cel mai mare bun, care merită și trebuie să fie trăit. De aceea învățătura Bisericii noastre condamnă sinuciderea și orice atentat la viață, începînd de la germinarea ei, interzicînd avortul și binecuvîntînd înmulțirea pruncilor și oprind orice mutilare a vieții, cum ar fi maltusianismul ș. a.

Concluzionînd cele arătate pînă acum, se înțelege că Biserica Ortodoxă Română slujește pacea, dezarmarea, fiind socotită o evanghelie a ceasului de față, un imperativ al istoriei. Credința în Dumnezeu, Domnul vieții și al păcii, ne obligă să stăm în slujba vieții și a păcii, și nu a morții și a războiului; să prefacem armele în unelte folositoare păcii (Isaia 2, 4), transformînd rachetele în pluguri și seceri, iar meșteșugul războiului în meșteșugul bunei înțelegeri și conlucrări între toți oamenii și toate popoarele, pentru instaurarea împărăției mesianice a păcii și dreptății.

Așa cum reiese din concepția pastoral-misionară a P. F. Părinte Patriarh Teoctist, Biserica Ortodoxă Română rămîne apărătoarea dreptei credințe, stîlp și întărire a adevărului, apărătoarea păcii și a vieții. Prin mădularele ei, prin învățătura ei și mai ales prin Cultul ei a contribuit peste veacuri la apărarea dreptei credințe și la formarea conștiinței în apărarea păcii și a vieții.

Prezența Bisericii noastre în lumea contemporană, brăzdată de lumină și întuneric, stăpînită de furtuni și zariști luminoase dintre război și pace, aduce prin credincioșii ei singura și netăgăduita hotărîre : să fie total pentru pace, pentru viață, pentru apărarea ei, pentru lumină și binele ce se nasc în vreme de pace.

Numai în acest chip se poate urma pilda Întemeietorului ei Care a venit în lume, „ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă“ (Ioan 10, 10).

Pr. I. CÂRCIULEANU

„Pace celor de aproape,
pace celor de departe“

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE DIN INDIA

Ortodoxia a avut întotdeauna conștiința întregului a Bisericii cele Una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească și nu a universalității. Din această conștiință izvorăște continuu și se manifestă roditor, deși prin freamătul multisecular al vremurilor, năzuința spre regăsirea, refacerea și retrăirea unității. Nu este o orgolioasă dorință, ci o neliniștitoare căutare a celor ce au fost la început cu toții una. Apoi s-au despărțit. S-au cunoscut ca despărțiți și s-au uitat veacuri de-a rîndul în această despărțire. Suspinul era al Ortodoxiei, care suferea pentru astfel de despărțiri și, cu durere, se arăta îndurătoare față de cei despărțiți — Biserica Ortodoxă caută și așteaptă ca din nou să putem să trăim bucuria comuniunii euharistice, singura care dă podoabă unității și vieții Bisericii Domnului nostru Iisus Hristos.

Ortodoxia a căutat, întotdeauna, ca să păstreze „unitatea Duhului întru legătura păcii“ (Efeseni 4, 3). Din filele de istorie ale Ortodoxiei românești, reies cu prisosință strădaniile depuse de către Biserica noastră pentru a preîntîmpina orice tendință de despărțire. Activitatea ierarhilor de la Tomis, școlile de traducători, precum și sinoadele ținute pentru apărarea dreptei credințe adeveresc întru totul contribuția ortodoxiei românești la acest greu și complex proces de refacere a unității bisericești.

Biserica Ortodoxă Română, în virtutea dreptei sale mărturii și mărturisiri, prin veacuri, a făcut totul ca unitatea bisericească să nu fie frîntă, ci căutată și, odată regăsită, să fie realizată plenar și potențată pentru ca noi toți să fim una în mărturisirea de credință în Domnul nostru Iisus Hristos „desăvîrșirea credinței noastre“ (Evrei 12, 2), El care este „Același, ieri și azi și în veci“ (Evrei 13, 8).

Pătrunsă de această întreită îndatorire : a căutării, a regăsirii și, după regăsire, a promovării unității bisericești, Biserica Ortodoxă Română, apostolică din și prin propoveduire, a întreprins, prin delegații săi cei mai înalți, vizite la Bisericile care prin începuturi sînt una, dar prin circumstanțe istorice sîntem totuși despărțiți.

Cu astfel de năzuințe vrednicul de pomenire, patriarhul Justinian, vizitînd Biserica Indiei spunea : „Vizitîndu-ne și vorbindu-ne față către față, avem posibilitatea să constatăm că între noi nu sînt deosebiri esențiale de credință, că între noi sînt mai mult deosebiri de termeni în exprimarea aceleiași credințe...“ [1].

Relațiile dintre cele două Biserici, care se desfășurau bilateral

---

1. Justinian, patriarhul, *Cuvîntare*, în „B.O.R.“, nr. 5-6/1969, p. 437.

sau în cadrul ecumenic, s-au dezvoltat, aducînd roadele nădejdii că testamentul Domnului nostru Iisus Hristos „ca toți să fie una“ (Ioan 17, 21) se va împlini.

Un moment important în îmbogățirea acestor relații l-a constituit și vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh *TEOCTIST*, atunci mitropolit al Olteniei, a făcut-o, în fruntea unei delegații sinodale, din încredințarea vrednicului de pomenire, Patriarhul Justinian, Bisericii Ortodoxe din India. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist sublinia temeiul și temeinicia relațiilor dintre cele două Biserici Ortodoxe de propoveduire apostolică astfel: „*Prin învățătura noastră de credință și prin trăirea acesteia, al cărei izvor ne călăuzește pașii prin atîtea veacuri, pînă la propoveduirea Apostolilor Domnului Hristos, Sfintele noastre Biserici se înfățișează astăzi în lumea creștină ca model de iubire creștină, respect și colaborare frățească. Precum sămînța Cuvîntului Evangheliei a fost adusă aici, în Sudul Indiei, de către Sfîntul Apostol Toma, tot așa, aceeași dumnezeiască sămînță a fost adusă la noi, în România, pe țărmul Pontului Euxin, de către Sfîntul Apostol Andrei, „cel dintîi chemat“ la propoveduire și lăsată ca o moștenire sacră, strămoșilor noștri, acum 2000 de ani*“ [2].

În acest spirit de cunoaștere și prețuire reciprocă s-a desfășurat și vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, însoțit de P. S. Episcop Epifanie al Buzăului și P. S. Episcop-vicar Justinian Maramureșanul, avîndu-l ca translator pe Dl. conf. dr. Remus Rus de la Institutul Teologic din București, iar ca diacon patriarhal pe P. C. Mihai Hau, a făcut-o Bisericii Ortodoxe din India. Această vizită era răspunsul pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist îl dădea invitației Sanctității Sale Baselios Mar Thoma Mathews I, Catholicos al Răsăritului, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din India. Vizita s-a desfășurat între 4 și 18 ianuarie a. c.

La plecare Prea Fericirea Sa a fost condus de către membri ai Sfîntului Sinod, rectorul Institutului Teologic, P. C. Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, consilieri ai Administrației Patriarhale și ai Administrației Arhiepiscopiei Bucureștilor.

În drum spre îndepărtata Indie, Prea Fericirea Sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut o escală la Roma, această renumită cetate antică, scumpă sufletelor oricărui român, care are această conștiință limpede și statornică. Despre această conștiință ne dă mărturie spusele cronicarului Grigore Ureche (1590—1647) care afirma: „Rumânii, cîți se află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoresu, de la un loc sîntu cu moldovenii și cu toții de la Rîm se trag“, iar muntenii cu moldovenii „sîntu creștini și o seminție“ [3]. Prin urmare, orice vizită la Roma produce în sufletul oricărui călător român trăirea istoriei neamului său de la origini pînă în zilele noastre, istorie măreață, adeseori zbuciumată, întotdeauna *magistra vitae* pentru unitatea neamului românesc și demnitatea de care a dat dovadă în toate împrejurările.

---

2. *Ibidem*, p. 439.

3. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Postfață și bibliografie de Mircea Scarlat, Editura Minerva, București, 1978, p. 83-84.

În timpul escalei făcute la Roma, sediu apostolic, a avut loc o întrevedere particulară a Prea Fericitului Părinte Teoctist cu Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II. Această întrevedere între Întîistătători ai scaunelor apostolice devenea ea însăși un eveniment istoric, de vreme ce era „pentru prima dată în istoria celor două Biserici, Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică, cînd Întîistătătorii lor s-au întîlnit într-o atmosferă de profundă dragoste creștină, de respect reciproc și pe temeiul egalității, prin aceasta dînd relațiilor ecumenice existente un duh optimist, duhul nădejdii în realizarea unității creștine“ [4].

Această întîlnire a înlesnit cunoașterea directă a lucrării pe tărîm ecumenic a celor două Biserici, reieșind, cu prioritate, năzuința care însuflețește cele două Biserici în lucrarea de mare răspundere, adumbrită de har și adevăr, aceea a refacerii unității creștine.

S-a pus în lumină în cadrul acestei întîlniri particulare dorința comună a celor două Biserici apostolice de a conlucra statornic și constructiv pentru sălășluirea păcii pe pămînt, pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte. Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a oferit Sanctității Sale Papei Ioan Paul II ediția jubiliară a *Bibliei de la București* (1688—1988), reeditată de către Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române și o icoană pe sticlă din Maramureș.

Sanctitatea Sa Papa Ioan Paul II, în semn de prețuire, a înmînat Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, „Crucea de Aur“ a Sfîntului Constantin cel Mare. Era un moment care reîmprospătează în mintea, inima și sufletul credincioșilor vremurile apostolice, cînd toți erau una, de aceea, această întîlnire va rămîne în istoria Bisericii ca un nou pas, reciproc responsabil, în marea strădanie de refacere a unității bisericești, deschizînd noi perspective în lucrarea lor pe plan bilateral și, fără îndoială, pe plan ecumenic.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a primit pe Eminența Sa Cardinalul Jan Willebrands, președintele Secretariatului pentru Unitatea Creștină, întreținîndu-se asupra dialogului teologic. Prea Fericirea Sa a arătat că prin acest dialog teologic bilateral se găsesc și se vor putea găsi căi de apropiere, iar strădaniile pentru menținerea și statornicirea păcii pe pămînt sînt îndatoriri care trebuie să ne angajeze plenar „pentru ca lumea viață să aibă și mai mult să aibă“ (Ioan 10, 10).

Aflîndu-se la Roma, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Întîistătătorul Bisericii noastre dreptmăritoare a primit pe preoții slujitori în parohiile ortodoxe din Florența, P. C. Preot P. Coman și Torino, P. C. Pr. Gh. Vasilescu, precum și credincioși români din Roma.

Împărtășind tuturor patriarhicești binecuvîntări, Prea Fericirea Sa i-a povățuit ca prin activitatea lor să dea dovadă ziditoare de trăire ortodoxă și de loiali cetățeni ai țării în care trăiesc.

---

4. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vizitat Biserica Ortodoxă din India*, în „Telegraful Român“, anul 137, nr. 5-6/1989, p. 1.

În timpul ședерii la Roma Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și ceilalți delegați au vizitat Catedrala „Sfîntul Petru", biserica „Sfînta Maria Maggiore", Columna lui Traian și Forum Traiani, monumente reprezentative de artă și istorie, ultimele două mărturii de netăgăduit despre vitejia dacilor.

De la Roma Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a îndreptat, pe calea aerului, către India, această uimitoare țară cum a fost și cum este cunoscută.

La sosire, Prea Fericirea Sa a fost întîmpinat cu deosebită căldură și aleasă prețuire și aceasta datorită faptului că era foarte binecunoscut în India pe care o mai vizitase.

Biserica Ortodoxă din India comemora 25 de ani de la trecerea la cele veșnice a Catholicosului Moran Mar Baselius Gaevarghese II (1929—1964), cel ce fusese întîistătător al Bisericii Ortodoxe din India. În timpul arhipăstoriei sale, a făcut totul pentru dobîndirea autocefaliei Bisericii. De altfel personalitatea sa este cunoscută și în viața poporului indian în folosul căruia a depus strădanii unanim recunoscute. A fost un animator și susținător al vieții publice fapt pentru care comemorarea sa a devenit o adevărată sărbătoare a statului Kerala.

În ziua de 8 ianuarie a. c., în Kottayam, statul Kerala, au avut loc festivitățile jubiliare. La această comemorare au participat toți membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe din India, în frunte cu Sanctitatea Sa Baselius Mar Thoma Mathews I. De asemenea au fost de față reprezentanți ai altor Biserici creștine din India, ai guvernului de la Delhi și Trivandrum, membri ai Parlamentului central și local, personalități ale vieții culturale și economice, precum și reprezentanți ai presei.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a prezidat marea adunare comemorativă, inaugurînd ceremoniile prin aprinderea tradiționalei candele indiene „ca simbol al luminii învățăturii creștine", adusă în India de Sfîntul Apostol Toma.

Prea Fericirea Sa a ținut o cuvîntare, arătînd între altele :

„Ca Biserici ortodoxe autocefale și ca Biserici ortodoxe naționale cele două Biserici au colaborat pe plan ecumenic și social, unindu-și eforturile în apărarea vieții pe pămînt, în promovarea valorilor umane de dreptate și progres, de apărare a credinței, valori slujite neîncetat de poporul român și poporul indian, ale căror năzuințe și aspirații sînt ațintite spre pace și prosperitate materială și spirituală, de aceea, prezența Bisericii Ortodoxe Române la această sărbătoare a Bisericii Indiei este lesne de înțeles, jubileul acesta atît de scump Dumneavoastră, legat de activitatea catolicosului acestei Biserici marchează începutul unei epoci de mari transformări și reușite nu numai în viața Bisericii și a credincioșilor ei, ci și în viața poporului indian. Biserica Ortodoxă Română vede în acest prilej un moment de a-și exprima bucuria ei frățească alături de sora ei întru Hristos și a tălmăci aici prețuirea ei pentru conducătorii și credincioșii Bisericii din India".

Pe toată durata vizitei în India, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și membrii delegației sinodale s-au bucurat de toată atenția

presei și televiziunii indiene. Prea Fericirea Sa a acordat interviuri ziarelor : „Menorama Malayalam“ (Iluminarea spirituală), „Dailley News“ și „National Herald“. Sol al unui popor pașnic și Întîistătător al unei Biserici care este „ramură viguroasă a Ortodoxiei“, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a arătat că cele două popoare, ca de altfel și cele două Biserici Ortodoxe sînt chemate în vremea

Depunerea coroanei de flori la memorialul „Mahatma Gandhi“ (New-Delhi)

noastră, mai mult decît oricînd, să-și unească străduințele pentru realizarea păcii în lume și a preîntîmpinării unui cataclism nuclear, care amenință nu numai omenirea, pămîntul, ci cosmosul întreg. Oamenii de bine de pretutindeni trebuie să-și unească forțele pentru ca să triumfe responsabilitatea și adevărul că lumea este un dar al lui Dumnezeu și acest dar trebuie redăruit Creatorului tuturor celor văzute și nevăzute.

O latură deosebită au avut-o întîlnirile Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist cu reprezentanți ai autorităților centrale și locale.

Grăitoare în acest sens sînt cuvintele Guvernatorului statului Kerala: „Nu cred că greșesc atunci cînd mă refer la aspirația crescîndă a tuturor creștinilor după unitate. De fapt, un spirit unificator îmbrățișează astăzi întreaga rasă umană. Popoarele care cred în Iisus Hristos ca Domn și Mîntuitor, însă aparțin unor Biserici diferite, pot astăzi să se întîlnească și să discute probleme vitale de interes reciproc. Bisericile au ajuns să constate că separarea este un păcat și merge împotriva voinței ultime a lui Iisus Hristos, Care s-a rugat Tatălui Său ca toți să fie una. Această chemare la unitate ne este făcută astăzi de către Patriarhul Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române care a întreprins o călătorie istovitoare pentru a participa la

P. F. Patriarh TEOCTIST semnează în „Cartea de aur" a capelei spitalului Collenchery (Kerala-India)

sărbătoarea noastră. El a făcut acest lucru din dragoste față de Biserica Ortodoxă de aici și față de poporul nostru". Aprecieri care reflectă, o dată mai mult, prestigiul de care Biserica noastră dreptmăritoare se bucură în lumea creștină.

La New-Delhi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a întîlnit și întreținut cu N. C. Nayanar, primul ministru al statului Kerala, care a ținut să mulțumească personal Întîistătătorului Bisericii noastre pentru prezența la festivitățile din Kerala. Domnia Sa a rostit cuvinte de aleasă prețuire pentru poporul român, a cărui viață prosperă o cunoaște îndeaproape și pentru slujitorii și fiii Bisericii Ortodoxe, oblăduiți părintește de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, ierarh cunoscut nu numai în Ortodoxie și lumea creștină, ci și în sînul marilor religii ale lumii.

Un moment deosebit al vizitei l-a constituit depunerea de coroane de flori la mormintele marilor conducători spirituali și poli-

tici ai Indiei: Mahatma Gandhi, Jawaharlal Nehru și Indira Gandhi, în prezența autorităților de stat și religioase, a reprezentanților presei și televiziunii indiene.

Pe durata șederii în India, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și membrii delegației române au vizitat sediile episcopale din Bombay, Quillon, New-Delhi, spitale din Parumalla și Colenchery, școli și seminarii teologice din Bombay, Kottayam, Parumalla. Pretutindeni Prea Fericirea Sa și delegația Bisericii noastre au fost primiți cu multă căldură și entuziasm.

Continuînd o tradiție care leagă cele două Biserici Ortodoxe, aceea de a se da o expresie concretă acestor relații, Prea Fericitul

P. F. Patriarh TEOCTIST, însoţit de I.P.S. Gregorios, de I.P.S. Aghon Baliozian (Biserica Apostolică Armeană Australiană) şi membrii delegaţiei B.O.R., vizitează Seminarul Teologic din Kottayam (Kerala)

Părinte Patriarh Teoctist a fost rugat să inaugureze Școala de muzică bisericească națională de pe lîngă Seminarul Teologic din Kottayam. Prea Fericirea Sa a rostit o cuvîntare arătînd rolul pe care Biserica noastră dreptmăritoare l-a avut în păstrarea și propoveduirea dreptei învățături de credință, a sădirii și consolidării unității spirituale a poporului român, a trăirii și vestirii năzuințelor de pace de care întregul nostru popor este însuflețit.

Un rol important în această contribuție, pe care Biserica Ortodoxă o aducea ofrandă sfîntă poporului român, a avut și muzica bisericească. Prea Fericirea Sa a dat îndemnul ca și Biserica Ortodoxă din India să fie alături de poporul indian și să sprijine cu

rîvnă sfîntă promovarea valorilor culturale și naționale *„subliniind rolul muzicii în păstrarea identității naționale a Bisericilor locale“* [5].

Au fost vizitate, de asemenea, celebre centre și vestigii culturale, religioase și istorice care oglindesc cultura și spiritualitatea poporului indian. Dintre acestea la loc de frunte se înscriu: Tag Mahal din Agra, Qutub Minar din Delhi, templul Bahâ'i și altele.

În timpul acestei vizite s-au purtat discuții teologice, un adevărat dialog teologic, între Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist și Sanctitatea Sa Catholicosul Mar Thoma Mathews I, între ierarhii celor două Biserici.

S-a analizat stadiul actual al relațiilor dintre cele două Biserici, s-a studiat problema dialogului pe viitor dintre ele, care trebuie să se desfășoare cu toată responsabilitatea pentru ca rezultatele să fie roade ale unității panortodoxe.

Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din India, Sanctitatea Sa Catholicosul Mar Thoma Mathews I a rugat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist să sprijine intrarea în intercomuniune a Bisericii Ortodoxe din India cu Ortodoxia. „În vederea realizării acestui țel, Prea Fericitul Patriarh Teoctist a recomandat ca mai întîi să se constituie un for sau organ teologic al celor patru ramuri ale Bisericilor Ortodoxe Orientale: Biserica armeană, Biserica coptă, Biserica etiopiană și Biserica Ortodoxă din India, care să precizeze poziția lor comună în problema dialogului pentru a se promova astfel începuturile dialogului teologic dintre Bisericile Ortodoxe de Răsărit și Bisericile Ortodoxe Orientale“ [6].

În această atmosferă de dragoste frățească, de căutare a refacerii unității bisericești s-au desfășurat convorbirile dintre Întîistătătorii celor două Biserici. Fără îndoială, astfel de întîlniri înseamnă pași siguri pe calea regăsirii unității, pași care trebuie făcuți cu răbdare și mare răspundere pentru ca ei să fie ziditori.

Din India, în drum spre țară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut o escală la Moscova, unde delegația Bisericii noastre a fost intîmpinată de către I.P.S. Mitropolit Vladimir, Exarh pentru Europa Occidentală, P. S. Episcop Nifon, reprezentantul Patriarhiei Antiohiei la Moscova și persoane din cadrul Administrației Patriarhale Ortodoxe Ruse. Prea Fericirea Sa s-a întîlnit cu I.P.S. Mitropolit Filaret de Minsk, discutînd aspecte privind relațiile dintre cele două Biserici.

La sosirea la București Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost întîmpinat de către membri ai Sfîntului Sinod și persoane ofi-

---

5. *Ibidem*, p. 3.
6. *Ibidem*.

ciale din cadrul Administrației Patriarhale și Administrației Arhiepiscopiei Bucureștilor.

* * *

În istoria Bisericii noastre vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a făcut-o în fruntea unei delegații sinodale Bisericii Ortodoxe din India se înscrie ca un eveniment. Relațiile dintre cele două Biserici s-au îmbogățit roditor pe calea căutării refacerii unității bisericești. Considerată de presa indiană ca „simbol al dragostei față de Biserica Ortodoxă din India, față de poporul indian și față de valorile sale culturale și spirituale“ [7], această vizită pune, deopotrivă, în lumină prestigiul de care Biserica Ortodoxă Română și poporul nostru se bucură în India și în întreaga lume.

Promovarea începuturilor dialogului teologic dintre cele două Biserici, de altfel, dintre Bisericile Ortodoxe ale Răsăritului și Bisericile Ortodoxe Orientale, se impune. Avem începuturi creștine comune, care trebuie valorificate în duhul dragostei și cu răspundere adîncă față de adevăr, pentru ca ceea ce se va zidi să fie, cu adevărat, „stîlp și temelie adevărului“, să fie chipul Bisericii care s-a regăsit în bucuria unității și îndatorirea ce-i revine de a sluji această unitate.

Pr. C. BUZDUGAN

7. *Ibidem.*

IUBIREA ȘI MILOSTENIA DUPĂ SFÎNTUL IOAN HRISOSTOM *)

I. IUBIREA CREȘTINĂ (ἀγάπη) ÎN GÎNDIREA SFÎNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

a) *Iubirea lui Dumnezeu față de om. Mîntuirea în și prin Hristos.* „Fiecare faptă bună este roada iubirii, de aceea și cuvîntul despre ea este foarte mare“, ne spune Sfîntul Ioan Hrisostom [1]. După cum știm, Sfîntul Ioan Hrisostom era preocupat în mare măsură de înnoirea societății din vremea lui și de vindecarea leziunilor sociale, de aceea în predica sa aplică iubirea evanghelică pe care o învățăm de la Însuși Dumnezeu, întemeind spitale și orfelinate, ajutînd pe săraci și pe cei care nu aveau nimic.

Omul, după Sfîntul Ioan Hrisostom, imită pe Dumnezeu, precum ne zice și Sfîntul Apostol Pavel : *„Fiți următori ai lui Dumnezeu“* (Efeseni 5, 1) și colaborează cu El prin contribuția sa la schimbarea naturii și la autoformarea sa [2], cunoscînd că *„Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu voi“* (II Corinteni 13, 11). El este pricina și izvorul dragostei (I Ioan 4, 8). Dumnezeu *„Și-a arătat dragostea Sa către noi cu covîrșire, fiindcă El ne-a iubit cel dintîi“* (I Ioan 4, 19). Și în primul rînd învățăm despre dragostea lui Dumnezeu pentru noi din modul facerii noastre căci *„Dumnezeu a făcut pe om după chipul Său“* (Facere 1, 27). Locul excepțional pe care îl are omul în lumea creată este dat după natură în el și îl datorează iubirii dumnezeiești și nu capacităților sale personale [3]. El ne iubește cu o dragoste imensă, nespusă, arzătoare, pe care nimic nu o poate micșora sau stinge [4]. Dumnezeu Cel în Treime este Ființa vie, reală, personală și iubirea în comuniunea deplină constituie principala Sa trăsătură. Din iubire a făcut Dumnezeu lumea și din iubire îi poartă de grijă [5]. Omul a fost creat la sfîrșitul zilei a șasea, deci după ce i-au fost create toate condițiile de viață, ca o „coroană a întregii creaturi“, stăpîn și purtător

---

*) Lucrare alcătuită și susținută în cadrul cursurilor de pregătire a doctoratului în Teologie, la catedra de Teologie morală ortodoxă, sub îndrumarea Pr. prof. Dumitru Radu, care a dat și avizul de publicare.

1. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre iubirea desăvîrșită,* Omilia 13, 1, P. G., 56, 279 ; Vezi și *Omilii :* 1) *Catehetice și morale,* 2) *Ocazionale.* Introducere, text-traducere și comentariu de Nichita Tsiomesidis, vol. XXXI, Edit. Patristice „Grigorie Palama“, Tessalonic, 1979 (în Colecția „Părinții Greci ai Bisericii“, nr. 40), p. 332; N. Bughatsos, *Învățătura socială a Părinților Greci,* Texte din Sfîntul Ioan Hrisostom, vol. II, Ed. „Apostoliki Diakonia“, Atena, 1982, text citat, 1405 p. 153.

2. Constantin Cornițescu, *Umanismul la Sfîntul Ioan Hrisostom,* teză de doctorat, Analecta Vlatadon, vol. X, Tessalonic, 1971, p. 5.

3. *Ibidem,* p. 47 ; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la statui,* 7, 2, P. G.,49, 93; *Omilie la Facere,* 12, 4, P. G., 53, 103.

4. Pr. drd. Teodor Damian, *Virtutea dragostei la Sfîntul Ioan Gură de Aur* în B.O.R. , XCVII (1979), nr. 5-6, p. 676.

5. Constantin Cornițescu, *op. cit.,* p. 51-52.

de grijă al întregii Sale avuții, așa cum spune profetul David: „*Micșoratu-l-ai pe dînsul cu puțin față de îngeri, cu slavă și cu cinste l-ai încununat pe el. Pusu-l-ai pe dînsul peste lucrul mîinilor Tale, toate le-ai supus sub picioarele lui*“ (Psalmul 8, 5-6 ; Matei 24, 47 ; Luca 12, 44).

Aprofundînd, Sfîntul Ioan Hrisostom afirmă că pentru om Dumnezeu a creat „cerul, marea, pămîntul și aerul și toate din ele animalele, plantele și semințele“ [6]. Pentru el s-au făcut „soarele și stelele și drumurile lunii și diferențele orelor și ale epocilor..., pentru el s-a făcut ziua și noaptea“ [7]. Și a ajuns el pe pămînt ceea ce este Dumnezeu în cer [8]. Mai mult, el are cinstea de a fi punctul de legătură și hotarul între două lumi, a celei materiale și a celei duhovnicești, a celei vremelnice și a celei veșnice [9].

Vorbind despre nemărginirea iubirii lui Dumnezeu față de neamul omenesc, manifestată încă de la întruparea Fiului Său, Sfîntul Ioan Hrisostom spune : „Din iubire a venit către noi Fiul cel iubit al lui Dumnezeu și S-a făcut împreună-locuitor cu noi și împreună-hrănitor cu oamenii ca să anuleze rătăcirea politeistă și să arate adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu și să învețe iubirea pe care trebuie să o aibă oamenii între ei, precum mărturisește și Sfîntul Evanghelist Ioan, spunînd : „*Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*“ (Ioan 3, 16). De aceea se cuvine să dăm slavă lui Dumnezeu că există har și răscumpărare pentru orice om care păcătuiește și dorește să se îndrepte prin pocăință, oricît ar fi el de încărcat de păcate.

Accentuînd mai ales această învățătură, Sfîntul Ioan Hrisostom spune că „între dogmele Bisericii aceasta nu ocupă o parte mică“, ci este „capitolul întregii iconomii, principiul de bază și izvorul tuturor bunurilor“ [10].

Această răscumpărare din robia păcatului a dat lumii putința de mîntuire, a doborît pe războinicul cel de demult, a unit cerul cu pămîntul, a făcut pe oameni îngeri. Pe aceasta deci să o îmbrățișăm și noi, adică dragostea evanghelică, care este maica a mii de bunuri. Prin aceasta ne-am mîntuit, prin aceasta am cîștigat toate bunurile cele negrăite [11].

Dar întrebarea pe care o pune Sfîntul Ioan Hrisostom este: De ce oare Dumnezeu n-a cruțat nici pe Însuși Fiul Său Cel Unul-Născut (Romani 8, 32), ci L-a dat, cu toate că nu L-a avut decît pe

---

6. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Matei* 61, 1, P. G., 58, 590.

7. Idem, *Omilia la Psalmi*, 48, 7, P. G., 55, 233; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1373, p. 137.

8. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la statui*, 7, 2, P. G., 49, 93; *Omilia la Evrei*, 2, 2, P. G., 63, 22; *Omilia la Psalmi* 11, 4, P. G., 5, 148; Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 45, 46 și 47.

9. *Ibidem*, p. 44.

10. *Ibidem*, p. 61; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Ioan*, 31, 2, P. G., 59, 177 ; *Omilia la Matei*, 2, 3, P. G., 57, 27; Mai vezi și la *Omilia la Cincizecime*, 9, 3, P. G., 50, 468, apud N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1173, p. 37.

11. Idem, *Omilia a 30-a la II Corinteni; Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni*, trad. de Arhiereul Theodosie A. Ploieșteanul, București, 1910, p. 350.

El singur? [12] Mai mult, de ce n-a ezitat să deșerte slava Sa și să fie om și să ia chip de rob (Filipeni 2, 7) și să fie scuipat și bătut cu palme (Matei 26, 67) și să moară după trup cu moarte rușinoasă ? [13] „*Căci cunoașteți harul Domnului nostru Iisus Hristos, că pentru voi a sărăcit, bogat fiind*“ (II Corinteni 8, 9).

Răspunsul ni-l dă Însuși Părintele ceresc Care, în același timp, întreabă și răspunde : „*Ca să împace cu El Însuși pe oamenii care se purtau cu El dușmănos și să îi arate un popor ales*“ (Ioan 3, 16 și Tit 2,. 14) [14].

După căderea omului în păcatul strămoșesc, între Dumnezeu și om s-a intercalat un zid despărțitor [15], făcînd imposibilă îndeplinirea menirii omului cu puterile sale proprii. Natura umană putea fi salvată numai printr-o nouă recreare a ei și aceasta putea fi realizată numai de Creator [16]. Dacă în facerea lumii se manifestă atotputernicia lui Dumnezeu, prin întrupare — care constituie crearea cea nouă sau a doua creație a lumii — se exprimă caracterul iubitor al lui Dumnezeu pentru creatura Sa,pentru om [17]. De aceea, continuînd să ne vorbească despre iubirea lui Dumnezeu față de om Sfîntul Ioan Hrisostom ne spune: „Trebuia ca Stăpînul cel iubitor să-și dea pe Fiul Său pentru noi; dar ca să nu pară că face o înlesnire și că restituie o datorie a poruncit lui Avraam să-l dea pe fiul său, încît, făcînd și El asemenea, să nu pară că dă pe Fiul Său ca mijlocire pentru noi și că restituie o datorie prin bogăția copleșitoare a bunătății sale“ [18]. Într-un alt loc ne spune: „Că mare este nemărginirea iubirii lui Dumnezeu“ [19].

Consecința întrupării a fost „*răscumpărarea din blestemul Legii, Hristos făcîndu-Se pentru noi blestem*“ (Galateni 3, 13). Și tot prin Iisus Hristos „*se vestește iertarea păcatelor*“ (Fapte 13, 38), „*rînduindu-ne, în a Sa iubire, spre înfierea întru El, prin Iisus Hristos*“ (Efeseni 1, 5). „*Întru El avem răscumpărarea prin sîngele Lui și iertarea păcatelor, după bogăția harului Lui*“ (Efeseni 1, 7) [20]. Toate ni le-a dat Bunul Dumnezeu, iar „*pe Însuși Fiul Său nu L-a cruțat*“ (Romani 8, 32), ci L-a dat jertfă ca să poată oricare om să se mîntuiască și să nu aibă iertare cel care nu s-a mîntuit, întrucît pierderea omului nu se datorează lui Dumnezeu, ci se datorează în întregime lui, pentru indiferența sau nepăsarea sa [21], întrucît „*cel ce*

---

12. Idem, *Despre Preoție, Cuvînt II*, 1 ; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre preoție*, Introducere, text, traducere, comentariile de Panaghiotis Hristu, ed. a III-a, Edit. „Vas. Rigopulos“, Tessalonic, p. 55.

13. *Ibidem*, p. 121 ; *Despre Preoție*, 3, 16, P. G., 48, 655.

14. Idem, *Despre Preoție*, cuvînt II, 1; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre preoție*, Introducere ..., p. 55.

15. Idem, *Omilia la Romani*, 13, 1, P. G., 60, 507; *Omilia la statui* 11, 2, P. G., 49, 121 ; *Omilia despre feciorie*, P. G., 48, 595; *Omilia la Efeseni*, 5, 2, P. G., 62, 39.

16. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 61-62; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Ioan*, 11, 2, P. G., 59, 80.

17. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 61.

18. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre iubirea desăvîrșită*, Omilia 13, 2, P. G., 56, 281; *Omilii: 1) Catehetice și morale*, p. 341.

19. Idem, *Omilia a XI-a la II Corinteni; Comentariile sau explicarea epistolei...*, *op. cit.*, p. 147.

20. Vezi la Arhim. Ambrozie Tsatsanis, *Drumul îndumnezeirii*, Atena, 1968, p. 51.

21. *Ibidem*, p. 51-52.

crede în El nu se va rușina" (Romani 10, 11) și „*oricine va chema numele Domnului se va mîntui*" (Romani 10, 13).

„Cînd îmi reamintesc — ne spune Sfîntul Părinte — cît de jos se găsea omul, de unde „n-ar putea să coboare mai jos" și de unde s-a ridicat prin Iisus Hristos încît „n-ar putea să se ridice mai sus" [22], mă mir și văd începuturile mari și strălucite și grija cea mare a lui Dumnezeu pentru natura noastră" [23].

Dragostea nemărginită a Fiului lui Dumnezeu față de oameni se concretizează în Jertfa Sa de pe Cruce și se continuă în Jertfa recapitulată și tainică a Sfintei Euharistii prin care El se dă întotdeauna tuturor celor ce se apropie de ea cu vrednicie în mod satisfăcător și mult prisositor. Prin Sfînta Euharistie noi avem posibilitatea de a fi în comuniune cu Dumnezeu [24], care este singurul „refugiu" și singura cale de mîntuire pentru noi [25].

b) *Iubirea persoanei umane față de Dumnezeu Cel în Treime.* „*Așadar, ce cere de la tine Domnul Dumnezeul tău? Să umbli în toate căile Lui, să-L iubești din toată inima ta și din tot sufletul tău*" (Deuteronom 10, 12). Iubirea — spune Sfîntul Ioan Hrisostom — ne aduce aproape de Dumnezeu, căci „a iubi" este trăsătura comună între noi și El [26].

Oamenii primesc după har ceea ce aparține însăși naturii Sale. „Așa cum Fiul lui Dumnezeu poartă natura noastră, astfel și noi purtăm natura Sa și așa cum El ne are pe noi în Sine, astfel Îl avem și noi pe El în noi" [27]. Păzind poruncile Sale, rămînem „*întru iubirea*" Sa (Ioan 15, 10), pentru că El este capul, iar noi sîntem trupul. El este piatră de temelie, iar noi sîntem clădirea. El este vița, iar noi sîntem mlădițele. El este Mirele, iar noi sîntem mireasa. El este Păstorul, noi oile. El este Calea, noi sîntem trecătorii. El este Întîiul-Născut, iar noi sîntem frații. El este Moștenitorul și noi sîntem împreună-moștenitori cu El. El e Viața, iar noi cei viețuitori în El. El este Învierea și noi cei înviați. El este Lumina și noi cei luminați [28]. Toate acestea arată unirea noastră cu Hristos, de aceea și toți oamenii care sînt următori iubirii lui Dumnezeu sînt chemați să iubească și să-L slujească pe El. Iar viața lor trebuie să fie viață în libertate, căci „*voi fraților ați fost chemați la libertate*" (Galateni 5, 13) și prin urmare viața lor trebuie să fie slujitoare.

Sfîntul Ioan Hrisostom nu se mulțumește numai să îndemne

---

22. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Evrei* 5, 1, P. G., 63, 46-47; *Omilia la Înălțarea Domnului* 1, 3, P. G., 50, 447.

23. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 66.

24. Pr. drd. Teodor Damian, *op. cit.*, p. 677; Pr. prof. Ioan G. Coman, *Sensul ecumenic al Sfintei Euharistii la Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în „Ortodoxia", XVII (1965), nr. 4, p. 524.

25. Panaghiotis Pallis, *Sfinții Trei Ierarhi și epoca noastră*, în „Kinonia", XXVIII, fasc. II, Atena, 1985, p. 199.

26. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 54-55; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Romani* 23, 4, P. G., 60, 619.

27. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 65; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Efeseni*, 20, 4, P. G., 62, 139; *Omilia la Romani* 15, 4, P. G., 60, 541.

28. Idem, *Comentarii la Epistola I către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel*, redarea textului de Arhim. Hristofor Kalyva, fasc. I, Editura „Kypseli", Glyfada Atenei, 1969, în colecția „Vorbesc Părinții", nr. 9, p. 158-159; Idem, *Omilia la I Corinteni*, 8, 4, P. G., 61, 72.

la iubirea lui Dumnezeu, ci învață totodată și metoda cum să fie trăită aceasta și să devină regulă a acțiunilor omenești. Vede materializată iubirea față de Dumnezeu astfel: a) În încercarea de a fi satisfăcută voința Sa; b) în rîvna de a fi slăvit numele Său și c) în grija pentru interesul comun [29].

Viața și faptele oamenilor — după Sfintul Ioan Hrisostom — trebuie să fie inspirate din iubirea față de Dumnezeu. Ne îndeamnă să iubim pe Hristos și să păstrăm mereu ferm și fidel dragostea Lui în sufletele noastre, căci nu trebuie numai atunci cînd ne retragem pentru rugăciune să aducem în mintea noastră pe Dumnezeu, ci și cînd sîntem preocupați de diferite interese sau cu grija săracilor sau cu alte interese sau cu fapte folositoare trebuie să unim acestea cu amintirea și rîvna lui Dumnezeu încît, ca prin sarea, după ce o să fiu împodobit și cu iubirea față de Dumnezeu, să devin o dulce mîncare în Stăpînul tuturor [30]. „Să stăm deci, iubiților, drepți, avînd și ținînd cu noi exactitatea acestor dogme și atrăgînd spre noi dragostea lui Dumnezeu. Mai întîi că El ne-a iubit pe noi care Îl uram și deci fiind dușmani ne-a împăcat cu Dînsul, iar după aceea că voiește a ne iubi pe noi care-L iubim. Să rămînem deci iubindu-L pe Dînsul, ca și noi să fim iubiți de Dînsul“ [31].

Slăvirea lui Dumnezeu este una dintre temele cu care se ocupă Sfîntul Ioan Hrisostom în scrierile sale. Astfel mărturisește: „Nu o să încetez să spun această frază: Slavă lui Dumnezeu pentru toate“ [32].

De aceea, este cazul să subliniem că : a) Mărește cineva pe Dumnezeu cînd, cu purtarea sa, nu provoacă blasfemie numelui Lui [33]. Cunoscut este exemplul răbdării lui Iov care, în fața multor necazuri, a păstrat aceeași iubire față de Dumnezeu. Nimic n-a spus, nici nu s-a gîndit, ci cunoștea că Dumnezeu toate le rînduiește spre folosul său [34]; b) Îl slăvește cînd inspiră, cu purtarea sa, înalte gînduri și vorbe despre El. Cuvîntul psalmistului este semnificativ : „*Gustați și vedeți că bun este Domnul*“ (Psalm 33, 8). Mintea sa și inima sa și toate interesele sale se găsesc în Hristos. Trăiește cu conștiința prezenței reale a Mîntuitorului Hristos și este totdeauna atent să nu fie clătinat spre păcat: „*Văzut-am mai înainte pe Domnul înaintea mea pururea, că de-a dreapta mea este ca să nu mă clatin*“ (Psalm 15, 8). Amintește de cele întîmplate lui Iov și mărește pe Dumnezeu [35]. c) În sfîrșit, încă mărește cineva pe Dumnezeu prin însăși mîntuirea Sa [36]. Mărind pe Dumnezeu pe pămînt, care este

---

29. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 118.

30. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre rugăciune* 8, 1, la *Omilii 1) Catehetice și morale...*, *op. cit.*, p. 223.

31. Idem, *Omilia a XXX-a la II Corinteni*, în *Comentarii sau explicarea epistolei...*, *op. cit.*, p. 353.

32. Sfîntul Grigorie Teologul și Sfîntul Ioan Hrisostom, *Sfaturi către Olimpiada*, Introducere, redactarea textului în neogreacă și comentar de Panaghiotis Stamu, Atena, 1976, p. 29.

33. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Matei* 15, 8, P. G., 57, 233-234.

34. Idem, *Omilia la statui* I, 10, la *Omilii 1) Catehetice și morale*, *op. cit.*, p. 613.

35. *Ibidem*, p. 615.

36. Idem, *Omilia la II Corinteni* 3, 4, P. G., 61, 410; *Omilia la II Tesaloniceni* 3, 1, P. G., 62, 480; Vezi la C. Cornițescu, *op. cit.*, p. 118.

ultimul scop al omului, înseamnă realizarea fericirii și desăvîrșirii cerești [37].

După Sfîntul Ioan Hrisostom, „prietenul lui Dumnezeu“ [37 bis], este cel care „trăiește pentru folosul comun [38], adică „rămînînd în Dumnezeu din iubirea față de semenii noștri“ [39].

Efectele unirii cu Dumnezeu în iubire sînt cele create în sufletul omului: bucuria, pacea și harul [40]. Dumnezeu cere conlucrarea noastră pentru ca bucuria noastră să fie fără sfîrșit. Nimic nu poate fi comparat cu fericirea de a iubi pe Dumnezeu Cel în Treime și de a te ști iubit de El. Iubind pe Dumnezeu, iubim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh, ne facem părtași în comuniunea iubirii cu Sfînta Treime. Și de aceea ce-și poate dori mai mult un om decît să fie într-o asemenea intimitate cu Dumnezeu!

Pacea, ca efect al unirii cu Dumnezeu și ca legătură, vine și ne scutește „de orice luptă, de orice război, de orice rezistență“ [42], a patimilor și gîndurilor viclene.

În sfîrșit, întîietatea de care beneficiază cineva în fața lui Dumnezeu încît să poată pleda pentru semenii săi, constituie suprema răsplată pentru o viață sfîntă, mai ales cînd este plină de mari încercări [43]. „Acestea să gîndești și să mulțumești lui Dumnezeu, ne spune Sfîntul Ioan Hrisostom, pentru că te-a pus în această stare, făcîndu-se mai vestit cu aceste încercări“ [44].

Dragostea de Dumnezeu ridică sufletul de la lucrurile sensibile la cele spirituale, de la cele prezente la cele viitoare, de la cele văzute la cele nevăzute. Iată efectele dragostei față de Dumnezeu [45], care sînt legate direct de dragostea față de aproapele.

c) *Iubirea omului față de semenii săi.* Iubirea care ne îndeamnă la fapte bune față de aproapele a sădit-o Dumnezeu în însăși natura noastră [46]. Căci „toți sîntem fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus“ (Galateni 3, 26) și „dragostea lui Hristos ne stăpînește pe noi“ (II Corinteni 5, 14). Deci, iubirea pe care a arătat-o Dumnezeu către noi nu este teoretică, ci este însuși modul de viață al oamenilor.

Participarea noastră în Hristos prin credință lucrătoare care s-a realizat prin întruparea Lui și a fost cultivată prin permanentă comuniune din partea noastră cu Sfînt Trupul Său ne face pe noi

---

37. Idem, *Omilia la Matei* 78, 3, P. G., 58, 714; Vezi și la N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1492, p. 192-193.

37 bis. *Ibidem*, p. 119; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la I Corinteni* 13, P. G., 61, p. 148-149.

38. Idem, *Omilia la Matei* 78, 3, P. G., 58, 714; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1492, p. 192-193.

39. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Ioan*, 77, 1, P. G., 59, 415; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1549, p. 225.

40. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 125.

41. Pr. drd. Teodor Damian, *op. cit.*, p. 679.

42. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la II Corinteni*, 2, 8, P. G., 61, 403; N. Bughatsos, *op. cit.*, p. 326.

43. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 125-126.

44. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la statui* I; Idem, *Omilii 1) Catehetice și morale..., op. cit.*, p. 617.

45. Pr. drd. Teodor Damian, *op. cit.*, p. 680.

46. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Efeseni*, 2, 3, P. G., 62, 20; *Omilia la Facere* 9, 3, P. G., 53, 78 și 3, 1-2, P. G., 54, 591.

frați ai lui Hristos și fiii Tatălui ceresc [47]. Sfîntul Ioan Hrisostom, explicînd cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel *„cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat“* (Galateni 3, 27), ca să accentueze adoptarea după har a omului, spune: „Căci dacă Hristos este Fiul lui Dumnezeu, tu pe El L-ai îmbrăcat, pe Fiul avînd în sine și către El te-ai asimilat, într-o rudenie și o gîndire te-a adus... Toți sînteți în Iisus Hristos; adică toți aveți un aspect, un chip al lui Iisus Hristos“ [48]. Pentru că după ce Dumnezeu a făcut pe om „după chipul Său“ a poruncit să se nască de la el toți urmașii săi ca să ne considerăm unul pe celălalt ca unul și să căutăm să trăim între noi în iubire [49], așa cum ne-a spus și Hristos: *„Întru aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții“* (Ioan 13, 35). Iar Sfîntul Apostol Pavel, continuînd să vorbească despre îndatoririle creștinilor și mai ales ale celor care constituie eșalonul de aur al comportării sociale, spune : *„Nimănui cu nimic nu fiți datori decît cu iubirea unuia față de altul“* (Romani 13, 8), *„ca pe tine însuți“* (Matei 22, 39) sau, mai bine zis, *„așa cum ne-a iubit Dumnezeu“* (Ioan 15, 12), care cu atît se bucură de noi, cu cît și noi facem bine unul altuia [50].

Semenul nostru este altarul pe care noi aducem jertfa noastră lui Dumnezeu [51]. Iubirea prezintă pe aproapele tău ca pe tine însuți și te învață să te bucuri de binele acestuia cum te bucuri de ale tale și să suporți greșelile lui așa cum le suporți pe ale tale [52]. În primul rînd, omul nevrednic pentru că îl iubești devine fără să vrea motiv să capeți multă răsplată de la Hristos. În al doilea rînd, pentru că un om cu acest caracter psihic are nevoie de mai mare simpatie și mai multă vindecare [53].

Sfîntul Ioan Hrisostom, comentînd cuvintele lui Hristos: *„Cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt“* (Matei 5, 39), menționează: „N-a spus să rabzi numai cu vitejie și cu blîndețe nedreptatea, ci să și mergi mai înainte cu această filosofie și să te pregătești să pătimești nenorociri, mai mari decît acelea pe care el dorește să ți le pricinuiască“ [54]. Și iarăși spune: „Așa cum știți, Hristos ne-a poruncit nu numai să iubim, ci să ne rugăm pentru cei care au greșit față de noi: *„Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blesteamă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc“* (Matei 5, 44). *„Că v-am dat vouă pildă ca precum v-am făcut Eu vouă, să faceți și voi“* (Ioan 13, 15). Sînt cunoscute cuvintele Domnului: *„Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac“* (Luca 23, 34). Oare ne trebuie mult

---

47. Arhim. Ambrozie Tsatsanis, *op. cit.*, p. 53.

48. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 65; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Galateni* 3, 5, P. G., 61, 656.

49. Idem, *Despre iubirea desăvîrșită*, Omilia 13, 1, P. G., 56, 279 ; Idem, *Omilii* 1) *Catehetice și morale..., op. cit.*, p. 333.

50. Idem, *Omilia XXX la II Corinteni*, la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni, op. cit.*, p. 355.

51. Pr. drd. Teodor Damian, *op. cit.*, p. 681.

52. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre iubirea desăvîrșită*, la *Omilii 1) Catehetice și morale, op. cit.*, p. 339.

53. Idem, *Să iubești* și *Despre milostenie*, în rev. „Ortodoxia Patristică“ la „Vorbesc Părinții“, Ed. „Kypseli“, Glyfada Atenei, 1965, p. 5.

54. Idem, *Despre cele viitoare*, în *Omilii: 1) Catehetice și morale, op. cit.*, p. 241.

efort ca să iertăm pe cei care ne-au supărat? Efort facem mult cînd nu iertăm și ținem în inima noastră dușmănia, încît atunci cînd ne eliberăm de mînie simțim o mare ușurare... Iar dacă nu ierți greșelile aproapelui tău, ci te rogi lui Dumnezeu împotriva lui atunci nu-ți rămîne nici o șansă de mîntuire, pentru că atunci cînd trebuia să găsești ispășirea la El, atunci Îl superi“ [55].

Cauza tuturor relelor și izvorul tuturor celorlalte este mîndria[56], așa cum spune și Sfîntul Apostol Pavel „*că vor fi oameni iubitori de sine*“ (II Timotei 3, 2).

Iubirea față de lume este reală cînd trece prin Dumnezeu Care este izvorul iubirii. Omul în orice stare morală s-ar găsi, „rob“ sau „liber“, este vrednic de simpatie și de iubire, ca fiu al lui Dumnezeu și frate al nostru. De aceea, Sfîntul Ioan Hrisostom în duh de blîndețe și de smerenie spune: „Prigonesc erezia și nu pe eretici. Puterea creștinismului constă în smerenie și nu în putere. Trebuie să fim severi cu noi înșine și blînzi față de ceilalți“ [57].

Iubirea este cununa darurilor fiecăruia[58], căci „*cei mulți un trup sîntem în Hristos și fiecare sîntem mădulare unii altora*“ (Romani 12, 5). „*Iar toți cei ce credeau erau laolaltă și aveau toate de obște*“ (Fapte 2, 44) „*și nici unul nu zicea că este al său ceva din averea sa*“ (Fapte 4, 32) „*și nimeni nu era între ei lipsit*“ (Fapte 4, 34).

Dumnezeu a făcut pe om să se slujească fiecare pe sine, dar mai ales pe aproapele său să-l slujească. „*Voi înșivă știți că mîinile acestea au lucrat pentru trebuințele mele și ale celor ce erau cu mine*“ (Fapte 20, 34). Comentînd textul, „ambasadorul săracilor“, Sfîntul Ioan Hrisostom spune : „De aceea Dumnezeu ne-a dat mîini și picioare ca să nu avem nevoie de slujitori. Dacă era altfel, atunci împreună cu Adam crea și un rob, dar „*în Hristos Iisus nu mai este nici rob, nici liber*“ (Galateni 3, 28) [59].

Se spune că este unic și nerepetabil în istoria omenirii fenomenul unei societăți bine organizate, cu atîta coeziune în iubire și abnegație, așa cum era cea a primilor creștini [60].

„*Frate ajutat de frate este ca o cetate tare și înaltă și are putere ca o împărăție întemeiată*“ (Proverbe 18, 19). Iar Sfîntul Ioan Hrisostom spune: „Care zid este atît de solid fortificat cu conexiuni între marile pietre și rămîne inexpugnabil la asalturile dușmanilor, ca adunarea oamenilor care se iubesc între ei și sînt legați între ei cu buna înțelegere? ...Și așa cum coardele lirei, chiar dacă sînt multe, termină într-o armonie..., tot așa și cei care sînt adunați într-un singur cuget fac să răsune bine melodia iubirii [61], care „*este deci împlinirea legii*“ (Romani 13, 10).

---

55. Idem, *Să iubești* și *Despre milostenie*, în rev. cit., p. 11-12.

56. Idem, *Omilia la II Timotei* 7, 1-3, P. G., 62, 637 ; N. Bughatsos, *op. cit.*, citatul 1900, p. 408.

57. George Florovsky, *Sfîntul Ioan Hrisostom, profetul iubirii*, în „Actinos“, XVIII (1955), nr. 156, p. 5.

58. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre iubirea desăvîrșită*, la *Omilii 1) Catehetice și morale..., op. cit.*, p. 339.

59. Idem, *Omilia a 40-a la I Corinteni*, la Idem, *Comentarii la Epistola I către Corinteni, op. cit.*, fasc. V (1973), nr. 1, p. 117.

60. I. Massos, A, Zagas, G. Kuvelas, *Creștinismul și lumea*, Atena, 1981, p. 199.

61. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre desăvîrșita iubire*, la *Omilii : 1) Catehetice și morale...*, p .339 și 341.

II. MILOSTENIA ÎN VIAȚA ȘI OPERA SFÎNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

a) *Valoarea milosteniei pentru mîntuirea omului în și prin Hristos.* Sfîntul Ioan Hrisostom a predicat cu multă stăruință despre milostenie, așa încît a fost numit de posteritatea sa „cel milostiv“ [62]. „Cînd spunem despre milostenie că este regina virtuților“ [63] înțelegem că milostenia nu este pur și simplu un act formal de transmitere a cîtorva bani, ci este un act strîns legat de celelalte virtuți. Milostenia își are contribuția ei în viața socială și este rădăcina tuturor binefacerilor [64], constituind pentru Sfîntul Ioan Hrisostom datorie și sarcină, dar și cale de pocăință.

De aceea, Dumnezeu Cel în Treime a poruncit milostenia nu numai ca să fie hrăniți cei săraci, ci ca să fie folositoare și celor ce o fac mai mult decît celor care o primesc [65].

Ocazia pentru rostirea Omiliei *Despre milostenie* a avut-o Sfîntul Ioan Hrisostom cînd a văzut „aspectul deplorabil și mîhnitor“ al săracilor care locuiau în orașul Antiohiei, aruncați la o parte în piață, fără nici o îngrijire, cînd trec pe acolo în perioada iernii. De aceea Sfîntul Părinte continuînd, spune: „Va fi o manifestare ultimă a lipsei de omenie cînd nu o să vorbesc iubirii voastre pentru aceștia“ [66].

Lipsa de omenie sau indiferența față de aproapele a născut în om dorința de înmulțire a avutului său și mai apoi războiul. „Acolo unde există al meu și al tău, acolo există și ideea luptei sau cauza disputei“ [67]. „*Cei ce vor să se îmbogățească, dimpotrivă, cad în ispită și în cursă și în multe pofte nebunești și vătămătoare, ca unele care cufundă pe oameni în ruină și în pierzare*“ (I Timotei 6, 9). Pe cei care vor să se îmbogățească îi interesează prezentul și neglijează viitorul. Toată grija și preocuparea lor îi epuizează pentru trup, iar de suflet se ocupă foarte puțin sau, în cel mai obișnuit caz, îl ignoră în totalitate avînd ca rezultat vestejirea acestuia de foamete duhovnicească sau mai degrabă moartea lui, așa cum se întîmpla în cazul celor despre care Sfînta Scriptură spune: „*Trăiești, dar ești mort*“ (Apocalipsa 3, 1). Sfîntul Ioan Hrisostom folosește expresii aspre împotriva celor care consideră bunurile materiale ca singur scop al vieții. Bogăția este legătură îngrozitoare pentru cei care nu știu să o folosească spre binele lor. Bogăția este crudă și ca un tiran neomenos în orice ordin care privește distrugerea celor care se supun ei (...) Acestea, bineînțeles, le spun nu că bogăția în sine este păcat. Păcat este cînd nu se împarte din ea

---

62. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 106, nota 7.

63. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre pocăință*, Omilia 3, 1, P. G., 49, 293; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1154, p. 31.

64. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Lazăr*, 2, 6, P. G., 48, 990.

65. Idem, *Despre milostenie*, la *Omilii 1) Catehetice și morale...*, *op. cit.*, p. 425.

66. *Ibidem*, p. 403.

67. Idem, *Omilia la Facere* 33, 3, P. G., 53, 309, în „Enciclopedia religioasă și morală“, Ed. Martinos, vol. VI, Atena, 1965, col. 1189.

săracilor, cînd nu se face o bună întrebuințare a ei“ [68]. Dumnezeu le-a făcut pe toate „*foarte bune*“ (Facere 1, 31) și, bineînțeles, și banii, care capătă sens potrivit modului în care sînt întrebuințați de către oameni.

Prin urmare, nu banii în sine sînt un lucru rău, ci mințile sărace ale bogatului [69]. „Dumnezeu — ne spune Sfîntul Ioan Hrisostom — cîte sînt necesare toate le-a dat de obște și cu belșug, așa cum este aerul, apa, focul, soarele și toate celelalte. De ce oare n-a făcut de obște și banii? Ca să putem trăi și să cunoaștem prin experiență virtutea. Pentru că dacă cele necesare traiului n-au fost de obște, probabil că bogații îi înecau pe cei săraci pentru ele. Iar dacă și banii erau de obște și pentru toți la fel, nu mai exista motiv de milostenie“ [70].

„Dumnezeu te-a făcut bogat, tu de ce te faci pe tine însuți sărac?“ [71]. Te faci mai sărac decît toți săracii [72], care arată că au puterea să facă milostenia [73]. „Care este cîștigul cînd tu care ești bogat dai atît asemenea celui care oferă un pahar cu apă din ocean și nu vrei să imiți nici măcar mărinimia văduvei care a aruncat în cutia săracilor banul grijilor și sărăciei sale“ [74]. Te-a făcut bogat ca să ajuți pe cei săraci, ca să ștergi păcatele tale prin bogată întrebuințare față de ceilalți; ți-a dat bani nu ca să-i aduni pentru distrugerea ta, ci ca să-i risipești pentru mîntuirea ta [75]. Este cunoscută stimularea profetului Daniel către Nabucodonosor, cînd spune: „*Răscumpără păcatele tale prin fapte de dreptate și nedreptățile tale prin milă către cei săraci, dacă vrei ca bunăstarea în care te afli să dăinuiască*“ (Daniel 4, 24).

Împărtășirea bunurilor din partea bogaților trebuie să aibă la bază ideea că bunurile nu sînt ale lor ci ale lui Dumnezeu și trebuie să fie cheltuite de dragul aproapelui nostru. „Căci nu sînt ale noastre, ci ale Stăpînului și trebuie să fie cheltuite pentru semenii noștri“ [76]. De aceea, oamenii sînt simpli administratori și iconomi ai bunurilor încredințate de Dumnezeu. „Căci și tu ești iconom bunurilor tale“ [77], care numai „oferite ca milostenie pot fi schimbate în bunuri spirituale de veci“ [78]. Pentru că „este nebunie curată ca lăzile

---

68. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia XIII la I Corinteni*, la *Comentarii la Epistola I către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel, op. cit.*, fascicula II, Atena, 1970, nr. 10, p. 64-65; Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 103-104.

69. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia XIII la I Corinteni*, la *Comentariul la Epistola I către Corinteni, op. cit*,, fascicula II, (1970), nr. 10, p. 65.

70. Idem, *Omilia II la statui, la Omilii 1) Catehetice și morale, op. cit.*, p. 663.

71. *Ibidem*, p. 665.

72. Idem, *Omilia a XIX-a la II Corinteni*, în *Comentariile sau explicarea Epistolei II către Corinteni, op. cit.*, p. 237.

73. Idem, *Omilia XXI la I Corinteni*, la *Comentarii la Epistola I către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel, op. cit.*, fascicula III (1971), nr. 11, p. 52.

74. *Ibidem*, p. 51.

75. Idem, *Omilia a II-a la statui, la Omilii 1) Catehetice și morale...*, *op. cit.*, p. 665.

76. Idem, *Omilia la I Corinteni* 10, 3, P. G., 61, 86; Vezi și în *Enciclopedia religioasă...*, col. 1189.

77. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Matei* 77, 4, P. G., 58, 707; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1488, p. 191.

78. Panaghiotis Pallis, *op. cit.*, p. 202.

voastre să fie pline de îmbrăcăminte, iar acest om făcut după chipul lui Dumnezeu să fie dezbrăcat și să tremure în ger și cu greu să se țină pe picioarele sale“ [79].

Într-adevăr, bun mare este milostenia și minunat dar de la Dumnezeu pe care cîștigîndu-l, noi ne asemănăm după putință cu Însuși Dumnezeu. De aceea și Solomon strigă: „*Mare și cinstit lucru este omul milostiv*“ (Pilde 20, 6) [80]. „Deci, cel care vrea să devină bogat, să fie mai întîi sărac; cheltuind, să poată culege; împrăștiind, să poată aduna“ [81], ne îndeamnă Sfîntul Ioan Hrisostom, care vede în persoana fiecărui sărac flămînd un alt Hristos. „Deci, cînd ai să vezi un sărac credincios, să crezi că vezi altarul“ [82].

Darul milosteniei este mare cu adevărat și mai mare chiar decît acela de a învia morții, căci a hrăni pe Hristos cel flămînd înseamnă mai mult decît a învia pe cei morți [83].

Comentînd textul „*am flămînzit*“ (Matei 25, 42), Sfîntul Ioan Hrisostom ne spune că Hristos nu a spus așa pentru că ar fi avut nevoie de vreo slujire din partea noastră, ci „îndemnîndu-te pe tine spre milostenie, pregătindu-ți ție un tezaur mare“ [84]. Alții flămînzesc și El spune că flămînzește și că este gol și străin (Matei 25 ,42-43), voind prin aceasta a te rușina pe tine și în felul acesta a te atîța spre milostenie [85]. Pentru că tu faci bine Mîntuitorului Hristos, iar acolo El îți face ție [86]. Pentru că atunci cînd oferi săracilor dai Domnului, așa cum ne-a spus El Însuși: „*Întrucît ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei, prea mici, Mie Mi-ați făcut*“ (Matei 25, 40).

Dacă vreți să-L cinstiți pe Hristos, cinstiți-L cînd Îl vedeți dezbrăcat în persoana săracilor — continuă să ne spună Sfîntul Ioan Hrisostom — pentru că la nimic nu-ți folosește să dai mătase și metale prețioase Bisericii, dacă lași în afară pe Hristos să sufere din cauza frigului și a lipsei de hrană. Și apoi plata constă în a face bine și nu a primi bine [88], așa cum a spus Domnul nostru Iisus Hristos: „*Mai fericit este a da decît a lua*“ (Fapte 20, 35). De aceea

---

79. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia a 21-a la I Corinteni*, cf. *Comentarii la Epistola I către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel*, *op. cit.*, p. 46.

80. Idem, *Omilia a XVI-a la II Corinteni*, la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni...*, p. 230. Mai vezi și N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1154.

81. *Ibidem*, citat 1630, p. 257; Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Romani* 7, 9, P. G., 60, 454.

82. Idem, *Omilia la II Corinteni*, 20, 3, P. G., 61, 540; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1778, p. 342.

83. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia a XVI-a la Corinteni*, la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni...*, *op. cit.*, p. 210; cf. *Omilia la II Corinteni*, 16, 4, P. G., 61, 516; Mai vezi și N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1770, p. 3.

84. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia a XXX-a la II Corinteni*, la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni*, *op. cit.*, p. 354.

85. *Ibidem*, p. 355.

86. Idem, *Omilia la II Corinteni*, 16, 4, P. G., 61, 516; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1770, p. 334-335.

87. George Florovsky, *op. cit.*, p. 7.

88. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia a XVI-a la II Corinteni*, la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni...*, p. 210; *Omilia la II Corinteni* 16, 4, P. G., 61, 510; Vezi și la N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1770, p. 335.

Sfîntul Ioan Hrisostom ne îndeamnă spunînd: „N-ai auzit pe Dumnezeu Care spune: Dă milostenia și Eu îți dau Împărăția cerurilor ?“ [89].

b) *Cum trebuie să fie practicată adevărata milostenie.* Condiția adevăratei milostenii este de a se face din proprie inițiativă, de a se face cu inimă largă, numai pentru a da, nu și pentru a lua, considerînd-o ca un cîștig, iar nu ca o pagubă [90], așa cum o consideră cei nemilostivi care chiar dacă au dat foarte puțini bani de pildă se prezintă cu chipul omului care a pierdut totul, fiindcă nu știu că milostenia nu înseamnă numai a da ci înseamnă a da cu tot sufletul tău și cu multă generozitate [91]. Cînd faci milostenie să nu te apuce deodată frica de sărăcie, dacă cumva s-ar întîmpla să vezi vreun sărac [92]. Pentru că, așa cum spune un proverb, „atunci cînd dai cu inima bună, dai de două ori“, de aceea, „lasă milostenia să fie milostenie și nu marfă de vîndut“ [93].

Mîntuitorul Hristos, descoperind și perfectînd învățătura despre milostenie, o elogiază ca pe una dintre cele mai înalte și excepționale virtuți pe calea mîntuirii, considerînd-o, împreună cu postul și rugăciunea, temelia unei vieți creștine reale, pure și evlavioase (Matei 6, 1-8) [94]. „Trebuie să realizăm mîntuirea oamenilor — spunea Sfîntul Ioan Hrisostom — prin cuvînt, blîndețe și îndemnuri“ [95]. Sfîntul Ioan Hrisostom ajunge la aceste sfaturi văzînd exagerata nedreptate, nepăsarea și indiferența societății vremii sale. De aceea, subliniază că „nu numai cu bani trebuie să-i ajutăm pe cei ce apelează la noi, ci și cu vorba și cu fapta și cu trupul și cu toate celelalte“ [96].

Virtutea milosteniei cunoaște o mare varietate : „Poți să faci milostenie ca un fel de ocrotire; poți să oferi un serviciu, poți să ajuți pe aproapele tău cu un sfat. Sau crezi că este de mică valoare milostenia la un suflet care se găsește în mare impas și pe care îl amenința moartea de veci ..., cînd poate cineva să-l elibereze de boală Sa“ [97].

Deci oferta morală și comportarea noastră constituie consecința naturii logice a oamenilor, îi sprijină pe aceștia.

Așa cum am văzut, Sfîntul Ioan Hrisostom ne îndeamnă să fim milostivi nu numai cu vorbe, ci mai ales cu fapte. „Că nu este deajuns să spunem că iubim pe Dumnezeu numai prin vorbe, ci trebuie să dăm dovadă și prin fapte, fiindcă nici El nu și-a arătat

---

89. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia a XXI-a la I Corinteni* la *Comentariile Epistolei I Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel*, p. 49.

90. Idem, *Omilia a XVI-a la II Corinteni* la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni*, p. 210; *Omilia la II Corinteni* 16, 4, P. G., 61, 516 ; Vezi și la N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1770, p. 335.

91. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia XXI la I Corinteni* la *Comentariile Epistolei I Corinteni*, p. 51.

92. Idem, *Omilia XIX la II Corinteni*, la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni*, p. 237.

93. Idem, *Omilia XVI*, p. 221 ; *Omilia la II Corinteni* 16, 4, în P. G., 61, 516. Mai vezi și la N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 177, p. 335.

94. Vezi în *Enciclopedia religioasă și morală*, vol. V, col. 554.

95. George Florovsky, *op. cit.*, p. 15.

96. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Romani* 21 ,2, P. G., 60, 603; Vezi la N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1639, p. 262.

97. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Să iubești* și *Despre milostenie, op. cit.*, p. 173-174.

dragostea către noi numai prin vorbe, ci și prin fapte“ [98]. „*Fiule, în cele bune nu da plîngere și în toată darea nu întrista cu cuvîntul. Oare nu roua răcorește căldura? Tot așa, mai bun este cuvîntul decît darea. Oare nu este mai bun cuvîntul decît darea cea bună? Și amîndouă sînt la omul cel darnic*“ (Înțelepciunea lui Sirah 18, 15-17).

Ca varietăți ale milosteniei practice, Sfîntul Ioan Hrisostom enumera cele șase fapte ale iubiri creștine, după cuvîntul Domnului: „*Flămînd am fost și Mi-ați dat să mănînc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați primit; gol am fost și M-ați îmbrăcat; bolnav am fost și M-ați cercetat; în temniță am fost și ați venit la Mine*“ (Matei 25, 35-36) [99].

Referitor la timpul milosteniei, în Omilia sa *Despre milostenie*, Sfîntul Ioan Hrisostom menționează cu consecvență: „Milostenia se face nu numai cînd curge bogat apa, ci în tot timpul. Dacă dorești ca milostenia lui Dumnezeu să curgă binefăcătoare ca apa de izvor, să bei și tu din acest izvor“ [100]. Sfîntul Apostol Pavel, care îngrijește neîntrerupt pe săracii Ierusalimului, a recomandat milostenia spunînd: „*In ziua întîi a săptămînii (Duminică) fiecare dintre voi să-și pună deoparte*“ (I Corintenii 16, 2), bineînțeles ceva pentru a oferi celor săraci. Tîlcuind textul, Sfîntul Ioan Hrisostom ne spune: „Vezi înțelepciunea apostolică cît de potrivit a folosit clipa, adică ziua Duminicii, pe care n-are să greșească cineva dacă o va numi ziua de naștere a întregii naturi omenești, pentru că în ziua aceasta s-a nimicit moartea, s-a șters blestemul, a încetat să mai existe păcatul, s-au spart porțile iadului și s-a făcut împăcarea lui Dumnezeu cu oamenii. Deci în ziua Duminicii, fiecare dintre voi să-și pună deoparte bani în casa sa și să-i devină lege și obicei neschimbat, și atunci nu o să avem nevoie de îndemnuri și nici de sfaturi“ [101].

Dar nu se adresează numai bogaților, ci subliniază că nici unul nu este scutit de această sarcină, nici unul să nu rămînă departe de acest cîștig, ci să contribuie toți. Sărăcia nu poate să fie piedică la această contribuție. Pentru că chiar dacă ești de mai multe ori sărac, nu ești mai sărac decît acea femeie văduvă din Sidon, care nu avea decît o mînia de făină și n-a fost oprită să primească pe profet (III Regi 17, 8-24). Și nu ești mai sărac decît acea văduvă sărmană care a aruncat doi bani, adică un codrant (Marcu 12, 41-44) celor săraci care aveau nevoie și au fost admirate foarte mult [102], rămînînd astfel „ocazie de mirare pentru ei“ [103], căci nu este posibil ca un suflet înalt să nu fie milostiv și nu poate un suflet milostiv să nu fie admirat [104]. Deci, valoarea milosteniei nu se găsește în

---

98. Idem, *Omilia XXX la II Corinteni*, la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni...*, p. 354.
99. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 108.
100. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Să iubești* și *Despre milostenie*, *op. cit.*, p. 168.
101. Idem, *Despre milostenie*, în *Omilii 1) Catehetice și morale*, p. 407, 417 și 419.
102. *Ibidem*, p. 97, 421 și 517.
103. *Ibidem*, *Despre milostenie*, p. 417.
104. Idem, *Să iubești* și *Despre milostenie*, *op. cit.*, p. 169.

mulțimea celor oferite, ci în intenția și împrejurările săvîrșirii ei (Luca 21, 1-3) [105].

Totuși nu este deajuns să facă cineva milostenie. Aceasta trebuie făcută în anumite condiții [106]. Întîi, să nu fie hrănită de nedreptate, ci numai de bunurile cîștigate cu cinste. Nu se poate numi milostenie aceea făcută din nedreptate; aceea nu e milostenie, ci răutate și neomenie. Care este oare folosul cînd îl dezbrac pe unul și îmbrac pe altul ? [107].

Al doilea, nu trebuie făcută „înaintea oamenilor" sau însoțită de nemulțumire [108]. Însuși Domnul ne-a învățat să facem milostenie iubitoare de Dumnezeu și de om și nu *„înaintea oamenilor"*, ca să fim văzuți de ei (Matei 6, 1-4). Milostenia trebuie să aibă la bază bunăvoință și dezinteres ; nu trebuie făcută cu silă, căci *„Dumnezeu iubește pe cel ce dă cu voie bună"* (II Corinteni 9, 7 ; Romani 12, 8). Căci, dacă a da de bună voie este sensul virtuții, apoi tot ce vine din silă pierde orice răsplată" [109]. De aceea, cel ce face milostenii trebuie să se bucure iar nu să se nemulțumească pentru că nemulțumirea anulează sensul milosteniei [110].

În al treilea rînd, milostenia nu trebuie să fie înjositoare [111], pentru că nici unul nu cere cînd are în casa sa cele necesare. Astfel, cînd este vremea milei și filantropiei ajută pe cei săraci, ușurează-le sărăcia lor, scoate-i din tristețea lor [112]. Fie atent, așa cum ne îndeamnă un om înțelept, nu te înfuria cînd aceștia îți cer ajutor ci să-i ajuți [113]: *„Pleacă săracului urechea ta și cu blîndețe răspunde-i cele de pace"* (Înțelepciunea lui Sirah 4, 8). Acestea le zic acum nu fără nici un motiv, ci, „pentru că mulți, de multe ori, cînd este vorba să dea săracilor, cercetează și întreabă despre patria lor și viața lor... De ce cercetezi cu curiozitate? Și, mai ales, cînd le cercetezi în timpul iernii, cu asprimea gerului, devii un judecător aspru și neomenos" [114]. Deci să nu devenim judecători aspri celor în nevoință, ca să nu fie cerute și de la noi răspunsuri exacte [115]. Așa cum ne-a spus și Mîntuitorul nu uitați că „cu judecata cu care judecați veți fi judecați și cu măsura cu care măsurați vi se va măsura" (Matei 7, 2). De aceea, spune Sfîntul Ioan Hrisostom, vă rog să dați la o parte această nepotrivită curiozitate precum și motivele indiferenței față de cei săraci cum că ar fi nerecunoscători, mincinoși și leneși. Și dacă vine cineva să ceară un ban, îl necinstim

---

105. *Enciclopedia religioasă și morală*, vol. V, col. 554.

106. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 109.

107. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia* 73, 3, P. G., 59, 398 ; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1546, p. 222. Vezi și *Omilia la Matei 83, 3*, P. G., 58, 761 și la *Ioan, Omilia 81, 3*, P. G., 59, 94.

108. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 109.

109. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia XIX la II Corinteni* la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni*, p. 235.

110. *Ibidem, Omilia XVI*, p. 210.

111. Constantin Cornițescu, ***op. cit.***, p. 109.

112. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre milostenie*, în *Omilii 1) Catehetice și morale...*, p. 441.

113. Idem, *Despre preoție*, p. 129.

114. Idem, *Despre milostenie*, în *Omilii 1) Catehetice și morale*, p. 435, 439 și 441.

115. Idem, *Omilia la Romani* 14, 9, P. G., 60, 535; Vezi N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1631, p. 258.

cu cuvinte grele, îl batjocorim și mai rău îl numim [116]. Prin urmare, trebuie să facem milostenie din toată inima. Findcă atunci cînd cheltuiești pentru pîntece, beții și desfrînări, nicidecum nu-ți aduci aminte de sărăcie; iar cînd este nevoie să vii în ajutorul săracilor, te faci mai sărac decît toți săracii [117].

Referindu-se la măsura milosteniei ca act în sine, dar și ca faptă, Sfîntul Ioan Hrisostom citează Sfînta Evanghelie. Exact așa cum Sfîntul Apostol Pavel, după ce a vorbit cînd trebuie făcută, de cine și cum, cantitatea a lăsat-o totdeauna la atitudinea celor care o strîngeau: „Și cantitatea? cîtă vrei. Preț n-am să pun, ca să nu aduceți ca motiv sărăcia". Ca să nu fie povară grea și mulți să aducă sărăcia ca pretext, a poruncit să dea fiecare corespunzător cu puterea sa, așa cum a îndemnat și Sfîntul Apostol Pavel spunînd: „*Fiecare dintre voi să-și pună deoparte, strîngînd cît poate*" (I Corinteni 16, 2) [118]. Adaugă că acel care oferă din surplus are să ia de la Dumnezeu din surplus, iar cel care oferă totul are să ia din belșug [119].

În sfîrșit, Sfîntul Părinte, avînd în vedere cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: „*Cînd voi veni pe cei pe care îi veți socoti, pe aceia îi voi trimite cu darul vostru*" (I Corinteni 16, 3), „ca să îndepărteze orice pretext și umbră de suspiciuni viclene" [120] ne îndeamnă: „Dacă fiecare faptă bună o faceți personal atunci veți evita și scandalizarea voastră și de la absurditatea suspiciunii veți fi scutiți, dar veți avea și mai mare plată la Dumnezeu" [121].

c) *Roadele milosteniei.* 1) *În lumea prezentă.* Toți cunoaștem că ultimul scop al omului este dobîndirea vieții veșnice pentru că două lumi a făcut Dumnezeu, cea prezentă și cea viitoare. Una văzută și alta nevăzută; una a stabilit-o să fie loc de luptă și pe cealaltă loc de dar ; pe una a făcut-o mare și pe cealaltă fără sfîrșit ; pe una trecătoare și pe cealaltă veșnică și nemuritoare [122]. Astfel, omul caută să dobîndească bogăția spirituală și comorile cerești. De aceea „milostenia nu este numai o faptă de datorie morală, ci și izvor al cîștigului, așa cum ne spune Sfîntul Părinte: „Căci îndoit ne este cîștigul din milostenie, că nu ne este frică de acum încolo de banii agonisiți, ca nu cumva aceștia să fie prădați de hoți și ser-

---

116. *Ibidem*, p. 257.

117. Idem, *Omilia a XIX-a la II Corinteni* la *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni*, p. 237.

118. Idem, *Despre milostenie*, în *Omilii 1) Catehetice și morale*, p. 423.

119. Idem, *Omilia la II Corinteni* 17, 2, P. G., 61, 519 ; Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 109.

120. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre milostenie*, în *Omilii 1) Catehetice și morale*, p. 429.

121.Idem, *Comentariile Epistolei I Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel*, vol. III (1971), nr. 11, p. 52.

122. Idem, *Despre cele viitoare*, în *Omilii 1) Catehetice și morale*, p. 239.

vitori. Și în al doilea rînd cele agonisite nu devin inutile“ [123]. Deci la acestea să ne gîndim și noi și, dacă e vorba să dăm ceva, să nu ezităm, căci nu numai cei săraci beneficiază de aceasta, ci mai mult noi înșine cîștigăm [124]. Nici să ne întristăm că se micșorează averea noastră. Căci mulți se tem a da milostenie zicînd: „Nu cumva să devin sărac, nu cumva să am și eu nevoie de alții“ [125]. Această cheltuială — oferită la cei săraci — devine cîștig, și nu numai că nu-ți micșorează averea, ci mai bine zis, o înmulțește [126]. Și dacă cineva vrea să fie proprietarul avuțiilor sale să se elibereze de pe acum de toate acestea căci dacă nu o face prin moartea sa se va despărți de ele, iar înaintea morții sale le poate pierde prin multe primejdii și nenumărate necazuri [127]. Căci mai bine dai celui care, fiind în nevoință, te roagă, decît să ți le fure cineva, fie calomniatorii, fie diavolul, fie hoții sau, după toate acestea, moartea [128]. Cei milostivi nu numai că sînt lipsiți de grija hoților, dar și de grija oricăror alte primejdii și necazuri. Milostivul este și neprimejdios și niciodată nu simte lipsa bunurilor materiale cu care se îmbogățește și cu care nevoile multor săraci le vindecă [129]. Dar și ivirea unui necaz atinge pe cel milostiv mai puțin, pentru că el știe să aștepte din partea semenilor săi fapte asemănătoare cu cele pe care el însuși le-a făcut [130]. Milostivul nu numai că este eliberat de răutatea avariției ci, dimpotrivă, beneficiază și de urările tuturor celor care au primit ceva folositor [131]. Faci fapta milosteniei? Atunci te apropii în mod real de Dumnezeu [132]. De aceea, „dacă ai bani cumpără cerul..., dacă n-ai bani, dă un pahar cu apă rece drept milostenie“ [133].

Nu devii nemilostiv decît dacă bogăția te copleșește, așa cum ne spune Sfîntul Ioan Hrisostom: „Iubirea de bogăție este nefirească“, este pur și simplu o povară a sufletului, o povară primej-

---

123. Idem, *Omilia 5,* la textul apostolic : Trebuie să fie între voi și eresuri... (I Corinteni 11), P. G., 51, 260; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1220, p. 53.

124. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre milostenie,* în *Omilii 1) Catehetice și morale,* p. 435.

125. Idem, *Omilia XIX la II Corinteni;* cf. *Comentariile sau explicarea epistolei II Corinteni,* p. 236.

126. Idem, *Omilia la Facere* 42, 7, P. G., 54, 394; Vezi N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1310, p. 108.

127. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia II la statui,* în *Omilii 1) Catehetice și morale,* p. 663.

128. Idem, *Omilia la Romani* 7, 7, P. G., 60, 450; Vezi N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1628, p. 256.

129. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Să iubești* și *Despre milostenie, op. cit.*, p. 172 ; *Omilia la Facere* 42, 7, P. G., 54, 394 ; Vezi la N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1310, p. 108.

130. Constantin Cornițescu, *op. cit.*, p. 109.

131. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Să iubești* și *Despre milostenie, op. cit.*, p. 171.

132. Idem, *Omilia la Romani* 21, 3, P. G., 60, 606; Vezi și N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1640, p. 262.

133. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre pocăință,* Omilia 3, 2, P. G., 49, 294; vezi N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1155, p. 31.

dioasă. Întinează sufletul și îl oprește de a mai sluji lui Dumnezeu“ [134]. Și „toate relele pornesc de la bani“ și „nimic nu atrage invidia oamenilor atît de mult ca omul bogat“ [135].

2) *În lumea viitoare.* În al doilea rînd, facerea de milostenii „ne aduce în fiecare zi roade duhovnicești, apropierea de Dumnezeu, iertarea păcatelor, apropierea îngerilor, conștiința curată, bucuria fericirii duhovnicești, nădejdea fără de rușine și toate darurile pe care le-a pregătit Dumnezeu pentru cei care Îl iubesc“ [136].

Toate aceste bunuri cerești și duhovnicești, precum și cununile acelei vieți, pentru a fi dobîndite de cineva în viitor, trebuie să se străduiască, să rabde și să muncească continuu. De aceea, milostenia chiar dacă se face pe pămînt devine mijloc de legătură cu Dumnezeu. Săracul care îți cere ajutor în nevoința sa îți cere să-ți întorci privirea către Stăpînul Dumnezeu, iar El îți va îndepărta teama de sărăcia viitoare [137]. De aceea ne îndeamnă: „Fă milostenia, ca să aduni dreptatea“ [138]. Căci a împărți nu înseamnă nimic decît a da cu îmbelșugare [139]. Cel ce în viața aceasta dăruiește iubire, în viața cealaltă va primi iubire, ca o cunună a biruinței [140]. Căci aici tu pe Hristos milostivești, iar acolo El pe tine [141]. „Îmbracă pe Hristos ca să te îmbrace și El în ziua judecății, acoperă-L pe El ca să te acopere și El în ziua mîniei [142], precum Însuși Mîntuitorul ne spune: „Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui“ (Matei 5, 7). „Căci de această mîntuire avem nevoie și noi, care ni se dă cu iertare, cu filantropie și cu multă milă“ [143].

Milostenia aduce iertarea păcatelor și ne conduce la împărăția

---

134. George Florovsky, *op. cit.*, p. 7.

135. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia II la statui,* în *Omilii 1) Catehetice și morale,* p. 659.

136. Idem, *Omilia 5,* la textul apostolic: Trebuie să fie între voi și eresuri... (I Corinteni 11). P. G., 51, 260 ; Vezi N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1220, p. 53.

137. Idem, *Omilia la I Corinteni,* în *Comentariile Epistolei I către Corinteni a Sfîntului Apostol Pavel,* vol. II (1970), nr. 10, pe. 67.

138. Idem, *Omilia a XIX-a la II Corinteni,* în *Comentariile sau explicarea Epistolei II Corinteni,* p. 240 ; *Omilia la II Corinteni 19, 4,* P. G., 61, 534; vezi și N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1777, p. 341.

139. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia XIX la II Corinteni* în *Comentariile sau explicarea epistolei II Corinteni,* p. 236.

140. Pr. drd. Teodor Damian, *op. cit.*, p. 682.

141. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la II Corinteni 16, 4,* P. G., 61, 516 ; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1770, p. 334-335.

142. *Ibidem,* citat 2055, p. 456; Cf. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Omilia la Duminica Orbului,* P. G., 59, 605.

143. Idem, *Omilia la Romani 14, 9,* P. G., 60, 535 ; Vezi N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1631, p. 258.

cerurilor, așa cum ne spune și Sfînta Scriptură în legătură cu sutașul Corneliu : „*Rugăciunile tale și milosteniile tale s-au suit spre pomenire înaintea lui Dumnezeu*“ (Fapte 10, 4). De aceea și Sfîntul Ioan Hrisostom, continuînd, spune: „Chiar dacă ai multe păcate, nu te teme dacă ai milostenia, îți ajută căci aceasta conduce oamenii în cerurile cerurilor“ [144].

Să nu fericim pe cei care trăiesc în desfrînări, ci să ne gîndim la sfîrșitul lor. Căci ce siguranță și stabilitate au cele prezente (...) ca să punem în ele toată grija noastră?“ [145]. Astfel, cel „care s-a despărțit de avuțiile sale și le-a dat săracilor și a trecut în viața cealaltă va lua înapoi toate care le-a dat aici, chiar și mai multe, căci va avea nevoie de protecția lor în ziua judecății“ [146]. Atunci nenumărate guri vor grăi pentru tine, căci milostenia te apără. Ba este prețul de răscumpărare a sufletului [147], așa cum precizează și Sfînta Scriptură: „*Sufletele drepților sînt în mîna lui Dumnezeu și chinul nu se va atinge de ele*“ (Înțelepciunea lui Solomon 3, 1).

III. LEGĂTURA INTRINSECĂ DINTRE IUBIRE ȘI MILOSTENIE ÎN GÎNDIREA SFÎNTULUI IOAN HRISOSTOM

Pentru că „*Dumnezeu este iubire*“ (I Ioan 4, 8) și „*împlinirea legii*“ (Romani 13, 10), care se cuprinde în porunca „*iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți*“ (Galateni 5, 14; Levitic 19, 18), Sfîntul Ioan Hrisostom vede credința împlinindu-se și desăvîrșindu-se exact prin faptele iubirii [148]. Nimeni nu poate să progreseze în virtute dacă nu slujește fraților săi întru umanitate. De acea, cei care nu practică iubirea vor rămîne în afara camerei de nuntă a lui Hristos. Nu este deajuns să ridicăm mîinile spre cer, ci trebuie să le întindem și către cei care sînt în nevoință [149]. Însuși Mîntuitorul Hristos, vrînd să acentueze însemnătatea faptei, în dialogul cu tînărul bogat, ne îndeamnă: „*Dacă voiești să fii desăvîrșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor*“ (Matei 19, 21).

Și pentru Sfîntul Ioan Hrisostom virtutea dragostei se con-

---

144. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre pocăință*, 3, 1, P. G., 49, 293; Vezi N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1154, p. 31.

145. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre desăvîrșita iubire*, vezi în *Omilii 1) Catehetice și morale*, p. 357.

146. *Ibidem*, p. 661.

147. Pr. drd. Teodor Damian, *op. cit.*, p. 685, apud Diac. prof. Orest Bucevschi, *Sfîntul Ioan Gură de Aur, Omiliile despre pocăință*, în „Studii Teologice“, an IX (1957).

148. George Florovsky, *op. cit.*, p. 6.

149. *Ibidem*, p. 9.

cretizează în faptele milosteniei. Tot el, urmînd tradiției părinților Bisericii, precizează că „milostenia este mai mare decît fecioria“ [150]. Pe cei care nu erau feciori, dar aveau virtutea milosteniei, i-a primit Domnul nostru Iisus Hristos cu multe onoruri, i-a binecuvîntat, i-a chemat lîngă El, le-a oferit spre moștenire împărăția cerurilor și a proclamat valoarea lor în fața întregii omeniri. Fără să ezite, i-a numit în fața îngerilor și a toată făptura „gospodari și gazde ale Sale“ [151].

Sfîntul Ioan Hrisostom, care avea credință arzătoare în puterea creatoare a iubirii creștinești, devenind el însuși o pildă vie de urmat, a căutat pe parcursul vieții sale să elimine nedreptatea socială, pentru a nu mai exista în lume bogați și săraci materialicește.

A lucrat astfel pentru întemeierea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. De aceea, de multe ori vorbea despre săracii „care stăteau în fața bisericii, cerînd milostenie“ [152], spunînd că „altarul adevărat este acest trup al oamenilor“, iar „jertfa dreptății și milei trebuie să fie oferită și la acest altar pentru ca darurile noastre să fie primite în fața lui Dumnezeu“ [153]. Acest fapt este mărturisit de întreaga viață a Sfîntului Ioan Hrisostom care, trăind evanghelic, *„împărțit-a, dat-a săracilor; dreptatea Lui rămîne în veac“* (II Corinteni 9, 9).

Drd. George APOSTOLU

---

150. Sfîntul Grigorie Teologul și Sfîntul Ioan Hrisostom, *Sfaturi către Olympiada*, *op. cit.*, p. 47; *Epistola II către Olympiada*, 4, P. G., 52, p. 550.

151. *Ibidem*, p. 48.

152. Sfîntul Ioan Hrisostom, *Despre pocăință*, 3, 2, P. G., 49, 294; N. Bughatsos, *op. cit.*, citat 1155, p. 31.

153. George Florovsky, *op. cit.*, p. 9.

CREȘTINISMUL LA EST DE CARPAȚI ÎN LUMINA MĂRTURIILOR ARHEOLOGICE

„Creștinismul luminează mințile" scria savantul Nicolae Iorga referindu-se la istoria popoarelor din sud-estul Europei în secolele III-VIII e. n. Și tot geniul istoriografiei românești adăuga că „creștinismul era ca un fel de cartă de legitimare" a neamurilor care doreau să rămînă pe continent, deoarece în perioada de timp menționată adoptarea creștinismului hotăra existența sau dispariția oricărui popor „barbar" [1]. Această alternativă s-a pus pentru multe neamuri migratoare, care au trecut pe pămîntul mult mai larg decît al Daciei lui Burebista sau Decebal, dar nu și pentru poporul dac, deoarece acesta a adoptat noua religie încă din primele secole ale erei noastre.

Răspîndirea credinței celei adevărate la populația dacică sedentară — stăpîni de veacuri ai pămîntului din Carpați la Dunăre și Mare — s-a realizat relativ ușor și fără greutățile pe care le-au întîmpinat primii creștini la Roma. Persecuțiile din Imperiul Roman nu s-au extins cu aceeași vigoare împotriva creștinilor din provinciile nord-dunărene, deși și în acest spațiu au existat numeroși martiri ai Bisericii. Astfel, numai în fosta provincie romană Scythia Minor (Dobrogea de astăzi) se cunosc peste 76 de martiri la Tomis (Constanța), 12 la Axiopolis (lîngă Cernavodă), 62 la Noviodunum (lîngă Isaccea), 9 la Dinogeția (Bisericuța — Garvăn) [2], care au pătimit și și-au dat viața pentru credința cea adevărată în timpul persecuțiilor declanșate de împărații Romei în secolele II-IV e. n.

Pătrunderea și răspîndirea creștinismului la populația dacică și daco-romană de la nordul Dunării s-a făcut pe două căi principale: una, urmată de creștinii din alte provincii ale Imperiului, fie că erau soldați în armata romană, negustori, meseriași sau coloniști, poate chiar persoane oficiale; a doua cale a fost aceea a misionarilor trimiși de organismele bisericești pentru a propovădui dreapta credință. Misionarismul Sfîntului Andrei în Dobrogea constituie un argument important cu privire la acceptarea noii religii de către populația locală în chiar primul secol al erei noastre.

Două au fost principalele motive care au generat adoptarea creștinismului de către daco-romanii din provincia Dacia și de către dacii liberi din teritoriile nord-dunărene, rămase în afara provinciei: mai întîi faptul că noua religie se adresa îndeosebi celor

---

1. N. Iorga, *Chestiunea Dunării. Lecții privitoare la această chestie*, Vălenii de Munte, 1913, p. 84 și urm.; Idem, *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Baicani*, în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*, S. II, XXXV, 1912—1913, București, 1913, p. 118 și urm.

2. Pr. Ene Braniște, *Martiri și sfinți pe pămîntul Dobrogei de azi* în *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, ed. a II-a, Galați, 1979, p. 34 și urm.

săraci, propovăduind cumpătarea, cinstea, munca dreaptă, trăsături de caracter specifice strămoșilor poporului nostru; în al doilea rînd, creștinismul, repudiat la Roma, putea constitui un element de rezistență pașnică față de Imperiu.

Pătrunderea creștinismului în Dacia și îndeosebi în Scythia Minor este destul de bine cunoscută și există astăzi o bogată literatură de specialitate [3], dar pentru spațiul est-carpatic situația este mai dificilă din mai multe puncte de vedere. Astfel, de exemplu, spre deosebire de provinciile Imperiului Roman, unde trupele imperiale asigurau o anumită stabilitate, în zona est-carpatică trecerile necurmate ale popoarelor migratoare, toate necreștine, au creat în permanență o stare de nesiguranță social-economică și politică, împiedicînd normala dezvoltare a vieții populației locale, dacice. În aceste condiții, cînd nu erau asigurate drumurile comerciale, negustorii și alte elemente romane se aventurau mai rar în aceste regiuni, astfel că și noile idei religioase s-au răspîndit cu mai multă greutate. Nu este însă exclus ca, după 271—275, cînd trupele și administrația romană au părăsit provincia Dacia, stabilindu-se granița Imperiului pe Dunăre, odată cu aproape deplina unificare a culturii și civilizației daco-romane, elementele creștine din fosta provincie să se fi răspîndit și la est de Carpați.

În teritoriul est-carpatic al României, materialele paleocreștine sînt încă foarte puține, dar interpretarea lor corectă contribuie într-o măsură aproape hotărîtoare la înțelegerea întregului fenomen al creștinismului la români.

Readucerea în discuție a unor descoperiri arheologice mai vechi și prezentarea celor noi este absolut necesară. Astfel, sînt binecunoscute cruciulițele din sidef, descoperite la Barboși-Galați [4], în sudul Moldovei, datate la sfîrșitul secolului II și începutul celui următor. Aceste descoperiri, deși într-o locuință dacică, pot fi considerate firești, deoarece complexul arheologic în care au fost găsite se afla în perimetrul stațiunii romane — castru și *castellum*, unde se consideră că se aflau și elemente creștine printre civilii sau populația garnizoanei militare romane.

Mai veche decît aceste materiale și mai departe de zona geografică a stăpînirii romane pare a fi cruciulița descoperită la Cîndești-Vrancea, datată în secolele I—II e. n. [5]. Exactitatea încadrării crono-

---

3. N. Dobrescu, *Introducerea creștinismului la români,* Vălenii de Munte, 1910; V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman,* București, 1911; I. Barnea, *Contribuții la istoria creștinismului în Dacia,* în *Revista istorică română,* XIV (1943), p. 31-42; D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României,* București, 1967, p. 481 și urm.; idem, *Studii de istoria religiilor antice,* București, 1969, p. 267 și urm.; volumul *De la Dunăre la Mare...,* citat mai sus ș. a.

4. S. Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei (secolul III î.e.n. — secolul II e. n.),* Iași, 1981, p. 219-224; S. Sanie, I. T. Dragomir, *Începuturile creștinismului în sudul roman al Moldovei,* în *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină,* ed. a II-a, Galați, 1979, p. 117-123, fig. 49, 51.

5. Adrian Gabor, *Mărturii arheologice privind vechimea creștinismului în sudul Moldovei,* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei,* LXII (1986), nr. 1-2, p. 83 și urm.

logice a acestei piese de cult este deosebit de importantă, în măsura în care poziția sa stratigrafică este corectă. Trebuie să precizăm că astăzi specialiștii sînt în măsură să deosebească cu toată certitudinea materialele arheologice datate în secolele I și II e.n. În plus, datarea ei în chiar primul secol al erei creștine ridică problema introducerii Sfintei Cruci ca obiect de cult, problemă asupra căreia vom reveni.

O semnificație deosebită par să o aibă recentele descoperiri de la Mitoc-Botoșani. Marea stațiune paleolitică de aici, cercetată sistematic începînd din anul 1956 (cînd s-a efectuat primul sondaj stratigrafic) și apoi din 1978, este astăzi bine cunoscută specialiștilor de pe întregul continent, îndeosebi prin descoperirea primei piese de artă paleolitică din România, cu adînci semnificații în ceea ce privește trecerea grupelor umane de la magia vînătorească la viața religioasă [6]. Locuirile paleolitice din această stațiune sînt suprapuse, la interval de peste 20 de milenii, de o mică necropolă sarmatică, din cadrul căreia au fost dezvelite pînă în prezent 10 morminte. Două dintre acestea, identificate în 1986, prezintă o importanță cu totul deosebită. Cele două schelete aparțineau unor femei și aveau, printre obiecte de podoabă, cruciulițe din sidef, depuse atît în zona pectorală, cît și frontală (colier, respectiv diademă). Acestea erau perforate oblic și aveau brațele egale, în formă de „cruce greacă". O singură cruciuliță, dintr-un material de calitate inferioară, era prelucrată mai neglijent, sau poate, cu mai puțină îndemînare, reprezentînd, probabil, o imitație locală după modelele din sidef.

Prezența acestor materiale paleocreștine impune o tratare mai amplă a problematicii pe care o ridică. Mai întîi, trebuie să precizăm că, pînă în prezent, toate cele 10 morminte au fost atribuite sarmaților, populație migratoare de neam iranian, care pe baza descoperirilor arheologice, coroborate cu știrile provenite din izvoarele literare antice, au pătruns pe teritoriul est-carpatic în secolele II—IV e.n. Așadar, primele descoperiri sarmatice, din grupul cărora fac parte și mormintele de la Mitoc-Botoșani, aparțin secolelor II—III e.n.

Prezența cruciulițelor, sub formă de colier și diademă, are mai multe semnificații. Precizăm că sarmații nu erau creștinați. În această situație, cruciulițele din sidef au putut fi purtate doar ca obiecte de podoabă, fără a avea și o semnificație creștină, de cult, ce a stat la baza prelucrării lor. Dar, pentru a putea argumenta această afirmație, trebuie să ne oprim asupra momentului sau perioadei în care Sfînta Cruce a devenit obiect de cult, în serviciul religios creștin. După cum se știe, în urma răstignirii și a morții pe cruce, aceasta s-a transformat, pentru adepții noii religii, din obiect de tortură, în obiect de mîntuire. Nu a fost introdusă concomitent și în serviciul religios, întrucît primele însemne ale creștinilor au fost peștele, căprioara, porumbelul cu ramul de măslin. Un

---

6. V. Chirica, *Amuleta — pandantiv de la Mitoc și unele probleme ale artei și magiei în paleoliticul superior est-carpatic*, în *Studia Antiqua et Archeologica*, I, Iași, 1983, p. 38-44.

moment al introducerii Sfintei Cruci ca obiect de cult nu a fost încă precizat cu certitudine, dar pentru identificarea unei *perioade* de timp, putem face apel la scrierile lăsate de Sfîntul Apostol Pavel: „Căci cuvîntul crucii, pentru cei ce pier este nebunie, iar pentru noi, cei ce ne mîntuim, este puterea lui Dumnezeu“ [7] și „Iar mie, să nu-mi fie a mă lăuda decît numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine și eu pentru lume“ [8]. În felul acesta am putea lua în considerație că introducerea Sfintei Cruci în serviciul religios a avut loc de la începutul propoveduirii credinței. Din acest punct de vedere, datarea cruciuliței de la Cîndești-Vrancea (în situația în care poziția ei stratigrafică, în cadrul așezării dacice este certă) în secolele I—II ni se pare a fi prea timpurie. Din același punct de vedere, încadrarea pieselor de la Mitoc-Botoșani în secolele II—III (mai degrabă spre sfîrșitul perioadei) ni se pare corectă, fiind oarecum contemporane cu materialele *similare de la Barboși-Galați*.

În măsura în care este stabilită cu oarecare certitudine perioada de timp în care Sfînta Cruce a devenit obiect de cult în practicile serviciului religios creștin, nu este dificil de apreciat apariția primelor ateliere de producere „în serie“ a unor astfel de obiecte, în diferite zone geografice ale vastului Imperiu Roman. Amploarea prelucrării cruciulițelor trebuie să fi fost în strînsă corelație cu aceea a pătrunderii și adoptări noii credințe la noi populații și de către tot mai largi pături sociale, îndeosebi de către cei săraci, fără însă a neglija alte categorii, așa cum reiese din *Faptele Apostolilor*.

O altă problemă a prezenței cruciulițelor la Mitoc-Botoșani, atît de departe de sudul roman al Moldovei, în plin mediu „barbar“, o constituie încercarea de stabilire a modalităților de achiziționare și transport. După cum se știe, deși migratori, sarmații au avut relații destul de intense cu lumea romană, ale cărei produse sînt prezente în mormintele de factură sarmatică. Mai mult încă, tocmai datorită caracterului lor migrator, sarmații au vehiculat îndeosebi valori materiale, dar și de cult, chiar dacă nu întotdeauna le-au înțeles valorile morale. Ar fi de presupus că ateliere specializate în producerea obiectelor necesare serviciului religios creștin erau înființate fără avizul autorităților romane, fie în orientul roman, fie în provinciile dunărene ale Imperiului, acolo unde credința cea adevărată fusese îmbrățișată de un număr mare de adepți. Peste tot, *Faptele Apostolilor* vorbesc de succesele înregistrate de ucenicii lui Iisus Hristos și de preoții misionari. Mai plauzibilă pare a fi existența unui astfel de atelier în zona dunăreană, poate în Scythia Minor, unde a predicat însuși Sfîntul Andrei, care a și fost crucificat, iar perforarea oblică a cruciulițelor de la Mitoc ar aminti de „Crucea Sfîntului Andrei“. În acest sens, existența unei dense populații creștine în Dobrogea romană ar putea reprezenta o realitate istorică a secolelor II—III e. n.

Retragerea trupelor și a administrației romane din provincia

---

7. *I Corinteni* 1, 18.
8. *Galateni*, 6, 14.

Dacia se constată, pe cale arheologică, printr-o anumită uniformitate culturală a zonelor intra-și extracarpatice. Elementele romanizate din fosta provincie s-au deplasat și în zonele limitrofe, ca purtătoare ale unor însemnate progrese culturale, de civilizație. Pe de altă parte, dacii liberi au putut stabili relații directe cu populația daco-romană din fosta Dacie romană, facilitate de inexistența unor granițe politice artificiale, cunoscînd realitățile tehnice și culturale din zona intracarpatică și din sudul Moldovei. Chiar stabilirea noii granițe imperiale pe Dunăre nu a constituit un impediment major în continuarea legăturilor culturale cu Dobrogea încă romană, de unde s-au transmis, la nordul fluviului, toate valorile civilizate ale Imperiului, inclusiv ideile creștinismului și dovezile sale materiale. În felul acesta se poate explica prezența unui medalion de origine paleocreștină în necropola de la Mihălășeni-Botoșani, datată la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul celui următor[9]. Dar, mai importantă chiar decît prezența acestei piese reprezentîndu-l pe Daniil în groapa cu lei, este identificarea, în zona estică a necropolei, a unor morminte cu orientare vest (capul) — est (picioarele), deci creștină, ceea ce denotă în mod atît de concludent răspîndirea largă a creștinismului la populația daco-romană din Moldova. De altfel, pe cale arheologică s-a stabilit deja faptul că în secolul al IV-lea, la populația locală nu numai că se generalizează înhumația în locul incinerației (specifică secolelor II—III e. n.), dar se constată, odată cu predilecția pentru orientarea V-E, renunțarea la depunerea vaselor de ofrandă, practică specifică perioadei anterioare adoptării creștinismului. Aceste observații de natură arheologică au calitatea de a suplini lipsa unui număr corespunzător de obiecte creștine, care nu au fost descoperite fie datorită materialului perisabil din care au fost confecționate, fie din cauza dimensiunilor atît de mici ale primelor cruciulițe. În afara oricăror dubii rămîne generalizarea adoptării creștinismului de către populația daco-romană de pe teritoriul Moldovei (ca și al întregii țări), deși noua religie a avut de suferit prigoana din partea populațiilor migratoare necreștinate. Goții, gepizii (care s-au creștinat tot în secolele IV—V e. n.), avarii, hunii, protobulgarii, slavii, ungurii tindeau să impună, în spațiile geografice — mai mici sau mai largi — unde au avut scurte perioade de dominație politică și militară, nu numai restricții economice populației locale, ci și propriile credințe păgîne. Din această cauză, chiar dacă în Imperiul Roman creștinismul a fost adoptat ca religie oficială prin Edictul de la Milan, dat de Constantin cel Mare la anul 313, în spațiul românesc de astăzi, daco-roman din secolele IV—X, adepții credinței creștine au suferit prigoana migratorilor războinici asiatici, care erau mai puternici decît populația sedentară. Este concludent episodul legat de Sfîntul Sava, care și-a găsit martiriul în rîul Buzău, ca și al altor numeroși martiri, între care Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippos. Moaștele acestor martiri ai lui Hristos au fost descope-

---

9. Octavian-Liviu Șovan, *Un mormînt cu medalioane de sticlă din necropola de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, în *Arheologia Moldovei*, XI (1987), p. 227-234, fig. 2/9, 13.

rite în 1971 la Niculițel(nordul Dobrogei), în cripta unei biserici din secolul al IV-lea. Am amintit aceste două elemente, deoarece ele ridică și alte aspecte ale existenței creștinismului pe pământul României. Mai întîi, din corespondența purtată de Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cesareei Capodociei, în legătură cu transportarea rămășițelor pămîntești ale Sfîntului Sava, reiese organizarea populației locale, daco-romane, în formațiuni prestatale — acele obști teritoriale, atît de bine închegate încît au putut face față tuturor vicisitutidinilor impuse de prezența populațiilor migratoare. Al doilea aspect se referă la organizarea vieții creștine, la constituirea primelor lăcașe de cult. Existența unei bazilici paleocreștine în Dobrogea este atestată din punct de vedere arheologic în secolul al IV-lea, dar pe teritoriul Moldovei nu avem încă astfel de descoperiri. Acestea trebuie să fi existat, deși poate nu în chipul special amenajat, construit, ci chiar în casele unor localnici creștinați. Faptul că unele locuințe puteau servi și ca lăcaș de cult ne-o spune Sfîntul Apostol Pavel: „Vă îmbrățișează Gaius, gazda mea și a toată biserica“ [10], de unde reiese că în casa în care locuia fostul prigonitor al creștinilor, devenit unul dintre cei mai înflăcărați predicatori ai credinței în Iisus Hristos, se instalase și biserica — lăcaș de cult al serviciului religios creștin. Din acest punct de vedere putem considera că pe teritoriul Moldovei, odată cu răspîndirea și generalizarea religiei creștine au fost înființate și locuri de practicare și predicare a credinței. În felul acesta ar putea fi interpretate numeroasele vase de lut, descoperite prin săpăturile arheologice, care aveau incizat semnul crucii. Astfel de vase, aparținînd, fără îndoială, unor familii de creștini, sau modelate de meșteri creștinați, au fost descoperite în foarte numeroase așezări de pe întregul teritoriu al Moldovei, datate în toată perioada secolelor VI—X [11]. Este de presupus că locuințele unor astfel de creștini au fost transformate în lăcașuri de cult, deoarece desele invazii ale migratorilor nu au permis populației locale construirea unor biserici. Ceramica de calitate superioară sau de uz comun, purtînd incizat semnul Sfintei Cruci, tiparele pentru turnat aplici cu însemne creștine, inelele cu monograme de caracter creștin [12] etc., schimbarea orientării vaselor de ofrande din inventarul mormintelor etc., sînt suficiente mărturii privind generalizarea creștinismului în spațiul estic al României. În aceeași perioadă de timp, păstrarea romanității nord-dunărene și implicit a credinței creștine a intrat în activitatea economică, politică, militară și religioasă a Bizanțului. Mărturie stau în acest sens amforele și monedele bizantine, dar îndeosebi obiectele de

---

10. *Romani*, 16, 23.

11. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în secolele V—XI e. n.*, Iași, 1978, passim; idem, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e. n.*, Iași, 1981, passim.

12. Adrian Gabor, *loc. cit.*

cult. Fără a intra în detalii [13], precizăm că engolpioanele de la Lunca-Botoșani, Dănești-Vaslui, Belcești și Focuri-Iași, Adjudul Vechi-Vrancea etc., plăcuțele de os de la Costești-Tîrgu Frumos (jud. Iași) avînd gravate imagini de sfinți, vasul de cult de la Iași, ca și multe alte materiale creștine de proveniență sau influență bizantină, demonstrează cu pregnanță continuitatea vieții creștine pe teritoriul Moldovei.

Urmărirea și cunoașterea acestor aspecte se adaugă argumentelor de ordin arheologic și istoric cu privire la continuitatea de locuire a populației dacice și daco-romane. Coroborarea tuturor acestor categorii de informații contribuie la o mai deplină înțelegere a evoluției vieții economico-sociale și politice a comunităților umane de pe teritoriul Moldovei începînd cu secolele II—III e. n. și pînă la constituirea statului feudal, cînd și viața religioasă creștină a evoluat spre forme superioare de organizare, de tipul celor existente în zilele noastre.

În sfîrșit, considerăm utilă prezentarea opiniilor lui V. Pârvan încă atît de actuale, deși formulate cu peste 7 decenii în urmă, prin coroborarea informațiilor de ordin arheologic și istoric: „Astfel de documente ... ne dovedesc, cred, că Romanismul și Creștinismul nostru sînt născute și crescute, în chip firesc, încet și trainic, în Dacia lui Traian, și nu sînt de-abia mai tîrziu „imigrate“ din alte ținuturi. Dacă însă Romanismul și Creștinismul nostru s-au putut *astfel* dezvolta, cauza e că noi am putut trăi... în continuitate trupească și sufletească cu patria noastră mamă..; cînd am fost deci lăsați în vălmășagul barbarilor slavo-turanici, noi nu eram niște copii, ci eram un popor viguros, firește încă tînăr, dar deplin format... pentru că Dunărea n-a fost niciodată un dușman hain, care să despartă pe frați, ci a fost un prieten bun, care i-a unit“ [14].

Dr. V. CHIRICA

---

13. Cf. V. Chirica, *Noi descoperiri de proveniență bizantină în spațiul est-carpatic al României*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXII (1986), nr. 3-4, p. 259-262 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, 1981, passim ; Victor Spinei și Paul Șadurschi, *Două engolpioane bizantine descoperite în Moldova și cîteva observații pe marginea lor*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 33, 1982, 2, p. 182-190; Victor Macarie, *Un vas bizantin de cult descoperit la Iași*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*, 32, 1981, 2, p. 299-302; V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. I, Iași, 1984, p. 52, 150, fig. 11/2, 3 etc.

14. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 201.

PILDE NEMURITOARE DE ADEVĂRAȚI PĂSTORI

† *TEOCTIST*
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI
LOCȚIITOR DE MITROPOLIT
AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Înscriem astăzi o pagină luminoasă în viața învățămîntului teologic, prin participarea la această sărbătoare a Sfinților Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul și Ioan Gură de Aur, ocrotitorii Institutelor teologice, care, așa cum a arătat studentul predicator de astăzi, în bogatul și vibrantul său panegiric, sînt pentru întreaga creștinătate pilde nemuritoare de adevărați păstori, învățători și păstrători ai dreptei credințe.

După cum se știe, poporul nostru a păstrat cu sfințenie de-a lungul veacurilor, ca pe o comoară de mare preț, viețuirea neabătută în dreapta credință, primită prin Sfinții Apostoli și urmașii lor. De aceea, nu zadarnic marii noștri înaintași au rînduit ca Sfinții Trei Ierarhi să fie cinstiți ca ocrotitorii învățămîntului teologic, pentru a duce mai departe învățătura lor și a le continua vrednicia și opera nemuritoare pe care au dăruit-o în slujba și propășirea Bisericii lui Hristos. Prin această sărbătoare închinată lor, Biserica noastră le cinstește, după cuviință, viața și amintirea, înfățișînd viitorilor săi slujitori învățătura, viața curată și rîvna Sfinților Trei Ierarhi, ca pe un exemplu luminos pentru desfășurarea unei activități pastorale și misionare cît mai bogate. De aceea, în mod fericit, prăznuirea lor de către întreaga creștinătate dreptmăritoare se împletește cu hramul Institutului teologic.

Doi dintre Sfinții Trei Ierarhi sînt autorii Liturghiilor ortodoxe care le și poartă numele: cea a Sfîntului Vasile cel Mare și cea a Sfîntului Ioan Gură de Aur. Prin Sfînta Liturghie se realizează și se întreține vie și continuă comuniunea dintre credincioși și învățătorii lor, dintre altar și popor, dintre cei vii și cei morți, fapt pe care l-am dovedit și noi astăzi, pomenind în acest sfînt lăcaș pe toți cei care au slujit și au contribuit la propășirea învățămîntului nostru teologic.

Biserica noastră Ortodoxă a împodobit Sfînta Liturghie, și cultul în general, cu atîtea frumuseți din viața sfinților, a marilor cuvioși și trăitori ai adevărurilor dumnezeiești, încît sufletele ni se umplu totdeauna de bucurie. Liturghia ne hrănește duhovnicește cu sfînta și nemuritoarea Taină Euharistică, făcîndu-ne să ne simțim alții, așa cum mărturisea marele Apostol al neamurilor cînd exclama: „Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine!“ *(Galateni 2, 20). Dacă nu reușim să gustăm din izvorul curat al vieții — care este Sfînta Împărtășanie — și să ne pătrundem de adevărurile ei, necunoscînd îndeajuns bogăția de învățăminte liturgice, rămînem săraci*

duhovnicește. Liturghia este și trebuie să rămînă izvor de viață, mai ales pentru preot. Preotul are nevoie să învețe din duhul Sfinților Trei Ierarhi atunci cînd vine la altar, spre a-și încălzi sufletul cu frumusețile cîntării și slujirii bisericești. Urmînd învățătura lor, le actualizăm lucrarea și opera. Acești tineri studenți teologi care au cîntat astăzi atît de frumos, ca și colegul lor care a predicat tot așa de frumos, să aibă pururea în minte viața acestor mari Părinți, trăitori ai adevărurilor dumnezeiești și să se călăuzească după ea mai ales atunci cînd vor ajunge, fiecare, la sfîntul altar, pentru a sfinți și a călăuzi pe credincioșii lor pe drumul mîntuirii.

Gîndul nostru de azi, al Ierarhilor prezenți la această sărbătoare, este de a reînnoi acest îndemn ca viața liturgică și duhovnicească, precum și învățămîntul teologic, să se fundamenteze neîncetat pe învățătura Sfinților Părinți pe care i-am pomenit în rugăciune.

Doresc acestui Institut teologic, profesorilor, doctoranzilor și studenților, depline satisfacții sufletești și împliniri tot mai rodnice. Mulțumesc Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nestor al Olteniei, pentru participare și săvîrșirea Sfintei Liturghii la acest înălțător praznic, precum și Prea Sfințitului Episcop Gherasim și celorlalți membri ai Sfîntului Sinod care sînt de față, pentru rîvna neobosită de a fi aproape de lucrarea și strădуința noastră închinate ridicării învățămîntului teologic românesc la înălțimea dorită de întreaga noastră Biserică.

Mijlocirea și harul Sfinților Trei Ierarhi să fie cu noi, cu toți. Amin! *

---

* Cuvîntarea P. F. Părinte Patriarh *Teoctist*, în biserica „Sfînta Ecaterina", la hramul Institutului teologic universitar din București, 30 ianuarie 1989.

ELEVAȚIE SPIRITUALĂ ȘI COMUNIUNE EUHARISTICĂ

Ne aflăm la o zi foarte însemnată din viața acestei „alma mater“ a învățămîntului nostru teologic românesc. Intenționez să mă rezum la ceea ce am spus astăzi la Sfînta Liturghie și aș fi pecetluit totul dacă nu s-ar fi redeschis aici alte ferestre, atît de vii și pline de interes pentru preocupările Bisericii noastre, prin cuvîntările rostite de către Înalt Prea Sfinției Voastre și ceilalți care și-au împărtășit gîndurile lor.

Este deosebit de important că tradiția ortodoxă românească cuprinde atîtea mărturii și momente care ne dau posibilitatea să evaluăm ceea ce avem noi deosebit de prețios pentru Biserica noastră. Dintre acestea fac parte și momentele de elevație spirituală și comuniune euharistică trăite astăzi, ca și părtășia noastră în trăirea simțămintelor bisericești și a celor patriotice. Ceea ce am ascultat aici, îndulcindu-ne și înălțîndu-ne duhovnicește, cu prilejul hramului de astăzi, ne amintește de o atitudine specifică poporului nostru, aceea de a nu pierde nici un prilej pentru a evalua prezentul și de a deschide un alt orizont pentru viitor.

Hramurile din viața Ortodoxiei noastre românești sînt bine cunoscute și, de asemenea, și înțelesurile lor, de-a lungul istoriei, sînt bine cunoscute. Și astăzi, aici, în această sală, iată, s-au depănat atîtea și atîtea gînduri deosebit de folositoare tuturor. Biserica noastră străbate viața, împărtășind frămîntările și preocupările întregii creștinătăți și ale întregii lumi. Stînd totdeauna alături de poporul nostru, ea are aceleași aspirații luminoase ca și el, cunoscînd și satisfacțiile împlinirilor acestuia, dar în același timp și preocupările lui și ale lumii în care trăim. Biserica noastră este preocupată în mod firesc și de starea omenirii întregi, de soarta și viitorul acestui pămînt roditor pe care Sfinții Părinți îl numesc „casa lui Dumnezeu“, unde toți trebuie să trăiască în dragoste și pace, bucurîndu-se de frumusețile ei și de o stare îmbunătățită a vieții pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu tuturor.

Cunoaștem cît de deschisă a fost și este și astăzi Ortodoxia — Ortodoxia românească îndeosebi — acestor probleme și cît de strîns legată a fost Biserica Ortodoxă Română de viața poporului nostru. Ierarhii, slujitorii și credincioșii ei au împărtășit dintotdeauna bucuriile poporului, încercările, biruințele și înfăptuirile lui, dar și grija pentru soarta omenirii întregi. Așa se explică faptul că Biserica noastră este deschisă ecumenismului, avînd reprezentanți în numeroase foruri creștine internaționale și participînd la diferite evenimente de interes major pentru întreaga creștinătate. În acest spirit ecumenist am săvîrșit și Noi de curînd o lungă călătorie, de mii de kilometri, pentru a întări astfel de legături, la diferite niveluri, cu unele Biserici, care au rînduieli și tradiții deosebite față de ale noastre, dar sînt însuflețite, ca și noi, de dorința împlinirii mesajului Mîntuitorului: „Ca toți să fie una“ *(Ioan 17, 21). Cu acest*

prilej s-a vădit încă o dată prestigiul de care se bucură Biserica Ortodoxă Română peste tot, pînă în îndepărtata Indie, unde nu am mers ca niște străini, ca niște vizitatori de prima dată, ci am fost primiți și ne-am spus cuvîntul ca frați apropiați, ca frați mai mari — după expresia lor — ca o Biserică națională vie și puternică.

Această vizită a delegației Bisericii noastre în India are dimensiunea ei apostolică și misionară, dar nu în înțelesul cel vechi al cuvîntului, ci în cel actual, de vizită frățească, de expresie a dragostei, a prețuirii, a bucuriei de a ne întîlni și a împărtăși și altora din bucuriile noastre, din experiențele noastre, din ceea ce Biserica noastră Ortodoxă Română a agonisit, de aproape 2000 de ani, în vistieria credinței ei. Astfel o Biserică îndepărtată din India, cu lăcașuri de închinare mai puține, cu preoți și credincioși mai puțini, a fost adînc mișcată de dragostea noastră misionară, a Bisericii Ortodoxe Române, de faptul că, fără a ține seama de distanțe, de trecerea de pe un meridian pe altul, am rezistat două săptămîni în condiții deosebite de climă și de hrană, pentru a purta mesajul frățesc al Bisericii noastre strămoșești, precum și pe cel al poporului nostru.

Am trăit acolo clipe deosebit de înălțătoare, alături de oameni cu care noi sîntem în legătură, de altfel, din vremea Patriarhului Justinian, al cărui nume stă scris la loc de cinste într-o pisanie, ca fondator al Academiei Teologice a Bisericii Siriene din India, ale cărei temelii s-au pus atunci, în anul 1969. Avem și acum acolo inimi calde, prieteni sinceri, care s-au bucurat cînd am răspuns la invitația lor stăruitoare și le-am adus omagiul Bisericii noastre, înfățișîndu-le, totodată, imaginea vie a acesteia, cu organizarea ei, cu teologia ei, cu prestigiul ei pe care l-am făcut cunoscut de-a lungul și de-a latul subcontinentului indian. Cei care ne-au invitat au ținut să ne dăruiască tot ceea ce au considerat ei că au mai frumos și mai înălțător. S-au înscris momente cu adevărat istorice, care vor fi reflectate și în revistele noastre.

Am vrut să arăt, prin aceasta, în cîteva cuvinte, mai ales studenților, că Biserica noastră este activă și își cunoaște bine drumul pe care trebuie să meargă. Avem o tradiție pe drumul acesta al înfăptuirilor noastre, și din punct de vedere spiritual-teologic, dar și din punct de vedere social și cultural. În tezaurul nostru de viață avem o tradiție cum puține Biserici au astăzi în lume. Sîntem o Biserică ancorată atît în tradiții străvechi, cît și în actualitate, o Biserică națională, adică o Biserică a poporului nostru. Biserica Ortodoxă Română își are valorile ei spirituale și culturale străvechi. Privind Biblia de la 1688, *tipărită acum 300 de ani, cu o limbă atît de unitară, atît de clară și reprezentînd o adevărată biruință a culturii noastre — în secolul al XVII-lea, cînd nu multe Biserici și mai ales nu multe popoare aveau cuvîntul lui Dumnezeu în limba proprie —, ne întrebăm cum a reușit acest popor, confruntat în decursul istoriei cu atîtea vicisitudini, să creeze și să păstreze un asemenea tezaur? Ce chivot a fost în stare să ocrotească asemenea valori? A fost chivotul sufletului românesc, al sufletului de plugar, de păstor din Carpați, de om al poeziei, al istoriei, al contemplației, al rugăciunii, care a păstrat în sine tezaurul, miracolul, Sfînta Sfinte-*

lor a gîndului și vieții noastre românești: graiul românesc unitar și, împreună cu el, credința ortodoxă.

Sîntem popor de obîrșie daco-romană, dar de credință ortodoxă. De aceea avem datorii către poporul nostru. Biserica fiind astăzi, cum știm, un factor însemnat în viața societății în care trăim, datorită înțelepciunii Conducerii noastre de stat și îndeosebi bărbatului din fruntea națiunii noastre, Domnul Președinte Nicolae Ceaușescu, care a chemat la chibzuirea și la conducerea celor de obște pe toți fiii țării, deci și pe fiii Bisericii noastre, pe fiii tuturor cultelor.

Acest lucru ne îndatorează însă pe fiecare, la locurile unde ne aflăm, să lucrăm cu multă sîrguință și conștiinciozitate. Eu îmi pun mare nădejde — după Dumnezeu — în colaboratorii de care sînt înconjurat permanent și printre care profesorii de teologie se numără la loc de mare prețuire și cinste, alături de clerul nostru de parohie și clerul de mănăstiri. Pentru a putea să valorificăm după cum se cuvine ceea ce ne-au lăsat strămoșii noștri, trebuie învățătură, ordine și disciplină, precum și o tot mai strînsă legătură dintre noi.

În Sfîntul Sinod — Înalții Ierarhi știu — am făcut un apel călduros pentru ca toți să fie la curent cu manualele și cursurile care s-au tipărit sau sînt în proiect pentru tipărire, să studieze programa analitică și să-i aducă îmbunătățirile cuvenite, să cunoască temeinic literatura dialogului teologic, ecumenismul, legăturile noastre cu celelalte Biserici. Și dacă așa este în Sfîntul Sinod, vă imaginați că toți sîntem de acord ca profesorii de la Institute și de la Seminarii să fie primii care să cunoască munca și strădania ierarhilor noștri, posibilitățile și metodele de lucru ale Bisericii noastre, precum și perspectivele lucrării acesteia. Noi nu facem aici o teologie abstractă, ci, potrivit spiritului ortodox, ne străduim să promovăm o teologie legată de viață, de interesele Bisericii, de apostolatul creștin și de apostolatul nostru românesc. De aceea, îndemnul meu, cu acest prilej, este să dublați munca, și în sălile de bibliotecă și la catedră. Este desigur o muncă grea, o muncă necesitînd multă încordare și perseverență. Știu că e greu să te obișnuiești cu o asemenea muncă și e foarte ușor să alegi libertatea, adică pierderea de timp. Dar mai știu, totodată, că libertatea nu înseamnă dezmăț sau dezordine; libertate, în sensul apostolic al cuvîntului, înseamnă trăirea în Hristos, în Biserică și pentru Biserică. Cu cît ești mai aproape de staulul Bisericii și de slujirile ei, cu atît ești mai liber; cu cît te înstrăinezi de ea, cu atît de înrobești. Să nu considerați drept constrîngere disciplina și studiul organizat. Este un mare cîștig să ai întotdeauna la oricare dintre disciplinele teologice asistența profesorului. Nu pierdeți timpul, iubiți studenți teologi! Fiecare dintre voi să vă considerați un posibil candidat pentru burse în străinătate, să vă socotiți un virtual condidat la un post în învățămîntul teologic — fie la seminarii, fie la Institutul teologic —, sau la una din responsabilitățile de la Eparhii și de la Mitropolii. Anii s-au adunat și s-au așezat peste noi și ne dăm prea bine seama că ne trebuie alți urmași și cărturari, deoarece viabilitatea Bisericii constă, în largă măsură, în capacitatea și valoarea științei sale teologice.

Cum vă spuneam, am vizitat Biserica Ortodoxă Siriană din India, care are aproape un milion și jumătate de credincioși, din cele peste 800 milioane, cît are populația Indiei. Această Biserică este bine organizată, cu școli teologice și instituții de învățămînt. Este o Biserică foarte prețuită de stat pentru opera de culturalizare pe care o desfășoară, precum și pentru asistența socială materializată în organizarea de spitale. Iar toate acestea se înfăptuiesc în mediul în care acolo există o puzderie de credințe religioase.

Cu ocazia vizitei, am pus temelia unei școli de muzică bisericească și trebuie să vă mărturisesc că am fost foarte bucuros să constat că și ei păstrează și promovează, ca și noi, tradițiile vechi legate de muzica bisericească. Pentru un util schimb de experiență, ne-am propus să invităm pe unul dintre cei mai cunoscuți mitropoliți ai lor, Mar Gregorios, ales președintele filosofilor din India, să conferențieze la Institutul nostru teologic, unde, de altfel, a mai ținut prelegeri, cu cîțiva ani în urmă.

Iubiți studenți, aș vrea să vă felicit pentru că astăzi ați realizat un program foarte frumos, cu slujba, cu predica, cu serbarea pe care ne-ați oferit-o. Toate acestea mi-au dat mult curaj, gîndindu-mă că dacă fiecare se va strădui în felul acesta, vom avea rezultate tot mai bune.

*Doresc tuturor studenților spor la învățătură, Părintelui rector și Părintelui prorector, ca și tuturor părinților și domnilor profesori, succes în activitatea pe care o desfășoară în Institut. Bunul Dumnezeu să vă ajute tuturor, în toate aceste strădanii. Totdeauna să vă angajați în muncă cu încredere deplină în prezența și ajutorul harului lui Dumnezeu, avînd certitudinea că Acesta vă însoțește în tot ceea ce faceți pentru slujirea Bisericii, a poporului și a țării noastre scumpe.**

* Cuvîntare rostită de P. F. Patriarh *Teoctist* la Institutul teologic universitar din București, cu prilejul hramului — 30 ianuarie 1989.

Predici

LA DUMINICA A XXXII-A DUPĂ RUSALII

„Omul poate fugi de toate, numai de conștiința sa nu poate fugi...“
(Sfîntul Ioan Gură de Aur)

Pe vremea Mîntuitorului Iisus Hristos în orașul Ierihon, situat în bogatul șes al Iordanului, exista un post de vamă foarte important datorită unei activități economice înfloritoare. Aici existau vameși care încasau nu numai taxele cuvenite pe circulația mărfurilor, ci și impozitele cerute de Imperiul roman, stăpîn și al acelor ținuturi.

Din cauza abuzurilor și nedreptăților săvîrșite de vameșii puși în slujba Imperiului, aceștia erau urîți și disprețuiți de iudei, iar dacă se întîmpla ca vameșul să fie iudeu, acesta era considerat un trădător și vînzător de neam. Peste acești vameși, spune Sfînta Evanghelie de astăzi, mai mare era „un om bogat...“ (Luca 19, 2) numit Zaheu, a cărui conștiință morală devenise un chin greu de suportat din cauza abuzurilor și nedreptăților săvîrșite pentru îmbogățirea lui. Sufletul acestui om și-a pierdut liniștea, în el a început să se producă o luptă aprinsă. „Cercetîndu-se pe sine...“ (I Corinteni 11, 28) Zaheu și-a dat seama că faptele sale au contravenit legilor morale, că judecătorul intim din el, conștiința, îl ceartă mereu din cauza aceasta, îndemnîndu-l să repare tot ce a greșit. De aceea „...a alergat înainte, s-a urcat într-un dud ca să-l vadă pe Hristos Mîntuitorul...“ (Luca 19, 4) în fața Căruia și-a recunoscut păcatele și a promis zicînd : „Doamne, jumătate din avuția mea o dau săracilor și dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, îi dau înapoi împătrit...“ (Luca 19, 8).

„Lumina din om...“, (Matei 6, 23) numită conștiință sau cuget, l-a îndemnat pe Zaheu să înceapă o viață nouă, să se încadreze în legile morale și ale bunului simț. Întîlnirea cu Hristos l-a transformat în profunzime, l-a vindecat sufletește recăpătîndu-și liniștea și mulțumirea sufletească.

Cîți dintre noi, cinstiților credincioși, dacă am căuta sincer să „ne cercetăm pe sine...“ (I Corinteni 11, 28), după îndemnul Sfintei Scripturi, n-ar trebui să ne frămîntăm sufletește din cauza faptelor săvîrșite ? „Nimeni nu este curat de păcat...“ (Pilde 20, 9) și tocmai din cauza aceasta se impune a asculta de conștiința noastră, de legile rațiunii și ale bunului simț prin care se formează personalitatea noastră. Omul înțelept înțelege „să trăiască întru toate cu cinste...“ (Evrei 18, 18). Fiindcă nu toți înțeleg să se comporte așa, Biserica noastră, această maică grijulie pentru sufletul fiilor ei, sfătuiește și îndeamnă mereu pe cei botezați să-L caute și să-L întîlnească pe Hristos pentru a-și recăpăta personalitatea morală, liniștea și mulțumirea sufletească atît de necesare fiecăruia dintre noi.

Conștiința, întocmai ca o busolă, ne arată calea pe care se cuvine să meargă omul și mai ales creștinul. Cine nu ascultă de îndemnurile ei se dovedește lipsit de înțelepciune. În cazul acesta mustrările, ca niște „săbii ce lovesc pe cei nedrepți“ (Proverbe 17, 18), nu ne lasă în pace, ne frămîntă sufletește pînă ce vom mărturisi greșeala, lui Hristos, prin duhovnicul Sfintei Biserici care are dreptul și puterea „să lege și să dezlege“ păcatele noastre. În felul acesta ușa sufletului nostru se va deschide larg spre a-L primi în casa lui pe Hristos, așa cum ați auzit că L-a primit Zaheu, mai marele vameșilor, despre care se vorbește în Sfînta Evanghelie de astăzi. Prin Sfintele Taine, creștinul va reuși să se ridice din adîncimea păcatelor sale, devenind conștient că trebuie să înceapă o viață nouă potrivit cu legile morale ale credinței și ale bunului simț: „Sîngele lui Hristos, Care, prin Duhul cel veșnic, S-a adus lui Dumnezeu pe Sine jertfă fără prihană, va curăți cugetul (conștiința) nostru de faptele cele moarte...“ (Evrei 9, 14).

Nimeni altul, numai noi singuri sîntem în măsură să deschidem această

„ușă a sufletului“ nostru, deoarece încuietoarea ei se află pe dinlăuntru, nu pe dinafară. Lupta sufletească din om nu va putea înceta pînă nu se va deschide larg „ușa“ pentru a-L primi pe Hristos, Mîntuitorul lumii. Din cauza „mustrărilor de cuget“ (Ioan 8, 9), din cauza conștiinței, Iuda s-a sinucis. El făcuse o nedreptate pe care n-o putea repara. Zaheu însă a putut repara greșeala sa și n-a ezitat să „întoarcă împătrit celor năpăstuiți de el...“ (Luca 19, 8), de aceea s-a mîntuit, și-a recăpătat „liniștea casei“ după cum spune Sfînta Evanghelie.

Cu acest îndemn începe Biserica lui Hristos să-și pregătească fiii ei pentru calea Postului Mare de care ne apropiem. Această trezire de conștiință ne-o recomandă Biserica spre a ne putea bucura cu adevărat de luminatul Praznic al Învierii. Este mare lucru și multă mulțumire pentru cel ce ar putea spune: „N-am nimic pe conștiință“, adică n-am săvîrșit nimic împotriva conștiinței, împotriva legilor morale și a bunului simț. Cîți ar putea mărturisi „pe conștiință“ așa ceva? Este bine să ne amintim mereu că purtăm în noi „chipul lui Dumnezeu“ ce ne îndeamnă să luăm parte la realizarea binelui moral în lume deoarece „Dumnezeu dorește ca lumea viață să aibă și încă din belșug“ (Ioan 10, 10).

Și, cît de mulțumit sufletește se va simți creștinul căruia vocea tainică a lui Hristos îi va spune, ca și lui Zaheu odinioară: „...astăzi în casa ta trebuie să rămîn...“ (Luca 19, 5). Nicicînd „o conștiință rea nu-l apropie pe om de Dumnezeu“, de aceea se cuvine să întrebăm conștiința ori de cîte ori încercăm să săvîrșim ceva.

Pr. Gh. SOLCAN

LA DUMINICA FIULUI RISIPITOR

„Tată greșit-am la cer și înaintea Ta; Nu mai sînt vrednic a mă chema fiul Tău, ci fă-mă ca pe unul din argații Tăi“

(Luca 15, 18-19)

Multe pilde ne pune Sfînta Scriptură înaintea ochilor noștri, dar trebuie să mărturisim cu toți că nici una nu este mai zguduitoare ca pilda fiului risipitor. Și de asemenea, multe se întipăresc bine în mintea noastră, dar nici una nu se întipărește mai adînc în inima și în mintea noastră ca această pildă. Pilda cu fiul risipitor este poate cea mai frumoasă din pildele Sfintei Evanghelii. E atîta bogăție în ea, că nu știi la ce să te oprești mai întîi: la felul cum cade omul în păcat și se depărtează de Dumnezeu; la starea în care duce păcatul pe om; la trezirea din această stare; la întoarcerea lui la Dumnezeu, la bucuria Tatălui ceresc; la bucuria slugilor Lui și la starea fericită a fiului întors... Totuși vom vorbi despre milostivirea lui Dumnezeu, despre bunătatea Sa față de noi păcătoșii.

Două sînt căile pe care trebuie să le privim cu multă luare aminte: una a păcatului, care duce la pierzare de care trebuie să fugim, și alta a pocăinței, care ne duce la mîntuire, și pe care trebuie să mergem. Pe cea dintîi, a păcatului, ne depărtăm de la Dumnezeu; pe cea de a doua a pocăinței, ne întoarcem la Dumnezeu și pe amîndouă căile nu ne lipsește niciodată nemărginita milostivire a lui Dumnezeu. Cînd prin păcat ne

îndepărtăm de Dumnezeu, milostivirea lui ne urmează și ne caută. Cînd prin pocăință ne întoarcem la Dumnezeu milostivirea Lui ne întîmpină și ne primește. Acestea sînt mijloacele prin care dumnezeiasca milostivire se arată în chip special către noi păcătoșii.

Nimic nu face omul mai ușor decît păcatul. Omul nu poate să-și facă lui o pagubă mai mare decît aceasta; dar cu toate că suferă atîta pagubă, este nesimțitor și orb. Omul nu se întristează, nu-i pasă cînd prin păcat pierde pe Dumnezeu, cînd pierde împărăția cerească, cînd pierde viața veșnică, cînd își pierde sufletul, cînd pierde totul. Dar cînd se întîmplă să-i moară un copil, un frate sau femeia, sau o rudă, sau un prieten, cîtă jale, cîte lacrimi. Cînd pierdem ceva din averile noastre, lucruri vremelnice și deșarte, cîtă tristețe, cîtă deznădejde. Cînd se întîmplă o boală, o nenorocire cît de mică, lucruri obișnuite, greutăți ale firii, cît zbucium, cît murmur. Dar mintea nu poate să înțeleagă și nici limba să explice, ce pierde un suflet cînd se desparte de Dumnezeu. Față de o astfel de pierdere omul nu numai că nu se întristează, nu numai că nu plînge, ci se bucură și rîde. Eu mă minunez dacă un om nu se întristează și nu-i pasă deloc cînd pierde pe Dumnezeu, pentru că de multe ori omul nu știe ce este și ce valorează Dumnezeu. Patima îi tulbură mintea și nu-și poate vedea paguba. Mă minunez, însă, cum Dumnezeu cînd pierde pe om, îl urmărește, îl caută și vrea cu orice preț să-l găsească, El, Care cunoaște foarte bine nimicnicia omului, Care și fără existența omului este Același Dumnezeu și nu pierde nimic din fericirea și din slava Lui. Ce vrea să arate prin aceasta Dumnezeu decît că milostivirea Lui este nemărginită față de păcătos ?

Ce n-a făcut, ce n-a pătimit Unul-Născut, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, ca să caute și să găsească pe oaia cea pierdută atunci cînd S-a pogorît din dreapta lui Dumnezeu Tatăl și din înălțimea slavei Lui dumnezeiești și S-a făcut om sub înfățișarea unui Bun Păstor...

A însetat, a flămînzit, a ostenit, a asudat cu sînge, a fost răstignit, a murit, ca să se ducă să caute acolo, în adîncul iadului, pe oaia cea pierdută, acolo unde a izgonit-o neascultarea. Cu cîtă rîvnă, cu cîtă dulceață o caută. Nu se găsește în toată istoria evanghelică un singur păcătos pe care Iisus Hristos să nu-l fi cîștigat cu toată blîndețea, cu toată bunătatea, fără silă și mînie. Ca să cîștige pe Matei vameșul, pe Zaheu mai marele vameșilor și pe alți farisei, mergea de bună voie în casele lor, stătea la masă cu ei (Matei 9, 11).

Domnul obișnuia să le spună că cei bolnavi au trebuință de doctor, cu alte cuvinte păcătoșii au trebuință să aibă în casa lor pe Mîntuitorul. Pentru ca să cîștige pe acea vestită păcătoasă a orașului și pe celelalte păcătoase, care L-au uns cu mir, nu le-a mustrat, nu le-a îngrozit, ci le-a primit, le-a iertat, le-a apărat. Ca să cîștige pe păcătoasa aceea, n-a osîndit-o, ci i-a dat drumul iertată, cu toate că toți o osîndeau. Ca să cîștige pe samarineancă, nu i-a mustrat păcatele vieții ei trecute, ci în chip iscusit a silit-o ca singură să se mărturisească și să se pocăiască și mai cu seamă să-L propoveduiască în cetatea Samariei ca pe Mîntuitorul și Răscumpărătorul. Nu l-a tăgăduit Petru ? Da. Dar nu l-a tras la pocăință prin alt mijloc decît numai aruncîndu-i o privire iubitoare și foarte dulce. N-a fost necredincios Toma? Da. Dar nu l-a adus la credință prin altceva decît îndemnîndu-l într-un chip foarte blînd să-și pună mîna lui pe rană. Nu l-a trădat și l-a vîndut Iuda ? Da. Dar ce n-a făcut ca să-l cîștige! Nu l-a insultat, nu l-a numit apostat, trădător, iubitor de argint. Nu I-a spus că-i cunoaște greșeala. I-a spus-o însă atît de delicat că n-a înțelese-o nimeni altul. I-a spălat picioarele, i le-a șters, l-a numit prieten, l-a lăsat să-L sărute acel nelegiuit, chiar în ceasul în care-L dădea în mîinile dușmanilor Lui, care-L dădeau morții.

Cît este de covîrșitoare milostivirea Mîntuitorului Iisus Hristos care caută să cîștige pe păcătoși, pentru că într-adevăr a venit să mîntuiască pe cei păcătoși. Cu aceeași milostivire, astăzi ca și atunci, Bunul Păstor te caută și pe tine oaia cea rătăcită și pe orice alt păcătos. Oare, acea emoție care uneori îți împunge inima, cutremurul acela al morții, acea frică de iad, care-ți vine cîteodată în minte, acea boală care te supără, acea nenorocire care vine asupra ta, acea Sfîntă Liturghie la care iei parte, acel cuvînt

al lui Dumnezeu pe care-l auzi, ce este altceva decît o voce ascunsă a milostivirii lui Iisus Hristos care te caută, care te strigă la pocăință?

Omule pierdut, unde rătăcești ? Omule unde fugi departe de Mine ! Suflete rătăcit, unde te afli ? „Omule, spune Sfîntul Apostol Pavel, oare nu știi că bunătatea lui Dumnezeu te duce la pocăință?“ Nu auzi? Nu înțelegi că milostivirea lui Dumnezeu te strigă la pocăință? Dar asta-i încă mult... Milostivirea lui Iisus Hristos, te caută și te strigă, tu nu auzi, tu te îndepărtezi cu atît mai mult de El. Dar ce face Iisus Hristos, Păstorul cel Bun? Se mînie oare? Se înrăutățește? Nu. Rabdă și încă îndelung rabdă...

Un creștin păcătos, este un smochin neroditor în via sfîntă a lui Hristos, în Sfînta Biserică. Are frunze, adică închipuire de credință, dar nu are rod, adică fapte de credință. Unul nu face rod de milostenie, ci mai cu seamă rod de nedreptate și de răpire. Altul nu face rod de răbdare, ci mai cu seamă, de răzbunare și minciună; alții nu fac rod de virtute creștinească, ci mai cu seamă de tot felul de fărădelegi. Vine Dumnezeu și caută în anul acesta, caută în celălalt an și în ceilalți ani roduri vrednice de pocăință : mărturisire, îndreptare, alte obiceiuri și altă viață, dar nu găsește; găsește multă nerodire, persistare în rău. Dreptatea dumnezeiască se mînie atunci și spune: Taie, taie pomul cel neroditor odată ce nu-i vrednic să aibă loc în Biserică.

Dar, dacă te vei pocăi cu adevărat, dacă te vei întoarce cu adevărat, gîndește-te cu cîtă bucurie te primește Păstorul oilor. Te ia pe umerii Lui, adică te ajută cu toată puterea harului dumnezeiesc; te aduce în staulul Lui, adică în locul mîntuirii; te strînge în fiecare zi în brațele dragostei Lui. Un păcătos se pocăiește aici pe pămînt și în cer raiul prăznuiește cu bucurie pentru că „în cer va fi multă bucurie pentru un păcătos care se pocăiește...“ (Luca 15, 7). Dar pentru ce atîta bucurie? Ce cîștigă Dumnezeu din aceasta ? Crește oare cu ceva fericirea Lui? Nu. Prin urmare ce îndeamnă pe Dumnezeu să se bucure atît de pocăința unui păcătos? Nimic altceva decît milostivirea Lui. Adică bunătatea Lui. El vrea ca toți oamenii să fie fericiți.

Dar Dumnezeule milostive, „ce este omul că-Ți amintești de el? Sau fiul omului că-l cercetezi pe el ?“ (Psalmul 8, 4). Îi arăți atîta dragoste, atîta milă? Pui atîta grijă ca să-l mîntui ? Acest om nerecunoscător a călcat poruncile Tale, a călcat legea Ta, a insultat numele Tău, a disprețuit tainele Tale, a trăit atîta timp departe de harul Tău. Nu-ți aduci aminte de toate cîte a greșit față cu Tine? „Ce este omul că-l pomenești pe el?“ Ce este omul? Milostivul Dumnezeu răspunde: „Da, este un păcătos, dar este creatura Mea, creatura mîinilor Mele. Eu trăiesc, „dar nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu“ (Iezechiel 33, 11). „Creatorul își cunoaște făptura Sa, îi poartă neputințele și-i iartă greșelile“. Mîngîie-te, dar omule, oricare ai fi. Ai greșit cu adevărat, dar milostivirea lui Dumnezeu este mai mare decît orice greșeală a omului. Ai păcătuit, dar dacă te pocăiești și te întorci ți-au fost uitate, ți-au fost șterse, ți-au fost iertate toate greșelile tale.

Creștinilor, altfel iartă omul pe om și altfel iartă Dumnezeu pe om. Omul mai cu seamă sau nu iartă niciodată, sau dacă iartă cu gura, nu iartă niciodată cum trebuie. Pentru marele păcat făcut de Abesalom, cînd a ucis pe fratele său Amon, a fugit din Ierusalim si s-a stabilit în Ghesur, pămînt străin, trăind destulă vreme în surghiun. Prin mijlocirea lui Iacob însă, David l-a rechemat în Ierusalim, l-a iertat, dar cu condiția ca Abesalom să vină să șadă în casa lui, dar să nu vadă chipul tatălui său, împăratul. „Să se întoarcă la casa lui dar să nu-mi vadă fața“ (II Regi 14, 24). Dar ce fel de iertare este aceasta ? David, prin fire tată, foarte blînd așa iartă pe fiul său? Sau să nu-l ierte deloc sau să-l lase în surghiun dar, mai cu seamă, ca vinovat să-l dea morții; sau dacă-l iartă cu adevărat, să-l lase să-i vadă fața lui, să-l pună să șadă la masa lui, să-l primească iarăși în dragostea lui. Așa spunea pe bună dreptate, plîngîndu-se, intristatul Abesalom. „Pentru ce am venit din Ghesur? Mai bine rămîneam acolo. Iar dacă se găsește în mine vină, nelegiuire, să mă omoare“ (II Regi 14, 32). Cum, să vină în casa lui și să nu-i vadă fața tatălui său ? Aceasta nu-i iertare desăvîrșită. Așa iartă omul pe om.

Dar pe de altă parte, cum iartă Dumnezeu? Dumnezeu iartă în chip desăvîrșit. Într-o țară străină departe de casa și dragostea părintească, se găsea fiul risipitor. Cînd și-a venit în sine și și-a cunoscut greșala, a spus: „Sculîndu-mă, mă voi duce la tatăl meu“ (Luca 15, 18). Vreau să mă întorc iarăși la milostivul meu părinte și să-i spun : „...Tată, am greșit la cer și înaintea ta“ (Luca 15, 18), Să vină, a răspuns tatăl cel iubitor de fiu. Să vină și să-mi vadă fața. Mai cu seamă să-mi vadă fața mai repede. Vreau să merg să întîmpin pe fiul meu, să-l sărut : „Și încă departe fiind el, l-a văzut tatăl său și i s-a făcut milă și, alergînd, a căzut pe grumazul lui și l-a sărutat“ (Luca 15, 20). „Să vină și să șadă îndată la masa mea. Slugi, tăiați vițelul cel îngrășat. Să vină și să aibă cea dintîi cinste, să aibă tot harul meu, toată dragostea mea. „Aduceți degrabă haina cea mai bună și-l îmbrăcați și dați inel în mîna lui și încălțăminte în picioarele lui“ (Luca 15, 22). Nu pot să am mai mare bucurie decît să-mi văd fiul: „Căci acest fiu al meu mort era și a înviat, pierdut era și s-a aflat“ (Luca 15, 24). Aceasta-i adevărata iubire și desăvîrșita iertare și așa iartă Dumnezeu pe om.

Și acum, cine ești tu omule, căzut în păcat, atît de neînțelegător, care nu vrei să vii la pocăință, cînd auzi cît de mare este milostivirea lui Dumnezeu ? Să ne pocăim și să ne întoarcem la Dumnezeu. Scoală-te și vino odată fiu risipitor, te încredințez că Bunul Păstor, Părintele iubitor, te va primi cu bucurie, cu dragoste și cu milă. Te încredințez că-ți va da desăvîrșita iertare a păcatelor tale. Ai păcatele desfrînatei, ale vameșului, ale tîlharului ? Te încredințez că „El va mîntui pe poporul Lui de toate păcatele sale“.

Vino dar, omule așa cum ești, nu fugi, întoarce-te îndreaptă-te, pocăiește-te, nu aștepta alt prilej, căci se poate întîmpla să nu mai ai timp. Pînă cînd vrei să te aștepte Dumnezeu? Pînă la anul? Pînă la celălalt? Fie. Dacă ai trăi veșnic, ai vrea să păcătuiești veșnic. Poate vrei să te îndreptezi la bătrînețe? Dar ești sigur că ai să ajungi? Și mai ales atunci, păcatele trupului te lasă ele pe tine, nu tu pe ele; dar păcatele sufletului, adică mînia, ura, invidia, și alte păcate de felul acesta, nu le părăsești nici pe patul de moarte. Căci poate nici atunci nu vei ierta pe vreunul dintre ai tăi. Vino dar acum, căci Dumnezeu a răbdat, cu multă și îndelungă răbdare și tu nu te-ai pocăit. Dumnezeu este atotînțelept, cunoaște și trecutul și prezentul și viitorul. Dumnezeu, pentru că este milostiv, nu rabdă ca să-L disprețuiești și nu este un mai mare dispreț, pentru un Dumnezeu milostiv, ca a păcătui și a nu te pocăi.

Dar noi, dacă sîntem creștini și avem credință, „să nu disprețuim, ne sfătuiește dumnezeiescul Ioan Gură de Aur, îndelunga Lui răbdare, să nu ne adunăm mînie, ci mîntuire, nu muncă și pedeapsă, ci cinste și cununi“.

Veniți dar cu toți să ne întoarcem la Dumnezeu și să cerem iertare, ca fiul cel risipitor: „Tată, am greșit la cer și înaintea Ta și nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul Tău. Fă-mă ca pe unul din argații Tăi“ (Luca 15, 18-19), ca să fiu cu Tine în Împărăția Ta.

Protos. Clement IACOB

LA SFINȚII TREI IERARHI

„Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au grăit vouă cuvîntul lui Dumnezeu, priviți cu luare aminte la sfîrșitul vieții lor și le urmați credința“

(Evrei 13, 7)

Sfînta Biserică ne învață prin glasul Sfîntului Apostol Pavel să ne aducem aminte de mai marii noștri, de viața și faptele lor și să le urmăm credința.

Sărbătoarea de azi, închinată Sfinților Trei Ierarhi, ne prilejuiește a cunoaște trei vieți unite în slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor, prin rugăciune, trăire înaltă prin cuvînt și faptă, prin iubirea lui Dumnezeu și a oamenilor.

Pricina sărbătorii de astăzi este determinată de dezbinarea creștinilor din Constantinopol care s-au împărțit în trei grupuri ce se certau asupra întîietății de cinstire a celor trei. Unii spuneau că Sfîntul Vasile este mai mare, alții că Sfîntul Grigore, iar alții că Sfîntul Ioan Gură de Aur este cel mai mare. Atunci împăratul Alexios Comnenul, în secolul al XI-lea, și episcopul Ioan Evhaitul au curmat dezbinarea și au hotărît într-un sinod de la Constantinopol să se serbeze împreună la 30 ianuarie: Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigore Teologul și Sfîntul Ioan Gură de Aur, fiindcă în viața lor și în faptele lor sînt asemănări grăitoare. Biserica îl serbează pe Sfîntul Vasile la 1 ianuarie, pe Sfîntul Grigore la 25 ianuarie și pe Sfîntul Ioan Gură de Aur la 13 noiembrie.

Această treime de arhierei și mari dascăli ai lumii a trăit în veacul al IV-lea după Hristos, în veacul de aur al creștinismului cînd Biserica, după trei secole de persecuții, a ieșit biruitoare împotriva păgînismului.

Toți acești trei ierarhi văd lumina zilei în familii creștine vestite, cu mame de o rară evlavie și dăruire, Emilia, Nona și Antuza, părinții fiind Secundus, Vasile și Grigore. Acestor părinți creștinătatea le datorează recunoștință și admirație pentru tot ce au făcut pentru fiii lor ca să strălucească ca trei luceferi în istoria Bisericii.

Toți trei au studiat la școlile cele mai înalte ale vremii: Cezareea, Atena, Antiohia și Constantinopol, avînd ca profesori pe cei mai vestiți dascăli, iar ei ca niște harnice albine au cules mierea cea dulce a învățăturilor folositoare și nu cunoșteau decît drumul școlilor și al bisericii.

Între Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Grigore de Nazianz s-a legat o strînsă prietenie, ca un simbol al prieteniei adevărate legate pe respect, stimă și dragoste, exprimată prin afecțiune și întrajutorare.

Toți trei s-au distins prin hărnicie, sîrguință și ascultare asimilînd din cultura clasică greco-romană ceea ce era folositor, fiind pildă din tinerețe de curăție morală, trăire curată, smerenie, post și rugăciune. Toți trei au îmbinat armonios idealul culturii eline, acea kalokagathia, unirea dintre bine și frumos, cu idealul creștin al filocaliei, iubirea frumuseților duhovnicești, iar dragostea de Dumnezeu i-a îndreptat la dragostea de om.

Toți trei au fost mari scriitori, mari dascăli ai creștinătății, apărători ai Ortodoxiei, mari păstori de suflete, ierarhi luminați care s-au identificat cu năzuințele și durerile oamenilor din vremea lor.

Toți trei au slujit omul, au lucrat pentru binele lui. Sfîntul Vasile cel Mare a înființat primul spital din lume și azile pentru bătrîni și copii, precum și pentru străini numite Vasiliade. Sfîntul Ioan Gură de Aur și Sfîntul Grigore au combătut luxul, sclavia, exploatarea, lăcomia și toate păcatele vremii.

Toți trei fiind smeriți cu inima, găsindu-se nevrednici pentru preoție,

au fugit de ea. Prin muncă, smerenie, postire și adîncire în tîlcuirea Sfintelor Scripturi ei au ajuns arhipăstori, doi patriarhi la Constantinopol (Sfîntul Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur), iar Sfîntul Vasile arhiepiscop al Cezareei Capadociei.

Toți trei au apărat dreapta credință prin predici, lucrări teologice, scrisori de îmbărbătare, comentarii la Sfînta Scriptură și două Liturghii: a Sfîntului Ioan Gură de Aur și a Sfîntului Vasile cel Mare.

Toți trei au apărat Sfînta Treime, unitatea de credință a Bisericii care se reflectă în scrierile lor ca o coordonată de bază pentru cei ce trăiesc uniți în comuniunea Duhului Sfînt cu Hristos.

Toți trei au ridicat la cotele cele mai înalte virtuțile creștine, credința, nădejdea și dragostea, pacea exprimată prin fapte și trăire curată, fiind pilde vii de lumină a lui Hristos și sare a pămîntului.

Toți trei au apărat Ortodoxia împotriva ereziilor. Și au apărat unitatea Bisericilor, au apărat pacea și liniștea între creștini. În acest sens Sfîntul Ioan Gură de Aur numea pacea „mama tuturor bunurilor vieții".

Toți trei au cultivat un ecumenism local, o gîndire cumpănită prin meditație, prin smerenie și dăruire, s-au dăruit pentru binele Bisericii și al creștinilor.

Toți trei au strălucit prin talent deosebit de a întrupa prin cuvînt, prin logică și stil literar, frumusețile și năzuințele creștinismului.

Față de aceste asemănări Sfinții Trei Ierarhi au fiecare personalitatea lor și fiecare și-a adus contribuția la așezarea teologiei în slujba vieții și preoția în slujirea oamenilor.

Sfîntul Vasile cel Mare, arhiepiscop al Cezareei Capadociei, numit părintele săracilor, a înființat primul spital din lume și azile pentru copii orfani, bolnavi și străini. De la Sfîntul Vasile avem trei scrisori adresate episcopului de Tomis, guvernatorului Soranus, ruda sa, prin care îi cere să-i trimită moaștele Sfîntului Sava și prin care laudă credința strămoșilor noștri. Lasă o operă scrisă variată, comentarii și predici pentru monahi, Regule mari și mici și Sfînta Liturghie, rod al rugăciunii și meditației, care se slujește în Biserica noastră de 10 ori pe an.

Sfîntul Grigore de Nazianz, patriarh al Constantinopolului, adînc teolog, a apărat Sfînta Treime și unitatea Bisericii. A fost un profund poet creștin și ne-a lăsat scrisori și poezii de înaltă inspirație creștină pentru trăirea pe cele mai înalte culmi a dreptei credințe.

Sfîntul Ioan Gură de Aur, patriarh al Constantinopolului, cel mai mare orator creștin, a lăsat peste 800 predici, comentarii la Sfînta Scriptură, în care combate luxul, sclavia și lăcomia bogaților, fiind și autorul Sfintei Liturghii care se slujește în Biserica Ortodoxă în majoritatea sărbătorilor. Predicile sale expuse cu o logică deosebită și o formă literară vie sînt mobilizatoare și astăzi la fapte și la viețuire creștină deosebită.

Iată cine sînt luceferii Ortodoxiei pe care Biserica îi serbează astăzi la un loc, cărora le datorează atît de mult în apărarea dreptei credințe, exemple rare de sfințenie și dăruire, cărora domnitorul Vasile Lupu la Iași le-a ridicat cea mai frumoasă biserică din Moldova — Biserica Trei Ierarhi.

Școlile teologice i-au luat drept patroni și îndrumători în realizarea chipului ideal al preotului, a vieții lui duhovnicești, a slujirii lui cu cuvîntul și cu fapta. Razele virtuților Sfinților Trei Ierarhi să lumineze sufletele noastre spre a trăi în unitatea de credință și în slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor, iar învățăturile și faptele lor să le aplicăm în viața noastră și să păstrăm întru legătura păcii, un Domn, o credință și un Botez, așa cum ne-au îndemnat ei.

Pr. C. CĂLIMAN

DESPRE STĂRUINȚĂ ÎN RUGĂCIUNE. EVLAVIA ȘI FĂGĂDUINȚA ANEI

„Și așa făcea Ana de multă vreme, an de an cînd mergea ea la casa Domnului; și se mîhnea și plîngea și nu mînca“

(I Regi, 1, 7)

Să fim cu luare-aminte la cuvintele acestea și să scoatem din ele o învățătură creștinească, folositoare tuturor!

Cînd ajungem într-un necaz, cînd ne mîhnim că avem vreo durere, cînd vine, pe neașteptate, un rău ce pare de nesuferit, să nu ne pierdem firea, nici să ne descurajăm, ci să așteptăm cu încredere purtarea de grijă cea nemăsurat de mare a lui Dumnezeu. El, Tatăl ceresc, știe bine cînd trebuie să pună capăt pricinii aceleia care a adus peste noi tristețea. Și că aceasta-i adevărul, ne vom aduce aminte, împreună, de o istorie de demult, din Vechiul Testament.

Era la iudei o femeie numită Ana. Ana aceasta a suferit multă vreme din pricină că nu avea copii; și lucru mai de nesuportat era că Penina, cealaltă femeie a bărbatului ei, avea mulți copii (I Regi 1, 2). Știți că lipsa de copii, și prin fire și prin ea însăși, este un lucru greu de îndurat pentru o femeie; dar cînd mai este și o potrivnică, care are copii, atunci e cu mult mai greu și fericirea celeilalte te face să vezi și mai bine propria-ți amărăciune. Și nu numai aceasta era durerea Anei, că ea nu avea copii, iar cealaltă avea, ci și aceea că aceasta o supăra pentru că o disprețuia.

Dumnezeu vedea toate acestea și le îngăduia. Că nu i-a dat Domnul prunci, spune Scriptura, după necazul ei și după întristarea sufletului ei (I Regi 1, 6).

Ce înseamnă „după necazul ei“ ?

Nu se poate spune, vrea să zică Scriptura, că Dumnezeu a împiedicat-o să nască pentru că o vedea că suferă în liniște nenorocirea, ci că o vedea că-și bate pieptul de durere, că suferă, că se necăjește; dar n-a pus capăt întristării ei, pentru că îi rînduia ceva mult mai mare.

Și așa s-a întîmplat și cu Ana. Dumnezeu nu i-a închis pîntecele pentru că Își întorsese fața de la ea ci ca să ne deschidă nouă ușile înțelepciunii femeii, ca să-i vedem bogăția evlaviei și ca să cunoaștem că prin asta a făcut-o și mai strălucită.

Puternică i-a fost durerea Anei, vreme îndelungată întristarea ! Nu două sau trei zile, nici douăzeci sau o sută, nici o mie de zile sau de două ori pe atîta, ci „multă vreme“, spune Scriptura; ani îndelungați a fost amărîtă și întristată Ana. Că asta înseamnă „multă vreme“. Cu toate acestea nu s-a necăjit; și nici lungimea vremii, nici ocările celeilalte femei nu i-au biruit înțelepciunea ei, ci necontenit se închina și se ruga. Dar ceea ce-i mai mult ca toate și îi arată dragostea ei de Dumnezeu este că nu dorea atît să aibă copil pentru ea, cît să sfințească și să dăruiască fructul acesta lui Dumnezeu, să-l aducă pîrgă a pîntecelui ei și să primească răsplata pentru această făgăduință bună. De unde se desprinde asta? Din cuvintele spuse mai tîrziu.

Știți cu toții, negreșit, că unii bărbați se poartă cu nesocotință, și

învinuiesc pe femeie cînd nu naște ; dar să vedem dacă s-a întîmplat așa și cu Ana. Dacă o vom vedea disprețuită de bărbatul ei și fără multă dragoste din partea lui, vom putea bănui că pentru asta dorea copil. Dar dacă vom vedea că bărbatul ei o iubește mai mult decît pe aceea care avea copii, că se bucură de mai multă bunăvoință, atunci e lămurit că nu dorea copil pentru vreun interes oarecare, ci pentru pricina de care vorbeam mai înainte.

Ce spune Sfînta Scriptură ? „Elcana iubea pe Ana mai mult decît pe Penina“ (I Regi 1, 5). Apoi spune că bărbatul ei, văzînd-o că nu mănîncă, ci plîngea neîntrerupt, i-a zis: „Ce-i cu tine de plîngi? Pentru ce nu mănînci? Pentru ce ți se bate inima? Oare nu sînt eu pentru tine mai mult decît zece fii“ (I Regi 1, 8). Iată cum o respecta bărbatul ei ! Suferea mai mult decît ea, nu pentru că nu avea copii, ci pentru că o vedea permanent tristă și cuprinsă de adîncă durere. Și totuși Elcana n-a convins-o să-și potolească durerea. Fiindcă Ana nu cerea copil, cu nădejde, decît să-l aducă dar lui Dumnezeu.

„Atunci Ana, după ce au mîncat și au băut ei în Șilo, s-a sculat și a stat înaintea Domnului“ (I Regi 1, 9). Nu la întîmplare spune Scriptura: „după ce au mîncat și au băut ei“ ci ca să aflăm timpul, pe care unii îl fac timp de odihnă și de somn, pe acesta, ei, Ana și Elcana, îl făceau timp de rugăciune înțeleaptă, pentru că erau cu mintea trează și cu luare aminte asupra vieții lor.

„Și a stat înaintea Domnului. Iar preotul Eli ședea atunci pe scaun la ușa cortului Domnului“ (I Regi 1, 9). Și acum vedem căldura credinței femeii ! Cînd a văzut pe preot stînd pe pragurile bisericii, Ana n-a roșit nu s-a rușinat ca ea singură să ceară și să se apropie de Domnul cerului cu multă îndrăznire. Înaripată de rugăciune, cu mintea ridicată la cer, vorbea cu atîta căldură, ca și cum vedea pe Dumnezeu, La început nu rostea nici un cuvînt ci și-a început ruga cu plînsul dînd drumul la calde izvoare de lacrimi. Și precum pămîntul uscat rodește mai ușor dacă e udat și înmuiat de pe urma căderii ploilor, tot așa și femeia aceasta. Pîntecele ei muiat de atîtea lacrimi, ca de ploaie, și înfierbîntat de durerea sufletului său, s-a deșteptat spre acea frumoasă naștere de fiu.

Dar să auzim chiar cuvintele ei și frumoasa ei rugăciune. A plîns, spune Scriptura, și s-a rugat Domnului zicînd: „Adonai Doamne, Eloi Savaot“. Înfricoșătoare sînt cuvintele și pline de cutremur ! Și bine a făcut scriitorul cărții ce istorisește aceasta că nu le-a tradus în limba greacă, fiindcă nu-și mai pot păstra această putere. Nu L-a numit cu un singur nume, ci cu mai multe nume, ca să dezvăluie cît îi este de mare durerea și cît de fierbinte sufletul. Durerea i-a dictat cererea ei și i-a fost ascultată îndată, pentru că a scris-o cu multă pricepere. În loc de hîrtie femeia a folosit mintea, în loc de condei limba, și lacrimile în loc de cerneală. Așa a început Ana rugăciunea. Ce a spus mai departe?

„De vei căuta la întristarea roabei Tale...“ Nu primise încă nimic și-și începe rugăciunea cu o făgăduință : „Dă-mi mie, roabei Tale, fiu, și-l voi da pe el înaintea Ta dar“ (I Regi 1, 11). Să vedem iarăși evlavia femeii! N-a spus : „Dacă-mi dai doi copii îți dau Ție unul! ci „numai unul dacă îmi dai, îți dăruiesc Ție întregul rod“. Și mai spunea că acest rod „vin și băutură amețitoare nu va bea, nici brici nu se va atinge de capul lui“ (I Regi 1, 11). Încă nu primise copilul și-l plăsmuiește profet. Căci socotea îndestulătoare răsplată osteneala creșterii preotului lui Dumnezeu. A aruncat totul în grija lui Dumnezeu; și, înainte de naștere, pîntecele ei s-a sfințit, pentru că zămis-

lise preot, pentru că avea în el profet, pentru că purta un dar pentru Dumnezeu, dar însufleţit.

Pentru aceea a îngăduit Dumnezeu ca ea să se întristeze, pentru aceea i-a împlinit tîrziu cererea, tocmai ca să o facă mai strălucită prin chipul naşterii, ca să arate înţelepciunea, dacă vreţi, filosofia ei. Că ea, pe cînd stătea la rugăciune, n-a pomenit nimic de potrivnica ei, n-a ocărît-o, ci se ruga numai pentru cele ce-i erau de folos. Şi rugăciunea Anei s-a împlinit. Aşa s-a născut Samuil.

După ce s-a născut pruncul ei, Ana i-a pus acest nume, Samuil, adică „Va auzi de Dumnezeu". Şi pentru că l-a primit în urma rugăciunii, cum însăşi zicea: „pentru acest copil m-am rugat eu şi Domnul mi-a plinit cererea" (I Regi 1, 27), Ana a înscris, cu numele copilului, ca pe o statuie de aramă, amintirea acestei fapte. Ana n-a zis: „să-i punem numele tatălui, sau al altuia din neamul ei", ci „Cel ce l-a dat, Acela să fie cinstit cu numele copilului".

Proorocul Samuil a fost astfel ales de Dumnezeu să-L slujească toate zilele vieţii sale. Dar ce ne arată şi ne conduce chipul vieţii mamei sale, Ana... Că rugăciunea, bogăţia evlaviei şi răbdarea-i înţeleaptă au apropiat-o şi mai mult de Dumnezeu. Ori, de voim, să urmăm calea acestei femei şi să avem ca şi ea tot aşa de mare purtare de grijă faţă de copii. Astfel să creştem pe cei mici, în curăţenie şi celelalte lucruri folositoare de suflet. Că de nimic nu trebuie să avem mai mare grijă, cum îşi îngrijeşte grădinarul florile sale, decît de curăţia sufletească a copiilor.

De cîte ori aprindem vreo lumînare, o aşezăm unde nu sînt paie, hîrtie sau ceva asemănător, ca nu cumva, fără să ştim, să cadă vreo scînteie, să aprindă materialele acelea şi să ia foc. Aşa grijă să avem şi faţă de copii. Nu cumva căzînd vreo scînteie să aprindă sufletul copilului...

Să-i încredinţăm, făgăduindu-i, cum a împlinit Ana, curăţeniei, cuminţeniei şi binelui, rînduind bine viaţa copilului şi cinstind pe Dumnezeu. Aşadar, ca să rînduim bine pe cele de aici, şi odată cu ele să dobîndim şi Împărăţia cerurilor, să avem grijă de noi de copiii noştri, pentru porunca aceea mai ales, ca să nu intrăm la nunta cea duhovnicească în haine stricăcioase, ci să ne bucurăm cu multă îndrăznire de cinstea gătită acolo celor vrednici, ca noi toţi să o dobîndim, cu harul şi cu iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfînt, se cuvine slavă, cinste şi putere, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Pr. C. LEONTE

Dreapta învățătură a Bisericii

INIMA CURATĂ, TEMEIUL EVLAVIEI ORTODOXE

Mărturisind o anume credință, omul cultivă în același timp evlavia, ca formă de manifestare a religiozității sale. Evlavia este viața însăși a credinței și puterea ei de manifestare. De aceea, evlavia este prezentă în toate religiile. Toate confesiunile sau comunitățile religioase promovează o anume evlavie, în funcție de învățătura de credință pe care o mărturisesc. În felul acesta, credincioșii se deosebesc între ei nu numai prin mărturisirea credinței, ci și prin variatele forme de manifestare ale evlaviei în funcție de modul în care fiecare comunitate religioasă și-a format-o și o cultivă în viața publică și particulară a credincioșilor ei. Dar dincolo de această evlavie dirijată, există și o evlavie spontană, pe care fiecare credincios și-o manifestă într-o formă particulară, în calitatea sa de ființă religioasă. Unele din aceste forme s-au menținut și se vor menține datorită sincerității lor, a naturaleței și simplității lor, precum și a curăției inimilor care simt nevoia să-l întîlnească pe Dumnezeu, să și-L apropie, să intre în comuniune cu El, așa cum puterile cugetului și ale simțirii lor le indică și îi ajută. S-a putut constata nu o dată că în forme de multe ori concrete, umile se poate revărsa căldura duhovnicească plină de putere pornită din străfundurile de simțire ale sufletului credincios, care poate chiar întrece prin profunzimea vibrației lor și cele mai autentice forme de manifestare ale evlaviei, fixată și dirijată după normele unor religii, confesiuni sau denominațiuni religioase. Nu fiindcă acestea din urmă sînt de neglijat, sau insuficiente, ci pentru că pietatea în profunzimea ei se temeluiește pe naturaleța, nevinovăția și iubirea inimilor curate deschise și dăruite lui Dumnezeu. Evanghelia ne spune că „duceau la Iisus prunci ca să-și pună mîna pe ei, iar ucenicii certau pe cei ce-i aduceau. Și Iisus văzînd aceasta le-a zis: „Lăsați pruncii să vină la Mine și nu-i opriți; că a unora ca acestora este împărăția lui Dumnezeu. Amin grăiesc vouă: cine nu va primi împărăția lui Dumnezeu ca un copil, nu va intra în ea“ (Marcu 10, 13-15). Cu alt prilej, răspunzînd la întrebarea ucenicilor, „cine este mai mare în împărăția cerurilor? Iisus chemînd un prunc l-a pus în mijlocul lor și a zis: Amin grăiesc vouă: de nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor. Și cine se va smeri pe sine ca pruncul acesta, acela este mai mare în împărăția cerurilor“ (Matei 18, 1-3).

De aici vedem cît de mult prețuia Iisus nevinovăția, simplitatea și curăția inimii în stabilirea comuniunii desăvîrșite cu Dumnezeu, motiv pentru care El așează curăția inimii la nivelele superioare de evlavie: „Fericiți cei cu inima curată, că aceia vor vedea pe Dumnezeu“ (Matei 5, 8).

În felul acesta, mărturisind dreapta credință, Biserica Ortodoxă așează în centrul evlaviei, al vieții religioase, curăția inimii, oferind îndrumări și posibilități dintre cele mai eficiente pentru formarea și desăvîrșirea ei.

Să vedem însă la început ce se înțelege prin „inimă“ ?

Inima este în primul rînd organul central al aparatului circulator, legat de viață atît de strîns, încît atunci cînd inima nu mai bate, viața încetează. Prin analogie cu inima ca organ central al corpului omenesc care pune viața în mișcare, inima ca determinare spirituală reprezintă centrul cel mai adînc al sufletului, afectivitatea care-l vitalizează, punîndu-i în mișcare și celelalte funcții, precum: mintea, gîndirea, cugetul, judecata, voința, și apoi faptele. Chiar inima din corp a primit simbolul afectiv al iubirii, întîlnit bunăoară în mitologie prin imaginea lui Cupidon, care aruncă săgețile lui în inimile îndrăgostiților ...Inima-suflet punînd în mișcare viața afectivă este redată în limba noastră printr-o gamă foarte nuanțată, diversificată de expresii, ca de pildă: cu toată inima, după voia inimii, a-i rîde inima, a unge (pe cineva) la inimă, a-și călca pe inimă, a i se rupe inima,

a pune la inimă, a avea inimă bună, rea, dreaptă, deschisă, haină, de piatră ; slab de inimă, a fi (om) cu inimă, a fi fără inimă; a-și lua inima în dinți, a-i veni (cuiva) inima la loc, (a fi) cu inima împăcată. Tot prin analogie cu inima-organ, care ocupă un loc interior, de mijloc și central în corpul uman, pentru a indica partea cea mai importantă a unui obiect, folosim și în acest caz cuvîntul „inimă", ca de exemplu: inima carului sau a unei plante, adică miezul.

Sub aspect religios inima reprezintă partea spirituală a ființei omenești, suflarea divină, chipul lui Dumnezeu în om dat la creație. Ca suflare divină inima nu putea fi decît bună. Căderea omului în păcat a adus însă și răul în inimă, încît Sfinții Părinți vorbesc de două inimi: inimă bună, ca templu ascuns al inimii, partea dinăuntru a catapeteasmei, care ia îndemnurile bune și frumoase de la Hristos, care locuiește acolo de la Botez și se prelungește într-o viețuire virtuoasă [1]. Există însă și o inimă rea, rezultată în urma căderii omului în păcat. La această inimă se referă Mîntuitorul cînd spune „că dinăuntru, din inima oamenilor ies gîndurile rele, dezbinările, adulterul, uciderile, furtișagurile, asupririle, vicleșugurile, înșelăciunile, necumpătarea, pisma, hula, trufia, ușurătatea; toate aceste rele ies dinăuntru și necurățesc (întinează) pe om" (Marcu 7, 21-23). Această inimă fiind necurată, din ea nu poate emana decît necurăția, adică tot felul de păcate care întinează, înjosesc și ruinează viața omului. S-a remarcat astfel că „prin inima bună lucrează Dumnezeu, iar prin inima rea duhurile rele", încît „conștiința noastră devine un teren de luptă între Hristos și duhul cel rău, prin gîndurile bune și rele ce le trimit prin cele două inimi. Fiecare caută să cîștige adeziunea conștiinței noastre. Raportînd totul la inima bună, ajutăm la biruința lui Hristos în noi care va curăți și „inima pătimașă" [2].

Ne punem acum întrebarea : ce este curăția inimii și cum putem ajunge la inimă curată ?

Întîi de toate trebuie să precizăm că așa cum inima reprezintă atît pentru corp, cît și pentru suflet elementul cel mai adînc, central, și vital, tot astfel și curăția este o lege fundamentală a vieții, menită să-i asigure buna desfășurare și dezvoltare. O întîlnim în natură, în regnul vegetal, animal și mai ales la om. Bunăoară, cînd soarele își trimite razele sale binefăcătoare, nestînjenite de nori, spunem că cerul este senin sau curat. Cînd aerul pe care-l respirăm spre întreținerea vieții este lipsit de praf și impurități, spunem că atmosfera este proaspătă și aerul curat. La fel, pămîntul trebuie pregătit și curățit chiar de mai multe ori de buruieni, pentru ca plantele semănate să aducă rodul folositor și așteptat. Pomii și vița de vie trebuiesc, de asemenea, curățiți ca să poată da rodul cel mai bun. Apoi, multe din animale au din instinct reflexul de a nu suporta noroiul sau praful pe blana lor, sau păsările pe penele lor. La om, curăția trupului și a mediului în care trăiește aparține igienei, desfășurată după o anumită ordine și disciplină, fiindcă constituie o necesitate vitală. Curăția sufletului este un deziderat și o datorie morală, care se cultivă și se întreține constituind obiectul educației, în scopul conturării caracterului și a dăltuirii personalității. De aceea, încă din cele mai vechi timpuri curăția sufletului a intrat atît în preocupările înțelepților, cît și a tuturor religiilor. Filosofia antică, bunăoară, s-a străduit să axeze în educație idealul frumuseții spirituale a omului, prin echilibrarea și armonizarea minții cu pornirile firii, raportată la realitatea vieții bazată pe idea de curăție sau purificare (kathársis). Astfel „purificarea" (sau curăția) este condiția expresă a dezvoltării spirituale a omului, care se face prin educația sufletului, în sens de eliminare, de anihilare a emoțiilor și tensiunii sufletești, realitate corelată și cu fizionomia corpului fizic [3].

Religiile avînd ca obiectiv legătura omului cu Divinitatea, curăția, atît a trupului, cît și a sufletului, ocupă un loc central și un punct de plecare, manifestat într-o gamă foarte variată și diversificată.

---

1. Marcu Ascetul, *Filocalia,* vol. I, p. 287 și 297.

2. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Morală Ortodoxă,* vol. III, București, 1981, p. 127.

3. Anton Dumitriu, *Philosophia mirabilis,* București, 1974, p. 132-136.

Accentuînd necesitatea cultivării curăției pe plan religios, s-a ajuns bunăoară, ca apa, fiindcă elimină murdăria, să primească simbolul curăției. La intrarea în templele păgîne, de pildă, erau amenajate anume vase cu apă pentru ca tot cel ce intră acolo să se spele pentru a putea fi curat. La aceasta se pot adăuga și spălările rituale, menite și ele să imprime pietății religioase ideea de curăție. La fel și jertfele practicate din cele mai vechi timpuri la toate religiile, în diverse forme, aveau tot un rol expiativ, adică de a șterge păcatul sau vinovăția, ca urmare a necurăției, prilejuită de păcat. Sub aspect religios, deci, noțiunea de necurăție este sinonimă cu cea de păcat. Nu e de mirare astfel că diavolului, considerat ca pricinuitor al păcatului, i se mai spune și „necuratul".

Și Legea Veche era foarte preocupată de problema curăției, ca act al evlaviei. Chiar și tradiția care completa și aplica Legea avea în atenție acest obiectiv. Astfel, credinciosul era privit ca fiind „curat" sau „necurat" în multe din împrejurările vieții. De pildă, chiar simpla atingere de un mort era socotită necurăție. Femeia în diferite situații era considerată necurată. Pînă și animalele și mîncărurile erau împărțite în „curate" și „necurate". De aici rezulta necesitatea jertfelor și riturilor de curăție, ca și interdicțiile legate de necurăție. Cu toată această importanță acordată curăției, ca act religios, pietatea a rămas însă numai la suprafață, de multe ori o simplă formalitate ritualistică. De aceea, în repetate rînduri profeții cereau ca evlavia să depășească formalismul steril și accentuau cu precădere curăția inimii, sfințenia sufletului, prin pocăință și îndreptare, după cum vedem că se ruga psalmistul: „Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește înăuntrul meu" (Psalmul 50, 11).

Întrucît și în timpul activității Mîntuitorului actele de evlavie aie curăției erau exagerat de formale, El se vede nevoit să intervină pentru a restabili dreptatea lui Dumnezeu, care cerea ca adevărata curăție să se refere în primul rînd la suflet, fiindcă acesta reprezentînd chipul lui Dumnezeu în om, trebuia curățit în primul rînd de păcat. Și întrucît păcatul se formează mai întîi în suflet, se impune ca evlavia să înceapă și să se desăvîrșească prin curăția sufletului de toate gîndurile, intențiile și impulsurile care pot determina fapta păcătoasă: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu desfrînezi. Iar eu zic vouă că oricine caută la femeie spre a o pofti, a și desfrînat cu ea în inima sa" (Matei 5, 27-28). Și iarăși: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: să nu ucizi, că cine va ucide, va fi vinovat judecății. Iar eu zic vouă: că oricine se mînie asupra fratelui său în deșert, va fi vinovat judecății" (Matei 5, 21-22). Mai mult decît atît, fără curăția inimii, chiar și faptele aparent bune pot fi la un moment dat asemenea unui fruct arătos care ascunde un miez de putregai: „Vai vouă, cărturari și farisei fățarnici! Că voi curățiți partea dinafară a paharului și a blidului, iar înăuntru sînt pline de răpire și nedreptate. Curăță mai întîi partea dinăuntru a paharului și a blidului, ca să fie și cea din afară curată" (Matei 23, 25-26).

Am văzut că gîndurile pe care omul le are mai întîi în minte le exprimă apoi în cuvinte și le materializează prin fapte. Ele își au rădăcinile în adîncul sufletului, adică în inimă. Mîntuitorul Însuși a spus că „din inimă ies gîndurile rele" (Matei 15, 19). Aceste gînduri rele, sau „duhuri ale răutății", cum le numește un dascăl al Bisericii (Sfîntul Ioan Casian) întrucît întinează inima omului sînt păcate ale inimii care alterează chipul lui Dumnezeu în om. Dar, curățind „țarina" inimii de toate rădăcinile gîndurilor și patimilor rele, credinciosul poate descoperi „comoara ascunsă în țarina sa" (Matei 13, 44), adică „împărăția lui Dumnezeu care se află înăuntrul nostru" (Luca 17, 21). Iar „împărăția lui Dumnezeu este dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfînt" (Romani 14, 17). Cine posedă și cultivă aceste virtuți ca și pe toate celelalte ca rod al lucrării Duhului în inimă, descoperă în interiorul ființei sale împărăția lui Dumnezeu. Și așa cum la apariția zorilor de lumină dispare întunericul nopții, tot astfel inimile devin curate prin roada vieții Duhului care alungă întinăciunea păcatului. Astfel, blîndețea și răbdarea alungă mînia; iubirea alungă ura și dușmănia; iertarea aduce pacea; pocăința aduce înnoirea vieții; bucuria alungă tristețea și teama; dreptatea aduce

sfințenia; cumpătarea alungă lăcomia, neînfrînarea, îmbuibarea. Smerenia scoate din suflet mîndria și egoismul... Statornicind împărăția lui Dumnezeu în inimă, prin lucrarea Duhului, ea devine tot mai curată prin prezența vieții lui Hristos, pe măsură să înnoiască firea, restabilind chipul lui Dumnezeu alterat prin păcat: „Să vă lepădați de omul cel vechi care se strică după poftele înșelăciunii și să vă înnoiți iarăși cu duhul minții voastre. Și să vă îmbrăcați în omul cel nou, cel zidit după Dumnezeu, întru dreptate și întru sfințenia adevărului“ (Efeseni 4, 22-24).

De aici vedem că a fi curat înseamnă a fi sfînt, lipsit de păcat și în același timp pătruns de Duhul lui Hristos, încît curăția inimii reprezintă esența însăși a sfințeniei, idealul și temelia evlaviei: „Fiți sfinți, precum și Eu (Dumnezeu) sînt sfînt“ (Levitic 19, 2). Astfel inima curată „este centrul spiritual al omului, creat după chipul lui Dumnezeu, eul cel mai adînc și cel mai adevărat, altarul lăuntric în care se intră în stare de kenoză și de jertfă și în care are loc unirea cu Hristos“ [4].

Se pune acum fireasca întrebare: cum vom dobîndi o inimă curată?

Mîntuitorul ne arată printr-o analogie deosebit de sugestivă că la curăția inimii se ajunge pornind la început prin curăția gîndului, a minții: „Luminătorul trupului este ochiul. Deci de va fi ochiul tău curat, tot trupul tău va fi luminat; iar de va fi ochiul tău rău, tot trupul tău va fi întunecat. Deci, dacă lumina care este în tine este întuneric, dar întunericul cu cît mai mult?“ (Matei 6, 22-23). Aceasta înseamnă că așa cum ochiul conduce activitatea trupului, tot la fel și gîndul sau mintea conduce activitatea sufletului. Pentru acest motiv, privegherea asupra gîndului are un rol decisiv asupra curăției inimii. Gîndul este asemenea morii ce macină neîntrerupt. Depinde ce pui să macine... De aici și îndemnul Apostolului: „Supuneți-vă gîndul spre ascultarea lui Hristos“ (II Corinteni 10, 5). Nu-l lăsați, altfel spus, victimă poftelor și dorințelor oarbe care îl atacă și vreau să-l înrobească. Jertfiți-l lui „Hristos pe care Îl aveți în inimile voastre“ (Efeseni 3, 17). Străduiți-vă să dobîndiți „gîndul lui Hristos“ (I Corinteni 2, 16; Filipeni 2, 5). S-a remarcat că „nu totdeauna putem apăra gîndul simplu, întîi născut, de ghiarele fiarei care îl pîndește. Aceasta se întîmplă mai ales atunci cînd nu l-am jertfit îndată lui Hristos, cînd mintea nu s-a îndreptat cu el spre inimă, ci a privit, ca soția lui Lot, îndărăt spre atacul apărut, spre pofta ce și-a semnalizat prezența în conștiință“ [5]. Mintea îndată ce se depărtează de inimă și de căutarea împărăției lui Dumnezeu aflătoare înăuntrul ei — spune Marcu Ascetul — dă loc momelii (atacului) diavolului și devine capabilă să primească șoapta lui cea rea“ [6]. „Gîndul la Domnul nostru Iisus Hristos însă — arată Sfîntul Ioan Gură de Aur — clatină toată lucrarea dușmanului din inimă, o învinge și o dezrădăcinează treptat. Coborîndu-se numele Domnului nostru Iisus Hristos în adîncul inimii, pe cel care stăpînește peste întinderile inimii îl înfrînge, iar sufletul îl mîntuiește“.

Mijlocul de a menține gîndul mereu treaz, iar curăția inimii într-o continuă priveghere este rugăciunea. De aici și îndemnul Apostolului: „Rugați-vă neîncetat“ (I Tesaloniceni 5, 17), „stăruind în rugăciune, priveghind în ea cu mulțumire“ (Coloseni 4, 2). Prin rugăciune, Dumnezeu coboară și omul se ridică, comunică, se unește cu Dumnezeu, iar harul îl transformă întru asemănarea cu Dumnezeu. Ființa se purifică și se îmbogățește în virtute, în viața lui Dumnezeu. „Rugăciunea noastră să nu înceteze niciodată — spune Sfîntul Ciprian — pentru că ori de cîte ori va veni dușmanul, ori de cîte ori va încerca să intre în inima noastră, s-o găsească închisă, și înarmată împotriva lui“ [7]. Iar „cel mai important rod al rugăciunii este tocmai integritatea și pacea vieții spirituale prin puterea Sfîntului Duh unificator. De aici, și ISIHIA, adică reunificarea cugetului cu inima“ [8].

---

4. Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, București, 1981, p. 221.

5. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 132.

6. *Filocalia*, vol. I, p. 304.

7. *Despre gelozie și invidie*, cap. XVI, trad. rom. București, 1981, p. 503.

8. Pr. prof. Ion Bria, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987, p. 254.

Isihia înseamnă concentrare interioară pentru a dobîndi în tăcere liniștea și pacea duhovnicească. A fost practicată inițial de Părinții deșertului începînd cu secolul IV-V, inspirîndu-se din „Filocalie", adică din textele Părinților Bisericii, care redau iubirea frumuseților divine. S-a organizat apoi sub numele de „isihasm", o adevărată mișcare de renaștere spirituală și teologică, în secolele XIII-XIV, practicat atît de monahi, cît și de credincioșii laici. Aceasta a cuprins întreaga Ortodoxie, fiind cultivat și în țările române unde a avut un efect favorabil, atît sub aspect duhovnicesc, cît și cultural.

Cei ce practică isihia își disciplinează viața interioară prin rugăciunea continuă care invocă numele lui Iisus și care, din această pricină, se numește „Rugăciunea lui Iisus", „Rugăciunea inimii", sau „Rugăciunea pură", avînd următorul conținut: „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul". Această „Rugăciune a inimii" are ca scop să țină conștiința în stare de priveghere, sau „trezvie", prin păzirea minții de orice gînd dăunător, iar prin continua rostire a numelui lui Iisus, iubirea divină se revarsă în inimă, spre a o curăți și desăvîrși.

Practica isihastă are trei faze :

1. Faza cuvîntului, efectuată prin repetarea neîntreruptă a numelui lui Iisus, printr-o concentrare a întregului gînd spre Iisus. Odată cu aceasta se duce și lupta pentru eliberarea de patimi și creștere în virtute. În lupta cu ispitele, credinciosul este lăsat singur.

2. Faza gîndului. Credinciosul devine stăpîn pe instincte și începe să se curețe de patimi. Toate gîndurile se îndreaptă către Hristos, ceea ce face ca și faptele să le urmeze. Aceasta determină o învingere a patimilor și prin lucrarea harului care așează în suflet pacea.

3. Faza inimii. Harul coboară tot mai abundent în inimă spre a o sfinți. Rugăciunea se face nu prin cuvinte, nici prin gînd, ci prin Duhul Sfînt, care „se roagă pentru noi" (Romani 8, 26). Se simte vederea lui Dumnezeu și inima astfel curățită primește bucuria și pacea prin prezența lui Hristos, încît „tăria rugăciunii credinciosului stă în aceea că Iisus Hristos se roagă împreună cu cei ce se roagă și stăruie pentru cei ce stăruie. El însuși se roagă Tatălui împreună cu cei pentru care El mijlocește. Iar rugăciunea Lui este totdeauna biruitoare: „Eu știam că Tu pururea mă asculți" (Ioan 11, 47) [9].

Desigur, aceste faze care duc la curăția inimii prin necontenita rugăciune a lui Iisus se desfășoară în timp și nu sînt lipsite de efortul duhovnicesc, precum și de izbînda sau biruința duhovnicească a celui ce cu răbdare, încredere și iubire le practică. „Neîncetat strigați în inimă numele Domnului Iisus — îndeamnă Sfîntul Ioan Gură de Aur — ca să înghită inima pe Domnul și Domnul inima, și să devină cele două una. Lucrul acesta nu se face într-o zi sau două, ci într-un timp îndelungat și e trebuință de multă stăruință și osteneală pînă ce se scoate din ea vrăjmașul și se va sălășlui în ea Domnul". Pînă la urmă, se statornicește o sincronizare între cuvintele rugăciunii, bătăile inimii și respirație, fără a deveni însă ceva mecanic, fiindcă nu dispare din minte înțelesul cuvintelor. Și apoi, observă unul din trăitorii ei, că întru atît îi devenise de proprie, încît „de nimic nu era tulburată. Dacă am un lucru de făcut și rugăciunea se desfășoară în inimă de la sine, lucrul merge mai repede; dacă ascult sau citesc ceva, rugăciunea nu încetează și eu simt în același timp atît una cît și alta, ca și cînd aș fi împărțit în două sau aș avea două suflete în piept" [10]. Efectele acestei rugăciuni sînt atît de evidente prin pacea și liniștea duhovnicească a inimii curate, încît un om înduhovnicit, copleșit de dragoste față de semeni, întîmpina pe oricine venea la el, cu adresarea : „bucuria mea!". În același timp, inimile curate au puterea de a pătrunde și influența favorabil și inimile celor din jur. S-a remarcat pe bună dreptate că „prin sinceritatea și nevinovăția sa, prin calmul, seninătatea și firescul cu care face față celor mai primejdioase obstacole și tentații, prin puritatea copilărească îngemănată cu o adîncă seriozitate, omul pur răscolește puternic pe cei căzuți moralmente,

---

9. Pr. prof. Ion Bria, *Credința...*, p. 226.
10. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 236.

le trezește și le înviorează puterile interioare, le readuce conștiința la nivelul răspunderii față de sine și față de oameni și-i pune astfel din nou pe linia unei vieți omenești normale. Un om curat e un nesecat izvor de regenerare morală, cu adînci repercusiuni asupra coeziunii, dăinuirii și promovării vieții comunitare însăși“ [11]. Dar dragostea inimilor curate se extinde spre a cuprinde întreaga creație: „Cînd începeam să mă rog cu inima — spunea un om înduhovnicit — toată împrejurimea mi se înfățișa într-o formă fermecătoare: pomii, iarba, păsările, pămîntul, aerul, lumina, toate păreau că vorbesc către mine, că sînt aici pentru om, că mărturiseau dragostea lui Dumnezeu către om și că totul se ruga, totul lăuda pe Dumnezeu. Atunci am înțeles ce înseamnă cuvîntul Filocaliei : „a înțelege duhul făpturilor“. Și am văzut calea pe care trebuia mers, pentru a ajunge să stai de vorbă cu făpturile lui Dumnezeu“ [12].

Înainte de a încheia, se cuvine să mai răspundem la întrebarea: cum pot inimile curate să vadă pe Dumnezeu ?

În primul rînd, în inimile curate, Dumnezeu Însuși își vede chipul Său. Sufletul omului — spune un Părinte al Bisericii — este asemenea unei oglinzi. Dacă este murdară și prăfuită nu-ți poți vedea chipul în ea. Dacă însă este curățită, strălucește în bătaia razelor de lumină și chipul îți apare clar în ea. În același timp, prin curăția inimii, eliminînd păcatul, apare tot mai clar și mai luminos chipul lui Dumnezeu și se deschide tot mai larg drumul asemănării cu El, după cum remarcă Sfîntul Grigorie de Nyssa, în Comentariul său la Fericirea a VI-a : „Precum se întîmplă cu fierul, că atunci cînd e curățit de rugină cu o perie, de unde cu puțin înainte era negru, acum, strălucind la soare, trimite din sine raze și scînteieri, așa și inima cînd se șterge de pe ea pata ruginoasă, își recapătă iarăși asemănarea cu modelul (cu arhetipul) și se face bun. Căci cel ce este asemenea Binelui este numaidecît și el bun... Astfel... dacă reveniți la darul chipului sădit în voi de la început, aveți în voi pe cel căutat... deoarece curățit fiind l-a cunoscut pe Cel nevăzut de cei necurați... și în seninul curat privești... toate strălucirile luminoase ale firii dumnezeiești prin care este văzut Dumnezeu“.

În al doilea rînd, nu este exclusă nici vederea lui Dumnezeu din partea inimilor curate, pe cît acest lucru e posibil omului în această viață. Pentru a înțelege mai bine aceasta, vom lua un exemplu concret; este îndeobște cunoscut faptul că o priveliște din natură este cu atît mai bine percepută, cu cît este privită mai din apropiere și cu cît atmosfera este mai limpede și mai lipsită de ceață. Tot astfel și păcatul, ca necurăție a inimii, este asemenea ceții care întunecă vederea lui Dumnezeu, după cuvintele Scripturii: „Oricine păcătuiește, nu L-a văzut, nici nu L-a cunoscut pe Dumnezeu“ (I Ioan 3, 6). Pe de altă parte cei „ce caută pacea și sfințenia vor vedea pe Dumnezeu“ (Evrei 12, 14). Prin Hristos noi „avem apropiere față de Tatăl“ (Efeseni 2, 18). Și cu cît avem mai mult duhul dragostei lui Hristos, cu atît dispare mai mult ceața păcatului, și cu atît mai mult se limpezește ochiul duhului nostru pentru a vedea mai bine fața lui Dumnezeu: „Cel ce M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl“ (Ioan 14, 9).

În altă ordine de idei, remarcă Sfîntul Grigorie Palama, „Dumnezeu este numit Lumină, nu după esența Lui, ci după energiile Sale... Vederea desăvîrșită a Dumnezeirii devenită perceptibilă în lumea Sa necreată... aparține veacului ce va să fie... Totuși, cei ce sînt vrednici de ea, ajung să vadă „împărăția lui Dumnezeu venind cu putere“ (Luca 9, 1), încă din această viață, cum au văzut-o cei trei Apostoli pe muntele Taborului“.

Din cele pînă aici tratate vedem cîtă importanță acordă Biserica noastră cultivării evlaviei autentice, în duhul Evangheliei și al tradiției apostolice, descoperind „împărăția lui Dumnezeu“ (Luca 17, 21) în curăția inimii ca cea mai adîncă și mai centrală parte a sufletului, prin practicarea „neîncetatei rugăciuni“ (I Tesaloniceni 5, 17), cu pomenirea numelui lui

---

11. Pr. prof. D. I. Belu, *Inimă curată,* în „Studii Teologice“, nr. 5-6/1952, p. 355.

12. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 236.

Iisus: „Pentru ca în numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cereşti şi al celor pămînteşti şi al celor de dedesubt, şi să mărturisească toată limba că Iisus Hristos este Domn spre mărirea lui Dumnezeu Tatăl“ (Filipeni 2, 10-11).

Metodele de curăţie a inimii avînd menirea să aducă echilibrul duhovnicesc prin liniştea şi pacea lăuntrică, armonizează întreaga fiinţă a credinciosului, eliminînd toate formele care, fiindu-i dăunătoare, o împiedică să se desfăşoare spre împlinirea şi desăvîrşirea spirituală.

Dobîndind curăţia inimii ca temei al evlaviei, credincioşii Bisericii noastre se arată dornici să pună în aplicare toate energiile duhovniceşti spre slujirea lui Dumnezeu, a semenilor, a lumii şi a întregii creaţii.

Pr. prof. Sorin COSMA

DESPRE RUGĂCIUNE

Psalmul 150 se încheie cu cuvintele: „Toată suflarea să laude pe Domnul“, deci să-L laude tot ce se mişcă, tot ce are viaţă şi tot ce a fost creat de Dumnezeu. Într-un anumit fel toată făptura se roagă Lui. Toată firea ni se prezintă ca o Biserică universală în care de la firicelul de iarbă şi bobul de nisip şi pînă la cetele Heruvimilor şi Serafimilor, zidirea toată înalţă slavă Ziditorului a toate, doxologii, prin mii şi mii de glasuri, în mii de moduri. Şi cine poate să înţeleagă şi să descifreze taina rugăciunilor lor decît Cel Căruia îi sînt adresate, Dumnezeu. Cu toate acestea numai omul, coroana creaţiei, Îi aduce adevărata rugăciune şi cea mai deplină, el fiind icoana lui Dumnezeu şi avînd această putere a rugăciunii, în mod ontologic, ca ceva dat, izvorînd din complexitatea fiinţei sale. Şi chiar scopul creaţiei sale a fost dintru început de a lăuda pe Făcătorul său şi a fi fericit, pe pămînt, în Eden, alături de cele de pe pămînt şi în cer, să-L laude conştient şi deliberat, cu toate facultăţile sale.

Dar ce este rugăciunea? Rugăciunea, după Evagrie Monahul, „este convorbirea minţii cu Dumnezeu, vlăstarul blîndeţei şi al lipsei de mînie..., urcuşul minţii către Dumnezeu“ (Filocalia, vol. I, cap. Despre Rugăciune, p. 76-94), iar după Sfîntul Ioan Damaschin „rugăciunea este împăcarea cu Dumnezeu..., izvorul virtuţilor, pricinuitoarea harurilor..., luminarea minţii..., descoperirea celor viitoare, semnul slavei“ (Filocalia, vol. I, p. 403). Iată atîtea definiţii ale rugăciunii şi sînt încă multe definiţii ale ei, la mulţi Sfinţi Părinţi şi scriitori bisericeşti. După alţii, rugăciunea este înălţarea sufletului nostru la Dumnezeu, unirea cu El şi revărsarea Lui în noi. Prin ea se destramă voalul dintre lumea văzută şi cea nevăzută, dintre cele pămînteşti şi cele cereşti şi ne întîlnim cu Părintele nostru cel ceresc şi putem să-I spunem toate bucuriile şi necazurile, dorinţele şi nădejdile noastre, cum fac copiii cu părinţii lor. Lui Îi arătăm toată credinţa şi îndoielile noastre, dorul nostru faţă de El: „Neliniştit este sufletul meu, Doamne, pînă se va întoarce la Tine“, zice Fericitul Augustin.

Rugăciunea în Vechiul Testament. Să urmăm, în continuare, practica rugăciunii în Vechiul Testament. S-au rugat, cum ne arată Sfînta Scriptură, lui Dumnezeu toţi patriarhii, drepţii, proorocii mari şi mici cît şi cei de alt neam: Agar, cetatea Ninive şi rugăciunea le-a fost ascultată. S-a rugat Adam şi după alungarea lui din rai, s-a rugat Abel cel drept să-i primească Domnul jertfa sa şi jertfa inimii şi a muceniciei sale; s-a rugat Avraam, primitorul de străini totdeauna şi, mai cu căldură, în timp ce se urca pe Muntele Moria, să aducă jertfă pe unicul său fiu, Isaac, dobîndit prin rugăciune. S-a rugat Iacob, spre a fi ferit de urgia fratelui său Esau zicînd:

„Izbăvește-mă de mînia fratelui meu, din mîna lui Esau..., ca nu cumva să vină și să mă omoare“ (Facere 32, 11) și rugăciunea lui a fost ascultată de Dumnezeu. „Fratele lui l-a iertat și l-a îmbrățișat“ (Facere 33, 3-4). S-a rugat, cu multe lacrimi și umilință Iosif, fiul lui, cînd era în groapă, aruncat de frații săi, s-a rugat și în temnița Egiptului, închis pentru că nu a voit să-și pîngărească trupul și se ruga mereu, căci rugăciunea era pentru el, ca și pentru ceilalți rugători, hrana sufletului lor. Și Domnul l-a ascultat și l-a pus mai mare peste țara Egiptului. S-a rugat Daniil, în Babilon, în groapa cu lei și în cuptor. Iată cîteva rugăciuni de-ale lui din acest loc de durere : „Și mi-am îndreptat fața către Domnul Dumnezeu, stăruind în rugăciune și rugi fierbinți, cu sac și cenușă“ (Daniil 9, 3) sau: „Și în fiecare zi îngenunchia de trei ori și se ruga și lăuda pe Dumnezeu, cum făcea și mai înainte“ (Daniil 6, 11). S-a rugat proorocul Ilie și rugăciunea lui a fost ascultată: „Și cerul a dat și pămîntul a odrăslit roada sa“. Cu multă înflăcărare s-a rugat și David după ce meditase mult asupra păcatelor lui zicînd: „Spăla-voi, în fiecare noapte patul meu cu lacrimi, așternutul meu voi uda“ (Psalmul 6, 6). Și mulți din psalmii săi sînt imne de rugăciune: Psalmii 102, 103, 142..., iar Psalmul 50 este psalmul cel mai profund ca rugăciune de cerere, cum arată și cuvintele: „Nu mă lepăda pe mine de la fața Ta..., și inimă curată zidește întru mine Dumnezeule“. Cu aceeași căldură și înălțare sufletească s-a rugat și Iona, în pîntecele chitului zicînd: „Strigat-am către Domnul în strîmtoarea mea și El m-a auzit“ (Iona 2, 2).

În Vechiul Așezămînt nu s-au rugat numai bărbații cei sfinți, ci s-au rugat și multe femei sfinte și Domnul le-a ascultat rugăciunea lor; s-a rugat Agar, cum am arătat, în pustie și Domnul a făcut să izvorască apă, cu care și-a adăpat copilul și l-a salvat de la moarte; s-a rugat, în taină, cu multă insistență Ana, mama lui Samuel, și Domnul a răsplătit-o, ridicînd sterpăciunea ei și dîndu-i cel mai frumos vlăstar pentru slujirea lui Dumnezeu; s-a rugat Suzana, cînd era dusă spre moarte, pe nedrept, și a fost eliberată, fiind trimis de către Dumnezeu, Daniil; s-au rugat cu multe lacrimi și încredere Iudita și Estera și Domnul le-a ascultat rugăciunea și a fost eliberat poporul iudeu de asupritorii lui.

Însă coroana cea mai strălucitoare și mai înălțătoare de rugăciune a fost a celor două femei sfinte, de pe ultima treaptă a scării Vechiului Testament ; Elisabeta care dobîndește prin rugăciune pe Sfîntul Ioan Botezătorul și Ana care a născut pe Sfînta Fecioară Maria, cea mai sfîntă și mai curată făptură.

Rugăciunea în Noul Testament. Rugăciunea în Noul Testament este și mai aureolată de sfințenie, de strălucire și putere, prin harul Duhului Sfînt și mijlocirea Fiului lui Dumnezeu, care zice: „Orice veți cere, în numele Meu, aceea voi face“ (Ioan 14, 13). Mai mult, El face din rugăciune o permanentă preocupare, o scară de urcare la Tatăl Său rugîndu-Se mereu. Și El S-a rugat, în multe locuri, și în pustie, și în munte înalt, pe Tabor, cînd „chipul Lui S-a făcut altul și îmbrăcămintea Lui albă ca zăpada“ (Luca 9, 29). S-a rugat și ziua și noaptea în Grădina Ghetsimani, ca Tatăl să-I îndepărteze paharul suferinței, crucea și toate chinurile prin care a răscumpărat omenirea : „Părinte, de este cu putință să treacă paharul acesta de la Mine“ (Matei 26, 39).

În această rugăciune distingem trei elemente: îndepărtarea și singurătatea, cucernicia, îngenunchierea, cu fața la pămînt, și încrucișarea mîinilor.

Dar Domnul nu numai S-a rugat singur și a dat har și aripi rugăciunii, ci a dat Sfinților săi Apostoli la cererea lor modelul de rugăciune „Tatăl nostru“ (Matei 6, 9), rugăciunea cea mai cuprinzătoare, cea mai profundă, în care Tatăl își recunoaște vocea Fiului Său și ascultă cu bucurie pe cei ce o rostesc sau o cîntă. Această rugăciune, deși are puține cuvinte, prin ea dobîndim totul; harul divin, mîntuirea noastră.

Iisus Hristos, după 40 de zile de la Înviere, S-a înălțat la ceruri, iar Sfinții Apostoli rămîn pe pămînt propoveduind Sfînta Sa Evanghelie. În același timp se roagă, cum se vede din Faptele Apostolilor: „Și toți aceștia într-un cuget stăruiau în rugăciune cu Maria, Mama lui Iisus“ (I, 14) sau: „Petru și Ioan se suiau la templu pentru rugăciunea lor din ceasul al nouălea“ (3, 1). Și sînt multe locurile din această carte unde ne sînt prezentate scene sfinte de rugăciune.

Scene de rugăciune se găsesc multe și în epistolele pauline. În Epistola către Coloseni, Marele Apostol Pavel îndeamnă pe credincioși la rugăciune zicînd: „Stăruiți în rugăciune, priveghind în ea cu mulțumire“ (Coloseni 4, 2), iar la Tesaloniceni le recomandă să se roage neîncetat (I, 5, 17). Aceeași idee, de a stărui permanent în rugăciune, este dată și la Efeseni : „Faceți, în toată vremea, în Duhul, tot felul de rugăciuni și de cereri și rugăciune pentru toți sfinții“ (Efeseni 6, 18).

După modelul Mîntuitorului Hristos și al Sfinților Apostoli s-au rugat și urmașii lor: bărbații apostolici, Sfinții Părinți, ierarhi, pustnici, mucenici, sfinte fecioare. Și chiar viața lor de sfințenie și de osteneli nenumărate era o adevărată rugăciune. Și toate aceste cete, soboare de rugători și rugătoare, sînt îndemnuri ca și noi să ne rugăm.

În rugăciune, noi nu mai sîntem singuri, ci sîntem cu Dumnezeu, Care știe de ce avem nevoie. Totuși, El vrea ca gîndul nostru să fie la El, să fim în legătură cu El și să formăm un dialog sfînt cu El. Și cînd sîntem cu El, avem totul, și cerul și pămîntul și veșnicia. Și în acest dialog Dumnezeu-om, fiecare dintre noi știe că stă în legătură cu o Persoană infinită, care-i poate umple viața de fericire și care o poate trece din lumea temporală, imanentă, în lumea veșniciei. Și fiind în dialog cu Dumnezeu dobîndim puteri harice de a fi în dialog și cu semenii noștri, cu care ne rugăm împreună și mărturisim împreună cum cîntă și Sfînta Biserică: „Să ne iubim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim“ și să trăim în pace, pentru că între oamenii care se roagă împreună ușor se întind punți de legătură, punți mult mai consistente“. Iată că rugăciunea ne leagă nu numai de Dumnezeu, ci ne leagă și de semenii noștri. În felul acesta ea este o formă de ecumenism, cu sferă întinsă. Iar rugăciunea împreună, rugăciunea în comun, în colectiv, dobîndește și puteri sporite. Și chiar Dumnezeu voiește ca să se înalțe cît mai multe rugăciuni, deodată, împreună, spre El ca să primim darurile Lui cele bogate.

Curățindu-ne prin rugăciune, ne apropiem și de Dumnezeu și de oameni, rugăciunea fiind „un factor de stabilire și de întărire socială“. Pustnicii, prin rugăciunile lor erau foarte aproape de Dumnezeu, uniți cu El, transfigurați, ca Sfîntul Serafim de Sarov sau Sfîntul Simeon Noul Teolog. Totuși erau foarte aproape și de oameni: le ascultau suferințele, îi povățuiau și se rugau pentru ei. Am văzut dintr-o poezie a lui Dimitrie Bolintineanu că Ștefan cel Mare cere povața lui Daniil Sihastrul, care îl ascultă și îl îndeamnă pe calea cea dreaptă.

Rugăciunea o putem face și în case și în biserică, în cadrul celor șapte Laude și alte slujbe: Sfinte Taine, Ierurgii, însă trebuie să știm că „Sfînta Liturghie este rugăciunea prin excelență a Bisericii“. Cînd ne rugăm, în colectiv, cu toții, ne putem ruga, în același timp, și individual, în taina sufletului nostru, cum spune și Domnul Hristos: „Intră în casa sufletului tău și te roagă Tatălui din ceruri“, și rugăciunea, meditația adîncă sporește rugăciunea de obște, după cum pîraiele mici, unite, formează fluvii.

Rugăciunea, și individual și în colectiv, și rostită și cîntată, fie de laudă, de mulțumire sau de cerere, are mare putere asupra sufletului nostru, îl schimbă, îi dă echilibru, îl purifică de păcate. Cine se străduiește, în rugăciuni, prin mijlocirea acestor rugăciuni și prin harul lui Dumnezeu devine mireasa Fiului lui Dumnezeu. Iar aceste rugăciuni vor fi făcute și mai strălucitoare prin credință, evlavie și iubire, prin smerenie și recunoștință că Dumnezeu ne-a creat și ne-a dat putința să-L cunoaștem, să-L mărim și să stăm în legătură cu El: „M-ai făcut, Doamne, pentru Tine, binecuvîntează-mă“, cît și prin iertare pentru că degeaba ne vom ruga, dacă nu vom ierta semenilor noștri greșelile lor. Domnul zice: „Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri“. Iar, în alt loc spune : „Mergi întîi și te împacă cu fratele tău și apoi venind, adu darul tău“ (Matei 5, 24), darul material, bunuri materiale, dar și daruri spirituale, rugăciunile tale.

Vor fi făcute strălucitoare aceste rugăciuni și prin pace, pacea din suflet și pacea din societate, din lume. Sfînta Biserică totdeauna se roagă pentru pace și s-a rugat în orice vreme. Auzim mereu: „Cu pace Domnului să ne rugăm, Pentru pacea de sus..., Pentru pacea a toată lumea“ și „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire“.

Și vor fi strălucitoare rugăciunile noastre cînd vor fi împletite cu munca: „Roagă-te și muncește". Și toți sfinții au unit munca cu rugăciunea, făcînd din aceste două preocupări două scări de urcuș la cer prin rugăciune, și de urcare pe scara valorilor, spre progres. Avem în vedere munca în orice sector de activitate, munca manuală și intelectuală.

Rugăciunile noastre sînt înaripate mult și prin milostenie. Sfîntul Ioan Gură de Aur arată că milostenia este aripa rugăciunii. Fără de milă față de semeni, fără a-i ajuta, în suferință, fără a fi Samarineanul cel milostiv, noi am fi pomii fără rod, în timp ce ne rugăm, spice ușoare, sterpe. Milostenia deschide cerul și înduplecă pe Dumnezeu să ne ierte și să primească cererile noastre. Sînt rugăciunile apoi înaripate și prin sîrguință, persistență (Văduva și judecătorul cel nedrept), prin veghere (rugăciunea celor cinci fecioare înțelepte a fost ascultată la miez de noapte și au intrat cu Mirele la nuntă și s-a închis ușa după aceea). Semn că ușa se va închide și pentru aceia care nu veghează, cînd se roagă, ci trîndăvesc, ori se gîndesc la altceva, decît la Cel Căruia I se roagă, și Care le va zice: „Vezi cîte am făcut Eu pentru tine și tu mă disprețuiești, nici nu mă bagi în seamă, ca și cînd nu aș fi Răscumpărătorul tău!".

Dacă rugăciunile noastre le vom uni cu virtuțile și faptele bune arătate mai sus, sufletul nostru va deveni mireasa lui Iisus Hristos.

Dar, în rugăciuni să nu spunem multe cuvinte, căci Domnul zice: „Cînd vă rugați să nu spuneți multe ca păgînii, că ei cred că în multa lor vorbire vor fi ascultați" (Matei 6, 7). (Este vorba de rugăciunile noastre, nu cele consemnate în scris și consacrate de Biserică). Trei pustnici au zis numai două vorbe: „Doamne miluiește" și erau făcători de minuni, mergeau pe apă ca pe uscat, la fel și sihaștrii spuneau numai rugăciunea minții și aceasta de multe ori prescurtată, redusă numai la cuvintele: „Doamne Iisuse, miluiește-mă". și erau uniți cu Dumnezeu. Cînd zicem cuvîntul *Doamne,* să medităm mult asupra lui, să ne retragem în noi, să adîncim înțelesul lui. Sfîntul Grigore Palama arată că cuvîntul acesta, unit cu „miluește", adică *Doamne miluiește* este întreaga teologie: „Doamne" este Dumnezeu, atoatefăcătorul..., și „miluiește" este omul, care este miluit și ajutat de Ziditorul lui.

Pronunțînd sau numai gîndindu-ne la Mîntuitorul, cînd ne rugăm, să-L vedem născîndu-Se în Betleem, propoveduind Sfînta Evanghelie, făcînd minuni, înălțindu-Se la ceruri întru mărire și stînd de-a dreapta Tatălui, și cuprinși de dorul Lui, de a fi și noi cu El vom zice cu Petru: „Învățătorule, bine este ca noi să fim aici și să facem trei colibe" (Luca 9, 33), sau cu Sfîntul Pavel, uniți ca și el cu Domnul, într-o sfîntă „teandrie". „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine" (Galateni 2, 20). La fel să procedăm cînd ne rugăm la Maica Domnului, ori sîntem în fața ei; să ne gîndim la jertfa ei cea mare, care prin cuvîntul „fie", cum arată și Ilie Miniat, a mîntuit lumea cu curățenia vieții ei. Ea este rugătoarea noastră la Dumnezeu: „Cea întru rugăciuni neadormită" (Condacul Adormirii).

De asemenea, cînd ne rugăm la sfinți, să vedem numai pe Sfînta Muceniță Filoteea cum moare, îngrijind de cei săraci, sau pe Sfîntul Ignatie Teoforul, care este sfîșiat de doi lei, în arenele Romei, pentru credința lui în Domnul Iisus Hristos, să privim cuminte chipurile lor strălucind de virtute, sfințenie și atunci, meditînd la toate acestea, rugăciunea noastră în puține cuvinte va fi arzătoare, plină de duh și de har. Atunci rugăciunea nu va mai plictisi, ci va ține de veghe și vom stărui în ea. Daniil Sihastrul, menționat mai sus, așa era legat de rugăciune că nici pe marele Voievod Ștefan nu l-a primit înlăuntru zicînd : „Sînt în rugăciune, să aștepte afară".

Putem să ne gîndim și la anumite texte, pe care să le pătrundem. Psalmistul fericește pe acela care cugetă la Legea Domnului : „Fericit bărbatul care n-a umblat în calea necredincioșilor, ci în Legea Domnului e voia lui și la Legea Lui va cugeta ziua și noaptea" (Psalmul 1, 1-2). Oare medităm noi la Legea Domnului ca să ne numească și pe noi psalmistul „bărbat fericit" ? Putem cugeta și pătrunde adînc și alte texte pe care să le impropriem și să ni le facem dreptar de viață, fie texte de doctrină (dogme),

fie de cult (imnografie), ori de morală. Și cu cît meditația este mai profundă și mai îndelungată, cu atît și convingerea noastră crește și devine mai puternică și culegem roade duhovnicești mai îmbelșugate și plăcem și lui Dumnezeu și sfinților la care ne-am gîndit și-i purtăm în suflet.

Rugăciunile către Dumnezeu ne dau daruri și haruri. Rugăciunea îndelungată și făcută după cum cere și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos naște în sufletul nostru sentimente de bucurie duhovnicească, de evlavie, de liniște, de încredere, de jertfă de sine, de prietenie, de iubire și a dușmanilor noștri, imitînd rugăciunea Domnului de pe Cruce, cînd El se roagă și pentru cei ce L-au răstignit.

Să ne rugăm deci totdeauna, așa cum zice Domnul: „Privegheați și vă rugați“ și să facem faptele cele bune, care sînt tot o rugăciune. Să cerem Domnului numai ce ne este de folos, nu ca fiii lui Zevedei, și să ne rugăm și pentru fratele nostru, nu numai pentru noi, căci rugăciunea celui egoist se întoarce la pămînt ca fumul de la jertfa lui Cain cel de demult și nu se urcă la cer. Iar mireasma sfîntă de mare preț, dobîndită prin sfintele rugăciuni, s-o păstrăm totdeauna în sufletul nostru, pentru că ce om ar sparge vasul, cînd știe că în el are miresme de mare preț, sau ce om înmiresmat de florile unei grădini nu caută mereu să aibă mireasma acelor flori, multe luîndu-le cu el! Iar cînd observăm că mireasma rugăciunii se împuținează, ne răcim și pierdem legătura cu Dumnezeu și cu Sfinții, „rugători fierbinți pentru noi“, să cerem ajutor Domnului. Să facem cum a făcut Iacob cu îngerul căruia i-a zis : „Nu te las pînă nu mă vei binecuvînta“ (Facere 32, 26). Să insistăm ca acea femeie cu judecătorul cel nedrept și împietrit și să ne rugăm Domnului să ne dea iarăși harul rugăciunii, harul Sfîntului Duh, harul Său care să se roage pentru noi. Iar cînd Duhul Sfînt se roagă în noi, simțim mare bucurie în suflet.

Fie ca rugăciunea noastră, atunci cînd ne rugăm Lui, prin multe îngenunchieri, reflecții, meditații, contemplări să se îndrepteze „ca tămîia înaintea Lui“.

Arhim. prof. Ioasaf GANEA

Comori ale artei și spiritualității ortodoxe românești

BISERICA „SFINȚII VOIEVOZI MIHAIL ȘI GAVRIIL"-PAȘCANI

Deși este vorba de o ctitorie ce dăinuie din partea a doua a secolului al XVII-lea și ctitorită de o familie de mare răsunet în ambele principate — Cantacuzinii — și despre care Miron Cristea însemna „care capete de-abea de au avut cîndva această țară sau de va mai avea", totuși de puține ori această biserică a reținut atenția cercetătorilor istoriei noastre medievale.

Nu-i mai puțin adevărat că arhitectura acestei biserici se încadrează în categoria edificiilor mai mici, concepute și realizate de alte echipe de meșteri decît cele ce s-au ridicat, nu cu mult timp înainte, ctitorii domnești ca cele ale lui Vasile Lupu, Trei Ierarhii (1639) și, mult mai aproape, Golia (1650—1660), cu patru ani înainte de a se ridica biserica Sfinții Voievozi din Pașcani.

Cercetînd această biserică unică în Pașcani pînă după cel de al doilea război, G. Balș, în monumentala sa lucrare *Bisericile și Mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea* o califică astfel: „o caracteristică a acestei biserici este o stîngace trasare și executare a lucrării" [1].

Hotărît lucru că biserica aceasta nu constituie o realizare arhitecturală de primă mînă, dar trecutul ei interesează. Oameni care au ctitorit-o, oamenii care au slujit-o, locul unde a fost ctitorită și unde a dăinuit atîta vreme și a fost mărturie a atîtor evenimente sînt tot atîtea motive de a-i cerceta trecutul.

Să nu uităm apoi, că această biserică, împreună cu Casa Cantacuzino-Pașcanu, realizare arhitecturală deosebită, sînt singurele vestigii mai vechi din acest oraș, aproape distrus complet în urma evenimentelor celui de al doilea război mondial.

Ultimele cercetări arheologice au scos la iveală mărturii care atestă vechimea acestei localități. În cartierul Fîntînele, la locul numit „La Plopi" pe terasa din dreapta Siretului a fost identificată o întinsă așezare de înălțime tip „Cucuteni A" [2]. În aceeași parte a orașului, pe valea numită „Pîrîul Vechi", au fost descoperite fragmente ceramice și piese de silex, între care și un vîrf de lance, din secolele V—VI e. n. [3].

Repertoriul arheologic al județului Iași, recent apărut, ne prezintă și alte rezultate ale cercetărilor arheologice și din alte puncte ale orașului și localităților dependente de orașul Pașcani.

În evul mediu aceste locuri au fost în stăpînirea Mănăstirii Neamțului, încă din timpul lui Alexandru cel Bun [4] și întărite aceleiași mănăstiri în timpul lui Ștefan cel Mare [5].

În anul 1662 jumătate din satul Pașcani aparținea lui Toma Tămăduieni. de unde și denumirea mai veche a localității de „Tămăduiani" [6]. Nu mult după această dată moșia Pașcani va intra în stăpînirea Cantacuzinilor moldoveni care, prin descendenții lor o vor stăpîni pînă la sfîrșitul secolului XIX.

La începutul secolului al XIX-lea stăpînitor al moșiei Pașcani era Iordache Balș, rudenie apropiată a lui Iordachi Cantacuzino-ctitorul bisericii. Acesta, prin Diata sa din 21 martie 1809, lasă moștenire fiului său Iancu „moșiile întregi Pașcanii, cu toate coturile și cu toate sălиștile unite la un

---

1. G. Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1933, p. 192.
2. Vasile Chirica, Marcel Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. 2, p. 299.
3. *Ibidem*.
4. C. Ciohodaru, I. Caproșu și L. Simanschi, *Documenta Romaniae Historica, A. Moldova*, vol. I, București, 1975, doc. 266, p. 377.
5. *Ibidem*, doc. 273, p. 387.
6. Vasile Chirica, *op. cit.*, p .299.

loc... și cu casele din Pașcani, cu toată pojijia casei și cu toate prisăcile cu stupii ce se vor afla la toate aceste arătate moșii“ [7]. De asemeni important este a se reține că, prin același document, se prevede; „să se afle fără strămutare preoți și pisalți după trebuință la biserica din Pașcani, pentru ca să urmeze rânduiala rugăciunilor bisericii cu toată cuviința spre pomenirea morților și a viilor. Să se păzească a să afla la Pașcani în toată vremea școală cu dascăl moldovenesc și grecesc, spre înlesnirea celor ce vor ași da copiii la învățătură, cu urmare ce și acum să păzește. Să se facă în tot anul două pomeniri la biserica din Pașcani, una la ziua hramului și alta la ziua moșilor, cu toată cuviincioasa rînduială“ [8]. În anul 1814, noiembrie 16 în timpul lui Al. Calimah, moșia Pașcani, în schimbul a 600.000 lei, trece în stăpînirea lui Iordache Roset Roznoveanu, căsătorit cu Pulheria Balș [9].

Episcopul Melchisedec al Romanului explică denumirea localității Pașcani ca derivînd din prenumele unei vechi familii din Moldova „Pascu“ [10].

Astăzi, se consideră că denumirea este legată de curtea boierului Oană Pașcă, atestat documentar la 1453 [11].

Pînă în anul 1869 localitatea se prezenta ca un tîrg prăfuit, cu locuințe modeste, cunoscut prin două hanuri, 12 iarmaroace pe an, cîteva dughene. Pe vremea aceea (după Cuza) ne va spune „Ceahlăul literaturii noastre“, Mihail Sadoveanu, cel care a văzut lumina lumii în acest tîrg, satul de astăzi — Vatra Pașcanilor — „era mic și mai sărac“ [12]. Dar „tîrgul creștea, creștea“, va spune iarăși Sadoveanu avînd în vedere momentul de răscruce din viața localității, anul 1869 cînd se construiește calea ferată și Atelierele C.F.R., la care se vor adăuga Depoul C.F.R. și cîteva unități ale industriei locale: o tăbăcărie. o moară sistematică, o presă de ulei, o fabrică de săpun și una de cărămidă [13].

În urma evenimentelor celui de al doilea război, intrînd în raza bombardamentelor, orașul a fost transformat în ruine. S-a refăcut prin hărnicia oamenilor de aici, prin ajutorul moral și material al conducerii superioare. În urma numeroaselor vizite ale conducerii de stat orașul a căpătat contur, s-a modernizat, se prezintă astăzi vizitatorului ca un oraș cu o frumoasă și variată arhitectură, oraș cu personalitate, pe măsura oamenilor care trăiesc și muncesc aici.

Biserica „Sfinții Voievozi“ din Pașcani are două pisanii. Una, în limba slavonă, cea din timpul lui Iordachi Cantacuzino, ctitorul principal al bisericii; se află deasupra intrării în biserică, în exterior, așezată pe peretele de sud al turnului clopotniță. Dacă admitem că turnul a fost construit în anul 1807, de către Iordachi Balș și soția sa Safta, cînd se zice că biserica „prefăcîndu-se s-au înnoit *cu adăogire*“, atunci trebuie să admitem că ctitorii de atunci au schimbat locul pisaniei lui Iordachi Cantacuzino în exteriorul bisericii, spre a fi citită mai cu ușurință, iar în locul rămas liber, la intrarea veche, din tindă în pronaos, au așezat noua pisanie. Altcum nu vedem cum o pisanie din anul 1664 să apară pe o construcție mai nouă, turnul clopotniță din anul 1807.

Pisania originară, cea din exteriorul bisericii, are următorul text: „Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh s-a început și s-a zidit și s-a făcut și s-a împodobit această biserică, la care este hramul Sfîntului arhistrateg și arhanghel Mihail și Gavriil. Iordachie Vel Vistiernic și jupîneasa lui Alexandra sub blagocestivul și de Hristos iubitorul Domnul nostru Io Eustatie Voevod, Domn al țării Moldovei, în anul 7172 (1664) luna lui Iulie în 10 zile“ [14].

Pisania a doua, scrisă cu caractere chirilice în limba română, așezată deasupra ușii ce conduce în pronaosul bisericii, are următorul text: „Această sfîntă biserică unde se prăznuiește hramul sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil la anii de la zidirea lumii 7172 mart 31 s-au zidit din temelie de

---

7. Theodor Codrescu, *Uricariul*, vol. XI, Iași, 1889, p. 327.
8. *Ibidem.*
9. Idem, vol. VI, p. 299; Constantin Turcu, *Despre Schitul Brătești din „Codrul Pașcanilor“, însemnat centru cultural-școlar din secolul al XVIII-lea*, în „M.M.S.“, XLV (1969), nr. 10-12 p. 632.
10. Ep. Melchisedec, *Cronica Romanului*, vol. I, București, 1874, p. 177.
11. Al. Obreja, *Dicționar geografic al județului Iași*, Iași, 1979, p. 167.
12. Mihail Sadoveanu, *Oameni și locuri*, București, 1982, p. 55.
13. Ibidem, p. 56 și Al. Obreja, *op. cit.*, p. 167.
14. G. Balș, *op. cit.*, p. 189-190.

fericiții întru pomenire Iordachi Cantacuzino marele spătar și soția sa Alexandra. Apoi după întîmplări ajungînd a se afla și întru stricăciune și în lipsă de podoabele cuviincioase, de isnoavă prefăcîndu-se s-au înnoit *cu adăogire* și s-au împodobit înlăuntru cu toate cele după cuviință de Iordachi Balșu marele vistiernic fiul fericiților întru pomenire Lupu Balșu marele logofăt și soția sa Safta Cantacuzini spre pomenirea celor care din început au zidit, acelor care după aceea o au păzit și au privegheat pentru bună starea ei și spre pomenirea atotneamul ctitorilor ei. La anii de la Mîntuitorul Hristos 1807 Mai".

De menționat și prezența, la proscomidiar, a unui pomelnic al ctitorilor scris în limba slavonă.

Cine sînt ctitorii sfîntului lăcaș din Pașcani? Familia Cantacuzinilor atît din Țara Românească cît și cea din Moldova ne sînt bine cunoscute. Dar date mai precise, articulații, momente decisive și relații inedite le avem printr-un studiu datorat istoricului Ștefan S. Gorovei [15].

Această familie a fost, pe scurt, astfel caracterizată: „Stabiliți mai întîi în Țara Românească, Cantacuzinii joacă un rol important, timp de peste trei veacuri și în istoria Moldovei. Firi întreprinzătoare, iubitori de cultură, dovedind o capacitate de integrare în realitățile social-politice ale lumii românești, ei au ilustrat, prin cuvîntul scris și acțiune politică, tendințele poporului în mijlocul căruia au trăit și ale cărui năzuințe și le-au însușit".

Legăturile strînse și permanente dintre cele două ramuri ale familiei sînt în ultimă instanță *expresia unității lumii românești* (s. n.). Înalți dregători, cărturari și diplomați de prestigiu, dar și domnitori în ambele principate, Cantacuzinii au contribuit, la rîndul lor, la creșterea legăturilor dintre cele două țări românești, la dezvoltarea și întărirea conștiinței unității poporului român.

Toma și Iordachi Cantacuzino, cu care începe istoria propriu-zisă a Cantacuzinilor din Moldova, apar în documentele vremii din 1618, din prima domnie a lui Radu Vodă Mihnea (1616—1619), rămînînd prezenți vreme de aproape cinci decenii, în locuri de frunte.

Întîmplarea a făcut ca cei doi frați, Toma și Iordachi, să se căsătorească de două ori. Acest lucru le-a dat posibilitatea să intre în relații de familie cu boieri pămînteni care le-au adus nu numai relații politice, înrudiri cu cele mai mari și mai puternice familii din Moldova, ci și imense averi. Spre exemplu, cea de a doua soție a lui Toma Cantacuzino, Anița Vorontar Prăjescu, era soră cu soția cronicarului Grigore Ureche și vară primară cu Doamna Tudosca, soția lui Vasile Lupu. Cît privește pe Iordachi Cantacuzino — ctitorul bisericii din Pașcani — prima lui soție a fost Catinca Bucioc, soră cu aceeași Doamnă Tudosca, iar cea de a doua soție, Alexandra, era fiica bogatului și influentului boier Gavrilaș Mateiaș, mare logofăt în timpul lui Vasile Lupu. După mamă, Alexandra era nepoată dreaptă a lui Miron Vodă Barnovschi (1626—1629; 1633).

Aceste înrudiri explică din plin ajutorul pe care frații Cantacuzini l-au dat lui Vasile Lupu pentru a ocupa tronul Moldovei. La rîndul său, noul voevod a recompensat pe binefăcătorii săi: Iordachi a fost numit mare vistiernic, iar Toma numit mare sluger, mare stolnic și mai apoi mare vornic al Țării de Sus.

Nicolae Iorga i-a apreciat în mod deosebit și i-a prezentat pe acești frați Cantacuzini în cele mai frumoase cuvinte: „Toată cîrmuirea îndelungată a acestui voievod se reazimă pe averea și sfatul lor, fiind amîndoi oameni cu pricepere în negociații, buni de sfat în această privință... Ca și fratele lor (Constantin Cantacuzino postelnicul, din Țara Românească), ei trăiesc în îndeplinirea poveților legii în care credeau. Dorința de bogăție și puterea nu-i face niciodată să treacă peste hotarele lor, dincolo de care văd rușinea din partea oamenilor și pedeapsa din partea lui Dumnezeu. Pe un timp de hrăpire și cruzime, cînd puterea nemilostivă smulgea hrană pentru lăcomia totdeauna flămîndă, ei dau înapoi moșiile dușmanilor de

---

15. Ștefan S. Gorovei, *Cantacuzinii moldoveni*, în „Magazin istoric", nr. 4, 1983, p. 13-14; Menționăm că toate datele privind familia Cantacuzino sînt luat din acest studiu.

moarte, pe care nu cred că au dreptul să le stăpînească și, cînd toți se plecau vorbei temute a domnului, ei îi înfruntă mînia, dacă e vorba de interesele săracilor și, cu primejdia lor, ei pot înlătura sarcina ce i-ar strivi pe aceștia". Vom vedea mai departe în ce împrejurări s-au aflat acești frați Cantacuzini de l-au determinat pe marele istoric să-i prezinte atît de frumos.

Nobletea deosebită a ctitorului bisericii „Sfinții Voievozi", Iordachi Cantacuzino, marele vistiernic, s-a arătat în împrejurări grele pentru numeroasa familie a hatmanului Iancu Costin, tatăl cronicarului, mort în Polonia în 1650, familie care număra nu mai puțin de cinci fete și șase băieți: „I-au scos din țară streină — se spune într-un document din 1663 — și i-a strîns la dumnelui și i-au crescut împreună cu fiii dumisali, fiindu-li ca un părinte. Și fetele le-au măritat și le-au înzestrat și au făcut multă cheltuială cu dînsele". Mai tîrziu, cronicarul care și-a făcut ucenicia de boier tînăr în casa vistiernicului Iordachi Cantacuzino, îl va descrie pe binefăcătorul său: „Un om întreg ce era la toată firea sa". După ce frații Cantacuzini s-au opus căsătoriei fiicei lui Vasile Lupu, domnița Maria, cu cneazul Janusz Radziwill (1645), din motive politice și religioase, același Miron Costin va însemna: „care capete de-abea de au avut cîndva această țară sau de va mai avea".

Oameni de mare caracter, fermi în hotărîrea lor, sinceri, devotați, curajoși în cele ce simțeau și trăiau, plini de înțelegere și omenie pentru cei de jos, Toma și Iordachi Cantacuzino și-au pus viața în pericol în timpul domniei lui Gheorghe Vodă Ștefan (1653—1658), domnitorul ce a urmat în scaunul Moldovei lui Vasile Lupu. Gheorghe Ștefan știind că acești frați sînt susținătorii lui Vasile Lupu i-a prins și i-a amenințat cu moartea. Marele armaș Grigore Hăbășescu, deși primea porunci insistente să-i omoare, întîrzia aceasta și astfel a sosit și momentul salvării. În Țara Românească, Matei Basarab a murit și tronul a fost ocupat de Constantin vodă Șerban, cumnatul postelnicului Constantin Cantacuzino. Un sol grabnic, „într-o zi și într-o noapte" — timp record pentru vremea aceea — a adus scrisoare de slobozenie pentru cei doi frați. În cele din urmă frații Cantacuzini și-au dobîndit libertatea, le-au fost restituite moșiile și și-au reluat funcțiile. Cînd vine la domnie fiul lui Vasile Lupu (1659), iar Gheorghe Ștefan pribegește, moșiile fostului domn sînt confiscate și dăruite fraților Cantacuzini ca o recunoaștere a faptului că au fost supuși suferințelor și umilințelor nejustificate. Dar aceștia au avut „mîndria și demnitatea de a le restitui, la rîndul lor, nepoților lui Gheorghe vodă cu care, ulterior, vor stabili și legături de rudenie".

Arătîndu-se egali cu ei înșiși, de neclintit în convingerile lor, frații Cantacuzini au făcut opoziție și lui Ștefăniță Vodă, cînd tînărul domn a dorit să mărească una din dările vremii; fumăritul. Au scăpat de mînia domnitorului prin fugă, fără a renunța la opoziția lor. Referindu-se la acest fapt Ion Neculce consemnează: „Măcar că acei boieri era greci, dar să pune tare pentru țară și pentru obicei nou să nu să facă, că obiceiele cele noao fac răsipă țărilor și pieire domnilor" [16].

După anii ce au urmat lui Ștefăniță vodă Lupu, frații Cantacuzini au fost de cîteva ori — fiecare în parte — „ispravnici" ai scaunului domnesc (un fel de regenți).

Iordachi a murit pe la anul 1664—1665, deci imediat după terminarea bisericii din Pașcani și „cu multă pofală (strălucire) și cu mare jele despre toți pemîntenii l-au îngropat în (mănăstirea) Barnovschi din Iași în virtutea înrudirii cu ctitorul ei, că măcar că era grec, om strein, dar era om bun, să pune tare pentru peminteni la domnie".

Copiii ctitorului. Din prima căsătorie *Iordachi* Cantacuzino a avut un fiu *Toderașco,* personalitatea cea mai însemnată din generația următoare a Cantacuzinilor moldoveni, ajuns pînă la demnitatea de mare vistiernic. Pentru această funcție îl recomandau calitățile sale de om priceput în afaceri.

Din a doua căsătorie a avut un fiu numit tot *Iordachi* și trei fete: *Maria,* căsătorită cu marele vistiernic Gheorghe Ursachi;

Safta, căsătorită în 1662 cu Lupașco Buhuș (unchi al Saftei Buhuș, soția cărturarului stolnicul Constantin Cantacuzino din Țara Românească);

Catrina, mama viitorului cronicar Ion Neculce, născut în anul 1672.

---

16. Iulian Marinescu, *Documente relative la Ion Neculce,* în „Buletinul Comisiei istorice a României", București, vol. IV, p. 27, cit. după C. Turcu, *op. cit.,* p. 360 și Ștefan S. Gorovei, *op. cit.,* p. 16; Iorgu Iordan, *Introducere la Ion Neculce, Letopisețul Țării Moldovei,* București, 1959, p. XIV.

Mama cronicarului a murit de tînără, iar fiul Ion Neculce a crescut în casa Cantacuzinilor din Pașcani, în ambianța Alexandrei Cantacuzino, soția lui Iordachi, numită în documentele vremii „Iordăchioaia, Vorniceasa cea bătrînă". Rolul Alexandrei Cantacuzino în formarea cronicarului a fost, desigur, covîrșitor [17].

Ciudat lucru să constați cum în vîltoarea vremii destinele oamenilor mari se împletesc tainic. Iată cum doi dintre marii noștri cronicari Miron Costin și Ion Neculce — fiecare în timpul său — s-au format în casa primitoare a vistiernicului Iordachi Cantacuzino din Pașcani. În afara faptului că aici au găsit asigurată „pîinea cea de toate zilele", dar au găsit și anturajul de mare cultură, de înaltă spiritualitate și mai cu seamă oameni oțeliți, de mare noblețe, de mare caracter.

BISERICA „SFINȚII VOIEVOZI MIHAIL ȘI GAVRIIL"

După cum s-a văzut din cuprinsul celor două pisanii, această biserică datează din anul 1664 și este ctitorită de vistiernicul Iordachi Cantacuzino și soția sa Alexandra. Menirea bisericii pentru început a fost aceea de a sluji drept capelă a familiei, care în imediata apropiere avea și casa — Casa Cantacuzino-Pașcanu —, cu un foișor cu coloane. „Decorația constituie cel mai bogat ansamblu de sculptură monumentală al unei clădiri civile din Moldova" [17 bis]. Pînă mai în zilele noastre biserica se lega de Casa Cantacuzino printr-un foișor.

Faptul că era destinată a fi capelă a familiei și, de bună seamă și celor care erau în jurul curții boierești, biserica prezintă un plan caracteristic acestei perioade din Moldova secoluiui al XVII-lea, din a doua sa jumătate, cu construcții bisericești modeste.

Biserica a fost construită din piatră, și numai bolta de pe naos din cărămidă. Grosimea zidurilor este 1,80 m. Este o construcție solidă.

Deși construită doar la cîțiva ani de „Trei Ierarhi" și Golia lui Vasile Lupu, 1639 — respectiv 1650—1660 —, biserici reprezentative ale întregului veac al XVII-lea, biserici construite „cu lux de materiale și decorații", biserica din Pașcani se încadrează în grupul celor „concepute și realizate de alte echipe de meșteri în aceeași perioadă de timp" [18].

Biserica are un plan trilobat în interior, cu abside laterale mici, ascunse în exterior într-un decroș de zid. Gh. Balș a observat că „zidul de separațiune a naosului dinspre pronaos, care trebuie să fi existat, acuma este suprimat, iar pronaosul este boltit printr-un semicilindru transversal, racordat la cele două extremități, nord și sud prin boltiri cam nedefinite" [19]. Subscriem la această observație și credem că operația de suprimare a peretelui dintre naos și pronaos s-a făcut odată cu adăogirea turnului din anul 1807. Să ne dăm seama că populația localității între timp a crescut și că biserica își pierduse de mult calitatea de a fi doar capelă a familiei, ci devenise o biserică a unei localități cu o populație mereu în creștere. În această perioadă Pașcanii și cătunele dependente de el prezentau în anul 1816 un număr de 551 locuitori birnici [20]. Astfel biserica cu dimensiuni reduse, cu un spațiu mic, prezenta la mijloc și peretele despărțitor cu dimensiuni mari și care făcea o ruptură și mai mare între cele rostite din sfîntul Altar și restul bisericii.

Merită să fie reținut chenarul ușii de intrare în pronaos, cu elemente gotice.

Turnul, cu zidurile de aceeași grosime de la biserică, probabil adăugit la anul 1807, are în plan o formă dreptunghiulară. Parterul turnului servește

---

17. Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. 14.

17 bis. Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 225.

18. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965, p. 44-45.

19. G. Balș, *op. cit.*, p. 192.

20. Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, București, 1979, p. 2.

drept tindă-pridvor a bisericii. O scară, „care pornește din pronaos și care pare a fi fost ulterior săpată, duce la lăcașul clopotelor“ [21].

În exterior, în afară de absidele ascunse într-un decroș dreptunghiular, remarcăm două rînduri de ocnițe ce înconjoară biserica în planul superior, cu întreruperi la clopotniță. Lipsa de ocnițe la clopotniță ne întărește convingerea că într-adevăr turnul-clopotniță este adăugat, lipit de biserică în anul 1807, în timpul „adăogirilor și înnoirilor“ din timpul lui Iordachi Balș.

Toate ferestrele zice G. Balș, par a fi fost lărgite pierzîndu-și chenarele, care, probabil, le împodobeau [22]. Afirmația s-a confirmat odată cu executarea lucrărilor pentru pregătirea stratului de suport pentru lucrările de pictură, ce urmează a se executa într-un viitor cît mai apropiat.

În pronaos au fost mormintele ctitorilor. Probabil ale unor urmași din familia Cantacuzinilor fiindcă știm că Iordachi Cantacuzino a fost înmormîntat în biserica Barnovschi din Iași. Pietrele probabil au fost șterse, inscripțiile au dispărut, așa că în anul 1904, cînd pardoseala de pietre a fost înlocuită cu mozaic, și pietrele funerare au fost scoase și folosite la trotuarul din curtea bisericii [23].

Biserica are o lungime de 20 m, înălțimea de 9 m, iar lățimea de 9,50 m. Înălțimea turnului este 19 m.

Catapeteasma este artistic lucrată, cu sculpturi și motive vegetale, aplicate pe un schelet cu opt coloane, încheiate cu frumoase capiteluri.

Icoanele sînt pictate în ulei, predominînd culoarea roșie și aurie executată în aur, în stil realist. Este executată în anul 1804, dată ce este înscrisă pe icoana Mîntuitorului din grupul Deisis. Deci catapeteasma actuală face parte „din adăogirile și împodobirea“ bisericii de către cel de al doilea ctitor al ei, Iordachi Balș cu soția sa Safta.

Icoanele mari sînt pictate de pictorul Ion Bontea, în anul 1868. Acest pictor, se spune că era din apropierea Pașcanilor, din satul Lunca-Pașcani și a fost ucenicul lui Grigorescu, probabil în perioada cînd marele artist împodobea, în stilul unic ce-i aparține, biserica Mănăstirii Agapia.

Cu ocazia lucrărilor executate în anul 1904, în timpul preotului Petru Filimonescu, s-au executat și cîteva scene de pictură murală, de către pictorul Neculai Tolea, pictură fără valoare artistică și istorică.

Dintr-un inventar ce se păstrează la Arhivele Statului din Iași, din anul 1845, rezultă că biserica a avut un inventar destul de modest. Sînt inventariate 3 rînduri de veșminte, două stihare diaconești, procovețe, un disc, un potir, două cădelnițe din alamă, șase candele din argint, chivot argintat, icoane de slujbă etc., inventar ce nu depășește inventarul modestelor biserici de la țară [24].

Majoritatea acestor obiecte sînt din timpul lui Iordachi Balș.

Parohia a avut și o casă parohială donată de Pr. Petru Filimonescu.

Despre acest preot ni se relatează că era administratorul moșiei Nicolae Roznovanu și că împreună cu primarul timpului, C. Neculcea, și cu stăruința directorului școlii primare, M. Busuioc, învățătorul lui Sadoveanu, *Domnul Trandafir*, au făcut primele lucrări urbanistice în Pașcani; trotuar, canalizare și aducțiune de apă potabilă. O stradă din vatra Pașcanilor îi poartă numele [25].

Tot din activitatea și prezența preoților din Pașcani la evenimentele vremii să evidențiem atitudinea curajoasă și corectă a unor preoți legată de alegerile de deputați din anul 1892. Toate acestea ne sînt cunoscute dintr-o scrisoare adresată de Nicolai Roset Roznovanu din Pașcani, la data de 1 ianuarie 1892, Mitropolitului Iosif Naniescu.

---

21. G. Balș, *op. cit.*, p. 192.

22. *Ibidem.*

23. Pr. Petru Pantelimon, *Scurt istoric al bisericii cu hramul „Sfinții Voievozi Mihail și Gavriil“ din orașul Pașcani,* dactilografiat, în inv. parohiei, p. 3.

24. Arh. Stat. Iași, *Colecția Manuscrise,* ms. 3, fila 27 v, 28 v, 29 v, 30 v, 31 v, 32 v; *Catagrafia averii bisericii de la Pașcani,* 1845.

25. Pr. Petru Pantelimon, *op. cit.*, p. 4.

Reclamantul arată că în data de 4 noiembrie 1891 „mulți membrii ai clerului din Pașcani au fost amestecați în mișcare" și s-au „ivit mari turburări și chiar versare de sânge provocate de instigatori socialiști, democrați, anarhiști și comuniști" [26].

Care erau acești preoți? „1. Supt protoereul Florescu din Pașcani (dușman neîmpăcat și personal al meu cu toate bunătățile ce am avut pentru Sfinția sa). 2. Preotu Antoniu din Bosteni capul vederat al destrăbălăției lor din Pașcani, și unul din șefii propagandei anarhice și socialiste în plasă. 3. Preotul Iordăchescu din Sodomeni" [27].

Scrisoarea era o urgență, fiindcă peste două zile urmau iarăși alegerile și prezența acestor „învederați protivnici" era un pericol. Este rugat Mitropolitul Iosif Naniescu ca sub un pretext sau altul aceștia să fie chemați la Iași, spre a nu provoca din nou tulburări alegerilor din ziua de 3 ianuarie.

Cum și în ce mod a „onorat" Înaltul Ierarh această stăruință nu cunoaștem.

Despre preotul Florescu știm că a fost paroh al bisericii „Sfinții Voievozi" din anul 1880, din data de 20 aprilie. Era născut în anul 1855 și absolvise Seminarul inferior. În această perioadă parohia avea 900 de familii, cu 2650 suflete [28].

Vrednic de reținut este și faptul că, urmașul preotului Nicolae Florescu, fiul acestuia, preotul Constantin Florescu, în perioada mișcărilor muncitorești, cu semnificații atît de frumoase și de puternice în acest centru muncitoresc, a luat parte activă la colectarea ajutoarelor pentru cei arestați, sau adăpostiți în pădurile de peste Siret [29].

Curtea bisericii parohiale a fost și cimitir pentru credincioșii localității pînă în secolul XIX.

În curte se află monumentul eroilor sovietici și români, cu o împrejmuire de beton.

Din anul 1975 aici funcționează și sediul protoieriei Pașcani într-o frumoasă și modernă clădire, ce se încadrează perfect arhitecturii orașului din zi în zi mai frumos.

Biserica „Sfinții Voievozi" rămîne un vestigiu de mare preț pentru această localitate, mărturie de artă și cultură, lăcaș de rugă și sfințire pentru toți cei ce aleargă la ea.

În prezent, biserica este supusă unor lucrări de restaurare și împodobire, prin executarea lucrărilor de pictură, cu respectarea formelor originale așa cum se cuvine unui monument de arhitectură, așa cum au lăsat-o și împodobit-o nemuritorii ei ctitori, Iordachi Cantacuzino și soția sa Alexandra, așa cum au înfrumusețat-o Iordachi Balș cu soția sa Safta.

Aceste însemnări sînt și un act de recunoștință celor ce ne-au lăsat-o nouă spre moștenire și tuturor celor care, peste veac, se vor închina în ea.

Prot. M. MOCANU

---

26. T. G. Bulat, *Din corespondența Mitropolitului Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu (1875—1902)*, în „M.M.S.", nr. 10-12 din 1982, p. 790.
27. *Ibidem.*
28. Administrația Casei Bisericii, *Anuar*, București, 1909, p. 365.
29. Pr. Petru Pantelimon, *op. cit.*, p. 4.

SCHITUL BUJORENI

În jurul vechii cetăți culturale a Bîrladului aflăm încă din vechime locașuri de închinare destinate mănăstirilor de călugări sau călugărițe.

Între așezămintele monahale din cuprinsul Eparhiei Romanului și Hușilor se numără și Schitul Bujoreni cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", ce se află așezat la nord-est de orașul Bîrlad, depărtare cca 20 km în fundul vîlcelei Bujoreni.

Despre acest așezămînt monahal de evlavie străbună, cît și a numelui avut pînă în 1935, ca și a înființării lui, ne folosim de știrile tradiționale și documentele ce s-au păstrat. Iată ce aflăm din tradiție: „În timpul unui boier mare Bujoreanu sau și mai înainte de el, erau pe moșia Zorleni, mulți mocani, unii veniți din Transilvania de la Bretcu, ce păsteau oile pe șesul Bîrladului și pe valea Bujorănilor. Mocanii aveau și măgari la turmele lor. Unul dintre măgari dispare și e găsit după cîteva zile de pădurar, la rădăcina unui stejar mare. În anul următor se întîmplă același lucru. În al treilea an, după întoarcerea de la tîrg a mocanilor ce-și vînduseră produsele, măgarul dispare în pădure și este găsit tot la rădăcina aceluiași stejar, stînd înaintea a trei lumini. Stăpînul oilor care era de față, crezînd că e la mijloc o descoperire cerească, se hotărî deci ca din banii ce erau în desagi, ca trei mii de lei, să facă cu ei o bisericuță, întrebuințînd pentru clădirea ei, lemnul acelui stejar ; iar pentru Sfînta Masă însuși tulpina stejarului cea groasă.

Pe stăpînul oilor îl chema Ion Bretcanu, iar pe pădurar Eftimie. Stăpînul oilor, nu se știa din ce pricină se întoarce acasă la Bretcu în Transilvania, iar banii pentru facerea bisericii îi încredințează lui Eftimie pădurarul, care după ce-și îndeplinește sarcina, se călugărește și ia numele de Pahomie. Acești doi, Ioan Bretcanu și monahul Pahomie sînt ctitorii de la început ai bisericii și deci, întemeietorii Schitului" (Econom Ioan Antonovici, Notițe istorice și tradiționale despre schitul Măgariu — 1911).

Iată ce ne confirmă și documentele cu privire la vechimea schitului. În anul 1533 exista un sat pe hotarul Bujorenilor care își avea numirea de: „Siliștea oilor" și care nume s-a schimbat în Bujoreni după numirea văii Bujorenilor (N. Iorga, „Studii și documente", VI, p. 11-14). Bazați pe tradiția amintită și documentul citat, întemeierea schitului se poate pune cu siguranță la mijlocul secolului XVI, deoarece la 1602, martie 27 Gheorghe Vornicu face un act de vînzare în care se vorbește de o porțiune de pădure din hotarul Bujorănilor și care este semnat și de Silion proegumen (N. Iorga, Studii și documente, p. 15). La facerea unui zapis de vînzare în anul 1707, pentru o moșie din Bujoreni a fost ca martor și „Ilie călugăr ot mănăstirea Măgariului" (N. Iorga, op. cit., p. 43).

În anul 1804, Lupu Pomană își vinde o vie pusă de el „care este la mănăstirea Măgarului". Zapisul este semnat de Ieromonahul Efrem, nacealnic ot sfînta mănăstire Măgariul, martor monahul Antim și monahul Pavăl Bularda" (Doc. nr. 204 din Descrierea moșiei Slobozia Zorleni de Bolomay, p. 16).

Mănăstirea a fost așezată pe moșia Bujorănilor.

În anul 1780, moșia Bujorăni, ajunge în proprietatea vornicului Gavriil Konachi, care a refăcut biserica schitului, tot din lemn, cum era mai înainte.

Gavriil Konachi moare la 1813 și dintre cei trei băieți ai săi, Ion se călugărește la Mănăstirea Florești, primind numele de Ioanichie și se așează la schitul de pe moșia tatălui său Bujorăni, în anul 1814 (V. Konachi, Logofătul Costachi Konachi — Iași 1887, p. 23).

Ioanichie Konachi venind la acest schit s-a supus tuturor regulilor monahicești, încredințînd egumenului banii ce avea de la moșia tatălui său.

Biserica schitului a fost clădită de la întemeierea ei din lemn, așa cum reiese din tradiție și documente, în veacul XVI și a dăinuit astfel pînă în anul 1840 „cînd Ioanichie Konachi desființînd biserica din lemn, făcută de tatăl său, ridică una de zid solidă, cum se vede și astăzi" (Dosar 195, Protoieria Tutova-Bîrlad).

Biserica, cu toate că este ridicată în ultima epocă a stilului moldovenesc, totuși prezintă „tipul arhitectonic al bisericilor cu planul treflat, format dintr-o navă unică, terminată printr-o absidă estică și altele două laterale, la vest cu un nartex închis nu prea spațios", conform liniilor modeste ale întregii clădiri (Petru Constantinescu, *Evoluția stilului moldovenesc*, Iași, p. 13).

Pridvorul este mai îngust decît restul clădirii, pe care se ridică turla clopotniței.

Biserica este zidită din cărămidă și mortar. Pereții sînt acoperiți cu același mortar și spoiți cu var într-o manieră uniformă, întreruptă puțin evident de muluri, din loc în loc, împărțind pereții în zone egale. Soclul ce înconjoară biserica este din piatră, cărămidă și tencuit cu mortar, mai lat decît zidul bisericii cu 0,05 m. Zidul are o grosime de 0,75 m, iar înălțimea zidului bisericii este de 8,15 m. Sub acoperiș cornișa este formată dintr-un brîu în jgheaburi, ce înconjoară toată clădirea. Biserica are o lungime de 22 m, iar lățimea altarului și naosului este de 6,70 m. Transeptul are o lățime de 10,50 m. Acoperișul bisericii și al clopotniței este în șarpantă, cu tablă galvanizată fiind destul de înclinat. Pardoseala altarului, naosului și pridvorului constă din scînduri de brad late de 0,30 m. Străni de lemn înconjoară interiorul absidelor și naosului.

Pictură interioară mai veche se află numai la catapeteasmă. Numele pictorului nu se cunoaște. Este însă o pictură în ulei, pe lemn, cu mijloace artistice, destul de bine reușită, utilizînd o tehnică bună, datorită cărui fapt se menține și astăzi în condiții bune. În catapeteasmă, la nord de ușa diaconească, se află icoana lui Ioanichie cel Mare, în locul Sfîntului Nicolae sau Sfîntului Ioan Botezătorul. „Chipul lui Ioanichie se vede exact înfățișat în icoana Sfîntului cuvios cu asemenea nume ce se află la catapeteasma bisericii din Schitul Măgariu și care icoană este pictată stînd însuși înaintea celui ce a lucrat-o, ca să-i semene" (Econom I. Antonovici, op. cit., p. 12).

Precum se crede această icoană a fost pictată mai tîrziu decît catapeteasma și adăugată în acest registru. Înfățișarea este de schimonah, avînd în mîna dreaptă metanii, iar în stînga crucea. Pe cap poartă camilafca, ce se prelungește peste umeri. Împrejurul capului are aureolă aurie. De pe umeri se prelungește mantia călugărească pînă la pămînt. Pe grumaz îi atîrnă epitrahilul de schimonah pe care se văd pictate cruci, mai jos capul de mort și cîteva cuvinte ce nu se pot descifra. Fondul icoanei este cafeniu. De o parte se vede o biserică cu trei turnuri, iar în planul depărtat, dealuri. Chipul feței este slăbănog și lungăreț cu barbă albă. „Această icoană are o vechime de 80 de ani. Ne bazăm pe data morții lui Ioanichie care a fost la 1680", scrie Vogoride Konachi în *op. cit.*, p. 25.

După înfățișarea sa care ne arată că era încă în putere putem deduce vechimea ei. Pictorul acestei icoane nu este cel ce a lucrat la catapeteasmă, ci vreun altul din acea vreme, sau vreun călugăr cunoscător al acestei arte.

Schitul a fost de călugări pînă în 1830, cînd Ioanichie Konachi îl transformă în schit de maici. Împrejurul bisericii sînt morminte de monahi și monahii care au viețuit aici. În anul 1934 schitul avea 14 maici, stareță și un duhovnic, ieromonahul Vavila Tupilatu.

Între anii 1955 și 1958 au fost pictați în ulei și pereții interiori ai bisericii de către pictorii Florica și I. Taflan.

Astăzi biserica este filiala parohiei Zorleni. Se oficiază slujba numai la 15 august, hramul bisericii, cînd vin credincioși din satele vecine spre a lua parte la slujbă cu toată evlavia la această vatră de sihăstrie românească.

Pr. Iorgu CODREANU

Însemnări

DRAMA UNUI DOCUMENT

In însemnarea „Țiban, Țibănești și Cărpeștii“ * redam : „Tălmăcirea de pe uricul vechiu de la Iuga voievod, din anul 6908 (1399), indicțion 8, luna lui noemvrie, în 28, a Sfîntului Mucenic Ștefan...“, prin care Iuga voievod, împreună cu „frații“ săi, Alexandru și Bogdan, dăruiește lui Țiban un sat pe Gîrbovăț și altul pe Bîrlad, în gura pîrîului Crasna, arătîndu-li-se hotarele [1]; descoperit la începutul secolului trecut, în casa diaconului Ioniță Cotan din fostul sat Brudurești, actualul sat Tansa, județul Iași.

In afara faptului că este cel mai vechi document original, scris pe pergament, aflat actualmente la Arhivele Statului din Iași, acesta prezintă și unele curiozități :

1. Nu se afla decît un fragment din fostul document, fiind considerat plastograf și rupt în trei bucăți, la 1825, în divan, respectivul fragment păstrat la Arhivele Statului din Iași reprezentînd doar a III-a parte din documentul original.

2. Autenticitatea uricului a fost apărată de A. D. Xenopol [2], recunoscută de N. Iorga [3], combătută la început de D. Onciul [4] și admisă apoi [5], recunoscută de Radu Rosetti [6] și combătută apoi [7]; nerecunoscută de I. Minea [8]; Gh. Ghibănescu recunoscuse autenticitatea uricului [9], îndoindu-se apoi [10].

3. A slujit istoricilor să stabilească cronologia unor date cu privire la succesiunea domnitorilor de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, cînd odată cu primenirea secolelor se primeneau și domnii și o mare parte dintre boierii cei mari în divan. A. D. Xenopol răspunde lui D. Onciul cu privire la Iuga Cariotovici și Iuga al II-lea din 1399 [11].

4. Indicțion 8, **element de cronologie de origină egipteană, indică o perioadă de 15 ani, introdusă de bizantini în cancelariile domnitorilor români prin intermediul slavilor de sud. De unde, leatul cu baza indicțion 8, după A. D. Xenopol, trebuie citită 28 noiembrie 1400, dar în anul 1400 pe tronul Moldovei era deja Alexandru cel Bun.**

Și cum îi bade Ioniță cu uricul acela tălmăcit de sfinția sa părintele Miron din Suhuleț? — îl întrebă un alt răzeș din satul Tansa pe Ioniță Cotan.

Apoi... Dumnezeu mai știe, îi răspunse badea Ioniță, cum s-o fi rătăcit la noi nu are cine să ne deslușească, căci noi aceștia din moșia Brudurești, nu știm să fi avut vreun amestec cu cei din Țibănești Buhlii. Dezamăgirea lui Ioniță Cotan fuse cu atît mai mare cu cît în uricul acela vechi nu se pomenea nimica de strămoșii săi, ci de strămoșul celor din Țibănești. Dar nu stătu prea mult pe gînduri, puse uricul într-o traistă și se repezi la cei din Țibănești Buhlii spunîndu-le despre ce este vorba.

---

* Vezi „M.M.S.“, LXIII (1987), nr. 1, p. 107-113.

1. D.R.H., A, Moldova, I, p. 3-4.

2. M Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, p. 24; A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ed. I, 2, p. 149.

3. *Ibidem;* N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 597.

4. *Ibidem;* D. Onciul, *Convorbiri literare*, XX (1887), p. 266.

5. *Ibidem;* D. Onciul, *Datele cronicelor*, în „Analele Academiei Române“, seria a II-a, tom. 27 (1905), secț. ist., p. 208.

6. *Ibidem;* R. Rosetti, *Cronica lui Ureche despre ocoalele iugaene*, Convorbiri literare, 24 (1891), p. 1009-1010.

7. Idem, *Pămîntul, sătenii și stăpînii în Moldova*, Iași, 1907, p. 132.

8. I. Minea, *Despre succesiunea domnilor Moldovei dintre Lațcu și Alexandru cel Bun*, p. 26, 27.

9. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, I-1, p. 1.

10. Idem, *Ispisoace...*, IV-2, p. 48-58.

11. A. D. Xenopol, *Revista pentru istorie, filozofie și arheologie*, 1885, IV, anul II, p. 714.

Mare le fusese bucuria celor din Țibănești Buhlii cînd li se povesti și li se citi tălmăcirea de pe uricul vechi, înmînîndu-li-se și pergamentul original, mai să nu le vină a crede, mai ales că se aflau și într-un proces cu căminarul Mihalachi de la o pădure ce se afla pe moșia lor și pe care boierul voia cu orice preț să le-o răpească.

Odată cu înmînarea uricului celor din Țibănești începe adevărata dramă pentru acest act vechi de patru secole.

Ajuns în mîinile boierilor de divan, aceștia îl iau drept cea mai veche chezășie de stabilitate a hotarelor satelor lor.

Incercînd, în cele ce urmează, să reconstituim drumul parcurs de dramaticul document, de-a lungul celor 587 de ani, vom începe tot cu Iuga vodă și cu Țiban de la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Cronicile țării cunosc un singur Iuga, cel dinaintea lui Alexandru cel Bun. El a domnit doi ani și a făcut multe lucruri bune în țară. A pus mitropolit pe marele Teoctist, „a descălecat orașe prin țară, a ales sate și le-a făcut ocoale și a dăruit ocine pe la voinicii ce făceau vitejii la oști“ [12]. În diplomatica internă documentul stă la baza stabilirii succesiunii la domnia Moldovei de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și înrudirii lui Iuga vodă cu descălecătorii Petru și Roman Mușat, dîndu-se frate și cu Alexandru cel Bun și Bogdan, primul urmîndu-i la tron în același an 6908, luna februarie 11, deci după 72 de zile, de la data emiterii acestui document. Roman voievod „stăpînul Țării Moldovei de la munte pînă la mare“ fiindu-i tată, iar Pătru voievod și Ștefan voievod unchi [13].

Indicționului — ca răstimp de 15 ani — aplicat la suma globală a anilor 6908 îi corespunde indictionul 8, întrucît în Pascalie nu se face distincțiunea anilor noi de la 1 ianuarie, ori 1 septembrie, ci se iau anii integrali, cum, citim și în Psaltirea de la Neamț, 1859, p. 202, la slova Pascaliei [14].

Țiban este unul dintre predecesorii răzeșilor de mai tîrziu din satele Vovrești, comuna Băcești, județul Vaslui și Băcești, care a slujit „întru sfinți odihniților, părintelui nostru, lui Petru voievod și lui Roman voievod, Ștefan voievod“, iar la data emiterii documentului slujea „cu dreptate și credincioasă slujbă“ lui Iuga voievod.

El, Țiban, nu era un pan, ci sluga noastră, ce-i drept, el slujise mai înainte lui Petru vodă, Roman vodă și Ștefan vodă, dar sub niciunul nu-i numit cu titlul de boier (pan). Uricul face parte din rîndul actelor emise de domni, care întăresc acele ordine militare de: capitaneus, jupani, membri ai casei domnitoare, boieri = pani, formați din curteni sau slugi.

Pentru a se înțelege poziția lui Țiban în ierarhia societății de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, mă voi sprijini pe precizările făcute de Dimitrie Cantemir cu trei secole mai tîrziu, cînd ne vorbește de cele trei ordine militare, în Descrierea Moldovei, atît de bine înrădăcinate în tradiția orînduirii feudale din Moldova, încît nici după trei secole nu se modificase și pe care vrem să le reamintim în continuare. Primul loc aparținea boierilor mari, boieri ce făceau parte din suita personală a voievodului, numiți personal de către acesta și care dețineau dregătoriile principale în stat. Cea de a II-a categorie o formau curtenii, care moșteniseră vreun sat de la înaintașii lor. Iar a III-a categorie și cea din urmă dintre cetățenii liberi o forma călărașii, care pentru posesiunile primite de la voievod aveau obligația să participe în timp de război alături de voievod, pe cheltuiala și cu armele cumpărate de ei. Fără nici un fel de îndoială, Țiban făcea parte din ultima categorie.

Faptul că Țiban este pomenit pentru prima dată în rîndurile boierilor din suita lui Alexandru cel Bun, imediat după suirea acestuia pe tronul Moldovei, ne face să credem cu toată certitudinea că s-a numărat printre susținătorii voievodului în obținerea tronului.

Țiban se săvîrșește din viață, imediat după 29 iunie 1401, dată după care nu mai apare pomenit nici într-unul dintre documentele emise de Alexandru cel Bun.

După Țiban cel bătrîn, uricul trece în mîinile descendenților săi, Țiban

---

12. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XV, Iași, 1926, p.1.
13. Idem, *Ispisoace și zapise*, IV-2, Iași, 1915, p. 48.
14. *Ibidem*.

fiul și sora sa Ileana, care la rîndul lor îl lasă lui Toma și sorei acestuia Soriţa, copiii Marinei, fiica lui Ţiban de la care trece la data de 22 ianuarie 1489 în posesia lui Danciu și fraţilor săi Giurgiu, Marincăi și Oltei copiii lui Petru Brudur în urma vînzării făcută acestora din urmă a unei jumătăţi din satul Băicăuţi, unde a fost Hodor vătăman, pe pîrîul Suhuleţilor, de către Toma și Soriţa, fiii Marinei, fiica lui Ţiban.

Uricul ajungînd în mîinile celor din Brudureşti, la care rămîne timp de alte trei secole, ca în cele din urmă să-l întîlnim la Ioniţă Cotan din satul actual Tansa de la începutul secolului trecut, ne dovedeşte descendenţa răzeşilor din seminţia lui Oană Giuratul, Oană Portarul și Petru Brudur, care au stăpînit aici în tot secolul al XV-lea.

Toate acestea, după cca trei secole, timp în care s-au succedat 12 generaţii de descendenţi din Danciu și fraţii săi, posesorul uricului de la începutul secolului al XIX-lea nu mai avea de unde cunoaşte proveniența sa, un lucru însă fiind cert: respectiv cei din satul Ţibăneştii Buhlii, în ciuda faptului că satul poartă numele lui Ţiban, erau urmașii Brudurilor nicidecum ai lui Ţiban și se înrudeau cu cei din satele de astăzi Tansa și Suhuleţ [15].

Un alt document din 12 martie 1533, vine să ne elucideze starea urmașilor lui Ţiban, pe care-i întîlnim în satul vecin celorlalte două sate, Tansa și Ţibăneştii Buhlii, Vovreşti, astăzi aparţinînd comunei Băceşti, judeţul Vaslui. Soriţa, aceeași Soriţă din 1489, ajungînd în pragul săvîrșirii sale din viaţă, după alţi 44 de ani împarte satul Vovreşti fiilor săi, după cum urmează: „Partea cea de sus au dat-o slugii noastre lui Lazăr și cu heleşteu ci l-au făcut singur la capul Piscului, iar cealaltă parte de sat, partea de mijloc ca să fie surorii lui a Fetii și cu heleşteu în partea Ursoaiei, iar partea de gios, aceluiași sat, au dat Anuşcăi și iarăși cu iazul în pîrîul Ursoaiei“ [16].

Dacă timp de patru secole respectivul document nu a fost tulburat de nimeni, rămînînd moştenire de la generaţie la generaţie în mîinile răzeşilor sus-pomeniţi, începînd cu secolul al XIX-lea, devine subiect de discuţie și contradicţie, atît pentru boierii și domnii Moldovei, cît și pentru cei mai iluştri istorici din ţara noastră, purtînd amprentele fiecăruia dintre aceştia, devenind valoros nu pentru ceea ce redă în cuprinsul său, cît mai ales prin însăși valoarea pergamentului.

La 20 martie 1801, Constantin Ipsilante voievod, avînd uricul în mîinile sale arăta: „Intrînd însumi domnie me în cercetare pricinei și a scrisorilor de ambe părţi, însuș jăluitorii (Pavăl Becer, Anastasie Grecul și Radul Handoca) mai în urmă au cerut ca să se dovedească la faţa locului sămnele ce să cuprind în ispisocul acela de la Iuga voievod din leat 6908 noembrie 18, arătînd că să mulţumesc să-și stăpînească moșia lor Ţibăneştii după ispisocul arătat“ [17].

Boierii de divan: C. Balș logofăt, Iancu Razu Iogofăt, T. Balș vornic și Vasile Costachi vornic, cercetînd uricul, în anaforaua lor arătau: „Drept acea după dreptate ce s-au cunoscut am giudecat ca răzeșii de Ţibăneşti să aibă a stăpîni moșia lor Ţibăneştii întocmai după sămnile acelui ispisoc a lor ce au de la Iuga vodă și mai mult să nu se întindă în trupul moșiei Armășenilor“ [18].

Răzeșii din Ţibăneştii Buhlii merg pînă într-acolo încît încearcă să identifice hotarele menţionate în uricul lui Iuga voievod, după 402 ani, pe teren: „Măcar că pînă a nu hotărî m-am luat cu răzeșii după planul hrisovului ca doară voi găsi chiar cele adevărate sămne ce le scrie hrisovul și cît pentru cele nestatornice sămne, precum iaste pîrîul Păduricei și drumul cel mare și stejarii au rămas nici o îndoială că în curgerea de 300 ani ce au trecut de atunci și păn-acum, că nu ar fi perit? Iar din cele statornice sămne, cele mai multe n-am găsit chiar acele ce le scrie hrisovul, iar două sămne de la margine despre Vovrieşti s-au pus cu prepus, adica movila veșnică și valea peste care scrie hrisovul că trece de merge la movilă, căci îndestulă cercetare am făcut împreună cu răzeși și altă movilă decît capătul acelei ce cu piscul rătund, care s-a socotit de către toţi că acela ar fi veșnica

---

15. D.H.R., A, I, p. 15.
16. *Ispisoace...*, I-1, Iași, 1906, p. 29.
17. *Ibidem*, IV-2, p. 51.
18. *Ibidem*, p. 52.

movilă nu am găsit. Asămenea cercetare am făcut și pentru vale și care dintre aceste două văi să fie cea adevărată vale ce o scrie hrisovul nu să poate ști“ [19].

Prețiosul document devenind subiect de dispută între răzeși și comisul Mihalachi, acesta caută cu orice preț să-l facă dispărut, înaintînd la 9 martie 1825 jalbă lui Ioniță Sandu Sturza voievod arătînd: „Și prin pătrunzătoare cercetare înaintea Înălțimei tale, dovidindu-se plastograf, nefiind în rîndurile uricilor vechi, după cum s-au văzut și s-au cunoscut, s-au rupt în trei în divanul înălțimei voastre, rămînînd la răzeși copii în limba moldovenească, încredințată de dumnealui vornic Tăutul, care atunci era ban, precum și originalul cercetării logofătului Donice și copia ei încredințată de dumnealui logofăt Dimitrie Sturza, cu chip oprindu-le pi furiș, atunci în divanul domnesc, ca după vreme să mă poată supăra. Preaînălțate doamne, fiind și copia ispisocului plastograf și harta pomenită și originalul mărturiei logofătului Donici, cu copia aceea încredințată, sînt rămase la stolnicul Haciul... și stolnicul Haciul le mistuiește, nevrînd să le dea pentru gîndul cel rău, cu toată plecăciunea mă rog să fie înaltă poruncă ca omul gospod să meargă să le iei și trecîndu-se în întăritură să se rupă, înaintea înălțimei voastre“ [20].

Ioniță Sandu Sturza în buiurdiul său dispune:

„Căci mai întîi acel ispisoc făcîndu-se cu pătrundere luare aminte s-au văzut slovile noî și nepotrivite cu acelor vechi scriitori în limba sîrbească la cele mai multe locuri ras și sparte. Asămenea și veleatul nepotrivit și scris prin slovile arătate... în giudecata de la 1801 să arata că ar fi fost din 6958, iar prin jalubele lor de acum numindu-l din 6908, osebită această închipuire de ispisocu de ar fi fost adevărat s-ar fi mărturisit de ispisoacele cele după dînsul, arătate de la domnul Ștefan vodă și Petru vodă, precum se mărturisește ispisocul domnului Alexandru voievod. Și așa nefiind nici mărturisit de alte ispisoace și neasemănate cu slovile celor vechi scriitori și întru celelalte prihăniri ce s-au arătat de la anul 1801...“ [21]. **În urma acestei concluzii s-a rupt în trei de către Ioniță Sandu Sturza și s-a declarat plastograf.**

Concluziile de mai sus se dovedesc vădit tendențioase, în scopul de a da cîștig de cauză boierului.

Pergamentul ce se păstrează la Arhivele Statului din Iași, după 587 de ani, nu prezintă nimic neobișnuit, fragmentul conservat nu prezintă nici într-un loc rosături sau spărturi. Numai la îndoituri, literele sînt șterse de vechime. După cum constata și M. Costăchescu unul dintre cei mai autorizați cunoscători ai documentelor vechi: „Nici unul din elementele lui nu-mi arată a fi un falșificat. Limba și stilul sînt cele obicinuite uricilor interne păstrate, cam din aceeași vreme“ [22].

Gh. LUPAȘCU-SUHULEȚEANU

---

19. *Ibidem*, p. 54.
20. *Ibidem*, p. 56.
21. *Ibidem*, p. 57.
22. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 24.

Recenzii și note bibliografice

† Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, **Calendar de inimă românească,** Sibiu, 1988, 406 p.

O nouă apariție. A doua din anul acesta, tot atît de voluminoasă și tot atît de interesantă ca „Romanitate, continuitate, unitate".

În *Cuvînt înainte* (p. 1-8), I.P.S. Antonie, Mitropolitul Ardealului, motivează de ce a numit cartea de față așa și nu altfel. Ce frumos se evidențiază că „intrarea în istoria și cultura patriei e bucurie și școală... pentru toți cei ce vedem același soare, aceeași lumină, aceiași munți, aceleași cîmpii, aceleași zăpezi și vorbim aceeași limbă" (p. 6). Citind, recitind și judecînd aceste „justificări", nu-i greu să înțelegi că apariția de față nu-i scrisă cu sînge rece, ci e într-adevăr cum o cere și titlul, scrisă cu inima și de la inimă și trebuie să ajungă la inimă, să fie primită și citită cu inima și dacă se poate numai cu inima. Și noi știm că românii au avut totdeauna suflet și inimă mare.

Calendarul de inimă românească are două părți: prima cuprinzînd nume, date, evenimente, este intitulată: *Istorie pe cîteva file de calendar* (p. 9-154), iar partea a doua: *Amvonul în slujba credinței strămoșești, a istoriei și a culturii românești* (p. 153-363). În continuare pînă la pagina 406 sînt *indice de nume, indice de locuri și cuprinsul.*

Din partea întîia trebuie reținute cîteva prelegeri între care cea despre „Patrie", unde autorul parafrazînd zicala că „Sîngele apă nu se face" arată că „sîngele nu moare niciodată ci se transmite. În noi trăiesc toți strămoșii noștri. Sîntem contemporani cu ei și ei sînt cu noi. Apărîndu-le memoria, ne apărăm pe noi. Noi sîntem prelungirea lor în istorie, precum urmașii vor fi prelungirea noastră". Sînt doar cîteva spicuiri și cartea e plină de astfel de mărturisiri pe cît de minunate, pe atît de adevărate. „A ieși din Patrie, precizează autorul — înseamnă a ieși mai întîi din tine însuți", iar cînd pămîntul dintru care am fost făcuți ne primește iarăși întru ale sale, chiar dacă inima noastră se oprește, bate fără încetare inima cea mare a pămîntului. Și noi sîntem în același ritm cu cei rămași în care sîngele nostru a trecut reîntinerit. Și tot așa, din generație în generație, ca într-o tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte, ne petrecem pînă la sfîrșit sau pînă în vecii vecilor, pentru că românul n-are sfîrșit. Și pentru că tîrgul istoriei, mai ales pentru românii din Transilvania a fost făcut și impus nouă de alții, autorul socotește important să amintească că aici s-au rostit pentru prima dată cuvintele rămase nemuritoare ca: „Deșteaptă-te Române", „Limba noastră", „Noi vrem să ne unim cu țara" sau „Soarele pentru toți Românii de la București răsare". A doua prelegere, ni-l prezintă pe cel ce a iubit patria fără cruțare: „Din mila lui Dumnezeu, Domn și mare voievod, singur stăpînitor și de sine stătător" — „Domn a toată Țara Românească și al părților de peste munți... și pînă la Marea cea Mare", Mircea cel Bătrîn, neîntrecut diplomat și mare comandant de oști. El este cel despre care Eminescu scria mărinimos: „Orice gînd ai împărate și oricum vei fi sosit / Cît sîntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit". Încă o dovadă de mărinimie românească ca cineva să-ți vină neinvitat și neașteptat, să te ponegrească și tu să-i dai „bineațe". Mai departe ni-l arată pe Avram Iancu, martir și apostol al neamului, „Craiul munților" sau „Regele codrilor", jertfit de marea nobilime pentru crezul său de libertate, egalitate și naționalitate (p. 35, 40). Lui Constantin Brîncoveanu cel care cu fruntea senină și nimănui plecată decît lui Dumnezeu, a primit cu chip senin cununa de martir, îi sînt rezervate două capitole : *Constantin Brîncoveanu în istoria, în cultura și în inimile românilor* și *O completare inedită asupra traducerii în germană la „Cronica vieții lui Constantin Brîncoveanu"*, după Radu Greceanu. De fapt, sînt două completări făcute de J. Christian Engel (1770—1814). Între paginile 116 și 131 ni se prezintă o *Istorie a civili-*

zaţiilor a lui Jean Delorme, apărută pînă acum în trei ediții la Paris în anii 1949, 1954 și 1969, în două volume însumînd peste 500 pagini. Este vorba aici de francezi, englezi, americani, italieni, austrieci, germani, olandezi, evrei, vietnamezi, egipteni, unguri, ruși, bulgari, cehi etc., cu evenimente ce se pierd uneori în amănunte, dar spre marea noastră surprindere facem cu amărăciune constatarea că românii lipsesc aproape cu desăvîrșire. Și dacă volumul II, deși confuz, amintește cîteva date, unele fără importanță prea mare, pe tot parcursul volumului I, întîlnim doar amintit faptul că „Aurelian evacuează Dacia". Prin 1960 apărea tot la Paris o altă „Istorie Universală" sub semnătura pretinsului învățat Marcel Dunan, care nu amintea nici măcar atît. Desigur, zice autorul, erorile se mai pot ierta, omisiunile nu. Legăturile românilor cu Viena, înființarea și scopul asociației „România Jună", rolul cultural al acesteia asupra formării multor intelectuali români veniți aici la studii, contribuția coloniei și Bisericii române din Viena la menținerea limbii și tradiției românești în inima Austriei, ne sînt relatate în capitolul *„Românii și Viena"*. Alte două bucăți, ambele publicate în paginile Telegrafului Român, ne aduc aminte în legătură cu războiul I și al II-lea mondial. O trecere în revistă de ani, nume și evenimente deosebite în părțile Oradiei, de la înființarea Episcopiei și pînă în zilele noastre, ne sînt redate în paginile 136-150 în *„Legea Românească în părţile bihorene"*.

Partea a doua *Amvonul în slujba credinţei strămoșești, a istoriei și a culturii românești,* cuprinde mai multe capitole între care: a. Transilvăneni în Moldova — moldoveni în Transilvania. Transilvăneni în Moldova au fost cu siguranță și pînă în secolul XIV, deși autorul începe cu Dragoș și cu Bogdan veniți în Moldova de peste munți, apoi Ștefan cel Mare și Petru Rareș aveau cetăți în Transilvania. Mulți episcopi atestați la Vad au fost moldoveni. Mulți transilvăneni erau hirotoniți în Moldova. Avem astăzi în Moldova foarte multe familii cu numele de „Ungureanu" sau sate „Ungureni". Nu sînt altceva decît români veniți din Transilvania și stabiliți aici, după uniație și distrugerea mănăstirilor transilvănene, Găsim apoi mulți tipografi, profesori și oameni de cultură, care au funcționat cînd în Transilvania, cînd în Moldova. b. În ce privește biografia lui „Petru Movilă", autorul argumentează că acesta a fost fără nici o tăgadă, fiu de domn moldovean. c. Sava Brancovici este apărat în fața șovinismului canonicului unit Augustin Bunea care în culori cît se poate de negre în revista „Perspectiva", îl ponegrește și-l calomniază pe venerabilul apărător al Ortodoxiei, schingiuit, maltratat și sacrificat pentru această cauză dreaptă. d. Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara sînt de asemenea puși în lumină prin însemnarea de pe o carte a popii Grigorie din Boz din 1744. e. În capitolul *Antim Ivireanul și destinul său tragic,* autorul, în paginile 202-207, arată că și alți ierarhi de seamă ai Bisericii noastre și-au dat obștescul sfîrșit în condiții nedemne, departe de țară sau scoși din scaun, dar nici unul n-a suferit ca marele mitropolit Antim, din tinerețe, de cînd ajunsese sclav și pînă cînd Nicolae Mavrocordat dorindu-i moartea, îl reclamă la Constantinopol, unde grecii „fără să-l fi văzut vreodată și fără să-l asculte", îl scot drept „vrăjitor și criminal", îl caterisesc și-l trimit în exil tocmai în muntele Sinai, nemaiajungînd acolo. f. Despre alt ilustru ierarh, Ilarion de la Argeș (1820—1821 și 1828—1845), om cu idei, cu frica lui Dumnezeu, împodobit cu învățătură, cuvios, cu smerenie și destoinic și cu cercare de a ocîrmui, vechi prieten și prim sfetnic al lui Tudor Vladimirescu, vorbesc paginile ce urmează. Cît de mult era acest vlădică împotriva boierilor, se vede dintr-o scrisoare trimisă domnitorului Grigore Ghica, în care îndeamnă „să se apere de aspidele și năpîrcile care îi încolătăcesc scaunul". Și tot aici zice: „Nu e de laudă a domni peste averile supușilor, ci e de laudă a domni în inimile lor". g. Chesarie al Buzăului, cel care reînviorează Centrul eparhial, seminarul, tipografia și viața bisericească de după cutremurul din 1838 și care înființează prima foaie bisericească „Vestitorul", fiind și el alături de domnul Tudor și de pandurii săi, este de asemenea prezent în paginile acestei cărți. h. Lui Șaguna, cel „a toate întemeietor", Înalt Prea Sfințitul

Antonie urmaș în scaun, îi dedică cinci capitole, el fiind cel care „pe românii ardeleni din adîncul lor somn i-a deșteptat și i-a tras către tot ce-i adevărat, plăcut și bun". Atît de mare a fost Șaguna pentru ardeleni, încît unul din biografii săi, parafrazînd textul evanghelic, spunea că „toate printr-însul s-au făcut și fără de dînsul nimic nu s-a făcut, din cîte s-au făcut" (p. 238). O altă prelegere ținută cu ocazia împlinirii a 125 ani de la înființarea Astrei (în 1986), despre „Ctitorii și ctitoriile ei", asociație în care tot la propunerea lui Șaguna au activat români din toate cele trei provincii românești, ne este prezentată în extenso, de la p. 280 pînă la 321.

Altă comunicare, tot atît de interesantă și de documentată ne vorbește despre „Telegraful Român în conștiința Transilvaniei și România în conștiința Telegrafului Român" (p. 322-344), arătînd că publicația respectivă a fost de la înființare și pînă astăzi ca o ploaie bogată peste un pămînt uscat, „un instrument al asigurării continuității românești, o voce a națiunii în lupta pentru supraviețuire și afirmare a dreptului pentru existență". În continuare, autorul revine asupra „Epocalului Circular milenar" al mitropolitului Miron Românul. Martirizarea protopopului Vasile Cățaveiu și activitatea revistei „Predicatorul" — sînt ultimele capitole ale cărții, aceasta încheindu-se cu un indice de nume și de locuri.

Ca și toate celelalte publicații ale eruditului și talentatului teolog și scriitor, cartea de față, rezultat al unei munci migăloase de „arhivar" dă la o parte „colbul uitării" și scoate la lumină multe chipuri de clerici și intelectuali, fie uitați, fie încondeiați părtinitor de către așazișii „cercetători".

Pe parcursul prezentărilor întîlnim și 50 reproduceri alb-negru, între care chipuri de vlădici, de monahi, de voievozi și luptători, de reprezentanți ai Astrei, de redactori și colaboratori la Telegraful Român, de case, biserici și clădiri în care cei de mai sus au slujit și au trudit, reproduceri din primele numere ale Telegrafului, portul popular transilvănean, evenimente legate de marea Unire etc. Toate acestea recomandă de la sine cartea.

Înscriindu-se în șirul unor alte valoroase apariții editoriale ale Înalt Prea Sfințitului Mitropolit dr. Antonie Plămădeală, lucrarea prezentată reflectă grăitor strădaniile unui mare cărturar bisericesc și contribuțiile I.P.S. Sale vor rămîne în panteonul culturii noastre bisericești și patriotic-românești.

Protos. Ștefan GUȘĂ

I. Dură, **La consécration du Saint Chrême dans l'Eglise Orthodoxe Roumaine entre XVI-e et XIX-e siècles,** în „Ephemerides theological Lovaniensis" decembrie 1986, Leuven-Louvain.

Autorul acestui foarte interesant studiu este Pr. dr. I. Dură, care-și desfășoară activitatea pastorală în fruntea comunității ortodoxe române din Olanda. Studiul pe care-l semnalez, scris de acest preot, după știința și opinia mea, cel mai documentat studiu de pînă acum, referitor la sfințirea Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română, ca și revista „Mărturie Ortodoxă" pe care o. editează el în Olanda (pînă acum au apărut 10 numere), demonstrează concludent că acest slujitor își îndeplinește exemplar misiunea preoțească în fruntea unei comunități ortodoxe române de peste hotare și, în același timp, își întregește și sistematizează cunoștințele privind diferite probleme teologice, cercetînd biblioteci și întreținînd legături cărturărești cu teologi renumiți.

În prima parte a studiului autorul se ocupă de consacrarea Sfîntului și Marelui Mir în Biserica constantinopolitană, apoi, rînd pe rînd, în celelalte Biserici Ortodoxe, reliefînd faptul că Patriarhia constantinopolitană consacra singură, la început, Sfîntul Mir pe care-l distribuia și celorlalte Biserici. Cu timpul, toate Bisericile Ortodoxe Autocefale, în virtutea faptului că sfințirea Marelui Mir este un act de disciplină bisericească, l-au pregătit ele însele fără a se abate de la învățătura dogmatică a Bisericii.

Amintind că, în țările noastre, s-a sfințit Marele Mir de către patriarhi care, ocazional, se aflau la noi, întemeiat pe o bogată bibliografie, autorul expune împrejurările și condițiile în care Biserica Ortodoxă Română a fost recunoscută Biserică Autocefală, în anul 1885. Urmare acestui act, în calitate de soră a celorlalte Biserici Ortodoxe Autocefale, a procedat și la consacrarea Sfîntului și Marelui Mir necesar dreptcredincioșilor români, fără a rupe legăturile dogmatice cu Patriarhia constantinopolitană.

Remarc, încă o dată, bogata bibliografie folosită de autor și construcția sistematică a studiului, cu observația că sîntem în fața unei contribuții cărturărești valoroase, binevenită clericilor și dreptcredincioșilor români și, deopotrivă, celorlalte confesiuni creștine.

Pr. Scarlat PORCESCU

Protos. Macarie Ciolan, **Mănăstirea Secu,** Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1987.

La împlinirea a peste 385 de ani de la întemeierea Mănăstirii Secu, actualul stareț, Prea Cuviosia sa Macarie Ciolan, a alcătuit o monografie de aproximativ 200 de pagini pe care o prezentăm publicului cititor în părțile ei esențiale, invitîndu-l s-o citească pentru a afla din ea ceea ce nu s-a știut pînă acum.

Mănăstirea Secu este situată la 18 km. departe de Tîrgu Neamț. În ea s-au format, în vremuri îndepărtate, cărturari ca mitropolitul Varlaam, vlădici ca: Ghedeon, Misail, Ioan Iorest, Mitrofan și Amfilohie, stareți vrednici și păstrători cu sfințenie ai valorilor artistice și ai tradițiilor monastice. Așa cum arată azi, Mănăstirea Secu și anexele ei este cea mai bine îngrijită dintre toate mărețele clădiri cu care se poate compara. Cine o cercetează cu atenție este uimit de proiectele de viitor în care se încadrează.

Episcopul Melchisedec Ștefănescu — vorbind despre începutul Mănăstirii Secu — spune că pe la mijlocul veacului al XV-lea, pe locul unde este azi Mănăstirea Secu, era o sihăstrie numită „Schitul lui Zosima", după numele primului sihastru cunoscut. Mai tîrziu, pe la 1530, Petru Rareș, domnitorul vremii, zidește biserica acestui schit, făcînd-o ctitorie voievodală, ce va dăinui pînă la 1821, cînd va cădea pradă dezastrului provocat de incendiul de atunci. Locul acestui schit l-a luat noua ctitorie a vornicului Nestor Ureche' — Mănăstirea Secu — care a fost construită din zid de piatră, ceva mai la deal de vechea așezare, la aproximativ 100 m., în anul 1602.

Nestor, Nistur sau Nistor — cum este menționat în documentele vremii — este fiul lui Maxim Ureche și al soției acestuia, Dumitra. Se crede că s-a născut în preajma anului 1550, fiindcă în anul 1572 și apoi în 1591 îl găsim îndeplinindu-și cariera politică — cu slujba de uricar — la logofeția cea mare. Era unul dintre cei mai instruiți boieri moldoveni de la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea.

S-a crezut într-o vreme că el este autorul cronicii scrise de fiul său Grigore. Oricum, în cronica fiului se întrevăd amintirile tatălui. În 1640 se construiește schitul Sihăstria, acum Mănăstirea Sihăstria, care a fost sub oblăduirea Mănăstirii Secu, pînă în anul 1950.

În vremea starețului Ghedeon, între anii 1639 și 1645, s-a construit la Mănăstirea Secu, în partea de sud-vest, paraclisul „Adormirea Maicii Domnului".

De-a lungul anilor au avut loc lucrări de construcții la chilii. Se va picta catapeteasma bisericii „Sfîntul Nicolae" în vremea starețului Sofronie.

În perioada 1802—1810, în timpul egumenului Ilarie, se construiesc o serie de chilii noi pentru Mănăstirea Secu. Pe vremea stăreției lui Benedict (1818—1821) se abat asupra Mănăstirii Secu mari nenorociri provocate de luptele eteriștilor cu turcii în Moldova. Acum s-a abătut cel mai mare incendiu asupra mănăstirii, provocînd mari distrugeri.

Acestor distrugeri le-au urmat alte nenorociri. Rezultatul acestui dezastru duce la pustiire. A urmat apoi reconstruirea chiliilor, a bisericii Sfîntul Nicolae și a celorlalte clădiri anexe. Între anii 1812 și 1828, se fac lucrări la biserica mare care a fost lungită și reparată.

În 1833, se va construi pe temelie de piatră și zid biserica „Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul", din cimitirul mănăstirii „pe locul bisericuței de lemn a lui Zosima", mistuită de incendiu în 1821. Abia în anul 1850, biserica mare a mănăstirii a fost restaurată și adusă la starea inițială, dată cînd s-a executat catapeteasma și pictura în ulei, precum și înnoirea acoperișurilor la biserici. De la 1857, situația mănăstirii începu să se îmbunătățească.

În 1897, Mănăstirea Secu era supusă canonic Mănăstirii Neamț. Aceasta îl face pe Mitropolitul Pimen Georgescu să înainteze ministerului de resort, la 28 septembrie 1910, o cerere prin care va arăta importanța Mănăstirii Secu și va saluta despărțirea ei și a schiturilor Sihăstria și Sihla de Neamț.

La această adresă, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice răspunde pozitiv cu obligația ca Mitropolia să întocmească două proiecte de buget : unul pentru Mănăstirea Neamț și altul pentru Mănăstirea Secu cu schiturile Sihăstria și Sihla. Ele au fost acceptate de Ministerul de resort.

În 1957, s-a comemorat la Mănăstirea Secu împlinirea a 300 de ani de la trecerea către Domnul a Mitropolitului Varlaam.

Din 1925 pînă în 1935, viața Mănăstirii Secu a fost zbuciumată prin schimbarea mai multor stareți la conducerea ei.

Din 1950, sub conducerea starețului Visarion Scripcă, Mănăstirea Secu va deveni autonomă definitiv, situație pe care o are și azi.

Aspectul actual al incintei se datorește lucrărilor din timpul Mitropolitului Iustin Moisescu, continuate de către urmașul său în jilțul vlădicesc, acum Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte TEOCTIST.

După acest istoric al vieții călugărești de pe valea Secului, și al Mănăstirii Secu, de la întemeiere pînă în prezent, în capitolul al treilea se face o descriere a bisericilor mănăstirii Secu.

Prima dintre ele este biserica mare. A fost construită din piatră și cărămidă, de meșteri locali, ctitorită de Nestor Ureche și soția sa Mitrofana, avînd ca hram „Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul". Pe pergamentul din mîinile Sfintei Fecioare Maria se poate citi în limba slavonă următorul conținut : „Dumnezeule atotputernic, apleacă-ți urechea Ta la rugăciunea mea și primește darul robilor Tăi și apără-i de orice rea întîmplare văzută sau nevăzută". Pe celălalt pergament din mîna Sfîntului Ioan Botezătorul se poate citi : „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, primește rugăciunea Fecioarei care Te-a născut și fii milostiv robilor Tăi care își închină rugăciunile și modestele lor daruri și păzește numele robilor Tăi de orice necaz și nenorociri acum și în viitor".

La mormîntul ctitorului Nestor Ureche este pictată scena „Cina de la Mamvri" sau „Filoxenia lui Avram". Picturile originale păstrate în interior, cît și în exterior, au împodobit cîndva partea originală a bisericii lui Nestor Ureche, ele evocînd farmecul și bogăția artei bizantine.

Lucrarea Părintelui protosinghel Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Secu, se încheie cu două capitole: „Colecția de artă bisericească" și „Mănăstirea Secu — vatră de cultură și simțire românească".

Monografia Părintelui protosinghel Macarie Ciolan este o lucrare de prestigiu alcătuită pe parcursul mai multor ani, adunînd în ea tot ce caracterizează Mănăstirea Secu. Fiecare capitol este lucrat cu atenție adunînd în el toate datele existente azi.

Un merit deosebit al cărții mai este acela de a fi ilustrată în mod convingător pentru ceea ce reprezintă Mănăstirea Secu.

Prof. dr. I. D. LĂUDAT

Gala Galaction, **Mihai Eminescu,** Ediție, cuvînt înainte, note și indice de *Gheorghe Cunescu*, Iași 1987, 159 p.

Eminescu este considerat Luceafărul poeziei românești, așa cum Sadoveanu a fost numit Ceahlăul literaturii noastre. Și, pe bună dreptate, deoarece poporul nostru se mîndrește cu opera eminesciană, atît de complexă și diversă, creată cu iubire de patrie, de om, de frumos, cu ceea ce are mai valoros un geniu, aceasta constituind o sinteză fecundă a unor sublime și profunde idei și a celor mai nobile sentimente exprimate de umanitate.

Nicolae Iorga l-a considerat „expresia integrală a sufletului românesc"; Arghezi îi închina, smerit, „o laudă de seară, un acatist"; iar Constantin Noica spunea că este un „rege al cugetării", un *uomo universale* pe linie de cultură, „un miracol al culturii românești" și „omul deplin" al ei. Preotul profesor și scriitor Gala Galaction l-a socotit, totodată, și unul dintre cei mai mari artiști naționali din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Încetul cu încetul, el a fost absorbit de valoarea și frumusețea operei eminesciene care a pătruns fecund în conștiința sa. A scris despre Luceafărul poeziei românești în mai multe rînduri, manifestînd un interes activ și publicistic, ținînd conferințe, vizitînd locurile pe unde a trecut poetul și scriind despre acestea, reintegrîndu-l la loc de cinste în panteonul literaturii noastre, făcînd prin aceasta un act de cultură și de patriotism totodată.

Tot ceea ce a scris preotul Gala Galaction în legătură cu marele poet național s-a înmănuncheat într-o lucrare valoroasă, apărută prin grija Părintelui Gheorghe Cunescu la Editura ieșeană „Junimea".

Lucrarea începe cu un revelator *Cuvînt înainte* al Părintelui Gheorghe Cunescu, intitulat *Eminescu în conștiința lui Gala Galaction* (p. 5-25). Preotul și profesorul de teologie Gala Galaction (pe numele său adevărat Grigore Pișculescu, 1879—1961), de loc din Dideşti (Teleorman), nu a auzit chiar de la început de numele poetului ce începea să lumineze pe cerul literaturii române. Abia la terminarea școlii primare, directorul acesteia, I. Ionescu (autor de manuale), într-un cuvînt de rămas bun de la absolvenți, s-a referit la sfîrșitul nefericit al unui nou poet român (p. 6). S-a întîlnit însă cu numele și opera eminesciană, pe cînd își făcea studiile la liceul „Sfîntul Sava" din capitală, fiind profund impresionat de ceea ce spunea scriitorul Alexandru Vlahuță în capitolul *Amintiri despre Eminescu* al cărții *Din goana vieții*, capitol pe care l-a transcris într-un caiet și-l citea colegilor din internat. În scurt timp Eminescu a devenit poetul său preferat, parte integrantă din structura sa sufletească. Imaginile eminesciene l-au urmărit și la studiile de doctorat în teologie, la Cernăuți (1905—1908). Privind uneori la șirurile de elevi care veneau să se închine în catedrala orașului l-a văzut aievea și pe tînărul Mihai Eminescu, căci a notat în *Jurnalul* său :

„Ori de cîte ori văd pe acești școlari, curgînd doi cîte doi către catedrală, sau unul după altul în naosul catedralei, gîndul meu urcă scara anilor cu cîteva zeci de ani și caută printre copiii de atunci pe copilul ce era să fie Eminescu. Și el venea așa, între colegii lui, în catedrala aceasta" (p. 8). A vizitat apoi toate locurile pe unde a mers Mihai Eminescu.

După ce s-a lansat ca scriitor literar și publicist militant, deci din anii 1910—1911, preotul Gala Galaction „deseori a reprodus strofe din poeziile lui Eminescu în scrierile sale literare și în articole" (p. 8). În 1914 a participat activ la comemorarea primului sfert de veac de la moartea genialului poet. Cu toate acestea, Gala Galaction nu se sfiește să-i pătrundă opera poetică cu simț critic, să-și expună clar observațiile personale (p. 9).

În ziua de 4 iulie 1914 preotul Gala Galaction a conferențiat despre *Viața și opera lui Mihai Eminescu*, deschizînd festivalul comemorativ „Eminescu", organizat de Societatea Scriitorilor Români și prezentat la Ateneul Popular din Cișmigiu (p. 10). La solicitarea revistei „Flacăra" a scris o biografie eminesciană, căutînd să fie cît mai obiectiv și cu discernămînt critic (p. 10-11); aceasta a apărut în colecția „Biblioteca Români Celebri"

a Institutului de editură „Flacăra", avînd pe copertă portretul poetului, în cinci culori, lucrat de pictorul S. Sanielevici. Sugestia a venit din partea lui Petre Locusteanu, prim-redactor la „Flacăra". Broşura, retipărită în 1924 în „Biblioteca Dimineaţa", nu a stîrnit decît un interes restrîns, din cauza primului război mondial, deşi ar fi fost firesc să prezinte un interes mai mare, avînd în vedere faptul că se mai scriseseră lucrări despre Eminescu, dar acestea făceau ca personalitatea poetului să plutească între adevăr şi legendă, întreţinînd cultul şi admiraţia faţă de geniul eminescian. Preocuparea pentru poetul nostru naţional a continuat-o şi după primul război mondial. În 1918 a scris un articol despre prietenia dintre Eminescu şi Creangă ; în 1920 a ţinut două conferinţe în care „l-a învestit pe genialul poet cu autoritate absolută în problemele de limbă română — ortografie şi lexic" (p. 14). În 1926 a trecut pe la Mănăstirea Agafton, de care se leagă numele unor rude ale poetului sau amintiri ale acestuia. A susţinut apoi şi el acţiunile pentru ridicarea unei statui-monument a lui Eminescu. În 1929 preotul Gala Galaction a poposit la Mănăstirea Putna şi a urcat în clopotniţă ca să vadă locul unde a dormit, pe fîn proaspăt, în tindă, studentul Eminescu, în 1871, la serbarea patriotică plină de semnificaţii pentru poporul român. Pînă la adormirea sa întru Domnul (martie 1961), i-a pomenit numele şi a citat din poeziile sale în articole, conferinţe etc. (p. 18-19), Eminescu pătrunzîndu-i adînc şi fecund în conştiinţa sa literară.

După acest *Cuvînt înainte* urmează scrierile eminesciene ale preotului Gala Galaction, reunite într-o sinteză de o deosebită însemnătate istorico-literară.

Scrierile preotului Gala Galaction despre Luceafărul poeziei româneşti sînt grupate în două părţi : *Mihai Eminescu* şi *Zestre eminesciană*, numire inspirată din articolele scriitorului.

Prima parte (p. 29-94) urmează criteriul cronologic al desfăşurării evenimentelor şi ţine seama de anumite „epoci" din viaţa poetului ; ea are următoarele capitole : *Cuvînt introductiv* (p. 29-35), *Eminescu mic copil* (1850—1858) (p. 37-41), *Eminescu şcolar* (1858—1863) (p. 42-47), *Eminescu hoinar* (1863—1869) (p. 48-63), *Eminescu student* (1869—1874) (p. 64-76), *Eminescu funcţionar* (1874—1876) (p. 77-80), *Eminescu ziarist* (1876—1883) (p. 81-88), *Eminescu bolnav* (1883—1889) p. 88-94).

Partea a doua a lucrării are următoarele capitole : *Poezia lui Mihai Eminescu* (p. 97-101), *Doi prieteni* (p. 102-105), *În grădina Vîrnav din Botoşani* (p. 106-109), *Un conşcolar al lui Eminescu* (p. 110-113), *Ne-am adus aminte de Eminescu încă o dată !...* (p. 114-117), *Istoria vieţii şi a operei lui Eminescu* (p. 118-121), *Silueta mînăstirii Agafton* (p. 122-124), *Cînd s-a împlinit un sfert de veac* (p. 125-128).

Lucrarea se încheie cu *Note* pentru fiecare capitol (p. 129-150) şi cu un *Indice de nume* (p. 151-155) util pentru consultarea cu uşurinţă.

În *Cuvînt introductiv* preotul Gala Galaction arată cu ochi critic importanţa Luceafărului poeziei româneşti, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la moartea genialului poet (16 iunie 1914). Pe acea vreme, despre Eminescu se scrisese la noi foarte mult, dar nu totdeauna prea temeinic. „Opera cea mare şi definitivă care să ni-l aşeze pe Eminescu, din punct de vedere biografic şi sufletesc, în atitudinea splendidă, revelatorie, irefragabilă, a unei statui de Rodin, ne lipseşte pînă acum şi ne va lipsi poate multă vreme" (p. 29). Ceea ce s-a adeverit ; astăzi însă prin grija şi sîrguinţa unor inimoşi eminescologi, cu nume de rezonanţă, au apărut şi apar o serie de lucrări deosebit de valoroase care îl plasează pe genialul nostru poet în circuitul european şi universal al valorilor literare. Cu toate acestea, unele evenimente din viaţa poetului nostru naţional rămîn pline de mister, pînă cînd o însemnare se iveşte din uitare, lămurind aspecte controversate.

Preotul Gala Galaction se referă în termeni laudativi la colegul de studii al lui Eminescu, magistratul de mai tîrziu Teodor V. Ştefanelli, care a scris o lucrare intitulată *Amintiri despre Eminescu* (Bucureşti, 1914), retipărită în zilele noastre de Editura „Junimea" în colecţia „Eminesciana". Autorul acestui Cuvînt

introductiv observă cu pertinență că în viața lui Eminescu există „unele părți foarte întunecoase“ (p. 31) și le exemplifică, dîndu-și, totodată și părerea sa (de pildă, cu data nașterii și a botezului). Există mai multe discuții între eminescologi cu privire la data nașterii și botezului lui Eminescu. Oricum, poetul ar fi fost botezat în biserica *Uspenia* din Botoșani, la „21 Ghenari (ianuarie) 1850“, biserică zidită în 1522 de Doamna Elena, soția lui Petru Rareș.

Preotul Gala Galaction reia o descoperire a cercetătorului urmelor eminesciene, Corneliu Botez, și anume cîteva file dintr-o condică veche (din 1850), de născuți și de botezați, provenind din cancelaria bisericii „Adormirea Maicii Domnului“ ; pe una dintre aceste file se afla însemnată data nașterii și a botezării poetului: „născut la 15 Ghenari 1850“, „botezat la 21 Ghenari“. O mătușă a lui Eminescu, de la Mănăstirea Agafton, maica Fevronia, și-a adus aminte că a fost de față la botez, săvîrșit în biserica amintită de preotul Dimitrie Stamate (după unii cercetători nu de acesta, căci era pe atunci numai diacon, ci de tatăl său, iconomul Ion Stamate). Astăzi, pe peretele exterior al bisericii Uspenia există o inscripție cu această dată (pusă în iunie 1979, în cadrul „Zilelor Mihai Eminescu“). Cristelnița în care a fost botezat Eminescu a fost strămutată în biserica veche din Ipotești, bisericuța „dulcei mame“, unde se află mormintele părinților și fraților poetului, Iorgu și Nicolae.

Următoarele capitole din partea întîi constituie periodizarea, în concepție proprie, a vieții destul de scurte a lui Eminescu, capitole în care ne face să retrăim perioadele mai importante din viața poetului, să ne apropiem și să înțelegem structura sufletească a acestuia, deși pe timpul cînd Galaction alcătuia această biografie nu se știau prea multe amănunte din zbuciumata viață a Luceafărului poeziei noastre. Totuși, datele biografice despre Eminescu, apărute în broșură, au merite importante, Galaction afirmîndu-se cu aceasta ca deschizător de drumuri în biografia și exegeza eminesciană, care s-au îmbogățit simțitor de la an la an, așezîndu-l pe Eminescu la loc de cinste în panteonul culturii noastre naționale.

Partea a doua, *Zestre eminesciană*, cuprinde articole diferite despre opera Luceafărului poeziei românești sau despre oameni și locuri care amintesc de el.

În primul articol, intitulat *Poezia lui M. Eminescu* și apărut în „Flacăra“ din 14 iunie 1914, Gala Galaction își manifestă sentimentul de admirație față de poezia eminesciană și de mesajul ei, declarîndu-l, încă o dată, pe Eminescu „poet de geniu“.

În al doilea articol, intitulat *Doi prieteni*, scriitorul îl aduce în prim plan pe Ion Creangă, prieten cu Eminescu, în cuvinte elogioase. Ambii au fost colaboratori la *Convorbiri literare* din Iași.

Apoi, în frumoase imagini poetice, Gala Galaction ne prezintă unul dintre locurile dragi ale lui Eminescu : Grădina Vîrnav din Botoșani, care astăzi îi poartă numele, ca o frescă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În continuare, cîteva cuvinte despre un „conșcolar“ al lui Eminescu, în încheierea cărora spune : „Cartea cea definitivă asupra vieții și operei genialului poet stă ascunsă în viitor“ (p. 113).

Articolul următor, *Ne-am adus aminte de Eminescu încă o dată !...*, este de fapt o pledoarie pentru deschiderea unui muzeu „Eminescu“, în casa natală, pe care proprietara, Maria Papadopol din Botoșani, voia să o dărîme, după ce o cumpărase de la familia Eminovici. În cele din urmă însă a acceptat ca la Ipotești să se ridice „un altar național“. Actualul muzeu, după o serie de amenajări și reamenajări, a fost demolat complet și rezidit în forma arhitectonică inițială, după o fotografie datînd din 1921, proiectul fiind întocmit de Institutul de arhitectură „Ion Mincu“ din București.

Acest articol face parte din ediția a doua a biografiei lui Eminescu, tipărită în 1924 sub titlul *Viața lui M. Eminescu*.

În articolul *Istoria vieții și a operei lui Eminescu*, Gala Galaction pledează pentru alcătuirea bibliografiei genialului poet de către cei care au intrat în contact cu docu-

mente eminesciene, deci care s-au ocupat de viața și mai ales opera eminesciană. Într-adevăr, astăzi avem ediții critice ale operei eminesciene (Perpessicius, D. Murărașu etc.), materiale documentare inedite despre zbuciumata și scurta sa existență pămîntească (Augustin Z. N. Pop) și biografii valoroase (George Călinescu, Augustin Z. N. Pop).

Articolul următor, *Silueta Mănăstirii Agafton*, ne duce cu gîndul la unul dintre izvoarele de inspirație ale operei eminesciene, unde, așa cum afirmă Gala Galaction, Eminescu a cunoscut „cenobitismul creștin și pravilele lui și toată trista lui frumusețe", coborînd din Botoșani „pe aceste cărări care descurcă poienile înflorite, vîlcelele mascate cu trandafiri sălbatici și umbra stejarilor bătrîni", „urcîndu-se apoi la schitul cenușiu și plin de pace" (p. 123). Această mînăstire „de pe coasta vechilor păduri ajunge pentru noi străvezie și revelatorie, ca o imagine făcută de mînă de maestru și încadrată în textul unei istorisiri" (p. 123-124) ; imaginile sugestive le-a surprins, cu geniul său artistic, în poezie. La această mînăstire Eminescu avea rude, și anume pe surorile mamei sale, Fevronia (1827—1902), Olimpiada (1812—1897) și Sofia Iurașcu (1840—1878), precum și o nepoată, Xenia. Eminescu mai avea doi unchi care intraseră în monahism. Tatăl său era fiu de iobag din Călinești lui Cuparencu, cîntăreț bisericesc.

Partea a doua a lucrării se încheie cu un mic articol : *Cînd s-a împlinit un sfert de veac*, referindu-se la anul 1914 (douăzeci și cinci de ani de la moartea lui Eminescu), cînd scriitorului Gala Galaction i s-a cerut să alcătuiască o schiță biografică a lui Eminescu.

Lucrarea, în ansamblul ei, apărută prin grija biografului lui Gala Galaction (vezi : *Pe urmele lui Gala Galaction*, Ed. Sport-Turism, 1982, 269 p.), părintele Gheorghe Cunescu, este valoroasă pentru cei doritori să pătrundă cît mai mult din tainele vieții și operei Luceafărului poeziei românești sau în cea a preotului, profesorului și scriitorului Gala Galaction.

Așa cum mărturisea chiar el, Galaction a apelat de mai multe ori la cei care l-au cunoscut pe Eminescu sau la cărturarii care au cunoscut îndeaproape creația eminesciană, pentru a aduna și prezenta tuturor iubitorilor de cultură literară date, informații clare și complete, documente inedite, cu privire la viața și opera Luceafărului poeziei românești, pe care să le aibă la îndemînă viitorii biografi și exegeți ai lui Eminescu.

Preotul, profesorul și scriitorul Gala Galaction, prin aceste articole despre poetul nostru național, strînse cu migală în lucrarea de față de unul din inimoșii săi biografi și exegeți, și-a adus contribuțiile sale în eminescologie, fiind astfel un deschizător de drumuri în această operă uriașă, dar spinoasă, a pătrunderii în tainele vieții scurte a genialului poet sau în miezul izvoarelor sale de inspirație. Prin aceasta lucrarea devine utilă tuturor celor ce doresc să pătrundă în viața sau opera poetului nostru național, adăugînd acestor strădanii altele, pentru o cunoaștere cît mai fidelă a valorilor eminesciene, reintegrînd-o de fiecare dată filonului culturii naționale și universale.

Drd. Liviu STOINA

Florian Dudaș, **Vechi cărți românești călătoare,** București, 1987, 239 p.

„Vechi pravile românești descoperite în Vestul Transilvaniei", „Manuscrise românești din Bisericile Bihorului", „Manuscrise românești medievale din Crișana", „Carte veche românească în Bihor", „Răscoala lui Horia, în tradiția poporului", „Vechi tipărituri românești în părțile Bihorului", „Un catalog de documente românești din secolul al XVIII-lea", „Cazania în vestul Transilvaniei", „Cazania lui Varlaam în Transilvania" sînt doar cîteva titluri dintre multele publicații ale eruditului filolog Florian Dudaș. Numele autorului este bine cunoscut nu numai specialiștilor, ci și preoților și credincioșilor noștri care au la îndemînă publicațiile periodice ale Bisericii Ortodoxe Române, reviste în care Florian Dudaș este

prezent de mulți ani. Chiar și în lucrarea de față autorul face dese referiri la unele studii publicate în revistele Patriarhiei române. Este lucru știut că la noi Biserica a fost nu numai „producătoare", ci în același timp cultivatoare și păstrătoare a culturii, răspîndită mai ales prin Cartea veche românească. În pridvoarele și pe prispele bisericilor parohiale sau mănăstirești a ființat nu numai scrisul, ci și tiparul, bisericile fiind, cum arăta profesorul Nicolae Cartojan în „Istoria literaturii vechi" (vol. I, București, 1940, p. 17), „singurele focare de cultură de unde s-a răspîndit cartea în popor prin manuscrise și tipărituri". Și tot aici au luat ființă și au funcționat cele dintîi școli românești.

Studiul de față se deschide cu două pagini foarte sugestive „Carte sau lumină", în care se arată că în trecutul nostru totdeauna „cartea a însemnat lumină", după care urmează capitolul „Cum au circulat cărțile" (p. 7-127), împărțit în introducere, numărul, difuzarea, prețul, dania, ocrotirea, legătura, înstrăinarea și răpirea vechilor cărți românești. Sînt redate aici în facsimil 9 pagini din diferite cărți vechi cu diverse însemnări, iar de la p. 41 la p. 64, autorul, pe bază de tabel, înregistrează nu mai puțin de 242 cărți românești vechi, care au circulat dintr-o provincie în alta, arătînd anul și locul apariției, titlul cărții, suma cu care a fost achiziționată, precum și 22 cărți plătite în natură. Lista începe cu Liturghierul manuscris de la Beliș (Cluj) din anul 1558 și se încheie cu două Miscellanee, un Chiriacodromion și un Antologhion de la începutul secolului XIX. Cartea cu circulația cea mai mare, întîlnită în 82 localități, între care cele mai multe din Transilvania, este Cazania lui Varlaam. În introducere Fl. Dudaș, după ce face o trecere în revistă a primelor manuscrise și tipărituri de la noi, face remarca că înainte ca Mihai Viteazul să unească cu sabia cele trei provincii românești, ele erau unite în cuget și simțiri de diaconul Coresi, prin tipăriturile sale, răspîndite în toate cele trei provincii românești (p. 9). Cîteva pagini mai departe cercetătorul scoate în relief ideea : „Cărțile, în trecut... au afirmat același țel și au urmat un singur drum, destinul unitar al poporului român, pătruns de spiritul național și umanist, adevărați factori de redeșteptare socială și națională, răspîndind, întărind, întregind și păstrînd spiritualitatea românească", (p. 14). În „Numărul" vechilor cărți românești, întrucît an de an sînt descoperite noi titluri, autorul se pronunță mai greu, evaluînd totuși la peste 2200 titluri, în aproximativ 2 milioane exemplare, din care azi se păstrează doar 150.000 tipărituri și 10.000 manuscrise. În „Difuzarea cărților" (p. 19-39), bazat pe unele însemnări de pe cărți, autorul, începînd de la începutul secolului XVII, face o listă de cărți, nume de colportori și anul cînd acestea au ajuns mai ales în Transilvania, încheind cu Badea Gheorghe Cîrțan († 1911), care a trecut în desagi, pe cărările ascunse ale Carpaților, mii de cărți. „Prețul și prețuirea cărților" (p. 39-68), „Dania" (p. 68-88) și „Ocrotirea" (p. 88-114) arată că în general cărțile erau scumpe, chiar și în vremuri mai grele ; că unii voievozi, vlădici, boieri, tipografi etc. făceau nu de puține ori danii pentru pomenirea și iertarea păcatelor lor, că deși cărțile se bucurau ca și celelalte odoare de atenția întregii obști, totuși vicisitudinile timpului, războaie, răscoale, însoțite de jafuri și pustiiri, calamități, inundații și incendii au dus la distrugerea și, mai ales, la pierderea multor biblioteci și a mii de cărți de o inestimabilă valoare.

Capitolul II, „Cărți peregrine" (p. 129-223), cuprinde trei capitole și anume : „Circulația cărților", „Răspîndirea cărții românești din secolul XVIII" și, ultimul capitol, „Circulația cărților și unitatea românilor". În „Circulația cărților" autorul le împarte pe epoci începînd cu textele slavo-române, tipăriturile coresiene și celelalte din secolul XVI, Cartea românească de învățătură, Tipăriturile românești de la Bălgrad, Vechile pravile românești, Scrierile lui Dosoftei al Moldovei, edițiile cantacuzine și brîncovenești și încheie cu Chiriacodromionul de la Bălgrad. Alt subcapitol „Răspîndirea cărților românești din secolul XVIII" (p. 186-223) arată cum în Transilvania secolului

XVIII, datorită Imperiului austriac și religiilor recepte, cultura românilor evoluează în condiții dintre cele mai precare. La începutul secolului, respectiv după „Uniație", se intensifică legăturile culturale cu Țara Românească și Moldova, făcîndu-și apariția în Transilvania tot mai multe cărți apărute la Rîmnic, București, Iași, Tîrgoviște, Buzău etc., în ciuda tuturor măsurilor luate de austrieci, măsuri ce interziceau pătrunderea scrierilor românești în Transilvania, fiind socotite „eretice". Astfel, Curtea din Viena, în repetate rînduri, la 1701, 1725, 1746, 1747, 1768, 1770, 1786, 1787 etc., prin diferite ordine, edicte ori circulare, oprea pătrunderea cărților din Moldova și Muntenia în Transilvania. Cu toate acestea, ultimele cercetări au scos la iveală peste 4 000 volume aduse aici de peste Carpați, în această perioadă. Dintre acestea, ponderea cea mai mare o dețin cărțile ieșite din tipografia de la Rîmnic și cea de la București, iar din Moldova cele de la Iași, Rădăuți și Mănăstirea Neamț.

Începînd cu a doua jumătate a secolului XVIII, tocmai pentru a contracara penetrația tipăriturilor „eretice" din Muntenia și Moldova, din inițiativa stăpînirii iau ființă tipografii românești la Blaj, la Sibiu și la Buda, răspîndindu-se în toată Transilvania cu precădere nu numai cărți de cult, ci și opere de seamă ale iluminismului românesc, nenumărate manuale școlare, cărți populare și lucrări beletristice. În ultimul capitol, „Circulația cărților și unitatea românilor", autorul, pe bază de exemplificări din însemnările păstrate pe filele unor vechi scrieri, dovedește că acestea sînt tot atîtea mărturii ale unității noastre culturale, reprezentînd documente prin intermediul cărora domnitori, ierarhi, boieri, dregători, cărturari ori oameni de rînd depun mărturie despre unitatea noastră de cuget și simțire, ilustrînd înainte de toate tradiția legăturilor cărturărești ale Transilvaniei cu Muntenia și Moldova. „Importanța cultural-istorică excepțională a documentelor relevate — arată Florian Dudaș — constă în faptul că exprimă chintesența spirituală a unei epoci istorice și idealul primar primordial al poporului nostru", amintind în susținerea afirmației un citat din istoricul Ioan Lupaș, care arată : „Pentru ca unitatea națională să se poată înfăptui aievea, după războaiele glorioase, atît de bogate în peripeții dramatice... a trebuit să urmeze îndelungatul război al condeielor, al muncitorilor cu tiparul, al cronicarilor și preoților cărturari, al poeților și predicatorilor, care timp de peste 300 ani au frămîntat necontenit sufletul neamului, l-au trezit, l-au lămurit prin scrisul lor, l-au înălțat și l-au întărit..., accentuînd cu neîntreruptă stăruință că moldovenii și muntenii și ardelenii, fiind de aceeași origine, formează un singur neam" (p. 223).

Ultimele pagini redau cele 459 note, după ce la sfîrșitul primului capitol am mai întîlnit 462 trimiteri. Așadar, cele aproape 1 000 note de la aparatul critic sînt indiciu în plus despre seriozitatea lucrării de față. Fiind vorba despre conștiință și unitate sau despre conștiința unității noastre etnice, susținută secole de-a rîndul de slujitorii sfintelor altare, printre altele și prin copierea, tipărirea și răspîndirea cărților, nu numai de cult, lucrarea de față e un document în plus care atestă permanența noastră în aceste locuri, unde ne știm dintotdeauna și unde n-am venit de nicăiri, pentru că noi

„Aici ne știm și-aici am fost
Și-aici ne-avem întregul rost,
Aici am fost și-aici am stat
Și-aici ființa ne-am format".

Protos. Ștefan GUȘĂ

CURSURILE CU MUZEOGRAFII, GESTIONARII CUSTOZI SALĂ ŞI SUPRAVEGHETORII DE LA BISERICI ŞI MĂNĂSTIRI, MONUMENTE ISTORICE ŞI DE ARTĂ, DIN CADRUL MITROPOLIEI MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

(6-18 februarie 1989)

Monumentele istorice şi de artă ale Bisericii Ortodoxe Române, ca, de altfel, ale Patriei noastre, constituie mărturia vie a trecutului milenar de viaţă şi de luptă, de gîndire şi creaţie ale poporului nostru. În ele se oglindesc faptele şi năzuinţele, gîndurile de taină ale trecutului pe care încercăm a le desluşi şi tot în ele găsim suportul vieţii de azi, dar şi de mîine pentru noi şi urmaşii noştri. De-ar fi numai acestea şi încă s-ar îndreptăţi grija constantă purtată valorilor istorice şi de artă de către Statul nostru.

Un adevăr de netăgăduit este acela că niciodată ţara noastră nu a avut atîtea unităţi muzeale şi atîţia specialişti, muzeografi, custozi etc., chemaţi să vegheze necontenit asupra valorilor adăpostite şi răspîndite în cele mai îndepărtate colţuri. Sub acest raport Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor cuprind un însemnat şi tot pe atît de important număr de biserici şi mănăstiri, case domneşti şi unităţi muzeale, însumînd monumente istorice şi de artă, care dispun de un nepreţuit tezaur alcătuit din obiecte de cult, cărţi şi manuscrise, broderii, icoane, tetrapoade etc. De aici decurge şi patriotica responsabilitate de păstrare a acestora în condiţii optime şi de perfectă siguranţă. Se adaugă la aceasta şi o altă răspundere, la fel de importantă, aceea de a face cunoscute valorile de artă, semnificaţiile profunde şi absconse ale acestora între care dragostea de frumos, iubirea de dreptate, de adevăr şi de libertate a poporului nostru. Şi cum drumul către toate acestea a însemnat artă, sacrificii, ştiinţă şi lupta cu arma în mînă pentru apărarea lor, muzeografii, supraveghetorii-sală şi gestionarii custozi-sală trebuie să dispună de cunoştinţe temeinice în toate aceste domenii. Iată de ce, an de an, prin neostenita purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei şi sub necontenita supraveghere a Prea Sfinţitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul se organizează cursurile de perfecţionare profesională a celor care păstrează şi veghează nemijlocit asupra valorilor istorice, de artă şi de cultură din Arhiepiscopia Iaşilor.

În acest an cursurile s-au desfăşurat în perioada 6-18 februarie, beneficiind, la deschidere şi pe parcursul lor, de binevoitoarea prezenţă a Prea Sfinţitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Au participat, de asemenea, membri ai Permanenţei Consiliului eparhial şi distinse cadre universitare. Într-un dens cuvînt de deschidere, P. C. Pr. consilier Costache Buzdugan a arătat că şi în acest an, asemenea celor precedenţi, cursurile se desfăşoară din

grija și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care, deși reținut de înalte și de neamînat răspunderi, se preocupă nemijlocit de bunul mers al acestora. A salutat apoi cu fiască supunere, mărturisind totodată și bucuria celor de față, prezența Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul, căruia i-a adresat cu smerenie rugămintea de a lua cuvîntul.

Ascultat cu smerenie și viu interes, P. S. Pimen Suceveanul a început prin a transmite binecuvîntările și încredințarea înaltei purtări de grijă a Prea Fericitului Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Părinteștilor îndrumări ale Prea Fericitului pentru buna desfășurare a activității prezente și viitoare a tuturor celor de față veniți spre perfecționare le-a adăugat pe cele ale Prea Sfinției Sale. Remarcînd bogăția și diversitatea tematică a cursurilor, acoperirea acestora cu specialiști de prestigiu ai științei și culturii centrului academic Iași, Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul și-a exprimat în acest context convingerea că asemenea anilor precedenți și acum, toți cei de față la prelegeri și activități seminariale vor dovedi aceeași nedezmințită sete de cunoaștere și de îmbogățire a cunoștințelor lor pentru ca astfel, la rîndu-le, să poată îndestula pe cei ce vin însetați la lăcașurile pe care le supraveghează.

Așa cum bine preciza P. S. Sa, tematica activităților de curs și seminarii din acest an a fost pe cît de bogată, tot pe atît de diversă. Cei care au vegheat la alcătuirea acesteia au avut grijă să ofere cursanților spre tratare sintetică teme și subiecte care să răspundă în primul rînd necesităților de aprofundare a cunoștințelor de muzeografie, de istoria patriei și culturii dar, totodată, și teme care să realizeze o perspectivă largă asupra problemelor atît de diverse ale lumii contemporane. Din aceste considerente au fost prevăzute teme privind, pe de o parte, dezvoltarea economică, socială și politică a României contemporane, a locului și rolului acesteia, a concepției Președintelui ei, Domnul *Nicolae Ceaușescu*, la soluționarea complexelor probleme ale lumii de azi, iar pe de altă parte contextul internațional, politic și economic, raportul dintre pace, dezarmare și noua ordine economică mondială preconizată tot mai insistent de un număr mereu sporit de state. Aceste prelegeri au fost ilustrate de Conf. dr. V. Nechita, Lector universitar dr. Paul Olcescu și de Lect. univ. dr. C. Andronovici, urmate de vii dezbateri semnificative pentru interesul stîrnit, pentru oportunitatea subiectelor alese.

Revenind la prima grupă de prelegeri și activități colocviale, acestea au fost circumscrise unei teme cuprinzătoare de istoria patriei, artei și culturii românești și muzeografie.

În cadrul prelegerilor de istoria patriei s-a prezentat mai întîi cadrul evoluției societății omenești din cele mai vechi timpuri, din paleolitic și neolitic, de pe teritoriul României (Dr. V. Chirica și Prof. dr. M. Petrescu-Dîmbovița). Relevarea mărturiilor de viață creștină în primul mileniu al erei noastre, stăruindu-se mai mult asupra celor din spațiul est-carpatic, a realizat-o Dr. Dan Gh. Teodor și Dr. C. Economu, pentru ca Dr. Victor Spinei să trateze despre mutațiile profunde ale societății românești din același spațiu din primul secol al mileniului doi și pînă la realizarea statului independent Moldova.

Cum în filele de calendar ale anului 1989 sînt înscrise aniversarea a *130 de ani de la Unirea Principatelor* și *45 de ani de la insurecția armată antifascistă și antiimperialistă*, le-au fost dedicate mai multe prelegeri și seminarii. Astfel, primul moment aniversar a fost evocat de Prof. dr. Gh.

Platon, Pr. Scarlat Porcescu și D. Ivănescu. Prelegerile au relevat, mai întîi, ideea unității și independenței naționale în veacul Unirii și apoi evoluția acesteia spre înfăptuire la care au contribuit și ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe. Al doilea eveniment a fost marcat, în ordinea succesiunii cronologice, de Dr. Gh. Buzatu și de Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Dr. Gh. Buzatu, secretarul științific al Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" din Iași, a expus, cu binecunoscuta-i capacitate de evocare, condițiile interne și internaționale în care s-a realizat insurecția armată antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, ca act energic și expresie grăitoare a voinței întregului popor în lupta sa pentru dreptate socială și națională.

Un moment distinct l-a constituit cuvîntul Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul, care a reconstituit drumul plin de înfăptuiri parcurs de poporul român în cei 45 de ani de la eliberare reliefînd, totodată, și prezența Bisericii Ortodoxe Române în acest efort pe deplin conștient și liber asumat de credincioșii ortodocși ai țării noastre.

Rolul major al culturii românești din epocile feudală și modernă la înfăptuirea dezideratului național a fost marcat de o serie întreagă de prelegeri. Cadrul larg al culturii și civilizației de la est de Carpați în secolele XV—XVIII l-a expus cercetătorul științific Prof. Leon Șimanschi; cercetătorul științific Prof. Ștefan S. Gorovei a stabilit limitele și raporturile care au existat între Moldova și cultura bizantină, iar Lect. univ. dr. I. Caproșu a completat tabloul cu literatura de limbă slavonă și circulația cărții românești în perioada amintită.

Drumul de la conștiința de neam, prezentă în literatura veche românească, la unitatea de limbă prin cărțile religioase, îndeosebi *Biblia de la București din 1688* și literatura patristică, a fost reconstituit de Prof. dr. I. D. Lăudat, Prof. dr. Gavril Istrati și cercetător științific Dr. N. A. Ursu.

Alături de limba literară românească și rolul acesteia în unitatea spiritualității poporului nostru au fost analizate unele aspecte ale sincronizărilor artei europene cu cea a spațiului tiso-carpato-danubiano-pontic și a unității acesteia din urmă, îndeosebi a celei religioase, de Lect. univ. dr. Ion I. Solcan, Prof. dr. Ilie Grămadă și arhitect Dr. Cristian Moisescu. Asupra locului culturii românești în veacul al XVIII-lea în consolidarea conștiinței naționale a concluzionat cercetătorul științific Dr. Ștefan Lemny.

Raportul dintre mit și cultură, precum și despre timp și dimensiunea temporalității în viziunea românească au fost subliniate cu binecunoscuta-i deschidere spre filosofia istoriei și culturii de către cercetătorul științific Dr. Al. Zub de la același Institut de istorie și arheologie „A. D. Xenopol" din Iași.

Împlinirea a 100 de ani de la trecerea în nemurire a „poetului nepereche", Mihai Eminescu, precum și a scriitorului Ion Creangă, a fost marcată cu sensibilitate de scriitorul Corneliu Ștefanache, Directorul Bibliotecii centrale universitare din Iași.

Două prelegeri privind normele de muzeografie și de păstrare a patrimoniului național, susținute de Prof. I. Arhip și Prof. Adrian Pricop, autorizate personalități ale problematicii evocate, au întregit în chip fericit o tematică alcătuită și structurată asfel încît să răspundă plenar tuturor necesităților de pregătire atît de specialitate, cît și de larg orizont cultural a tuturor

celor încadrați ca muzeografi, gestionari-custozi sală și supraveghetori sală de la bisericile și mănăstirile monumente istorice și de artă din Mitropolia Moldovei și Sucevei.

Arhim. Mitrofan BĂLTUȚĂ

CONSFĂTUIREA CU P.P. C.C. PROTOPOPI ȘI MISIONARI PROTOPOPEȘTI

La Centrul eparhial Iași a avut loc în ziua de 23 ianuarie 1989 consfătuirea cu P.P. C.C. protopopi și misionari protopopești, prezidată, din încredințarea Prea Fericitului Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul.

Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, deschizînd consfătuirea, a subliniat bucuria importantelor momente aniversare ale lunii ianuarie.

Ziua de 26 ianuarie — ziua de naștere a *Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România*, cel dintîi fiu al poporului nostru care și-a închinat viața peste o jumătate de secol propășirii continue a țării și poporului nostru, afirmării independenței naționale, prieteniei și colaborării între toate popoarele lumii și statornicirii unei păci mondiale.

Apoi ziua de 7 ianuarie — ziua de naștere a Doamnei academician doctor inginer Elena Ceaușescu, eminent om politic și de știință care a adus și aduce valoroase contribuții în domeniul științei puse în slujba progresului din patria noastră, este un alt important moment aniversar al lunii ianuarie.

Ziua de 4 ianuarie, sărbătorirea zilei onomastice a Prea Fericitului Părinte *Teoctist*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei, care și-a închinat întreaga slujire statornicirii binelui obștesc, afirmării prestigioase a Bisericii și înfloririi scumpei Patrii strămoșești, este un moment de aleasă zidire duhovnicească pentru toți fiii Patriei noastre, slujitori și credincioși.

Ziua de 24 Ianuarie este ziua în care s-a pecetluit unitatea noastră națională, dorința de unire a românilor devenind realitate.

P. S. Episcop-vicar a arătat apoi că activitatea pastoral-misionară are ca țel tocmai păstrarea unității de credință și creșterea fiilor Bisericii noastre în frumusețea și adevărul Evangheliei Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, unitate de simțire și lucrare cu întregul popor din care facem parte.

Realizările și roadele activității pastoral-misionare pe toate planurile din anul care a trecut se datorează hărniciei tuturor credincioșilor, conștiinței preoțești a slujitorilor sfințiți, largii înțelegeri din partea organelor locale ale puterii de stat, sprijinului Onoratului Departament al Cultelor, precum și purtării de grijă și îndrumării părintești a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist.

Prea Sfinția Sa a precizat că permanent s-au avut în vedere măsurile, metodele și mijloacele *Planului Sfîntului Sinod*. De asemenea, de la Centrul eparhial s-a urmărit permanent punerea în practică, la nivel de protopopiate și parohii, a *Planului Sfîntului Sinod*, dîndu-se, cu prilejul sfințirilor de biserici, al slujbelor misionare și al vizitelor canonice, precum și cel al

întîlnirilor, fie la Centrul eparhial, fie pe teren cu grupuri de credincioși, lămuririle necesare, căutîndu-se, acolo unde a fost nevoie, mijloacele adecvate pentru îndreptarea unor aspecte negative ale activității pastoral-misionare.

Pentru o și mai bună conlucrare pe tărîm pastoral-misionar se cere ca metodele stabilite în *Planul Sfîntului Sinod* să fie aplicate în practică, controlîndu-se și raportîndu-se permanent de felul cum s-au îndeplinit.

Succesul în activitatea pastoral-misionară depinde în cea mai mare măsură de activitatea pilduitoare a preotului, care este factorul principal de afirmare și păstrare a unității în dreapta credință și a legăturii tuturor fiilor Bisericii noastre strămoșești în jurul Altarului străbun.

Unitatea de credință este izvorul tuturor afirmărilor și al bucuriilor, al tuturor împlinirilor și nădejdii că tot ceea ce ne-au lăsat strămoșii noștri va fi păstrat ca o moștenire de mare preț. Multe din frumusețile noastre bisericești realizate prin geniul artistic al fiilor acestor străbune plaiuri sînt valori inegalabile ale patrimoniului cultural-național, față de care avem datoria sfîntă de a-l păstra și pune în valoare.

Patrimoniul cultural național constituie o mărturie autentică a unității noastre cu moșii și strămoșii noștri, cu obiceiurile și tradițiile lor scumpe. De aceea ocrotirea și punerea în valoare a patrimoniului cultural bisericesc este și o îndatorire patriotică și cetățenească de care slujitorii sfintelor altare sînt direct răspunzători.

De o mare importanță în succesul misionar este conștiința responsabilității preoțești, adică implicarea activă a preotului în toate problemele pastorale, păstrînd strîns legătura cu toți credincioșii, mai ales prin opera samarineană. Viața personală a preotului și a familiei sale constituie un factor de susținere a eficienței activității pastoral-misionare.

Locuirea preotului în parohie cu întreaga familie pentru a fi cît mai aproape de aspirațiile sufletești ale credincioșilor, legătura strînsă cu membrii consiliilor și comitetelor parohiale, care trebuie să sprijine slujirea preoțească, antrenarea credincioșilor la slujbele religioase și la rostirea Crezului în comun, promovarea cîntării în comun unde un rol deosebit îl are cîntărețul bisericesc care trebuie să conlucreze efectiv cu slujitorul Sfîntului Altar sînt de o importanță majoră pentru viața Bisericii noastre. De aici nevoia ca toate parohiile să se îngrijească de angajarea unor cîntăreți competenți care să aibă responsabilitate în fața obștei credincioșilor.

Membrii consiliului și comitetului parohial trebuie să fie antrenați cît mai mult în activitatea pastoral-misionară, prin prezența la biserică, participarea la diferite activități, atît în cadrul bisericii cît și pe tărîm social-obștesc, lecturarea publicațiilor bisericești pentru cunoașterea cît mai bine a învățăturii de credință ortodoxe, chiar unele ședințe cu consiliul la care participă și membrii comitetului parohial să fie dedicate în exclusivitate aprofundării adevărurilor noastre de credință.

Serviciile religioase trebuie să fie făcute după rînduielile tipiconale, fără adăugiri sau inovații, nelipsind cuvîntul de învățătură.

Pentru activitatea pastoral-misionară o mare valoare o au predicile catehetice și citirea de pasaje din viețile sfinților.

În continuare, P. P. C. C. protopopi și misionari protopopești au dat citire rapoartelor de activitate. S-a subliniat faptul că preoții își îndeplinesc sarcinile ce le revin cu conștiinciozitate pe tărîm pastoral-misionar, aducînd fiești mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh *Teoctist* și Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și Centrului mitropolitan Iași pentru

permanenta grijă arătată în vederea îmbunătățirii activității pastoral-misionare.

Încheind lucrările consfătuirii, Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul a îndemnat pe P.P. C.C. protopopi și misionari protopopești să-și intensifice activitatea pentru întărirea și apărarea credinței ortodoxe.

Urmînd *Planul de măsuri al Sfîntului Sinod* și îndrumările Prea Fericitului Părinte Patriarh, prezența activă a preoților în rîndul credincioșilor va aduce acea autentică tărie morală religioasă pe care o presupune trăirea credinței ortodoxe spre slava Bisericii, afirmarea părtășiei tuturor, prin slujirea binelui obștesc, la continua înflorire a scumpei noastre patrii în contextul largilor libertăți religioase de care împreună cu celelalte culte din țara noastră se bucură Biserica Ortodoxă Română.

Pr. V. VAIDA

NAȘTEREA DOMNULUI, ANUL NOU ȘI BOBOTEAZA LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ IAȘI

În acest scurt interval de la sfîrșit și început de an, de numai două săptămîni, bucuria împlinirilor, urmată de nădejdea unor noi înfăptuiri, ne sînt binecuvîntate de darul a trei mari praznice împărătești: Nașterea Domnului (la 25 decembrie) Tăierea Împrejur (la 1 ianuarie) și Botezul Domnului (la 6 ianuarie) care sporesc viața noastră duhovnicească întreținută mai ales de slăvita și marea taină a întrupării Fiului lui Dumnezeu, a Domnului nostru Iisus Hristos, Mîntuitorul lumii.

Aceste nobile simțăminte de trăire creștină, unice prin taina mesajului lor divin, au dat contur spiritual celor mai frumoase obiceiuri și datini strămoșești la poporul nostru reprezentînd una din componentele deosebite ale specificului nostru național.

În duminica dinaintea Nașterii Domnului, corala Catedralei mitropolitane, după slujba Vecerniei, oficiată în sobor de preoți și diaconi sub protia Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul, a prezentat tradiționalul concert de colinde, ascultat cu deosebită evlavie de toți cei prezenți.

În cele trei zile de praznic ale Nașterii Domnului ca de altfel și de Anul Nou ca și de Bobotează, din încredințarea Prea Fericitului Părinte *Teoctist,* Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Sfînta Liturghie a fost oficiată de Prea Sfințitul Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor.

Prea Sfinția Sa, la Nașterea Domnului, a dat citire, la momentul potrivit, *Pastoralei* Prea Fericitului Patriarh *Teoctist,* trimisă cu aceeași părintească dragoste întregului cler și credincioșilor din Arhiepiscopia Iașilor. Cuvîntul cald părintesc, evlavia și puternica dragoste a bunului nostru Părinte duhovnicesc, Prea Fericitul Patriarh *Teoctist,* prezente pe întreg cuprinsul tradiționalei pastorale de Crăciun ne-au determinat să simțim mai vibrant mesajul divin al Nașterii Fiului lui Dumnezeu, al coborîrii lui Dumnezeu la

om, mister redat în aleasă cugetare teologică de Prea Fericirea Sa și ascultat cu deosebită atenție de toți credincioșii.

Astfel Prea Fericitul Patriarh *Teoctist* între altele sublinia: *„Mesajul îngeresc al Nașterii Domnului, „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire", pe lîngă frumusețea lui de nedescris, ca inspirație divină și cuvînt dumnezeiesc, leagă cerul cu pămîntul, constituind din aceste două realități atît de diferite o unitate desăvîrșită...".* Este dezvoltată apoi sintetic ideea specificului românesc al sărbătorii prin cuvinte ca acestea : *„Cu aceste valori în cugete și fapte vrednice de slava lui Dumnezeu au prăznuit, de-a lungul secolelor, fericiții noștri strămoși sărbătoarea Nașterii Domnului, pe care au împodobit-o cu datini, colinde și trăiri rupte din ființa și înțelepciunea lor ca fii statornici ai Bisericii străbune și ai patriei scumpe. Aceleași ca melodie și conținut, curat ortodox, de la un capăt la altul al întinselor ținuturi românești, aceeași voioșie și încredere, exprimate atît de frumos în veșnicia și unitatea graiului românesc, colindele și datinile au exprimat acum, în luna decembrie și în zorii Anului Nou, vechimea, continuitatea, unitatea și crezul lor, de atîtea ori mărturisit și de atîtea ori plătit cu jertfe, de a fi o țară și un popor liber și independent".*

La sfîrșit, Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul a transmis tuturor credincioșilor binecuvîntarea patriarhală a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, precum și tradiționalele urări de sănătate, bucurii și împliniri duhovnicești, odată cu părintescul îndemn de a rămîne statornici credinței și datinilor vrednicilor noștri înaintași, chezășie și mărturie a frumoaselor idealuri și realizări materiale și spirituale ale poporului nostru.

În ziua a doua de praznic închinată Soborului Maicii Domnului, în cadrul Sfintei Liturghii a rostit cuvînt de învățătură P. S. Pimen Suceveanul, referindu-se în special la persoana și rolul Sfintei Fecioare Maria în planul soteriologic al lui Dumnezeu.

„Sfînta Fecioară Maria, spunea P. S. Sa, este Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioară și este ocrotitoarea și mijlocitoarea caldă către Fiul Său și Dumnezeul nostru. De aceea și cele mai frumoase rugăciuni ale Bisericii sînt închinate Maicii Domnului. Soborul Maicii Domnului, spunea în continuarea P. S. Pimen, a făcut lumii cunoscută taina cea din veac ascunsă. Prin cinstirea Maicii Domnului, mărturisim întruparea lui Iisus Hristos. De aceea a doua zi de Crăciun este închinată Maicii Domnului pentru că o cinstim ca pe Născătoarea de Dumnezeu și Maica Fiului lui Dumnezeu întrupat".

În ziua de 1 ianuarie, prima din noul an 1989, am sărbătorit Praznicul Tăierii Împrejur a Domnului nostru Iisus Hristos, precum și pomenirea Sfîntului Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei.

După tradiția Sfintei noastre Biserici s-a oficiat Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare de către Prea Sfințitul Pimen Suceveanul, înconjurat de soborul sfințiților slujitori de la Catedrala mitropolitană.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii s-a săvîrșit tradiționalul Te-Deum, aducînd astfel laudă și mulțumire lui Dumnezeu, pentru toate binefacerile revărsate asupra noastră, în anul ce a trecut, invocînd binecuvîntarea proniei divine în noul an.

A urmat apoi un bogat cuvînt de învățătură rostit de Prea Sfințitul Pimen Suceveanul, după care s-a săvîrșit tradiționalul Polihroniu de Anul Nou pentru Întîistătătorul Bisericii noastre, pentru Conducătorii țării cît și pentru binecredinciosul nostru popor român.

De asemenea, Prea Sfințitul Pimen, cu ocazia Anului Nou, a transmis din încredințarea Prea Fericitului Părinte *Teoctist* Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, înalta binecuvîntare patriarhală, odată cu cele mai calde urări de sănătate, bucurii și împliniri duhovnicești, celor prezenți și întregului cler și credincioșilor din Arhiepiscopia Iașilor.

În aceeași atmosferă de bucurie duhovnicească s-a sărbătorit și luminatul praznic al Botezului Domnului la 6 ianuarie. Urmînd cele după rînduială, după săvîrșirea Sfintei Liturghii, soborul de preoți și diaconi, condus de P.S. Pimen Suceveanul, a ieșit, împreună cu credincioșii, pe platoul de la intrarea în catedrală, unde s-a oficiat slujba Aghiasmei celei Mari.

În cuvîntul său, Prea Sfințitul Pimen a reliefat importanța sărbătorii în iconomia mîntuirii, precum și importanța și semnificația Botezului creștin, ca Sfîntă Taină și condiție a mîntuirii noastre.

Mulțumind Părintelui Ceresc pentru toate cîte ne-a dat nouă, pășim în noul an încrezători în bunătatea și mila Sa sfîntă, cu dorința de a sluji cu devotament Biserica și poporul nostru.

Ierom. Iustin NEAGU

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ICONOM STAVROFOR VALERIAN OLARU

În ziua de 11 august 1988 Preotul Valerian Olaru, parohul parohiei Șarul Bucovinei, protopopiatul Cîmpulung Moldovenesc, județul Suceava, a trecut la Domnul.

Părintele Valerian a văzut lumina zilei la 13 septembrie 1909, în comuna Baineț (lîngă Siret), județul Suceava, fiind al patrulea copil din șapte în viață și patru decedați, ai cîntărețului bisericesc Ioan și ai soției sale Ecaterina.

Școala primară a făcut-o în Baineț, iar liceul la Rădăuți. În anul 1928 s-a înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuți pe care a absolvit-o în anul 1932.

A fost hirotonit preot la data de 21 noiembrie 1932 și a păstorit mai întîi la parohiile Corcești și Pătrăuții de Jos.

În anul 1937 este numit preot III la parohia din Vatra Dornei. În anul 1949 se transferă, la cerere, la parohia Vișeul de Sus I, îndeplinind și funcția de secretar al protopopiatului Vișeu, județul Maramureș.

În anul 1960 se transferă, la cerere, la parohia Sîngiorz-Băi, unde

activează pînă în anul 1966, cînd se pensionează, stabilindu-se în Vatra Dornei. Este îmbisericit la filiala Moroşeni, care în 1970 devine parohie de sine stătătoare — Şarul Bucovinei —, pe care Părintele Valerian Olaru o organizează, păstorind puţinii credincioşi de aici, pînă cînd şi-a dat obştescul sfîrşit.

Preotul iconom stavrofor Valerian Olaru

Părintele Valerian a fost un bun slujitor şi liturghisitor al bisericilor pe care le-a păstorit cu multă dragoste, lăsînd urme neşterse de vrednicie pe unde a trecut.

A renovat bisericile din Vişeu, Sîngiorz-Băi şi Şarul Bucovinei, a construit două case parohiale.

Pentru activitatea depusă i s-a acordat distincţia onorifică de iconom stavrofor.

În ziua de 14 august 1988, după oficierea Sfintei Liturghii, la biserica „Sfîntul Ilie" din Vatra Dornei s-a oficiat slujba înmormîntării de către un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Prot. Teodor Moroşan-Cîmpulung, care a evocat activitatea din cei 50 ani de păstoraţie ai Preotului Valerian Olaru.

În dangătul clopotelor, însoţit de preoţi şi credincioşi, sicriul cu corpul neînsufleţit al Preotului Valerian Olaru a fost depus la cimitirul din Vatra Dornei.

Prot. Teodor MOROŞAN

IEROMONAHUL DIONISIE VĂTĂMĂNIUC

Născut la 4 august 1915, în comuna Zvorîştea, judeţul Suceava, din părinţii Mihai şi Elena Vătămăniuc, tatăl său a murit pe front în primul război mondial, rămînînd orfani doi fraţi Neculai şi Dumitru. Bunicul răposatului a fost preot paroh în satul natal Zvoriştea.

Tînărul Dumitru Vătămăniuc, după ce a satisfăcut stagiul militar, a plecat la Mănăstirea Gorovei, judeţul Botoşani, unde a fost tuns în monahism primind numele de monah Dionisie. După care a plecat la Mănăstirea Secu, unde a fost hirotonit ieromonah şi a stat circa 15 ani, a cunoscut şi trăit viaţa monahală şi în alte mănăstiri din ţară şi ultimii doi ani la Mănăstirea Rîşca, unde şi-a dat obştescul sfîrşit în noaptea de 23 spre 24 noiembrie 1988. A fost înmormîntat la data de 26 noiembrie 1988, de un sobor de preoţi în frunte cu Părintele stareţ Teofil Popa al Mănăstirii Rîşca, şi condus la cimitirul Mănăstirii Rîşca.

Protos. Teofil POPA

PREOTUL IOAN CHIRICA

În ziua de 5 ianuarie a. c., a trecut la cele veșnice, în mod neașteptat, Preotul Ioan Chirica, parohul parohiei Moțca din protopopiatul Pașcani ; era ziua sa de naștere !

S-a născut în anul 1915 în ziua de 5 ianuarie, în localitatea Butnărești-Roman, ca fiu al familiei Gheorghe și Agripina Chirica. După absolvirea școlii primare a urmat cursurile Seminarului din Roman și cele ale Facultății de teologie din Cernăuți, pe care le-a încununat cu obținerea titlului de licențiat în anul 1940. Atît la seminar, cît și la facultate s-a dovedit a fi un tînăr dotat, muncitor și disciplinat.

În anul 1939 se căsătorește cu tînăra Maria Gorgos din localitatea Cîrligi-Neamț, din această căsătorie rezultînd doi copii pe care i-a crescut în cultul muncii, al respectului, oameni cu bună rînduială în societate.

A fost hirotonit preot în ziua de 17 decembrie 1940, pe seama parohiei Corni-Bordea. A mai păstorit parohiile Oșlobeni, Tupilați și peste douăzeci de ani parohia Moțca-Pașcani. În cei 48 de ani de preoție, Preotul Ioan Chirica s-a dovedit a fi un preot destoinic, activ, dotat cu o inteligență vie, sclipitoare, bine pregătit, om al cărții. În fiecare parohie a lăsat amintiri frumoase și durabile. E suficient să amintim că în parohia Moțca s-a ridicat o clopotniță și, împreună cu bunii săi enoriași, a început lucrările de reconstrucție a bisericii parohiale.

Preotul Ioan Chirica și-a iubit enoriașii, iar la rîndu-i a fost stimat și apreciat de enoriași.

Slujba de prohodire s-a oficiat în ziua de 10 ianuarie a. c. Despre viața și activitatea Preotului Ioan Chirica au rostit cuvînt P. C. Prot. Mihai Mocanu, P. C. Pr. Ioan Podaru-Cristești și Pr. Gheorghe Cîrlan din parohia Blăgești-Bacău, în numele colegilor de studii.

După săvîrșirea celor după rînduială, sicriul Preotului Ioan Chirica a fost depus de preoții slujitori în cavoul familiei din preajma sfîntului lăcaș, unde a slujit cu vrednicie.

Prot. M. MOCANU

PREOTUL GHEORGHE LAZĂR

În dimineața zilei de 10 ianuarie 1989, după o scurtă suferință, a trecut întru cele veșnice, vrednicul Preot octogenar, Gheorghe Lazăr.

S-a născut în satul Crăiniceni, comuna Păltiniș, județul Botoșani, la 15 mai 1909. Rămînînd de mic orfan de tată, a cunoscut greutățile alături de mamă, frați și surori.

Școala primară a urmat-o în satul natal.

Fiind sîrguincios la învățătură și ager la minte, a urmat liceul și apoi Facultatea de teologie la Cernăuți, înlesnit fiind de bursa obținută.

Se căsătorește cu învățătoarea Zenovia Micu, fiind apoi hirotonit diacon și slujind o vreme în satul natal. A fost hirotonit preot pe seama parohiei Eșanca, protopopiatul Dorohoi, unde a păstorit timp de 20 de ani, pînă în 1954, cînd s-a transferat la parohia Hălceni, comuna Șipote, protopopiatul Hîrlău, județul Iași, de unde s-a pensionat după 23 ani, în 1977.

În parohiile unde a slujit a fost iubit și stimat de enoriași, datorită slujbelor pe care le săvîrșea, pentru blîndețea și bunătatea lui. A fost, în același timp, apreciat de frații preoți și de organele bisericești superioare.

După pensionare s-a stabilit în municipiul Iași, la unica sa fiică și

anume în parohia „Sfinţii Voievozi“ Roșca, în a cărui biserică a fost depus corpul neînsufleţit.

În ziua de 13 ianuarie, după Sfînta Liturghie, s-a săvîrșit slujba înmormîntării preoților de mir.

Despre viața și activitatea acestuia a vorbit P. C. Pr. Toma Rîpă, parohul bisericii.

După rînduială, corpul neînsufleţit al Părintelui Gheorghe Lazăr, regretat de familie, colegi și de foștii păstoriți, a fost condus la cripta familiei din cimitirul „Eternitatea“ din Iași, unde a fost înhumat.

Pr. Toma RÎPĂ

PREOTUL ICONOM MIHAI GHERMAN

În ziua de 17 ianuarie 1989 a încetat din viață Preotul iconom Mihai Gherman, pensionar în vîrstă de 85 ani, de la parohia Dobîrceni, județul Botoșani, protopopiatul Botoșani.

Născut la 17 mai 1903 în satul Pleșani, comuna Călărași, județul Botoșani, urmează școala primară în satul natal, după care se înscrie la Seminarul „Veniamin Costachi“ din Iași. Urmează în continuare cursurile Facultății de teologie din Cernăuți, obținînd titlul de licențiat, înscriindu-se și la cursurile de doctorat.

După studii, profesează ca învățător în satul Berza și apoi profesor de religie la liceul din Botoșani. A fost hirotonit preot la parohia Buhăceni, județul Botoșani, trecînd la parohia Hănești și în cele din urmă la parohia Dobîrceni, județul Botoșani, unde păstorește peste 30 ani și de unde se pensionează. A fost binecuvîntat de Dumnezeu cu șase copii, din care cinci sînt în viață.

În activitatea sa de slujire la Altarul Bisericii strămoșești a desfășurat o bogată activitate gospodărească și pe tărîm social.

În ziua de 20 ianuarie s-a săvîrșit slujba înmormîntării în biserica „Întîmpinarea Domnului“ din Botoșani.

Au vorbit despre viața și activitatea sa P. C. Pr. N. Scriban din Botoșani și P. C. Pr. L. Leonte de la parohia Dobîrceni.

Înhumarea a avut loc la cimitirul „Pacea“ din orașul Botoșani.

Pr. N. SCRIBAN

B. — **Episcopia Romanului şi Huşilor**

†

CHEMAŢI LA DOMNUL

PREOTUL GHEORGHE MOVILEANU

În ziua de 26 august 1988 a încetat din viaţă Preotul Gheorghe Movileanu, fost paroh al parohiei „Sfîntul Nicolae“ din municipiul Roman, judeţul Neamţ.

Preotul Gheorghe Movileanu s-a născut în comuna Bahna, judeţul Neamţ, în anul 1914, ianuarie 24, din părinţii credincioşi Dumitru şi Anica Movileanu, care au sădit în sufletul tînărului dragostea de a sluji lui Dumnezeu şi oamenilor.

A urmat şcoala primară în Bahna. Dornic de lumina cărţii şi-a continuat pregătirea la Seminarul „Sfîntul Gheorghe“ din Roman, după absolvirea căruia s-a înscris la Facultatea de teologie din Cernăuţi, în anul 1938 fiind licenţiat în teologie cu nota maximă.

Se căsătoreşte cu tînăra Ecaterina Popa şi este hirotonit preot în ziua de 13 august 1939 pe seama bisericii din Poiana Iurăşcu, raionul Bacău. În 1940 este transferat la parohia Cuci, la biserica cu hramul „Cuvioasa Parascheva“ din satul Crăeşti, raionul Negreşti. În 1950 a fost transferat la parohia Boghicea, raionul Roman, iar după cîţiva ani, după ce a construit o clopotniţă şi o casă parohială, este transferat la parohia „Sfîntul Nicolae“ din oraşul Roman, unde activează cu multă rîvnă în ogorul Domnului pînă în anul 1984, cînd se pensionează stabilindu-se în Iaşi şi slujind ca îmbisericit la parohia „Sfîntul Pantelimon“-Iaşi. A fost membru al Consistoriului disciplinar protopopesc cît şi membru în Consiliul eparhial al Episcopiei Romanului şi Huşilor. A fost bun slujitor şi predicator, activ pe tărîm pastoral şi administrativ-gospodăresc.

Corpul său neînsufleţit a fost depus în biserica „Sfîntul Pantelimon“ din Iaşi, unde a avut loc şi slujba prohodirii, oficiată de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Pr. Constantin Andrei, care a rostit un cuvînt de mîngîiere şi a transmis familiei îndoliate condoleanţe.

În sunetul clopotelor, însoţit de lacrimile fierbinţi ale devotatei sale soţii, ale fiicei sale şi ale celor din familie, trupul neînsufleţit al Preotului Gheorghe Movileanu a fost coborît în cavoul familiei sale din cimitirul „Eternitatea“-Iaşi.

Pr. C. ANDREI

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huși

ANNÉE LXVe No. 1 janvier — fevrier 1989

S O M M A I R E

UNITÉ DES ROUMAINS — EFFORTS ET ACCOMPLISSEMENT

130 ans depuis l'Union des Principautés Roumaines *(P. Gh. Petraru)* 3

Union des Principautés Roumaines *(D. Ivănescu)* . . . 6

ET TOI, FIERE ROUMANIE, TU SUBSISTERAS TOUJOURS

La Patrie, de jour en jour, sur de nouveaux échelons de développement et de bien-être (*Archid. Ioachim Giosanu*) . . 18

L'EGLISE ET LES PROBLEMES DE L'ÉPOQUE

La paix et l'integrité de la création *(Assist. univ. dr. V. Răducă)* 23

L'Eglise Orthodoxe Roumaine, au service de la paix et protectrice de la vie (*P. I. Cârciuleanu*) 33

„PAIX AUX PROCHES, PAIX AUX ÉLOIGNÉS"

Visite de Sa Béatitude le Patriarche TEOCTIST faite à l'Eglise de l'Inde (*P. C. Buzdugan)* 41

E T U D E S

Drd. George APOSTOLU, L'Amour et la miséricorde selon Saint Jean Chrysostôme 50

Dr. V. CHIRICA, Le christianisme à l'est des Carpates à la lumière des témoignages archéologiques . . . 69

AU DOMAINE PASTORAL

† *TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et Métropolite-lieutenant de la Moldavie et de Suceava*, Modèles impérissables de vrais pasteurs 76

Elévation spirituelle et communion eucharistique . . 78

H O M E L I E S

P. Gh. SOLCAN, Au XXX ème Dimanche après la Pentecôte . 82

Protos. Clement IACOB, Au Dimanche du Fils Prodigue . . 83

P. C. CĂLIMAN, Aus Saints Trois Hiérarques . . . 87

P. C. LEONTE, Sur l'insistance dans la prière. La piété et la promesse d'Anne 89

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

Le coeur pur, base de la piété orthodoxe (*P. prof. Sorin COSMA*) 92
Sur la prière (*Archim. prof. Ioasaf GANEA*) 98

TRÉSORS DE L'ART ET DE LA SPIRITUALITÉ ORTHODOXE ROUMAINE

L'Eglise „Saints Voïvodes Michaïl et Gabriel" de Pașcani *(Protos. M. Mocanu)* 103
L'Ermitage de Bujoreni (*P. Iorgu Codreanu*) 110

NOTES 112

Le drame d'un document *(Gh. Lupaşcu-Suhuleţeanu)*.

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 116

† *Antonie Plămădeală, Métropolite d'Ardeal,* **Calendrier d'âme roumaine,** Sibiu, 1988, 406 p. *(Protos. Ştefan Guşă)* ; *I. Dură,* **La consécration du Saint Chrême dans l'Eglise Orthodoxe Roumaine entre XVIe et XIXe siècles,** en „Ephémérides Théological Lovaniensis", décembre 1986, Lenven-Louvain *(P. Sc. Porcescu)* ; *Protos. Macarie Ciolan,* **Monastère de Secu,** Edition de la Métropolie de la Moldavie et de Suceava, Jassy, 1987 (*Prof. dr. I. D. Lăudat)* ; *Gala Galaction,* **Mihai Eminescu,** Edition, avant-propos, notes et indice de *Gh. Cunescu,* Jassy, 1987, 159 p. (*Prof. Liviu Stoina)* ; *Florian Dudaş,* **Vieux livres roumains „voyageurs"** Bucarest, 1987, 239 p. *(Protos. Ştefan Guşă)*.

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

A. — ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 127

Cours avec des muséographes, gestionnaires surveillants de salles et surveillants des églises et des monastères, monuments historiques et d'art de la Métropolie de la Moldavie et de Suceava (6—18 février 1989) *(Archim. Mitrofan Băltuţă)* ; **Conférence avec les protopresbytères et missionnaires des protopresbitérats** (*P. V. Vaida)* ; **La Nativité du Dieu, le Nouvel An et l'Epiphanie à la Cathédrale métropolitaine de Jassy** *(Hiérom. Iustin Neagu)*.

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR : **Le Prêtre iconome stavrophore Valerian Olaru** (*Prot. Theodor Moroşan)* ; **Le Hiéromoine Dionisie Vătămăniuc** *(Protos. Teofil Popa)* ; **Le Prêtre Ioan Chirica** *(Prot. M. Mocanu)* ; **Le Prêtre Gheorghe Lazăr** *(P. Toma Rîpă)* ; **Le Prêtre iconome Mihai Gherman** *(P. N. Scriban)*.

B. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUŞI 138

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR : **Le Prêtre Gheorghe Movileanu** (*P. C. Andrei*).

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Inima curată, temeiul evlaviei ortodoxe (*Pr. prof. Sorin COSMA*) 92
Despre rugăciune *(Arhim. prof. Ioasaf GANEA)* . . . 98

COMORI ALE ARTEI ȘI SPIRITUALITĂȚII ORTODOXE ROMÂNEȘTI

Biserica „Sfinții Voievozi Mihail și Gavriil" — Pașcani (*Prot. M. Mocanu*) 103
Schitul Bujoreni (*Pr. Iorgu Codreanu*) 110

ÎNSEMNĂRI . . . 112

Drama unui document *(Gh. Lupașcu-Suhulețeanu)*.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 116

† *Antonie Plămădeală*, *Mitropolitul Ardealului*, Calendar de inimă românească, Sibiu, 1988, 406 p. *(Protos. Ștefan Gușă)*; *I. Dură*, La consécration du Saint Chrême dans l'Eglise Orthodoxe Roumaine entre XVI-e et XIX-e siècles, în „Ephemerides Theological Lovaniensis", decembrie 1986, Lenven-Louvain (*Pr. Sc. Porcescu)*; *Protos. Macarie Ciolan*, Mănăstirea Secu, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1987 *(Prof. dr. I. D. Lăudat)*; *Gala Galaction*, Mihai Eminescu, ediție, cuvînt înainte, note și indice de *Gh. Cunescu*, Iași, 1987, 159 p. *(Prof. Liviu Stoina)*; *Florian Dudaș*, Vechi cărți românești călătoare, București, 1987, 239 p. *(Protos. Ștefan Gușă)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 127

Cursurile cu muzeografii, gestionarii custozi-sală și supraveghetorii de la biserici și mănăstiri, monumente istorice și de artă din cadrul Mitropoliei Moldovei și Sucevei (6–18 februarie 1989) (*Arhim. Mitrofan Băltuță)*; Consfătuirea cu P.P. C.C. protopopi și misionari protopopești (*Pr. V. Vaida*); Nașterea Domnului, Anul Nou și Boboteaza la Catedrala mitropolitană din Iași (*Ierom. Iustin Neagu)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul iconom stavrofor Valerian Olaru *(Prot. Theodor Moroșan)*; Ieromonahul Dionisie Vătămăniuc (*Protos. Teofil Popa)*; Preotul Ioan Chirica *(Prot. M. Mocanu)*; Preotul Gheorghe Lazăr (*Pr. Toma Rîpă*); Preotul iconom Mihai Gherman *(Pr. N. Scriban)*.

B. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 138

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Preotul Gheorghe Movileanu *(Pr. C. Andrei)*.

p. I-2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

Anul LXV, Nr. 2 MARTIE - APRILIE 1989

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

OMAGIU
PRIMULUI PREŞEDINTE AL ROMÂNIEI

15 ani de la alegerea Domnului NICOLAE CEAUŞESCU în funcţia de Preşedinte al Republicii Socialiste România *(† PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar)* . . 3

„IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ DĂINUEŞTI"

Patria, zi de zi, pe noi trepte de dezvoltare şi bunăstare *(Arhid. Ioachim Giosanu)* 9

LA SĂRBĂTOAREA SĂRBĂTORILOR

† *TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei,* **Pastorală la Învierea Domnului 1989** 14
† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* **Pastorală la Învierea Domnului 1989** 19

S T U D I I

Pr. drd. Constantin C. LEONTE, **Chenoza Fiului lui Dumnezeu întrupat, din punct de vedere interconfesional** . . 25
Pr. Nicolae MACSIM, **Crucea în teologia ortodoxă** . . . 42
Ilie DAN, **Originea limbii române în concepţia lui Timotei Cipariu** 55

P E T Ă R Î M P A S T O R A L

† *TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei,* **Statornicie faţă de frumuseţile Ortodoxiei şi ale Patriei** 61

P R E D I C I

Protos. Clement IACOB, **La Duminica Ortodoxiei** . . . 68
Pr. C. CHIRICA, **La Duminica a III-a din Post** . . . 73
Pr. prof. Nicolae V. DURĂ, **La Duminica a IV-a din Post** . . 76

DREAPTA ÎNVĂŢĂTURĂ A BISERICII

Cruce şi Înviere (*Protos. Ştefan GUŞĂ*) 80
Pocăinţa ca virtute şi Sfîntă Taină (*Pr. prof. Sorin COSMA*) . 82

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

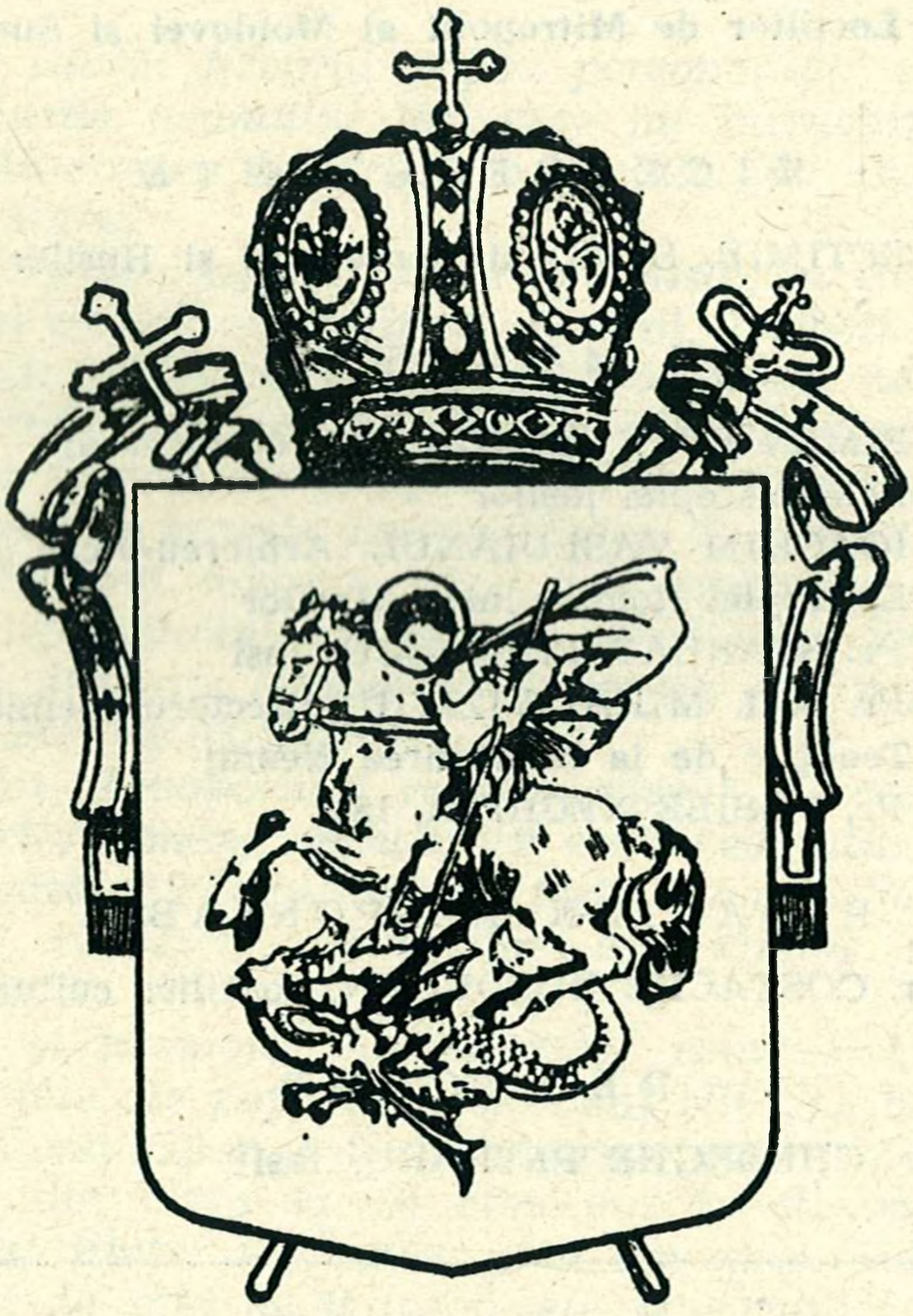

ANUL LXV, Nr. 2 MARTIE — APRILIE 1989

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi 6600

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și
Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3. Articolele nepublicate nu se înapoiază.

42.420

OMAGIU

PRIMULUI PREȘEDINTE AL ROMÂNIEI

15 ANI DE LA ALEGEREA DOMNULUI NICOLAE CEAUȘESCU ÎN FUNCȚIA DE PREȘEDINTE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Există în istoria fiecărui popor personalități care s-au identificat cu idealurile neamului lor, care au întruchipat virtuțile și aspirațiile de libertate, de dreptate socială, de independență ale fraților lor de sînge.

Poporul nostru a așezat la loc de cinste, în cartea vieții sale, numele unor străluciți conducători și eroi, bărbați viteji care au înfruntat vitregia vremurilor și au păstrat ființa neamului nostru: Burebista, Decebal, Gelu, Mircea, Ștefan, Mihai Viteazul, Cuza Vodă.

Alături de aceștia, în șiragul florilor luminoase ale pămîntului nostru milenar se înscrie personalitatea de excepție, fiul cel mai de seamă al națiunii noastre, care și-a consacrat și își consacră întreaga viață și activitate împlinirii idealurilor de independență și libertate, de dreptate socială și națională ale poporului român, Domnul NICOLAE CEAUȘESCU.

Fiu devotat al poporului român, născut și crescut pe pămîntul sfînt al patriei române, erou între eroii neamului nostru, patriot înflăcărat, clarvăzător conducător de țară, Domnia Sa se declară, cu binecunoscuta-i modestie, „muncitor din rîndul milioanelor de muncitori români".

Exponent și promotor al virtuților românești, al idealurilor și intereselor vitale ale poporului, Domnul NICOLAE CEAUȘESCU, *marele nostru Conducător, este un suprem exemplu de dăruire patriotică, făcînd din viața sa un crez pus în slujba fiilor țării, o jertfă pe altarul ființei naționale: „Nu am avut, nu am și nu voi avea nimic mai de preț decît interesele poporului în rîndul căruia m-a născut, am trăit și trăiesc! Nu am avut, nu am și nu voi avea nimic mai de preț decît servirea poporului".*

Genial făuritor al noului destin al țării și al celei mai luminoase epoci din istoria patriei, personalitate de excepție a lumii contemporane, gînditor clarvăzător, promotor curajos al noului și adversar al oricăror șabloane străine cerințelor vieții, el este mîndria, demnitatea și făclia neamului nostru, pentru a cărui fericire, libertate și independență luptă cu abnegație și eroism de 6 decenii.

In noua istorie a țării numele său se confundă cu cel al României și al poporului român și paginile nepieritoare scrise în ultimele decenii în istoria noastră națională vor păstra veșnic la loc de înaltă cinstire numele și renumele său.

Există în calendarul de suflet al fiecărui popor date care amintesc vremurile de mărire și de glorie ale neamului, zile de săr-

bătoare, aducătoare aminte ale unor evenimente memorabile din istoria Patriei: 1324, 1330, 1359, 1475, 1600, 1848, 1859, 1918.

Alături de acestea, istoria noastră contemporană înscrie, în chip firesc, în calendarul sufletului românesc anii 1965 și 1974.

Anul 1965, cînd Domnul NICOLAE CEAUȘESCU *a fost ales în fruntea celui mai înalt for politic, este începutul unei noi ere în curgerea timpului românesc, decisivă pentru edificarea unei societăți a demnității poporului român.*

Epoca deschisă de anul 1965, pe care cu mîndrie o numim „Epoca Nicolae Ceaușescu", a produs în viața țării o iluminare a orizontului devenirii românești, a descătușat energiile națiunii, ne-a redat măreția și gloria neamului, repunînd în drepturile lor veșnice marile figuri ale istoriei și culturii noastre naționale, a reînviat mîndria patriotică, respectul pentru trecutul istoric, dreptul de a ne iubi patria, strămoșii și limba.

Dar, cum spunea un mare istoric și patriot, „la vremuri noi, om nou" se cuvine.

Aceste cuvinte profetice s-au împlinit la 28 martie 1974, devenită o zi istorică și o zi pentru istorie. Atunci poporul român și-a afirmat încă o dată înalta răspundere pentru destinele țării și, prin reprezentanții săi în forul suprem al puterii de stat, a ales și apoi a reales la 17 martie 1975, la 28 martie 1980 și la 17 martie 1985, pe Domnul NICOLAE CEAUȘESCU *în înalta funcție de Președinte al României. Era în acest act o recunoaștere firească a marilor realizări ale României din ultimele decenii, pe care și-a pus amprenta personalitatea genială a făuritorului erei noi din istoria țării, era semnul înaltei prețuiri pentru îndelungata și prodigioasa activitate a celui mai iubit fiu al neamului nostru.*

Alegerea Domnului NICOLAE CEAUȘESCU *în funcția de Președinte al României a fost un act de importanță istorică în dezvoltarea patriei noastre, un act de încredere nețărmurită a poporului, o garanție a continuității dezvoltării multilaterale, a înălțării patriei pe culmi tot mai înalte de lumină.*

Alegerea făcută la 28 martie 1974 a fost expresia voinței întregii națiuni, a unității indestructibile a întregului nostru popor în jurul Conducătorului său, a fost fierbintele legămînt de a face totul pentru gloria și strălucirea neamului.

Jurămîntul depus de cel dintîi Președinte al României: „Jur că îmi voi face întodeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România", *a fost totodată jurămîntul întregului popor de a face totul pentru prosperitatea și independența țării.*

Ziua de 28 martie 1974 rămîne înscrisă în cronica marilor evenimente din istoria neamului, pentru că ea a deschis noi orizonturi în viața românilor, a deschis o epocă de înnoire, o epocă a adevărului, independenței și demnității, începută în 1965, pentru că a însemnat o treaptă nouă pe calea biruințelor neamului și patriei noastre.

Strîns unit în jurul Conducătorului, întregul nostru popor, cu același cuget și cu aceeași simțire, îi aduce un fierbinte omagiu, cu

prilejul împlinirii unui deceniu și jumătate de cînd suflarea unei țări întregi i-a încredințat destinele neamului, viitorul lui.

Înconjurîndu-l cu nemărginită dragoste, stimă și recunoștință, întregul nostru popor îi adresează Eroului între eroii neamului, marelui Ctitor al României contemporane, urarea de mulți și rodnici ani, putere de muncă, sănătate deplină și noi izbînzi spre binele și fericirea Patriei române, al cărei simbol viu este.

Gîndirea novatoare, social-politică și filosofică, a Președintelui NICOLAE CEAUȘESCU, *un adevărat tezaur de idei, teze și orientări strategice, care au îmbogățit patrimoniul gîndirii militante universale, și-a pus profund pecetea pe întreaga viață socială, economică și politică a patriei noastre. Ea este rezultatul unei preocupări permanente, al studiului neîntrerupt și al cunoașterii depline a realităților societății românești și universale.*

Nu există sector, nu există aspect al vieții social-economice, politice și culturale asupra căruia gîndirea și activitatea creatoare a Președintelui NICOLAE CEAUȘESCU *să nu fi pus o generoasă amprentă.*

Prin gîndirea sa fecundă, Conducătorul națiunii noastre a fundamentat căile dezvoltării și înfloririi patriei noastre, a înaintării ei ferme spre culmi tot mai înalte de progres și civilizație; mare strateg, vizionar genial, întîiul Președinte al Republicii noastre a trasat liniile directoare ale dezvoltării viitoare a țării, a unit și a însuflețit energiile creatoare ale tuturor românilor spre împlinirea programelor de dezvoltare a industriei și a agriculturii, a științei și tehnicii, a culturii și învățămîntului.

Sub sceptrul celui dintîi Președinte al României, viața economică și socială din patria noastră a cunoscut un curs dinamic, înnoitor, și a fost creată o nouă geografie economică.

În cea mai rodnică perioadă din istoria milenară a poporului nostru, cea mai bogată în împliniri și transformări, economia României a avut o dezvoltare viguroasă, sănătoasă, prin folosirea cuceririlor revoluției tehnico-științifice, prin angajarea forțelor creatoare ale poporului, prin perfecționarea continuă a organizării și conducerii societății, a întregii vieți sociale, prin crearea unui cadru organizatoric larg democratic, care asigură participarea activă, nemijlocită, a tuturor oamenilor muncii la conducerea societății.

Pentru aceasta „Epoca Nicolae Ceaușescu", cum numim cu mîndrie patriotică perioada în care destinele României sînt conduse de iubitul nostru Președinte, este înscrisă cu litere de aur în inimile noastre ca epocă a marilor ctitorii materiale și spirituale care au înălțat țara pe noi culmi de progres și civilizație, care stau la baza bunăstării materiale și spirituale a poporului nostru.

În persoana celui dintîi Președinte al Republicii, poporul nostru vede nu numai pe omul care îl conduce cu siguranța unui Mare Cîrmaci pe drumul noii orînduiri, ci vede și pe făuritorul prestigiului de care se bucură azi România, pe făuritorul unei politici noi în slujba păcii și progresului în lume.

Slujind cu nemărginită energie și cu devotament patriotic interesele vitale ale României și ale poporului român, Domnul Președinte NICOLAE CEAUȘESCU *s-a afirmat, prin cuvînt și prin faptă, în conștiința întregii omeniri ca strălucit promotor al unei*

gîndiri novatoare în viața internațională, ca apărător al păcii, al aspirațiilor de libertate și independență ale popoarelor, ceea ce i-a atras renumele de Erou al păcii, al înțelegerii și colaborării între toate națiunile lumii.

Remarcabilă personalitate a vieții politice internaționale, unanim recunoscută de toți oamenii de bună credință de pretutindeni, Președintele NICOLAE CEAUȘESCU *este marele făuritor al politicii externe românești, o politică constructivă, dinamică și realistă, o politică pătrunsă de înaltă răspundere pentru destinele neamului nostru, dar și pentru soarta celorlalte popoare ale lumii, ale vieții și păcii tuturor.*

Prin gîndirea sa novatoare Președintele NICOLAE CEAUȘESCU *a elaborat o concepție unitară cu privire la interesele poporului român și ale tuturor popoarelor lumii, de a se dezvolta și colabora într-un climat de pace, de destindere, de securitate internațională. De aceea, principiile de bază ale politicii externe românești, ideile formulate în dialogul cu conducătorii altor state au găsit un puternic ecou în rîndul popoarelor lumii și au fost adoptate de cele mai înalte foruri internaționale care au menirea să vegheze asupra păcii lumii.*

Cu excepționala sa capacitate de analiză și sinteză, Președintele României a înțeles contradicțiile fundamentale ale epocii contemporane, tendințele și procesele noi din viața internațională și a definit noi concepte și principii cu privire la conținutul lumii contemporane, cu privire la relațiile dintre state și la rolul națiunilor mari și mici în rezolvarea pe cale politică a tuturor problemelor cu care se confruntă omenirea în eforturile ei de edificare a unei lumi mai bune și mai drepte, a unei noi ordini economice mondiale.

Prin concepția sa despre umanism și despre filozofia păcii, Președintele NICOLAE CEAUȘESCU *dă o înaltă și adevărată lecție de umanism tuturor conducătorilor popoarelor, tuturor celor ce au în mîinile lor destinele națiunilor.*

Descifrînd întregul mecanism al realităților și proceselor lumii contemporane, Președintele României demonstrează, cu argumente și prin fapte, că războiul nu mai poate fi conceput astăzi ca un instrument al vieții politice. Dreptul forței trebuie înlocuit cu dreptul păcii. Numai acesta poate asigura un climat favorabil dialogului politic, singura cale de rezolvare a problemelor cu care se confruntă omenirea. Numai pacea poate asigura păstrarea valorilor nepieritoare create de geniul uman, numai pacea poate asigura evoluția firească, civilizată a rasei umane. De aceea, triumful păcii este dorința unanimă a întregii umanități și el poate fi asigurat prin lupta comună a tuturor popoarelor lumii: „Avem convingerea, *sublinia marele Erou al păcii,* că acționînd unite, forțele progresiste, realiste din Europa și din întreaga lume, toate popoarele lumii pot și vor determina o schimbare a raportului de forțe în favoarea păcii și colaborării, pot asigura triumful rațiunii, apărarea vieții pe planeta noastră".

Cu clarviziunea sa politică, Președintele NICOLAE CEAUȘESCU *a atras atenția că problema fundamentală a zilelor noastre este preîntîmpinarea unui nou război mondial, care s-ar transforma, în chip inevitabil, într-un război atomic nimicitor.*

Creatorul României contemporane, este și în acest sens, inițiatorul unor propuneri concrete, a unui vast program de dezarmare, care prevede lichidarea treptată a tuturor armelor nucleare, a armelor chimice și a celorlalte mijloace de distrugere în masă, renunțarea la politica de forță și de amenințare cu forța, rezolvarea pe calea tratativelor a tuturor problemelor litigioase dintre state, folosirea pentru lichidarea subdezvoltării a sumelor alocate înarmării, instaurarea unei noi ordini și a unor relații noi între state.

Toate aceste deziderate sînt posibile dacă la baza noii abordări a fenomenelor lumii contemporane, la baza noii gîndiri politice și economice vor sta, potrivit concepției Președintelui României, principiile chemate să guverneze relațiile internaționale: respectarea independenței, suveranității și integrității tuturor statelor, neamestecul în treburile interne ale altor state, renunțarea la politica de forță și dictat, afirmarea liberă a fiecărei națiuni.

Pildă de patriotism în panteonul marilor bărbați din istoria neamului, întîiul nostru Președinte veghează neîncetat ca nimeni și nimic să nu știrbească independența și suveranitatea țării.

Pace pentru noi, pace pentru toți oamenii, pace pentru toate popoarele lumii, aceasta este esența concepției Conducătorului României despre lume și despre viitorul ei.

★

Trup din trupul neamului, suflet din sufletul lui, Biserica Ortodoxă Română a urmat totdeauna porunca Mîntuitorului Hristos, slujind aspirațiile neamului (Matei 20, 28) și propăvăduind iubirea și înțelegerea între oameni și popoare.

Împletindu-și de-a lungul veacurilor existența cu viața și aspirațiile poporului, Biserica Ortodoxă Română a fost totdeauna prezentă la toate marile evenimente ale istoriei noastre. De aceea și azi, participă, alături de toți fiii țării, la omagierea primului nostru Președinte, exprimîndu-și recunoștința pentru tot ce a făcut și face spre binele și spre înălțarea patriei.

„Proprie Bisericii noastre strămoșești și în aceeași măsură poporului nostru, *scrie Prea Fericitul Patriarh TEOCTIST într-un articol omagial,* cinstirea cuvenită Conducătorului său a constituit de-a lungul secolelor una dintre cele mai frumoase și mai statornice îndatoriri înscrise pe tablele inimii ei. În acest sanctuar au tronat și tronează chipurile tuturor acelor voievozi și luptători care au apărat, prin furtunile istoriei în acest colț al Europei, trupul și viața țării, credința, nevoile și neamul".

De asemenea, în Scrisoarea de felicitare *adresată Domnului Președinte* NICOLAE CEAUȘESCU *de către membrii Sfîntului Sinod, cu prilejul celei de a 70-a aniversări a zilei sale de naștere, se spune:*

„Pentru activitatea neobosită, pe cît de înțeleaptă, pe atît de bogată și multilaterală a Domniei Voastre, v-ați înscris cu cinste în istoria României ca un mare creator de epocă legat prin toate fibrele de binele, fericirea și aspirațiile cele mai nobile ale poporului român. Gîndirea fecundă pe care ați făcut-o simțită în toate domeniile de activitate din patria noastră a determinat dezvoltarea fără precedent a întregii activități a țării noastre din ultimele decenii

și situarea ei pe un drum de necontenită propășire materială și spirituală. Vremea de rodnice înfăptuiri de cînd vă aflați la conducerea țării noastre — denumită cu drept cuvînt „Epoca Nicolae Ceaușescu“ — a pus în lumină în modul cel mai convingător dăruirea totală și identificarea Dumneavoastră cu aspirațiile fundamentale ale națiunii românești. Legat fiind de poporul în sînul căruia V-ați născut și ați crescut, ați stimulat în modul cel mai înalt încrederea acestuia în propriile sale capacități creatoare, conștiința de sine și voința neclintită de a-și afirma și a apăra existența sa pe vatra străbună în care s-a născut și a dăinuit neîntrerupt de-a lungul veacurilor“.

În ultimele decenii a fost creat un climat de deplină libertate religioasă, cultele putînd să desfășoare fără nici un fel de îngrădiri o rodnică activitate de apostolat social și ecumenism practic în slujba unității poporului român, a păcii și înțelegerii între popoare, au fost restaurate mănăstirile și bisericile monumente istorice, au fost ctitorite noi locașuri de închinare și de învățămînt teologic.

Biserica Ortodoxă Română este o prezență vie în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, larg organism democratic, „expresie a unității întregului nostru popor, „simbol“ al unității de voință și de acțiune a întregului popor“, inițiat de Președintele NICOLAE CEAUȘESCU.

Cu mijloacele sale specifice și credincioasă tradițiilor ei de slujire a poporului, Biserica Ortodoxă Română activează în acest for pentru zidirea României noi, pentru înflorirea Patriei.

Urmînd cuvîntul dumnezeiescului Apostol iluminat pe drumul Damascului, slujitorii Bisericii Ortodoxe Române sprijină Înalta Conducere de Stat „din conștiință“, (Romani 13, 5), făcînd cereri și rugăciuni „pentru conducători și pentru toți care sînt în înalte dregătorii“ (I Timotei 2, 2), ca pe un lucru firesc, „bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru“ (I Timotei 2, 3).

Iată de ce Biserica Ortodoxă Română, în frunte cu Întîistătătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, se bucură, alături de întregul popor, în ceasul mare al istoriei noastre, cînd, suflet lîngă suflet, inimă lîngă inimă, înălțăm cuvînt de mare slavă ctitorului României contemporane, Eroului între eroi, Eroul păcii, celui ce veghează ca să rămînă neîntinate comorile materiale și spirituale ale neamului, celui care, cu neostenită vigoare, conduce poporul pe noi trepte de înflorire.

Bucurîndu-ne din plin de roadele vremurilor noi, „slujind, *după cum spunea Prea Fericitul Patriarh Teoctist,* pe toate căile și prin toate mijloacele țara și poporul nostru, munca și înfăptuirile sale, sprijinind neprecupețit unitatea în vrerea și fapta sa, stînd de strajă salvgardării păcii și vieții omenirii, dăm astfel grai celui mai curat și recunoscător OMAGIU cuvenit celui ce veghează la cîrma țării noastre, DOMNUL PREȘEDINTE NICOLAE CEAUȘESCU“.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

Iar tu, România mîndră,

tot mereu să dăinuiești

PATRIA, ZI DE ZI, PE NOI TREPTE DE DEZVOLTARE ȘI BUNĂSTARE

Manifestări culturale. Comuna Scînteia se află așezată într-un pitoresc cadru natural. Aici s-a statornicit ca în fiecare primăvară să fie organizate, pe parcursul a mai multor zile, cîteva manifestări culturale foarte interesante. Intrate în tradiție, „Zilele culturii", la Scînteia, cuprind întîlniri cu intelectualii din comună, oameni de cultură din Iași, cu diferite brigăzi științifice, toți angrenîndu-se într-un instructiv dialog cu tineretul din zonă. Pentru a reliefa mai mult calitatea actului cultural statuat în această comună în ultimii ani notăm și organizarea într-un peisaj încîntător, numit „Poiana cu schit", a unei tabere naționale de sculptură. Tabăra este singulară prin proporțiile ei în toată Moldova.

La Botoșani a avut loc în luna martie cea de-a XV-a ediție a concursului interjudețean de interpretare muzicală intitulat „Voci de primăvară", manifestare înscrisă în cadrul larg al Festivalului național „Cîntarea României". Manifestarea contribuie la promovarea de noi talente din rîndurile artiștilor amatori din toate județele țării. Amintim că la această ediție au fost prezenți participanți din 22 județe ale țării.

A devenit o tradiție ca la fiecare început de an agricol mecanizatorii care lucrează pe ogoarele județului Neamț să fie sărbătoriți pentru vrednicia lor, pentru contribuția adusă la creșterea producției agricole. Cu prilejul recentei sărbători a „Zilei mecanizatorului", la Piatra Neamț a fost organizată o interesantă expoziție în care, alături de gama de tractoare și mașini agricole folosite la lucrările agricole au fost expuse utilaje modernizate, subansamble și piese de schimb recondiționate în atelierele stațiunilor de mașini agricole.

Dintotdeauna la Iași dialogul generațiilor a fost și este dialogul cu valorile, cu specificul, cu vocația spiritului românesc de a acorda sub zodia înnoirilor de substanță a evenimentelor și faptelor, o memorie, o identitate aparte. Așadar, mulți cunosc că există în spațiul Iașului contemporan o autentică și fascinantă prezență a culturii și artei, o formă de viață, de educație patriotică, o șansă de a reciti istoria ca pe o ființă reală, vie: *Muzeul de literatură* este un tezaur de valori, de documente, de conștiință românească, scenariu al literaturii române de la origini pînă în prezent, unde scriitorii există cu adevărat ca exponenți ai spiritualității românești.

De asemenea reamintim că tot în Iași, Teatrul Național „Vasile Alecsandri" este unul dintre cele mai vechi centre de cultură ale țării. Acest locaș de artă și arhitectură aparte a găzduit, în lunga sa istorie, premierele celor mai reprezentative piese din dramaturgia clasică națională și a multor capodopere din literatura universală. Scena acestui teatru a fost slujită cu dăruire de personalități de frunte ale mișcării teatrale românești, din secolul trecut pînă în

zilele noastre. Prin repertoriul său Teatrul Național de la Iași își îndeplinește rolul ce îi revine în vastul proces formativ-educativ, în care sînt angrenate arta și cultura, ca instituție artistică ce promovează valorile reale reprezentative, în efortul constant de a fi expresie a timpului nostru istoric, modelator al conștiințelor. Aducerea pe scenă a dramaturgiei originale contemporane este înscrisă programatic în preocupările Naționalului ieșean reprezentînd o datorie față de cultura noastră românească și un mijloc de educație pentru toate generațiile.

O nouă publicație. Integrat în cadrul amplei manifestări culturale și naționale „Cîntarea României", de mai multă vreme la Întreprinderea mecanică „Nicolina" din Iași a fost înființat un puternic cenaclu al artelor în cadrul căruia activează artiști amatori în domeniul literaturii, plasticii sau creației tehnico-științifice. Prin munca perseverentă a participanților acestui cenaclu, la care s-a adăugat sprijinul colectivului de conducere al cunoscutei platforme ieșene, de curînd oamenii de creație au scos de sub teascurile tiparului primul număr al publicației proprii sub titlul de „Nicolina azi". Din conținutul acestei foi volante se pot culege informații privind preocupările colectivului în procesul continuu de autodepășire și muncă creativă în sporirea productivității muncii, precum și alte rubrici cultural-științifice.

Civilizație preistorică. În urmă cu peste o sută de ani (în anul 1884) un tînăr folclorist din Iași, Theodor Burada, descoperea celebra așezare de la Cucuteni. Nici chiar descoperitorul, nici primii investigatori, Nicolae Beldiceanu și Grigorie Butureanu, nu și-au imaginat că civilizația descoperită de ei va fi considerată, peste ani, cea mai strălucită manifestare a preistoriei europene. Chiar în urmă cu cîteva decenii încă, nimeni nu ar fi îndrăznit să compare civilizațiile preistorice din Europa cu cele din Orientul Apropiat. Europa de sud-est era tributară Orientului Apropiat. În ultimii ani însă datele problemei s-au schimbat radical. Săpăturile arheologice numeroase, prin descoperiri spectaculoase au înclinat balanța în favoarea continentului european. Astfel a devenit clar faptul că Europa de sud-est a cunoscut în timpul mileniilor IV-III î. e. n., perioada sa de glorie. Prin strălucitele creații de aici, cultura Cucuteni — incontestabil o culme a neoliticului european — este singura cultură preistorică de pe continentul nostru, după cum relatează specialiștii, care poate fi comparată și poate rivaliza cu civilizațiile contemporane ei din Orientul Apropiat.

Date memorabile. La 17 martie 1819, acum 170 de ani, s-a născut unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai generației pașoptiste a secolului trecut, Alecu Russo, militant de seamă pentru Unirea Principatelor Române, alături de Kogălniceanu și Alecsandri. Lui i se atribuie paternitatea poemului în proză „Cîntarea României". Mai toate scrierile sale au fost editate postum: „Cîntarea României", „Scrieri", „Opere complete", „Opere alese", „Piatra teiului", „Scrieri și articole" (1906—1910). În timpul vieții i-au apărut scrieri valoroase în revistele „România viitoare" (Paris 1850); „Zimbrul" (Iași, 1851); „România literară" (Iași, 1855); „Steaua Dunării" (Iași, 1856).

A murit la 5 februarie 1859 și a fost înmormîntat la Mănăstirea Bărboi din Iași.

Anul acesta se împlinesc 135 de ani de la nașterea reputatului inginer Anghel Saligny, cel care la 14 septembrie 1895 asista la inaugurarea impresionantei sale opere : podul metalic de la Fetești-Cernavodă de peste Dunăre. Înainte de realizarea celui mai îndrăzneț proiect de pînă atunci, activitatea inginerească a lui Saligny s-a desfășurat pe teritoriul Moldovei. Este cel care supraveghează lucrările feroviare la liniile ferate Adjud-Tg. Ocna, Bîrlad-Vaslui-Iași, Bacău-Piatra Neamț.

Marele istoric Nicolae Iorga a scris în lunga sa activitate istorică și literară 1250 de cărți și broșuri. Le aflăm catalogate în fișele Bibliotecii Academiei Române. Între acestea se află și cele trei volume apărute în anul 1934, deci acum 55 de ani, cu titlul „O viață de om, așa cum a fost“ (reeditată în 1986 într-un singur volum de 956 de pagini). Din această scriere aflăm cele mai valoroase mărturisiri autobiografice ale marelui savant. Așadar, amintim că N. Iorga s-a născut la 5/17 iunie 1871. La vîrsta de 5 ani citește și vorbește frantuzește. Cursurile liceale le face la Botoșani și Iași. În 1889, după un an de cursuri la Universitatea din Iași, susține 27 de examene și-și ia licența. În anul 1893 a debutat editorial cu volumul „Schițe de literatură românească“. Tot în 1893 obține titlul de doctor în istorie la Leipzig. Cunoaște bine 12 limbi. În 1895 a fost numit profesor la Universitatea din București. În 1898 devine membru al Academiei Române. La 17 noiembrie 1940 a încetat din viață fiind asasinat. În decursul celor 50 de ani de activitate, în afara celor 1250 de cărți și broșuri, a publicat în ziare și reviste 25.000 articole și a ținut mai mult de 1.000 conferințe publice, operă negalată de nici unul din savanții lumii de pînă acum.

Sărbătorirea lui Eminescu. Centenarul morții lui M. Eminescu este marcat pe plaiurile natale ale Luceafărului poeziei românești prin numeroase manifestări cultural-educative încă de la începutul acestui an. Între acestea se numără expoziția foto-documentară „Pe urmele lui Mihai Eminescu“, simpozioanele „Eminescu și Botoșanii“ și „Eminescu, dimensiuni ale creației“, concursul de interpretare a versurilor marelui poet „Eminesciana“, Concursul național de limbă și literatură română de la gimnaziul „Mihai Eminescu“ etc.

Poezia lui Eminescu în creația compozitorilor nemțeni. Încă mai trăia poetul cînd au apărut primele creații muzicale pe versurile sale, ascultate și apreciate de el însuși. În acest context afirmăm că doi muzicieni născuți pe plaiuri nemțene (ambii romașcani n. n.), nu numai că au cîntat această pitorească parte a țării, ci și-au petrecut și viața în vatra spirituală nemțeană. În ordinea cronologică, a intrării în istoria muzicii noastre, primul este Alexandru Zirra, autor al poemelor simfonice „Cetatea Neamțului“, „Pe șesul Moldovei“ și „Hanul Ancuței“. El aborda în anul 1911 cel mai reprezentativ poem eminescian, „Luceafărul“, reușind astfel primul poem muzical pentru soliști, cor și orchestră inspirat din genialele versuri ale celebrului poet. Simfonii ca „Țărănească“ și „Călin“ (cu care Al. Zirra participă la cea de-a doua ediție a concursului de creație inițiat și finanțat de George Enescu în 1915) au fost inspirate tot din lirica

eminesciană, simfonii care, din păcate, sînt pierdute. Celălalt este compozitorul Mihail Jora, autor al suitei pentru orchestră „Priveliști moldovenești“ și al poemului simfonic cu text eminescian „Poveste indică“. Ele au fost mult apreciate de melomanii vremii. Spre sfîrșitul vieții M. Jora va reveni la opera Luceafărului literaturii noastre dînd „Cinci cîntece pe versuri de Eminescu“ (Afară-i toamnă, Și dacă, La steaua, Peste vîrfuri, Ce stă vîntul să tot bată).

Eminescu și Cuza. În vara anului 1868 M. Eminescu însoțea trupa de teatru a lui Mihail Pascaly prin diferite orașe transilvănene, nu altele decît cele prin care, cu doi ani mai devreme, pe sub privirile înlăcrimate ale românilor de aici, trecuse, în exilul său, Alexandru Ioan Cuza; poetul interpretează rolul *Ciobanul* din piesa „Răzvan și Vidra“ a lui B. P. Hașdeu, simbol al adevăratului popor român de care Domnul se legase pentru totdeauna. Iar la 1 ianuarie 1870, după ce, cu ocazia Anului Nou, ținuse celebra cuvîntare „O scriere critică întru apărarea lui Aron Pumnul“, unul dintre „bătrînii noștri anteluptători în cauza românilor“, în fața „Societății studenților români“ din Viena, Eminescu, în fruntea unui grup de studenți români, îi făcea o vizită lui Al. I. Cuza la Ober-Döbling, aducîndu-i fostului domn omagiul tinerilor români. Este o vizită care ia proporții simbolice, fiindcă ea mărturisește, de fapt, despre *continuitate* la nivelul ființei și conștiinței naționale. Actele politice și social-istorice realizate de Cuza, însemnînd apariția „noului“ în istoria noastră națională, se leagă de împlinirile culturale ale lui Eminescu. Atît de mult l-a impresionat pe Eminescu regretatul domn român încît de atunci pînă la sfîrșitul vieții sale l-a elogiat permanent. Este cunoscut răspunsul pe care îl dă Eminescu discursului public al lui V. Boierescu, ținut la 14 februarie 1882 în sala Ateneului român și publicat în oficiosul „Românul“, Sub titlul „Momente din viața lui Cuza Vodă“, Eminescu publică în „Timpul“ din 27 februarie 1882 un comentariu încheiat cu cuvintele adînc săpate în piatră și-n inimile românilor : „Vor trece veacuri și nu va exista român căruia să nu-i crape obrazul de rușine de cîte ori va răsfoi istoria neamului său la pagina lui 11 februarie și stigmatizarea acelei negre felonii va răsări pururea în memoria generațiilor precum în orice an răsare iarba lîngă mormîntul vîndutului Domn“ (M. Eminescu, Opere, vol. XIII, p. 64).

Personalitate nemțeană. Documente aflate la Filiala Arhivelor Statului din Piatra Neamț furnizează cîteva date privitoare la activitatea reputatului academician român Alexandru Pantazi. Fiu al plaiurilor nemțene, născut la 21 august 1896, Al. Pantazi a devenit unul dintre cele mai ilustre personalități ale științelor matematice din România începutului secolului nostru. După luarea titlului de doctor în matematici la Sorbona revine la Piatra Neamț, unde predă matematica la liceul din localitate. Pleacă la Universitatea din București, ajungînd asistentul lui Gheorghe Țițeica, devenind ulterior titular al catedrei de matematică de aici. Pentru activitatea științifică desfășurată într-un timp relativ scurt, Al. Pantazi urcă treptele cele mai înalte în știința românească devenind membru al „Societății române de știință“, președinte al „Societății române de matematici“,

membru corespondent, apoi titular al „Academiei de științe din România“.

În slujba sănătății. Pe parcursul a mai multor numere, săptămînalul nemțean „Ceahlăul“ a publicat, sub genericul „Pe urmele izvoarelor tămăduitoare“, un fel de „inventar“ al surselor de ape minerale din județul Neamț repuse în valoare pînă acum. Alături de mai cunoscutele izvoare din Piatra Neamț, Bicazul Ardelean, Piatra Șoimului etc., gazeta nemțeană include apele tămăduitoare de la Tazlău, Bicaz, Borca, Viișoara, Gîrcina, Mănăstirea Neamț. Potrivit analizelor efectuate de specialiști aceste ape au efecte curative certe, putînd fi utilizate în cure interne și externe pentru tratarea unui spectru larg de afecțiuni.

Fitoterapie. În sălile Muzeului de istorie din Piatra Neamț a fost deschisă în această primăvară o expoziție cu tema „Plantele medicinale — izvor de sănătate“. Epoziția este organizată cu ajutorul renumitului laborator „Plantavorel“ — unitate specializată în fabricarea medicamentelor din flora spontană ce cuprinde peste 100 din cele 370 de specii de plante medicinale existente pe teritoriul județului Neamț.

Prezentarea fiecărei specii este însoțită de date privind partea din plantă utilizată pentru diferite tratamente, perioada de recoltare și modul de conservare, acțiunea ei farmacodinamică.

Publicație medicală. Cea dintîi publicație periodică românească, editată cu scopul de a populariza știința medicală, a fost înființată la 1 martie 1844 la Iași, deci acum 145 de ani, intitulată „Povățuitorul sănătății și a economiei“. Publicația, condusă de medicul Constantin Vîrnav, se adresa cu precădere sătenilor, cărora li se dădeau sfaturi medicale, rețete pentru vindecarea unor răni și a unor boli prin folosirea plantelor și a medicamentelor produse din plante.

Tehnologie avansată. Sînt aproape 15 ani de cînd Întreprinderea Mecanică din Roman a omologat o premieră industrială românească de mare importanță — strungul „Carusel“. Dar pe parcursul anilor, acestui agregat industrial, de absolută utilitate în industria grea, i s-au adus perfecționări, actualmente strungurile de acest tip fiind din ce în ce mai căutate. Recent s-a dat în folosință un nou lot de strunguri cu comandă mecanică de mare complexitate, cu ajutorul cărora se poate executa o gamă foarte diversă de operații. Aceste mașini-agregat pot executa strujiri plane, cilindrice, incluse și per contur, frezări, alezări, filetări etc. Așadar, prin concentrarea într-o singură mașină a mai multor operații, strungul Carusel sub denumirea de „S.N.C. 11 C.N.C./M.S.-F“ răspunde, prin tehnologia avansată omologată, la cerințele existente din industria metalurgică modernă, la sporirea productivității muncii.

Arhid. Ioachim GIOSANU

La Sărbătoarea sărbătorilor

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI 1989

† *TEOCTIST*

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ŞI
LOCŢIITOR DE MITROPOLIT
AL MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

„Veniţi, toţi credincioşii, să ne închinăm Sfintei Învierii lui Hristos. Că iată, a venit prin Cruce bucurie la toată lumea"

(Din Cîntările Paştilor).

La această chemare a Bisericii noastre strămoşeşti ne regăsim în faţa sfintelor altare, pentru a trăi împreună înălţătoarele bucurii sufleteşti prilejuite de luminatul praznic al Sfintelor Paşti. După ce am străbătut calea îmbunătăţirii duhovniceşti a Sfîntului şi Marelui Post, potrivit străvechilor noastre predanii ortodoxe, ne apropiem „cu mînecare adîncă", să vedem împreună cu Mironosiţele şi cu Apostolii „locul unde a zăcut Domnul" *(Matei 28, 6); să întîmpinăm cu aceeaşi fierbinte dragoste şi sîrguinţă, „pe Hristos, Cel ce a ieşit din mormînt ca un Mire şi să prăznuim, împreună cu cetele cele iubitoare de praznice, Paştile lui Dumnezeu, cele mîntuitoare".*

Toate sărbătorile creştine sînt pentru noi izvor de sfinte bucurii şi revărsări prisositoare ale harului dumnezeiesc. Nici una dintre ele nu poartă însă cu mai mare strălucire mărturia iubirii dumnezeieşti faţă de noi, mărturia dumnezeirii lui Hristos Cel răstignit şi îngropat, ca această sărbătoare a Învierii Lui preamărită în cîntările noastre bisericeşti ca „Sărbătoare a sărbătorilor şi Praznic al praznicelor". Nici una nu a determinat schimbări adînci sufleteşti de credinţă, de trăire, de avînt, de însufleţire ca Învierea Domnului. Slăvind Învierea Lui din morţi, noi sărbătorim însăşi viaţa, triumful ei, al cărei izvor este Fiul lui Dumnezeu, Cel ce, prin jertfa şi moartea Sa cea de bunăvoie, a zdrobit păcatul şi a biruit puterea morţii, iar prin aceasta ne-a făcut fii ai Învierii şi părtaşi ai slavei Lui (Evrei 1, 3). De aceea, Biserica ne cheamă atît de stăruitor „să ne închinăm sfintei Învierii lui Hristos, că iată, a venit prin Cruce bucurie la toată lumea".

Fapt unic în istorie, Învierea lui Hristos este adevărul central al credinţei şi vieţuirii creştine. Ea ne descoperă sensul ultim şi valoarea nemărginită a înseşi fiinţei noastre şi a întregii creaţii. Ea vădeşte plenitudinea de viaţă dăruită de Dumnezeu omului, scopul întrupării Fiului şi Cuvîntului lui Dumnezeu şi calea comuniunii omului cu Dumnezeu dobîndită prin Biserică şi prin sfintele ei Taine. Despre acest lucru ne învaţă şi ne încredinţează şi una din cîntările slujbei de astăzi: „Ziua Învierii, să ne luminăm popoare, Paştile Domnului, Paştile! Că din moarte la viaţă şi de pe pămînt la cer, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi". Din sfintele Scripturi

cunoaștem că Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om asemenea nouă — afară de păcat — și a luat asupra Sa păcatele noastre; a suferit de bună voie răstignire pe Cruce, a fost îngropat și a treia zi a înviat, pentru a ne răscumpăra din robia morții și a ne dărui viață veșnică. Însuși El a adeverit acestea ucenicilor Săi, după Învierea Sa, spunîndu-le: „Așa este scris și așa trebuia să pătimească Hristos și să învieze din morți a treia zi“ *(Luca 24, 46).*

Încercînd să pătrundem cu luminile credinței acest adevăr mîntuitor, în fața ochilor noștri duhovnicești ni se descoperă — mai ales acum, în luminata zi a Sfintelor Paști — strînsa legătură care există între Jertfa cea de bună voie a Fiului lui Dumnezeu de pe Cruce și slăvita Sa Înviere din morți. Crucea și Învierea ne apar astfel nedespărțite în învățătura și cultul Bisericii noastre. Nu putem vorbi despre Cruce și nu înțelegem însemnătatea și roadele ei fără Înviere, după cum nu putem înțelege Învierea și darurile ei fără Cruce. Crucea, ca dăruire de sine lui Dumnezeu, este anticiparea și premisa Învierii, iar Învierea este adeverirea și slava puterii Crucii. Expresie a suferințelor, dar și a puterii iubirii jertfelnice și a bucuriilor pascale, Crucea Domnului a devenit puntea trecerii noastre de la moarte la viață și de pe pămînt la cer și ne-a descoperit sensul desăvîrșit al nostru și al creației, precum și cel al comuniunii de iubire cu Dumnezeu și cu semenii.

Părtășia noastră la Darul dumnezeiesc al vieții celei fără de moarte este rodul cel mai de preț al Învierii lui Hristos Care este „Învierea și Viața“ *(Ioan 11, 25). Acest lucru se vădește minunat înțelegerii noastre așa cum întreaga lumină a soarelui se reflectă, în diminețile de primăvară, în picătura gingașă de rouă de pe firul de iarbă abia ieșit la iveală de sub brazdă. Nu numai în dimineața Învierii i-a bucurat Mîntuitorul pe ucenicii Săi, ci această prezență a Lui avea să rămînă pururea în viața și slujirea lor, ca și în viața și lucrarea Bisericii și a noastră a tuturor, potrivit cuvîntului Său:* „Drept aceea, mergînd, înviați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte am poruncit vouă; și iată Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului“ *(Matei 28, 18-20).*

În cuvintele acestea, ca și în altele cu care Iisus i-a trimis la predicare, se înțelege întreita lor slujire: de vestitori ai învățăturii Lui, de sfințitori (Fapte 1, 8) și de călăuzitori ai vieții credincioșilor; și așa, prin Sfintele Taine, El rămîne cu Apostolii și cu noi pînă la sfîrșitul veacului. Aceeași mărturie o aduce și Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, cînd zugrăvește în chip emoționant investirea trimiterii Apostolilor prin insuflarea Duhului Sfînt: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicînd acestea, a suflat asupra lor și le-a zis : Luați Duh Sfînt ; cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, vor fi ținute“ *(Ioan 20, 21-23). Era cea dintîi întîlnire a lui Iisus cu Ucenicii, cea dintîi încredințare a lor că El a înviat cu adevărat, dar în același timp, era și cea dintîi trimitere a acestora, cea dintîi împărtășire a harului apostolic în viitoarea lor misiune de vestitori ai Învierii și de purtători ai Sfîntului Duh pentru lucrarea de înnoire și sfințire a lumii.*

Înțelegem, drept aceea, că misiunea pe care aveau să o desfășoare Ucenicii Mîntuitorului a fost nu o slujbă omenească obiș-

nuită, ci o rînduială sfîntă, cu rosturi harice dumnezeiești. Apostolii nu și-au luat singuri sau de la alți oameni misiunea de a vesti Învierea și de a propovădui Evanghelia, „la toată făptura“, *ci ei au auzit și au primit în repetate rînduri cuvîntul lui Iisus:* „Iată Eu vă trimit pe voi“ *(Matei 10, 16). Ei au binevestit Evanghelia nu în numele lor, ci în numele lui Iisus cel Înviat, Care le-a dat puterea harică de a propovădui și a săvîrși cele sfinte,* „ca slujitori ai lui Hristos și ca iconomi ai tainelor lui Dumnezeu“ *(I Corinteni 4, 1), cum avea să scrie Sfîntul Apostol Pavel.*

Iisus, Cel ce trimitea pe Apostoli la o asemenea slujire era „Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii“ *(Ioan 1, 29). De aceea și trimiterea Apostolilor a fost astfel și o misiune de jertfă, încredințată lor de Însuși Hristos, Care* „S-a adus lui Dumnezeu pe Sine jertfă fără de prihană“ *(Evrei 9, 14), fiind — cum mărturisește Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan —* „jertfă de ispășire pentru păcatele noastre, dar nu numai pentru ale noastre, ci și pentru ale lumii întregi“ *(I Ioan 2, 2). Unul din marii gînditori ortodocși, Sfîntul Leonțiu de Bizanț*[1]*, rezumă minunat această învățătură spunînd: „Căci știu că același Hristos este și Dumnezeu și Preot și Jertfă“. Iar Sfîntul Atanasie cel Mare*[2]*, numit părintele Ortodoxiei, tălmăcește însemnătatea jertfei lui Hristos zicînd: „Prin moartea Lui, s-a adus mîntuire tuturor și toată zidirea s-a izbăvit. El este viața tuturor și Cel ce ca un miel Și-a dat trupul Său ca preț de răscumpărare pentru mîntuirea tuturor“.*

Din aceasta se cuvine să înțelegem, că între trimiterea apostolilor *și jertfa de pe Cruce a Mîntuitorului Hristos există o legătură ființială harică. Aceasta se oglindește în cultul sfintei noastre Biserici prin nedespărțita lucrare dintre propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu și jertfa euharistică. Sfinții Apostoli au propovăduit învățătura lui Hristos — și, în primul rînd, Învierea Lui — nu numai prin cuvînt, ci și prin săvîrșirea tainelor ca cei ce erau* „împreună-lucrători cu Hristos“, *pentru că nu în zadar* „au primit harul lui Dumnezeu *(II Corinteni 6, 1). Același sfînt adevăr îl aflăm scris și în cartea Faptele Apostolilor despre primii creștini care după Cincizecime se adunau* „într-un cuget“ *(Fapte 2, 46), stăruind în* „învățătura apostolilor și în comuniune, în frîngerea pîinii și în rugăciuni“ *(Fapte 2, 42).*

Așa se explică faptul că în Biserica noastră strămoșească, la fel ca în întreaga Ortodoxie, misiunea trimiterii îmbracă veșmînt liturgic, în taina hirotoniei, prin împărtășirea Duhului Sfînt asupra celor aleși să slujească la sfîntul altar. Această trimitere se actualizează mereu în Biserică, prin Sfînta Liturghie, în care cei hirotoniți aduc mărturie că Mîntuitorul Iisus Hristos, Cel ce S-a jertfit și a înviat, este și rămîne de-a pururi cu noi, că El se unește și rămîne cu noi în Sfînta Împărtășanie, pentru ca noi să primim înfierea dumnezeiască și deci viața nemuritoare. Trăim mereu bucuria pe care o avea Sfîntul Apostol Pavel cînd rostea: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine“ *(Galateni 2, 20).*

Pentru a ne bucura deplin de darurile Învierii Domnului,

---

1. *Contra lui Nestorie,* P. G., 86, col. 1729.
2. *Tratat deipre întruparea Cuvîntului,* cap. V, XXXVII.

ne-am străduit să primim — cu creștinească cuviință — în cămara sufletului nostru pe Hristos, Dătătorul de lumină și viață. Datori sîntem însă a cunoaște că unindu-ne, prin Sfînta Împărtășanie, cu Hristos — și, prin Acesta, cu Tatăl și cu Duhul Sfînt — noi ne unim totodată și între noi, unii cu alții, mărturisind și înnoind astfel mereu comuniunea noastră de credință ortodoxă. Iar această comuniune de credință ne îndeamnă să nu rămînem străini de preocupările celorlalți semeni, ci să ne străduim ca viața lor și a noastră, acest drept sfînt, viața lumii în care trăim să devină aici imaginea Împărăției lui Dumnezeu, care este „dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt" *(Romani 14, 17).*

Îndreptați spre această Împărăție a lui Dumnezeu, adică spre dobîndirea acestor valori neprețuite, adevărate comori nemuritoare ale vieții noastre, avem datoria de a lucra pentru continua înnoire și îmbunătățire a vieții noastre, a semenilor și a întregii făpturi. Darul cel mai de preț al Învierii — acela că Hristos „ne-a trecut din moarte la viață", este destinat fiecărui om. „Slava lui Dumnezeu este omul viu, viața omului este vederea lui Dumnezeu", spune Sfîntul Irineu de Lyon[3]*, unul din părinții bisericești din secolul al II-lea.*

Viața deplină și adevărată se cere însă a fi cultivată cu grijă și înfrumusețată necontenit de noi, cei ce sîntem primitorii și purtătorii ei, cu virtuți și lumini necesare desăvîrșirii ei. Așa cum în viața duhovnicească ne străduim spre o continuă propășire, spre înfrumusețarea și sfințenia ei, tot astfel sîntem datori să ne facem părtași la tot ceea ce se zidește pentru îndestularea și înflorirea vieții pămîntești a tuturor oamenilor. Însăși firea înconjurătoare, înnoită minunat în aceste zile cu veșmînt strălucitor de primăvară, ne îndeamnă să sporim — odată cu rugăciunile de preamărire a lui Dumnezeu — și strădaniile noastre de împreună-lucrare cu El și cu semenii noștri pentru înfrumusețarea naturii, spre rodnicia ei, pentru a se arăta prielnică vieții tuturor. Să ne rugăm și să lucrăm pentru „îmbelșugarea roadelor pămîntului", ca el să-și dăruiască bunătățile lui la vreme. Din înțelepciunea străbună știm că rodnicia ogoarelor cere dragoste, atașament și multă grijă și hărnicie din straja dimineții pînă la asfințitul soarelui.

Dăm slavă Bunului Dumnezeu că aceste convingeri sînt necontenit izvor de putere, avînt și dăruire pentru toți credincioșii Bisericii noastre, fii devotați ai harnicului popor român și părtași dintotdeauna ai muncii și idealurilor acestuia. Adunîndu-ne astăzi la praznicul Sfintelor Paști — ierarhi, preoți și credincioși — aducem mărturie vie unității noastre neclintite în aceeași credință dreptmăritoare, păstrată cu sfințenie și jertfe de moșii și strămoșii noștri, dar și unității noastre de cuget și simțire românească, întreținută de strădaniile și năzuințele spre mai bine ale poporului din care am odrăslit și în mijlocul căruia, ca Biserică strămoșească, am viețuit neîntrerupt pe această vatră străbună. Noi simțim și trăim românește această unitate, așa cum au simțit-o și au trăit-o mereu înaintașii noștri. De aceea, simțirea noastră creștină și românească pătrunde în mod firesc peste vremi și spații în conștiința românilor de pre-

3. *Adversus haereses*, IV, 20, 7.

tutindeni, însuflețind și întărind mereu unitatea noastră națională și spirituală.

Roadele acestei unități se vădesc mai ales astăzi în viața nouă a poporului român și în înfăptuirile sale mărețe, în cei patruzeci și cinci de ani care au trecut de la actul istoric din 23 August 1944, și îndeosebi în ultimii douăzeci și patru de ani de epocale realizări. Întruchipate în opere nemuritoare din cele mai variate ramuri de activitate, ele vorbesc de la sine despre geniul creator și virtuțile alese ale harnicului nostru popor, cu eforturile căruia Biserica noastră strămoșească și-a împletit strădaniile sale de-a lungul istoriei. De aceea, apelurile vibrante și îndemnurile stăruitoare ale Conducerii țării noastre pentru continua ridicare a vieții pe noi trepte de bunăstare, precum și pentru apropiere, înțelegere și pace între oameni și popoare, să ne însuflețească și pe noi, fiii Bisericii, în hotărîrea de a ne spori părtășia noastră la împlinirea lor.

Îndeosebi astăzi, în ziua cea mare a Învierii Domnului, cînd prăznuim biruința vieții asupra morții și triumful iubirii dumnezeiești asupra păcatului, se cuvine să ne arătăm vrednici de darul vieții și al iubirii, cărora să le dăm strălucire prin noi eforturi și împliniri în slujirea Bisericii, a Țării și păcii în lume.

Împărtășindu-vă aceste gînduri și simțăminte, vă chem cu părintească dragoste să întîmpinăm împreună, cu sufletele și inimile curate, ziua luminată și strălucită a Sfintei Învieri, ca ea să facă din viața noastră o permanentă trăire a păcii, a bucuriei, a virtuții și a încrederii în mai bine. Să slăvim și să ne închinăm cu adîncă smerenie și recunoștință lui Hristos cel înviat! „Să ne curățim simțirile“ spre a-L vedea pe Hristos strălucind tainic în inimile și în faptele noastre. Să ne bucurăm împreună cu Apostolii, cu drepții și cu întreaga creștinătate, că ne împărtășim pururea cu darurile Învierii.

Cu aceeași dragoste de totdeauna, vă doresc să petreceți cu mult folos creștinesc marea sărbătoare de astăzi, să vă bucurați deplin de rodul muncii, de sănătate, de pace și mulțumire sufletească, împreună cu toți cei ce îi aveți în prețuirea dumneavoastră.

Din adîncul inimii și din iubirea Noastră de păstor și părinte duhovnicesc, vă întîmpin pe toți cu vestirea îngerească:

„Hristos a înviat!“

PASTORALĂ LA ÎNVIEREA DOMNULUI 1989

† *EFTIMIE*
EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR

HRISTOS A ÎNVIAT

Cu glasurile voastre melodioase, mlădiate în străvechea cîntare: „Hristos a înviat din morți...“, cîntă nevăzut toți strămoșii noștri creștini și îngerii lor păzitori, care de aproape două mii de ani sînt trimiși să ducă la înflorire și să păzească acest neam; cîntă toți cei care pe aceste plaiuri străromâne au crezut în Mîntuitorul Iisus Hristos și L-au făcut viu în viața lor prin pironirea pe crucea nevoințelor a păcatelor omenești, dînd viață din plin existenței lor prin virtute, înviind sufletește așa cum Domnul a înviat și cu trupul, și umplînd și trupurile lor de sămînța învierii și a vieții de veci.

Din șuvițele de aur ale Sfintelor Scripturi și ale sfinților insuflați de Dumnezeu, împletesc vouă cuvînt de învățătură în această sfîntă noapte a Învierii.

Strălucitor e cerul luminat de stele și luceafăr, zice un sfînt Părinte, dar mai strălucitoare este această noapte care se bucură de biruința Mîntuitorului Hristos [1]*. Iar un alt sfînt proslăvește primăvara și înțelesul ei duhovnicesc. Învierea Domnului a revărsat peste lume o îndoită primăvară: cea percepută cu simțurile și cea înțeleasă cu sufletul. Soarele cel înțelegător, Hristos, Lumina sufletelor noastre și a celor din întuneric, a trecut prin iarna dușmăniei omenești, prin moarte, mormînt și iad ca prin niște nori întunecați, și, înălțat fiind pe Cruce, a adus tuturor ploaia de primăvară a sufletelor, adică Botezul, împodobind pe toți cu raiul virtuților* [2]*, rod al Învierii.*

În această atmosferă de primăvară materială și spirituală, vă întîmpin pe toți cei de față și cei din căminele voastre cu creștinescul:

„HRISTOS A ÎNVIAT!“

În această săptămînă a Sfintelor Patimi, am urmărit cu mintea și am simțit cu inimile dramaticul sfîrșit al Fiului lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră. Dragostea lui nespusă pentru om, răbdarea, iertarea dușmanilor, pronunțată în auzul tuturor, răstignirea pe Cruce, moartea și punerea în mormînt. Dar iată că din mormînt a răsărit viața, a strălucit lumina, a ieșit omul cel nou, iarăși zidit în trupul Domnului luat din Sfînta Fecioară. „Lumina lui Hristos luminează tuturor“; a luminat atunci și de atunci neîncetat peste noi oamenii și peste toată făptura cum cîntă Biserica: „Acum toate s-au umplut de lumină și cerul și pămîntul și cele dedesubt“ [3].

---

1. Sfîntul Isihie al Ierusalimului, *Omilii pascale*, în col. Sources Chrétiennes (S.C.), nr. 187, p. 64.
2. Episcopul Asterie al Amasiei, *Omilia 16*, în S.C., nr. 187, p. 74.
3. *Canonul Paștelui*, cîntarea 3.

A înviat Hristos pentru că în Persoana Lui s-a unit Dumnezeirea cu firea omenească luată din Sfînta Fecioară de la Duhul Sfînt în mod de negrăit. Prin aceasta a tămăduit firea omenească de boala și moartea păcatului. Ceea ce a lucrat în firea Sa omenească, s-a lucrat în firea tuturor oamenilor. Vindecarea și desființarea morții din oameni s-a făcut atunci deplin în toți prin Cruce și Înviere. Ca să înțelegeți întrucîtva și cu mintea această dumnezeiască taină a mîntuirii noastre, vă dau un exemplu. Închipuiți-vă un mare savant, care descoperă un medicament cu care vindecă definitiv o boală ce amenință și distruge cu moartea pe toți. Deși savantul a aplicat medicamentul numai unui singur om, doctrina însă are aceleași puteri tămăduitoare în toți oamenii, căci toți avem aceeași fire.

Vindecarea este încetarea luptei dintre răul cuibărit în trupul nostru și părțile lui sănătoase ajutate de medicamente. Încetarea luptei din trup este calmul din tot organismul și buna funcționare a acestuia. Este o pace plăcută ce domnește în cel ce fusese bolnav. Privind firea completă a omului, adică trupul și sufletul, vedem că Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Înțelepciunea lui Dumnezeu, a lucrat această tămăduire în sufletele și în trupurile noastre, cum spune Evanghelistul: „Tuturor celor care cred în numele Lui, le-a dat putere să se facă fii ai lui Dumnezeu“ *(Ioan 1, 12). Fiind El însuși chip al desăvîrșitei păci, a restabilit pacea în toți oamenii ca posibilitate, urmînd ca fiecare să o facă roditoare. În acest sens spune Apostolul că* „Hristos este pacea noastră“ *și că* „a făcut din cele două lumi una singură, desființînd vrăjmășia în trupul Său“ *(Efeseni 2, 14). Iar pacea aceasta a făcut-o prin sîngele de pe Cruce (Coloseni 1, 20). „Mare lucru este împăcarea, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, dar și mai mare că împăcarea se lucrează prin Hristos și încă prin sîngele Lui. Și lucrul extraordinar este că se lucrează prin Cruce“* [4]. *În acea suferință a lui Hristos se făurea mîntuirea noastră și învierea. „Cînd Victima nevinovată (Mielul—Hristos) suferea pentru noi, zice același sfînt, omul cel întîi născut care este în noi toți, adică sufletul, este mîntuit și capătă viață prin Învierea Lui“* [5].

Iată, iubiții mei, că scopul întregii iconomii a venirii Mîntuitorului, a morții și Învierii Lui, a fost mîntuirea noastră, învierea noastră din moartea păcatului. Biserica a cuprins acest adevăr într-una din cîntările Învierii: „Cu patima, om pătimitor pentru noi S-a făcut Hristos și de voie pe Cruce fiind pironit, pe noi împreună ne-a înviat. Pentru aceasta slăvim împreună Crucea, patima și învierea prin care am fost din nou ziditi“ [6].

Prin Botez toți creștinii sîntem chemați să luăm crucea nevoințelor și să urmăm lui Hristos. „De voiește cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie“ *(Matei 16, 24). Crucea înseamnă lupta continuă cu greutățile vieții, dar mai ales cu răul din noi spre a-l îndepărta și a crește livada virtu-*

---

4. *Omilia III la Epistola către Coloseni,* în Oeuvres compl. de S. J. Chrysostome, de Bareille, vol. XIX, p. 61.

5. *Cuvîntul II la Paști,* în S.C., nr. 187, p. 97.

6. *Fericirile gl. VI,* Octoih.

ților creștine. Și cea mai grea luptă este împotriva iubirii de sine, adică a egoismului din firea noastră. Această iubire exagerată numai de tine însuți este izvorul tuturor relelor. Egoismul provoacă prima crimă în lume, căci din iubirea de sine omoară Cain pe fratele său Abel; din egoism țîșnesc toate nedreptățile sociale; egoismul duce la făurirea de arme ucigătoare și la moarte; egoismul înfumurează la exces pe unii și tîrăște în noroiul păcatelor pe alții, căci orice fel de mare păcat al omului este o formă deghizată de egoism.

De aceea este întru totul necesară lupta împotriva păcatului din noi înșine și dintre noi, căci numai astfel se lasă liniștea peste sufletele noastre, domnesc pacea și calmul, strălucește Soarele Învierii în inimile și mințile noastre.

Mîntuitorul a numit pe „făcătorii de pace fii ai lui Dumnezeu“ *(Matei 5, 9). Sfîntul Grigore de Nyssa spune că creștinii care biruiesc răul din ei sînt „făcători de pace“, pentru că au făcut să înceteze războiul dintre suflet și trupurile lor și „să ajungă la o armonie pașnică, omul devenind o singură ființă, care crește împreună prin învierea în bine“* [7]. *La această pace din sufletul zdrobit de păcate a gîndit Mîntuitorul cînd a zis:* „Pace vă las vouă, pacea Mea dau vouă, nu precum dă lumea vă dau Eu“ *(Ioan 14, 27). Iar după Înviere, cînd se arată Apostolilor, întîi le arată pacea în adîncul sufletelor lor, apoi suflă asupra lor Duhul Sfînt (Ioan 20, 21), căci Sfîntul Duh lucrează cu deplină rodire numai unde este viață curată și pace lăuntrică, nemaiexistînd hărțuielile din păcate. Aceasta este* „Pacea lui Dumnezeu care covîrșește orice minte“, *despre care vorbește Apostolul (Filipeni 4, 7).*

Credincioșii toți constituie un singur trup în Hristos. Comentînd stihul din psalmul care zice: „Dumnezeu păzește toate oasele celor drepți...“ *(Psalmul 33, 19), Sfîntul Vasile cel Mare spune că oasele sînt întreaga obște creștină, și după cum oasele sînt legate prin nervi și tendoane, „tot astfel și legătura dragostei și a păcii lucrează un fel de legătură a oaselor celor duhovnicești“* [8]. *Este vădit ce strînsă legătură este între dragoste și pace. Toate sînt roadă a Duhului cum spune Apostolul:* „Roada Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blîndețea, înfrînarea, curăția“ *(Galateni 5, 22). Este concentrată în acest scurt cuvînt toată gama virtuților, ca rezultat al luptei duhovnicești; este pacea lăuntrică cu toate surorile ei, pe care o au din belșug cei ce iubesc Legea lui Dumnezeu (Psalmul 118, 165); este pacea pe care au avut-o creștinii primelor veacuri și toți bunii creștini de atunci încoace; este pacea creștină care a biruit păgînătatea și a înnoit lumea învechită de păcate; este pacea pe care o aveau sfinții martiri în adîncul lor, că nu simțeau nici chinurile nici ura asupririlor, ci dimpotrivă simțeau o bucurie și o pace nespuse, care îi determinau să se roage și să ierte și pe asupritori; este „pacea lui Dumnezeu, care covîrșește toată mintea“ și care s-a revărsat cu prisosință și peste neamul nostru, care, purtînd crucea în vremi de restriște cu credință și cu dragoste de Dumnezeu, nu și-a pierdut*

---

7. *Despre Fericiri,* în Părinți și Scriitori Bisericești (P.S.B.), nr. 29, p. 393-394.

8. *Omil, la Ps. 33,* în P.S.B., nr. 17, p. 281.

cumpătul, ci a răbdat și acționat cu calm și pace, ajungînd de atîtea ori la învierea și viața sa ca neam, la Învierea lui Hristos.

Fericitul Părinte Augustin, episcop al cetății Hipona din vechiul imperiu roman de Apus, spunea acum 1600 de ani că Biserica creștină, adică gruparea tuturor credincioșilor lui Hristos, este imagine a Cetății lui Dumnezeu din ceruri (Apocalipsa 21, 10-27) și își duce existența sa pămîntească și printre unii care constituie un fel de cetate-Babilon a acestei lumi. Dar și aceștia posedă o pace proprie de care trebuie să se folosească și creștinii[9]*. La obîrșie principiile acestei păci, în tot ce au bun în ele, sînt tot de la Dumnezeu, fiindcă sînt elaborate de conștiința condusă după legea morală naturală din om, de care amintește Apostolul (Romani 2, 14-16). Iar Mîntuitorul a venit să desăvîrșească și această Lege morală naturală din om. De aceea în multe privințe firele păcii lui Hristos, îmbibate în Înviere, se împletesc și se unesc indisolubil cu firele păcii din firea omului cu conștiința curată chiar dacă nu este creștină. Pacea, este după același Fericit Părinte, ordine și disciplină. „Pacea este unitatea bine ordonată a inimilor". Pacea din cămine, continuă el, este înțelegerea între toți membrii acestora cu respectarea drepturilor fiecăruia. Pacea din stat este acordul dintre cetățeni, care face ca unii să conducă, iar alții să se supună* [10]*. Creștinii cu deosebire trebuie să asculte de dumnezeiasca învățătură care zice:* „...pe cît este în puterea voastră, trăiți în pace cu toți oamenii" *(Romani 12, 18);* „Cu toată lumea să căutați pacea și sfințenia" *(Evrei 12, 14). Altfel spus: pacea, pe care trebuie să o dovediți voi, trebuie să izvorască din sfințenia vieții voastre, din acea pace adusă de biruința împotriva răului din voi. De aceea același fericit Părinte îndeamnă pe credincioși să fie pașnici cu orice om, să nu vatăme pe nimeni și să se facă folositori semenilor lor. Dar în primul rînd astfel de cetățeni „trebuie să aibă grijă de cei ai lor", așa cum firea și legile sociale cer și cum Apostolul poruncește (I Timotei 5, 8):* „Cine nu poartă grijă de ai săi, și mai ales de casnicii săi, s-a lepădat de credință și este mai păcătos decît cei necredincioși" [11]*. Iar cînd pacea aceasta exterioară este amenințată de urîtorii păcii, același fericit episcop recomandă cea mai actuală și eficientă metodă pașnică de luptă împotriva războiului. „Este mai măreață gloria să ucizi războiul cu cuvîntul, decît să omori oamenii cu sabia; să dobîndești pacea prin pace, decît prin război"* [12]*. Către un creștin de vază care îmbrățișase cariera militară, el scrie că „din proprie voință să nu declanșăm niciodată război, ci numai dacă necesitatea ne constrînge; dar cît stă în puterea noastră să dorim pacea"* [13].

---

9. *De Civitate Dei, XIX, 26, în* Oeuvres compl. de S. Augustin, de Peron..., vol. XXIV, p. 533.
10. *Ibidem,* XIX, vol. XXIV, p. 510.
11. *Ibidem,* XIX, p. 514.
12. *Epistola 229 către Contele Darius,* vol. VI, p. 220.
13. *Epistola 189 către Bonifaciu,* vol. V, p. 636.

Din orice punct am privi societatea omenească, pacea din adîncul inimilor, așezată pe ordinea morală interioară a fiecăruia, trebuie să fie idealul tuturor. Numai așa omenirea în general și creștinii în special participă la „Pacea universală, care constă din ordinea liniștită“ [14].

Iată atîtea temeiuri care îmi dau prilejul să vă îndemn în consensul Bisericii de totdeauna.

Străduiți-vă după puteri ca să purtați crucea vieții voastre cu credința în Hristos cel răstignit și înviat, luptînd împotriva păcatelor din noi înșine și sporind eforturile în muncă. Dacă urmăriți idealul moral și binele material potrivit strictelor necesități, atunci lupta nu este grea, ci se ușurează, căci Însuși Mîntuitorul a spus: „Jugul Meu este bun și sarcina Mea ușoară“ *(Matei 11, 30). Numai astfel creștinii pot fi făclii în mijlocul lumii, aprinse din lumina Învierii lui Hristos.*

Păstrați ordinea și buna rînduială și fiecare „să se supună înaltelor stăpîniri, căci nu este stăpînire decît de la Dumnezeu ; iar cele ce sînt, de la Dumnezeu sînt rînduite“ *(Romani 13, 1), poruncea Apostolul creștinilor din imperiul roman, ai căror conducători erau necreștini. Mai mult, îi îndeamnă să se și roage pentru ei:* „...faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri, pentru toți oamenii, pentru împărați și pentru toți care sînt în înalte dregătorii“ *(I Timotei 2, 1-2). Iar Fericitul Augustin zice: „Ia aminte că Apostolul dă și rațiunea acestor rugăciuni:* „ca să petrecem viață pașnică și liniștită, în toată evlavia și dragostea“ *(Timotei 2, 2).* [15].

Fiecare să iubească marele său cămin și marea sa familie care este pămîntul și neamul nostru românesc. Fiecare avem deci datoria să ne dăruim întîi familiei noastre a fiecăruia, apoi marii familii a celor din granițele acestui bimilenar pămînt, acoperind nevoile vitale de existență a acestora prin munca noastră cinstită, altminteri riscăm să cădem sub osînda pe care ați auzit că o pronunță Apostolul.

Pe cît ne-a stat în putere, noi românii niciodată nu am pornit război împotriva altui neam din propria noastră voință. Dar cînd alții au năvălit peste glia străbună, a trebuit să ne apărăm și să-i alungăm. Să ne aducem aminte și de frații noștri care acum patruzeci și cinci de ani s-au oștit împotriva celor ce ne cotropiseră țara și i-au alungat. 23 August 1944, Ziua Eliberării, a devenit pentru noi o zi cu valoare de simbol.

Să ne ostenim după puteri ca să fim în pace între noi, în căminele noastre, în toată marea noastră casă, Patria românească, căutînd aceeași pace și cu cei din afara neamului nostru. Și mai ales să ne străduim să apărăm pacea prin cuvînt, alăturîndu-ne cu toții Conducerii noastre de stat în lupta pentru pace și păstrînd deosebită cinste Conducerii noastre, care a făcut din pace esența strădaniilor sale, dovedind prin aceasta și noi creștinii că sîntem fiii lui Dumnezeu, „Domnul păcii“ *(Isaia 9, 5).*

---

14. *De civitate Dei XIX, 13,* vol. XXIV, p. 510.
15. *Ibidem,* XIX, 26, vol. XXIV, p. 533.

În aceste zile de primăvară să nu încetăm o clipă de la lucrarea și îngrijirea ogoarelor, grădinilor, viilor și livezilor noastre, așa după cum să cultivăm și sufletul nostru cu dumnezeiești virtuți.

Toate strădaniile noastre de a slăbi păcatele din noi și a le înlătura constituie, cum am arătat, o cruce, o răstignire a trupului păcatului, iar cultivarea virtuților este însăși creșterea învierii în sufletele noastre, umplerea ființei noastre cu Hristos cel înviat. Dacă prin aceste nevoințe ne-am răstignit și am murit împreună cu Hristos, vom și învia împreună cu El (Romani 6, 8), căci în creștinul adevărat ia chip și trăiește Hristos cel înviat (Galateni 2, 20). Toate eforturile noastre duhovnicești sînt imprimate de Însuși Dumnezeu în ființa noastră, așa cum însemna pe frunte îngerul Domnului pe cetățenii cei buni din cetatea Ierusalimului cu un semn asemenea crucii[16]*, încît cînd a venit urgia peste cetate toți cei însemnați au scăpat (Iezechiel 9, 4-6). Și aceste însemnări din sufletele noastre, pătrunse și în trupurile strunite în virtute, vor face să fim salvați în ziua aceea, la sfîrșitul acestei lumi, cînd pe cer va apărea* „semnul Fiului omului“ *(Matei 24, 30), adică Crucea, căci crucea fiecăruia din noi se va umple de lumina Crucii lui Hristos și vom fi înviați și atrași la Hristos ca să împărățim cu El în veci.*

16. Pr. dr. Mircea Ioan, *Dicționar al Noului Testament*, București, 1984, p. 98-99.

CHENOZA FIULUI LUI DUMNEZEU ÎNTRUPAT DIN PUNCT DE VEDERE INTERCONFESIONAL*

În taina lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, este cuprinsă iconomia mîntuirii noastre. Sfîntul Maxim Mărturisitorul spunea că taina Întrupării Cuvîntului „cuprinde în sine înțelesul ghiciturilor și tipurilor Scripturii și știința tuturor făpturilor văzute și nevăzute“ [1]. „Cine a cunoscut cum se întrupează Dumnezeu, rămînînd Dumnezeu ? Și cum rămînînd Dumnezeu adevărat este totodată om adevărat arătîndu-Se pe Sine, ca fiind cu adevărat amîndouă într-o subzistență naturală și prin fiecare din ele arătînd pe cealaltă, neschimbîndu-Se prin nici una din ele ?“ [2].

Sfîntul Apostol Pavel explică, în multe din Epistolele sale, cum Hristos este „descoperirea tainei celei ascunse din timpuri veșnice la Dumnezeu“ (Romani 16, 25), „întru care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței“ (Coloseni 2, 3). Însuși Fiul lui Dumnezeu „S-a arătat în trup“ (I Timotei 3, 16) la „plinirea vremii“ (Galateni 4, 4) spre mîntuirea și mărirea noastră (I Corinteni 2, 7), spre răscumpărare și înfiere (Galateni 4, 5). În Hristos, Dumnezeu a binevoit să sălășluiască, trupește, toată plinătatea Dumnezeirii (Coloseni 1, 19 și 2, 9) și „Cel care S-a pogorît, Acela este Care S-a suit mai presus de toate cerurile, ca pe toate să le umple“ (Efeseni 4, 10). „Numai aceasta a fost cauza nașterii Sale trupești : mîntuirea firii... Dumnezeu Cel Unul-Născut S-a făcut om cu adevărat deplin, ca să lucreze El Însuși mîntuirea noastră printr-un trup activ prin fire, însuflețit de minte și de rațiune“ [3]. „Numai prin asumarea naturii umane însăși, Hristos putea să restaureze în noi chipul lui Dumnezeu și să ne deschidă drumul asemănării prin adopțiunea filială, harică“ [4].

Astfel, taina lui Hristos, ce s-a săvîrșit ca „dovadă și urmare a greșelilor protopărintelui de la începutul veacului“ [5], se împlinește în chenoza Fiului lui Dumnezeu întrupat, deoarece asumarea sau însușirea firii omenești de către Fiul lui Dumnezeu la întruparea Sa (Luca 1, 35) și arătarea acesteia la nașterea Sa, ca om întru toate asemenea nouă, afară de păcat“ (Ioan 1, 14), constituie așa-zisa „chenoză“ sau „golire“ a Lui de slava pe care a avut-o înainte de Întrupare (Ioan 17, 5). Despre chenoză vorbește tot Apostolul nea-

---

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, la secția Sistematică, specialitatea Teologie Dogmatică și Simbolică, sub îndrumarea P. C. Pr. prof. dr. Dumitru Gh. Radu care a dat și avizul spre a fi publicată.

1. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Capete gnostice*, I, 66; „Filocalia românească“, vol. II, p. 148.

2. Idem, *Ambigua*, traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, 1983, p. 62.

3. *Ibidem*, p. 49.

4. Juan Miguel Garrigues, *Maxime le Confesseur. La charité, avenir divin de l'homme*, Paris, Editions Beauchesne, 1976, p. 130 ; cf. Pr. prof. Dumitru Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, teză de doctorat, „Ortodoxia“, an XXX (1978), nr. 1-2, p. 31.

5. *Ambigua*, p. 97.

murilor în Epistola către Filipeni, unde, făcînd cunoscut pe Cel prin Care a venit mîntuirea neamului omenesc, spune că „Hristos Iisus, chipul lui Dumnezeu fiind, nu răpire a socotit a fi el întocmai cu Dumnezeu, ci s-a *deșertat* pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-se asemenea oamenilor, și la înfățișare aflîndu-Se ca un om ; S-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-Se pînă la moarte — și încă moarte pe Cruce“ (Filipeni 2, 6-8). De aici, chenoza apare în strînsă relație cu Întruparea și cu celelalte acte mîntuitoare ale Fiului lui Dumnezeu întrupat. Dar în legătură directă cu Întruparea, chenoza ca arătare a lui Dumnezeu — Cuvîntul în trup rămîne o mare taină pentru mintea omului credincios, cum îi scrie Sfîntul Apostol Pavel ucenicului apropiat Timotei și cum va spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul, zicînd : „Dumnezeu Cel ce a făcut firea, după ce aceasta a slăbit sub povara păcatului, a vindecat-o din iubire pentru noi. Căci golindu-Se (deșertîndu-Se) pentru noi și luînd chip de rob, a unit-o cu Sine după Ipostas, în chip neschimbat, făcîndu-Se om ca noi, din noi, pentru noi, într-atîta încît li s-a părut celor necredincioși că nu este Dumnezeu...“ [6]. Deci, după învățătura ortodoxă, chenoza nu înseamnă o cădere a Fiului lui Dumnezeu din dumnezeirea Sa. Dumnezeirea a rămas neschimbată în timpul chenozei, pentru că aceasta a fost o coborîre de bunăvoie prin trup a Fiului lui Dumnezeu [7].

Spre deosebire de învățătura ortodoxă, în cîmpul teologiei protestante, începînd din secolul XVI și, în special, în secolul XIX, s-au dat o serie întreagă de explicații și teorii chenotice, care nu sînt în acord cu dogma unirii ipostatice, alterînd sau pierzînd sensul definiției dogmatice de Calcedon (451). În prezenta lucrare vom înfățișa pe lîngă o parte din aceste teorii asupra chenozei și punctul de vedere ortodox asupra lor, precum și învățătura ortodoxă despre chenoza Fiului lui Dumnezeu întrupat, cu urmările ei pentru mîntuirea noastră, mai precis în actul Răscumpărării prin Iisus Hristos cel întrupat.

1. CHENOZA FIULUI LUI DUMNEZEU ÎNTRUPAT DUPĂ TEORIILE MODERNE PROTESTANTE

Chiar dacă nu a fost aprofundată învățătura despre chenoză, găsim de multe ori referiri despre ea la Sfinții Părinți și scriitori bisericești. Le găsim la Sfîntul Chiril al Alexandriei și Sfîntul Maxim Mărturisitorul care, în scrierile lor, resping anticipat teoriile chenotice protestante din secolul XIX, potrivit cărora Fiul lui Dumnezeu întrupîndu-Se a renunțat pentru vremea vieții pămîntești la atotputernicia, atotprezența, cunoștința și conștiința Sa dumnezeiască.

Sfîntul Chiril al Alexandriei vede în chenoză un argument că Fiul lui Dumnezeu asumînd firea omenească a rămas totodată Fiul lui Dumnezeu. Altfel cum și de unde s-ar cunoaște că El Însuși este cel ce lucrează cele smerite și suferă pentru puterea Sa ? La fel,

---

6. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Epist. II ad Ioan Cubic.*, P. G., 91, 297 ; Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, București, 1978, p. 71.

7. Idem, *Epist. 19 către Pyrrhus*, P. G., 91, 592 D; Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 72.

dacă n-ar fi rămas Fiul lui Dumnezeu, cum ar fi putut birui patimile suportate pentru a îndumnezei firea noastră ? De aceea, Sfîntul Chiril zice : Cum a sărăcit ? Prin aceea că fiind Dumnezeu s-a făcut om și s-a născut trupește din sămînța lui Avraam, îmbrăcînd măsura cuvenită unui serv, adică ceea ce este omenesc". Dar Hristos n-a încetat să fie Dumnezeu : „Cel ce nu a socotit lucru vrednic de dispreț a se face ca noi, în ce chip ar renunța la cele prin care s-ar putea cunoaște că s-a făcut pentru noi ca noi ?" [8].

Teologia protestantă a dat o interpretare a chenozei în sensul unei renunțări a Logosului la tot ce e manifestare a puterii supra-firești a dumnezeirii în timpul vieții Sale pămîntești. Motivul apariției teoriilor chenotice moderne a fost dorința rațională de a se explica cum a încăput dumnezeiescul în omenesc, păstrîndu-se neatinse însușirile omenești [9]. Afirmîndu-se că Fiul lui Dumnezeu renunță la cele ale dumnezeirii pentru ca natura umană să nu fie arsă în unirea sa cu focul naturii divine, aceasta a însemnat căderea într-o formă de monofizism care explică Întruparea Logosului printr-o automărginire a dumnezeirii, pentru a se „salva" integritatea firii omenești.

Toate aceste teorii își au originea în concepția dogmatică a lui Luther care, pe temeiul textelor din Ioan 3, 13; I Corinteni 15, 25 și 27 ; Matei 28, 18 și 20, distinge în Hristos o asemenea comunicare a însușirilor celor două firi, încît însușiri ale măririi dumnezeiești ca atotputernicia, atotînțelepciunea și atotprezența, din cauza unirii ipostatice se atribuiesc firii omenești. Astfel Trupul Domnului este pretutindeni prezent și, îndeosebi, în Sfînta Euharistie [10]. În același sens, Formula Concordie afirmă: „Firea omenească fiind unită personal cu cea dumnezeiască, în afară de însușirile omenești naturale esențiale care rămîn în ea, a dobîndit și privilegii speciale supranaturale și cerești de mărire, slavă, tărie și putere, nu numai în veacul de acum, dar și în cel viitor" [11].

După Luther, chenoza constă în faptul că firea omenească renunță benevol să facă uz de aceste însușiri divine „pe care le are de drept, lipsindu-se astfel de propria Sa slavă" [12]. Iar în Formula Concordiae se spune că firea omenească a făcut numai uz ascuns de însușirile divine de care s-a împărtășit sau că Domnul S-a lipsit

---

8. *Răspuns la combat. anat. 12.*, P. G., 76, col. 29.

9. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Curs de Teologie Dogmatică (1955—1956)*, cf. Magistrand Stan Coman, *Sensul ortodox al chenozei.*

10. H. Andrutsos, *Simbolica*, traducere din limba greacă, de Prof. univ. Iustin Moisescu, Craiova, 1955, p. 175.

11. *Ibidem*, p. 175-176.

12. Martin Luther, *De Libertate Christiana*, apud, A. Gaudel, *Kenose*, în „Dictionnaire Catholique" f. VIII, col. 2339 ; cf. Mgd. Stan Coman, *op. cit.*, p. 417. Hristou Andrutsos arată că „nu rezolvă nimic justificarea lui Luther că firea omenească, în sine rămîne limitată, dar dobîndește într-un chip tainic și de nepătruns însușiri dumnezeiești, care sînt însușiri personale, adică dăruite, nu naturale, cum, de altfel, ziceau și eutihienii... Nașterea, răstignirea și Învierea Domnului, după această teorie, pierzînd caracterul lor real devin aparente ; îndeosebi Înălțarea se transformă într-un fel de *disparentia visibilis" (Simbolica*, p. 176-177).

și de uzul ascuns al acestor însușiri dumnezeiești dăruite naturii omenești [13].

Plecînd de la acestea, concepția lui Luther s-a repercutat și în teoriile practicate de renumitele școli de la Giesen și Tübingen. Aceste două școli, deși susțineau în comun o dobîndire a însușirilor divine de către natura omenească și în starea de smerenie a Fiului Cel Unul Născut, ele se deosebeau în ce privește părerea despre întrebuințarea făcută de ele, înțelegînd chenoza fie ca o „golire de întrebuințare“ (κένωσις χδήσεως), fie ca o „ascundere de întrebuințare“ (κρύψισχρή σεως).

Prima teorie, susținută îndeosebi de teologii din Giesen, înțelege prin acea „golire sau deșertare de întrebuințare“, că deși natura umană posedă însușiri divine ce aparțin dumnezeirii, acestea nu se arată sau nu sînt întrebuințate complet și continuu. În schimb, școala din Tübingen recunoaște prin „ascunderea de întrebuințare“ că firea omenească face uz de însușirile dumnezeiești, dar, „în chip ascuns“ [14].

În ambele cazuri chenoza este interpretată greșit și duce la erezii grave. Chenoza înțeleasă ca deșertare sau golire de întrebuințare, făcînd distincția între ceea ce se întrebuințează și ceea ce nu se întrebuințează duce la nestorianism. Iar chenoza înțeleasă ca ascundere de întrebuințare duce la dochetism, și, în acest caz, ori sînt aparente patimile Domnului, ori trebuie să admitem două firi omenești în Hristos, una ascunsă, și una vizibilă.

În felul acesta s-a crezut și s-a afirmat că se păstrează neschimbabilitatea naturii divine a Logosului întrupat. Dar prin comunicarea reciprocă de atribuire între cele două firi, cum se afirmă, în așa fel că una devine purtătoarea calităților celeilalte, se înțelege, implicit, o restrîngere a Dumnezeirii, care se împărtășește de atributele omenescului.

Următori curentului acestei școli se fac Sartorius, pe numele său adevărat Jakob Schröder (1560—1626), teolog reformat, și Karl Friederich Gaupp. Sartorius arată că Dumnezeu-Fiul s-a golit de măreția divină și a luat chip de rob, dar nu a renunțat în nici un caz la ființa divină, ci, prin actul chenotic, renunță de bună voie la folosirea divinității Sale. K. F. Gaupp arată că Fiul posedă totul de la Tatăl și, de aceea, poate să-I redea Tatălui totul, stîndu-I la dispoziție prin actul chenotic. Prin chenoză, Fiul lui Dumnezeu renunță la folosirea prerogativelor divine, Hristos fiind însă supus unei dezvoltări în conștiința și ființa Sa că este cu adevărat Dumnezeu [15].

Secolul XIX este secolul apariției teoriilor chenotice moderne propriu-zise. Promotorul și teoreticianul principal al acestor teorii este Gotfried Thomasius (1802—1875), profesor de teologie dogmatică la Erlangen. El susținea că, prin Întrupare, Fiul lui Dumnezeu renunță la atotputernicia, atotprezența și atotștiința divină,

---

13. Bensow, *Die Lehre von der Kenose*, Leipzig, 1903, p. 23; Pr. prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu 1943, p. 210, nota 2.

14. *Ibidem*.

15. Georg Lorenz Bauer, *Die protestantische Kenosislehre*, Paderborn, 1917, p. 75.

dar păstrează adevărul, sfințenia și iubirea [16]. Thomasius, voind să scape de învinuirea că introduce o schimbare în Dumnezeu, împarte atributele lui Dumnezeu în esențiale și neesențiale. Cele *esențiale* sînt adevărul, sfințenia și iubirea care țin de ființa divină și de care Logosul nu se poate lipsi. Cele *neesențiale* sînt atotputernicia, atotprezența și atotștiința la a căror actualizare Fiul lui Dumnezeu renunță prin chenoza Sa [17]. De la Întrupare, în Logos nu există două conștiințe, ci numai una divino-umană, în dezvoltare. Deodată cu creșterea treptată a conștiinței naturii Sale interne, se dezvoltă conștiința filiațiunii Sale divine, a raportului Său cu Tatăl și a chemării Sale ca Mîntuitor al lumii [18].

Observăm la G. Thomasius o chenoză radicală fiindcă Fiul lui Dumnezeu întrupat, deși păstrează firea divină, se automărginește benevol la actualizarea însușirilor Sale ca atotputernicia, omniprezența, atotștiința, ca să Se poată transpune în planul vieții umane. Idei asemănătoare găsim la Th. Liebner, profesor la Universitatea din Kiel: Fiul se manifestă în cadrul unei chenoze trinitare veșnice ca un factor de iubire a lui Dumnezeu față de oameni [19]. F. H. R. Franck numește chenoza „despotențarea conștiinței de Fiu al lui Dumnezeu“ [20].

Reprezentantul cel mai radical al acestei direcții din teologia protestantă este Wolfgang Friederich Gess (1819—1891), teolog pietist, profesor la Basel, Götingen și Breslau. El afirma că deși Logosul prin Întrupare păstrează dumnezeirea Sa, stinge în El conștiința dumnezeirii prin actul Întrupării, ca să viețuiască asemenea unui om. Se produce prin Întrupare o schimbare și în viața Sfintei Treimi, schimbare care se răsfrînge și în relațiile treimice. „Tatăl încetează de a mai naște pe Fiul, guvernînd lumea fără concursul lui. Hristos devine apt să progreseze ca unul din noi“ [21]. Aceeași intrare a Logosului în curentul dezvoltării și al creșterii o afirmă și M. Godet [22]. Iar de aici, în teologia anglicană, unde Mackintosh, într-o lucrare cu un capitol intitulat sugestiv „Autolimitarea lui Dumnezeu în Hristos“, spune că „Iisus avea o viață strîmtorată de un trup organic, de conștiința pe care o avea despre Sine“ [23].

O concepție deosebită are Bensow, după care Dumnezeu-Fiul întrupat n-a renunțat la nici o însușire divină, ci numai la forma de manifestare a însușirilor. Forma eternă s-a schimbat cu forma

---

16. G. Thomasius, *Christ Person und Werk*, 2 Aufl., Erlangen, 1886—1890, p. 43.

17. A. Gaudel, *Dict. cit.*, col. 2340; apud Mgd. Stan Coman, *op. cit.*, p. 419.

18. G. Thomasius, *Ein Beitrag zur Kirchlichen Christologie*, în „Zeitschrift für Protestantismus und Kirche“, Band IX, 1845, p. 263; cf. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 121, nota 2.

19. Th. A. Liebner, *Christologie*, Gottingen, 1849, p. 151.

20. F. H. R. Franck, *Sistem der Christologie*, Wahreheit, 2 Aufl., Erlangen, 1893—1894, p. 34.

21. Cf. Bovon, *Dogmatique chrétienne*, t. II, p. 107; la A. Gaudel, *op. cit.*, col. 2541; Mgd. Stan Coman, *op. cit.*, p. 419.

22. M. Godet, *Commentaire sur L'Evangile de Jean*, t. I, p. 261, la A. Gaudel, *Dict. cit.*, col. 2541.

23. Après Jacques Labourt, *Revue Biblique*, 1913, p. 282, la A. Gaudel, *op. cit.*, col. 2342.

temporală. Chenoza se explică prin iubirea și atotputernicia lui Dumnezeu. Bensow vede ființa lui Dumnezeu în iubire [24].

Sergiu Bulgacov, un teolog ortodox a cărui gîndire a fost înclinată profund spre raționalism, susținea că micșorarea Cuvîntului nu se referă la natura Sa, ci la norma de viață potrivit naturii dumnezeiești (μορψῆ) cum afirmă Sfîntul Apostol Pavel (Filipeni 2, 5-11), la chipul dumnezeiesc de care s-a micșorat Hristos prin Întrupare. De aici, urmează că natura și chipul, deși se află într-o legătură reciprocă, ca baza și consecința, pot fi, totuși, despărțite. „Chipul" e slava, mărirea de care Fiul s-a deșertat luînd chipul de rob, norma de existență a făpturii, urmînd ca după Înviere să-și recapete iarăși slava pe care a avut-o mai înainte de a fi lumea (Ioan 17, 5). Slava este sofia, adică natura divină manifestată, descoperită în sînul Sfintei Treimi ca bucuria tuturor Persoanelor întreolaltă. Fiul părăsește viața dumnezeiască. Natura Sa divină păstrează potența slavei care va fi actualizată la sfîrșitul vieții pămîntești [25].

Concepția despre sofia necreată a fost dezvoltată mult de Soloviev și Bulgacov. Pentru acesta din urmă sofia nu mai este un atribut al dumnezeirii, ci devine o entitate sau o ființă reală [26]. Bulgacov a mers chiar pînă la acceptarea unei chenoze radicale, spunînd că Ipostasul al doilea divin se dezbracă de Sine, de dumnezeirea Sa, părăsind-o, nu ca un izvor al vieții interpersonale, ci ca formă de existență personală. Același Bulgacov spune că Fiul lui Dumnezeu nu S-a înălțat la cer cu trupul luat din Sfînta Fecioară Maria [27]. Dar, prin aceasta, se face de prisos Întruparea Fiului lui Dumnezeu, întrucît firea omenească nu e înălțată în sînul Sfintei Treimi. Dacă Hristos nu a înălțat firea omenească la cer, în sînul Sfintei Treimi, ea nu poate fi îndumnezeită deplin, nu poate atinge dumnezeirea.

2. ÎNVĂȚĂTURA ORTODOXĂ DESPRE CHENOZA FIULUI LUI DUMNEZEU ÎNTRUPAT

Pentru a înnoi firea omenească, umplînd-o de „slava" Sa, „slavă ca a Unuia Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr" (Ioan 1, 14), Fiul lui Dumnezeu a trebuit să-și facă proprie această fire prin Întrupare, adică să se facă și Ipostasul ei. „N-a venit (Cuvîntul) ca să altereze firea, pe care ca Dumnezeu și Cuvîntul a făcut-o, ci a venit ca să îndumnezeiască firea" [28]. Însăși „firea omului a fost constituită de la început pentru omul cel nou (Hristos)" [29] și de aceea omul a fost creat spre Hristos „ca spre un dreptar (canon) și normă... ca să-l poată primi pe Dumnezeu" [30]. Sfîntul Irineu al Lugdu-

---

24. Pr. prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 120-121.

25. *Ibidem*, p. 122.

26. Vezi Nadejda Gorodețchi, *Scrierile doctrinare ruse despre chenoză*, în rom. de Protos. Nicodim Ioniță, Mănăstirea Cernica, 1941, p. 58.

27. *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, p. 126.

28. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Opuscula Theologica et Polemica*, P.G., 91, col. 77 C; Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 319.

29. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, P. G., 150, 680, *op. cit.*, p. 20.

30. *Ibidem*, col. 560 D.

numului spune că „Adam a fost creat după modelul Cuvîntului, care avea să asume în timp, ca Hristos, firea omenească și să se arate om desăvîrșit pe pămînt“ [31]. Sfîntul Apostol Pavel identifică pe Hristos cel întrupat cu Fiul lui Dumnezeu întru Care au fost create și așezate toate (Coloseni 1, 16-20), iar Sfîntul Ioan Teologul identifică pe Fiul lui Dumnezeu care s-a întrupat cu Logosul (Cuvîntul), iar pe Acesta îl cunoaște, de asemenea, ca fiind Cel prin Care toate s-au făcut și era încă înainte de Întrupare viața și lumina oamenilor (Ioan, 1, 14).

Venirea în trup a Fiului lui Dumnezeu, a Cuvîntului, în Persoana Domnului nostru Iisus Hristos, împlinește, astfel, așteptările presimțite și gîndite ale oamenilor după mîntuire. Din iubire și condescendență față de omul creat după chipul Său, Dumnezeu în Persoana Logosului S-a mărit, S-a golit de Sine (Filipeni 2, 7), S-a „condensat“ (παχτοῦν), rămînînd Dumnezeu și Logos, pentru a se face om [32]. Întrupîndu-Se, făcîndu-Se om, El (Hristos) a recapitulat în Sine însuși lunga serie a oamenilor (longam hominum expositionem in se ipso recapitulavit) și ne-a procurat „in compendio“ mîntuirea în trupul Său, așa că, ceea ce pierdusem în Adam, „am redobîndit în Iisus Hristos“ [33]. Cuprinderea noastră în Hristos este „soteriologică“, fiindcă El ne cuprinde și ne poartă în Sine de-a lungul întregii opere răscumpărătoare : Întruparea, Botez, Patimi, Cruce și Înviere, Înălțarea la ceruri. Astfel, viața Domnului nostru Iisus Hristos pe pămînt este *chenoză și teandrie* fiindcă „restaurarea și desăvîrșirea firii umane e operă a Persoanei, a celei mai înalte Persoane care s-a făcut subiectul ei“ [34].

Voită de Tatăl și lucrată prin Sfîntul Duh, chenoza este un *act special* al Fiului lui Dumnezeu, prin care, coborîrea Lui pînă la starea noastră de făptură, după chipul și asemănarea Sa (Facerea 1, 26 și 5, 1), este condiția întîlnirii cu noi la nivelul la care putem primi bogăția Lui de viață și de har. Sfîntul Apostol Pavel scrie corintenilor : „Cunoașteți harul Domnului nostru Iisus Hristos că El, bogat fiind, pentru noi a sărăcit, ca voi din sărăcia Lui să vă îmbogățiți“ (II Corinteni 8, 6), iar Sfîntul Grigorie de Nyssa arăta : „Deoarece întinăciunea păcatului a urîțit frumusețea chipului, a venit Cel ce ne-a spălat în apa cea vie și săltătoare spre viața veșnică, așa încît noi, lepădînd urîțenia de pe urma păcatului, ne înnoim iarăși după modelul cel fericit“ [35].

Chenoza Fiului lui Dumnezeu întrupat este deci, *condiția și cauza îndumnezeirii noastre*, prin îndumnezeirea firii Sale umane.

În coborîrea Fiului lui Dumnezeu la noi se disting două etape: una anterioară Întrupării, prin care Fiul lui Dumnezeu acceptă

---

31. P. Nellas, Η δικαίωσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν Χριστῶ, p. 69; Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 20.

32. Sfîntul Sofronie al Ierusalimului, *Anunciation*, P. G., 87/3, col. 3233 C; Christoph vom Schönborn, *Sophrone de Jérusalem, Vie monastique et confession dogmatique*, Paris, Beauchesne, 1972, p. 190-191; Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 34.

33. Sfîntul Irineu, *Adversus haereses*, 1, II, 2, 18; *op. cit.*, p. 34.

34. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 76.

35. *Despre Fericiri*, în „Scrieri“, (Partea întîi), colecția „Părinți și scriitori bisericești“, trad. de Pr. prof. D. Stăniloae și Pr. Ioan Buga, București, 1982, p. 336.

să se facă om, și alta, în continuare, ia pătimirea noastră asupra Sa. Ultima etapă este implicată în prima, avînd în vedere condiția pătimitoare a omului, deoarece, „Dumnezeu nu s-a făcut om ca să desființeze conținutul omenității noastre“ [36]. Asumînd firea noastră umană, Fiul lui Dumnezeu ia asupra Sa patimile noastre dînd putere dumnezeiască trupului și suportînd patimile cu puterea specifică Fiului lui Dumnezeu. Iată pentru ce, formula călugărilor sciți, în timpul lui Justinian (Sec. VI): „*Unul din Treime a pătimit cu trupul*“, s-a dovedit a fi singurul „semn distinctiv“ al hristologiei antinestoriene [37]. În același sens se exprimă și Sfîntul Maxim Mărturisitorul : „Același (Cuvîntul) a suferit pentru noi în trupul Său, rămînînd neschimbat în divinitatea Sa, în așa fel încît mîntuirea noastră rezidă în moartea Fiului Unuia Născut al lui Dumnezeu — o taină prea minunată și neexplicabilă — și că slava ființei Sale și a identității Sale cu Tatăl rămîne în continuu nemișcată“ [38].

Despre ambele etape ale chenozei vorbește Apostolul neamurilor, în textul clasic al chenozei din epistola sa către Filipeni. „*Care (Hristos) Dumnezeu fiind în chip*“, adică prin natură sau de la Sine, afirmă pe scurt preexistența veșnică a Fiului sau Cuvîntului. Ca și Evanghelistul Ioan, Sfîntul Apostol Pavel insistă aici, mai întîi, asupra existenței veșnice a Fiului lui Dumnezeu. „Termenul chip = μορψή desemnează nu o formă oarecare, ci forma organică în care esența, viața intimă a unei persoane se manifestă în afară“ [39]. Accentuînd pe dumnezeirea Fiului și, deci, pe unitatea ființală a Sfintei Treimi, Apostolul combătea pe ereticii iudeo-gnostici, dintre care unii tăgăduiau firea Lui dumnezeiască, alții Îl socoteau mai mic după demnitate și după fire decît Tatăl, pe cînd alții contestau și existența Lui omenească, socotind că Hristos a avut un trup aparent. La adevărul existenței din veci a Fiului lui Dumnezeu Apostolul Pavel adaugă și accentuează pe acela al egalității în natură și demnitate cu Tatăl (Coloseni 1, 15), descoperit și de Evangheliști (Ioan 10, 30 ; 17, 11 ; 16, 9-10 ; 5, 23 ; 13, 20 ; Matei 10, 40).

Luînd termenul „răpire“, folosit de ereticii ce se iviseră în Biserica primară și spuneau că Hristos e o ființă creată, mai prejos de îngeri, idei reluate de Marcion din Pont, Pavel de Samosata, Marcel din Galatia, Sabelie Libianul, Valent, Manent, Apolinarie din Laodiceea, Fotinos, Arie și Nestorie, Sfîntul Apostol Pavel îl folosește împotriva lor [40]. Toți aceștia, socotindu-l pe Hristos ca un simplu om și nu Fiul lui Dumnezeu, adică Dumnezeu adevărat, învățau că „El a răpit dumnezeirea și egalitatea Lui cu Tatăl“. Sfîntul Ioan Gură de Aur explică: „N-a socotit răpire a fi întocmai

---

36. Aici este înțeleasă mîntuirea în sens ontologic, ca lucrare de îndreptare a firii căzute și de umplere a ei de o putere mai mare decît cea omenească, puterea dumnezeiască.

37. Pr. prof. D. Stăniloae, *Definiția dogmatică de la Calcedon*, „Ortodoxia“, an III (1951), nr. 2-3, p. 425.

38. *Ep. 12*, P. G., 91, 468 D; Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 32.

39. Fillion, *La Sainte Bible commentée. Epitre aux Philippiens*, Paris, 1925, tom. VIII, 378; cf. Pr. dr. Ioan Mircea, *Explicare la textul chenotic din Filipeni II, 5-8*, „Studii Teologice“, anul XXXIV (1982), nr. 3-4, p. 160.

40. *Ibidem*, p. 162.

cu Dumnezeu arată însă cu totul dimpotrivă, pentru că dacă a fost Dumnezeu, cum a fost răpit (cum și-a însușit dumnezeirea) ?... Cine ar zice vreodată că fiind om a răpit a fi om ? *Pentru că, cum ar putea răpi cineva ceea ce are ?*“ [41]. Mai departe, marele dascăl al Ortodoxiei spune : „(Că) Fiul lui Dumnezeu nu s-a temut a se pogorî din demnitatea Lui, pentru că n-a socotit ca o răpire dumnezeirea, nici nu se temea ca să-I răpească cineva natura Lui sau demnitatea Lui, din natură“ [42]. Mergînd pe ideea textului de la Filipeni și explicarea dată de Sfinții Părinți, Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, spune și el : „Fiul lui Dumnezeu nu s-a temut a se pogorî din dumnezeiasca Lui veșnicie, adică a fi întocmai cu Dumnezeu și Tatăl, fiindcă aceasta n-o avea din răpire (însușire), ci o avea din fire; pentru aceasta a și voit a se smeri și a se face om, fiindcă, făcîndu-se întru smerenia firii omenești păzea înălțimea și vrednicia dumnezeirii Sale, cu toate că o avea pe aceasta acoperită în smeritul chip omenesc (lut) care și deșertare se numește mai jos“ [43].

În legătură cu expresia *„întru asemănarea oamenilor făcîndu-se“*, Sfîntul Ioan Hrisostom spunea că „Hristos nu a fost numai în aparență, ci și în realitate Dumnezeu. Era mai mult decît un om pentru că trupul lui a fost lipsit de păcat“ [44]. *„La înfățișare aflîndu-se ca om“* adeverește faptul că sub acest raport, compatrioții Mîntuitorului n-au văzut nici o diferență între El și ceilalți fii ai oamenilor. Dar dumnezeirea fiind de esență spirituală și necorporală ce nu poate fi văzută, numai trupul omenesc luat de Fiul lui Dumnezeu a putut fi observat și văzut, ispitit, a putut fi atins de cei bolnavi și răstignit de cei mînați de duhul răutății. Vorbindu-se de „deșertarea“ Lui de slavă, prin smerirea de Sine, pentru a lua chip omenesc de rob, întru asemănare și cu înfățișare de om, nu trebuie uitat că Fiul n-a lepădat dumnezeirea, pentru că numai fiind și Dumnezeu și om, în același timp, Hristos cel întrupat a putut să ne mîntuiască. Teofilact mai spune că prin „deșertare“ și Întrupare nu s-a schimbat și nu s-a prefăcut firea divină a Fiului [45].

Aceasta este ideea principală care străbate toată iconomia mîntuirii. Omul căzînd, prin mîndrie și neascultare, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu se întrupează din iubirea față de oameni și, nerenunțînd la nimic din cele ale dumnezeirii, ia asupra Sa pe toate ale omului, afară de păcat și, prin umilință și ascultare, pînă la moartea pe Cruce, ispășește păcatele omului, deschizîndu-i calea măririi pierdute, aducîndu-i aminte omului că este fiu al lui Dumnezeu și el, cel pierdut.

Sfîntul Maxim Mărturisitorul vede chenoza referindu-se la

---

41. *Omilia VII către Filipeni,* trad. de Arhim. Theodosie Athanasiu, 1903, p. 60-61.
42. Omilia VIII, *op. cit.*, p. 73.
43. Teofilact, Arh. Bulgariei, *Tîlcuirea la trimiterea Apostolului Pavel cea către Filipeni,* tălmăcită în românește de Veniamin Costachi, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, București, 1904, tom. II, p. 450, nr. 1.
44. *Omilia, VIII,* trad. cit., p. 75-76.
45. *Op. cit.*, p. 453.
46. *Ambigua,* p. 47.

Fiul lui Dumnezeu : „Cuvîntul lui Dumnezeu, fiind întreg ființa divină (căci era Dumnezeu) și întreg ipostas neștirbit (căci era Fiu), golindu-Se, S-a făcut Ipostas al trupului pe care l-a luat, și prin această taină nouă făcîndu-Se cu adevărat întreg om, în chip neschimbat, a fost același ipostas al celor două firi, al celei necreate și al celei create..." [46]. „Și lucra ale omului mai presus de om, arătînd într-o unire supremă lucrarea omenească concrescută (συμψυίσαν) cu puterea dumnezeiască. Pentru că și ființa dumnezeiască era întrepătrunsă în întregime de firea dumnezeiască (περιεχώρησε) fiind unită în mod necontopit cu aceea" [47]. De aceea, continuă Sfîntul Maxim, Hristos „fiind amîndouă cu adevărat, ca Dumnezeu mișca propria Sa omenitate, iar ca om manifesta propria Sa dumnezeire. Ca să spun așa, *pătimea dumnezeiește,* căci pătimea de bunăvoie, odată ce nu era simplu om, și săvîrșea minuni omenești, căci le săvîrșea prin trup, odată ce nu era Dumnezeu gol (συμνός). Încît patimile Lui erau minunate, fiind înnoite prin puterea dumnezeiască, cea după fire, a Celui ce pătimea, iar minunile Lui erau pătimite, fiind săvîrșite prin puterea pătimitoare, cea după fire, a trupului celui ce le săvîrșea" [48]. Nelucrînd separat prin nici una din cele două firi, fiindcă nu se putea separa ca Ipostas unificat de nici una, adeverea pe fiecare prin cealaltă. Nedespărțirea celor două firii nu este tot una cu contopirea, deoarece Dumnezeu n-a creat firea omenească pentru ca să o contopească apoi în firea Sa. Ea e respectată de El pentru veci, ca și lucrarea pe care firea omenească a primit-o prin creație. „În aceasta stă taina neînțeleasă a concrescenței fără contopire a celor două firi și lucrări" [49].

Dionisie Pseudo-Areopagitul numește unirea atît de strînsă între lucrarea dumnezeiască și lucrarea sau pătimirea omenească a lui Hristos — *lucrare teandrică*. În virtutea acestei lucrări strînse, Cel ce suportă patimile, durerile și Crucea este Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos" [50].

Astfel înțeleasă chenoza, ca Întrupare a Fiului și suportare a patimilor omenești ce țin de firea omenească, deși era fără de păcat, dar pentru a întări firea asumată în Ipostasul Lui, ea are un efect îndumnezeitor asupra acestei firi, dar nu fără colaborarea ei. *Rostul Fiului* lui Dumnezeu stă tocmai în a da putința participării directe a Fiului lui Dumnezeu la întărirea firii umane ca să o facă mediu activ al iubirii dumnezeiești, prin manifestarea de putere

---

47. *Ibidem,* p. 59.
48. *Ibidem,* p. 60-61.
49. *Ibidem,* p. 61, nota 18. Părintele profesor Dumitru Stăniloae subliniază că: „Taina cea mare este unirea celor două părți atît de distanțate într-un ipostas, sau o persoană. Este cu neputință de înțeles ce repercusiuni trebuie să aibă asupra firii umane și divine într-un ipostas. Este cu neputință de înțeles cum se deschid minții umane a lui Hristos adîncimile divine. Cum simte Fiul lui Dumnezeu ca ale Sale pătimirile trupului ?" *(Ambigua,* p. 48, nota 2).
50. De aici reiese că suferința pătimirilor este și ea teandrică cum e și săvîrșirea minunilor. Deci, pătimirile firii sînt asumate de ipostasul Cuvîntului, întrucît, El își „lărgește", prin chenoză, ipostasul prin asumarea și experierea firii noastre. El suportă pătimirile firii noastre ca *ipostas,* sau ca Cel ce a devenit un ipostas în care cuprinde și firea umană. Dar nu prin firea Lui dumnezeiască, cum scriau arienii *(Ambigua,* p. 48, nota 3 și p. 63, nota 19).

și prin suportarea și depășirea patimilor și suferințelor. Puterea cu care a suportat Mîntuitorul nostru Iisus Hristos pătimirile noastre, fără să treacă prin păcat, o are prin faptul că este Fiul lui Dumnezeu, purtător al firii dumnezeiești din veci din Tatăl, cum subliniază Sfîntul Apostol Pavel în Epistola sa către Filipeni [51].

Chenoza este Întruparea Fiului lui Dumnezeu și viețuirea Lui pămîntească cu patimile și moartea pe Cruce, care constituie punctul maxim al chenozei. Întrupîndu-Se, Fiul Și-a însușit sau Și-a făcut proprie firea omenească, împreună cu slăbiciunile ei firești, neimprimate de păcat (afectele ireproșabile). Dar în aceasta constă tocmai *reversul* chenozei: îndumnezeirea firii omenești în Hristos, consecință a unirii ipostatice, ca o continuă purificare de afecte și sensibilizare pentru lucrarea harului dumnezeiesc. Darurile Sfîntului Duh, pe care le primește firea umană, prin unirea personală și, deci, de pe urma perihorezei ei cu firea dumnezeiască în ipostasul Fiului lui Dumnezeu, o înalță în modul cel mai sublim, dar pînă la limita dincolo de care, dacă ar trece, ar înceta să mai fie umană. Darurile Sfîntului Duh se referă, după Sfinții Părinți, în special la voința și cunoștința firii omenești, ce devin inaccesibile păcatului și se purifică de rătăcire. Trebuie remarcat că îndumnezeirea firii omenești este dată în însăși Întruparea Fiului lui Dumnezeu, dar ea este realizată progresiv, de-a lungul întregii viețuiri pămîntești a Mîntuitorului, prin Patimile și Moartea pe Cruce, prin Învierea și Înălțarea la cer. În special, după Înviere, firea omenească a lui Hristos devine deplin cuprinsă de Duhul Sfînt sau pnevmatizată. Astfel că Domnul nostru Iisus Hristos împărtășește Sfîntul Duh Apostolilor prin umanitatea Sa proslăvită (Ioan 20, 22-23), pătrunde prin ușile încuiate (Ioan 20, 19 și 26), se face nevăzut lui Luca și Cleopa în Emaus, după ce li s-au deschis ochii și L-au cunoscut (Luca 24, 31). Înălțarea la cer a constituit îndumnezeirea supremă a omului, prin Iisus Hristos. Înălțîndu-Se la cer Hristos este și pe scaunul slavei Dumnezeu-Omul, *Unul dintre noi în Treime,* împărtășind, prin umanitatea Sa îndumnezeită, plenitudinea vieții divine în Biserică și în cei ce participă la viața și lucrarea Bisericii, Trupul lui Hristos extins peste veacuri și spații.

3. SENSUL ORTODOX AL CHENOZEI FAȚĂ DE TEORIILE CHENOTICE PROTESTANTE

Învățătura ortodoxă prezintă chenoza în lumina datelor Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, care nu vorbesc în nici un loc despre o chenoză radicală și absolută, în sens de renunțare, din partea Fiului lui Dumnezeu întrupat la punerea în lucrare a însușirilor Sale dumnezeiești.

Sfînta Scriptură ne istorisește că în starea de umilire, adică în condiția de om, Iisus Hristos se manifesta ca Dumnezeu adevărat, trimis al cerului (Ioan 3, 13 și 16-17), venit pe pămînt să ierte

---

51. „Suportarea celor ale firii într-un mod mai presus de necesitatea firii este din nou o formă a colaborării sau comunicării însușirilor celor două firi. Ea se realizează numai în Persoana și prin Persoana Fiului întrupat" (Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* vol. 2, p. 76).

păcatele (Marcu 2, 5-9; Matei 9, 6), să învie din morți pe Lazăr și ceilalți, să învie El însuși din morți (Matei 16, 21 ; Marcu 8, 31 ; Luca 9, 22). De aceea, privind un om, Sfinții Apostoli au avut conștiința clară că au în față pe Dumnezeu Întrupat. „Ce era de la început, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mîinile noastre au pipăit despre Cuvîntul vieții, aceea vă vestim“ (I Ioan 1, 1).

Împotriva unei chenoze radicale, care zădărnicește sensul Întrupării, ca revărsare a energiilor divine în lume și umanitate, sînt, de asemenea, Sfinții Părinți și scriitori bisericești care, precizînd sensul unirii ipostatice, accentuează, tot timpul, prezența dumnezeirii Mîntuitorului în toată activitatea Lui, fără anularea umanității, dar și fără restrîngerea dumnezeirii. Astfel, Origen, răspunzînd lui Cels, care contesta dumnezeirea lui Iisus, arăta : „Cel în care credem cu convingere a existat de la început ca Dumnezeu și ca Fiu al lui Dumnezeu, Cuvîntul în persoană, Înțelepciunea în persoană și Adevărul în persoană. Mai afirmăm că trupul Său muritor și sufletul omenesc, care se află în El, s-au ridicat la cea mai mare vrednicie, nu numai prin împreunarea lor, ci și prin *unirea* și legătura lor, împărtășindu-se din dumnezeirea Lui...“ [52]. Dar, „prin faptul că, Cuvîntul s-a făcut trup (Ioan 1, 14), Cuvîntul n-a ieșit din granițele dumnezeirii Sale... și nici trupul, pentru că s-a îndumnezeit nu și-a schimbat firea lui și însușirile lui firești. Căci au rămas și după unire firile neamestecate, iar însușirile acestora nevătămate“ [53].

După Sfîntul Maxim Mărturisitorul, care a operat pentru prima oară distincția între natură și persoană [54], numai pentru că Fiul lui Dumnezeu a rămas neschimbat cu dumnezeirea Lui în această unire a putut săvîrși prin trup atîtea fapte de putere și l-a putut îndumnezei ; tot așa numai rămînînd Dumnezeu, a putut vindeca rănile firii noastre. Mîntuirea s-a realizat în Hristos prin pătimiri (ca manifestări ale chenozei) și minuni ca semne ale puterii dumnezeiești manifestate prin trup, fiindcă „prin minuni se arată neschimbat, rămînînd în chip neschimbat ceea ce era, iar prin pătimiri se arată păstrînd în chip neschimbat ceea ce s-a făcut. Și, prin amîndouă, pătimiri și minuni, ne-a dăruit desființarea păcatului și harul îndumnezeitor“ [55].

---

52. *Filocalia lui Origen,* în „Scrieri alese“ (Partea a doua) traducere de Pr. prof. Nicolae Neaga și Zoica Lațcu, colecția „P.S.B.“, București, 1982, p. 400. Fericitul Augustin, tratînd despre umanitatea lui Iisus Hristos, a căutat să evidențieze divinitatea Fiului Omului, identitatea Logosului creator cu Hristos întrupat, pentru a înlătura orice umbră a ereziei ariene care greșea grav cînd afirma că a fost un timp cînd Iisus nu a existat. Chenoza Mîntuitorului în concepția augustiniană nu cunoaște, totuși, dezvoltarea pe care a cunoscut-o în Răsărit (A se vedea Drd. C. Buzdugan, *Învățătura despre Întrupare la Fericitul Augustin*, „Studii Teologice“, anul XXV (1973), nr. 7-8, p. 529-531).

53. *Dogmatica,* Sfîntului Ioan Damaschin, trad. rom. de Pr. D. Fecioru, București, 1938, p. 257.

54. Magistrand Ică I. Ioan, *Probleme dogmatice în Dialogul Sfîntului Maxim Mărturisitorul cu Pyrrhus,* „Ortodoxia“, 1960, nr. 3, p. 372; Drd. Adrian Niculcea, *Poziții protestante și ortodoxe recente despre Întrupare,* „S. T“, XXXIV (1982), nr. 9-10, p. 689.

55. *Epistola 16,* P. G., 91, 577 ; *Teologia Dogmatică Ortodoxă,* cit., vol. 2, p. 68.

Se vede, prin urmare, că nu poate fi o chenoză a firii omenești a lui Dumnezeu Cuvîntul, Care a acceptat să suporte toate trebuințele omenești (afecte de somn, sete), pentru a primi moartea în trupul Său, și a ne împărtăși și noi din roadele Învierii Sale. Din acest punct de vedere, încă din primele veacuri chenoza a fost înțeleasă greșit. E vorba de *aftarodocheți,* care afirmau, eronat, că trupul lui Hristos a fost nestricăcios și fără putința pătimirii [56].

Chenoza trebuie, deci, explicată în relația ei strînsă cu planul mîntuirii conceput și realizat de înțelepciunea și puterea lui Dumnezeu și pe temeiul iubirii Lui față de lume. Firea omenească nu l-ar fi putut suporta pe Dumnezeu arătîndu-Se în toată slava și puterea Lui, fără să o nimicească. Dar Dumnezeu se coboară din iubire la cel făcut după chipul Său. Nu putea veni Fiul lui Dumnezeu mai aproape de om, decît făcîndu-Se un semen care să fie în același timp Dumnezeu. Nu era suficient pentru această apropiere și comuniune a omului cu Dumnezeu numai simpla sălășluire a Fiului lui Dumnezeu într-un om. Fiul lui Dumnezeu ar rămîne în spatele acestui om ca a treia persoană și nu și-ar spune direct cuvîntul către oameni. „Deci Dumnezeu a luat înfățișarea pe care o căuta omul : a fost mai ușoară comuniunea cu un semen al său, cu un chip omenesc și cu aceleași năzuințe ca și el, cu năzuința spre comuniune, cu aceleași slăbiciuni ale naturii căzute — afecte — deși fără de păcat“ [57].

Chenoza constă, *în general,* în faptul că Fiul lui Dumnezeu a primit să fie subiect al modestelor însușiri și manifestări omenești [58]. Iar, *în special,* în împletirea firii dumnezeiești în existența și activitatea ei cu firea omenească, arătîndu-se oamenilor Dumnezeirea, nu altfel decît prin chipul smerit al omului, iar celorlalte persoane ale Sfintei Treimi nu separată, ci într-un întreg cu firea omenească. Către oameni ieșea în evidență aspectul de chenoză, de smerenie a Fiului lui Dumnezeu, dar și atotputernicia Lui. Domnul nostru Iisus Hristos iartă păcatele, săvîrșește minuni și învață cu putere cele dumnezeiești. Din iubire pentru noi, Dumnezeu vine, sub înfățișarea omului smerit, rămînînd, în același timp, Dumnezeu în cea mai deplină actualizare. Și în noi stă cauza că vedem mai

---

56. Leonțiu de Bizanț va spune că, dimpotrivă „Trupul (lui Hristos) se cunoaște pătimitor și coruptibil. Faptul dintîi Îl face pe Cel mai presus de noi ca noi ; iar al doilea nu-L lasă să rămînă pe Cel ca noi cu noi, decît pînă ce o cere timpul de vindecare și pînă la ridicarea a ceea ce e al nostru, la ceea ce e mai presus de noi, adică pînă la ridicare și Înviere. Căci nu ne vom asemăna cu Dumnezeu de nu vom pătimi cu cel ce a pătimit. Dar cum a pătimit dacă nu ca noi ? *Dar n-ar fi pătimit ca noi de n-ar fi rămas cu noi“ (Contra Nestor et Eutich,* P. G., col. 1321 D ; Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.,* vol. 2, p. 69).

57. Sfîntul Chiril al Ierusalimului, *Catehezele,* XII, 14, partea I, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1943, p. 285 ; Prof. N. Chițescu, *Întrupare și Răscumpărare în Biserica Ortodoxă și în cea Romano-Catolică,* „Ortodoxia“, anul VIII (1956), nr. 4, p. 546-547: „În sfîrșit, Cuvîntul lui Dumnezeu era cel mai potrivit pentru a deveni Descoperitorul și Descoperirea însăși. Iar în ceea ce privește mîntuirea, nimic nu era mai potrivit ca să zguduie conștiința omenească păcătoasă, decît pogorămîntul lui Dumnezeu și deșertarea Lui de slavă (Filipeni 2, 7), pentru ca ființa atotsfîntă să se substituie celor păcătoși (Isaia, 53), să-și dea sufletul pentru mulți, spre iertarea păcatelor“.

58. *Iisus Hristos sau restaurarea omului,* p. 129.

mult partea firii omenești în „întregul“ care este Iisus Hristos [59], Care nu a renunțat nici la cele pământești și nici la atotputernicia Sa ca Dumnezeu. Că nu renunță la cele pământești se vede că Însuși Iisus spune, în legătură cu cea de-a doua venire a Sa în lume, că despre ziua în care se va întîmpla aceasta, nici Fiul nici nimeni altcineva, decît Tatăl știe cînd va fi (Marcu 13, 20). Aceasta se explică, după Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Ioan Damaschin, prin raportarea la firea omenească, privită în sine, independent de unirea ipostatică cu firea divină. Iar voința omenească, avînd ca subiect Persoana Fiului lui Dumnezeu, a fost cu totul inaccesibilă păcatului (Ioan 8, 46). Că nu renunță la atotputernicia Sa, se vede din minunile pe care le-a săvîrșit Fiul lui Dumnezeu întrupat, Care simte apăsînd asupra Sa păcatele întregii omeniri, pe care și le-a asumat de bunăvoie, cu o intensitate care merge pînă la a trăi acest fapt, ca o părăsire a Lui către Tatăl, pe Crucea de pe Golgota, punctul culminant al chenozei Fiului lui Dumnezeu în viețuirea Sa pământească.

Dumnezeiescul nu strîmtorează omenescul și nici omenescul nu implică automicșorarea Dumnezeirii; dimpotrivă, el o cere în toată deplinătatea sa, nemulțumindu-se cu mai puțin. Finitul vrea infinitul pentru care a fost creat. Sfîntul Chiril al Alexandriei dă exemplul mamei care se apleacă pînă la înțelegerea copilului, vorbind în limbajul lui, fără ca, totuși, să înceteze a fi mama lui [60].

În ce privește cunoașterea și autocunoașterea de Sine a Mîntuitorului, ca întreg, Sfînta Scriptură ne spune că, din fragedă copilărie, El avea cunoștință clară că este Fiul lui Dumnezeu și că I se cade să fie în cele ale Tatălui Său (Luca 2, 49). Hristos este Însuși Adevărul ce implică cunoașterea desăvîrșită. Deci, pentru El, nu poate fi vorba de un progres al cunoașterii Sale divine, ci „numai de o creștere a formelor cunoașterii și experimentării capacității naturii omenești de a prinde și reda înțelepciunea divină“ [61]. Referindu-se la cuvintele Mîntuitorului, că nici Fiul nu cunoaște ceasul sfîrșitului (Marcu 13, 32), Sfîntul Atanasie cel Mare spune : „Este evident că El ca Logos cunoaște ceasul cu privire la sfîrșitul tuturor dar ca om nu-l știe... ci doar Fiul, ca neștiința să fie a celui ce s-a făcut Fiu între oameni“ [62]. În același sens, se exprimă și Sfîntul Ioan Gură de Aur și Sfîntul Grigorie de Nazianz, acesta din urmă spunînd că „Hristos, pe de o parte, cunoaște ca Dumnezeu, dar pe de alta nu cunoaște ca om“ [63].

Astfel, sensul chenozei, obiectiv, stă în împletirea vieții dumnezeiești cu a celei omenești, trăită de un singur subiect divino-

---

59. *Ibidem*, p. 132, 136 și 137.

60. *Contra Eunomiu*, XII, P. G., 45, col. 1049 ; Magistr. Stan Coman, *op. cit.*, p. 427.

61. Pr. prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 135-136.

62. *Oration IV, Contra arienilor* 3, 43, în Rouet de Journel, *Enhiridion Patristicum*, Ed. XVI—XVII, Friburg-Brisgoviae, 1937, p. 277; *Sensul ortodox al chenozei...*, p. 428.

63. *Cuv. IV teologică*, 15; *op. cit.*, p. 428.

uman. Desigur, prin chenoză, din ființa Mîntuitorului iese chipul smereniei firii omenești. Dar chenoza ne descoperă că smerenia nu-i un simplu atribut moral al firii omenești. Smerenia, ca și dragostea, e mai întîi dumnezeiască. Îngerii ne dau mărturie despre smerenia Fiului, ei fiind cei dintîi martori vestitori ai chenozei Fiului ce s-a născut în ieslea Betleemului, pentru a ne arăta, totodată, adîncimea smereniei Sale și puterea ei de a cuprinde totul, omul și creatura. Proorocul Avacum zice: „În mijlocul a doi viețuitori te vei arăta cînd se vor împlini anii“ (Avacum 3, 2). Cei doi viețuitori sînt boul și asinul său, simbolic, tîlharul de-a dreapta și de-a stînga Crucii de pe Golgota [64]. Teodoret al Cyrului a reflectat că adevărul chenozei constă tocmai în acea că „Însuși Dumnezeu fiind și prin natură avînd egalitate cu Tatăl (Fiul lui Dumnezeu) nu a socotit lucrul acesta ceva ca o răpire, căci așa ceva era propriu doar acelora care obțin vreo cinstire fără să o merite, ci ascunzîndu-Și valoarea a preferat culmea smereniei și S-a îmbrăcat în chip omenesc pentru a ne pune pe noi în valoare“ [65].

Astfel, Fiul lui Dumnezeu ne împărtășește personal dumnezeirea. Ortodoxia nu înțelege neschimbabilitatea lui Dumnezeu ca imobilism, ci ca mișcare, dinamism, activitate. Dumnezeu ne iubește, ni se dăruiește, căci coboară la noi, se smerește. *Și apoi, nu natura e subiectul chenozei, ci Persoana Fiului,* Care se naște din veci din Tatăl, se naște în timp din Sfînta Fecioară Maria.

Despre Cel ce era deodată și Dumnezeu și om [66], Karl Barth spune și el că, tocmai, întrucît „Cuvîntul s-a ascuns într-un om deplin și nu s-a arătat în parte descoperit ca Dumnezeu, printr-o omenitate nedeplină, s-a făcut înțeles și accesibil oamenilor, căci numai golindu-se de chipul dumnezeiesc (Filipeni 2, 6), El trebuia să se facă om pentru a ne atinge, pentru a ne întîlni cu Dumnezeu“ [67].

Domnul nostru Iisus Hristos nu ne-ar fi putut mîntui personal, dacă n-ar fi Fiul adevărat întrupat al Tatălui, căci prin Fiul, Tatăl se descoperă ca Persoană în iubire, personal, și transcendent în același timp [68].

Chenoza se poate înțelege corect numai aplicînd definiția „epocală și providențială din mai multe puncte de vedere“ a Calcedonului. Definiția, mărturisind pe Hristos ca o persoană a două firi, dar firea omenească ipostaziată în Persoana Cuvîntului, a stabilit pentru totdeauna, prevăzînd, parcă, toate interpretările

---

64. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, *Jertfă și Răscumpărare,* teză de doctorat (extras), București, 1973, p. 71.

65. *Explicarea Epistolei către Filipeni II,* 7, Ed. Vulgaris, vol. III, p. 227; *Jertfă și Răscumpărare,* p. 72.

66. *Ambigua,* trad. cit., p. 63.

67. Karl Barth, *Die Lehre von Wort Gottes,* Prolegomena zur christlichen Dogmatik, München, Kaiser Verlag, p. 219-222; cf. Pr. prof. D. Stăniloae, *Ambigua,* u. 54, nota 10.

68. Pr. prof. D. Stăniloae, *Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu prin Care toate s-au făcut și se refac,* „Ortodoxia“, anul XXXV (1983), nr. 3, p. 168.

ce se vor da Tainei originare — Hristos, că „o natură poate subzista într-o persoană deosebită de ea, deci două naturi pot coexista, fără ca dualitatea firilor să prejudicieze unitatea persoanei“ [69].

*

* *

Taina chenozei constă, deci, în aceea că Fiul lui Dumnezeu, prin Întrupare, ia în Ipostasul Său umanitatea, în plenitudinea ei, din Sfînta Fecioară Maria, cu scopul de a o reînnoi, eliberînd-o din robia păcatului, îndumnezeind-o. În același timp, deșertarea de slavă a Logosului nu poate presupune o renunțare la însușirile dumnezeiești ființiale. Fiind o chenoză voluntară, liberă, a Fiului lui Dumnezeu, neintervenind deci nici o modificare în ființa Sa, Mîntuitorul rămîne atotputernic ca Dumnezeu adevărat. Prin golirea de sine (ἐκένωσεν) Fiul lui Dumnezeu nu se schimbă în ființa Sa. De aceea Fiul lui Dumnezeu întrupat este Taina originară a mîntuirii noastre. Fiul cel Unul Născut al Tatălui se face om datorită iubirii și atotputerniciei Sale. Fără aceste atribute nu poate lua firea umană și, la fel, n-ar fi putut-o păstra întru Sine ; iar dacă n-ar fi venit în chip smerit, n-ar fi luat legătură interioară cu omul, pentru ca acesta să consimtă, în mod liber, colaborarea cu harul dumnezeiesc. La dumnezeiasca Întrupare, pentru prima dată, harul a pătruns în firea omenească întreagă și a vindecat-o, în potență, făcînd-o aptă să primească pe Duhul Sfînt, nedespărțit de Tatăl și de Fiul, ca, răspuns la chemarea credinciosului: „Împărate ceresc... vino și te sălășluiește întru noi...“ [70].

După teoriile chenotice amintite, s-ar socoti că integritatea firii omenești nu poate fi salvată decît dacă firea divină renunță la unele atribute ale Sale. Dar, dacă Hristos nu ar fi rămas și Dumnezeu deplin, nu ar fi îndumnezeit firea noastră. *Mîntuirea constînd în ridicarea firii omenești, ca îndumnezeire a ei, rostul chenozei este, deci, unul ontologic.* De aceea, Fiul lui Dumnezeu

---

69. Idem, *Definiția dogmatică de la Calcedon,* p. 437-438. I. P. S. Mitropolit al Ardealului, Dr. Antonie Plămădeală spune că, în spiritul definiției de la Calcedon, această unitate nu înseamnă nici confundare, nici amestecare... În această perspectivă se poate face afirmația că Dumnezeu care slujește omul, se slujește pe Sine, iar slujindu-se pe Sine, El nu diminuează, nu schimbă rolurile. În Persoana lui Hristos această unitate originară e concretizată în istorie ca *realitate teandrică (Biserica slujitoare în Sfînta Scriptură, în Sfînta Tradiție și în Teologia contemporană* (teză de doctorat), în „S. T.“, anul XXIV (1972), nr. 5-8, p. 360). Chenoza este, deci, nu numai calea pe care a ales-o Mîntuitorul pentru a veni și sluji jertfelnic lumea, ci și crearea unei Biserici slujitoare, în care se continuă slujirea Domnului nostru Iisus Hristos. Misiunea Bisericii este slujirea kenotică, reliefată prin însuși caracterul ei teandric (Pr. drd. Vasile M. Neagu, *Kenoza lui Hristos și aspectul kenotic al Bisericii*, „S. T.“, XXXIII (1981), nr. 1-2, p. 40).

70. Prof. N. Chițescu, *Premisele învățăturii creștine despre raportul dintre har și libertate,* „Ortodoxia“, anul XI (1959), nr. 1, p. 34. Deci și „actul primirii colaborării libertății omenești cu harul e un fapt de adîncă smerenie pentru că credinciosul își recunoaște nevrednicia și neputința și-și află scăparea numai în ajutorul de sus“, *(art. cit.,* p. 18).

întrupîndu-Se și devenind om deplin, rămîne Dumnezeu deplin, fiind necesară în acest proces și integritatea firii omenești și deplinătatea celei dumnezeiești : una ca să fie îndumnezeită, alta ca să îndumnezeiască, știrbirea uneia sau a alteia făcînd ca, în acest fel, chenoza să-și piardă rațiunea sau rostul ei. Karl Barth face însă, asupra chenozei, următoarele reflexiuni, însușite și de Hans Urs vom Balthasar, amîndoi socotind că, în coborîrea Sa, Dumnezeu nu se „dezbracă“ de Dumnezeu ci o confirmă : „Astfel, coborîrea lui Dumnezeu este onoarea Lui supremă, pentru că tocmai această coborîre confirmă și demonstrează ființa Sa dumnezeiască ; și înălțarea omului, ca operă a harului dumnezeiesc constă tocmai în punerea în evidență a adevăratei sale umanități“ [71]. În același sens, o inițiativă demnă de remarcat a luat teologul reformat Jürgen Moltmann, care a afirmat că nu există nici o alternativă din dilema de a-L vedea pe Iisus și Dumnezeu și om, decît prin raportarea celor două evenimente, ale Crucii și Învierii, la unica Persoană a lui Hristos [72].

Fiul lui Dumnezeu s-a făcut ca ipostas și om deplin, ca să lucreze El însuși mîntuirea noastră, ca „unul dintre noi“. Înțelegem, de aici, exprimată rațiunea chenozei Fiului lui Dumnezeu întrupat și *legătura ei cu mîntuirea*, ca țel și lucrare a fiecărui creștin, cum desprindem și din tîlcuirea Sfîntului Maxim Mărturisitorul : „Iar cuvintele (Sfîntului Grigorie Teologul) „ca să devin eu Dumnezeu atît de mult pe cît s-a făcut Acela om“ nu este mie a le spune... ci vouă, care, lăsați să se vadă în voi numai harul și aveți să primiți atît de mult din partea Lui, cît S-a împărtășit Dumnezeu prin Întrupare de neputința noastră. *Căci El măsoară, precum singur știe, îndumnezeirea celor ce se mîntuiesc prin har cu smerirea (chenoza) Lui*“ [73].

Pr. drd. Constantin C. LEONTE

---

71. Karl Barth, *Dogmatik*, IV, 1; p. 139-142 ; cf. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, p. 75, nota 75.

72. H. Arts, *Moltmann et Tillich — Les fondements de l'espérance chrétienne*, Edition Duculot, 1973, p. 125; Drd. St. Buchiu, *Crucea și Învierea lui Hristos*, „Ortodoxia“, XXXV (1983), nr. 2, p. 219-220.

73. *Ambigua*, p. 50.

CRUCEA ÎN TEOLOGIA ORTODOXĂ

Taina credinței creștine e în esență taina Dumnezeu-Omului Iisus Hristos și a răscumpărării neamului omenesc prin kenoza pătimirii și a Crucii Sale.

O veritabilă teologie creștină nu poate fi în esența ei decît hristologică. Iar hristologia presupune la rîndul ei soteriologia și prin urmare o teologie a Crucii.

Aceasta, pentru că nu se poate vorbi despre o cunoaștere a lui Dumnezeu fără numai în și prin Hristos, după cum nu se poate vorbi despre Hristos ca Răscumpărător, fără numai în lumina descoperirii Sale către noi pe Crucea Răstignirii, ca Dumnezeu al iubirii de oameni.

Taina Crucii e taina însăși a mîntuirii. Ea este semnul, aparent paradoxal, pus în inima însăși a credinței „spre căderea și ridicarea multora în Israil", întocmai ca și sublimul ei Pătimitor. De acceptarea sau de respingerea ei ține întreg edificiul credinței creștine.

Crucea se află în centrul credinței, ca și în centrul creației, ca un semn de negrăită taină, ca un viguros optimism al credinței. Prin semnul ei văzut, și prin semnificațiile ei simbolice mobilizatoare și profund creatoare, Crucea se află cu deplin temei în centrul pietății creștine, ca una care este „puterea lui Dumnezeu prin care ne mîntuim" (I Corinteni 1, 18).

1. CRUCEA ÎN VIAȚA DE TOATE ZILELE A CREȘTINULUI

Ca semn văzut al iubirii lui Hristos către oameni, al prezenței și al puterii mîntuitoare a lui Dumnezeu în lume, Crucea se bucură în mod firesc de o aleasă cinstire în pietatea ortodoxă.

Creștinul ortodox vede în Crucea lui Hristos semnul milostivirii divine și al purtării de grijă dumnezeiești către făptură, garantul biruinței finale asupra păcatului și a morții și speranța vieții eterne cu Dumnezeu, asigurată prin Înviere.

Ca semn al prezenței și al lucrării divine a Harului lui Hristos în lume, Crucea este izvor de putere și de îmbărbătare în încercările vieții, călăuză și reazem nebiruit pe marea învolburată a grijilor și suferințelor vieții, limanul împlinirilor și sensul cel mai de pe urmă al tuturor aspirațiilor creștinului în lume.

Crucea este semnul nădejdii celor ce bine călătoresc în lumea păcatului și a morții, semnul sfințirii celor ce bine viețuiesc în duhul și după modelul viețuirii lui Hristos. Ea purifică și înalță simțămintele creștinului cele mai din străfunduri, înnobilîndu-l și stimulîndu-l, călăuzindu-l și proteguindu-l pe tot parcursul vieții sale prezente.

Prin Cruce ca semn văzut al prezenței și lucrării mîntuitoare a lui Hristos în lume, creștinul ortodox află o nădejde trainică și neînfrîntă, mai presus decît toate nădejdile ce țin de cele stricăcioase și pieritoare. Crucea conduce inima creștinului către dorirea și intuirea celor viitoare, de dincolo de vremelnicie, ea îi deschide orizonturi largi și perspective nelimitate către o devenire nelimi-

tată de viitor, de dincolo de zările veacului celui muritor. Ea înseamnă tărie și convingere fermă, mărturisită cu însuși modul specific de viețuire creștină, luptă statornică și permanentă împreună-răstignire față de cele trecătoare, în folosul și spre dobîndirea celor veșnice.

Acolo unde toate speranțele ce țin de vremelnic se risipesc ca deșertăciune, singură Crucea, ca supremă nădejde și ca suprem refugiu, rămîne neînfrîntă și atotbiruitoare, ca o supremă mărturie a deșertăciunii tuturor acelor împliniri care nu caută după Hristos și după nădejdea mîntuirii prin El.

Deși prezentă permanent în lume, ea ne prezintă în chip tainic și de negrăit, mereu proaspăt și viu, mereu prezent și activ pe Duhul de viață dătător al lui Hristos ce ne transpare din transcendent în universul nostru, ca o realitate suprafirească, dar în același timp ca identificîndu-se eului celui mai profund al creștinului și făcîndu-se resimțită ca o chemare din adîncuri către viața cea nouă la care invită Evanghelia lui Hristos.

Ca într-un nimb de biruință supremă și de desăvîrșită sfințenie, Crucea Mîntuitorului se prezintă în lumea păcatului și a morții, ca un sublim simbol al înălțării noastre spirituale către înălțimile chemării celei de sus, înălțare care presupune încorporarea la Hristos și împreună-răstignirea cu Hristos în lume, față de lumea păcatului și a morții.

Ca semn văzut, și ca simbol profund al tainei credinței, care este descoperirea suprafirească a unui sens profund și tainic al vieții. Crucea înseamnă părtășie deplină la Hristos, Cel ce ne mîntuie prin Patimile, moartea și Învierea Lui; ea înseamnă părtășie la Hristos, Care ca iubire supremă și dumnezeiască, descoperită nouă sub semnul kenozei înomenirii și al pătimirii Sale, ne cere în schimbul ofertei iubirii Sale ca să-I răspundem la rîndul nostru cu oferta iubirii și a jertfelniciei vieții noastre proprii.

Hristos ca Dumnezeu ni Se descoperă pe Crucea Răstignirii Sale ca iubire. Însă iubirea Lui nu este o iubire facilă și superficială, mărturisită numai cu buzele, și nu numai o iubire care se dăruie, ci în același timp și una care angajează plenar, care ne implică și pe noi la părtășia și durerea iubirii Lui jertfitoare. Iubirea lui Hristos pretinde părtășie la Crucea lui Hristos, ea pretinde și din partea noastră o împreună-răstignire cu Hristos, o nouă Golgotă. Creștinul în lume trebuie să fie, după modelul lui Hristos, un permanent răstignit pentru lume.

Prin kenoza Răstignirii Sale, Hristos face doar începutul mîntuirii noastre, dar El nu ne scutește de efortul personal al Crucii vieții noastre, în parcurgerea căreia Crucea Lui ne invită.

Toată viața creștinului este o viață închinată Crucii, o viață care se cere după Cruce și răstignire. Tot ce viază și se mișcă în lume, toate cele văzute din sînul creației poartă pecetea Crucii, a consacrării lor către o țintă finală precisă. Toată viața creștinului poartă amprenta Crucii, căci însăși viața lui pămîntească se consumă într-o permanentă împreună-răstignire cu Hristos în lume. Creștinul știe că prin încorporarea Lui la Hristos și îmbrăcarea lui cu Hristos în Taina Botezului el se face părtaș la Crucea Lui, ca unul care devine mădular al Trupului lui Hristos.

Crucea devine astfel ea însăși modul specific de viețuire al creștinului în lumea păcatului. Viața lui cea nouă după modelul lui Hristos este o viață angajată și consacrată către Hristos, eliberată de sub tirania ciclului devenirii și al piericiunii și transferată pe planul eternității Celui răstignit și înviat întru mărire.

Crucea înțeleasă astfel se prezintă ca o reiterare a drumului Golgotei lui Hristos, ca o continuă rememorare și împreună-trăire a vieții și a patimilor lui Hristos, ca o continuă părtășie la paharul Lui, care este și paharul mîntuirii noastre.

În acest fel, e de la sine înțeles că Crucea nu este un mod ideal de viețuire, transpus pe planul abstracțiunii și al mitologiei, ci ea este însăși viața cea de toate zilele a creștinului. Ea nu reprezintă un mod de viețuire ieșit din comunul și firescul situațiilor vieții, nu este haina cea de zile mari, ci haina cea de toate zilele a credinciosului. Crucea vieții creștinului nu e o sarcină în plus, pe deasupra celor comune ale vieții, ci însăși sarcina de căpetenie a vieții lui, este răspunsul său cel mai firesc la acea chemare din adîncuri, la acea firească aspirație din străfundurile ființei lui, care îl determină la consacrarea lui către Acela de la Care îi provine darul vieții lui, cu toată comoara de daruri spirituale și materiale.

Crucea este astfel temeiul și izvorul tuturor virtuților în viața creștinului, culmea desăvîrșirii la care se simte chemată și angajată ființa fiecărui credincios. Căci Crucea nu reprezintă doar un simplu concept sublim care derivă din credință, ci ea este însăși epopeea vieții personale a creștinului; care viață nu e scutită de încercări și suferințe, de eforturi și lupte, de eșecuri și neîmpliniri, de nostalgii și renunțări, de dramă și speranță. Crucea e proba dură a adevărului că nu plăcerea, căreia sucombîndu-i Adam a eșuat de la calea menirii sale, ci durerea și suferința pe care Și-o asumă Hristos pe Cruce ne conduc către Suprema Realitate a vieții, către supremul sens de a fi în lume al creștinului.

Creștinul ortodox este prin definiție un cinstitor al Crucii pătimirii lui Hristos, prin toată maniera vieții lui, prin faptele lui, prin rugăciunea și crezul lui, prin toată simțirea și trăirea vieții lui de credință. Ca urmare, el manifestă și în chip văzut apartenența sa la Crucea lui Hristos, prin însemnarea lui cu semnul sfînt și sfințitor al Crucii.

Căci Crucea, ca semn văzut, nu e decît o logică și firească manifestare exterioară a simțămintelor lăuntrice de pietate și respect față de crucea înțeleasă simbolic, ca pătimire. Și așa după cum se cinstește Trupul lui Hristos care, deși omenesc, este sfințit și transfigurat prin sălășluirea într-însul a lui Dumnezeu, tot astfel se cinstește semnul Sfintei Cruci ca realitate văzută materială, al cărei sens este transfigurat și îndumnezeit prin Pătimirea pe lemnul ei sfințit de Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos. Căci Crucea este altarul de jertfă al Mîntuitorului.

De aceea, cele două realități, spirituală și materială, ale Crucii lui Hristos, nu pot fi separate una de cealaltă, căci ele își sînt moduri complementare ale Descoperirii divine către omenitatea noastră, ale uneia și aceleiași unice și supreme taine creștine cu privire la kenoza teandriei, și cu privire la chemarea și destinul suprafiresc al omenității noastre, răscumpărate prin Hristos.

Întocmai ca și Acela Care S-a răstignit pe dînsa pentru mîntuirea noastră, Crucea este o taină mare și de negrăit. Ea se prezintă pentru mintea noastră ca un aparent paradox, după cum paradoxale apar pentru logica omenească toate conținuturile suprafirești ale credinței noastre, care sînt mai presus de înțelegere.

2. SEMNUL CRUCII

Crucea ca semn văzut a fost prefigurată în multe chipuri în Vechiul Testament. Toate altarele și toate jertfele preînchipuiau jertfa și Crucea Mîntuitorului, cum este cazul cu altarul de la Templu și cu altarul lui Avraam pentru jertfirea lui Isac. Cea mai importantă prefigurare a Crucii este lemnul pe care Moisi a înălțat șarpele de aramă în pustie.

Tot simbol al Crucii este și pomul vieții din Eden, apoi toiagul lui Aron de la Templu, toiagul lui Moisi, cu care a despărțit Marea Roșie, toiagul lui Iacov, lemnul aruncat de Elisei în apa Iordanului, precum și semnul scriptic al literei „thau“ (T) văzut în viziune de profetul Iezechiel (9, 4-6).

Încă din Vechiul Testament, semnul care prefigurează Crucea e socotit ca un semn izbăvitor, ca un semn al mîntuirii, așa cum o arată semnul șarpelui de aramă și semnul literei T, cu care erau însemnați cei aleși pentru a scăpa de pierzare.

Crucea, ca semn al mîntuirii în Noul Testament, este Altarul sau jertfelnicul pe care S-a jertfit Hristos Mîntuitorul. Ea este semnul biruinței, al puterii și lucrării mîntuitoare a lui Dumnezeu în lume, semnul distinctiv și steagul de luptă al creștinilor, arma împotriva puterilor întunericului și a păcatului. Ea este lauda apostolilor și a martirilor, podoaba preoților, pecetea celor ce se mîntuiesc în Hristos, bucuria și mîntuirea drepților.

Peste toată extensiunea istorică a Bisericii, Crucea a fost în mod constant venerată de creștinătatea ortodoxă. Ea este semnul deosebitor al creștinilor și semnul Fiului Omului (Matei 24, 30), semnul vieții, al iubirii și al slujirii lui Hristos. Crucea este semnul identității lui Hristos și al unirii noastre cu Hristos, ea este semnul și locul în care ne întîlnim cu Hristos, pecetea cu care se pecetluiesc cei ce urmează căii Sale mîntuitoare. Tot ceea ce poartă semnul prezenței și lucrării lui Hristos, poartă pecetea Crucii Sale, în acte văzute și simbolisme, în taine și lucrări sfințitoare, în obiecte și locuri consacrate. Crucea este, mai presus de toate, pecetea și semnul văzut al consacrării și sfințirii noastre în Hristos.

3. SEMNIFICAȚIILE SIMBOLICE ALE CRUCII

Ca tot ceea ce ține de misterul suprafiresc al credinței creștine, Crucea concentrează în sine o bogată și profundă simbolică. Crucea, ca semn văzut, își întregește conținuturile ei spirituale prin Crucea înțeleasă simbolic ca părtășie la misterul lui Hristos, a Acelui aparent paradox al Evangheliei care este „pentru iudei sminteală, pentru păgîni nebunie, iar pentru cei chemați ...puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu“ (I Corinteni 1, 23).

a) *Aparentul paradox al Crucii.* Limbajul privilegiat al credinței este în aparență un limbaj paradoxal. Dezvăluind o realitate

suprafirească și inefabilă, aparentul paradox al Crucii pare la prima vedere un scandal pentru mintea omenească. El depășește în cuprindere și conținuturi cadrul îngust al sensului comun și al opiniilor comune, printr-o bogăție și profunzime insondabile, al unui adevăr care este mai presus decît cele comune, infinit și dumnezeiesc. El covîrșește printr-o supraabundență analogă aceleia care învăluie într-un mister de negrăit și insondabil persoana văzută a lui Hristos, ca Dumnezeu înomenit.

Adevărul lui Hristos e mai presus de înțelegere, itinerarul său nu se poate parcurge decît numai acceptînd misterul într-o atitudine de pioasă supunere și de firească modestie în fața infinității de taine a divinului. Întocmai ca și fața lui Hristos, greu de pătruns ochilor celor neduhovnicești, adevărul Său etern și suprafiresc nu se dezvăluie decît pentru a-și descoperi abisurile celor ce îl acceptă prin credință. Căci el ne întîmpină doar la început de cale, îndepărtîndu-se la nesfîrșit de înțelegerea noastră, pentru că este mai presus de înțelegere, insondabil și infinit. El apare ca un paradox pentru mintea omenească, deși nu exclude părtășia rațiunii în intuirea lui. Adevărul lui Iisus e un mister supranatural care nu se lasă captat în cuvinte și epuizat în limbajul comun, el este inexprimabil și inepuizabil, covîrșind la nesfîrșit puterea de pătrundere a rațiunii și a ochilor și puterea de exprimare a graiului.

Realitățile suprafirești ale lui Iisus se prezintă ca un aparent paradox. Toată viața și învățătura lui Iisus apar ca paradoxale în fața contemporanilor Săi, El este greu de înțeles pe calea logicii noastre.

Dezamăgind pe iudei în așteptările lor, El le descoperă adevărata înțelepciune a lui Dumnezeu în aparenta „nebunie“ a Crucii, prezentîndu-le adevăratul Său mesianism la antipozii falsei lor concepții mesianice. Nu plăcerea, care l-a îndepărtat pe om de Dumnezeu ridicînd între ei zidul vrajbei, ci suferința singură este mîntuitoare, în măsura în care sensurile ei sînt transfigurate și elevate pe calea credinței. Căci îndepărtarea făpturii de Creatorul său a produs durerea și suferința, și singură durerea îl poate reîntoarce pe om înapoi la Dumnezeu. Dar aceasta, cu condiția ca omul să se lase călăuzit de cuvîntul aparent paradoxal al Evangheliei și al Crucii, cu condiția ca el să-și recunoască propria mărginire în fața misterului, să recunoască faptul că o iluzorie automîntuire a sa este imposibilă, că mîntuirea sa nu-i stă la îndemîna și în puterea unor mijloace ale sale pur omenești.

Tocmai aceasta explică și conflictul lui Hristos cu fariseii, a căror conduită și mentalitate se află în contrasens cu învățătura Sa: „Cel ce-și iubește sufletul său și-l va pierde ; iar ce-l ce-și urăște sufletul său pentru Mine și pentru Evanghelia Mea, acela și-l va mîntui“ (Marcu 8, 35). Învățătura lui Iisus nu are nimic comun cu conceptele scribilor, ea nu este din lumea aceasta, nu este o plăsmuire a minții, ci Descoperire dumnezeiască. Adevărul ei nu se poate afla decît la antipozii erorilor omului, care crede că poate să rezolve altcumva enigma mîntuirii sale decît pe calea aparentului paradox al Crucii. Adam cel dintîi a sucombat tentației prin care șarpele cel netrupesc pretinde să-i ofere viața, tîrîndu-l astfel la pieire ; cel

de al doilea Adam, Hristos, oferă adevărata viață veșnică, dar cu condiția ca omul să moară față de păcat.

Tocmai în aceasta constă aparentul paradox al Crucii, care face ca ea să pară o „sminteală“ pentru cei ce pier, în vreme ce ea este pentru cel ce crede în Hristos, puterea lui Dumnezeu și mîntuirea.

Înțelegerea Crucii presupune un act de kenoză a rațiunii care trebuie condusă mai presus de sine, la intuirea tainei profunde a Crucii. Căci Hristos, distrugînd idolii, distruge soclul falselor siguranțe ale rațiunii. Adevăratul Dumnezeu e mai presus de înțelegere, El nu poate fi redus la măsurile mărginite ale logicii umane. Realitățile credinței nu sînt la îndemîna și pe măsura omenității noastre.

Tocmai de aici provine și falsa înțelegere a mesajului evanghelic, care comportă pentru rațiunea umană un element de dificultate, și presupune o exegetică aparte, deosebită de creațiile spiritului omenesc.

Modul de revelare a divinului către omenitatea noastră nu poate fi altul decît unul paradoxal, pentru că el deschide către infinitatea de taine a lui Dumnezeu, cu neputință de cuprins cu mintea și inefabil. Hristos știa că toată conduita și învățătura Lui, și cu deosebire moartea Lui pe Cruce, va fi prilej de poticneală pentru mulți. El Însuși le apare tuturor ca un fel de paradox viu, pînă și unora din ucenicii Săi, pe care Însuși îi avertizează : „N-am venit să aduc pace, ci sabie“ (Matei 10, 34). El știe că va fi neînțeles și răstignit, pentru că paradoxul învățăturii Sale tulbură conștiințele, în așa măsură încît singură răstignirea Lui le dă iluzia unei false tihne. Întocmai ca și Crucea lui Hristos, paradoxul doctrinei Sale se experiază în același timp ca pasiune și ca rană. El pătrunde în adîncuri și doare, pentru că singură durerea exprimă simțul realităților profunde ale vieții și ale omului. Durerea singură este reală, plăcerea nu e decît simplă iluzie înșelătoare.

Crucea e pasiune și rană, pentru că mesajul ei mobilizează către o împlinire de sine pe calea unui sacrificiu de sine, prezentîndu-se în fața conștiinței ca un mesaj de o extremă seriozitate care este pe măsura seriozității suferinței lui Hristos.

Nicăieri nu apare mai sublimă decît pe Cruce dumnezeirea Mîntuitorului. În sublimul durerii Crucii, Hristos Își revelează către noi sublimul bunătății și al iubirii Sale. Iar aceasta face ca Crucea Lui să se arate în lume, nu ca ceva inuman și umilitor, ci ca ceva supromenesc și dumnezeiesc.

Paradoxală și sublimă, Crucea este expresia iubirii jertfitoare a lui Dumnezeu Care se revelează omului în iubire, și care intră în durerea iubirii, alăturîndu-ni-se nouă în durerea noastră, ca prin durerea și rana Lui să ne răscumpere la viața Lui cea veșnică.

b) *Crucea ca semn al finitudinii și ca destin eshatologic al făpturii.* Întretăierea orizontalei terestre a Crucii cu verticala prospecțiunii sale transcedentale, ne exprimă în chipul cel mai elocvent caracterul de stricăciune și vremelnicie al vieții terestre și menirea către o devenire eshatologică nelimitată, dincolo de temporalitate, a făpturii umane. Crucea exprimă în acest sens transpunerea teandrică a hristofaniei la creatural, aplicarea ei la mesianismele hristogenetice ale omenității noastre. Ea este expresia firească a crezului

creștin dintotdeauna într-o nemurire spirituală, dincolo de zonele stricăciunii și ale morții, speranța și aspirația cea mai de pe urmă a acestei miraculoase „corole a creației“, care este omul.

Ales și hărăzit între toate făpturile pământului ca „chip“ al Creatorului, omul este chemat să se dezvolte pe verticala unei spiritualizări progresive nelimitate, către „asemănarea“ cu Dumnezeu. Și singură această expansiune și împlinire a sa pe latura vieții sale spirituale e în măsură să-i dea un sens suprem al său de a fi în lume și să-l facă realmente fericit.

Pentru făptura omenească, conștientă că nu poate să existe o fericire reală pentru sine în zonele morții, în perspectiva stricăciunii finale inerente a trupului său și a tot ceea ce ține de corporalitatea condiției sale prezente, singura fericire veritabilă nu poate fi decît aceea a legăturii cu Creatorul său, Care i se descoperă ca Bunul său suprem și ca garantul nemuririi sale.

Omul nu poate fi fericit numai prin sine, și numai pentru sine, într-o închidere egocentrică și egolatrică. Prin sine însuși, nefiind fericit, el caută fericirea în afară de sine, în semenii săi. Dar nici relația cu semenii săi nu-i poate oferi o fericire statornică și durabilă, căci și ei la rîndul lor sînt supuși vremelniciei și morții, iar fericirea lui reală ar trebui să fie un bun asigurat odată pentru totdeauna, pentru eternitate.

În acest fel, omul descoperă, ca printr-un fel de instinct ceresc, că adevărata lui fericire și împlinire nu se poate dobîndi altfel decît numai prin Dumnezeu, că prin urmare el este făcut pentru Dumnezeu. Transpunîndu-și pe plan transcedental toate proiecțiunile și mesianismele devenirii sale, creștinul ca următor al Crucii lui Hristos își fundamentează întreagă conduita vieții sale pe o etică corespunzătoare, orientată eshatologic. El se consacră astfel pe altarul devenirii sale de viitor, asumîndu-și responsabil Crucea prezentului vieții sale terestre.

În această perspectivă a eternizării sale, întreagă viața creștinului este o viață care se cere după Cruce, o viață chemată și angajată la jugul și pe calea urmării lui Hristos și a Crucii Sale, o permanentă împreună-răstignire a lui cu Hristos în lume, față de lumea păcatului și a stricăciunii morții. Creștinul incorporat prin iubire jertfelnică la Hristos trăiește în plenitudinea simțămintelor lui Hristos, murind păcatului și pătimind împreună cu Hristos în lumea stricăciunii. Viața la care creștinul, ca următor al lui Hristos se angajează, este o viață înțeleasă și trăită ca o cruce, pe măsura Crucii lui Hristos, o viață care pretinde asumarea unei duble răspunderi, deopotrivă pe orizontala chemărilor sale prezente, a împlinirilor sale vremelnice și pe verticala devenirii sale eshatologice, bine știind că „cei ce sînt ai lui Hristos și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele lui“ (Galateni 5, 24).

În plenul împlinirilor terestre, Crucea se descoperă creștinului ca semn al finitudinii făpturilor, a tot ceea ce ține de condiția vremelniciei. Ea se prezintă ca un semnal și ca un avertisment al adevărului evanghelic dintotdeauna, că mîntuirea nu și-o poate agonisi omul din lucruri stricăcioase și nestatornice, sortite pieirii, că omul prin el însuși nu poate nimic pentru sufletul său, fără mila și Harul lui Dumnezeu (Ioan 15, 5).

Creștinul viețuiește în lume cu această conștiință a precarității vieții și bunurilor ei nestatornice. El se consideră un călător pe pămînt, ca într-o diaspora către Canaanul făgăduințelor evanghelice. Sensul său de a fi în lume nu se consumă în simpla orizontalitate a împlinirilor sale terestre, ci speranța Crucii îi deschide perspectiva și îi orientează calea către devenirea sa eshatologică, către lumina împlinirilor zilei a opta celei neînserate și de taină a lui Hristos.

Crucea se prezintă astfel ca suprema speranță și ca suprema biruință a creștinului în încercările prezentului și în fața iminenței morții. În fața Crucii, ca speranță ultimă și trainică a creștinului, toate falsele speranțe legate de prezentul stricăcios se risipesc ca fumul, vădindu-se deșarte. Crucea este mărturia teribilă a deșertăciunii tuturor falselor căutări umane de autoîmplinire și automîntuire.

Realitatea Crucii ni se descoperă în înseși raporturile noastre cu lumea, care în însăși precaritatea ei ne face transparent pe Dumnezeu. Descoperindu-ne insuficiența creației în ea însăși, faptul că creația prin sine nu ne poate oferi un sens al ei suprem de a fi, ruptă de cauza ei transcendentală, Crucea ne descoperă lumea ca fiind dependentă de Dumnezeu, a Cărui realitate ultimă umple de sensuri întreagă existență, transferînd pe planul eternității Sale devenirea plenară a ființei umane. Suferința și moartea probează faptul că lumea văzută nu constituie realitatea absolută. Ele sînt îngăduite în lume, pentru ca omul să nu se alipească de ele ca de realitatea sa ultimă, pentru ca dincolo și mai presus de ele, omul să vadă pe Dumnezeu.

Ca urmare, Crucea nu înseamnă negare a vieții și a lumii, ci numai negarea unui mod neautentic al trăirii în lume, numai falsul atașament la cele ale lumii, modul păcătos al trăirii omului în lume. Lumea nu trebuie negată, ci folosită ca dar oferit de Dumnezeu care trebuie să ne conducă în final către Dumnezeu. În suportarea Crucii, lumea se cere transfigurată prin iubire și folosită cu moderație.

În Cruce, creștinul descoperă sensul pozitiv al creației, dar totodată și transcenderea ei, depășirea ei în ceea ce privește păcatul, și ridicarea ei pe o treaptă mai înaltă în Dumnezeu.

Crucea este frîna împotriva pasiunilor egoiste și a alipirii lacome la creația văzută, ca la singura realitate. Prin Cruce toate cele ale lumii, fiind recunoscute ca dar al lui Dumnezeu, sînt raportate și oferite către Dumnezeu, Căruia îi aparțin toate.

Prin depășirea creației ca realitate unică, Crucea orientează către așteptarea plină de speranță și creatoare a celor viitoare, avînd în acest sens un important rol de sfințire și de transfigurare a lumii. Ea reprezintă așteptarea activă și plină de încredere în viitorul făgăduit de Hristos, garantul că viața omenească, dacă vrem ca ea să fie cîștigată, trebuie sacrificată (Ioan 12, 25).

Pentru aceea, Crucea înseamnă angajare plină de iubire și responsabilă, consacrare fără de preget pe altarul iubirii lui Hristos și al temeluirii vieții viitoare. Ea este mărturia și speranța vigu-

roasă a adevărului că sensurile vieții nu se epuizează în vremelnicie, că ele urmează să-și găsească plenitudine în viitorul eternității lui Dumnezeu. Crucea înseamnă convingerea că timpul vieții prezente este doar timpul diasporalei, al călătoriei către cele de dincolo, al seminței aruncate în brazdă și al sacrificiului iubirii, sub orizontul unei așteptări active, pline de o încredere neînfrîntă, care conduce veșnicia lui Dumnezeu.

c) *Crucea ca Revelație și exigență a iubirii.* În centrul Evangheliei mîntuirii stă principiul de căpetenie al iubirii. Dumnezeul Evangheliei e un Dumnezeu al iubirii, al unei iubiri care nu rămîne nepăsătoare față de destinul făpturii umane, introdus prin neascultare. Hristos e fața lui Dumnezeu descoperită către noi în iubire, într-o iubire care merge pînă la Jertfa pe Cruce pentru răscumpărarea omului. El este fața acelui Dumnezeu care intră în durerea iubirii, descoperindu-se kenotic în creație ca o iubire dureroasă, ca o iubire care se sacrifică.

În urma neascultării păcatului, singură durerea poate să conducă pe om către Dumnezeul iubirii, în timp ce tentația către plăcerile păcătoase îl reține departe de Creatorul său, procurîndu-i în schimb iluzia unei false automîntuiri.

Adevărul suprem se comunică omului într-o supremă sobrietate, egalînd în aceasta gravitatea Pătimirii și a Crucii Mîntuitorului. Iubirea lui Dumnezeu către lume e o iubire care suferă și care se jertfește în lume. Este sublimul durerii sfințitoare, opusă deșertăciunii păcatului, căci singură durerea este mîntuitoare în lume.

Hristos pe Cruce reprezintă icoana sublimă a iubirii supreme care acceptă calea suferinței mîntuitoare. El ne arată că singură ne duce către Tatăl numai Crucea suferinței în lume. El se descoperă pe Sine către Toma după Înviere, nu sub chipul strălucirii Sale cerești, ci sub acela al Răstignitului. Lăsîndu-se pipăit pe urmele ranelor Pătimirii Sale, El ne arată că suferința e realitatea supremă a lumii, a celor create, că Dumnezeu nu se descoperă în lumea celor vremelnice decît sub chipul celui Răstignit în iubire și în compasiune pentru lume.

Ca și odinioară lui Toma, Hristos Se descoperă pe Sine celui credincios ca Dumnezeu al îndurării, Care i se alătură în suferință și în lupta cu puterile răului care se împotrivesc mîntuirii. Hristos vine în întîmpinarea noastră pe calea Crucii Sale, care este și Crucea împreună-pătimirii noastre cu Dînsul în lume, față de lumea păcatului. El ne apare la răscrucea la care verticala coborîrii sale kenotice și verticala ascensiunii noastre către Dînsul se întretaie pe orizontala împlinirilor noastre vremelnice, sub forma unei exigențe a iubirii jertfitoare, a exigenței consacrării vieții noastre către Dînsul.

Viața creștinului este o viață în urmarea Crucii, o viață consacrată pe altarul unei deveniri spirituale fără de limite; Ea se consumă ca o torță vie întru iubirea Aceluia Care ni se descoperă ca iubire, și Care cel dintîi pe noi ne-a iubit. Căci Hristos ne cere ca să intrăm cu El în durerea iubirii Lui sacrificatoare și nu putem să

avem părtășie la iubirea Lui , fără numai prin părtășia împreună-pătimirii noastre cu Dînsul.

Prea lesne ar fi fost pentru noi ca iubirea lui Hristos să ni se împărtășească nouă doar ca un simplu dar divin, ca o simplă ofertă gratuită. Cu anevoie este însă pentru omul supus păcatului ca să intre în circuitul iubirii Aceluia, să dea răspuns la exigențele iubirii Lui printr-o iubire jertfelnică. Căci credința *(cor + dare)* presupune părtășia inimii, trăire autentică în duhul viețuirii lui Hristos. La oferta iubirii Sale, Hristos ne cere ca răspuns oferta iubirii noastre, jertfelnicia duhului trăirii Lui. Și nu se poate ajunge la Hristos Cel Răstignit, fără numai pe calea Golgotei, după cum la Hristos cel Înviat nu se poate ajunge fără numai trecînd prin răstignirea și moartea noastră față de păcat. Nu putem să gustăm bucuria pascală a zilei de a opta, celei de apoi, fără să trecem prin paharul Crucii și al Pătimirii. Ca să ne poată oferi viața Lui cea veșnică, Hristos ne pretinde ca să murim păcatului.

Nimic nu este mai real și mai universal în lume decît suferința, pe care Hristos o transfigurează pe Cruce, dîndu-i o direcție mîntuitoare și un rol ispășitor și purificator. Hristos pe Crucea Răstignirii ne descoperă culmea iubirii și a milei Sale către omul care suferă în lume. El ne oferă Crucea suferinței Sale ca singura cale de întoarcere la adevărul Său etern și mîntuitor.

Singură iubirea lui Hristos, Care suferă pentru lume, e în măsură să ne reveleze iertarea divină, mai mult decît ne-ar fi putut-o revela manifestarea maiestății Sale. Mai mult decît prin puterea Lui, Hristos ne revelează prin iubirea Lui, deplina Lui suveranitate ca Atotțiitor. Căci El a biruit lumea, nu prin forța armelor, și nici prin aceea a spiritului, ci prin forța iubirii Sale nețărmurite. Și tocmai aceasta explică și legitimează statornicirea principiului iubirii ca lege supremă a vieții creștine.

d) *Sensul dinamic și optimist al Crucii.* Crucea este pentru tot creștinul simbolul unei sacre datorii a vieții, al unei datorii care pretinde ca viața prezentă să fie permanent orientată și consacrată către o devenire spirituală supremă, către dobîndirea vieții celei veșnice în și prin Hristos.

Crucea înseamnă acel izvor de energie creatoare plină de iubire, acea continuă disponibilitate pentru Hristos, acea necurmată pasiune pentru tot ceea ce este demn de iubit în Hristos, posibil de îndeplinit și imprevizibil pe linia unei spiritualizări nelimitate.

Temeiul optimismului creator al Crucii îl constituie de bună seamă Învierea lui Hristos, care este garantul biruinței finale asupra păcatului și a morții, deschizînd perspectiva largă a unei vieți nesfîrșite în eternitatea Celui înviat, tuturor celor ce cred într-Însul.

Privită din această perspectivă, Crucea nu este numai iubire care suferă, numai durere a iubirii, ci totodată și o inepuizabilă sursă de speranță, de energie creatoare și de satisfacții nebănuite. Crucea în acest sens înseamnă efortul perseverent pe care-l pretinde edificarea spirituală a ființei umane, autodepășirea ei continuă, transformarea de sine neîntreruptă și progresivă, pînă la statura desăvîrșirii evanghelice.

Crucea este efortul de regăsire a identității umane, pierdută prin păcat și redescoperită în Hristos, autenticitatea vieții de sfințenie la care angajează relația făpturii cu Creatorul.

Dar Crucea nu înseamnă o înstrăinare de sine a omului, printr-o greșită înțelegere a detașării lui de ceea ce este stricăcios și a consacrării lui ascetice. Asceza pe care o presupune Crucea nu înseamnă o renunțare de sine, o negare a chemărilor vieții, ci dimpotrivă o viață trăită cu maximă intensitate, cu maximum de energetică spirituală și de efort spiritual. Căci nimic cu adevărat măreț și de reală valoare nu se poate înfăptui fără o dăruire de sine și fără efort susținut. Crucea înseamnă tocmai această consacrare continuă și acest efort de maximă intensitate pe linia creativității, a faptelor mîntuitoare, iar în această lumină ea nu numai că nu barează calea împlinirii de sine și a mesianismelor făpturii umane, ci dimpotrivă ea se descoperă ca fiind calea regală a progresului, a unui progres universal la care ea angajează. Orice efort pe linia edificării umane este în acest sens o cruce, un sacrificiu al împlinirii de sine. Crucea e însăși calea a oricărui efort omenesc, rectificată, prelungită și orientată în chip supranatural, eshatologic.

Hristos pe Cruce reprezintă, în această lumină, simbolul și izvorul imensului efort de veacuri al omenității în ansamblu către suprema ei elevare spirituală. El reprezintă acea parte a creației care, susținută prin Harul divin, înaintează pas cu pas pe treptele unei spiritualizări nesfîrșite, ale unei vieți eterne.

Ca urmare, Crucea, departe de a fi un lucru dezonorant, reprezintă suprema demnitate a făpturii umane; departe de a fi un lucru inuman, este un lucru supraomenesc, dumnezeiesc; departe de a fi un motiv de întristare sau de pasivitate este însuși mobilul și suportul unor satisfacții nebănuite, ale unui dinamism și activism nelimitat. Ea nu este o povară de suportat, ci o misiune de asumat; Ea nu barează, ci dimpotrivă luminează și potențează calea adevăratei împliniri de sine a creștinului. Pentru tot creștinul ce o adoră și îi urmează chemarea, nu este vorba de a se pierde în umbra ei, ci de a urca mereu în lumina și sub proteguirea ei tot mai sus, pe treptele învesnicirii.

Crucea înseamnă, așadar, consacrare sau sfințire a oricărui efort uman pe linia edificării de sine, ea reprezintă tot ceea ce poate fi mai sublim în omenitatea noastră, în atitudinea ei de dăruire și de responsabilitate asumată și în dăltuirea ei morală.

Crucea e suprema nădejde și suprema mîntuire a creștinului. Ea dă vigoare crezului eshatologic, prezentîndu-se ca fermentul unei religii vii și dinamice, mereu deschisă către viitorul unor posibilități și împliniri nesfîrșite, ce niciodată nu se consumă cu desăvîrșire în eonul prezent al păcatului și al morții, ci pătrunde către eternitatea lui Dumnezeu. Speranța Crucii menține mereu trează această dinamică a credinței active, această energetică spirituală inepuizabilă, și permanent producătoare de noutate, de prospețime și vigoare, stimulată și susținută de Harul divin.

Vocația creștinului, în lumina Crucii, este aceea a unei neînfrînte speranțe, al unui neînfrînt elan al devenirii și al progresului său spiritual, într-o continuă deschidere către posibilități viitoare. Crucea întreține în suflet un optimism sobru, realist și ca atare reținut, cîtă vreme creștinul petrece încă în cortul vremelniciei, în trupul păcatului, în nedesăvîrșire.

Departe de a ignora realitatea suferinței și a morții, creștinul își asumă responsabil proba suferinței și vede în lumina Crucii deschizîndu-i-se o cale tainică dincolo de efemer și stricăcios, dincolo de tărîmul morții, către eternitatea Celui Răstignit, Care îi făgăduiește viitorul Său fericit în deplină îndurare și iubire.

Descoperind în Cel Răstignit oferta iubirii divine, culmea însăși a acestei iubiri, creștinul își înțelege menirea lui supremă de a iubi. El aude și urmează fără de preget acel glas lăuntric din străfunduri, acea voce irezistibilă și mobilizatoare care îl cheamă către urmarea căii Sale eterne, a iubirii Sale nemărginite care nu cunoaște delimitări și obstacole, pe care nici moartea însăși n-o poate înfrînge. Căci iubirea e mai tare decît moartea, singură ea fiind atotputernică în cerul îngerilor și pe pămîntul oamenilor.

Iubirea lui Hristos este Crucea, și Crucea e iubire dăruitoare pînă la jertfă, nelimitată. Iubirea este însuși Harul în acțiune, iar Harul este rază ce ne încălzește din Soarele cel veșnic al Supremei Iubiri cerești, căci Dumnezeu este iubire. Și Harul Său este iubire care ne stimulează și ne potențează către iubirea Lui. Prin Cruce ca semn văzut al iubirii Lui, Hristos ne oferă lumina și ținta finală a acestei iubiri, care este unirea supremă a creaturii cu Creatorul său, în eternitatea iubirii.

Crucea e semnul lui Hristos în lume, pentru că ea este puterea iubirii Lui atotcuprinzătoare și atotbiruitoare, ea e suprema rațiune și bucurie de a fi a creștinului în lume. Prin cele patru laturi ce le descriu brațele ei, indicînd cele patru puncte cardinale, Crucea e semnul atotprezenței lui Dumnezeu în creație, ca putere sfințitoare și unificatoare a iubirii; prin speranța eshatologică la care ea stimulează, a unui cosmos solidar în care Hristos să fie „totul în toate", Crucea reprezintă aspirația făpturii cea mai din adîncuri, suspinul cel mai sfînt de izbăvire al întregii făpturi de sub robia deșertăciunii.

În lumea păcatului și a piericiunii, Crucea lui Hristos se revelează ca o sfîntă chemare a iubirii, a unei iubiri active și creatoare. În lumina Crucii, capătă valoare soteriologică faptele bune, căci Crucea este însuși destinul creator al omului în lume, destinul său de colaborator cu Dumnezeu în actul de continuă creație, pe latura materială și spirituală. Făptura umană este chemată astfel, pe calea Crucii, la o continuă transformare de sine, și prin aceasta, implicit la transformarea cosmosului însuși.

Asumîndu-și matur Crucea prezentului vieții sale pămîntești, creștinul este ca un continuu împreună-răstignit pe Cruce cu Hristos în lume, față de lumea păcatului și a morții. El își poartă Crucea vieții sale într-o desăvîrșită sobrietate și cu seninătatea ce i-o inspiră speranța Crucii lui Hristos, aceea a unei biruințe finale asupra servituții stricăciunii, a unei înnoiri finale a întregii făpturi răscumpărate și a eternizării tuturor în Hristos.

Creștinul în lume este un permanent luptător împotriva forțelor răului, alături de Hristos, el poartă pe sine urmele ranelor Pătimirii lui Hristos, trăind în Duhul și în simțirea divinului său Răscumpărător, urmînd întru totul și cu fidelitate calea Golgotei lui Hristos.

Creștinul în lume este vîslașul ce vîslește pe marea învolburată a încercărilor vieții, cu vîslele faptelor bune și cu ancora speranței celei atotmîntuitoare. El vede printre lacrimi pe Hristos cel răstignit Care-l îmbrățișează și, dincolo de negurile și furtunile vieții care-l amenință din toate părțile, el privește încrezător către Surîsul universului, Surîsul eliberator și triumfător al Acelui Care a biruit lumea prin forța iubirii Sale eterne și nețărmurite.

Căci Crucea e suprema bucurie și suprema speranță a creștinului. Ea este puterea lui Dumnezeu care ne mîntuiește.

Pr. Nicolae MACSIM

ORIGINEA LIMBII ROMÂNE ÎN CONCEPȚIA LUI TIMOTEI CIPARIU

Cînd Timotei Cipariu își publica lucrările în reviste ca „Organul luminării“ și „Arhive pentru filologie și istorie“, sau în volum, lingvistica abia se constituia ca o disciplină științifică cu statut propriu [1]. Și pe plan european, și pe plan național, filologia și gramatica (în strînsă legătură cu logica) cunoscuseră realizări notabile. Cipariu se înscrie astfel, prin activitatea sa filologică, pe de o parte, pe linia corifeilor Școlii Ardelene (în primul rînd ca elev al lui Petru Maior) [2], ce l-au influențat, pe de altă pare, în contextul unor cercetări de filologie indoeuropeană, clasică și mai ales romanică, realizate în Europa vremii sale. Iată de ce cărturarul ardelean a fost considerat „părintele filologiei române“. Începînd cu Lazăr Șăineanu (în *Istoria filologiei române*, 1892) și continuînd cu Aron Densușianu, Sextil Pușcariu și alții, el s-a bucurat de prețuire, dar și de critici severe. Citățm opiniile celui dintîi dintre învățații pomeniți mai sus : „Cipariu, prin vastele sale cunoștințe, mai ales în domeniul literar al trecutului, poate fi considerat ca reprezentantul prin excelență al etimologismului. El i-a imprimat o nouă direcțiune și a inaugurat studiul istoric al limbii noastre prin cercetarea amănunțită a monumentelor graiului“ [3].

Două din lucrările lui Cipariu (*Crestomație sau analecte literare*-1858, *Principie de limbă și de scriptură*-1866), prin bogăția materialului cuprins și prin noutatea unor puncte de vedere, au exercitat o mare influență asupra dezvoltării lingvisticii și filologiei române în secolul al XIX-lea. Iar două din principiile de bază ale activității sale — etimologismul și, îndeosebi, istorismul — au dominat multă vreme cercetările lingvistice românești, chiar dacă uneori au fost criticate sever sau respinse brutal [4].

Era firesc, prin urmare, ca unele aspecte ale originii și evoluției limbii noastre să fie întîlnite și în epoca acestui cărturar, încît este în întregime exactă afirmația lui Sextil Pușcariu că „Cipariu a pus temelia cercetării științifice în studiile filologice la români, dînd prin lucrările sale pilda cea mai strălucită urmașilor săi“ [5]. Chiar dacă a îmbrățișat, cum era și firesc, concepția străluciților săi înaintași (în special, Șincai și Maior), chiar dacă a fost el însuși un exponent de frunte al latinismului, Timotei Cipariu a deschis orizonturi noi în filologia română, iar opera sa a marcat, fără îndoială, un progres însemnat față de „vechea școală filologică“.

---

1. Vezi Iorgu Iordan, *Lingvistica romanică*, 1962, Al. Graur, L. Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a II-a, 1965.

2. Cf. Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române*, 1892; *Istoria lingvisticii românești*, E.S.E., 1978; D. Macrea, *Lingviști și filologi români*, 1959, p. 67-78.

3. Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, p. 125.

4. Gavril Istrate, *Introducere*, la Timotei Cipariu, *Opere*, I, E.A., 1987, p. V-XXI.

5. *Cercetări și studii* (ediție îngrijită de Ilie Dan),„Minerva“, 1974, p. 570.

Originea latină a limbii și a poporului român, ca o continuatoare a latinei populare dunărene, structura dialectală a limbii noastre, rolul elementului autohton și ponderea influențelor străine sînt doar cîteva aspecte mai importante pe care Cipariu le-a tratat în volumele publicate sau în manuscrisele rămase [6].

Înaintea lui B. P. Hașdeu, cărturarul de la Blaj a văzut relația de interdependență dintre istoria limbii și cea a poporului care o vorbește: „În viața unui popor — afirmă el — pot foarte multe să lipsească la început: cultura, industria, știința, arta și altele, dar limba nu poate să lipsească nici unui popor; ea se naște odată cu el, crește și se dezvoltă, înflorește și se vestejește, îmbătrînește și moare odată cu poporul. Toate evenimentele care trec peste viața unui popor, toate îmbunătățirile și calamitățile ce întîmpină o națiune, toate fazele prin care trece, toate se revarsă și asupra limbii acelui popor, acelei națiuni“ [7]. Potrivit acestei concepții, el publică o serie de documente și monumente vechi de limbă (*Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi*-1854, *Crestomație sau analecte literare*-1858, *Principie de limbă și de scriptură*-1866) și alcătuiește cea dintîi gramatică istorică a limbii române, convins fiind că „gramatica limbii are a se funda pe baze istorice“ [8]. De altfel, în *Cuvîntul înainte* la această lucrare, expunîndu-și concepția cu privire la gramatică, Cipariu însuși precizează: „Pre aceste basi istorice, iar nu pre forme imaginare, au pre vreun singur dialect mai speciale, avu de cuget autoriul a funda această gramatică de limba rom.“ [9]. Materialul acestei cărți este extras din vechea limbă românească și din dialectele românești din sudul și, în primul rînd, din nordul Dunării.

Ca și predecesorii săi, Timotei Cipariu, ca un latinist convins ce era, a subliniat originea latină a limbii și cea romană a poporului. Din perspectivă istorică, Cipariu însă nu a identificat „caracterul etnic al națiunii române cu originea limbii românești“. El definește astfel limba noastră [10]: „Limba românească pre timpul descinderii romanilor în Dacia era în viață ca dialect italic, vulgat, în mai multe provincie romane și de o asemenea vechime cu limba latină“. Cipariu a reliefat, pe baza unei ample cunoașteri istorice și lingvistice, importanța romanizării pentru etnogeneza românească, rolul coloniștilor romani aduși *ex toto orbe romano* (Cipariu spune „din toată lumea romană“ [11]), mai ales în timpul împăratului Traian. O idee în

---

6. Cf. Carmen-Gabriela Pamfil, *Latina populară de la baza românei în concepţia lui Timotei Cipariu*, „Limba română“, XXXVI, 1987, nr. 2, p. 173-184.

7. În „Analele Academiei Române“, I-X, 1878, p. 18. Afirmația o regăsim în *Principie de limbă și de scriptură*: „Limba unui popor fiind și ea faptă istorică“ (*Opere*, I, 1987, p. 185).

8. Vezi *Opere*, (ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, introducere de Gavril Istrate), I, 1987, p. 185.

9. *Ibidem*.

10. *Opere*, I, p. 12. În aceeași lucrare, Cipariu afirmă: „Limba ne este o mărturie cu putere despre romanitatea noastră“. Vezi și *De latinitate linguae Valachicae*, 1855.

11. *Opere*, I, p. 39.

întregime valabilă și astăzi este cea privitoare la formarea limbii și a poporului român la nord și la sud de Dunăre (el se gîndea la Tracia, Macedonia, Panonia, Istria „în periodul întîi al limbei romane orientale“ și Dacia, „în al doilea period al romanității orientale“ [12]). Nu mai puțin importantă este sublinierea faptului că retragerea lui Aurelian în 271 nu a întrerupt continuitatea dacoromană în provinciile Dunării de Jos și nici contactele între populația romanizată de la nordul și de la sudul fluviului. „Dacia nu fu mai desertată de vechii ei locuitori decît alte provincii ocupate de romani. Legiunile și coloniile, o parte, traduse preste Dunăre sub Aurelian nu ocasionară nici o mutare esențială. Ele iarăși se întorsese înapoi pre pămîntul Daciei, ca coloni și păstori și recuprinseră locurile de mai înainte, însoțite de șchiai și bulgari ca popor distinct sau supt numele acestora“ [13].

Învățatul de la Blaj a arătat că scindarea Imperiului Roman, noua configurație istorico-geografică a peninsulei Balcanice, influența culturii bizantine și a limbii grecești, precum și rolul bazei de articulație a populației autohtone (se înțelege, el nu folosea această terminologie) au dus la transformarea limbii latine într-o limbă romanică — româna — pe care o definește, într-o lucrare rămasă în manuscris, astfel: „Rămășița și reprezentatoarea acelei limbe romane, cea pre încet s-a format și s-a vorbit în Imperiul Roman orientale, începînd de la Adria în sus pînă la ușile Dunării în Marea Neagră. Ea și-a luat începutul din limba romană rustică, precum se vorbea pe la începutul clasicității“ [14]. Dacă vom compara definiția de mai sus cu cea dată de Sextil Pușcariu — „limba română este limba romană de est“ [15] — și de Al. Rosetti — „româna reprezintă în mod neîntrerupt partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzînd provinciile dunărene romanizate (Dacia, Panonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară) din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și pînă în zilele noastre“ [16] —, ne dăm seama de valoarea și actualitatea afirmației lui Cipariu.

Citatul anterior dovedește că filologul transilvănean, după Petru Maior, susține cu argumente istorice și lingvistice ideea descendenței românei din latina populară (vulgară) și nu din cea clasică (literară), cum credeau alții înaintea sa (de altfel, ideea începuse să domine lingvistica romanică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea). Pe baza unor lucrări ale gramaticilor latini ca și ale cercetărilor lingvistice contemporane cu el, Cipariu era de părere că latina populară stă atît la baza latinei clasice (idee eronată), cît și a celor zece (nouă) limbi romanice [17]. El, spre deosebire de alți învățați ai vremii, nu admite ideea unității latinei populare (dovedită de Mohl și W. Meyer-Lübke), ci consideră că aceasta cunoaște,

---

12. *Ibidem*, p. 38-39.
13. *Ibidem*.
14. Apud Carmen-Gabriela Pamfil, *op. cit.*, p. 174.
15. Cf. *Cercetări și studii*, p. 166.
16. *Istoria limbii române*, 1978, p. 77.
17. „Limba veche italică din care se trase cea latină și românească“. *Principie*, în *Opere*, I, p. 15.

la nivel spațial, diferite arii, ceea ce explică, pe de o parte, diferența între latină și limbile romanice, iar pe de altă parte, între română și limbile surori [18]. Dacă la început aceste diferențe erau puține și adesea fără urmări considerabile în structura limbii, cu timpul ele au devenit mai numeroase, determinînd schimbări cantitative și calitative în evoluția idiomului latin din diferite zone ale României. Iată opinia lui Cipariu: „Nu se poate presupune cum că limba latină vulgare pre atunci era încă perfect aceeași în tot Imperiul, ci este neapărat de lipsă a presupune că și pre atunci, ca totdeauna, dialectele au variat“ [19]. Filologul ardelean îl precede în această privință pe Sextil Pușcariu cînd crede că unele diferențieri dialectale ale românei nu aparțin numai românei comune sau perioadei de după secolul al X-lea, ci chiar latinei populare [20]. Această concepție, deși unii lingviști români și străini rămîn partizani ai ideii unității latinei populare, s-a impus definitiv în romanistica actuală, așa cum o confirmă lucrări ca *Introducerea în lingvistica romanică* [21], *Istoria limbii române* [22], o altă *Istoria limbii române* [23] de Al. Rosetti, *Istoria limbii române* de G. Ivănescu [24].

Limba latină, după Cipariu, cunoaște și alte două aspecte sociale importante: *urban* și *rustic* („limba latină urbană“ și așa-numită „rustică romană“ [25]). Cea din urmă e numită „limba vulgară“ și ea se deosebea de cea dintîi nu numai prin cuvinte, ci și prin forme, iar lipsa multor elemente grecești ar fi, după Cipariu, o dovadă că limba rustică e „mai originară“ decît cea urbană.

Mai interesant e faptul că Cipariu, dîndu-și seama de diferențele zonale din cadrul latinei populare, era convins că a existat o variantă a acesteia, vorbită în provinciile Dunării de Jos, care, prin evoluție, a devenit limba română. El o numește „limba vulgare a romanilor din Imperiul Orientale“ [26]. Este realitatea lingvistică pe care, cu unele nuanțări, romaniști români sau străini au numit-o „latina populară balcanică“, „latina orientală“, „latina balcanică“ (O. Densușianu), „latina carpato-dunăreană“, „romanica balcanică“

---

18. „Credem că putem zice cu probabilitate cum că toate deviațiunile limbei românești de la formele latinei clasice sînt corupțiuni, nici că tot ce nu se află în latina clasică, pentru aceea nu ar fi roman, latin, din cea mai înaltă vechime“.

19. Vezi „Limba română“, nr. 3, 1987, p. 176.

20. Vezi Sextil Pușcariu, *Limba română*, 1985; H. Mihăescu, *La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, 1978.

21. „Aspectele dialectale ale limbii latine“ (p. 12).

22. Vol. II, 1969, p. 15 : „Diversificările firești ale unui idiom utilizat pe un vast teritoriu“.

23. „Istoria provincială era îmbogățită de toate aporturile datorită populațiilor diverse care învățaseră limba latină“ (p. 89).

24. „Ar fi greșit să se creadă că acest dialect (latina populară-n. n.), prezenta o unitate lingvistică perfectă“.

25. *Principie*, în *Opere*, *I*, p. 13.

26. Apud Carmen-Gabriela Pamfil, *op. cit.*, p. 177, Ideea o regăsim în *Opere*, I, p. 116 : „Cercarăm a adeveri, din diferențele ce se află între latina clasică și a noastră română, după monumentale vechie, cum că aste diferente se aflau chiar și la vechii romani, în latina cea mai vechie“.

(E. Vasiliu), „latina dunăreană“ *(Istoria limbii române),* II și I. Fischer [27], „latina din Imperiul de răsărit“ (I. Șiadbei), „latina mesodacică“ și „latina populară mesodacică din epoca tîrzie“ (G. Ivănescu) [28].

În sfîrșit, tot în legătură cu formarea limbii române, se cuvine să menționăm și opinia lui Cipariu privitoare la epoca de formare a acesteia (el vorbește de „fosile istorice“ ale ei). O găsim exprimată, mai întîi în *Principie de limbă și de scriptură* [29].

După Cipariu, „de la întîia arătare pre pămîntul orientale“, româna a cunoscut, în epoca ei de formare („timpul de cînd limba românească începu a forma o limbă de sine stătătoare“), 4 perioade:

a. Prima ar cuprinde aproape 320 de ani de puternică influență a latinei în Peninsula Balcanică, atunci cînd această limbă indoeuropeană din grupul italic devenise un model socio-lingvistic, în perioada de la 219 î. e. n. pînă la al doilea război daco-roman (105 e. n.);

b. A doua fază începe din momentul cuceririi Daciei de către romani și durează pînă la retragerea oficială aureliană (circa 170 de ani), cînd, afirmă îndreptățit Cipariu, „elementul roman crescu și se întări în părțile orientali“ [30];

c. A treia etapă durează de la scindarea Imperiului Roman (395 e. n.) cînd, în cel de Răsărit rolul preponderent îl are civilizația bizantină, limba greacă (acum, afirmă Cipariu, „elementul roman din provinciile orientali începu a se despărți tot mai mult de pămîntul leagănului său“);

d. Ultimul „period“ începe după anul 600, cînd limba greacă devine oficială, iar populația migratoare determină schimbări importante în viața social-economică și culturală a Daciei și a Peninsulei balcanice (acum, crede învățatul, „romanii se feceră români, vlahi, păstori“).

Într-o altă lucrare, *Crestomație sau analecte literare* [31], Cipariu se referă din nou la epoca formării limbii noastre. El susține aici că secolul al V-lea reprezintă începutul acestei epoci: „Limba românească începu a veni la existență de sine stătătoare mai întîi cînd, împărțindu-se Imperiul Roman în orientale și occidentale, provinciile abitate de români căzure în partea orientului și de aici înainte rupsere comunicațiunea cu provinciile căzute în partea occidentului în carele se vorbea latinește“. După părerea sa, mai ales secolul al VII-lea, cînd limba greacă înlocuiește pe cea latină în Imperiul Roman de Răsărit, marchează ceea ce autorul numește „epoca mai definitivă a independenței limbei românești de către limba latină

---

27. I. Fischer, *op. cit.*, p. 56-57.

28. *Istoria limbii române,* Iași, 1980, p. 109.

29. Cap. XVIII — *Originea și istoria limbei,* în *Opere,* I, p. 38-39.

30. *Opere,* I, p. 39.

31. În *Notiță literară, Opere.* I, p. 281-285. Autorul crede că „pre la începutul acestei epoce, limba românească mai totuna era cu italiana de pre atunce și foarte aproape de limba rustică latină“, *Ibidem,* p. 282.

și de către limbile surori de prin Italia și celelalte provincii occidentale“ [32]. Ruperea contactelor cu Roma și Occidentul romanizat, izolarea Daciei și urmările migrațiilor explică nu numai evoluția divergentă a latinei populare de la baza limbii române, dar și cea ulterioară a acesteia, în legătură cu aspecte istorice, lingvistice, sociale și economice [33].

Deși, începînd cu W. Meyer-Lübke, majoritatea romaniștilor consideră secolul al VI-lea ca frontieră între latinitate și romanitate, părerea lui Cipariu, potrivit căreia secolul al V-lea reprezintă acest moment, o regăsim ulterior la I. Șiadbei [34], în *Istoria limbii române*, II, 1969, p. 15 [35] și la G. Ivănescu [36].

Cipariu nu precizează sfîrșitul epocii de formare a românei, mulțumindu-se să afirme că procesul „ținu foarte îndelung“, că el nu diferă prea mult de cel al limbilor romanice din vestul Europei și că primele monumente literare romanice aparțin secolului al XI-lea. În aceeași *Notiță literară* găsim totuși afirmația (pornind de la consemnările lui Theofanes și ale lui Constantin Porfirogenetul) că „pre la începutul secolului al X-lea..., nu numai era formată (limba română n. n.), ci avea și articlii săi, încă puși înapoia numelui, ca și în ziua de astăzi“ [37].

Observăm, așadar, că și în domeniul restrîns la care ne-am referit (formarea limbii române), Timotei Cipariu a adus o contribuție foarte importantă, prefațînd viitoare cercetări de istorie a limbii române și impunîndu-se ca un strălucit precursor în lingvistica românească.

Ilie DAN

---

32. *Opere*, I, p. 281.

33. Cf. Ion Coteanu, *Structura și evoluția limbii române*, 1981 și Al. Graur, *La romanité du roumain*, 1965.

34. În *Le latin dans l'Empire d'Orient*, 1932.

35. „În perioada dintre secolul al V-lea și al VIII-lea, limba română a trecut de la aspectul de latină tîrzie la cel de idiom neolatin“.

36. *Istoria limbii române*, p. 116: „Sîntem de acord să punem în veacul al V-lea sfîrșitul latinei populare în Peninsula Balcanică“.

37. *Opere*, I, p. 283.

STATORNICIE FAȚĂ DE FRUMUSEȚILE ORTODOXIEI ȘI ALE PATRIEI *

† TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI
LOCȚIITOR DE MITROPOLIT
AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Ne-a ajutat Bunul Dumnezeu ca în această zi de mare sărbătoare pentru fiii Bisericii noastre strămoșești din Moldova, în această frumoasă zi de toamnă, să fim iarăși împreună și să ne împărtășim din același potir al bucuriei și al credinței ale cărei virtuți le-a întruchipat în viața sa plină de sfințenie Prea Cuvioasa Parascheva, ocrotitoarea noastră a tuturor. Catedrala mitropolitană a devenit demult un simbol al unității de credință, un Ierusalim al dreptei credințe, mărturisită de aproape două milenii, aici, la est de Carpați; a devenit un Sion al laudelor dumnezeiești pe care le-am înălțat și astăzi cu toții, ierarhi, slujitori și credincioși.

Ne-a învrednicit Dumnezeu — și cum I-am putea noi aduce mulțumire pentru aceasta? — să ne adunăm din nou pe această vatră de credință strămoșească pe care au odrăslit, de-a lungul secolelor, năzuințe de unitate națională, legate de străvechiul Iași, orașul marilor împliniri și zidiri. Binecuvîntat s-a arătat acest bătrîn oraș pentru neamul nostru românesc, despre care N. Iorga spune că este etalonul românismului, a cărui cunoaștere este sine qua non *pentru a înțelege multe pagini din cronica națională și bisericească. Aici se întîlnește trecutul cu prezentul, mai grăitor parcă decît oriunde pe întinsul românesc. Aici memoria înaintașilor este vie și pilduitoare. Aici nu întîlnim frumusețile Bucovinei sau originalitatea Maramureșului: nu întîlnim ineditul și unicitatea Bucureștiului, nici poezia ținuturilor oltene; nu întîlnim sobrietatea ținuturilor în care au luat ființă primele noastre episcopii, ca Tomisul, Vicina, Curtea de Argeș, Suceava și celelalte de pe întinsul plai românesc. Și totuși Iașul a fost și rămîne un oraș al românismului și al credinței, un oraș în care au răsărit primele inițiative de unitate națională, orașul marilor împliniri străbune. Aici ne întîmpină mărturii unice ale credinței ortodoxe care au rodit atîtea virtuți naționale. Sufletul blînd și blajin al moldoveanului a știut să-și trăiască cu aceeași măsură și durerile și necazurile, încît, cum spune cronicarul, acest pămînt așezat „în calea tuturor răutăților“ a dat istoriei și culturii naționale pe unii din cei mai de seamă eroi și viteji, poeți și cronicari, scriitori și creatori de valori nemuritoare și mari păstori și călăuzitori duhovnicești. De-a lungul și de-a latul Moldovei sînt presărate vestitele vetre de credință românească, care*

---

* Cuvînt rostit la hramul Cuvioasei Parascheva, Iași, 14 octombrie 1988.

au făcut din ținutul nemțean sau putnean adevărate Tebaide ale Ortodoxiei românești. De aceea nu întîmplător și Ceahlăul, pe care marele M. Sadoveanu l-a ales drept turlă a imensei catedrale în care românii și-au rostit ființa și crezul în nemuritoarea baladă a Mioriței, este considerat muntele sfînt al românilor, cu Panaghia — Maica Domnului a cărei grădină și-au știut-o românii întotdeauna a fi vatra lor părintească.

Un adevărat buchet de învățături sfinte, de tradiții bogate, întruchipări ale legii și credinței ortodoxe, ale pravilelor și rînduielilor bisericești, revărsate pe străbuna vatră românească unde ne aflăm, ținuturi de dor și de legendă a căror capitală a fost de secole bătrîna cetate a Iașului. Bisericile, mănăstirile și această catedrală întruchipează în arta lor credința și gloriosul nostru trecut de luptă pentru neatîrnare și afirmare națională. În zilele de sărbătoare ale mănăstirilor moldovene ca și astăzi la această maică a bisericilor din Moldova — Catedrala mitropolitană — se adună credincioșii de pe întinsul cuprinsului românesc. Venim aici să primim mîngîiere și întărire sufletească; venim să aflăm apa cea vie, după cuvîntul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, apa credinței spre a ne îndestula sufletele. Aici făcliile credinței se reaprind dacă s-au stins. Inimile se umplu de mai multă iubire față de semeni și de glia strămoșească. Puterile de muncă sporesc. Orizontul sufletesc își descoperă dimensiunile veșniciei către care sîntem chemați. Ființa întreagă primește ceva din harul lui Dumnezeu, din sfințenia strămoșilor și din tăria duhovnicească a sfinților. Pașii devin mai siguri. Privirile mai pline de bucuria vieții, brațele mai îndemînatice în împlinirea rosturilor de fiecare zi. Cîntarea își află rostul ei îngeresc, iar urcușul faptelor bune devine o scară a permanentei desăvîrșiri.

Omul a fost făcut de Dumnezeu „după chipul și asemănarea Sa" să caute binele și să se împărtășească mereu din măreția dumnezeiască. Și noi, slujitori și credincioși sîntem stăpîniți de aceeași sete de desăvîrșire. Dar iată că la aceste vetre de credință, după cuvîntul psalmistului, sufletul află apa credinței, răcoritoare și dătătoare de noi puteri. Totuși de cîte ori, pierzîndu-ne această cale a credinței, nu batem la uși străine și sufletele noastre nu sînt răvășite și dezamăgite? Dar aici se potolesc toate frămîntările. Ușa se deschide și Hristos devine oaspetele sufletului nostru. Drumul credinței pe care l-am rătăcit iată că aici l-am regăsit. Și ne-am reîntors la casa părintească a credinței, la iubirea Părintelui ceresc. Drumul nostru devine calea spre bucuria împărătească. Pentru că pe el ne aflăm împreună cu părinții și înaintașii noștri. Și tot pe el vine spre sufletele noastre Împăratul și Mîntuitorul Hristos! Acesta este drumul adevărului, al credinței, al unității și al statorniciei în credință, al bucuriei de a fi părtași aceleiași comuniuni ortodoxe și românești. Pe el aflîndu-ne Îl vedem pe Însuși Fiul lui Dumnezeu. Îl vedem pe Bunul Păstor căutîndu-ne. Îl vedem pe Împăratul punîndu-Și viața dumnezeiască preț pentru mîntuirea noastră. Îl vedem pe Părintele ceresc chemîndu-ne și așteptîndu-ne să ne reîntoarcem din înstrăinarea și izolarea, din însingurarea și risipirea pe care le aduc în sufletele noastre neascultarea și păcatele.

Îl vedem ce preț dă pentru noi și cum trupul Său este încă însîngerat de neascultarea noastră. Pe acest drum îl vedem făcîndu-Se asemenea nouă pentru a fi însoțitorul nostru pe cale, ca și ucenicilor pe drumul Emausului pentru a ne călăuzi la cunoașterea lui Dumnezeu.

Dar de cîte ori nu ne dăm seama cum se cuvine de toate acestea și ni se pare că mergem pe calea cunoașterii lui Dumnezeu, chiar îndepărtîndu-ne de El! Calea credinței adevărate este unitatea cu Biserica și tainele ei, cu moșii și strămoșii pe aceeași vatră sfințită cu jertfa lor, trăind bucuria de a ne revedea și împărtăși din sfințenia tainelor, slujbelor și rugăciunilor ortodoxe. Unul dintre primii episcopi ai Bisericii din Lyon, numit Lugdunum atunci, Sfîntul Irineu scrie că „acolo unde este Biserica este și Duhul lui Dumnezeu“ (Contra Ereziilor, *3, 29, 1).*

Adevărul lui Dumnezeu nu poate fi despărțit de iubirea Sa. Adevărul este tocmai descoperirea lui Dumnezeu, Care este iubire. Iar cunoașterea celor descoperite de Dumnezeu în Scripturi și în făpturi înseamnă a înțelege că „atît de mult a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 16). Adevărul lui Dumnezeu este deci iubire și jertfă. Adevărul este comuniune și unitate. Iar lumea în întregul ei este mărturia adevărului lui Dumnezeu. De aceea nu în despărțirea Cuvîntului lui Dumnezeu de jertfa Fiului Său pentru mîntuirea lumii, adică de Sfînta Liturghie, nu în despărțirea de frați și de părinți aflăm adevărul, cunoaștere a lui Dumnezeu, ci dimpotrivă în unitatea de credință cu ei, cu Biserica.

Cei ce se leapădă de comuniunea credinței dreptslăvitoare și de bucuria de a fi împreună cu moșii, părinții și frații în unitatea aceleiași familii românești nu pot înțelege nimic din ceea ce înseamnă iubire, unitate, închinare și mărturisire în aceeași comuniune de adevăr și de sfințenie, bucuria de a fi sub ocrotirea Maicii Domnului și a sfinților. Jertfa Fiului lui Dumnezeu pe Sfînta Cruce, icoanele și rugăciunile Bisericii au importanța lor, pentru că sînt mijloacele de comuniune cu Dumnezeu. Ce oferă mai mult alte adunări creștine fără aceste odoare ale credinței? A reduce credința numai la unele citiri ale Sfintei Scripturi nu înseamnă a dobîndi adevărul. Tradițiile sfinte sînt chipuri și călăuze, chemări spre trăirea adevăratei credințe. Aceste popasuri duhovnicești, sărbătorile bisericești, sînt călăuze și torțe din care ni se aprind și luminile noastre sufletești. Sînt izvoare de viață, chemări și împliniri spre culmile desăvîrșirii și încredințări că drumul nostru spre Dumnezeu trece prin iubirea aproapelui, a părinților, a moșilor și strămoșilor noștri, adică prin ușa aceleiași credințe și a bucuriei de a fi împreună și că drumul nostru trece prin ușa aceasta la care străjuiește Însuși Fiul lui Dumnezeu Care ne îndeamnă să întărim unitatea noastră.

Mare și minunat dar dumnezeiesc este participarea la acest măreț praznic al Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva! Ce lumini sfinte ne-au condus pe fiecare dintre noi pe calea bucuriei acestei întîlniri? Și cum am putea mulțumi Domnului pentru toate cîte ne-a dat nouă ca și pentru bucuria acestei zile de aleasă săr-

bătoare? Acesta este drumul bătătorit de sfinții Bisericii noastre, de învățătorii și dascălii dreptei-credințe, de înaintașii și părinții noștri. Ei l-au croit cu osteneli și cu jertfe . Pentru a ne face vrednici de ei și de credința lor ni se cere numai să-i urmăm, avîndu-i călăuzitori și luminători. Să ne rugăm cu sfintele lor rugăciuni, să ne înălțăm sufletește prin sfintele lor slujbe și cîntări. O, adîncul înțelepciunii lui Dumnezeu și al iubirii Părintelui ceresc! O, bogăție de daruri ale lui Dumnezeu! Pe acest drum au mers cei doi mari mitropoliți ai Moldovei, ctitorii acestei mărețe catedrale, Veniamin, mitropolitul de mari dimensiuni culturale și naționale, și Iosif cel blînd și smerit, numit și mitropolitul celor nevoiași. Acesta este drumul pe care ni l-au arătat prin ctitoria lor. E drumul arătat și de Mitropolitul Varlaam, care își îndrepta cuvîntul său, ca și marele Dosoftei, „către toată seminția românească" întru această limbă dreptslăvitoare a lui Dumnezeu, atunci cînd provinciile românești prin silnicia stăpînirilor străine erau despărțite în chip nefiresc. Ei foloseau calea credinței, calea Cuvîntului lui Dumnezeu pentru a afirma unitatea noastră de grai și de neam.

Îndemnul lor de a se afla toți românii, ca și pe vremea episcopilor de Tomis, în aceeași unitate a credinței și de a adăuga, cum se spune și în martiriul Sfintelor Perpetua și Felicitas, vechilor pilde de sfințenie și de credință, de închinare și mărturisire prin care se vădea lucrarea harului dumnezeiesc, alte pilde și chipuri de trăire și statornicie ortodoxă și românească. Dar cîte se pot spune privind la pildele vieții sfinților, la felul cum împlineau ei testamentul sfinților și slăviților patruzeci de mucenici din Sevastia Armeniei: „Iubirea față de aproapele privește dreptatea lui Dumnezeu, iar cei ce nu ascultă de frați calcă porunca lui Dumnezeu!". Pentru ei dreptatea lui Dumnezeu față de neamul nostru românesc era tocmai păstrarea acestei unități, nevoia fiecărui fiu al vetrei noastre străbune de a păstra și contribui la afirmarea acestei unități, ca învățători și călăuzitori duhovnicești. Iată chemarea și încredințările pe care le aduceau fiilor lor sufletești. Pe acest drum au mers martirii neamului nostru, voievozii „dătători de legi și datini", eroii și apărătorii neamului și ai vetrei noastre străbune. Ei nu înțelegeau să restrîngă trăirea acestei unități numai la păstoriții lor din provinciile în care păstoreau, ci le extindeau, ca și în vechime, la „bisericile întregului neam", după cum a fost obiceiul păstrat cu statornicie și care venea de la cel dintîi chemat la apostolat Sfîntul Apostol Andrei. Așa era și se păstra Ortodoxia și la Constantinopol, și la Ierusalim, și la Antiohia, și la Alexandria, ca în părțile noastre românești, de o parte și de alta a Carpaților. Iată ce drum avem noi de urmat și ce călăuzitori de ascultat. Pe această cale Duhul Sfînt — „Care pe cele cu lipsă le împlinește" — a împlinit nevoile fiilor acestor plaiuri strămoșești. Pilda sfinților a fost și rămîne pururea degetul lui Dumnezeu care ne conduce ca un stîlp de foc și ne luminează calea.

Iar prin strădania pilduitoare a marelui voievod al Moldovei, Vasile Lupu, pe această cale ni s-a adăugat încă o făclie — pilda de sfințenie și viața plină de alese virtuți ale Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva. Această făclie luminează calea nu numai moldovenilor, ci tuturor fiilor Bisericii noastre dreptslăvitoare. Iată de ce bătrîna capitală a Moldovei ni se arată ca o cetate a credinței

și a unității de neam și de grai strămoșesc, a inițiativelor și împlinirilor mărețe de unire și de statornicie românească. Și în mod fericit acestui măreț trecut se adaugă astăzi numeroasele mărturii ale înfloririi și progresului zilelor noastre. Aceste chemări le trăim noi venind la ziua de sărbătoare duhovnicească a acestei alese fiice a Bisericii noastre Cuvioasa Parascheva, slăvită sfîntă și odor al credinței și închinării noastre.

De la asemenea izvoare ale credinței noastre sorbim apa cea curată a sfințeniei lui Dumnezeu, apa cea vie a învățăturii ortodoxe. Cinstirea sfintelor moaște, a icoanelor Mîntuitorului, Maicii Domnului și sfinților, a Sfintei Cruci și a rînduielilor Bisericii noastre ne sînt încredințări că sorbim apa cea limpede din acest izvor. Cît de bogat este tezaurul credinței noastre din care mamele noastre române au știut să ne adape! În acestea, îndestulare aflăm cu toții: ierarhi, preoți, credincioși și monahi; aflăm bucurie și încredințare, mîngîiere și întărire. Ele ne fac sufletele vii și credința lucrătoare, mărturisirea și bucuria comune. Așa se explică veghea credincioșilor și rugăciunile înălțate aici în această oază de sfințenie.

Cel ce păstrează în sufletul său neștirbită comoara credinței este fericit și plin de nădejde în Dumnezeu. Și cel ce participă la Sfînta Liturghie se întoarce la casa sa și la cei dragi, cum ne încredințează Însuși Mîntuitorul, mai îndreptat și mai bun; cu putere pentru a se dărui binelui semenilor, obștei și neamului; conștient de chemarea sa și plin de dăruire și responsabilitate în împlinirea datoriilor sale de fiu al acestui neam și al Bisericii noastre. Sîntem de fapt ceea ce trăim și mărturisim. Și, cum spunea o martiră din primele veacuri: ne numim ceea ce sîntem și sîntem ceea ce ne numim, adică nu numai primitori ai lui Hristos și ai Duhului Sfînt, ci și purtători de Hristos și ai sfințeniei Lui.

Vă mulțumesc tuturor pentru bucuria pe care ați făcut-o astăzi sufletului meu. Vă mulțumesc pentru prezența dumneavoastră. Vă mulțumesc pentru dragostea cu care ați venit, pentru sensibilitatea pe care o arătați frumuseților credinței noastre, pentru cinstirea pe care o arătați față de sărbătorile și rînduielile noastre ortodoxe. Vă mulțumesc pentru statornicia cu care vă manifestați atașamentul față de frumusețile Ortodoxiei și ale Patriei.

Plec la București cu puterea pe care mi-ați dăruit-o sufletului meu, cu această putere pe care nu mă satur sorbind-o din rugăciunile dumneavoastră, din bucuria dumneavoastră și din privirile dumneavoastră. Slujesc Biserica noastră dreptslăvitoare și pe Dumnezeu acolo unde am fost ales cu încredințarea că vă slujesc pe dumneavoastră. Sînt dator să fac acest lucru. Fiecare sîntem datori de a ne sluji unii pe alții. Din această slujire luăm puterea pe care ne-o revarsă Dumnezeu pentru a pune în lucrare chemarea și darul dumnezeiesc, talentul și harismele cu care ne-a înzestrat Dumnezeu.

Legătura aceasta pentru mine valorează foarte mult. Din toate acestea avem de învățat multe lucruri valoroase, fără de care slujirii noastre i-ar lipsi roadele și realismul, actualitatea și ancorarea ei, într-un cuvînt integrarea ei în viața zilelor noastre. Din dragostea dumneavoastră luăm și noi dragoste. Luăm pildă de credință din credința dumneavoastră; răbdare și statornicie, de ase-

menea, tot de la dumneavoastră. De la dumneavoastră luăm apoi pildă de păstrare a tradițiilor noastre creștine și a tuturor datinilor noastre strămoșești. Aceasta este imaginea vie a Ortodoxiei, imagine a unității noastre de credință, a unității Ortodoxiei noastre românești în primul rînd. Biserica noastră este o Biserică vie, o Biserică dinamică, legată de năzuințele și vrerile fiilor ei. Ortodoxia românească în marile întruniri ecumenice își spune astăzi cu fermitate cuvîntul său. Intervențiile delegațiilor Bisericii noastre se bucură de o largă și unanimă apreciere. Sînt așteptate cu un viu interes. Teologii noștri, ierarhii și profesorii sînt prezenți în lumea creștină cu contribuții remarcabile prin profunzimea și justețea lor, prin realismul și autentica gîndire creștină, prin conținutul lor biblic și patristic și prin ancorarea în problemele zilelor noastre.

De curînd m-am întors dintr-o călătorie importantă făcută în insula Patmos, la invitația Patriarhiei ecumenice, cu prilejul împlinirii a 900 de ani de la înființarea Mănăstirii Sfîntul Ioan Evanghelistul. Insula Patmos este locul unde a trăit și scris Sfîntul Ioan Evanghelistul. Are o mare importanță în istoria și viața Bisericii Ortodoxe de pretutindeni. Acolo ne-am reîntîlnit cu unii dintre întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe surori, în primul rînd cu Sanctitatea Sa Dimitrios I al Constantinopolului. S-au discutat diferite probleme care preocupă Bisericile noastre, în primul rînd întărirea unității panortodoxe în afirmarea frumuseților de credință și închinare a întregului tezaur ortodox ca model de trăire a unității dorite astăzi de toate Bisericile. Ne-am întîlnit, de asemenea, cu reprezentanți ai Bisericilor romano-catolice și protestante, ai organizațiilor ecumenice și creștine mondiale în care activează și Biserica noastră. Ne-am bucurat de toată atenția și prețuirea. Aceasta arată că Biserica noastră este așteptată și se bucură de un mare prestigiu. În insula Patmos am liturghisit și ne-am rugat pentru popoarele noastre, pentru întreaga lume, pentru pace și bună înțelegere, pentru apropiere și prietenie între oameni și popoare. Din partea tuturor vă aduc deci binecuvîntare și urări de sănătate și îndelungă înzilire. Mai întîi vă transmit patriarhicești binecuvîntări din partea Sanctității Sale Dimitrios I, pe care l-am avut și noi aici în Moldova oaspete. Sanctitatea Sa nu înceta să spună tuturor bunele impresii pe care le păstrează din Moldova și Bucovina. Impresiile deosebite păstrate de Patriarhul Constantinopolului prilejuite din cunoașterea realităților noastre bisericești și naționale, din contactul cu ierarhii, clerul, monahii și credincioșii Bisericii, au rămas vii. Ascultînd acestea, gîndul meu se îndreaptă spre dumneavoastră, spre monahii și monahiile mănăstirilor noastre, spre slujitorii sfintelor noastre altare.

Oriunde m-am aflat și le-am vorbit despre Biserica noastră și lucrarea ei rodnică — fie în Patmos, fie la Moscova, fie la Iaroslov, fie la Kiev sau în altă parte — am purtat în suflet gîndul de recunoștință și de mulțumire pentru atașamentul dumneavoastră față de credința noastră strămoșească din care izvorăsc toate aceste minunate împliniri care constituie cununa cea slăvită a Bisericii noastre. Avem candidați numeroși la examenele de admitere la institutele teologice și la seminarii. Nu putem desigur satisface numeroasele cerințe de a-i admite pe toți cei înscriși la concurs. Este un motiv de bucurie pentru noi toți, în primul rînd pentru Sfîntul Sinod. În acest fapt

se oglindește prestigiul credinței și al Bisericii noastre în fața credincioșilor, cinstirea arătată Bisericii și închinării străbune. Totodată aceasta arată și prețuirea de care se bucură slujirea preoției. De aceea multe mame doresc să-și consacre copiii slujirii Altarului credinței noastre strămoșești. Socot că acesta este un fapt foarte grăitor al felului în care lucrarea Bisericii și trăirea credinței sînt realități vii pentru credincioșii Bisericii noastre. Aceasta contribuie negreșit la a înțelege și mai bine ce înseamnă Ortodoxia românească, învățămîntul teologic, trăirea și mărturisirea dreptei credințe în contextul preocupărilor ecumenice de astăzi. Putem să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru toate cîte ne-a dăruit și mai ales pentru darul de a fi închinătorii și slujitorii unei Biserici vii și dinamice, legată de năzuințele și vrerile poporului nostru. Biserica noastră a contribuit la menținerea unității de neam și de limbă, a conștiinței naționale și românești. Ca o mamă ea a hrănit pe fiii ei cu cele mai alese virtuți de trăire a umanismului creștin, ale ospitalității și generozității față de alte neamuri. Ea a predicat și a slujit pe pămîntul nostru străbun întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu în sînul neamului nostru. Iar neamul nostru a crescut și a înflorit în lumina lui Hristos, cum o spune, la vremea sa, învățatul teolog străromân Dionisie Exiguul.

Din atașamentul credincioșilor noștri față de Biserica strămoșească, față de credința dreptslăvitoare, vedem prețuirea pe care fiii poporului nostru au arătat-o lui Hristos și Evangheliei Sale. Aceasta a fost călăuza lor în ceasuri de bucurie, dar și în ceasuri de durere. Aceasta i-a dat neamului și spiritualității lui un specific inconfundabil. Biserica noastră strămoșească la rîndul ei a îmbrăcat chipul acestui neam și i-a slujit cu statornicie năzuințele sale de libertate și neatîrnare, sprijinindu-i împlinirea vrerilor de independență.

Plecați de aici, iubiți credincioși, pătrunși de adevărul trăit de toți fiii Bisericii noastre că sîntem deopotrivă fiii scumpei noastre Patrii, și închinători statornici — după pilda strămoșilor — Altarului străbun. Faceți-vă părtași tuturor bucuriilor și împlinirilor fiilor acestor plaiuri cu credința, cu atașamentul și cu fapta, cu pilduitoare dăruire jertfelnică.

Iar astăzi prin voia și binecuvîntarea lui Dumnezeu această unitate a tuturor ne-a fost înfățișată de prezența tuturor la această sărbătoare a Iașului și a Moldovei, a Bisericii noastre dreptslăvitoare. Aici ne-am simțit cu toții una, uniți în aceeași bucurie și comuniune de rugăciune, în aceeași trăire a clipelor sfinte și de împărtășire a harului cel sfințitor al lui Dumnezeu și ne-am putut da și mai bine seama de însemnătatea credinței și de roadele ei bogate pentru mîntuirea sufletelor noastre. Osteneala și oboseala pe care le-ați îndurat v-au fost răsplătite de Bunul Dumnezeu cu clipele alese de sfințenie ale Sfintei Liturghii, cu mîngîierea pe care ați luat-o de la racla Cuvioasei Maicii noastre Parascheva. Dumnezeu să vă primească jertfa aceasta, răbdarea și osteneala, credința și strădania atît de pilduitoare. Tuturor celor dragi duceți din partea noastră doriri de sănătate, bucurie și pace odată cu părintești binecuvîntări. Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți. Amin.

Predici

LA DUMINICA ORTODOXIEI

Această Duminică, prima din Postul Mare, se mai numește și Duminica Ortodoxiei, pentru că în această zi s-a restabilit cultul Icoanelor, în anul 842.

Dar să vedem mai întîi ce este Ortodoxia? În convorbirea de la Cina cea de Taină, Mîntuitorul Iisus Hristos face ucenicilor Săi o mărturisire și o făgăduință cerească: „Credeți în Dumnezeu, credeți și în Mine... Mă duc să vă gătesc vouă loc..., iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sînt Eu. Și unde mă duc Eu, voi știți și știți și calea. Toma I-a zis: Doamne nu știm unde te duci; și cum putem ști calea? Iisus i-a zis: Eu sînt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decît prin Mine“ (Ioan 14, 1-6).

Cuvintele acestea au o însemnătate mîntuitoare, hotărîtoare pentru orice om. Din ele știm și cunoaștem că Iisus Hristos este calea spre Dumnezeu, adevărul care ne descoperă pe Dumnezeu și viața de model, trăită după chipul dumnezeiesc. El merge la Tatăl; și noi mergem la Tatăl pe calea arătată de El. Ortodoxia este calea spre Dumnezeu, calea adevărului creștin (II Petru 2, 2), calea credinței și a vieții sfinte. Ortodoxia este calea mîntuirii (Fapte 16, 17), calea Domnului: „El este acela despre care a scris proorocul Isaia: Glasul celui ce strigă în pustie, „Pregătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui“ (Matei 13, 3); calea cea nouă și vie: „Pe calea cea nouă și vie pe care pentru noi a înnoit-o...“ (Evrei 10, 20). Ortodoxia este religia creștină, Biserica lui Dumnezeu (Fapte 20, 28; I Corinteni 15, 9), Biserica Sfinților Apostoli și a Sfinților Părinți, a martirilor și a moșilor și strămoșilor noștri.

Înainte de a se întoarce la Tatăl, Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a descoperit adevărul mîntuirii și a întemeiat Biserica, ne-a dezvăluit puterea dragostei și ne-a arătat calea vieții.

Noi ne numim creștini ortodocși, creștini dreptmăritori, fiindcă mergem pe calea arătată de Hristos Împăratul și Dumnezeul nostru. Cine merge pe calea descoperită și arătată de El ține credința cea dreaptă. Noi ne numim creștini ortodocși pentru că ținem credința de la început. Nu ne-am abătut nici la dreapta, nici la stînga, ci am ținut credința și calea dreaptă, după cum și Sfînta Scriptură ne îndeamnă: „Însă, ceea ce aveți, țineți pînă voi veni“ (Apocalipsă 2, 25), apoi „luptați pentru credința dată sfinților...“ .Iuda 3) și „fii credincios pînă la moarte și îți voi da cununa vieții“ (Apocalipsă 2, 11). Iar răsplata va fi aceea că „celui ce va birui i se va da să mănînce din pomul vieții, care este în raiul lui Dumnezeu“ (Apocalipsă 2, 7).

Prin urmare, Ortodoxia este calea mîntuirii prin dogmele și Tainele Bisericii; e calea spre Dumnezeul părinților noștri. Nimeni nu ajunge la Tatăl decît prin Fiul, prin învățătura Fiului. Cine merge pe calea aceasta dreaptă, acela este creștinul cel bun, acela e biruitorul, acela e călătorul spre patria cerească, în care Fiul ne-a gătit loc fericit și Tatăl bucuria și binecuvîntarea în Duhul Sfînt.

A fost totuși o vreme cînd Biserica a fost tulburată din pricina icoanelor. S-au găsit unii creștini care, tălmăcind greșit și neînțelegînd poruncile Sfintelor Scripturi, au socotit că icoanele sînt chipuri cioplite și că cinstirea lor ar fi asemenea cu închinarea la idolii cei păgîni și că cinstind Sfînta Cruce și Sfintele Icoane calcă porunca a doua din Decalog, care spune: „Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din cîte sînt în cer, sus, și din cîte sînt pe pămînt, jos, și din cîte sînt în apele de sub pămînt“ (Ieșire 20, 4). Ei, însă, n-au înțeles că închinarea ce se face în fața Sfintelor Icoane nu se face înaintea lemnului ori a zugrăvelii, ci înaintea celui pictat pe lemn. Aceștia n-au înțeles că chipul de pe icoană ne ajută să ne apropiem sufletul de cel căruia ne închinăm cu smerenie.

Dar în vremea de demult, acei creștini care răstălmăcesc Scripturile au ajuns să amăgească, să atragă de partea lor pe mulți pentru scoaterea icoanelor din biserici, chiar și pe împărați sau pe înalți dregători. Iar aceștia, cu puterea armatei și cu înfricoșarea prigonirilor, au încercat să îndepărteze din Biserica lui Hristos cinstirea Sfintelor Icoane.

Cel dintîi împărat care a dat poruncă să fie sfărîmate icoanele a fost Leon Isaurul, cel care a domnit pe scaunul Bizanțului între anii 717 și 741. Prigoana acestuia împotriva icoanelor nu a fost mai prejos de sîngeroasele prigoniri ale împăraților păgîni ; mulțime mare de credincioși au sporit rîndurile mucenicilor, pătimind înfricoșătoare chinuri și îndurînd moarte năprasnică. Și cei ce au domnit după el, împărații Constantin Copronim și Leon Cazacul, au urmat cu înverșunare uciderea celor ce apărau Sfintele Icoane. Abia în vremea împărătesei Irina s-a potolit prigoana împotriva icoanelor. Sinodul al VII-lea ecumenic, ținut în anul 787, la Niceea, a statornicit deplina cinstire a icoanelor. Dar pacea și liniștea n-au ținut multă vreme. Între anii 813 și 820, împăratul Leon Armeanul a pornit iarăși prigoana, care s-a întins și sub urmașii săi, Mihail și Teofil, pînă la anul 842.

Tot o femeie a adus deplina liniște în Biserică, după un veac de frămîntări și de multe jertfe nevinovate. Împărăteasa Teodora, adunînd mare sobor arhieresc la Constantinopol, a dat poruncă aspră ca nimeni să nu mai tulbure pe creștini, din pricina icoanelor. Iar în cea dintîi Duminică a Postului Mare din anul 842, Sfintele Icoane au fost așezate cu mare cinste și cu evlavie la locurile lor, în biserici, de unde nimeni nu a mai îndrăznit să le mai smulgă, pînă în ziua de azi. În amintirea acestei biruințe care a încununat lupta împotriva prigonitorilor de icoane, Biserica Ortodoxă prăznuiește în fiecare an întîia Duminică a Postului Mare, numind-o „Duminica Ortodoxiei".

Sfintele Icoane sînt podoabele de mare preț ale Bisericii Ortodoxe. Cine își poate închipui o biserică ortodoxă lipsită de lumina caldă și îmbietoare la rugăciune a Sfintelor Icoane ?

Și acum să vedem ce este icoana. Icoana este o asemănare, un model al cuiva, care trimite la cel ce este înfățișat în icoană. Icoana însă nu seamănă întru totul cu originalul, adică cu cel reprezentat. De exemplu, icoana, adică tabloul unui om, nu este identic cu omul, întrucît această icoană, sau tabloul, reprezintă numai forma corpului, nu și puterile sufletești : icoana, adică tabloul, nu vorbește, nu gîndește și nici nu simte. Icoana ne arată un lucru pe care nu-l avem în față, căci dacă ar fi de față, nu am mai avea nevoie de icoană, de tablou.

Icoana ne aduce aminte de anumite persoane sau de diferite evenimente religioase. Ceea ce este cartea pentru știutorii de carte, aceea este icoana pentru neștiutorii de carte. Și ceea ce este cuvîntul pentru auz, aceea este icoana pentru văz.

Icoanele mai au și un rol instructiv. Ele sînt un fel de carte pentru toată lumea. Prin icoane, credincioșii cunosc viața și faptele Mîntuitorului Hristos, rîvna, abnegația, credința, stăruința în fapte și evlavia sfinților. De aici pornește și rolul educativ al icoanelor. Prin pictura de pe ele, icoanele ne aduc aminte de toate aceste fapte și minuni, iar simpla lor vedere ne îndeamnă spre fapte bune, spre rîvna virtuții și evitarea păcatului. „Nu am prea multe cărți, spune Sfîntul Ioan Damaschin, și nici nu am timp liber pentru a citi; intru însă în Biserică... înăbușit de gînduri ca de niște spini; podoaba bisericii, podoaba picturii mă atrage să mă uit, îmi desfătează vederea... pe nesimțite, slava lui Dumnezeu pătrunde în suflet. Am privit răbdarea mucenicului, răsplata cununilor, și mă aprind, ca cu foc, cu dorința de a-l imita. Căzînd la pămînt, mă închin lui Dumnezeu, prin mijlocirea mucenicului, și mă mîntui".

Mai mult însă, icoanele, după învățătura ortodoxă, așa cum e formulată de Sfîntul Ioan Damaschin și după cum a gîndit totdeauna Biserica Ortodoxă, nu au numai un rol educativ și instructiv, ci sînt pline de Duhul Sfînt, au în ele harul dumnezeiesc așa cum este Icoana Maicii Domnului de la Mănăstirea Neamț, Sfînta Ana de la Mănăstirea Bistrița și mai multe alte icoane de la multe biserici și mănăstiri din țara noastră.

„Nu mă închin materiei, ci mă închin Creatorului materiei, Creatorului

și Mîntuitorului Care S-a făcut pentru mine materie, adică om, și a primit să locuiască în materie și a săvîrșit prin materie mîntuirea mea. Nu cinstesc materia, ci pe Dumnezeu. Cinstesc și respect de asemenea cealaltă materie, prin care s-a făcut, s-a săvîrșit mîntuirea mea ca una ce este plină de lucrare dumnezeiască și de har. Oare nu este materie lemnul Crucii? Nu este materie muntele cel sfînt, locul Căpățînei, Golgota? Nu este materie mormîntul Mîntuitorului, izvorul vieții noastre? Nu este materie cerneala și prea sfînta carte a Evangheliilor ? Nu este materie Sfînta masă, care ne dă pîinea vieții? Nu este materie aurul și argintul din care sînt făcute crucile, discurile și potirele ? Dar, înainte de toate acestea, nu este materie Trupul și Sîngele Domnului nostru" spune Sfîntul Ioan Damaschin.

Icoanele au fost așezate spre aducere-aminte, nu ca niște dumnezei, ci ca unele ce amintesc de lucrările dumnezeiești.

Dumnezeu a poruncit să se ia 12 pietre din Iordan (Iosua 4, 3) și a explicat pentru care cauză, căci zice : „Ca să fie acestea puse pentru totdeauna ca semn în mijlocul vostru și cînd vă vor întreba mîine copiii voștri și vor zice: Ce înseamnă aici pietrele acestea ? Atunci veți spune fiilor voștri: Apele Iordanului s-au despărțit înaintea Chivotului legămîntului Domnului a tot pămîntul... (iar) Israel a trecut prin Iordanul acesta, ca pe uscat... Și așa pietrele acestea vor fi pentru fiii lui Israel amintire pentru vecie" (Iosua 4, 6-7; 22).

Pentru ce dar nu vom picta și noi patimile Mîntuitorului și minunile lui Hristos Dumnezeu, pentru ca atunci cînd mă va întreba fiul meu ce sînt acestea, eu îi voi spune că Dumnezeu Cuvîntul S-a făcut om și prin El a trecut Iordanul nu numai Israel, ci întreaga fire, adică toată omenirea s-a reîntors la fericirea de altădată. Prin Iisus Hristos firea s-a urcat din cele mai de jos ale pămîntului deasupra oricărei stăpîniri și a stat pe însuși tronul Tatălui (Efeseni 2, 6). Pentru ce, dar, nu trebuie să cinstim icoanele ?

Sfinții, încă de pe cînd erau în viață, au fost plini de Duhul Sfînt, iar la moartea lor harul Sfîntului Duh se află în chip nelipsit în sufletele lor, în trupurile lor, din mormînt, în chipurile lor și în sfintele lor icoane, prin har și lucrare.

Templul din Legea Veche era împodobit cu chipurile și figurile animalelor necuvîntătoare (II Paralipomena 4, 3-4, 15), Acum însă Biserica lui Hristos se împodobește cu icoanele sfinților care s-au făcut pe ei înșiși biserici însuflețite și raționale, în care își are Dumnezeu locuința: „Nu știți oare, că voi sînteți templu al lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?" (I Corinteni 3, 16), zice Sfîntul Apostol Pavel, iar mai departe spune: „Nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfînt care este în voi, pe care-L aveți de la Dumnezeu...?" (I Corinteni 6, 9; II Corinteni 6, 16).

Zugrăvim prin urmare pe Hristos, fără să-L lipsim de oastea Sa; căci sfinții sînt oastea Domnului. Dacă prietenii lui Hristos sînt moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună moștenitori cu Hristos, și dacă vor fi părtași slavei dumnezeiești și împărăției, deoarece au fost părtași patimilor lui Hristos (Romani 8, 17), pentru ce nu vor fi părtași și slavei sale celei de pe pămînt ? „De acum nu vă mai zic slugi..." (Ioan 15, 15), zice Hristos, ci „voi sînteți prietenii Mei..." (Ioan 15, 14). Îi vom lipsi de cinstea dată de Biserică? Nu. Hotărît nu.

Mă închin icoanei lui Hristos, ca Unul ce este Dumnezeu întrupat (Ioan 1, 14); icoanei Născătoarei de Dumnezeu, Stăpîna tuturor, ca una ce este Maica Fiului lui Dumnezeu (Matei 1, 18-25; Luca 26, 2, 7); icoanelor sfinților, ca unii ce sînt prietenii lui Dumnezeu (Ioan 15, 14-15), care au luptat împotriva păcatului pînă la sînge și au urmat pe Hristos vărsîndu-și sîngele pentru El; mă închin icoanelor acelora care au trăit călcînd pe urmele lui Hristos; zugrăvesc biruințele și patimile lor, pentru că prin ele mă sfințesc și mă aprind de rîvna de a le imita. „Cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană", spune Sfîntul Vasile cel Mare.

Dacă Dumnezeu face minuni cu ajutorul oaselor, adică cu sfintele moaște, este foarte adevărat că poate face minuni și cu ajutorul icoanelor și cu multe altele, după cum s-a întîmplat cu Elisei, care a dat toiagul slugii

sale și i-a spus să ducă să învie cu el pe copilul Sunamitei (IV Regi 4, 29-37). Moise a pedepsit cu toiagul pe Faraon (Ieșire 14, 26-29), a despărțit marea (Ieșire 14, 21), a îndulcit apa (Ieșire 15, 25), a sfărîmat piatra și a scos apă (Numeri 20, 11), Moise a înălțat pe lemn șarpele și a dat viață poporului (Numeri 21, 9).

Așadar cînd creștinii se închină crucii ei aduc închinare lui Hristos cel răstignit și nu lemnului, pentru că dacă am cinsti firea lemnului, negreșit că ar trebui să se închine și pădurilor și copacilor, zicînd arborelui și pietrei că „Tu ești Dumnezeul meu și tu m-ai născut".

Dar noi nu spunem așa crucii, nici chipurilor sfinților, nici icoanelor, căci nu sînt dumnezeii noștri, ci cărți deschise spre aducerea aminte de Dumnezeu și cinstirea Lui, așezate în văzul tuturor și venerate. Cel care cinstește pe mucenic, cinstește pe Dumnezeu, pentru care mucenicul a suferit mucenicia. Cel care se închină apostolului lui Hristos, se închină Celui care l-a trimis, adică lui Hristos. Cel care se prosternează în fața Maicii Domnului, aduce cinste Fiului ei căci nu este alt Dumnezeu decît unul singur, cel cunoscut și adorat în Sfînta Treime.

Pentru ce Moise a înălțat șarpele în pustie? Pentru ca dacă cineva va fi mușcat de șarpe, să se uite la el și nu va muri. Oare nu era mai bine și mai demn de credință să spună: Dacă cineva dintre voi va fi mușcat de șarpe, va privi la cer, sus, spre Dumnezeu și va fi mîntuit sau spre cortul lui Dumnezeu? Pentru ce, dar, a făcut aceasta Moise, care a spus poporului: „Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din cîte sînt în cer, sus, și din cîte sînt pe pămînt jos, și din cîte sînt în apele de sub pămînt" (Ieșire 20, 4; Deuteronom 5, 8). Ce faci Moise? Faci ceea ce oprești? Faci ceea ce distrugi? Tu, care spui „să nu faci chip cioplit", tu, care ai sfărîmat vițelul cel turnat, tu faci din aramă șarpe? (Numeri 21, 9). Moise a înălțat șarpele pentru că este folositor spre închipuirea lui Mesia. Și pentru că este adevărat ce spune Moise, ascultă ce spune Hristos: „Și după cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică" (Ioan 3, 14-15). Șarpele înălțat a fost o icoană a patimii Domnului.

Sînt multe exemple prin care se arată că icoanele sînt folositoare. Ascultați cîteva din ele. În viața Sfîntului Vasile este scris că stătea cuviosul în fața icoanei Maicii Domnului, în care era pictat și chipul Sfîntului mucenic Mercurie. Sfîntul Vasile se ruga ca Dumnezeu să împiedice pe Împăratul Iulian Apostatul, ca să nu mai pedepsească pe creștini. Și cum se ruga el așa, din icoană s-a făcut această descoperire: a văzut că mucenicul a dispărut cîtva timp, dar nu după multă vreme s-a întors înapoi ținînd în mînă lancea plină de sînge. În acel moment a murit și Iulian Apostatul.

Cu prilejul sărbătorii Înălțării Sfintei Cruci, Maria Egipteanca s-a dus și ea la Ierusalim cu alți mulți pelerini. Voind să intre în biserică o putere nevăzută a împiedicat-o. Atunci ea s-a rugat la icoana Maicii Domnului, care era deasupra ușii de intrare, făgăduindu-i că dacă i se va îngădui să intre în biserică, pe viitor corpul ei nu va mai sluji plăcerilor trupești. Astfel a putut intra în biserică. Potrivit făgăduinței făcute, trece Iordanul, intră în pustie și timp de 47 de ani a trăit în cea mai aspră asceză, fără să vadă ființă omenească decît numai pe Dumnezeu.

Spunea ava Teodor Eliotul, că era în muntele Măslinilor un monah, care era foarte ispitit de diavol. Într-o zi pe cînd îl ispitea diavolul mai tare, a început bătrînul să plîngă și a spus diavolului:

— Pînă cînd n-ai să-mi dai pace? Îndepărtează-te de la mine. Ai îmbătrînit împreună cu mine.

Diavolul i se arăta în fața ochilor lui spunînd:

— Jură-mi că nu spui nimănui ce-ți voi grăi și nu te mai chinui.

— Mă jur, i s-a jurat bătrînul, pe Cel ce locuiește în cer, pe Dumnezeu. N-am să spun nimănui ce-mi grăiești.

Atunci îi spuse diavolul:

— Să nu te mai închini acestei icoane și n-am să te mai chinui. Iar icoana avea chipul Maicii Domnului cu Pruncul în brațe.

— Lasă-mă, spuse monahul diavolului, să mă gîndesc.

A doua zi ava Teodor Eliotul a venit la el și monahul i-a povestit totul. Bătrînul a zis către monah :

— Într-adevăr, avă, ai fost înșelat că ai jurat diavolului, totuși ai făcut bine că ai spus. Îți este mai de folos să păcătuiești, decît să tăgăduiești să te închini Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos cu Maica Lui, Apoi întărindu-l și cu alte cuvinte a plecat.

Diavolul s-a arătat iarăși monahului și i-a spus :

— Este cu putință, bătrîne criminal? Nu mi-ai jurat că nu spui nimănui ? Pentru ce ai spus celui care a venit la tine ? Îți spun ție, bătrîne criminal, că în ziua judecății vei fi condamnat că ai călcat jurămîntul.

Monahul i-a răspuns, zicînd :

— Că am jurat, am jurat ; că mi-am călcat jurămîntul știu; dar pe tine nu te voi asculta.

Vedeți cît de mare rău este să nu te închini icoanelor ? Vedeți cum diavolul caută să împiedice ca să nu te închini icoanelor ?

Unii creștini din vechime nu se închinau la icoane din cauză că ei credeau că se închină la idoli, la chipuri cioplite. Greșeala lor venea din neputința de a face deosebire între idol și icoană. Orbirea aceasta sufletească a lor a mers așa departe, încît au luptat ca să distrugă Sfintele Icoane. Bunii creștini însă au apărat cinstirea icoanelor cu prețul vieții lor. Ei știau că un lucru este idol și altceva este icoana.

Idolul este zeul închipuit, chipul cioplit, la care se închinau păgînii, în credința că în el, adică în chipul acela de lemn sau de piatră sau de aramă, este ascunsă ființa de care se temeau sau care își închipuiau că poate să le fie de ajutor. Ei se închinau la idoli, lui Baal, Astartelor, lui Moloh și altor zei, despre care credeau că sînt Dumnezeu.

Noi creștinii, însă, nu spunem despre icoane că sînt Dumnezeu. Icoana este un semn, un simbol, un chip al unei ființe cerești. Ea reprezintă ființa cerească așa după cum fotografiile reprezintă figurile părinților noștri. În Sfînta Scriptură avem foarte numeroase și aspre cuvinte de osîndă la adresa idolilor, dar nici un cuvînt împotriva cultului icoanelor. Dimpotrivă, Sfînta Scriptură ne arată că omul e făcut „după chipul lui Dumnezeu“ (Facere 1, 27), iar Fiul lui Dumnezeu întrupat este „chipul lui Dumnezeu celui nevăzut“ (Coloseni 1, 15), „chipul ființei lui Dumnezeu“ (Evrei 1, 3). „Cel ce mă vede pe Mine vede pe Cel ce M-a trimis pe Mine“ (Ioan 12, 45). Iar Duhul Sfînt S-a coborît peste El, în chip trupesc, ca un porumbel (Luca 3, 22) și în chipul limbilor de foc (Fapte 2, 2-4).

Icoanele nu fac altceva decît caută să reproducă aceste chipuri, pe care noi le cinstim, nu îndumnezeindu-le, ci respectînd în ele chipul cel ceresc. De aceea noi nu zicem : Sfîntă Icoană ajută-mi. Oricît de simplu ar fi cineva, oricît de neștiutor, nu va zice : Sfîntă icoană ajută-mi, ci în fața icoanelor noi ne rugăm persoanei reprezentate pe ea. Dacă este icoana Mîntuitorului zicem : „Doamne miluiește-mă, Doamne ajută-mă ; dacă este icoana Maicii Domnului, zicem: „Prea Sfîntă Născătoare de Dumnezeu ajută-mă, scapă-mă, acoperă-mă“. Dacă este a vreunui sfînt oarecare, zicem ; „Sfinte Ierarhe Nicolae, sau Sfinte Ioane Gură de Aur, roagă-te lui Dumnezeu pentru mine, fii mijlocitor pentru mine“. Dacă este a vreunui mucenic zicem: „Sfinte Mare Mucenic Gheorghe sau Dimitrie, sau Sfîntă muceniță Varvara“, roagă-te pentru noi. Prin urmare nici un creștin ortodox nu va zice „Sfîntă icoană ajută-mi“.

Apoi deosebirea dintre idoli și obiectele sfințite iarăși este limpede arătată în Sfînta Scriptură. Proorocul Moise, după porunca lui Dumnezeu, face cortul sfînt, altarele, sicriul Legii, sfeșnicul cu șapte lumini, Heruvimii de aur (Ieșire 25-40) și șarpele de aramă (Numeri 21, 8), care erau socotite ca obiecte și lucruri sfințite. Cine se atingea de ele, afară de preoți, sau nu le cinstea după cuviință, era pedepsit chiar și cu moartea.

Chipurile Maicii Domnului și ale sfinților se zugrăvesc pe icoane pentru viața lor pilduitoare. Icoanele sînt Scriptura celor neștiutori. Ele ne învață întîmplări biblice și ne înfățișează chipurile sfinților; ele împodobesc bisericile și casele creștinilor. Sînt ca niște ferestre prin care privim veșnicia

sau ca niște oglinzi prin care privim cerul lui Dumnezeu. Ortodoxia este Biserica martirilor, Biserica luptătoare pînă la moarte, pentru comorile sfinte.

Creștinilor, să stăm pe piatra credinței și pe tradiția Bisericii, să urmăm învățăturile Sfinților Părinți. Să ne închinăm și să adorăm numai pe Ziditorul și Creatorul, pe Dumnezeu. Să ne rugăm și Maicii Domnului, ca să ne ocrotească și să ne acopere de tot răul. Să ne rugăm și sfinților, ca prieteni aleși ai lui Dumnezeu și ca unora ce au dobîndit deplină încredere pe lîngă Dumnezeu, ca să mijlocească pentru noi și să ne ajute la tot ceea ce cerem de la Dumnezeu. Cel ce se va ruga cu credință va dobîndi ceea ce cere. Aveți credință, căci toți sfinții prin credință au biruit și au bineplăcut lui Dumnezeu. Cinstiți Sfintele Icoane, pentru că „cinstea adusă icoanei se îndreaptă către cel înfățișat în icoană".

Iar pe voi pe toți să vă învrednicească Dumnezeu să mergeți pe urmele sfinților, păstorilor și învățătorilor Bisericii și să aveți parte de slava Lui, întru strălucirea sfinților. Să dea Dumnezeu să dobîndiți fericirea cea veșnică și să fim împreună cu toți în împărăția Sa cea cerească în veci vecilor.

Protos. Clement IACOB

LA DUMINICA A III-A DIN POST

Biserica întemeiată de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos este „stîlp și temelie adevărului" (I Timotei 3, 15), cu misiunea expresă de a păstra învățătura Evangheliei nefalsificată, de a o predica la toată lumea, de a-i sfinți pe oameni prin Sfintele Taine și ierurgii, conducîndu-i la împărăția lui Dumnezeu, la fericirea veșnică. De timpuriu s-au ivit unele tîlcuiri greșite, care-i îndepărtează pe oameni de Dumnezeu, ducîndu-i la nefericirea veșnică. Încă în primele opt secole de la începutul Bisericii găsim abateri de la dreapta credință, cum și măsuri ferme luate de către Sfinții Părinți în cele șapte Sinoade ecumenice pentru păstrarea adevărului evanghelic, curat, așa cum a ieșit din gura Mîntuitorului și a Sfinților Apostoli.

Unii susțineau și se afirmă și astăzi că „Crucea" nu trebuie cinstită pentru că ea nu-i nimic altceva decît obiectul pe care a fost schingiuit Mîntuitorul Hristos. Noi însă știm din practica vieții creștine de la început că Crucea a fost cinstită de la începutul Bisericii de către toți credincioșii.

După cum ne este cunoscut, Crucea, în vechime, înainte de Domnul nostru Iisus Hristos, servea la popoarele păgîne pentru răstignirea pe ea a marilor răufăcători condamnați la moarte. Obiceiul acesta îl împrumutaseră și iudeii, după cum vedem în cazul Mîntuitorului, că a fost condamnat la moarte prin răstignirea pe cruce. De aceea, era disprețuită ca un obiect de ocară, de groază și de tortură.

Însă tainele lui Dumnezeu sînt de nepătruns de mintea omenească. El a ales pe cele slabe ale lumii acesteia ca să rușineze pe cele tari (I Corinteni 1, 27). Acest obiect de tortură a fost rînduit de Dumnezeu ca să ajungă la mare cinste, căci din iubire față de neamul omenesc El a răstignit pe Însuși Fiul Său, luînd asupra Sa păcatele întregii omeniri, nimicindu-le pe lemnul crucii. Faptul că „Crucea" ne amintește de iubirea și jertfa lui Dumnezeu pentru noi ne îndeamnă la cinstirea ei.

Cuvîntul Cruce are mai multe înțelesuri :

a. Un sens spiritual care este redat de Însuși Mîntuitorul, cînd a spus : „Oricine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi

urmeze Mie“ (Marcu 8, 34); „Și cel ce nu-și ia crucea și nu-Mi urmează Mie, nu este vrednic de Mine“ (Matei 10, 38).

b. În sens material, ni se vorbește în multe locuri în Sfînta Scriptură de cruce ca obiect. „Și ieșind, au găsit un om din Cirene, cu numele Simon, pe acesta l-au silit să ducă Crucea Lui“ (Matei 27, 32). Sau: „Și stăteau, lîngă Crucea lui Iisus, mama Lui și sora mamei Lui, Maria lui Cleopa, și Maria Magdalena“ (Ioan 19, 25), ori: „Mîntuiește-Te pe Tine Însuți, coborîndu-Te de pe Cruce“ (Marcu 15, 30).

c. În vorbirea de toate zilele, cruce, înseamnă și semnul crucii făcut cu cele trei degete ale mîinii drepte, duse la frunte, la piept și la cei doi umeri.

Crucea ca semn de mîntuire a fost preînchipuită în Vechiul Testament prin șarpele de aramă, după cum citim: „Iar Domnul a zis către Moise: „Fă-ți un șarpe de aramă și-l pune pe un stîlp; și de va mușca șarpele pe vreun om, tot cel mușcat, care se va uita la el, va trăi. Și a făcut Moise un șarpe de aramă și l-a pus pe un stîlp, și cînd un șarpe mușca vreun om, acesta privea la șarpele cel de aramă și trăia“ (Numeri 21, 8-9). Despre acest lucru ne vorbește și Mîntuitorul cînd zice: „După cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ca tot cel ce crede în El să nu piară ci să aibă viață veșnică. Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 14-16). Din aceste cuvinte se vede limpede că acel șarpe de aramă spînzurat pe lemn preînchipuia răstignirea Domnului pe Cruce. Semn de vindecare a fost șarpele de aramă în Vechiul Testament, semn de mîntuire este acum Crucea, începînd de la Mîntuitorul și pînă la sfîrșitul veacurilor. De aceea, Crucea, în creștinism, nu mai este un lucru de ocară și de groază, ci a devenit un obiect de salvare, de mîntuire. „Căci El (Hristos) este pacea noastră El care a făcut din cele două lumi — una, adică a surpat peretele din mijloc al despărțiturii, desființînd vrăjmășia în trupul Său, legea poruncilor și învățăturile ei, ca, întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea. Și să-i împace cu Dumnezeu pe amîndoi, uniți într-un singur trup, prin cruce, omorînd prin ea vrăjmășia“ (Efeseni 2, 14-16).

Cel răstignit a distrus vrăjmășia prin Cruce, împăcînd pe Dumnezeu cu omul. Pe ea s-a adus cea mai prețioasă jertfă pentru întreaga omenire, așa că pentru noi este nu semn de întristare, ci de bucurie și mîntuire.

Crucea a mai fost preînchipuită în Vechiul Testament și în alte împrejurări, ca de pildă în războiul pe care Israel l-a purtat cu Amalec. „Cînd își ridica Moise mîinile, biruia Israel; iar cînd își lăsa el mîinile biruia Amalec... Și au stat mîinile lui ridicate pînă la asfințitul soarelui. Și a zdrobit Iosua pe Amalec și tot poporul lui cu ascuțișul sabiei“ (Ieșire 17, 11-13). Mîinile ridicate sus, la orizontal, împreună cu trupul formau chipul crucii. De atunci s-a prevăzut că semnul crucii va avea un rol hotărîtor în mîntuirea omenirii din robia păcatului. Mai știm că patriarhul Iacov a binecuvîntat pe fiii lui Iosif, cu mîinile sale așezate în chipul crucii (Facere 48, 13-15).

În Noul Testament avem destule locuri care ne arată importanța cinstirii Sfintei Cruci, pentru a noastră mîntuire. Astfel, Sfîntul Apostol Pavel zice: „Căci cuvîntul crucii, pentru cei ce pier, este nebunie; iar pentru noi, cei ce ne mîntuim este puterea lui Dumnezeu“ (I Corinteni 1, 18). În urma răstignirii Mîntuitorului pe ea, Crucea a devenit „puterea lui Dumnezeu“ și ca urmare trebuie cinstită totdeauna de toți oamenii. Adevărata valoare și prețuire a Crucii reiese și din următoarele cuvinte ale Sfîntului Apostol Pavel spuse Filipenilor: „Fraților, faceți-vă următorii mei și uitați-vă la aceia care umblă astfel precum aveți pildă de la noi. Căci mulți, despre care v-am vorbit adeseori, iar acum vă spun și plîngînd, se poartă ca dușmani ai Crucii lui Hristos. Sfîrșitul acestora este pieirea...“ (3, 17-19). Iată urmarea logică a celor ce nu cinstesc Crucea.

Și ca o ilustrare a celor de pînă aici, să mai amintim încă un cuvînt al Sfîntului Pavel: „Iar mie, să nu-mi fie a mă lăuda, decît numai în Crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine, și eu pentru lume“ (Galateni 6, 14). Iar Sfîntul Petru ne spune: „El a purtat păcatele noastre, în trupul Său pe lemn, pentru ca noi, murind față de păcate, să viem dreptății...“ (I Petru 2, 24).

Totuși, s-au găsit unii creștini, care spun că Dumnezeu nu locuiește în temple făcute de mîini omenești și că El nu are nevoie de cinstirea noastră (Fapte 17, 24-25). Într-adevăr, Sfîntul Apostol Pavel vorbind păgînilor din Atena, le demonstrează că Dumnezeu fiind Făcătorul cerului și al pămîntului, al tuturor celor văzute și nevăzute, nu locuiește în temple făcute de mîini omenești, cum erau zeii păgînilor, și nici n-are nevoie de închinarea mîinilor noastre, El fiind Dătătorul a tot binele. Desigur, Dumnezeu fiind Duh, așa cum a spus Mîntuitorul femeii samarinence în discuția pe care a avut-o cu ea la fîntîna lui Iacob (Ioan 4, 24), omul trebuie să I se închine în duh și în adevăr, adică să-I aducă în primul rînd o cinstire internă, izvorîtă din inimă curată și smerită. Pînă la Mîntuitorul — și chiar și după aceea — iudeii limitau închinarea către Dumnezeu, la templul din Ierusalim, iar samarinenii la templul lor din Garizim. Duh fiind Dumnezeu, nu poate fi mărginit între zidurile unui templu oarecare, dintr-un loc sau altul, ci El fiind pretutindenea, în tot timpul și locul, adorarea ce trebuie să I-o aducem nu poate fi condiționată de un anumit loc. Este drept că Dumnezeu nu are nevoie de adorarea noastră, ci noi avem datoria de a-L cinsti, ca Cel ce ne-a dat viață, poartă grijă de toate făpturile Sale și ne ajută în rugăciunile noastre, dacă sînt drepte și folositoare mîntuirii. Omul fiind compus din trup și suflet este firesc ca la adorarea lui Dumnezeu să ia parte nu numai sufletul ci și trupul, căci zice Scriptura: „Căci ați fost cumpărați cu preț. Slăviți dar, pe Dumnezeu în trupul vostru și în duhul vostru, care sînt ale lui Dumnezeu“ (I Corinteni 6, 20). De aceea la închinare ia parte activă și trupul prin îngenuncheri, metanii, prin plecarea capului, prin ridicarea mîinilor și prin facerea semnului crucii.

Crucea fiind semnul biruinței Mîntuitorului asupra răului (Coloseni 2, 15), este și armă de apărare împotriva diavolului: „Doamne, armă asupra diavolului, Crucea Ta ai dat nouă; că se îngrozește și se cutremură nesuferind a căuta spre puterea ei“, cîntă Biserica într-una din rugăciunile sale la săvîrșirea Sfîntului Maslu.

Cît de mult a fost cinstit semnul Sfintei Cruci în cursul istoriei Bisericii, ne-o arată măsurile luate de împărații creștini Teodosie și Valentinian al III-lea, care au dat decrete prin care se interzicea gravarea sau sculptarea crucii în pardoseala bisericilor, considerînd ca o profanare călcarea în picioare a acestui semn sfînt. Iar Sfinții Părinți, în grija lor pentru fericirea credincioșilor, prin canonul 73 al Sinodului al VI-lea ecumenic, blestemă pe toți acei creștini care vor disprețui Sfînta Cruce. Amintim aici de obiceiul nesăbuit pe care-l au unii din creștinii noștri de a înjura de Cruce, cum și de alte lucruri sfinte. Toți care cad în păcatul acesta intră în categoria defăimătorilor Crucii și „sfîrșitul acestora este pieirea“ (Filipeni 3, 17-19).

Sfîntul Ioan Gură de Aur, vorbind despre cinstirea Sfintei Cruci, zicea: „Regii lăsîndu-și diademele, iau Crucea, simbolul morții Mîntuitorului. Pe purpură, Crucea; în rugăciuni, Crucea; pe arme, Crucea; pe Sfînta Masă, Crucea; în tot universul, Crucea; Crucea strălucește mai mult decît soarele“.

Din toate cele de pînă aici, reiese în mod clar, că toți creștinii sînt datori a cinsti Sfînta Cruce ca pe un obiect și semn sfînt, ea fiind „puterea lui Dumnezeu“ (I Corinteni 1, 18).

Slujind ca altar de jertfă Mîntuitorului, am fost răscumpărați din robia celui viclean, ni s-au deschis ușile raiului încuiate de greșeala lui Adam și am devenit fii ai lui Dumnezeu. Nu este suficient să avem numai în inimă respectul cuvenit Sfintei Cruci, cum zic unii, ci trebuie ca această atitudine interioară să se manifeste și în exterior, prin însemnarea noastră cu semnul Sfintei Cruci, prin purtarea ei cu evlavie, atîrnată de gît și piept și prin înfrînarea de a nu o batjocori cu înjurături sau în vreun alt fel oarecare. Chiar și împărații iconoclaști, adică, cei care s-au ridicat împotriva cinstirii Sfintele Icoane, nu s-au atins de semnul Crucii, căci se constată că pe monedele emise de ei Crucea ocupa un loc de cinste. Într-adevăr, Crucea este semnul creștinismului, care strălucește pe turlele bisericilor și împodobește trupurile celor binecredincioși.

Închinarea în Duh și adevăr este adorarea pe care sîntem datori s-o aducem lui Dumnezeu, izvorîtă din inimă smerită, cu cele mai alese gînduri de supunere și respect, în tot timpul și locul, dar mai ales în sfînta biserică,

care este locul de închinare publică și de aducerea jertfei Mîntuitorului Hristos, pînă la sfîrșitul veacurilor.

Însemnarea cu semnul Sfintei Cruci este manifestarea exterioară a înaltelor simțăminte de care este stăpînită inima în momentul rugăciunii. Sîntem datori a ne manifesta ținuta noastră religioasă și în exterior, ca semn văzut de evlavie față de Dumnezeu, Căruia sîntem datori a-I sluji și cu sufletul și cu trupul, ambele fiind ale lui Dumnezeu (I Corinteni 6, 20).

Crucea străjuiește la mormintele creștinilor, care așteaptă să vadă ziua cea mare și strălucită a învierii trupurilor, cînd toată suflarea omenească va privi pe cer „semnul Fiului Omului — Sfînta Cruce — și vor plînge toate neamurile pămîntului și vor vedea pe Fiul Omului venind pe norii cerului, cu putere și cu slavă multă“ (Matei 24, 30), ca să judece vii și morții.

Biserica se roagă pentru izbăvirea credincioșilor de ispita celui rău, cu ajutorul Crucii, atunci cînd zice: „Mîntuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvîntează moștenirea Ta. Biruință binecredincioșilor creștini asupra celui protivnic, dăruiește. Și cu Crucea Ta păzește pe poporul Tău“.

Spre a nu cădea în greșala hulitorilor Crucii, să urmăm întru totul îndemnul Sfîntului Apostol Pavel, care zice: „Frații lor, stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați învățat, fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră... Frații lor, vă poruncim în numele Domnului nostru Iisus Hristos, să vă feriți de orice frate care umblă fără rînduială și nu după învățătura primită de la noi“ (II Tesaloniceni 2, 15 și 3, 6).

Pr. C. CHIRICA

LA DUMINICA A IV-A DIN POST

Ființa umană, îndată ce a pierdut fericirea originară, a început să dorească și să caute stăruitor revenirea și dobîndirea stării dinainte de păcat. Așa vom înțelege de ce dorul după fericire stă la temelia tuturor străduințelor și aspirațiilor omenești. Nostalgia stării de fericire este o realitate profundă a sufletului omenesc. Dorința de fericire este aspirația cea mai veche și fundamentală a omenirii. Nu a existat și nu există și nu va exista om care să nu aspire să fie fericit, căci fericirea este considerată ca scop suprem.

De aceea toți oamenii voiesc să fie fericiți, dar căile pe care se înscriu oamenii pentru a ajunge la fericire sînt foarte diferite. Această diversificare și deosebire a drumului spre fericire este generată de modul atît de diferit în care este înțeleasă fericirea.

Filosofia antică de pretutindeni a căutat să-și justifice scopul său: de a îndruma pe oameni la fericire. Fericirea nu este un concept teoretic, abstract, ci este o aspirație fundamentală, este o stare umană reală. Ea a fost definită și înțeleasă foarte diferit. Fericirea este realizarea de sine sau absența suferinței, este raportul optim între dorințe satisfăcute și dorințe existente.

Sfinții Părinți s-au exprimat că drumul cel mai sigur spre împlinire, fericirea sau desăvîrșirea noastră, este a fi mulțumit cu ceea ce ți-a încredințat Dumnezeu. Această mulțumire este echilibrul interior, este pace lăuntrică. Dar aceasta nu este comoditate, automulțumire sau atotsuficiență, căci desăvîrșirea este un drum permanent ascendent în cele spirituale; nu este starea pe loc, ci înaintarea permanentă spre realizarea *„stării bărbatului desăvîrșit“* (Efeseni 4, 13).

Pe de altă parte, înțelepții au spus că cel mai nefericit om este cel care dorește să-și mărească plăcerile și satisfacțiile. Pentru acest fapt, în decursul istoriei umanității, în foarte puține situații și prea puțini oameni au putut cere clipei să se oprească. O, rămîi! Așa cum exclamase Sfîntul Apostol Petru pe Tabor, cînd Domnul S-a schimbat la față: *„Doamne, bine este nouă să fim aici"* (Matei 17, 4), adică să se înveșnicească clipa, să se transforme clipa în eternitate.

Să analizăm fericirea în perspectiva desăvîrșirii ultime. Să înțelegem că doar în Hristos — Domnul nostru — poate fi dobîndită fericirea cea veșnică, prin participarea la fericirea divină. Să urcăm, povățuiți de Domnul, pe Muntele fericirilor, însoțiți de Sfinții Apostoli, de mulțimile care L-au ascultat pe acest munte și împreună cu toți aceia care L-au înțeles și L-au urmat pe Mîntuitorul în veacurile creștine ce au trecut și să înțelegem sensul celor nouă Fericiri.

Fericirile au fost rostite de Mîntuitorul în Predica de pe munte, și aceste nouă scurte sentințe morale sînt un rezumat al Evangheliei, sînt o chemare la împărăția lui Dumnezeu. Datorită importanței lor Biserica le-a rînduit să fie aduse mereu în atenția credincioșilor, cîntîndu-se la fiecare Sfînta Liturghie (Antifonul al treilea) și la slujba înmormîntării.

1. *Fericiți sînt cei săraci cu duhul, că a acelora este împărăția cerurilor"*. Prin expresia „săraci cu duhul" Mîntuitorul fericește pe cei smeriți (Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Chiril al Alexandriei). Cei săraci cu duhul vor dobîndi împărăția cerurilor, deoarece sînt aureolați de smerenia de bunăvoie și „smerenia este haina lui Dumnezeu" (Sfîntul Isaac Sirul). Aceștia urcă necontenit spre împlinirea duhovnicească, spre desăvîrșire, și oricît vor fi de virtuoși, ei nu se cred niciodată desăvîrșiți. În această sentință se subliniază conștiința sărăciei de sine, a noastră, în fața imensului ocean al bogăției divine: *„Hristos, bogat fiind, pentru voi a sărăcit, ca voi cu sărăcia Lui să vă îmbogățiți"* (II Corinteni 8, 9).

2. *„Fericiți sînt cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia"*. Aici, Domnul fericește pe cei care plîng pentru păcatele lor, căci aceasta este începutul căinței și preludiul împărăției cerurilor. Sfîntul Macarie Egipteanul spunea că este mai mare cel care își vede păcatele decît cel care învie un mort. Căci a-ți vedea păcatele și a te căi pentru ele înseamnă a învia pentru veșnicie. Lacrimile sînt ca niște picături de sînge ce curg din ranele sufletului. Mîntuitorul făgăduiește mîngîiere celor care își plîng păcatele, adică îi previne pe unii ca aceștia să nu cadă în deznădejde, ci să iubească și să creadă în Dumnezeu, cu netulburată speranță.

3. *Fericiți sînt cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul"*. Blîndețea este acea stare de pace și liniște interioară. Cel blînd este foarte plăcut lui Dumnezeu (Isus Sirah 1, 35) căci acela nu cîrtește împotriva lui Dumnezeu și a semenilor. Blîndețea oferă o stare de siguranță de sine, căci cel blînd este împăcat cu Dumnezeu, cu sine și cu oamenii. Hristos-Domnul ni S-a oferit ca model de urmat. *„Învățați-vă de la Mine, că sînt blînd și smerit cu inima și veți găsi odihnă sufletelor voastre"* (Matei 11, 29). Și a trimis pe Sfinții Săi Ucenici *„ca pe niște oi în mijlocul lupilor"* (Matei 10, 16), ca pe unii ce vor birui lumea păcatului prin blîndețea lor. Tocmai pentru această putere Domnul le promite celor blînzi moștenirea pămîntului. Vorbind despre puterea blîndeței, Sfîntul Ioan Gură de Aur spunea: „Cînd un om mînios se apropie de unul blînd, este ca și cînd s-ar scufunda în apă un fier care arde".

4. *„Fericiți sînt cei ce flămînzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura"*. Dreptatea era idealul pe care doreau să-l realizeze cei din Vechiul Testament, dar dreptatea este și acea virtute de a da fiecăruia ceea ce i se cuvine. În această fericire sînt cuprinși cei care doresc și lucrează spre realizarea dreptății, sub toate formele sale: ca adevăr, frumusețe și bine. Așa precum foamea și setea sînt instincte biologice pentru ținerea noastră în viața pămîntească, tot astfel și dorința de a săvîrși binele trebuie să fie o trebuință permanentă. Prin împlinirea dreptății, vom satisface foamea și setea sufletească.

5. *„Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui“*. Milostenia sau îndurarea are drept izvor iubirea de Dumnezeu și de aproapele. Milostenia este exteriorizarea sau materializarea iubirii. Noi avem drept model al milostivirii pe Însuși Dumnezeu, care ne împărtășește cu milă din darurile Sale cele bogate. Așa cum Dumnezeu este milostiv cu noi, și noi trebuie să fim milostivi (Luca 6, 36) cu semenii noștri. Milostenia cea adevărată se ridică pînă la Dumnezeu (Faptele Apostolilor 10, 4), căci milostenia, făcută de noi semenului, este ca un împrumut ce îl facem lui Dumnezeu, spuneau Părinții. Săvîrșirea milosteniei aduce o mulțumire, o bucurie celui care o face și celui căruia i se adresează. Pentru aceasta a zis Domnul: „Mai fericit este a da decît a lua“ (Fapte 20, 35).

6. *„Fericiți sînt cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu“*. Prin inimă înțelegem aici: gîndurile, sentimentele și dorințele. Acestea trebuie să fie curate pentru că din ele izvorăsc cuvintele și faptele noastre, ca plantele din semințe. Dacă gîndurile vor fi curate, și cuvintele și faptele vor fi bune. Cei curați cu inima sînt cei neprihăniți, cei nevinovați sau lipsiți de vicleșug, cei asemenea pruncilor, în privința inocenței. Numai dacă vom ajunge la puritatea sau nevinovăția copiilor, vom putea intra în împărăția cerurilor (Luca 18, 16-17). Cel neprihănit vede pe Dumnezeu cu ochii minții luminate de credință, vede lucrările lui Dumnezeu în lume (Psalmul 18, 1; Romani 1, 20), recunoaște pașii lui Dumnezeu în istorie și viață, chip al lui Dumnezeu. „Pe Dumnezeu a-L vedea nu este cu putință oamenilor...“ sună cîntarea din slujba înmormîntării ; adică ființa lui Dumnezeu, ceea ce este Dumnezeu în Sine (I Timotei 6, 16) noi oamenii nu putem vedea și cunoaște, dar cunoaștem și vedem lucrările lui Dumnezeu în lume.

7. *„Fericiți sînt făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema“*. Pacea este lucrul cel mai de preț pentru oameni și popoare. Pacea autentică este cea fundamentată pe adevăr și dreptate. Fără pace, zadarnice sînt celelalte bunuri, căci nu te poți bucura de ele. Pacea adevărată și plenară izvorăște din pacea noastră cu Dumnezeu, cu semenii și cu noi înșine. Acum, fiind în Postul Mare, mai mult ca oricînd e vremea împăcării noastre, e timpul să facem pace în sufletul nostru, să redobîndim pacea și buna înțelegere în familiile și casele noastre. Hristos-Domnul ne-a dat pacea Sa (Ioan 14, 2) și făcătorii de pace se aseamănă mult cu Dumnezeu, care *„nu este Dumnezeu al vrajbei (neorînduielii), ci un Dumnezeu al păcii“* (I Corinteni 14, 33). Creștinul adevărat este unul care contribuie la înlăturarea neînțelegerilor și a certurilor dintre oameni și face totul pentru a fi pace. Numai unii care lucrează concret pentru pacea integrală (cu Dumnezeu, cu semenii și cu noi înșine) sînt fiii ai lui Dumnezeu (Ioan 1, 12).

8. *„Fericiți sînt cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor“*. Cuvînt drept este folosit aici — zicea Sfîntul Ioan Gură de Aur — în sensul de dreaptă credință, viață neprihănită sau sfințenie. Chemarea lui Dumnezeu este limpede ca apa de izvor și ca lumina zilei : *„Fiți sfinți, căci Eu sînt sfînt“* (Levitic 11, 44; I Petru 1, 16). Dar cel care trăiește virtuos și îndeamnă și pe alții pe drumul sfințeniei, atrage invidia și prigonirea din partea celor care nu iubesc dreptatea, viața neprihănită. Pentru aceasta Domnul a prevenit pe Sfinții Apostoli, în cuvîntarea de despărțire: „De vă urăște pe voi lumea să știți că pe Mine mai întîi M-a urît. De ați fi din lume, lumea ar iubi pe al său, dar pentru că nu sînteți din lume, pentru aceasta vă urăște lumea“ (Ioan 15, 18-19).

9. Și cea de-a noua fericire este o întregire a celei anterioare: *„Fericiți veți fi cînd vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvîntul rău împotriva voastră, minţind din pricina Mea“*. Prin aceste două fericiri Mîntuitorul a încurajat pe cei care din cauza adeziunii lor la învățătura Domnului vor avea de suferit. Acestea au fost cuvinte convingătoare și temelii în suferințele tuturor martirilor, începînd cu Sfîntul Arhidiacon Ștefan. Pentru unii ca aceștia a zis Domnul: *„Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu-l pot ucide“* (Matei 10, 28) sau *„Îndrăzniți, Eu am biruit lumea“* (Ioan 18, 33). Cei care vor suferi ocări, prigoniri și calomnii din pricina credinței sînt îndemnați de Hristos-Domnul să se bucure, deoarece ei s-au făcut *„părtași la suferinţele lui Hristos“* (I Petru 4, 13).

Sfinții Părinți au socotit cele nouă fericiri trepte sigure pe drumul desăvîrșirii. Aceste nouă sentințe rostite de Domnul nostru Iisus Hristos ne revelează că adevărata fericire se realizează numai pe drumul slobozirii de păcate. Ele au fost date sub această formă și nu ca niște porunci, tocmai pentru a ne convinge și mai mult că acestea sînt conforme cu propriile și profundele aspirații umane. După fiecare scurtă sentință morală, Mîntuitorul făgăduiește fericirea, prin aceasta, subliniindu-ne că desăvîrșirea conduce la fericire.

Nu există fericire adevărată fără virtute, fiindcă fericirea reală se întemeiază pe pacea sufletului, iar aceasta este realizată prin împlinirea faptelor celor bune.

În acest al patrulea popas duhovnicesc din Postul Mare, Domnul ne îndeamnă să urmăm poruncile divine realizînd virtuțile smereniei, căinței, blîndeței, dreptății, milosteniei, lucrării păcii, curăția inimii, biruirea invidiei și suferința pentru credința adevărată.

Aceste nouă virtuți propuse azi de Domnul nostru Iisus Hristos sînt în strînsă legătură cu cele trei virtuți teologice: credința, nădejdea și dragostea.

Să ne ajute Dumnezeu să dobîndim fiecare dintre noi fericirea cea adevărată, fericirea care se întemeiază pe virtute. Să ne curățim sufletele prin Sfînta Taină a Mărturisirii, ca apoi să pecetluim ființa noastră cu Hristos cel euharistic, pacea, bucuria și fericirea noastră.

Pr. asist. univ. Nicolae V. DURĂ

CRUCE ȘI ÎNVIERE

Între adevărurile de credință un loc aparte îl ocupă cinstirea Sfintei Cruci. Sfîntul Apostol Pavel spune despre Sfînta Cruce că este puterea lui Dumnezeu (I Corinteni 1, 18). Termenul *crux* sau *crucium* este mai vechi decît apariția creștinismului și se referă la tortură, chin. La greci, termenul „o stavros" același lucru îl dimensionează. Crucea, ca obiect (de cult) sau podoabă o întîlnim într-o formă sau alta la toate popoarele și civilizațiile precreștine ale omenirii. Raportînd-o la zeitățile cerești vechi, crucea era simbol al vieții, al luminii, al bucuriei, al fecundității, al prosperității, ori al regalității.

Ca altar de jertfă, în creștinism, crucea a fost mai întîi făgăduită și profețită și, în cele din urmă, revelată. Dovezile le găsim în paginile Sfintei Scripturi, în Tradiție, în scrierile Sfinților Părinți sau în apocrife, ca și în folclorul religios. Considerînd „pomul vieții" ca o prefigurare a Sfintei Cruci, precum și faptul că lui Adam și Eva li se face făgăduința Răscumpărătorului și descoperirea că răscumpărarea se face prin Cruce, aceasta reliefează adevăruri esențiale privind originea, realitatea și semnificația ei. În Vechiul Testament corabia care salvează neamul omenesc era din lemn. Toiagul cu care Moise lovește marea ca și toiagul cu care îndulcește apele sau lovește stînca era tot din lemn. Lemnele pe care Isaac fiul lui Avraam le aduce spre a fi adus jertfă pe dealul Moria prefigurau toate la un loc crucea Noului Testament, care, odată cu apariția și răspîndirea creștinismului, are cu totul altă semnificație. Prin jertfa de pe Golgota, Crucea, folosită pînă atunci ca obiect de tortură, este ridicată la rang de altar, sfințit o dată pentru totdeauna și pentru toți cu sîngele Fiului lui Dumnezeu. Prin sîngele vărsat pe Cruce: „Iadul s-a robit, blestemul s-a pierdut, Eva s-a izbăvit, moartea s-a omorît, iar noi am înviat". Prin sîngele vărsat pe Cruce s-a împăcat cerul cu pămîntul și omul cu Dumnezeu (Coloseni 1, 20).

Tot ce este bun, curat, înalt ca și pacea, dreptatea, dragostea, bucuria și iubirea își au izvorul în Crucea lui Hristos. Pe Cruce a fost adusă de către Fiul lui Dumnezeu jertfa ispășitoare pentru păcatele întregii omeniri din trecut, de azi și de mîine (Romani 3, 25). Mîntuitorul Hristos n-a ținut cont de ocara ei și nu numai că nu s-a rușinat de ea, ci a luat-o asupra Sa, făcînd din ea altar dumnezeiesc. Toate cele patru Sfinte Evanghelii vorbesc de Crucea Domnului. Sfîntul Apostol Pavel scria galatenilor (6, 14) că „Mie nu-mi este a mă lăuda decît în Crucea Domnului". De aceea, credincioșii o poartă la gît, o țin în case și o cinstesc ca pe un lucru de mare preț. Ei își pecetluiesc cu semnul Sfintei Cruci trupul cînd se culcă și cînd se scoală, cînd încep și cînd termină lucrul, cînd pleacă la drum și cînd se întorc acasă, cînd sînt bucuroși, ori cînd sînt supărați ca și în toate celelalte împrejurări ale vieții, convinși că prin ea le vine în ajutor puterea lui Hristos. Crucea străjuiește în altar, ea însăși fiind altar, deasupra catapetesmei, pe vîrful bisericii, la căpătîiul morților. Ea împodobește cărțile de ritual, veșmintele preoțești, vasele de cult. Bisericile cele mai multe sînt în formă de Cruce, iar în interior Crucea întregește ca o coroană catapeteasma ca și cum toți sfinții ar voi să depună mărturie că toată viața lor a izvorît din Jertfa Crucii. Însemnîndu-ne cu semnul Sfintei Cruci pe de o parte cerem de la Hristos puterea de a ne comporta ca și El în durerea crucii, cu bărbăție, curaj și răbdare. Pe de altă parte ne manifestăm voința de a-L slăvi pe Dumnezeu în toate faptele, de a vieții și de a muri chiar pentru El, bineștiind că „ori de trăim, ori de murim ai Domnului sîntem". În Biserica Ortodoxă toate persoanele și toate lucrurile se sfințesc prin Sfînta Cruce. În cursul slujbelor preotul binecuvîntează pe credincioși cu Crucea și în semnul Sfintei Cruci, totdeauna ridicînd-o și arătînd că prin ajutorul ei reușim în săvîrșirea lucrului bun. Așa cum prin ea și pe ea a fost sfințită lumea prin sîngele Domnului, la fel și trupurile noastre

se sfințesc prin ea. De aceea Biserica sfințește toate prin Cruce: apa cu care se stropesc credincioșii, mîncărurile, casele, grădinile, cîmpurile ca și darurile oferite lui Dumnezeu. Prin Cruce și semnul Sfintei Cruci se sfințește untdelemnul la Sfîntul Maslu, apa la Botez, darurile la Sfînta Liturghie, transformîndu-se pîinea și vinul în Trupul și Sîngele Domnului. Dar nu numai atît. Toate slujbele bisericești, cele șapte laude, Tainele, ierurgiile și rugăciunile încep și se termină cu semnul Sfintei Cruci. Toate gesturile principale ale cultului divin sînt însoțite de semnul Sfintei Cruci. Biserica nu poate fi Biserică decît în măsura în care rădăcinile ei pătrund în adevăratul sens al Crucii. „Taina cea din veac ascunsă" a fost împlinită și încununată prin Cruce. Sfînta Cruce cea prin care Dumnezeu a realizat Noul Ierusalim și Templu nou, în care s-au adunat Israelul și toate celelalte popoare (Efeseni 2, 11-22). Crucea este, precum cîntă Biserica, „armă asupra diavolului", înnoind în noi duhul de sacrificiu și de comuniune cu Dumnezeu și cu noi înșine. Sfînta Treime fiind cea care lucrează la mîntuirea oamenilor, semnul Sfintei Cruci este totdeauna însoțit la invocarea Persoanelor treimice.

Mîntuitorul a folosit cuvîntul de cruce și înaintea mîntuitoarei Sale patimi, cînd a spus: „Cel ce voiește să vină după Mine, să ia crucea și să-Mi urmeze" (Matei 16, 24), dar sub aspect duhovnicesc, strîns legat însă de Crucea pe care avea să fie El răstignit, pentru că înainte de a le adresa această chemare Mîntuitorul Hristos arătase ucenicilor Săi, „că trebuie să meargă la Ierusalim și să pătimească" (Matei 16, 21). O cîntare bisericească spune că „prin Cruce a venit bucurie la toată lumea". E vorba aici de bucuria Învierii lui Hristos și a învierii noastre. Jertfa lui Hristos este legată de Învierea Sa, prin Sfînta Cruce. Așadar Sfînta Cruce este strîns legată de Înviere. Nu poate fi Înviere fără Cruce. Sfîntul Apostol Ioan scrie că „Dumnezeu este iubire". Crucea este semnul acestei iubiri dumnezeiești față de noi toți. Deci între iubirea lui Dumnezeu și Cruce există o mare legătură. Mîntuitorul Hristos și-a arătat nemărginita iubire față de noi, numai prin umilința și suferința pe Cruce. Pe Cruce Mîntuitorul a spus: „Părinte, iartă-i că nu știu ce fac". Prin Cruce s-a învins pentru totdeauna egocentrismul, sursa păcatului și a răului. Sfîntul Apostol Petru arată în prima sa epistolă (II, 24) că „El a purtat păcatele noastre în trupul Său pe lemn". Prin jertfa de pe Cruce, El a desființat păcatul și a sfințit făptura. În Hristos păcatul se mistuie în flacăra și în oceanul iubirii dumnezeiești. Acolo unde este jertfă este și nimicirea păcatului, împăcarea cu stăpînul, sărbătoare și bucurie — scria Sfîntul Ioan Gură de Aur. Iar Sfîntul Chiril al Alexandriei arăta că „la Tatăl nu se poate intra decît în stare de sacrificiu". Sfîntul Maxim Mărturisitorul la rîndul său preciza că „creația se află încă în durerile nașterii, iar Crucea a fost singurul mijloc prin care creația se renaște sau trece la o formă nouă de existență, prin care este văzut Dumnezeu, totul întru toate".

Crucea este așadar strîns legată de Înviere. Dacă nu era Crucea nu era nici Învierea. De aceea Crucea reprezintă permanent starea de Înviere a lui Hristos, aducînd credincioșilor puterea lui Hristos cel înviat. El S-a întrupat pentru a sfinți prin Cruce creatura întreagă și viețile noastre, pentru a ne conduce la Înviere și viață veșnică. De aceea nu putem vedea Crucea fără Răstignire și Răstignirea fără Înviere. Pecetluindu-ne cu semnul Sfintei Cruci, noi arătăm părtășia noastră la jertfa sfințitoare a lui Hristos. Crucea fiind semnul iubirii culminante a lui Hristos ca om față de Dumnezeu, dar în același timp și semnul iubirii lui Hristos ca Dumnezeu și ca om față de noi. Prin jertfa Sa, Iisus Hristos Domnul nostru a arătat definitiv că Crucea, adică suferința și moartea, nu sînt ultimul moment al existenței noastre, că prin ele se ajunge la Dumnezeu, la viața de veci, la viața nesfîrșită în Dumnezeu. Crucea lui Hristos are așadar două aspecte. Pe de o parte prezintă lumea ca nefiind ultima realitate, pe de altă parte Crucea face să răspîndească asupra existenței o valoare eternă.

Crucea și Învierea nu sînt și nu pot fi despărțite. „Crucii Tale ne închinăm Hristoase și Sfînta Învierea Ta o lăudăm și o mărim", glăsuiește o altă cîntare bisericească. Învierea urmează morții de pe Crucea Golgotei. Iar Hristos cel înviat „cu moartea pe moarte a călcat", dăruind viață celor adormiți și deschizînd pentru toți ușile raiului. Crucea este pom al vieții, iar Învierea vestește o nouă dimineață — „cea de a 8-a zi a creației". A muri

în învățătura lui Hristos este cîștig (Filipeni 1, 21). Crucii îi urmează o nouă viață, Învierea care este o nouă stare și calitate a ființei, a făpturii, a trupului care în Hristos cel înviat devine duhovnicesc, nestricăcios, nemuritor (I Corinteni 15, 40-43). Crucea e tocmai ușa și calea spre acest rod nou de viață, de ieri, de azi și de totdeauna. Pictorii, preoții, predicatorii, scriitorii bisericești descoperă taina Crucii în lumina Învierii și remarcă legătura strînsă ce există între aceste două adevăruri. K. Barth, deși este protestant, preciza că „precum nu există Paști fără Vinerea Sfîntă, tot așa nu există Vinerea Sfîntă fără Paști". Lumina Învierii redescoperă bucuria Crucii, pentru că Crucea și Învierea nu pot fi înțelese decît prin corelația pe care iconomia divină o impune. De aceea Sinodul VI ecumenic, prin canonul 73, ca și Sinodul VII ecumenic hotărăsc „cinstirea Sfintei Cruci cu mintea, cu cuvîntul și cu simțirea, căci ea ne-a adus mîntuirea și prin ea am fost izbăviți de greșeala cea veche". Pentru aceea au cinstit-o Apostolii, ierarhii, părinții și scriitorii bisericești, mucenicii și sfinții toți, Biserica și creștinii de 2000 de ani încoace, pentru aceea și noi ca fii ascultători ai Bisericii noastre strămoșești să rămînem în umbra și în paza ei, rugîndu-ne Celui ce a purtat-o și a fost răstignit pe ea: „Biruință binecredincioșilor creștini asupra celor potrivnici dăruiește și cu Crucea Ta păzește pe poporul Tău".

Protos. Ștefan GUȘĂ

POCĂINȚA CA VIRTUTE ȘI SFÎNTĂ TAINĂ

S-a remarcat pe bună dreptate în una din publicațiile noastre bisericești că există prea mare prudență și chiar reținere în folosirea termenului de „pocăință", spre a nu se face cumva confuzie cu unele culte și denominațiuni cărora le place, din mîndrie, să se „împodobească" cu acest calificativ.

Pocăința aparține însă în primul rînd Bisericii. O are ca un așezămînt divin de la Însuși Întemeietorul și Capul ei, Care și-a început activitatea cu îndemnul: „Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor" (Matei 4, 17). Biserica are apoi pocăința de la Sfinții Apostoli odată cu întemeierea ei în ziua Cincizecimii, cînd s-a săvîrșit Botezul Sfintei Treimi (Faptele Apostolilor 2, 37-38). A fost apoi tot timpul cultivată de Biserică ca o virtute în viața duhovnicească a credincioșilor, manifestată prin regretul față de păcatul săvîrșit și hotărîrea statornică de îndreptare.

Mai mult decît atît, pentru Biserică pocăința înseamnă și un har, o putere a lui Dumnezeu dată sufletului spre iertare, spre refacere și necontenită însănătoșire morală. Acesta este aspectul pocăinței ca Sfîntă Taină. A fost întemeiată de Mîntuitorul în cursul activității Sale, cînd a acordat însănătoșirea firii omenești prin harul iertării păcatelor. Și tot El a lăsat acest har al iertării și însănătoșirii duhovnicești Sfinților Apostoli și urmașilor autorizați, spre a fi continuat pînă la sfîrșitul veacurilor: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Acestea zicînd, a suflat și le-a zis: luați Duh Sfînt; cărora veți ierta păcatele se vor ierta și cărora le veți ține, vor fi ținute" (Ioan 20, 21-23).

Iată cît de plină de conținut este sfera pe care o cuprinde pocăința propovăduită și practicată de către Biserică, întrecînd cu mult înțelesul trunchiat și polemic pe care i l-au imprimat sectele ai căror credincioși și-au luat numele ei.

Vom înțelege însă mai bine aspectele binefăcătoare ale pocăinței cultivate de către Biserică, dacă vom adînci puțin înțelesul lor.

Cuvîntul românesc „pocăință" (de origine slavă) evidențiază caracterul

de durere pricinuită de părerea de rău, remușcarea sau regretul pentru o faptă rea săvîrșită. Cînd, de pildă, în vorbirea curentă spunem „mă căiesc", înțelegem : „regret", sau „îmi pare rău" de cuvîntul greșit pe care l-am rostit, sau de fapta rea pe care am săvîrșit-o. Pocăinței i se mai spune și „penitență" (derivat din limba latină: poenam + tendere), indicînd caracterul de teamă sau de frică, determinat de conștiința vinovăției care apasă sufletul, sau de mustrarea de conștiință.

Sub acest aspect al regretului sau al mustrării de conștiință, căința reprezintă un simțămînt general uman. Omul este singura ființă care nu privește viața numai în prezent, ci și în viitor și în trecut. El are capacitatea de a-și analiza viața și de a face judecăți de valoare, de a trage concluzii din faptele trecutului și de a lua hotărîri pentru viitor. Omul posedă apoi conștiința morală, acel judecător al sufletului, care îi dă satisfacții pentru faptele bune, sau îl mustră pentru cele rele. Putem vorbi astfel de mustrări ale conștiinței și de regretul sau căința care le urmează. Aceste mustrări de conștiință pot primi de multe ori forme dramatice... La greci și romani, bunăoară, mustrarea de conștiință era personificată sub numirea de Erinii sau Furii, avînd înfățișarea unor femei îngrozitoare, cu făclii aprinse în mînă și cu șerpi în păr, urmărind pe criminali.

Pocăința este însă mai mult o noțiune religioasă, de aceea o întîlnim în toate religiile sub diverse interpretări și variate forme de manifestare. Caracterul general al pocăinței întîlnit la toate religiile dinaintea venirii Mîntuitorului Iisus Hristos era cel de regret, de mustrare, în urma păcatelor săvîrșite, determinat de conștiința vinovăției și a fricii de pedeapsă. Într-adevăr, regretul, ca mustrare a conștiinței, reprezintă mobilul care aduce pocăința, dar determinată fiind numai de teama de pedeapsă, lipsită de încredere, de nădejde în forța iubirii salvatoare, rămîne lipsită și de sprijin, de temelie și de orientare. Singură, frica de pedeapsă nu convinge conștiința și nici nu-i creează stabilitatea, ci mai de grabă o apasă și o derutează. De pildă, după ce Cain omoară pe Abel, în sufletul lui apar mustrările de conștiință ca regret sau căință, sub forma fricii, care îl transformă într-un fugar lipsit de discernămînt. Iuda la rîndul său suferă atît de puternic căința faptei săvîrșite, încît îi sufocă întreaga viață sufletească și se sinucide. Pe de altă parte, Petru și-a plîns cu amar lepădarea de Hristos, dar sentimentul de iubire față de Învățătorul a biruit pe cel de teamă și, astfel, el renaște prin căință la o viață nouă din propria-i cădere. Tîlharul mîntuit de pe Golgota recunoscîndu-și vina este pătruns de atașamentul sincer față de Iisus și astfel primește leacul vindecător.

De aici ne apare mai limpede înțelesul nou pe care Mîntuitorul îl dă pocăinței. Ea devine o virtute, o putere a sufletului, de înnoire, de schimbare, de transformare a vieții duhovnicești, care pornește din adîncul ființei omenești, din adîncul sufletului, din inima omului, din conștiința lui, și treptat îi schimbă modul de a gîndi, de a cugeta, înnoindu-și gîndul sau cugetul și odată cu el întreaga arhitectonică sufletească sau morală. În această situație, căința ca regret nu mai este o stare paralizantă, ci fiind determinată de iubirea lui Dumnezeu care-i caută pe păcătoși pentru a-i salva, se transformă într-o energie creatoare, în hotărîrea constantă de înnoire a vieții. Concret vorbind, virtutea pocăinței reprezintă regretul fiului că a căzut prin greșala lui din iubirea părintească, dar acest regret fiind plin de încredere și iubire față de părintele său, care îl așteaptă cu brațele deschise, se transformă în energia creatoare a hotărîrii de schimbare și înnoire a vieții duhovnicești, pe măsură să-i asigure comuniunea de iubire cu părintele său.

În felul acesta ne apare limpede că regretul sau căința, dublată de hotărîrea sau efertul statornic de îndreptare, aduce plinătatea virtuții pocăinței, și nu se poate concepe una fără cealaltă. Înțelegem mai bine aceasta din pilda fiului risipitor. Fiul cel pierdut după ce vede starea în care a ajuns și după ce cu lacrimi o regretă, inima sa se înalță spre cer și exclamă: „Tată, am greșit la cer și înaintea ta..." Apoi urmează hotărîrea eroică a schimbării sau a transformării vieții: „Scula-mă-voi!" Altfel spus, voi căuta de acum înainte să fiu alt om. Voi părăsi definitiv această stare deplorabilă în care am ajuns. Dacă voi mai rămîne în această situație și pe mai departe, mă voi ruina total... Acest „scula-mă-voi!" reprezintă o hotărîre decisivă în

viața păcătosului și o parte constitutivă a pocăinței ca virtute. Îl vedem și la Zaheu. După ce, întîlnindu-se cu Iisus, apare în sufletul lui căința, aceasta este urmată de schimbarea, de înnoirea, sau de îndreptarea sa, exprimată printr-un angajament: „Și Zaheu stînd, a zis către Domnul: iată, jumătate din avuția mea, Doamne, o dau săracilor, și de am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit“ (Luca 19, 8).

De aici vedem că virtutea pocăinței se înscrie în viața duhovnicească ca rod al iubirii și are un triplu aspect: față de Dumnezeu, față de sine și față de semeni.

Ca rod al iubirii față de Dumnezeu, pocăința reprezintă un act de iubire-răspuns. „Noi iubim pe Dumnezeu, fiindcă El ne-a iubit mai întîi“ (I Ioan 4, 19) „și a trimis pe Fiul Său ca izbăvire pentru păcatele noastre“ (I Ioan 4, 10). Cînd credinciosul simte și înțelege semnificația înaltă a acestei iubiri și cînd vrea să intre, sau să reintre în comuniunea ei, își dă seama că ceea ce-l oprește este păcatul. Și atunci apare căința (regretul pentru păcat) și renașterea în iubirea lui Dumnezeu.

Pocăința ca expresie a iubirii față de sine se manifestă prin curăția vieții de orice păcat, deoarece cel ce cu adevărat se iubește pe sine, nu-și va îndrepta iubirea spre ceea ce este rău în ființa lui, spre ceea ce-i distruge viața, ci spre ceea ce-i împlinește și desăvîrșește personalitatea. De fapt, cine iubește cu adevărat pe Dumnezeu și simte pulsul acestei iubiri, se va lepăda de păcat, pentru că numai așa se va putea menține în comuniunea iubirii lui Dumnezeu: „Oricine și-a pus nădejdea în Dumnezeu se curățește pe sine așa cum Acesta este curat“ (I Ioan 3, 3). Cînd fiul risipitor, de pildă, simte dorul iubirii părintești și cînd cu ardoare dorește comuniunea ei, se leapădă de starea în care se află, se scoală și pornește spre ea.

Dar pocăința ca atitudine duhovnicească față de Dumnezeu și față de sine se extinde și în relațiile cu semenii, mai ales sub forma iubirii și iertării. „Acolo unde nu este pocăință, nu este iertare. Căci prin pocăință se înlătură obstacolele nu numai dintre om și Dumnezeu, ci și dintre om și om, care se eliberează unul pe altul prin iertare reciprocă“[1]. În același timp, pocăința ca efect al iubirii față de Dumnezeu și față de sine rodește în relații de apropiere sinceră și dezinteresată și față de semeni. Cînd Zaheu a primit pe Iisus în casa sa și inima sa, și a simțit iubirea Lui plină de iertare, renaște și el cu aceeași iubire față de semenii pe care altădată i-a nedreptățit.

Pocăința, ca virtute întemeiată pe iubire și iertare, pornește din smerenie atît față de Dumnezeu, cît și în relații cu semenii. Vameșul care din smerenie s-a căit și și-a recunoscut păcatele în fața lui Dumnezeu, s-a întors îndreptat la casa sa, pe cînd rugăciunea fariseului, care se lăuda în fața lui Dumnezeu, a rămas fără răspuns (Luca 18, 10-14). Smerenia stimulează în același timp virtutea pocăinței prin recunoașterea greșelii proprii față de semeni, aducînd astfel împăcarea și comuniunea: „Nu judecați, ca să nu fiți judecați... Scoate întîi bîrna din ochiul tău și atunci vei vedea să scoți paiul din ochiul fratelui tău“ (Matei 7, 1-5).

În felul acesta pocăința ca virtute rămîne un proces duhovnicesc continuu, permanent și nu o declanșare spontană care schimbă mai mult crezul, decît viața și faptele. Virtutea pocăinței avînd un caracter permanent, constituie fermentul care neîntrerupt ne ține trează conștiința păcătoșeniei, nelăsîndu-ne să ne înșelăm considerînd mîntuirea un fapt încheiat, cum greșit socotesc unii creștini, ci continuu să progresăm spre desăvîrșirea ei. De fapt, Dumnezeu este Acela care hotărăște dacă cineva este sau nu mîntuit și nu credinciosul care prin simpla schimbare a crezului, declarîndu-se pocăit, se consideră și mîntuit. Aceasta rămîne numai o părere înșelătoare: „Celui ce i se pare că stă, să ia aminte să nu cadă“ (I Corinteni 10, 12), atrage atenția Apostolul Pavel.

Această părere nu este adevărată din alte două motive:

În primul rînd, fiindcă credinciosul este mereu supus păcatului : „Dacă

---

1. Pr. prof. Ion Bria, *Credința pe care o mărturisim*, București, 1987, p. 153.

zicem că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este în noi" (I Ioan 1, 8). Astfel, mîntuirea rămîne mereu deschisă, deoarece și căderea este oricînd posibilă. De aici și îndemnul Apostolului: „Lucrați cu frică și cu cutremur la mîntuirea voastră" (Filipeni 2, 12).

În al doilea rînd, fiindcă schimbarea și înnoirea duhovnicească prin pocăință nu are limite. Ea îl cheamă neîncetat pe credincios spre desăvîrșirea mîntuirii : „Fiți desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri este desăvîrșit" (Matei 5, 48).

De aici rezultă că fără iubire și smerenie nu există adevărată pocăință. Astfel, dacă unora le place să se considere pocăiți, dar în același timp cultivă prozelitismul, dușmănia, ura și tot felul de polemici față de ceilalți închinători ai Domnului, se află pe un drum greșit. Cuvintele lui Iisus sînt foarte clare în acest sens și nu mai necesită nici un fel de comentar: „Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unul pe altul precum v-am iubit Eu pe voi, așa să vă iubiți unul pe altul. Prin aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi" (Ioan 13, 34-35). Iar „dragostea este bună, nu pismuiește, nu se îngîmfă, nu se semețește, nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se întărîtă, nu gîndește răul..." (I Corinteni 13, 4-5).

Am văzut mai înainte că pocăința ca regret de păcate este o caracteristică a sufletului omenesc și este întîlnită sub variate forme și în religiile dinaintea venirii Mîntuitorului Hristos. La religia poporului evreu, bunăoară, accentul cădea mai mult pe actul de căință, de regret față de păcatul săvîrșit, compensat de nădejdea iertării venită din partea lui Dumnezeu. Psalmul 50, de pildă, reprezintă întregul zbucium clocotitor al sufletului mustrat de păcat, dar care așteaptă îndurarea și iertarea lui Dumnezeu. Formele de manifestare ale căinței de-a lungul vremii erau multiple. Nu lipseau jertfele, rugăciunile, asprimea postului, plîngerea și mărturisirea păcatelor. Iar ca practici formale, pocăința se manifesta prin îmbrăcarea în sac, punerea cenușii pe cap, ruperea hainelor etc. Evreii aveau chiar și o sărbătoare, numită „a împăcării", cînd arhiereul cu mîinile întinse asupra unui țap, mărturisea păcatele poporului, dînd apoi drumul țapului în pustie, ca să ducă cu el toate păcatele poporului în acel loc singuratic.

Pocăința era și tema predicii Sfîntului Ioan Botezătorul, cel care „pregătea calea Domnului drepte făcînd cărările Lui" (Matei 3, 3). El practica botezul pocăinței prin mărturisirea păcatelor celor ce-l primeau, cerîndu-le în același timp să facă "fapte vrednice de pocăință". Ioan însă preciza: „Eu vă botez pe voi cu apă spre pocăință, iar Cel ce vine după mine... vă va boteza cu Duh Sfînt și cu foc" (Matei 3, 11-12). Astfel, Botezul „cu apă și Duh", practicat din porunca Mîntuitorului în numele Sfintei Treimi de către Sfinții Apostoli începînd cu ziua Cincizecimii și continuat apoi de către Biserică, nu mai este un simbol ca la Ioan, ci o renaștere spirituală în urma ștergerii păcatului strămoșesc și a păcatelor personale.

Știind însă că omul este permanent supus păcatului, Domnul acordînd Sfinților Apostoli puterea de a lega și deslega păcatele oamenilor (Matei 16, 19; 18, 18; Ioan 20, 21 și 23), a instituit Sfînta Taină a Pocăinței, în cadrul căreia credincioșii primesc iertarea păcatelor din partea lui Dumnezeu prin cuvintele preoților, ca urmași legitimi ai Sfinților Apostoli, după ce mai înainte se căiesc de păcate, le mărturisesc și făgăduiesc să nu le mai săvîrșească, ci mereu să-și îmbunătățească viața duhovnicească spre desăvîrșirea ei. În felul acesta, Taina Pocăinței este considerată un al doilea Botez. Dar spre deosebire de Botez, care se săvîrșește cu apă, Taina Pocăinței, pentru regretul adînc al păcatelor a fost numită de Sfinții Părinți „Botez al lacrimilor". „Pocăința este împrospătarea Botezului. Pocăința este învoiala cu Dumnezeu pentru a doua viață", remarcă Sfîntul Ioan Scărarul. Iar un alt Sfînt Părinte arată că „pocăința este o a doua naștere din Dumnezeu și darul a cărui arvună am primit-o prin credință îl primim prin pocăință".

Pocăința ca Sfîntă Taină are trei faze. Prima fază este cea a mărturisirii păcatelor în fața preotului duhovnic. Prin aceasta Pocăința se mai numește și Mărturisire sau Spovedanie. Faza a doua este dezlegarea de păcate primită din partea duhovnicului. Pilduitor exemplu ne stă mărturisirea plină de

căință a răufăcătorului răstignit împreună cu Iisus, precum și dezlegarea sau iertarea primită din partea Mîntuitorului. „Pomenește-mă, Doamne, cînd vei veni întru împărăția Ta“, este rugăciunea-mărturisire plină de căință. „Adevărat grăiesc ție, astăzi vei fi cu Mine în rai“, este răspunsul harului iertător (Luca 23, 42-43). Cea de a treia fază a Spovedaniei este canonul de pocăință (sau epitimia) dat de preotul duhovnic penitentului (celui ce se căiește de păcatele sale), ca exercițiu duhovnicesc de îndreptare, de continuă înnoire morală, sau ca un medicament de însănătoșire sufletească. Canonul are menirea de a înlocui păcatele săvîrșite prin virtuțile corespunzătoare, ținînd astfel conștiința mereu trează în evitarea răului săvîrșit și în rîvna mereu sporită a vieții duhovnicești.

Din cele pînă aici tratate reținem distincția și apropierea, sau completarea reciprocă dintre virtutea pocăinței și Taina Pocăinței, a Spovedaniei, sau a Mărturisirii. Distincția este că Taina Pocăinței oferă harul iertării lui Dumnezeu, iar virtutea pocăinței reprezintă efortul pe care fiecare credincios îl depune sub forma căinței pentru păcatele săvîrșite și a continuei străduanii de îndreptare. Apropierea constă în faptul că harul ajută căinței și îndreptării, iar virtutea permanentei căințe susține Taina Pocăinței, făcînd astfel active roadele Tainei în viața credincioșilor.

Dată fiind importanța virtuții și Tainei Pocăinței ca necesare și indispensabile pentru continua creștere a vieții duhovnicești, vom vedea și mijloacele prin care poate fi cultivată:

1. Analiza zilnică a conștiinței pentru a vedea păcatele săvîrșite și pentru a ne concentra mereu puterile duhovnicești spre a le elimina.

2. Examinarea atenta a conștiinței înaintea Tainei Pocăinței sau Spovedaniei, pentru a ne mărturisi toate păcatele, știut fiind că dezlegarea se primește numai pentru cele mărturisite. În același timp, mărturisindu-ne toate păcatele, vom avea în atenție evitarea și înlocuirea lor prin virtuțile menite să ne zidească viața duhovnicească.

3. Cultivarea în special a virtuților teologice: credința, nădejdea și dragostea, precum și a smereniei și iertării, prin care intrăm în comuniune cu Dumnezeu și care dau pocăinței adevărata formă de manifestare în viața duhovnicească.

4. Taina Pocăinței săvîrșită înaintea Euharistiei ne pregătește duhovnicește pentru împărtășirea după cuviință cu Trupul și Sîngele Domnului, motiv pentru care Pocăința trebuie împreunată cu postul, cu rugăciunea și cu împăcarea cu aproapele nostru.

5. Credincioșii pot primi Taina Pocăinței oricînd își simt sufletul împovărat de păcate. Biserica a fixat prin una din poruncile ei ca cel puțin în cele patru mari posturi de peste an, sau chiar și numai în cel al Paștelui, credincioșii să se apropie de scaunul spovedaniei cu zdrobire de inimă și cu încredere în bunătatea lui Dumnezeu și în puterea harului Său iertător.

Pr. prof. Sorin COSMA

SFÎNTUL CIPRIAN. EPISTOLA A LXIII-a *

În corespondența rămasă de la Sfîntul Ciprian epistola 63 se evidențiază ca un adevărat tratat despre Euharistie. Ea a fost scrisă probabil în timpul persecuției din 253, după cum ne lasă să înțelegem începutul capitolului 15: „...în afară de cazul în care, la jertfa de dimineață, cineva se teme ca nu cumva, prin parfumul vinului, să nu miroasă a sîngele lui Hristos. Așadar, în felul acesta, frații, în timpul persecuțiilor, încep să aibă mai puțină înflăcărare de a pătimi precum Hristos, de vreme ce ei învață să se rușineze de sîngele Lui în jertfe".

Cei mai mulți cercetători ai doctrinei Sfîntului Ciprian au văzut în această epistolă o controversă cu hydroparastații sau encratiții. Hydroparastații sau aquarii, eretici din secolul al II-lea, al căror conducător a fost Tațian, discipol al Sfîntului Iustin Martirul și Filozoful, împingeau rigorismul atît de departe, încît nu numai că nu beau vin, considerîndu-l un lucru nelegiuit și demn de ură, deoarece vița de vie ar fi încolțit printr-o amăgire mincinoasă din satana și pămînt, dar îl respingeau chiar de la Sfînta Euharistie. Desigur, Sfîntul Ciprian îi are în vedere, cel puțin indirect, și pe aceștia, însă el precizează la începutul epistolei că incriminează pe cei care „fie din neștiință, fie din prostie" se abat de la învățătura Mîntuitorului și de la practica Bisericii. Deci nu este vorba de encratiți, ci de unii care, după cum aflăm din capitolul 16 al epistolei, fie dintr-o virtute greșit înțeleasă, fie pentru a nu fi descoperiți de păgîni, ofereau la jertfa de dimineață numai apă, plinind însă, seara, potirul cu apă. Se pare că obiceiul nu era recent, ci mai vechi deoarece în capitolul 17 Sfîntul Ciprian spune: „Dacă vreunul dintre predecesorii noștri, fie din neștiință, fie din prostie, nu a respectat și nu a păstrat...". Vinul nu poate lipsi din potir, pentru că apa singură nu poate fi sîngele lui Hristos. În Apologia I, cap. 65-67 (P. G., 6, 428-431) Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful († 165) descrie și explică pe scurt rînduiala Sfintei Liturghii din vremea sa. În capitolul 65, 3 el spune limpede: „Se aduc preotului pîine și vin amestecat cu apă", oferindu-ne cea dintîi mărturie despre întrebuințarea apei la Sfînta Euharistie.

Constituțiile Apostolice sau Așezămintele Sfinților Apostoli ne dau în cap. 11 sq (P. G., 1, 555 sq), amănunte despre rînduiala Sfintei Liturghii la începuturile creștinismului (secolele II-III). Aflăm și cu acest prilej că la Sfînta Împărtășanie vinul era amestecat cu apă: „După ce împunge cu vîrful copiei în partea dreaptă a pecetei zicînd: „Iar unul din ostași cu sulița coasta Lui a împuns", preotul lasă copia, ia în dreapta vasul cu vin, iar în stînga pe cel cu apă și toarnă din amîndouă odată în sfîntul potir, *zicînd: Și îndată a ieșit*

---

*. P. L. 4, 383-401.

sînge și apă, iar cel ce a văzut a mărturisit și adevărată este mărturia lui".

Desigur, nici vinul nu poate fi folosit singur la Sfînta Împărtășanie și, astfel, Sfîntul Ciprian anticipează canonul 32 al sinodului trulan (691-692) care condamnă pe armeni ca eretici deoarece nu amestecă vinul cu apă, pentru a arăta că în Hristos este numai o fire, cea dumnezeiască (cap. 13).

Sfîntul Ciprian ne aduce o mărturie sigură și despre împărtășirea credincioșilor sub ambele forme, ca practică instituită și prescrisă de Mîntuitorul Hristos (capitolele 8 și 15), ceea ce dovedește lipsa de temei a romano-catolicilor care s-au abătut de la practica Bisericii din primele veacuri, împărtășind poporul sub o singură formă.

Sfîntul Ciprian insistă asupra sensului pe care îl are amestecul de vin și apă la Sfînta Împărtășanie. Apa este poporul, iar vinul este sîngele lui Hristos.

Amestecul vinului cu apa înseamnă unirea poporului cu Hristos. După cum vinul și apa amestecate nu pot fi separate, tot astfel nimic nu poate despărți de Hristos poporul indisolubil unit cu El. Dacă în potir este numai vin, atunci sîngele lui Hristos este prezent fără noi, iar dacă este numai apă, poporul este fără Hristos.

Prin urmare, Sfînta Euharistie este comuniune cu Hristos.

★

TRADUCEREA EPISTOLEI

Cyprianus trimite sănătate fratelui său, Caecilius [1].

1. Deși știu, prea iubite frate, că majoritatea episcopilor puși, prin bunăvoința lui Dumnezeu, în fruntea Bisericilor creștine din lumea întreagă respectă adevărul Evangheliei și învățătura Domnului și nu se îndepărtează printr-o nouă și omenească deprindere de ceea ce a învățat și a făcut Hristos Învățătorul nostru, totuși, deoarece unii, fie din neștiință, fie din prostie, cînd sfințesc potirul Domnului sau cînd împărtășesc cu el poporul dreptcredincios, nu fac ceea ce a făcut și a învățat Iisus Hristos, Domnul și Dumnezeul nostru, Întemeietorul și Învățătorul acestei jertfe, am socotit că este evlavios și necesar în același timp să-ți scriu în legătură cu aceasta ca, dacă cineva se află pînă acum în această greșeală, văzînd lumina

---

1. Caecilius este probabil episcopul de Bilta, care a participat la sinodul de la Cartagina din 1 septembrie 526, la care au luat parte 85 de episcopi din provinciile Africa, Numidia și Mauritania. Acest sinod, cel mai important din timpul episcopatului Sfîntului Ciprian, a votat în unanimitate (87 de voturi exprimate, doi episcopi votînd prin împuterniciți), sprijinindu-l pe autorul nostru, pentru nerecunoașterea validității botezului ereticilor și pentru rebotezarea celor întorși de la erezie, cu excepția celor care primiseră adevăratul Botez înainte de a se rupe de Biserică (Vezi pe larg problema botezului ereticilor și traducerea scrisorilor baptismale ale Sfîntului Ciprian în revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei", LVIII (1982), nr. 1-2, p. 91-108, și nr. 7-9, p. 639-651).

adevărului, să se întoarcă la rădăcina și originea învățăturii Domnului. Dar să nu socotești, prea iubite frate, că noi îți scriem lucruri de-ale noastre și omenești sau că, de bună voie, luăm cu îndrăzneală acest lucru asupra noastră, deoarece păstrăm pururea nimicnicia noastră într-o umilă și smerită cumpătare. Dar, cînd Dumnezeu inspiră și poruncește ceva, este necesar ca slujitorul credincios să se supună Stăpînului, apărat fiind în fața tuturor, deoarece el, care este silit să se teamă că îl va jigni pe Stăpînul său dacă nu ar face ceea ce i se poruncește, nu-și atribuie nimic din ceea ce nu i se cuvine.

2. Însă să știi că noi am primit învățătura ca în jertfa potirului Domnului să păstrăm tradiția și să nu facem altceva decît ceea cea a făcut primul Domnul pentru noi, ca paharul care este dat spre pomenirea Lui să fie oferit cu vin amestecat cu apă[2]. Cînd Hristos spune: „Eu sînt vița cea adevărată“ (Ioan 15, 1), sîngele lui Hristos nu este desigur, apă, ci vin. Și nici nu poate să ni se pară că sîngele Lui, prin care am fost răscumpărați și înviați, este în pahar cînd vinul lipsește din pahar, deoarece vinul reprezintă sîngele lui Hristos, care este făcut cunoscut prin semne și mărturii ale întregii Scripturi.

3. Într-adevăr, și în Facerea găsim scris că Noe a prefigurat îndeaproape această taină și că arătarea patimii Domnului a reieșit din faptul că Noe a băut vin, că s-a îmbătat, că a lepădat veșmintele în cortul său, că a dormit pe spate cu coapsele goale și dezvelite, că goliciunea tatălui a fost observată și dezvăluită afară de fiul mijlociu, dar goliciunea lui a fost acoperită de ceilalți doi fii, de cel mai mare și de cel mai mic, și celelalte pe care nu este necesar să le mai înșir (Facerea 9, 21sq), deoarece numai acest lucru este suficient ca să înțelegem că Noe, prevestind chipul adevărului viitor, a băut nu apă, ci vin și a prefigurat astfel patimile Domnului.

4. De asemenea, în istoria preotului Melchisedec vedem că este preînchipuită taina jertfei Domnului, după cum mărturisește și spune dumnezeiasca Scriptură: „Iar Melchisedec, regele Salemului, a adus pîine și vin“ (Facerea 14, 18). Însă Melchisedec a fost preot al Dumnezeului celui Preaînalt și l-a binecuvîntat pe Avram. Că Melchisedec prefigura pe Hristos ne dezvăluie în Psalmi Duhul Sfînt Care spune Fiului în numele Tatălui: „Mai înainte de luceafăr Te-am născut... Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec“ (Psalmul 109, 3-4). Rînduiala se referă desigur la această jertfă și la faptul că ea își are începutul în aceea că Melchisedec a fost preot al Dumnezeului celui Preaînalt, că i-a adus pîine și vin, că l-a binecuvîntat pe Avram. Într-adevăr, cine a fost mai mult preot al Dumnezeului celui Preaînalt decît Domnul nostru Iisus Hristos, Care a adus jertfă lui Dumnezeu Tatăl, aceeași jertfă pe care o adusese Melchisedec, pîine și vin, adică trupul și sîngele Său? Iar binecuvîntarea dată lui Avram, venind cu mult înainte, privea po-

---

2. Iată, deci, o primă mărturie, în această epistolă, a practicii de totdeauna a Bisericii creștine cu privire la plinirea potirului în timpul săvîrșirii Proscomidiei.

porul nostru. Căci dacă „Avram a crezut în Dumnezeu și i s-a socotit lui ca dreptate“ (Facerea 15, 6), desigur oricine crede în Dumnezeu și trăiește în credință este găsit drept și cu mult timp înainte este binecuvîntat și îndreptat în credinciosul Avraam, după cum spune fericitul Apostol Pavel: „Avraam a crezut în Dumnezeu și i s-a socotit lui ca dreptate“ (Galateni 3, 6). Știți, deci, că cei ce sînt din credință, sînt fii ai lui Avraam. Iar Scriptura, văzînd dinainte că Dumnezeu îndreptează neamurile prin credință, dinainte a binevestit lui Avraam, că se vor binecuvînta întru el toate neamurile (Facerea 12, 3). Deci cei ce sînt din credință au fost binecuvîntați împreună cu credinciosul Avraam. De aceea găsim în Evanghelie că fii se ridică lui Avraam din pietre, adică sînt chemați din neamuri (Matei 3, 9), iar cînd îl laudă pe Zaheu, Domnul a răspuns și a zis: „Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia, fiindcă și acesta este fiu al lui Avraam“ (Luca 19, 9). Așadar, pentru ca în *Facerea* binecuvîntarea dată lui Avraam de preotul Melchisedec să poată fi săvîrșită după rînduială, o precede imaginea jertfei lui Hristos, constînd din pîine și vin. Săvîrșind și împlinind această jertfă, Domnul a oferit pîinea și paharul cu vin amestecat cu apă și El, Care este Împlinirea Adevărului, a împlinit adevărul pe care această imagine îl preînchipuia.

5. Dar Duhul Sfînt, arătînd dinainte și prin Solomon chipul jertfei Domnului și amintind victima sacrificată, pîinea și vinul, dar și altarul și pe apostoli, spune: „Înțelepciunea și-a zidit casă a sprijinit-o pe șapte coloane. A înjunghiat vitele sale, a amestecat vinul său (cu apă) în crater[3] și a pregătit masa sa. Și a trimis pe robii săi să cheme cu glas mare la crater zicînd: „Cine este neînțelept să vină la mine“. Și celor lipsiți de judecată le-a spus: „Veniți și mîncați din pîinile mele și beți vinul pe care l-am amestecat pentru voi“ (Pilde 9, 1-5).

El spune vin amestecat, adică prevestește cu glas profetic potirul Domnului, un amestec de apă și de vin, ca să se arate că în patimile Domnului s-a săvîrșit ceea ce fusese proorocit.

6. Și în binecuvîntarea dată lui Iuda este proorocit același lucru, fiindcă și acolo este prefigurat chipul lui Hristos, pentru că El avea să fie lăudat și adorat de frații Săi, deoarece cu mîinile cu care a dus crucea și a biruit moartea El a lovit spatele dușmanilor ce dădeau înapoi și fugeau și pentru că El Însuși este leul din sămînța lui Iuda și pentru că El se culcă și doarme în patimile Sale și se scoală și El Însuși este nădejdea neamurilor.La acestea dumnezeiasca Scriptură adaugă și spune: „Spăla-va în vin haina Sa și

---

3. În zona cu climă caldă din jurul bazinului mediteranean, strugurii înmagazinează, datorită căldurii excesive a soarelui, o mare cantitate de zahăr și, prin urmare, vinul obținut din acești struguri are o mare concentrație de alcool. De aceea orientalii, grecii și romanii amestecau vinul cu apă caldă sau rece după preferința fiecăruia. La romani, în sala de mese se afla un vas cu vin, *oenophorum*, și unul cu apă caldă, *caldarium*, precum și un vas mare *crater* (termen împrumutat de la greci, (κρατήρ), în care se amesteca vinul cu apă în anumite proporții, iar apoi, cu ajutorul unui vas mic cu toartă lungă, un fel de polonic, *cyathus*, se scotea și se turna în cupele de băut.

în sînge de strugure veșmîntul Său“ (Facerea 49, 11). Dar cînd se vorbește de sîngele strugurelui ce altceva este arătat decît vinul care reprezintă sîngele din potirul Domnului?

De asemenea, Duhul Sfînt mărturisește același lucru despre patimile Domnului în *Isaia*, cînd spune: De ce veșmintele și hainele tale sînt roșii ca după călcarea strugurilor dintr-un teasc plin ?“ (Isaia 63, 2). Oare apa poate să facă veșmintele roșii sau oare în cramă se află apă care este călcată cu picioarele sau este stoarsă în teasc? Desigur din pricina aceasta se amintește de vin, ca să se înțeleagă sîngele Domnului și ca să se facă cunoscut dinainte prin profeți care vesteau acestea, ceea ce s-a împlinit apoi în potirul Domnului. Se vorbește de asemenea de călcarea și stoarcerea strugurilor în teasc deoarece, așa cum nu se poate ajunge la băutul vinului dacă ciorchiniii nu sînt mai întîi călcați în picioare și storși, tot astfel nici noi nu am putea să bem sîngele lui Hristos dacă Hristos nu ar fi fost mai întîi călcat în picioare și stors și dacă nu ar bea El cel dintîi paharul în care oferă sîngele Său celor ce cred în El.

8. Însă ori de cîte ori apa este numită singură în Sfînta Scriptură este anunțat Botezul, după cum vedem că se arată în *Isaia:* „Nu vă mai amintiți de întîmplările trecute și nu mai luați în seamă lucrurile de altădată. Iată Eu fac lucruri noi care se vor naște acum și voi le veți vedea. Și voi face o cale în deșert și rîuri într-un loc fără apă ca să adape neamul Meu cel ales, poporul Meu pe care l-am făcut, ca să proslăvească puterile Mele (Isaia 43, 18-21). Acolo, Dumnezeu a poruncit prin glasul profetului că la neamuri, în locuri care mai înainte fuseseră lipsite de apă, rîurile vor curge după aceea din belșug și vor adăpa neamul cel ales al lui Dumnezeu, adică pe cei care, născîndu-se prin Botez, au devenit fii ai lui Dumnezeu. De asemenea, din nou se proorocește și se prezice că iudeii, dacă vor fi însetați și îl vor căuta pe Hristos, vor bea la noi, adică vor dobîndi harul Botezului. „Dacă vor fi însetați, le va aduce în pustiu, din stîncă va face să izvorască apă, stînca se va despica și va bea poporul Meu“ (Isaia 48, 21). Acest lucru se împlinește în Evanghelie cînd Hristos, Care este stînca, este despicat de lovitura suliței în timpul patimilor Sale; și făcînd cunoscut ceea ce a fost proorocit cu mult timp înainte de profet, El cheamă zicînd: „Dacă însetează cineva să vină la Mine și să bea. Rîuri de apă vie vor curge din pîntecele celui care crede în Mine, precum zice Scriptura“ (Ioan 7, 37-38). Și, ca să se poată vedea mai bine că Domnul vorbește acolo nu de potir, ci de Botez, Scriptura adaugă: „Iar aceasta a zis-o despre Duhul Sfînt pe care aveau să-L primească cei care credeau în El“ (Ioan 7, 39). Căci Duhul Sfînt se primește prin Botez și, după ce au fost astfel botezați și au primit Duhul Sfînt, cei care cred în El ajung să bea paharul Domnului[4]. Dar

---

4. Sfîntul Ciprian aduce aici o mărturie de netăgăduit cu privire la împărtășirea credincioșilor sub ambele forme: cu trupul și cu sîngele Domnului. Această realitate se vădește din întreg textul care urmează, unde este citat și Sfîntul Apostol Pavel, și prin urmare este fără temei practica romano-catolică a împărtășirii poporului sub o singură formă.

să nu tulbure pe nimeni faptul că, atunci cînd vorbește despre Botez, dumnezeiasca Scriptură spune că sîntem însetați și că bem, de vreme ce și Domnul spune în Evanghelie: „Fericiți cei ce flămînzesc și însetează de dreptate“ (Matei 5, 6), deoarece ceea ce se ia de cel însetat cu dorință lacomă este sorbit mai din plin și mai din belșug. La fel spune Domnul și în alt loc, vorbind cu femeia samarineancă: „Oricine va bea din apa aceasta va înseta iarăși; dar cel care va bea din apa pe care I-o voi da Eu nu va înseta în veac“ (Ioan 4, 13-14). Și prin aceste cuvinte este arătat Botezul apei mîntuitoare, care este luat o singură dată și nu se mai repetă. Însă potirul Domnului este pururea dorit și băut în Biserică.

9. Și nici nu este nevoie, prea iubite frate, de foarte multe argumente, ca să dovedim că sub numele de apă a fost arătat totdeauna Botezul și că astfel trebuie să înțelegem noi, fiindcă Domnul venind în lume a descoperit adevărul Botezului și Potirului; El, Care a poruncit ca apa credinței, apa vieții veșnice, să fie dată credincioșilor prin Botez, ne-a învățat încă cu pilda autorității Sale ca să fie pregătit Potirul prin unirea vinului și a apei. Într-adevăr, în ajunul patimilor Sale, luînd paharul l-a binecuvîntat și l-a dat ucenicilor Săi zicînd: „Beți dintru acesta toți. Căci acesta este sîngele Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Vă spun vouă: Nu voi mai bea din acest rod al viței pînă în ziua aceea cînd voi bea cu voi vin nou în împărăția Tatălui Meu“ (Matei 26, 28-29). Aici aflăm că paharul pe care Domnul l-a oferit ucenicilor Săi a fost amestecat și că, ceea ce Domnul a numit sînge, a fost vin. De unde se vede că dacă vinul lipsește din potir, nu este oferit sîngele lui Hristos și nici jertfa Domnului nu este săvîrșită după rînduiala legiuită dacă ofranda și jertfa noastră nu răspund patimilor Sale. Însă cum vom bea din rodul viței vinul cel nou împreună cu Hristos în împărăția Tatălui, dacă în jertfa adusă lui Dumnezeu Tatăl și lui Hristos nu oferim vin și nici nu amestecăm vinul cu apa în Potirul Domnului după învățătura Sa?

10. Și fericitul Apostol Pavel, ales de Domnul, trimis de El și așezat propovăduitor al adevărului Evangheliei, spune același lucru într-o Epistolă a sa: „Domnul Iisus, în noaptea în care era vîndut, a luat pîinea, a mulțumit, a frînt-o și a zis: Acesta este Trupul Meu care pentru voi se va da. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea. Într-un chip asemănător, după cină, a luat și paharul zicînd: Acest pahar este legea cea nouă întru sîngele Meu. Aceasta să faceți ori de cîte ori veți bea, spre pomenirea Mea. Căci ori de cîte ori veți mînca această pîine și ori de cîte ori veți bea acest pahar, moartea Domnului o veți vesti pînă cînd va veni El“ (I Corinteni 11, 23-26). Dacă Domnul ne învață, iar Apostolul Său întărește și transmite ca, ori de cîte ori vom bea paharul, să facem spre pomenirea Domnului ceea ce a făcut Însuși Domnul, ne dăm seama că noi nu respectăm ceea ce ni s-a poruncit dacă nu facem și noi ceea ce a făcut Domnul și dacă nu urmăm învățătura dumnezeiască, amestecînd paharul Domnului într-un chip asemănător. Iar în alt loc, fericitul Apostol ne învață cu mai multă stăruință și cu mai multă tărie că nu trebuie să ne îndepărtăm în nici o privință de învățăturile Evangheliei și că ucenicii trebuie să respecte

și să facă ceea ce a învățat și a făcut Învățătorul: „Mă mir că atît de repede treceți de la cel care v-a chemat la har la altă Evanghelie, deși nu este alta, decît că sînt unii care vă tulbură și voiesc să schimbe Evanghelia lui Hristos. Dar, chiar dacă noi sau un înger din cer v-ar vesti altceva decît v-am vesti noi, să fie anatema! Precum v-am spus mai înainte și acum vă spun iarăși: Dacă vă propovăduiește cineva altceva decît ați primit, să fie anatema!“ (Galateni 1, 6-9).

11. Așadar, deoarece nici Apostolul însuși, nici un înger din cer nu poate să propovăduiască sau să învețe altceva decît ceea ce a învățat Hristos o dată pentru totdeauna, iar Apostolii Lui au propovăduit, mă mir foarte mult de unde a putut să vină obiceiul ca, în unele locuri, contrar învățăturii Evangheliei și a Apostolilor, în potirul Domnului să fie oferită apă deoarece ea singură nu poate reprezenta sîngele lui Hristos. Duhul Sfînt nu trece sub tăcere taina acestui lucru nici în *Psalmi* cînd amintește paharul Domnului zicînd: „Paharul Tău care îmbată este cu adevărat foarte bun“ (Psalmul 22, 6). Însă un pahar care îmbată este desigur amestecul cu vin, căci apa nu poate îmbăta pe nimeni. Paharul Domnului îmbată, după cum și în *Facerea* Noe s-a îmbătat bînd vin. Dar fiindcă beția pe care o dă paharul și sîngele Domnului nu este asemănătoare beției pe care o dă vinul lumii, cînd Duhul Sfînt a spus în psalm „Paharul Tău care îmbată“, a adăugat „este cu adevărat foarte bun“, deoarece paharul Domnului îmbată într-un astfel de chip, încît îi face înțelepți pe cei care îl beau, conduce sufletele spre înțelepciunea duhovnicească și fiecare trece de la dorința lucrurilor din lumea aceasta la cunoașterea lui Dumnezeu, iar după cum vinul acesta obișnuit dezleagă spiritul, liniștește sufletul și alungă orice tristețe, tot astfel sîngele Domnului cînd este băut și paharul Său mîntuitor îndepărtează amintirea omului vechi, aduce uitarea vieții de odinioară fără credință și revarsă bucuria iubirii lui Dumnezeu în inima tristă și întunecată care mai înainte era împovărată de păcatele ce o înăbușeau. Dar vinul acesta poate veseli pe cel care îl bea în Biserica Domnului numai dacă ceea ce se bea respectă adevărul Domnului.

12. Însă ce lucru nelegiuit și potrivnic săvîrșim cînd facem din vin apă, deși Domnul a prefăcut la nuntă apa în vin, deși minunea acelei fapte trebuie să ne îndemne și să ne învețe să oferim mai degrabă vin în jertfa Domnului! Căci, fiindcă la iudei lipsise harul duhovnicesc, a lipsit și vinul: casa lui Israel era via Domnului Savaot (Isaia 5, 7). Însă Hristos, învățînd și arătînd că poporul neamurilor urmează iudeilor și că noi ajungem apoi prin meritul credinței în locul pe care îl pierduseră iudeii, a schimbat apa în vin, adică a arătat că la nunta lui Hristos și a Bisericii alerga și venea mai cu seamă poporul neamurilor, deoarece iudeii întîrziau să vină. Într-adevăr, dumnezeiasca Scriptură ne spune în *Apocalipsa* că apele simbolizează popoarele: „Apele pe care le-ai văzut și deasupra cărora șade desfrînata sînt popoare și gloate și neamuri și limbi“ (Apocalipsa 17, 15). Ceea ce vedem, desigur, că este închipuit și în taina paharului.

13. Fiindcă Hristos ne lua pe noi toți, El Care lua asupra Sa și păcatele noastre, vedem că prin apă se înțelege poporul, iar prin vin este arătat sîngele lui Hristos. Dar cînd în pahar apa se amestecă cu vinul, poporul se unește cu Hristos, iar mulțimea credincioșilor se unește și se leagă cu Cel în care a crezut[5]. Această unire și legătură a apei și a vinului se amestecă în așa fel în paharul Domnului, încît amestecul să nu poată fi separat în cele două părți. De aceea nimic nu va putea despărți Biserica, adică poporul aflat în Biserică, stăruind cu credință și cu tărie în ceea ce a crezut, de Hristos, ca să fie lipsit pururea de El și să rămînă o dragoste indisolubilă. Însă cînd este sfințit paharul Domnului nu poate fi oferită numai apă, după cum nu poate fi oferit numai vin[6]. Căci dacă cineva, oferă numai vin, sîngele lui Hristos este prezent fără noi, iar dacă este numai apă, poporul este fără Hristos. Dar cînd se amestecă vinul și apa și prin amestecare se unesc într-una singură, atunci taina duhovnicească și cerească se îndeplinește. Astfel paharul Domnului nu este numai apă sau numai vin, ci se amestecă între ele cele două, după cum nici trupul Domnului nu poate fi doar făină sau numai apă, ci au fost puse la un loc și s-au închegat în legătura aceleiași pîini. Și prin această taină este arătată unitatea poporului nostru creștin ca să știm că, precum multe boabe de grîu adunate într-unul singur, măcinate și amestecate fac o singură pîine, tot astfel în Hristos, Care este pîinea cerească, există un singur trup, cu care mulțimea noastră este unită și amestecată.

14. Așadar, prea iubite frate, nu este cazul să creadă cineva că trebuie urmat obiceiul unora care au socotit în trecut că în paharul Domnului trebuie oferită numai apă; căci ei trebuie să se întrebe pe cine au urmat. Dacă în jertfa pe care a adus-o Hristos trebuie urmat numai Hristos, trebuie să ne supunem cu orice chip și să facem ceea ce a făcut Hristos și ceea ce a poruncit El că trebuie să facem deoarece El Însuși spune în Evanghelie: „Dacă faceți ceea ce vă poruncesc de acum nu vă mai zic slugi, ci prieteni“ (Ioan 15, 14-15). Și chiar Tatăl mărturisește din ceruri că numai Hristos trebuie să fie ascultat: „Acesta este Fiul Meu Cel preaiubit, întru Care am binevoit; pe Acesta ascultați-L“ (Matei 17, 5). De aceea, dacă singur Hristos trebuie să fie ascultat, nu se cuvine să luăm aminte la ceea ce ar fi putut să creadă cineva înaintea noastră că ar trebui făcut[7], ci să luăm aminte la ceea ce Hristos, Care este înaintea tuturor, a făcut primul. Într-adevăr nu trebuie să urmăm

---

5. Aici, și în continuare, găsim fundamentul dogmatic al amestecului de vin și apă din potirul Domnului: unirea indisolubilă a lui Hristos cu poporul aflat în Biserică.

6. Pornind de la cele spuse în nota 5, vedem că și practica Bisericii Armene de a folosi numai vin, fără apă, la Sfînta Împărtășanie nu este în concordanță cu învățătura Sfintei Scripturi, a Sfintei Tradiții, precum și cu practica Bisericii primare (vezi Introducerea).

7. Am văzut în capitolul I că unii nu respectau porunca Domnului și tradiția și nu amestecau vinul cu apă, nici cînd sfințeau potirul, nici cînd împărtășeau poporul dreptcredincios.

o rînduială omenească, ci adevărul lui Dumnezeu, deoarece Dumnezeu vorbind prin gura profetului Isaia, ne spune: „Însă fără folos Mă cinstesc ei, învățînd poruncile și rînduielile oamenilor“ (Isaia 29, 13); și iarăși spune Domnul același lucru în Evanghelie: „Lepădați porunca lui Dumnezeu, ca să țineți datina voastră“ (Marcu 7, 9). Dar și în alt loc zice: „Cel ce va strica una din aceste porunci foarte mici și va învăța așa pe oameni, foarte mic se va chema în împărăția cerurilor“ (Matei 5, 19). Dacă nu este îngăduit să strici nici cele mai mici dintre poruncile Domnului, cu cît mai mult nu este îngăduit să strici pe cele atît de mari, pe cele atît de importante și atît de legate de însăși taina patimilor Domnului și a răscumpărării noastre? Sau cum să fie îngăduit să schimbăm printr-o datină omenească ceea ce a fost întemeiat prin puterea lui Dumnezeu? Căci dacă Hristos Iisus Domnul și Dumnezeu nostru este El Însuși cel mai mare preot al lui Dumnezeu Tatăl și Cel dintîi S-a dat pe Sine jertfă Tatălui și a învățat că acest lucru se face spre pomenirea Sa, desigur, îndeplinește cu adevărat rolul lui Hristos numai acel preot care urmează ceea ce a făcut Hristos și aduce în Biserică lui Dumnezeu Tatăl adevărata și deplina jertfă atunci cînd oferă precum vede că a oferit Hristos Însuși.

15. Dar toată învățătura credinței și a adevărului este tulburată dacă nu se respectă cu fidelitate ceea ce este dat pe cale dumnezeiască, în afară de cazul în care la jertfa de dimineață, cineva se teme ca nu cumva prin parfumul vinului, să nu miroasă a sîngele lui Hristos [8].

Așadar, în felul acesta, frații, în timpul persecuțiilor, încep să aibă mai puțină înflăcărare de a pătimi precum Hristos, de vreme ce ei învață să se rușineze de Sîngele Lui în jertfe. Însă Domnul spune în Evanghelie: „De cel ce se va rușina de Mine, Fiul Omului se va rușina de el“ (Marcu 8, 38). Iar Apostolul spune și el: „Dacă aș plăcea oamenilor, nu aș fi rob al lui Hristos“ (Galateni 1, 10), Însă cum putem să ne vărsăm noi sîngele pentru Hristos, dacă ne rușinăm să bem sîngele lui Hristos?

16. Oare se înduplecă cineva pe considerentul că, deși dimineața se pare că este oferită numai apă, totuși seara cînd venim să cinăm, oferim un pahar în care se află apă și vin? Dar cînd cinăm nu putem să chemăm poporul la masa noastră ca să prăznuim, în

---

8. Încă o dovadă a practicii Bisericii primare, pe care o respectă Biserica noastră: împărtășirea sub ambele forme (vezi și nota 4). Romanii de aceeași condiție socială aveau obiceiul de a se săruta cînd se întîlneau. În felul acesta s-ar fi simțit mirosul de vin. Se face, în același timp, aluzie și la un drept tradițional, *ius osculi*, pe care îl avea capul familiei, după cum ne spune Polibiu, de a supraveghea pe soția și pe celelalte femei din familie. Potrivit acestui drept, el le săruta pe gură și verifica astfel, în caz de bănuială, dacă au băut vin sau nu, deoarece în vechea societate romană și, desigur, în anumite straturi sociale și în epoca republicii exista interdicția consumării vinului de către femei. Pliniu cel Bătrîn, Valerius Maximus și Aulus Gellius ne dau numeroase exemple de femei ucise de soți cu lovituri de baston sau constrînse să moară de foame sau condamnate în procese organizate pentru nerespectarea restricțiilor privitoare la consumarea vinului.

prezența tuturor fraților, taina adevărului. Dar ar putea spune cineva, nu dimineața, ci după cină a dat Domnul paharul cu vin și cu apă. Așadar trebuie oare să aducem după cină jertfa Domnului, ca să oferim astfel paharul în care se află vin amestecat cu apă celor care trebuie să vină în număr mare la Biserică?

Hristos trebuie să-l ofere spre seară, ca prin însăși ora jertfei să arate apusul și seara lumii, după cum este scris în *Ieșirea:* „Și îl va înjunghia către seară toată adunarea obștii fiilor lui Israel“ (Ieșirea 12, 6). Și din nou spune în Psalmi: „Ridicarea mîinilor mele, jertfă de seară“ (Psalmul 140, 2). Noi însă prăznuim dimineața Învierea Domnului.

17. Și fiindcă amintim patimile Lui în toate jertfele pe care le aducem (într-adevăr jertfa pe care o aducem reprezintă patimile Domnului), nu trebuie să facem nimic altceva decît cea ce a făcut El. Căci Scriptura spune: „Ori de cîte ori veți mînca această pîine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți pînă va veni“ (I Corinteni 11, 26). Așadar, ori de cîte ori oferim paharul spre pomenirea Domnului și a patimilor Lui, să facem cea ce este sigur că a făcut Hristos. Și dacă vreunul dintre predecesorii noștri, fie din neștiință, fie din prostie, nu a respectat și nu a păstrat, prea iubite frate, ceea ce Domnul, prin exemplul și prin învățătura Sa, ne-a poruncit să facem, acela, datorită nepriceperii sale, poate să fie iertat prin bunătatea Domnului, dar nu vom putea fi iertați noi, cei care, acum, sîntem învățați și pregătiți de Domnul, ca să aducem jertfă paharul Domnului, în care se află vin amestecat cu apă, așa cum l-a dat Domnul; și, în legătură cu această problemă, să trimitem scrisori colegilor noștri, ca pretutindeni să fie respectate legea Evangheliei și învățătura Domnului și să nu se îndepărteze nimeni de la ceea ce a poruncit și a făcut Hristos.

18. Să disprețuiești acestea în continuare și să stărui în vechea greșeală, ce altceva înseamnă decît să alergi spre mustrarea Domnului care ne ceartă în *Psalm:* „Pentru ce tu istorisești dreptățile Mele și iei legămîntul Meu în gura ta? Tu ai urît învățătura și ai lepădat cuvintele Mele înapoia ta. De vedeai furul, alergai cu el și între cei desfrînați partea ta puneai“ (Psalmul 49, 17-19). Într-adevăr, să istorisești dreptățile și legămîntul Domnului și să nu faci ceea ce a făcut Domnul, ce altceva înseamnă decît să arunci la spate cuvintele Lui, să disprețuiești învățătura Domnului și să săvîrșești furturi și adultere nu trupești, ci duhovnicești, de vreme ce jefuiești de adevărul lor evanghelic cuvintele și faptele Domnului nostru, de vreme ce strici și falsifici învățăturile dumnezeiești. Așa cum este scris la *Ieremia:* „Ce legătură este între paie și grîu? De aceea iată Eu, zice Domnul, sînt împotriva profeților care fură cuvintele Mele

unul de la altul și amăgesc poporul Meu cu minciunile și rătăcirile lor" (Ieremia 23, 28; 30; 32). De asemenea, la același profet este scris în alt loc: „Și s-a desfrînat cu lemnul și cu piatra și peste toate acestea nu s-a întors la Mine" (Ieremia 3, 9-10). Trebuie să veghem cu grijă și să respectăm cu teamă și cu evlavie ca nu cumva să cadă și asupra noastră mustrarea pentru un astfel de furt și pentru un astfel de adulter. Căci dacă noi sîntem episcopii lui Dumnezeu și ai lui Hristos nu văd pe cine ar trebui să urmăm mai mult decît pe Dumnezeu și pe Hristos, de vreme ce El Însuși spune foarte limpede în Evanghelie: „Eu sînt Lumina lumii. Cel care îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții" (Ioan 8, 12). Așadar, ca să nu umblăm în întuneric, trebuie să-L urmăm pe Hristos și să respectăm învățăturile Lui, pentru că și El Însuși, trimițîndu-i pe Apostoli, a spus într-un alt loc: „Datu-Mi-s-a toată puterea, în cer și pe pămînt. Drept aceea mergeți și învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-le să păzească toate cîte v-am poruncit vouă" (Matei 28, 18-20). De aceea, dacă vrem să umblăm în lumina lui Hristos, să nu ne îndepărtăm de învățăturile și de poruncile Lui, mulțumindu-I pentru că, în timp ce ne învață ce trebuie să facem în viitor, ne iartă ceea ce am greșit în trecut din necunoaștere. Și, fiindcă ni se apropie a doua venire a Lui [9], iubirea Lui plină de bunătate și îmbelșugată să lumineze din ce în ce mai mult inimile noastre cu lumina adevărului.

19. Așadar, prea iubite frate, se cuvine evlaviei noastre și fricii de Dumnezeu și însuși rangului și datoriei noastre de episcop să păzim adevărul învățăturii Domnului cînd amestecăm vinul și apa și cînd aducem ca jertfă paharul Domnului și să îndreptăm, așa cum ne îndeamnă Domnul, ceea ce se pare că s-a greșit mai înainte de unii, ca, atunci cînd va veni cu strălucirea Sa și cu măreția Sa cerească, să ne găsească păzind ceea ce ne-a poruncit, respectînd ceea ce ne-a învățat, făcînd ceea ce a făcut El. Îți doresc, prea iubite frate, să fii sănătos.

Prezentare, traducere și note de
Ierom. Constantin CHIRILĂ

---

9. Sfîntul Ciprian a vorbit de mai multe ori de două veniri ale lui Hristos: una chenotică în umilință, prin întrupare luînd chip de rob, și alta în strălucirea slavei Sale. Asemenea multora dintre primii creștini, Sfîntul Ciprian credea că a doua venire a Domnului nu va întîrzia prea mult.

Comemorări

MITROPOLITUL GRIGORIE DASCĂLUL

De la Sfîntul Apostol Pavel [1], știm că darurile sînt împărțite fiecăruia. Duhul Domnului a împărțit și păstorilor sufletești ai neamului nostru românesc felurite daruri duhovnicești. Unii au fost buni părinți duhovnicești îndreptînd cu dragoste pe cei greșiți, alții au suferit pentru turma lor greutățile vremurilor și n-au părăsit-o în necazuri. Unii s-au străduit să ridice locașuri Domnului; alții s-au nevoit să dea cuvîntul Domnului pe graiul poporului. Unii au fost tari în credință, alții au fost pildă de smerenie, iar unii au strălucit prin știința lor și au pilduit prin cîrmuirea lor.

Despre Mitropolitul Grigorie putem spune că a dobîndit bogăția darurilor duhovnicești. Știința lui de carte rămîne incontestabilă, smerenia și viața lui uimeau și pe cei de altă credință. Blîndețea lui înmuia și inimile cele mai învîrtoșate. Schimba noaptea în zi, trudind în cele cărturărești.

Necazurile și surghiunul nu le lua în seamă pentru iubirea lui de țară și de turma care i-a fost încredințată de Dumnezeu. Dragostea lui pentru cartea folositoare sufletului l-a stăpînit din tinerețe, pînă la suflarea cea de pe urmă.

Milostenia lui era deosebită, încît la moartea lui nu s-au găsit decît cărți pe care le da în dar. S-a numit Grigorie Dascălul, pentru că a fost și este cu adevărat dascăl al neamului nostru [2].

Născut la București în anul 1765 a primit numele din botez de Gheorghe. Părinții lui erau români de neam bun, evlavioși, crescîndu-l și educîndu-l în spiritul credinței. A studiat la vestita școală, colegiul Sfîntul Sava, timp de 12 ani, unde a împletit zilele cu nopțile ca să stăpînească cheia limbilor greacă și latină.

Părinții l-au dat la această școală să învețe carte cu gîndul să ajungă învățat și să intre în mari dregătorii lumești, dar Pronia dumnezeiască l-a îndrumat spre viața cea bisericească [3].

La acest colegiu studentul Gheorghe a avut fericirea să se împrietenească cu vestitul călugăr îmbunătățit Gherontie de la Neamț, care a fost trimis aici de către starețul Paisie. Prietenie adîncă s-a legat între ei și amîndoi, nedespărțiți, au fost pînă la moarte.

Cel mai lăudat student al Bucureștilor era acum lîngă cel mai smerit călugăr al Neamțului. După ce au isprăvit învățăturile, cu

---

1. *Epistola I Corinteni,* cap. 12, v. 28.

2. Pr. Nicolae M. Popescu, *Viața și faptele Părintelui Grigorie Dascălul Mitropolitul Țării Românești*, București, 1934, p. 1, vezi „B.O.R.“, 1934, nr. 5-6, mai-iunie, p. 288.

3. Prof. Constantin N. Tomescu, *Puține cuvinte pentru strădania călugărească a Mitropolitului Grigorie Dascălul al Ungrovlahiei,* „B.O.R“, 1934, nr. 5-6, p. 236; vezi și Pr. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 3.

laude din partea profesorilor, în tovărășia prietenului său Gherontie, Grigorie părăsi școala Sfîntului Sava, îndreptîndu-și pașii spre Mănăstirea Neamț.

Aici, în Mănăstirea Neamț, începuse de cîțiva ani o viață nouă călugărească în fruntea căreia se găsea vestitul stareț Paisie. Venind la Neamț, Gheorghe, fost ucenic la starețul Paisie Velicicovschi, din mîinile lui a primit și chipul călugăresc, schimbîndu-i-se numele în Grigorie și tot cu a lui părintească alegere a fost hirotonit ierodiacon.

Ca sfătuitor și îndrumător, Grigorie și-a ales pe părintele său duhovnic Gherontie [4].

Drept ascultare călugărească ierodiaconul Grigorie a primit să tălmăcească, din elinește în românește cărți folositoare de suflet, trudind împreună cu Gherontie.

S-a răspîndit peste tot vestea despre acești doi călugări pricepuți întru tălmăcirea cărților bisericești și îmbunătățiți întru viața călugărească.

De aceea, cînd Mitropolitul Dositei de la București, a cerut la Mănăstirea Neamț să i se trimită doi călugări tălmăcitori de limbă greacă, au fost trimiși Gherontie și Grigorie, care au tipărit din cărțile lor și la București; *Carte folositoare de suflet,* cuprinzînd învățături către duhovnic, *Canoanele Sfîntului Ioan Postitorul,* apoi *Chiriacodromionul* alcătuit de Nechifor Teotochi etc. Pe Grigorie l-a oprit mitropolitul Dositei să fie purtător de grijă al bibliotecii celei mari din mitropolie.

Cît era de nevoitor ierodiaconul Grigorie la această slujbă a tălmăcirii și a bibliotecii, ne spune cineva care a fost împreună lucrător cu el „că nu stingea fără numai lumina zilei lumînarea lui Grigorie, nici nu apuca înainte începutul nopții aprinderea ei“ [5].

În anul 1802, cei doi călugări cărturari se aflau iarăși la metania lor, în Mănăstirea Neamț, unde își continuau munca lor cărturărească.

În primăvara anului 1803, Episcopul de Roman, Veniamin Costachi, este ales în scaunul de mitropolit al Moldovei și cunoscîndu-l pe Gherontie, încă de pe cînd era episcop la Huși, (1792—1796) îi aduce la Iași, pentru că avea nevoie de cărți teologice necesare Seminarului de la Socola. La Iași, acești doi mari cărturari tălmăcesc și tipăresc în anul 1803 „Taina credinței noastre pravoslavnice“, sub formă de întrebări și răspunsuri, iar în anul 1806 au dat la lumină de sub aceleași teascuri Dogmatica Sfîntului Ioan Damaschin cu titlul: „Descoperirea cu amănunțitul a pravolslavnicei Credințe“. În anul 1807 Mitropolitul Veniamin Costachi a fost silit să se retragă la Mănăstirea Neamț, luînd cu sine o parte din tipografie și pe lucrători, întemeind aici o nouă tipografie. La această

---

4. Pr. Gh. Moisescu, Pr. prof. Ștefan Lupșa, Pr prof. Alexandru Filipescu, *Istoria Bisericii Române,* vol. II, București, 1958, p. 45, vezi „B.O.R.“, 1934, nr. 5-6, p. 292.

5. Pr. Nicolae M. Popescu, *op. cit.,* p. 292, vezi și Pr. Gh. Moisescu, Pr. prof. Ștefan Lupșa și Pr. prof. Alex. Filipescu, *op. cit.,* p. 405.

trudă Mitropolitul Veniamin a fost ajutat și de vestiții cărturari Gherontie și Grigorie, iar cea dintîi carte tipărită aici a fost „Viețile Sfinților“ pe luna septembrie [6].

În toamna anului 1812, Gherontie și Grigorie pornesc împreună cu alți doi călugări să facă o călătorie la Sfîntul Munte al Athonului, să se întîlnească cu părinții cei cuvioși pentru folosul sufletului [7].

Ajungînd la Sfîntul Munte s-au închinat cu evlavie prin mănăstiri și au cunoscut pe unii părinți de acolo îmbunătățiți duhovnicește, cercînd și rînduielile acestor mănăstiri. La înapoiere, însă, în apropierea orașului Filipopoli, le-au ieșit înainte niște tîlhari, care i-au chinuit groaznic și le-au luat tot ce aveau. Părintele Gherontie fiind mai bătrîn și mai rău chinuit, a murit acolo, iar Grigorie fiul său duhovnicesc, împreună cu Calinic prietenul de călătorie, i-au ridicat trupul și l-au îngropat în Mănăstirea Anarghiri din apropiere. Cînd s-au împlinit șapte ani de la moartea lui Gherontie, s-a dus însuși Grigorie la Mănăstirea Anarghiri și a dezgropat osemintele fericitului său stareț și aducîndu-le la București, le-a îngropat în pămîntul țării [8].

În anul 1814, Grigorie era iarăși la Mănăstirea Neamț, urmîndu-și ascultarea în tălmăcirea și tipărirea cărților. Nu știm de ce Grigorie părăsește metania sa de la Neamț și merge în Mănăstirea Căldărușani, trăind în rugăciune, tipărind cărți din porunca Mitropolitului țării, și necăutînd nici o dregătorie bisericească. Dar Dumnezeu care înalță pe cel smerit, l-a ridicat și pe Grigorie la cea mai înaltă treaptă a arhieriei, find numit mitropolit al Ungrovlahiei deși era numai simplu ierodiacon.

După revoluția lui Tudor Vladimirescu de la 1821, Grigorie D. Ghica, i-a scris vreo trei scrisori Mitropolitului Dionisie, chemîndu-l să vină în țara sa și să arate locuitorilor că a trecut peste greutățile sale. Cu toate insistențele Domnitorului, Mitropolitul Dionisie n-a vrut să se întoarcă în țară, și atunci Domnul Grigorie Ghica adună pe toți boierii din divan spre a alege alt mitropolit în locul lui Dionisie, care n-a voit să se întoarcă în scaunul său și la turma ce i-a fost încredințată de Dumnezeu.

Boierii adunați în divan au ales trei candidați : pe Grigorie arhimandrit de Argeș, pe Teoctist ieromonah și pe Grigorie ierodiacon la Mănăstirea Căldărușeni. După ce au ales pe acești trei candidați, au scris către domn: „Dintre acești trei părinți arătăm măriei tale, care dintr-înșii vei socoti măria ta, acela se va orîndui mitropolit și rămîne cum Duhul Sfînt vă va lumina pe măria ta cu alegerea dintre acești trei părinți“.

Analizînd pe acești trei părinți, Voievodul Grigorie Ghica a ales pe ierodiaconul Grigorie de la Mănăstirea Căldărușani [9], apoi

---

6. Pr. prof. Gh. I. Moisescu, Pr. prof. Ștefan Lupșa, Pr. prof. Alex. Filipescu, *op. cit.*, p. 404

7. Idem, *op. cit.*, p. 406, vezi și Pr. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 5.

8. Idem, *op. cit.*, p. 294, vezi și Istoria „B.O.R.“, vol. II, p. 406.

9. Pr. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 7, vezi și „B.O.R.“, p. 295, Pr. prof. Alex. Filipescu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II. București, 1958, p. 45.

a trimis delegație de boieri să-l vestească pe Grigorie despre aceasta, să-l aducă la București și să-l prezinte domnitorului.

Delegația s-a dus la Mănăstirea Căldărușani, l-a găsit pe ierodiaconul Grigorie într-o chilie în afara zidului mănăstirii la cocioc (cum se zice și astăzi). În chilia lui era o rogojină peste scînduri ce-i slujea de pat, o icoană în perete, o măsuță de scris și o pereche de desagi plini cu cărți. Grigorie îmbrăcat cu un cojoc vechi de oaie, pentru că era în preajma Bobotezei, tocmai citea din Sfîntul Ioan Gură de Aur, ce înfricoșată este taina preoției [10].

Boierii țării s-au prezentat la el și i-au spus că voievodul țării vrea să-l facă mitropolit în locul lui Dionisie care nu vrea să vină în țară și să se prezinte în fața lui. Uimit de această veste neașteptată ierodiaconul Grigorie, după un timp de gîndire răspunde așa: „Că măria sa Vodă mă cheamă la curte, voi face ascultare și voi veni, dar ca să fiu păstor al turmei celei cuvîntătoare a neamului nostru, eu nevrednicul numai gîndul acesta mă cutremură. Păstorul, cel mare, Hristos, să-mi fie milostiv mie păcătosului".

Atunci trimișii Domnului, au plecat, iar ierodiaconul Grigorie a petrecut toată noaptea în rugăciune. A doua zi și-a luat toiagul și desagii pe umeri și a plecat pe jos la București, la Curtea Domnească.

Era în ziua de 5 ianuarie 1823, cînd ierodiaconul Grigorie, plin de smerenie, mergea să primească această înaltă demnitate, de a fi păstorul Mitropoliei Ungrovlahiei și de a lua pe umerii săi această sarcină de Dumnezeu rînduită [11].

Trei zile a ținut întîlnirea dintre Domnitorul Grigorie D. Ghica și ierodiaconul Grigorie pentru ca acesta să primească vrednicia de mitropolit. Dar Grigorie se apăra ca unul ce nu se simte vrednic de această mare răspundere. Văzînd aceasta Vodă i-a spus lui Grigorie că și Mîntuitorul Hristos S-a făcut slujitor fraților și acum cînd pentru neamul românesc se arată zile mai bune toți sîntem datori să ajutăm după puterile noastre. Atunci ierod. Grigorie s-a plecat dorinței Domnitorului și a primit să fie mitropolit. În ziua de 8 ianuarie 1823, Grigorie Ghica hotăra: „Urmînd așa dar cugetul nostru după a creștinești datorii și fără cîtuși de puțină părtinire, am găsit a înălța la acest arhipăstoresc scaun al Mitropoliei Țării Românești și duhovnicesc păstor al norodului din această de Dumnezeu păzită țară, pe Grigorie ierodiaconul" [12].

În ziua de 9 ianuarie Grigorie a fost sfințit ieromonah și arhimandrit și tot în aceeași zi seara i s-a săvîrșit ipopsifierea. A doua zi 10 ianuarie, a fost sfințit Arhiereu, iar în ziua de 11 ianuarie i-a înmînat cîrja și a fost așezat în scaunul Mitropoliei.

La palatul domnesc în ziua aceea erau adunați toți boierii, iar Domnul, urmat de postelnic, i-a înmînat cîrja arhipăstorească Mitropolitului Grigorie rostind aceste cuvinte pline de înțeles: „*Nici*

---

10. Idem, *op. cit.*, p. 7, vezi și „B.O.R.", 1934, p. 295.

11. Idem, *op. cit.*, p. 8 și „B.O.R.", din 1934, vezi „B.O.R.", 1951, p. 808.

12. Idem, *op. cit.*, p. 8, vezi „B.O.R.", 1934, p. 296, Istoria Bisericii Ortodoxe Române 1968, p. 407, Pr. N. I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 808.

celui care a alergat, nici celui ce s-a rugat, ci celui care a binevoit Dumnezeu". Astfel a ajuns mitropolit Grigorie „cînd era în vîrstă de 58 de ani, fără să ceară scaunul, ci fiind rugat să-l primească, fără să fi fost preot sau episcop, ci numai diacon" [13].

Activitatea lui Grigorie de arhipăstor al Mitropoliei a fost foarte rodnică și bogată, îngrijindu-se din plin de turma încredințată de Dumnezeu. Chiar din prima zi, Mitropolitul Grigorie s-a arătat destoinic în cîrmuirea Bisericii. Credința lui în Dumnezeu, dragostea de aproapele *și împlinirea datoriei i-au fost ajutoare* neclintite în păstoria sa.

S-a îngrijit de episcopiile care erau vacante, și a pus în fruntea lor episcopi vrednici. S-a îngrijit de preoți ca să fie bine pregătiți din punct de vedere teologic. Mitropolitul Grigorie a hotărît înființarea de seminarii preoțești la fiecare episcopie.

El caută profesori buni pentru seminarii, români, de neamul și de credința noastră. La examen lua parte binecuvîntînd rodurile profesorilor, ajuta pe cei lipsiți, certa pe profesorii care nu-și făceau datoria.

S-a ocupat îndeaproape de situația mănăstirilor. A pus stareți numai călugări români, a scos din ruină unele mănăstiri conduse de străini și închinate locurilor sfinte.

A scos Mitropolia din marile datorii pe care le avea, iar atunci cînd a plecat în surghiun cuvîntul său din urmă i-a fost: „Aveți grijă să mai plătiți din datoriile mitropoliei și să nu se mai facă altele" [14].

În ceea ce privește îndeletnicirea călugărească a mitropolitului Grigorie, aceasta a fost foarte bogată. El cunoștea limba greacă în care au fost scrise cărțile sfinților părinți și ale scriitorilor bisericești, avea vaste cunoștințe teologice și de aceea n-au greșit cei ce l-au numit „Teologul Grigorie".

Văzînd lipsa literaturii patristice în teologia noastră, Mitropolitul Grigorie cu mîna lui evlavioasă dă la o parte obrocul și *pune în sfeșnic lumina Sfinților Părinți,* tălmăcind din scrierile lor cuvîntul mîntuirii. Putem spune că prin condeiul Mitropolitului Grigorie s-a deschis pentru neamul nostru vestirea cea bogată a Sfinților Părinți Capadocieni, a Sfîntului Atanasie și Sfîntului Ioan Damaschin, a Sfîntului Casian, a Fericitului Augustin, a fericitului Teodoret, a cuviosului Simeon noul Teolog, a lui Teofilact al Ohridei și a altor Sfinți Părinți ai Bisericii.

Dar pentru a ilustra și mai elocvent strădania călugărească și mai ales tălmăcirile cărților pe care le-a făcut Mitropolitul Grigorie în curgerea celor 44 de ani de păstorie, îmbogățind literatura noastră bisericească, dăm mai jos titlul lucrărilor precum și o prezentare succintă a cuprinsului:

---

13. *Ibidem,* p. 9, vezi „B. O. R.", p. 297; Pr. N. I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 808.

14. Idem, *op. cit.*, p. 300.

1. Carte folositoare de suflet, Mitropolia București, 1799, 157 foi.

Cartea cuprinde : „învățătura către duhovnic“ sau, „ce trebuie să aibă cineva mai înainte de a se face duhovnic“, despre păcate, datoria duhovnicului de a citi îndrumările și canoanele potrivite (etc.). Cartea se încheie cu sfaturi către cel ce se spovedește.

2. *Chiriacodromionul*, Mitropolia București, 1801, 255 foi. Aici întîlnim două prefețe ale traducătorilor care consideră cartea aceasta ca „o pururea înverzită grădină ce era încuiată, un pururea izvor ce era pecetluit“. Cartea cuprinde tîlcuirea tuturor evangheliilor la duminicile de peste an, în limba greacă, populară. A fost alcătuită de Arhiepiscopul Nechifor Teotochi.

3. *Întrebări și răspunsuri ale Sfîntului Atanasie*, Mitropolia Iași, 1803 cu 12 foi + 43 de pagini. Traducerea aceasta cuprinde „Taina credinței noastre pravoslavnice“. Este un manual de Teologie dogmatică tratînd în 21 întrebări și răspunsuri despre Dumnezeu, însușirile lui, Sfînta Treime, iconomia întrupării ș. a.

4. *A lui Teofilact, Arhiepiscopul Bulgariei, tălmăcire a celor 4 evanghelii de la Evtimie Zigatimos adăugită*, Mitropolia Iași, 1805, cu 6 file + 608 pag.

Această publicație a fost una dintre lecturile de preferință ale clericilor cărturari, considerată cea mai bună tîlcuire a Sfintei Evanghelii.

5. *A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Damaschin descoperirea cu amănuntul a pravoslavnicei credințe*, Mitropolia Iași, 1806, are 10 foi + 564 pag. Lucrarea este un tratat bogat de teologie dogmatică.

6. *Kegragarion*, Mănăstirea Neamț, 1814, are 10 foi + 440 pag. Această carte cuprinde „laude, rugăciuni și mulțumiri prea fierbinți“.

7. *Apologhia*, Mănăstirea Neamț, 1816, cu 4 foi + 193 pag. cuprinde: cuvînt sau răspuns împotriva socotelii celor fără de Dumnezeu“, dovezi că Domnul nostru Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat, iar la sfîrșit are un capitol despre cea de a doua venire a Mîntuitorului.

8. *Octoih*, 1811, are 357 foi.

9. Tîlcuirea pe scurt... la Antifoanele celor 8 glasuri, Mănăstirea Neamț, 1817, cu 206 foi. În prefață Grigorie amintește că un oarecare nesocotit și plin de bunuri din Blaj „s-a năpustit să tulbure Ortodoxia“, spunînd că și noi credem că Duhul Sfînt purcede din Tatăl și din Fiul, cum reiese din Antifoane.

10. Arătarea sau adunarea pe scurt a dumnezeiești lor dogme ale credințelor, Mănăstirea Neamț, 1816.

11. Viața cuviosului părintele nostru Paisie, Mănăstirea Neamț, 1817.

12. A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur, cuvinte șase pentru preoție, București 1820, are 168 pag. Lucrarea se încheie cu cuvintele împotriva necredinței și a păcătosului.

13. A celui întru sfinți părintelui nostru Grigorie de Nazians, cuvîntătorul de Dumnezeu, Cuvîntul pentru preoție, București, 1821, are 72 pag.

14. Dovedire împotriva eresului Armenilor, București, 1824, are 155 pag. În prefață autorul, Mitropolitul Grigorie, vine cel dintîi în limba română să arate credinciosului cîtă rătăcire au cei ce se țin de eresul Armenilor și se despart de la dreapta credință a Bisericii răsăritene.

15. Două cuvinte ale Sfîntului Casian Rîmleanu, Mitropolia București, 1825, are 36 file. În conținut găsim o mică bibliografie a scrierilor sfîntului.

16. Puține cuvinte oarecare din cele multe ale celor întru sfinți părinților noștri Vasile celui Mare și Grigorie cuvîntătorul de Dumnezeu, Mitropolia Bucureștilor, 1826, are 189 foi.

Este vorba de Exaimeronul cu cele 9 cuvîntări pentru facerea lumii ale Sfîntului Vasile, iar de la Sfîntul Grigorie avem cuvînt pentru Nașterea Domnului, iubirea de săraci, la Sfintele Pași.

17. *Cuvinte pentru oarecare din cele multe ale celui între Sfinți Părintelui nostru Ioan Gură de Aur*, Mitropolia București, 1827, are 194 foi.

18. A celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Gură de Aur. Cuvînt la Tăierea cinstitului cap a cinstitului Prooroc Înainte mergătorul și Botezătorul Ioan. Pentru mesele cele bune și cele rele. Mitropolia București, 1827, are 27 pag. Cartea se încheie cu un cuvînt din Pateric pentru sufletul celor ce mor.

19. Învățătură pe scurt pentru nunți, Mitropolia București, 1827, are 42 pag. Aici se vorbește despre gradele de rudenie.

20. Ale prea fericitului Teodorit Episcopul Cirului, Cuvinte zece pentru dumnezeiasca pronie, București, 1828, are 268 pag. La sfîrșit se tratează despre învierea morților, înomenirea Mîntuitorului etc.

21. Pateric ce cuprinde întru sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrîni, Mitropolia București, 1828, are 164 foi.

22. Ale lui Iosif Monahul, Cuvinte 22 pentru purcederea Sfîntului Duh, Episcopia Buzău, 1832, are 459 pag.

23. A lui Fotie patriarhul Constantinopolului, Epistola de obște către scaunele arhierești ale Răsăritului și două cuvinte doveditoare pentru purcederea Sfîntului Duh ale Sfîntului Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului, Episcopia Buzău, 1832, are 252 pag.

24. Cartea ce se numește învățătură pentru împărțirea de grîu a Sfîntului Ioan Gură de Aur, 1833, are 489 pag.

25. Cartea ce se numește Puțul Sfîntului Ioan Gură de Aur [15]. În această lucrare se mai adaugă încă vreo 15 cărți ce s-au tipărit cu binecuvîntarea Mitropolitului Grigorie, care se încheie cu viețile

15. Prof. C. V. Tomescu, *Puține cuvinte...*, p. 327-323.

sfinților, tipărite la Mănăstirea Căldărușani, 1835—1836, în 12 volume.

Un merit deosebit îi revine Mitropolitului Grigorie pentru tipărirea Noului Testament pentru Bulgari în limba bulgară. Iată ce spune în predoslovia acestui Testament; scrisă de Petru Sapunov: „Fiți cu adevărat urmașii prea sfinției sale Domnului Grigorie, Mitropolitul Ungrovlahiei care nu numai tiparul a dăruit, ci și ajutor bănesc, căruia toată Bulgaria e datoare să-i mulțumească“ [16].

Dar pe lîngă preocupările lui cărturărești, Mitropolitul Grigorie n-a neglijat și pe cea gospodărească. Întors din surghiun unde a stat vreo patru ani și jumătate, a început a se îngriji de înnoirea bisericii Mitropoliei, ceea ce însă n-a reușit să termine.

La 22 spre 23 iunie 1834, Mitropolitul Grigorie a trecut la cele veșnice. Era în vîrstă de 69 de ani și păstorise biserica 11 ani, cinci luni și 11 zile dintre care patru ani și jumătate în surghiun. A fost înmormîntat lîngă zidul bisericii Mitropoliei.

Dascăl de mare prestigiu, Mitropolitul Grigorie s-a afirmat ca un mare traducător de cărți, nume ce onorează Biserica Ortodoxă Română. Viața, pentru Mitropolitul Grigorie, a fost un principiu de evaluare a culturii, a teologiei și a bunei organizări bisericești. Traducerile sale au îmbogățit literatura teologică română prin scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii.

Arhim Mitrofan BĂLTUȚĂ

---

16. Pr. Paroschi V. Angelescu, *Noul Testament Bulgar* „B.O.R.“, 1934, nr. 5-6, are 307 pagini.

Însemnări

SCHIMONAHIILE EUPRAXIA VÎRNAV ŞI SAFTA BRÎNCOVEANU LA BISERICA „SFÎNTUL NICOLAE“ DIN LITENI, JUDEŢUL SUCEAVA

Sfintele noastre biserici și mănăstiri au primit un prețios sprijin atît din partea ctitorilor, cît și prin înalta apreciere a distinșilor oaspeți, specialiști în domeniul artelor și culturii, precum și prin grija deosebită a numeroși miluitori și binefăcători. Între acești ocrotitori ai sfintelor locașuri sînt într-adevăr și mulți credincioși evlavioși, însă și anumiți dregători milostivi, precum și unele personalități bisericești: vlădici și preoți, ieromonahi și monahii, care au oferit valoroase ajutoare la unele biserici de mir. Deci fiecare la rîndul său s-a străduit să sprijine după evlavia, dar și după posibilităţile materiale de care dispunea; desigur, toți doreau să ajute locașurile sfinte.

Se cunosc astfel diferite cazuri, cînd anumiți voievozi, dar și unii dregători, precum și tot mai mulți credincioși zeloși au sprijinit unele schituri și mănăstiri ; apoi, la rîndul lor există și ieromonahi sau monahii, cît și unele schimonahii care au acordat un valoros sprijin anumitor biserici de enorie [1], fapt constatat și din observarea și studiul minuțios al diferitelor obiecte de cult mai vechi care se păstrează, avînd adesea interesante inscripții, precum și unele importante însemnări. Toate acestea ne dovedesc un adevăr pe care nu-l poate contesta nimeni, iar fapta bună trebuie în mod continuu să fie scoasă la lumină, pentru a fi cunoscută și apreciată la reala sa valoare.

Astfel, în secolul al XIX-lea, acea veche biserică cu hramul „Sfîntul Ierarh Nicolae“, din Liteni [2], plasa Șomuzul din fostul ținut Suceava, a pri-

---

1. Lucrarea constituie o încercare de a completa unele strădanii cuprinse în cele două articole publicate, avînd aceeași tematică :

a) *„Sprijinul acordat de Mănăstirea Vorona unor biserici de mir“*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, LXII (1986), nr. 3-4, p. 255-258 și b) *„Ultima ctitorie a schimonahiei Safta Brîncoveanu“*, în „M.M.S.“, LXIII (1987), nr. 3, p. 110.

2. Satul de reședință al acestei comune rurale este într-adevăr o așezare străveche, ce mai păstrează unele vestigii ale unei cetăți dacice. Obîrșia limbii noastre românești se ilustrează și aici prin unele nume de familie ce sînt des întîlnite, ca de pildă: Iurea, Roșca, Oprea ș. a.

Localitatea aceasta fiind la distanță de cca. 30 km față de orașele Suceava, Fălticeni și Botoșani, sau la 40 km spre nord de Pașcani, în trecut fusese un adevărat tîrgușor, avînd și gimnaziu, alături de cel numit „Alecu Donici“ din Fălticeni (din fostul județ Baia), gimnaziu înființat în anul 1922, de către venerabilul preot Constantin Roșescu, fost consilier la Sfînta Mitropolie din Iași, care fusese director și profesor predînd limba latină. Gimnaziul acesta a funcționat pînă în 1945, avînd unii absolvenți de elită, amintind pe Dl. prof. dr. Jan Livescu, fost rector la Universitatea din București. Neavînd local propriu această școală a fost găzduită în clădirea unui vechi han, dar și la conacul lui Vîrnav Liteanu.

Aici poposeau în vechime niște negustători lituanieni, fapt confirmat și de Acad. prof. Iorgu Iordan: „Liteanu: litean 1. „locuitor din Lituania“; (...) sau .și) nume topic Liteni“ (Dicționar al numelor de familie românești. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 281).

In anul 1865 s-a desprins o mică parte din locuitorii de aici, fiind împroprietăriți în județul Iași, în comuna Belcești, unde apare un nou sat, dar cu același nume. Mai întîlnim tot în județul Suceava satul Liteni din comuna Moara; însă și localitatea Liteni, din județul Cluj.

mit în dar unele obiecte de cult deosebite, ce au fost lăsate de către două distinse monahii, devenite schimonahii, și anume: Eupraxia Vîrnav din partea locului, dar și cunoscuta Safta Brîncoveanu de la Mănăstirea Varatic. Ambele fac parte din vechi și renumite familii românești[3], ale unor dregători vestiți, care au căutat mereu să cunoască viața zbuciumată a poporului nostru, aspirațiile sale înaintate, și continua luptă pentru prosperitate materială și spirituală.

Datorită înaltelor calități morale de care dădeau dovadă cu prisosință, prin grija deosebită ce nutreau, dar și după realele posibilități de care doar dînsele dispuneau atunci, fiecare a sprijinit în mod deosebit desigur și mănăstirea unde se nevoia și avusese metania, de pildă Mănăstirea Varatic, județul Neamț, dar și această sfîntă biserică[4] de enorie de pe plaiurile sucevene, de legendă și glorii.

Aici, la confluența rîurilor Suceava și Siretul, deosebit de plăcute locuri colindate, dar și prezentate în unele evocări de Mihail Sadoveanu în romanul istoric „Nicoară Potcoavă", cu ape cristaline și lunci înverzite, apoi vechea curte a boierului Vîrnav-Liteanu[5] și pădurica numită „Poiana Ur-

---

3. Denumirea familiei VÎRNAV provine din limba greacă. „Vîrnav: gr. Varnava" (Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 487). Un Varnava a cumpărat o parte din satul Săcuieni, județul Neamț, iar fiul său, Ieremia Vîrnav diac († 1651), este strămoșul medicului Dr. Constantin V. Vîrnav (1806—1877) și al fratelui acestuia, protosinghelul Sofronie Vîrnav (1813—1868); ambii și-au făcut studiile la Paris. „Familia Vîrnav, veche și foarte numeroasă, are un arbore de familie începînd de prin 1631, alcătuit din vechime. O copie datează din anul 1868, fiind scrisă de Ghedeon Vîrnav, numit în mirenie „Iordachi fon Vîrnav" (Cf. Artur Gorovei, Monografia orașului Botoșani, Fălticeni, 1926, p. 142. Vezi și p. 143-153). Sofronie Vîrnav apare în fruntea listei tinerilor care cotizează pentru sprijinirea „Societății Studenților Români", la Paris, în anul 1845, și avînd suma cea mai importantă este ales casier, fiind un înfocat luptător pentru Unirea Principatelor (Vezi Dr. Antonie Plămădeală, Episcopul Buzăului, *Dascăli de cuget și simțire românească*, București, 1981, p. 349-365).

Deși Artur Gorovei afirmă despre întîiul cunoscut din această familie, „Ierimia, ot Cernești, diac în 1621, cel care au venit de la Varna, din Bulgaria și au fost ginere al hatmanului Dinga" (p. 143), însă familia este veche, iar numele de obîrșie grecească, avînd descendenți de seamă: fie monahul Sofronie, dar și vărul primar al acestuia, marele vornic Iorgu (Gheorghe) Vîrnav-Liteanu fost candidat la domnia Țării Moldovei, în anul 1859; iar fiul acestuia numit tot Iorgu Vîrnav-Liteanu fusese ministru plenipotențiar la Berlin († 1905), dar și ctitori ajutători ai bisericii din comuna Liteni-Suceava.

4. În vechime au existat pe aceste locuri două bisericuțe de lemn: una în cartierul „Humăria", vatră străveche de sat, către nord, fiind atunci pe locul numit „deasupra velniței", (există și „Lutăria" din timpul Dacilor); iar cealaltă biserică fusese către sud „la Izvoraș", ambele fiind arse de tătari la ultima năvălire de la 1758. Proprietarul moșiei satului, Teodor Vîrnav ban și soția sa Safta, născută Lascăr va clădi mai întîi o nouă biserică de lemn, dar în centrul actualei comune, lîngă conac, iar la 1782 fondă din piatră și cărămidă actualul sfînt locaș care dăinuiește și în zilele noastre. A fost renovată în anul 1874 de către nepotul de fiu Gheorghe (Iorgu) Vîrnav vornic, soră-sa Eupraxia monahia și soția sa Anastasia, născută Roseti; apoi în anul 1913 sub preot Vasile Tit, continuat de distinsul preot C. Roșescu.

5. Liteanu derivă de la Liteni cu sufixul toponimic — eanu. Datorită importanței deosebite a moșiei satului și unii proprietari și-au adăugat acest nume: Enachi Vîrnav-Liteanu ban, apoi fiul Gheorghe (zis Iorgu) Vîrnav-Liteanu, dar și fiul acestuia „Iorgu de la Liteni" († 1905). Acesta din urmă fiind ministru la Berlin va aduce și înălța monumentul în memoria mamei sale Nastasia.

Și Brîncoveanu derivă de la nume topic Brîncoveni, toponimul fiind anterior antroponimului (Cf. Iorgu Iordan, *op. cit*, p. 80).

sului", cu acel renumit șipot cunoscut sub numele de „Izvorul tămăduirii"; apoi și anumite locuri umbroase, unde adesea ţineau soboare vînătorii și pescarii, ori răzeșii, acei vajnici apărători ai acestor vetre străbune...; fapte și plaiuri ce ne amintesc nostalgic, așa cum a fost odinioară... În aceste duioase momente de răgaz, ne podidesc lacrimi de bucurie, dar uneori și de amărăciune, cînd ne gîndim profund la toate cele petrecute în scurgerea vremii, de atîtea veacuri!... Ne resemnăm apoi, pătrunși de plăcuți fiori de sfială și de recunoștinţă faţă de toţi aceia care au existat cîndva; dar se și păstrează acea plăcută aromă a trecutului prin acele tot mai puternice urme alese ce exprimă atît de viu „culoarea locală", prin deslușirea unor însemnate inscripţii ce sînt încrustate pe diferite obiecte de cult, precum și interesantele însemnări lăsate odată cu multe și valoroase cărţi bisericești, ce sînt deosebit de frumos legate în piele; însă toate sînt și bine păstrate: fie Proloage și Mineie, ori volume cuprinzînd „Vieţile Sfinţilor". Aceste preţioase cărţi au fost cunoscute și mult apreciate, fiind urmărite, dar în bună parte și urmate...; într-adevăr fiind citite cu tîlc adesea „la cazanii"...; apoi și-n taină în cerdac sau prin iatac...; iar, către amurgul vieţii, această întreagă colecţie de interesante cărţi, pline de atîtea comori de înţelepciune, ilustrate și prin atît de interesante pilde vii de vieţi, deci acel întreg tezaur s-a lăsat aici, la „Casa Domnului", pe veci...

Deși despre popasul făcut de către aceste cucernice schimonahii la sfînta biserica aceasta nu avem decît sumare date, însă toate sînt bine conturate și putem zice că sînt chiar suficiente, întrucît se reliefează opţiunea lor puternică pentru cultură, pentru aprofundarea anumitor cunoștinţe, în special despre diferite, însă și alese vieţi ale sfinţilor; despre rostul deosebit al petrecerii vieţii noastre într-un mod cu totul superior, în spirit altruist, contribuind din plin și pe deplin la dezmorţirea și prosperitatea întregii colectivităţi, la împlinirea menirii rostului social atît de înalt al fiinţei umane, ambele fiind un strălucit exemplu pozitiv. Deci ele s-au călăuzit în viaţă, servindu-se continuu de asemenea cărţi deosebit de valoroase și utile, apoi pe toate le-au încredinţat acestei biserici de enorie. Cîtă simţire aleasă și ce înaltă preţuire faţă de biserica strămoșească, faţă de naţia română...! Se vede bine că se cunoaște de către fiecare și trebuinţele Bisericii noastre, din înseși strînsele relaţii spirituale ce le aveau și cu ctitorii ajutători, dar și cu sfinţiţii slujitori și duhovnici, precum și cu credincioșii. Aceasta rezultă cu prisosinţă și din desele însemnări însoţite de semnătura schimonahiei Eupraxia Vârnav, fapte care ne servesc drept vie mărturie despre bogata cultură, dar și mărinimia acesteia; lucru similar cu preocupările celeilalte schimonahii, Safta Brîncoveanu, deoarece fiecare la rîndul său se străduise și miluise atîtea sfinte biserici și mănăstiri...

Considerăm necesar să ne servim de o simplă schemă, pentru a putea ilustra mai bine și a reda în mod cuprinzător, însă în ordine cronologică, prezentînd astfel cărţile de cult ortodox care fuseseră lăsate între anii 1819 și 1856 de prea cuvioșia sa Eupraxia schimonahia.

Nr. crt.	Denumirea cărţii și luna	Locul și anul tipăririi		Data ce însoţește semnătura, Observaţii
1.	Chiriacodromion	M-rea Neamţ	1811	1819 febr. 15
2.	Vieţile sfinţilor, august	„	1815	1824 ghenar 5 (pe copertă e încrustat numele: „Ilarie duhovnic și iconom"
3.	Vieţile sfinţilor	M-rea Neamţ	1813	1824 febr. 5 „Ilarie duhovnic"
4.	„ „ nov.	„	1811	1830
5.	„ „ ian.	„	1812	1835 iulie 28
6.	„ „ mai	„	1813	1838 febr. 18
7.	„ „ febr.	„	1812	1838 oct. 18
8.	„ „ oct.	„	1809	1852
9.	Prolog (martie-mai)	„	1855	1856 sept. 16

Deși în prezent se constată lipsa unor volume din colecție, însă pe bună dreptate se bănuiește că și acelea, deci toate fuseseră dăruite acestei biserici de către Eupraxia monahia. Apoi, un fapt deosebit de important și semnificativ îl constituie inscripția imprimată pe coperta celor două volume din „Viețile Sfinților" pe lunile iunie și august, lucrări tipărite la Mănăstirea Neamț în anii 1813 și respectiv 1815, deoarece pe întîia copertă de piele bine păstrată au încrustate numele inițial al fostului proprietar: „Elarie duhovnic", dar și „Ilarie duhovnic și iconom". Se vede ca și acest cuvios duhovnic fiind în etate, lăsase atunci asemenea cărți acestei distinse monahii, care la rîndul său și dînsa le va dărui acestei biserici; dar între toate acestea se înțelege totodată că se aflau multe cărți personale ce au avut aceeași soartă, intrînd astfel toate în inventarul bisericii. De aici rezultă preocuparea, cît și prestigiul schimonahiei Eupraxia Vărnav în cadrul obștii unde se nevoise făcînd ascultare, dar și grija deosebită față de biserica de enorie fondată de către bunicii săi: Teodor Vârnav ban și Safta, din anul 1782, apoi renovată fiind chiar de ea împreună cu vornicul Gheorghe (Iorgu) Vîrnav, fratele său și Anastasia, soția acestuia, lăsînd unele obiecte de cult de mare valoare artistică și documentară. Astfel întîlnim icoana Maicii Domnului cu Pruncul, îmbrăcată cu foiță de aur, avînd dimensiunile: 30 × 27 cm, care poartă pe verso propria însemnare făcută pe pînză: „La casa Liteni a Eupraxiei Vîrnav schimonahie, (...) 1854".

Numele acestei distinse schimonahii îl mai întîlnim înregistrat și pe pomelnicele de lemn ale ctitorilor de la trei biserici din comuna Liteni (la Corni, Rotunda și Liteni), unde lăsase și unele odoare bisericești, folosindu-se fie numele ei în întregime, dar uneori numai inițialele: „E. V. 1841", (pe Sfîntul Potir al bisericii „Sfîntul Nicolae" din Liteni; apoi: „E. V. 1844 satu Cornii" (pe steluța de la biserica înființată atunci, din acel cătun). Asemeni și pe Sfîntul Disc, se poate citi inscripția clară: „Satu Cornii, Eupraxia Vârnav, 1874". La bisericile din cele trei sate amintite se păstrează pomelnice identice ale ctitorilor ce datează din anul 1861.

Mai mult decît atît, schimonahia Eupraxia apare înregistrată pe primele locuri în unele documente din timpul ei. Astfel, la Mănăstirea Vorona, la „catedrală" (biserica cu hramul „Nașterea Maicii Domnului"), pe peretele de nord, în partea finală a plăcii de marmură cu dimensiunile 80 × 140 cm, putem citi: „(...) iar la anul 1869 dumnealor vornicu Iorgu (Gheorghe) Vîrnav Liteanu cu sora dumisale schimonahia Eupraxia Vîrnav și soția sa Anastasia au acoperit această biserică cu tinichea, și tot cu a lor cheltuială au zugrăvit și înlăuntru, precum și au îmbrăcat icoana Sfîntul Nicolae cu argint, (...) în anul 1870 ghenarie 14".

Considerația de care se bucură Eupraxia monahia se constată și din acel document imprimat intitulat: „Sinodicul sfintei biserici din satul Liteni", făcut din ordinul mitropolitului Calinic Miclescu, la Iași, în anul 1874, completat de protoiereul V. Creangă de la Fălticeni, unde ctitorii aflați atunci în viață sînt astfel înregistrați: 1. Eupraxia schimonahia Vîrnav, 2. Anastasia Vîrnav, 3. Gheorghe Vîrnav, 4. Alexandru Vîrnav[6]; apoi morți: Toader Vîrnav, Safta soția lui.

Chipul cuvios al Eupraxiei Vîrnav se oglindește în întreaga sa strădanie, alături de prea buna sa prietenă schimonahia Safta Brîncoveanu (fiică a marelui logofăt din Iași, Teodor Balș, fost locțiitor domnesc (caimacam), și candidat la domnia Țării Moldovei, înscris al patrulea pe listă, unde era înregistrat și vornicul Gh. Vîrnav Liteanu, fratele Eupraxiei. După moartea soțului său, marele ban Grigorie Brîncoveanu, băneasa Elisabeta (în același nume cu mama sa), se retrage la Mănăstirea Varatic, ajungînd schimonahie se va numi de-acum Safta Brîncoveanu. Interesante sînt tablourile de fami-

---

6. Alecu Vîrnav a fost căsătorit cu Elena Negri (născută în 1813, însă divorțată în 1843). Poetul V. Alecsandri o cunoscuse în anul 1840, la moșia cumnatului ei, Vasile Rosetti-Pribeagul și îi produse o impresie extraordinară. Ea a inspirat ciclul de poezii „Lăcrămioare" încununat cu celebra „Steluța", creația „bardului de la Mircești". Se stinge la 4 mai 1847, la Pera, în Italia (Cf. Negri, de Prof. univ. Emil Boldan, „Magazin istoric", XIX 1985, nr. 11 (224), p. 13).

lie de mărime naturală, însă viu colorate de pe peretele de vest al pronaosului la catedrala Domnița Bălașa din Capitală, executate în anul 1885 de pictorii vienezi Kott și Rikolski, zugrăvind în stilul neo-renașterii două generații aflate față-n față: băneasa Elisabeta Gr. Brîncoveanu și soțul, dar și voievodul martir Constantin Basarab Brîncoveanu și Marica Doamna, unice în felul lor.

Impresionant este și monumentul de bronz al tinerei domnițe Elisabeta (Safta), situat în preajma Sfîntului Altar la biserica „mare" de la Mănăstirea Varatic, din anul 1935, realizat de sculptorul I. Jalea. Aici apar în altorelief două scene deosebite: 1. Călugărirea tinerei domnițe de către un duhovnic; și 2. Safta înmînează stareței un document care amintește de daniile ei.

Alături de biserica „Adormirea", la această vestită mănăstire de maici, în clădirea destinată amenajării unui muzeu de artă bisericească impresionant, se păstrează multe odoare și diferite obiecte de cult lucrate cu migală de ea, precum și un portret, pictură în ulei pe pînză al smeritei schimonahii Safta Brîncoveanu. Iată doar cîteva scene distincte din acea epocă, cînd o domniță pleacă din Iași la București, însoțindu-se cu ultimul descendent al Brîncovenilor, locuind în palatul de la Mogoșoaia; apoi îndoliată vine pentru puțin timp la Iași, însă restul vieții sale îl va petrece la Mănăstirea Varatic, făcînd multe și importante danii la diferite biserici și mănăstiri. Deosebit de importante și numeroase sînt ctitoriile sale precum cea de a treia biserică ce fusese în preajma catedralei Domnița Balașa din București (între anii 1832 și 1842). Tot ea este și fondatoarea Spitalului Brîncovenesc (la 1835)[7]; apoi, chiar în același an o întîlnim în Moldova, lăsînd o importantă sumă de bani la Mănăstirea Vorona, județul Botoșani, unde va dărui și clopotul cel mare, de 900 kg, în anul 1840. Apoi, la mănăstirile nemțene: Varatic unde la 1841 e trecută între ctitori, la Agapia în 1847 lasă sfinte vase liturgice, dar și la Mănăstirea Secu. În 1849 pune piatra fundamentală a bisericii de mir de la Oneaga, județul Botoșani, însă o va zidi în ultimul an al vieții sale (din 1856 și pînă la 11 august 1857, cînd ea a încetat din viață). În acel timp poposise și în comuna Liteni, județul Suceava, unde va dărui bisericii cele 12 volume, ce ilustrează atîtea pilde vii de vieți, din Mineie ce reprezintă o valoare covîrșitoare, tocmai prin faptul că se completează acele cărți ce fuseseră încredințate aceleiași biserici de către Eupraxia Vîrnav schimonahia, ambele călugărițe prețuind mult, dar și desăvîrșind cele două fațete ale rolului important al cărții: instructiv și educativ, prin deosebita sa valoare etică și documentară.

Făcînd un scurt popas aici, pe valea rîului Siret, chiar la confluența sa cu Suceava, urcăm „dealul Curții" și îndată pătrundem în pridvorul acestei vechi biserici de enorie, avînd în față un impresionant portret al schimonahiei Safta Brîncoveanu și imaginea color a Mănăstirii Varatic, iar alături e biblioteca unde se disting cele 12 Mineie, tipărite între anii 1845 și 1847, la Mănăstirea Neamț, cărți prea frumos legate în piele și bine păstrate, dar pe cotorul coperților acestor volume se deslușesc literele majuscule aurite și

---

7. Se recomandă a se vedea și reciti unele interesante pasaje scrise de C. Gane, „Trecute vieți de doamne și domnițe", ed. Junimea, vol. III, Iași, 1973, p. 322-326. De asemeni și paharnicul Constantin Sion cu lucrarea sa „Arhondologia Moldovei", București, 1973, avînd unele „note" de Prof. Ștefan Sorin Gorovei.

La 25 septembrie 1865, schimonahia Eupraxia Vîrnav fusese împuternicită să execute testamentul încredințat ei de Safta Brîncoveanu, care prevedea înființarea unui spital la Mănăstirea Varatic; însă acesta nu s-a mai făcut deoarece moșiile danii fuseseră expropriate.

De aici rezultă și strînsele relații ce au existat între aceste distinse schimonahii; apoi Safta B. poposește la Liteni după anul 1847, tocmai datorită amicei sale prea bună și ea Eupraxia Vîrnav. Iată două familii românești cu plăcută rezonanță și însemnătate istorică: Brîncoveanu, născută Bals, și Vîrnav, alături pururea de: Eupraxia și Safta ce au împodobit biserica de la Liteni cu anumite cărți din „Viețile Sfinților", dar și a lor viață petrecută cu sfințenie. Două monahii care au dăruit unei biserici de mir și lumina cărții, dar au picurat totodată și din căldura luminii sufletelor lor.

un anumit nume cunoscut: „SCHIMO. SAFTA BRÎNCO." și atîta tăcere..., deosebita sa valoare etică și documentară.

Ambele schimonahii avînd o aleasă creștere din familie, s-au desăvîrșit prin intensa muncă intelectuală, lăsînd atîtea obiecte de valoare și multe danii, dar și valoroase cărți cu vieți de sfinți, contribuind din plin la ridicarea continuă a neamului nostru românesc, dovedind înaltele calități morale ale poporului, lupta, jertfa și vigoarea sa.

Cele două foste surori de mănăstire au coborît din alese familii românești, Vîrnav și Balș-Brîncoveanu, dar au izbutit deopotrivă atît prin cultura dobîndită, cît și prin însăși viața pilduitoare să rămînă vii în memoria tuturor acelora care prețuiesc înaltele calități etice ale poporului român. Cele două minți luminate s-au străduit pentru luminarea poporului prin cărți bisericești, ce ilustrează atît de vii și de luminoase vieți de sfinți. Ele se identifică în preocupări, prin munca cu patos și dăruire, asemănîndu-se întocmai „ca două picături de apă"; însă dîra luminoasă a înțelepciunii și strădaniei lor va rămîne pururi vie și tot mai adînc imprimată în memoria contemporanilor și a tuturor urmașilor noștri, dar și în istoria Bisericii românești strămoșești.

Pr. D. MIHĂILESCU

150 DE ANI DE LA ZIDIREA ȘI SFINȚIREA BISERICII DIN POIENI, JUDEȚUL IAȘI

În luna mai anul acesta se împlinește un veac și jumătate de la zidirea și sfințirea bisericii, monument istoric, din parohia Poeni.

Catagrafia de stare a bisericilor și a slujitorilor bisericești în „ținutul Eșii" pe anul 1841, aflată la arhivele statului Iași, arată următoarele: „Biserica din satul Poeni au început a se zidi de cărămidă la anul 1839 și s-au finitu la anul 1842, cînd s-au și sfințitu de Prea Sfinția Sa Arhiereul Meletie Stavropoleosu pronumit Burdujanu, cu binecuvîntarea fericitului întru amintire Mitropolitul Veniamin Costachi. Biserica sau fundatu și împodobitu cu veșminte, cărți, icoane și toate cele necesare de fericiții ctitori Alecu Balș și soția sa principesa Elena, născută Ioniță Sturdza". Se păstrează și astăzi un felon, un stihar diaconesc și acoperămîntul pentru Sfînta Masă din stofă cu fir de argint din dorința ctitorilor.

Presupunem că sfințirea a avut loc în luna mai — poate chiar în ziua de Sfinții Constantin și Elena, după cum se arată în „Pomelnicul familiei Bălșești" aflat la Proscomidie — „la biserica cu hramul marelui Ierarh Nicolae și sfinții împărați Constantin și Elena, făcut cu cheltuiala Dumnealui marelui vistiernic și cavaler Alexandru Balș pe moșia D-sale Poenile în luna mai 1842". La hramul vechii biserici „de lemn" ctitorul a adăugat și pe sfinții împărați Constantin și Elena.

La acest sfînt locaș au slujit — potrivit cercetării Catagrafiei din Arhivele Statului Iași, precum și arhivelor Sfintei Mitropolii și ale parohiei Poeni, următorii preoți și dascăli: „Preotul Gavriil de 36 ani, împreună cu Preotul Ioan econom de 26 ani, care semnează sinodicul ca paroh, păstoresc între anii 1841 și 1875, avînd cîntăreți: „dascălul Teodor 30 ani și dascălul Alecu 26 ani. Purtarea preoților bună și a primului dascăl, ultimul neascultător". Urmează apoi preotul „Anton Corbu din 1875 pînă la 1894, în 12 ianuarie" cînd îi succede preotul „Mihai Bombea seminar gr. II", avînd cîntăreți pe „Vasile Mihailescu, tot cu seminar gr. II și Zamfir Popa cu carte bisericească" și păstorește pînă în 1906, cînd trece la Domnul. Se transferă „de la parohia Cozia preotul Gheorghe Gheorghiu" și păstorește pînă în 1924. Sub conducerea sa se fac reparații exterioare și interioare, se restaurează catapeteasma de către pictorul Octav Băncilă, care întocmește și devizul de

pictare a bisericii în anul 1911. A avut cîntăreți pe „Ion Alexa cu școală“ și „Pantel Giurgiu practicant“.

Din 1924 pînă în 1927 urmează la parohie trei monahi și anume: „Ieromonahul Gavril Apetrei“ în anul 1925, avînd cîntăreți pe „C. Gheorghiu 5 clase seminar gr. II și Ion Grunzu“ practicant. „Protosinghelul Glicherie Lupu“ conduce parohia în anul 1926, după care urmează „Arhimandritul Dionisie Tanasov“ pînă la 1 mai 1927, avînd aceiași cîntăreți. În timpul păstoriei sale se cumpără o Sfîntă Evanghelie — literă chirilică — cu însemnarea făcută de el, a donatorilor. De la 1 mai 1927 pînă în noiembrie 1927 suplinește parohia Preotul Gheorghe Chirica de la parohia Schitu Duca, care înzestrează biserica cu un rînd de veșminte din contribuția sa și a enoriașilor. Urmează de la 25 noiembrie 1927 pînă la 1 noiembrie 1933 preotul Gheorghe Ștefănescu seminar gr. II și care se transferă la parohia Tomești. Este urmat de preotul Dumitru Popovici, licențiat în Teologie, la 1 noiembrie 1933 pînă la 1 octombrie 1933. În timpul păstoririi sale se începe construcția actualei case parohiale, în locul celei vechi, ajutat de cîntăreți Alexa și Grunzu și de epitropul Gheorghe N. Păvăloi. Urmează la conducerea parohiei preotul Vespasian Negoiță, licențiat, de la 1 noiembrie 1933 pînă la 1 aprilie 1942, cînd se transferă la parohia Socola. În timpul păstoririi sale se termină casa parohială, ajutat de același personal și enoriași.

De la 1 septembrie 1942 pînă la 1 decembrie 1963 păstorește preotul Anton Cozma, transferat de la parohia Slobozia. În timpul păstoririi sale s-a reparat în 1946 biserica în exterior, iar în 1958 face reparații interioare și exterioare din contribuția enoriașilor, fiind sfințită la 8 septembrie 1963, de protopopul Constantin Andone, cînd i s-a adăugat hramul „Nașterea Maicii Domnului. Enoriașii au donat un rînd de sfinte vase; veșminte, o pereche de cununii și alte obiecte. A avut cîntăreți pe Ion Alexa cu școală și Ion Grunzu practicant. De la 1 decembrie 1963 se transferă reciproc cu preotul Petru Sinescu de la parohia Trifești, care păstorește pînă la 1 mai 1973, cînd se transferă la parohia „Sfîntul Atanasie și Chiril“ din Iași. În timpul său, cu contribuția enoriașilor, se face electrificarea bisericii și a casei parohiale.

De la 1 iulie 1973 pînă la 1 noiembrie 1986, urmează semnatarul prezentei, la îndemnul căruia se acoperă biserica cu tablă galvanizată, iar enoriașii împodobesc biserica cu strane din stejar sculptate, precum și alte îmbunătățiri specificate în registrul de procese verbale ale Consiliului parohial. S-a întocmit și aprobat devizul de pictare a bisericii în viitor. Urmează de la 1 ianuarie tînărul preot Mihai Ciornovaliuc, căruia îi revine conducerea pastorală la un veac și jumătate de la sfințirea acestui sfînt locaș.

La 21 februarie 1988, duminică, P.S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a oficiat o slujbă arhierească, înconjurat de preoții din parohiile vecine, rostind un cuvînt de învățătură despre post, cu îndemnuri la pace și bună înțelegere și păstrare a credinței strămoșești.

Pr. Iorgu CODREANU

Recenzii și note bibliografice

Noul Testament tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către *Simion Ștefan*, Mitropolitul Transilvaniei. Reeditat după 340 ani din inițiativa și purtarea de grijă a Prea Sfințitului *Emilian* Episcop de Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Albei Iuliei, 1988.

Pentru istoria limbii și literaturii române ca și pentru Biserica Ortodoxă Română, anul 1988 s-a înscris cu o mare și prea importantă realizare prin reeditarea, cu caractere latine a Bibliei de la București din anul 1688, la împlinirea a 300 de ani de la apariția ei și a Noului Testament de la Bălgrad din anul 1648, la împlinirea a 340 de ani de la apariție.

Aceste două însemnate reeditări vor rămîne ca un permanent moment de referință pentru ilustrarea strădaniei ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române, precum și a cercetătorilor științifici care au lucrat la realizarea reeditării, în condițiile pe care epoca în care trăim ni le-a pus cu generozitate la îndemînă și vor constitui instrumente de lucru în demonstrarea purității, unității și continuității limbii române prin preluarea de la secolele anterioare a fondului lexical românesc. Din aceste reeditări se va putea cu înlesnire a se savura graiul românesc în frumusețea și parfumul de acum trei secole și mai bine de cînd s-au tipărit aceste „bijuterii" ale limbii noastre românești. S-a completat nu numai un gol dar s-a făcut și un *mare dar* pentru cunoașterea istoriei vechi religioase a Bisericii Ortodoxe Române.

În ceea ce privește *Noul Testament de la Bălgrad*, din anul 1648, ca primă operă imprimată în Transilvania cu întreg Noul Testament, precum și cu suplimente „tipiconale", pentru folosirea pericopelor de la Apostol și Evanghelie peste tot anul, reprezintă cea mai de seamă scriere românească ortodoxă care a cunoscut o răspîndire foarte largă. Este o tipărire izbutită prin limpezimea stilului și prin măiestria limbii. Este de asemenea prima mare sinteză a ceea ce se tradusese și se tipărise la români în domeniul nou-testamentar.

Mitropolitul Simion Ștefan — figură luminoasă de cărturar, modest, dedicat cu toată ființa lui slujirii ridicării culturale a neamului său — a devenit o mîndrie a trecutului nostru istoric. El nu a lucrat singur, ci a fost ajutat și de „preoți cărtulari", iar acțiunea de a tipări — deși sprijinită de principele Transilvaniei, din interese prozelitiste — a știut să o canalizeze spre a nu conține nimic calvin în ea.

„Cuvînt înainte" (p. 7-30), semnat de Prea Sfințitul Emilian Birdaș, prezintă cadrul istoric și spiritual al vieții românești din Transilvania accentuîndu-se — ceea ce de fapt este *Noul Testament de la 1648* — „un giuvaer de limbă literară de largă accesibilitate", apărut în „premieră" chiar și pentru celelalte popoare din sud-estul Europei (p. 16). Ca „realizare de excepție" (p. 21) din punct de vedere al limbii este scos în evidență și inițiatorul ei, Mitropolitul Simion Ștefan „ierarh cărturar și factor de trezire a conștiinței naționale" (p. 19).

La apelul Prea Sfințitului Emilian, de reeditare a *Noului Testament din 1648*, au răspuns — cu studii — personalități remarcabile ale scrisului teologic și literar românesc. Spațiul nu ne permite decît a cita numele și titlul studiilor, după cum urmează: Pr. prof. dr. Nicolae Neaga, *Temeiuri pentru prețuirea Noului Testament (p. 31-40);* Prof. dr. Virgil Cândea, *Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate și cultură (p. 41-56);* Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Simion Ștefan slujitor al Bisericii și poporului român (p. 57-67);* Pr. prof. dr.

Grigorie T. Marcu, *Valoarea isagogică și biblică-teologică a celor 24 de predoslovii (p. 68-76);* Prof. dr. Florica Dumitrescu, *Importanța lingvistică a Noului Testament de la Bălgrad (p. 77-96);* Dr. Eva Mârza-Dr. Iacob Mârza, *Alba Iulia, important centru tipografic românesc, locul apariției Noului Testament (p. 105-107);* Arhim. V. Micle *face transliterarea trimiterilor marginale (p. 602-617). Paginile 618-632 sînt rezervate unui Glosar foarte necesar.*

Prezentarea textului din *Noul Testament de la 1648,* cu litere latine, se extinde pe spațiul de la p. 108 la 580, iar facsimilele textului original sînt de la p. 724 la 903. Alte amănunte ale cuprinsului voluminosului exemplar, cum ar fi : Sinaxarul celor 12 luni cu sfinți și praznice împărătești după toată rînduiala ortodoxă (p. 581-597), Apostolele și Evangheliile (p. 587-595), Antifoanele (p. 595), Prochimene și Aliluiare (p. 596-597), Greșelile (p. 598-599) și date cu rezumate de apreciere a Noului Testament după studiile autorilor citați — rezumate în limbile engleză, franceză și germană (p. 633-723) și Cuprinsul lucrării tot în atîtea limbi (p. 904-907), întregesc imaginea lucrării pe care o prezentăm.

Calitatea deosebită a cărții ca și valoroasa predoslovie către cititori a făcut ca Noul Testament de la 1648 să cunoască o circulație intensă, mai găsindu-se și astăzi exemplare care atestă căutarea și ajungerea pe toate meleagurile locuite de români. Nu conta costul, se plătea cu bani sau în natură. În anul 1649 un exemplar al Noului Testament ajungea 12 florini (la Livadia-Hunedoara), la anul 1656 ajungea la 10 poli (în Țara Românească), la 1784 era plătit cu 15 florini (la Bariu-Hunedoara), ca la anul 1787 să fie plătit cu 28 vonași la Sașa Lupșii. În anul 1706 un exemplar al Noului Testament a fost plătit în natură cu 7 măsuri de grîu și două vase (la Cristur-Hunedoara). Prețul se ridica și din cauza prețuirii cuprinsului ca și a funcționalității Noului Testament care era numit de cumpărători „Ievanghelie" (în 1787 la Sașa Lupșii).

Cine nu a avut prilejul să vadă vreodată un exemplar original și complet al Noului Testament de la Bălgrad din 1648, prin reeditarea efectuată de către Episcopia Ortodoxă a Alba Iuliei — la inițiativa și silința Prea Sfințitului Episcop Emilian Birdaș — constată cu satisfacție că această lucrare a trecutului nostru cultural, pe lîngă marile merite semnalate de toți cei care s-au ocupat de prezentarea ei, are și capitole de mare utilitate tipiconală în rînduiala Bisericii Ortodoxe. Acest ultim aspect ne face să intuim și mai bine de ce a fost așa de mult căutată peste tot în spațiul locuit de români — de o parte și de alta a Carpaților pînă și în Dobrogea — și în lipsă de „Evanghelie" propriu-zisă pe Sfînta Masă a fost folosit acest Nou Testament unde se aflau nu numai Apostolele și Evangheliile în duminicile de peste an, a sfinților de obște, Evangheliile de la utrenia duminicilor, sîmbetele și duminicile Sfîntului Post Mare, Cele 12 Evanghelii ale Sfintelor Patimi (p. 587-595), ci și pe cele la sfințirea untdelemnului cu 7 preoți (p. 597).

Prin reeditarea Noului Testament de la Bălgrad — 1648 în anul 1988, în condiții grafice de excepție, Episcopia Alba Iuliei a reușit să pună la îndemîna și a specialiștilor de istorie a limbii și literaturii române, dar și a oricărui slujitor al Sfîntului Altar ca și a oricărui binecredincios creștin acest „giuvaer" spre încredințare despre jertfa înaintașilor noștri în păstrarea și transmiterea nealterată a limbii românești ca și a cadrului în care este folosită Sfînta Scriptură a Noului Testament la Serviciile divine ale Bisericii Ortodoxe.

S-ar cuveni ca cele două piese reeditate: *Biblia de la 1688* și *Noul Testament de la 1648* să nu lipsească din biblioteca nici unei parohii.

Arhid. prof. Ioan IVAN

Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului, **Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului, importante valori ale patrimoniului țării noastre,** Editura Episcopiei Buzăului, Buzău, 1988, 528 p.

Datorită așezării geografice a Eparhiei Buzăului la curbura Carpaților, într-o regiune unde seismele sînt mai devastatoare ca în orice altă parte a țării, se acreditase ideea că aici activitatea ctitoricească a fost foarte redusă. Dar profesorul Vasile Drăguț, într-un studiu semnificativ intitulat *Tradiții ctitoricești la curbura Carpaților*, ajungea la concluzia că „o analiză statistică a activităților ctitoricești din țările române în secolul al XVI-lea este în măsură să demonstreze un adevăr puțin așteptat, și anume acela că numărul de biserici și mănăstiri înălțate în acest secol pe plaiurile Buzăului este mai mare decît oriunde în altă parte a țării" (*Spiritualitate și istorie la Intorsura Carpaților*, 2, Buzău, 1985, p. 154).

Una din aceste ctitorii a fost și Episcopia Buzăului, înființată la 1500 de voievodul Radu cel Mare, cu reședința în Buzău, regiune unde în munți se văd și astăzi unele așezări rupestre bisericești din secolul al IV-lea, deci unde pulsa o elevată viață spirituală monastică. Noua instituție avea sub jurisdicția sa județele Buzău, Rîmnic și Brăila.

În acest teritoriu, așezat „în calea tuturor răutăților" și a deselor pustiiri ale tătarilor se vehicula ideea că aici ar fi foarte puține ctitorii voievodale, în comparație cu restul Munteniei și al Olteniei, care erau mai ferite de această sălbatică pustiire. Or, tocmai această situație a determinat pe unii voievozi să ridice ctitorii cu scop declarat defensiv, cum nota cronicarul că domnitorul Constantin Brîncoveanu a zidit mănăstirea din Rîmnicu Sărat fiind „în calea oștilor și mai mult a tătarilor" și de aceea „au făcut-o cu tărie, ca multora scăpare și apărare să fie".

Dar, înainte de Constantin Brîncoveanu, domnitorul Vintilă Vodă a construit în secolul al XVI-lea un așezămînt monastic. După opinia unui specialist, „ne aflăm aici în fața unei autentice cetăți, cea mai veche cetate mănăstirească pe care o cunoaștem în Țara Românească" (V. Drăguț, *op. cit.*, p. 155).

Dacă pînă acum se semnalaseră sporadic și rezumativ unele ctitorii voievodale din cuprinsul Eparhiei Buzăului, această lacună a fost recent împlinită de Prea Sfințitul Episcop Epifanie al Buzăului într-un masiv (528 pagini) și elegant volum intitulat *Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului, importante valori ale patrimoniului țării noastre.*

Volumul se deschide cu o prefață intitulată *„Rolul bisericilor și mănăstirilor în trecutul neamului nostru"*, desigur, în primul rînd, cel spiritual-religios pentru credincioși, apoi cel cultural-artistic, menținerea și cultivarea și chiar crearea unui stil autohton în arhitectură, sculptură și pictură în general, ceea ce l-a determinat pe N. Iorga să vorbească despre „Valoarea de artă a bisericilor noastre". Dar ele au avut și un rol social și patriotic, toate aceste aspecte fiind pe larg dezvoltate și bine documentate.

Surprinde, în primul rînd, mulțimea acestor ctitorii : 17 la număr, prezentate în mod sistematic pe județe: Buzău 9, Brăila 1 (dar în trecut la Rîmnicu Sărat) și Vrancea 7.

Prima ctitorie voievodală din județul Buzău este *Episcopia Buzăului*, înființată de Radu cel Mare la 1500. În 72 pagini se înfățișează : Ctitorii și vechimea, Evoluția arhitectonică, Pictura și Starea actuală a bisericii rezidită de Matei Basarab.

Urmează apoi un capitol special: *Reședința episcopală din Buzău*, al cărei palat, zidit de Constantin Brîncoveanu și mutilat ca stil în decursul vremurilor, a fost readus la starea inițială cu foișor, tipic brîncovenesc și o somptuoasă sală de recepții din fosta și grandioasa pivniță, între anii 1981 și 1986, din inițiativa I.P.S. Mitropolit Dr. Antonie al Ardealului — la începerea lucrărilor de restaurare episcop al Buzăului —, și cu osteneala și îndeaproape supraveghere a urmașului său, Episcopul Epifanie.

Cea mai veche ctitorie din acest județ este a lui Ștefan cel Mare din Rîmnicu Sărat, dispărută și, din această cauză, foarte puțin cunoscută azi.

Singura știre documentară despre ea o conține Vechiul letopiseț al Țării Românești, care consemnează

că Ștefan cel Mare „a făcut o sfîntă biserică în Rîmnicu Sărat, hramul ei Prea Cuvioasa Paraschiva". Cînd și de ce, nu se știe. Aceasta a fost refăcută în timpul lui Constantin Brîncoveanu, iar în 1896 s-a hotărît demolarea ei, întrucît, se menționa de specialiști că „nu mai păstrează nici un element de interes arhitectonic sau istoric".

Tot în orașul Rîmnicu-Sărat există o ctitorie a lui Constantin Brîncoveanu, zidită în 1697, împreună cu unchiul său spătarul Mihai Cantacuzino.

Biserica, în ciuda transformărilor neinspirate pe care le-a suferit de-a lungul vremii, rămîne totuși, după cum afirma profesorul V. Drăguț, „un prețios giuvaer de arhitectură, sculptură decorativă și pictură murală".

Portalul, lucrat în piatră de pietrarul Mira, „va fi fost un model de referință pentru cioplitorii din acea vreme, dar nicăieri nu vom găsi întrunite laolaltă atîtea calități".

Pictura este executată în tehnica fresco de către vestitul pictor Pîrvu Mutu, care și-a lăsat autoportretul.

Biserica aceasta inițial a aparținut unei mănăstiri, de aceea ea a avut și clădirile necesare și un palat domnesc, în ruină, descrise, în amănunțime în capitol special.

Doamna Chiajna, văduva domnitorului Mircea Ciobanu, a ridicat *Mănăstirea Cîrnu* din comuna Tega, între anii 1559 și 1568, dar, deși așezămînt domnesc, a avut o tristă odisee, trecînd sub stăpînirea unui uzurpator, Gheorma vel ban al Craiovei o închină Mănăstirii Căldărușani, dar Constantin Brîncoveanu, într-un act din 1696, menționează că „această mănăstire Cîrnul fost-au domnesc mai dinainte vreme, a doamnei Mircioaiei, făcută de ei". Aici a pulsat o elevată viață spirituală care a avut o puternică influență asupra cunoscutului monah Paisie.

Domnitorul *Vlad Vintilă,* buzoian de origine, a zidit la 1532, pe moșia sa, *Menedic,* pe locul unei alte biserici, mănăstirea cu același nume. Aici a fost un important centru cărturăresc, ilustrat printr-o școală, cea mai veche din Țara Românească. Azi, din acest important așezămînt monastic, au rămas cîteva ruini de fundație.

O altă ctitorie voievodală dispărută a fost cea a lui *Mihai Viteazul, Schitul Sfîntul Gheorghe,* de lîngă satul Nucu, ca o compensație pentru distrugerea de către tătari a schiturilor Motnău și Agaton.

Matei Basarab a mai ctitorit și Mănăstirea *Pinu,* în anii 1647—1648. Se cunoaște aceasta din pisania sculptată în piatră — azi la Muzeul Național de istorie din București, care conține cele mai vechi reprezentări ale simbolurilor celor patru evangheliști într-o sculptură cu caracter monumental.

Și din ctitoria *Doamnei Neaga,* nefericita soție a lui Mihnea Turcitul, ridicată la *Aninoasa,* se mai văd azi cîteva fragmente de zidărie. Că e ctitoria ei, de moștenire, și apoi refăcută, o afirma soțul ei la 20 aprilie 1589.

În județul *Brăila,* multe secole raia turcească, nu s-au putut construi biserici, dar, după noua împărțire administrativă, revine la acest județ fosta Mănăstire *Măxineni,* din fostul județ Rîmnicu Sărat, ctitoria lui *Matei Basarab* din 1634, ca un avanpost, eludînd prin această hotărîrea otomanilor de a nu se construi cetăți. Azi se mai văd cîteva ziduri în ruină, mai ales de la biserică.

În județul *Vrancea* sînt semnalate șapte ctitorii voievodale, dintre care 3 în orașul Focșani: vechiul așezămînt monahal, *Sfîntul Ioan Botezătorul,* cu biserică zidită de *Grigore Ghica* în 1661, în prezent restaurată, apoi fosta Mănăstire *Precista,* ridicată de Nicolae Mavrocordat. A fost închinată la Mănăstirea Vatoped și mai tîrziu a devenit metoc al Mănăstirii Mera. Azi e biserică parohială.

O altă ctitorie voievodală este cea a fostei Mănăstiri *Profetul Samoil* a cărei primă biserică a fost construită, din lemn, de către *Constantin Racoviță Cehan,* în prima domnie (1749—1753), iar în a doua (1756—1757) ridică o altă biserică din cărămidă, care există și astăzi.

Modelatura decorativă a fațadei este de inspirație muntenească, deci un semn al procesului de iradiere al arhitecturii din Țara Românească în Moldova.

Fosta biserică a Mănăstirii *Vizantea,* care credem că și-a luat numele de la sat și acesta de la apa Vizăuțului, prin transformare de limbă, era ctitoria lui *Ieremia Movilă,* așa cum atestă pomelnicul.

Azi n-au mai rămas decît cîteva ruini ale temeliei, al cărei plan „nu-și găsește corespondent în alte biserici din Moldova sau Țara Românească".

O altă ctitorie a lui *Matei Basarab* a fost Mănăstirea *Soveja* ridicată aici, în 1645, unde existau așezări muntenești, în semn de împăcare cu Vasile Lupu, care și el ridică în Tîrgoviște o ctitorie. Din tot ce 'a fost în trecut, la actuala biserică doar zidul de la intrare cu portalul de piatră care conține pisania sînt cele inițiale.

Dar cel mai important monument istoric și de arhitectură din acest județ este ctitoria *Cantemireștilor* fosta Mănăstire *Mera,* la 12 km depărtare de Odobești, cu o incintă fortificată cu guri de tragere și drum de strajă flancată la colțuri cu turnuri de pază. Din această cauză a suferit, în cursul vremurilor tulburi, devastări.

Biserica este o clădire de mari dimensiuni „în care arhitectura tradițională moldovenească se interferează cu elemente ale arhitecturii muntenești, într-o fuziune care alcătuiește un monument unitar, impunător și de mare valoare pentru evoluția arhitecturii noastre".

Șirul ctitoriilor voievodale din județul Vrancea se încheie cu biserica din *Domnești,* din comuna Pufești, biserică de reședință, prevăzută inițial cu un tunel de refugiu. Ea a fost începută de *Eustație Dabija,* probabil în 1665, și terminată de urmașul său, *Gheorghe Duca,* întrucît aici era curte domnească, ea rămînînd, după cum sublinia V. Drăguț, „un valoros edificiu, foarte carateristic pentru arhitectura din Moldova, în secolul al XVII-lea" (p. 401).

Dintre toate aceste 17 ctitorii voievodale, o parte din ele se păstrează mai bine: catedrala și reședința episcopală din Buzău, biserica mănăstirii din Rîmnicu Sărat cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", biserica mănăstirii Cîrnu-Pătîrlagele, ambele în județul Buzău, apoi biserica mănăstirii „Sfîntul Ioan Botezătorul", biserica „Precista" și biserica „Profetul Samoilă", toate trei în municipiul Focșani și biserica fostei Mănăstiri Mera din județul Vrancea.

Altele au suferit transformări radicale în structura și forma arhitecturii, rezidite de mai multe ori: Mendic și Soveja.

A treia categorie cuprinde pe cele distruse aproape complet: Sfîntul Gheorghe-Bozioru-Buzău și Măxineni-Brăila, iar a patra grupare cuprinde pe cele la care aproape nu se cunoaște nici locul exact unde au fost: Aninoasa și Pinu. Dar, la toate aceste clasificări autorul face un istoric pe larg, înfățișînd întemeierea și ctitorul, danii și privilegii, personalul monahal, arhitectura în trecut, și, pe larg, starea actuală și unde este cazul se mai adaugă capitolul: Martoră a unor evenimente politice sau culturale.

La cele care dăinuie și azi se face o amplă descriere a arhitecturii și a picturii, demonstrate și prin cele 93 fotografii alb-negru și color și 13 planșe și rezumate în limbile: franceză, engleză, rusă și germană, încît acest volum valoros și ca tehnică grafică, rămîne un prețios *Vade-mecum* al monumentelor voievodale de arhitectură din cuprinsul Eparhiei Buzăului, încheindu-se, în loc de concluzii, cu capitolul *Cinstirea înaintașilor,* autorul înfățișînd opt motive, toate de primă importanță din care transcriem, ca o concluzie:

„În semn de cinstire și cu profundă recunoștință față de vrednicii noștri înaintași, am scris această carte, care are ca scop nu atît o prezentare exhaustivă, monografică, a acestor ctitorii voievodale de pe meleagurile Eparhiei noastre, cît mai ales să atragă atenția asupra importanței lor istorice și artistice pentru trecutul neamului nostru, și îndeosebi, pentru a sublinia datoria noastră, a celor de astăzi, de a le păstra cu strășnicie, de a le restaura și îngriji, pentru ca în felul acesta să le prelungim dăinuirea spre folosul, bucuria și cunoașterea lor de către urmașii noștri".

Ceea ce face cu mult sîrg Prea Sfinția Sa, în această Eparhie.

Pr. Gabriel COCORA

N. Gudea, I. Ghiurco, **Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice,** Oradea, 1988, 274 p. + 16 figuri și planșe.

În ultimele decenii, cercetarea istoriei creștinismului în spațiul carpato-dunăreano-pontic s-a intensificat considerabil, date fiind atît interesul manifestat de un număr din ce în ce mai mare de cercetători, care au abordat teme din acest domeniu, cît, mai ales, importanța aparte a acestui interesant și unic fenomen social și de suprastructură, cu adîncă semnificație și importanță în evoluția procesului de etnogeneză românească.

Însemnătatea aparte pe care creștinismul o prezintă pentru aceste zone ale Europei de sud-est, mai ales în lumina descoperirilor arheologice din ultimii ani (care completează în chip substanțial informațiile privitoare la acest fenomen, contribuind la elucidarea diferitelor sale aspecte particulare sau generale), justifică, desigur, nu numai atenția cu care este astăzi cercetat, ci și importanța pe care o are în procesul de romanizare, ca și la menținerea continuității populației autohtone din teritoriile străvechii Dacii.

Unul dintre cele mai valoroase rezultate ale acestor recente cercetări îl constituie, fără îndoială, lucrarea de curînd apărută, cu sprijinul și înțelegerea exemplară a Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea, eloborată de cercetătorul științific N. Gudea și Pr. I. Ghiurco, privind mărturiile arheologice creștine din teritoriile fostei provincii Dacia Traiană, datînd din perioada secolelor II-VI d. Hr.

Este în parte cunoscut faptul că, în decursul timpului, în legătură cu creștinismul din fostele posesiuni romane de la nordul Dunării de Jos au mai fost elaborate o serie de lucrări, de mai mare sau mai mică întindere, care au valorificat unele descoperiri arheologice sau informații documentare, contribuind într-o mare măsură la mai buna cunoaștere a acestui fenomen de suprastructură, a cărui importanță în procesul de romanizare al populației dacice este astăzi îndeobște recunoscut. Cu toate acestea, pînă în prezent a lipsit o lucrare mai amplă, de sinteză, în care să fie incluse toate descoperirile cunoscute și în care să fie evidențiată importanța fiecăruia în contextul desfășurării și generalizării unui atare fenomen. Această lipsă a fost împlinită de cartea lui N. Gudea și I. Ghiurco, exemplu de abordare completă și competentă a unor aspecte, unele din ele deloc sau incomplet cunoscute altădată.

Structurată în cinci părți distincte, lucrarea își propune în principal să înfățișeze istoria creștinismului din teritoriile fostelor provincii romane de la nordul Dunării de Jos în secolele II-VI d. Hr. bazîndu-se îndeosebi pe numeroasele descoperiri arheologice și numai într-o anumită măsură și pe o serie de informații documentare și, totodată, să sublinieze rolul și însemnătatea noii religii în cadrul romanității din aceste regiuni ale vechii Dacii.

În primul capitol — *Introducere* — autorii prezintă importanța studierii creștinismului timpuriu pentru istoria Daciei Romane, scoțînd în relief însemnătatea noii religii în procesul de romanizare și ca element de legătură, care a contribuit considerabil la menținerea unității daco-romanilor și apoi a vechilor români. Tot aici se prezintă și un istoric al cercetărilor în legătură cu problema creștinismului daco-roman, arătîndu-se că interesul pentru astfel de chestiuni, în general, datează de mai bine de un secol, timp în care s-a abordat o gamă largă de aspecte, nu întodeauna însă și corect lămurite. În acest context, sînt scoase în relief mai ales contribuțiile lui Vasile Pârvan, dar și ale altor cercetători, cu deosebire ale acelora care au investigat teritoriile Transilvaniei și Banatului (C. Daicoviciu, M. Macrea, I. I. Rusu etc.), prin intermediul acestora fiind posibil acum de apreciat mai corect stadiul cunoștințelor privind începuturile creștinismului daco-roman. În legătură cu aceasta, autorii fac, din capul locului constatarea că istoria acestui fenomen social și de suprastructură este încă obscură și că sînt încă aprecieri eronate, chiar hazardate, cu deosebire la originea și felul în care a evoluat noua religie.

De asemenea, în acest capitol sînt prezentate mijloacele de lucru, me-

toda de cercetare și sistemul de etalare adoptat, în vederea elaborării unei lucrări cît mai bine documentată, clară și cît mai completă, autorii ordonînd întregul material arheologic folosit după criterii bine stabilite (cronologic, destinație, importanță etc.).

Capitolul al doilea este destinat comentariului arheologic privind descoperirile creștine, în care autorii prezintă, în principal, caracteristicile tehnice și istorice ale acestora, constatările cu caracter cronologic etc. În felul acesta, sînt luate în discuție pe etape cronologice bine stabilite numărul pieselor și descoperirilor paleocreștine cunoscute, fixîndu-se mai multe grupe după destinație, cum sînt: a) obiecte servind la oficierea serviciului religios (candelabre, vase liturgice din metal, potire euharistice din lut ars, instrumente pentru ștampilat pîinea rituală, opaițe din bronz și lut ars, suporturi pentru opaițe din metal, linguriță euharistice); b) amulete (talismane) sau semne de recunoaștere (pietre de inel cu simboluri gnostice și cu simboluri creștine, inele de metal cu simboluri creștine și inscripții, pandative în formă de cruce, accesorii de îmbrăcăminte, piese gnostice cu caracter funerar etc.); c) monumente vechi române creștine și alte obiecte de uz comun creștine (monumente funerare din piatră, materiale de construcții din lut, diferite vase cu simboluri și inscripții aplicate ulterior producerii lor etc.); d) diferite alte obiecte creștine (teracote simbolice, vase cu reprezentări de pești, amfore cu simboluri creștine, inscripții, monumente cu simboluri creștine, ploscuțe etc.); e) lăcașuri de cult; f) tipare pentru turnat obiecte creștine din metal; g) piese descoperite în așezările și fortificațiile romane și bizantine de pe malul stîng al Dunării (de la vărsarea Tisei pînă la vărsarea Oltului). Alături de acestea, în cuprinsul capitolului interesantă este și localizarea (și gruparea) obiectelor și descoperirilor creștine în aria geografică în care se răspîndesc, aspecte în legătură cu care se emite concluzia că în prima fază (secolele II-III d. H.) creștinismul a fost legat mai ales de populația orientală din mediul urban; în faza a doua (secolele IV-V d. Hr.) descoperirile de acest gen se concentrează în zonele locuite intens de populația romană sau romanizată, aceeași concentrare fiind atestată și în secolul al VI-lea, fapt ce reprezintă un elocvent argument în favoarea continuității.

În același capitol, un aspect interesant îl constituie cronologia descoperirilor și raporturile ei cu etapele de evoluție a creștinismului daco-roman, în general. Una din primele constatări de ordin cronologic este aceea că vestigiile creștine aparținînd intervalului cuprins între secolele IV-VI d. Hr. corespund perfect celor trei perioade de înflorire a statului roman, romano-bizantin și bizantin timpuriu. În continuare sînt discutate principalele caracteristici ale descoperirilor paleocreștine, insistîndu-se asupra proveniență acestora, contextul și locul lor de descoperire, caracterul pieselor, simbolistica, asocierea cu alte vestigii daco-romane sau bizantine, precum și populația sau categoriile sociale care le-au produs sau folosit. Pentru fiecare din aceste aspecte au fost întocmite interesante tabele speciale, extrem de sugestive.

Un important capitol, *al treilea*, este afectat comentariului istoric al descoperirilor creștine, în care se încearcă să se schițeze situația creștinismul în perioada secolelor I-III d. Hr. în general, cauzele apariției și apoi răspîndirea lui în întreg imperiul roman (în pofida faptului că statul nu a fost tolerant cu noua religie etc.). În continuare se explică apariția și răspîndirea creștinismului în Dacia Romană (ca parte integrantă a statului roman), subliniindu-se faptul că fenomenul s-a produs identic aproape ca și în restul lumii romane. În acest cadru se urmărește apoi evoluția noii religii în Dacia în secolele II-III și influențele primite, occidentale pînă în secolul al IV-lea d. Hr. și orientale în perioada secolelor V-VI d. Hr.

Al patrulea capitol este dedicat concluziilor. Într-o manieră succintă dar cît se poate de clară, autorii, pe baza datelor avute la dispoziție, prezintă o serie de constatări, deosebit de interesante care, într-o anumită măsură, pot fi valabile și pentru alte zone ale spațiului carpato-danubiano-pontic.

Astfel, se constată că, în provinciile romane de la nordul Dunării de Jos creștinismul a apărut, ca și în restul imperiului roman, ca un

„fenomen oriental", prin intermediul coloniștilor, negustorilor și militarilor creștini romani, ulterior difuzîndu-se în masă și ca urmare a unor activități misionariste organizate sau întîmplătoare. În urma acestor largi difuzări a noii religii s-au constituit și în Dacia Romană numeroase grupuri și comunități creștine, după cum o dovedesc descoperirile creștine datînd cu începere din secolele II-III d. Hr., atestate în zeci și sute de localități.

Deosebit de importantă este, de asemenea, sublinierea că apariția și răspîndirea creștinismului la nordul Dunării a fost indisolubil legată de procesul de romanizare al populației dacice, noua religia avînd un rol considerabil în desăvîrșirea acestui complex proces. De aceea, dezvoltarea creștinismului nord-dunărean, ulterior retragerii romane, a fost de fapt permanent legată de viața creștină din imperiu, aceste strînse și continui relații contribuind esențial la implantarea aici a modului de viață romană.

Generalizarea în cursul secolului al IV-lea d. Hr., a noii religii în fostele provincii ale statului roman de la nordul Dunării de Jos, a fost în parte și rezultatul oficializării ei în imperiu, astfel că de organizarea bisericească de aici și înflorirea vieții creștine, în general, au putut beneficia și comunitățile religioase daco-romane. Evident, creștinismul nu s-ar fi putut difuza și înrădăcina adînc în regiunile nord-dunărene, nu ar fi putut continua să se manifeste plenar aici, dacă procesul de romanizare nu s-ar fi împlinit și prin continuitatea neîntreruptă de viețuire a numeroaselor elemente etno-lingvistice daco-romane și apoi vechi românești.

Așa cum pe bună dreptate s-a arătat, cu toată izolarea temporară a creștinismului daco-roman, determinată de schimbările social-economice, culturale și politice petrecute pe teritoriul vechii Dacii, ca o consecință directă a marilor migrații ale popoarelor, noua religie și-a păstrat peste veacuri caracterul ei romanic, datorită strînselor relații cu romanitatea sud-dunăreană. Legăturile multiple și continui cu romanitatea tîrzie și romano-bizantină au imprimat creștinismului daco-roman anumite trăsături specifice bizantine, pe care le-a conservat în conținutul său tot timpul primului mileniu d. Hr.

În sfîrșit, *al cincilea capitol* este destinat repertoriului descoperirilor, care sînt prezentate pe categorii principale în funcție de destinație. Obiectele sînt descrise cu toate datele care pot interesa pe specialiști, însoțite de bibliografia necesară.

Un amplu rezumat în limbile germană și engleză, precum și liste bibliografice, generale și speciale, completează în chip necesar și inspirat textul, de asemenea, un indice de nume și unul de localități și locuri se dovedesc a fi deosebit de utile. Pe lîngă aceasta, lucrarea este prevăzută cu o bogată ilustrație care oferă specialiștilor posibilitatea de a aprecia direct varietatea deosebită a pieselor și descoperirilor creștine din această parte a vechii Dacii.

Incontestabil, lucrarea lui N. Gudea și I. Ghiurco reprezintă, pentru istoria creștinismului daco-roman o contribuție remarcabilă și, dincolo de însemnătatea pe care ea o are în chip firesc și pentru restul teritoriului carpato-dunăreano-pontic, ea constituie o valoroasă privire de ansamblu despre apariția, propoveduirea și evoluția noii religii într-o bună parte a teritoriului *Romaniei Orientale*, în perioada secolelor II-VI d. Hr.

Numeroase vestigii creștine pe care cei doi autori le aduc în discuție, înfățișîndu-le cu deosebită acribie, se constituie, neîndoielnic, în convingătoare mărturii a căror semnificație istorică și culturală este cu atît mai evidentă cu cît ele nu pot fi luate în considerare decît în contextul desfășurării procesului de formare a poporului și a limbii române.

Metoda folosită de autori pentru a încadra vestigiile vechi creștine din provinciile dacice romane în ansamblul fenomenului social și de suprastructură specific întregului Imperiu roman, excelenta documentare, judecățile de valoare și constatările prezentate, conferă lucrării o valoare științifică deosebită, înscriind-o ca pe o contribuție perenă la cunoașterea diverselor aspecte referitoare la apariția, răspîndirea și conținutul specific daco-roman al noii religii.

Judecată în contextul procesului de implantare a creștinismului, în general, în spațiul carpato- dunăreano-pontic, cartea lui N. Gudea și

I. Ghiurco reprezintă fără îndoială o temeinică realizare (cu toate unele mici scăpări, de altfel inerente într-o astfel de întreprindere), menită să deschidă calea elaborării unor demult așteptate și necesare monografii, privind începutul și evoluția vieții creștine și în alte teritorii locuite de daco-romani și de români, în felul acesta putînd fi împlinită cercetarea integrală a acestui unic fenomen de suprastructură cu profunde și benefice consecințe în procesul de formare a poporului și limbii române și a stăruinței noastre milenare în vatra străbună.

Dr. Dan. Gh. TEODOR

G. I. Brătianu, **O enigmă și un miracol istoric: poporul român,** ediție îngrijită, prefață, studiu și note de *Stelian Brezeanu*, traducere de *Marina Rădulescu,* București, 1988, 212 p.

Cartea prezentată este o reeditare a lucrării lui G. I. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain, ediția a II-a, Bucarest, 1942.* Ea aparține unui triptic „național" al istoricului român din care mai fac parte: *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești,* București, 1945 (ediție nouă, București, 1980) și *Sfatul domnesc și adunarea stărilor în Principatele Române,* Evry, 1977, apărută postum. Cartea savantului român în această ediție a fost prea puțin cunoscută la vremea sa în străinătate și chiar în propria țară. Monografia lui G. I. Brătianu nu aparține unei singure generații, ea își păstrează și azi actualitatea. În intenția autorului cartea aceasta trebuia să rămînă o simplă recenzie a lucrării lui Ferdinand Lot, fostul său profesor, *Les Invasions barbares et le peuplement de l'Europe,* vol. I, în care istoricul francez trata și problema originii poporului român, raliindu-se adversarilor continuității. Dar recenzia a luat curînd proporțiile unei cărți ce a împrumutat titlul capitolului în care F. Lot trata problema originii românilor: *Une énigme et un miracle historique : le peuple roumain.* Cartea de față este traducerea ultimei versiuni franceze, apărută în 1942. În noua ediție a fost inclus și un studiu al istoricului român. *(Le problème de la continuité daco-romaine. Les nouvelles remarques de M. Ferdinand Lot,* Bucarest, 1944, p. 5-38). Studiul cuprinde „remarcile" lui F. Lot la ediția franceză secundă a cărții lui Brătianu și observațiile acestuia din urmă, care-și întregește și nuanțează unele concluzii ale monografiei. Monografia și studiul formează în acest fel un tot. De aceea studiul a fost inclus în ediția de față a lucrării.

Îngrijitorul ediției de față, Stelian Brezeanu a păstrat textul autorului cu ortografia sa. A renunțat la ilustrația grafică a istoricului, ca și la „Rezumatul cronologic" de la sfîrșitul lucrării, depășite de progresele cercetării postbelice de specialitate. Notele și comentariile lui Stelian Brezeanu se găsesc la sfîrșitul cărții. Ele au rostul de a aduce la zi textul și de a oferi cititorului posibilitatea de a raporta rezultatele investigației savantului român la cîștigurile cercetării științifice din medievistica europeană din cei cincizeci de ani trecuți de la apariția cărții.

Înainte de a prezenta cele șapte capitole ale cărții, Stelian Brezeanu dă cîteva date biografice ale lui G. I. Brătianu, preocupările sale pentru istoria medievală, precum și activitatea lui științifică ce s-a desfășurat pe parcursul a ceva mai mult de două decenii (1927—1950). În ansamblu, pot fi stabilite două etape în activitatea științifică a istoricului, desfășurată în cîmpul istoriei medievale. În primul deceniu (1927—1937), preocupările sale sînt dominate aproape exclusiv de istoria universală. Următorii zece ani (1937—1947) formează decada „națională" din activitatea savantului, în care istoria românească ocupă de departe primul plan în preocupările sale. Pe terenul istoriei naționale Brătianu face dovada acelorași calități din studiile sale de istorie europeană. Istorie națională — istorie regională sînt termenii unui binom ce se constituie într-o relație dialectică în opera lui G. I. Brătianu. Istoria națională, afirma el, trebuie încadrată într-o istorie regională și, pe cît posibil într-una universală, pentru a fi deplin inteligibilă.

În primul capitol al cărții inti-

tulat : *Părerea domnului Lot despre originea poporului român*, autorul arată că acesta a fost obligat să-și definească poziția în ampla controversă care-i opune, de mai bine de un secol, pe partizanii continuității daco-romane partizanilor imigrării. Istoricul francez, după cum se știe, era un adept al teoriei imigrării românilor din sudul Dunării, bazat pe datele furnizate de argumentele de ordin lingvistic care sînt împotriva teoriei continuității.

În capitolul al doilea intitulat : *Teoria imigrării în cîteva lucrări recente*, G. I. Brătianu se referă la cîțiva istorici care se opun ideii continuității daco-române și românești la nordul Dunării și în Carpați, în primele rînduri aflîndu-se, firește, ungurii. G. I. Brătianu se referă în primul rînd la istoricul L. Tamas care în lucrarea sa *Romains et Roumains dans l'histoire de la Dacie Trajane*, rezumă vederile școlii istorice maghiare asupra acestei chestiuni. G. I. Brătianu evidențiază toate contradicțiile ce se desprind din această carte prin argumente științifice de netăgăduit, care dovedesc continuitatea daco-romană și românească la nordul Dunării și în Carpați. Autorul combate, în aceeași manieră și teoriile greșite ale altor istorici străini ca Guillaume de Bubruck, Roger Bacon, Philip Braun, Iacob Bromberg, P. Mutafciev, Keramopoulos. Enigma rămîne, așadar, neelucidată, iar coincidența dintre toate părerile autorizate citate mai sus, care ne obligă să căutăm originea românilor din evul mediu oriunde în afară de România, ne duce la concluzia — paradoxală dar evidentă — că acest popor care nu are istorie, nu are nici origini și nici patrie„".

Capitolul III — *Originile poporului român. Părăsirea Daciei.* Autorul se ocupă în acest capitol de controversa asupra originii românilor pornind de la punctul de plecare, problema cuceririi Daciei de către romani și a părăsirii ei, în anul 271, din ordinul lui Aurelian. El aduce argumente care probează rămînerea marii majorități a populației daco-romane care nu a urmat armata și autoritățile romane, citîndu-l pe N. Iorga care amintește — după opinia unui istoric englez : „Civilizația a dispărut după retragerea legiunilor romane (din Britania), dar neamul a rămas". G. I. Brătianu citează și din alți autori străini care nu pot fi acuzați de părtinire a continuității daco-romane. Dar retragerea din timpul lui Aurelian nu a fost definitivă, deoarece urmașii lui au restabilit capetele de pod de pe malul stîng. Afirmația că după părăsirea Daciei, în 271, s-a întrerupt orice contact între Dacia Traiană, lăsată pe mîna goților, și Daciile Aureliene din Balcani este absolut contrară realității istorice. Legăturile transdanubiene nu au încetat nici după invazia hunilor. Slavii rămași pe teritoriul vechii Dacii au fost asimilați de populația românească. Chiar *Cronica* numită a lui Nestor, scrisă la Kiev pe la anul 1100, afirmă clar că, înainte de năvălirea ungurilor în ultimii ani ai veacului al IX-lea, vlahii îi învinseră pe slavii din Panonia și din regiunile învecinate. Se precizează că au existat permanente legături între urmașii daco-romanilor în secolele al IV-lea pînă în al IX-lea, populații numeroase au traversat Dunărea, de la sud la nord, și de la nord la sud. Acest contact permanent, acest schimb continuu, a generat unitatea poporului român și a limbii sale, precum și poziția sa geografică.

Capitolul IV — *Originile poporului român. Unitatea lingvistică.* În acest capitol G. I. Brătianu examinează problema de ordin lingvistic așa cum apare în lucrările contemporane, autorul explicînd tăcerea izvoarelor, care i-a frapat pe istoricii moderni. El nu ascunde faptul că argumentele de ordin lingvistic sprijină teza imigrării, adoptată de F. Lot. Dar G. I. Brătianu pune de acord datele lingvistice cu cele din izvoarele istorice ajungînd la ideea formării limbii române, primitive în toată regiunea care cuprinde atît vechea Dacie Traiană de la nord de Dunăre, cît și provinciile trace și ilire din Peninsula Balcanică. Dunărea n-a fost niciodată o barieră, contactul dintre populațiile de limbă romanică de pe un mal pe celălalt nu s-a întrerupt total niciodată.

Capitolul V — *Originile poporului român. Etnografie și Geografie.* Autorul încearcă să lămurească în acest capitol izvoarele istorice în legătură cu populația romanică a cărei existență și ale cărei deplasări sînt puse în lumină de cercetările lingvistice. Argumentul acesta

a fost foarte des invocat spre a contesta continuitatea și dăinuirea românilor pe teritoriul lor. El analizează chestiunea separat fiind nevoit să pună obligatoriu problema sensului exact pe care relatările și diversele texte din evul mediu îl atribuie denumirii populațiilor balcanice și danubiene : este vorba de un sens etnic, și atunci sub o anumită denumire trebuie să înțelegem că ar fi vorba de un popor bine determinat, cu limbă proprie și cu trăsături caracteristice, sau este numai un sens geografic, și atunci el se confundă cu etnii diferite care au străbătut o anumită regiune sau au locuit-o ? Acestea le precizează autorul în continuare. Se ajunge la concluzia că existența celor două ramuri ale populației romanice răsăritene, dacoromânii la nord de Dunăre și vlahii în Balcani, și ținînd seama de valurile alternative ale migrărilor, cele periodice — transhumanța turmelor — și cele legate de transmutarea unei întregi populații, este imposibil să nu se ajungă la concluzia fuziunii, din care decurge actuala unitate a limbii române.

Capitolul VI — *Originile poporului român. Datele arheologice.* G. I. Brătianu precizează că originile poporului român și așezarea sa primitivă reprezintă una dintre principalele enigme, aproape insolubilă, din istoria Europei medievale. Partizanii celor două teorii, a continuității și a imigrării, mai discută încă pe marginea ei, interpretînd fiecare în felul său mărturiile izvoarelor istorice. Autorul recomandă folosirea mai completă a datelor arheologice în studierea originilor poporului român, spre a se desprinde elementele noi pe care le pot aduce în soluționarea acestei probleme. Recomandă ca datele arheologice să fie folosite cu prudență, deoarece ele pot întinde multe curse, adesea greu de evitat. Săpăturile arheologice scot la iveală mărturii prețioase, cu condiția să-i ceri arheologiei tot ce-ți poate oferi, dar nu mai mult. Tot în acest capitol G. I. Brătianu se referă și la problema începuturilor creștinismului în Dacia, afirmînd faptul că se găsesc urme epigrafice indiscutabil creștine, începînd din secolul al IV-lea, atît în cetățile de pe malul stîng al Dunării, cît și în Transilvania. Termenii religioși de origine latină, foarte numeroși, care se păstrează și astăzi în limba română, poartă și ei amprenta Imperiului tîrziu dunărean și balcanic din secolul al IV-lea. De aici concluzia că poporul român s-a născut creștin. Referindu-se la limba română se menționează absența renașterii limbii vechilor locuitori ai Daciei, aceasta din cauză că latina îi era categoric superioară, păstrîndu-și superioritatea și în urma cuceririi Daciei. De aceea latina vulgară a învins în Dacia spiritul local, iar unitatea lingvistică a poporului român o dovedește cu prisosință. Totuși, unele urme ale fondului preroman s-au mai păstrat în viața de la țară, în folclor și în tradițiile milenare ale artei țărănești.

Capitolul VII — *Observații asupra istoriei românilor începînd din secolul al XIII-lea.* În prima parte a acestui ultim capitol al cărții, autorul se referă la istoria Bisericii, mai precis la relațiile românilor cu Biserica bulgară. În continuare se ocupă de problema organizării statelor dunărene, criticînd pe F. Lot care a omis, cu bună știință, să menționeze existența unor voievodate la gurile Dunării, la sfîrșitul secolului al XI-lea. Nu s-a dat destulă importanță acelor voievodate semilegendare, al lui Menumorut, al lui Glad și mai ales al lui Gelu, menționate de notarul anonim al regelui Bela ca existînd în Transilvania și la granițele Banatului, în epoca expansiunii arpadiene. Autorul consideră că, după imperiul Asăneștilor — creat prin revolta vlahilor balcanici împotriva oprimării bizantine —, imperiu care devine tot mai bulgăresc în cursul secolului al XIII-lea, primele voievodate valahe la nordul Dunării sînt voievodatul lui Litovoi și cnezatele lui Ioan și Farcaș, pe malul drept al Oltului, iar pe malul stîng, voievodatul lui Seneslau. Se menționează statul lui Basarab, care în urma bătăliei de la Posada, devine independent, realizîndu-se unificarea micilor voievodate românești risipite între Carpați și Dunăre. Referindu-se la Moldova se precizează că acest stat românesc a fost creat în urma emigrării micii nobilimi românești din Maramureș (în frunte cu Bogdan I), răzvrătită împotriva lui Ludovic I al Ungariei. Se menționează, pe scurt, toată evoluția istoriei românilor pînă în 1916.

În concluziile cărții autorul precizează : „După cîteva încercări

nereușite ce au loc în cursul secolului al XIII-lea, statul român reapare, în secolul al XIV-lea, la sud și la est de Carpați: este vorba despre cele două principate, cel al Basarabilor în Valahia... precum și cel al domnilor Moldovei, care își întind stăpînirea pînă la Nistru și la Marea Neagră. Din acest moment istoria poporului român, aflat sub dominație maghiară sau imperială, in Transilvania, ca și în principatele supuse autorității otomane de la sfîrșitul secolului al XV-lea și protectoratului rusesc din secolul al XVIII-lea, încetează să mai fie o ENIGMA; rămîne însă un MIRACOL sau o serie de miracole, dintre care cel mai recent, realizarea unității naționale în secolele al XIX-lea și al XX-lea, aici la răscrucea tuturor invaziilor și a tendințelor imperialiste rivale... Aș fi fericit dacă prin comentariul meu din această lucrare imparțială, în care am dorit să folosesc cît mai direct rezultatele studiilor asupra istoriei românilor și o bibliografie adusă la zi, aș putea imprima dezbaterii acel spirit obiectiv indispensabil oricărei cercetări științifice... Dacă există o cheie a enigmelor și o explicație a miracolelor, ele nu pot fi găsite, cel puțin în domeniul studiilor de istorie, în dezlănțuirea de porniri pătimașe și dușmănii naționale".

La sfîrșitul cărții este adăugat și studiul: *Problema continuității dacoromâne* cu subtitlul : *În legătură cu noile observații ale d-lui Ferdinand Lot.* Acest studiu a apărut în anul 1944 în „Bibliothèque du Sud-Est Européen". Este redat textul notelor sale pe care le-a trimis lui G. I. Brătianu și în care acesta își reexaminează multe din vechile afirmații referitoare la vechea problemă a originii românilor. Din aceste note vom reda doar una singură, aceea referitoare la plasarea dacoromânilor: „Totuși, unde ar trebui să-i plasăm pe dacoromâni? Ungurii, sîrbii, bulgarii și grecii sînt de acord că ei n-au ce căuta, cu nici un preț în Transilvania, nici în Serbia, nici în Bulgaria, nici în Macedonia sau în Pind.

Ei n-au căzut totuși din cer și n-au venit nici din fundul iadului. Această unanimitate împotriva românilor incită, prin urmare, la adoptarea tezei cu privire la dăinuirea daco-romanilor la nordul Dunării... Afirmația că întreaga populație din Dacia nord-dunăreană a fost adusă în sudul fluviului poate să fie la fel de neadevărată ca și afirmația că populația romană din nordul Alpilor (din Noricum) a fost adusă în Italia". În continuare, istoricul G. I. Brătianu răspunde la principalele argumente împotriva continuității pe care F. Lot le-a grupat în patru puncte principale: I. Dispariția monedelor și a orașelor; II. Identitatea dintre română și aromână; III. Influența slavă; IV.Toponimia. La sfîrșitul studiului G. I. Brătianu afirmă: „Enigmele din istoria românilor nu s-au rezolvat deplin, deși s-au realizat de cîtva timp progrese notabile, dar miracolul pe care îl reprezenta este un fapt ce-l putem considera, fără falsă modestie, lămurit".

O reeditare a cărții lui G. I. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain,* ediția a II-a, Bucarest, 1942, se impunea de mult timp. Prin forța raționamentului, prin perspectiva interdisciplinară din care ne înfățișează subiectul, prin frumusețea limbajului său și chiar prin rezultatele cercetării, dincolo de noile dimensiuni pe care investigațiile postbelice le-au dat faptelor, ea își păstrează actualitatea. Iată motivele pentru care o recomandăm tuturor celor interesați în cunoașterea adevărului istoric despre români.

Prof. Petru ABRUDAN

Paul Mihail, **Contribuții documentare la istoria orașului Iași,** publicate în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol", XXIV/1-2 (1987), p. 415-478 și 469-534.

Cunoscutul cercetător al trecutului nostru care este preotul doctor Paul Mihail a adunat cu pasiune neobosită *documentele bisericii Banu din Iași,* unde a slujit timp de 33 de ani (1946—1979), punîndu-le la adăpost la Arhivele Statului din același oraș, pe altele le-a studiat la Arhivele Statului din București și la Biblioteca Academiei R. S. România și le-a prezentat în studiul de față ca un omagiu al Sfinției

Sale la împlinirea a 125 de ani de la înființarea Universității din capitala Moldovei, unde și-a făcut studiile de istorie și teologie. Aceste documente constituie un important izvor pentru istoria Iașilor, de-a lungul celor aproape trei secole cîte numără vîrsta bisericii Banu.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole și subcapitole : I. Privire generală asupra istoricului monumentului din Iași al lui Savin Banu și Iacov Stamate (1705—1985); II. Biserica de lemn „Uspenia"-Banu a lui Savin Banu (1705—1800); 1. Acte originale, zapise, regeste ale averii și donații (1645—1808); 2. Manuscrisul slav (1641) adus de Savin Banu; III. Biserica de piatră „Duminica Tuturor Sfinților" — Banu a Mitropolitului Iacob Stamate (1800—1900); 1. Actele originale referitoare la zidirea ei și diatele de înzestrare; 2. Ctitori și donatori; 3. a. Inventarele monumentului (din 1802 și celelalte din secolul al XIX-lea); 3. b. Lista cărților și a însemnărilor de pe diferite obiecte ; 4. Venituri și cheltuieli anuale (1803—1849); 5. Reparația monumentului la 1840; 6. Costache Conachi și procesul de recuperare a donației sale; 7. Bugete și acte administrative (1850—1896); 8. Restaurarea monumentului în 1882—1883. Procesul pentru daune 1888—1899 ; 9. Procesul dintre Epitropia Banu și Primăria Iași, 1885—1903.

Ni se prezintă un istoric al monumentului ieșean, care își trage numele de la *primul său ctitor, Savin Zmucilă vel ban,* unul dintre marii boieri moldoveni de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și primele decenii ale celui de al XVIII-lea, cu rol nu lipsit de importanță în istoria vremii sale în Moldova. El a fost un apropiat al lui Ștefan Petriceicu-vodă, mai tîrziu al lui Dimitrie Cantemir, cu care se retrage apoi în Rusia. A ocupat următoarele dregătorii: mare sluger (pînă în 1680), mare medelnicer (1862—1684), mare spătar (1693), staroste de Putna (1696), *mare ban* (1700—1706), mare postelnic în 1711.

Savin Zmucilă pe cînd era *vel ban,* a cumpărat în 1702 o casă cu pivniță și locul înconjurător, pe ulița Cărvăsăriei (a vămii) din Iași și a înălțat lăcașul din bîrne de stejar, sfințit de mitropolitul Moldovei, Misail de Suceava, cu hramul „Uspenia Precistei" (Adormirea Maicii Domnului) la 15 iunie 1705. Monumentul este ridicat pe platforma care merge pînă la vechea rîpă (Rîpa Pevețoaei, acum Rîpa Galbenă) și cuprinde un spațiu larg al orașului, cu vecinătăți de prestigiu ale unui trecut cultural și artistic remarcabil. Astăzi Palatul Unirii, clădirea Liceului Național, aceea a fostei Academii, constituie centrul cultural al Iașilor.

Biserica a fost înzestrată de ctitorul ei cu obiecte de preț: un discos de argint cu inscripția în limba română (1709), două potire, veșminte, perdele și fețe de pristol, un clopot, un pomelnic vechi zugrăvit, un prapor (steag) cu stema țării. Unele din aceste obiecte s-au pierdut în 1821, luate de turci.

Danii care se oglindesc în actele de proprietate ale lăcașului privesc locuri cu vii, case și construcții pentru prăvălii, un han.

Banul Savin Zmucilă a fost un fervent sprijinitor al Ortodoxiei din Galiția, prin danii de moșii și sate, făcute mănăstirii Ungornițchi din Galiția, bisericii „Învierea lui Hristos" din tîrgul Stanislav și Schitului Mare din „Țara Leșască". De la Schitul Mare, Savin banul aduce manuscrisul slav copiat în 1641, conținînd tipic al slujbei bisericești și-l dăruiește bisericii sale din Iași. Ajutorul românesc oferit de Savin a contribuit la susținerea și propășirea ideii ecumenice ortodoxe în relațiile bisericești româno- ucrainene. Alături de manuscrisul slav din 1641, se impune ca piesă de valoare aparținînd odinioară bisericii Banu din Iași „Pomelnicul" lui Savin, aflat astăzi în colecțiile Bibliotecii Academiei R. S. România sub cota ms. slav 79.

Trebuie remarcat un fapt de o deosebită semnificație: față de celelalte biserici sau mănăstiri din Iași, închinate la Locurile Sfinte, unde serviciul divin se oficia în limbile slavonă sau greacă (Galata, Cetățuia, Trei Ierarhi, Golia, Barnovschi, Sfîntul Sava, Hlincea, Dancu, Frumoasa), biserica Banu se deosebește net, pentru că de la început și pe tot timpul existenței sale nu s-a slujit acolo decît în *limba română.* Acest fapt poate fi considerat ca o atitudine curajoasă, un protest fățiș românesc, față de slujba oficiată în limbi străine în celelalte biserici în secolul al XVIII-lea, un secol de prefaceri înnoitoare.

Tradiția care s-a perpetuat — avîndu-l ca întemeietor pe *banul* Savin Zmucilă — a devenit atît de trainică, încît atunci cînd mitropolitul Iacov Stamate, care *a zidit din temelie* lăcașul în 1802, i-a păstrat numele de *Banu,* schimbîndu-i-se doar hramul în: „Duminica Tuturor Sfinților", deși noul edificiu din piatră a fost ridicat prin grija sa. Cu prilejul înălțării lui, Mitropolitul Iacov Stamate i-a mai adăugat și alte danii.

Lăcașul trebuia să devină o construcție potrivită cu rangul inițiatorului său, avînd ca model biserica Mitropoliei (biserica Sfîntul Gheorghe) și trebuia să se încadreze în ansamblul celorlalte monumente din împrejurimi.

Autorul acestei monografii prezintă amănunțit valoarea arhitectonică și artistică a bisericii, arătînd că Mitropolitul Iacov Stamate a făcut apel la un arhitect renumit din Transilvania, anume Herr Leopold. Arhitectul Leopold a plănuit un monument de mari dimensiuni în stil baroc în plan treflat, cu absidele laterale ale naosului și ale pronaosului în interior. Tot în stil baroc este și absida în semicerc a altarului. Decorarea exterioară a lăcașului cu ferestrele larg deschise către soare și lumină, cu cornișe bogat împodobite este și ea în stil baroc. Tot barocă și abundența curbelor și structura arcadelor, ce au rămas ca un model pentru edificiile de mai tîrziu, după ce moda barocului apusese. În interior tavanul are trei bolți. Turnul clopotniței de deasupra nartexului va fi ridicat abia în 1882. Cele două arcade ale altarului pornind din zid, alcătuiesc un cadru în relief al tîmplei. Interiorul lăcașului este luminos și spațios, îndemnînd la rugăciune și la reculegere, căci totul contribuie ca privirile să se îndrepte către catapeteasmă.

Intrarea în biserică se face printr-un pridvor înălțat pe cîteva trepte, printr-o ușă impunătoare, așezată într-o arcadă; ușa este alcătuită din panouri masive de lemn, îmbrăcate în table de fier aghintuit. Specialiștii asemuiesc ușa bisericii Banu cu cea de la Mănăstirea Sucevița, dovedind continuitatea unor motive ornamentale de bază, dar și cîteva elemente deosebitoare. Această ușă solidă a ferit lăcașul de prădăciuni, dar în timpul revoluției de la 1821 turcii au găsit nimerit să-și adăpostească munițiile în interiorul bisericii, tocmai pentru că erau apărate de ușa masivă.

Tîmpla bisericii, sculptată în lemn de tei, reprezintă expresia caracteristică a etapei finale a barocului tîrziu, fixată de specialiști ai artei la începutul secolului al XIX-lea. Această fază a barocului este rezultatul unei sinteze a diferitelor curente ale vremii. Întîlnim aici, alături de volute, capiteluri compozite, frize bogate, console „răsturnate" sau coloane torsate (solomonice) și traforul modelat, acoperit cu stucaturi și poleială de aur.

În ce privește pictura, ea a fost încredințată lui Eustatie Altini, originar din Zagora Greciei, fost ucenic al lui Nicolae din Iași, care executase picturile vechii catapetesme a bisericii episcopale din Huși. Altini, născut în 1772, și mort destul de tînăr, în 1815, făcuse studii de pictură la Viena, unde ajunsese către sfîrșitul anului 1780.

Tîmpla, sculptată în lemn, a fost pictată de Eustatie Altini, a cărui operă reprezintă în Moldova trecerea de la stilul bizantin la neoclasicism. Se pare că tîmpla a fost concepută, în ansamblul ei, de către arhitectul Herr Leopold, dar și Altini a fost — fără îndoială — consultat. El tratează spațiul rezervat picturii într-un chip inedit, în concordanță cu caracterul baroc al ușilor catapetesmei ce dau spre altar. Caracterul inedit al icoanelor îngemănate ale Apostolilor sînt concepute în așa fel încît contribuie să pună în valoare cît mai bine dinamica spațiului interior, țintă urmărită de altfel și de ansamblul arhitectonic al monumentului.

Pînă nu de mult nu se știa că același Altini a realizat și pictura murală a bisericii. Este meritul autorului acestui studiu, care a reușit în 1968 să completeze cunoașterea operei pictorului, dovedind prin cercetări și comparații că tot Altini a executat în 1802—1803 partea de pictură murală aflată pe calota altarului, reprezentînd pe Maica Domnului cu Pruncul Iisus în brațe. (Dimensiunile acestei picturi sînt de 8,80 metri). Rezultatele acestor cercetări le-a publicat părintele doctor Paul Mihail în *Mitropolia Moldovei și Sucevei,* 1968, nr. 11-12, p. 709-713 cu titlul: *O pictură murală inedită a lui Eustatie Altini.*

Unitatea stilistică impusă de arhi-

tectură se regăsește și în diferite obiecte care înfrumusețează biserica Banu. Printre acestea se impune argintăria lucrată „au repoussé". Două Evanghelii ferecate în argint și împodobite cu pietre semi-prețioase: rubine, ametiste, topaze, granate etc., constituie piese remarcabile. Monumentul mai conține în tezaurul său și alte obiecte de cult de mare valoare. Trei dintre acestea consemnează evenimente răsunătoare privind istoria românească. Mai întîi icoana Maicii Domnului îmbrăcată în argint masiv (9,500 kg), dăruită de Alecu Bran spătar, omagiind Unirea Principatelor (1859); o altă icoană a Maicii Domnului tot în argint, sărbătorește Independența țării după căderea Plevnei în 1877. O a treia icoană, tot a Maicii Domnului în argint (cîntărind 780 gr.), poartă inscripția „Unirea românilor din 1918".

Datorită unității sale stilistice în toate privințele (arhitectură, decorațiuni, mobilier, obiecte de cult în argint etc.), acest monument, cu toate refacerile pe care le-a suferit, păstrează încă aspectul său inițial. El reprezintă un model al genului în arhitectură pentru orașul Iași, fără a mai menționa valoarea sa istorică de trei ori seculară, căci personalități de frunte ale culturii noastre în trecut au avut contingență cu lăcașul, ca de pildă poetul Costache Conachi, unul din ctitorii săi de seamă.

Documentele publicate în studiul de față oferă un material bogat specialiștilor din diverse domenii, ele oglindesc mentalitățile, viața spirituală, precum și unele momente decisive din trecutul orașului Iași, dar și multe privind istoria economică, mai ales a începutului de secol XIX și mai tîrziu; între altele prețurile materialelor de construcții, prețurile în viticultură (culesul și îngropatul viilor, prețul vedrelor de vin etc.), apoi costul veșmintelor preoțești, prețul lumînărilor, lefile slujitorilor bisericești etc.

Mulțumită străduinței neobosite a părintelui doctor Paul Mihail, atît pentru refacerea și păstrarea bisericii Banu din Iași, cît și pentru conservarea tuturor documentelor și obiectelor de preț ale acestui edificiu, pe care le-a studiat cu pasiune și acribie științifică de istoric desăvîrșit, monografia de față se înscrie cu cinste ca un frumos exemplu de urmat și pentru alte monumente istorice și de artă bisericească ce așteaptă să fie alcătuite.

Dr. Aurora-Elena ILIEȘ

Felix Buffière, **Miturile lui Homer și gîndirea greacă,** traducere din limba franceză și prefață de *Gh. Ceaușescu,* București, 1987, 660 p.

Homer, marele poet grec al antichității, autorul cunoscutelor epopei *Iliada și Odiseea,* se bucură de-a lungul timpului de un imens prestigiu pentru marea sa contribuție la dezvoltarea patrimoniului cultural al umanității.

Origen spunea despre Homer că este „cel mai bun dintre poeți" *(Contra Celsum).* Într-adevăr, pînă astăzi, el este considerat poetul prin excelență și un simbol al forței de creație spirituală. După Goethe orice poet este un „homerit", adică un descendent al divinului aed. Platon preciza că „acest om a făcut educația Greciei", iar Dante îl numără printre privilegiații infernului alături de Horațiu, Ovidiu și Lucian. Mihai Eminescu îl arată pe Homer făcînd parte din categoria celor aleși, dăruiți de zei cu harul de a „vedea" lumea transcendenței. Englezul Anthony Collins definea Iliada „rezumatul tuturor artelor și științelor", iar italianul Antonio Urceo (Como) sintetiza: „La Homer poți învăța gramatica, la Homer retorica, la Homer medicina, la Homer astrologia, la Homer fabula, la Homer istoria, la Homer moravurile, la Homer principiile filozofiei, la Homer arta militară, la Homer arhitectura...".

De aceea, pentru această „știință atotcuprinzătoare" *(polimathia)* a lui Homer, poemele *Iliada și Odiseea* au fost în ochii anticilor și rămîn pînă în zilele noastre o operă care se pretează la multiple interpretări exegetice. Un alt poet renumit și mult cercetat din punct de vedere exegetic a fost Virgiliu. De exemplu, în copilul, a cărei naștere este proslăvită de Virgiliu în *Bucolica IV* drept un eveniment cosmic, exegeții creștini au văzut nașterea Mîntuitorului Hristos.

În această carte, Félix Buffiere examinează exegeza alegorică aplicată de antici poemelor homerice, pe un răstimp de o mie de ani, de la Theagenes din Region (sec. VI î. e. n.) pînă la Syrianus și Proclus (sec. V e. n.). Homer a învăluit în haina alegorică profunde idei filozofice și cunoștințe precise în diverse domenii. Strabon spune că „Homer alegorizează în mod savant". Deci textul epopeilor ar încifra adevăruri adînci pe care interpretul trebuie să le scoată la lumină. Astfel, școala lui Aristotel credea în existența unui fond adevărat în povestirile homerice. Războiul troian, peregrinările lui Ulise, au la bază realități istorice. De aici au rezultat epocalele descoperiri arheologice moderne ale lui Schliemann și realitatea istorică a războiului de la Troia nu mai este pusă sub semnul îndoielii.

Exegeza miturilor lui Homer, cum precizează autorul cărții, s-a dezvoltat în trei direcții principale: *fizică, morală* și *teologie.*

1. Potrivit celei fizice, miturile lui Homer cuprind noțiuni științifice.

2. Conform direcției morale, cărțile lui Homer sînt o școală a virtuții. În tratatul *„Cuvînt către tineri"*, Sfîntul Vasile cel Mare spune: „Am auzit... că pentru Homer toată poezia este un elogiu al virtuții, și că aproape totul la el tinde către acest scop".

3. A treia direcție pleacă de la premisa că Homer face teologie.

La Platon găsim prima întrebuințare a termenului „teologie" *(Republica 379 A).*

Aristotel îl numește pe Homer teolog fiindcă el cîntă legendele zeilor (Metafizica 2, 4) Herodot afirma că Homer și Hesiod au dat Greciei zeii săi. „Homer era un adevărat catehism din care tînărul grec învăța să-și cunoască zeii" (p. 9). În orice caz, Homer pune primul problema nașterii zeilor *(teogonia).*

Clement din Alexandria, scriitor creștin, spune că Homer a avut o oarecare idee despre Sfînta Treime, cel puțin despre Dumnezeu Tatăl și Fiul. După neoplatonicul Proclus, Homer a primit din partea cerului o misiune sacră: să-i instruiască pe oameni întru adevăr. Homer rămîne cu ochii închiși pentru frumusețile sensibile, dar „el a știut să se ridice la adevărata frumusețe pe care o contemplă, în spatele vălului, cu ochii săi stinși" (p. 26).

Miturile lui Homer și gîndirea greacă este o carte deosebit de interesantă, în care autorul ei „îmbină erudiția cu inteligența interpretării", spre o cît mai bună cunoaștere a operei marelui poet antic.

Pr. Constantin LEONTE

ŞTIRI ECUMENICE

CONFERINŢA INTERORTODOXĂ DIN RODOS

Din iniţiativa Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol şi ca urmare a celei de a treia Conferinţe Presinodale din anul 1986, a avut loc în Rodos, între 3 octombrie şi 7 noiembrie 1988, o întrunire teologică panortodoxă spre examinarea *„locului femeii în Biserica Ortodoxă şi problema hirotoniei femeilor"*. Au participat circa 70 de persoane între care s-au numărat mitropoliţi, episcopi, profesori, teologi, clerici, femei specializate în diferite domenii ale ştiinţei, călugări, călugăriţe, aparţinînd Bisericilor Ortodoxe. Întrunirea a fost prezidată de I.P.S. Mitropolit Hrisostom de Mira. Din partea Bisericii Ortodoxe Române, cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, au participat la această întrunire P. C. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti şi Monahia stavrf. Nazaria Niţă, stareţa Mănăstirii Văratic. Lucrările întrunirii au avut loc în săli special amenajate prin purtarea de grijă a I.P.S. Apostolos Dimelis, mitropolitul de Rodos.

În cadrul conferinţelor s-au susţinut, în plen, 13 referate, patru dintre acestea fiind susţinute de femei. Delegaţii Bisericii Ortodoxe Române şi-au susţinut referatele lor în zilele de 1 şi, respectiv, 3 noiembrie. Referatul Părintelui prof. Constantin Galeriu s-a intitulat: *Bărbat şi femeie în învăţătura patristică,* iar maica stareţă Nazaria Niţă a abordat tema principală a conferinţei din punct de vedere biblic, patristic, istoric, liturgic şi economic. Participanţii s-au străduit să găsească un limbaj comun şi adecvat privind poziţia ortodoxă în problema locului şi slujirii femeii în Biserică. Atît în referatele susţinute cît şi în discuţiile purtate s-au accentuat premisele teologice care fundamentează locul deosebit al femeii în planul cel veşnic al lui Dumnezeu şi în structura socială a Bisericii Ortodoxe. S-a precizat exact care este rolul femeii în Biserică şi totodată s-a combătut ideea susţinută de unele Biserici de a hirotoni femei.

Comunicatul final a fost votat în unanimitate de delegaţiile Bisericilor Ortodoxe prezente.

CRONICAR

DIN VIAŢA ARHIEPISCOPIEI

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA MARTIE 1989

Pentru luna martie a. c., Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit pentru conferinţele preoţeşti o temă de o deosebită rezonanţă patriotică pentru fiecare fiu al gliei strămoşeşti şi anume: „Ideea de unitate naţională a românilor de-a lungul veacurilor şi contribuţia Bisericii Ortodoxe Române la realizarea ei".

Lucrările conferinţei preoţeşti s-au desfăşurat la sediile protopopiatelor din Arhiepiscopia Iaşilor după cum urmează: 1 martie la protopopiatele Iaşi, Cîmpulung şi Tg. Neamţ, 2 martie la protopopiatele Piatra Neamţ, Paşcani şi Fălticeni, 3 martie la protopopiatul Hîrlău, 4 martie la protopopiatul Suceava, 6 martie la protopopiatul Botoşani, 7 martie la protopopiatul Dorohoi şi 8 martie la protopopiatul Rădăuţi.

Din încredinţarea Prea Fericitului Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, lucrările conferinţelor preoţeşti au fost conduse de Prea Sfinţitul Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iaşilor la protopopiatele: Iaşi, Botoşani, Dorohoi şi Fălticeni, şi de următorii delegaţi ai Centrului eparhial: P. C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administrativ, la protopopiatul Tg. Neamţ, P. C. Pr. Costache Buzdugan, consilier administrativ la protopopiatul Piatra Neamţ, P. C. Pr. Matei Corugă, consilier administrativ, la protopopiatele Paşcani, Suceava şi Hîrlău, P. C. Pr. Dimitrie Isopescu, consilier administrativ, la protopopiatul Rădăuţi şi P. C. Pr. Vasile Vaida, inspector eparhial, la protopopiatul Cîmpulung.

După oficierea Te Deum-ului, au luat cuvîntul P. S. Pimen Suceveanul şi delegaţii Centrului eparhial care au subliniat importanţa temei conferinţei propuse spre dezbatere şi semnificaţiile ei profunde în contextul actual al vieţii celei noi din Patria noastră. P. S. Sa a arătat că ideea de unitate este o permanenţă în istoria poporului nostru şi aceasta este exprimată în unitatea de conştiinţă, de limbă, de credinţă ortodoxă. Lupta de apărare naţională ne-a unit şi mai mult, iar romanitatea şi creştinismul nostru românesc a fost recunoscut de toţi. La noi s-a vorbit românește, şi în Biserică s-a simţit nevoia să se scrie românește, astfel apărînd primele scrieri în limba română. Idealurile naţionale s-au identificat cu cele creştine şi aceasta a statornicit în istoria noastră unitatea românească.

În continuare se dă citire referatelor de către următorii P.P. C.C. preoţi: Eugen Atomei-Mironeasa la protopopiatul Iaşi, Marinei Constantin Lupu-Săvineşti la protopopiatul Suceava, Aristotel Vieru-„Sf. Spiridon"-Botoşani la protopopiatul Botoşani, Constantin Iacob-„Adormirea" Răucești la protopopiatul Tg. Neamţ, Mihai Valică-Vatra Dornei la protopopiatul Cîmpulung, Mihai Matcovici-Buda-Lespezi, la protopopiatul Paşcani, Ştefan Misărciu-Ulmi-Liteni, protopopiatul Hîrlău, Ilie Cojocaru-„Sf. Împăraţi Constantin şi Elena"-Broscăuţi la protopopiatul Dorohoi, Ionel Maloş-„Sf. Gheorghe"-Vicovul de Sus la Protopopiatul Rădăuţi şi Constantin Amariei-Bunești la protopopiatul Fălticeni.

Referatele, cu un conținut informativ bogat au polarizat atenția auditorului, trezind cele mai calde și profunde sentimente patriotice, creștine și românești față de înaintașii ce s-au jertfit prin secole de luptă cu cuvîntul și cu fapta, de cele mai multe ori cu viața proprie, pentru identitatea și unitatea noastră națională, culturală și spirituală.

După citirea referatelor la fiecare protopopiat au luat cuvîntul mai mulți preoți, toți exprimîndu-și satisfacția pentru înalta ținută științifică a lor, pentru căldura cu care referenții au știut să prezinte fapte și evenimente hotărîtoare pentru existența noastră națională, entuziasmînd în acest fel auditoriul. Completările pe marginea referatelor și luările de cuvînt ale delegaților eparhiali, la sfîrșitul conferințelor, au transformat aceste momente din viața Eparhiei noastre în sărbătoare, o sărbătoare de conștiință și simțire românească și ortodoxă.

În cuvîntul lor de la închiderea lucrărilor conferinței P. S. Pimen Suceveanul și delegații Centrului eparhial și-au manifestat bucuria pentru cadrul de desfășurare a lucrărilor, pentru atmosfera de entuziasm și de angajare a tuturor în slujirea pe mai departe a poporului român, a aspirațiilor sale, pentru înălțarea permanentă a Patriei noastre și unitatea tuturor fiilor ei.

Evenimentele majore din viața poporului român, constituirea statelor românești, unirea realizată de Mihai Viteazul la 1600, anul 1859, anul 1918 și 1944, ca să amintim doar cîteva momente de seamă ale devenirii noastre naționale, încununate de mari împliniri culturale și spirituale sînt clipe de permanentă aducere-aminte și de meditație la un trecut glorios și jertfelnic totodată ce antrenează spre împlinirile de astăzi și cele viitoare ale poporului nostru, ale fiilor Bisericii strămoșești.

La sfîrșit s-au ținut rapoarte de activitate.

Pr. Gh. PETRARU

PRAZNICUL ÎNVIERII DOMNULUI LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN IAȘI

Participarea credincioșilor ieșeni, la bucuria luminatului praznic al Învierii Domnului, a fost și anul acesta pe măsura importanței majore a evenimentului central al istoriei mîntuirii, adînc ancorat în viața Bisericii noastre.

Catedrala mitropolitană a Iașului, ospitalieră și generoasă prin tradiție, ca și prin spațiile primitoare ale incintei ei mărețe, deținătoare a odorului neprețuitelor moaște ale Cuvioasei Parascheva, s-a făcut gazda bucuriei și a evlaviei creștine a credincioșilor moldoveni, care cu aceleași fețe senine și luminate de strălucirea și frumusețea zilei celei mari au participat la mult așteptata sărbătoare a Sfintelor Paști.

Rămîn memorabile și totodeauna inedite — prin frumusețea troparelor, a citirilor și a cîntărilor — slujbele Deniilor din Săptămîna Mare sau a Sfintelor Patimi.

În mijlocul sfinților slujitori și a dreptcredincioșilor creștini, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, a fost prezent mereu Prea Sfințitul Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei

Iașilor, care de fiecare dată ne-a luminat prin cuvintele pline de înțelepciune, împărtășindu-ne totodată și părinteasca dragoste și înalta binecuvîntare a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Sfîntă și de neuitat rămîne noaptea Învierii cînd ne unim în armonia bucuriei și auzim glasul întreit: „Veniți de luați lumină". Aceleași cuvinte au deschis și în Catedrala mitropolitană slujba înălțătoare a Învierii Domnului, cuvinte rostite de P. S. Pimen Suceveanul, de la care credincioșii au primit lumina învierii, împărtășindu-se de bucuria marelui praznic, P. S. Sa, înconjurat de soborul sfinților slujitori ai catedralei, preoți și diaconi, s-a deplasat, după tradiție, pe podium-ul pregătit la intrare, unde s-a citit Sfînta Evanghelie.

Alternativ, corul preoților, credincioșii prezenți, și corala Sfintei Mitropolii condusă de Prof. Alexandru Verdeș, au intonat, măreț, imnul bucuriei creștine, „Hristos a înviat". În continuare s-a citit Pastorala P. F. Patriarh Teoctist ascultată cu luare aminte de toți.

Cuvintele pline de har și mireasmă duhovnicească, de profunzime teologică și îndrumare pastoral-creștină, ne-au luminat sufletele trăind intens misterul Învierii din morți a Fiului lui Dumnezeu.

Astfel, Prea Fericirea Sa sublinia: *„Toate sărbătorile creștine sînt pentru noi izvor de sfinte bucurii și revărsări prisositoare ale harului dumnezeiesc. Nici una dintre ele nu poartă însă, cu mai mare strălucire, mărturia iubirii dumnezeiești față de noi, mărturia dumnezeirii lui Hristos Cel răstignit și îngropat, ca această sărbătoare a Învierii Lui, preamărită în cîntările noastre bisericești ca „Sărbătoare a Sărbătorilor și Praznic al Praznicelor"*.

Nici una nu a determinat schimbări adînci sufletești de credință, de trăire, de avînt, de însuflețire ca Învierea Domnului. Slăvind Învierea Lui din morți, noi sărbătorim însăși viața, triumful ei, al cărei izvor este Fiul lui Dumnezeu, Cel ce, prin jertfa și moartea Sa cea de bunăvoie, a zdrobit păcatul și a biruit puterea morții, iar prin aceasta ne-a făcut fiii Învierii și părtași ai slavei Lui" (Evrei 1, 3).

De asemenea, Întîistătătorul Bisericii noastre, prin cuvinte elogioase, a apreciat ostenelile, spiritul de jertfă și marile realizări spirituale și materiale ale vrednicului nostru popor.

Spiritul de comuniune creștină și apropiere sufletească, cunoașterea vieții credincioșilor Bisericii noastre dau originalitate acestui bogat cuvînt pastoral cu care Prea Fericirea Sa a încheiat mesajul pascal prin cuvintele: *„Din adîncul inimii și din iubirea noastră de păstor și părinte duhovnicesc, vă întîmpin pe toți cu vestirea îngerească: „Hristos a înviat"*.

În continuare s-a săvîrșit slujba Utreniei și a Sfintei Liturghii.

În după-amiaza zilei de Paști, la orele 14,00, s-a oficiat slujba Vecerniei cunoscută și ca „A doua Înviere", cînd s-a rostit Sfînta Evanghelie în cele mai reprezentative limbi clasice și moderne.

Luni și marți, a doua și a treia zi de Praznic, ne-am bucurat de asemenea de prezența la sfintele slujbe a P. S. Pimen Suceveanul, Episcop-vicar, care la sfîrșitul Sfintei Liturghii a împărtășit credincioșilor cuvînt de aleasă învățătură și, de asemenea, binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Ierom. Iustin NEAGU

PRAZNICUL ÎNVIERII DOMNULUI LA MĂNĂSTIREA „SFÎNTUL IOAN CEL NOU"-SUCEAVA

Luminatul praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos a strălucit și anul acesta ca și în ceilalți ani la Mănăstirea „Sfîntul Ioan cel Nou"-Suceava, unde bucuria Învierii a prilejuit tuturor, slujitorilor și credincioșilor suceveni, momente de înaltă trăire duhovnicească.

Din încredințarea și marea purtare de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST, anul acesta prezența Prea Sfințitului Arhiereu-vicar Gherasim Vrînceanul al Episcopiei Buzăului a înfrumusețat slujba deniilor din Joia Mare a Săptămînii patimilor, iar în Vinerea patimilor în fruntea soborului mănăstirii P. S. Sa a săvîrșit Vecernia Sîmbetei celei Mari, cînd s-a scos Sfîntul Epitaf în mijlocul bisericii, după rînduială. Seara cu același sobor al mănăstirii, s-a cîntat după tradiție Prohodul Domnului, la sfîrșitul căruia s-a făcut înconjurarea îndătinată a bisericii împreună cu credincioșii.

Spre miezul nopții, în Sîmbăta cea Mare, numeroși credincioși suceveni vin cu lumînările pregătite spre a primi lumina ca simbol al Învierii. Cuvintele P. S. Gherasim „Veniți de luați lumină; lumina lui Hristos luminează tuturor" au aprins în inimile tuturor flacăra bucuriei pascale din anul acesta.

Cu făcliile aprinse, soborul slujitorilor, înconjurat de credincioși, și în sunetul clopotelor face ieșirea din biserica mănăstirii cîntînd înălțătoarea cîntare *„Învierea Ta, Hristoase Mîntuitorule, îngerii o laudă în ceruri și pe noi pe pămînt ne învrednicește cu inimă curată să Te mărim"*.

Afară, pe un podium în fața Bisericii, s-a săvîrșit slujba Învierii citindu-se mai întîi pericopa Sfintei Evanghelii a Învierii, apoi Ectenia mare, la sfîrșitul căreia Prea Sfințitul Gherasim Vrînceanul a dat citire pastoralei Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist adresată clerului și tuturor credincioșilor creștini din Eparhie. Aceasta a fost ascultată cu deosebită atenție și interes, pentru prețioasele cuvinte de bucurie creștină, prilejuită de înălțătorul praznic, cît și pentru povețele părintești și îndemnurile de păstrare a credinței și datinilor noastre strămoșești, precum și împlinirea tuturor datoriilor cetățenești.

În continuare, soborul preoților și credincioșii înconjoară biserica mănăstirii, cîntînd „Hristos a înviat..." și revin în biserică unde se săvîrșește Utrenia și Sfînta Liturghie, la sfîrșitul cărora s-a sfințit după tradiție pasca și ouăle roșii.

Duminică, aceeași zi, la ora 16, s-a săvîrșit slujba Vecerniei (a doua Înviere), la care s-a citit Sfînta Evanghelie în mai multe limbi, credincioșii suceveni participînd cu evlavie și aleasă trăire la bucuria sărbătorii.

A doua zi de Sfintele Paști, Prea Sfințitul Gherasim Vrînceanul a săvîrșit Sfînta Liturghie înconjurat de sobor, în frunte cu P. C. Arhim. Grigorie Halciuc, starețul mănăstirii, la sfîrșitul căreia P. S. Sa a rostit un cuvînt de învățătură, în care a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, care i-a dat înalta binecuvîntare de a săvîrși anul acesta slujba Sfintei Învieri în frumoasa cetate a Sucevei.

Toți credincioșii suceveni prezenți la marele Praznic al Învierii Domnului au trăit intens bucuria pascală, fiind zidiți sufletește de frumoasele slujbe ce s-au săvîrșit și în acest an de Sfintele Paști.

Ierom. Ghenadie ȘERBAN

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

MONAHUL IOACHIM BOGHIAN

La 13 februarie 1989 a trecut la cele veșnice monahul Ioachim Boghian, născut la 31 iulie 1899 în comuna Oneaga, județul Botoșani, viețuitor la Mănăstirea Cetățuia-Iași.

Comuna Oneaga din ținutul Botoșanilor, situată între două vestite mănăstiri, Coșula și Vorona, a sădit în sufletul Părintelui Ioachim îndemnul Mîntuitorului Iisus Hristos de a lăsa toate și a-L urma, consacrîndu-se pentru viața de mănăstire.

Dintre aceste două oaze spirituale l-a atras Mănăstirea Vorona, cu o tradiție de viețuire monastică, unde se împleteau armonios ascultarea și rugăciunea. Apoi, Părintele Ioachim a fost rînduit ca viețuitor la Mănăstirea Cetățuia-Iași, în anul 1959.

Prin trecerea sa la cele veșnice, obștea Mănăstirii Cetățuia a pierdut pe unul din distinșii călugări.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de P. Cuv. Arhim Mitrofan Bălțuță, Exarh al mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor și stareț al Mănăstirii Cetățuia, împreună cu soborul mănăstirii. În cuvîntul său, P. Cuv. Sa a scos în evidență viața pilduitoare a monahului Ioachim Boghian.

A fost dus la locul de veci, în cimitirul mănăstirii, condus de întreaga obște a mănăstirii.

Arhim. Mitrofan BĂLȚUȚĂ

PREOTUL ICONOM STAVROFOR MIRCEA DIACONESCU

În ziua de 17 februarie 1989, inima Preotului iconom stavrofor Mircea Diaconescu a încetat să mai bată. S-a născut la 9 noiembrie 1913 în comuna Ciumulești, din părinții Vasile și Ana. Tatăl era cîntăreț bisericesc. Școala primară a urmat-o în satul natal, apoi, simțind o chemare sfîntă, s-a înscris

la Seminarul „Veniamin Costachi“ din Iași pe care-l absolvă ca un element bine pregătit.

Studiile universitare le face la Facultatea de Teologie din Chișinău, după care se căsătorește, la 16 noiembrie 1940, cu învățătoarea Clara Postelnicu din Dolhești.

A funcționat în calitate de secretar la Liceul Internat de băieți din Fălticeni de la 10 februarie 1938 la 31 decembrie 1939, apoi a fost încadrat cîntăreț bisericesc la parohia Moișa, unde a funcționat în perioada 31 decembrie 1939-31 iunie 1942.

A fost hirotonit preot și numit preot paroh la parohia Prelipca, județul Suceava, în perioada 1 iunie 1942-30 septembrie 1945. De la data de 1 octombrie 1945 pînă la 30 martie 1958 a funcționat ca preot la parohia Valea Bourii, iar de la 1 aprilie 1958 la 30 septembrie 1964 a fost paroh la parohia Boroaia, fiind mutat la cerere.

S-a întors din nou la parohia Valea Bourii, iar de la data de 1 mai 1982 s-a pensionat, la cerere.

Pentru merite deosebite, conducerea superioară bisericească i-a acordat rangul onorific de iconom stavrofor.

Peste tot unde a păstorit a lăsat o impresie deosebită, de adevărat păstor de suflete.

Corpul neînsuflețit a fost depus la biserica cimitirului din parohia Boroaia.

În ziua de 19 februarie 1989, după Sfînta Liturghie, s-a săvîrșit slujba înmormîntării preoților de mir. În numele preoțimii din protopopiatul Fălticeni a vorbit P. C. Pr. Gheorghe Brădățanu de la parohia Pîraie, comuna Mălini, județul Suceava, misionar protopopesc-Fălticeni, aducînd compasiunea și regretul tuturora. Despre viața și activitatea sa au mai vorbit P. C. Pr. Viorel Vrabie de la parohia Valea Bourii și P. C. Camil Dăscălașu de la parohia Dolheștii Mari, județul Suceava.

Corpul neînsuflețit al preotului Mircea Diaconescu a fost coborît în cripta din cimitirul parohiei Boroaia.

Pr. Gh. BRADAȚANU

B. — Episcopia Romanului și Hușilor

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN TRIMESTRUL I 1989

Cancelaria Sfîntului Sinod a rînduit pentru această conferință tema: *„Ideea de unitate națională a românilor de-a lungul veacurilor și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la înfăptuirea ei“.*

Lucrările conferințelor s-au desfășurat la protopopiate astfel: 20 martie la protopopiatul Vaslui, 21 martie la protopopiatele Moinești și Huși, 22 martie la protopopiatele Tg. Ocna și Bîrlad, 23 martie la protopopiatul Bacău și 28 martie la protopopiatul Roman.

Conferințele preoțești de la protopopiatele Vaslui, Huși și Bîrlad, au fost conduse de către Prea Sfințitul Ioachim Vasluianul, Arhiereu-vicar, de la protopopiatul Roman de P. C. Pr. Nicolae Toderici, consilier administrativ, de la protopopiatele Moinești și Tg. Ocna de P. C. Pr. Gheorghe Miron, consilier economic, iar la protopopiatul Bacău de P. C. Pr. Constantin Pelin, inspector eparhial.

După oficierea Te-Deum-ului, delegații Centrului eparhial, în cuvîntul de deschidere, au reliefat importanța și actualitatea temei rînduite de Cancelaria Sfîntului Sinod, în care se reflectă eforturile multiseculare ale poporului român de realizare a unității de neam, unitate care avea să se înfăptuiască prin marele act istoric din 1 Decembrie 1918 și avea să se desăvîrșească prin actul de la 23 August 1944.

Delegații Centrului eparhial au prezentat cronica evenimentelor politice și bisericești mai importante ce s-au succedat în perioada 1 ianuarie-20 martie a. c.

Au fost prezentate următoarele referate: la protopopiatul Roman de către P. C. Pr. Gheorghe Ciobanu de la parohia Pîncești, la protopopiatul Bacău de către P. C. Pr. Constantin Ciobanu de la parohia „Sfinții Voievozi C.F.R.“, la protopopiatul Moinești de către P. C. Pr. Viorel Olah de la parohia Ghimeș-Făget, la protopopiatul Tg. Ocna de P. C. Pr. Vasile Grigoras de la parohia Scurta, la protopopiatul Vaslui, P. C. Pr. Ioan Botan de la parohia Bahnari, la protopopiatul Huși de P. C. Pr. Marcel Ciucur de la parohia „Sfîntul Gheorghe“-Huși și la protopopiatul Bîrlad de P. C. Pr. Vasile Gînju de la parohia Dodești.

La fiecare protopopiat, după prezentarea referatelor, au luat cuvîntul mai mulți preoți, reliefînd unitatea românilor exprimată în lupta multiseculară pentru libertate. Unitatea națională românească este exprimată și de cultivarea limbii și credinței ortodoxe a românilor. Mari personalități ale istoriei noastre s-au jertfit pentru înfăptuirea idealurilor de libertate, egalitate, dreptate socială și unitate națională.

Preotul ortodox român se înscrie în istorie cu cuvîntul și cu fapta la împlinirea năzuințelor de unitate ale neamului românesc, fiind făclier al unității de limbă, de cultură, de credință și de conștiință națională.

Delegații Centrului eparhial, în încheiere, au reliefat atît importanța temei din punct de vedere istoric, cît și valoarea ei privind cultivarea în mijlocul credincioșilor a conștiinței unității de gîndire și de simțire românească.

Unitatea neamului românesc a supraviețuit prin trinitatea măreților identități și idealuri de origine, de limbă, de cultură și credință ortodoxă. De origine prin descendența noastră din traci, geto-daci și romani, de limba noastră, una și aceeași în toate cele trei țări românești.

După fărîmițarea celei dintîi uniri politice a românilor realizată sub Mihai Viteazul, în cele trei țări românești începe acțiunea de realizare a acestui ideal de unitate națională prin afirmarea culturii românești, în secolul al XVII-lea, prin trilogia românească de la Iași, Bălgrad și București.

„Cartea de Învățătură" a lui Varlaam (1643), Noul Testament de la Bălgrad (1648) și Biblia de la București (1688) sînt cele trei coloane de rezistență și susținere a unității neamului românesc, în limbă, în cultură și în credință.

Pe fondul credinței ortodoxe preotul ortodox a fost întotdeauna în tot trecutul poporului român un făclier al unității de limbă de credință și de cultură unitară.

În 1918 avea să se împlinească visul de veacuri al românilor; acum aveau să se împlinească profeticele cuvinte ale patriarhului Nicodim Munteanu, pe atunci episcop, adresate, în 1914, credincioșilor moldoveni, ardeleni și bucovineni, adunați de „Înălțarea Domnului" la hramul Mănăstirii Neamțului, care mărturisea: „De sute de ani veniți la această mănăstire ca să vă întăriți în credința creștină ortodoxă și în dragostea de neam. Dar ca să pătrundeți pînă aici, acei din provinciile subjugate, a trebuit să treceți granițele cu multă frică și cu mari greutăți. Țineți minte însă un lucru, nu va trece mult și aceste blestemate hotare care ne frîng trupul nostru național vor cădea și atunci vom alcătui o apă și un pămînt.

Duceți vestea aceasta în părțile voastre și vestiți tuturor că se apropie ziua mîntuirii și unirii întregului nostru neam".

Declarația din 12 octombrie 1918 a reprezentanților români din Transilvania întruniți la Oradea, care la 18 octombrie 1918 a fost citită și în parlamentul din Budapesta, era primul act oficial după primul război mondial prin care națiunea română cerea „după multe suferințe de veacuri afirmarea și valorificarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile, la deplina viață națională".

În Apelul adresat de Consiliul Național, la 24 noiembrie 1918, națiunii române se spunea : „Veniți cu toții la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia care se va ține la 1 decembrie a. c. la orele 10 a. m., veniți cu miile cu zecile de mii !

Lăsați pe o zi grijile voastre acasă, căci în acea zi vom pune temelia unui viitor bun și fericit pentru întreg neamul românesc... *veniți să jurăm că nedespărțiți vom fi și uniți rămînem de aici înainte cu frații noștri de pe întreg cuprinsul pămîntului românesc*".

În glasul clopotelor, în spectrul miilor de steaguri tricolore, pe cîmpia lui Horia, peste o sută de mii de români strigau — UNIRE — și cîntau „Deșteaptă-te române" sau „Pe-al nostru steag e scris Unire".

Între cei 1228 de delegați figurau personalități ca: George Pop de Băsești, Vasile Goldiș, Alexandru Vaida Voievod, Dr. Petru Groza, Episcopul Miron Cristea și întreaga preoțime transilvăneană, bănățeană și maramureșană.

Duminică 1 decembrie 1918, clopotele bisericilor românești au sunat pentru slujbă, *pentru slujba învierii neamului românesc*. La terminarea slujbei episcopul Miron Cristea al Caransebeșului, viitorul și primul patriarh al României (1925—1939) a introdus în textul rugăciunii amvonului cuvinte de mulțumire pentru acea zi măreață, iar episcopul Ioan Popp de la Arad, locțiitor de mitropolit, la otpust a adăugat: „Cel ce a înviat din morți... a înviat și neamul românesc din Transilvania".

După ce Gheorghe Pop de Băsești, în vîrstă de 80 ani, a declarat, în calitate de președinte, deschisă Marea Adunare Națională, iar Vasile Goldiș a făcut un expozeu al suferinței neamului românesc și al luptei multiseculare pentru unire — Adunarea a decretat „unirea tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească și a teritoriilor locuite de dînșii cu România".

Conferințele au angajat plenar pe participanți și s-au constituit în alese momente de trăire patriotică românească.

La sfîrșit s-au ținut rapoarte de activitate.

Cronicar

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

ANNÉE LXV• No. 2 mars — avril 1989

SOMMAIRE

HOMMAGE
AU PREMIER PRÉSIDENT DE LA ROUMANIE

15 ans depuis l'éléction de son Excellence NICOLAE CEAUŞESCU en fonction de Président de la République Socialiste de Roumanie *(† PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire)* 3

ET TOI, FIÈRE ROUMANIE, TU SUBSISTERAS TOUJOURS

La Patrie, de jour en jour, sur de nouveaux échelons de développement et de bien-être (*Archid. Ioachim Glosanu*) . 9

A LA FÊTE DES FÊTES

† TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et Métropolite-lieutenant de la Moldavie et de Suceava, Lettre-pastorale à la Résurrection du Seigneur — 1989 . . . 14

† EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi, Lettre-pastorale à la Résurrection du Seigneur — 1989 19

E T U D E S

P. drd. Constantin LEONTE, La Chénose du Fils de Dieu incorporé, du point de vue interconfessionnel . . . 25

P. Nicolae MACSIM, La Croix dans la théologie orthodoxe . 42

Ilie DAN, L'origine de la langue roumaine dans la conception de Timotei Cipariu 55

AU DOMAINE PASTORAL

† TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et Métropolite-lieutenant de la Moldavie et de Suceava, Fidélité envers les beautés de l'Orthodoxie et de la Patrie . . . 61

H O M É L I E S

Protos. Clement IACOB, Au Dimanche de l'Orthodoxie . . 68

P. C. CHIRICA, Au troisième Dimanche du Carême . . 73

P. prof. Nicolae V. DURĂ, Au quatrième Dimanche du Carême . 76

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

Croix et Résurrection *(Protos. Ştefan GUŞĂ)* 80

La Rédemption en tant que vertu et Mystère *(P. prof. Sorin COSMA)* 82

PAGES PATRISTIQUES

Saint Ciprien, La LXIIIe Epître (Prologue, traduction et notes par le *Hiérom. Constantin CHIRILĂ)* 87

COMMEMORATIONS

Le Métropolite Grégoire Dascălul (le Chantre) (*Archim. Mitrofan BĂLTUȚĂ*). 98

NOTES. 106

Moniales du Grand Habit Eupraxia Vîrnav et Safta Brîncoveanu à l'Eglise „Saint Nicolas" de Liteni, département de Suceava (*P. Dumitru Mihăilescu);* **150 ans depuis la fondation et la consécration de l'église de Poeni, département de Jassy** *(P. Iorgu Codreanu).*

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 113

Le Nouveau Testament, imprimé pour la première fois en langue roumaine en 1648 par *Simion Ștefan*, **Métropolite de Transylvanie. Réédité aprés 340 ans grâce à l'initiative et aux soins de Son Excellence** *Emilian, Evêque d'Alba Iulia*, Editions de l'Evêché Orthodoxe Roumaine d'Alba Iulia, 1988 (*Archid. prof. Ioan Ivan) ; † Epifanie Norocel, Evêque de Buzău,* **Fondations voïvodales en Evêché de Buzău, importantes valeurs du patrimoine de notre pays**, Editions de l'Evêché de Buzău, Buzău, 1988, 528 p. (*P. Gabriel Cocora*)*; N. Gudea, I. Ghiurco,* **De l'histoire du christianisme chez les Roumains. Témoignages archéologiques**, Oradea, 1988, 274 p. + 16 gravures et planches (*Dr. Dan Gh. Teodor) ; G. I. Brătianu*, **Un énigme et un miracle historique: le peuple roumain**, Edition soignée, avant-propos, études et notes de *Stelian Brezeanu*, Version par *Marina Rădulescu*, Bucarest, 1988, 212 p. *(Prof. Petru Abrudan)*; *Paul Mihail*, **Contributions documentaires à l'histoire de la ville de Jassy**, publiées en Annuaire de l'Institut d'Histoire et d'Archéologie „A. D. Xenopol", XXIV/1-2 (1987), p. 415-468 et 469-534 (*Dr. Aurora-Elena Ilieș*)*; Felix Buffière*, **Les Mythes de Homer et la pensée grècque**, version en langue française et avant-propos par *Gh. Ceaușescu*, Bucarest 1987, 660 p. *(P. C. Leonte).*

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

A. — L'ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 129

NOUVELLES OECUMÉNIQUES: **Conférence intèrorthodoxe de Rodos** *(Chroniqueur).*

DE LA VIE DE L'ARCHEVÊCHÉ: **Conférences présbytérales du mois de mars 1989** *(P. Gh. Petraru)*; **Fête de la Résurrection du Seigneur à la Cathédrale métropolitaine de Jassy** (*Hiérom. Iustin Neagu*); **Fête de la Résurrection du Seigneur au Monastère „St. Jean le Nouveau"-Suceava** (*Hiérom. Ghenadie Șerban).*

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: **Le Moine Joachim Boghian** (*Archim. Mitrofan Băltuță)* ; **Le Prêtre iconome stavrophore Mircea Diaconescu** *(P. Gh. Brădățanu).*

B. — ÉVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUȘI 136

Les Conférences présbytérales du premier trimestre 1989 (*Chroniqueur*).

PAGINI PATRISTICE

Sfîntul Ciprian, Epistola a LXIII-a (Prezentare, traducere și note de *Ierom. Constantin CHIRILĂ*) 87

COMEMORĂRI

Mitropolitul Grigorie Dascălul (*Arhim. Mitrofan BĂLTUȚĂ*) . 98

ÎNSEMNĂRI 106

Schimonahiile Eupraxia Vîrnav și Safta Brîncoveanu la Biserica „Sfîntul Nicolae" din Liteni, județul Suceava (*Pr. Dumitru Mihăilescu*); 150 de ani de la zidirea și sfințirea bisericii din Poeni, județul Iași *(Pr. Iorgu Codreanu)*.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . . 113

Noul Testament, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către *Simion Ștefan*, Mitropolitul Transilvaniei. Reeditat după 340 ani din inițiativa și purtarea de grijă a Prea Sfințitului *Emilian*, Episcop de Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Albei Iuliei, 1988 *(Arhid. prof. Ioan Ivan)*; † *Epifanie Norocel, Episcopul Buzăului*, Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului, importante valori ale patrimoniului țării noastre, Editura Episcopiei Buzăului, Buzău, 1988, 528 p. (*Pr. Gabriel Cocora*); *N. Gudea, I. Ghiurco*, Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice, Oradea, 1988, 274 p. + 16 figuri și planșe (*Dr. Dan Gh. Teodor*); *G. I. Brătianu*, O enigmă și un miracol istoric: poporul român, Ediție îngrijită, prefață, studiu și note de *Stelian Brezeanu*, Traducere de *Marina Rădulescu*, București, 1988, 212 p. (*Prof. Petru Abrudan*); *Paul Mihail*, Contribuții documentare la istoria orașului Iași, publicate în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol", XXIV/1-2 (1987), p. 415-468 și 469-534 *(Dr. Aurora-Elena Ilieș)*; *Felix Buffière*, Miturile lui Homer și gîndirea greacă, traducere din limba franceză și prefață de *Gh. Ceaușescu*, București 1987, 660 p. (*Pr. C. Leonte*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 129

ȘTIRI ECUMENICE: Conferința interortodoxă din Rodos *(Cronicar)*.

DIN VIAȚA ARHIEPISCOPIEI: Conferințele preoțești din luna martie 1989 *(Pr. Gh Petraru)*; Praznicul Înavierii Domnului la Catedrala mitropolitană din Iași (*Ierom. Iustin Neagu)*; Praznicul Învierii Domnului la Mănăstirea „Sf. Ioan cel Nou"-Suceava (*Ierom. Ghenadie Șerban*).

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Monahul Ioachim Boghian (*Arhim. Mitrofan Băltuță*); Preotul iconom stavrofor Mircea Diaconescu *(Pr. Gh. Brădățanu)*.

B. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 136

Conferințele preoțești din trimestrul I 1989 *(Cronicar)*.

P. I - 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

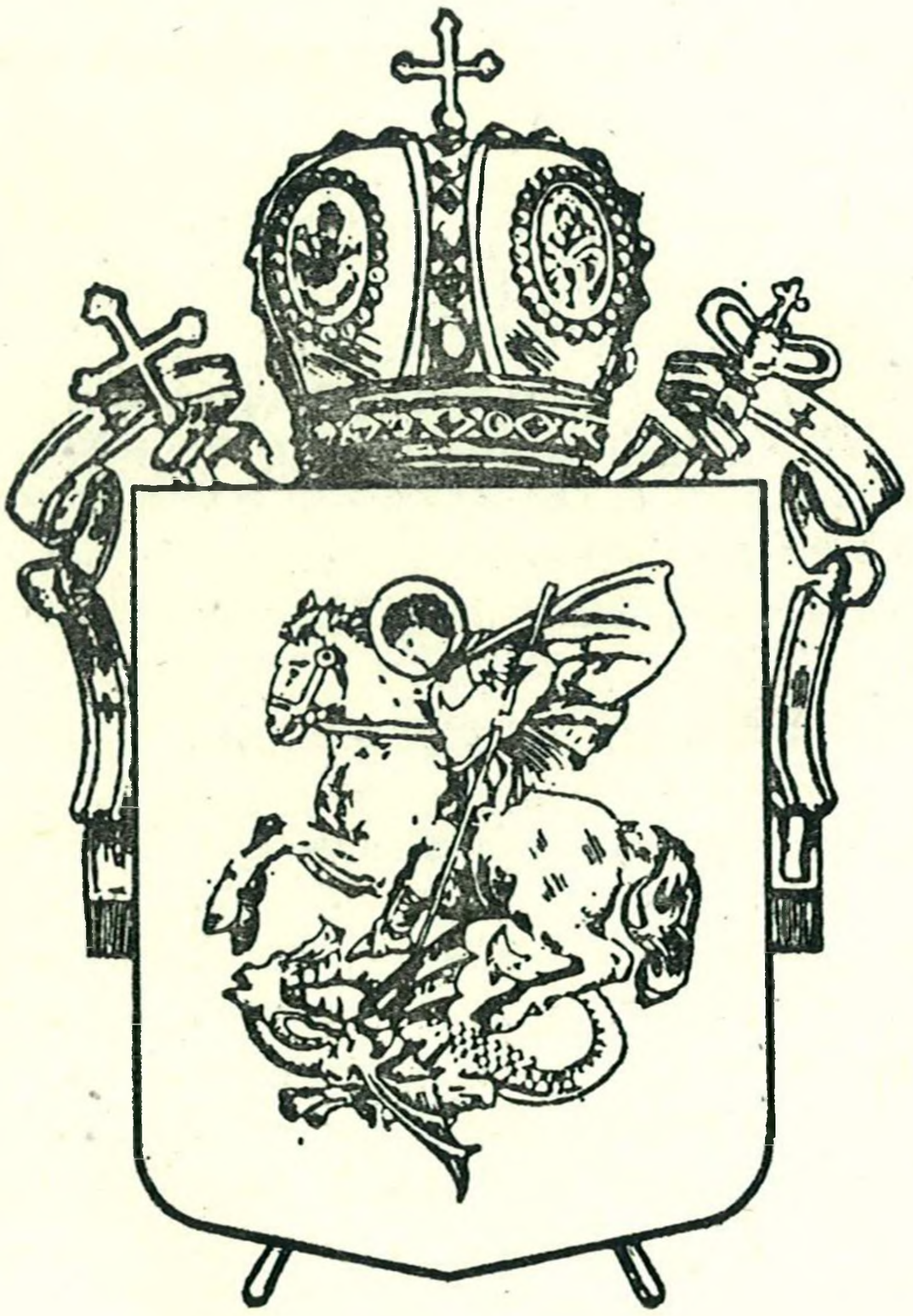

Anul LXV, Nr. 3 MAI - IUNIE 1989

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

9 Mai 1945 — 9 Mai 1989 (*Redacţia*) 3

IAR TU, ROMÂNIE MÎNDRĂ, TOT MEREU SĂ DĂINUIEŞTI

Patria, zi de zi, pe noi trepte de dezvoltare şi bunăstare (*Arhid. Ioachim Giosanu*) 5

STUDII

Pr. prof. Ilie MOLDOVAN, Cuvîntul lui Dumnezeu, în Scriptură şi în Tradiţie (Puncte de orientare în activitatea religios-morală şi misionară a preotului ortodox) 9

Pr. conf. Ioan MIHĂLŢAN, Scriptură, Biserică, Tradiţie . . 31

LUCEAFĂRULUI POEZIEI

Gavril ISTRATE, Eminescu (La o sută de ani de la trecerea sa în nemurire) 45

† *PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar*, Mihai Eminescu despre Biserică 53

Gheorghe I. FLORESCU, Mihai Eminescu: permanenţă definitorie a devenirii româneşti 59

Paul LEU, Mihai Eminescu şi hramul jubiliar al Mănăstirii Putna 75

PE TĂRÎM PASTORAL

† *TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei*, „El Se află în Biserica slavei Sale“ 100

PREDICI

Ierom. Iustin NEAGU, La Duminica a II-a după Paşti . . 106

Diac. conf. Petre I. DAVID, La Duminica a VI-a după Paşti . 108

Arhim. Serafim MAN, La Duminica Rusaliilor 111

Prot. Anton FRUNZĂ, La Sfînta Treime 113

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LXV, Nr. 3 MAI — IUNIE 1989

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi 6600

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și
Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3. Articolele nepublicate nu se înapoiază.

42.420

9 MAI 1945 — 9 MAI 1989

Anul 1945 aducea omenirii înfrîngerea definitivă a armatelor fasciste și încetarea celui de al doilea război mondial, iar pentru cei care dăduseră nenumărate jertfe, eliberare socială și națională. Pentru țara noastră, victoria de la 9 Mai 1945 încununa acel măreț act de la 23 August 1944, act care a însemnat începutul unei noi ere în viața poporului nostru pe calea dezvoltării sale libere și fericite.

Numeroase jertfe pentru apărarea și eliberarea Patriei au dat soldații români în timpul celui de al doilea război mondial! După eliberarea țării, armata noastră a participat în continuare la lupta împotriva fascismului pînă la înfrîngerea lui definitivă. În acest sens este cunoscută contribuția României la înfrîngerea fascismului: 14 divizii române au luptat timp de 260 zile străbătînd 12 masive muntoase și eliberînd 3831 localități între care 53 orașe.

Prin dezagregarea întregului sistem militar german din Europa de sud-est, prin privarea Reichului de aprovizionările cu carburanți din marele perimetru petrolifer de la Ploiești și cu alte produse, prin criza politică în lanț declanșată în Bulgaria, Ungaria și Croația, prin alăturarea României la coaliția antihitleristă, actul de la 23 August 1944 a scurtat războiul cu circa 200 de zile. Ce au însemnat aceste șapte luni în cruțarea continentului de noi victime, distrugeri și suferințe, este lesne de întrevăzut. Ceea ce se cuvine încă subliniat — pentru că adesea se uită — este că această jumătate de an smulsă economiei și producției de război germane a făcut imposibilă realizarea și fabricarea în serie a unor proiecte și prototipuri de arme, care ar fi prelungit războiul în Europa cu mult peste 9 Mai 1945.

Victoria de la 9 mai 1945 a însemnat un pas hotărîtor în lupta prin muncă jertfelnică și pilduitoare pentru făurirea României socialiste. Numai în condiții de pace și independență poporul putea să dea Patriei îndurerate chip nou, în și prin toate luminos. România socialistă este astăzi în întreaga lume o prezență ziditoare de dreptate socială și națională, de statornicire a unei păci trainice pe pămînt. Uzine și fabrici noi, construcții epocale, cum este, de pildă, Canalul Dunărea-Marea Neagră, numeroasele hidrocentrale și termocentrale, agricultura, ramură principală a economiei noastre naționale, care se bucură de o dotare tehnico-materială fără precedent în istoria poporului român, marile centre de cultură din întreaga țară sînt cuceriri care tălmăcesc și împodobesc chipul României independente, suverane, libere și fericite.

Cuvintele Președintelui Republicii noastre sînt mobilizatoare și rodesc profunde sentimente patriotice, fiindcă istoria a fost și este viață pentru poporul român. „Întreaga istorie a Patriei noastre

este rezultatul luptelor grele, cu arma în mînă, împotriva dominației străine, pentru progres, libertate și independență, duse de masele populare, de întregul nostru popor, adevăratul făuritor al națiunii noastre, al progresului economico-social“ [1]. *Mergînd pe această cale România a devenit o țară deplin independentă social, național și economic.*

Biserica Ortodoxă Română, care și-a împletit întotdeauna firele vieții sale cu ale poporului, împărtășește cu bucurie deplină aniversarea zilei de 9 Mai 1945. Pe cei ce s-au jertfit îi pomenește, văzînd în dăruirea lor chezășia marilor împliniri din Patria noastră. Pe făuritorii vieții celei noi, care nu s-ar fi putut realiza dacă nu ar fi fost aceste momente hotărîtoare, de răscruce, din viața poporului: 23 August 1944 și 9 Mai 1945, îi cinstește ca pe cei mai vrednici dintre vrednicii fii ai neamului.

Strădaniile lor trebuie să dea expresie grăitoare părintești chemări și îndemnuri ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist: „Sîntem cetățeni loiali și statornici ai țării și dorim să vedem Patria tot mai prosperă și înfloritoare. De aceea, înțelegem să contribuim și noi, prin lucrarea noastră specifică, la viitorul fericit al întregului nostru popor. Îndemnul meu este, ca și de acum înainte să iubiți țara și pe conducătorii ei, făcîndu-vă conștiincios datoria, prin muncă și dăruire, acolo unde sînteți rînduiți“. *Răspunsul nostru va trebui să fie unanim, iar angajarea plenară pentru a cinsti pe cei ce au luptat cu prețul vieții pentru a cuceri victoria și independența. Să facem ca independența deplină de care ne bucurăm în zilele noastre să fie victorii ale muncii și dăruirii prin muncă pentru ca poporul nostru strîns unit în jurul Conducerii de stat să aibă viață din belșug și pace trainică.*

REDACȚIA

1. A se vedea „Era socialistă“, anul LXIX, 10 iulie, p. 4.

Iar tu, România mîndră,

tot mereu să dăinuiești

PATRIA, ZI DE ZI, PE NOI TREPTE DE DEZVOLTARE ȘI BUNĂSTARE

Centenar Eminescu. În fiecare an zilele din miez de iunie rămîn legate de cinstirea memoriei marelui nostru poet național Mihai Eminescu. Centenarul de anul acesta însă a lărgit aura sărbătorii. Prin frecvența și amploarea lor, manifestările prilejuite de acest eveniment au avut o rezonanță aparte, cuprinzînd mai toate instituțiile cultural-artistice și factorii educativi din întreaga țară. Aceste manifestări au avut în expresia lor directă tot ceea ce simte mai frumos și mai bun un întreg popor care cinstește, în libertate și demnitate, pe cel ce i-a întruchipat geniul și a făcut din scrisul său o dovadă nemuritoare a iubirii de neam și țară, dînd o înaltă și desăvîrșită strălucire de creație spiritului larg, vizionar, sentimentelor adînci și profunde, patosului creator. De mai bine de o sută de ani generații întregi, rînd pe rînd, îi rostesc versurile, iar opera marelui poet rămîne mereu un univers deschis și strălucitor. Literatura română are prin starea eminesciană a creației o boltă vastă spre care se aspiră necontenit. Este aceasta însăși legea geniului, care la rîndul ei a însemnat cuprinderea ființei patriei, nașterea și întruchiparea ei eternă.

Manifestări culturale închinate lui Eminescu. Animați de profundele sentimente patriotice, fiii țării de toate vîrstele și din toate categoriile sociale au participat la amplele manifestări culturale organizate în întreaga țară. Ceea ce a încununat bogata suită de manifestări organizate la orașe și sate a fost „Simpozionul omagial“ consacrat centenarului „Mihai Eminescu“ de la București, organizat de Consiliul Culturii și Educației Socialiste și Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România. În cadrul acestui simpozion de la Ateneul Român s-a prezentat mai întîi *Mesajul Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România,* mesaj care a fost primit cu profundă satisfacție și gratitudine de toți participanții.

Între alte comunicări prezentate la această festivitate închinată marelui poet mai amintim: „*Mihai Eminescu, contemporanul nostru*“, prezentat de Dumitru Radu Popescu, președintele Uniunii Scriitorilor din România, *Opera lui Eminescu, strălucită întruchi-*

pare a marilor idei ale umanismului, a înaltelor idei și aspirații ale poporului român, prezentată de Dumitru Ghișe, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice ; *Opera lui Mihai Eminescu — strălucită sinteză a caracterului național al literaturii române,* prezentată de Ion Dodu Bălan, profesor universitar la Universitatea din București ; *Creația eminesciană, culme a valorii artistice românești, a înaltului conținut de idei social-politice ale literaturii române,* prezentată de Prof. univ. Constantin Ciopraga de la Universitatea „Alexandru I. Cuza“ din Iași etc.

Din toate aceste comunicări s-a desprins ideea că marele Eminescu nu face parte din scriitorii care își vor pierde vreodată actualitatea, așa cum nu și-au pierdut-o cei mai mari corifei ai literaturii universale. Oricît de rapidă ar fi evoluția conceptului de poezie, Eminescu va continua să fie culmea creației poetice care va inocula în noi o permanentă transfuzie de Ființă și Sens. Aceasta pentru că Eminescu a legat pentru totdeauna taina de expresie, a pus în acord lumina cu limbajul, a făcut ca silabele limbii române să lumineze, să devină structuri de lumină, dătătoare de sens luminii, care tinde spre infinit, în speță spre Divinitate. Eminescu va fi veșnic contemporanul nostru.

Alte manifestări dedicate lui Eminescu. La Botoșani și Ipotești, în organizarea Comitetului de Cultură și Educație Socialistă al județului Botoșani și Uniunii Scriitorilor, în zilele de 8-9 iunie a. c., au avut loc un ciclu de manifestări omagiale dedicate Centenarului Mihai Eminescu. Astfel la Centrul de Cultură și Creație „Cîntarea României“ al Sindicatelor a avut loc colocviul științific : *„Mihai Eminescu — omul deplin al culturii românești“*. Manifestarea s-a bucurat de o largă receptivitate prin toate comunicările făcute de cei mai competenți reprezentanți ai culturii și literaturii moldovenești.

Sub auspiciile aceluiași eveniment național, la Ipotești a fost deschis Fondul documentar „Mihai Eminescu“, care cuprinde toate edițiile Eminescu și un valoros fond de carte despre marele poet. Au avut loc spectacole omagiale între care amintim spectacolul-document itinerant „Eminescu la Botoșani“ în organizarea Teatrului „Mihai Eminescu“ din Botoșani.

Și în județul Iași manifestările dedicate împlinirii a 100 de ani de la trecerea în nemurire a marelui poet au fost deosebit de numeroase și consistente. Prelegeri, medalioane literare, audiții muzicale, șeluri de comunicări științifice, puse sub generice deosebit de pregnante cum ar fi : „De la Dosoftei la Eminescu“ ; „Eminescu și Veronica Micle“; „Eminescu și muzica“; „Eminescu astăzi“,

completează un amplu program de omagiere a celui ce întruchipează în chip ideal cultura noastră națională.

O carte eveniment. Cu prilejul aniversării a 100 de ani de la trecerea la cele veșnice a marelui poet Mihai Eminescu, Institutul de Istorie și Arheologie din Iași în colaborare cu reprezentanții Universității „Alexandru I. Cuza“ din Iași, au conceput și realizat o „carte eveniment“ închinată marelui poet intitulată: „Eminescu : sens, timp și devenire istorică“. În cele peste 1000 de pagini, ediție îngrijită de Gh. Buzatu, Ștefan Lemny și I. Saizu, urmărește să ofere o imagine atotcuprinzătoare asupra uneia dintre dimensiunile fundamentale ale gîndirii lui Eminescu — conștiința istoriei — care constituie în fapt o dominantă a creației sale.

Tot la Iași, Editura „Junimea“ a scos de sub tipar, urmărind același eveniment național, o lucrare intitulată „Prezentul etern eminescian“, care însumează numeroase studii al căror conținut oferă o cuprinzătoare misiune teoretică asupra evoluției lirice prin care mesajul profund uman și național al gîndirii eminesciene și-a păstrat de-a lungul timpului actualitatea.

Iorga despre Eminescu. În anul 1930 marele istoric Nicolae Iorga scria revelator despre Eminescu: „Eminescu stăpînea cu desăvîrșire conștiința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală; nimeni din generația lui n-a avut în așa grad instinctul adevăratului înțeles al istoriei, la nimeni nu s-a prefăcut ca la dînsul într-un element permanent și determinant al întregii lui judecăți. E uimit cineva astăzi, după adăugirea unui imens material de informație și atîtor sforțări ale criticii, cînd constată cît știa, cît înțelegea acest om, și gînditorul politic trebuie să admire ce mare era puterea lui de a integra faptele mărunte și trecătoare ale vieții publice contemporane în maiestoasa curgere a dezvoltării istorice“.

Alte manifestări culturale. În viața spirituală a județului Neamț „Vacanțele muzicale de la Piatra Neamț“ — manifestare ajunsă în acest an la cea de a XVIII-a ediție — sînt așteptate în fiecare vară cu bucurie și emoție. Organizate în colaborare cu membrii consacrați ai Conservatorului „George Enescu“ din Iași, asistate de un public consecvent, aceste „vacanțe“ constituie un eveniment de anvergură al municipalității nemțene.

Tot la Piatra Neamț, expoziția-tîrg de carte „Libris '89“ — ajunsă la cea de a XVIII-a ediție, a beneficiat de ambianța unui nou edificiu care vine să completeze complexul arhitectural urbanistic al orașului de la poalele Cozlei. Este vorba de o nouă librărie numită „Casa cărții“, concepută ca un complex cultural cu destinație și

funcționalitate multiplă. Aici au fost, în fapt, deschise mai multe librării uzuale, difuzarea cărții pentru copii și tineret, a manualelor școlare și cursurilor universitare, difuzarea cărții diverse, difuzarea cărții de artă și salon-discografic. Tot aici funcționează un compartiment permanent, destinat aparițiilor editoriale, un cabinet de informare bibliografică și o unitate de comenzi speciale.

Sute de ieșeni și oaspeți din alte localități ale țării, oameni de cultură și artă, scriitori, poeți, studenți și elevi, au luat parte în luna iunie la „Sărbătoarea Teiului", manifestare cultural-artistică tradițională, aflată la cea de a XX-a ediție și dedicată cinstirii celui mai mare poet al neamului, lui Mihai Eminescu.

Consemnăm. Prietenul cel mai apropiat al lui Eminescu nu a fost altul decît cel mai mare povestitor al națiunii noastre Ion Creangă. Providența a rînduit ca să treacă la cele veșnice și unul și altul în același an (1889), unul la 15 iunie și celălalt la 31 decembrie. Asupra acestui fapt revistele și mijloacele mass-media au dat multe noutăți și au făcut importante expuneri. Amintim aici doar de articolul-studiu al Înalt Prea Sfințitului Dr. Antonie, Mitropolitul Ardealului, intitulat *„Ion Creangă după o sută de ani"* publicat în săptămînalul ieșean „Cronica" (nr. 25 din 23 iunie 1989). În acest articol Înalt Prea Sfinția Sa a clarificat multe obscurități din viața și activitatea marelui povestitor.

Grijă permanentă pentru sănătatea oamenilor. Societatea de stomatologie București în colaborare cu Direcția Sanitară a județului Neamț a organizat la Piatra Neamț în luna iunie a. c. cel de-al XV-lea „Curs de stomatologie infantilă și generală" cu participarea multor specialiști din țară și de peste hotare. Tot cu acest prilej s-a organizat o expoziție de medicamente și aparatură medicală incluzînd cele mai noi și moderne realizări în acest domeniu.

Arhid. Ioachim GIOSANU

CUVÎNTUL LUI DUMNEZEU, ÎN SCRIPTURĂ ȘI ÎN TRADIȚIE

PUNCTE DE ORIENTARE ÎN ACTIVITATEA RELIGIOS-MORALĂ ȘI MISIONARĂ A PREOTULUI ORTODOX

Intenția de a prezenta cuvîntul lui Dumnezeu ca fundament al activității preotului ortodox, prin care este prezent și lucrează Sfîntul Duh în lume, ne impune, de la început, o mare îndatorire. E vorba de a cerceta acest cuvînt la izvoarele lui tainice, în inima de foc a dumnezeiestii Tradiții, în „inefabilul" vălurilor Sfintei Liturghii. Cuvintele Mîntuitorului din Sfînta Scriptură nu pot fi privite doar ca simple noțiuni ale unei înțelepciuni divine, ca simple cunoștințe profetice formulate ca atare de către marele Învățător din Nazaret, ci trebuie privite ca unele ce nu se pot compara cu vorbele noastre omenești, deși sînt exprimate în grai omenesc, fiind situate pe un alt plan al existenței, într-un alt orizont de gîndire, la înălțimea la care le-a ridicat faptul Învierii lui Hristos. Eliberate prin înviere de valoarea lor temporală și învestite cu universalitate absolută, „cuvintele Domnului" sînt aievea „cuvintele lui Dumnezeu". Hristos-Domnul a înviat, iar cuvintele Sale sînt vii. „Cuvîntul lui Dumnezeu" la care se referă în genere Sfîntul Apostol Ioan în scrierile sale, este Cuvîntul Vieții (I Ioan, 1), este Iisus Hristos Însuși, este Fiul lui Dumnezeu răstignit și înviat, în același timp de-a dreapta Tatălui preamărit și prezent cu noi „pînă la sfîrșitul veacului" (Matei 28, 20). Realitatea învierii conferă cuvîntului lui Dumnezeu, în slujba căruia se află preotul ortodox, autoritatea lucrurilor divine.

Îndatorirea pe care ne-o asumăm, în studiul de față, este de fapt sarcina ce revine slujitorului celor sfinte, care se află în fața unui altar de jertfă, nu de pe pămînt, ci din înălțimea cea mai presus de ceruri. Vorbind *in nomine Christi*, preotul nu emite doar sunete și nu repetă simple cuvinte, vocabule lipsite de vibrație cerească, ci lasă cuvîntul lui Dumnezeu să vorbească prin el. Așadar, preotul este chemat să se prefacă el însuși în „cuvînt", spre folosul duhovnicesc al celor ce-l ascultă și îl urmează.

Cercetarea cuvîntului lui Dumnezeu, în ipostaza lui vie, ne obligă să ținem seama de două importante condiții. Deși în Sfînta Scriptură îl aflăm ca un document istoric, el nu poate fi abordat decît din perspectiva Tradiției. Mîntuitorul Iisus Hristos își comentează, ca pe drumul spre Emaus, în cadrul Sfintei Liturghii, propriile Sale cuvinte. În afara acestui „comentar" rămînem departe de înțelesul viu al cuvîntului lui Dumnezeu. Ar fi vorba de cea dintîi condiție care se impune printr-un caracter obiectiv-sacramental. O altă condiție privește aspectul subiectiv, în sensul că se referă la preotul care întrupează cuvîntul și îl proclamă. Se poate chiar spune că orice cuvînt adevărat urmează legea supremă a

întrupării. Datorită acestei legi, cuvîntul ca atare este mai mult decit cuvînt, este cuvînt-act, provenind dintr-un izvor divin, originea sa, mai întîi, nu este conceptul, ci existența. Un concept, apoi, prin însăși natura sa, este o abstracțiune; prin urmare, cuvîntul pe care cineva îl exprimă este gol, lipsit de putere și de suport existențial. Aflîndu-se în legătură nemijlocită, la Sfînta Liturgie, cu Hristos, pe care Sfîntul Ioan îl numește „Cuvîntul vieții", preotul ortodox se bucură de dobîndirea unui cuvînt plin de realitatea existenței fericite, existența de dincolo a Împărăției lui Dumnezeu. Singură această prezență vie este în măsură să împărtășească credincioșilor certitudinea adevărului, prin care își pot edifica viața religios-morală, viața creștină, îndumnezeită.

Urmărind, în mod explicit, învățătura ortodoxă privitoare la Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, ca temă importantă în preocupările misionare ale preotului ortodox, vom scoate în relief, în cele ce urmează, ideile de bază ale acestei învățături, în vederea unei mai bune orientări în materie. Reducerea argumentației la citatele scripturistice are, de asemenea, o motivație misionar-practică.

I. CUVÎNTUL LUI DUMNEZEU, DESCOPERIRE DIVINĂ, UNICĂ ȘI UNITARĂ ÎN SFÎNTA SCRIPTURĂ ȘI SFÎNTA TRADIȚIE

1. *Taina întrupării Fiului lui Dumnezeu, în care s-a asociat natura divină și natura umană, stă la baza unității descoperirii divine, din Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. Aceeași Taină indică slujitorului celor sfinte drumul de acces la cuvîntul lui Dumnezeu.*

În nemărginita Sa bunătate, Dumnezeu vrînd „Ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să ajungă" (I Timotei 2, 4), plecînd cerurile, a venit pe pămînt, pentru a-i conduce pe oameni la destinația divină din planul cel din veac al creației. Veșnic și de necuprins, Dumnezeu nu numai că S-a arătat pe Sine, în diferite rînduri, de-a lungul vremii, în variate chipuri, dovedind că El este iubire (I Ioan 4, 8) ci a și vorbit cu oamenii „în multe locuri și în multe feluri" (Evrei 1, 1). Modul în care s-a revelat, cînd a venit „plinirea vremii", vorbind „în Fiul" Său (Galateni 4, 4) este însăși descoperirea Lui personală. Așadar, în noua etapă a istoriei mîntuirii inaugurată de Hristos se restaurează starea din Eden, și mai mult decît atît. Cuvîntul prin care ne vorbește Dumnezeu primește, în termeni noi, calitatea unei comunicări directe cu El. Acest „cuvînt" este singurul izvor al Revelației divine, după cum tot el este și singurul care ne edifică sufletește, ne rezidește în Hristos.

Felul în care cuvîntul lui Dumnezeu este cuprins în Scriptură și Tradiție îl putem cunoaște din nenumărate mărturii ale acestora. Mai presus de toate, însă, este mărturia pe care ne-o redă Sfîntul Apostol Ioan în prologul Evangheliei care îi poartă numele: „La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu... toate prin El S-au făcut... în El era viața și viața era lumina oamenilor,... Și Cuvîntul S-a făcut trup" (Ioan 1, 1, 3-4 și14). Prin urmare, creștinismul este religia Cuvîntului, care, fiind viață, „S-a făcut trup". Cuvîntul ipostatic al lui Dumnezeu este înainte și deasupra istoriei.

La crearea lumii, Dumnezeu se arată pe Sine „Cuvînt“ (Ioan 1, 1-3), adică semn doveditor al prezenței Lui și glas ce răsună în fire și în istorie. Prin pogorîrea Sa pe pămînt, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu ajunge, pe de-o parte, în apropierea maximă cu noi, iar pe de altă parte, ni Se descoperă ca Adevăr suprem, atît pentru a-L cunoaște pe Dumnezeu, cît și pentru a dobîndi o viață nouă prin El. Termenul de „Cuvînt“, pe lîngă faptul că ne arată o însușire personală a lui Dumnezeu din sînul Treimii, ne descoperă și misiunea ce o are acest „Cuvînt“ de a veni în întîmpinarea noastră, pentru a ne adresa mesajul divin, vorbindu-ne față către față. Preotul păstor de suflete, la care ne referim, va trebui să rețină de aici, cu atenție, că el nu este dator să-și însușească doar o sumă de cunoștințe, prin care ar putea transmite o doctrină, cu scopul de a face catehizarea credincioșilor și a le adresa îndemnuri la observarea normelor de viață creștină. Sensul propriu al Revelației în creștinism nu se reduce la ceea ce poate însemna o învățătură ca sumă de concepte, care ar fi apoi distinctă de Dumnezeu Care o comunică. După cum Iisus Hristos este El Însuși întruparea Cuvîntului și ca atare nu Se mărginește a ne învăța ceva despre Tatăl ceresc, tot așa și preotul are obligația de a-și însuși cuvîntul dumnezeiesc, din izvorul Revelației, lăsîndu-l să străbată prin sine ca raza unui adevăr și să vibreze la apropierea lui ca un ecou al unei iubiri pogorîte de sus.

În cuvîntul lui Dumnezeu avem deschisă calea comunicării imediate cu un adevăr de credință, cu un îndreptar de viață, cu un conținut de gîndire spirituală, care nu poate fi, însă, niciodată rupt sau izolat de Iisus Hristos de la care el provine. „Dacă Mă iubește cineva — a spus Mîntuitorul — va păzi cuvîntul Meu și Tatăl Meu îl va iubi și vom veni la el și vom face locaș la el“ (Ioan 14, 23). *A păzi cuvîntul* înseamnă, înainte de toate, a-i pune puterile în mișcare, a-l înrădăcina în propria noastră viață, după cum mai înseamnă a ni-l însuși în conținuturile lui inteligibile. Scriptura și Tradiția, formînd un singur tot, sînt expresia cuvîntului viu al lui Dumnezeu, cuprinzînd, pe lîngă numeroasele idei religioase și morale, mărturia lui Dumnezeu Însuși, afirmarea prezenței Lui binevoitoare față de credincioși. Puterea prin care Dumnezeu creează lumea, o conduce spre mîntuire și spre fericirea cerească, este puterea aceluiași cuvînt al Său, pe care El îl adresează credincioșilor, nu ca pe un cuvînt învăluit deapururi în mister, pe care numai inițiații l-ar putea înțelege, adică gnosticii și predestinații, ci ca un cuvînt plin de adevăr și de lumină, pe care fiecare credincios este chemat să-l primească, cunoscîndu-l după Botez, cu ajutorul Sfîntului Duh.

2. *Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție cuprind unica descoperire a lui Dumnezeu în Hristos, ele fiind două moduri diferite de exprimare a cuvîntului lui Dumnezeu, dar un singur îndreptar obiectiv al credinței și al vieții creștine.* Rostit prin viu grai de Mîntuitorul Iisus Hristos, în vremea petrecerii Sale pe pămînt, cuvîntul lui Dumnezeu rămîne veșnic viu, prin însăși natura și menirea lui. Același cuvînt, odată cu auzirea și înțelegerea tainei sale (I Corinteni 12, 3), s-a întipărit, printr-o lucrare a Sfîntului

Duh (Ioan 14, 26 și 16, 13), în conștiința ucenicilor Domnului și constituie temelia tradiției istorice vii a Sfintei Biserici. Apropierea pe care o face Sfîntul Apostol Ioan, într-un citat important, între aceste două expresii: „Ce era la început“ și „Ce am privit și mîinile noastre au pipăit“ (I Ioan 1, 1) este profund semnificativă. Cuvîntul ce răsună veșnic în adîncurile Sfintei Treimi este și cuvîntul ce se rostește în mijlocul lumii. Dar mai este, totodată, și cuvîntul pe care îl aflăm în Scriptură și Tradiție. Căci el este acela care, prin intervenția Sfîntului Duh, cunoscută cu denumirea de inspirație, a fost așternut de către aghiografi în scris, alcătuind cărțile Noului Testament. Aceste scrieri sînt cele ce se alătură scrierilor Vechiului Testament, ce cuprind cuvîntul profetic prin care este anunțată mai dinainte venirea în lume a Mîntuitorului, formînd împreună Sfînta Scriptură. Cuvintele acestei cărți sînt cu adevărat cuvinte umane și cuvinte divine, în același timp, întrupări ale Cuvîntului preexistent, iar nu niște fantome lingvistice, lipsite de sînge și de viață. Înțelegem mai bine acest lucru spunînd că, din punct de vedere biblic, orice făptură are rațiunea sa, descoperirea sa printr-un anumit semn, după cum oricărui semn îi corespunde o ființă. Astfel cuvintele Sfintei Scripturi, deși omenești, descoperind în ele întruparea Cuvîntului, urcă aievea pînă la Cuvînt. Dovada acestui fapt o aflăm în spusele Mîntuitorului din rugăciunea pe care o adresează Tatălui pentru ucenicii Săi: „Sfințește-i pe ei întru adevărul Tău; cuvîntul Tău este adevărul“ (Ioan 17, 17).

Cuvintele grăite odinioară de Iisus, întipărite și păstrate în conștiința Apostolilor, nu au fost cuprinse toate în scrierile Noului Testament. Dar acest lucru nu înseamnă că cele care nu au fost fixate în scris s-ar fi pierdut. Dimpotrivă, în genere, (dar nu în totalitate) ele au rămas la temelia învățăturii Sfintei Biserici, dînd naștere la ceea ce se înțelege prin denumirea de Sfînta Tradiție. Se cuvine să facem însă o precizare. Sfînta Tradiție poate să aibă două sau chiar trei sensuri. Primul sens este acela al cuvîntului lui Dumnezeu integral încredințat de Mîntuitorul ucenicilor Săi. La această valoroasă zestre se referă Sfîntul Apostol Pavel spunînd: „(Avem) belșugul deplinei înțelegeri pentru cunoașterea tainei lui Dumnezeu-Tatăl și a lui Hristos, întru care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței“ (Coloseni 2, 2-3). Sensul acesta ne arată Sfînta Tradiție, existînd înainte de scrierile Noului Testament. Această „sfîntă vistierie“, cum o numește Apostolul, distingîndu-se prin inepuizabilele puteri ale înțelepciunii divine, pe temeiul căreia s-a dezvoltat predica apostolică, a fost încorporată, cu timpul, pe de o parte, în scrierile neotestamentare, iar, pe de altă parte, în diferite texte privind cultul, în simboluri de credință, în definiții dogmatice și hotărîri ale Sinoadelor Ecumenice, precum și în diverse tîlcuiri ale Sfinților Părinți. Un loc aparte îl ocupă Sfînta Liturghie, care ține totuși mai mult de primul sens. Ceea ce interesează, deocamdată, este faptul că Sfînta Tradiție a captat cuvîntul lui Dumnezeu, exprimat prin viu grai de către Apostoli (Tesaloniceni 2, 15), devenind astfel un document obiectiv al acestui cuvînt. Cristalizarea adevărurilor de credință în operele Tradiției scrise, în mărturii istorice, ca și în elementele artei liturgice, s-a făcut prin asistența Sfîntului Duh. Am putea spune că a fost prezi-

dată de aceeași lege a întrupării. Dinamismul cuvîntului divin, păstrat în memoria vie a Bisericii, dă putere și cuvîntului uman. „Cuvîntul Meu, care iese din gura Mea, nu se întoarce către Mine fără să dea rod, ci el face voia Mea și își îndeplinește rostul lui“ (Isaia 55, 11). Cuvîntul lui Dumnezeu rămîne inepuizabil, dar prin fixarea lui în scris, fără să fie circumscris de literă oferă preotului ortodox, în Biserică, un mijloc obiectiv de acces la adevăr. Acest acces este asigurat de unitatea spirituală absolută dintre Scriptură și Tradiție. Scriptura îi descoperă adevărul strălucind în lumina inspirației divine, dar numai Tradiția îi precizează contururile, îi sporește înțelesul și îi stabilește locul în viață.

3. *Cuvîntul lui Dumnezeu are rolul, în viața creștină, pe care îl are, în istoria mîntuirii, Iisus Hristos Însuși și anume acela de a aduce o lume nouă în existența noastră, pe care să o mențină în legătură neîntreruptă cu lumea cerească, „pînă la sfîrșitul veacului“* (Matei 28, 20). Sfîntul Apostol Pavel adresează ucenicului său, Timotei, aceste cuvinte: „Comoara cea mai bună ce ți s-a încredințat, păzește-o cu ajutorul Sfîntului Duh, Care sălășluiește întru noi“ (2 Timotei 2, 14). E vorba despre un îndemn pe care îl aflăm și la Mîntuitorul: „Dacă Mă iubește cineva, va păzi cuvîntul Meu“ (Ioan 24, 23). *A păzi cuvîntul,* a veghea și a fi paznicul lui potrivit semnului grecesc al acestui termen folosit de Apostol, înseamnă a avea grijă de înrădăcinarea lui în suflet, de identificare cu ființa umană. „Păzirea cuvîntului“ este o obligație fundamentală în activitatea și viața preotului. Prezența divină în cuvînt nu-l mișcă doar în învelișul său, nu-l împodobește cu raze numai pe dinafară, tocmai pentru că el nu a rămas în sferele cerești, ci continuă regimul întrupării. În slujba acestei meniri se găsește preotul. Dumnezeu nu a încetat să ne vorbească „prin Fiul“ (Evrei 1, 2), să ne vorbească în grai omenesc, să se facă pe Sine cuvînt omenesc, să se adreseze tuturor celor care au urechi să-L audă. E adevărat că Revelația divină se încheie odată cu perioada apostolică, dar tot atît de adevărat este că chiar din momentul acestei încheieri cuvîntul dumnezeiesc își reia avîntul și-și croiește un nou drum în lume. „Astfel creștea cu putere cuvîntul Domnului și se întărea“ (Fapte 29, 20). În slujba preoțească este implicată în mod esențial proclamarea cuvîntului, pentru ca „lumea să creadă“ (Ioan 27, 21). Prin lucrarea sarcedotală acest cuvînt își descoperă eficacitatea sa (I Tesaloniceni 2, 13). Avînd asemănarea bobului de grîu, se înmulțește sau piere, într-o brazdă sau alta (Matei 13, 31 ; Luca 8, 5-8).

„Păzirea cuvîntului“ este o importantă sarcină misionară pentru preotul ortodox, mai ales cînd este vorba despre denaturarea acestuia în ceea ce are mai esențial. O anumită gîndire de înstrăinare de la dreapta credință face ca, printr-o interpretare greșită, cuvîntul lui Dumnezeu să fie disociat în două părți: în latura sa divină și în latura sa umană, fără o legătură organică între amîndouă. În lipsa Bisericii, în sînul căreia este accesibilă cunoașterea laturii divine, cuvîntul de care ne ocupăm își pierde caracterul său teandric. Sfînta Scriptură, bunăoară, rămîne un cuvînt gol, lipsită fiind de calitatea sa obiectiv dumnezeiască. Ca dovadă este faptul că despre ea se crede că ar vorbi fiecărui ins în parte,

potrivit dorinței și priceperii fiecăruia. Prin denaturarea fără scrupule ce se săvîrșește, locul cuvîntului dumnezeiesc adevărat este preluat fie de către litera Scripturii, pe de o parte avînd de a face cu *nomismul biblic*, fie, pe de altă parte, este preluat de către conștiința particulară a insului singular, cînd devierea se afirmă ca *anomism biblic*. În primul caz, ideea existenței unui cuvînt dumnezeiesc, fără o legătură nemijlocită cu Hristos euharistic, nu are nici un suport, iar în al doilea caz, se pierde însuși cuvîntul lui Dumnezeu, într-o subiectivă căutare de sine.

Denaturarea cuvîntului lui Dumnezeu nu se mărginește la natura sa teandrică, ci trece și la izvorul din care acest cuvînt provine. Astfel izvorul unic al Revelației divine este și el disociat în două, în Scriptură și Tradiție; iar prin desfigurarea sensului Tradiției se reduce la ceea ce poate să însemne litera scrisă a Scripturii. E vorba despre o mișcare prin care se face trecerea de la norma de credință centrată pe Cuvîntul lui Dumnezeu ca persoană, așa cum o păstrăm în Ortodoxie, la simpla literă, care nu-și poate comunica decît înțelesurile ei mărginite. Este o deviere ce se săvîrșește sub semnul unei dezrădăcinări a conștiinței creștine din rosturile ei primordiale, a îndepărtării sale de centrul spiritual constituit de către Tradiția Apostolică. În această perspectivă se poate vedea cum Scriptura se desparte de cuvîntul viu al lui Dumnezeu, concomitent cu ruperea ei din ansamblul Tradiției. Datoria preotului este să observe că acest proces are loc, la nivelul parohiei, numai în conștiința acelor credincioși care se izolează de viața Bisericii. Desprinderea de adîncul spiritual al Tradiției, în cadrul căreia puterile sufletului sînt legate de Hristos, nu înseamnă numai superficializarea vieții creștine, smulgerea ei din adîncime și plasarea la periferia existenței, ci mai mult. Acest mai mult poate fi anchilozarea credinței într-o religie a literei, pe care o putem denumi *nomism dogmatic*, datorită concentrării întregii vieți religioase pe un singur fragment de adevăr evanghelic, după cum poate însemna o revărsare a credinței în fantastic și sentimentalism, purtînd denumirea de *anomism dogmatic*, cu preocuparea intensă a promovării pietății individuale. În amîndouă cazurile, centrul de gravitație al vieții religioase se deplasează de la Dumnezeu la subiectul uman, de la duhul Scripturii la litera ei.

II. SLUJIREA CUVÎNTULUI ÎN CADRUL UNITAR AL SCRIPTURII ȘI AL TRADIȚIEI

1. *Avînd una și aceeași origine, constituită de propovăduirea Evangheliei în perioada creștină primară, Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție împreună sînt obiectul slujirii cuvîntului.* Cuvîntul lui Dumnezeu este, la obîrșie, cuvîntul pe care îl rostește Mîntuitorul Iisus Hristos Însuși: „Cerul și pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece“ (Matei 24, 35). Cuvintele acestea au o putere lucrătoare și sfințitoare obiectivă: „Cuvintele pe care vi le spun nu le spun de la Mine, ci Tatăl — care locuiește în Mine — face lucrurile Lui“ (Ioan 14, 10). „Dacă rămîneți în Mine și cuvintele Mele rămîn în voi, cereți orice veți voi și se va da vouă“ (Ioan 15, 7). E de sine înțeles adevărul că aceste cuvinte ale Mîntuitorului

sînt învestite cu puterea prezenței divine. Această putere restaurează, mai întîi, cuvîntul omenesc în vrednicia lui primară. După cum întreaga creație a căzut, prin înșelăciunea diavolului, odată cu Adam, tot la fel a căzut și cuvîntul. Mai precis, de la pervertirea cuvîntului, de la căderea lui a început căderea lumii, fiindcă prin cuvînt a intrat în lume minciuna, al cărei tată este diavolul. Deși cuvîntul rămîne același, logosul lui interior este înlocuit cu altul contrafăcut, punîndu-se astfel în slujba nedreptății. În Hristos, prezența lui Dumnezeu umple cuvîntul cu o viață nouă, îi conferă har peste har, înlăturînd orice distanță între „zis" și „făcut". In slujba acestui cuvînt sînt chemați, mai întîi, Sfinții Apostoli. Ei nu sînt doar propagatorii unor adevăruri descoperite de Hristos, ci în mod real propovăduitorii unui cuvînt dumnezeiesc viu, pe care ei îl exprimă pe cale verbală. Graiurile lor, din ceasul Cincizecimii, sînt și ele purtătoare ale prezenței divine. Din Faptele Apostolilor aflăm că „Neamurile pămîntului auzind (pe Apostoli) se bucurau și slăveau cuvîntul lui Dumnezeu și cîți erau rînduiți spre viața veșnică au crezut; iar cuvîntul lui Dumnezeu se răspîndea prin tot ținutul" (Fapte 13, 48-49). Inspirația divină nu este altceva, în propovăduirea apostolică, decît această prezență vie din cuvîntul ucenicilor lui Iisus. „Cuvîntul Domnului — zice Sfîntul Apostol Petru — rămîne în veac. Și acesta este cuvîntul, cel ce bine s-a vestit întru voi" (I Petru 1, 25). Într-adevăr este cuvîntul care trăiește din viața sa proprie, viață divino-umană, în Sfînta Biserică, iar prezența lui se învederează liturgic. În acest sens, el nu se îndepărtează niciodată de origine. La origine, însă, Tradiția și Scriptura sînt una, respectiv se află înainte de fixarea lor în scris, ca o singură vistierie a cuvîntului lui Dumnezeu. Ea este comoara despre care se spune în Evanghelie că acolo unde se află ea, acolo va fi și inima omului (Matei 6, 21).

De la Sfinții Apostoli, slujirea cuvîntului, identică cu „lucrul evanghelistului", este trecută la urmașii acestora, episcopi și preoți. Primii episcopi s-au adăpat direct din izvorul cuvîntului lui Dumnezeu primit de la Apostoli, aflîndu-se în acest fel integrați în Tradiție. De fapt, Tradiția însăși nu înseamnă altceva decît înțelegerea cuvîntului lui Dumnezeu ca sursă inepuizabilă a Vieții, iar nu ca interpretare a unor formulări și deducții. Urmașii Sfinților Apostoli nu sînt nici ei lipsiți de darul bunei-vestiri, de o anumită inspirație divină, în vederea propovăduirii. Taina bunei-vestiri bisericești, de care se învrednicesc preoții, spre deosebire de orice dar al cuvîntului omenesc, se săvîrșește după mărturisirea Sfîntului Apostol Pavel: „Cînd am venit la voi și v-am vestit taina lui Dumnezeu, — le scrie corintenilor — n-am venit ca iscusit cuvîntător sau ca înțelept. Căci am judecat să nu știu între voi altceva, decît pe Iisus Hristos, și pe Acela răstignit" (1 Corinteni 2, 1-2). Mărturia despre Iisus Hristos rămîne, așadar, și pentru preoți, conținutul viu al slujirii cuvîntului, alcătuind totodată și esența propovăduirilor. Mărturia, însă, nu aparține relatărilor sau definițiilor omenești, ci prezenței și lucrării Sfîntului Duh. Astfel, același Apostol scrie: „Iar cuvîntul meu și propovăduirea mea nu stau în cuvinte de înduplecare ale înțelepciunii omenești, ci în adeverirea Duhului și a puterii. Pentru ca credința voastră să nu fie în înțe-

lepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu“ (1 Corinteni 2, 4-5). Adevărul nici nu este altceva decît un dar al Sfîntului Duh, pe care se întemeiază Tradiția. Dar acest adevăr nu este doar transmis, în timpul Bisericii, ca o moștenire spirituală, prin slujirea cuvîntului, de la o generație la alta, ci este puterea care înnoiește necontenit credința de la început (cf. Ioan 16, 13). În temeiul acestei înnoiri, mărturia pe care Sfîntul Duh o depune pentru Mîntuitorul, cu ocazia botezului în Iordan, este și mărturia Sfinților Apostoli, ca și a preoților care urmează acestora, slujind cuvîntului. Această succesivă mărturie a cuvîntului determină propriul său principiu: „Nimeni nu poate să zică: Domn este Iisus, decît în Duhul Sfînt“ (1 Corinteni 12, 13).

Faptul că Tradiția creștină, inaugurată de cuvîntul viu rostit de către Mîntuitorul Iisus Hristos, dobîndește contururi bine definite încă de pe vremea petrecerii Domnului pe pămînt, aduce cu sine un spor de înțelegere și în ce privește slujirea cuvîntului oficiată de către preotul ortodox. În perioada la care ne referim Tradiția poartă denumirea de Evanghelie, iar prin acest termen trebuie să înțelegem forma descoperirii supreme la care ajunge cuvîntul lui Dumnezeu prin Iisus Hristos-Domnul. În esență, ea cuprinde tot ceea ce Mîntuitorul a spus, a făcut, a descoperit și a comunicat. De valoarea divină a Evangheliei înțeleasă astfel erau pe deplin conștienți Sfinții Apostoli. Propovăduirea ei, la care sînt chemați cei doisprezece înainte de Înviere, îi obligă să facă o distincție netă între Tradiția inaugurată de Hristos și oricare altă tradiție. A existat și în Vechiul Testament o tradiție, a cărei semnificație a fost dată de făgăduința și așteptarea mesianică. Tradiția cea nouă, însă, arată faptul că, în istoria mîntuirii, punctul culminant al acțiunii divine este atins. Iisus anunță venirea Împărăției lui Dumnezeu (Marcu 1, 14-15 și Matei 4, 17), precum și împarte ascultătorilor bunurile eshatologice (Matei 11, 9-13 și Luca 9, 20). Vorbind cu autoritate, toți cei ce îl ascultau „erau uimiți de învățătura Lui, căci îi învață pe ei ca Cel care are putere, iar nu în felul cărturarilor“ (Marcu 1, 22). Atitudinea pe care o ia Hristos față de cărturari pune capăt unei anumite tradiții iudaice, din vremea Sa, ce se transmite pe calea scrisului, după cum justifică și porunca pe care El o dă ucenicilor Săi de a-I continua predica, fără să le recomande de a însemna în scris învățăturile Sale. „Și a chemat la Sine pe cei doisprezece și a început să-i trimită cîte doi“ (Marcu 6, 7). Să vedem trăsăturile specifice ale acestei Tradiții; ele privesc: a) forma predicii lui Iisus, constituită din proverbe, parabole și învățături pe scurt, care puteau fi ușor de memorat și de înțeles; b) afirmații eshatologice, definitive; c) porunca prin care ucenicii sînt trimiși, nu să scrie, ci să propovăduiască, avînd în față un model. În concluzie, ne putem da seama că toate aceste elemente conlucrează împreună, împiedicînd ca transmiterea cuvintelor Domnului să se dizolve într-o istorie sau într-o „viață a lui Iisus“.

Raportîndu-le pe toate la îndatorirea slujirii cuvîntului pe care o are preotul zilelor noastre, constatăm că ele impun o normă de lucrare evanghelică, pe lîngă faptul că determină locul comun al Scripturii și al Tradiției în viața Bisericii. „Lucrul evanghelistului“ este un fapt liturgic esențial al Bisericii și ca atare se

cuvine să urmeze un model. Datorită acestui model, care este forma pe care a îmbrăcat-o dintru început Tradiția creștină, creștinismul nu se confundă cu nici o altă religie de pe pămînt. Semnul său distinctiv este mărturia Sfîntului Duh, care trăiește în Biserică, Duhul Adevărului, „pe Care lumea nu poate să-L primească, pentru că nu-L vede, nici nu-L aude“ (Ioan 14, 17). Ucenicilor Săi, Mîntuitorul însă le-a spus: „Voi Îl cunoașteți, că rămîne la voi și în voi va fi“ (Ioan 14, 17). Pentru a fi un autentic slujitor al cuvîntului, lucrătorul celor sfinte se cuvine să se numere printre ucenici. Numai în rîndul acestora va putea auzi cuvîntul lui Dumnezeu, îl va cunoaște și va putea binevesti „lumii acestea“ pe Hristos-Domnul. Lucrul său nu este o simplă explicare a textului Evangheliei, o expunere a doctrinei, o meditație prilejuită de citirea unei pericope, căci nu este o predică despre Evanghelie, ci predica Evangheliei însăși. Întreaga lui lucrare este o revelație a Revelației, o operă de colaborare cu o harismă a Sfîntului Duh, care dă viață Tradiției.

2. *Cuvîntul lui Dumnezeu are menirea să fie temeiul preocupărilor religios-morale ale preotului ortodox, al activității sale misionare, precum și al vieții creștine în genere.* Spre deosebire de orice învățătură care vine de la oameni, Tradiția creștină vine de la Hristos (Marcu 7, 8). „Eu de la Domnul am primit ceea ce v-am transmis și vouă“ (I Corinteni 11, 23). „V-am transmis, întîi de toate, ceea ce și eu am primit“ (I Corinteni 15, 3). Iată cuvinte adresate de Sfîntul Apostol Pavel creștinilor din Corint, în care aflăm cele dintîi formule ce definesc noua tradiție, „am primit... am transmis“. Se știe, această tradiție, după cum am amintit mai înainte, nu este alta decît Evanghelia lui Hristos, normă constantă și sursă a predicii apostolice. Cu privire la această identitate dintre Tradiție și Evanghelie, Sfîntul Apostol Pavel, adresîndu-se corintenilor, precizează: „Vă fac cunoscut, fraților, Evanghelia pe care v-am vestit-o, pe care ați și primit-o, întru care și stați“ (I Corinteni 15, 1). Ne dăm seama, însă, că Saul din Tars, viitorul Apostol al Neamurilor, nu a cunoscut pe Hristos în vremea petrecerii Sale pe pămînt. Prin urmare, ne putem întreba, în ce fel spune el: „Eu de la Domnul am primit“ (1 Corinteni 11, 23)? La Galateni 1, 12 aflăm un răspuns, „prin descoperire“. Răspunsul acesta însă ne obligă să arătăm că sînt două căi prin care Hristos Se găsește în legătură cu Apostolii Săi care Îi transmit cuvîntul.

a) *O cale istorică*, orizontală, aleasă ca atare de către Iisus prin alegerea ucenicilor și trimiterea lor la vestirea Evangheliei prin prin viu grai. Pe această cale, Mîntuitorul instituie un model: „În mersul vostru — le spune celor doisprezece — propăvăduiți, zicînd că s-a apropiat Împărăția cerurilor“ (Matei 10, 7; vezi și Marcu 16, 15; Luca 9, 2 și 10, 9). În mod explicit, înainte de Înălțarea la cer, Domnul dă ucenicilor Săi această poruncă: „Mergînd învățați toate neamurile... învățîndu-le să păzească toate cîte am poruncit vouă“ (Matei 28, 19-20). Sînt numeroase textele biblice din care reiese că răspîndirea cuvîntului lui Dumnezeu pe cale orală a avut ca îndreptar pregătirea de care s-au bucurat ucenicii Domnului înainte de Înviere.

b) *O cale spirituală,* de comunicare directă, care atestă legătura dintre Iisus Hristos și ucenicii Lui prin mijlocirea Sfîntului Duh, fără să fie, datorită caracterului ei propriu, izolată de cea dintîi. Sfinții Apostoli rămîn, după Înălțare, în contact neîntrerupt cu Hristos de-a dreapta Tatălui preamărit. „Domnul este Duh, și unde este Duhul Domnului, acolo este libertate" (II Corinteni 3, 17). De altfel se știe că ucenicii numai după ce „iau putere prin venirea Sfîntului Duh peste ei" (Fapte 1, 8) devin martorii Mîntuitorului în lume. Astfel se cuvine să spunem că, prin mijlocirea Sfîntului Duh, Hristos se „transmite" El Însuși în mărturia ce o depun Sfinții Apostoli pentru El. Ideea aceasta are implicații din cele mai importante în înțelegerea Tradiției ca putere vie, ca principiu dinamic al Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, precum și ca normă a apostolatului creștin. Amintind despre transmiterea orală a învățăturii Mîntuitorului, Apostolul Pavel ține să spună: „Credința vine din predica auzită, iar predica auzită prin cuvîntul lui Hristos" (Romani 10, 17). „Cuvîntul lui Hristos", așadar, este plin de lumină și de putere, de har și de adevăr, iar toate acestea vin direct de la El. A rosti cuvintele pe care le-a pronunțat Iisus, ca și a spune ceva despre persoana și faptele Mîntuitorului înseamnă după Sfîntul Apostol Pavel a fi „în Hristos", pentru că „în Hristos" vorbim „ca de la Dumnezeu înaintea lui Dumnezeu" (II Corinteni 2, 17). El este și Acela care vorbește și lucrează cu putere în cei care Îl ascultă (II Corinteni 13, 3). Cele două căi de transmitere a cuvîntului lui Dumnezeu, amintite aici, confirmă adevărul că în perioada primară propăvăduirea nu a fost o simplă difuzare de cunoștințe religios-morale, sortite să rămînă frînturi de teorii moarte, ci a fost înțeleasă ca puterea harului ceresc care transformă viața și o călăuzește spre desăvîrșire.

Cuvîntul lui Dumnezeu transmis de către apostol, ucenic, episcop sau preot, are menirea să ajungă la credincios, în inima căruia să se sălășluiască. „Ține dreptarul cuvintelor sănătoase pe care le-ai auzit... cu credința și cu iubirea ce este în Hristos Iisus" (II Timotei 1, 13), se adresează ascultătorului său Sfîntul Apostol Pavel; modelează-te după aceste cuvinte, fii după imaginea sau modelul Tradiției, în așa fel încît să devii celula sa vie, „lucrul cel mai bun ce ți s-a încredințat", „darul pe care l-ai primit", „misiunea ce ți s-a dat", păzește-le, „cu ajutorul Sfîntului Duh, Care sălășluiește întru noi" (II Timotei 1, 14). Mărturia interioară a Duhului face ca orice tendință subiectivă să fie depășită și orice deviere nedreaptă să fie curmată. Dar ea nu operează decît în sînul Tradiției. În acest liman dispar toate limitările sectare ale gîndirii, pentru că Sfîntul Duh Însuși îi mijlocește credinciosului întîlnirea interioară cu adevărul. De fapt, Duhul planează asupra întregii Biserici, asupra preotului și credincioșilor, fiind toți înrolați la slujirea cuvîntului. Slujirea clericului este propovăduire și învățătură. Credinciosul slujește primind cuvîntul dumnezeiesc. Amîndouă slujirile sînt lucrări ale Mîngîietorului, pentru amîndouă are inițiativa și amîndouă sînt duse pînă la capăt de El. Nu numai a a vesti Adevărul, dar și a-l primi nu este cu putință fără darul Sfîntului Duh. „Pe Dumnezeu nu-L cunoaște nimeni decît Duhul lui Dumnezeu", de aceea și acela care învață „vestește nu înțelep-

ciunea de la oameni învățată prin cuvinte, ci înțelepciunea învățată de la Duhul Sfînt, lămurind lucruri duhovnicești oamenilor duhovnicești", iar pe de altă parte, și cel ce primește învățătura o primește de la Sfîntul Duh. „Omul firesc nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sînt nebunie și nu poate să le înțeleagă, fiindcă ele se judecă duhovnicește" (I Corinteni 2, 11-14). Slujirea cuvîntului nu se împarte, între preotul care propovăduiește și credinciosul care ascultă acest cuvînt, tocmai pentru faptul că Biserica, cea care în esență se identifică cu Tradiția, nu se împarte în două: o Biserică învățătoare și o Biserică pe care aceasta dintîi o învață. Dacă preotul vorbește în numele lui Hristos, tot în numele Domnului îl ascultă și credinciosul. Hristos-Domnul este prezent în preot vorbind și este prezent în credincios ascultînd și primind. Taina Cuvîntului se descoperă ca adevăr de credință în conlucrarea ierarhiei și a mirenilor. Episcopului și preoților le este dat în Biserică darul de a învăța, pe care nu-l au mirenii. În sine, însă, acest dar este o harismă a Sfîntului Duh, prin urmare ea nici nu este prezentă în mod activ decît acolo unde este prezent Duhul, adică în Biserică. Slujirea cuvîntului, din partea ierarhiei, este nedespărțită de comuniunea eclezială, avînd izvorul ei haric în această comuniune susținută lăuntric de Sfîntul Duh. Numai Biserica întreagă, descoperită și realizată în celebrarea liturgică, are „mintea lui Hristos". Citirea și auzirea Scripturii prin Sfîntul Duh este Tradiția însăși. De aceea se și afirmă că în Biserică auzim glasul Scripturii, întrucît în taina cuvîntului care se săvîrșește la Sfînta Liturghie, Mîngîietorul vivifică „trupul" Scripturii, prefăcîndu-l în „Duh și Viață". În Biserică, unde se efectuează adevărata lectură a Scripturii, toate darurile se descoperă ca slujiri în unitatea și realitatea lor indivizibilă, ca funcții ale unicului Duh, Care umple tot Trupul tainic al Domnului. În acest fel se poate spune că fiecare mădular al Bisericii, orice loc ar ocupa în Biserică, citind sau ascultînd, predicînd sau primind cuvîntul, devine, în fața lumii acesteia, în rolul propriu pe care îl are, martorul plinătății întregii Biserici, nu numai al înțelegerii lui personale. Pe de altă parte, devierea din drumul drept al Tradiției, obsesia interpretării particulare a Scripturii, îl face pe oricine străin de adevărul ce ni-l comunică Hristos.

Cele două căi ale Tradiției, istorică și spirituală, despre care vorbim, prin care ni se descoperă cuvîntul lui Dumnezeu ca atare, se află într-o indisolubilă și semificativă unitate. Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, împreună, ne oferă această certitudine. În vederea receptării cuvîntului, a primirii lui ca un mesaj divin, fiecare credincios este dator, din considerente de ordin religios-moral, să se deschidă cu evlavie frazelor pe care le ascultă, să și le apropie cu pătrundere, pînă la identificarea ființei lui cu rezonanța lor biblică. Nu este suficient să fie captat de frumusețea ideilor pe care le înregistrează, să urmărească o cunoaștere esoterică, în sensul gnostic al cuvîntului, după cum nu este suficient să caute a-și hrăni pietatea personală și nici chiar numai de a-și îmbogăți rugăciunea. Cuvîntul lui Dumnezeu este Cuvîntul Vieții, iar cel care îl primește devine un martor. Martorul adevărului este mărturisitorul lui Hristos celui viu și preamărit, Care locuiește întru lumina Dumnezeirii, dar se află prin taina cuvîntului și în ființa sa. „Gustați și vedeți că e bun

Domnul“ (Psalmul 54, 9), rostea în mod profetic și împăratul David. El mărturisește, astfel, că viața lui Hristos este suprema realitate, de care atîrnă existența tuturor celor văzute și nevăzute, dar mai presus de orice atîrnă existența sa. Este vorba despre adevărul lui Hristos perceput printr-o experiență proprie în toată nedezmințita lui obiectivitate. Dar obiectivitatea nu-i poate veni decît pe calea Tradiției, pe care am numit-o mai sus „istorică“. Căci Iisus Hristos, Care i Se descoperă în cuvînt și Care este prezent în ființa lui, e același ca persoană cu Iisus cel Care a trăit pe vremea Sfinților Apostoli și al Cărui chip nefalsificat s-a păstrat, prin modelul istoric al Tradiției, în Biserică. Iisus Hristos-Domnul fiind Același, ieri, azi și mîine, nu poate fi martor pentru El decît acela care Îl mărturisește ca atare. Prin urmare, cel care Îi falsifică imaginea evanghelică și tradițională, chiar dacă ar suferi moarte pentru credința sa, nu se află în adevăr. Teza lui S. Kierkegaard, după care simpla trăire a adevărului (și doar aceasta) este adevăr, este o teză falsă. Iată un criteriu obiectiv al receptării cuvîntului lui Dumnezeu: identitatea Hristosului istoric cu Hristosul preamărit și prezent în martorul adevărului. Se înțelege, pe Hristos preamărit nu-L aflăm decît liturgic.

În continuare ne putem da seama că Tradiția are această îndoită funcție: pe de o parte, ne pune în legătură nemijlocită cu acest cuvînt dumnezeiesc, iar pe de altă parte emite judecata receptării lui. Din primul punct de vedere, cuvîntul primit este lumină, potrivit celor spuse de Mîntuitorul: „Eu, Lumină am venit în lume, ca tot cel ce crede în Mine să nu rămînă în întuneric“ (Ioan 12 46). Avînd rolul de a stabili legătura nemijlocită cu Hristos preamărit, cuvîntul locuiește în credincios nu ca un principiu formal al judecății, ci ca un martor. „Cine Mă nesocotește pe Mine — spune mai departe Domnul — și nu primește cuvintele Mele are judecător ca să-l judece: cuvîntul pe care l-am spus acela îl va judeca“ (Ioan 12, 48). Așadar, lumina cuvîntului este rază care iluminează, dar este și foc care arde tot ceea ce este în afara adevărului. De acest din urmă sens ține și a doua funcție a Tradiției. Tradiția nu judecă cuvîntul lui Dumnezeu, dar judecă un mod eronat al recepției lui. Tradiția judecă experiența receptării personale a cuvîntului, mai precis, judecă atitudinea antiliturgică, esențial eretică.

3. *În apărarea adevărului că Sfînta Tradiție este unul din cele două moduri de exprimare a cuvîntului lui Dumnezeu, care cuprind unica descoperire a lui Dumnezeu în Hristos, se află însăși Sfînta Scriptură, preotului ortodox revenindu-i datoria să înlăture orice suspiciune privitoare la acest adevăr.* Părăsirea Tradiției este cel dinîi semn al ieșirii cuiva din albia dreptei credințe. Prin Tradiție însă nu trebuie să înțelegem doar că ea este mărturia uneia și aceleiași descoperiri dumnezeiești definitive, ce se menține neschimbată în toate veacurile, ci să vedem în ea un mijloc, de a face actual cuvîntul lui Dumnezeu veșnic viu. Dumnezeu ține seama de realitățile existenței noastre atunci cînd exprimă *cuvintele* Sale în cuvinte omenești. Tradiția este numai una, dar ea se înnoiește mereu sub înrîurirea Sfîntului Duh. Caracterul istoric al credinței nu este static, ci profund dinamic, ceea ce înseamnă că

Tradiția nu se păstrează în puterea obișnuinței ci în puterea Duhului, El însuși prezent în trăitorii cuvîntului receptat. A uita de această prezență a Sfîntului Duh în Tradiție înseamnă a tăgădui valoarea Tradiției, cu consecințe grave asupra înțelegerii Sfintei Scripturi. În această situație se pierde orice autoritate a cuvîntului lui Dumnezeu din Scriptură, căci mandatul autorității divine trece de la cuvîntul viu la litera moartă. Principala cauză a pierderii adevărului divin, la toți credincioșii eterodocși de astăzi, constă în părăsirea Tradiției. Mulți dintre aceștia formulează obiecțiuni privitoare la Tradiție, iar preotul ortodox este dator să le cunoască. Certitudinea deținerii adevărului de către Biserica Ortodoxă, prin lămurirea cîtorva dintre acestea, se impune cu evidență.

a). În Biserica primară neîmpărțită nu a existat o problemă a Tradiției, ci ea a apărut în viața comunităților creștine mult mai tîrziu. Mai ales după Reformă, în discuțiile dintre catolici și protestanți, noțiunile de „Scriptură“ și „Tradiție“ se arată ca izvoare de nesfîrșite controverse. Din acestea au ieșit o seamă de păreri greșite privitoare la raportul dintre Scriptură și Tradiție. Astfel se presupune că, în raport cu Tradiția, care apare, în Biserică, într-o perioadă următoare propovăduirii apostolice, Scriptura este un bloc hieratic, independent și cu totul izolat de ea. Relația dintre Scriptură și Tradiție ar putea fi concepută, cel mult, ca o chestiune anexă, prin care se încearcă a se stabili „aposteriori“ o legătură între aceste două realități distincte. În nici un caz, între Scriptură și Tradiție nu ar putea exista o relație originară și, prin urmare, acestea nu s-ar găsi într-o unitate de conținut. Credința creștină ar fi întemeiată pe faptul că Dumnezeu, în îndurarea Sa, într-o manieră unică și anume aceea a comunicării adevărului Său pe calea scrierii, S-ar adresa aleșilor Săi, cărora le-ar încredința învățăturile Sale. Iată pentru ce, în mod esențial, credința nu s-ar referi decît la Scriptură. În sprijinul acestor presupoziții s-ar afla mărturisirea Sfîntului Evanghelist Luca. Într-adevăr, acesta, adresîndu-se în prologul Evangheliei sale „prea puternicului Teofil“, face o confesiune ca aceasta: „Am găsit și eu cu cale... ca unul care am urmărit toate cu deamănuntul de la început, să ți le scriu pe rînd, ca să cunoști temeinicia învățăturilor pe care le-ai primit“ (Luca 1, 34). Din acest citat însă nu se susține că Scriptura ar constitui o scriere sfîntă în afară de Tradiție, deoarece Evanghelia ar cuprinde „totul“, epuizînd predania verbală. Preocuparea aghiografului ar fi aceea de a reda faptele ce se cunosc despre Hristos „de la început“, acest „început“ excluzînd o fază anterioară consemnării săvîrșite de el. De asemenea, intenția sa ar fi de a nu lăsa nimic care să nu fie scris. Din felul în care este concepută ideea fixării în litera scrisă a cuvîntului lui Dumnezeu, apelînd la confesiunea Evanghelistului Luca, ne putem da seama că interpretarea eterodoxă rămîne departe de înțelegerea prezenței divine în textul sacru, reducînd „cuvîntul“ la sensul accesibil logicii formale, comun tuturor, fără nici un strat de adîncime. Dar să nu anticipăm.

În ce privește Evanghelia de la Luca, ea ne oferă cea mai amplă expunere inspirată a vieții și activității Fiului lui Dumnezeu, fără să fie totuși o istorie sau o „viață a lui Iisus“. Depășind ca

întindere oricare carte a Noului Testament, ea rămîne încă departe de a fi epuizat tot ceea ce cuprinde Tradiția apostolică. Acest adevăr îl exprimă Sfîntul Evanghelist Ioan (Ioan 21, 25). Expresia de la Luca : „am urmărit toate“ poate fi pusă, fără nici o îndoială, în legătură cu numeroasele date păstrate în Tradiția Apostolică. În mărturisirea pe care o va face mai tîrziu, scriind în introducerea la Faptele Sfinților Apostoli: „Mulți au încercat să alcătuiască o istorisire despre faptele deplin adeverite între noi“ (1, 1), el vrea să ne informeze că are cunoștință despre existența și despre cuprinsul unor scrieri sfinte care au precedat scrierile sale. Dar el nu se limitează la utilizarea servilă a acestor izvoare, ci, știindu-le inepuizabile, ia totuși lucrurile de la „început“. Afirmațiile sale din prologul Evangheliei sînt o ilustrare vie a unității de origine și de conținut dintre Scriptură și Tradiție. Astfel, Sfîntul Luca folosește cuvinte tipice, care definesc Tradiția creștină de origine apostolică, utilizate și de către Sfîntul Apostol Pavel: „fapte deplin adeverite“, „ni le-au transmis“, etc. Numai așa, „urmărind cu deamănuntul“ Tradiția care a precedat scrierea sa, a putut fixa în scris „toate“ cele cunoscute de el, în centrul cărora este persoana Mîntuitorului. Avînd drept temei „predania verbală“ apostolică, el își ia sarcina să consulte pe aceia care din martori direcți ai Domnului, în perioada petrecerii Mîntuitorului pe pămînt, au devenit propovăduitori ai cuvintelor Lui și mărturisitori ai Dumnezeirii Sale, completînd astfel scrierile sfinte cunoscute pînă la el.

Îndatorirea preotului ortodox de a urma și apăra Tradiția nu este străină de felul în care Sfîntul Luca a înțeles să-și redacteze scrierile sale. Posibilitatea de a cunoaște cuvîntul lui Dumnezeu, în lumina lui specifică, ca și a-l transmite altora, nu se dobîndește, din partea celor ce doresc acest lucru, decît printr-un efort neîntrerupt. Acest efort privește însușirea unor cunoștințe teologice de specialitate, istorice și exegetice, patristice și dogmatice. Dar nu este suficient. Șansa de a-L afla pe Iisus Hristos viu în cuvintele Evangheliei nu o are decît acela care își angajează conștiința într-o stare de smerenie și de răspundere față de lucrarea Duhului prezent în Tradiție. Conștiința că ai pătruns în adîncul literei prin care se descoperă Domnul e cu totul altceva decît un mecanism care ar asigura însușirea adevărului de credință, fără căutarea lui în osteneală și rugăciune și pe deasupra vieții sale personale. Nu poți fi apărătorul acestui adevăr, în fața contestatorilor lui, fără să devii martor „în duh“ al sensurilor lui. Ca exprimare desăvîrșită a Revelației, cuvîntul e viu și de viață dătător. De aceea se adresează sufletului în stare să-l primească.

b). Considerarea Tradiției ca un cuvînt omenesc, în raport cu Scriptura care este cuvîntul lui Dumnezeu, este o altă denaturare care îndepărtează pe unii credincioși de la adevăr. Ea are drept obîrșie interpretarea greșită a acestor cuvinte din Evanghelie: „Iar El (Hristos) luînd cuvîntul le-a zis: Dar voi de ce călcați porunca lui Dumnezeu, pentru datina voastră?... Ați desființat legea lui Dumnezeu pentru rînduiala voastră. Fățarnicilor, bine a proorocit despre voi Isaia, cînd a zis (29, 13): Poporul acesta zadarnic mă cinstește, învățînd învățături care sînt porunci ale oamenilor“ (Matei 15, 3 și 6-9; vezi și Marcu 7, 13). Prin urmare, Scriptura fiind de la

Dumnezeu, Tradiția ar fi de la oameni, apărînd ca o încercare de a desființa cuvîntul lui Dumnezeu și de a-l înlocui cu o învățătură după datina omenească. Tot ca o formă o unei predanii omenești ar apărea Sfînta Tradiție după o răstălmăcire a spuselor Sfîntului Apostol Pavel: „Luați aminte să nu vă fure mințile cineva cu filosofia și cu deșarta înțelepciune din predania omenească, după stihiile lumii și nu după Hristos“ (Coloseni 11, 8). Textul Scripturii, așadar, ar constitui un hotar între învățătura primită prin descoperire dumnezeiască și învățătura omenească a Tradiției.

Mai întîi, se cuvine să observăm faptul că cuvintele Mîntuitorului amintite aici sînt adresate cărturarilor și fariseilor care țineau de Legea Veche și nu pot avea nici o legătură cu Tradiția creștină care încă nu se închegase. Învinuirea pe care Mîntuitorul o aduce contemporanilor Săi de a fi lăsat departe porunca lui Dumnezeu și a se fi alăturat tradiției oamenilor (Marcu 7, 3), aceasta din urmă fiind „o tradiție de bătrîni“ (Marcu 7, 3), privește pretextul ipocrit al celor vizați, care se eschivau de poruncile divine, Legea pierzînd pentru ei semnificația religioasă de la început. Iisus lovește într-o „datină“ bine determinată, care constituia o denaturare a preceptelor Vechiului Testament. De atitudinea Mîntuitorului față de această „tradiție din bătrîni“, împreună cu alipirea de litera Legii, iar nu de „duhul“ ei (vezi și II Corinteni 3, 6 ș. u.), se leagă porunca pe care o dă Hristos Apostolilor de a predica, fără să le recomande a scrie ceva. Se înțelege că noua tradiție, pe care Iisus Însuși o inaugurează, se află în antiteză ireductibilă cu „datina omenească“ pe care o țineau fariseii și cărturarii. În spusele Mîntuitorului este vizată și relativizarea adevărului, de care preotul este obligat să țină seama. În nici un fel, el nu are voie să trădeze adevărul, nu are voie să schimbe un adevăr divin cu unul de origine omenească. În fața unei Scripturi închise, credincioșii de diferite confesiuni, se pare, adesea, că se unesc. Ei se despart de îndată ce deschid Scriptura. Deschizînd-o, nu simt nici o legătură între ei, pentru că vorbesc ei, nu vorbește Scriptura. Rămînînd de partea Tradiției, nu vorbește preotul ortodox, nu vorbește înțelepciunea omenească, „datina“, ci vorbește Scriptura, vorbește gura Tradiției, vorbește Duhul Adevărului.

O anumită datină omenească se introduce în gîndirea și viața creștină, încă în perioada apostolică, venind din partea filosofiei gnostice și neoplatonice, cu oarecare nuanțe iudaizante, iar la aceasta se referă Sfîntul Apostol Pavel în citatul de mai sus, calificînd-o drept o „înșelăciune deșartă“. În contextul acestui citat, față în față cu „filosofia omenească“, dar și în antiteză cu ea, se află adevărata predanie, cea „după Hristos“. De fapt, ea este numită „taină a lui Hristos..., întru care sînt ascunse toate vistieriile înțelepciunii și ale cunoștinței“ (Coloseni 2, 2-3). Sfîntul Pavel nu ne spune că ar fi undeva scrisă, și nici nu era, bine știind că în vremea redactării epistolei sale, pe care o trimite din Colose, nu era încheiat canonul biblic. În nici un caz, cuvîntul „predanie omenească“ din acest citat, nu se referă la Sfînta Tradiție. Apostolul Pavel, prin îndemnul său, vrea să cruțe pe credincioșii din Colose de ispita speculațiilor gnostice și neoplatonice ademenitoare, ca și de tendințele iudaizante, care urmăreau introducerea în cultul creș-

tin a unor practici care și-au pierdut semnificația (spălări rituale, tăierea împrejur etc.) folosite în Legea Veche, „după stihiile lumii". Predaniile omenești, în genere, sînt rezultatul falselor interpretări ale Scripturii, descoperindu-se ca atare părăsirea Tradiției, dar se datoresc și introducerii în creștinism a unor mentalități străine, uneori exclusive și violente. Pentru preotul ortodox, soluția înlăturării acestor greșeli de interpretare a Scripturii nu se găsește la sfîrșitul unei lupte, ci în apărarea credinței, în trăirea vie a adevărului. Folosul ereziilor, după Sfîntul Apostol Pavel, este de a stimula pe fiecare credincios înainte de toate la sfințenie, căci Sfinții sînt aceia care, depășind ceea ce este numai omenesc, dezvăluie prezența lui Dumnezeu. Nimeni nu-și poate închipui că va ajunge să cîștige „mintea lui Hristos", fără să năzuiască a o dobîndi prin sfințenie.

c). Nu de puține ori se afirmă, cu scopul înlăturării Tradiției, că învățătura pe care sîntem obligați să o ținem nu poate fi decît aceea care a fost întipărită pe pergamente și hîrtie. Transmiterea orală a unui adevăr de credință nu ar avea garanția proveniență lui divine. Sînt afirmații ce se fac împotriva practicii stabilite de către Mîntuitorul Iisus Hristos, dîndu-ne ca model trimiterea ucenicilor la propovăduire, înainte și după Înviere. În sprijinul lor se invocă cuvintele Sfîntului Apostol Pavel: „Acestea, fraților, le-au zis ca despre mine și despre Apostoli, dar ele sînt pentru voi, ca să învățați, din pilda noastră, să nu treceți peste ce este scris" (I Corinteni 4, 6). De aici ar urma că nu este îngăduit a se ține altă învățătură decît cea din Sfînta Scriptură, precum și că unicul cuvînt al lui Dumnezeu este cel scris. Interpretarea textului de referință este, cum se constată imediat, afectată de o eroare. Cuvintele: „să nu treceți peste ce este scris" nu se referă nici cel puțin la cuprinsul întregii epistole pauline, nicidecum la Sfînta Scriptură în totalitate. Înțelesul lor este surprins numai dacă ne dăm seama că prin ele Sfîntul Apostol îndeamnă pe credincioșii din Corint să recitească și să țină cont de cele scrise în capitolele anterioare. Pentru Marele Apostol, ceea ce avea importanță nu era forma de exprimare a adevărului descoperit, ci adevărul în sine. "Țineți predaniile pe care le-ați învățat — zice el în altă parte — fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră" (II Tesaloniceni 2, 15). Ceea ce nu s-a fixat în scris nu s-a pierdut, ci a rămas în vistieria celor cunoscute cu denumirea de cuvinte „din auzire" (Romani 10, 17). Cea mai deplină evidență ce se impune preotului, din expresiile pauline, este că Logosul divin, Fiul Tatălui ceresc, nu este limitat niciodată prin propriile Sale cuvinte. Avînd o valoare infinită în ele însele, fie că sînt păstrate de Scriptură, fie de Tradiție, aceste cuvinte, prin pulsul vieții lor, ne mijlocesc comuniunea cu Mîntuitorul, care vorbește prin ele. Cu o singură condiție: să-și afle împlinirea în Euharistie.

III. SFÎNTA EUHARISTIE CA VIAȚĂ ȘI ÎMPLINIRE A CUVÎNTULUI

1. *Viața cuvîntului lui Dumnezeu, în Sfînta Biserică, se arată în legătura sa indisolubilă cu Sfintele Taine, dovedindu-se a fi izvor de sfințenie, de mîntuire și îndumnezeire.* Menirea cuvîntului

dumnezeiesc, după cum ne învață Sfinții Părinți, este să refacă, mai întîi, ordinea religios-morală surpată de păcatul strămoșesc, restaurînd omul în integritatea lui primordială. Căderea a făcut ca făptura umană să apară ca un vas spart în mii de cioburi. Readunarea părticelelor risipite, într-o nouă unitate, este o lucrare pe care Dumnezeu o săvîrșește progresiv, începînd cu reconstituirea cuvîntului Său scris în Scriptură. Cuvîntul rostit și „reprezentat“ — cum ne sugerează plastic P. Evdokimov — ia forma cultului, desenat devine icoană, construit arhitectural se face templu, liant de legătură între credincioși este Emanuel, „Dumnezeu este cu noi“ (Isaia 7, 14), toate acestea constituind întruchipări ale Sfintei Tradiții. Aflîndu-se în slujba refacerii vieții, cuvîntul lui Dumnezeu e cunoscut ca un cuvînt liturgic, existînd mai evident decît orice prezență care se impune, se afirmă și trăiește. De la rostirea unui jurămînt și pînă la rostirea epiclezei, orice cuvînt angajează liturgic conținutul său, Mîntuitorul ne spune : „Cuvîntul vostru să fie : Ceea ce este da, da; și ceea ce este nu, nu; iar ce este mai mult decît acestea de la cel rău este“ (Matei, 5, 37). În această ordine se înscrie și prevenirea privitoare la pierderea cuvintelor rostite „în deșert“. Viața cuvîntului se descoperă, mai ales, prin folosirea sa în cult. Binecuvîntarea se explică prin prezența vie și energia de care dispune cuvîntul dumnezeiesc de a schimba un plan al existenței cu altul. E vorba despre cuvîntul-sacrament. Orice „sacrament“ este esențial „tainic“, spiritual, dar este actul cel mai concret, care nu numai descoperă, ci conține prezența divină. Prin caracterul său liturgic, cuvîntul exprimă trăirea slujirii divine ca un contact real cu transcendentul, ca o intrare în realitatea supralumească a Împărăției.

La înțelegerea legăturii dintre cuvînt și taină nu putem ajunge decît prin apropierea de înțelegerea „întrupării“ Cuvîntului, care se împlinește în timp și în spațiu, împlinire care nu este altceva decît apariția Bisericii. În Faptele Apostolilor se spune: „și Cuvîntul creștea“ (Fapte 12, 24), referindu-se la Biserică. Prin Euharistie noi ajungem să luăm parte la viața Aceluia Care vine și rămîne cu noi în Cuvînt. Menirea Bisericii (a Tradiției) este aceea de a propovădui Cuvîntul. Hristos-Cuvîntul Însuși consideră Taina ca „împlinirea Sa“. „Eu sînt pîinea cea vie, — a mărturisit Domnul — care s-a pogorît din cer. Cine mănîncă din pîinea aceasta viu va fi în veci. Iar pîinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu“ (Ioan 6, 51). Așadar, Hristos-Cuvîntul a devenit viața noastră. Împreunarea cuvîntului cu taina, respectiv a Cuvîntului vieții cu Euharistia, este una din principalele funcții ale Tradiției Separarea Cuvîntului de Taină aduce cu sine prejudicii pentru amîndouă. Taina fără Cuvînt se depreciază pînă la conceperea ei ca magie, iar Cuvîntul fără Taină este și el înțeles numai ca doctrină. În perspectiva acestei legături, Taina este aceea care „interpretează“ Cuvîntul, iar nu invers. „Învățătura noastră este conformă cu Euharistia, iar Euharistia o confirmă“, aflăm de la Sfîntul Irineu. „Interpretarea“ ce se face Cuvîntului ne descoperă tocmai Cuvîntul ce devine Viață: „Și Cuvîntul trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi... plin de har și de adevăr“ (Ioan 1, 14). Euharistia însăși este o mărturie, mărturia morții și a învierii Domnului, iar în această calitate

eă este principiul înțelegerii cuvîntului, după cum este sursa interpretării lui, stabilind regula de verificare a credinței. Avînd drept sarcină menținerea în unire nedespărțită a Cuvîntului și Euharistiei, Biserica este singura garanție, exprimată prin Tradiție, a adevărului pe care îl cuprinde și îl transmite Scriptura.

Unitatea dintre cuvînt și taină (Cuvînt și Euharistie), privită în sensul pe care l-am precizat, ne aduce un spor de înțelegere și cu privire la autoritatea Scripturii și a Tradiției. Controversele din vremea Reformei, dintre catolici și protestanți, au ridicat problema autorității, reducînd Scriptura și Tradiția la două categorii formale, la două „izvoare de credință", vizînd două autorități și urmînd a se stabili care din acestea este autoritatea superioară. Independent însă de controversele amintite, dacă Scriptura apare drept autoritatea supremă de a învăța în Biserică, Sfintei Scripturi îi lipsește un criteriu obiectiv de interpretarre. Nu întîmplător, pentru protestanți, acest criteriu nu este altul decît rațiunea umană, constituită adesea ca „știință biblică". Dimpotrivă, dacă autoritatea supremă este socotită Tradiția, prin Tradiție înțelegîndu-se chiar Biserica, ea se arată ca un organ deasupra Scripturii și acționează ca o autoritate exterioară. Astfel, în primul caz, lipsit de autoritatea Tradiției și a Bisericii, sensul Scripturii este expus la fărîmițări și falsificări de tot felul, iar în al doilea caz, Tradiția se consideră numai ca un principiu formal, iar nu ca act de participare la „viața în Hristos", conținutul ei vital slăbește, ducînd la o anchilozare a „înțelegerii Scripturii" în comunitatea bisericească, la o desprindere a Scripturii din ritmul liturgic. Prin urmare, nu poate exista decît o singură autoritate, aceea a cuvîntului lui Dumnezeu, unul și același în Scriptură și în Tradiție, întrucît este conform cu Euharistia.

Împlinirea cuvîntului în Euharistie, precum și a înțelegerii lui din perspectiva Euharistiei, nu mărginește cuvîntul în sine, ci îi arată înrîurirea pe care o are el asupra înțelegerii Sfintelor Taine. Cunoașterea ce ne-o oferă „cuvintele vieții" pun în lumină esența și conținutul Tainei, menirea pe care o are pentru Biserică, pentru lume, ca și pentru fiecare credincios în parte. Ea ne spune că Hristos euharistic se află cu noi „pînă la sfîrșitul veacului", că în Hristos euharistic, și numai în El, se află sfințenia, mîntuirea și îndumnezeirea. De asemenea ne arată ce înseamnă participarea noastră la potirul Domnului, nu izolînd potirul de prezența și lucrarea Lui proniatoare: „Puteți oare să beți paharul pe care-l voi bea Eu sau să vă botezați cu botezul cu care Mă botez Eu?" (Matei 20, 22). Desigur, cuvîntul are un sens explicativ, lămuritor, este întotdeauna cuvînt despre Hristos, potrivit celor spuse de El Însuși: „Cercetați Scripturile, ele mărturisesc despre Mine" (Ioan 5, 39). Un mare număr de texte ale Noului Testament folosesc „cuvîntul", desemnînd prin el gîndirea și adevărul lui Hristos. În prologul Evangheliei Sale, după cum am mai văzut, Sfîntul Ioan părăsește ideea unui principiu intermediar și răstoarnă coordonatele obișnuite ale înțelegerii umane : el identifică cuvîntul cu Hristos. „Cuvîntul era la Dumnezeu", dar acest cuvînt „S-a făcut trup". În această lumină, putem afirma și noi că Tainele care se rup de Cuvînt se separă, de fapt, de Hristos. Ele nu mai sînt văzute de cei care le primesc drept darul cel mai de preț, prin care Hristos se împărtășește pe Sine

Însuși, dăruindu-Și viața Sa divin-umană Bisericii Sale, persoanei, familiei și neamului.

2. *Primirea cuvîntului lui Dumnezeu, în Biserică, la Sfînta Liturghie, este actul comunicării euharistice cu acest cuvînt, prin care devine în noi adevăr și lumină.* Cuvîntul lui Dumnezeu este viu prin Sfîntul Duh care Se odihnește în El și Îl umbrește. Primirea acestui cuvînt viu este un fapt asemănător cu un act de naștere. Așa după cum Duhul S-a odihnit peste Fecioara Maria, la Buna-Vestire, cu ocazia zămislirii în pîntecele preacurat a Fiului lui Dumnezeu, tot la fel Se odihnește și peste noi, la Sfînta Liturghie, făcînd ca, fiind auzit și primit, acest cuvînt să fie izvor de credință, de viață și de mărturisire. Tradiția însăși apare astfel drept citirea și auzirea Scripturii prin Sfîntul Duh. De aceea numai Biserica cunoaște și păstrează sensul Scripturii întrucît în taina cuvîntului ce se săvîrșește la Sfînta Liturghie Sfîntul Duh împărtășește citirii viață, în cuminecare. Numai Biserica este în măsură să dezvăluie din sensurile istorice și doctrinare înțelesuri mai profunde, spirituale, pentru că numai ea conferă certitudinea lucrurilor care nu se văd (cf. Evrei 11, 1). „Nimeni nu poate să zică: Domn este Iisus decît în Duhul Sfînt“ (I Corinteni 12, 3). Cînd Sfîntul Atanasie cel Mare a spus că „Scripturile sfinte și inspirate de Dumnezeu sînt suficiente pentru expunerea adevărului“, el nu a propus pentru înțelegerea acestora utilizarea unei metode formale, „biblice“, ci, dimpotrivă, a apelat la Tradiție, singura care are rădăcini în taina cuvîntului și care este însuflețită de către Sfîntul Duh.

Potrivit definiției date de către Sfîntul Apostol Pavel, Biserica este trupul tainic al Domnului. Acest trup este templul Sfîntului Duh, în care răsună neîntrerupt glasul lui Dumnezeu. Deci în acest loc, în Hristos, trebuie citită Scriptura. Căci Scriptura nu poate fi citită niciodată ca un oarecare document istoric. Ea este încredințată Bisericii, ierarhiei și poporului, iar în acest spațiu, ca pe drumul spre Emaus, Hristos își comentează propriile Sale cuvinte. De fapt, în drum spre Emaus, are loc frîngerea pîinii, în lumina căreia se descoperă Domnul ucenicilor Săi. În acest fel, cei doi ucenici primesc cuvîntul ca pe o pîine cerească, hrănindu-se cu ea euharistic. „Oare nu ardea în noi inima noastră cînd ne vorbea pe cale și ne tîlcuia Scripturile?“ (Luca 24, 32), se întreabă ucenicii. Cuvîntul lui Dumnezeu se aude în Biserică, și numai în Biserică, nu pentru că el trebuie să răsune undeva, fără un anumit motiv, ci pentru că numai în Biserică trăiește el, Biserica fiind extensiunea întrupării. Din mai multe pricini, Scriptura este cartea Bisericii. În afara ei, citirea Scripturii nu este citirea cuvîntului lui Dumnezeu. Pe temeiul acestui adevăr, preotul ortodox nu trebuie să considere pe cei care se găsesc în afara Bisericii, chiar buni cunoscători ai numeroaselor ei texte, ca pe unii care posedă Scriptura. A poseda grafia Scripturii nu înseamnă a avea Scriptura. În schimb, credincioșii Bisericii noastre pot face o adevărată lectură a Scripturii, cu o preocupare individuală, dacă citirea lor se efectuează în Biserică și cu Biserica, nu numai în locașul de rugăciune, ci și acasă, într-un cadru liturgic, potrivit unui mod liturgic. Acest lucru vrea să spună că Sfîntul

Duh, prin care se săvîrșește taina cuvîntului, le împărtășește darul înțelegerii, ce-și are izvorul în Euharistie.

Adevărata înțelegere a Sfintei Scripturi are, mai întîi, drept criteriu, îndreptarea cugetului spre persoana vie a Cuvîntului, deschizîndu-se marilor taine ale mîntuirii. Credinciosul nu ascultă în Biserică Sfînta Scriptură în mod pasiv, după cum nu ascultă nici slujba în acest mod, ci vibrează întotdeauna, intrînd în dialog cu cuvîntul lui Dumnezeu. Participarea lui privește viața cuvîntului, legătura nemijlocită cu Hristos care vorbește. Al doilea semn al înțelegerii duhovnicești a Scripturii se află în resimțirea sfințeniei cuvîntului, mergînd pînă la intrarea în natura sa sacramentală. La sesizarea adîncului lui de taină, în timpul momentelor liturgice, sufletul este cuprins de adorare. Cuvîntul nu mai este înțeles doar ca un apel de participare la descoperirea divină, ci participarea însăși la această descoperire. Progresiv, sufletul trece de la ascultare la transformare. În profunzimea cuvîntului, rațiunea credinciosului nu este preocupată de disecarea analitică a adevărului, ci de prefacerea ei în lumina adevărului. Sub înrîurirea pe care o exercită asupra ei Duhul adevărului, rațiunea însăși devine duh sau spirit. Numai spiritul are acces la o nouă cunoștință despre Dumnezeu, are acces la o viziune. În viziune, hotarul dintre cunoștință și iubire dispare. În acest sens, Sfîntul Grigorie de Nazianz spune că „știința devine iubire". În același timp, în viziune, contemplația face una cu lucrarea sau activitatea.

În unirea nedespărțită a cuvîntului și a tainei putem privi cu adevărat rolul Bisericii în viața creștină, Biserica fiind singura care păstrează adevăratul sens al Scripturii. De aceea, prima parte a Sfintei Liturghii este un început al epiclezei și cuminecării euharistice, întrucît ea constituie Taina Cuvîntului, acea lucrare care va afla împlinirea și culminarea în sfințirea și împărțirea darurilor euharistice credincioșilor. Cuminecarea euharistică a cuvîntului precede cuminecarea propriu-zisă. Cea dinîi pregătește pe cea de a doua. „Să se cerceteze omul pe sine și așa să mănînce din pîine și să bea din pahar. Căci cel ce mănîncă și bea cu nevrednicie, osîndă își mănîncă și bea, nesocotind trupul Domnului" (Evrei 11, 28-29), ne sfătuiește Sfîntul Apostol Pavel. În ce privește această cercetare sau pregătire, tot el ne spune, referindu-se la însemnătatea pe care o are consumarea euharistică a cuvîntului: „Căci cuvîntul lui Dumnezeu e viu și lucrător și mai ascuțit decît orice sabie cu două ascuțișuri, și pătrunde pînă la despărțirea sufletului și duhului, dintre încheieturi și măduvă, și destoinic este să judece simțirile și cugetările inimii" (Evrei 4, 12). Celebrarea cuvîntului are loc „dincolo de catapeteasmă, unde Iisus a intrat pentru noi ca înaintemergător" (Evrei 6, 19-20). Devenind adorație pură, sufletul este pămîntul bun în care își aruncă sămînța Cuvîntul lui Dumnezeu, Semănătorul divin. Hristos-Domnul, Arhiereul cel veșnic, este cuvînt și este pîine. Cele două mari făgăduințe făcute de Mîntuitorul sînt și cele două mari împliniri. Iar acestea sînt: „Cel ce ascultă cuvîntul Meu... are viață veșnică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte la viață" (Ioan 5, 24), dar și: „Cel ce mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu are viață veșnică... rămîne întru Mine și Eu întru El" (Ioan 6, 54, 56). Se înțelege,

acestea două se află într-o legătură indisolubilă, cea dintîi fiind însă condiția celei de a doua. Acest fel euharistic de a consuma cuvîntul, ca o anticipare a Tainei propriu-zise și fără de care nu poate fi conceput, așa cum am văzut, este confirmat de către Sfinții Părinți, adică tot de Tradiție. Sfîntul Grigorie de Nazianz vede în citirea Scripturii consumarea Mielului pascal. Fericitul Ieronim zice: „Noi mîncăm trupul lui Hristos în dumnezeiasca Euharistie, dar și în citirea Scripturilor". Pentru Origen, care se referă la o predanie ajunsă pînă la el, ideea împărtășirii, la care ne raportăm și noi, privește faptul că se consumă „euharistic" cuvîntul rupt în chip misterios, tainic.

Cuminecarea euharistică a cuvîntului face parte organică din slujirea la care este chemat preotul ortodox. Dovada că a fost consumat euharistic cuvîntul, adică a fost auzit, primit și înțeles, este predica. Reprezentată în Biserica primară prin „sinaxar", predica este un act liturgic al Bisericii, prin care cuvîntul lui Dumnezeu își prelungește viața. În predică, preotul nu trebuie să vadă o simplă explicație a celor citite de el în pericopele Evangheliei sau o expunere a cunoștințelor sale teologice, la care ar putea adăuga și pe acelea ale înțelepciunii omenești, ci, cum am mai amintit, trebuie să vadă predica Evangheliei însăși. Prin el, această predică se adresează lumii. Predica este un act de automărturisire a Sfîntului Duh, care se săvîrșește sinergic prin preot, așa cum s-a săvîrșit la Cincizecime prin Sfinții Apostoli. Adresîndu-se omenirii în limbi diferite, Sfîntul Duh vorbește de fapt popoarelor lumii. Biserica a auzit și a cunoscut în mărturia Duhului cuvîntul lui Dumnezeu, de aceea continuă permanent să-l audă, și să-l cunoască și să-l binevestească. Această din urmă lucrare liturgică, ce se oficiază prin preot, nu are nicidecum un caracter abstract, iar mesajul ei nu este un apel impersonal. „Iar cînd va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul; căci nu va vorbi de la Sine, ci cîte va auzi va vorbi și cele viitoare vă va vesti" (Ioan 16, 13). Aflîndu-se în slujba acestei automărturisiri a Duhului, preotul se adresează unor persoane concrete, care au un destin al familiei și al neamului lor, cărora le comunică un adevăr viu, un adevăr al realităților Împărăției lui Dumnezeu prezente pe pămînt, un adevăr care călăuzește, pe toți care îl primesc, spre zările vieții viitoare. Adevărul predicat de Duhul prin preot este adevărul mîntuirii și al îndumnezeirii, singurul adevăr care conferă omului posibilitatea depășirii de sine. De aceea predica privește omul în general, nu numai pe credincioșii Bisericii tradiționale, ci și pe eterodocși. Convertirea acestora din urmă nu este practic posibilă decît atunci cînd ei vor recunoaște în predica preotului ortodox glasul Sfîntului Duh. În acest glas este scăpare, în afara lui este pieire.

„Cuvintele pe care vi le-am spus sînt duh și sînt viață" (Ioan 6, 63). Iată cea mai autentică caracterizare pe care Mîntuitorul o face propriilor Sale cuvinte. În ele ne este dată descoperirea deplină a lui Dumnezeu, în sensul în care ne este necesară edificării Împărăției cerurilor pe pămînt, după cum tot prin ele Sfîntul Duh ne comunică adevărul prin care de fapt ne sfințim. În Biserică, aceste cuvinte, aflîndu-se la temelia credinței ortodoxe, alcătuiesc o „unitate a duhului" lui Hristos. A ne menține statornic în ea este pentru

noi, preoții, o datorie supremă. Căci acest lucru înseamnă a păstra curat cuvîntul lui Dumnezeu din Scriptură și Tradiție, a-l tîlcui în chip drept și a-l semăna cu grijă în suflete, cu scopul ca cel ce îl primește „să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 6, 47).

Pr. prof. Ilie MOLDOVAN

BIBLIOGRAFIE

1. Bria Ion, Prof., *Sfînta Scriptură și Tradiția*, în „Studii Teologice“, 1970, nr. 5-6.
2. Bulgacov S., *Ortodoxia*, trad. N. Grosu, Sibiu, 1933
3. Chițescu N., Prof. *Scriptură, Tradiție și tradiții*, în „Ortodoxia“, XV (1963), nr. 3-4.
4. Congar, Y., *La Tradition et les traditions*, Paris, 1-11, 1960, 1963.
5. Cullmann O., *La Tradition, problème exégètique, historique et théologique*, Paris, 1953.
6. Deheleanu P., Pr., *Manual de sectologie*, Arad, 1948, p. 117-140.
7. Evdokimov Paul, *Le buisson ardent*, Paris, 1981
8. Gala Galaction, *Piatra din capul unghiului*, București, 1926
9. George A. — Grelot P., *Introduction à la Bible*, Tome 111/5, Paris 1969.
10. Haag H., *De la parole de Dieu au livre de l'Ecriture Sainte*, în „Mysterium Salutis: Dogmatique de l'histoire du salut“, I/2, La Révélation dans l'Ecriture et la Tradition, Paris, 1969.
11. Hutten K., *Die Kirche und die Sekten*, Zollkon, 1957.
12. Lengsfeld E., *Tradition et Ecriture. Leur rapport.*, în „Mysterium Salutis“ 1/2, Paris, 1969.
13. Lubac H., *L'Ecriture dans la Tradition*, Paris, 1966.
14. Marcu Gr. Pr. prof., *Tradiție în Biblie*, în „Mitropolia Ardealului“, 1966, nr. 11-12.
15. Mehl R., *Traité de sociologie du protestantisme*, Paris, 1965.
16. Moldovan I. Pr., *Învățătura despre Sfîntul Duh în Ortodoxie și preocupările ecumeniste contemporane*, (Extras) Sibiu, 1973.
17. Rahner K. — Ratzinger I., *Révélation et tradition*, Paris, 1967.
18. Schnackenburg., *La théologie du N. Testament*, Paris, 1961.
19. Stăniloae D. Pr. prof., *Sfînta Tradiție. Definirea naturii și întinderii ei*, în „Ortodoxia“, 1964, nr. 1.
20. Stăniloae D. Pr. prof., *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978.
21. Referatul Comisiei interortodoxe pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod, *Descoperirea dumnezeiască și modalitățile ei de exprimare spre mîntuire*, în „Studii Teologice“, XXIV (1972), nr. 3-4.

SCRIPTURĂ, BISERICĂ, TRADIȚIE

Este binecunoscut faptul că teologia ortodoxă este o teologie de echilibru, spre deosebire de teologiile altor Biserici care uneori merg prea departe, fie prin adaosuri, fie prin unele reduceri a adevărurilor revelate.

Începînd chiar cu Persoanele Sfintei Treimi, teologia ortodoxă nu a ajuns la supraevaluarea sau subestimarea unora dintre acestea, a rămas la ceea ce totdeauna Biserica a mărturisit, adică: Pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfînt, „Treimea cea de-o ființă și nedespărțită". Nu a acceptat așa-zisa învățătură despre „filioque" nici supraevaluarea Duhului Sfînt întîlnită în învățătura unor culte neoprotestante de nuanță penticostală.

Că învățătura ei este justificată, o dovedesc unele reevaluări ale învățăturii altor Biserici, cum este cazul Bisericii Romano-Catolice, care încearcă să revină la adevărata învățătură despre Duhul Sfînt stabilită de Sinoadele Ecumenice, rostind mai nou Crezul fără adaosul „filioque".

În teologia protestantă, de asemenea, se observă o reevaluare a învățăturilor Sfinților Părinți, fapt recunoscut de unii dintre teologii protestanți mai noi, care susțin că „în teologia evanghelică noi sîntem azi mai bine informați asupra Părinților Bisericii, și de aceea putem înțelege mai bine ce înseamnă Tradiția patristică, decît au putut face acest lucru părinții noștri luterani acum 400 de ani" [1].

Echilibrul teologiei ortodoxe nu se reduce doar la învățătura despre Sfînta Treime, ci se continuă și la lucrările mîntuitoare ale Domnului nostru Iisus Hristos, învățînd că atît Întruparea cît și Răstignirea, Învierea, Înălțarea au aceeași valoare în mîntuirea obiectivă, precum și continuarea acestora prin Sfintele Taine în Biserică.

În ceea ce privește mîntuirea subiectivă, se păstrează același echilibru între har și strădania noastră personală.

În rînduiala Bisericii Ortodoxe există o strînsă legătură între cler și mireni, între preoția cu hirotonie sacramentală și preoția generală a credincioșilor. Nu s-a ajuns la separația distanțată și supraetajată a clericalismului față de poporul dreptcredincios, dar nici la acea preoție sacramentală din care să facă parte întregul popor dreptcredincios.

Se vorbește de un echilibru al teologiei ortodoxe românești în special, privind icoana românească, sau sfîntul român, accentuîndu-se că Sfîntul Calinic de la Cernica nu a fost numai un mare postitor și rugător, ci și un mare gospodar.

---

1. Prof. Schleermacher, *Die patristische Tradition im ortodoxer und evanghelischer Sicht*, in „Klironomia", Tesalonic, 1962, nr. 2, p. 224. Apud Diac. asist. I. Caraza, *Sfînta Tradiție la unii teologi evanghelici actuali din punct de vedere ortodox*, în „Ortodoxia", 2/1980, p. 338.

Deci de la pliroma Sfintei Treimi și pînă în cele mai mici amănunte ale orînduielilor bisericești, în teologia ortodoxă se menține un înțelept echilibru, atît în ce privește ortodoxia cît și în ce privește ortopraxia. Dacă am pune o întrebare: De unde acest echilibru al teologiei ortodoxe? Răspunsul cel mai potrivit ar fi dat prin faptul că „pentru Biserica Ortodoxă literatura patristică este hotărîtoare în comentarea directă a Sfintei Scripturi, a Vechiului și Noului Testament. Studiul patristic este o necesitate absolută. Această necesitate care se simte tot mai mult a fost exprimată de teologii ortodocși la diferie ocazii, sub forma unui strigăt de alarmă: „înapoi la Sfinții Părinți. Înapoi la izvoare“ [2]. Or, Sfinții Părinți rămîn modele în privința întrupării unui sănătos echilibru lăuntric.

★

Am insistat asupra acestor preliminarii ca un preludiu al înțelegerii legăturii nedespărțite dintre Sfînta Scriptură, Biserică și Tradiție.

Voi încerca a trata acest studiu prezentînd pe rînd:

1) Sfînta Scriptură;
2) Sfînta Biserică;
3) Sfînta Tradiție;
4) Nedespărțita lor legătură, și
5) Concepții mai noi privind aceste trei realități ale revelației dumnezeiești.

1) *Sfînta Scriptură.* În Biserica Ortodoxă, Sfînta Scriptură nu a fost sustrasă credincioșilor. Dar această citire s-a făcut de obicei în cadrul cultului divin care este „plin de Scriptură“. E destul să amintim faptul că în Vinerea din Săptămîna Mare, la Ceasurile Împărătești se citesc 24 de pericope din Sfînta Scriptură. Trei psalmi, o paremie, un apostol și o evanghelie la fiecare Ceas, deci 6 pericope, ceea ce înseamnă că la patru Ceasuri se citesc 24 de pericope. Mai mult, aceste citiri în cadrul cultului sînt urmate de autentice exegeze întreprinse tot în cadrul orînduirilor cultice, bineștiindu-se că în cea mai mare măsură cultul Bisericii Ortodoxe a fost alcătuit de Sfinții Părinți : Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Dialogul, Sfîntul Efrem Sirul, Sfîntul Ioan Damaschinul ș. a.

Interpretarea dată de Sfinții Părinți Sfintei Scripturi este adecvată seriozității ce se cere unei exegeze, a unei cărți despre care Sf. Ioan Gură de Aur zice: „Mulți cred că această carte este ușoară, dar această părere e a acelora care nu au cunoscut destul adîncirea tainelor Evangheliei“ [3].

Faptul este întărit și de un teolog român care ține să menționeze că „pentru Biserica Ortodoxă literatura patristică este comentariul clasic al Sfintei Scripturi. Teologia ortodoxă e teologia Sfinților Părinți“ [4].

---

2. Pr. prof. N. Neaga, *Importanța tradiției exegetice pentru cercetarea biblică modernă*, în „M. A.“, 5-6/1972, p. 377.
3. *S. J. Hrisostom*, trad. de M. Jeaninn, Paris, 1864, vol. 7, p. 13.
4. Prof. T. M. Popescu, *Necesitatea studiilor istorice și patristice în Biserica Ortodoxă*, p. 28.

Datorită acestui fapt „dacă Biblia ar intra în viața credincioșilor altcum decît pe calea Bisericii, ea n-ar fi cuvîntul lui Dumnezeu, ci o carte oarecare — demnă firește de toată considerația — care poate fi obiect al unor cercetări istorice și literare“ [5].

În cazul în care Sfînta Scriptură intră în mîna credincioșilor pe altă cale decît cea a Bisericii, rămîne o carte de cele mai multe ori citită numai după literă. Or, toată Sfînta Scriptură este insuflată de Duhul Sfînt (II Timotei 3, 15) și, ca atare, Biserica Ortodoxă are în Tradiția ei păstrată de Sfinții Părinți o concepție potrivit căreia. Sfînta Scriptură nu trebuie citită numai după literă, căci atunci se pierde tocmai esențialul ei. Sub literă se ascunde „duhul ei identic cu duhul lui Hristos, pe care nu-l putem înțelege decît dacă ne ridicăm de le înțelesul literei la pnevma Sfintei Scripturi“ [6].

Această ridicare la un înțeles duhovnicesc al Sfintei Scripturi nu se datorește numai eforturilor umane ci mai ales puterii revelatoare a Duhului Sfînt. Interpretarea unitară a Sfintei Scripturi în Biserică, în curgerea vremii, „e deopotrivă o mărturie a prezenței neîntrecute a Sfîntului Duh în Biserică și un semn vizibil al Bisericii călăuzite de Duhul Sfînt“ [7].

În acest înțeles Sfîntul Ioan Gură de Aur aduce exemplu famenului reginei Candachia, care deși era un om cu înaltă dregătorie la curte, totuși greu înțelegea cuvîntul revelat și cere Sfîntului Apostol Filip să-i descopere tainele adînci ale revelației dumnezeiești. Datorită acestui fapt Sfîntul Ioan Gură de Aur aduce îndemnul ca Sfintele Scripturi „să le studiem și să le medităm cu silință și atunci noi vom învăța adevărata doctrină și felul bun de a trăi“ [8].

2. *Sfînta Tradiție.*

Nu rareori Biserica Ortodoxă a fost privită ca o Biserică a Tradiției, dar Tradiția rău înțeleasă în noțiunea ei.

Pr. prof. D. Stăniloae, cu cunoscuta-i competență dogmatică, a scris nenumărate studii tocmai pentru a face înțeleasă Sfînta Tradiție în autenticitatea ei și a o ridica din noțiunea rău interpretată a unor teologi străini de Ortodoxie.

Una din autenticele sinteze ale înțelesului Sfintei Tradiții, Părintele profesor o prezintă astfel : „Tradiția e permanentizarea în glasul Bisericii a glasului Apostolilor, mai bine zis al Duhului lui Hristos care a grăit prin Sfinții Apostoli“ [9]. Cu alte cuvinte este duhul de viață autentic creștin al primelor veacuri ajuns pînă la noi. Departe de a fi o piesă învechită de muzeu cum pe nedrept a fost clasificată, ea e dinamism, viață, realitate vie. În privința aceasta

---

5. Pr. prof. Grigore T. Marcu, *Cuvîntul lui Dumnezeu în viața Bisericii, după Noul Testament*, în „S. T.“, 1-2/1971, p. 49.

6. Pr. prof. Ilie Moldovan, *Învățătura despre Duhul Sfînt în Ortodoxie și în preocupările ecumeniste contemporane*, (Teză de doctorat). în „M. A.“, 7-8/1973, p. 749.

7. *Ibidem*, p. 806.

8. *S. J. Hrisostom, op. cit.*, vol. 8, p. 358.

9. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfînta Tradiție, definirea noțiunii și întinderea ei*, în „Ort.“, 2/1964, p. 93.

teologul P. Evdokimov susține că: „ceea ce Biserica transmite prin viu grai nu e o arhivă pentru un muzeu ci Cuvîntul plin de viață și totdeauna actual“ [10]. Mărturii despre Sfînta Tradiție întîlnim chiar și în paginile Sfintei Scripturi. Astfel în versetul din care reiese trimiterea Sfinților Apostoli la propoveduire, se spune: „învățîndu-i să păzească toate cîte v-am poruncit“ (Matei 28, 19). Cuvintele „toate cîte v-am poruncit“ nu se referă numai la cele scrise, ci la toate cele auzite prin viu grai.

Sfîntul Evanghelist Ioan recunoaște că „și multe alte minuni a făcut Iisus înaintea ucenicilor săi care nu sînt scrise în cartea aceasta“ (Ioan 20, 30).

Sfîntul Apostol Pavel ține și el să precizeze că cele propovăduite prin viu grai au aceeași valoare ca și cele scrise, fapt pentru care îi îndeamnă pe credincioșii săi: „Stați neclintiți și țineți predaniile pe care le-ați primit fie prin cuvînt, fie prin epistola noastră“ (II Tesaloniceni 2, 15).

Dar pe lîngă acestea paginile Sfintei Scripturi ne dau mărturie că înșiși Sfinții Apostoli citau învățături din Sfînta Tradiție lăsate prin viu grai. În Fapte 20, 35 se spune: „Să vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Iisus că El a zis: Mai fericit este a da decît a lua“. Or, niciunde în Sfînta Evanghelie nu întîlnim acest indiciu. Tot prin viu grai s-au păstrat și cele spuse de Ianes și Iambres, care s-au împotrivit lui Moise (II Timotei 3, 8), despre Arhanghelul Mihail care se împotrivea diavolului pentru trupul lui Moise (Iuda 1, 9), sau despre „Enoh cel de al șaptelea patriarh de la Adam“ (Iuda 1, 14).

Mai tîrziu unele din învățămintele Sfintei Tradiții s-au fixat în scris în Rînduielile Bisericii, în cărțile de cult ale Bisericii, în învățăturile celor șapte Sinoade ecumenice, în scrierile Sfinților Părinți și în Mărturisirile de credință de mai tîrziu [11].

Tocmai această Tradiție în perspectiva și evaluarea ei largă o are în vedere Sfîntul Atanasie cel Mare cînd spunea că: „există o tradiție și învățătură de credință dintru început a Bisericii ecumenice pe care Domnul a dat-o, Apostolii au propoveduit-o și Părinții au păstrat-o. Întru aceasta Biserica a fost întemeiată“ (Scrisoarea către Serapion 28 P. G. 25, 539).

Pentru Vl. Losski Sfînta Tradiție străbate veacurile mereu actualizîndu-se din izvorul cel nesecat al Duhului Sfînt. Sfînta Tradiție e linia orizontală, susține autorul mai sus citat, a tradițiilor primite din gura Domnului și transmise prin Apostoli și succesorii lor, care se va întîlni cu verticala, cu Tradiția, comunicarea Duhului Sfînt, care deschide membrilor Bisericii perspectiva infinită a tainei în fiecare cuvînt al Adevărului revelat“ [12].

Tradiția nu e literă moartă nici autoritate, „ea e viață creatoare a sfîntului“ zice N. Berdiaeff [13].

---

10. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, Paris, 1965, p. 195.
11. *Referatul Comisiei pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod. Descoperirea dumnezeiască și modalitățile ei de exprimare spre mîntuire*, în „S. T.“, 3-4/1972, p. 180.
12. Vl. Losski, *A l'Image et à la Ressemblance de Dieu*, Paris, 1967, p. 145.
13. N. Berdiaeff, *Esprit et liberté*, Essai de philosophie, Paris, 1933, p. 348.

Unii teologi apuseni romano-catolici animați de spiritul ecumenist al contemporaneității au început să-și dea seama mai bine de valoarea Tradiției răsăritene pe care în parte Biserica apuseană o pierduse. Astfel cardinalul Suenens, Primatul Belgiei, aduce cuvinte de laudă Bisericii Răsăritene care a păstrat mai bine decît tradiția apuseană valorile creștine, zicînd: „De-a lungul veacurilor teologia și spiritualitatea au fost prea mult separate. Avem datoria să regăsim marea Tradiție orientală, care a știut să păstreze, mai bine decît noi, alianța între teologie și viața de taină, între teologie și rugăciune, între teologie și sfințenie“ [14].

În cea ce privesc opiniile protestante mai străine de valorile Tradiției și cu o supraevaluare a cărților Sfintei Scripturi, Pr. prof. D. Stăniloae ține să menționeze că „tradiția apostolică, departe de a se interpune între noi și Sfînta Scriptură, ne pune în contactul adevărat cu ea, sau în contactul cu Scriptura adevărată, sau autentic înțeleasă, ajutîndu-ne să înțelegem mai bine din oceanul ei de taine și în conformitate cu conținutul adevărat al acestui ocean“ [15].

Din cele relatate se poate trage concluzia că și în privința Sfintei Tradiții Biserica Ortodoxă a păstrat un sănătos echilibru teologic. Nu a neglijat-o nici nu a înlocuit-o cu tradiții noi, inventate, străine de Tradiția apostolică, nici nu a subestimat-o în comparație cu Sfînta Scriptură, păstrînd echilibrata sinteză susținută de Homiakov în formula: „Scriptura e Tradiția scrisă, iar Tradiția e Scriptura vie“ [16].

3. *Sfînta Biserică.*

Noțiunea autentică a Bisericii ca definiție și studiu a intrat mai tîrziu în preocupările teologilor. De fapt o definiție a Bisericii este greu de dat. Cărțile Sfintei Scripturi ne-o prezintă ca: „Trup tainic al lui Hristos“ după Romani 12, 4-5: „Căci precum într-un singur trup avem multe mădulare și mădularele nu au toate aceeași lucrare, așa și noi, cei mulți în trup, sîntem în Hristos și fiecare sîntem mădulare unii altora“.

Rostul Bisericii în lume este acela de a păstra peste veacuri învățătura adevărată dată ei de Însuși Mîntuitorul Hristos, de aceea pe drept cuvînt este numită „stîlp și temelie a adevărului“ (I Timotei 3, 15), fiindu-i asigurată existența ei prin promisiunea că: „porțile iadului nu o vor birui“ (Matei 16, 19) și de a împărtăși harul dumnezeiesc mădularelor sale după cuvîntul Mîntuitorului: „Eu am venit ca viață să aibă și din belșug“. Cel care a dat un nou impuls noțiunii despre Biserică a fost Homiakov, în lucrarea sa: *Biserica Una* — lucrare de scurt cuprins dar de o rară intensitate calitativă. (Lucrarea a fost tradusă și comentată de către Prof. dr. Nicolae Chițescu în M.M.S. nr. 9-12/1960). Evdokimov, citîndu-l pe Homiakov, spune că: „Biserica după excelenta definiție a lui Homiakov este viața lui Dumnezeu în oameni. Or, nimeni nu vine la Tatăl

---

14. „Ortodoxia“, 4/1970, p. 628.

15. Pr. prof. D. Stăniloae, *Tradiția Apostolică în Mărturisirea Bisericii*, în „Ortodoxia“, 2/1980, p. 219.

16. Apud. Diac. I. Bria, *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericii creștine* (teză de doctorat), în „S. T.“ 1-2/1968, p. 89.

decît prin Mine“ (Ioan 14, 6) [17]. Învățăturile ei ca dogme, susține același autor, au fost pecetluite cu sîngele martirilor și ele se raportează unei singure chestiuni de viață sau de moarte [18].

Odată cu apariția acestei lucrări a lui Homiakov au început și preocupările mai intense ale teologilor asupra noțiunii Bisericii, preocupări ce au intrat și în dezbaterile Conciliului II Vatican. Ca o taină greu de pătruns, zice Berdiaeff, „Biserica văzută nu poate fi cuprinsă în întregime, nu o putem defini în mod rațional. Trebuie să trăiești în Biserică. Ea nu e înțeleasă decît în experiență. Însă realitatea autentică a Bisericii în ceea ce este, este intimă mistică“ [19].

Un alt teolog ortodox, Vl. Losski, vorbind despre „Biserica istorică, concretă, bine definită în timp și spațiu, reunește în ea pămîntul și cerul, oamenii și îngerii, creat și necreat“ [20].

În realitatea ei integrală nu este cuprinsă numai învățătura, numai teoria. „Biserica nu este o școală de învățămînt teoretic, cu scopul în el însuși sau mîntuitor prin el însuși, ci lacul Vitezdei pentru toți cei ce cred, lacul sfințitor și mîntuitor în care e activă continuu puterea lui Dumnezeu“ [21].

Din Biserică, așa cum s-a afirmat mai sus, fac parte îngeri și oameni, creat și necreat, dar Biserica nu se poate confunda cu mădularele ei. Este drept că „mai presus decît noi sînt sfinții cei proslăviți de Dumnezeu, dar mai presus decît toți este Biserica care cuprinde în sine pe toți sfinții și se roagă pentru toți precum se vede în liturghia cea de Dumnezeu insuflată“ [22], zice Homiakov în lucrarea amintită mai sus. Același Homiakov ține să sublinieze că „mulți s-au mîntuit (de pildă mulți mucenici) fără să fi primit nici una din tainele Bisericii (nici Botezul), dar nimeni nu s-a mîntuit fără să fie părtaș la sfințenia lăuntrică a Bisericii, la credința, nădejdea și iubirea ei“ [23].

Referindu-se la această sfințenie a Bisericii, Bulgakov o vede „mai presus de demnitate“ [24] și același autor susține pe drept cuvînt că „Ortodoxia s-ar putea defini ca „sănătatea și echilibrul sufletului“ [25]. Ea „nu convinge ci formează, atrage, acesta este mijlocul ei de acțiune în lume“ [26], aluzie la conceptul altor Biserici despre mîntuire.

Numărînd Biserica între lucrările mîntuitoare ale Domnului nostru Iisus Hristos, Pr. prof. Stăniloae ține să menționeze că „Bi-

---

17. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, p. 158.
18. *Ibidem*, p. 173.
19. N. Berdiaeff, *op. cit.*, p. 346.
20. Vl. Losski, *Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 244.
21. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfîntul Duh în Revelație și în Biserică*, în „Ortodoxia“, 2/1974, p. 238.
22. Homiakov, *Biserica Una*, trad. de Prof. N. Chițescu, în „M. M. S.“, 9-13/1960, p. 598.
23. *Ibidem*, p. 594.
24. S. Bulgakov, *Ortodoxia*, trad. N. Grosu, Sibiu, 1933, p. 96.
25. *Ibidem*, p. 196.
26. *Ibidem*, p. 198.

serica este astfel finalizarea acțiunii mîntuitoare, începută prin întrupare. Biserica este actul cinci al acestei opere de mîntuire, dacă Întruparea, Răstignirea, Învierea și Înălțarea sînt primele patru acte“ [27].

În privința noțiunii despre Biserică, deși K. Rahner o numește „sacramentul fundamental, izvorul sacramental în sens strict“ [28], totuși Apusul a conceput legătura dintre Duhul Sfînt și Biserica instituțională în așa mod încît Biserica apare ca o instituție care posedă Duhul, mai degrabă decît un trup care primește Duhul [29]. Pentru protestanți, și în mod deosebit pentru neoprotestanți, Biserica este numai a sfinților, o Biserică eshatologică. Noțiunea se pare a fi abiblică și totodată ireală. Abiblică pentru că niciunde în Sfînta Scriptură nu întîlnim prezentate numai exemplele pozitive ale unor personalități fără de nici o meteahnă. Astfel Noe se îmbată, Moise ucide un om, David săvîrșește dublu păcat la bătrînețe, Iuda se spînzură, Petru se leapădă. În întreaga Sfîntă Scriptură pozitivul este mereu întîlnit alături de negativ și invers. De multe ori ambele în una și aceeași persoană. Și atunci se pune întrebarea: Biserica pe pămînt poate să fie alcătuită numai din sfinți? Răspunsul poate fi motivat ținînd cont de faptul că pe pămînt Biserica are „o viață precară“, după spusa unui teolog mai nou (Ziziculos), „și această stare precară se datorește prezenței unui duh străin de adevăr, străin de maturitatea duhovnicească, duhul diavolesc, duhul înșelăciunii, duhul ce amăgește pe om prin păcatul ce lesne ne împresoară“ (Evrei 12, 1) după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel. Este semnificativă în această privință și atitudinea Mîntuitorului în pilda cu lucrătorii țarinei, care întîlnind grîul amestecat cu neghina, și cerînd stăpînului casei permisiunea de a smulge neghina, au fost opriți.

O meditație mai adîncă asupra acestei atitudini a stăpînului țarinei care-l reprezintă pe Dumnezeu, iar țarina Biserica, ne duce a înțelege o parte din atitudinile pedagogice ale lui Dumnezeu, atitudini mereu prezente în viața omului și a lumii.

Care ar fi rostul acestei pedagogii? Pentru zidirea sufletească a semenilor noștri, exemplul pozitiv este dătător de ton. E adus și de Mîntuitorul atunci cînd îi aseamănă pe Sfinții Apostoli cu „lumina lumii“, cu „sarea pămîntului“.

S-ar putea însă ca atitudinea unor semeni să fie încolțită de păcatul invidiei, chiar și asupra exemplelor pozitive. Istoria ne stă mărturie, iar viața lui Iisus Hristos cu atît mai mult. Și atunci exemplul pozitiv datorită invidiei să nu-i folosească la zidirea lui sufletească.

Exemplul negativ, neghina în grîu, pentru omul cu dreaptă judecată poate să fie ziditor prin faptul că se îngrozește de urmările nefaste în familie și în societate ale răului, și cu multă frică se păzește a nu-l săvîrși, și astfel negativul să devină ziditor.

S-ar putea că la acest fapt să se refere versetul scripturistic

---

27. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, București, 1978, vol. II, p. 195.

28. Diac. I. Bria, *Aspecte dogmatice*, p. 39.

29. *Ibidem*, p. 48.

„Faceți-vă prieteni cu ajutorul bogăției nedrepte, ca să vă pomenească ei în veșnicile locașuri“ (Luca 16, 9). Așadar rostul neghinei în mijlocul grîului și al păcătoșilor între membrii Bisericii se pare a fi pedagogic, spre îndreptarea membrilor ei. Deci nici Sfînta Scriptură nici Biserica nu pot fi alcătuite numai din membri cu părți pozitive, fără de păcat, aici pe pămînt. Această pretenție a unor culte neoprotestante este ascripturistică și ireală. Atît Sfînta Scriptură cît și Biserica sînt cele mai reale întrupări ale existenței.

★

4. După cele arătate mai sus, așa cum am enumerat la început, încercăm o prezentare a nedespărțitei legături dintre Scriptură, Biserică și Tradiție. De la început ținem să precizăm că fundamentarea acestei nedespărțite legături se bazează pe realitatea inspirației Duhului Sfînt, a fiecăreia dintre ele, adică strînsa lor legătură cu revelația dumnezeiască. Această legătură se datorește faptului că „Biserica condusă de Duhul Sfînt înțelege Scriptura scrisă sub inspirația aceluiași Duh Sfînt, în lumina Tradiției care este opera aceluiași Duh Sfînt, dar și Tradiția în lumina Scripturii. Dar și Biserica se orientează mereu după Scriptură și Tradiție. Deci e plină de Scriptură și de Tradiție, mereu trebuie să-și potrivească pașii după documentele Tradiției și după Scriptură“ [30].

Strînsa legătură a Bisericii cu Revelația și perpetuarea acesteia în actualitate îi dă puterea luminătoare în a înțelege în mod deosebit atît Sfînta Scriptură cît și Tradiția. Astfel, Revelația și Biserica din începuturile lor sînt împletite. Una fără alta n-ar fi fost. Biserica nu începe după ce sfîrșește Revelația, cum spune O. Cullman. Biserica de după terminarea Revelației, este aceeași cu Biserica din timpul Revelației, cu Biserica în sînul căreia Revelația a luat pentru prima dată forma adaptată umanului și valabilă „pentru toate timpurile“ [31].

Datorită acestui fapt, Biserica, trupul tainic al Domnului, căreia i-a fost adresată și care veghează la transmiterea adevărului divin cuprins în Biblie, a recunoscut în Sfînta Scriptură „Cuvîntul inspirat al lui Dumnezeu pe care l-a transmis și interpretat în scopul mîntuirii oamenilor“ [32]. Totodată, în concepția ortodoxă, Biserica cea care recunoaște canonicitatea și autenticitatea cărților Sfintei Scripturi este apărătoarea infailibilă a Bibliei și, de asemenea, „interpreta ei autorizată“ [33].

Aceasta a fost excepția de totdeauna a Ortodoxiei, fapt pentru care Sfîntul Irineu accentua, încă înainte de Origen, rolul Bisericii în citirea Sfintei Scripturi, zicînd: „Scripturile trebuie citite într-o manieră atentă pe lîngă presbiterii care sînt în Biserică, pentru că la ei se găsește doctrina Apostolilor“ (Sfîntul Irineu, Împotriva ereziilor IV, 32 P. G., 7, 1071) [34]. Tot Sfîntul Irineu ține să mărturi-

---

30. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfînta Tradiție...*, p. 84.
31. *Ibidem*, p. 79.
32. Pr. M. Basarab, *Autoritatea Sfintei Scripturi în Biserica Ortodoxă*, în „Ortodoxia“, 2/1980, p. 221.
33. *Ibidem*, p. 237.
34. *Ibidem*, p. 239.

sească faptul că „adevărata unitate dintre Tradiție și Scriptură este păstrată numai în Biserică, iar acestea trei stau într-o legătură organică strînsă, deoarece în Biserică se păstrează adevărata Evanghelie nu printre eretici, care n-au nici Biserică, nici învățătura tradițională“ [35].

Chiar și la formularea Crezului Bisericii din primele veacuri și mai tîrziu a Mărturisirilor de credință, Biserica trimite la Scriptură și la Tradiția Apostolică, „ca la ceva cu mult mai larg“ [36].

Întreita valoare a acestor trei realități dumnezeiești, constă în strînsa lor legătură cu Revelația. „În speță Scriptura poartă amprenta Bisericii și Tradiția la fel. Sînt realități bisericești dar în același timp revelaționale, precum la rîndul ei Biserica este o realitate revelațională [37].

Cu toată strînsa lor legătură aceste realități nu se pot confunda deoarece Scriptura și Tradiția se implică reciproc. Dar ambele implică Biserica, pentru că Bisericii i se adresează chemarea și ea dă răspunsul [38]. În ceea ce privește raportul dintre ele „nu poate fi exprimat în termenii vreunei alternative. În loc de a vorbi de un raport de supra și subordonare între Scriptură și Tradiție și Biserică, mai adecvat e de a vorbi de o coordonare, de o reciprocă împlinire și conformare“ [39].

Dar cu toate acestea, unitatea dintre Scriptură și Tradiție e așa de mare încît le putem exprima pe amîndouă cînd zicem că Tradiția nu e decît modul de totdeauna, modul de la început al înțelegerii Scripturii, sau că Tradiția e Scriptura interpretată de Biserica de la început“ [40].

Dar, în general Biserica, Scriptura, Tradiția, nu trebuie nici separate nici confundate. Cei ce le separă au ajuns la ideea neadevărată că Biserica e superioară Scripturii, sau Scriptura superioară Bisericii și Tradiției. Cea dintîi e proprie catolicilor, ultima protestanților [41].

Pr. prof. Stăniloae redă într-o formă adînc echilibrată această reciprocitate și unitate dintre Scriptură, Tradiție și Biserică în următoarea mărturisire zicînd: „Reciprocitatea între Biserică, Scriptură și Tradiție, precum și participarea întregii Biserici la păstrarea și aflarea adevărului, conștiința Bisericii că numai ea poate cunoaște adevărul prin explicarea Scripturii, dar că acest adevăr i se dăruiește la cerere de sus, în nimic nu se arată așa de mult ca în unirea citirii Scripturii cu rugăciunea și cu toată doxologia cultului, care reprezintă în același timp tradiția Bisericii“ [42].

Ca o mărturie istorică a procesului trecerii Evangheliei din

---

35. Apud Diac. Viorel Ioniță, *Raportul dintre Sfînta Scriptură și Tradiție în hotărîrile Sinoadelor ecumenice*, în „Ortodoxia“, 2/1980, p. 264.
36. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfînta Scriptură și Tradiția apostolică în Mărturisirea Bisericii*, p. 208.
37. Idem, *Sfînta Tradiție, definirea noțiunii...*, p. 79.
38. *Ibidem*, p. 80.
39. *Ibidem*, p. 87.
40. *Ibidem*, p. 88.
41. *Ibidem*, p. 92.
42. *Ibidem*, p. 98.

formă orală în cea scrisă aducem spusa Sfîntul Irineu care zice: „Matei a scris Evanghelia pentru evrei în propria lor limbă, apoi Petru și Pavel au predicat Evanghelia la Roma și au întemeiat aici Biserica. După moartea lor, Marcu discipolul și interpretul lui Petru ne-a transmis în scris predica lui Petru. De asemenea, Luca, însoțitorul lui Pavel a însemnat într-o carte Evanghelia predicată de acesta. În sfîrșit Ioan discipolul Domnului, cel ce și-a plecat capul pe pieptul Său (Ioan 13, 23) a publicat de asemenea Evanghelia în timpul șederii sale în Efes. Această unitate dintre Tradiție și Scriptură este păstrată în Biserică, dar pe baza Tradiției, adică a acestei harisme sigure a Adevărului, cum am văzut mai sus“ (Contra Ereticilor 100, 3) [43].

Chiar și din această mărturie a istoriei reiese nedespărțita legătură dintre Sfînta Scriptură care nu e altceva decît transcrierea tradiției orale apostolice de către urmașii Sfinților Apostoli, care erau mădulare ale Bisericii. Transcrierea se cerea ca o necesitate Bisericii deoarece cei ce au fost văzătorii Cuvîntului rînd pe rînd treceau din lumea aceasta și ceea ce ei au văzut trebuia să rămînă în scris, ca un fel de succesiune apostolică.

Despre strînsa legătură dintre Scriptură, Tradiție și Biserică ne stau mărturie nu numai scrierile teologilor actuali, prin studiile lor adîncite asupra acestor realități, ci și un șir întreg de Sfinți Părinți, începînd chiar cu Părinții postapostolici, care ne spun că „toate acestea sînt sinonime cu predaniile relatate literalmente de Apostoli și la ceilalți părinți, identice cu învățătura de bază a Apostolilor pentru că una singură a fost atît învățătura cît și predania Apostolilor (Clement Alexandrinul, Stromate 17, P. G., VII, 298 B) cu alte cuvinte, în afară de învățătura predată astfel de Apostoli în ordinea succesiunii legale și care a rămas pînă în ziua de acum în Biserică, nu mai trebuie să fie nimic acceptat, decît ceea ce nu se îndepărtează de la Tradiția bisericească și apostolică (Origen, Despre Principii I Introducere 2, P. G., XI, 116, Omilia 38 și 46 la Matei P. G., XIII, 1656 și 1667) [44].

Ca o concluzie, redăm chiar raportul Comisiei pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod, felul de a fi prezentată și înțeleasă această legătură dintre Scriptură și Tradiție, văzută de teologii Bisericii, care țin să raporteze că: „Astfel stînd lucrurile, de aici decurg două noțiuni de bază: a) că există o singură descoperire dumnezeiască atît în Sfînta Scriptură cît și în Sfînta Tradiție; b) că dacă ne referim în mod special la suficiența fiecăreia dintre acestea, din punctul nostru de vedere ortodox, trebuie să subliniem că Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție constituie deplinătatea descoperirii dumnezeiești în Iisus Hristos“ [45]. Și Comisia continuă astfel : „Că Sfînta Scriptură numai interpretată în lumina Sfintei Tradiții devine suficientă și deplină comoară a adevărurilor creștine... Raportul dintre Tradiție și Scriptură fiind foarte strîns și legătura dintre ele

---

43. Drd. asist. Viorel Ioniță, *Sfînta Tradiție văzută de Sfîntul Irineu al Lionului*, în „S. T.“, 7-8/1971, p. 543.

44. *Raportul Comisiei pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod...*, p. 181.

45. *Ibidem*, p. 183.

fiind deplină. Tradiția vie a precedat Scriptura... dar nu se poate spune cîtuși de puțin că Tradiția și-a scos învățăturile ei din Scriptură și nici că Scriptura a epuizat pe deplin Tradiția. Fără de Sfînta Scriptură, considerată ca cea mai veche întrupare a Evangheliei, învățătura creștină nu ar fi fost cu putință să se păstreze în toată curățenia ei. Și iarăși, fără Tradiția exactă nu am putea să înțelegem sensul adînc al Scripturilor și nu am avea nici chiar Sfintele Scripturi. Tradiția și Scriptura constituie un tot unitar“ [46], se încheie prezentarea Raportului.

*

5. În partea ultimă a lucrării ținem să scoatem în evidență unele concepții mai noi, din punctul de vedere interconfesional privind subiectul tratat. „Punînd în față rezultatele esențiale ale acestei dezbateri, observăm că teologia catolică mai nouă renunță bucuros la Tradiție, dar menține supremația Bisericii asupra Scripturii, pe cînd protestanții recunosc o Tradiție, în special tradiția primelor veacuri creștine, precum recunosc și un drept al Bisericii de a interpreta Scriptura, dar acordă caracterul de normă exclusiv Scripturii. Credem că întîlnirea acestor poziții destul de antagoniste se poate realiza în punctul de vedere ortodox, care văzînd în Tradiția de la început prima formulare rămasă nouă a unui alt mod al Revelației, deosebit de Scriptură, moderează atît supremația Bisericii asupra Scripturii, cît și a Scripturii asupra Bisericii, tocmai prin această Tradiție, de care trebuie să țină seama și Bisericile la interpretarea Scripturii, dar care pune și Scriptura într-un context. De aici rezultă o reciprocitate între Biserică, Scriptură și Tradiție, care exclude ideea de supremație a uneia din ele“ [47].

Homiakov, ca unul care a înțeles în profunzime atît ortodoxia cît și teologia celorlalte confesiuni, prin sinceritatea cu care le-a pătruns și modestia ce l-a caracterizat, ține să remarce că „mîndria alimentată de raționalismul apusean, cu originile în vechiul spirit roman i-a adus pe apuseni la schisma din 1054, apoi aceeași mîndrie și același raționalism în care se ascunde un oarecare individualism, cu o atitudine periculoasă în el, aceea de desprindere de comunitatea unitară și organică a Bisericii celei una, prin exagerările și excesele de tot felul, prin nejustificate înnoiri dogmatice, prin sofisticările scolasticei și prin măsuri represive inchiziționale amenințau cu încătușarea și înăbușirea conștiinței credincioșilor, ceea ce nu putea să ducă decît la îndreptățita revoltă a reformei religioase din veacul al XVI-lea, reformă care din spirit de opoziție a trecut în mod firesc la excese de sens contrar celor romano-catolice“ [48].

Chiar și unele glasuri din sînul Bisericii Romano-Catolice și-au dat seama de acest păcat al unor clerici romano-catolici. Astfel, episcopul Gollard (Brazilia) la Sinodul II Vatican s-a referit și el la tema sărăciei Bisericii, fără de care nu există înnoire a Bisericii nici dialog real cu lumea. Biserica să-nceteze de a mai

---

46. *Ibidem*, p. 184.
47. Pr. prof. D. Stăniloae, *Sfînta Tradiție, definirea noțiunii...*, p. 54.
48. Pr. prof Isidor Tudoran, *Homiakov*, p. 366.

fi o putere economică, diplomatică, politică. Să dăm exemple reale; Să coboare episcopii din palate și de pe tronuri, pentru a sta în mijlocul poporului fără ornamente. Cuvîntul veșnic, cînd a voit dialog S-a făcut om și a vorbit cu păcătoșii, cu bolnavii, cu samarineanca, cu copiii, cu diavolul chiar, și pe cruce cu tîlharul [49].

Teologi mai noi, protestanții încep să recunoască rostul și folosul Sfintei Tradiții. Teologul protestant K. E. Skjdsgaard scrie despre Tradiție că Biserica Evanghelică își dă seama că Noul Testament nu cuprinde tot ce avea și trăia comunitatea primară și că „din punct de vedere istoric el este posterior Bisericii“ [50]. Pentru un alt teolog evanghelic, Gerhard Ebeling, „Sola Scriptura“ însemnează „legătura cu Tradiția originară pură“ [51].

Din părerile citate ale teologilor evanghelici despre Sfînta Tradiție reiese că „Sfînta Tradiție este redescoperită și recunoscută deși Sfintei Scripturi i se acordă în continuare o pondere mai mare. Se subliniază astfel în mod deosebit importanța Tradiției Patristice, punerea ei în umbră în momentul Reformei, dar și redeschiderea actuală față de ea“ [52].

Așadar părerile mai noi față de Tradiție ale unor renumiți teologi evanghelici actuali „aduc precizări de mare însemnătate, iar punctul de vedere ortodox referitor numai la „sola Scriptura“ nu și-ar avea justificare dacă în baza acestui principiu nu s-ar fi neglijat în Biserica Evanghelică puncte importante ale vieții bisericești primare și apostolice, trecute însă prin filiera Bisericii de Apus, scoțîndu-se astfel în mare măsură și Sfînta Scriptură în afara Bisericii“ [53].

Se observă în actualitate și o înțelegere mai înțeleaptă a teologilor ortodocși. Astfel Pr. prof. Belu ține să menționeze că aproape nu există astăzi teolog ortodox care să conteste celorlalte confesiuni orice legătură cu Hristos, deci o oarecare trăsătură a caracterului bisericesc. „Nu se poate admite că razele harului și ale iubirii creștine se frîng brusc la granițele Bisericii“ [54].

Datorită acestui fapt „Biserica este calea rînduită de Domnul spre mîntuire, iar erezia și schisma nu sînt laboratoare de aceeași putere ale mîntuirii rînduite de Dumnezeu. Cine se alătură lor nu ajunge sigur la mîntuire. Dar de aici nu urmează că toți cei din afară de Biserică se pierd fără deosebire. Desigur, întrebarea: cine dintre cei din afară se mîntuiesc nu poate fi decisă de oameni“ [55].

Cu o pătrundere mai înțelegătoare, Pr. prof. Stăniloae, în *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, la întrebarea: Ce sînt celelalte confesiuni creștine? răspunde: „Celelalte confesiuni creștine care nu mărturisesc o astfel de unire intimă și lucrătoare a lui Hristos

---

49. Mgs. C. Grigoraș, *Biserica slujitoare*, în „Ortodoxia“, 2/1966, p. 242.
50. După Diac. asist. I. Caraza, *Sfînta Tradiție la unii teologi...*, p. 341.
51. *Ibidem*,
52. *Ibidem*, p. 343.
53. *Ibidem*, p. 354.
54. Pr. prof. D. Belu, *Eclesiologia ortodoxă și ecumenismul creștin*, în „Ort.“, nr. 4/1965, p. 510.
55. *Teologia dogmatică și simbolică*, 1958, p. 782.

cel integral în ele, socotim că ele sînt biserici nedefinite, unele mai aproape de deplinătate, altele mai departe... Într-un fel ele nu s-au putut despărți deplin de Tradiția prezentă în ea. În alt fel, în sensul deplin al cuvîntului, este numai cea ortodoxă“ [56].

Este de la sine înțeles că, ieșind din Biserică, aceste biserici au păstrat în ființa lor o rămășiță din Tradiția și rînduielile Bisericii, fapt pentru care ele ar putea ca reevaluînd aceste orînduieli să ajungă la învățătura cea una a Bisericii primare celei nedespărțite.

De aceea, în noul climat ecumenist, Biserica Ortodoxă dovedește aceeași teologie echilibrată și înțeleaptă și ca urmare, ecumenismul ortodox nu recomandă nici uniformizarea teologică, nici compromisul dogmatic ci consensul ecumenic, fidelitatea față de credința Bisericii neîmpărțite care s-a păstrat in mărturisirea ortodoxă și care se reflectă parțial în tradițiile confesionale. În felul acesta „fiecare va putea intra cu ceva al său bine interpretat și în armonie cu ceea ce este al tuturor celorlalți în vasta și îmboltita încăpere spirituală a umanității creștine“ [57].

Ca o sinteză a celor de mai sus, Homiakov ține să precizeze că „Trei voci se aud în Europa: 1. Supuneți-vă și credeți în decretele mele — spune vocea Romei; 2. Fiți liberi și încercați să vă faceți o credință — zice vocea protestantismului; 3. Iar vocea Bisericii zice către copiii ei „Să ne iubim unul pe altul ca într-un gînd să mărturisim; Pe Tatăl, Pe Fiul și pe Sfîntul Duh“ [58].

CONCLUZII

Sfînta Scriptură fiind carte inspirată, textul ei este greu de înțeles, de aceea o exegeză autentică va fi plinită numai în Biserică și cu ajutorul Sfintei Tradiții. Faptul este dovedit practic. Intrată pe mîna și înțelegerea subiectivă a fiecăruia, în afara Bisericii și a Sfintei Tradiții, Sfînta Scriptură a devenit mărul discordiei și ca rezultat, împărțirea celor ce cu îndrăzneală și fără smerenie încearcă o exegeză *sui generis*, în mii de grupări neoprotestante, spre nefolosul familiei și al societății.

Totodată, cele susținute mai sus dovedesc cu prisosință că între înțelesul autentic al Sfintei Scripturi și lăuntrul persoanei exegetului este o nedespărțită interdependență. Nu în orice stare de desăvîrșire a persoanei umane se ajunge la o autentică exegeză a Sfintei Scripturi. Sfinții Părinți, ca unii ce s-au dovedit prin maturitatea lor duhovnicească mult mai apropiați de autorul inspirat al Sfintei Scripturi, au cu mult mai multă competență de a înțelege și a explica textul sfînt, decît noi cei de rînd, cu o stare duhovnicească de multe ori înstrăinată de autenticul duhovnicesc. De fapt nimeni nu s-a ocupat atît de intens cu cititul și explicarea Sfintei Scripturi ca Sfinții Părinți, ale căror scrieri pe fiecare pagină

---

56. Pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, p. 267.

57. Asist. M. Popescu, *Eclesiologia romano-catolică după Vatican II*, în „Ortodoxia“, 3/1972, p. 409.

58. *Teologia dogmatică și simbolică*, 1958, p. 294.

sînt pline de texte scripturistice. E destul să amintim doar exemplul Sfîntului Ioan Gură de Aur, care citea Noul Testament de trei ori pe săptămînă. Se cade să medităm cu seriozitate la acestea.

Sfînta Tradiție nu este nici pe departe o piesă învechită de muzeu și nici o invenție omenească, după părerea greșită a unor curente ce circulau în apus, ci din contră este duhul de viață — întrupat de creștinii Bisericii primare ce străbate peste veacuri în Biserică. Este Scriptura trăită în Biserică. Fără autenticitatea ei și prin înstrăinarea de ea, greu se va ajunge la înțelesul autentic al Sfintei Scripturi și, de ce să nu se recunoască, la viața autentic creștină.

Trebuie să se recunoască și faptul că fără Sfînta Tradiție, numai cu Sfînta Scriptură, nu se pot pune în practică rînduielile unor servicii divine.

Istoria cultelor neoprotestante ne stă mărturie că rămînînd numai la „Sola Scriptura“ și înlăturînd Sfînta Tradiție, s-a ajuns la inventarea unor tradiții, departe de calitatea valorică a Sfintei Tradiții. Ce este alcătuirea unui cult divin al cultelor neoprotestante decît o invenție „ad hoc“. Sau ce este cartea de cîntări folosită în cadrul cultului lor decît o tradiție inventată de unii din membrii cultului.

Deci susținerea autentică a Bisericii privind strînsa legătură dintre Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție este dovedită în viața practică a cultului denominațiunilor neoprotestante. Dar duce la constatarea că dacă lipsește Sfînta Tradiție, trebuiesc inventate tradiții departe din punctul de vedere calitativ față de Sfînta Tradiție.

Biserica rămîne peste veacuri „stîlp, mărturie a adevărului“, fiindu-i asigurată trăinicia de Însuși Mîntuitorul. „Porțile iadului nu o vor birui“. În Biserică s-a păstrat Sfînta Scriptură; în Biserică s-a continuat Sfînta Tradiție; deci rămîne realitatea Bisericii peste veacuri într-o nedespărțită legătură cu Sfînta Scriptură și cu Sfînta Tradiție. Așa cum s-a specificat de la început, toate aceste trei componente sau realități mărturisesc adevărul, rămîn nedespărțite datorită mai ales faptului că toate trei au fost, sînt și rămîn sub inspirația nedespărțită a Duhului Sfînt. Se dovedește, deci, și prin această legătură nedespărțită dintre Biserică, Tradiție și Scriptură, echilibrul sănătos al teologiei ortodoxe, de ieri, de azi și de mîine.

Pr. conf. Ioan MIHĂLȚAN

EMINESCU
(LA O SUTĂ DE ANI DE LA TRECEREA SA ÎN NEMURIRE)

Anul 1989 a fost decretat anul Eminescu. La 15 iunie s-au împlinit o sută de ani de la trecerea poetului în eternitate și în nemurire.

Literatura română cunoaște mulți poeți mari. Dar Eminescu stă deasupra tuturor; el este, fără nici o contestare, cel mai mare. El este Poetul. El n-a avut și nu are concurent. În opera lui se oglindesc calitățile spirituale și morale cele mai alese ale poporului nostru, pe care el îl reprezintă, cu toată strălucirea, în lume. Această operă a crescut, zi de zi, în ochii și în conștiința cititorilor. Fiecare epocă nouă a pus în lumină noi fațete ale ei. Pe măsură ce cunoștințele noastre asupra acestei opere se adînceau, poetul se bucura de tot mai multă prețuire și, azi, cînd îl avem editat aproape în întregime, ne surprinde actualitatea ideilor lui, faptul că nu găsim nimic ce n-ar corespunde vremii noastre; ne este profund contemporan.

Primele poezii ale lui Eminescu au fost publicate în revista „Familia", a lui Iosif Vulcan, începînd cu anul 1866 pînă în 1869. Printre cele mai cunoscute dintre ele citățm *La Bucovina; La Heliade; Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie.*

În ianuarie 1866 mai publicase, la Cernăuți, poezia *La moartea lui Aron Pumnul*, într-o broșură ocazională intitulată *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziești.*

În 1870, Eminescu devine colaboratorul revistei „Convorbiri literare", în paginile căreia îi vor fi publicate aproape toate poeziile antume, de la *Venere* și *madonă* și *Epigonii*, apărute în primul an de colaborare, pînă la *Doina* și *Luceafărul*, în vara anului 1883, și pînă la *Sara pe deal, La steaua, De ce nu-mi vii* și *Kamadeva*, din anii 1885-1887. *Luceafărul* apăruse mai înainte, în *Almanahul „România Jună"*, pe 1883, în luna aprilie, de unde a fost reprodus, trei luni mai tîrziu, în ziarul „Dunărea" din Brăila (25 iulie, p. 3). În „Convorbiri..." a apărut în luna august, reprodus tot din Almanahul vienez.

În „Convorbiri literare" au fost publicate și bucățile în proză *Făt-Frumos din lacrimă* și *Sărmanul Dionis*, în vreme ce *La aniversară* și *Cezara* au apărut în „Curierul de Iași".

Poezia *Nu mă înțelegi* a apărut într-un *Album literar*, în anul 1886, după cum *Mănușa*, traducere a cunoscutei poezii a lui Schiller, a fost reprodusă în „Telegraful Român", din Sibiu, și în „Amicul Familiei", din Gherla, în anul 1881, după Schalk Bibliotek, din Lipsca, unde fusese imprimată, inițial, împreună cu alte unsprezece traduceri, în diverse limbi.

Două poezii, și anume *Din noaptea* și *Iar cînd voi fi pămînt,*

au fost publicate în „Familia“ (1884), iar altele patru *(Trecut-au anii, Iubind în taină, Mai am un singur dor* și una din variantele acesteia, *Nu voi mormînt)* au apărut de-a dreptul în volumul din decembrie 1883, editat de Titu Maiorescu.

Receptarea lui Eminescu n-a fost prea ușoară. Publicul, obișnuit cu Alecsandri și cu Bolintineanu, cu Heliade și cu Andrei Mureșanu, l-a descoperit destul de tîrziu. După aprecierile făcute de Maiorescu, în anul 1872, în articolul *Direcția nouă în poezia și proza română,* a trebuit să treacă o bună bucată de vreme pînă cînd alți oameni de autoritate să-i acorde atenția cuvenită. Este adevărat însă că într-un *Conspect asupra literaturii române și literaților ei,* datorat lui Vasile Gr. Pop și apărut la București în anul 1875, citim: „Unul din cele mai frumoase talente, și am putea zice chiar cel mai important talent ivit pe scena nouălor mișcări a literaturii noastre este fără îndoială M. Eminescu“ (ediția 1982, p. 201. „...Eminescu are farmecul limbajului (semn al celor aleși), o concepție înaltă și, pe lîngă aceste (lucru rar între ai noștri), iubirea și înțelegerea artei antice“ *(ibidem,* p. 202).

În Transilvania, poezia lui Eminescu a pătruns mai greu, decît cea a lui Alecsandri ori Bolintineanu. Ardelenii continuau drumul deschis de pașoptiști. Ei erau încredințați că Unirea Principatelor, din 1859, nu poate reprezenta decît un prim pas din programul în care ținta supremă era unirea tuturor românilor. Un asemenea ideal nu putea fi realizat decît cu mijloacele întîlnite, din abundență, în poezia lui Alecsandri și Bolintineanu. Nu-i oare semnificativ faptul că prima poezie a lui Eminescu, reprodusă în presa din Transilvania, în anul 1876, este *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,* ea fiind cea mai apropiată de modul de gîndire și de întreaga concepție literară a ardelenilor? După ea a urmat traducerea *Mănușii* lui Schiller (1881). Aceasta nu mai este o poezie patriotică, dar nici nu se integrează în categoria creațiilor pesimiste ale poetului.

Pasivitatea publicului avea să provoace în rîndul tineretului de după 1880 o reacție oarecum justificată. Generația lui Delavrancea și Vlahuță, dornică să popularizeze poezia idolului ei, a început să formuleze critici la adresa lui Alecsandri care, după părerea lor, era socotit, pe nedrept, mai mare decît Eminescu. A intervenit în discuție Maiorescu, omul cu cea mai mare autoritate în materie, dar el nu ne-a dat un răspuns categoric; nu-l putea da.

În articolul *Poeți și critici* (1886), Maiorescu pune mai întîi, la îndoială veridicitatea judecăților formulate de creatori asupra realizărilor obținute de confrații lor. Orice creator, spune Maiorescu, vede lumea prin ochii lui și nu se poate transpune în lumea creată de altul; nu se poate obiectiva. În al doilea rînd, Maiorescu spune că nu se poate face comparație între doi scriitori atît de diferiți, Alecsandri, care a creat o întreagă literatură, în toate genurile, a descoperit poezia populară, a creat limba literară și teatrul în limba patriei etc. și Eminescu, autor al unui singur volum de poezii, ca Leopardi, în Italia. Alecsandri seamănă, mai degrabă, cu Victor Hugo.

Răspunsul acesta, „diplomatic“ oarecum, i-a nemulțumit pe unii cititori, de atunci și de mai tîrziu, care au mers pînă acolo

încît au afirmat că nici Maiorescu nu și-ar fi dat seama de valoarea lui Eminescu. Dar lucrul acesta poate fi ușor combătut cu spusele lui Maiorescu din scurta prefață a ediției din 1883, precum și prin scrisoarea pe care i-o trimitea, la Iași, surorii sale, Emilia Humpel, puțin înainte de apariția cărții. Iată fraza finală din scurta prefață: „Trebuiau să devie mai ușor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate scrierile poetice, chiar și cele începătoare, ale unui autor care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adînca sa simțire și cele mai înalte gîndiri într-o *frumusețe de forme sub al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viață*“. Și acum, două rînduri din scrisoarea pomenită: „*Poeziile... sînt cele mai strălucite din cîte s-au scris vreodată în românește și unele chiar în alte limbi*“.

Maiorescu ne-a lăsat și alte caracterizări vrednice de reținut, cu atît mai mult cu cît sînt voci care se ridică împotriva lui chiar azi, cînd toată lumea ar trebui să știe că nimeni, în epocă, nu l-a apreciat mai mult pe Eminescu, decît el, după cum nimeni nu l-a ajutat, absolut dezinteresat, în toate împrejurările și în toate chipurile, înfruntînd criticile și dușmăniile contemporanilor, care n-au lipsit. Iată două aprecieri făcute în chiar anul morții poetului, în 1889. Cea dintîi a fost provocată de o vizită a lui Eminescu la Palat, cînd s-a pus problema unei medalii pe care Eminescu a refuzat-o. Faptul este relatat în felul următor de Maiorescu: „Rege el însuși al cugetării omenești, care alt rege ar fi putut să-l distingă?“ („Convorbiri literare“, 1889, p. 628).

În același articol din „Convorbiri literare“, care, în parte, avea să se constituie într-o *Introducere* la poezia lui Eminescu și va figura sub forma unei prefețe la ediția poeziilor, începînd cu a patra imprimare, Maiorescu făcea o apreciere comparabilă cu o adevărată profeție, așa cum a apreciat-o, de altfel, Geo Bogza: „Pe cît se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al XX-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbii naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire pînă astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmîntului cegetării românești“.

În afara unui public inițiat, foarte restrîns de altfel, poetul se bucura de aprecieri favorabile doar în cercul „Convorbirilor“. Ceea ce i se părea lui Eugen Lovinescu că devenise un fapt public, în preajma anilor 1880, în sensul că numele poetului ar fi fost reținut în manualele de școală, nu se confirmă. Acest lucru se va realiza abia după moartea lui Eminescu, în ultimul deceniu al secolului trecut.

Un moment hotărîtor în receptarea poeziei lui Eminescu îl constituie, fără îndoială, apariția volumului de *Poesii*, în decembrie 1883, prin grija lui Titu Maiorescu. Faptul coincide, după cum se știe, cu îmbolnăvirea poetului, ceea ce n-a făcut decît să mărească interesul publicului pentru opera lui.

Cele 64 de poezii, din ediția Maiorescu, au fost difuzate, așa cum am spus, mai întîi prin intermediul „Convorbirilor literare“, mai ales. Prima imagine de ansamblu a poeziei lui Eminescu ne-a fost dată, prin urmare, de Maiorescu, prin însumarea sub o singură copertă a antumelor sale. Concepția fundamentală, care se

desprinde din acest volum, este una pesimistă și se concretizează, cu deosebire, prin versuri ca :

Toate-s praf... Lumea-i cum este, și ca dînsa sîntem noi
(Epigonii)

Că vis al morții eterne e viața lumii-ntregi
(Împărat și proletar)

Activitatea de editor a lui Maiorescu nu se rezumă la volumul din decembrie 1883. Cartea respectivă a cunoscut unsprezece ediții în timpul vieții criticului și alte vreo șapte după moartea lui. Încă de prin 1890, aceste ediții au început să fie concurate, în sensul că alți editori au ținut să-și lege numele de difuzarea poeziei lui Eminescu. Să-i amintim pe cîțiva dintre ei: V. G. Morțun, cu un volum de *Proză și versuri* (Iași, 1890), Frații Șaraga, cu trei ediții de *Poezii* (1893, 1894, 1895), cu unul de *Nuvele* (1893) și altul intitulat *Diverse* (1895), toate la Iași, Matei Eminescu, fratele poetului, cu două ediții de *Poezii*, apărute amîndouă la București, fără indicarea anului. Este interesant de subliniat faptul că atît Morțun cît și frații Șaraga merg pe ideea îmbogățirii sumarului din ediția Maiorescu; și unul și cei-lalți, aduc, într-adevăr, cîteva titluri în plus.

În anul 1887, au fost publicate, în volum, două dintre cele mai cunoscute poezii dedicate lui Eminescu și anume: *Lui X*, de Veronica Micle *(Poezii*, editura I. G. Haimann, p. 100-101) și *Lui Eminescu*, de Al. Vlahuță *(Poezii*, Tipografia Curții Regale, p. 49-52).

După 1900, cînd Maiorescu avea să doneze Academiei manuscrise păstrate de el, ale poetului, opera lui Eminescu intră într-o zodie nouă. Se descoperă, aici, piese în care concepția lui Eminescu nu mai este dominată de sentimentul zădărniciei ori de cel al nimicniciei. Poetul se dovedește îndrăgostit de trecutul de glorie al poporului nostru și preocupat de ideea unității spirituale și politice a românilor. Istoria națională și frumusețea producțiilor populare au dat acestor poezii un caracter optimist, în concordanță cu sentimentele generației care tocmai se pregătea să cinstească amintirea celui mai mare dintre voievozii țărilor noastre, Ștefan cel Mare, de la a cărui moarte se împlineau, la 2 iulie 1904, patru sute de ani. Nicolae Iorga pregătea *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Alexandru Vlahuță volumul de evocări istorice *Din trecutul nostru*, iar Șt. O. Iosif poemul *Din zile mari*. Barbu Ștefănescu Delavrancea își fixa coloanele pentru trilogia cunoscută *Apus de Soare; Viforul; Luceafărul*, ale cărei motive de inspirație erau legate de același eveniment.

În aceste împrejurări, deshumarea unor versuri ca următoarele, din manuscrisele lui Eminescu, puteau lăsa impresia că au fost scrise *atunci*, în vederea evenimentului mare care se aștepta :

Ascultă,
Nu mi-i ști spune ce face țara
Ce Dacia se numea — regatul meu?
Mai stă-nrădăcinată-n munți de piatră,
Cu murii de granit, cu turnuri gote,
Cetatea-mi veche Sarmisegetuza?
(Odin și poetul)

Ideea, formulată puțin altfel, se găsește în *Memento mori*, versurile 889-894 :

Înrădăcinată-n munte cu trunchi lungi de neagră stîncă,
Răpezită nalt în aer din prăpastia adîncă,
Sarmisegetuza-ajunge norii cu-a murilor colți;
Și prin arcurile-nguste, făclii roșii de rășină
Negrul nopții îl pătează cu bolnava lor lumină,
Rănind asprul întuneric din a halelor lungi bolți.

Și exemplele sînt numeroase și din ce în ce mai frumoase :

Aice e fîntîna cea plină de mărire,
De sînta pietate, de-al patriei amor;
Aice-i eroismul ce trăznet de-ngrozire
Fu dușmanilor țării, sfărmînd trufia lor.
(Închinare lui Ștefan Vodă)

Cînd de mănușa lungii sabii
Mă rezimam să nu mă clatin,
Cîntau cu toți pe Basarabii,
Pe domnii neamului Mușatin,
Pîn'ce-ncheiau în gura mare
Cu ȘTEFAN! Ștefan, domnul sfînt,
Ce nici în ceriuri samăn n-are,
Cum n-are samăn pe pămînt.
(Umbra lui Istrate Dabija-Voievod)

Și încheiem șirul acestor citate cu două strofe, dintre cele cinci, ale poeziei *La arme*, și anume prima și ultima :

Auzi!... departe strigă slabii
Și asupriții către noi:
E glasul blîndei Basarabii,
Ajunsă-n ziua de apoi.
E sora noastră cea mezină,
Gemînd sub cnutul de calmuc,
Legată-n lanțuri e-a ei mînă,
De streang, tîrînd-o, ei o duc.
Murit-au? ... poate numai doarme,
S'așteaptă moartea de la cîni?
La arme,
La arme dar români!
. . . . . .
Din laur nemuritoare ramuri,
O, țară pune-n frunte azi,
Și-n tricolorul ș-a lui flamuri
Să-nfășuri pieptul tău viteaz.
Și smulge spada ta din teacă
Și-ți chiamă toți copiii tăi,
Și la război cu dînșii pleacă,
Cu fii de șoim, și fii de smei.
În valuri crunte să se farme
Calmuci, tătari, dușmani, stăpîni...
La arme, la arme!
La arme, frați români!

Un nou editor, din această vreme, ardeleanul Ion Scurtu, studiază cel dintîi manuscrisele poetului și, pe baza acestora, scoate vreo șapte-opt ediții din Poezii, corectînd o serie de lecturi eronate, strecurate în textele publicate în „Convorbiri...“ și în edițiile Maiorescu. El publică și „romanul“ neterminat *Geniu pustiu*, stîrnind nemulțumirea lui G. Ibrăileanu și, de asemenea, publică *Nuvelele și povestirile*, după cum ne dă și un prim volum din *Scrierile politice* (1905), care, de fapt, fusese pregătit de G. I. Kirileanu, căruia nu știm de ce Scurtu nu i-a dat numele.

Editorii poeziilor lui Eminescu se înmulțesc în deceniul al treilea și al patrulea, cu Gheorghe Adamescu, care avea să îngrijească, pînă în 1946, nouă ediții, cu Lucian Blaga (două ediții), Gh. Bogdan-Duică, George Murnu, Octav Minar (două ediții), Eugen Lovinescu, G. Ibrăileanu (patru ediții), Constantin Botez (două ediții) M. Dragomirescu (două ediții), V. Demetrius, Ludovic Dauș etc., iar Perpessicius inaugurează, în anul 1939, la cincizeci de ani de la moartea poetului, o ediție monumentală, integrală, din care au apărut, pînă acum, patrusprezece volume, însumînd în total peste 10.000 de pagini. Această ediție, din care urmează să mai apară doar două volume, e pe punctul de a se încheia, acum, cu ocazia centenarului morții poetului.

Dintre editorii de după 1950 vom mai pomeni, pe lîngă Perpessicius, care nu s-a mulțumit numai cu ediția monumentală, pe D. Murărașu și Petru Creția și vom conchide că numărul edițiilor prin care a fost difuzată poezia lui Eminescu, de la 1883 pînă azi, numai în limba română, fără traducerile efectuate în limbi străine, se apropie de două sute.

În cursul acestui an s-au publicat mai multe cărți despre Eminescu. Numai la editura „Junimea“ din Iași, au apărut în cunoscuta colecție *EMINESCIANA*, cinci. Sub auspiciile Universității din Iași și a Institutului de istorie „A. D. Xenopol“, s-au pus la dispoziția cititorilor importante articole cu caracter istoric, din activitatea de ziarist a lui Eminescu. Au apărut ori se află sub tipar noi ediții ale poeziei lui. S-au scris sute de articole în care se fac aprecieri, de toate felurile, asupra întregii activități a poetului. Tot așa i s-au dedicat sute de poezii. Pentru toate acestea este nevoie de o bibliografie specială, cu aprecierile de rigoare, pe care nu le putem face aici.

Un eveniment deosebit, pe linie editorială, l-a constituit, la sfîrșitul lunii iunie, difuzarea ediției Maiorescu (1883), reprodusă prin mijloace fotografice. Ea repune în circulație poezia *Doina*, care n-a mai fost reprodusă din 1946 (ediția a IX-a Adamescu) decît în ziarul „Glasul“, de la Chișinău (15 februarie 1989), încît devenise necunoscută nu numai pentru cei tineri ci și pentru numeroși cititori trecuți de vîrsta de 60 de ani. Tipăritura din 1883 devenise atît de rară încît numai foarte puțini o cunoșteau. Înainte de război ea nu exista nici în fondul Bibliotecii Universitare din Iași, nici în a celei din Cluj. În vremea studenției mele, știam de un singur exemplar, în Iași, în proprietatea colegului de facultate, poetul D. Florea-Rariște, pe baza căruia am putut „controla“ textul primei ediții Călinescu (1938).

Este cazul să subliniem faptul că, spre deosebire de Alecsandri, care a rămas moldovean toată viața, cum dovedesc versurile :

La Moldova-i *dulce soare, / Crește floare lîngă floare.*

Ca și caracterizarea pe care i-o făcea doinei: „Eu, de cîte ori aud doina, parcă aud Moldova plîngînd...“, Eminescu se ridică, dintr-odată, la ideea unei Românii întregite, care nu exista atunci decît în visul celor mai aleși fii ai ei și, la 17 ani, scrie poezia *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie.*

Cu tot moldovenismul său, care nu poate fi pus la îndoială nici o clipă, cu toată admirația pentru Ștefan cel Mare, a cărui memorie nimeni n-a cinstit-o mai mult decît el, Eminescu și-a luat subiectul pentru *Scrisoarea a III-a* din istoria Țării Românești, din Muntenia epocii lui Mircea, realizînd, așa cum aveau să sublinieze și Nicolae Iorga și Lucian Blaga, cele mai frumoase pagini de evocare istorică din întreaga noastră literatură.

Iată, mai întîi, cuvintele lui Iorga (din volumul *Eminescu*, Iași, 1981, p. 276): „Niciodată puterea de evocație a lui Eminescu n-a fost mai mare decît în vrăjirea luptei de la Rovine, cu Baiazid, așa de puternic și de mîndru, venit să mature din cale-i Domnia Țării-Românești și cu înfruntarea, calmă senină, creștinește de smerită și împărătește de mîndră, a lui Mircea...“ și, în continuare, pe cele ale lui Lucian Blaga (din *Introducere* la M. Eminescu, *Poezii filozofice*, București, 1923, p. 7): „Trecutul plin de măreții ce privesc întrebătoare prin veacuri nu și-a găsit în literatura noastră o mai învingătoare înviere de vis decît în icoana clocotitoare a luptelor lui Mircea cu Baiazid“.

Din istoria Transilvaniei Eminescu a împrumutat atît subiectul marelui poem *Mureșanu*, din care am extras versurile:

Trecut-au secoli negri, cu coasele de foc
Cosit-au generații... Națiunea stă pe loc !
Trecut-au Nordul rege, cu aripa-i de ger,
Românul stă în locu-i, ca muntele de fier !
Și-n planu-Eternității Români-s un popor
Cum e un soare numai prin mările de nor,
Cum e-un principiu numai în firele adînci,
Cum sînt în fundul mării tari creștete de stînci.

Cît și pe cel al lui Horia, martirul de la 1785:

Horia pe-un munte falnic stă călare;
O coroană sură munților se pare,
Iar Carpații țepeni, îngropați în nori,
Își vuiau prin tunet gîndurile lor.
Eu am — zise-un tunet — suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate-n pieptul său;
Fruntea-mi este albă, ca de ani o mie,
Dară a lui nume mai mult o să ție.
Nalți sîntem noi munții, zise un Carpat,
Dar el e mai mare, că ni-i împărat.

Și în *Geniu pustiu*, carte în care se reflectă situația politică din Transilvania anilor 1848, eroul principal, Toma Nour, este tot ardelean.

Eminescu a avut, pentru provincia de peste munți, un adevărat cult; Transilvania nu era, pentru el, numai vatra pe care s-a născut poporul român însuși, ci și sufletul care a alimentat și a susținut mai multe sute de ani, unitatea de limbă și de cuget a neamului nostru, a fost cel mai important rezervor de energie națională.

Nu putem încheia fără a sublinia semnificația cu totul deosebită pe care au avut-o unele manifestări de amploare prilejuite de centenar. Nu putem să le luăm nici pe acestea, pe toate, în discuție, mai ales că ele s-au desfășurat în aproape toate orașele țării; au fost, deci, foarte numeroase, dar nu vom putea trece peste cele de la Botoșani și Ipotești, care s-au impus, cu deosebire, în ochii și în conștiința contemporanilor. Ele s-au soldat cu importante cîștiguri spirituale și materiale. La Ipotești a luat ființă un centru documentar Eminescu, dotat cu o clădire nouă, care dispune și de cîteva camere pentru cercetătorii veniți din țară. Centrul respectiv dispune deja de un fond de cărți rare obținute, prin donație, de la cunoscutul bibliofil bucureștean Ion Rogojanu. La inaugurare, în luna iunie, a fost organizată și o expoziție cu peste o sută de desene datorate graficianului Spiru Vergulescu, privind locurile pe unde a trecut Eminescu, de la Ipotești, Iași, București etc., pînă la Viena și la Berlin.

Cunoscut aproape numai ca poet, pînă la începutul secolului nostru, Eminescu apărea, după 1902, și sub alte aspecte, în primul rînd sub acel de prozator propriu-zis, creator al prozei noastre fantastice, dar și ca ziarist. A trebuit să treacă, însă, o bună bucată de vreme pînă cînd aceste două laturi ale activității sale aveau să fie apreciate la dreapta lor valoare, mai ales că o bună parte din activitatea sa politică, de ziarist, n-a fost difuzată și, deci, a rămas total necunoscută.

De o cunoaștere integrală a activității lui Eminescu nu s-a putut vorbi, pînă în vremea noastră, tocmai din cauză că ne-a lipsit o ediție integrală a operei lui. Ea este pe punctul de a se realiza abia acum, în cadrul manifestărilor dedicate centenarului.

Cunoașterea întregii lui activități ne duce spre încredințarea că am avut în Eminescu „unul din cele mai splendide exemplare pe care le-a produs umanitatea“, cum spunea Ibrăileanu, că el este, pentru noi, ceea ce este Homer pentru greci, Dante pentru italieni, Shakespeare pentru englezi, Goethe pentru germani etc. El reprezintă o sinteză a tuturor eforturilor de mai înainte, în probleme de cultură și artă, după cum prin el s-a realizat o fuziune perfectă între aspirațiile unui popor tînăr și cultura europeană. El a creat o limbă artistică cu nimic mai prejos de limbile marilor popoare europene, capabilă să exprime toate gîndurile care ne frămîntă și toate sentimentele care ne dirijează acțiunile.

Gavril ISTRATE

MIHAI EMINESCU DESPRE BISERICĂ *

Ca fiu credincios, deopotrivă, al pămîntului și al Bisericii strămoșilor, poetul nostru național, prin pana sa inspirată ne-a lăsat nemuritoare pagini scrise despre Biserica noastră strămoșească, arătînd pe scurt dar în modul cel mai cuprinzător chipul Bisericii noastre Ortodoxe, autonomia, rostul și contribuția ei în viața, cultura și istoria poporului nostru, chipul în care ea împletea firul vieții ei cu cel al poporului în care ea s-a integrat permanent și plenar.

„Idealul românilor din toate părțile Daciei lui Traian este menținerea unității reale a limbii strămoșești și a Bisericii naționale“ (p. 46)*. Acest ideal frămînta cel mai mult pe românii din cele două provincii românești încorporate în imperiul Austro-Ungar, iar pentru întruparea lui românii erau pe deplin încredințați că numai Biserica și școala sînt factorii principali și aceasta pentru că numai acești doi factori garantau păstrarea celui de al treilea, tot atît de important: limba. „Așadar Biserica și școala, atît cer românii din Austro-Ungaria pe sama lor, și prin aceasta și-au cerut păstrarea naționalității și nimic mai mult... Nu veleitățile unei vieți de stat mai mult sau mai puțin precare, nu deșertăciunea zgomotului în istorie este lucrul pe care-l voim... Dar ceea ce voiesc românii să aibă e libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvîntului. Și fiindcă spirit și limbă sînt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea, se vede ușor că românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vor pe deplin.

Și nu sînt așa de multe condițiile pentru păstrarea naționalității. Căci mai mulți oameni nu sînt meniți de a-și apropia rezultatele supreme ale științei, nu (sînt meniți) de a reprezenta ceva, dar fiecare are nevoie de un tezaur sufletesc, de un reazim moral într-o lume a mizeriei și durerii, și acest tezaur i-l păstrează limba sa proprie în cărțile bisericești și mirene. În limba sa numai i se lipesc de suflet preceptele bătrînești, istoria părinților săi, bucuriile și durerile semenilor săi“ (p. 47-48).

Eminescu cere în numele tuturor românilor ca în imperiul Austro-Ungar să se respecte drepturile naționale și religioase așa cum se respectă cele ale celorlalte religii din imperiu față de care românii s-au purtat cu respectul cuvenit: „Ni se pare deci că pe pămînturile noastre strămoșești, pe care nimeni nu le stăpînește *jure belli*, am avea dreptul să ni se respecte limba și Biserica, precum le-am respectat-o noi tuturor.

Ce va zice însă cînd vom arăta că pe pămînt românesc, în Bucovina, sub sceptru austro-ungar, cutare sau cutare Biserică are mai multă autonomie decît Biserica românului? Căci dacă străinul are șef de cult, și-l alege singur, dacă are școala sa, își caută sin-

---

* Toate citatele au fost luate din : *Eminescu: Sens, Timp și Devenire Istorică*, volum îngrijit de Gh. Buzatu, Ștefan Lemny și I. Saizu, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza“, 1988, din „Românii în istoria universală III“, Iași 1988.

gur de dînsa. Dacă îi trebuiește românului preot, îl numește (mediat) guvernul de la Viena; Dacă Biserica lui are avere, o administrează tot guvernul de la Viena; dacă are școală profesorii sînt numiți tot de guvernul de la Viena. Și cu toate acestea Bucovina n-a fost luată cu sabia, ci din contră prin bună învoială și cu condiția ca starea de lucruri în trebile bisericești și politice să rămînă intactă...

Prin urmare, întorcîndu-ne de unde am plecat și considerînd asiduitatea cu care presa austriacă cere de la români ca în caz dat să se sacrifice pentru „civilizație“, ni se va da voie să întrebăm dacă civilizația austro-maghiară, în forma în care ni se arată, merită să ni ridicăm brațul pentru ea, dacă se poate cere de la români ca ei să meargă alături cu o putere care, stăpînind ea însăși peste trei milioane de români, îi tratează într-adins și întruna cu disprețul celui mai elementar simț de justiție; căci românii — să fie bine stabilit — nu cer privilegii, prerogative; ei cer în Ungaria cel puțin aplicarea conștiincioasă a legii pozitive a naționalităților, în Bucovina nu cer decît exercițiul liber al confesiei lor, autonomia Bisericii lor; o autonomie pe care o au celelalte religii... potrivit prevederilor Constituției: „Fiecare biserică recunoscută de stat are dreptul de a-și exercita cultul după credința ei, a-și conduce școlile sale, a stăpîni și întrebuința fondurile și averile sale bisericești și școlare după trebuința și dorința lor“.

Și într-adevăr, acest articol se și aplică — pentru toate cultele — pentru români nu... Unii lipsiți de simțul instinctului respectării proprietății au răspuns într-un rînd bucovinenilor că „fondul religionar greco-oriental nu ar fi al bisericii, ci al guvernului...“.

Deci starea românilor din Bucovina o rezumăm — scrie Eminescu — în acest fel:

1. Deși libertatea oricărui cult e garantată prin constituția austriacă, deși credincioșii fiecărei Biserici sînt îndreptățiți de a-și administra averile școlare și eclesiastice, numai românii în tot imperiul sînt supuși unui regim escepțional.

2. Deși gimnaziul din Suceava, școala reală din Rădăuți, școala normală din Cernăuți și altele sînt plătite din fondul religionar, numirile profesorilor se fac de-a dreptul de către ministeriul din Viena, precum nu se întîmplă la nici un popor, la nici o școală confesională. Numai românii sînt supuși în privirea școlilor lor unui regim escepțional, și aceasta pentru ca în ele să se păstreze limba de propunere — predarea n. n. — germană.

3. Arhiereii, după Scriptură și canoanele Bisericii răsăritene, se aleg; în Bucovina arhipăstorul e numit de-a dreptul, pe cînd în aceeași țară lipovenii își aleg pe vlădica lor de la Fîntîna Albă... Numai românii în această privire sînt tratați în mod escepțional...

Și dacă va întreba cetitorul ce biserică este aceea pe care guvernul de la Viena o supune administrației sale, vom răspunde că este cea mai neatîrnată a întregii creștinătăți, căci atît mitropolitul transdanubian și al țărilor tatarice din Proilabum (Brăila), cît și cel al Ungro-Vlahiei (din Tîrgoviște) erau supuși patriarhului de Constantinopole, iar cel de al doilea era exarhul acelui patriarhat, continua puterea centrului constantinopolitan pîn-în munții aurarii, sfințea pe mitropolitul de Alba-Iulia, stătea în legătură întinsă a

organismului eclesiastic greco-bulgar. Singură mitropolia Moldovei și a Sucevei e *ab antiquo* suverană, neatîrnată de nici o patriarhie; acestei mitropolii a Moldovei și a Sucevei se datorește introducerea limbii române în biserică și stat, ea este mama neamului românesc.

De aceea extragem din „Îndreptarea legii“ lui Matei Basarab (tipărită la Tîrgoviște, 1652).

Află-se-scris în pravila lui Matei-Vlastari cum și Moldo-Vlahia au fost supusă Ohridanilor; iară acum nice ohridanilor se pleacă, nici Țarigradului, și nu știm de unde au luat această putere.

Între mitropoliții care țin sub mîna lor episcopii se zice:

Între exarhi se citează: „moldoveanul“, al „Sucevei și a toată Moldo-Vlahia“ — „iară ceilalți mitropoliți numai precinstiți se scriu, iară nu și exarh“.

Va să zică episcopia Rădăuților, supusă celui mai neatîrnat mitropolit, exarh *sua sponte* și în rang cu un patriarh, această episcopie este astăzi administrată de beamteri... (streini n. n.). În școlile acestei episcopii se propun (predau n. n.) în limba germană, cu profesori nemți și elevi de altă naționalitate. Abia se mai găsește cîte un egumen de mănăstire, cîte un preot în creierii munților, cîte un dascăl de școală urbană sau rurală, și arareori cîte un protopop care, întemeiat pe trecutul istoric de 500 de ani al acestei sfinte episcopii a Rădăuților să zică: „Stăpîn peste această bucată de pămînt e strălucita roadă de Mușatini și coborîtorii ei, nu străinii veniți din Galiția sau Bavaria“. Orice s-ar zice despre alte popoară, nu se poate contesta în ele un fel de respect față de trecut, și acesta e un semn că o nație are în sufletul său „religia umanității“. Și religia umanității consistă tocmai în recunoașterea existenței unui principiu moral în istorie. Și n-a reprezentat mitropolia Sucevei un principiu moral? N-a fost ea acea care a dat razimul evanghelic populațiilor aservite din Polonia, n-a fost ea ceea care a apărat intact creștinătatea față cu agresiunea mahomedană, n-a fost ea aceea care-n persoana lui Varlaam Mitropolitul au făcut ca Duhul Sfînt să vorbească în limba neamului românesc, să redeie în graiul de miere al coborîtorilor armiilor romane Sfînta Scriptură și perceptele blîndului Nazarinean? N-a fost ea care s-a ridicat cu putere contra naționalizării... bisericii creștine prin Luter și Calvin? Patriarhii și mitropoliții au făcut față cu propășirea repede a reformației și dezbinării, mitropolia Moldovei și a Sucevei au ridicat glas contra lui Luter și au arătat totodată că reforma era în sine de prisos...

Această mitropolie are astăzi în fapt mai puțină autonomie decît oricare altă biserică din cuprinsul imperiului... Biserica lui Alexandru cel Bun în Suceava stă de 80 de ani în ruină; iar mitropolia Sucevei cu moaștele Sf. Ioan cine se-ngrijește de ea... iar cît despre episcopia Rădăuților — ea a devenit mitropolie, austriacă-internațională... mai are perspectiva de-a deveni mitropolia indianilor țulu sau a creștinilor din Maroc.

De aceea nu e nimic mai serios decît cuvîntul boierului moșnean Hurmuzache, care... a pronunțat memorabilele cuvinte că românii din Bucovina au ajuns să apere de „liberalii“ din Austria ceea ce n-au fost în stare să răpească turcii și tatarii, autonomia Bisericii, limbii, școlii“ (p. 48-57).

În sufletul lui Eminescu stăpînesc aceleași simțăminte ca ale întregului nostru popor din toate timpurile; pana sa inspirată din tezaurul viu și adevărat al sufletului neamului nostru românesc nu face altceva decît să tălmăcească în cuvinte necuprinderea sufletului nostru în revărsarea sa nestăvilită de a fi stăpîn pe moșia strămoșească, independent și liber în trăirea credinței strămoșești și mărturisirea simțămintelor și vrerilor sale în limba poporului, iar știrbirea drepturilor sau a moștenirii fiind o rană de nevindecat pînă ce nu-și redobîndește ce este al său. Scriind despre răpirea Bucovinei, Eminescu ne face să trăim cele mai adînci și sfinte sentimente față de pămîntul strămoșesc, conturîndu-ne chipul sufletului neamului nostru. „...Vînzarea Bucovinei va fi o vecinică pată pentru împărăția vecină, de-a pururea o durere pentru noi. Dar nu vom lăsa să se închidă această rană. Cu a noastre mîini o vom deschide deapururea, cu a noastre mîni vom zugrăvi icoana Moldovei de pe acea vreme și șirurile vechi, cîte ne-au rămas, le vom împrospăta întru aducere aminte, pentru ca sufletele noastre să nu uite Ierusalimul... Căci acolo e sfînta cetate a Sucevei, scaunul domniei vechi cu ruinile măririi noastre, acolo scaunul firesc al unui mitropolit care în rang și neatîrnare era egal cu patriarhii, acolo sînt moaștele celor mai mari dintre domnii români, acolo doarme Dragoș, îmblînzitorul de zimbri. Acolo Alexandru întemeietorul de legi, acolo Ștefan, zidul de apărare al creștinătății“. „... Cu toate că mitropolitul Moldovei — acum citează din Descrierea Moldovei, de D. Cantemir — își ia blagoslovenia de la patriarhul de Țarigrad dar nu este supus lui, ci cei trei episcopi moldovenești pun mîinile lor pe deasupra celui ales și după aceea Vodă roagă pe Patriarhul ca să întărească în vrednicie pe cel de curînd mitropolit, care patriarhul neapărat trebuie s-o facă. Mitropolitul nu dă nimica patriarhului și nu este nicidecum îndatorit ca să înștiințeze pe el pentru pricinile bisericești de la Moldova sau să-l întrebe la vreo socoteală de aceste, ci el are asemenea volnicie ca și patriarhul. Din toate acestea, conchide Mihai Eminescu, scrise de mîna bătrînească, se vede curat că stat și Biserică erau neatîrnate, că clasele societății erau libere...

Și ce a devenit astăzi obîrșia Moldovei...?

Și ce au făcut din țară? Mlaștină de scurgere a tuturor elementelor corupte...

Fără a vărsa o picătură de sînge, fără muncă, fără inteligență, fără inimă, o rasă... pune astăzi mîna pe un pămînt sfînt, a cărui apărare ne-a costat pe noi rîuri de sînge, veacuri de muncă, toată inteligența noastră, toate mișcările cele mai sfinte ale inimii noastre“ (p. 67-69).

„Biserica este o instituție a naționalității“ (p. 419). „Roman Vodă al Moldovei, spre deosebire de voievodul Țării Românești, din momentul în care a organizat Biserica țării sale, a și declarat-o autocefală“ (p. 232). Iar aceasta nu fără îndreptățire ci pentru considerentul că „Biserica răsăriteană — ortodoxă n. n. — e națională; ea nu numai admite, comandă chiar ca serviciul în biserică să se facă în limba grăită de popor“ (p. 414). Numai datorită acestui statut Biserica noastră strămoșească a putut să-și aducă nemăsurata ei contribuție la unitatea limbii și a poporului.

„Biserica? Creațiunea aceasta eminamente rațională a unui

Iuga Vodă, carele la anul 1399 încă o face neatîrnată de orice ierarhie bisericească sau lumească, Biserica lui Matei Basarab și a lui Varlaam, *maica spirituală a neamului românesc*, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului, ea care domnește puternică dincolo de granițele noastre și e azilul de mîntuire națională în țări unde românul nu are stat...“ (p. 376).

„...Varlaam, mitropolitul Moldovei și al Sucevei, care în înțelegere cu domnii de atunci și c-un sinod general al Bisericii noastre, au întemeiat acea admirabilă unitate, care-a făcut ca limba noastră să fie aceeași, una și nedespărțită în palat, în colibă și-n toată românimea...“ (p. 204). „Cărțile bisericești, tipărite în Ardeal, în Moldova, în Țara Românească, opresc procesul de diversificare și de dialectizare a graiului viu; acesta primește prin cărți o normă unitară de rostire și în scriere, căci, printr-un instinct fericit, traducătorii și scriitorii originali aleg ca model dialectul cel mai arhaic al românilor, cel vorbit în Țara Românească și-n o parte a Ardealului, căci la cel mai vechi din toate se puteau reduce, ca la un prototip, dialectele ce încercau a se forma pe atunci“ (p. 409). „... molcome și tînguioase versetele bisericești — din cărțile de slujbă n.n. —, scrise în dulcea limbă a trecutului, — sînt n. n. — pline de sfințenie și pace sufletească...“ (p. 35).

Cercetînd documentele bisericești privitoare la mitropolia Proilaviei în care constată că ea cuprindea o populație românească pe o întreagă întindere a unui pămînt strămoșesc, Mihai Eminescu conchide : „Să mulțumim Bisericii noastre care prin dumnezeiasca liniște și statornicie, pe care a avut-o în vremile cele mai tulburate, ne-a păstrat prin însemnările ei acest argument zdrobitor (arătarea fiecărei localități și zone componente ale eparhiei) față de orice subtilitate diplomatică. Întrebarea posesiunei legitime nu mai poate fi controversată...“ (p. 29).

Ca fiu al pămîntului și al Bisericii strămoșilor, Mihai Eminescu a intuit foarte bine în ce constă unitatea Bisericii Răsăritene Ortodoxe: „Unitatea Bisericii răsăritene consistă în identitatea canoanelor...“ (p. 232).

„Noi, poporul latin de confesiune ortodoxă, sîntem în realitate elementul menit a încheia lanțul între Apus și Răsărit“ (p. 446). „Popor ce de veacuri a luptat pentru lege, românii au identificat religia cu naționalitatea și-i socotesc străini pe toți cei ce nu sînt de legea neamului românesc, străini și chiar mai puțin curați, mai prejos de noi. Ei totuși au primit pe Domnitorul de confesie romano-catolică... cu speranța că dinastia întemeiată de el va fi ortodoxă...“. „Vom avea de astăzi înainte două biserici: una a țării (a poporului n. n.), alta a Curții; doi capi bisericești, unul părinte sufletesc al țării (poporului n. n.), iar altul al familiei regale și al celorlalți străini așezați în țară: între țară și dinastie este un abis netrecut“ (p. 443-444).

Referindu-se la atitudinea poporului nostru de-a lungul veacurilor față de străinii veniți și așezați la noi, Mihai Eminescu arată că noi nu ne-am gîndit niciodată să facem prozelitism, atrăgîndu-i la credința noastră, ci le-am cerut ca „să ne respecte limba și Biserica, precum le-am respectat-o și noi tuturor“ (p. 48); deci, dintotdeauna am manifestat față de străini o atitudine ecumenistă.

Între lecturile de căpetenie ale lui Eminescu a fost, firește,

și Sfînta Scriptură la care se referă în nenumărate rînduri în scrisul său. El încearcă și o exegeză chiar: „Blestemul din Biblie", „În sudoarea frunții tale îți vei cîștiga hrana" n-a fost un blestem, ci o binecuvîntare. „În sudoarea frunții tale te vei cunoaște pe tine însuți" zice cercetătorului pe terenul istoriei și al lingvisticii. Dumnezeu nu poate blestema, motivează poetul, în acea muncă era viitorul poporului românesc, în acea muncă numărul lui mare, sănătatea inextricabilă a sufletului și a trupului. Prin muncă și-a cucerit ținuturile, prin muncă a ajuns a se cunoaște pe sine însuși..." (p. 384 și 386).

Cinstirea strămoșilor trebuie să fie învesmîntată în duhul iubirii creștine și al unirii, al împăcării asemenea mergerii noastre la biserică pentru a primi Sfînta Împărtășanie așa cum a învățat de la mama sa, acasă: „Nu merge la mormintele domnitorilor tăi cu sămînța dezbinării în inimă, ci precum mergi și te împărtășești cu sîngele Mîntuitorului, astfel împărtășește-ți sufletul tău de amintirea trecutului; fără patimă și fără ură între fiii aceluiași pămînt, cari oricît de deosebiți ar fi în păreri, frați sînt, fiii aceleiași mame" (p. 34).

Și tot mama este aceea care a sădit în sufletul nemuritorului poet iubirea nu numai de Biserică, „mama neamului românesc" care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului, ci și față de Maica Domnului, chipul Bisericii, căreia i-a închinat versuri de o frumusețe poetică și sensibilitate sufletească fără egal.

RUGĂCIUNE

Crăiasă alegîndu-te
Îngenunchem rugîndu-te,
Înalță-ne ne mîntuie
Din valul ce ne bîntuie;
Fii scut de întărire
Și zid de mîntuire,
Privirea-ți adorată
Asupră-ne coboară,
O, Maică Prea-curată
Și pururea Fecioară,
Marie !

Noi, ce din mila Sfîntului
Umbră facem pămîntului,
Rugămu-ne-ndurărilor
Luceafărului mărilor;
Ascultă-a noastre plîngeri,
Regină peste îngeri.
Din neguri te arată,
Lumină dulce clară,
O, Maică Prea-curată
Și pururea Fecioară,
Marie !

Mihai Eminescu, așa cum desprindem din cele de mai sus, în scrisul său despre Biserică ne-a lăsat cuvinte de adîncă simțire și înaltă gîndire temeluită pe documentele istoriei Bisericii și ale poporului nostru.

Unitatea vieții noastre românești și bisericești, independența poporului nostru și autonomia—autocefalia—Bisericii noastre ortodoxe au fost mărturisite și apărate de poetul nostru național cu o înflăcărată și temeinică argumentare în lumina adevărului adevărat al realității contemporane și al documentelor istoriei cum numai el a putut s-o facă cu gîndirea, simțirea și rostirea sa românească care-l fac să rămînă nepereche nu numai ca poet, ci și ca istoric, mărturisitor și apărător al adevărului vieții poporului și Bisericii noastre strămoșești.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

MIHAI EMINESCU: PERMANENȚA DEFINITORIE A DEVENIRII ROMÂNEȘTI *

Postumitatea lui Eminescu nu a urmat întotdeauna un curs rectiliniu, cum s-ar putea crede după o investigație ce nu și-ar propune sondarea profunzimilor, ci doar delimitarea orizontului de ansamblu al vieții și operei celui ce a ajuns să se identifice cu o galaxie. Între o idolatrie ce nu putea eluda accentele onctuoase și o reticență care a traversat uneori și perioade caracterizate de ecouri ocluzive, posteritatea geniului tutelar al spiritualității românești s-a confruntat cu o inerentă stare de așteptare, determinată de circumstanțe complexe, relevate nu o dată. Această expectație, însă, nu s-a transformat niciodată într-o atitudine inerțială, atît timp cît generație după generație și-a revendicat, în chip manifest, firește, extracția eminesciană, însușindu-și, ca pe un privilegiu, *credo*-ul mărturisit de atîtea ori de poetul național.

Actualitatea lui Eminescu, peremptorie în fiece moment al devenirii românești moderne, a avut de înfruntat tendințe și acte ale căror consecințe s-au repercutat asupra receptării efigiei celuia care ne-a afirmat, peste ani și meridiane, identitatea națională. Încă din 1894, Mihail Dragomirescu observa că „sînt două categorii de scriitori, care ocupîndu-se cu Eminescu i-au întunecat, cu voie sau fără voie, personalitatea lui artistică. Sînt, mai întîi, aceia care, contestîndu-i valoarea poetică și morală, acuză pe amicii lui literari că l-au ridicat pe un piedestal nemeritat, pentru ca astfel să se ridice ei înșiși. Sînt apoi admiratorii lui *post-mortem*, care, recunoscîndu-i marele talent poetic, susțin că el ar fi putut fi un poet și mai însemnat, dacă aceiași amici nu i-ar fi sfărîmat iluziile și nu i-ar fi istovit puterile prin indiferența lor“ [1]. Așadar, contemporaneitatea lui Eminescu, care se va evidenția ca o permanență ineluctabilă, a avut de întîmpinat și atitudini reducționiste, care, departe de a influența dimensiunea unei opere exemplare, exprimau o realitate simptomatică, al cărei epigonism poate fi sesizat și în zilele noastre. Prin reiterarea unor agresiuni deghizate sau acțiuni subterane sînt reluate, în anumite împrejurări, vechile insinuări, avansîndu-se ierarhizări falacioase ori exhibîndu-se unele denaturări profanatoare [2]. Mai mult decît atît, s-a impus, chiar și pe plan universal, și s-a acceptat, tacit, cum remarca Edgar Papu, că „Eminescu ar fi un «romantic întîrziat», formulă ce ni se pare cum

---

* O formă prescurtată a acestui text a fost prezentată la simpozionul „Mihai Eminescu“, organizat de Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași și Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol“, pe 23 iunie 1989.

1. M. Dragomirescu, *Mihai Eminescu*, Ediție îngrijită, prefață și note de Leonida Maniu, Iași, 1976, p. 31.

2. Cf. Vladimir Streinu, *Eminescu*, Ediție îngrijită, prefață, note și indice de nume de Mihai Drăgan, Iași, 1989, p. 244-245; Petru Rezuș, *Mihai Eminescu*, București, 1983, p. 436; Mihai Drăgan, *Mihai Eminescu. Interpretări*, 1, Iași, 1982, p. 6.

nu se poate mai greșită", întrucît „la el romantismul este mai puțin o expresie a *timpului* și mai mult una a *spațiului*, adică a pămîntului care l-a zămislit — pămîntul moldovenesc" [3]. Alții au încercat să-l prezinte ca poet al secolului XIX, diminuîndu-i, intenționat sau nu, nu numai durabilitatea temporală, ci și cea spirituală. Netemeinicia și uneori efemeritatea acestor opinii, care i-au făcut pe unii să conceadă că Eminescu „a scăpat (sic!) practic oricărei critici negative" [4], au fost învederate, de-a lungul anilor, de cei mai iluștri reprezentanți ai spiritualității românești.

Primul care s-a rostit tranșant în această dispută a fost Titu Maiorescu, acela care întrevedea, încă din 1884, că autorul *Luceafărului* „este și va rămîne cea mai înaltă încorporare a inteligenței române" [5]. La rîndul său, N. Iorga, exponentul generației care intra în viață călăuzită de jertfa pilduitoare a celui ce reprezenta „întruparea cea mai deplină a geniului românesc", va declara că încă înainte de dispariția poetului, versul său „ne ridica spre ideal, în iubire, care mijia nelămurită în sufletele noastre, în cugetare, spre care se încercau întâi aripile noastre slabe, în taina tuturor depărtărilor și înălțimilor" [6]. În momentul trecerii poetului în neființă, contemporanii săi vedeau în el pe „cel mai ilustru bard al României și unul din însemnații poeți ai Europei actuale, gloria țării și [al neamului românesc" [7]. Tot atunci, mentorul *Junimii* preciza că „tînăra generație română se află astăzi sub influența operei poetice a lui Eminescu", și, „pe cît se poate omenește prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, și forma limbei naționale, care și-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire pînă astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmîntului cugetării românești" [8]. Deci, nu numai generația poetului, ci și cea care l-a sucedat se considera contemporană cu el, recunoscîndu-i astfel reprezentativitatea. De altfel, studiile întreprinse nu demult au revelat faptul că în ultimul deceniu al secolului XIX, s-a manifestat „o mare admirație pentru opera acestuia devenit îndată mit, întruchipare a genialității supreme în poezie [...], mit care s-a prelungit, amplificîndu-se, în veacul nostru" [9].

Pompiliu Constantinescu, născut în primul an al secolului cu

---

3. Edgar Papu, *Lumini perene*, București, 1989, p. 134.

4. Ion Pop, *Mișcarea românească de avangardă și Eminescu*, în *Eminescu după Eminescu*, Volum îngrijit de Dim. Păcurariu, Iași, 1978, p. 330.

5. Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, vol. II, publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, București, 1937, p. 231-232.

6. N. Iorga, *Eminescu*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de Nicolae Liu, Iași, 1981, p. 109.

7. Apud Mihaela Carp și Ioan Saizu, *Moartea poetului reflectată în presa timpului*, în *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, Volum îngrijit de Gh Buzatu, Ștefan Lemny și I. Saizu, Iași, Universitatea „Al. I. Cuza", 1988, p. 983; vezi și Perpessicius, *Eminescu și contimporanii*, în *Eminesciana*, Ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Dumitru A. Panaitescu, Iași, 1983, p. 169 și urm.

8. Titu Maiorescu, *Critice*, Ediție îngrijită de Domnica Filimon, București, 1984, p. 516 și 531.

9. Dim. Păcurariu, *Eminescu în primul deceniu după Eminescu*, în *Eminescu după Eminescu*, p. 79.

care se sfîrșește acest mileniu, mărturisirea că „în pragul veacului al XX-lea, Eminescu este mărturia mîndră a sensibilității române în fața literaturii universale", recunoscînd astfel actualitatea aceluia pe care-l va numi „cel mai falnic arbore al poeziei" naționale [10]. În 1903, N. Iorga, semnalînd descoperirea unui „nou Eminescu", observa că generației ce abia se arunca în vîltorile vieții i se oferea *icoana* „celui mai strălucit reprezintant al minții românești creatoare, în timpurile moderne" [11]. Permanența geniului eminescian, judecată ca o condiție *sine qua non* a propășirii românismului, era relevată cu pregnanță și de A. D. Xenopol, care, în 1909, continuînd un gînd al lui Maiorescu, întrevedea că „după efectul tot mai covîrșitor pe care îl au plăsmuirile lui, noi credem că el va stăpîni toate veacurile cît se va mai vorbi pe pămînt limba românească" [12]. La fel cugeta și Sextil Pușcariu, care observa că prin „el am trecut pragul la vremile nouă", iar „glasul lui răsună și va răsuna totdeauna în operele urmașilor săi" [13]. Odată cu trecerea anilor, convicțiunea avansată cîndva de Titu Maiorescu apărea tuturor ca o concluzie cu semnificații axiomatice. În anul declanșării primei conflagrații mondiale, C. Rădulescu-Motru recunoștea că pentru contemporanii săi una dintre convingerile cu valoare de *credo* spiritual era aceea că „sub influența operei poetice a lui Mihail Eminescu se vor afla, de acum înainte, nu numai generațiunea sau generațiunile cari l-au apropiat, ci toate generațiunile care-l vor urma, și prin aceasta întreaga cultură românească", iar „frumusețea «verbului» eminescian va sta încrustată deasupra, între podoabele sufletului românesc, cît timp acesta va exista" [14]. O perspectivă nouă a înțelegerii actualității eminesciene o oferea, în 1919, Garabet Ibrăileanu, atunci cînd, explorînd vremurile de început ale galaxiei eminesciene, care i se păreau estompate de orizonturile „unui trecut foarte îndepărtat", conchidea că „Eminescu este tot așa de nou și de actual ca și acum cincizeci de ani", adăugînd imediat că „este și mai actual, pentru că atunci abia era înțeles" [15]. Fără a eluda actualitatea temporală, îndrumătorul „Vieții Românești" sugera că noutatea lui Eminescu trebuie privită ca o prezență spirituală, evidențiată de perenitatea operei sale. În cel de-al treilea deceniu al secolului nostru, Pompiliu Constantinescu (1926) și N. Iorga (1929), dar nu numai ei, învederau imuabila contemporaneitate a operei poetului național român [16]. Vorbind despre *mutația valorilor estetice*, Eug. Lovinescu remarca,

---

10. Pompiliu Constantinescu, *O catedră Eminescu*, Antologie, notă editorială și indice de nume de Lenuța Drăgan. Prefață de Mihai Drăgan, Iași, 1987, p. 4, 129.

11. N. Iorga, *Eminescu*, p. 86.

12. A. D. Xenopol, *Cinste vouă, gălățenilor!* în *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 568.

13. Sextil Pușcariu, *Mihai Eminescu*, în *Eminescu poetul național*, I, Antologie, introducere, note și comentarii, tabel cronologic de Gh. Ciompec, București, 1983, p. 87.

14. C. Rădulescu-Motru, *Unicitatea operei*, în *Eminescu poetul național*, p. 85.

15. G. Ibrăileanu, *Mihai Eminescu*, în *Studii literare*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic, note, bibliografie și indice de nume de Lenuța Drăgan și Mihai Drăgan, Iași, 1986, p. 84.

16. Pompiliu Constantinescu, *op. cit.*, p. 8; N. Iorga, *op. cit.*, p. 132.

în 1929, că „valoarea de sugestie a expresiei eminesciene subzistă [...] neatinsă“ și, mai mult chiar, această expresie „se încarcă, poate, pentru generațiile ce vin de sugestii noi, trezite și de cultul eminescian“ [17]. Cu tot tonul dubitativ ce o însoțea, credința că viabilitatea poetului va spori odată cu trecerea anilor începea să dobîndească statutul unui principiu intrinsec spiritului operei sale. De altfel, patru ani mai tîrziu, acelasi Lovinescu observa că „actualitatea poetului nu numai că n-a scăzut, ci [...] a sporit“, întrucît valoarea sa literară „nu se schimbă cu generațiile și módele, rezistînd înnoirilor și consolidîndu-se chiar cu timpul sub forma unei demnități estetice, pe care nimic n-o mai poate clinti din loc“ [18]. În anul următor, Hortensia Papadat-Bengescu remarca și ea că „poetul de geniu, Aed al contemporanilor și urmașilor, a venit și a rămas etern ca substanță divină a spiritului, ca vocile misterioase ale naturii care prin el își vorbise așa de minunat taina“ [19]. Perpessicius, care își va face din restituirea celui mai mare poet român o profesiune de credință, constata, în 1936, încercînd a explica *actualitatea lui Eminescu*, că „el e veșnic prezent în mijlocul nostru, cu marea pildă a scurtei lui vieți de trudă și cu marile lecții de artă și de gîndire, înscrise la locul de frunte și de vază perpetuă, al fastelor noastre literare“ [20]. Rostindu-se asupra aceleiași idei, Vladimir Streinu sublinia, după cinci decenii de eternitate a poetului, popularitatea poeziei sale [21], transformată într-o stea polară a devenirii românești. Tudor Arghezi, sfidînd parcă vicisitudinile celui de-al cincilea an al ultimului război mondial, declara, rostindu-se asupra poetului „pururi tînăr“, că „dimensiunile lui trec peste noi, sus și peste văzduhuri“ [22], avînd în vedere bineînțeles atît dimensiunile valorice cît și cele temporale. Într-o manieră asemănătoare se pronunța și Geo Bogza, fost exponent al unei generații iconoclaste, atunci cînd nota că, dincolo de vînturile istoriei, „atît timp cît pe aceste pămînturi soarelui i se va spune soare, iubirii iubire și poeziei poezie, pe el nimeni nu-l va tăgădui“ [23]. Reluînd, în 1970, o întrebare pe care și-o pusese și în urmă cu trei decenii, Vladimir Streinu recunoștea încă o dată actualitatea lui Eminescu, adăugînd că „pe numele ei adevărat actualitatea lui se cheamă însă permanență, opera sa compunînd decisiv conștiința literară a fiecărei generații“ [24]. Concomitent, Dan Zamfirescu, confruntîndu-se cu aceeași întrebare, glosa: „ceea ce uimește pe oricine se apropie de personalitatea și opera lui Mihai Eminescu este extraordinara capacitate a geniului său de a fi mereu «actual», de a acționa răscolitor și fecund asupra unor generații și epoci succesive care, marcînd fiecare în

---

17. Eug. Lovinescu, *Mihai Eminescu*, Ediție critică, prefață, note, variante, bibliografie și indice de Ion Nuță, Iași, p. 73.

18. *Ibidem*, p. 293.

19. Hortensia Papadat-Bengescu, *Prin prisma unei generații*, în *Eminescu poetul național*, p. 337.

20. Perpessicius, *Actualitatea lui Eminescu*, în *Eminesciana*, p. 517.

21. Vladimir Streinu, *Eminescu*, Ediție îngrijită, prefață, note și indice de nume de Mihai Drăgan, Iași, 1989, p. 73.

22. Tudor Arghezi, *Mihai Eminescu*, în *Eminescu poetul național*, p. 97.

23. Geo Bogza, *Istorie literară*, în *Eminescu poetul național*, p. 338.

24. Vladimir Streinu, *op. cit.*, p. 241.

parte un alt moment istoric și cultural, o altă sensibilitate, alte aspirații intelectuale, se regăsesc, totuși, în proteica simțire și gîndire“ [25] a aceluia pe care Constantin Noica îl va numi „omul deplin al culturii românești“ [26], adică omul a cărui permanență este subsumată oricărei forme de manifestare a identității noastre spirituale. Mai aproape de noi, în 1975, Ștefan Augustin Doinaș, scriind despre poetul național, releva că „actualitatea lui izvorăște din conștiința, mereu înnoită, de a trăi adevărurile sale ca adevăruri neclintite ale ființei spirituale căreia-i aparține“ [27]. Pentru Mircea Eliade, permanența lui Eminescu se reflectă în comuniunea statornică a poetului cu neamul său, circumstanță în care „se deslușește setea de nemurire a comunității întregi“ [28]. Un avizat exeget al eminescianismului, după ce sesiza că actualitatea poetului crește odată cu înaintarea în timp, revenea nu demult asupra aceleiași teme, semnalînd că parcurgîndu-i opera „distingi o «voce» dotată cu uluitoarea capacitate de a se metamorfoza fulgerător în *vocea propriei conștiințe*, în murmurul venind parcă de foarte de departe a ceea ce are ea mai pur, mai elevat, mai pătruns de «dorul» plenitudinii, mai înzestrat cu însușirea de a renaște din cenușa deceptiilor ca pasărea Phönix“[29]. În zilele noastre, Valeriu Râpeanu sesiza cu îndreptățire că „el singur păstra privilegiul de a fi al unui timp concret și de a fi etern“ [30]. În sfîrșit, pentru Edgar Papu poetul este contemporanul fiecăruia dintre noi, întrucît „numai noi am putut realiza că Eminescu rămîne nu doar cel mai mare poet român — ultima cucerire posibilă a vremii sale — ci că este și cel mai mare om pe care l-a dat, de cînd există ea, întreaga cultură românească de orice fel“ [31]. Prin urmare, el, „zeul cărui plecăm a noastre inemi“ *(Rugăciunea unui dac)*, a fost și a rămas contemporan cu toate generațiile, indiferent de mode și modéle, iar timpul, judecător implacabil, i-a conferit privilegiul eternității.

Neîntrerupta actualitate a lui Eminescu s-a constituit, de-a lungul anilor, într-un subiect care a suscitat investigații plurilaterale și de durată. Cu toate acestea, fiecare generație ajunge să se confrunte, în mod inevitabil, cu o întrebare care are semnificația unei confruntări cu sine: *de ce și prin ce este Eminescu mereu actual?* Un răspuns posibil ni-l sugerează chiar poetul însuși, atunci cînd se arăta convins că „În orice minte lumea își pune întrebarea / Din nou: de unde vine și unde merge?“ *(Împărat și proletar)*. Rînduindu-și existența în virtutea acestei perpetue interogații, Emi-

---

25. Dan Zamfirescu, *Accente și profiluri*, București, 1983, p. 285.

26. Constantin Noica, *Eminescu — sau gînduri despre omul deplin al culturii românești*, în *Eminescu poetul național*, p. 160.

27. Ștefan Aug. Doinaș, *Poetul național*, în *Eminescu poetul național*, p. 278.

28. Mircea Eliade, *„Deasupra tuturor gloriilor efemere...“*, în *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 610.

29. George Munteanu, *Ce este „eminescianismul“?* în *Eminescu după Eminescu*, p. 33; idem, *Eminescu și eminescianismul. Structuri fundamentale*, București, 1987, p. 279.

30. Valeriu Râpeanu, *Privilegiul eternității*, în „Flacăra“, nr. 24, 16 iunie 1989, p. 9.

31. Edgar Papu, *Integrarea lăuntrică*, în „Luceafărul“, nr. 23, 10 iunie 1989, p. 3.

nescu a înțeles că răspunsul, adică „adevărul“ *(De vorbiți mă fac că n-aud)*, va trebui să-l caute în sine. Procedînd astfel, a ajuns să se întrebe nu o dată „Care-i scopul vieții mele“ ? *(Ondina)*, întrebare reluată, cu o pilduitoare obstinație, în forma: „E scop în viața noastră — v-un scop al mîntuirii?“ *(O, stingă-se a vieții...)*. Judecat din perspectiva unei asemenea întrebări fundamentale, repetată și reformulată în funcție de înaintarea în timp, dar și de nevoia clarificării conținutului ei, rostul căutărilor sale l-a constituit aflarea adevărului izbăvitor. În această înverșunată căutare rezidă drama creației eminesciene și a poetului însuși. Adevărul pentru care Eminescu a scrutat toate zările istoriei nu era unul particular, care să nu reziste timpului. S-a subliniat de altfel că în cazul său, „drama omului este văzută [...] din două ipostaze, *timpul cosmic*, cu uriașele sale cicluri de miliarde de ani și, *timpul pămîntean*, pe măsura limitelor microscopice umane ori, altfel spus, omul în raport cu infinitul și cu semenii săi contemporani ori viitori“ [32]. Răspunsurile la întrebările pe care și le-a pus cîndva poetul aveau în vedere umanitatea dar și omul, căci, așa cum singur nota, „în arătarea lui definită, mărginită, el aparține unei părți a omenirei, care, vrînd să-și împlinească misiunea în lume, el e îndatorat de a-și depune puterile sale pentru împlinirea acelei misiuni“ [33]. Situarea lui permanentă „într-un univers al *departelui*“ [34], ne demonstrează faptul că „problema adevărului depășește, în cazul său, sfera cognitivă, implicînd dimensiunea morală, totalitatea existenței umane“ [35]. Durata apare în scrisul eminescian ca o dimensiune a condiției umane [36], a adevărului ce guvernează destinul individual sau colectiv în eterna competiție cu timpul, acel adevăr care „De față-i pretutindeni și pururea aieve“ *(Ca o făclie...)*. După ce „a concentrat în sine — cum observa Ibrăileanu — vîrstele omenirii și vîrstele omului“ [37], Eminescu s-a înfățișat posterității ca „tiparul formei“, ca arhetip al permanenței românești. De aceea, în *adevărurile* sale descoperim răspunsurile întrebărilor pe care și le-au pus atîtea generații. Eminescu este o permanență imanentă a neamului său deoarece numai el, poetul, „Trece peste nemărginirea timpului: / În ramurile gîndului“ *(Numai poetul...)*.

Creația eminesciană, în întregul ei, se vrea parcă o demonstrație a acestui gînd, a gîndului aceluia care, dialogînd cu întunericul, cu chaosul, mărturisea: „Tu crezi că eu degeaba m-am scoborît din stele / Purtînd pe frunte-mi raza a națiunii mele?“ *(Întunericul și Poetul)*. Contemporaneitatea lui Eminescu, nu cea temporală, de-

---

32. Gabriel Țepelea, *Opțiuni și retrospective*, București, 1989, p. 193.

33. *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 529.

34. Edgar Papu, *„Noi sîntem adevărații contemporani ai lui Eminescu“*, (II), în „Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului“, nr. 21, 27 mai 1989, p. 3; vezi și Alexandru Melian, *Eminescu — univers deschis*, București, 1987, p. 5 și urm.

35. Al. Zub, *Eminescu: patosul veracității*, în *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 635.

36. Al Zub, *Sensul duratei la Eminescu*, în *Cunoaștere de sine și integrare*, Iași, 1986, p. 21.

37. G. Ibrăileanu, *op. cit.*, p. 93.

sigur, o realizăm de fiecare dată cînd simțim că acele „oi de aur“ din „turma visurilor“ sale *(Memento mori)* ne luminează clipa de față și cea viitoare. Lumina pe care o răsfrînge opera sa asupra vremurilor noastre, mai intensă decît la începuturi, asertiune care ne reamintește imediat un celebru stih eminescian — „El n-a fost cînd era, el e cînd nu e“ *(Mușat și ursitorile)* —, transgresează realitatea prezentă, înseninînd-o [38]. Pentru Vladimir Streinu, „poezia lui Eminescu este în primul rînd un spectacol cosmic“ [39], imaginat în jurul a ceea ce poetul numea „sîmburul luminii de viață dătător“ *(Rugăciunea unui Dac)*. „În spațiul poetului, nota Tudor Arghezi, din bolta lui cea mai de sus, lumina inundă din toate părțile, divergentă“ [40]. Prin sine, în totul, poetul e dadoforul unui neam, continuînd încă și azi să-i lumineze căile tainice ale istoriei, cu un verb ce scînteiază ca o torță veșnică și miraculoasă, pentru a despica întunericul nopții și a revela un drum anume. În scrisul său, așa după cum s-a evidențiat, „o lumină mirifică și în același timp materială unifică realul cu fabulosul, clipa cu eternitatea, dînd existenței o nouă rotație în care triumful e al bucuriei de a trăi. Lumina vine însă și din interior, ca expresie a unui *Stimmung*, a unei dispoziții morale și sufletești, ducînd la un fel de osmoză de substanță de la poet către lume“ [41]. Întrepătrunderea aceasta a clipei cu eternitatea și a poetului cu lumea, favorizată de acea lumină ezoterică prezentă pretutindeni, conferă discursului eminescian atributele unei actualități reclamate de ființa noastră etnică. Nu numai noi, cei de azi, implicăm lumina versului eminescian în dialogul cu noi înșine, ci și contemporanii poetului, care se arătau convinși că asemeni unui astru care nu mai este, el „ne va trimite încă multă vreme razele inteligenței lui“ [42]. Și așa s-a și întîmplat. Razele aurorale ce au străluminat sfîrșitul secolului trecut continuă să strălucească și să înseninеze cerul *Luceafărului*, astfel încît patria poetului a devenit ea însăși, adică *Țara* românilor dintotdeauna și de pretutindeni [43].

Permanența poetului național, așa cum am mai amintit, este conferită de faptul că „schimbarea cea mare care se întrupează în Eminescu nu e un fenomen de viață artificială, teoretică, ce s-ar fi coborît într-o realitate disciplinată, ci avem a face cu una din acele mari mișcări care iese din adîncul viu al unei națiuni, din tot ce se poate conține în prezent, ca și dintr-un foarte lung trecut. E unul din momentele acele fericite, cu unul dintre oamenii predestinați care rezumă o literatură și o îndreaptă, aruncînd puternice lumini către viitor, deschizînd drumuri și mai departe generațiilor care vor veni pe urmă“ [44]. Desigur, N. Iorga nu era primul care ob-

---

38. Cf. Silvia Chițimia, *„Centrele“ luminii*, în „Luceafărul“, nr. 22. 3 iunie 1989, p. 3.

39. Vladimir Streinu, *op. cit.*, p. 78.

40. Tudor Arghezi, *op. cit.*, p. 103.

41. Const. Ciopraga, *Personalitatea literaturii române*, Iași, 1973, p. 144.

42. Apud Mihaela Carp și Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 999.

43. Cf. Ioan Alexandru, *Patria lui Eminescu*, în „Flacăra“, nr. 23, 9 iunie 1989, p. 11; vezi și Elena Tacciu, *Eminescu. Poezia elementelor*, București, 1979, p. 258; Petru Rezuș, *op. cit.*, p. 436.

44. N. Iorga, *op. cit.*, p. 186.

serva că geniul modelator al spiritualității românești reprezenta un nou stadiu al unei tradiții propulsate, prin el, pe o traiectorie universală. O asemenea aserțiune s-a impus, cu timpul, ca o axiomă, întrucît nici nu se putea altfel. Dar pînă la recunoașterea unanimă a acestui postulat, nu au lipsit, bineînțeles, acele puncte de vedere potrivit cărora „el este, cum nota bunăoară în 1919 Ibrăileanu, o apariție aproape neexplicabilă [...]. El a căzut în sărmana noastră literatură de la 1870 ca un meteor din alte lumi“ [45]. La jumătatea celui de-al treilea deceniu al veacului nostru, Pompiliu Constantinescu mai credea încă, asemeni altora, că „pentru literatura română, Mihai Eminescu a fost cum spune undeva Carlyle, un trăsnet picat din cer. S-a întrupat deodată, fără ca un lanț de vestitori să-i fi netezit calea“. Plecînd de la această judecată, pe care timpul nu a obliterat-o în totalitate, deși rămîne în permanență una emendabilă, criticul care își făcuse din Eminescu nu numai un *subiect* de studiu, ci mai ales o *temă* de meditație, considera că lipsa tradiției a fost evidențiată de faptul că poetul „a străbătut cu anevoință sîngeroasă drumul de la indiferență la admirație uimită. Eminescu, conchidea el, ne-a făcut un dar pe care nu-l meritam, iar noi l-am întîmpinat cu totul nepregătiți“ [46]. Oricît de inoportună și chiar surprinzătoare ar apărea azi o atare opinie, trebuie să recunoaștem că ea nu e lipsită în întregime de adevăr. Însă, acceptînd o asemenea judecată, nu trebuie și nu putem eluda tradiția. Procedînd așa, nu vom diminua în nici un fel monumentul poetului, monument pe care îl purtăm cu noi și în care ne regăsim mereu. Indiferent de valoarea literaturii române pînă la Eminescu, literatură pe care el a recunoscut-o întotdeauna, un poet național nu putea apare fără nici o legătură cu ceea ce fusese înaintea lui. „Tradiția, cum observa recent M. Drăgan, chiar fără să fie omogenă și de o valoare egală, a fost pentru Eminescu un punct esențial de plecare“ [47]. Încorporîndu-l tradiției, cum e și firesc, dar fără a respinge *de plano* nuanțările necesare, ne vedem obligați să recunoaștem însă că Eminescu a rămas, în epocă, singur, întrucît nici un alt poet nu s-a ridicat pînă la înălțimea sa, pentru a-l însoți [48].

Actualitatea lui Eminescu a devenit, cu unele excepții, cînd din concluzie a fost transformată în pretext ori premisă, o chestiune acceptată o dată pentru totdeauna, fără a mai fi reluate vechile demonstrații. Firește, problema nu s-a pus astfel în întreaga posteritate a poetului. Idolatria și imitația de început au căzut în desuetudine, dar nu s-a ajuns și la eradicarea lor. Treptat, permanența creației eminesciene a dobîndit dimensiuni și semnificații noi, renunțîndu-se în acest fel la vechile șabloane interpretative. Eminescu a fost redescoperit mereu, de fiecare dată de pe o altă treaptă, intrînd astăzi într-o etapă distinctă a contemporaneității sale valorice și temporale. În 1929, cînd Eug. Lovinescu afirma că „fenomenul

---

45. G. Ibrăileanu, *op. cit.*, p. 85.
46. Pompiliu Constantinescu, *op. cit.*, p. 3.
47. Mihai Drăgan, *Eminescu — sinteză a spiritului național*, în „Scînteia“ din 24 V, 1989, p. 4.
48. Cf. Edgar Papu, *„Noi sîntem adevărații contemporani ai lui Eminescu“*, (I), în „Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului“, nr. 19, 13 mai 1989, p. 3.

eminescian rămîne și acum încă nou, unic“ [49], epigonismul declarativ fusese depășit în favoarea excursurilor interpretative. Judecățile de valoare nu mai erau formulate în virtutea unor circumstanțe temporale sau sentimentale, ci totul era raportat la creația eminesciană. De altfel, recunoscînd unicitatea eminescianismului, Lovinescu se referea înainte de toate la opera poetului, „a cărei valoare nu e numai istorică, ci și actuală, și, probabil, și viitoare“ [50]. Cu timpul, recurența eminescianismului a fost învederată de investigarea creației sale poetice. Deși nu s-a renunțat la poncifele uzate de prea multă folosire — „cel mai mare poet român al secolului XIX“, „romantic întîrziat“ sau „ultimul mare romantic“ —, Eminescu este privit altfel astăzi, cînd modernitatea sa se întemeiază, înainte de toate, pe criterii de ordin valoric, care nu-l izolează într-un timp anume. Dimpotrivă. „Natural că poezia are o latură de eternitate a ei — declara un avizat exeget al fenomenului eminescian —, tot așa cum are și o latură a stilului de epocă și a împrejurărilor de epocă. În aceste sensuri, se aseamănă și se deosebește poezia de astăzi de poezia din vremea lui Eminescu. Dar [...] predomină latura de esență a poeziei, care se transmite de la o epocă la alta, ca o permanență și care constituie însăși perenitatea poeziei. Putem vorbi, deci, despre o asemănare, de o identitate chiar între epoca lui Eminescu și epoca noastră atunci cînd este vorba de poezia adevărată“ [51]. În zilele noastre, cînd Eminescu a fost integral restituit, circumstanță care oferă posibilitatea unei viziuni de ansamblu asupra operei lui, s-a văzut că actualitatea poetului este cu mult mai complexă decît se credea, fiind una structurală, deci de profunzime. Fără a se eluda vechile interpretări, astăzi se acceptă de pildă că necunoscîndu-i pe Kierkegaard *(Tratatul disperării)* și Georg Büchner *(Wozzek)*, Eminescu a creat „poate prima valoroasă piesă lirică a existențialismului“, existențialism „difuzat abia în veacul nostru“ [52]. Dar nu numai atît. Mergînd mai departe cu investigația sa, Edgar Papu conchidea că un alt fapt care „îl mai prezintă pe Eminescu într-o lumină actuală este cultivarea versului liber, anume nu în forma incipientă inaugurată de unii simboliști, ca Gustave Kahn, ci în cea avansată și radicală de astăzi“ [53]. Același remarca apoi că „o altă trăsătură de precursor se mai desprinde pronunțat la Eminescu din *zona minus a grotescului său*“ [54]. Pe aceeași linie, cineva releva că poetul poate fi încadrat „printre precursorii unui spirit în raport cu care poeții de avangardă se voiau reprezentanții cei mai dinamici“ [55]. O asemenea opinie nu numai că nu mai surprinde pe nimeni, dar pare subînțeleasă, dacă nu uităm desigur ce a reprezentat Eminescu pentru cultura română din chiar momentul afirmării sale. Întreaga noastră literatură din ultimele trei decenii ale secolului XIX și apoi din secolul XX s-a raportat, manifest ori subiacent, la paradigma eminesciană. În acest caz, poetul s-a impus, reclamat de im-

---

49. Eug. Lovinescu, *op. cit.*, p. 67.
50. *Ibidem*, p. 73.
51. Edgar Papu, *op. cit.*, p. 3.
52. Idem, *Lumini perene*, p. 131.
53. *Ibidem*, p. 132.
54. *Ibidem*, p. 131,
55. Ion Pop, *op. cit.*, p. 336.

perative temporale și valorice, ca model total, stare de fapt care i-a conferit și ipostaza de precursor, iar mai tîrziu pe cea de etalon în funcție de care ne particularizăm identitatea națională și deci devenirea istorică [56]. Simbol și matrice a spiritualității românești moderne, „Eminescu, care alimentase, prin ani, orgoliul tradiționaliștilor, poate servi — cum s-a remarcat nu o dată — tot atît de bine drept steag poeților celor mai puțin dispuși să omagieze statuile", întrucît, „rămînînd unic și de neconfundat, un astfel de poet și o astfel de poezie sînt mereu în stare să-și reînnoiască ecourile de-a lungul infinitei repetiții niciodată monotone, care constituie destinul marilor opere" [57]. Sondajele interpretative efectuate în ultimul timp au evidențiat de fiecare dată noi elemente ale modernității și, deci, ale perenității operei eminesciene. Între altele, a fost reliefat și faptul că printr-un acut *„titanism al depărtării,* Eminescu aduce la cele mai neverosimile înălțimi o poezie inaugurată o dată cu profeții biblici și cu Hesiod" [58]. Pe de altă parte, permanența creației poetului național este garantată de „pendularea între *mythos* și *logos,* între metafora poetică și rigoarea științifică", considerată a fi „una din manifestările de esență ale geniului creator" [59].

Un alt aspect al creației eminesciene ce a rămas și va rămîne mereu actual este acela reprezentat de profetismul scrisului său, profetism pe care și l-a asumat dintodeauna ca pe un sacerdoțiu, transformîndu-l în militantism. Prin întreaga activitate, Eminescu a repudiat acel spațiu inefabil al izolării creatorului [60], acea „sainte solitude" a lui Vigny, care îi sugerase lui Villemain plăsmuirea ezotericului „tour d'ivoire". Nu a existat, în epocă, un alt scriitor care să se fi angajat cu atîta obstinație, dublată de o înaltă și nobilă responsabilitate, în soluționarea problemelor fundamentale ale vremii sale. Iar vremea pe care o avem în vedere a fost aceea a trasării fundamentelor României moderne. Deci tot ce s-a durat apoi a fost clădit și în funcție de edificiul gîndit și prefigurat de Eminescu. O minte genială ca aceea care a reușit să imagineze o poezie în care „orice sunet rămîne enigmatic fără concursul conștiinței" [61], nu se putea menține cantonată între orizonturile unui timp, indiferent cît de generos și înnoitor s-ar fi arătat acela. Scrisul său ni-l înfățișează ca pe un vizionar ce „are conștiința inițiativelor mesianice. Măreția de a crede în ceva o unește cu respectul naturii, grație căreia omul are veșnic un interlocutor" [62].

Permanența semnificațiilor și a facturii operei eminesciene este mult mai profundă decît pare la prima vedere. De aceea, universul poeziei sale, scrutat în timpuri și pe meridiane diferite,

---

56. Mihai Drăgan, *Mihai Eminescu. Interpretări,* 1, p. 6.
57. Ion Pop, *op. cit.*, p. 338.
58. Edgar Papu, *op. cit.*, p. 42.
59. Traian Dinorel Stănciulescu, *Viziune și previziune eminesciană,* în „Contemporanul", nr. 24, 9 iunie 1989, p. 6.
60. Cf. G. Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu,* București, 1963, p. 11.
61. Henri Zalis, *Fosforescența unei poetici geniale,* în „Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului", nr. 22, 3 iunie 1989, p. 10.
62. *Ibidem.*

continuă nu numai să fascineze, ci să și surprindă, să suscite noi și noi întrebări. Eminescu nu poate fi definit printr-o formulă, oricît de cuprinzătoare ar fi aceasta. Totodată, el nu poate fi subordonat totalmente unui curent anume, unei școli sau epoci absolut delimitate. Toți cei care au scris despre el au descoperit un nou sau alt Eminescu, deși toți îl recunosc a fi mereu același, egal sieși, dar deasupra tuturor. Cu fiecare generație, ne apropiem puțin de adevăratul Eminescu, realizînd în același timp cît de departe sîntem de descoperirea lui integrală. Opera sa rămîne mereu același univers deschis, iar „fiecare monografie eminesciană se sfîrșește cu începutul“ [63]. Întru totul îndreptățit s-a subliniat că „există o dimensiune a operei eminesciene a cărei fascinație și putere de iradiere sporește în timp și posibilitățile noastre de cuprindere par tot mai neputincioase de a sesiza esența“ [64]. O asemenea reflecție, formulată astăzi, ne amintește de acele considerații avansate în momentul trecerii poetului în eternitate, considerații potrivit cărora „el e veșnic în mijlocul nostru“ și va rămîne printre noi atît timp cît va exista limba română, pe care a modelat-o în așa fel încît a putut „cuprinde în versurile cele mai măestrite ideile cele mai înalte, pe cît timp vor exista codrii și teii, favoriții poetului, pe cît timp vor exista doinele și baladele românești ... și pe cît timp va exista poezia lirică, pe care a ridicat-o la cel mai mare grad de înălțime“ [65]. Așadar, permanența lui Eminescu este incumbată de permanența limbii române, nu numai datorită faptului că opera sa a fost înnobilată în veșmîntul acestui idiom, ci și pentru că el „e cel dintîi scriitor român care scrie către toți românii într-un grai pe care românii de oriunde îl pot recunoaște ca al lor“ [66]. Această particularitate era revelată în 1909, atunci cînd exegeza eminesciană se afla încă la începuturile ei. Nu era, desigur, prima referire la limba poeziilor lui Eminescu. În 1883, de pildă, încheindu-și succinta prefață ce însoțea volumul de *Poesii*, T. Maiorescu observa că Eminescu „a fost înzestrat cu darul de a întrupa adînca sa simțire și cele mai înalte gînduri într-o frumusețe de forme subt al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viață“ [67]. Cu timpul, s-a ajuns să se recunoască faptul că spiritul limbii române este acela în care a scris Eminescu, iar „limbajul poetic eminescian situează definitiv poezia românească în contemporaneitatea poeziei moderne europene“ [68]. Cu șase decenii mai înainte, Mihail Dragomirescu arătase că „limba poetică a lui Eminescu este [...] un fel de *unicum* în literatura lumii“ [69]. Actualitatea limbajului poetic eminescian este o temă mereu abordată nu pentru că cineva s-ar îndoi de veracitatea ei, ci pentru că vechilor demonstrații li se alătură mereu noi argumente, care confirmă că el

---

63. Petru Rezuș, *op. cit.*, p. 442.
64. Mircea Popa, *Eminescu azi*, în „Cronica“, nr. 26, 30 iunie 1989, p. 1.
65. Apud Mihaela Carp și Ioan Saizu, *op. cit.*, p. 1000.
66. N. Iorga, *op. cit.*, p. 101; vezi și Gh. Bulgăr, *Eminescu. Coordonate istorice și stilistice ale operei*, Iași, 1980, p. 83.
67. Titu Maiorescu, *Opere*, II, Ediție, note, comentarii, variante, indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, București, 1984, p. 424.
68. Dumitru Irimia, *Limbajul poetic eminescian*, Iași, 1979, p. 458.
69. M. Dragomirescu, *op. cit.*, p. 152.

„a pătruns înlăuntrul cuvîntului, [...] unde i-a surprins ca nimeni altul toate tonurile posibile, cu întreaga bogăție de sensuri, subsensuri și semnificații, pe care le-ar putea scoate din adînc fiecare vibrație a sa“ [70].

Eminescu este o permanență definitorie a devenirii românești întrucît, așa cum s-a recunoscut nu o dată, el „dezvăluie, în viziunea integrală a operei sale, expresia *românității*“ [71]. Nici nu se putea altfel, deoarece el a fost „omul care a cunoscut mai bine ca oricine țara lui“ [72]. Cunoașterea aceasta nu se rezuma însă numai la o anumită epocă ori la diferite aspecte ale înaintării românești. Puțini dintre contemporanii săi erau la fel de informați asupra realităților timpului lor, iar istoria de odinioară nu ascundea pentru el, cum singur mărturisea, vreun secret, întrucît „Trecutul e în mine și eu sînt în trecut, / Precum trăiește cerul în marea ce-l respiră“ [73]. Nici una dintre marile întrebări ale istoriei naționale, și nu numai ale acesteia, nu i-a rămas străină. Ideea unirii românilor de pretutindeni, independența tuturor provinciilor românești, continuitatea românească pe pămîntul Daciei traiane, unitatea etnică și lingvistică, apărarea drepturilor naționale etc. au fost doar cîteva dintre temele care s-au constituit în întrebări permanente cu care s-a confruntat poetul [74]. Confruntarea aceasta n-a fost însă numai una de principii, ci a reprezentat o constantă a activității sale. Încă înainte de a publica *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* — *credo*-ul lui patriotic —, Eminescu a fost preocupat, pînă la obstinație, de propășirea neamului său, propășire de care s-a simțit dintotdeauna răspunzător. Angajarea sa la soluționarea marilor probleme ale devenirii naționale a considerat-o ca pe o înaltă îndatorire civică, întrucît, mărturisea el, „cum la zidirea piramidelor, acelor piedici contra pasurilor vremii, fundamentele cele largi și întinse purtau deja în ele intențiunea unei zidiri monumentale care e menită d-a ajunge la o culme, astfel în viața unui popor munca generațiunilor trecute, cari pun fundamentul, conține deja în ea ideea întregului.

---

70. Edgar Papu, *op. cit.*, p. 157; Mihai Drăgan, *„Eminescu este un model absolut în toate“*, în „Cronica“, nr. 21, 26 mai 1989, p. 2; Luiza Seche, *„Azi, după 20 de ani, lucrarea nu a pierdut nimic din interes, prospețime și utilitate...“*, în „Suplimentul literar-artistic al Scînteii tineretului“, nr. 26, 1 iulie 1989, p. 10.

71. Nicolae Orăviceanu, *Românitatea eminesciană*, în „Familia“, nr. 5, mai 1989, p. IV.

72. N. Iorga, *op. cit.*, p. 134.

73. Mss. 2254, f. 40.

74. D. Vatamaniuc, *Istoria națională în însemnările din manuscrise și în proza politică*, în *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 643-651; Al. Matei, *Trecutul românesc în publicistica eminesciană*, în „Tribuna“, nr. 22, 1 iunie 1989, p. 1-2; nr. 23, 8 iunie 1989, p. 3; nr. 24, 15 iunie 1989, p. 4; nr. 26, 29 iunie 1989, p. 3; I. Saizu, *Vocația independenței*, în „Luceafărul“, nr. 17, 29 aprilie 1989, p. 6; nr. 18, 6 mai 1989, p. 6; nr. 20, 20 mai 1989, p. 3; Ștefan Pascu, *Gîndirea social-politică a lui Eminescu*, în „Tribuna“, nr. 24, 15 iunie 1989, p. 3; Achim Mihu, *Conceptul eminescian despre societate*, în „Tribuna“, nr. 24, 15 iunie 1989, p. 1-2; Grid Modorcea, *Eminescu și Ideea Unității*, în „Contemporanul“, nr. 49, 2 decembrie 1988, p. 8-10; I. Saizu, Gh. Buzatu, *Rostul românilor în istoria universală*, în *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 683-700; Pompiliu Teodor, *Scena politică austro-ungară și românii. Opinii eminesciene*, în *loc. cit.*, p. 701-714; Dan Gh. Teodor, *Eminescu și etnogeneza românească*, în *loc. cit.*, p. 807-821.

Este ascuns în fiecare secol din viața unui popor complesul de cugetări cari formează idealul lui, cum în sîmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg“ [75]. Judecîndu-și, în funcție de aceste principii, rosturile sale cetățenești, Eminescu s-a implicat fără rezerve în trasarea fundamentelor viitorului nației sale, adică a prezentului nostru și a acelora care ne vor urma. Cineva care a stăruit îndelung asupra vieții și a operei poetului sesiza că el a fost „un gînditor aplecat peste toate tainele neamului său, atent la toate zvonurile trecutului, solicitat de toate semnele viitorului. Ideologia lui patriotică, așa de impropriu denumită «ziaristica», se vădește cu fiecare zi una din pietrele de boltă ale așezărilor românești, de azi și de mîine. Nici una din problemele politice, sociale și economice, cari dirijează un popor, nu i-a fost absentă, și nimeni n-a adus în judecarea lor o viziune mai adîncă, mari profetică, mai actuală“ [76]. Nici nu se putea altfel, atît timp cît „puțini oameni — semnala Iorga în 1892 — au iubit vreodată mai sincer, mai adînc și mai dezinteresat România politică și România națională decît Mihai Eminescu“ [77]. Patriotismul său n-a fost niciodată conjunctural, ci unul exemplar, care cuprindea în sine toate aspirațiile și gîndurile frumoase ale neamului său. După ce în iulie 1880 scria că „fără cultul trecutului nu este iubire de țară“, în primăvara anului următor relua vechea reflecție, care nu era deci una întîmplătoare, întrebîndu-se, nu fără neliniște: „oare n-am uitat cumva că iubirea de patrie nu e iubirea brazdei, a țărînei, ci a trecutului?“ [78]. Scrutînd permanent trecutul, în care căuta remediile unui prezent îngrijorător, marele patriot se arăta mîndru de a fi român, căci, dincolo de vicisitudinile secolelor și de nedreptățile istoriei, „această țară mică și stîrbită e țara noastră, e țara românească, e patria iubită a oricărui suflet românesc“ [79]. Discutînd propensiunea eminesciană către trecut se cuvine să precizăm că în cazul său cultivarea trecutului se voia o osteneală de a-l actualiza, nu de a-l diviniza, deoarece orice efort de îndreptare se cere a fi descifrat și în funcție de realizările anterioare [80].

Fascinat de trecut, deci de istorie, Eminescu a încercat să le demonstreze contemporanilor lui că „istoria este voință și nu teorie“, întrucît altfel cei interesați ar fi învățat ceva din istorie, pe care o știau și atît [81]. Așadar, valoarea istoriei nu rezidă în înregistrarea pasivă a unor fapte și *fenomene trecute*, ci mai ales în tîlcuirea lor în vederea sugerării îndreptărilor pe care le reclamă, deopotrivă, prezentul și viitorul [82], căci „Una-i lumea-nchipuirii cu-a

---

75. *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 10.
76. Perpessicius, *op. cit.*, p. 518.
77. N. Iorga, *op. cit.*, p. 51.
78. *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 252 și 305.
79. *Ibidem*, p. 200.
80. Gh. Bulgăr, *Eminescu. Coordonate istorice și stilistice ale operei*, Iași, 1980, p. 115.
81. *Eminescu : Sens, timp și devenire istorică*, p. 530; vezi și Gabriel Țepelea, *O dominantă a publicisticii eminesciene: istoria națională*, în „Luceafărul“, nr. 49, 3 decembrie 1988, p. 7.
82. Cf. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu — cultură și creație*, București, 1976, p. 14; Al. Zub, *Viziune și desfășurare istorică la Mihai Eminescu*, în „Revista de istorie“, nr. 6, 1980, p. 1099-1117; Damian Hurezeanu, *Mihai*

ei mîndrie flori de aur, / Alta unde cerci viața s-o-ntocmești precum un faur“ *(Memento mori)*. Explorarea trecutului, în accepțiunea poetului, însemna cunoaștere, pentru că numai astfel putea fi înțeles prezentul și întrevăzut viitorul, ale căror edificii poartă amprenta istoriei dintotdeauna. Din această perspectivă, scrisul eminescian ni se înfățișează într-o exemplaritate imanentă [83]. Timpul nu numai că nu i-a estompat modernitatea, ci, dimpotrivă, i-a potențat-o. În anii din urmă, lui Eminescu i-au fost tot mai clar conturate preocupările circumscrise istoriei, evidențiindu-se, de fiecare dată, preocuparea lui de a sonda soarta umanității și a individului, dar mai ales destinul neamului său, destin care îl entuziasma atunci cînd scria că „de cînd este suflet de român pe fața pămîntului, românul a fost mîndru de a fi român [...]. Sămînța din care a răsărit acest popor e nobilă, și poporul nu va pieri decît atunci cînd românii vor uita noblețea seminției lor“ [84]. În fiecare pagină semnată de el și care avea tangență cu istoria, Eminescu ne apare ca un sfetnic al neamului său, pentru care istoria este în același timp prima carte de învățătură și primul îndemn la faptă [85]. Actualitatea lui o recunoaștem deci și de această dată, deoarece el „a izbutit, într-un uriaș efort de convergență, sinteza unui moment istoric, al său, unic și nerepetabil, cu o întreagă devenire, cu un întreg proces istoric, al poporului român“ [86].

Permanența lui Eminescu este atît de manifestă și pilduitoare, încît a o releva nu e o dificultate. Dar nu e nici ușor să fixezi coordonatele contemporaneității eminescianismului evitînd formulele stereotipe la care s-a apelat într-un anumit interval istoric. Durabilitatea ideilor sale, nealterată de trecerea anilor, nu numai că o realizăm ca pe ceva firesc, dar ea ni se impune ca o consecutivitate stringentă. Explicația acestei stări de fapt o descoperim în aceea că poetul și-a depășit timpul, „printr-un deosebit tip de *vizualitate activă* — cum remarca Edgar Papu —, care-l face uneori să primească intuițiile lucrurilor parcă prin ochiul veacului nostru“ [87]. Concomitent, „în gîndirea lui Eminescu nu e premiză care să nu fie totodată concluzie și nu e concluzie care să nu fie premiza următoare“ [88]. În genialitatea lui, unanim recunoscută ca expresie desăvîrșită a întrupării specificului național, poetul care ne exprimă a reușit să confere „ideilor utilizate anterior de alții un centru polarizant nou“ [89]. Reluînd, pe un alt plan, aceeași reflecție, cineva

---

Eminescu — un pasionat al istoriei, în *loc. cit.*, nr. 1, 1982, p. 115-136 și nr. 2, 1982, p. 313-338; Mihai Drăgan, *Conștiință națională și cultură la Eminescu*, în *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, p. 735-746; Ștefan Lemny, *„Mic curs de istorie națională“ în viziune eminesciană*, în *loc. cit.*, p. 715-734; I. Saizu, *Eminescu despre istorie și istorici*, în „Cronica“, nr. 22, 2 iunie 1989, p. 2.

83. Traian Dinorel Stănciulescu, *op. cit.*, p. 6.

84. *Apud* Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 115.

85. Al. Zub, *Sensul duratei la Eminescu*, p. 29; vezi și Livius Ciocîrlie, *Despre Eminescu*, în „Orizont“, nr. 21, 26 mai 1989, p. 6.

86. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Itinerarii prin cultură*, București, 1982, p. 57.

87. Edgar Papu, *op. cit.*, p. 132.

88. Vladimir Streinu, *op. cit.*, p. 226.

89. Constantin Ciopraga, *Eminescu și literatura engleză*, în „Ateneu“, nr. 11, noiembrie 1983, p. 18.

atrăgea atenția asupra faptului că „a existat în spiritul eminescian o extraordinară putere de a «contamina» tot ceea ce gîndul atingea, un uluitor mod de «transmutare» alchimică pe care l-am putea numi *eminescianizarea lumii*“ [90]. Această *eminescianizare* nu trebuie privită ca o încremenire temporală a unui teritoriu abandonat sau depășit istoricește. În cazul său, etalonul duratei a fost și a rămas „*timpul poetic*, pe care arta și mai cu seamă poezia și muzica îl plăsmuiesc, este un prezent ale cărui calități sînt de asemenea natură încît poate înlocui timpul comun — fizic și sufletesc —, și posedă, în același timp, virtuți de permanență, devine un prezent imuabil“ [91].

Existența aceluia care alături de puțini alții în lume s-a prenumărat printre „oamenii predestinați care rezumă o literatură“ [92] a rămas pentru noi, peste timp, „un mit al genezei“ [93], dar și „mitul scriitorului național al cărui geniu, ca expresie sublimată a geniului nației, se află deopotrivă în istorie și împotriva ei și apăsat de tragismul vieții creează pentru eternitate“ [94]. Eminescu este, așa cum a observat Constantin Ciopraga, o „personalitate sinteză, spre el se întorc toate privirile, așa cum pe vitraliul *en rosace* de pe fațada unei catedrale toate petalele rozei simbolice converg spre centru“ [95]. În același timp, opera lui este „actul de identitate universală al neamului nostru“ [96], iar el, în totul, s-a impus ca o prezență ideală, ca unul dintre „acele spirite devenite stele polare și tovarăși de drum perpetui ai umanității“ [97].

Spiritualitatea românească este de neconceput fără prometeica personalitate a lui Mihai Eminescu. În 1928, Mihail Dragomirescu declara, și nu era primul, că prin Eminescu „ajungem la o culme“, că el însuși „este manifestarea directă cea mai înaltă a sufletului poporan românesc“ [98]. Opt ani mai tîrziu, Perpessicius arăta că poetul național e acela „al cărui duh călăuzește și va călăuzi de-a pururi spiritualitatea românească“ [99]. Mihai Drăgan, la rîndul său, scria, nu demult, că „omul acestui spațiu geografic și sufletesc dobîndește astfel, prin creația eminesciană, rostul lui spiritual deplin, acela de creator, situîndu-se deopotrivă, prin faptele culturii, în orizontul istoriei lui și în lumea universalității“ [100]. Încă o dată, Eminescu ni se înfățișează ca o permanență ineluctabilă, pe care o descoperim în tot ceea ce ne particularizează ființa națională,

---

90. Theodor Codreanu, *Organicitatea operei*, în „Luceafărul“, nr. 46, 12 noiembrie 1988, p. 10.

91. George Popa, *Prezentul etern eminescian*, Iași, 1989, p. 10; vezi și Mihai Drăgan, *„Eminescu este un model absolut în toate“*, p. 2.

92. N. Iorga, *op. cit.*, p. 186.

93. A. E. Baconsky, *Eminescu în poezia universală*, în „Contemporanul“, nr. 24, 12 iunie 1964, p. 8.

94. Mihai Drăgan, *Conștiință națională și cultură la Eminescu*, p. 746.

95. Constantin Ciopraga, *op. cit.*, p. 143.

96. Vladimir Streinu, *op. cit.*, p. 73; vezi și Mihai Drăgan, *Eminescu — sinteză a spiritului național*, p. 4.

97. Dan Zamfirescu, *op. cit.*, p. 285.

98. M. Dragomirescu, *op. cit.*, p. 280.

99. Perpessicius, *op. cit.*, p. 517; vezi și Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 157; Mihai Drăgan, *Mihai Eminescu. Interpretări*, 2, Iași, 1986, p. 206.

100. Mihai Drăgan, *„Eminescu este un model absolut în toate“*, p. 2; vezi și Constantin Ciopraga, *op. cit.*, p. 152.

afirmîndu-ne ca români și implicit ca martori și arhitecți ai unui timp și ai unui spațiu planetar Prin Eminescu, model și dimensiune a eternității spiritualității românești, fiecare dintre noi încercăm sentimentul veșniciei, uitînd sau sfidînd timpul de pe baricada acelora care înfruntă istoria. *Suzeranitatea lui Eminescu,* înțeleasă nu ca o servitute ci ca un sacedoțiu, este atît de prezentă în fiece clipă a existenței noastre, trecătoare și eterne în același timp, încît despărțirea de poet a fost și a rămas imposibilă [101].

Permanența lui Eminescu, temporală sau valorică, este așadar un dat al devenirii românești. Gîndurile lui, gînduri care seamănă cu „egiptenele piramide" *(Cu gîndiri și cu imagini),* eterne și tainice, au prefigurat fundamentul istoriei românești și de aceea fiecare dintre gîndurile și faptele noastre se cere a fi pe măsura etalonului stabilit de el. „El singur priveghează încă, releva Vladimir Streinu, istoria culturii române ca o clopotniță pusă la începuturi, cum priveghează de asemenea Dante, Shakespeare și Goethe, tot de la începuturi, istoria unei culturi naționale" [102]. Eminescu este ofranda adusă de neamul lui la zidirea acelei cetăți care, asemeni poetului însuși, va rămîne în permanență un spațiu inițiatic, dincolo de infinitatea timpului și de zările nesfîrșite ale universului [103]. El va dăinui acolo, în empireu, drept „clopotul de aramă" *(Se bate miezul nopții)* ce ne va vesti fiecare început de zi, chezășia propriei năzuințe, pe care o visa ca pe o piramidă. „Ivit din nemarginI și reîntors în haos, sub întruchiparea fulgerului neîntrerupt rătăcitor, Eminescu a zămislit un spațiu în măsură să-i cuprindă nu doar pribegia prin efemer, ci și statornicia în eternitate" [104]. Însemnele perenității lui pot fi descifrate în fiece clipă a devenirii românești, pe care, veghind-o și îndrumînd-o în permanență, a modelat-o după sine, stabilindu-i o traiectorie ce pleacă din prezentul uman, pămîntesc și trecător, pentru a ajunge în eternul sublim și neîntinat. Din înălțimile lui tainice, geniul eminescian, exemplar și modelator, înnobilează simțirea românească cu ecoul său veșnic, individualizînd-o, dar și armonizînd-o cu universalitatea. Permanența lui Eminescu sau nevoia de Eminescu, acela „pururi tînăr" și român, înainte de toate, reprezintă nu doar dimensiunea, ci și esența românismului, el fiind „farul prim al permanenței și duratei noastre în cultură, pilda prin excelență a angajării totale a unui poet în destinul poporului, în tradițiile, suferințele, luptele și izbînzile acestuia, în direcțiile devenirii sale istorice" [105].

Pe orice meridian al globului, verbul eminescian, unic și sempitern, poartă cu sine gîndurile și faptele unui neam, afirmîndu-ne istoria, cu strălucirea ei auroralâ, și sincronizînd-o cu ritmul înaintării universale. Permanență definitorie a devenirii istorice românești, Eminescu este deopotrivă o permanență a devenirii umanității.

Gheorghe I. FLORESCU

---

101. Cf. Mihai Ungureanu, *Despărțire imposibilă,* în „Contemporanul", nr. 25, 16 iunie 1989, p. 10.
102. Vladimir Streinu, *op. cit.,* p. 245.
103. D. Murărașu, *Mihai Eminescu. Viața și opera,* București, 1983, p. 420.
104. Alexandru Melian, *Eminescu—univers deschis,* București 1987, p. 231.
105. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Eminescu — cultură și creație,* p. 301.

MIHAI EMINESCU ȘI HRAMUL JUBILIAR AL MĂNĂSTIRII PUTNA

Odată cu oficierea solemnă a actului de la 2 iulie 1504, s-a îndătinat în inima și conștiința urmașilor lui Ștefan cel Mare ca an de an, prin arșița și gerurile istoriei, să se vină în pelerinaj la Mănăstirea Putna pentru a se închina și a cinsti pe acela care s-a identificat cu vrerea poporului român dintotdeauna.

În momentele de cumpănă ale existenței locuitorilor din spațiul carpato-danubiano-pontic, gîndurile tuturor au alergat către acel simbol al unității, continuității și neatîrnării românești, ce se odihnește în prima sa ctitorie, situată între obcinile împădurite ale Țării de Sus. Conștiința colectivă s-a manifestat, adesea, de-a lungul secolelor, prin crearea a numeroase legende și tradiții ce au în centrul lor personalitatea și faptele lui Ștefan-Vodă. Umbra acestuia, erou național, așa cum și-a închipuit-o marele anonim, o aflăm ilustrată masiv, începînd cu Ion Neculce, în „*O samă de cuvinte* ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrîni, și în letopisețu nu sînt scrise...“ și continuînd cu alte file de istorie nescrisă, imaginate de popor, pe care, parțial, S. Fl. Marian [1], Tudor Pamfile, Gh. T. Kirileanu, Teodor Bogdan ș.a. le-au consemnat, cu hărnicie de albină, în culegerile lor.

Mihai Eminescu, în articolul *Răpirea Bucovinei*, apărut în „Curierul de Iassi“, la 30 septembrie 1877, a consemnat, printre altele, și una din legendele ce circulau pe această temă. El povestește că, în noaptea de 12 octombrie 1777 (data decapitării domnitorului Moldovei de către turci, pentru că s-a opus anexării nordului Moldovei la Imperiul Austriac), chipul lui Ștefan cel Mare de la Mănăstirea Putna s-ar fi întristat, iar, la miezul nopții, Buga, clopotul cel mare al mănăstirii „a început să sune de la sine, întîi încet, apoi mai tare și mai tare. Călugării, treziți din somn, se uitară în ograda mănăstirii(...) Biserica se lumină de la sine înăuntru de o lumină stranie și nemaivăzută. Călugării coborîră într-un șir treptele chiliilor, unul deschise ușa bisericii... În această clipă clopotul tăcu și în biserică era întuneric des. Candela de pe mormîntul lui Vodă se stinsese, deși avusese undelemn îndestul. A doua zi Voievodul Moldovei era atît de mohorît și de stins, încît pentru păstrarea memoriei lui, un călugăr, ce nu știa zugrăvi, a făcut copia ce există astăzi“ [2].

De mai bine de o jumătate de mileniu, în momentele lor de deznădejde, speranță sau bucurie împlinită, românii, de pe întreg cuprinsul vechii Dacii, au alergat cu sufletul deschis la Mănăstirea

---

1. Simion Florea Marian, *Legende istorice din Bucovina*, Ediție îngrijită, note și studiu introductiv de Paul Leu, Iași, 1981, XXVIII + 194 p.

2. Mihai Eminescu, *Răpirea Bucovinei*, în „Curierul de Iassi“ nr. 106, din 13 septembrie 1877.

Putna. Ideea sărbătoririi de întreaga suflare românească, a apărătorului perenității poporului nostru, a fost emisă la Putna, în 1856, cu ocazia deshumării rămășițelor pământești ale lui Ștefan cel Mare și ale familiei sale, iar cel dintîi care a adus-o la cunoștința românilor de pretutindeni (prin intermediul publicațiilor: *Calendarul pentru români pe anul 1857*, ce apărea la Iași și a fost reluată de „Albina", a broșurii: *Sfinte oseminte de la Putna*, Cernăuți, 1856 ș.a.) a fost preotul patriot Iraclie Porumbescu[3]. În reportajul său *Monastirea Putna, 12 noiembrie 1856*, scriitorul pașoptist, ce avea să fie numit egumen al mănăstirii cu puțin timp înainte de a muri (13 februarie 1896), asistînd la deshumarea osemintelor și făcîndu-se exponentul comisiei de cercetare a relicvelor străbune, propune ca înhumarea lor să aibă loc în luna mai sau la 2 iulie 1857, în fața reprezentanților români din Bucovina și celelalte țări românești.

În acest sens, printre multe altele, Iraclie Porumbescu mai pune în dezbaterea publicului și următoarele probleme: „Să se proiecteze pentru reconsacrarea și reașezare a relicvelor lui Ștefan cel Mare și ale familiei lui, în locul unde se va ordona de înaltele instanțe, *o celebrație solemnă?* Să se concheme la aceea întregul cler greco-oriental al Bucovinei? *Să se inviteze și alte notabilități ale nației române din Bucovina și din celelalte țări românești?* Și în ce mod să se urmeze invitarea acestora: circulare oficiale, în Principate, prin consulate sau prin jurnale publice, și care să fie acele notabilități?"[4].

Ideile *celebrației solemne* și convocării, la Mănăstirea Putna, a *reprezentanților nației române din Bucovina și celelalte țări românești* pentru a sărbători pe acel care a ridicat însîngerata spadă a luptei pentru dreptate, neatîrnare și libertate căzută din mîna lui Decebal, au continuat să plutească în atmosfera socio-politică a timpului fără a se înfăptui. Abia, după treisprezece ani, ea a reapărut public la Viena, în ambianța unor discuții ce au avut loc la Societatea literar-socială „România". În ședința din 4 decembrie 1869, după dizertația lui C. Aronovici, intitulată *Despre geniul lui Ștefan cel Mare*, s-a făcut propunerea organizării unei serbări naționale la Putna.

Printre adepții fervenți ai înfăptuirii actului istoric-epocal, ce a avut loc la hramul Mănăstirii Putna, în august 1871, s-a numărat și Mihai Eminescu. De cum a sosit la Viena, în toamna anului 1869, a aflat tinerimea română grupată în două asociații, ce nu se înțelegeau în privința unor probleme de formă. Eminescu s-a înscris în ambele societăți spre a milita, din interior, în vederea realizării unei uniri necondiționate. Pentru a-i convinge, tînărul „auditoriu la filozofie"[5] a recurs, cu înțelepciunea senectuții, la următoarea pildă: „Domnilor! Un comerciant are un capital de 1.000.000. Firma sa este Z! Capitalul său nu ar fi același, dacă el

3. Vezi: A. Vasiliu, *Iraclie Porumbescu, inițiator al serbării de la Putna*, în „Bucovina literară", anul III (1943), nr. 46, (18 aprilie) și D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, București, 1968, p. 103.

4. Iraclie Porumbescu, *Monastirea Putna, 12 noiembrie 1856*, în „Calendar pentru români pe anul 1857", XIV, Iași, 1857, p. 83.

5. D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 85.

s-ar numi Y sau Z! Noi sîntem o societate cu un capital de principii și de inteligențe — firma noastră e „*România*“ — Presupunem că firma noastră ar fi de exemplu *Românismul* — fondul nostru, ființa noastră morală n-ar fi aceeași? Comerciantul de sub firma X presupunem că bancrotează, oare caracterul firmei lui, cu toate că numele lui a rămas același, nu se schimbă? Dovadă dar cum că, numele nu e lucrul, ființa însăși — cum haina ce o poartă un om nu-i omul însăși — cum zdreanța unui nume obscur poate acoperi un geniu — cum purpurea unui nume regal poate învesti pe-un idiot.

Cine conspiră contra legii fundamentale a *României,* acela e mai conspirator decît cel care conspiră contra numelui, a hainei, pentru că acea haină e strîmtă și noi vrem să-i croim tot acestei societăți o haină largă, în care să-ncapă toată lumea românească din Viena“ [6].

Nereușind de la prima încercare să realizeze unitatea necondiționată a tuturor studenților români din capitala imperială, Eminescu a persistat să susțină unitatea în cuget și simțiri și pe alte căi, așa încît abia la sfîrșitul anului 1870 se ajunge la hotărîrea definitivă de unificare, iar în primăvara lui 1870, cele două asociații s-au contopit în *România jună,* sub deviza: *Uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri.*

Ideea comemorării a patru sute de ani de la ctitorirea lăcașului de veci al marelui voievod moldav a avut un profund ecou în rîndurile tinerilor ce studiau la Viena și aiurea. La sfîrșitul anului 1869, cele două asociații vieneze au ales un comitet provizoriu și au lansat un *Proiect de program pentru serbarea națională la mormîntul lui Ștefan cel Mare, la 15/27 august 1870* și un *Apel* către „frații comilitoni“ de la universitățile și academiile din București, Paris, Iași, Viena, Torino, Berlin, Pesta, Pisa și altele, prin care sînt chemați tinerii să se adune „din toate unghiurile spre a ne cunoaște unii pe alții, a ne uni în cuget și simțiri, a ne conțelege despre interesele noastre comune, pentru care sîntem și existăm, pentru progres și pentru cultivarea națională“. La *Proiectul de program,* Mihai Eminescu a mai adăugat un paragraf nou prin care cerea ca după desfășurarea serbării să se întrunească un congres al tuturor tinerilor. „A doua zi, (...) se va improviza afară de mănăstire un congres al studenților români academici de pretutindenea; programul congresului îl va avea să-l statorească comitetul aranjator al serbării“ [7].

Cele două documente, publicate în revista *Traian,* condusă de B. P. Hașdeu și reluate de alte gazete românești, au avut un efect mobilizator deosebit. Tinerii din principalele centre universitare au alcătuit comitete locale de acțiune, au lansat liste de subscripții pentru strîngerea fondurilor necesare acțiunilor ce se vor întreprinde etc. Studenții români de la Paris vedeau în inițiativa vienezilor un act ce urmează să șteargă granițele arbitrare ce

---

6. *Fondul Eminescu,* 2257, f. 67, Ms. B.A.R.

7. A. A. Mureșianu, *Eminescu, Aurel Mureșianu și serbarea de la Putna,* Cernăuți, 1935, p. 24.

vrăjmășiile istoriei le ridicase în acel moment. „Nivelarea Carpaților politici, Carpaților ce despotismul a voit să petrifice pentru eternitate între părțile aceluiași tot; formarea unui lanț indisolubil între toate țările române: iată scopul suprem către care trebuie să jurăm că vom tinde“ [8].

Necesitățile organizatorice și imperativele economice, sociale și politice au determinat asociațiile de tineret ca, în primăvara lui 1870, să aleagă un Comitet central de pregătire a serbării de la Mănăstirea Putna, care să continue acțiunile inițiate de Comitetul provizoriu și să înlăture numeroasele piedici ce se ridicau în cale. Sub influența ideilor politice ale lui Eminescu, noul apel adresat tinerilor de la toate universitățile și academiile române și străine, se încheie cu următorul îndemn: „Să demonstrăm lumii că geniul poporului nostru viază, să-i arătăm că națiunea noastră înțelege misiunea sa“. Conținutul articolelor și al mesajelor, agitația provocată de febra pregătirii serbării de la Mănăstirea Putna a alertat pe guvernatorul ducatului Bucovina. Într-un raport către Ministerul de Interne vienez, el scria că studenții români vor să folosească sărbătoarea religioasă de la 27 august ca „să demonstreze legăturile românilor din Bucovina cu cei din Principatele dunărene și din Transilvania și, în urmă, să aranjeze, pe această cale, o serbare națională“ [9]. Că acesta era scopul nemijlocit al serbării de la Mănăstirea Putna, o explicita și Mihai Eminescu în „Convorbiri literare“, din septembrie 1870, unde scria că „exteriorul acestei festivități are să fie de-un caracter istoric și religios; interiorul ei — dacă junimea va fi dispusă pentru aceasta — are să cuprindă germenii unei dezvoltări organice, pe care spiritele bune o voiesc din toată inima“ [10]. Consistoriul mitropolitan din Cernăuți ignora deliberat scopurile politice, iar egumenul mănăstirii le încuraja cu multă diplomație, pentru a nu irita autoritățile imperiale și pe mitropolitul E. Hacman.

Deoarece izbucnise războiul franco-german, cu urmări grave asupra Franței, și atenția opiniei publice era atrasă de această situație internațională complexă, banca la care Comitetul central depusese vreo 5.000 coroane a dat faliment, autoritățile Imperiului Austro-Ungar înăspriseră politica față de naționalitățile negermane și nemaghiare și altele, manifestația patriotică a junimii române nu a mai avut loc la Putna în august 1870.

După acest eșec temporar, Mihai Eminescu și Ioan Slavici, pentru a asigura înfăptuirea țelurilor propuse și a unității de acțiune, intervin energic în adunările studențești și în presa ce apărea de o parte și de alta a Carpaților. Deși Comitetul coordonator era convins că serbarea nu va mai avea loc, în *Instrucțiunea* de funcționare a Comitetului central al serbării, întocmită în mod judicios de Slavici, se prevedea, printre altele, că serbarea „are să se țină tot la Putna, de e cu putință, în 27 august 1871“ [11]. Venind în

---

8. „Traian“, anul II (1870), nr. 12 (15 februarie).
9. T. Bălan, *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuți, 1932, p. 13.
10. „Convorbiri literare“, anul IV (1870), nr. 14 (15 septembrie).
11. „Federațiunea“, anul IV (1871), nr. 57 (26 mai/7 iunie).

întîmpinarea acestei idei Eminescu, în adunarea din 25 mai 1871 a *României june*, cere cu însuflețire: „Azi e momentul să facem un pas rezolut, să realizăm dorința noastră comună! Pierdem un an din viața noastră comună, dacă mai amînăm serbarea pentru anul viitor“ [12], iar Slavici, cu aceeași ocazie, vorbind de luptele eroice ale înaintașilor Traian, Decebal, Ștefan și Mihai, le spune celor de față că stăpînirea austriacă nu-i va împiedica să organizeze serbarea proiectată, iar dacă o vor încerca „avem să mergem la Putna cu desagii în spinare, cum s-au dus moții în ziua de 3/15 mai 1848, la adunarea de la Blaj“ [13].

Poliția vieneză, sesizată de agitația făcută de Eminescu și Slavici, îi cheamă pentru a da socoteală de corespondența pe care o purtau cu „întreaga Europă“. Deoarece Eminescu era plecat în „țară“ pentru a conduce campania „de presă“, la chestură s-a prezentat numai Ioan Slavici. În urma discuțiilor avute, după cîteva zile, i se aduce la cunoștință că guvernul austriac nu se va amesteca, însă totul va depinde de autoritățile locale ale ducatului Bucovina, căruia îi ordonă să le supravegheze toate mișcările.

În iulie 1871, Comitetul central de organizare, format din Ioan Slavici, președinte, Mihai Eminescu, secretar, V. Morariu, secretar și Pamfile Dan, casier, s-a deplasat la Cernăuți pentru a pregăti desfășurarea serbării, însă „fruntașii bucovineni se declarară împotriva ținerii serbării și făcură studenților, spre marea surprindere a acestora, o primire lipsită de entuziasm. (...). O atitudine diferită are Silvestru Andreievici-Morariu, al cărui fiu, Vasile Morariu, făcea parte din comitet. Comitetul decide, la sfatul lui Silvestru Andreievici-Morariu, să nu ceară permisiunea autorităților austriece pentru serbare, ci să le pună în fața unui fapt împlinit“ [14]. Tot acum, Eminescu și Pamfile Dan publică, în paginile ziarului „Românul“ de la București, din 15 august, o scrisoare deschisă către D. Brăteanu, făcînd referiri la atitudinea organizatorilor față de evenimentul trăit. „Dacă însă serbarea s-ar întîmpla într-adevăr ca să aibă acea însemnătate istorică, pe care i-o doriți dumneavoastră, dacă ar trebui să însemne piatra de hotar, ce desparte, pe plan istoric, un trecut nefericit de un viitor frumos, atunci trebuie să constatăm tocmai noi, aranjatorii serbării, cum că meritul acesta, eroismul acestei idei nu ni se cuvine nouă. Dacă o generație poate avea un merit, e acela de a fi aginte ale istoriei, de a purta sarcinile cu necesitate de la locul pe care îl ocupă înlănțuirea timpilor“ [15].

În drum spre Putna, pentru a-și asigura sprijinul populației, Slavici și cu Dan au vizitat mai multe localități din Țara de Sus. „Ne-am oprit pretutindeni unde speram să ne găsim agenți, scria Slavici în *Amintiri*. Toți se bucurau că serbarea se va face și, mai ales la Siret, unde Teodor Ștefanelli făcuse o vie propagandă, am ținut chiar o mică întrunire“ [16].

---

12. D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 110.
13. Ion Slavici, *Amintiri*, Ediție îngrijită, prefață, note și indice de George Sanda, București 1967, p. 49.
14. D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 112-113.
15. „Românul“, anul XV (1871), din 15 august.
16. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 55.

Nu știm dacă tinerii organizatori, în călătoria lor „cu mare înconjor", vor fi trecut și prin parohia lui Iraclie Porumbescu, dar am aflat că fostul participant activ la revoluția din 1848 nu a rămas indiferent la noile forme de manifestare ale vechilor sale idei și sentimente, deoarece el credea, la patruzeci și opt de ani, că unde este inima tinerimii, acolo sînt și ideile viitorului.

Un contemporan, bun cunoscător al istoriei Țării de Sus, nu demult, remarca locul principalilor organizatori: „Contribuția lui Eminescu și Slavici la pregătirea și desfășurarea serbării a fost dintre cele mai importante, și intervenția lor în momentele de impas a fost salvatoare. Eminescu își aduce contribuția și pe tărîm teoretic; Slavici mai ales pe tărîm organizatoric" [17].

Ajuns la capătul călătoriei sale, Slavici găsește, la Mănăstirea Putna, pregătirile pentru serbare în toi. Egumenul Arcadie Ciupercovici, unul dintre cei mai entuziaști susținători, dă studenților un sprijin nelimitat. Erau mobilizați, printre alții, elevii din Cernăuți și Suceava, între care se număra și Ciprian Porumbescu din clasa a VIII-a, însoțit de un grup de colegi de la Gimnaziul greco-oriental din fosta Cetate de Scaun a Moldovei. Ei au lucrat, alături de dulgherii și zidarii plătiți cu ziua, la ridicarea porticului festiv, a arcului de triumf, la zidirea cuptoarelor și a vetrelor, la împletirea ghirlandelor, la confecționarea lampioanelor, la turnarea seului topit în ulcele și a rășinei în știubeie, la căratul proviziilor, la adunatul celor necesare festinului ce urma să aibă loc. Amintindu-și de toate acestea, Slavici exclama: „Zece vieți de-aș trăi, tot n-aș uita niciodată zelul neobosit, îndelunga răbdare și spiritul de disciplină al acestor muncitori care adeseori se mulțumeau cu mămăliga goală, căci pîinea eram nevoiți s-o cumpărăm de la Rădăuți și adeseori ne lipseau banii.

Pe cînd unii purtau socotelile ori scriau în biroul comitetului, ailții făceau muncă de salahor, iar alții cutreierau satele ca să angajeze căruțe pentru ziua de 14 (26 august), ori să adune celnițe, cerșeafuri și perini pentru așternuturi, farfurii, tacîmuri, fețe de masă pentru banchetul festiv și pînă în ziua de astăzi mi-a rămas inexplicabilă încrederea cu care românii din Bucovina ne-au încredințat avutul lor " [18].

La munca de organizare, pregătire și primire a oaspeților veniți la importantul eveniment național au participat cu entuziasm și dăruire tineri din celelalte provincii românești. Rememorînd zilele fierbinți ale lui august 1871, Slavici scria : „Eminescu, venit cu vreo opt zile înainte de serbare, a luat și el parte la mulțumirile noastre. Tot acum a sosit și delegația colegilor noștri din București: G. Dem. Teodorescu, Ioan Brăteanu și Grigore Tocilescu, toți trei băieți inimoși, plini de focul sacru al tinereții.

Neprețuit ne-a fost însă ajutorul care ni-l dădea I. Brătescu, care știa să conducă lucrările și să pună mîna cînd era nevoie. Mai ales în seara de 14 (26 august), cînd publicul a dat năvală

---

17. D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 120.
18. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 56-57.

asupra mănăstirii, cel mai activ dintre membrii comitetului de primire era el.

Răposatul G. Dem. Teodorescu, pe atunci un tînăr foarte simpatic, vioi și zelos, alerga iute ca piperul de ici pînă colo, observa cu ochi ageri toate neajunsurile, nu trecea cu vederea nici un amănunt și astfel se făcuse în curînd indispensabil. Tocmai de aceea ne supăram pe el, căci ne pomeneam că a dispărut și stă ascuns în vreun colț retras ca să-și scrie dările de seamă pentru „Românul". Abia azi am ajuns să-i dau dreptate, căci fără dările de seamă făcute de dînsul, multe din cele petrecute atunci ar fi fost date uitării, și avea Gr. Tocilescu dreptate cînd zicea că abia peste o sută de ani va putea să ne spună dacă au ori nu vreo valoare steagurile noastre.

Ieșenii au sosit mai tîrziu, dar la timp și mai numeroși. N-au luat parte la lucrările de pregătire, dar au ostenit cu atît mai vîrtos în seara primirilor și în ziua serbării. Stîlpul lor era Maroneanu, unul din cei mai buni prieteni ai lui Eminescu, și C. Istrati, tînăr înalt nu numai la făptură, ci totodată și la fire, și om pe care timpul îl lăsa neschimbat în trecerea lui.

Deasupra tuturor se ridicau doi oameni scurți și îndesați, pe care toți îi socoteau mai chibzuiți decît noi, T. Nica și A. Xenopol, atunci cu treizeci și doi de ani mai tînăr decît astăzi.

Împrejurul nostru steteau, în sfîrșit, adunați vreo cinzeci de băieți împărțiți în secțiuni, fiecare cu rostul lui"[19], își amintea președintele Comitetului central de organizare al jubileului de 400 de ani de la ctitorirea Mănăstirii Putna.

Toți lucrau de zor ca să poată hrăni și adăposti circa o mie cinci sute — două mii de persoane, timp de mai multe zile. În acest scop, organizatorii au angajat măcelari, bucătari, au cumpărat douăzeci vite mari, mai mulți saci de făină de grîu pentru a face pîine, două cazane mari pentru preparat bucatele, au confecționat o frigare lungă de cinci metri, pentru a rumeni fripturile și multe altele.

Pictorul transilvan, Carol Pop de Szathmáry, a fost invitat pentru a imortaliza momentul cu penelul său, iar Epaminonda Bucevschi pentru a se preocupa de ornamentarea cadrului în care se vor desfășura festivitățile. Pictorul vienez născut la Ilișeștii Sucevei, încă din 1870 avea pregătit un plan în acest scop. Sub conducerea lui Bucevschi s-a construit și ornat porticul, cu o capacitate de circa două mii de locuri. Noua lucrare arhitectonică a fost împodobită cu cetină și ghirlande, pe frontispiciu „au fost puse: stema României libere iar alături, la dreapta și la stînga, stemele celorlalte țări românești. Între steme se fixară flamuri"[20]. Aleea ce duce de la portic pînă la arcul de triumf a fost împodobită cu brazi aliniați de o parte și de alta. Poarta mănăstirii era ornată cu cetină de brad și străjuită de două mari steaguri tricolore. La hotarul dinspre Vicov s-a ridicat un arc de triumf, ai cărui stîlpi erau acoperiți cu ghirlande de cetină.

Iată cum înfățișează acest aspect Mihai Eminescu, în calitatea

19. *Ibidem*, p. 59-60.
20. T. Bălan, *op. cit.*, p. 39.

sa de organizator și animator, participant activ și gazetar, în „Curierul de Iași", din 22 august 1871: „Din sat pînă la mănăstire, de-amîndouă părțile șoselei, pe lîngă arborii naturali, erau împlîntate în pămînt cetini de brad în două șiruri paralele. Ici și colo, în direcția acestor alei artificiale, erau așezate lampioane mari și mici pentru luminație. La mijlocul drumului, considerat din sat pînă la mănăstire, se înălța un impozant arc de triumf, construit din crengi de brad și decorat cu o mulțime de flamuri. Pe frontispiciul arcului se ceteau cuvintele: *Memoriei lui Ștefan cel Mare, Mîntuitorul neamului*. De partea dreaptă a acestui arc, pe un plai ce nu se rădică mult peste nivelul drumului, era situat colosalul portic, o construcție într-adevăr minunată, încăpătoare, de 1500 persoane. În lăuntru acestei clădiri erau așezate de-a lungul mese și lavițe de brad. Pe stîlpii din mijloc atîrnau emblemele țărilor române și-o sumă de flamuri mici. În fine, aranjamentul dinaintea porticului, făcut din mai multe șire de cetină împlîntate în pămînt și împodobite cu drapele, era de o frumusețe rară" [21].

Dacă stemele erau pictate de mîna lui Epaminonda Bucevschi, pentru scrierea inscripțiilor, pentru confecționarea ghirlandelor și a celor cinci sute de lampioane roșii, galbene și albastre, pentru umplerea celor cinci mii de candele și a celor o sută de stupi cu rășină, pe lîngă călugări, pictorul a folosit elevii și studenții bucovineni, printre care se aflau și cei de la gimnaziul din Suceava.

Lîngă portic a fost amenajată o bucătărie, în care bucătarii și ajutoarele lor lucrau sub îndrumarea unei inimoase și destoinice gospodine, delegată de Asociația doamnelor române. Aici s-au pregătit pentru sătenii ce veniseră la hramul mănăstirii, numai în prima zi, două cazane cu tocană și s-a fript un bou. Pentru invitații sosiți de pe întreg cuprinsul vechii Dacii, la mese frumos aranjate, s-au pus o mie șase sute de tacîmuri, ce s-au dovedit a nu satisface cerințele.

Curtea mănăstirii, poienile din jur, pădurile bătrîne ce împrejmuiau odinioară această oază de verdeață și lumină, fremătau de voie bună, de munca neobosită a celor adunați ca să serbeze hramul mănăstirii și pe ctitorul ei Ștefan Vodă. Zarva bucuriei colective a fost zăgăzuită, pentru o clipă, de venirea unei unități a jandarmeriei imperiale ce a ordonat sistarea lucrărilor care se aflau în toi. Comandantul lor primise ordin, de la prefectul de Rădăuți, ca să ocupe satul și împrejurimile Mănăstirii Putna și să aresteze pe acei ce nu vor înceta pregătirile. Seminariștii și gimnaziștii de la Suceava și Cernăuți, ce veniseră aci fără consimțămîntul conducerii școlilor respective, s-au risipit de îndată prin desișul codrilor din preajmă.

Slavici, alertat, a plecat de îndată la Rădăuți și, în urma unor tratative duse cu prefectul Orest Renney, a obținut contramandarea ordinului dat. Autoritățile centrale și ducale ale statului multinațional habsburgic erau speriate de amploarea pe care o luaseră pregă-

---

21. (Mihai Eminescu), *Serbarea de la Putna întru memoria lui Ștefan cel Mare*, în „Curierul de Iassi", anul IV, nr. 92-93, din 22-25 august 1871, p. 1-2.

tirile de la Mănăstirea Putna, mai ales că printre sătenii bucovineni circula zvonul că, după serbare, locurile lor de baștină vor trece la patria mamă. Despre această dorință a românilor a aflat și Slavici, chiar de la sosirea sa la Putna, deoarece oamenii locului i se destăinuiau: „— Știm de ce ați venit. Acum se împlinesc o sută de ani de cînd țara a fost luată de la Moldova și ați venit ca s-o întoarceți!“ [22].

Constatînd că ideea sărbătorii de la Putna luase proporții de masă și era prea tîrziu pentru a stăvili avîntul colectivității, prefectul a fost nevoit să accepte garanțiile oferite de Slavici, că manifestarea se va menține la nivelul sărbătorii religioase, fapt pentru care funcționarul superior imperial nu a admis ca să se desfășoare sub președinția lui Mihail Kogălniceanu, care se afla printre oaspeții de seamă.

Bunăvoința autorităților districtuale era dictată de rațiuni politice statale. Era preferabil, ca în conjunctura internațională în care se afla Austria, să nu provoace ostilitatea românilor. Pentru un imperiu, format dintr-un amestec exploziv de popoare, era mai nimerit ca unele manifestări, care nu-i erau pe plac, să se desfășoare într-un sat de la marginea răsăriteană a împărăției și nu în capitala ei, cum s-ar fi întîmplat dacă ar fi oprit serbarea. În acest caz, *România jună* ar fi organizat manifestări de protest în alte centre universitare ale Europei și, mai ales, pe străzile Vienei, iar efectele ar fi fost cu totul altele. Agitația studențească ar fi solidarizat în jurul ei și pe unii din muncitorii vienezi, care erau și așa atîțați după izbucnirea revoluției pariziene înecată în sînge de forțele versaieze aliate cu armata prusacă, iar riscul asumat de autoritățile imperiale, în noua situație, ar fi fost, poate, insurmontabile.

După reîntoarcerea lui Slavici de la Rădăuți forfota pregătirilor hramului jubiliar de la Putna a fost reluată „cu zel îndoit, dar și cu inima îndoită“ [23], deoarece conflictul era aplanat doar pentru moment. Conducerea era timorată de faptul că unitatea de reprimare a manifestației patriotice era cantonată în cel mai apropiat sat, Vicov. Atmosfera de lucru s-a mai destins după apariția articolului *Das Säkularfest im Kloster Putna* (Sărbătoarea seculară de la Mănăstirea Putna), în oficiosul guvernamental „Czernowitzer Zeitung“, prin care se comunica publicului că la Sfînta Maria, hramul bisericii de la Putna, va avea loc tradiționala sărbătoare religioasă la care va lua parte și o delegație de studenți români ce vor depune o urnă de argint și două învelitori pe mormîntul lui Ștefan cel Mare. Sfaturile date de Silvestru Andreieviciu-Morariu se adeveriseră.

Deși norii incertitudinii nu se risipiseră complet, vestea confirmării oficiale a desfășurării serbări de la Putna a dat naștere la un nou avînt general și a dezlănțuit dorința de a înfăptui cele hotărîte de Comitetul central de organizare al studenților de la *România jună*, cu orice preț.

În momente de răgaz sau în cele de activitate febrilă, Eminescu

22. *Timpul*, anul III (1878), nr. 119 (1 iunie).
23. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 58.

și Slavici se retrăgeau împreună sau însoțiți de cîțiva colaboratori în clopotnița mănăstirii, unde, de fapt, își aveau și sălașul de noapte, și aci se odihneau în fînul adus de ei pentru a le fi șederea mai lesnicioasă, sau discutau și rezolvau treburile organizatorice și politice ale momentului istoric ce-l trăiau.

De îndată ce lucrările pregătitoare se apropiau de sfîrșit, comitetul de coordonare lărgit a stabilit programul serbării care urma să înceapă în seara zilei de 14/26 august 1871 și să dureze pînă luni, 16/28 august, după care urma a se ține primul congres al studenților români, propus de Mihai Eminescu.

În decursul zilei de 26 august invitații începură a sosi. O parte din membrii comitetului de primire, format din G. Dem. Teodorescu, L. Luța, M. Ciurea și Stere, împodobiți cu mari eșarfe tricolore, au întîmpinat călări pe oaspeții ce soseau cu trenul în gara Hadikfalva (Dornești) și s-au îngrijit de transportul lor la destinație. Eminescu a imortalizat principalele momente ale desfășurării serbării de la hramul jubiliar al Mănăstirii Putna mai sugestiv ca oricare altul. În reportajul nesemnat: *Serbarea de la Putna întru memoria lui Ștefan cel Mare*, apărut în „Curierul de Iassi", anul IV, nr. 92, 93 din 22 și 25 august 1871, poetul român crede că e în interesul publicului „ce n-a avut norocirea să călătorească la Mănăstirea Putna, a-i face, întrucîtva, cunoscută poziția topografică a acestui lăcaș sfînt, mîndră și duioasă suvenire a timpului depărtat"[24], ca un bun cunoscător al locurilor pe care le îndrăgise atît de mult în numeroasele peregrinări făcute cu căruța, pe jos sau cu trenul.

„Cînd pleci de la Hadikfalva către Putna, pe un drum a cărui împrejmuire, dotată de natură și de oameni cu cele mai bogate daruri, cu cele mai frumoase podoabe, îți răpesc vederile și-ți dezmiardă sufletul! Ziceam, cînd pleci spre Putna zărești în depărtare înălțîndu-se către cer falnicele coame și spete ale munților Carpați. Pe de o parte ți-ar plăcea să ajungi cît de curînd la țelul călătoriei, pe de altă parte ai dori să treci perpetuu printre aceste holde înflorite, printre aceste dumbrăvi răcoritoare, unde ochii nu se satură de privirea impozantelor alei de plopi și-a mănoaselor țarini din Bucovina cea drăgălașă.

După o călătorie de patru-cinci ore, în fine, regiunea vegetației bogate dispare, poalele munților se arată, un vînt rece te aburește, o tăcere sfîntă te împresoară și puțin cîte puțin te trezești adîncindu-te în creierii munților. Aici, la capătul satului, pe genunchii unei grupe de munți acoperiți cu brazi seculari, se ridică mănăstirea cu turnurile ei maiestoase. De toate părțile împresurată de munți sfîșiați de crăpături și văi adînci și înguste, în apropierea unor mici plaiuri de verdeață încîntătoare, cu drept cuvînt a fost aleasă de lăcașul etern al acelui ce n-a avut răgaz să se odihnească toată viața sa cum se cuvine.

Mănăstirea se compune dintr-o biserică destul de spațioasă, care, într-una din despărțiturile sale, cuprinde mormintele Domnului Ștefan cel Mare (...) și-a mai multor Doamne din epocile gloriei noastre. În jurul bisericii sînt rădicate, în formă pătrată, odăile

24. (Mihai Eminescu), *reportajul cit.*, p. 1.

destinate pentru călugări, odăi, dintre care cele mai multe sînt adevărate saloane. La intrare, deasupra zidului, este așezată clopotnița c-un turn înalt, înlăuntru, în partea dreaptă, o altă clopotniță mai mică ce conține clopotul lui Ștefan cel Mare, numit *Buga*. Spațiul dintre biserică și edificiul dintre chilii este acoperit cu verdeață și de-o grădină plină de flori, organizată după gustul cel mai bun“ [25].

După călătoria încîntătoare de mai multe ceasuri, căruțele cu invitații ajung la hotarul satului Putna. La arcul de triumf noii veniți erau întîmpinați de o altă parte a comitetului de organizare, care le ura bun venit. Vreo patruzeci studenți îi așteptau ceva mai încolo, la poarta mănăstirii, pentru a-i conduce la locurile dinainte stabilite pentru cazare. Oamenii de vază din Moldova, cum a fost cazul lui Mihail Kogălniceanu sau al primarului orașului Iași, H. Cerchez, al delegației Mitropoliei Moldovei, formată din F. Scriban, I. Bobulescu, I. Bujureanu, M. Apostol și al altora, au fost găzduiți la arhondaric, iar celelalte încăperi, amenajate cu paturi rustice, au fost repartizate doamnelor. Restul oaspeților au fost „adăpostiți parte pe la săteni, parte într-un mare pătul, pe care băieții îl prefăcuse într-un vast și foarte frumos dormitor“ [26].

Rînd pe rînd, la Mănăstirea Putna s-au adunat tineri de pe tot cuprinsul vechii Dacii, precum și poporăni din satele învecinate și mai îndepărtate. Odată cu lăsarea serii, aleea de brazi, ce se desfășura de la portic și pînă la intrarea în mănăstire, era iluminată de lampioane roșii, galbene și albastre aninate de copacii ce străjuiau deoparte și de alta.

Cînd bubuiturile de treasc au vestit că primele căruțe cu oaspeți au ajuns la arcul de triumf, Eminescu și Slavici au lăsat primirea de la poartă în seama altora, care știau să o facă mai bine decît ei, și s-au urcat pe un muncel învecinat. Privind în liniște rezultatul strădaniei lor, au rămas mulțumiți și încîntați. „Treasurile bubuiau, steagurile fîlfîiau, vestitul taraf de la Suceva, vreo treizeci de lăutari îmbrăcați în antireu, cînta marșul lui Mihai Viteazul [27], transparentele erau luminate, lampioanele și miile de candele ardeau, mulțimea izbucnea, la sosirea fiecărei trăsuri, în urale, și, ni se cuvenea — scria Slavici — lui Eminescu și mie, să ne bucurăm în toată liniștea de privelișteа, pe care n-ar fi putut nici ceilalți s-o aibă dacă noi am fi fost tot atît de slabi în credință și tot atît de puțini stăruitori ca dînșii.

Peste puțin ne-am încredințat că va veni prea multă lume, și nu o să găsim adăposturi destule. La poarta mănăstirii învălmășeala era din ce în ce mai mare, căci toți dădeau năvală asupra mănăstirii, toți protestau contra dispozițiunilor luate de comitet.

Adevărații vinovați erau însă, cum G. Dem. Teodorescu zicea, în darea de seamă, numai cei ce veniseră fără ca să fi anunțat.

În mijlocul acestei gălăgii a sosit și deputațiunea din Moldova.

---

25. *Ibidem.*
26. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 61.
27. Unii istoriografi nu sînt de părere că taraful sucevean ar fi cîntat marșul lui Mihai Viteazul.

Pe drum, membrii deputațiunii aflaseră că unii dintre fruntașii bucovinenilor stăruiau și acuma în hotărîrea lor de a nu lua parte la serbare și V. Alexandri s-a despărțit la Hadikfalva de deputațiune a urmat drumul spre Cernăuți, ca să se întîlnească cu Hurmuzaki. Sosind dar la Putna, Kogălniceanu era neliniștit și dorea să vorbească cu mine, scria Slavici, ca să afle cum stăm cu stăpînirea și dacă poate ori nu să ieie parte la serbare.

Alergau dară băieții în toate părțile ca să mă găsească și alergătura acestora a produs un fel de panică în mulțimea și de altfel agitată. N-are prostia omenească margini, și de mintea multora era aproape gîndul că, văzînd primejdia, Eminescu și cu mine am fugit.

Iar noi făceam filozofie la marginea pădurii de brad.

Îl știm cu toți pe M. Kogălniceanu, omul totdeauna scurt și clar, vioi și tînăr pînă la adînci bătrînețe. Nu-l mai văzusem, dar îl știa Eminescu și-l aveam sus în gîndul meu.

I-am spus cu inima deschisă că amicii săi din Bucovina văd lucrurile rău, că guvernul nu ne face nici o greutate și că căpitanul districtului va asista și el la serbare și va închina la masă pentru poporul român. A rămas [28], V. Alecsandri nu a mai venit, fiind reținut de Hurmuzaki.

La orele douăzeci și două, prin douăzeci și una salve de treasc, ce izbucneau în scurte flame purpurii de pe culmile muncelelor care împrejmuiau, ca un zid de fortăreață, lăcașul de veci al slăvitului Ștefan, s-a vestit deschiderea sărbătorii de la Mănăstirea Putna. Atunci, în tînguios dangăt de clopot, oaspeții din incinta sfîntului lăcaș și din afară s-au îndreptat, cu o pioasă reculegere în suflet, spre locul unde se aflau osemintele marelui voievod pentru a asista la seara de „privighere".

De-abia preoții intrase în altar, de-abia începuse sîntele ceremonii, cînd, la pomenirea numelui neuitatului erou, clopotele se clatină, salvele de tunuri vuiesc de două părți de pe vîrfurile munților. Atunci :

Mușchiul zidului se mișcă... pîntre iarbă se strecoară;
O suflare, care trece ca prin vine un fior.

Este ceasul nălucirii: un mormînt se dezvelește,
O fantomă-ncoronată din el iese... o zăresc...
Iese... vine către țărmuri... stă... în preajma ei privește,
Rîul înapoi se trage... munții vîrful își clătesc.

Ascultați...! marea fantomă face semn... dă o poruncă...
Oștiri, taberi fără număr împrejuru-i înviez...
Glasul ei se-ntinde, crește, repetat din stîncă-n stîncă,
Transilvania-l aude, ungurii se înarmez.

Oltule, care-ai fost martor vitejiilor trecute,
Și puternici legioane p-a ta margine-ai privit,
Virtuți mari, fapte cumplite îți sînt ție cunoscute,
Cine oare poate să fie omul care te-a-ngrozit?

28. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 62-63.

Este el, cum îl arată sabia lui și armura,
Cavaler de ai credinței, sau al Tibrului stăpîn,
Traian, cinste a Romei ce se luptă cu natura,
Uriеș e al Daciei, sau e Mircea cel Bătrîn?

Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează.
Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc;
Unul altuia îl spune; Dunărea se-nștiințează,
Și-ale ei spumate unde către mare îl pornesc,

Salutare umbră veche! priimește-nchinăciune
De la fiii României care tu o ai cinstit;
Noi venim mirarea noastră la mormîntu-ți a depune;
Veacurile ce-nghit neamuri al tău nume l-au hrănit".

Este imposibil de exprimat bine prin cuvinte acea impresiune înălțătoare, ce te pătrunde la auzul acelor vuiete, își continua Eminescu reportajul său. Sunetele clopotelor împreunate cu trăsniturile bubuitoare ale săcălușelor străbăteau munții departe-departe, și mult în urmă auzeai clocotind ecourile repetite. Mai adaugi la aceasta splendida luminație din mănăstire și strălucitoarele focuri aprinse pe piscurile de prinprejur, și-o fericită iluzie te răpește și te transportă în timpurile cînd viteazul, pe care-l celebrăm după patru secole, sta cu fierul în mînă, ca un zid de apărare al creștinătății contra furiei musulmane.

Tîrziu noaptea oaspeții se retrag, reprezentanții și doamnele în odăile mănăstirii, iar ceialaltă parte a publicului pe la casele țăranilor" [29].

A doua zi, duminică 27 august, la opt dimineața, prin trei rînduri de salve de treasc, publicul e vestit să poftească la marea adunare ce se va desfășura la porticul festiv. În uriașul torent uman ce se ridica la aproximativ trei mii de persoane, se afla și cel care propusese pentru prima oară înfăptuirea unei asemenea manifestări patriotice, preotul Iraclie Porumbescu, însoțit de fiul său Ciprian și alți tineri suceveni.

Într-o asemenea zi memorabilă oaspeții purtau panglici ce simbolizau culorile drapelului României libere, în timp ce comitetul de organizare îi întîmpina încinși cu eșarfe tricolor. Deschiderea adunării festive a fost făcută de Ioan Slavici. În scurtul său cuvînt inaugural, după ce a evocat pe Negru-Vodă, Dragoș-Vodă, Mircea cel Bătrîn, Bogdan, Mihai Viteazul, pe care-i consideră „temelia existenții noastre, și amintește tinerilor participanți că datoria lor e să militeze pentru trezirea conștiinței colective și împlinirea „aspirațiilor comune", președintele Comitetului de organizare urează tuturor un bun venit, salutîndu-i: „— Vă salut dară fraților! Vă salut surorilor! Vă salut românilor din cîteș patru unghiurile! Vă salut la mormîntul lui Ștefan cel Mare, umbra eroului să privegheze peste noi și să ne conducă la adevărul speranțelor noastre!" [30].

În acest timp, din inițiativa lui Eminescu, s-a împărțit participanților o foaie volantă ce cuprindea poezia *La mormîntul lui*

---

29. (Mihai Eminescu), *reportajul cit.*, p. 2.
30. D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 116.

Ștefan cel Mare, de Dimitrie Gusti [31], tipărită la Iași din inițiativa poetului român, și în care se declama că alături de Moldova și Muntenia și alte teritorii sînt „românesc pămînt".

Mulțimea adunată la porticul festiv, în frunte cu comitetul de organizare și oamenii de vază de pe cuprinsul vechii Dacii, s-au îndreptat spre lăcașul de veci al voievodului comemorat. Mormîntul lui Ștefan Vodă era împodobit cu ghirlande, făclii și străjuit de o gardă formată din patru tineri ce reprezentau patru provincii românești.

„Aici, în decursul serviciului divin, patru tineri academici stau lîngă mormîntul lui Ștefan, detalia Eminescu în reportajul său. Pe la preceasnă, părintele egumen al mănăstirii, domnul Arcadie Ciupercovici, ține o predică corespunzătoare hramului, prin care eminentul preot știu atît de bine să vorbească sufletelor auditoriului, sub formă religioasă, încît dacă ni s-a încălzit sufletul de sentimente religioase, nu mai puțin am simțit inima noastră mișcîndu-se de patriotism și însuflețire" [32].

După liturghie, participanții au revenit la portic, unde erau expuse darurile aduse. Pe o masă se afla urna votivă de argint, pe care stau încrustate următoarele: „*Eroului, Învingătorului, Apărătorului existenței române, Scutul creștinătății, Lui Ștefan cel Mare și Bun, Junimea academică română. Anul MDCCCLXX*" [33]. Mai erau două învelitori de catifea, una roșie și alta albastră, mai multe steaguri ce aveau brodate pe ele nume ca: Traian, Dragoș, Radu Negru, Iancu, Horia-Cloșca-Crișan, Tudor Vladimirescu, precum și chipul lui Ștefan cel Mare.

După ce darurile au fost binecuvîntate de egumenul Mănăstirii Putna, studentul A. D. Xenopol a rostit discursul festiv, pregătit cu mult înainte sub îndrumarea lui V. Alescandri, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi și Vasile Pogor, Printre altele, oratorul sublinia că adunarea de la Putna nu are menirea numai de a cinsti trecutul glorios al eroului de la Războieni, ci „venim aici, spunea Xenopol, și pentru viitorul după care năzuiește orice suflet mai nobil al poporului nostru, venim aici pentru a sugera puterea ce susține pentru bine și adevăr, puterea ce izvorăște de la mormintele oamenilor mari (...). Cu patru sute de ani aruncăm noi gîndurile și simțirea noastră înapoi, și totuși, de vom privi bine sufletul nostru, vom vedea cum se amestecă în cel îndepărtat trecut farmecul viitorului, cum fiecare faptă a lui Ștefan cel Mare e cu atît mai măreață cu cît noi astăzi putem să ne-o amintim împreună pe mormîntul lui, cu cît simțim că în această împreună amintire stă sîmburele unor puteri de viață, ce pot să ne întărească în propășirea pe calea dreptului și a adevărului, care susține și înalță pe popoare.

---

31. T. V. Ștefanelli, în *Amintiri despre Eminescu* (p. 111-112), poezia *La mormîntul lui Ștefan cel Mare*, unde e publicată fără să indice autorul, și din această cauză a fost atribuită lui Eminescu. Perpessicius, în *Alte mențiuni de istorie literară și folclor*, rectifică eroarea. Apud. D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 115.

32. (Mihai Eminescu), *reportajul citat*, p. 2.

33. O copie a urnei votive se află, turnată în plumb, la Muzeul județean din Suceava.

În astă împreunare a amintirii trecutului cu năzuințele și speranțele în viitor, figura lui Ștefan cel Mare încetează de a fi *eroul unei părți* a țărilor locuite de români și devine *un centru pentru același neam*“ [34].

Spre a dinamiza într-un torent unic toate forțele românești, Xenopol își arată încrederea în potențialul biologic și spiritual al poporului, exprimîndu-și totodată și credința fermă că se va afirma în concertul internațional al valorilor. „Avem acea putere, spunea oratorul, avem acea încredere, pentru că sufletul acelei părți a omenirii ce se numește poporul român încă nu și-a revărsat în lume comoara cuprinsului său sufletesc. În adîncul lui se mișcă noi armonii în sfera frumosului, noi descoperiri în cea a adevărului, noi tipuri de caractere ce trebuie să iasă la lumină, să rămînă în amintirea omenirii. În acea fierbere interioară a cărei urmări stau încă ascunse, în sînul viitorului stă dreptul nostru la trai, îndreptățirea speranțelor ce ne încîntă“ [35].

Printre noile vlăstare și caractere despre care vorbea Xenopol, ce trebuiau să iasă la iveală din sînul poporului, printre armoniile embrionale din sfera frumosului uman, ce se pîrguiau la dogoarea zilelor de la sfîrșitul lui august 1871 se afla și viitorul artist cetățean de la Stupca, pe atunci elev la Gimnaziul greco-oriental din Suceava. Spiritul său a înmugurit la iradierea profesiunii de credință a *României june:* „Uniți-vă în cuget, uniți-vă în simțiri“.

Referindu-se la același moment al prăznuirii, Mihai Eminescu, în reportajul său, relata următoarele: „Săvîrșindu-se liturghia, publicul, cu preoții în frunte, se aranjează într-o procesiune maiestoasă care se oprește la portic. La mijlocul porticului, pe o masă se vedeau: urna consacrativă, epitaful lucrat pe catifea albastră al doamnei Maria C. A. Rosetti, epitaful lucrat pe catifea roșie al doamnelor din Bucovina, iar lîngă masă, răzimate de stîlpi, străluceau în toată pompa lor: frumosul stindard al doamnelor din Iași și mărețele flamuri ale doamnei Haralambie ș-al Școlii de Belle arte din Iași, prevăzut cu portretul lui Ștefan cel Mare, ornat cu diferite simboluri de aspirații și glorii în viitor, și înzestrat cu inscripții minunate și demne de memoria marelui domn. Toate aceste odoare se sfințesc de către clerul oficiant, în urmă lumea se stropește cu aghiazmă, ș-apoi, în mijlocul unei tăceri adînci domnul Xenopol rostește cuvîntarea festivă.

Această cuvîntare întrunește în sine, aprecia Eminescu, toate elementele ce constituie un adevărat op de elocință, și nu-i mirare dacă mintea fiecăruia era fixată, cu toată puterea, asupra pasagelor instructive, ce se desfășurau într-însul, asupra învățăturilor potrivite ce oratorul făcea să se reflecteze din faptele lui Ștefan cel Mare, asupra stării noastre de față. După aceasta veni corul compus din teologi bucovineni și intonară, în quartet, imnul religios al lui Alecsandri, compus anume pentru serbare. În fine, lumea se înturnă în ordinea de mai nainte la biserică pentru a se continua și sfîrși sfînta liturghie“ [36].

---

34. „Românul“, anul XV, nr. 23-24, august 1871.
35. *Ibidem.*
36. (Mihai Eminescu), *reportajul citat,* p. 2.

Quartetul bărbătesc a trezit în sufletul lui Ion Slavici emoții de neuitat: „Întîia oară românii din cele patru unghiuri s-au adunat la un loc ca să preamărească împreună numele unuia dintre marii susținători ai neamului românesc, să se îmbărbăteze unii pe alții și să-și întărească credința în viitor, și mulți ochi s-au umplut de lacrimi cînd corul a intonat imnul:

Etern, atotputernic, o, Creator sublim,
Tu dai lumii viață și omului cuvînt,
În Tine crede, speră întreaga românime :
Glorie Ție-n ceruri, glorie pe pămînt !“ [37].

La vremea prînzului, masa festivă a fost servită de studenți. Pentru desfășurarea ceremonialului impus de acest moment solemn, Mihail Kogălniceanu a fost proclamat președinte de onoare. Prefectul Renney s-a împotrivit și a cerut ca masa să fie prezidată de Ioan Slavici, deoarece împotriva lui, ca supus austriac, putea oricînd folosi jandarmii pe care îi avea cantonați la cîțiva kilometri de Putna.

Slavici, avînd de o parte pe Kogălniceanu, iar pe de alta pe reprezentantul puterii imperiale, a dat curs ceremonialului de rigoare. Pe timpul festinului s-au rostit multe toasturi. I. G. Sbiera a vorbit din partea Academiei Române. El a felicitat pe acei ce au inițiat, sprijinit și desfășurat o asemenea manifestare memorabilă, ce are meritul de a fi împrospătat, în sufletele tuturor, gloria străbună, în vederea înfăptuirii unității culturale a românilor de pretutindeni. Profesorul Sbiera îndemna generațiile să-și dea mîna „ca să dezvolte, ca să cultive și să ridice la un grad mai înalt, prin știință, prin artă și industrie, ceea ce străbunii ne-au păstrat pe cîmpul luptelor cu sabia-n mînă“ [38].

Au mai vorbit Bosie, Lupașcu, Mureșan și alții. Prefectul Renney a pretins lui Slavici ca discursurile să-i fie prezentate în scris înainte de a fi expuse în public, iar cînd Bosie, delegatul Societății „Românismul“, nu s-a conformat, reprezentantul oficial imperial a hotărît să fie amînat pentru a doua zi. Cu toate restricțiile impuse s-au rostit și „o serie de toasturi întovărășite de discursuri patriotice și naționale, scria Eminescu, în care se revela sentimentele aprinse și entuziasmul viu al vorbitorilor, care nu puteau înăduși în sufletul lor nobila pornire a focului patriotic, pe lîngă toată supravegherea riguroasă a comisarului rînduit din partea guvernului. Cele mai mari emoții au produs discursurile înfocate și adînc simțite ale d-lor Silași, prefect la seminarul gr. cat. din Viena, Sbiera, redactorul foaiei Societății pentru cultura poporului român din Bucovina, Mureșanu, reprezentant din Transilvania și Procopeanu, preot din Dorna“ [39].

Grigore Silași, om studios și cumpătat, sobru, trecut de vîrsta entuziasmului juvenil, a emoționat pînă la frenezie prin următoarea alocuțiune :

---

37. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 61.
38. I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 259.
39. (Mihai Eminescu), *reportajul cit.*, p. 1.

„*Onorabilă adunare !*

Ca pe român din Transilvania, ca pe unul din reprezentanții din centrul și inima Daciei traiane la acest festin etern-memorabil pentru întreaga românime, inima mea română nu mă lasă să nu vă rostesc, înainte de plecare, la toți și la toate un frățesc și cordial *rămas bun !*

Noi ne-am adunat aici din toate unghiurile românești, de pretutindeni, unde răsună dulcea limbă strămoșească, unde palpită o fibră a inimei române. Am peregrinat, conduși de vii simțăminte patriotice, la *Sfîntul Mormînt* al românilor, care vărsăm deasupra lui o lacrimă de recunoștință, să-l reverim și să dăm onoare acelui care cu onoare și mărire a încoronat numele românesc. Am peregrinat la locul de repaus al acelui principe erou, despre care nu numai simțămîntul nostru românesc ne măgulește, ci și scriitorii străini contemporani atestează, cum că singur ar fi fost demn să fie ducele, să poarte sabia Europei întregi contra inamicului comun al creștinătății.

Însă noi n-am celebrat prin prezenta serbare măreția lui Ștefan-Vodă-cel-Mare numai pe principele erou, înainte de toate pe principele român, național și patriotic. Da, frați români ! Patriotismul, naționalitatea sau românismul (...) sînt marile virtuți care strălucesc și se răsfrîng din toate faptele, din întreaga viață a lui Ștefan cel Mare.

Totdeauna, cînd cerul s-a-ndurat spre bunul nostru popor, i-a trimis din cînd în cînd atari meteori, atari străluciți bărbați și principi, care înzestrați cu acele virtuți alese, s-au năzuit a înălța ginta noastră românească la acea pozițiune în concertul popoarelor, ce-l compete după numărul, după însemnătatea și multele însușiri eminente, ce cu frunte-nălțată putem zice că le posedăm. Acestor năzuințe eminente avem mare parte de-a mulțumi noi, că conștiința națională în corpul națiunii române, putem zice, niciodată n-a încetat cu totul, că-n ciuda tuturor restriștilor din trecut, în ciuda tuturor opintirilor adversarilor noștri seculari, toți românii au rămas una: una în limba noastră, una în datinile noastre, una în credințele și aspirațiile noastre.

Și acum, la despărțire, ce să luăm de suvenir de la sfîntul nostru mormînt ? Ce alta decît aceea ce ne-a lăsat ereditate Ștefan cel Mare: decît patriotismul, românismul! Asta să luăm și să ducem cu noi întru memoria acestor zile neuitate, să le nutrim cu scumpătate și piepturile noastre să le lățim în tot modul între conaționalii noștri, să le plantăm, de s-ar putea, pînă și-n inimile românașilor din leagăn. Credeți, fraților, că numai pe temeiul acestora vom putea ajunge la ținta dorită de noi: drept pentru care să și tindem în ăst mod a ajunge la ea, năzuindu-ne din răsputeri a ridica cultura intelectuală și buna stare materială a poporului român (...).

Deschideți istoria și veți vedea că gintele cele mai glorioase și mai puternice ce au nesocotit morala (...) au vestejit, s-au uscat și au căzut din culmea măririi lor, ca stejarul de pe piscuri, pe care viermele stricăciunii a început a-l roade din rădăcină. Însă, condiție nu mai puțin necesară, e și iubirea de patrie și naționalismul. Ideea

naționalității a fost, este și va fi de-a pururea una din miezurile cele mai puternice, care sînt în stare de a oțeli forțele unui popor în totalitatea sa luată, sînt în stare a i le potența spre o activitate corespunzătoare marii probleme de cultură, prosperare și-nflorire, ce dînsul năzuiește a le rezolva. Din această cauză aflăm la cele dintîi națiuni ale vechimii, la greci și la romani, ideea naționalității și a patriotismului nutrindu-se cu atît de mare grijă în familie și stat, prin scrieri și prin fel de fel de așezăminte publice. Da, să nu ne amăgim, iubiții mei confrați! Niciodată vreun popor n-a trăit altă viață, decît o viață națională. Un popor, la care orice împrejurări fatale ale timpului au reușit a întuneca conștiința naționalității, acel popor ori s-a șters din cartea vieții popoarelor și-ncet, pe încet s-a stins de pe fața pămîntului, sau dacă a mai vițuit cîtva, viața aceasta n-a fost decît o nefericită dormitare, un somn premergător al morții. Facă cerul ca după asemenea dormitare, mai mult sau mai puțin generală a românimii, solemnitatea prezentă să fie de bun augur al deșteptării noastre universale, să aibă pentru românimea întreagă rezultatele cele mai îmbucurătoare. Facă cerul ca bătrînii noștri, părinții patriei române, care cu atîta generozitate au sprijinit realizarea acestei festivități și-n parte au contribuit la ea, să aibă a se bucura încă de numeroase manifestări de acestea ale concordiei frățești dintre români, și s-ajungă a vedea cu ochii lor proprii mîntuirea Traianizilor. Facă cerul ca națiunea română să posede totdeauna o junime așa de bravă și fidelă chemării sale, cum e junimea academică, care a conceput și realizat, cu atîta înțelepciune, astă frumoasă și memorabilă serbare.

Veniți, sfinți părinți, dulcilor frați români și dulci surori române! Veniți să ridicăm cu toții împreună pocalul nostru, dar să ridicăm și să-nălțăm totdeauna și vocea inimii noastre române și să strigăm în armonie: Să trăiască în vecii vecilor românismul!“ [40].

Alocuțiunea lui Gr. Silași a stîrnit un entuziasm de nedescris, iar oratorul a fost purtat pe umeri de mulțimea dezlănțuită, ce cînta *Deșteaptă-te române,* supranumit de atunci și „Marseilleza românilor“ [41].

După ospăț a început petrecerea populară. „Așa erau de înveseliți cu toții, scria Eminescu în calitate de martor ocular, încît nici ploaia ce picura din cînd în cînd, nu putea să întrerupă cursul danțului“ [42]. Oaspeții s-au amestecat în învalmășeala multicoloră de pe tăpșanul înverzit de lîngă porticul festiv și s-au prins în horă de-a valma cu sătenii, sătencele, cu studenții și elevii veniți de la Suceava și de aiurea, iar taraful lăutarilor suceveni a desăvîrșit atmosfera sărbătorească. Cînd hora înfrățirii tuturor se învîrtea mai cu foc pe plaiul înverzit de la Putna, elevul Ciprian Porumbescu, entuziasmat de măreția momentului istoric, ia vioara din mîna prietenului său obosit, Grigore Vindereu, starostele lăutarilor, și continuă să conducă taraful. Terminînd de cîntat, cu ochii scăpărînd de bucurie că a contribuit și el cu ceva în acest înălțător moment din istoria

---

40. „Românul“, anul XV (1871), nr. 9-10 (septembrie). Vezi: Andrei Moldovan, *Grigore Silași la Putna,* în „Pagini bucovinene“, anul VII, nr. 6 (73), din iunie 1988, p. I și III.
41. „Telegraful“, anul I (1871), nr. 125 (3 septembrie).
42. (Mihai Eminescu), *reportajul citat,* p. 2.

poporului său, se aruncă în brațele deschise ale lui Iraclie Porumbescu, exclamînd: „Tată, am cîntat astăzi Daciei întregi!“ [43].

Gestul spontan, izbucnirea adolescentină sinceră, neobosită, determinată de un moment de euforie, atestă începutul orientării sale etice și estetice, ce se va desfășura plenar în activitatea de artist cetățean și patriot militant. Din cele ce au urmat ne putem da lesne seama că serbarea de la Putna a constituit, pentru Ciprian Porumbescu, și pentru mulți alții, un moment educațional crucial, care i-a cimentat dragostea de popor, tradiție, istorie și folclor, atașamentul față de realizarea unității culturale și politice a românilor de pretutindeni.

Voia bună, cîntecul și jocul au ținut pînă seara tîrziu, cînd participanții fericiți, obosiți și mulțumiți au plecat să se odihnească la gazdele unde fuseseră repartizați.

A doua zi, luni 16/28 august, pe la ora opt dimineața „publicul iarăși se adună în portic și pleacă ca în ziua precedentă la biserică pentru ascultarea sfintei liturghii. După liturghie procesiunea cu preoții oficianți, reîntorcîndu-se la portic, iau darurile, adică urna, epitafurile, și stindardele și le transportă în biserică, unde se depun pe mormîntul aceluia pentru care le destinară dăruitorii lor. Dar înainte de a ridica darurile din portic, Prea Cuvioașia Sa Părintele egumen al mănăstirii se sui la tribună și dă cetire *Cuvîntului de îngropăciune la moartea lui Ștefan cel Mare* [44].

Această oratiune funebră este un monument literar găsit în Basarabia de Hurmuzachi, scria Eminescu. Cînd și de cine s-a compus, nu se știe, dar că nu s-a rostit la îngropăciunea lui Ștefan cel Mare, cum ne spune titlul, este consacrat. Fie însă compus de oricine, cu drept se potrivește aproape de un model de elocință română și, pînă azi, el te pătrunde pînă în adîncul sufletului și te farmecă prin stilul său plăcut și energic. Bună ideie a avut dar comitetul a-l pune în program, căci cel ce l-a ascultat a trebuit să mărturisească că rostul lui a fost unul dintre momentele cele mai impresionante ale serbării. Unde se descrie mai bine eroismul lui Ștefan decît în acest necrolog? se întreba Eminescu. „*Ca fulgerul de la răsărit la apus a strălucit: marturi sînt leșii, care cu sîngele lor au roșit pămîntul nostru, marturi ungurii care-și văzură soțiile și cetățile potopite de foc, marturi tătarii, care cu iuțimea fugii n-au scăpat de fierul lui, marturi turcii, care nici în fugă nu-și puteau afla mîntuirea... marturi sînt toate neamurile de pe împrejur, care au cercat ascuțișul sabiei lui...*“.

Unde se face mai departe și mai deplin panegiricul iubitului erou, ca-n aceste cuvinte?: „*Dar ce minte e atît de bogată de gînduri, ce limbă e așa îndestulată în vorbe, ce meșteșug așa de iscusit la împlinirea cuvîntului, ca să poată împodobi atîtea risipe ale vrăjmașilor, atîtea sfărmări de cetăți, atîtea ziduri de lăcașuri sfinte și atîta înțelepciune, și încă a trăit și a înflorit și voinicia și fericirea noastră, și care toate lucrările sale și le-a pecetluit cu credința în Iisus Christos, în războaie biruitorul smerit (...)*“.

---

43. Paul Leu, *Ciprian Porumbescu*, Ediția a II-a revăzută, București, 1978, p. 42.

44. Vezi: Aron Pumnul, *Lepturariu rumânesc*, tomul IV, Viena, 1864, p. 253 și urm.

În fine, iată ce spune necrologistul despre Ștefan pe cînd se afla țara în zile de pace, încheia prezentarea discursului lui Arcadie Ciupercovici: „*Departe de curtea lui toată minciuna, zavistia legată, pisma ferecată, înșelăciunea izgonită, strîmbătatea împlinită de tot, dreptatea împărțită pe scaun; și nu ea lui, ci el era supus ei și șerb! De apuca armele, de ea se sfătuia, de judeca, pe dînsa o asculta, de cinstea, ei îi urma și toate le făcea ca un șerb din porunca ei! Cei vechi băsnuiau că dreptatea a fugit dintre oameni, iar noi putem adeveri că la noi stăpînea. O, viață fericită! O, obiceie de aur! O, dulce stăpînire (...)*“ [45].

După acest moment evocator și profund emoționant, în dangăt de clopot, membrii comitetului și invitații se aliniară pe două rînduri, deoparte și de alta a drumului. Convoiul, în frunte cu preoți și călugări ce purtau prapuri, icoane și evanghelia, a urmat steagurile primite de la Iași, Vaslui, Arad și din alte localități. Urna votivă, cu pămînt din toate provinciile românești, așezată pe un piedestal negru, era purtată pe umeri de patru studenți, cele două învelitori erau duse fiecare de cîte patru fete îmbrăcate în alb și urmate de stindardul ce avea brodat pe el chipul lui Ștefan cel Mare. Cortegiul se încheia cu oficialitățile, invitații și oamenii locului veniți la hramul Mănăstirii Putna.

„În biserică urna a fost așezată la căpătîiul mormîntului. Cele două epitafe, adică învelitorile, au fost întinse pe mormînt, iar stindardele sau flamurile, au fost legate de stîlpii boltei de marmoră. Patruzeci salve date de pe dealurile învecinate acompaniară depunerea darurile pe mormînt“ [46].

În acest moment solemn, cînd întreaga asistență îngenunchease în fața rămășițelor pămîntești ale eroului național înhumat la Putna, „un ofițer român, maiorul Boteanu, care se întorcea din Franța, unde luase parte la război, a rostit plin de o vie emoție cîteva vorbe, apoi și-a descins centurionul de la brîu și l-a lăsat drept prinos din partea tinerei oștiri române pe mormîntul marelui căpitan.

Acest act de spontaneitate a dat nota întregii serbări; oricine a putut să-și manifeste în toată libertatea simțămintele“ [47].

Imnul lui Ștefan cel Mare, intonat în surdină de un cor de teologi, a contribuit și mai mult la sporirea tensiunii emoționale provocată de gestul ofițerului român. Versurile bardului de la Mircești, create anume pentru acest moment, dublate de muzica lui Flechtenmacher, vin, parcă, să culmineze semnificația politică a momentului istoric trăit :

„Ca sentinele falnice,
Carpații te păzesc
Și de sublima-ți glorie,
Cu secului vorbesc...

În timpul vitejiilor,
Cuprins de-un sacru dor,
Visai Unirea Daciei
C-o turmă și-un păstor.

O, mare umbră, eroică!
Privește visul tău :
Uniți sîntem in cuget,
Uniți în Dumnezeu!“

---

45. (Mihai Eminescu), *reportajul citat,* p. 2.
46. T. Bălan, *op. cit.,* p. 47.
47. Ioan Slavici, *op. cit.,* p. 62.

În vremea amiezii a avut loc un mare praznic dat de organizatori oamenilor veniți la hramul mănăstirii. A fost un nou prilej de manifestare patriotică. Prefectul Renney, văzînd că spiritele se înfierbîntă din ce în ce mai mult, a dat ordin ca serbarea să ia sfîrșit și a pus, în acest sens, afișe peste tot. Spre indignarea multor participanți, la 16/28 august 1871, adunarea istorică de la Mănăstirea Putna a luat sfîrșit.

Dacă contribuția lui Mihai Eminescu și Ioan Slavici la pregătirea și desfășurarea serbării de la hramul jubiliar al Mănăstirii Putna a fost capitală, iar intervențiile lor, în momente de criză, au fost salvatoare, cea a egumenului Arcadie Ciupercovici a fost decisivă. „Arcadie Ciupercovici, superiorul mănăstirii, erudițiune și inimă cu excelente simțăminte românești, se poate numi, pe drept cuvînt, patronul serbării. Fără puternicu-i sprijin și luminatu-i concurs nu știu ce am fi putut realiza în privința serbării“ [48], relata G. Dem. Teodorescu, membru al Comitetului de organizare și corespondent la gazeta bucureșteană „Românul“, înființată și condusă de C. A. Rosetti.

Cea de a doua parte a activității asociației *România jună*, din august 1871, a constituit-o desfășurarea primului congres al studenților români. Mihai Eminescu, fiind conștient că numai prin unire se pot realiza revendicările social-politice, a inițiat și pregătit minuțios acest important moment din viața organizației ce o reprezenta. El „arăta în toate împrejurările, pentru aspectele și formele vieții politice naționale, un interes de adevărat om politic“ [49], remarca George Călinescu.

Chiar de la apariția sugestiei de a se sărbători patru sute de ani de la întemeierea Mănăstirii Putna, „Eminescu îmbrățișează cu aprindere proiectul, găsindu-l ca prilejul cel mai potrivit pentru un congres al studenților români din toate părțile, care să imprime o *singură direcțiune a spiritului românesc* și să găsească în de comun acord mijloacele pentru aceasta. Cînd I. Negruzzi veni la Viena îl găsi pe Eminescu înfierbîntat de această idee și nereceptiv pentru orice propunere ce ar fi putut să-l împiedice de la participarea la Congres“ [50].

Într-o ședință secretă a asociației studenților români de la Viena, Eminescu, împreună cu alții, au stabilit un proiect de program al viitorului congres național de la Putna, avînd următoarele obiective:

„1. Prin ce s-ar putea întreaga junime academică dezvolta omogen ?

2. Prin ce ar putea generațiunea prezentă contribui la generalizarea culturii ?

3. În ce direcție să proceadă junimea română spre a putea crea condițiunile unei dezvoltări sigure și permanente ?

4. Care ram al dezvoltării trebuie să atragă mai cu deosebire atențiunea junimii ?

---

48. G. Dem. Teodorescu, art. din „Românul“, anul XV, din 25 august 1871.
49. G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, Ediția a IV-a revăzută, București, 1964, p. 16.
50. *Ibidem*, p. 165.

5. Cînd și unde să fie viitorul congres?“ [51].

Tot cu aceeași ocazie au fost formulate și eventualele răspunsuri ce le-ar fi dorit a se da proiectului de program.

„1. Înființarea unui organ literar-științific al junimii române academice.

2. Formarea de comitete locale și în fiecare provincie românească cîte un comitet central.

3. Combaterea cosmopolitismului și lupta pentru drepturi naționale.

4. Dezvoltarea economică, cu întărirea de „clase pozitive“, ca cea a meseriașilor.

5. Viitorul congres să se țină la Turda“ [52].

Așadar, cel de-al II-lea congres al studenților români urma a se ține, după opiniile lui Eminescu, la Turda, unde Mihai Viteazul, întemeietorul primului stat român centralizat, a fost ucis prin trădare.

Principala direcție politică a activității asociației proiectate urma să fie cunoașterea vieții poporului. Fiind sub influența principiilor formulate de Mihail Kogălniceanu în *Introducția* revistei „Dacia literară“ ei cereau „să se studieze înclinările, datinile, obiceiurile etc. poporul român în general și în special. Să ne năzuim a fi conduși de trebuințele, convingerile și situațiunile generale — în loc de cele speciale. Să deșteptăm în popor conștiința despre trebuințele sale latente, arătîndu-i calea spre a le îndestula. Să ne însușim *cugetarea originală românească, de la popor, în loc de a ne cugeta după calapod străin*“ [53].

Proiectul programului de creare a unui „organ literar-științific al junimii române academice“ a fost ținut secret pînă în momentul cînd Comitetul central de organizare a serbării a sosit la Putna. Discutarea lui a început în momentele de răgaz ivite în timpul organizării și desfășurării serbării. Ele aveau loc după împrejurări, la „domiciliul“ lui Eminescu și Slavici din clopotnița de la poarta mănăstirii, în plimbările prin pădure etc., și au dat naștere la aprige controverse. Eminescu și Slavici, reprezentanți ai studenților din Viena, erau de părere ca un birou permanent să propage stăruitor și continuu ideea de „restabilire a unității în viața culturală a poporului român, un gînd pe care l-am exprimat cu toată claritatea și în apelul adresat publicului, își amintea Slavici. Mijloacele de propagandă aveau să fie o bibliotecă poporală, ieftină și bine aleasă, o foaie literară ilustrată, un ziar naționale, concerte date de celebrități române, reprezentațiuni teatrale date de cei mai buni actori români, întruniri și serbări naționale ca cea de la Putna, toate acestea fără nici o tendință politică“ [54]. Organizatorii intenționau ca congresul să se desfășoare în trei ședințe, după o ordine de zi scurtă și înainte de toate să se aleagă un birou permanent care va coordona activitatea dintre două congrese.

---

51. D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 117.
52. *Ibidem.*
53. *Ibidem.*
54. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 66.

Delegații veniți de la București și Iași, „în special Grigore Tocilescu, G. Dem. Teodorescu, Iancu Brătescu, C. Istrati și Dunca, naționaliști excesivi, preconizau nici mai mult, nici mai puțin decît *unirea politică* înaintea celei culturale“ [55].

Discuțiile contradictorii au avut ca rezultat întocmirea unui alt proiect:

„1. În ce direcție trebuie să pornească generația prezentă, pentru a contribui la generalizarea culturii naționale?

2. În ce fel se poate pune baza unei dezvoltări economice la români ?

3. Cînd și unde va trebui, în viitor, să se întîlnească tinerimea academică“ [56].

Astfel, dezbaterile începuseră înainte de a se deschide congresul, însă ele vor continua, tot așa de furtunoase, și în cele două ședințe ce vor avea loc.

Proiectul de program de mai sus a fost prezentat împuternicitului imperial ce supraveghea manifestarea de la Putna, însă acesta, pentru a cîștiga timp în vederea plecării participanților de la serbare, îl respinge. El pretextează că printre organizatori se află străini, iar unul din paragrafe e ambiguu nu indică locul unde se va ține viitorul congres. Refăcut, la sugestia prefectului Orest Renney, noul proiect de program, care se va supune dezbaterilor, va fi următorul :

„I. Prin ce s-ar putea întreaga junime română dezvolta omogen?

II. Prin ce ar putea generațiunea prezentă contribui la generalizarea culturii ?

III. În ce direcțiune să proceadă junimea română spre a crea condițiunile unei dezvoltări sigure și permanente ?

IV. Care ram al dezvoltării trebuie să atragă cu deosebire atențiunea junimii ?“ [57].

După plecarea participanților de la serbarea jubiliară de la Putna, prefectul de Rădăuți a aprobat ca lucrările primului congres al studenților români să se desfășoare luni seara (16/28 august), în trapeza mănăstirii, la adăpost de priviri indiscrete și astfel putea raporta superiorilor că congresul nu a avut loc.

„Cînd ne-am adunat însă în sufrageria mănăstirii, dispozițiunile nu erau deloc potrivite pentru o discuțiune chibzuită, își amintea Slavici.

Oameni tineri cu toții, eram oarecum amețiți de viile emoții prin care trecuserăm în timpul zilei, porniți mai mult spre ceartă decît spre sfat și cu desăvîrșire indisciplinabili. Ținea fiecare să-și spună, în toată libertatea, părerea și să-și dea pe față simțămintele și iluziile, mai ales iluziile.

Ne-ndesuiam în sufrageria prea strîmtă pentru noi, băjbăind, ca roiul de albine în stup, și era parcă peste putință ca cineva în lumea aceasta să ne mai poată potoli.

---

55. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 170.
56. T. Bălan, *op. cit.*, p. 53.
57. „Românul“, anul XV (1871), nr. 144 (28 septembrie).

Ca prin farmec ne-am astîmpărat însă cînd s-a ivit în mijlocul nostru comisarul, pe care trebuia neapărat să-l invităm la congres, deși țineam mult ca discuțiunile să urmeze ca-n colțul știut al cafenelei.

D-l Renney înțelegea și el lucrul acesta. Și-a exprimat dar mulțumirea pentru silințele ce ne-am dat în timpul zilei să-i ușurăm sarcina, ne-a sfătuit să păstrăm și acum buna rînduială, apoi a încheiat :

— Deși nu sînt preot, binecuvîntez lucrările dumneavoastră și vă las să discutați în toată libertatea!“ (...).

Rămași noi între noi, ne-am constituit sub conducerea unui birou ales ad-hoc, apoi am început discuțiunile“ [58].

Ca și în zilele precedente, discuțiile au continuat furtunos. Delegații „stînd care la masă, care urcați pe scaune, ori în picioare, înecați în fum de tutun, se pierdeau în vorbe gălăgioase fără să ia vreo hotărîre“ [59]. Duelul verbal era nuanțat de ironii și acuzări reciproce, atît din partea celor ce veneau din România, cît și a acelora ce studiau la Viena. Datorită lui Eminescu, „cel mai activ, încrezător și modest dintre toți“ [60], care pregătise congresul cu minuțiozitate, studenții vienezi erau mai orientați asupra celor ce trebuiau să facă. Discuțiile s-au continuat pînă după miezul nopții. Din trapeză s-au desfășurat în clopotniță, în pădure, în mănăstire „dar nu se votă nici programul de propagandă, nici comitetul care să conducă lucrările și să convoace un viitor congres“ [61]. A doua zi, rămînînd mai puțini, s-au continuat lucrările însă tot fără nici o hotărîre directoare.

În tot acest timp, Eminescu sta dus pe gînduri. „Ascultase retras într-un colț întreaga discuțiune, adunase mereu în el și acum trebuia neapărat să răsufle.

— Măi, mi-a zis el, acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează! își amintea Slavici. Să vezi că n-o să ajungem la alegerea biroului central permanent. O să rămînem tot noi și e mai bine așa. Mergem înainte, îi lăsăm să discute, facem ce știm și lumea vine după noi !

— Dacă alții ți se pun în cale ?

— Dai fără milă în el!“ [62].

După aproape un secol de la furtunoasele dezbateri de la Putna, George Călinescu, meditînd asupra primului congres al studenților români, concludea : „Dacă efecte imediate ale acelui congres n-au fost, el a lăsat totuși anume dispoziții în sufletul unora și de n-ar fi decît rolul pe care Eminescu l-a avut în pregătirea lui și adîncul spirit patriotic pe care l-a derivat din el, și ar merita totuși să umple cîteva pagini din istoria culturii noastre“ [63].

Marți, 29 august 1871, egumenul Mănăstirii Putna a dat un

---

58. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 65.
59. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 168.
60. *Ibidem*, p. 167.
61. *Ibidem*, p. 170.
62. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 67.
63. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 170-171.

ospăț în cinstea membrilor comitetului de organizarea spe a-i îmbărbăta. Trăsătura caracteristică „a stării sufletești în care ne aflam, mărturisea Slavici, n-o pot da mai bine decît mărturisind că eu, persoană atunci importantă, am adormit în jețul ce mi se destinase alături de stăpînul casei“ [64], adică de egumenul Arcadie Ciupercovici.

Miercuri 30 august, comitetul a părăsit Putna, lăsînd doar pe Pamfil Dan și Vasile Morariu ca să achite toate datoriile contractate și să încheie socotelile financiare. Pentru asigurarea bazei materiale a jubileului de la Putna ei au cheltuit peste 35.000 de florini, proveniți din donații venite din țară. După serbare au mai rămas de achitat peste 8.000 de florini unor antreprenori, măcelari și brutari. Dan intrase în panică însă „Eminescu își da silința să-l încredințeze că mulți au întîrziat cu trimiterea sumelor încasate, fiindcă steteau la îndoială dacă nu cumva serbarea va fi oprită, dar acum, după ce serbarea a reușit atît de bine, ei vor grăbi trimiterea banilor“ [65].

În cele din urmă s-a făcut lista restanțierilor și Eminescu a plecat în țară ca să grăbească expedierea banilor. Pînă la sfîrșitul lui octombrie casierul, nu numai că a achitat toate datoriile, „dar a mai și despărțit mormîntul de restul bisericii printr-un geamlîc așezat în cercevele de fier ciocănit, un fel de cutir pentru conservarea urnei și a celorlalte prinoase“ [66]. Din banii ce mai rămăsese și din cei ce vor fi încă dați prin vinderea celor două medalii comemorative, urma a se tipări o gazetă românească tribună a „culturii naționale omogene a generațiilor nouă“. Este vorba de *Almanahul societății academice*, „România jună“, apărut la Viena în 1883, cu scopul de „a pregăti aniversarea a 500 de ani de la întemeierea Mănăstirii Putna unde se află mormîntul lui Ștefan cel Mare, și de a întruni pe cei mai de frunte reprezentanți ai literaturii române“ [67]. În primul număr al periodicului editat de *România jună* a apărut, pentru prima oară, capodopera eminesciană, *Luceafărul*.

Paul LEU

---

64. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 68.
65. *Ibidem*, p. 69.
66. *Ibidem*, p. 70.
67. *Almanahul societății academice social-literare „România jună“*, 1882, Viena. Vezi: I. Hangiu, *Dicționar al presei literare românești* (1790—1982), București, 1987, p. 35.

„EL SE AFLĂ ÎN BISERICA SLAVEI SALE“ *

† TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI
LOCȚIITOR DE MITROPOLIT
AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Cu harul lui Dumnezeu ne aflăm astăzi, așa cum a spus și părintele stareț al mănăstirii, în fața acestei străvechi catedrale pentru a sărbători ziua Sfîntului Ioan, precum și tradiționalele Sînziene ale Sucevei. Este un moment important plin de semnificații teologice, duhovnicești, dar și de înțeles tradițional, pentru că astăzi Biserica sărbătorește în calendar Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul și, legat de acest praznic, ea cinstește, totodată, și pe Sfîntul Ioan cel Nou, în amintirea zilei istorice pe care au trăit-o românii atunci cînd moaștele sfîntului au fost aduse din nou la Suceava, după ce ele lipsiseră de aici o bucată de vreme. De atunci a început această sărbătoare de Sînziene, cînd credincioșii, nu numai cei din Bucovina, ci și din alte părți ale țării, sărbătoresc ziua aceasta pentru a cinsti mănăstirea, ctitorii, țara și poporul nostru. Din toată inima am venit la Suceava pentru ca împreună cu Prea Sfinției Episcopi, cu Prea Cuviosul Stareț și soborul preoților și diaconilor să ne rugăm pentru mîntuirea noastră, pentru pacea a toată lumea și pentru poporul român.

După cum cunoașteți și din alte împrejurări, în timpul slujbei Sfintei Liturghii se săvîrșesc hirotonii de diaconi și de preoți, hirotonii care au aprobarea autorităților de stat locale. Astăzi avem bucuria să participăm la hirotonia unui diacon și a unui preot.

Preoția, cum știți foarte bine, preoția sfîntă a Mîntuitorului Iisus Hristos, preoția neamului nostru românesc, este, potrivit tradițiilor, canoanelor și rînduielilor noastre, cea care ține întreaga Biserică, atît la mănăstire și la parohie, cît și în viața unui popor, a unei națiuni. De aceea este foarte important ca Dumneavoastră să cunoașteți că nu oricine poate îmbrăca veșmintele preoțești și cele arhierești, după cum numai purtarea veșmintelor nu reprezintă Taina autentică și harul apostolic pe care Mîntuitorului Hristos l-a împărtășit apostolilor și de atunci pînă în veci se transmite prin succesiune apostolică celor care sînt vrednici de chemarea preoțească.

Despre această succesiune apostolică, despre continuitatea slujirii preoțești de la Sfinții Apostoli pînă astăzi, ca și despre continuitatea canonică a preoției noastre românești, vă amintiți că, din acest loc, a vorbit acum cîțiva ani însuși Patriarhul Ierusalimului,

---

* Cuvîntare rostită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist la Sfînta Liturghie, în ziua hramului, la Mănăstirea „Sfîntul Ioan cel Nou“ de la Suceava, 24 iunie 1989.

Prea Fericitul Diodor, care a precizat că, în Țara Românească, legăturile cu Sfîntul Mormînt se întreținși se continuă prin Biserica Ortodoxă Română.

Este foarte important, deci, să cunoaștem nu numai regulile de credință, nu numai tipicul și veșmintele preoțești, ci și rînduiala credinței, chipul în care preoția Mîntuitorului Hristos se face lucrătoare și făcătoare de minuni, mîntuitoare de suflete în mijlocul neamului nostru românesc.

Ne aflăm din nou aici, la Suceava, pe o vatră încărcată de fapte ale credinței, de istorie, de multe lupte eroice, de suferințe din trecut, dar și plin de sfințenie și de frumuseți ortodoxe. Aici ne întîmpină ctitoriile domnitorilor țării Moldovei și deopotrivă mărturiile vredniciei neamului românesc, ceea ce strălucitii voievozi și Biserica strămoșească au înălțat timp de aproape două mii de ani: biserici și mănăstiri, cetăți, altare, opere de artă și, mai presus de toate, viața ortodoxă și unitate nezdruncinată. Cînd spunem că sîntem români se înțelege că sîntem ortodocși, adică dreptcredincioși, păstrători ai credinței propovăduite de Sfinții Apostoli și trăită de Sfinții Părinți.

În păstrarea dreptei credințe avem sprijin și călăuză sfinții care s-au sfințit chiar pe pămîntul nostru românesc. Avem mulți sfinți români, unii trecuți în calendarul nostru, alții încă neînscriși în calendar; călugări cuvioși, ierarhi și credincioși, care au împodobit pămîntul țării cu multe și neasemuite frumuseți.

Aici, la Suceava, mănăstirea aceasta este o oază de credință și ca la orice oază, încă de pe vremea lui Alexandru cel Bun, care a pus temeliile Mitropoliei Moldovei și a adus în capitala țării moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Cetatea Albă, credincioșii vin an de an, să se roage pentru mîntuirea sufletelor lor, pentru pace și pentru binele lor. Rugăciunea Bisericii, ca și rugăciunea fiecărui credincios în parte, nu este o rugăciune individuală, ci ea îmbracă comuniunea de sfințenie și de viață a tuturor creștinilor. Biserica se roagă pentru toată lumea, atît pentru cea de acum, pentru cei din trecut, pentru cei adormiți și pentru eroi. Într-un loc ca acesta, cum este incinta Mănăstirii „Sfîntul Ioan cel Nou", s-au adunat rugăciunile de secole ale multora dinaintea noastră. Generații după generații, credincioșii ș-au plecat fruntea și genunchii la altarul acestei biserici și în fața moaștelor Cuviosului Ioan cel Nou și s-au rugat atît pentru ei, cît și pentru noi cei de azi, adăugîndu-se, astfel, cum se spune în Sfînta Evanghelie, „har peste har" (Ioan 1, 16). De cînd Bunul Dumnezeu a rînduit ca să slujesc Mitropolia Moldovei și Sucevei, am văzut cum, an de an, cete de credincioși rugîndu-se cu evlavie la Sfîntul Ioan cel Nou, adăugînd parcă un mărgăritar la trecutul nostru istoric și dînd mai multă strălucire credinței noastre strămoșești. Rugăciunea sinceră este una dintre căile ușoare și potrivite pentru dobîndirea păcii sufletului și pentru a afla răspuns și mîngîiere față de năzuințele cugetului însetat după adevăr, cunoaștere și lumină. Și cu atît mai mult cînd rugăciunea se înalță de obște la Sfînta Liturghie. Nu vedem cum ar putea creștinul să fie mai mulțumit și mai împăcat cu sine, cu semenii și cu Dumnezeu decît într-o comuniune ca aceasta, unde în mijlocul nostru, la Sfînta

Liturghie, la rugăciunile și la cîntările noastre, se află Însuși Domnul și Mîntuitorul Iisus Hristos prin Care „a venit harul și adevărul (Ioan 1, 17). Chiar și cei care s-au rupt de trupul Bisericii, de tradiția ei și s-au constituit în grupări separate, înjghebîndu-și case proprii de rugăciuni, sau alții cu Liturghie, cu altar și cu veșminte ca ale noastre, prin aceste forme ei năzuiesc tot la bunurile mîntuitoare ale Bisericii de la care au împrumutat ceremonii și cuvinte, lipsite însă de esența patristică.

Cînd Mîntuitorul Hristos s-a aflat la judecată în fața lui Pilat, acesta l-a întrebat: „Ce este adevărul?“ (Ioan 18, 38); la care Mîntuitorul Hristos n-a mai dat răspuns. Sfinții Părinți tălmăcesc că n-a mai fost nevoie ca Iisus Hristos să răspundă la această întrebare, pentru că în fața lui Pilat se găsea însuși adevărul în persoana Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Pilat n-avea de unde să cunoască că Iisus Hristos de multe ori a zis despre Sine: „Eu sînt calea, adevărul și viața“ (Ioan 14, 6). Iisus Hristos este, deci, Adevărul și oricine caută Adevărul pentru mîntuirea sufletului său nu-l poate găsi decît acolo unde se află Hristos și învățătura și Biserica Sa. Biserica Sa (Matei 16, 18) în care El se jertfește și care este depozitul sfințeniei, aceasta și numai aceasta este „stîlpul și temelia adevărului“ (I Timotei 3, 15), mîntuitor și nu orice adunare care se intitulează așa. Unde este Mîntuitorul Iisus Hristos viu și lucrător, ca și atunci cînd s-a aflat în mijlocul ucenicilor Săi și a credincioșilor din vremea Sa? El Se află în Biserica slavei Sale, *se află în Biserica noastră strămoșească, moștenitoarea și păstrătoarea învățăturii Mîntuitorului Hristos, adică a moștenit și a păstrat adevărul mîntuitor, adevărul dumnezeiesc, pe care îl predică mereu credincioșilor. De aceea, în timpul slujbei Sfintei Liturghii, preoții se îmbrățișează zicînd: „Hristos în mijlocul nostru!“ și se răspune: „Este și va fi în vecii vecilor. Amin“.*

Acest adevăr îl avem cu harul lui Dumnezeu toți cei botezați „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh“ (Matei 28, 19) și toți cei ce primesc apoi Sfintele Taine ale Bisericii, se împărtășesc din preamăritul Trup și Sînge, al lui Hristos, Sfînta Euharistie. Fiecare credincios este primitorul Sfintelor Taine ale Bisericii, din care dumneavoastră toți vă împărtășiți, în afară de taina Hirotoniei, la care ați participat astăzi și care este rezervată numai preoților, slujitorilor Sfîntului Altar, adică celor chemați să tălmăcească Sfînta Evanghelie, să învețe adevărul Mîntuitorului Hristos, să chivernisească tezaurul de credință și să-i călăuzească pe credincioși pe calea mîntuirii. Nu oricine și nu oricum poate să tălmăcească sensurile adînci ale Sfintei Scripturi, căci Cuvîntul lui Dumnezeu, adică adevărul în fața căruia s-a cutremurat și Pilat și care este prezent în lume de două mii de ani, nu se înțelege decît prin smerenie, rugăciune și numai înăuntrul Bisericii, a luminii ei. Slova Sfintei Evanghelii se învață, ani de-a rîndul, așa cum a făcut tînărul preot hirotonit astăzi, care a urmat Seminarul și Institutul teologic, unde s-a pregătit sub îndrumarea profesorilor de specialitate să tălmăcească credincioșilor adevărul dumnezeiesc și încă n-o poate face fără credință, fără vocație și fără rugăciune.

De aceea, în Biserica Ortodoxă, cum știți, citirea Cazaniei prin

care se explică Sfînta Evanghelie se face în cadrul Sfintei Liturghii, adică în timpul rugăciunii Bisericii întregi, căci Liturghia este rugăciunea noastră a tuturor. Toată Biserica s-a rugat pentru acest tînăr preot, atît noi, cei care am săvîrșit Sfînta Liturghie, cît și dumneavoastră, care ne-ați ajutat, care ați cîntat și v-ați rugat în timpul slujbei. În acest chip noi am slujit împreună și rugăciunile noastre către Dumnezeu s-au unit. Rugăciunea liturgică este, deci, cea care are puterea să descopere adevărul dumnezeiesc. Numai în timpul Sfintei Liturghii, a rugăciunii tuturor, noi îndrăznim să venim în fața credincioșilor ca să citim Sfînta Evanghelie și apoi s-o tălmăcim. Cînd predică de pe amvon, la Sfînta Liturghie, preotul sau arhiereul știe că el propovăduiește pe Hristos, Cel care a spus : „Eu sînt calea, adevărul și viața". Numai cu ajutorul rugăciunii pe care noi am primit-o de la Sfinții Apostoli și o săvîrșim neîntrerupt de două mii de ani la Sfînta Liturghie, putem să primim lumina harului dumnezeiesc.

Iată de ce are mare importanță legătura creștinilor cu Biserica, cu Sfînta Liturghie mai ales, iar nu cu adunările în care se cîntă și în care se ridică cineva și predică cu îndrăzneală necuviincioasă Cuvîntul lui Dumnezeu, pentru că Sfînta Evanghelie se tălmăcește cu pricepere și smerenie. Ați observat, la slujba Sfintei Liturghii, cu cîtă cinste și cu cîtă sfială poartă diaconul Sfînta Evanghelie în fața credincioșilor și o însoțește cu lumini, cîntări și mireasma tămîierii. Purtînd mesajul învățăturii Mîntuitorului Hristos, Sfînta Evanghelie nu poate să iasă din Biserica pe care El a întemeiat-o, ci aparține Bisericii Sale, fiind citită și tălmăcită în timpul Sfintei Liturghii de arhierei sau de preoți canonici, cu hirotonie apostolică și cu recunoaștere din partea autorităților de stat. Numai această Liturghie este primită de Dumnezeu, căci „Dumnezeu nu este al neorînduielii" (I Corinteni 14, 33), al dezbinării și al anarhiei, ci, așa cum am cîntat noi aseară la priveghere: „Cine este Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru?" (Psalmul 113, 5) este Dumnezeul sfințeniei, al rînduielii și al desăvîrșirii și păcii. Toate aceste lucruri, de bună seamă, le cunoașteți, pentru că dacă nu le-ați cunoaște n-ați fi venit aici. Sînt convins că fiecare dintre dumneavoastră poartă în sufletul său lumina lui Hristos și își înnoiește rîvna purtării ei de la acest sanctuar la care slujim, ducînd-o apoi acasă mai strălucitoare decît pînă acum. Fiecare credincios este purtătorul adevărului dumnezeiesc, al credinței noastre ortodoxe, al credinței strămoșilor noștri, a ctitorilor acestei mănăstiri, a celor care sînt înmormîntați aici și a sfinților pe care noi îi cinstim.

M-a bucurat faptul că am găsit răgazul de a veni și anul acesta la Sînzienele Sucevei. Așa cum spuneam și altădată, am învățat multe de la credincioșii Bisericii noastre pretutindeni unde Dumnezeu m-a chemat și m-a rînduit ca să slujesc. Mereu îndemn preoții să se străduiască ca să deschidă ochii minții și să vadă statornicia și evlavia credincioșilor ortodocși români, înțelepciunea, bunătatea și ospitalitatea lor. Mamele și copiii, bunicii și tineretul sînt exemplu peste tot de ceeea ce înseamnă păstrarea dreptei credințe, a tradițiilor și datinilor noastre românești, așa cum s-au transmis ele din veac în veac.

Am participat ieri la încheierea anului școlar la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț și m-am bucurat aflînd acolo o nouă serie de absolvenți care vor deveni studenți ai Institutului teologic și slujitori ai Sfîntului Altar atît în țară, cît și peste hotare, căci lucrarea Bisericii Ortodoxe Române, cum știți, strălucește astăzi pe toate continentele lumii, unde avem parohii românești, conduse de preoți destoinici, ieșiți de pe băncile școlilor noastre. Alături de Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului, împreună cu care ocrotim Seminarul teologic, dînd burse elevilor și subvenții pentru întreținerea școlii, m-am bucurat de munca profesorilor și de rezultatele la învățătură ale elevilor, dar mai ales de cuminția lor, ceea ce ne dă nădejde că vor ajunge buni slujitori ai Sfîntului Altar.

Am vizitat, totodată, biserici și mănăstiri și, văzînd grija preoților și a credincioșilor pentru chivernisirea lor, mi s-a confirmat, încă o dată adevărul cuvintelor noastre din bătrîni: „Omul sfințește locul oriunde s-ar afla el!" Vedeți, chiar aici, la Mănăstirea „Sfîntul Ioan cel Nou" de la Suceava, condusă de zece ani de Prea Cuviosul Arhimandrit Grigore, s-au executat lucrări importante de restaurare a incintei și a reședinței. Astfel de lucrări s-au realizat și la Mănăstirea Putna, Sucevița, Voroneț sau Slatina. Părintele stareț s-a străduit și a lucrat cu înțelepciune, încît ne-a produs bucurii pentru activitatea rodnică ce o depune.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române veghează atent la buna desfășurare a vieții noastre bisericești și se bucură de sprijinul foarte larg și înțelegător al Conducerii de stat. Pretutindeni în țară, ca și aici, ne bucurăm de sprijin larg din partea autorităților de stat locale. Prezența mea aici nu este întîmplătoare, pentru că toți ierarhii sînt prezenți în mijlocul credincioșilor și participă peste tot la lucrările de restaurare care se săvîrșesc la biserici și mănăstiri. Se desfășoară multe lucrări de restaurare la monumentele istorice cu meșteri, pictori și arhitecți cu pregătire deosebită. Fiecare preot lucrează cu spor. Numai cine nu vrea, și asemenea cazuri sînt rare, nu depune efortul care i se cere din partea credincioșilor.

Aceasta înseamnă starea de pace, de înțelegere, încrederea pe care poporul nostru o are în munca sa, în viitorul țării și al Bisericii strămoșești. Folosesc acest prilej ca să vă aduc binecuvîntarea Sfîntului Sinod și să vă mulțumesc pentru sprijinul pe care îl dați necontenit Bisericii, prin colecta de la Duminica Ortodoxiei și prin realizarea Fondului Central Misionar, din care noi ajutăm parohiile cu mai puține posibilități materiale, precum și parohiile de peste hotare. Ne bucurăm peste tot în lume de un renume bun. La începutul acestui an am făcut o lungă călătorie în India, la invitația Bisericii Ortodoxe din acea țară, ai cărei reprezentanți au fost în vizită

la noi și au trecut și pe aici, pe la Suceava. Am vorbit acolo despre viața noastră duhovnicească în fața a sute de mii de credincioși, dornici să aibă în mijlocul lor pe reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române. Ne-am bucurat în India de multă cinste și prețuire, dar am avut permanent în suflet, pe toată durata vizitei, imaginea preoților și credincioșilor ortodocși români și imaginea scumpei noastre țări.

O Biserică cu asemenea credincioși și slujitori, cum este Biserica noastră, merge cu ajutorul lui Dumnezeu pe un drum rodnic al dreptei credințe ortodoxe. Să fiți statornici în credința ortodoxă și să păstrați totdeauna această imagine a Bisericii strămoșești pe care am avut-o astăzi. Să mențineți în suflete lumina lui Hristos și deopotrivă, lumina dragostei de țară și popor, de munca la care sîntem cu toții chemați pentru înfrumusețarea și înflorirea scumpei noastre patrii.

Vă binecuvîntez din toată inima și dacă s-ar putea v-aș îmbrățișa pe fiecare în parte, pentru a vă arăta că sînteți cu toții în sufletul meu, după cum, prin prezența și atenția cu care ați luat parte la slujba de astăzi mi-ați dovedit că sînt și eu în sufletul dumneavoastră. Duceți din partea mea prețuire și dragoste celor scumpi inimilor dumneavoastră de acasă, rudelor și prietenilor, iar Bunul Dumnezeu să ne ajute ca să ne unim cugetele cu ceilalți credincioși care s-au rupt de Trupul Bisericii și care poate unii sînt astăzi printre noi, „Ca toți să fim una" (Ioan 17, 21), așa cum Mîntuitorul Iisus Hristos se roagă pentru noi Tatălui Ceresc, mărturisind „un Domn, o credință, un botez" (Efeseni 4, 5). Amin.

Predici

LA DUMINICA A II-A DUPĂ PAȘTI

„Dacă nu voi vedea în mîinile Lui semnul cuielor și dacă nu voi pune mîna mea în coasta Lui, nu voi crede“

(Ioan 20, 25)

Sîntem încă sub cupola de lumină și sfîntă bucurie a luminatului praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos din morți.

Această primă duminică de după Paști, cunoscută și cu numele de Duminica Tomii, iar de popor adeseori supranumită „a doua înviere“, este închinată unuia din cei doisprezece Apostoli, anume Sfîntul Apostol Toma. El, prin iconomia dumnezeiască, nu era de față, împreună cu ceilalți unsprezece Apostoli cînd Iisus, Domnul slavei și Fiul lui Dumnezeu, călcînd cu moartea pre moarte, a înviat din mormînt și S-a arătat întîi femeilor mironosițe și Sfinților Apostoli.

Dorința de a nu fi cu nimic mai prejos decît egalii săi, ceilalți Apostoli, l-a biruit, și Sfîntul Apostol Toma s-a mîhnit cînd ceilalți unsprezece Sfinți Apostoli i-au spus că s-au împărtășit de marea bucurie de a-L vedea viu pe Domnul Iisus Hristos.

Se vede că în toate timpurile, chiar și în cele mai îndepărtate și în cazul celor mai virtuoși oameni, firea omenească grabnic alunecătoare, a fost, este și va fi ușor ademenită de neputințe ca: îndoială, necredință, slavă deșartă, egoism sau chiar alte stări sufletești pe care de cele mai multe ori le regretăm și le condamnăm abia după ce ne-au obosit, îmbolnăvit sau chiar distrus sufletește. Îmi trece prin minte clasicul exemplu al celor doisprezece fii ai Patriarhului Iacob, dintre care mezinul Iosif a fost nevoit să-și părăsească casa părintească pentru invidia celorlalți unsprezece frați și să petreacă în locuri mult îndepărtate la casa lui Faraon în Egipt. Amintindu-ne și meditînd asupra acestui eveniment, constatăm ceva foarte curios. Anume faptul că, răutatea, egoismul și invidia celor zece frați ai săi (căci Veniamin cel mai mic încă nu era născut), este mult mai mică, neînsemnată, în comparație cu imensa bucurie și satisfacție din final, prin care întreaga lor familie amenințată cu pieirea, din pricina foametei ce cuprinsese toate ținuturile dimprejur, a fost salvată de acest blînd, curat și preaînțelept frate al lor Iosif, care pentru bucuria revederii cu frații și părintele său iubit a neglijat și a uitat bruma de necaz de altădată, salvîndu-și nu numai familia, ci chiar întreg neamul său.

Poporul nostru, dintotdeauna înțelept în zicalele sale, confirmă acesta prin zicala: „În tot răul — e și un bine!“.

Constatăm deci că, deși Prea Bunul Dumnezeu nu privește cu plăcere la greșelile și neputințele noastre, adeseori ni le trece cu vederea, spre a se împlini astfel cuvîntul, „pe cele mai neputincioase ale lumii le-a ales Dumnezeu, ca prin aceasta să facă de ocară pe cele mai tari“.

Să reținem, numai, reabilitarea Sfîntului Apostol Petru, iertat pentru întreita lui lepădare de Hristos și, mai pilduitor, exemplul Sfîntului Apostol Pavel — marele corifeu și temeiul apostolilor, recrutat din rîndul celor mai mari prigonitori ai creștinismului primar. Cît de cunoscută a devenit și expresia: „Toma necredinciosul!“ Cine nu știe de îndoiala lui? A devenit simbolul îndoielii.

De fapt, toți apostolii au avut momente de îndoială, dar îndoiala lui Toma a fost mai puternică decît a celorlalți. El nu s-a mulțumit numai cu vederea lui Iisus, ci declara categoric: „De nu voi vedea mîinile cu semnul cuielor și de nu voi pune mîna mea în coasta Lui, nu voi crede“ (Ioan 20, 25). Voia ca și unii dintre noi ceva fizic, ceva palpabil. Nu era mulțumit doar să-L audă și nici chiar să-L vadă. Dorea să-L pipăie cu propria sa mînă ca să se încredințeze de adevăr.

Cîți dintre noi nu cerem adeseori astfel de probe? Să nu-l condam-

năm pe Sfîntul Toma, ceea ce adeseori se întîmplă. Evenimentul Învierii era atît de ieșit din comun, atît de neobișnuit, încît Toma era mai degrabă înclinat să creadă c-ar fi fost vreo nălucire sau fantomă, decît că a fost Iisus înviat. Opt zile a fost Toma bîntuit de chinurile îndoielii, opt zile l-a lăsat Iisus în îndoiala lui.

Iar a opta zi s-a petrecut minunea despre care scrie Sfîntul Evanghelist Ioan în Evanghelia sa: „Ucenicii erau iarăși înăuntru și Toma era împreună cu ei. Și a venit Iisus, ușile fiind încuiate și a stat în mijlocul lor și a zis: Pace vouă! Apoi i-a zis lui Toma: Adu degetul tău încoace și vezi mîinile Mele și adu mîna ta și o pune în coasta Mea și nu fi necredincios, ci credincios" (Ioan 20, 26-27).

Constatăm aici două lucruri deosebit de importante și anume: din cuvintele rostite de Iisus, reiese că El, Dumnezeu fiind, știa toată frămîntarea minții, a inimii și chiar „rămășița gîndurilor îndoielnice ale lui Toma", iar pe de altă parte, prin modalitatea adresării acestor cuvinte, El dovedea aceeași statornică blîndețe, răbdare și iubire de oameni a Mîntuitorului Iisus Hristos, care copleșește de emoție și fior sfînt simțirea, mintea și sufletul bunului Său ucenic și Apostol Toma.

Copleșit de vădirea stării sale îndoielnice, Toma a îngenuncheat rostind doar cuvintele de recunoaștere certă a lui Iisus: „Domnul meu și Dumnezeul meu", a Aceluiași Iisus care fusese răstignit pe cruce, mort, îngropat și precum mai înainte le promisese a treia zi înviat ca un biruitor.

Prin aceasta Sfîntul Apostol Toma recunoaște nu numai învierea, mereu pînă atunci confirmată lui de spusele celorlalți ucenici ai Domnului, ci cel mai temeinic adevăr revelat și confirmat prin minunea Învierii lui Iisus, acela că Învățătorul lor nu este un om de rînd, o personalitate istorică să zicem. Sfîntul Apostol Toma mărturisește spontan și cu tărie că Iisus este „Domn și Dumnezeu adevărat", fapt pe care prin darul Sfîntului Duh și al Tatălui Ceresc l-a mai mărturisit Petru cînd a rostit: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui Viu".

Prin Înviere, Mîntuitorul S-a revelat ca Dumnezeu și prin moartea și învierea lui Iisus a luat ființă Biserica. Sfîntul Apostol Pavel numește învierea „început" (I Corinteni 15, 20), început al unui timp nou cînd Dumnezeu este cu noi în relația cea mai apropiată.

Toma s-a îndoit ca unul din noi, parcă pentru noi, parcă în locul nostru. Simțim în Toma pe aproapele nostru cel asemenea nouă, adeseori purtat pe valurile îndoielii. Și iată că Iisus nu s-a supărat pe dînsul. Cu blîndețe i-a dat satisfacție; Și-a arătat urmele cuielor din mîini și rana suliței din coastă. S-a lăsat cercetat, parcă zicînd: Nu poți crede fără cercetare? Iată, verifică amănunțit. Cine a zis să crezi fără să cercetezi. Nu e păcat să verifici și să constați o realitate, la capătul căreia nu pot fi decît cuvintele: „Domnul meu și Dumnezeul meu" (Ioan 20, 28).

Cercetarea și răspunsul pe care le-a aflat Toma, sînt rînduite de Dumnezeu, cu iconomie, mai mult pentru noi decît pentru el însuși. Astfel că Toma a devenit din momentul acela un prețios martor al Învierii, alături de alte numeroase mărturii, care stau la baza credinței și a convingerilor noastre creștine.

Repetatele arătări ale Mîntuitorului după Înviere și pînă la Sfînta Sa Înălțare la cer vin să pecetluiască, neîndoielnic, pentru toate timpurile și pentru întreaga omenire inclusiv pentru conaționalii săi adeseori greu și chiar neînduplecați, cel mai mare act și eveniment istoric care este Învierea din morți a Fiului lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos.

Sîntem departe astăzi de evenimentul Învierii, cum am mai verifica-o prin propriile noastre mîini? Nu mai putem. A făcut-o, iată, Toma, pentru noi, adăugînd o nouă piatră la temelia credinței noastre.

Dumnezeiasca minte și gîndire a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, prin răspunsul dat lui Toma, „pentru că ai văzut, Toma, ai crezut, dar mai fericiți cei care n-au văzut și au crezut" confirmă superioritatea credinței noastre, a credincioșilor care primesc credința prin auz sau vedere, mărturisind astfel despre adevărul Învierii.

Să-i fim recunoscători și să-i mulțumim Sfîntului Apostol Toma care de fapt, prin așa zisa lui necredință sau îndoială, a reînnoit darul Sfintei Învieri, în inimile credincioșilor și în general în viața Bisericii dreptmăritoare din toate timpurile. Este bine să precizăm și faptul că sînt două feluri

de a cerceta și ispiti taina dreptei credințe. Așa cum de fapt sînt și două feluri de a iubi și două feluri de a te teme de Dumnezeu. Adică iubire de dragul binelui, al adevărului sau frumosului, spre slava lui Dumnezeu, sau iubirea interesată, personală, egoistă și părtinitoare care de fapt nu este plăcută lui Dumnezeu. În ceea ce privește frica de Dumnezeu voi exemplifica cu ceva practic. Duhovnicul cercetează la scaunul spovedaniei și între altele întreabă: Cum de nu te temi de Dumnezeu, de ai ajuns pînă acolo să ucizi prunci nevinovați? La care penitenta de cele mai multe ori răspunde: Vai Părinte, dar eu sînt din familie de oameni credincioși cum să nu mă tem de Dumnezeu? Te temi, răspunde duhovnicul, cum se tem și hoții și tot fură în continuare, cum se tem și diavolii și se cutremură și tot rău fac la nesfîrșit", de asemenea teamă să te lepezi și să te temi în felul în care se temea mama și bunica și toți bunii creștini care și-au purtat și-și poartă cu dragoste și sfințenie responsabilitățile calității de soț și soție veghind tot timpul la sfințenia casei lor.

Am dat acest exemplu pentru ca, prin analogie, să putem înțelege mai bine o latură actuală a Sfintei Evanghelii de astăzi și anume aceea că sînt și două moduri de a cerceta și a ispiti tainele lui Dumnezeu. Una, proprie oamenilor de bună credință și dornici de a fi pe calea adevărului pe care, ca și pe Toma, în final, Dumnezeu iubindu-i îi binecuvîntează cu darul discernămîntului și devin vase alese ale lui Dumnezeu, iar în altă situație, tot mai frecventă, așa zișii credincioși, certați de cele mai multe ori cu morala și disciplina Bisericii, care pun întrebări tendențioase, se erijează în posturi neavenite de predicatori și evlavioși sau chiar sfinți. Prin ceea ce de fapt inițial făceau, efortul lor apare ca al unor oameni dornici de a afla calea adevărului, dar, în final, se dovedesc nesinceri, mereu dornici să-și impună cu orice preț punctul lor de vedere, nesocotind și batjocorind persoane cu viață îmbunătățită, pe Sfinții care sînt temeiul Bisericii, pe însăși Sfînta Fecioară Maria, Maica Domnului, hulind Sfînta Cruce și Biserica lui Dumnezeu, care este și rămîne neclătită, „stîlp și temelie adevărului" (I Timotei 3, 15). Astfel de falși cercetători, nu mai pot fi comparați cu rîvnitorul adevărului învierii și iubitul ucenic și Apostol al Mîntuitorului, Sfîntul Toma, despre care știm că a continuat să propovăduiască Evanghelia lui Hristos în părțile Indiei, unde de curînd a fost în vizită Părintele nostru duhovnicesc, Prea Fericitul TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. *„Credincioșii din India,* spunea P. F. Sa, *se simt onorați și mereu o spun că sînt urmașii Sfîntului Apostol Toma, așa cum de fapt și Biserica noastră o face atunci cînd vrea să-și mărturisească originea apostolică, invocînd misiunea și predica în ținuturile nord-dunărene a celui întîi chemat, Sfîntul Apostol Andrei".*

Dumnezeu, pentru rugăciunile Sfîntului, măritului și întru tot lăudatului Apostol Toma să ne miluiască și să ne mîntuiască pe toți.

Ierom. Iustin NEAGU

LA DUMINICA A VI-A DUPĂ PAȘTI

De este cineva cu credință în Dumnezeu, îndeplinește poruncile Sale și pe acela Domnul îl ascultă..."
(Ioan 9, 31)

Este firesc ca omul să ia contact despre anumite realități, sfaturi și porunci, care apoi îl îndreptățesc să creadă în Dumnezeu. Aceasta însă nu este suficient. Biserica a rînduit pericope evanghelice care pregătesc sufletul omului pentru desăvîrșire în această viață și pentru fericire în cealaltă lume.

Minunile săvîrșite de Dumnezeu nu se pot demonstra, ci se văd, apoi

se acceptă de minte datorită credinței. Zborul omului în cosmos nu și-l poate explica oricine, dar cosmonauții l-au înfăptuit. Învierea lui Hristos este inexplicabilă pentru mintea noastră, dar s-a săvîrșit prin minune, iar arătările Mîntuitorului Hristos au fost greu de înțeles. De aceea Apostolii s-au mirat, Toma s-a îndoit, femeile purtătoare de mir s-au bucurat, Samarineanca s-a convins de existența și venirea lui Mesia, iar orbul din Sfînta Evanghelie de astăzi, certifică puterea dumnezeiască a minunii. Transformarea omului într-o ființă plină de umanism și sfințenie, oare nu este o minune? Da și aceasta este posibil prin Mîntuitorul Iisus Hristos. Nimeni dintre întemeietorii marilor religii n-au fost profeți. S-au încercat unele precizări, dar acestea au fost formulate de oameni și de mintea lor la timpul respectiv, ca apoi să fie înlăturate de gradul superior de civilizație al omenirii.

Mîntuitorul Hristos a fost făgăduit strămoșilor încă de la creație Omul a fost pregătit apoi pentru primirea celui mai important act al istoriei — întruparea și învierea lui Hristos. Acest act este tot o minune dar cu ecouri cosmice. Mîntuitorul ne-a lăsat Testamentul Său, Evanghelia păcii și nemuririi, ca să-L cercetăm, să ne convingem de veșnicia Lui prin trăire și cunoaștere și cunoscînd să diriguim toate posibilitățile noastre sufletești spre săvîrșirea binelui și, făcînd binele, să credem cu adevărat că vom fi salvați, așa cum s-a întîmplat și cu orbul din Sfînta Evanghelie de astăzi.

Orbul din Sfînta Evanghelie de astăzi era de neam iudeu. Niciodată nu se învrednicise a privi splendorile naturii și nici pe om ca cea mai perfectă creatură. Pentru părinți era o grea povară, pentru neam era inutil, pentru unii vecini, incomodare. N-avea prieteni, n-avea ajutor, trăia din mila altora. Nu greșise el, dar trebuia să se săvîrșească prin el minunea, zice Sfînta Evanghelie.

Cu alte cuvinte, minunea este un mijloc neobișnuit, mai presus de ordinea naturii. Ea este săvîrșită de persoane cu viață sfîntă, cu un scop religios-moral. Minunea este pentru credincioși un act extern al lui Dumnezeu, prin care se arată existența și purtarea Sa de grijă pentru ființele cuvîntătoare, pentru că omul este singura creatură capabilă de a cultiva sentimentele religioase, sădite în ființa sa de către Ziditor.

Convingerea pentru a crede în Dumnezeu trebuie să fie formată în Biserica lui Hristos prin mijloacele ei harice, sfințitoare. Sfintele Taine sînt tocmai posibilitățile reale de a verifica veșnicia Evangheliei Mîntuitorului Hristos.

Pe orbul din pericopa Sfintei Evanghelii de astăzi, Mîntuitorul îl sfătuiește să meargă și să se spele în Siloam, adică să meargă în templul ființei sale să-și limpezească nedumeririle, să curățe trupul de patimi și să vadă adevărul; pentru că adevărul este adeziunea liberă din profundă convingere, bazată pe relația justă dintre minte și obiect. Adevărul ne face curați, liberi și drepți (Efeseni 4, 15). Așa înțelegem cum orbului i se luminează ochii prin minune, dar realizarea văzută constă din credința în sfatul Atotputernicului Dumnezeu, ne convingem că într-adevăr „Dumnezeu este orizontul necesar al ochiului sufletului nostru, după cum natura este orizontul ochiului firesc“ (Lacordaire), de aici se desprinde faptul că sufletului îi aparține credința, iar trupului i se cere împăptuirea faptelor credinței.

Credința, ca principiu suprem al vieții spirituale, este, după Sfîntul Apostol Pavel, „adeverirea celor nevăzute și îndeplinirea celor nădăjduite“ (Evrei 13, 1). Credința în venirea lui Hristos, pe lîngă profețirea ei, împlinirea în persoana lui Iisus, face parte din ființa omului, om nou, îmbrăcat prin Tainele Bisericii în adevăr și har. Credința creștină cuprinde pe omul în complexitatea sa sufletească, atît mintea cît și inima, dar mai ales voința și toate ale sale sînt angajate în săvîrșirea faptelor bune. Or, credulitatea, sau speculația despre ideea de Dumnezeu, se află în diferite sisteme sau etici religioase care nu ajută mîntuirii.

În minunea vindecării orbului din naștere sînt angajate și împrejurările, care de fapt conving pe oamenii îndoielnici. Aici apare, mai întîi, dragostea dumnezeiască a Mîntuitorului Hristos pentru ca făptura omenească să fie perfectă și trupește. Pentru aceasta unge ochii orbului, redîndu-i ochiul anatomic. Deși, neînțeleasă, minunea se săvîrșește public, pentru ca, apoi, orbul să fie chemat la judecată de necredincioși și oameni interesați a ține pe mulți în întuneric, dar orbul le răspunde: „Iisus m-a făcut să văd“.

Sînt chemați părinții orbului, care confirmă faptul că a fost infirm, dar cum și-a căpătat vederea rămîne un mister, atît faptul, cît și Cel ce a săvîrșit minunea.

Meritul celui vindecat a fost acela că a ascultat cuvîntul lui Dumnezeu, pentru că Domnul Hristos i-a zis: „Mergi de te spală". El a crezut, și natura i s-a supus. De aici ne convingem că minunile au fost săvîrșite cu adevărat, iar Sfinții Apostoli, în calitate de martori oculari, le-au consemnat în Sfînta Evanghelie, pentru noi credincioșii.

Minunile, ca și profețiile despre Mesia, sînt mărturii sigure ale descoperirii lui Dumnezeu, descoperire pecetluită cu minunea minunilor: Învierea lui Hristos, „pentru că dacă Hristos n-ar fi înviat, zadarnică ar fi propovăduirea Evangheliei și fără rost credința..." (I Corinteni 15, 14). În afara creștinismului, comunitatea dragostei, milei și minunii, nu există alt Mîntuitor: „Un înger din cer dacă ar propovădui altă Evanghelie, decît pe cea a Domnului Hristos, nu trebuie crezut" (Galateni 1, 8). Sfîntul Apostol Pavel ne atrage atenția să cercetăm credința creștină la izvoarele ei, iar Sfinții Părinți ne cer verificarea prin trăirea ei, de-a lungul veacurilor.

Sfîntul Ioan Gură de Aur ne sfătuiește, „Credința fără faptă este părere, credulitate, fără puterea de a convinge; chiar dacă credința este dreaptă nu are nici un rost fără fapte bune și se aseamănă cu un chip frumos pictat, dar fără viață". Credința desăvîrșită înseamnă convingerea prin faptă, îndeamnă Sfîntul Ioan Damaschin. „Degeaba crezi și te tînguiești de ochii lumii pe de o parte și ești mincinos, înșelător, fără demnitate, laș, ticălos pe de altă parte" zice Antim Ivireanul. Credința fără fapte este demonică pentru că și diavolii cred și se cutremură de frica lui Dumnezeu, dar nu se pot mîntui pentru că sînt slujbași ai morții și ai minciunii (Ioan 8, 44; II Corinteni 11, 14-15). Acești slujbași erau prezenți și la minunea vindecării orbului, prin farisei și fățarnici, care negau dumnezeirea Mîntuitorului Hristos prin viața lor murdară.

Savantul psiholog Paul Bourget, membru al Academiei Franceze, termina una dintre cuvîntările sale astfel: „Unde este viu și unitar creștinismul, moravurile sînt curate și societatea avansează". „Poate propăși civilizația în toate direcțiile, dar peste înălțimea morală a Evangheliei nu va putea trece niciodată" (Goethe). „Sînt credincios pentru că sînt om și nu pot ieși din granițele umanității" (Lacordaire).

Un tînăr african, Caledo, rămăsese orb, dar după un tratament în Lambarène a fost botezat de pastorul Al. Schweitzer, și i-a revenit vederea, apoi a fost luat rob și vîndut în America unui fermier. Viața cinstită și trăirea Evangheliei erau meditațiile lui zilnice. Cunoștea Noul Testament pe dinafară. Era convins că toți orbii din Evanghelie vindecați de Mîntuitorul au fost mărturiile cele mai puternice ale creștinismului. Considera viața de apoi o realitate mai sigură decît viața obișnuită, fiindcă aceea nu are sfîrșit.

Odată, un sclav fiind la ferma stăpînului, au ieșit din junglă două fiare sălbatice: tovarășii lui și conducătorii s-au răspîndit în țipete de groază, rămăsese numai fiica stăpînului, de 4 ani. Părinții înmărmuriți așteptau cu emoție tragicul sfîrșit. Tînărul negru merge în acel loc, își aduce aminte de cuvintele Mîntuitorului: „Veți călca peste lei și peste balauri" (Luca 10, 19); își curățâ simțirea prin rugăciunea minții și pornește să salveze sufletul nevinovat. Fiarele au fost copleșite de bunătatea lui, încît s-au retras liniștite, iar fetița a fost salvată.

Părinții au venit, au căzut la picioarele sclavului și i-au mulțumit, ei care se considerau creștini. L-au întrebat ce recompensă dorește și ce trebuie să facă pentru sufletul lor. Tînărul le-a răspuns: „Împărțiți averile voastre celor săraci și lipsiți de posibilități, și atunci vă veți lumina...". Iată puterea exemplului!

Am amintit cîteva lucruri de care trebuie să ținem seama în viața noastră, deoarece pericopa evanghelică de astăzi depășește cadrul unui moment oarecare. Cei ce anchetau cazul vindecării minunate doreau să falsifice adevărul: „Știm că Dumnezeu a vorbit lui Moise, dar Acesta nu știm de unde este... Aici este mirarea că nu știți de unde este, dar El mi-a deschis ochii, și dacă n-ar fi de la Dumnezeu n-ar putea face minuni...". Atunci a fost huiduit de conducătorii sinagogilor pe motivul că mărturisește pe Hristos... Pe ascuns, însă, merge la templu aducînd mulțumiri Binefăcătorului,

pe care încă nu-L văzuse și nu-L cunoscuse direct. Lumea care-l cunoștea pe orb se ținea după el, minunîndu-se.

Orbul vindecat auzise de un Mare Prooroc și dorea să-L vadă, bănuind că Acela ar ști ceva. Întîlnindu-se cu cel vindecat Mîntuitorul l-a întrebat: „Crezi tu în Fiul lui Dumnezeu?“, iar el a răspuns: „Cine este, Doamne, ca să cred în El... L-ai și văzut, i-a zis Iisus, și Cel ce vorbește cu tine, Acela este“. Atunci celui ce fusese orb i s-au deschis și ochii sufletului, a căzut la picioarele Mîntuitorului, I-a mulțumit cu ochii plini de lacrimi... Toată ființa lui era cuprinsă de o fericire suprafirească, pentru că se învrednicise de actul minunii.

Minunea de astăzi arată că orbirea sufletească este mai gravă decît cea trupească. Cea trupească este particulară, dar cea sufletească este cu mult mai mare, mai periculoasă pentru viața spirituală a omenirii.

Orbi sînt acei care ucid pe frații lor, orbi sînt cei care devin sclavi patimilor și au încă slujitori în cătușe sau nu le plătesc dreptul lor, știut fiind din Evanghelie că oprirea plății lucrătorilor este păcat strigător la cer. Lipsiți de vedere sînt părinții care nu dau educație copiilor lor, întunecați sînt educatorii care devin sminteală pentru ucenici.

Să ne aducem aminte și de pilda bogatului care și-a mărit jitnițele dar Dumnezeu i-a amintit: „Nebune, chiar în noaptea aceasta ți se va lua sufletul și cele agonisite cui vor rămîne?“ Oare nu este acesta un semnal de alarmă pentru conștiința întunecată și ochii orbiți ?

Prin bunătatea noastră și dăruirea totală a dragostei de frați ne facem bine-plăcuți lui Dumnezeu și respectați de oameni.

Pîinea pentru cei în lipsă, untdelemnul pentru cei răniți, apa pentru cei însetați sînt căile concrete ale Evangheliei.

Să nu fim orbi, trebuie să ne trezim, este glasul veșniciei, trebuie să-i răspundem, s-o cîștigăm ca să fim vii.

Făcînd faptele credinței ne vom învrednici la judecata viitoare, nu de potopul sau focul mistuitor al pedepselor, ci de fericirea cerească și slava dumnezeiască, ascultînd glasul blîndului Împărat: „Am fost flămînd și Mi-ați dat de mîncare, am fost însetat și Mi-ați dat să beau, gol am fost și M-ați îmbrăcat, bolnav și M-ați cercetat... Întrucît ați făcut aceasta unora dintre frații voștri, Mie Mi-ați făcut“. Făcînd fapte bune, avînd exemplu pe orbul vindecat, crezînd în adevăr și fiind pilde pentru alții, vom cîștiga respectul oamenilor și Împărăția luminii pregătită nouă.

Diac. conf. P. I. DAVID

LA DUMINICA RUSALIILOR

Înainte de patimi, Mîntuitorul i-a pregătit pe Apostoli pentru aceste îndurerate momente, încredințîndu-i că după acele întristări din nou se vor umple de bucurie, asemenea femeii care naște în dureri, dar după naștere de bucuria noului născut uită durerile, așa după grele patimi le-a prevestit Învierea.

La fel, după Înviere, le-a prevestit Înălțarea la cer, dar i-a mîngîiat că Îl va ruga pe Tatăl ceresc și alt Mîngîietor le va trimite, pe Duhul adevărului, care va rămînea cu ei în veci (Ioan 14, 16). În momentul despărțirii îi sfătuiește pe ucenici : „Să nu se depărteze de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Tatălui“ (Fapte 1, 4). Și că El, Iisus, cu ei va fi pînă la sfîrșitul veacurilor, întărind lucrarea lor prin semne și minuni.

Apostolii încrezători au așteptat clipă de clipă împlinirea acestei sfinte făgăduințe și iată că la 10 zile după Înălțarea Domnului la cer, Duhul Sfînt s-a pogorît în chip de limbi ca de foc, umplîndu-i de o putere supraomenească. Acest Duh Sfînt i-a schimbat pe ei, a întemeiat văzut Biserica și a rămas viu și lucrător în Sfînta Biserică prin mijlocirea sfinților slujitori și a Sfintelor Taine.

Dar iată împrejurările în care s-au petrecut, importanța timpului cînd s-a pogorît Duhul Sfînt, pogorîrea Duhului Sfînt, cine este Duhul Sfînt? și lucrarea Duhului Sfînt.

Iată cele patru puncte mai de seamă din care vom privi spre a cunoaște ceva din taina marii sărbători de azi.

Importanța timpului cînd S-a pogorît Duhul Sfînt. Poporul evreu avea trei mari sărbători pe an: Paștile, Cincizecimea și Sărbătoarea Corturilor.

Paștile se țineau în amintirea ieșirii lor din robia Egiptului, prin sîngele mielului pascal și trecerea prin Marea Roșie.

Cincizecimea aducea aminte de multele suferințe din timpul pribegiei prin pustie, pînă să ajungă în Țara Făgăduinței. Această sărbătoare se ținea la șapte săptămîni după Paști și în amintirea zilei urcării și coborîrii lui Moise de pe Muntele Sinai, cu cele 10 porunci dumnezeiești. Sărbătoarea cădea la sfîrșitul secerișului.

A treia sărbătoare era aceea a corturilor, care se ținea la cinci luni după Paști, în amintirea zilelor în care Moise a făcut cortul sfînt după chipul celui văzut pe munte. Țineau această sărbătoare, făcîndu-și și ei corturi și aduceau jertfe din noile recolte atît la templu, care ținea locul cortului, cît și în corturile lor familiale.

Pe cînd poporul evreu ținea sărbătoarea Cincizecimii, cînd la Ierusalim venise mulțime mare din toate părțile, mai ales datorită faptului că și popoarele păgîne cinsteau tot în acel timp o zeiță cu numele Flora, care era considerată de ei ocrotitoarea vegetalelor. Deci, atît evreii, cît și păgînii erau în plină sărbătoare. Apostolii stăteau adunați într-o casă, se frămîntau să iasă și ei în mijlocul celorlalți, sau să meargă la templu cu daruri. Nu erau înfricoșați, stăteau mîhniți.

E sărbătoare, toată lumea se bucură, toți merg la templu, apostolii stau retrași. Totuși, ei încep să se roage, cîntă, așteaptă împlinirea făgăduinței.

Pogorîrea Duhului Sfînt. Casa în care se aflau adunați Apostolii nu era prea departe de templu. Pe la orele nouă din zi, întreaga mulțime din preajma templului aude un sunet ca de vînt și peste casa unde erau adunați Apostolii vede o lumină, pogorîndu-se din cer și lăsîndu-se peste fiecare apostol, precum și peste Maica Domnului, într-o limbă ca de foc. Duhul Sfînt S-a pogorît peste Apostoli. Și ei au început să „vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi“ (Fapte 2, 2-4). Începutul lucrării Duhului Sfînt peste Apostolii Domnului a fost o mare minune.

Apostolii cunoscuți de noi din Sfintele Evanghelii erau oameni cu felurite slăbiciuni, greoi și zăbavnici în cele ale credinței, preocupați de gîndurile măririlor pămîntești, neînțelegători ai tainelor adevărului descoperit de Mîntuitorul. Apostolii acum sînt schimbați, devin neînfricați, înflăcărați, plini de rîvnă în vestirea minunilor Mîntuitorului, în centrul cărora vestesc și pun Învierea Domnului, erau plini de înțelepciune, credință și dragoste. Ei coboară în mijlocul mulțimii și, ridicîndu-se, Petru a vorbit cu atîta putere, încît a convertit trei mii de suflete la noua credință. A pus pe Iisus Hristos față în față cu proorocirile, dovedind că El este Mesia cel așteptat și că ei, neînțelegîndu-L, s-au făcut părtași osîndirii Lui. Dar bunătatea Lui poate să-i ierte pe cei care se vor căi și vor sluji în viitor Mîntuitorului.

Rezultatul acestei cuvîntări a fost că această mulțime de diferire naționalități și religii, a auzit fiecare în limbile lor. La Turnul Babel, cînd oamenii au voit să facă o faptă împotriva lui Dumnezeu, El le-a amestecat limbile; acum cînd Dumnezeu a voit unitatea credinței, le-a unit auzul și a făcut graiul apostolilor înțeles tuturor.

În chip de limbi de foc S-a pogorît Duhul Sfînt pentru că Apostolii urmau să propovăduiască tuturor popoarelor, în limba lor, Sfînta Evanghelie.

Dacă trupul fără soare ca focar nu ar putea exista, la fel și sufletul, fără focul Duhului Sfînt, care lucrează în viață, n-ar putea exista.

Cît timp ar fi trebuit să treacă pînă ce Apostolii ar fi putut învăța cel puțin cîte o limbă străină, cît timp pierdut și cîte greutăți. Dar, prin Duhul Sfînt, ei au primit darul grăirii în limbi.

Cine este Duhul Sfînt? Duhul Sfînt este a treia Persoană a Sfintei Treimi, făcînd legătura de iubire a Tatălui pentru Fiul și a Fiului pentru Tatăl; deci e legătura unității și a vieții. El este de o ființă cu Tatăl și cu Fiul, purcezînd din Tatăl și avînd toate însușirile dumnezeiești. Sfîntul Grigore zice: „Toate izvorăsc din Tatăl, trec prin Fiul, și se împlinesc în Duhul Sfînt“.

Ca să-l putem înțelege, să ne gîndim la rugăciunea „Împărate Ceresc“, în care mărturisim că Duhul Sfînt este una cu Tatăl și Fiul, fiind Împărat Ceresc, contribuind la crearea a tot ce este, și susține toate Mîngîietorul.

El a mîngîiat atîtea fiinţe, fiindcă a numit bunătatea, dreptatea, voinţa, puterea, lucrarea lui Dumnezeu. E Duhul adevărului. Exemplu îl avem la Ananie şi Safira. E vistierul bunătăţilor; El i-a insuflat pe prooroci, a vestit lumii voile şi planurile lui Dumnezeu. El l-a liniştit pe Iosif în tulburarea sa, în legătură cu Fecioara Maria. Pe Duhul făcător de bine îl cheamă să vină şi să se sălăşluiască întru noi, în inima, în gîndul nostru, ca să ne curăţească de toată întinăciunea, să ne întărească şi să ne lumineze în lucrarea mîntuirii sufletelor noastre.

Lucrarea Sfîntului Duh. Mari şi felurite daruri a primit omenirea de la cer: mană cerească, apă din stîncă, ploaie peste pămîntul uscat în trei ani şi şase luni, foc din cer pe Carmil pentru dovedirea Dumnezeului adevărat, biruinţă în războaie la glas de trîmbiţă, dar cele mai mari daruri de la cer sînt Întruparea Fiului lui Dumnezeu şi pogorîrea Duhului Sfînt, rămînînd viu şi lucrător în Sfînta Biserică creştină.În Sfînta Biserică lucrează Sfintele Taine, care ne unesc cu Dumnezeu, se ascultă sfintele noastre rugăciuni, ne amintim toate proorociile şi ne întărim prin sfintele slujbe. Duhul Sfînt este sufletul Bisericii, izvorul sfinţeniei, temeiul adevărului. El e în cer, în Biserică şi în rai.

Omul cel plin de Duhul Sfînt se cunoaşte după fapte. „Roadele Duhului Sfînt sînt: dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, credinţă, blîndeţe, înfrînare, curăţie“ (Galateni 5, 22-23). La Botezul Domnului, Duhul Sfînt S-a pogorît în chip de porumbel, vestitor al binelui, ca porumbelul lui Noe.

La Cincizecime S-a pogorît în chip de limbi ca de foc, ca să lumineze, să cureţe, să încălzească sufletele. Împotriva Duhului Sfînt şi lucrării Lui sînt păcatele, care lucrează împotriva celor trei virtuţi teologice, împotriva credinţei, dragostei şi nădejdii.

Iisus a înviat trei morţi. Dar cea mai mare minune este învierea morţilor. Înaintea ochilor lui Iezechiel s-a arătat o cîmpie întinsă, plină de oase uscate şi el a auzit glas profeţînd: „Oase uscate, ascultaţi cuvîntul Domnului! Aşa grăieşte Domnul Dumnezeu oaselor acestora; Iată eu voi face să intre în voi duh şi veţi învia. Voi pune peste voi vine şi carne va creşte pe voi; vă voi acoperi cu piele, voi face să intre în voi duh şi veţi învia şi veţi şti că eu sînt Domnul.

Proorocit-am deci cum mi se poruncise. Şi cînd am proorocit, iată s-a făcut un sunet şi o mişcare şi oasele au început să se apropie, fiecare os la încheietura sa. Şi am privit şi eu şi iată erau pe ele vine şi carne crescuse şi pielea le acoperea pe deasupra, iar duh nu era în ele. Atunci mi-a zis Domnul: „Fiul omului proorocește duhului, proorocește și zi Duhului: Aşa grăieşte Domnul Dumnezeu: duhule, vino din cele patru vînturi şi suflă peste morţii aceştia şi vor învia“ (Iezechiel 37, 4-9).

Pe Duhul lui Dumnezeu, cel pogorît în lume, să-L chemăm să ne învie sufletele şi să ne tămăduiască de neputinţe, curăţîndu-ne ranele, ca să lucrăm sub îndemnul Lui.

Arhim. Serafim MAN

LA SFÎNTA TREIME

Domnul şi Mîntuitorul Iisus Hristos a întemeiat Biserica Sa pe Crucea Golgotei şi prin Învierea Sa din morţi. Biserica a luat formă văzută, intrînd în istorie şi fiind comuniunea oamenilor cu Dumnezeu, o entitate divino-umană spre mîntuirea lor, la Pogorîrea Sfîntului Duh, cînd Sfinţii Săi Apostoli au primit harul de a propovedui învăţătura Mîntuitorului. De pe Crucea Golgotei se revarsă asupra noastră flacăra nestinsă a iubirii dumnezeieşti, a iubirii veşnice. Braţele Mîntuitorului Hristos, întinse pe Cruce, sînt braţele nemărginitei iubiri care îmbrăţişează întreaga lume, chemînd-o la viaţa cea nouă în Dumnezeu.

La Pogorîrea Duhului Sfînt, această chemare se desăvîrşeşte prin puterea cea de viaţă dătătoare a Sfîntului Duh, prin care Sfinţii Apostoli pro-

povăduiesc Evanghelia lui Iisus Hristos și botează pe primii creștini care fac parte dintre toate neamurile pământului adunați aici la marea sărbătoare, de la Ierusalim.

Descoperirea dumnezeiască, cuprinsă în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție ne arată cum Dumnezeu este unul în ființă și întreit în Persoane; Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, La Cincizecime Sfîntul Duh este trimis lumii de la Tatăl prin Fiul, așa cum spusese și Mîntuitorul Hristos ucenicilor Săi înainte de patima și moartea Sa.

Sfîntul Duh coborît în chip de limbi de foc asupra Sfinților Apostoli i-a transformat pe aceștia în propovăduitori neînfricați ai Cuvîntului lui Dumnezeu.

Cei care la Învierea cea de-a treia zi stăteau încuiați în casă de frică, devin plini de curaj și propovăduiesc învățătura cea nouă și mîntuitoare în toate limbile pămîntului, pentru toate neamurile care Îl așteptaseră pe Mesia secole de-a rîndul.

„Întru El era viața și viața era lumina oamenilor" ne spune Sfîntul Evanghelist Ioan. Această Lumină din Lumina Sfintei Treimi, pe care întunericul nu a putut să o cuprindă, a luminat peste veacuri pe propovăduitorii Cuvîntului și pe cei ce-au primit Cuvîntul aducînd roadele cele de viață dătătoare ale Evangheliei Mîntuitorului Hristos.

Harul dumnezeiesc mîntuitor s-a pogorît peste Sfinții Apostoli, învăluindu-i cu putere de viață dătătoare și transformîndu-i în propovăduitori ai Evangheliei Domnului spre luminarea lumii din Lumina-Dumnezeu.

Această lumină treimică a transformat pe drumul Damascului pe Pavel Apostolul, făcîndu-l flacără a Duhului Sfînt. L-a ridicat pe culmea unirii duhovnicești cu Hristos, de unde contemplă tainele Sfintei Treimi și le comunică lumii în scrieri, inspirat fiind de Duhul Sfînt, căci Apostolii au fost chemați nu numai să cunoască Sfînta Treime, ci s-O și arate lumii întregi în adevărata Ei frumusețe.

În lucrarea apostoliei este puterea divină revărsată din Sfînta Treime în inima tuturor și devenită faptă de înnoire și cîștigare a lumii pentru Evanghelia Domnului.

Chemarea la Apostolie, desăvîrșită prin harul Duhului Sfînt în ziua Cincizecimii, este un îndemn pentru noi de a răspunde chemării iubitoare a lui Dumnezeu, pentru care s-au sfîrșit trupurile în ghimpii suferinței și au trecut prin rugurile morții nenumărați martiri ai creștinismului.

„Întunericul a trecut și iată, răsare lumina cea adevărată", lumina Evangheliei lui Hristos, lumina dragostei nemărginite, a dragostei jertfelnice, a dragostei care trece dincolo de veacuri, din vremelnicie la veșnicie.

„Să lepădăm, dar, lucrurile întunericului, și să ne îmbrăcăm în armele luminii", ne îndeamnă marele Apostol al neamurilor, să trăim în pace și bună înțelegere cu semenii noștri, să iertăm tuturor toate, căci așa vom împlini legea lui Hristos.

După sărbătorirea Pogorîrii Sfîntului Duh, înțeleapta rînduială a Sfinților Părinți din epoca de aur a creștinismului a hotărît să sărbătorim Sfînta Treime mărturisind încă o dată credința noastră în Sfînta Treime cea de o ființă și nedespărțită, așa cum o oglindesc și cîntările jertfei cele fără de sînge care este Sfînta Liturghie.

Sărbătorirea Sfintei Treimi, îndată după întemeierea Bisericii creștine, simbolizează unitatea pe care Iisus Hristos a lăsat-o Bisericii Sale.

Acest Testament întemeiat pe dragostea cea nemărginită a Celui ce S-a jertfit pe Sine pentru mîntuirea neamului omenesc, își are corespondentul și în natura înconjurătoare. Și aici elementele cele mai diverse alcătuiesc o unitate și un echilibru desăvîrșit. Omul care este mereu supus greșelii, a încălcat unitatea lăsată de Hristos în Biserica Sa.

De aceea, creștinii de astăzi încearcă să refacă această unitate spre realizarea Testamentului lăsat de Hristos Bisericii Sale celei una.

Să ne rugăm ca Dumnezeu să ne ajute să realizăm binele, să ne iubim unii pe alții, așa cum El ne-a iubit pe noi. Să păstrăm credința, și vom dobîndi cununa dreptății, care este pregătită tuturor celor ce L-au iubit pe El și cinstesc cum se cuvine Sfînta Treime, Căreia se cuvine slavă, cinstea și închinăciunea în vecii vecilor. Amin.

Prot. Anton FRUNZĂ

ALECU RUSSO

(170 de ani de la nașterea sa și ecourile în conștiința contemporană)

Se împlinesc anul acesta 170 de ani de la nașterea marelui patriot și scriitor Alecu Russo, motiv ce ne determină a marca acest moment aniversar printr-o succintă prezentare a vieții și operei acestui reprezentant de seamă a revoluției de deșteptare națională.

Alecu Russo se naște la 17 martie 1819 la Strășeni-Lăpușna, ca fiu al lui Iancu Rusul, „ce cobora se pare dintr-un vechi neam de boiernași, deținători de diferite ranguri boierești, ce apar înscriși în hrisoave încă de prin secolul al XVII-lea", fiind „proprietar de moșii, arendaș și negustător de cereale".

După cum relatează în „Amintirile" sale, Alecu Russo a avut o copilărie frumoasă, plină de bucurii și credem că este singura parte a vieții sale trăită fără lipsuri și amărăciuni pentru că, așa după cum vom vedea, viața îi va oferi un destin sumbru.

După cît se pare, viitorul scriitor învață primele slove acasă cu un dascăl grec unde va fi deprins încă din anii fericiți ai copilăriei să descifreze buchiile din ceasloave, să le rostească frumos. Se aprinde în el o vie dragoste pentru limba maternă, pentru „limba ce am dobîndit odată cu lumina, odată cu auzul, odată cu vederea soarelui, a codrilor, a crîngurilor și a florilor". La vîrsta de 10 ani, în 1829, este trimis de tatăl său în Elveția la Institutul „François Naville" din localitatea Vernier de lîngă Geneva, unde rămîne pînă în anul 1835. Aici viitorul scriitor învață limba franceză în care va scrie mai tîrziu primele sale lucrări, limbile clasice și, desigur, limba germană pentru că după ce pleacă din Elveția, la întoarcere, se oprește la Viena pentru a-și completa studiile. Anii de ședere la Institutul François Naville au contribuit foarte mult la formarea intelectuală și patriotică a lui Russo. Neavînd nici un compatriot lîngă el și măcinat de dorul plaiurilor natale, desigur că de multe ori a simțit „cum te înădușă cuvîntul „țară" și nu-l poți spune decît în limbă străină". Nu l-a părăsit niciodată conștiința că e român și aceasta s-a păstrat „ca o scînteie în fundul inimii", ceea ce mai tîrziu se va transforma într-o flacără nestinsă de patriotism. Este foarte receptiv și la ideile democratice și liberale care agitau Europa apuseană în preajma revoluției. În această perioadă Alecu Russo se formează ca scriitor patriot, ca luptător entuziast pentru cauza revoluției de la 1848 și pentru ideea de unire a Principatelor Române.

In timpul completării studiilor la Viena, Alecu Russo este preocupat totuși de activitatea scriitoricească și mai puțin de cele ale comerțului. Ca și Vasile Alecsandri scrie prima dată în limba franceză. Astfel, la Viena, el scrie poeziile „La mort d'Alibaud" și „Epitaphe d'Alibaud" (unul din fanaticii asasini ai lui Ludovic-Filip, regele Franței), pronunțîndu-se cu fermitate împotriva tiraniei. După apariția în 1836 a acestor poeme și mai ales pentru faptul că tot la Viena el desfășoară probabil o activitate politică întreținînd legături cu reprezentanții organizațiilor revoluționare, Alecu Russo este expulzat din Austria și revine în Moldova, la Iași.

După o absență de 7 ani din capitala Moldovei, Iașul nu mai arăta ca odinioară. Alecu Russo nu mai privește realitățile înconjurătoare ca pe timpul cînd era copil. Format în mijlocul civilizației apusene, el își dă seama ușor de înapoierea în care era ținută țara. Observă, ca și Vasile Alecsandri, că Iașul capitala Moldovei, este o interferență bizară a Occidentului cu Orientul, „un monstruos amestec de clădiri masive ori elegante, de palate și de maghernițe împrejmuite de ogrăzi nenumărate; pe ulițele lui furnică lucruri de la țară, lut îmbelșugat, echipaje răpezi, livrele, toaletele pariziene ori vieneze, zdrențe franco-moldave, fizionomii vesele, aspre, originale, felurit îmbrăcate, ca pentru bal mascat".

Fiind înzestrat cu „un spirit ager, cultivat", așa cum spune Vasile Alecsandri, „cu maniere distinse, demn fără a fi trufaș onest și franc în atitudinile sale, temperament entuziast, generos, Alecu Russo cîștigă gîndurile multor tineri din protipendada ieșeană". Cu toate acestea mondenitatea Iașului nu îl satisface și de aceea simte nevoia să evadeze. Pleacă la moșia tatălui său Negrișoara din ținutul Sucevei unde stă vreo doi ani și unde se

împrietenește cu Vasile Alecsandri, care nu de mult venise și el în țară, prieten de care se va simți legat pînă la moarte. În acest timp el întreprinde multe călătorii, colindînd, ca mai tîrziu C. Hogaș, tot ținutul Neamțului, „intrînd direct în contact cu viața omului de la sat, pe care o cunoaște prin desele popasuri ce le făcea, stabilind cu cei din jurul său, fie călăuze, însoțitori sau diferiți oameni simpli, o adevărată comuniune sufletească. Aceste călătorii vor avea o înrîurire deosebită în viața scriitorului, pentru că prin ele el descoperă, culege și popularizează creația folclorică.

Revenind la Iași, Russo aduce cu el două culegeri: Cîntecul lui Chetraru și legenda Piatra Teiului, pe care o va publica nu peste mult timp. Acum el se împrietenește cu alți tineri însuflețiți de idei înaintate, atrăgîndu-și simpatia acestora prin firea lui „blîndă, unduioasă, diezmierdătoare, bogată, izvorîtoare de gînduri și de simțuri“ cum afirmă G. Ibrăileanu. Alecu Russo, prieten cu V. Alecsandri și, desigur, cu Mihail Kogălniceanu, nu de mult întors și el în țară, se încadrează din plin în efervescența de idei a anului 1840, care țintea promovarea și consolidarea literaturii naționale al cărei promotor a fost Kogălniceanu și în care se cerea a se da literaturii o nouă orientare, un nou impuls, corespunzător epocii respective. Alecu Russo deși aparține, prin naștere, boierimii, totuși el nu-și însușește mentalitatea ei, ci din contra o combate aspru. Fiind un spirit lucid, observator profund al realităților, înțelegînd că viitorul nu mai trebuie încătușat de obscurele și retrogradele rînduieli feudale, el se arată deschis, ostil clasei din care făcea parte, cum de fapt a demonstrat aceasta încă din anii copilăriei. Combate cu vehemență cosmopolitismul, disprețul a tot ce e moldovenesc, apoi „semeția aristocratică“, „îngîmfarea, prostească a celor bogați care se feresc să umble pe jos și să se amestice cu făpturile obișnuite, cu prostimea“.

În 1840, cu mult efort Kogălniceanu reușește să editeze o nouă revistă, „Dacia literară“, menită să promoveze și să consolideze literatura națională. La această revistă Alecu Russo publică trei lucrări importante și anume: Piatra Teiului, Iașii și locuitorii lui în 1840 și Studiu național. Aceste lucrări, prin conținut și semnificația lor, corespund întru totul programului revistei „Dacia literară“ amintită mai sus.

Cercetînd scrierile vremii, semnate de Kogălniceanu, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, A. Donici, ca și pe cei ce activează și publică în Muntenia, printre care N. Bălcescu, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu și alții, observăm că în lupta progresist-revoluționară a vremii sale Alecu Russo se raliază de la început, conștient fiind că pînă la urmă vor triumfa ideile noi, reușind să scoată patria din bezna feudală și să o așeze pe drumul luminos al progresului și civilizației. După moartea mamei sale și recăsătorirea tatălui său cu Maria Rosolinno-Lapierre, cu adevărat o mamă „vitregă“, cît și datorită deselor discuții aprinse între tată și fiu, care nu vedea deloc cu ochi buni ideile și idealurile progresiste pentru care lupta Alecu Russo, treptat acesta va rupe complet legătura cu familia sa, fiind nevoit să-și caute o slujbă. În urma demersurilor făcute pe lîngă Mihail Sturdza, este numit la 4 octombrie 1841 asesor la Judecătoria din Piatra Neamț pînă la 1 iulie 1844, timp în care el continuă să călătorească prin munții Neamțului împreună cu V. Alecsandri și Mihai Cuciureanu, desfătîndu-se cu fermecătoarele priveliști ale Moldovei și observînd bogăția sufletească a oamenilor din popor, tradițiile și obiceiurile lor, pe care le va descrie cu un ales simț artistic.

Tot în acest timp va lega o strînsă prietenie cu Costache Negri, pe care îl vizitează la Mînjina, unde se va întîlni și se va împrieteni și cu Nicolae Bălcescu, Constantin Filipescu ș. a. Aici la Mînjina Covurluiului — locul de întîlnire a tinerilor scriitori animați de idealurile național-democratice ale timpului — se va forma pașoptistul Alecu Russo și tot la Mînjina va porni cu elan deosebit publicistul și scriitorul Alecu Russo, dornic să-și aducă contribuția sa utilă la promovarea literaturii și artei românești la cerințele momentului respectiv. Astfel începe să scrie intens și la 17 ianuarie 1846 i se va reprezenta la Iași, cu succes deosebit „Băcălia ambițioasă“ pentru care din pricina unor pasaje prea revoluționare pentru acea vreme, Vodă Mihalache Sturdza îl trimite pe autor în surghiun la Mănăstirea Soveja, iar pe actori, în frunte cu Neculai Luchian și Ion Poni, la Mănăstirea Cașin.

La Soveja în lunile februarie-aprilie 1846, animat profund de pasiunea sa pentru poezia populară are șansa să descopere „cea mai frumoasă epopee păstorească din lume“, balada Miorița pe care o încredințează lui Vasile Alecsandri după cum mărturisește însuși poetul: „Această baladă mi-a fost

adusă din munții Sovejii, de A. Russo, care o descoperi împreună cu multe altele, în vremea cît a fost exilat pe nedreptate la Mănăstirea Sovejii".

Prin mijlocirea lui Vasile Alecsandri care îl determină „pe vel-logofătul Iordache Ghica să ceară (domnului) grațierea lui Alecu Russo și a celorlalți actori surghiuniți la 2 aprilie 1846, este eliberat și se întoarce la Iași, unde este primit cu multă căldură de toți prietenii și confrații săi de idealuri, care îl îmbărbătează și îl ajută să uite zilele surghiunului de la Soveja. În acest timp el scrie un studiu intitulat: „Poezia poporală", care va fi publicat postum de Vasile Alecsandri, în care afirmă, între altele: „Datinile, poveștile, muzica și poezia sînt arhivele popoarelor. Cu ele se poate oricînd reconstitui trecutul întunecat". În acest studiu el dezvoltă foarte mult ideea fundamentală a lui Nicolae Bălcescu, că „poeziile populare sînt un mare izvor istoric".

La momentul istoric 1848, Alecu Russo este prezent cu toată ființa sa, luptînd cu ardoare pentru cauza revoluției. Programul, redactat de Vasile Alecsandri și intitulat: „Prințipiile noastre pentru reformarea patriei" este semnat și de Alecu Russo alături de toți pașoptiștii cunoscuți. Alecu Russo participă la mișcarea revoluționară din Moldova, după înfrîngerea căreia se refugiază în Transilvania și Bucovina. De aici va pleca la Viena militînd pentru revoluție și în special pentru unirea Principatelor.

De la Viena se îndreaptă spre patrie. Debarcînd la Giurgiu, merge la București, iar de la București, la Sibiu. Participă la 3/15 mai 1848, alături de ceilalți colegi moldoveni și munteni, la memorabila adunare de pe Cîmpia Libertății de lîngă Blaj. Aici va constata un „lucru trist" — necunoașterea limbii române, consemnînd: „În ziua aceea frumoasă un lucru însă lipsea pe cîmpia Blajului... limba!... Inteligenții, frați și fii ai miilor de români adunați, de pe tribunele cîmpului libertății nu vorbia românește, și vîntul învietor al acelei zile mărețe, purta pe deasupra capetelor o babilonie de cuvinte stropșite și smulse din latinește, pe care bieții români nu le înțelegea nicidecum, deși le primea ca semne de mîntuire, zicînd: a fi dar... așa o fi!". Aici la Blaj, își va pune semnătura pe cele două documente: „Prințipiile noastre pentru reformarea patriei" și „Proclamația partidului național către români". De la Blaj merge la Lugoj, unde participă la o altă adunare organizată de Eftimie Murgu, iar din Sibiu trimite lui Nicolae Bălcescu o scrisoare semnată cu pseudonimul de D. Sauvegea, în care își exprimă bucuria pentru viitorul de aur al poporului, „mare popor". El conturează o perspectivă frumoasă și pledează pentru unirea Principatelor, să fie un „pămînt românesc cu o mare capitală... cu mari piețe numite; Piața Poporului, Piața Traiană, Piața lui Ștefan, Piața lui Mihai, Piața Moldovei, Piața Banatului, Piața Ardealului...".

Din Sibiu se îndreaptă spre Bucovina, prin Dej, iar în ziua de 9 iulie 1848 este arestat în timp ce lua masa la restaurantul „Veres" de către poliția maghiară pentru manifestările sale proromânești și dus la închisoarea din Cluj unde stă sub detenție pînă în septembrie 1848 nefiind judecat, timp în care el adresează două proteste, ironizînd caustic abuzurile săvîrșite propriei sale persoane pentru care la începutul lunii septembrie 1848 Consiliul de război, care urma să-l judece, îl pune în libertate. Documentele vremii atestă prezența lui Alecu Russo la începutul anului 1849 la Viena. De aici va pleca la Paris unde se va reîntîlni cu Nicolae Bălcescu și cu ceilalți exilați politici români, continuînd să militeze activ pentru cauza revoluției și a unirii Principatelor, atrăgînd simpatia țărilor apusene pentru cauza românilor.

La începutul anului 1851 se întoarce la Iași, unde i se oferă un post de judecător la Divanul de Apel din oraș, de unde însă demisionează curînd. Profesează o perioadă avocatura pe baza unei autorizații provizorii. Este însă îndepărtat din această slujbă pe motiv că „s-a sumețit cu întinderea condeiului a ataca respectul cuvenit autorităților". După un memoriu adresat domnitorului Grigore Alexandru Ghica, este iertat și reia din nou avocatura, în august 1853.

Observăm că după întoarcerea lui la Iași, scriitorul are o viață zbuciumată, plină de neajunsuri și greutăți, de mîhniri personale pe care le învinge prin caracterul său ales și calitățile morale deosebite pe care le posedă.

Murind mama sa vitregă, Maria Rosolinno, care tot timpul l-a urgisit și năpăstuit — despărțindu-l de familia sa și scoțîndu-l din testamentul tată-

lui său Iancu Russo, în această împrejurare el dă dovadă de o rară delicatețe sufletească, de o nobilă generozitate. La 25 septembrie 1854 este convocat la un consiliu de familie la care participă Gheorghe Donici, Teodor Sion, Dimitrie Rallet, Costache Duca și Al. Fotino. Scriitorul acceptă cu multă bunăvoință purtarea de grijă a copiilor minori rămași de la mama lui vitregă, și se ocupă cu multă grijă părintească de destinul lor.

Așadar, cu toate că el are de învins multe și mari greutăți, totuși el nu uită să se dedice vechii lui pasiuni care era literatura pe care a slujit-o cu abnegație, dezinteresat, doar numai pentru propășirea patriei. În acest timp el publică două lucrări: „Studie moldovană" și „Holera", dar tot în același timp pregătește în taină, cele mai de seamă scrieri ale sale, care vor fi publicate în 1855 în revista condusă de Vasile Alecsandri, „România literară".

În timpul colaborării la „România literară" lucrează intens, cu o rîvnă deosebită. Astfel el publică primele fragmente din „Cugetări" în nr. 7 din 13 februarie 1853 și continuă a publica odată cu ele și alte lucrări pînă revista își încetează apariția. Prin „Cugetările" publicate, Alecu Russo se pronunță împotriva latinizării și italienizării limbii române, combătînd pe cărturarii „puriști" care latinizau și italienizau limba română. El pledează cu pasiune pentru o limbă care să fie înțeleasă de întregul popor și pentru opere scrise în limba poporului. Astfel, în concepția lui asupra limbii române, Alecu Russo se situează în epoca sa pe cea mai avansată poziție, aducînd cele mai puternice argumente în acest sens.

Tot în această perioadă el publică o nouă lucrare, „Amintiri", în care evocă copilăria și adolescența sa, amintind de Măriuca, fata pe care nu o va uita niciodată, care l-a așteptat să vină din îndepărtări și care s-a stins ca un fulg de nea. De aici s-au putut culege primele date biografice. Idealurile imortalizate pe steagul revoluției de la 1848 se desprind din cele două lucrări mai sus amintite.

Lucrarea cea mai de seamă și cea mai valoroasă a lui Alecu Russo este poemul „Cîntarea României", deși paternitatea ei a fost discutată mult timp. Dar adevărul totdeauna învinge și în prezent problema este elucidată, cel care a favorizat opinia decisivă fiind Vasile Alecsandri, care afirmă că scrierea „publicată în jurnalul meu a fost compusă în limba franceză de Al. Russo și tradusă în românește de N. Bălcescu". „Cîntarea României", privită în ansamblu, este de un „înflăcărat patriotism, de intensă vibrație și zguduitoare emoție, în fața suferințelor care sîngerau trupul patriei, este un adevărat și energic manifest mobilizator, de chemare la luptă". În primele versete scriitorul prezintă frumusețile de neegalat ale patriei, ca apoi să deplîngă starea de jale și amărăciune în care a ajuns. „Care e mai mîndră decît tine în toate țările semănate de Domnul pe pămînt? Care alta se împodobește în zilele de vară cu flori mai frumoase, cu grîne mai bogate?

Verzi sînt dealurile tale, frumoase pădurile și dumbrăvile spînzurate de coastele dealurilor, limpede și senin cerul tău. Munții se înalță trufași în văzduh; rîurile ca brîe pestrițe ocolesc cîmpurile; nopțile tale încîntă auzul, ziua farmecă văzutul... pentru ce zîmbetul tău e așa de amar, mîndra mea țară ?...

Pe cîmpiile Tenechiei răsărit-au florile? Nu au răsărit florile, sînt turmele multe și frumoase ce pasc văile tale: soarele înrodește brazda: mîna Domnului te-au bucurat cu bunuri felurite, cu pomete și cu flori, cu avuție și cu frumusețe... Pentru ce gemi și țipi, țară bogată?

Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită? ... N-ai feciori mulți care te iubesc ? N-ai cartea de vitejie a trecutului și viitorului înaintea ta ? ... pentru ce curg lacrimile tale?".

În celelalte versete el arată neorînduielile care au dus țara la suferință, lăcomia, jaful asupritorilor și nedreapta ocîrmuire și întreaga societate cu diferendele ei care împărțea și separa pe bogat de cel sărac, pe stăpîn de rob. În încheiere el arată că nimic nu poate aduce salvarea și ridicarea țării din această stare de suferință și jale, decît unitatea de luptă, lupta revoluționară, pentru care el a militat toată viața, și astfel cheamă la luptă întreaga țară prin cuvintele: „Deșteaptă-te pămînt român! biruiește durerea... E vremea să ieși din amorțire...

Cinge-ți coapsa, țară română... și-ți întărește inima... miazănoapte și miazăzi, apusul și răsăritul, lumina și întunericul, cugetul disbrăcător și

dreptatea s-au luat la luptă... Urlă vijelia de pe urmă... duhul Domnului trece pe pămînt!".

După publicarea poemului „Cîntarea României", Alecu Russo mai scrie cîteva studii și articole, unele apărute postum.

În iulie 1856 este numit director în Departamentul lucrărilor publice, iar din septembrie, același an, membru al Sfatului administrativ. În aprilie 1857 scriitorul devine procuristul Băncii Moldovei. Fiind bolnav, simțindu-se din ce în ce mai rău, se retrage din viața publică. Cu toate acestea însă multe din apelurile și petițiile emise de unioniști ca și importante documente revoluționare vor purta și semnătura sa.

În dimineața zilei de 24 ianuarie 1859, cînd în Piața Unirii din Iași, în fața hanului lui „Petrea Băcalu" se intona Hora Unirii, Alecu Russo s-a desprins de patul care-l țintuia în casa surorii sale vitrege — Paulina Duca din mahalaua bisericii Bărboiu și împotriva sfatului dat de doctorul care îl supraveghea „de a nu se da jos din pat", merge, se prinde în hora mare, mulțumit că a văzut visul împlinit, visul și dorirea sa pentru care a luptat dintotdeauna, aceea de a fi un „pămînt românesc cu o mare capitală"... În noaptea de 4 spre 5 februarie 1859, Alecu Russo se stinge din viață datorită nemiloasei boli ftizice și este înmormîntat în curtea bisericii Bărboi, între biserică și casă parohială de astăzi.

Ziarele vremii nu au consemnat într-un articol special trecerea în veșnicie a descoperitorului baladei Miorița și aceasta este justificat într-un fel, dacă ne gîndim că toate mijloacele de informare de atunci prezentau ecoul și bucuria pe care o trăiau din plin locuitorii celor două Principate, unite sub conducerea unui domn nou, Alexandru Ion Cuza. Eminescu îl trece cu vederea și nu-l pomenește în Epigonii. Datele cu privire la decesul și înmormîntarea sa s-au putut culege din dosarele de arhivă și registrele mitricale.

Majoritatea operei sale s-a editat postum, dar contribuția lui Alecu Russo la lupta de eliberare națională, la progresul și renașterea patriei sale, la promovarea unei literaturi originale, inspirată de realitățile noastre și exprimată în limba vie a poporului nu vor fi uitate niciodată.

Nu e cazul să vorbim de întreaga sa operă, dar amintind numai de acea perlă a poeziei populare, „Miorița", și de acea splendidă odă românească „Cîntarea României", putem spune cu cugetul curat că Alecu Russo s-a înscris în rîndul marilor personalități ale Patriei noastre, în „Panteonul" românesc, în eternitatea spiritualității românești.

La comemorarea a 50 de ani de la moartea scriitorului Alecu Russo, conducerea fostului muzeu municipal Iași și Arhivele Statului Iași, în frunte cu Mihai Costăchescu, Gheorghe Ghibănescu și Sever Zotta, au delegat pe eruditul arhivist și cercetător istoric Traian Ichim să facă depistările necesare în vederea identificării mormîntului lui Alecu Russo, elaborînd în același timp și un material documentar asupra vieții și operei scriitorului. Cercetările s-au concretizat într-o lucrare deosebită care a fost publicată în revista „Viața Românească", cu titlul: „Alecu Russo, cîteva date nouă cu privire la viața și familia lui". Din lucrarea respectivă aflăm multe informații interesante legate de scriitor și orașul Iași în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cu durere menționează istoricul Traian Ichim starea deplorabilă în care a găsit mormîntul scriitorului. „Russo a fost înmormîntat în curtea bisericii Bărboi într-o groapă zidită cu cărămidă, dar aici ca și la alte biserici am văzut că toate pietrele de pe morminte au fost scoase de la locul lor, iar unele au fost chiar vîndute de către epitropi în diferite rînduri, unui antrepenor de morminte. Noroc de bătrînul îngrijitor Hristache Gheorghiu, care și-a adus aminte și mi-a arătat locul mormîntului".

În urma străduințiilor depuse pentru comemorarea lui Alecu Russo s-a dorit ca să se ridice un monument în amintirea lui, dar în zadar a fost toată osteneala.

Există în Arhivele Statului din Iași, un dosar, nr. 32 din februarie 1932, al Primăriei orașului Iași, din care se constată că problema monumentului închinat lui Alecu Russo a fost reluată după 30 de ani. Astfel Serviciul tehnic al Primăriei informează la acea dată pe primar că „în conformitate cu decizia Delegației permanente din 24 februarie 1932 s-a hotărît dărîmarea imobilelor din curtea bisericii Bărboiu și construirea unui monument scriitorului Alecu Russo".

Ridicarea monumentului respectiv nu s-a realizat nici în 1932.

Întorcîndu-ne cu doi ani în urmă, în 1930, și cercetînd documentele păstrate în Arhivele Statului din Iași, observăm că s-a dorit mult a se pune și o placă de marmoră pentru a marca locul unde a fost înmormîntat scriitorul Alecu Russo. Vom reproduce mai jos, în copie, documentele întocmite privind punerea acelei plăci comemorative, care de fapt nu s-a pus nici în 1930.

Arhivele Statului
Direcția Regională
Iași

Iași, 31 martie 1930-1

1. Nr. 40

Convocare

Pentru alcătuirea unui comitet care să se ocupe cu lucrările în vederea punerii unei plăci comemorative la biserica Bărboi, în amintirea poetului Alecu Russo, Domnii profesori Gh. Ghibănescu și M. Costăchescu sînt stăruitor rugați să binevoiască a lua parte la ședința ce va avea loc cu acest scop în ziua de 3 aprilie orele 5,30 p. m. în localul Arhivei Statului,

Semnează
Director Arhivele Statului
Sever Zotta

Convocarea a fost scrisă de Dl. Gh. Ungureanu (pe atunci era secretar al acestui comitet) care o semnează și el.

2. Proces verbal
nr. 1
3 Aprilie 1930

Subsemnații întruniți astăzi în localul Arhivei Statului din Iași cu scopul de a alcătui un comitet care să se ocupe cu lucrările în vederea punerii unei plăci comemorative la biserica Bărboi în amintirea marelui scriitor Alecu Russu, ne-am constituit după cum urmează:

Președinte — domnul Gh. Ghibănescu, profesor, membri domnii: Sever Zotta, Directorul Arhivii Statului din Iași, Alexandru Băleanu, profesor, Arhivarul Arhivelor statului Iași, M. Costăchescu profesor, I. Mateescu, profesor, parohul bisericii Bărboi.

În urma constituirii ne-am transportat la biserica Bărboi unde este mormîntul marelui poet și scriitor și am hotărît de comun acord să se pună o placă comemorativă de marmoră înăuntrul bisericii, alături în peretele din dreapta, alăturea de cavoul de marmoră al familiei Sturdza.

Cu executarea plăcii a fost însărcinat d-l I. Mateescu, profesor sculptor la Școala Belle-Arte din Iași, care va prezenta comitetului un deviz de cost.

Pentru întîmpinarea cheltuielilor comitetul va înainta d-lui profesor P. V. Haneș, deputat, ca unul care a publicat opera literară a lui Alecu Russu o cerere ca să intervină pentru dobîndirea fondurilor necesare.

Drept care s-a încheiat prezentul proces verbal.

Semnează
Președinte Gh. Ghibănescu
Membri

3. Deviz

de costul și manopera plăcii de marmoră cu inscripția după textul dat de d-l Zotta, spre pomenirea lui Alecu Russo și care va fi așezată în biserica Bărboi, la locul ales de comitet.

Una placă de marmoră de dimensiunea 0,80 cm pe 0,60 cm; inscripția, adică săpatul literelor după text pe placă; 4 șuruburi de alamă cu capete ce servesc la fixarea plăcii în perete; transportul și montarea plăcii la locul destinat.

Atît costul materialelor cît și manopera mai sus arătate, va fi în sumă totală de 12.000 lei (douăsprezece mii lei).

Semnează

I. Mateescu
Profesor la Școala Belle Arte-Iași

4.

Ministerul Cultelor şi Instrucţiunilor Publice
Comisiunea Monumentelor Istorice
Nr. 697

Bucureşti 27 iunie 1930
Str. General Berthelot

D o m n u l e,

Avem onoarea a vă face cunoscut că se aprobă inscripţia pentru mormîntul lui Alecu Russo pe care Ieşenii doresc să o aşeze înlăuntrul bisericii Bărboiu.

Se anexează în copie inscripţia trimisă.

Preşedinte
N. Iorga
Secretarul comisiei
ss indescifrabil

Domnului Sever Zotta — Universitatea — Iaşi.

5. Textul plăcii

†

Spre pomenirea marelui patriot şi scriitor
Aga Alecu Russo.
Născut 17 Martie 1819 † 4 Februarie 1859

ale cărui slăvite oase zac lîngă zidul de afară spre miază-zi ale acestei sfinte biserici, s-a pus piatra aceasta în semn de patriotică recunoştinţă în al 12-lea an al înfăptuirii României Mari.

Evanghelia este cartea libertăţii. Hristos nu a zis: „Ucideţi pe aceia, care nu vreau să creadă în mine“ Hristos a zis: „Cuvîntul este pentru toţi acei, care vreau să-l asculte“.

Alecu Russo

Inscripţie pe o piatră de marmoră care urmează să fie pusă în biserica Bărboi.

Într-adevăr, frumoase intenţii au avut oamenii de cultură şi artă din acele vremi, totuşi nu s-a reuşit traducerea în fapt a gîndului lor bun şi curat de a cinsti memoria acestui mare patriot şi scriitor. Ştim că timpul rezolvă toate şi iată că după 67 de ani s-a reuşit prin vrerea Atotputernicului Dumnezeu şi dragostea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru cinstirea înaintaşilor noştri, să se înfăptuiască acest gînd nobil al intelectualităţii ieşene de altădată.

Astfel, în ziua de 29 iunie a.c., cînd biserica Bărboi şi-a serbat hramul, a avut loc solemnitatea punerii acestei plăci comemorative de către Prea Sfinţitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, care a fost delegat de Prea Fericitul Părinte Patriarh la oficierea unei slujbe arhiereşti la biserica Bărboi, oficiindu-se şi o slujbă de pomenire pentru Alecu Russo.

Cu acest prilej, Prea Sfinţitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul a dezvelit placa comemorativă, confecţionată din marmură neagră, de 95 cm/60 cm, cu bustul scriitorului în basorelief turnat din bronz.

La acest moment pios închinat marelui scriitor şi paşoptist Alecu Russo, au fost prezente distinse personalităţi ale Iaşului, oameni de cultură şi artă, scriitori, critici etc.

După veşnica pomenire, a luat cuvîntul Dl. prof. dr. Constantin Ciopraga, care a prezentat date biografice din viaţa scriitorului. A arătat că pentru formarea lui ca scriitor, culegător de folclor şi luptător pentru idealurile naţionale, în cea mai mare măsură au contribuit studiile făcute la Institutul François Naville de lîngă Geneva şi apoi contactul pe care l-a avut cu oamenii de cultură din lumea occidentală. A arătat apoi în linii mari activitatea sa publicistică şi contribuţia la înfăptuirea idealurilor de dreptate socială şi naţională. A vorbit apoi despre activitatea sa de culegător de folclor, el fiind cel care a călătorit foarte mult prin munţii Neamţului şi Sucevei şi a cules

balade, doine, cîntece etc. care circulau în tradiția poporului. În încheiere a vorbit despre destinul său care a fost destul de trist.

După cuvîntul Dl. prof. dr. Constantin Ciopraga a vorbit Dl. Aurel Leon,

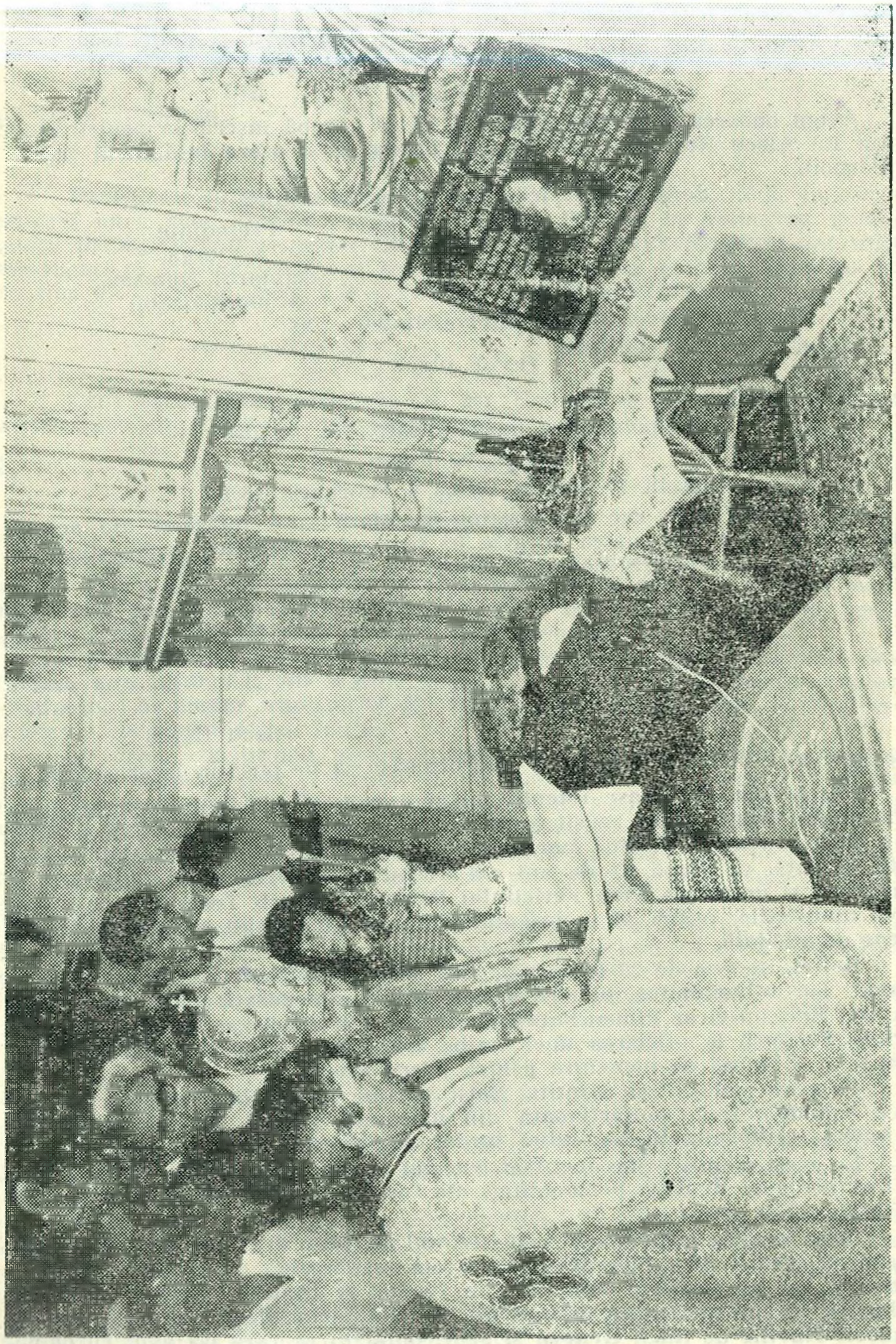

Aspect de la Parastasul oficiat pentru Alecu Russo, în biserica Bărboi—Iași

critic de artă, care a arătat contribuția lui Alecu Russo la păstrarea limbii române, nealterată. „Popoarele care nu au limba lor curată, sînt nestatornice" spunea Dl. Leon, și a arătat cum Alecu Russo a luptat pentru nealterarea limbii cu alte influențe și cuvinte străine.

A vorbit apoi despre excepționala sa operă, poemul „Cîntarea României" care cu toate că a fost mult discutată, paternitatea ei fiind contestată, el aparține intru totul lui Alecu Russo.

În cuvîntul rostit a apreciat întru totul inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru punerea acestei plăci comemorative, iar în încheiere a vorbit despre destinul lui Alecu Russo, care se aseamănă cu cel al lui Delavrancea, care și-a dat obștescul sfîrșit la fel de modest.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Pimen, a arătat că Biserica noastră strămoșească este întemeiată pe temelia Sfinților Apostoli, Sfîntul Apostol Andrei fiind cel care a propovăduit pe teritoriul patriei noastre. Ea întotdeauna a prețuit și cinstit atît pe eroii ei cît și pe cei ai neamului, care au luptat pentru libertate națională, dreptate socială, neatîrnare, pentru binele și propășirea patriei străbune.

„Astăzi prin acest moment pios de aducere aminte și pomenire, cinstim pe marele scriitor și patriot Alecu Russo. El, cel care, fiind surghiunit la Mănăstirea Soveja pentru că înfierase prin scrierile sale moravurile și nedreptățile sociale ale clasei stăpînitoare, în timpul ședерii la Soveja descoperea acea perlă a folclorului românesc, care este balada „Miorița", îndrăgită de fiecare din noi, pentru că prin ea se simte vibrația sufletului românesc. Nu a publicat-o el, ci Vasile Alecsandri, dar el este autorul principal pentru că a descoperit-o. Pentru munca lui neobosită, pentru idealurile lui nobile și curate, pentru care a trăit și a luptat, Biserica noastră îl omagiază și îl pomenește în rugăciuni. Aducem cuvenitele mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru delegația dată de a lua parte la acest act solemn și mărturisesc sincer că aș fi regretat dacă nu aș fi fost astăzi aici la Bărboi".

În încheierea solemnității P. Pr. paroh Constantin Andrei aduce alese mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh pentru grija de a cinsti pe oamenii de seamă ai neamului nostru, pentru atenția deosebită care a manifestat-o de la început pentru biserica Bărboi, care a dorit să fie înveșmîntată frumos și totodată a dispus ca să se pună această placă comemorativă.

Prin cele prezentate pînă aici, am încercat să aduc un modest omagiu autorului poemului „Cîntarea României", care ar fi meritat mai multă cinstire. El rămîne imortalizat în inima și conștiința noastră, alături de marii eroi ai neamului nostru care au slujit patria și cultura poporului nostru. În anul în care omagiem pe Eminescu și Creangă, iată, omagiem și distinsa personalitate a lui Alecu Russo. Numele lui, imortalizat în locul unde își duce somnul de veci, va fi spre aducere aminte a fiecărui creștin sau trecător care intră și vizitează biserica Bărboi.

Pr. C. ANDREI

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Arhivele Statului, Iași, Tr. 1797, dosar 484/1859 fila 150. Publicat de Traian Ichim, în *Alecu Russo. Cîteva date nouă cu privire la viața și familia lui Alecu Russo*, Iași, f. a.

2. Arhivele Statului, Direcția regională Iași, Dosar nr. 40, Iași, 31 martie 1930.

3. *Dicționarul Literaturii Române de la origini pînă la 1900*, Editura Academiei R.S.R., București, 1974.

4. Registru mitricol pentru morți pe anul 1859 a Mănăstirii Bărboiului din Iași.

5. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1982.

6. Alexandru Dima, *Alecu Russo*, București, 1957.

7. Idem, *Preocupările de teorie literară ale lui Alecu Russo și bazele lor folclorice*, în „Arta populară și relațiile ei", București, 1971 p. 203-218.

8. P. V. Haneș, *Litigiul „Cîntarea României"*, în „Limba și literatură", VII, 1964, p. 77-114.

9. Al. Husar, *Introducere în literatură. Printre clasici (Studii articole, eseuri despre Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo, M. Eminescu)*, Iași, 1979.

10. Alecu Russo, *„Cîntarea României"*, prezentare grafică de Adrian Ionescu, 1981.

11. Teodor Vîrgolici, *Viața și opera lui Alecu Russo*, București, 1964.

Însemnări

SCHITUL HADÎMBU

La cumpăna dintre veacurile XVI și XVII, arhitectura religioasă din Moldova cunoaște o cotitură bruscă sesizabilă în restructurările și înnoirile vechilor forme. Au contribuit la aceasta noile condiții social-politice ce au urmat domniei lui Mihai Viteazul, accentuarea colaborării între Țările Române [1], desele schimbări de domnie care au favorizat instabilitatea politică [2], prezența domnilor de origine munteană pe tronul Moldovei (Petru Șchiopul de 3 ori în intervalul 1574-1591 ; Mihai Viteazul, Radu Mihnea), precum și două domnii scurte, între 1600 și 1602, ale domnului moldovean Simion Movilă, pe tronul Țării Românești. Aceste fapte au facilitat pătrunderea influențelor muntene în Moldova, alături de formele decorative oriental-georgiene și armene cu deosebire, dar și occidentale, pătrunse prin filieră poloneză sau ruso-ucraineană. Toate acestea aveau să contribuie la realizarea unei noi sinteze arhitectonice și artistice ce anunță deja vremurile moderne.

In Moldova, cu deosebire între 1600 și 1700, se consumă o experiență artistică originală, novatoare, care captează semnalele externe și care poartă mărturia începutului de mentalitate modernă [3]. Privită din perspectiva tradiției veacurilor XV și XVI, arhitectura moldovenească care a evoluat unitar și ascendent, legată aproape exclusiv de tradițiile locale [4] pînă la începutul secolului XVII, poate fi privită în veacul care se deschide ca un declin al tradiției împămîntenite, iar influențele ar putea fi interpretate drept „coruperi" ale tradiției, dacă elementele definitorii, structurale, ale stilului moldovenesc nu s-ar fi conservat în noua epocă.

Situația se va modifica substanțial în secolul al XVIII-lea cînd, sub regimul cosmopolit al fanarioților, se produce o mișcare de marginalizare a tradițiilor locale, arhitectura religioasă din Moldova nereușind nici o tentativă de creare a unor forme originale.

Influențele de tip baroc și cele neoclasice pătrunse prin filieră rusească, ca să nu le mai amintim pe cele rusești înseși, consemnează apusul vechii concepții arhitectonice [5].

Revenind la secolul XVII, să notăm, în prelungirea celor susținute, amestecul elementelor stilistice, la unele monumente, acestea putînd fi legate de două sau trei prototipuri. Monumentul care inaugurează noua orientare este biserica Mănăstirii Galata, bisericile de la Aroneanu și Dragomirna consolidînd-o, pentru ca Golia să întruchipeze expresia cea mai sintetică din arhitectura veacului.

În ultimul caz dispunem, de altfel, și de mărturii din epocă care consemnează înrudirea Goliei cu arhitectura Poloniei și Rusiei. Paul de Alep, spre exemplu, elogiind monumentul și pe ctitorul său, reține că Vasile Lupu a „adus pentru aceasta meșteri din Polonia" [6], iar Ion Neculce consemnează impresia țarului Rusiei, Petru cel Mare, căruia „i-au plăcut mai mult Golia, zicînd că au trei feluri de meșteșuguri: leșesc, grecesc și moschicesc" [7].

În ceea ce privește arhitectura monastică, în secolul XVII continuă

---

1. Ion Toderașcu, *Unitatea românească medievală,* București, 1988, passim.

2. 25 domnii în Țara Românească între 1601-1714 cu o durată medie 4 ani și 6 luni și 49 în Moldova între 1600-1700 cu o durată medie de 2 ani și 4 luni, apud Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 160.

3. Răzvan Teodorescu, *Civilizația românilor între medieval și modern,* București, 1987, vol. I passim.

4. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România, București,* 1965, p. 11.

5. Dumitru Năstase, *Tainițe și metereze la vechile biserici din Iași,* în „Studii și cercetări de istoria artei" (în continuare SCIA), 1957, nr. 3-4, p. 92.

6. Paul de Alep, *Voyage du Patriarche Macarie d'Antioche,* traducere V. Radu, p. 170.

7. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei,* ed. a 2-a, București, 1959, p. 226.

construcția de mănăstiri în patrulater, fie în locuri retrase, ca la Dragomirna, Hlincea, Bîrnova, Secu, Hadîmbu, fie în marginea sau interiorul orașelor, ca la Galata, Barnovschi, Cetățuia, Golia, Trei Ierarhi și sînt, în toate cazurile, fortificate.

Ritmul vertiginos al schimbărilor de domnie, luptele dintre partidele boierești și, pe acest fundal instalarea stării de anarhie, favorizează incursiunile unor formații militare străine — joimiri polonezi, cazacii, tătari ce atacă sate, orașe și mănăstiri. „Se-au făcut oameni răi mulți — se plînge în 1629 egumenul Putnei Anastasie către birăul Bistriței — anume tîlhari și furi, și au venit acmu... și au tălhuit mănăstirea Sucevița, de-au rămas numai cu peatra“ [8]. Și însoțitorul Patriarhului Macarie al Antiohiei, Paul de Alep, se plînge de flagelul tîlhăriei [9]. Fortificarea mănăstirilor se generalizează așadar, fiind reclamată de starea politică.

Fortificațiile apărau bunurile mănăstirilor asigurînd în același timp și nevoile de apărare ale statului într-un veac în care accentuarea dominației otomane a avut, printre alte consecințe, și aceea a îngrădirii construcției de cetăți cu caracter exclusiv militar. Această tendință arhitectonică a încercat să compenseze într-o măsură oarecare distrugerea cetăților începută în secolul anterior. Dar fortificarea a produs și modificări în structura arhitectonică. Piesa centrală a centurii fortificate devine turnul clopotniță — cel mai adesea masiv, care se ridică pe pridvorul celor mai multe biserici moldovenești din secolul XVII. El se compune din două etaje: 1. tainiță și 2. camera clopotelor.

În Iași, una din cele mai interesante biserici fortificate este Sfîntul Ioan Botezătorul, studiată încă din anii interbelici de istoricul arhitecturii noastre vechi, Gh. Balș [10], cărora li se adaugă altele: Vovidenia, Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Sava, Barnovschi, iar în împrejurimile orașului, bisericile Schitului Hadîmbu și biserica Bîrnova.

Din punct de vedere arhitectonic, biserica schitului Hadîmbu, construită în anul 1659 de postelnicul Iani Hadîmbul, se înscrie, din toate punctele de vedere, în noul curent al veacului XVII.

Așezată în mijlocul pădurii Iașilor, pădure de frumusețe și ocrotire [11] cum o numea N. Iorga, mănăstirea a funcționat continuu pînă la mijlocul secolului trecut. În 1864 cînd s-au cercetat textele inscripțiilor la București (importantă acțiune culturală a tînărului stat român, care urmărea inventarierea și protejarea patrimoniului național), se făcea precizarea că aceasta este închisă și pustie. Peste ani, la începutul veacului nostru, N.Iorga, istoricul atît de sensibil față de trecut dar și față de starea jalnică a unor monumente, în cunoscutele sale peregrinări prin țară ce aveau ca obiectiv cunoașterea, popularizarea istoriei dar și sensibilizarea autorităților și publicului, ajungea și la schitul Hadîmbului, pe care-l evoca de pe poziția ideologică a semănătorismului, curent cultural-ideologic al cărui partizan era, atrăgînd atenția asupra stării de ruină a bisericii. „Un minunat zid de cărămidă tare stropită cu pete albe de var — spune Iorga — înconjură biserica Hadîmbului... Biserica nu e numai descoperită în parte, dar zidul el însuși crapă... A fost aici, pe vremuri, o biserică de lume“.

În final, Iorga rostește cu adîncă mîhnire: „Dar vremea nouă nu numai că nu înțelege pe cea veche, ea nu vrea să primească nici binefacerile pe care aceia le întinde cu mîinile amîndouă“ [12].

Cu nimic mai bună nu era starea schitului în anii dintre cele două războaie mondiale, cînd preotul C. Bobulescu, admirînd poziția sa, așezată în unul din cele mai pitorești locuri, condamna la rîndul lui „nepăsarea...

---

8. Hurmuzachi / Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. XV, partea II-a, 1601-1825, București, 1913, p. 170.
9. Paul de Alep, *Voyage du Patriarche...*, Paris, 1930—1933, p. 478.
10. G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVII-lea*, București, 1933, p. 28-29; idem, *O biserică fortificată în Iași (Sfîntul Ioan Botezătorul)*, în „Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 ani“, Cluj, 1931, p. 28-31.
11. N. Iorga, *La Schitul Hadîmbului*, în „Floarea darurilor“ 1907, p. 184.
12. *Ibidem*, p. 187.

față de trecutul nostru". Cetate în puterea cuvîntului, constata autorul, un pătrat perfect care, cu înălțimea zidurilor sale și cu cele 4 pîrguri de la colțuri ascunde cu desăvîrșire biserica" care mai păstra încă rozetele de la ferestre și chenarele din linii întretăiate. „Și totuși i s-ar putea veni în ajutor — spera entuziastul preot — pentru a fi conservată" [13], constatare care rămîne perfect valabilă și astăzi și ar putea fi citată ca motto al prezentului articol.

Pentru datarea bisericii avem documentul din 7 februarie 1659 prin care Gh. Vodă Ghica dăruiește lui Iani, fost chelar, un loc la Dealul mare pentru a zidi o biserică [14]. Intr-un alt document din 27 noiembrie 1659 rezultă că Mănăstirea Dealul Mare „în starnic" are hramul Nașterii Maicii Domnului [15]. Tot in cursul veacului XVII, mănăstirea este închinată la Sfîntul Mormînt așa cum rezultă din documentul din 7 martie 1664 [16]. Acesta este statutul schitului pînă în anul 1709 cînd, urmare a gramatei Patriarhului Hrisant de Ierusalim, acesta este închinat Mănăstirii Sf. Sava din Iași. În documentul intitulat „Scrisoare ce am dat ca să fie Mănăstirea Hadîmbului metoh la Sf. Sava", Patriarhul, constatînd prădarea bisericii de „Dumitrașcu Voevod Constantinopolitanul" (Dumitrașcu Cantacuzino n.n.), apoi de leși, turci, tătari care au furat vitele, albinele, oamenii care au fost robiți ori s-au împăștiat, neputîndu-se găsi altă soluție „ca să se păstreze acea biserică în locul ei" „am găsit că e mai bine și am făcut să fie metoh al Mănăstirii Sfîntului Sava... așa încît și Mănăstirea aceea de la Dealul mare... și metohul ei ce-l are aici la Botești, și lucrurile sfinte cîte i-au rămas, și moșiile ei, și locurile de vii și morile... și pivnițile și dughenile și locurile ce au aici la Iași, să fie spre folosul și supt stăpînirea acelei Mănăstiri a Sfîntului Sava". Gramata amintește, în final, că proprietățile Mănăstirii nu pot fi înstrăinate decît cu „știrea și părerea Patriarhului ce va fi atunci al Sfintei cetăți Ierusalimul" [17].

Sub această autoritate rămîne mănăstirea pînă în 1828 cînd este închinată pe timp de trei ani Mănăstirii Galata [18]. Arhitectura bisericii reține atenția lui Gh. Balș prin particularitățile sale. Autorului îi datorăm și cel mai complet (din păcate și ultimul) studiu arhitectonic.

Biserica de zid, construită, presupunea N. Iorga, pe locul uneia din lemn, așa cum putem consemna, de altfel, la majoritatea bisericilor noastre, deși mică ca proporții, este foarte lată avînd altar în formă de semicerc, puțin adînc. Absidele laterale, tot de tip circular, sînt bine proporționate, fiind de tip mic, forma lor exterioară este dreptunghiulară. Pronaosul, separat de naos după moda nouă, muntenească, de un zid susținut de doi stîlpi octogonali, este boltit în formă de semicilindru, are deasupra o încăpere cu vedere spre naos. Biserica are dispozitive proprii de apărare, ca întregul complex de altfel. Camera de deasupra pronaosului are metereze rotunde cu o „buteche", fiind clar concepută ca un fort, ca la Bîrnova, mănăstire cu care are asemănări, atît din punct de vedere arhitectonic, cît și al amplasării geografice. Ferestrele sînt împodobite după tradiția împămîntenită în Moldova, cu chenare gotice, asemănătoare și altor biserici din epoca lui Vasile Lupu.

Zidăria este realizată, tot după tradiția moldovenească, din piatră brută și cu puține cărămizi, iar arcurile sînt în întregime din cărămidă avînd extradosul însemnat prin cărămizi așezate pe lat [19].

Deasupra ușii, pisania, cu un monogram în centru, are următorul text:

---

13. C. Bobulescu, *Date cu privire la unele biserici din județul Iași*, în „Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice. Secția din Basarabia", 1928, Chișinău, p. 149.

14. Vezi „Cercetări istorice", 1932-1933, nr. 3, p. 47-49.

15. Arhivele Statului București, *Fond Mănăstirea Sfîntul Sava Iași*, XXXIX/16.

16. Academia R.S.R., MCCXXIX/4.

17. Hurmuzachi, *Documente privitoare la Istoria românilor*, vol. XIV/1, București, 1915, 365-366.

18. Arhivele Statului București, *Fond Mănăstirea Galata* I/20.

19. Gh. Balș, *op. cit.*, p. 182-185.

„Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfîntului Duh a învoit și a făcut această biserică dumnealui Iani Hadîmbul, în pădurea Iașilor, la Dealul Mare, unde este hramul Înălțării Precisti și Născătoarei de Dumnezeu, în zilele lui Io Gheorghe Duca Vodă, în anul 7168 (1659) Septembrie 8" [20].

Zidurile sînt groase și au colțurile întărite cu turnuri, cel mai puternic fiind turnul de intrare. Poarta din exterior este prevăzută cu un balconaș închis, la fel ca la Zamca ori Cașin avînd funcția de „machicoulis".

Încăperea de deasupra intrării este prevăzută, spre exterior, cu un lăcaș închis, realizat din plăci de piatră, fără deschizătură spre exterior, dar prevăzută cu o adîncitură în pardoseală, exact deasupra intrării, prin care apărătorii puteau turna apă fiartă ori smoală [21].

Dintre clădirile mănăstirești un loc important în arhitectura epocii îl au trapezăriile, bucătăriile, pivnițele.

La Hadîmbu, ca și la Hurezi, Plumbuita, Antim, bucătăria este interesantă prin sistemul de bolți suprapuse concepute pentru o mai bună ventilație. Chiliile erau dispuse, ca și la alte schituri din aceeași perioadă, de-a lungul zidurilor și alipite acestora. Nevoia de apărare trebuie să fi fost într-adevăr stringentă în acest veac nesigur, dacă constructorii realizează duble sisteme de fortificare: la zidul de incintă și la biserică. Tendința de fortificare avea să dispară în Moldova odată cu îndepărtarea turcilor din cetățile de pe Nistru și a înlăturării amenințării tătărăști, dar va spori ca pondere în Țara Românească, și cu deosebire în Oltenia, unde, datorită incursiunilor turcilor din Bulgaria, se ajunge la soluția culelor oltenești [22].

Deși istoria schitului Hadîmbu nu se poate reconstitui integral datorită risipirii documentelor, atît în țară cît și în străinătate (la Constantinopol, mai ales), a întreruperii vieții monastice și lipsei oricărei monografii, cîteva momente din viața obștii de aici pot fi refăcute în baza documentelor la care am avut acces, majoritatea dintre acestea identificate în colecții mai vechi. În afara celor invocate în capitolul privitor la statutul juridic al schitului mai consemnăm cîteva din secolele XVII și XVIII care ne dau o imagine, fie chiar și parțială, asupra istoricului său. La 1668, mănăstirea face prin împuterniciții săi Nathanail egumenul și Gh. Hadîmbul „ci este la acia monastire" un schimb cu Proca postelnic între „o vie de aice de la Iași, ci este la Ursula", și o parte din moșia Olăsăi pe Sacovăț.

În 1671, Ștefan Petru Vodă confirmă o danie mai veche a lui Duca Vodă prin care sătenii din satul „Piscani ot Tutova sînt dați să asculte de călugării de la munstirea din Dealul Mare ci este zidită și făcută de Iani Hadîmbul" [23].

Din motive neclare deocamdată, mănăstirea este confruntată destul de repede cu greutăți care o fac pe Anastasia Doamna, soția lui Duca Vodă, în 1693, după ce constată că Mănăstirea Hadîmbu e „mai de tot pustie" să dăruiască o moșie, împreună cu altele ale lui Dabija Vodă, din părțile Bîrladului [24].

În 1705, Doamna Anastasia „a fericitului răposatului Domn Ducăi — Vodi ci-au fostu Domnu Țării Moldovei și Ucrainei" face o nouă danie Mitropoliei din Iași, tot pe seama schitului Hadîmbu, cu satul Piscanii despre care aflăm cu acest prilej că „I-au fostu dat răposatului Domnul mieu Duca — Vodă săngur, făr de voia mia, de agiutor lui Iani Hadîmbul, ci-au fost Postelnic,

---

20. Textul inscripției, tradus de N. Iorga, *în Inscripții din bisericile României*, vol. II, București, 1908, p. 107.

21. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, MCMXXXVII, p. 375; idem, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, București, 1965, p. 35.

22. N. Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria românilor*, vol. VI, București, 1904, p. 87-88.

23. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. III/2, Iași, 1912.

24. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, Vălenii de Munte, 1909, vol. II, p. 74.

și-l ținea mănăstirea făcută de Iani Hadîmbul“ [25]. Putem presupune din aceste fapte atît un declin al schitului, incapabil să-și apere proprietățile, cît și zelul Doamnei Anastasia. Din toate acestea, un fapt pare sigur: schitul este asaltat de dificultăți ce nu vor întîrzia să se întețească, trecerea lui de la o autoritate la alta confirmînd aceasta.

Despre averea schitului avem mărturia ctitorului său care, într-un document nedatat din colecția lui Th. Codrescu, „Uricariul“, poate o copie tîrzie spune că „am dat mănăstirei din tot ce mi-au fost prilegiul dintr-o agonisită mea“. Din același document aflăm despre o altă danie făcută de Ilie Pleșca „Jicniceriu al doilea“ căsătorit cu nepoata sa Ileana constînd din „o sută de stupi acmu în primăvară, și dzeci boi, dzeci vaci cu viței, ca să fie și dumnealor ctitori la Sfînta Mănăstire“, danie ce s-au făcut denaintea mitropolitului Dosoftei, a lui Miron Costin vel Logofăt, Nicolai Racoviță biv vel Logofăt“ ș. a. [26].

Mai multe documente din arhiva de la Constantinopol a Sfîntului Mormînt, adunate în anii dintre cele două războaie de Paul Mihailovici [27], se referă la averea Mănăstirii Hadîmbului.

În 1693, spre exemplu, domnitorul Constantin Cantemir dăruiește cu poslușnici, vecini și scutește de dări Mănăstirile Galata, Barnovschi, Bîrnova, Sfîntul Sava, Cetățuia, Hlincea, Dealul Mare, Bistrița, Tazlău, Cașinul, toate închinate la Sfîntul Mormînt din Ierusalim. „Noi facut-am domnia mea, precizează mai apoi documentul, și svintei m(ă)n(ă)stiri ci se chiamă Dealul Mare ce-i făcută de Iani Hadîmbul ce-au fostu postelnic: trei argați și-un morar, oameni streini, să dea întru an de om doi unghi, un unghi să dea la s(ve)ti Gheorghe, un unghi la s(ve)ti Dimitrie“ [28].

Viața comunității monastice este slab reprezentată de documente. Pe o carte de cult, o notiță fugară din 1793 consemnează că în „luna lui Noemvri în 27 s-au cutremurat pămîntul“, iar pe o Evanghelie din 1628 vîndută de un Zota Zima unui călugăr de la Hadîmbu cu 4 lei aflăm că l-a „ertatu de unu (leu) să mă pomenească câtu va trăi el“, tocmeală întărită după toate regulile medievale printr-un jurămînt de preotul Vasilia „ca să-lu pomenescu la sf(ă)nta biserică, eru nepo(me)nindu-le, să fiu neertatu“ [29].

În secolul trecut biserica mai poseda cîteva valoroase cărți vechi: un Minei grecesc tipărit la Veneția în 1771, un Minei de Rîmnic, o Psaltire din 1817 și o Liturghie tipărită la Iași în 1818 [30].

Arhim. Mitrofan BĂLTUȚĂ

---

25. N. Iorga, *Studii și documente...*, vol. V/1, București, 1903, p. 96.

26. „Uricarul“ XI, p. 296-297.

27. Paul Mihailovici, *Registrele actelor din arhiva de la Constantinopol a Sfîntului Mormînt*, în „Revista Societății de Istorie și Arheologie bisericească“, 1934, p. 365-415.

28. Idem, *Documente moldovenești găsite la Constantinopol (1462-1755)*, în „Cercetări istorice“, X-XI (1934-1936), p. 108 și 110.

29. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. II, București, 1903, p. 301.

30. *Ibidem*, p. 107.

ITINERAR PATRIARHAL

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH TEOCTIST ÎN MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Între 21 și 28 iunie 1989, Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a întreprins o vizită de îndrumare la unele obiective eparhiale. În drum, Prea Fericirea Sa a făcut un popas la schitul Rogozi, la care s-au efectuat sub îndrumarea Prea Sfințitului Epifanie al Buzăului lucrări de întreținere.

După primirea de către P. S. Epifanie și soborul de maici, s-a cercetat sfîntul lăcaș și incinta schitului. P. F. Sa s-a îndreptat în continuare, spre Mănăstirea Neamț.

În sunetul clopotelor Mănăstirii Neamț, soborul de monahi, în frunte cu P. C. Stareț Protos. Justinian Cîrstoiu, au primit, după datină, pe înaltul oaspete, conducîndu-l în biserica lui Ștefan cel Mare (1497), coroana creațiilor arhitecturale ale strălucitei perioade, unde după ce s-a închinat la acest străvechi altar, de aproape o jumătate de mileniu, Prea Fericirea Sa a asistat la slujba Te Deum-ului.

A luat cuvîntul P. Cuv. Protos. Justinian Cîrstoiu, care a exprimat bucuria întregii obști monahale și a credincioșilor prezenți de a-l avea pe Întîistătătorul Bisericii noastre strămoșești în mijlocul lor în această venerabilă ctitorie a „Marelui Ștefan" și a mulțumit, din tot sufletul, pentru grija părintească ce o poartă mănăstirii, ca și tuturor celorlalte sfinte lăcașuri și așezăminte din Biserica noastră.

Luînd cuvîntul, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a exprimat simțămintele de adîncă satisfacție duhovnicească de a se afla în cea mai de seamă lavră călugărească a Bisericii străbune, de a se putea închina icoanei Maicii Domnului, atît de venerată de credincioși, lavră și icoană de care se simte atît de legat, prin începuturile viețuirii sale monahale, și ca chiriarh al acestor locuri binecuvîntate de Dumnezeu.

„Tot ce am deprins și am învățat în duhovnicească lavră a Neamțului păstrez, cu mare prețuire, în sufletul meu pînă astăzi și ori de cîte ori revin în această venerabilă așezare spirituală a evlaviei poporului nostru simt satisfacții de trăire sfîntă, cu toți cei ce și-au desfășurat firul existenței și strădaniilor lor sfinte, închinate Mîntuitorului Hristos, în acest fericit lăcaș de mîntuire.

Mănăstirea Neamțului are și obligații mai mari decît alte mănăstiri, cu tipografie și seminar teologic, care au dat rezultate foarte frumoase și i-au ridicat prestigiul. Aici s-au format numeroși ierarhi, profesori, protoierei și clerici care slujesc, cu mare rîvnă Biserica noastră strămoșească. Tipografia imprimă cartea noastră bisericească, iar seminarul formează slujitorii Bisericii. De aceea, ele

trebuie să se găsească în strînsă unitate cu mănăstirea, căci ea este așezămîntul cel dintîi și din punct de vedere cronologic și din punct de vedere al viețuirii duhovnicești.

Cu aceste gînduri și nădejdi vă binecuvîntez, dorindu-vă din toată inima înfăptuiri dintre cele mai alese, remarcabile și durabile".

Joi, 22 iunie 1989, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a vizitat Seminarul teologic unde a fost întîmpinat de elevii și profesorii școlii, în frunte cu directorul ei, P. C. Pr. prof. Mihai Vizitiu, care a rostit un cuvînt de întîmpinare.

Prea Fericirea Sa a intrat în sala unde avea loc examenul de diplomă și, așezîndu-se la masa profesorilor examinatori, a pus unele întrebări candidaților și a dat unele îndrumări așteptate și utile.

În aceeași zi, a vizitat biserica satului *Curechiștea,* unde a fost întîmpinat de P. C. Pr. paroh Constantin Munteanu și de credincioși, biserica fiind într-o ordine, curățenie și bună îngrijire, cu totul remarcabile.

În continuare, a cercetat biserica *Sfîntul Nicolae* din *Grumăzești,* județul Neamț, o adevărată catedrală, sub raportul monumentalității arhitecturale și a picturii bizantine, de înalt nivel artistic și erminial. Era de față P. C. Pr. paroh Vasile Sterpu, însoțit de membri ai Consiliului parohial, cu care Prea Fericirea Sa s-a întreținut părintește.

Vineri, 23 iunie 1989, Prea Fericirea Sa, Părintele Patriarh Teoctist, însoțit de Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, a luat parte la serbarea de sfîrșit de an de la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamțului și la împărțirea premiilor. În sala de festivități a școlii, se aflau elevii și profesorii, precum și numeroși părinți ai elevilor.

După îndătinata primire, s-a trecut la executarea programului artistic.

Primul a luat cuvîntul P. C. director Pr. prof. Mihai Vizitiu, care a expus în raportul său rezultatele strădaniilor elevilor conjugate armonios cu cele ale profesorilor, pe făgașul procesului de învățămînt și al educației preoțești și cetățenești, subliniind că bunele rezultate dobîndite îi îndreptățesc să privească, cu nădejde și optimism, continuarea acestora și în viitor, pentru Sfînta Biserică și patria noastră.

P. C. Pr. prof. dr. Al. I. Ciurea a dezvoltat și subliniat adecvat misiunea viitorilor preoți de a sluji Biserica Ortodoxă Română, „stîlp și temelie a adevărului" (I Timotei 3, 15), în calitate de „martori ai învierii" (Fapte 1, 22), prin credință și mai ales prin fapte.

După cîteva coruri și recitări a vorbit P. C. Arhid. prof. Ioan Ivan, care a evocat activitatea sa didactică, educativă și de conducere, ca fost profesor și director al seminarului, manifestîndu-și bucuria de a fi fost profesorul celor mai mulți din actualii membri ai corpului didactic al școlii, sfătuind pe toți să-și facă datoria, cu rîvnă și pasiune, spre binele spiritual al tuturor credincioșilor din Biserica Ortodoxă Română.

În continuare, Pr. prof. dr. Ștefan Alexe de la Institutul teologic din București, președintele comisiei de diplomă, a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist pentru onoarea ce i s-a

făcut, cu prezidarea ultimului examen al seminariștilor, din acest an, făcînd totodată un scurt raport asupra celor constatate. Și-a amintit apoi de anii cît a activat la acest seminar teologic, ca profesor și director, exteriorizîndu-și deplina satisfacție cînd vede atîția foști elevi activînd în diferite sarcini, cu răspundere, în via Domnului și chiar în această școală preoțească.

A vorbit apoi Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, care a exprimat sincera sa satisfacție de a fi împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh aici la recoltarea roadelor spirituale ale acestei școli pentru pregătirea clerului din Mitropolia Moldovei. A subliniat apoi, că, importantele eforturi materiale, pe care le fac cele două eparhii întru susținerea seminarului, s-au dovedit justificate de strădaniile atît de meritorii ale profesorilor și elevilor seminariști, care ne-au bucurat profund. A sfătuit elevii ca, în vacanța mare ce le stă în față, să nu rupă contactul cu cartea, cu biserica satului, cu preotul paroh, pe care să-l ajute cu devotament, și cu credincioșii, față de care să se arate într-adevăr ca autentici viitori slujitori ai Evangheliei.

A luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care a spus că este deosebit de bucuros de a se afla pe aceste meleaguri ale lavrei Neamțului, de care s-a legat din fragedă tinerețe, în pregătirea monahală și în viața duhovnicească.

„Adeseori, gîndul meu, de acolo de unde-mi desfășor strădaniile, cu care Bunul Dumnezeu și poporul nostru dreptcredincios au binevoit să mă învestească, se îndreaptă către această vatră de formare învățătorească și duhovnicească. Sînt mișcat de bunele rezultate pe care dascălii și elevii noștri le-au obținut într-o strînsă unitate de strădanii de care ne-a vorbit, cu simț de răspundere și obiectivitate, Părintele director, în cuprinzătorul său raport de sfîrșit de an. Prea Cucernicia sa este un osîrdnic și bun chivernisitor al seminarului, organizînd școala teologică într-un mod cu totul vrednic de laudă. Într-o bună măsură și elevii l-au secondat, ei împletindu-și pregătirea lor duhovnicească cu munca manuală.

Vă îndemn părintește să continuați cu toții pe acest drum de aur al bunei formații pentru înalta misiune de păstori de suflete ce vă așteaptă la sfîrșitul acestor ani și pentru viețuirea autentică în Hristos Domnul nostru, care constă în principal din rugăciune și muncă. Să vă străduiți a fi slujitori însuflețiți de idealurile și virtuțile evanghelice. Să mergeți acolo unde vă numește Sfînta Biserică, prin ierarhii ei și să ridicați, fără zăbavă, sufletele încredințate spre păstorire, pe scara sfințeniei, a viețuirii adevărate în Domnul Hristos și a îndumnezeirii omului, țelul cel mai înalt către care țintește tot creștinul, cu sfîntă îndrăzneală, potrivit Sfinților Părinți. Binecuvîntarea Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu noi cu toți, în veci. Amin“.

S-a trecut la împărțirea premiilor alcătuite din numeroase și valoroase cărți, puse la îndemînă de Mitropolia Moldovei și Sucevei și de Episcopia Romanului și Hușilor. Diriginții anilor de studii au citit numele celor cu premii și mențiuni, iar Prea Fericitul Părinte Patriarh însuși a înmînat pachetele cu cărți, elevilor din Arhiepiscopia Iașilor, iar Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, elevilor din Eparhia Prea Sfinției Sale.

În după amiaza aceleiași zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a îndreptat spre Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava.

Sîmbătă, 24 iunie 1989 — Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul (Sînzienele), hramul Mănăstirii Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, s-a oficiat Sfînta Liturghie de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, înconjurat de Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor și de Prea Sfințitul Episcop Pimen Suceveanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor și de alți slujitori.

Înainte de începerea Sfintei Liturghii, Prea Fericirea Sa a rostit un cuvînt de învățătură în care și-a exprimat bucuria părintească de a se fi putut rupe de la treburile ce-i revin și a fi prezent la străvechea sărbătoare creștinească de la Suceava unde se află credincioși veniți din toate părțile locuite de români, cărora le-a urat bun venit și bogate roade sufletești și trupești, în pelerinajul pe care l-au întreprins, ca și în alți ani, asemenea strămoșilor, moșilor și părinților lor. Obiceiul acesta este străbun. Sărbătoarea a contribuit dintotdeauna la unitatea de cuget și simțire a vrednicului și pașnicului nostru popor. P. F. Sa a accentuat și a rugat ca rugăciunile slujitorilor să fie însoțite și de cele ale credincioșilor, astfel ca slujitorii Sfîntului Altar să fie cît mai împliniți, de harul Sfîntului Duh, în viața lor și a slujirii sfinte ce-i așteaptă în Biserică. A subliniat rolul însemnat pe care îl au Sfintele Taine, și mai ales Taina Preoției, în Biserica noastră Ortodoxă și care sînt rezultatele prezenței acestora în viața creștină. Este știut că Sfintele Taine conferă strădaniilor noastre creștine tărie spirituală, mîngîiere cerească și încredere în Dumnezeu. Cei ce nu au Sfintele Taine sînt triști, fără susținere harică și lipsiți total de mîngîierile conferite de acestea.

Prea Cuviosul Arhimandrit Grigorie, harnicul stareț al Mănăstirii Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, a mulțumit cu toată smerenia, recunoștința și dragostea fiască, Prea Fericitului Părinte Teoctist ca și Prea Sfințiților Episcopi Eftimie al Romanului și Hușilor și Pimen Suceveanul pentru osteneala ce și-au luat de a participa la acest praznic, astfel ca hramul Mănăstirii Sfîntul Ioan cel Nou să însemne și mai mult pentru sufletele rugătoare și rîvnitoare de mîntuire ale credincioșilor.

Luînd cuvîntul, Prea Sfințitul Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor a subliniat bucuria generală a tuturor celor de față de a-l sărbători pe Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, fiind prezent la această sărbătoare Prea Fericitul Patriarh Teoctist. P. S. Sa a vorbit despre unitatea credinței noastre strămoșești, prin aceste pioase pelerinaje, pe care le fac românii din diferite părți ale țării, de sute de ani, trecînd apoi, la expunerea vieții Sfîntului Ioan cel Nou. A încheiat cu îndemnul părintesc ca Sfîntul Ioan cel Nou să fie mijlocitor al rugăciunilor și strădaniilor curate, în dobîndirea sfințeniei creștine și a mîntuirii sufletelor noastre, pentru veșnicia ce urmează acestei vieți.

Prea Fericitul Părinte Teoctist, după ce a mulțumit Părintelui stareț Grigorie pentru cuvîntul său, a apreciat predica bogată a Prea Sfințitului Episcop Eftimie, spunînd între altele :

„Biserica noastră străbună, una și aceeași, din totdeauna are pe Domnul Hristos prezent peste veacuri, fără încetare, în ea și în toate strădaniile ei, cele sfințitoare, înălțătoare și mîntuitoare. Și în această privință ați auzit într-un anumit loc al Sfintei Liturghii, înainte de prefacerea Sfintelor Daruri, în Însuși Trupul și Sîngele Domnului Hristos, pe slujitorii Sfîntului Altar zicînd: „Hristos în mijlocul nostru!“ cu răspunsul: „Este și va fi“. „Totdeauna acum și pururea și în vecii vecilor!“. Prin această străveche practică liturgică, mărturisim prezența reală a Domnului Hristos, Săvîrșitorul celei dintîi Sfinte Liturghii, al Sfintei Cuminecături, la Cina cea de taină, după care au loc rugăciunile speciale de transformare, pe care le vom face și noi „pînă la sfîrșitul veacurilor, întru pomenirea Lui“, așa cum, de altfel, El Însuși a spus-o și ne-o cere veșnic. Mîntuitorul Iisus Hristos se află, într-adevăr, viu, prezent și lucrător, printre noi, neîncetat.

Biserica este deci acolo unde sînt Sfintele Taine ale lui Hristos, Domnul și Mîntuitorul nostru, și între cele șapte este Taina Preoției care le săvîrșește pe toate.

Biserica este acolo unde Evanghelia este cinstită, cum se cuvine, pentru că ea cuprinde adevărul creștin, în toată puritatea lui. Sfînta Evanghelie este ținută, cu tot respectul, pe Sfînta Masă. Adevărurile ei sînt explicate și propovăduite de preoți de vocație și cu pregătire specială, de mulți ani. Ieri am fost la Seminarul teologic de la Mănăstirea Neamț și am aflat multe lucrări bune și fericit înfăptuite care mi-au bucurat inima și mi-au umplut sufletul de nădejde pentru viitorul Bisericii noastre.

Venind aici, am trăit același adevăr creștin și românesc. Părintele Arhimandrit Grigorie, starețul mănăstirii, a făcut aici atîtea remarcabile lucruri, cu înțelepciune, pricepere, jertfelnicie și bună chiverniseală. Folosesc acest prilej binecuvîntat, pentru a vă mulțumi călduros tuturor, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pentru ofranda de la Duminica Ortodoxiei, pentru susținerea unor parohii din țară și de peste hotare.

Să rămînem, deci, statornici fii ai Sfintei noastre Biserici, lîngă lăcașurile noastre strămoșești, rugători osîrdnici la sfintele altare ridicate cu statornică credință de înaintașii noștri și lîngă sfintele moaște ale sfinților. Duceți tuturor întreaga dragoste părintească a Arhipăstorului Dumneavoastră, care vă binecuvîntează pe toți, cu lungime de zile, bogăție de înfăptuiri duhovnicești și nețărmurită dragoste față de Biserică și Patria noastră. Amin“.

În după amiaza aceleiași zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a îndreptat către plaiurile natale, la biserica din satul Victoria, județul Botoșani. Acolo era așteptat de P. C. Prot. Grigore Diaconu de la Botoșani, de P. C. Pr. Octavian Poduț, pictorul bisericesc Ioan Preotu care execută lucrările de pictură la sfîntul lăcaș și de mulți credincioși. Prea Fericirea Sa a cercetat, cu toată luarea-aminte, lucrările de pictură interioară, conform programului iconografic, a dat îndrumări în continuarea lucrărilor la sfîntul lăcaș.

Duminică, 25 iunie 1989, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a îndreptat către Mănăstirea Vorona din județul Botoșani.

Aici, după primirea de la intrarea în mănăstire, a fost condus în biserică, unde a asistat la Sfînta Liturghie oficiată de cei doi duhovnici ai mănăstirii, fiind de față întreg soborul sfîntului așezămînt.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii a predicat Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, despre sfinți, în general, și despre sfinții români în special, ca modele netrecătoare de viețuire în Hristos, Mîntuitorul nostru, și ca mijlocitori ai rugăciunilor și evlaviei noastre, ei și noi făcînd legătura dintre Biserica luptătoare și cea triumfătoare, fiind ascultat cu toată evlavia de cei prezenți la Sfînta Liturghie.

În continuare P. Cuv. Teofana Scîntei, stareța mănăstirii, a prezentat un raport de activitate după care Prea Fericirea Sa dînd sfaturile părintești și directivele cuvenite, a cercetat unele clădiri din incinta mănăstirii.

În după-amiaza zilei de duminică, 25 iunie 1989, Prea Fericirea Sa a revenit din nou la ctitoria Prea Fericirii Sale din satul Victoria unde s-a întîlnit cu P. C. Pr. Dimitrie Isopescu, consilier economic al Arhiepiscopiei Iașilor, de față fiind și meșterii angajați, P. F. Sa îndrumînd cu privire la programul iconografic interior și exterior, tapetarea soclului exterior al clădirii (circa un metru înălțime) cu bolovani de rîu, care va asigura monumentului o înfățișare estetică și un regim sănătos și uscat.

În seara aceleiași zile, prin Ștefănești-Belcești, Prea Fericirea Sa a ajuns la reședința mitropolitană din Iași.

Luni, 26 iunie 1989, la Iași, Prea Fericirea Sa a rezolvat lucrările curente, cu Prea Sfințitul Episcop Pimen Suceveanul, cu vicarul administrativ, cu consilierii eparhiali și ceilalți conducători de sectoare din Arhiepiscopia Iașilor.

După amiază a vizitat noua biserică parohială din parohia Prisăcani, județul Iași, terminată aproape în totalitate, ca arhitectură și tencuială exterioară, urmînd acum lucrările interioare de pregătire a pereților pentru pictură. Grație muncii, fără preget, a P.C. Pr. paroh Mihai Mărgineanu biserica se prezintă ca o adevărată catedrală.

Prea Fericirea Sa s-a întreținut cu preotul paroh și cu mai mulți enoriași și lucrători, dîndu-le tuturor, cuvenitele sfaturi și îndemnuri părintești, întru buna continuare a lucrărilor.

Prea Fericirea Sa a vizitat apoi Mănăstirea Cetățuia, ctitoria din 1672 a lui Gheorghe Duca-Vodă, cel ce a domnit de trei ori în Moldova (1665—1666; 1668—1672 și 1678—1683). Ea străjuiește Iașul de peste trei veacuri și este pilduitor gospodărită de Prea Cuviosul stareț Mitrofan Băltuță, exarhul mănăstirilor din Arhiepiscopia Iașilor.

Miercuri, 28 iunie 1989, Prea Fericirea Sa s-a îndreptat spre București, vizitînd Protoieria din Tecuci și cea din Focșani unde, de asemenea, a luat cunoștință de unele stări de lucruri specifice și a dat îndrumările necesare.

Pr. prof. dr. Al. I. CIUREA

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA MAI 1989

Pentru luna mai a. c, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a rînduit următoarea conferință : „Respectarea legiuirilor bisericești și canonice, factor de întărire a unității de doctrină, de cult și de organizare a Bisericii Ortodoxe Române“ (la 40 de ani de la apariția Statutului ei). În Arhiepiscopia Iașilor lucrările conferințelor preoțești s-au desfășurat la sediile potopopiatelor după cum urmează: 16 mai, la protopopiatele Pașcani, Tg. Neamț și Cîmpulung, 18 mai la protopopiatele Hîrlău și Suceava, 19 mai la protopopiatul Fălticeni, 23 mai la protopopiatul Botoșani și 24 mai la protopopiatul Dorohoi. Din încredințarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, conferințele au fost prezidate de P. S. Pimen Suceveanul, episcop-vicar, la protopopiatele Iași, Pașcani, Hîrlău, Botoșani și Dorohoi și de următorii delegați ai Centrului eparhial: P. C. Pr. Constantin Sîrbu, vicar administrativ, la protopopiatele Rădăuți și Cîmpulung, P. C. Pr. C. Buzdugan, consilier administrativ la protopopiatele Piatra Neamț și Tg. Neamț, P. C. Pr. D. Isopescu consilier administrativ, la protopopiatul Suceava și P. C. Pr. V. Vaida, inspector bisericesc la protopopiatul Fălticeni.

Întîmpinați călduros de P.P. C.C. protopopi și de P.P. C.C. preoți, P. S. Pimen și ceilalți delegați eparhiali au arătat că „subiectul conferinței este foarte binevenit pentru că ne ajută să ne familiarizăm cu legile care totdeauna trebuie îndeplinite și nu numai din teamă, ci din conștiință că acestea nu urmăresc decît binele tuturor. Legea bisericească își are originea în legea divină, dar nu este străină de legile pămîntului, de legile locului unde se desfășoară activitatea omenească creatoare. În formularea canoanelor și regulamentelor sale Biserica Ortodoxă Română a ținut seama în primul rînd de contextul social în care își desfășoară activitatea. Legea este dată spre binele și progresul obștesc, de aceea ea trebuie împlinită cu fidelitate“.

Remarcînd atmosfera sărbătorească în care se desfășoară lucrările Conferinței, P. S. Pimen Suceveanul și delegații Centrului eparhial au prezentat momente mai de seamă din viața Patriei și a Bisericii care au avut loc după conferința preoțească de la începutul lunii martie, amintind la loc de cinste împlinirea a 15 ani de cînd Domnul Nicolae Ceaușescu, ca o recunoaștere a meritelor personalității sale, a fost învestit ca Președinte al Republicii Socialiste România la 28 martie 1974. S-a arătat în continuare că România a înregistrat încă o performanță unică în contextul economico-social al vremurilor noastre, anume lichidarea datoriei externe, unul din factorii cei mai nocivi în destabilizarea lumii de astăzi, știre primită de întreaga națiune cu deplină satisfacție, consfințind adevărata independență politică și economică a țării. La 1 mai s-au împlinit 100 de ani de cînd această zi a fost declarată „Ziua internațională a celor ce muncesc“ și 50 de ani de la marea demonstrație patriotică din Capitală cînd s-a manifestat împotriva fascismului, a războiului, denunțîndu-se anticipat dezastrul care a zguduit ani de zile după aceea întreaga omenire care a plătit zeci de milioane de jertfe.

În continuare s-au citit referatele de către următorii P.P. C.C. preoți : Marcel Biță-Perieni la protopopiatul Iași, Nicolae Diaconu-Ruseni la protopopiatul Piatra Neamț, Ioan Irina-Rediu, la protopopiatul Botoșani, Dumitru Bouariu-Chilișeni, la protopopiatul Suceava, Mihai Zaharia-Belcești, la protopopiatul Hîrlău, Vasile Matcovici-Buda-Lespezi, la protopopiatul Pașcani, Sorin Coromoș-Vatra Dornei la protopopiatul Cîmpulung, Vasile Juravle-„Sfîntul Dumitru“-Rădăuți, la protopopiatul Rădăuți, Petru Ciobanu-Slatina la protopopiatul Fălticeni, Dumitru Bălineanu-„Adormirea“-Văculești la protopopiatul Dorohoi și Emil Cotîrgășanu-Bistricioara la protopopiatul Tg. Neamț.

Referatele, judicios întocmite și bogate în informații, luările de cuvînt ale P.P. C.C. preoți au întregit atmosfera solemnă a conferințelor, angajînd plenar pe cei prezenți,

În încheierea lucrărilor a luat cuvîntul P. S. Pimen Suceveanul și ceilalți delegați ai Centrului eparhial. P. S. Sa a subliniat importanța acestei conferințe pentru Biserica noastră, reglementările în vigoare contribuind la buna desfășurare a vieții bisericești care își extrage seva viabilității sale din pu-

terea lui Hristos, împărtășită Sfinților Apostoli și de aceștia Bisericii de pretutindeni și dintotdeauna pentru ca creația lui Dumnezeu să devină Biserică, iar credincioșii să vieze împreună cu Dumnezeu pentru ca Dumnezeu să fie totul întru toate (I Corinteni 15, 28). Ortodoxia românească este o ramură viguroasă a creștinismului contemporan și aceasta prin trăirea credinței celei adevărate în „unitatea Duhului". Canoanele Bisericii, expresii ale spiritualității creștine, ale desăvîrșirii în Hristos, legiuirile bisericești mențin unitatea dintre trecut și prezent și sînt chezășia sigură a unității dogmatice și cultice a Bisericii. De aceea, îndemna P. S. Sa, datoria tuturor este respectarea cu sfințenie, cu deplină responsabilitate și din conștiință a tezaurului de credință și viață spirituală al Bisericii spre a fi transmis urmașilor în unitatea vieții bisericești. Aceasta contribuie de asemenea și la unitatea de neam fiind bine știut că Biserica noastră a fost factor de unitate de limbă, de neam și de propășire culturală și spirituală în vatra strămoșească, dînd etosului românesc o coroană de glorie și frumusețe specifice.

În încheierea lucrărilor conferințelor s-au prezentat și rapoarte de activitate pastorală.

Pr. Gh. PETRARU

SLUJBE ARHIEREȘTI

„IZVORUL TĂMĂDUIRII" — HRAMUL MĂNĂSTIRII BISTRIȚA

De cînd Alexandru cel Bun (1400—1432), renumit voievod mușatin, a pus temelia Mănăstirii Bistrița în anul 1402, hramul mănăstirii — necropolă pentru sine și familia sa — a fost fixat de voievod „Adormirea Maicii Domnului". Nu după multă vreme de la tîrnosirea bisericii (1407), ctitoria marelui voievod intră repede în atenția marilor demnitari de stat ai vremii. Însuși voievodul înzestrează ctitoria sa cu multe danii. Printre odoarele cele mai de preț oferite de voievod ctitoriei sale este și renumita icoană bizantină „Sfînta Ana", pe care Doamna Ana, soția voievodului o primise în dar de la Constantinopol din partea împăratului bizantin Manuel al II-lea Paleologul. Înaintea acestei icoane, de-a lungul vremii, și-au plecat genunchii, cu evlavie alți voievozi ai Moldovei, mitropoliți, episcopi, demnitari de stat și toți care au avut prilejul să-și îndrepte pașii și către acest sfînt locaș binecuvîntat de Dumnezeu. Ca la un izvor dătător de sănătate, bolnavii au alergat la icoana Sfintei Ana de la Bistrița. Acest pelerinaj la Bistrița se făcea, cu precădere, în ziua Izvorului Tămăduirii din săptămîna luminată. Așa se explică faptul că, încă din vechime la această mănăstire, s-a împropriat ca al doilea hram al mănăstirii să fie și „Izvorul Tămăduirii". Pînă astăzi, la această sărbătoare, se pot vedea obiceiuri frumoase, specifice locului. A intrat în tradiție ca de Izvorul Tămăduirii să se facă acel frumos pelerinaj cu icoana făcătoare de minuni a Sfintei Ana și a Sfîntului Mucenic Gheorghe în jurul bisericii voievodale. Credincioșii se așează în coloană, plecați în genunchi, pentru ca sfînta icoană să fie purtată pe deasupra capetelor lor pentru apărarea sau izbăvirea lor de boli și neputințe. Fiecare, după credința sa primește în suflet din darurile binecuvîntate ale Sfintei Ana și ale Maicii Domnului.

Avîndu-se în vedere aceste fapte frumoase și obiceiuri creștinești de la Mănăstirea Bistrița, Prea Fericirea Sa, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, prezent în alți ani la acest minunat praznic al mănăstirii, anul acesta a delegat pe Prea Sfințitul Pimen Suceveanul pentru a oficia privegherea, Sfînta Liturghie și sfințirea apei din vinerea Izvorului Tămăduirii.

Potrivit tradiției la slujbele praznicului au fost prezenți pe lîngă soborul numeros al preoților și diaconilor mănăstirii alți slujitori de la mănăstirile învecinate și de la Centrul eparhial Iași.

După terminarea Sfintei Liturghii P. S. Sa a ținut un frumos cuvînt de învățătură creștinească avînd ca temă „Maica Domnului izvor de tămăduire a bolnavilor".

Slujba s-a încheiat cu obișnuitul Polihroniu.

SFINȚIREA BISERICII „SFÎNTUL MUCENIC GHEORGHE“ DIN SLOBOZIA, PROTOPOPIATUL PIATRA NEAMȚ

Nu departe de impresionanta citadelă a chimiei românești — Combinatul de Fire și Fibre Sintetice de la Săvinești — într-un cadru natural îmbietor se află cel mai mare sat al comunei Roznov, numit Slobozia. Sat de români ortodocși cu frumoase tradiții și obiceiuri naționale, așezarea aceasta apare pe fresca istoriei încă din secolul al XVII-lea. Se dezvoltă însă în secolul următor, ajungînd pe timpul renumitului demnitar de stat col. Gheorghe Roznoveanul (fost primar al municipiului Piatra Neamț, colonel în armata lui Al. I. Cuza, participant la războiul de independență din 1877, conducînd renumita brigadă militară „Roznoveanu“), la o înflorire remarcabilă. Tot pe timpul acesta se consemnează construirea din lemn a primei biserici a localității, ridicată de postelnicul Zamfir Jipa, probabil prin anii 1815—1816. Această biserică a dăinuit cu oarecare reparații pînă în zilele noastre.

În spiritul înnoitor al vremurilor noastre și harnicii locuitori ai satului Slobozia au dorit ca lăcașul lor de închinare să îmbrace haina cea nouă. Stimulați de rîvna tînărului preot paroh Constantin Melinte și a apropiatului său colaborator preotul Vasile Doloiu, credincioșii parohiei au reușit în scurt timp să refacă lăcașul lor de închinare.

Pentru lucrarea de sfințire a noului locaș, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române a delegat pe Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Astfel, P. S. Sa, duminică 7 mai 1989, însoțit de un sobor de preoți și diaconi, a tîrnosit noul altar ridicat în cinstea sfinților mucenici Gheorghe și Dimitrie Izvorîtorul de Mir. A urmat apoi Sfînta Liturghie, la sfîrșitul căreia P. S. Sa a invitat pe părintele paroh Constantin Melinte să facă o succintă dare de seamă asupra evoluției lucrărilor de la noua biserică, după care a urmat cuvîntul P. S. Sale. P. S. Sa s-a referit, mai întîi, la pericopa evanghelică închinată Sf. Apostol Toma (Ioan 20, 19-31), ideea centrală fiind: puterea credinței, chezășia mîntuirii noastre. În partea parenetică P. S. Sa a dat sfaturi moralizatoare și misionare, accentuînd problema stilistă, dovedind cu argumente scripturistice și patristice eronata interpretare a Pidalionului de către credincioșii pe stil vechi. La sfîrșit, P. S. Sa i-a acordat prin hirotesie, rangul de iconom părintelui Constantin Melinte.

Cuvîntul de mulțumire din parte preoților și a credincioșilor prezenți la sărbătoarea satului Slobozia a fost rostit de P. C. Prot. Constantin Cazan de la Piatra Neamț.

A urmat îndătinatul Polihroniu.

SFINȚIREA BISERICII DIN TAȘCA, PROTOPOPIATUL PIATRA NEAMȚ

De aproape trei veacuri în partea de nord-vest a orașului Bicaz s-a format un cătun din românii transilvăneni care au părăsit locurile lor de baștină din cauza atrocităților Uniației și a exploatării austro-ungare de la începutul secolului al XVIII-lea. Cei așezați aici au format o obște sătească bine închegată atît din punct de vedere social, cît și din punct de vedere spiritual. Localitatea au numit-o Tașca, denumirea păstrîndu-se pînă astăzi. Dintru început oamenii satului au fost foarte fideli sfintei noastre Ortodoxii. Așa se explică faptul că pînă astăzi locuitorii din Tașca au fost așa de atașați de spiritualitatea ortodoxă, încît în sînul acestei comunități sătești nu a existat nici nu există vreun credincios din altă confesiune.

Fără îndoială că de la stabilirea lor în acest ținut foarte pitoresc, harnicii români transilvăneni și-au construit un locaș de închinare, din lemn, pe care dintele necruțător al vremii l-a șubrezit. Prima biserică de zid mai trainică s-a înălțat între anii 1907 și 1925 prin contribuția credincioșilor păstoriți atunci de regretatul părinte Ioan Corijescu.

În ultimii doi ani prin osteneala părintelui paroh Oprea Petre Paulian, cu obolul credincioșilor, biserica a fost consolidată și împodobită cu pictură.

Pentru lucrarea de resfințire a bisericii, închinată Sfîntului Ierarh Spiridon, (iar de la consacrarea aceasta și Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan), duminică 15 mai 1989, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist al Bisericii Ortodoxe Române, resfințirea a fost oficiată de Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Potrivit rînduielilor prilejuite de astfel de evenimente, P. S. Sa înconjurat de un sobor de preoți și diaconi a oficiat mai întîi slujba de sfințire, apoi Sfînta Liturghie.

În cuvîntul său, P. S. Sa s-a referit mai întîi la viața Sfîntului Ioan Evanghelistul, apoi a dat credincioșilor frumoase sfaturi și îndemnuri de conduită creștinească aleasă.

Părintele Petre Paulian a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor de restaurare a bisericii, iar P. C. Prot. C. Cazan de la Piatra Neamț a mulțumit Prea Sfinției Sale pentru osteneala de a veni în mijlocul credincioșilor din Tașca să le binecuvînteze rodul ostenelilor lor.

Slujba s-a încheiat cu îndătinatul Polihroniu.

Arhid. Ioachim GIOSANU

BISERICA „MITOCUL MAICILOR“ DIN IAȘI

Duminică 11 iunie a. c., Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a săvîrșit slujba de sfințire a bisericii cu hramul Cuvioasa Parascheva, cunoscută sub numele de „Mitocul Maicilor“ din Iași. Acest locaș este ctitorit, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de meșteșugarii și negustorii care locuiau în această zonă ieșană denumită Muntenimea de Sus. Prin rugăciunile fericitului întru pomenire Iacov Stamati, Mitropolitul Moldovei, biserica s-a sfințit și deschis ca locaș de închinare pentru credincioșii ieșeni care locuiau în jurul ei. Între timp în chiliile din preajma sa s-au așezat cîteva călugărițe, dînd astfel naștere unui schit.

Deoarece viața tumultoasă a unui oraș nu este un mediu potrivit pentru așezarea călugărească, pururea pomenitul Mitropolit Veniamin, în anul 1803, a strămutat călugărițele din schitul ieșan, împreună cu acelea de la Mănăstirea Socola și de la alte schituri din Moldova, la Mănăstirea Agapia. Prin măsura aceasta, destoinicul mitropolit urmărea buna desfășurare a vieții călugărești și, în același timp, dobîndirea spațiului necesar pentru seminarul înființat în toamna aceluiași an. Biserica Cuvioasa Parascheva din Iași a rămas, în continuare, un metoc al mănăstirilor de călugărițe Varatic și Agapia, apoi, mai tîrziu, o filială a parohiei Banu din acest oraș.

Deoarece vremea a zdruncinat și șubrezit acest locaș, unele lucrări de consolidare și renovare erau absolut necesare. Prin sîrguința P. C. Preot Ioan Moraru s-au întocmit documentațiile premergătoare și s-au început cu avizările legale lucrările. În această acțiune părintele paroh a fost ajutat și sprijinit de Consiliul parohial, de Comitetul parohial și de credincioșii parohiei Banu. Prea Fericitul Patriarh Teoctist a acordat dotații substanțiale pentru efectuarea lucrărilor.

Consolidată și înnoită, biserica Mitocul Maicilor a fost sfințită duminică 11 iunie a. c., de către P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul. Solemnitatea aceasta deosebit de înălțătoare pentru parohia Banu și pentru toți dreptcredincioșii ieșeni s-a încheiat cu o expunere făcută de P. C. paroh Ioan Moraru. Stăpînit de sentimentul de satisfacție pe care-l dă lucrul bine înfăptuit, vorbitorul a readus în memoria celor ce ascultau momente din istoria acestui locaș ieșan, apoi s-a referit la tot ceea ce s-a realizat, în ultimii 2-3 ani, pentru a reda locașului trăinicie și frumusețe. A mulțumit, în sfîrșit, Prea Fericitului Patriarh Teoctist, pentru sprijinul acordat, Departamentului Cultelor și autorităților pentru înțelegere și Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul pentru că a săvîrșit slujba de sfințire și redeschidere a bisericii.

Evidențiind faptul că, prin prezența sa la biserica Mitocul Maicilor, în această zi, aduce la îndeplinire o misiune ce i-a fost încredințată de Prea Fericitul Patriarh Teoctist, în cuvîntul său Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen

a împărtășit tuturor binecuvîntări din partea Prea Fericirii Sale și a P. S. Sale cu sublinierea că lucrarea săvîrșită la această biserică este pilduitoare. În continuare, a amintit că Biserica Ortodoxă prăznuiește în această duminică, pe cei 318 Sfinți Părinți care, la anul 325, s-au adunat la Niceea spre a discuta și lua hotărîri, întrarmați de harul Sfîntului Duh, privind învățătura de credință și disciplina bisericească. Încheind, Prea Sfinția Sa a sfătuit și a dat îndemn tuturor dreptcredincioșilor amintindu-le că au îndatorirea de a vieții în unitate frățească, de a păstra credința strămoșească așa cum au statornicit-o Sfinții Părinți, de a se strădui, fiecare, pentru apărarea păcii și pentru instaurarea rînduielilor sănătoase.

Pr. Scarlat PORCESCU

BISERICA BĂRBOI—IAȘI

29 iunie, ziua cînd Biserica noastră cinstește pe Sfinții Apostoli Petru și Pavel este hramul monumentalei biserici Bărboi din Iași. Anul acesta slujba a fost înfrumusețată prin prezența, din încredințarea P. F. Părinte Patriarh Teoctist, a P. S. Pimen Suceveanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, care a oficiat Sfînta Liturghie, P. S. Sa fiind întîmpinat la sosire de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Preot paroh Constantin Andrei și de credincioși. La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. S. Sa a rostit un cuprinzător și înălțător cuvînt de învățătură. „Viața și lucrarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, spunea P. S. Sa, dăruirea pentru semeni, pentru aproapele nostru este un exemplu viu pentru noi toți, pentru viața noastră de zi cu zi, iar scrierile lor sînt călăuză luminoasă pentru cunoașterea lui Dumnezeu și mîntuirea sufletelor noastre. Activitatea misionară a celor doi apostoli a fost deosebit de fructuoasă. Plin de curaj și de Duhul Sfînt, Sfîntul Apostol Petru a propovăduit pe Hristos în Țara Sfîntă, în cetățile din Asia Mică ajungînd la Roma. În urma propoveduirii lui mulți veneau la credința cea adevărată, mulți erau vindecați și mărturiseau cu putere pe Hristos. Iar Sfîntul Apostol Pavel cunoscîndu-l pe Hristos nu a mai trăit pentru sine. A vestit cuvîntul Evangheliei în cele mai vestite orașe ale vremii: Efes, Troia, Tesalonic, Corint, Atena și apoi Roma. Cunoscute sînt călătoriile sale misionare și apoi opera scrisă, bogată, anume epistolele adresate comunităților ce le întemeia și preoților pe care îi hirotonea. A ajutat pe săraci, a vindecat bolnavi, a dus ofrande și multe alte lucruri de slujire a făcut". În încheiere, P. S. Sa a îndemnat pe credincioși să țină la dreptarul credinței, primit de la Sfinții Apostoli. „Adevărata cinstire a Sfinților Apostoli Petru și Pavel să o arătăm în păstrarea curată a învățăturii pe care am primit-o de la ei, urmînd pilda lor în săvîrșirea binelui în viața noastră, îndepărtînd tot ceea ce este rău de la noi".

P. S. Sa a transmis binecuvîntarea P. F. Patriarh Teoctist tuturor celor prezenți, exprimîndu-și bucuria de a fi prezent la această sărbătoare.

În continuare s-a săvîrșit parastasul ctitorilor Bisericii și s-a dezvelit placa comemorativă cu bustul scriitorului Alecu Russo în basorelief turnat în bronz ★.

La sfîrșit a luat cuvîntul P. C. Preot paroh C. Andrei mulțumind P. S. Pimen pentru prezența la acest moment semnificativ pentru biserica Bărboi și pentru viața culturală a Iașilor.

Participant

★A se vedea articolul „Alecu Russo" din paginile acestui număr al revistei „M.M.S.".

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PREOTUL ALEXANDRU TUDOSE

După o grea și îndelungată suferință, în seara zilei de 6 martie 1989, a fost chemat la Domnul Preotul Alexandru Tudose, pensionar din municipiul Iași.

Corpul neînsuflețit a fost depus în biserica parohială „Sfîntul Ioan Gură de Aur", unde a avut loc slujba înmormîntării, iar înhumarea s-a făcut la cimitirul „Eternitatea" din Iași.

În numele preoților din protopopiatul Iași, al preoților colegi și al celor ce l-au iubit, a vorbit Preotul Teodor Irimia, care a arătat că Preotul Alexandru Tudose s-a născut la 12 ianuarie 1910, în satul Lungani, comuna Sîrca, dintr-o familie onorabilă de foarte buni creștini și foarte buni cetățeni, fiind cel de al șaptelea copil din cei opt frați. A urmat școala primară la Adamache, în orașul Iași, apoi Seminarul teologic „Veniamin Costachi", după care Facultatea de teologie din Cernăuți, fiind declarat licențiat de Facultatea teologică din Iași, cu calificativul excepțional. În anul 1932, se căsătorește cu tînăra Maria Pîrîu, din municipiul Iași, fiica epitropului Pîrîu de la biserica „Sfîntul Ioan Gură de Aur". Este hirotonit preot pe seama parohiei, nou înființată, „Sfinții Voievozi Mihail și Gavriil"-Mărculești, unde a păstorit pînă în anul 1944, după care se transferă la parohia Mînzu și apoi la parohia Baba Ana, ambele din județul Buzău. În anul 1949 se transferă la parohia Lungani, comuna Bălțați, județul Iași, în satul natal. În anul 1956 este chemat în munci administrative la cancelaria Mitropoliei Moldovei și Sucevei, unde face ascultare pînă în anul 1969 cînd este numit preot paroh la parohia Vînători, comuna Popricani, județul Iași, de unde se pensionează pe data de 31 august 1973 și este îmbisericit la biserica „Sfîntul Ioan Gură de Aur".

Înzestrat de Dumnezeu cu cele mai frumoase virtuți creștinești și moștenind de la părinți o educație aleasă, Preotul Alexandru Tudose a fost un om și preot distins, cu o trăire profund preoțească, cu o voce frumoasă, cu o ținută și comportare ireproșabilă, era înțelept, bun, blînd și răbdător. Pretutindeni pe unde a păstorit a fost iubit și s-a bucurat de prețuirea tuturor, pentru receptivitatea cu care răspundea chemărilor, pentru căldura sufletească cu care se apropia de fiecare, pentru bunătatea unui adevărat părinte sufletesc, pentru hărnicia și cinstea pe care o trăia și o împărtășea credincioșilor și celor din jur. La toate parohiile la care a slujit a dat dovadă de un bun gospodar în administrarea bunurilor bisericești, construind, reparînd și înzestrînd bisericile cu odoare și obiecte sfinte. La cancelaria Mitropoliei Iași, în calitate de administrator de imobile, în perioada cînd s-au construit ansamblul de clădiri administrative, Preotul Tudose și-a adus o importantă contribuție, fiind zi și noapte prezent pe șantier și la procurarea de materiale.

Iubind bunătatea, dreptatea, cinstea, munca și frumosul, Preotul Alexandru Tudose a fost și un bun și corect soț, un permanent exemplu pentru credincioși. De asemenea a fost un tată plin de afecțiune și sensibilitate în creșterea și educația unicului fiu Sergiu Tudose, actor la Teatrul Național Iași.

În încheierea cuvîntului, vorbitorul a transmis familiei condoleanțe din partea preoților slujitori prezenți, a colegilor și a credincioșilor.

Pr. Teodor IRIMIA

IEROMONAHUL VLASIE GĂLBEAZĂ

În dimineața zilei de 26 martie 1989, pe cînd clopotele Mănăstirii Neamț vesteau începerea Sfintei Liturghii, s-a stins din viață la bolniță ieromonahul Vlasie Gălbează.

Născut la 10 iulie 1910, în satul Călugăreni, Neamț, din părinții Vasile și Ana, a primit la Sfîntul Botez numele de Victor. Școala primară a făcut-o în satul natal, iar după satisfacerea serviciului militar și-a îndreptat pașii, potrivit unei chemări tainice, spre Mănăstirea Neamț.

Aici a fost rînduit cu ascultarea la Schitul Vovidenia. În anul 1936 a fost călugărit, primind numele de Vlasie, avînd ca naș de călugărie pe ieromonahul Pafnutie Cojocaru, egumen al Schitului Vovidenia.

Rîvnitor, smerit, și mai presus de toate, ascultător, părintele Vlasie a fost hirotonit diacon în 1940 și ieromonah în anul 1951.

Modest și blajin, stătea aplecat ceasuri în șir și asculta sub epitrahil necazurile oamenilor. Aproape 40 de ani a slujit cele sfinte și era mulțumit că putea aduce și el laudă lui Dumnezeu. În ultimii ani de viață, părintele Vlasie a fost încercat de o boală grea, care de multe ori l-a ținut imobilizat la pat. A fost nevoit să plece din Schitul Vovidenia unde a petrecut peste 50 de ani și a coborît la bolnița mănăstirii unde i s-au dat îngrijirile necesare. Și aici a rămas același călugăr rîvnitor. Citea la Psaltire și în Ceaslov pînă tîrziu, către miezul nopții. Așa s-a pregătit pentru întîlnirea cu Creatorul său. Sfîrșitul a fost pentru el o binecuvîntare, l-a slobozit din această lume trecătoare.

Slujba înmarmîntării a fost săvîrșită de un sobor de preoți și diaconi din obștea mănăstirii, în frunte cu P. Cuv. Protos. Justinian Cîrstoiu, starețul Mănăstirii Neamț, care, la sfîrșitul slujbei a evocat chipul plin de virtuți al părintelui Vlasie, dîndu-l ca exemplu de răbdare, ascultare și smerenie pentru călugării mai tineri.

A fost monah înbunătățit și smerit în accepțiunea cea mai înaltă a cuvîntului.

Monah Timotei AIOANEI

MONAHUL VALERIAN RACHIERU

În seara zilei de 31 mai a.c., a încetat din viață, la Mănăstirea Neamț, monahul Valerian Rachieru. Născut la 22 ianuarie 1922, în Răucești-Neamț, a primit din Sfîntul Botez numele de Vasile. În anul 1947 și-a îndreptat pașii către Mănăstirea Neamț, unde, după un timp de noviciat, la 20 aprilie 1949, a fost tuns în monahism în cadrul unui ceremonial emoționant pe deoparte că, în afară de soborul mănăstirii, era prezent și corpul profesoral — majoritatea arhierei — de la Seminarul monahal din mănăstire, vorbind la acel moment arhiereul profesor Atanasie Dincă și profesorul universitar doctor Ioan G. Coman de la Institutul Teologic din București, iar pe de altă parte că au mai fost tunși încă alți trei frați: Petroniu Bulbucanu, Mihail Gavriluță și Dosoftei Mihalcea. În ocaziuni de acestea, cei tunși în monahism la același ceremonial, obișnuiesc a se considera și a-și spune între ei că sînt „frați de călugărie". Fratele Vasile Rachieru a primit numele de Valerian monahul. În timpul petrecerii în Mănăstirea Neamț, pînă la clipa cea din urmă a vieții, monahul Valerian s-a dovedit ascultător și muncitor, trecînd prin toate ascultările mănăstirești: la vie, la pădure, la pază, la vite, la paraclisierie, la supravegherea colecției de obiecte bisericești etc. Era iubit de toți viețuitorii mănăstirii.

O suferință pe care a suportat-o cu tot optimismul creștinesc l-a doborît nu înainte însă ca, în deplinătatea facultăților mintale, să se mărturisească și să se împărtășească. În dimineața zilei de 31 mai, a spus părintelui cu

care ședea în casă că a avut o vedenie foarte frumoasă. Întrebat cum a fost ca s-o istorisească, a spus „nu am voie să o spun!". La puțin timp limba i s-a legat și nemaivorbind a plecat, cu dulceața acelei frumoase vedenii, în taina vieții fără de sfîrșit.

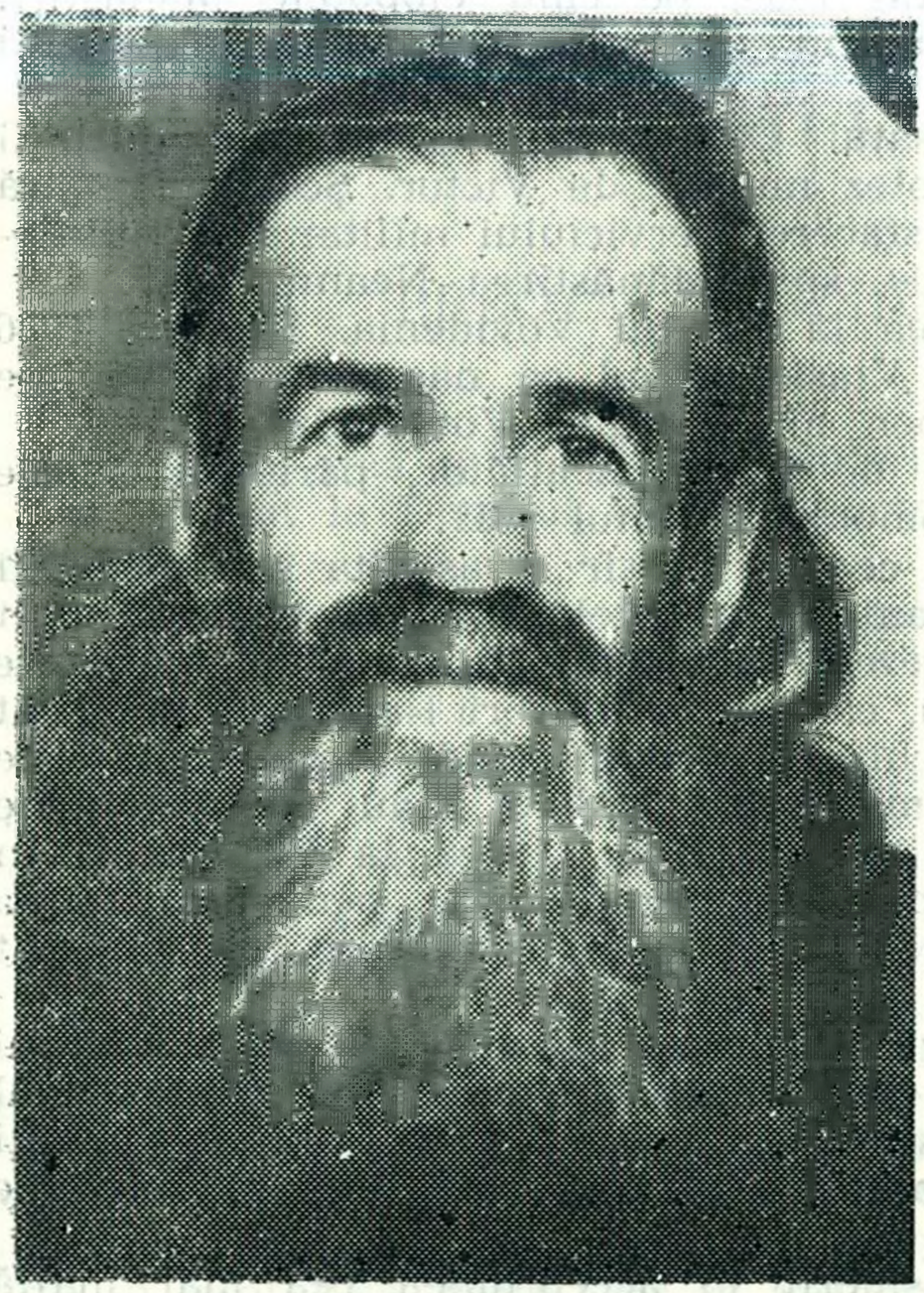

Monahul Valerian Rachieru

Clopotele Mănăstirii Neamț au vestit în unduirea lor melodioasă trecerea sa din viață, în mai multe soroace, iar în ziua de 3 iunie, după Sfînta Liturghie, s-a oficiat prohodul pentru înmormîntarea monahilor, de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Părinte protos. Nifon Corduneanu. Semnatarul acestor rînduri a semnalat meritele Părintelui Valerian și modul cum prin educație creștinească și monahală a privit suferința și moartea nu ca înfricoșătoare, ci ca pe o „odihnă" înaintea învierii celei de obște.

Unul din cei trei frați de călugărie s-a silit, cu adevărată dragoste frățească, să împlinească toate cîte se cer în astfel de împrejurări, pînă în cele mai mici amănunte.

Părintele Valerian se va fi bucurat cu duhul de toată dragostea cu care a fost înconjurat de întreg soborul Mănăstirii Neamț, de doi dintre frații săi de călugărie, de o parte din rudeniile după trup care au fost de față.

Toți s-au rugat pentru iertarea păcatelor lui.

Prin trecerea din viață a monahului Valerian, Mănăstirea Neamț se lipsește de încă un viețuitor ostenitor în ale vieții monahale, care se adaugă la pleiada înaintașilor de secole, care se odihnesc în locul liniștii cimitirului mănăstirii.

Arhid. prof. I. IVAN

ARHIMANDRITUL GRIGORE ARMENCEA

Duminică, 11 iunie 1989, a trecut la cele veșnice Părintele Arhimandrit Grigore Armencea în urma unei grele suferințe.

Adormitul întru Domnul a văzut lumina zilei la 22 octombrie 1903 în localitatea Poiana-Nicorești, județul Galați, din părinți binecredincioși, Toader și Elena Armencea, fiind al doilea copil din cei opt pe care i-au avut, primind la botez numele de Gheorghe.

A făcut școala primară în satul său natal și după absolvire intră, ca tînăr novice, în anul 1918, la Mănăstirea Sihastru. După săvîrșirea serviciului militar este transferat la Episcopia Romanului, ca ucenic la Episcopul Teodosie Atanasiu, unde se afla deja un alt fost distins duhovnic al Mănăstirii Agapia, Părintele Teodul Varzare.

În anul 1924 intră ca frate în Mănăstirea Neamț și în același an este tuns în monahism, primind la călugărie numele de Grigorie.

În Mănăstirea Neamț a făcut ascultare la stăreție și apoi a lucrat și ca tipograf, în care timp a deprins arta scrisului în ornamente, muncă de migală, dar și de gust artistic. În același timp a scris multe buchete muzicale, pe care le-a împodobit cu frontispicii din decoruri florale și litere mari

ornamentale. A lucrat apoi icoane în chenare frumos ornamentate și calendare anuale cu chenare pe care le oferea cu dragoste atît ierarhilor cît și altor persoane oficiale ale Bisericii noastre. Aceasta a fost de fapt frumoasa îndeletnicire a Părintelui Grigore, pînă în ultimul an al sfîrșitului său.

Ca tînăr monah în Mănăstirea Neamț, el a urmat și cursurile Seminarului monahal între anii 1927 și 1930 și a fost hirotonit ierodiacon în 1935, iar în 1940 ieromonah.

În anul 1942 este trimis ca preot misionar peste graniță, de unde revine în țară în anul 1952, iar Episcopia Romanului îl repartizează ca preot slujitor la parohia Tătărăști din județul Bacău.

La această parohie Părintele Grigorie repară și pictează biserica.

De la parohia Tătărăști este transferat la parohia Doagele, județul Vaslui, unde a desfășurat din nou o bogată activitate pastorală, dar și administrativ-gospodărească, renovînd din temelie biserica și clopotnița parohiei.

După terminarea lucrărilor se pensionează în anul 1981 și se retrage la Mănăstirea Agapia, unde a rămas pînă la sfîrșitul vieții.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, care l-a cunoscut bine încă din anii cînd era frate în Mănăstirea Neamț, prețuind toată munca și strădania Părintelui Grigorie, atît la parohii unde a făcut restaurări de biserici, cît și rîvna lui pilduitoare pentru scrierea în ornament, ca unui ultim ieromonah nemțean care s-a ocupat cu această artă, i-a acordat rangul de arhimandrit fiind hirotesit la 16 octombrie 1988, cu prilejul slujbei de sfințire a bisericii Mănăstirii Sihăstria.

Prin trecerea sa la cele veșnice, monahismul nostru pierde pe un vrednic viețuitor, preot și duhovnic, precum și un iscusit miniaturist.

Slujba de înmormîntare a avut loc în ziua de 13 iunie a. c., fiind oficiată de soborul preoților mănăstirii și de alți preoți binecunoscuți ai defunctului. Despre viața sa a vorbit P. Cuv. Părinte Veniamin Palaghiu, duhovnicul mănăstirii, scoțînd în evidență viața de o permanentă ascultare și ostenelile Părintelui Grigorie depuse numai în slujba Bisericii și a Patriei.

În sunetele clopotelor, trupul neînsuflețit al Părintelui Grigorie Armencea a fost condus la locul de veșnică odihnă din cimitirul mănăstirii, de către soborul de preoți și al călugărițelor din Mănăstirea Agapia, care s-au rugat pentru veșnica odihnă a sufletului nobil, bun și milostiv al Părintelui Grigorie Armencea.

Monahia Eustochia CIUCANU

PREOTUL PETRU GAFIȚEANU

După o lungă și grea suferință, în ziua de 18 iunie 1989, se stinge din viață, la vîrsta de 86 ani, Preotul pensionar Petru Gafițeanu, fost paroh al parohiei Hilișeu-Horia din protopopiatul Dorohoi, județul Botoșani.

S-a născut în anul 1903 în satul Hilișeu, comuna Pomîrla din fostul județ Dorohoi, tatăl fiind învățător, iar mama casnică. În sînul familiei a primit o aleasă educație.

Școala primară a făcut-o în satul natal Hilișeu, iar după absolvire se înscrie la liceul „Anastasie Bașotă" din Pomîrla, ca, după terminarea acestui liceu, dînd curs unui îndemn lăuntric să se înscrie în clasa a VII-a a Seminarului teologic „Pimen Mitropolitul" din orașul Dorohoi, unde își ia diploma, care-i dădea dreptul de a se hirotoni. Se căsătorește cu Maria Popescu, învățătoare, și nu după mult timp este hirotonit preot pe seama parohiei Larga din județul Hotin, parohie pe care o păstorește cu mult tact pastoral și profund spirit de gospodar.

De la parohia Larga-Hotin, după cîțiva ani, se transferă la parohia Hilișeu-Horia din protopopiatul Dorohoi, unde își desfășoară activitatea pînă în anul 1983, cînd se pensionează la cerere.

În Hilișeu a lucrat cu multă tragere de inimă nu numai în ogorul Domnului, ci și pe tărîm social, reparînd biserica din Hilișeu-Cloșca, pictînd

biserica din Hilișeu-Horia, dotînd bisericile cu obiecte de cult, cărți de ritual, vesminte liturgice și mobilier.

În ziua de 21 iunie, la biserica parohială, s-a săvîrșit slujba înmormîntării de către un sobor de preoți.

Despre viața și activitatea celui decedat au vorbit următorii P.P. C.C preoți: Vasile Pușcașu-Dorohoi, Ilie Cojocaru-Dorohoi, Mircea Belciug-Plopeni și Emil Ciomîrtan-Trestiana.

În dangătul de clopote, urmat de membrii familiei și de un mare număr de credincioși corpul neînsuflețit a fost purtat de preoții slujitori în jurul bisericii în care a slujit și apoi depus în cavoul familiei.

PREOTUL ICONOM STAVROFOR EUGEN SAUCĂ

În ziua de 26 iunie 1989 a încetat din viață Preotul Eugen Saucă, fost paroh al parohiei Pădureni din comuna Șendriceni, protopopiatul Dorohoi, județul Botoșani.

S-a născut în comuna Tureatca din fostul județ Dorohoi. Tatăl său, Costică Saucă, a fost cîntăreț bisericesc la parohia Tureatca. A urmat școala primară în comuna natală, iar seminarul teologic în orașul Dorohoi. Licența în teologie a luat-o la Cernăuți. După căsătorie cu tînăra Ecaterina, fiica preotului Georgescu din Tureacta, înzestrat cu o voce bună a fost hirotonit diacon la fosta episcopie ortodoxă din Maramureș cu sediul în Sighet, unde a funcționat pînă la odiosul dictat de la Viena, cînd s-a transferat la Mitropolia Moldovei din Iași, de unde, nu după multă vreme, la cerere, este hirotonit preot pe seama parohiei Pădureni de unde s-a pensionat în 1988.

Preotul Eugen Saucă a avut patru copii. Era un bun cunoscător al rînduielilor bisericești, înzestrat cu o voce bine cultivată, bun gospodar al treburilor bisericești.

Sub păstorirea sa s-a construit o biserică filială în satul Ezer, comuna Hilișeu, județul Botoșani, iar biserica parohială din Pădureni a fost reparată și pictată. Inventarul bisericii a fost îmbogățit cu vesminte liturgice, cărți de ritual și mobilier. Pentru activitatea depusă pe tărîm bisericesc a fost distins cu titlul de iconom stavrofor.

Corpul neînsuflețit al Preotului Eugen Saucă depus în biserica parohială din Pădureni, a fost transportat în orașul Dorohoi și depus în biserica din cimitirul orașului, unde este înhumată presbitera Ecaterina Saucă.

În ziua de 29 iunie s-a săvîrșit slujba înmormîntării de un sobor de preoți.

Despre viața și activitatea Preotului Eugen Saucă au vorbit următorii P.P. C.C. preoți: Vasile Pușcașu-Dorohoi, Ilie Cojocaru-Dorohoi, Xenofont Urzică-Dumeni, Gheorghe Vieru-Dorohoi, Tucurlan-Pădureni, Constantin Ceobanu-Dorohoi și Emil Ciomîrtan-Trestiana-Dorohoi.

Corpul neînsuflețit, purtat de preoții slujitori și urmat de numeroși credincioși în dangăt de clopote a fost așezat în cimitirul orașului Dorohoi.

Pr. Ilie COJOCARU

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA MAI 1989

Cancelaria Sfîntului Sinod a programat pentru această conferință tema: „Respectarea legiuirilor noastre bisericești și canonice, factor de întărire a unității de doctrină, de cult și de organizare a Bisericii Ortodoxe Române (la 40 de ani de la apariția Statutului ei)".

În cuvîntul de deschidere al conferinței, delegații Centrului eparhial au reliefat valoarea deosebită a Statutului și Regulamentului Bisericii Ortodoxe Române elaborate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, în desfășurarea activității administrative, culturale și economice a Bisericii și în păstrarea disciplinei clerului, avînd ca fundament disciplina canonică a Bisericii, formulată de către Sinoadele ecumenice.

Delegații Centrului eparhial au prezentat cronica evenimentelor de stat și bisericești, dintre care de cea mai mare importanță este lichidarea datoriei externe a țării la sfîrșitul lunii martie.

Conferințele preoțești au avut loc după cum urmează: 23 mai la protopopiatele Bacău și Vaslui, 24 mai la protopopiatele Huși și Moinești, 25 mai la protopopiatele Bîrlad și Tg. Ocna și 26 mai la protopopiatul Roman.

Conferințele preoțești au fost conduse de către: P. S. Arhiereu-vicar Ioachim Vasluianul la protopopiatele Moinești și Tg. Ocna, P. C. Nicolae Toderici, consilier administrativ, la protopopiatul Bacău, P. C. Pr. Gh. Miron, consilier economic, la protopopiatul Roman, P. C. Pr. Constantin Pelin, inspector bisericesc, la protopopiatele Bîrlad, Huși și Vaslui.

Referatele la aceste conferințe au fost prezentate de următorii preoți: la protopopiatul Roman-P. C. Pr. Ioan Isache de la parohia Bașta, la protopopiatul Bacău-P. C. Pr. Gh. Cepoi de la parohia Godinești, la protopopiatul Vaslui-P. C. Pr. Ionel Buimac de la parohia Telejna, la protopopiatul Moinești-P. C. Pr. Vasile Acostăchioaie de la parohia Lăloaia, la protopopiatul Huși-P. C. Pr. Laurențiu Irimia de la parohia Epureni-Huși, la protopopiatul Bîrlad-P. C. Pr. Nicolae Neagu de la parohia „Sfîntul Gheorghe"-Bîrlad și la protopopiatul Tg. Ocna-P. C. Pr. Nicolae Pascu de la parohia Mănăstirea Cașin.

Ideile centrale care au caracterizat referatele au fost următoarele: libertatea de cult, consemnată în Constituția țării, condițiile noi din țara noastră care au facilitat elaborarea Statutului și a Regulamentelor B.O.R., reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române, îndatorirea de a păstra și apăra unitatea de doctrină, de cult precum și unitatea canonică cu Ortodoxia universală, grija pentru desfășurarea activității pastoral-misionare la parohii în condițiile prevăzute de lege, disciplina clerului, colaborarea clerului cu organele deliberative bisericești și cu persoanele în subordine, pregătirea cadrelor bisericești, în școlile și institutele teologice, perfecționarea cadrelor bisericești, administrarea corectă a averilor bisericești, păstrarea și conservarea bunurilor de patrimoniu conform Legii 63/1974, îndatorirea preoților de a cunoaște rînduielile canonice și de a respecta legislația bisericească și de stat.

În încheiere, delegații Centrului eparhial au făcut aprecierile cuvenite asupra referatelor și luărilor de cuvînt, oferind preoților îndrumări privind valoarea legislației bisericești și de stat în realizarea unei activități administrative, culturale, economice și sociale, cerute de imperativele contemporane ale societății românești și ale credincioșilor Bisericii noastre.

Se știe că Biserica este instituția divino-umană, întemeiată de Mîntuitorul Iisus Hristos, propoveduită de apostoli și organizată pe dispozițiile ecumenice emise de Sfintele Sinoade a toată lumea și ale Sfinților Părinți pentru mîntuirea credincioșilor.

Principiile fundamentale de organizare și funcționare a B.O.R., sînt: *principiul canonic* potrivit căruia Biserica ține legătura dogmatică și canonică cu Patriarhia Ecumenică și cu Bisericile Ortodoxe surori, *principiul sobornicității*, prin care Biserica se organizează și funcționează pe baza hotărîrilor

Sfintelor Sinoade și *principiul autonomiei și autocefaliei,* prin care Biserica Ortodoxă își păstrează caracterul național.

Într-un trecut istoric bimilenar Biserica noastră și-a împletit activitatea cu a întregului popor contribuind la împlinirea măreților deziderate social-naționale și, ca urmare a jertfelor istorice, năzuințele Bisericii noastre se împlinesc fidel odată cu marile înfăptuiri naționale ale poporului nostru, dobîndindu-se prin aceasta autonomia, autocefalia și Patriarhatul.

În condițiile de deplină libertate din țara noastră consfințite de Constituție și reglementate prin Legea cultelor, B.O.R., se conduce de organe deliberative alese de cler și popor.

Buna funcționare a Bisericii Ortodoxe Române se reglementează pe baza dispozițiilor Statutului B.O.R. și a celor 12 Regulamente bisericești precum și pe legislația de stat care reglementează buna desfășurare a activității economice, financiare, construcții și sistematizare, patrimoniul cultural național etc.

Delegații Centrului eparhial au aprofundat în acest cadru îndatoririle privind respectarea disciplinei canonice și a Statutului și a dispozițiunilor regulamentare ale B.O.R., gospodărirea judicioasă a bunurilor parohiale potrivit prevederilor Regulamentului pentru administrarea averilor bisericești, disciplina financiară în cadrul unității de cult, organizarea și conducerea contabilității la parohii, conservarea și păstrarea bunurilor patrimoniului cultural național. De asemenea pictura bisericească trebuie să fie realizată numai cu aprobarea Comisiei de pictură bisericească.

Se impune ca întregul cler al eparhiei noastre, condus cu grijă părintească de P. S. Episcop Eftimie, să respecte rînduielile canonice și disciplina statutară și regulamentară a B.O.R, să fie cei dintîi cetățeni ai satelor și comunelor noastre, respectînd și popularizînd legislația de stat în rîndul credincioșilor pe care-i păstoresc.

Cronicar

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huși

ANNÉE LXVe No. 3 — mai — juin 1989

SOMMAIRE

9 Mai 1945 — 9 Mai 1989 *(Rédaction)* 3

ET TOI, FIERE ROUMANIE, TU SUBSISTERAS TOUJOURS

La Patrie, de jour en jour, sur de nouveaux échelons de développement et de bien-être (*Archid. Ioachim Giosanu*) . . 5

E T U D E S

P. prof. Ilie MOLDOVAN, La Parole de Dieu, en Ecriture et en Tradition (Points d'orientation dans l'activité religieuse-morale et missionnaire du prêtre orthodoxe) 9

P. maître de conf. Ioan MIHĂLȚAN, Ecriture, Eglise, Tradition . 31

HYPERION DE LA POESIE

Gavril ISTRATE, Eminescu (Au centenaire de son passage en éternité) 45

† *PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire*, Mihai Eminescu au sujet de l'Eglise 53

Gheorghe I. FLORESCU, Mihai Eminescu: permanence définitoire du développement roumain 59

Paul LEU, Mihai Eminescu et la fête patronale jubiliaire du Monastère de Putna 75

AU DOMAINE PASTORAL

† *TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et Métropolite-lieutenant de la Moldavie et de Suceava*, „Lui, Il Se trouve dans l'Eglise de Sa gloire" 100

H O M É L I E S

Hiérom. Iustin NEAGU, Au IIième Dimanche après les Pâques . 106

Diacre maître de conf. Petre I. DAVID, Au VIième Dimanche après les Pâques 108

Archim. Serafim MAN, A la Pentecôte 111

Archiprêtre Anton FRUNZĂ, A la Sainte Trinité 113

COMMEMORATIONS

Alecu Russo (170 ans depuis sa naissance et les échos dans la conscience contemporaine) *(P. C. ANDREI)* 105

NOTES. 124

l'Ermitage Hadîmbu *(Archim. Mitrofan Băltuță)*.

CHRONIQUE ECCLESIASTIQUE

A. — L'ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 129

ITINÉRAIRE PATRIARCAL: **Sa Béatitude le Père Patriarche TEOCTIST en Métropolie de la Moldavie et de Suceava (*P. prof. dr. Al. I. Ciurea)*; Conférences ecclésiastiques au mois de mai 1989 *(P. Gh. Petraru)*.**

MESSES EPISCOPALES: **„La Source de la Guérison", fête patronale du Monastère de Bistrița; Consécration de l'église „Saint Martyr Georges" de Slobozia, protoprésbytérat Piatra Neamț; Consécration de l'église de Tașca, protoprésbytérat Piatra Neamț *(Archid. Ioachim Giosanu)*; Eglise „Mitocul maicilor" de Jassy *(P. Scarlat Porcescu)*; Eglise Bărboi — Jassy *(Participant)*.**

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: **Le Prêtre Alexandru Tudose *(P. Teodor Irimia)*; Hiéromoine Vlasie Gălbează *(Moine Timotei Aloanei)*; Moine Valerian Rachieru (*Archid. prof. I. Ivan)*; L'Archimandrite Grigorie Armencea (*Monîale Eustochia Ciucanu)*; Le Prêtre Petru Gafițeanu; Le Prêtre iconome stavrophore Eugen Saucă (*P. Ilie Cojocaru)*.**

B. — ÉVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUȘI 145

Conférences ecclésiastiques au mois de mai 1989 *(Chroniqueur)*.

COMEMORĂRI

Alecu Russo (170 de ani de la naşterea sa şi ecourile în conştiinţa contemporană (*Pr. C. ANDREI)* 115

ÎNSEMNĂRI 124

Schitul Hadîmbu (*Arhim. Mitrofan Băltuţă*).

CRONICA BISERICEASCĂ

A. — ARHIEPISCOPIA IAŞILOR 129

ITINERAR PATRIARHAL: **Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei** *(Pr. prof. dr. Al. I. CIUREA)*; **Conferinţele preoţeşti din luna mai 1989** *(Pr. Gh. Petraru)*.

SLUJBE ARHIEREŞTI: **„Izvorul Tămăduirii", hramul Mănăstirii Bistriţa; Sfinţirea bisericii „Sfîntul Mucenic Gheorghe" din Slobozia, protopopiatul Piatra Neamţ; Sfinţirea bisericii din Taşca, protopopiatul Piatra Neamţ** (*Arhid. Ioachim Giosanu)*; **Biserica „Mitocul Maicilor din Iaşi"** (*Pr. Scarlat Porcescu)*; **Biserica Bărboi — Iaşi** (*Participant*).

† CHEMAŢI LA DOMNUL: **Preotul Alexandru Tudose** *(Pr. Teodor Irimia)*; **Ieromonahul Vlasie Gălbează** *(Monah Timotei Aloanei)*; **Monahul Valerian Rachieru** *(Arhid. prof. I. Ivan)*; **Arhimandritul Grigore Armencea** (*Monahia Eustochia Ciucanu)*; **Preotul Petru Gafiţeanu; Preotul iconom stavrofor Eugen Saucă** (*Pr. Ilie Cojocaru)*.

B. — EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR 145

Conferinţele preoţeşti din luna mai 1989 (*Cronicar*).

PI 2

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

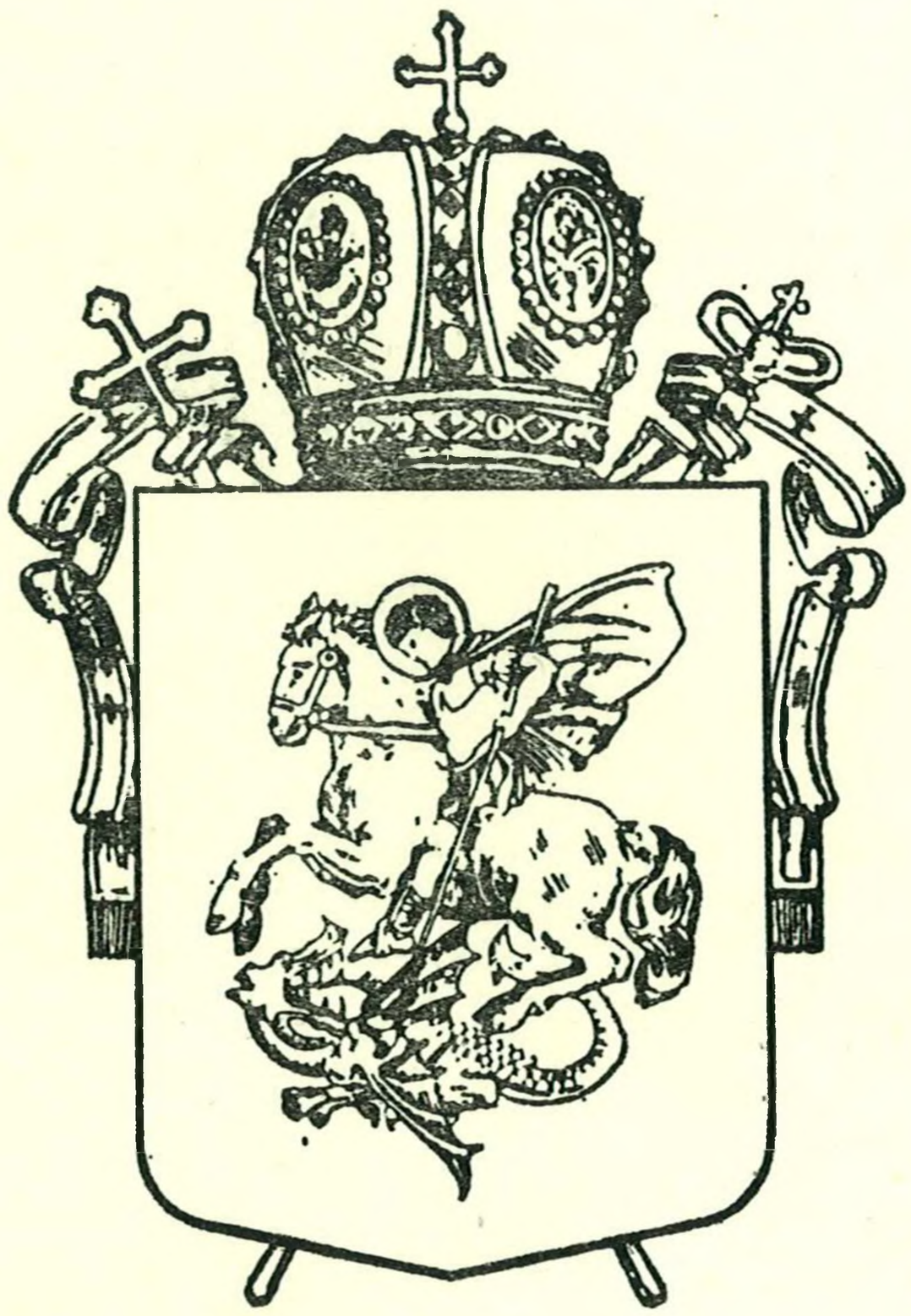

Anul LXV, Nr. 4 — 6 IULIE — DECEMBRIE 1989

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI
A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CUPRINSUL

SFÎNTĂ ZI DE LIBERTATE

22 Decembrie 1989, moment crucial pentru noua istorie a României *(Pr. drd. Gh. PETRARU)* 3

FILE DE CALENDAR

File de calendar *(Arhid. Ioachim GIOSANU)* 7

LA PRAZNICUL PĂCII

† *TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române şi Locţiitor de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei,* Pastorală la Naşterea Domnului — 1989 11

† *EFTIMIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* Pastorală la Naşterea Domnului — 1989 17

STUDII

† *PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar,* Lumea în icoană . . 22
Pr. drd. Gh. PETRARU, Desăvîrşire şi sfinţenie în viaţa creştină 33
Florin BUCESCU, Un pasionat cercetător al muzicii medievale din România: Grigore Panţiru 46

PREDICI

Pr. Theodor DAMIAN, La Duminica a II-a după Rusalii . . 62
Ierom. Iustin NEAGU, La Duminica a VIII-a după Rusalii . . 67
Pr. Th. LIFICIU, La Sfîntul Mucenic Pantelimon . . . 68
Pr. Constantin POPOVICI, La Duminica înaintea Înălţării Sfintei Cruci 70
Diac. conf. P. I. DAVID, La Duminica a XXIV-a după Rusalii . 75

PAGINI PATRISTICE

Sfîntul Ciprian, Despre ţinuta fecioarelor (*Trad. de Ierom. Constantin CHIRILĂ)* 77

DREAPTA ÎNVĂŢĂTURĂ A BISERICII

Învăţătura Bisericii despre Dumnezeu Tatăl (Articolul I al Simbolului de credinţă) *(Pr. prof. Sorin COSMA)* . . . 89

(continuare în pag. a III-a a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL LXV, Nr. 4—6 IULIE — DECEMBRIE 1989

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
Bulevardul Ştefan cel Mare Nr. 16 — Iaşi 6600

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE

† P. F. TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
și
Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei

VICEPREȘEDINTE

† P. S. EFTIMIE, Episcopul Romanului și Hușilor

MEMBRI

† P. S. PIMEN SUCEVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor
† P. S. IOACHIM VASLUIANUL, Arhiereu-vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor
P. C. Pr. SCARLAT PORCESCU, Iași
P. C. Pr. prof. MIHAI VIZITIU, directorul Seminarului Teologic de la Mănăstirea Neamț
P. C. Pr. VASILE NECHITA, Iași

REDACTOR RESPONSABIL

P. C. Pr. COSTACHE BUZDUGAN, consilier cultural, Iași

REDACTOR

P. C. Pr. GHEORGHE PETRARU, Iași

Cititorii din străinătate se pot abona, adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-import Presă, P. O. Box 136-137, Telex 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3. Articolele nepublicate nu se înapoiază.

42.420

SFÎNTĂ ZI DE LIBERTATE

22 Decembrie 1989, moment crucial pentru noua istorie a României

22 Decembrie 1989 *se va înscrie adînc în ființa națiunii române.*

La 22 Decembrie a luat sfîrșit cea mai neagră perioadă din istoria românească, o perioadă de alienare națională și spirituală determinată de dictatura comunistă și ateistă impusă din exterior, care a adus prejudicii incomensurabile poporului nostru, născut creștin în spațiul mioritic. Regimul dictatorial ceaușist, produs al acestei mentalități străine structurii românești, a căzut în această zi, antrenînd după sine și prăbușirea sistemului ce reprezenta o ultimă redută grav fisurată în peisajul Europei de est.

22 Decembrie 1989 reprezintă ziua începutului redeșteptării naționale, de reluare a cursului firesc al vieții noastre încătușate de întunericul de peste 40 de ani de peregrinare în pustie, în întuneric, asemenea poporului condus de Moise, în istoria sfîntă, spre a accede din nou la pămîntul făgăduinței, la lumină, la bucuria existenței întru iubire, în libertate. Aceste cuvinte ce desemnează situații existențiale fundamentale ale omului, care structural ființează prin și întru Dumnezeu în Care „trăim, ne mișcăm și sîntem" (Faptele Apostolilor 17, 28), redau noua dimensiune națională de spiritualitate, cultură și civilizație, la care s-a atentat violent decenii de-a rîndul, dar care nu putea fi ucisă pentru că era, este și va fi propria noastră fire, la care și pentru care

sîntem chemați toți pentru a ne redobîndi identitatea de viață în autenticitatea etosului creștin și românesc.

Totul a venit ca un dar ceresc în ajun de Nașterea Domnului, în Vinerea Mare a ascezei și a tensiunii lăuntrice românești și a debordat ca un miracol ce a învins teama, și prin jertfă supremă ne-a adus dreptatea, libertatea și adevărul. Minciuna, nedreptatea deveneau tot mai insuportabile. Lipsurile de tot felul atentau la însăși existența biologică a românilor. Trebuia să se demaște întreaga monstruozitate și hidoșenie a celor care nu iubesc pe Dumnezeu și pe oameni, coordonatele primordiale, esențiale, ale relațiilor umane, a ființării omului în orizontul autenticității (Luca 18, 2). Așa cum Mîntuitorul Iisus Hristos S-a întrupat cînd descompunerea și decăderea morală atinseseră paroxismul tot așa și renașterea României trebuia să dezvăluie întreaga realitate abominabilă și odioasă care era pregătită acestui popor curat, cuminte, harnic, care a învins prin puterea sa spirituală îngemănată cu tăria brațului toate încercările care căutau și țînteau distrugerea sa.

Hristos, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, Întrupîndu-Se la plinirea vremii (Galateni 4, 4) a plinit și vrerea legitimă a românilor de a se manifesta integral, în plenitudinea potențialității umane creatoare, de a invoca pe Dumnezeu în mod liber, de a simți fără teamă și de a se ruga Părintelui ceresc deschis, sincer, de a lucra cu devotament și de a se bucura de roadele muncii lor. Jertfa stă și la temelia României reînviate. Jertfa înseamnă dăruire, oferire întru iubire pentru altul, smerenie pentru ca altul să vină și să se sălășluiască în sinea limitată ce se deschide relației care desăvîrșește.

Primele pagini ale Sfintei Scripturi prezintă pe om în această atitudine de jertfă, act liturgic de slăvire a Creatorului și de mulțumire pentru darurile Sale (Facere 4, 3-5). Jertfa tinerilor României, pentru libertate și adevăr, se grefează acestei atitudini umane generale și în efervescența actelor lor izvorîte din puritatea vîrstei nu putem să

nu vedem puterea lui Dumnezeu, o minune care era așteptată dar care în același timp a și surprins prin spontaneitatea și amploarea ei. „Dar minunea-i minune și ea-i Dumnezeu, / Cînd sîntem în panică și ce să faci nu mai știi, / Te înhață ea cît ai clipi“ (Boris Pasternak, Minunea). Astfel prin jertfa supremă din zilele revoluției s-a sfințit cu sînge (Evrei 9, 18) testamentul României viitoare, liberă, continuatoarea tradițiilor sacre ale neamului nostru. Ceea ce am trăit noi, toți românii, se circumscrie unei istorii sfinte a poporului nostru. De aceea trebuie bine înțelese libertatea, adevărul, dreptatea, toate valorile redate oamenilor trăitori la Dunăre, Carpați și Mare. Trebuie să știm că acestea sînt străluciri ale Dumnezeirii, rațiuni ale Logosului suprem și de aceea a fi liber, a fi întru adevăr, a iubi dreptatea înseamnă a împlini Legea lui Hristos. Și noi toți cei botezați în numele Sfintei Treimi sîntem fii ai lui Dumnezeu, sîntem Biserica pe care Hristos a „cîștigat-o cu însuși sîngele Său“ (Faptele Apostolilor 20, 28) și pentru care fiii României și-au vărsat sîngele lor ca adevărați martiri pentru Patrie, pentru valorile și tradițiile sacre ale poporului.

Trebuie să ne potolim foamea duhovnicească, foamea culturală, foamea de civilizație înaintată cu tensiunea creatoare, cu munca și rugăciunea, îndreptîndu-ne spre izvoarele nemuritoare de adevăruri perene, eterne, care aureolează omenirea și poporul nostru din cele mai vechi timpuri, pe care să le împletim armonios cu tot ceea ce e mai bun, mai frumos în contextul de viață contemporan. Să avem conștiința că trăim și lucrăm pentru Dumnezeu și pentru aproapele nostru, că sîntem mediul în care trebuie să transpară transcendentul, că moralitatea, sfințenia vieții sînt temeiul existenței adevărate, binecuvîntate de Dumnezeu.

Se cuvine să învățăm toți ceea ce Biserica, ceea ce familiile noastre creștine au păstrat cu sfințenie: rugăciunea înălțată Părintelui ceresc, invocarea sa în situațiile existențiale, fericire sau necaz, împlinind cuvîntul inspirat al Sfîntului Apostol Pavel: „Rugați-vă neîncetat“ (I Tesaloni-

ceni 5, 17), bineștiind că rugăciunea, credința în Dumnezeu, lucrarea cea bună sînt puntea care trece peste prăpastie și scara ce înalță spre Lumină.

Copiii, tinerii, noi toți avem aceste datorii sfinte, să ne întoarcem spre Dumnezeu, pentru ca El să se întoarcă spre noi, spre a fi oameni ai adevărului, ai dreptății, ai libertății, pentru că după cuvîntul Mîntuitorului Hristos „adevărul vă va face liberi" (Ioan 8, 32), iar El este „Calea, Adevărul și Viața" *(Ioan 14, 6).*

Pe jertfa noastră a tuturor să așezăm aceste adevăruri sfinte, virtuțile care spiritualizează pentru ca, într-adevăr, România să reînvie și să devină „templu al lui Dumnezeu" (I Corinteni 3, 16), iar oamenii ei „zidire bine alcătuită" (Efeseni 2, 21) pentru viața noastră, a fiilor și a fiilor fiilor noștri în Biserica noastră ortodoxă și românească.

Pr. drd. Gh. PETRARU

FILE DE CALENDAR

Anul acesta, la 30 iulie, satul Războieni se afla în sărbătoare. În jurul bisericii voievodale — sacrul mausoleu al lui Ștefan — într-un amfiteatru natural, oameni din mai toate părțile județului Neamț s-au adunat să aducă un omagiu sfînt celor care în 1476 s-au jertfit pentru țară, pentru popor, pentru pămîntul sfînt al străbunilor. Au avut loc ample manifestări cultural-artistice care au evocat evenimentul.

Intrat în tradiție de mai multă vreme, și anul acesta, în luna lui Cuptor, a avut loc la Iași Tîrgul de ceramică românească „Cucuteni 5000". Marii olari, din toate colțurile țării au venit în superba grădină a Copoului, lîngă teiul lui Eminescu, cu „sufletul lor turnat în luturi", pentru a participa la marea sărbătoare. Anul acesta, smalțurile strălucind în soare și în flacăra nestinsă a recunoștinței sînt încă un semn de cinstire pentru cel ce a înălțat cu splendorile sale de cugetare și vers pămîntul românesc în universul poeziei fără hotar — Eminescu.

La 2 iulie 1504, acum 485 de ani, a încetat din viață marele voievod al Moldovei Ștefan cel Mare. Amintim, cu acest prilej, cîteva date biografice, despre marele voievod. A fost fiul lui Bogdan, domn al Moldovei între anii 1449 și 1451, și al Mariei Oltea. A luat conducerea țării Moldovei în anul 1457. În cei 47 ani de domnie, Ștefan a purtat 36 de războaie pentru apărarea țării, din care a ieșit biruitor în 34. Prin poruncile sale, de-a lungul anilor, s-a arătat și cel dintîi protector al tîrgoveților și al răzeșilor, împotrivindu-se abuzurilor boierimii. A întărit cetățile și a organizat cete de oșteni pentru apărarea țării. Bun diplomat, Ștefan și-a asigurat, tot timpul, alianțe și neutralitățile necesare în lupta cu turcii. Pentru a-i zădărnici această strădanie, sultanul Mahomed a trimis împotriva Moldovei, în ianuarie 1475, o armată de 100.000 de ostași. Ștefan cu 40.000 de ostași i-a înfrînt pe otomani la 10 ianuarie 1475 la Vaslui. Despre această bătălie însuși Ștefan a făcut cunoscut lumii: „Am învins strașnic pe acei dușmani ai noștri și ai creștinătății întregi, și i-am fărîmat și i-am călcat în picioare". Aceasta a fost cea mai mare înfrîngere suferită de turci în acea perioadă. S-au înscris în palmaresul marelui voievod și alte mari victorii: cucerirea Chiliei în 1465, înfrîngerea lui Matei Corvin la Baia în 1467, zdrobirea invaziei tătare la Lipnic în 1469, alungarea din țară a turcilor după bătălia de la Valea Albă din 1476 etc. A fost într-adevăr „Atletul lui Hristos", marele Ștefan, care s-a stins din viață la 2 iulie 1504 și a fost îngropat în necropola Mănăstirii Putna „plîns de tot poporul".

Se împlinesc anul acesta 560 de ani de cînd Gavriil Uric de la Mănăstirea Neamț a scris și miniaturizat renumitul „Tetraevanghel". El s-a numărat, prin această inegalabilă operă, printre acei artiști care respingeau tot ce era străin spiritului românesc. Modelul picturii bizantine l-a preluat interpretîndu-l prin prisma propriei viziuni și înțelegeri. Celebra sa lucrare, de mare valoare artistică, se află acum la biblioteca Bodleiană din Oxford.

După cum Ștefan cel Mare, după bătălia de la Valea Albă, a ridicat o biserică (unică în lume prin concepție și motivație), pentru eroii căzuți în războiul pentru apărarea țării din 1476, la 6 august 1924, deci acum 65 de ani, s-au inaugurat lucrările „Osuarului de la Mărășești", așezămînt în care sînt păstrate osemintele ostașilor căzuți în luptele pentru zdrobirea cotropitorilor, oseminte căutate și adunate de pe toate cîmpurile de luptă de la fruntariile Moldovei, în anii primului război mondial. Opera fusese realizată de Societatea Națională a Femeilor Române, deci de mamele eroilor jertfiți pentru patrie. Solemnitatea de atunci a atras atenția și adeziunea unanimă a reprezentanților națiunii noastre, astfel că alte societăți patriotice și mii de donatori s-au alăturat nobilei inițiative, fapt care a făcut ca la 18 septembrie 1938, întregul ansamblu proiectat să fie terminat și inaugurat, osuarul devenind „Mausoleul de la Mărășești" — monument simbol al eroismului poporului nostru.

Prin hotărîrea domnească a lui Alexandru Ioan Cuza, în primăvara anului 1859, acum 130 de ani, a fost organizată la Florești, în județul Prahova, o tabără militară, formată din unități de infanterie și de cavalerie din Moldova și Muntenia, unități care cuprindeau aproape 12.000 ostași. Batalioanele și escadroanele respective au făcut, în această tabără, exerciții de front și instrucție zilnică, începînd de la 26 mai și pînă la 23 iulie 1859, cînd a fost organizată o mare paradă militară, desfășurată în prezența domnitorului. Întreaga activitate militară de la Florești, din anul 1859, a constituit — după aprecierea marilor comandanți de atunci — „adevărata unire a armatelor Munteniei și Moldovei".

Aniversări

La 4 august 1889, acum 100 de ani, a trecut la cele veșnice Veronica Micle, prima poetă importantă din literatura noastră, cunoscută, mai ales, ca inspiratoare a poeziei eminesciene.

S-a născut la 22 aprilie 1850, la Năsăud, în familia Ilie și Ana Cîmpeanu. Condițiile istorice și sociale, moartea soțului — participant sub steagul lui Avram Iancu la revoluția de la 1848 — au determinat pe Ana Cîmpeanu să-și caute adăpost împreună cu cei doi copii în Moldova. Se stabilește la Tg. Neamț. Stă aici pînă în 1852, cînd familia Cîmpeanu vine la Iași, unde Veronica va urma cursurile Școlii centrale din Iași. În 1864 se căsătorește cu profesorul Ștefan Micle, decan al Facultății de filosofie și științe, apoi rector al Universității ieșene. Sub acest nume va apare în literatură și Veronica. Publică cîteva poezii la îndemnul lui Eminescu pe care l-a cunoscut la Viena în anul 1871. Profesorul Ștefan Micle va muri în 1879. După moartea acestuia se stabilește legendara prietenie între cei doi poeți „nefericiți". În 1887 o editură bucureșteană aduce în lumina tiparului singurul volum de „Poezii" ale Veronicăi. După moartea marelui Eminescu în 1889, poeta se retrage la Tg. Neamț, apoi la Mănăstirea Varatic unde la 4 august 1889 va înceta din viață.

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la trecerea poetei în nemurire, la începutul lui august, la Tg. Neamț și la Varatic s-au desfășurat o serie de manifestări cultural-artistice în care s-a reliefat personalitatea poetei.

Anul acesta se împlinesc 175 de ani de la nașterea lui Matei Millo; în 1990 se vor sărbători 150 de ani de existență a Teatrului Național ieșean. Cum viața și activitatea lui Matei Millo sînt strîns legate de orașul celor șapte coline, este normal ca scena lirică de aici să găzduiască un spectacol al cărui personaj principal să fie cel ce a visat și a contribuit la înființarea teatrului din Iași.

În iulie 1979, a trecut la cele veșnice poetul George Lesnea, cel care prin farmecul neîntrerupt al rostirii sale a fost legat trup și suflet de bătrînul și legendarul oraș în care s-a născut. De Iași au fost legați prin viață și scris mai toți scriitorii trăitori aici, însă George Lesnea se singularizează prin patosul trăirii sale și prin modul particular în care el a descris această „cetate eternă". Lesnea a fost unul din poeții căutați ai acestei cetăți.

Precocitate literară

În 1889, acum 100 de ani, Garabet Ibrăileanu, abia împlinise 18 ani și se afla în ultima clasă a liceului Roman Vodă din orașul Roman. Adept al ideilor promovate de „Contemporanul" din Iași, tînărul Ibrăileanu se asociază, în luna iulie, cu încă doi entuziaști — Panait Mușoiu și Eugen Vaian — și editează împreună, la Roman, revista „Școala nouă". Aici va publica amintiri, traduceri, epigrame, studii lingvistice, precum și o serie de articole intitulate „Din caiet", prin care Ibrăileanu își face cunoscute marile sale credințe sociale și științifice — toate fiind semnate cu pseudonimul Cezar Vraja. „Școala nouă" a apărut pînă în iulie 1890.

La vîrsta de 24 de ani, în 1904, Mihail Sadoveanu avea o activitate publicistică literară neegalată de nici un alt scriitor din generația sa. Publicase în revista „Pagini alese" prima versiune din romanul „Frații Potcoavă": în „Sămănătorul" îi apăruseră schițe, poezii și cronici, iar în „Voința națională", foiletoanele romanului „Șoimii". Volumul „Povestiri", care consemnează debutul său editorial, a apărut în luna iunie 1904. În foarte scurtă vreme a apărut și volumul „Șoimii". În luna august 1904 a apărut al treilea volum „Dureri înăbușite", care, în septembrie intră în concursul de premiere al Academiei Române. Al patrulea volum, „Crîșma lui Moș Precu", ajunge în librării în luna decembrie. Iată deci un debut editorial unic în literatura română : patru volume într-un singur an, „anul lui Sadoveanu", cum l-a numit Nicolae Iorga.

Talent înnăscut

S-a împlinit un secol, de la debutul concertistic al marelui compozitor român George Enescu. Aceasta a fost la 5 august 1889 cînd violonistul-copil a evoluat alături de soliștii vocali Bracchi, Socor și Ardeleanu, de pianista Stellorian și violonistul Ferhat într-o sală din stațiunea balneo-climaterică Slănic-Moldova. În fața unei săli pline, uluite de precocitatea și forța talentului micului debutant, Enescu a interpretat splendid „La fille du régiment" și Faust-Phantasie" de Singelle. Concertul s-a bucurat nu doar de aplauzele entuziaste ale publicului, ci și de atenția presei, care, prin intermediul „Con-

stituționalului“ (2 august 1889), consemna o primă judecată de valoare : „Tînărul Enescu, numai de 9 ani, mînuiește vioara cu o dibăcie admirabilă“.

Consemnări istorice

Prima școală publică în orașul Tg. Neamț a luat ființă la 11 septembrie 1850, cînd domnitorul Grigore Al. Ghica al VI-lea va pune piatra de temelie a acesteia, făcînd o donație de 3000 de galbeni pentru construcția ei. În decursul vremii, Școala domnească din Tg. Neamț a instruit multe personalități ale culturii noastre. Între aceștia amintim pe Ion Creangă, Vasile Conta, Al. Lambrior, Gh. Atanasiu-Nemțeanu, Mihai Busuioc (Domnul Trandafir) etc.

Ion Vodă cel Viteaz (1572—1574), a emis puține monede în timpul domniei sale. Muzeul bîrlădean împlinește 75 de ani de existență și are în patrimoniul său numismatic o astfel de monedă numită „accea“. C. Moisil considera că moneda lui Ion Vodă „reprezintă o autonomie a domnitorului rebel față de Poarta otomană“.

Tot în muzeul bîrlădean se află, pe o monedă, portretul împăratului Caracalla. Specialiștii apreciază că portretul acesta reprezintă un unicat prin faptul că, față de alte, puține, reprezentări ale aceluiași împărat care se mai păstrează la alte muzee din țară, are cele mai apropiate asemănări cu cel descoperit pe Via Cassia (Italia). Se apreciază că ambele portrete au fost realizate în timpul vieții împăratului (213—215 e.n.).

Domnii moldoveni Ștefan și Iliaș, la 4 octombrie 1440, împuternicesc Mănăstirii Bistrița, ctitoria lui Alexandru cel Bun, să stăpînească satul Lucăcești de pe Tazlăul Sărat, „cu gropile de păcură“ cu tot. Este întîia menționare documentară a existenței păcurii și, probabil, a utilizării ei.

Arhid. Ioachim GIOSANU

PASTORALĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI — 1989

† TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
ȘI
LOCȚIITOR DE MITROPOLIT
AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

„Hristos se naște, slăviți-L! Hristos din ceruri, întîmpinați-L! Hristos pe pămînt, înălțați-vă! Cîntați Domnului tot pămîntul!“

Bucuria negrăită, cu care sfînta noastră Biserică ne îndeamnă, an de an, să întîmpinăm luminatul praznic al Nașterii celei mai presus de fire a Domnului nostru Iisus Hristos, se revarsă din nou astăzi, ca un balsam binefăcător, în potirul inimilor creștine dornice de a primi darurile Celui ce vine în lume, în chip de Prunc, „să se nască și să crească, să ne mîntuiască“. Împletindu-se cu viersul colindelor străbune, cîntările noastre bisericești se înalță pe aripile mîngîierilor duhovnicești spre văzduhul slavei dumnezeiești, ca o aleasă ofrandă de preamărire adusă Celui ce „pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire S-a pogorît din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara și S-a făcut om“.

Însuflețită de sfîntă bucurie, întreaga fire se află astăzi în sărbătoare, așa cum glăsuiește una din cîntările praznicului: „Cerul și pămîntul astăzi s-au împreunat, născîndu-Se Hristos. Astăzi Dumnezeu pe pămînt a venit și omul la ceruri s-a suit“. Cu răsunet viu și pătrunzător, glasurile oștilor cerești aduc pămîntului cel dintîi colind, cea dintîi cîntare de împăcare a cerului cu pămîntul: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire“ *(Luca 2, 14). Fiul lui Dumnezeu, Cel de o ființă cu Tatăl, Cel veșnic și necuprins, vine în lume ca „Prunc tînăr“, căutîndu-și sălaș în Betleemul sufletelor noastre, pentru a le lumina cu „lumina cunoștinței“ de la Dumnezeu și a le umple de căldura iubirii nemărginite a Părintelui ceresc.*

De aceea și noi, adunîndu-ne în sfintele noastre biserici, cu inimi învăluite de bucuria și frumusețea înmiresmată a Sfintei Liturghii la care am luat parte, întîmpinăm cu adîncă evlavie pe Hristos „Soarele dreptății“, îndreptîndu-ne gîndurile spre înțelesurile adînci ale acestui mare praznic în care Dumnezeu a binevoit să descopere inimilor credincioase „taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută“.

Venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, Care S-a pogorît în smerenia ieslei din Betleem, întrupîndu-Se în chip mai presus de fire, este o taină pe care mintea o înțelege pe calea credinței. Sfîntul Apostol Pavel înalță imnul creștinătății, intonat deseori în bise-

ricile noastre, copleșit de această măreție dumnezeiască: „Cu adevărat, mare este taina dreptei credințe, Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Duhul, a fost văzut de îngeri, S-a predicat între neamuri, a fost crezut în lume, S-a înălțat întru slavă“ *(I Timotei 3, 16). Din același izvor nesecat au fost alcătuite și cîntările rînduite de Biserică în cinstea sărbătorii Nașterii Domnului: „Taină minunată și negrăită văd, cer fiind peștera, scaun de heruvimi Fecioara, ieslea sălășluire, întru care S-a culcat Cel neîncăput, Hristos-Dumnezeu“.*

Minunea întrupării Fiului lui Dumnezeu a frămîntat dintotdeauna cu multe întrebări cugetul credincioșilor, iar vălul ei de taină a rămas ca un simbol al căutării adevărului mîntuitor. Înțelegerea dreaptă și cuprinzătoare a venirii Fiului lui Dumnezeu în lume este tîlcuită de Însuși Mîntuitorul Hristos în convorbirea Sa cu Nicodim, căruia i-a destăinuit adevărul: „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ *(Ioan 3, 16). Iubirea cea fără de margini a lui Dumnezeu față de făptura Sa, așadar, este pricina venirii lui Hristos în lume. Această iubire face parte de altfel din însăși ființa lui Dumnezeu, precum ne încredințează Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, cînd zice:* „Dumnezeu este iubire“ *(I Ioan 4, 16).*

Iubirea divină s-a arătat încă înainte de venirea pe pămînt în trup omenesc a Fiului Celui Preaînalt, la începutul creației, cînd Dumnezeu a făcut pe om „după chipul Său“ *(Facere 1, 27), înzestrîndu-l cu daruri și meniri deosebite. Ea nu a încetat nici atunci cînd păcatul neascultării a adus primilor oameni și urmașilor lor înstrăinarea de harul dumnezeiesc și împuținarea puterilor lor sufletești. Atotmilostivul Dumnezeu nu și-a întors fața de la făptura Sa și nu au secat izvoarele dragostei Lui față de om. Prin Moise, alesul Său, a dat Legea scrisă spre călăuză, secole de-a rîndul, iar prin profeți a transmis mesajul și prezența Sa în lume.* „Iar cînd a venit plinirea vremii — *după cum spune Sfîntul Apostol Pavel* — Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, ca să dobîndim înfierea“ *(Galateni 4, 4-5).*

Pentru a risipi negura apăsătoare a păcatului în care rătăcea omenirea, Fiul lui Dumnezeu S-a smerit pe Sine, și a luat trup omenesc, făcîndu-Se întru toate asemenea nouă, afară de păcat. „Cuvîntul S-a făcut trup — *mărturisește Sfîntul Evanghelist Ioan* — și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr“ *(Ioan 1, 14). Izvorul cel nesecat al harului pe care Părintele ceresc l-a deschis oamenilor prin întruparea Fiului Său este dovada vie că Dumnezeu nu a părăsit făptura mîinilor Sale, iar iubirea Sa nu a cunoscut nici un zăgaz în necontenitele ei revărsări față de lume.* „Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi — *spune același Sfînt Evanghelist și ucenic iubit al Domnului* — că pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem. În aceasta este dragostea, nu fiindcă noi am iubit pe Dumnezeu, ci fiindcă El ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul Său jertfă de ispășire pentru păcatele noastre“ *(I Ioan 4, 9-10).*

Despre această nemăsurată dragoste dumnezeiască față de oameni vorbește și unul din marii Părinți ai Bisericii, Sfîntul Atanasie cel Mare, care zice: „Neamul omenesc s-ar fi pierdut, dacă Stăpînul și Mîntuitorul tuturor, Fiul lui Dumnezeu, n-ar fi venit pentru a pune capăt morții“ [1]*. Iar una din cîntările alese ale praznicului de astăzi, tălmăcind același adevăr, mărturisește: „Cercetatu-ne-a pe noi de sus Mîntuitorul nostru, Răsăritul răsăriturilor; și cei din întuneric și din umbră am aflat adevărul: că din Fecioară S-a născut Domnul“* (Luminînda).

Iubirea lui Dumnezeu s-a arătat nu numai ca dar, ci și ca lucrare cu prisositoare rosturi în viața duhovnicească a omului. „Dumnezeu S-a făcut om, ca omul să poată deveni dumnezeu“, afirmă Sfîntul Irineu [2] *și împreună cu el alți Sfinți Părinți ai Bisericii, care de-a lungul veacurilor au repetat cu aceeași fermitate adevărul că scopul venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu a fost acela de a îndumnezei pe om. Astfel, Sfîntul Atanasie cel Mare, supranumit „părintele Ortodoxiei“ exprimă clar această învățătură, zicînd: „Prin întruparea Cuvîntului s-a făcut cunoscută purtarea Lui de grijă pentru toate... Căci El S-a întrupat, ca noi să fim îndumnezeiți; El S-a arătat pe Sine prin trup, ca noi să primim cunoștința Tatălui; El a răbdat ocara noastră de la oameni, ca noi să moștenim nestricăciunea“* [3]*. În același chip tălmăcește și Sfîntul Maxim Mărturisitorul: „Precum a coborît El pentru noi în chip neschimbat și S-a făcut om ca noi, lipsit numai de păcat, și a desfăcut în chip suprafiresc legile firii, așa vom urca și noi ca urmare a acestui fapt, din cauza Lui, și ne vom face dumnezei ca El, prin taina harului, neschimbînd nimic din fire“* [4]*.*

Iată deci, iubiții mei, marele adevăr al tainei întrupării Fiului lui Dumnezeu: Hristos a coborît la noi pentru a ne ridica la fericita bucurie de fii și împreună-lucrători cu Dumnezeu, călăuzindu-ne pe drumul desăvîrșirii către ținta supremă a existenței noastre, îndumnezeirea, înțeleasă ca stare de viețuire nouă în împărăția veșnică a harului Său. Spre a răspunde cu vrednicie acestei chemări se îndreaptă năzuințele noastre atunci cînd, în ziua cea mare a prăznuirii de azi, ne alăturăm glasul inimii la îndemnul stăruitor al Bisericii, cîntînd împreună cu toată suflarea creștină: „Hristos pe pămînt, înălțați-vă!“.

Restabilind în om măreția chipului dumnezeiesc, întruparea Fiului lui Dumnezeu a adus în același timp refacerea și înnoirea întregii creații. Dumnezeu, „Făcătorul cerului și al pămîntului, al tuturor celor văzute și nevăzute“, a creat pe om nu ca pe o făptură separată de lume, ci ca pe o încununare a întregii Sale zidiri. Nu numai omul, ci și lumea, cu toate cîte aparțin ei, este opera bunătății și atotputerniciei lui Dumnezeu, Care „toate cu înțelepciune“

---

1. *Cuvînt despre întruparea Cuvîntului,* IX, în : Sfîntul Atanasie cel Mare, *Scrieri,* partea I, trad. de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, colecția „Părinți și scriitori bisericești“, București, 1987, p. 101.

2. *Adversus haereses,* V.

3. *Cuvînt despre întruparea Cuvîntului,* LIV, în trad. rom. cit., p. 151.

4. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua,* 96, trad. de Pr. prof. D. Stăniloae, colecția „Părinți și scriitori bisericești“, București, 1983, p. 243.

(Psalmul 103, 25) din neființă la ființă le-a adus. Sfînta Scriptură ne încredințează că întreaga făptură a lui Dumnezeu — lumea și omul — a fost bună: „Și a privit Dumnezeu toate cîte a făcut și iată erau bune foarte“ *(Facere 1, 31). Tîlcuind acest adevăr, Sfîntul Ioan Gură de Aur spunea: „Ce mărturie mai vrednică de credință mai vrei decît aceasta ca însuși Creatorul tuturor să hotărască și să spună că toate cele făcute sînt bune și bune foarte?“* [5].

Între om și firea înconjurătoare a existat deci dintotdeauna o strînsă legătură, și unul și cealaltă fiind făpturi ale Ziditorului și avînd menirea de a exista împreună. Armonia dintre om și lume a fost însă zdruncinată de căderea în păcat, în urma căreia natura a devenit potrivnică omului, căzînd împreună cu aceasta în „robia stricăciunii“ *(Romani 8, 21). Pentru a restabili această armonie S-a întrupat Fiul lui Dumnezeu. Astfel, dacă păcătuirea lui Adam a avut drept urmare întunecarea chipului lui Dumnezeu în om și pervertirea creației, întruparea lui Hristos a ridicat atît pe om cît și întreaga creație la o nouă dimensiune, a restaurării lor ființiale și a unirii cu Dumnezeu.*

Minunea petrecută în staulul Betleemului a descoperit nu numai iubirea nemărginită a lui Dumnezeu față de om, ci și legătura ființială dintre Cuvîntul întrupat și întreaga creație. Venind în lume, Fiul lui Dumnezeu, Care „în lume era... întru ale Sale a venit“ *(Ioan 1, 10-11), descoperindu-ne prin aceasta că omul și întreaga creație sînt înfăptuiri ale aceleiași voințe iubitoare a lui Dumnezeu, avînd aceeași înaltă valoare și menire în planul mîntuirii.*

Vrednic de luat în seamă este apoi faptul că prin întruparea Mîntuitorului s-au stabilit și noi raporturi între om și creație. Devenit „împreună-lucrător cu Dumnezeu“ *(I Corinteni 3, 9), omul devine responsabil atît pentru sine și semenii lui, cît și pentru întreaga fire. Creația a fost oferită omului de către Ziditorul ei nu numai ca dar, ci și ca misiune de a o stăpîni (Facere 1, 28), nu însă ca o stăpînire despotică asupra naturii, ci ca o slujire a acesteia. Omul are menirea de a fi nu numai stăpînitorul, ci și îngrijitorul ei, preot al creației, cum îl numesc Sfinții Părinți. Omul trebuie să se străduiască necontenit pentru înfrumusețarea, sfințirea, transfigurarea și îndumnezeirea firii.*

Această înaltă slujire și responsabilitate a omului față de întreaga creație se revarsă în primul rînd asupra tuturor semenilor lui, care, purtînd fără deosebire același chip al lui Dumnezeu, au aceleași drepturi la viață, la întrajutorare, respect și dragoste frățească, precum și aceeași chemare la mîntuire. Lumea este un dar încredințat tuturor și toți sîntem îndreptățiți să trăim pe acest pămînt și să ne bucurăm de binefacerile lui. Toți sîntem chemați să slujim aici lui Dumnezeu, slujindu-ne unii pe alții; toți sîntem îndatorați să ne unim strădaniile, pentru a face din lumea aceasta o grădină odihnitoare pentru suflet și pentru viața de toate zilele.

---

5. *Omilia a X-a la Facere*, VI, în : Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, partea întîia, trad. de Pr. D. Fecioru, colecția „Părinți și scriitori bisericești“, București, 1987, p. 123.

Lumea este azi spațiul viețuirii noastre pămîntești în care avem menirea de a ne spori în mod creator darurile proprii, spre a ne agonisi fericirea și mîntuirea tuturor. Îndatorirea noastră cea mai de seamă față de creație este de a o păstra bună așa cum ne-a dat-o Dumnezeu, și de a depune muncă stăruitoare pentru înfrumusețarea ei spre propășirea vieții tuturor semenilor. Sîntem datori să apărăm pacea și viața lor și chiar a planetei care este amenințată nu numai de primejdia armelor distrugătoare, ci și de o serie de abuzuri necugetate ale omului, care pîngăresc echilibrul, frumusețea și noblețea creației. În vremea din urmă, poluarea vegetației pămîntului, a apelor și a aerului, precum și folosirea nesățioasă, sau risipirea absurdă a resurselor pămîntului devin primejdii din ce în ce mai mari pentru lumea în care trăim. Cît de trist este să auzim vorbindu-se cu tot mai multă îngrijorare despre grava criză provocată în primul rînd de amenințarea nucleară sau de cea ecologică! Cît de trist este să constatăm că omul, cununa creației lui Dumnezeu, în loc să înfrumusețeze pămîntul dat lui în stăpînire de Creator, îl mutilează, îngropînd în adîncurile lui nu sămînța pentru pîinea cea de întreținere a vieții, ci mormane întregi de arme aducătoare de moarte! Cît de trist este pentru noi creștinii să nu mai putem spune ceea ce Dumnezeu Însuși a spus despre opera zidirii Sale, afirmînd că toate cîte a făcut „erau bune foarte“! *(Facere 1, 31). Cine ar mai putea spune că pe pămîntul pe care trăim toate sînt bune, cînd omul, desfigurînd și întinînd natura printr-o serie întreagă de mijloace de secătuire și distrugere irresponsabilă, devine vrăjmaș nu numai al creației lui Dumnezeu, ci și al propriei sale existențe?*

Înțelesurile adînci ale luminatului praznic de astăzi aprind în conștiința noastră, a tuturor creștinilor, văpaia înaltei răspunderi ce ne revine pentru vindecarea de suferințe a lumii și a creației, exprimîndu-ne îngrijorarea împreună cu Sfîntul Apostol Pavel, „că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri pînă acum“ *(Romani 8, 22). Fiul lui Dumnezeu, Care vine astăzi în lume* „*să se nască și să crească, să ne mîntuiască*“, *ne cheamă pe toți la o nouă naștere și creștere duhovnicească, așteptînd ca efortul, gîndirea și energia fiecărui om și a fiecărui popor să devină, picătură cu picătură, o forță de neînvins în apărarea și înnoirea vieții oamenilor, prin eliberarea naturii de primejdia distrugerii și integrarea ei în mersul său firesc, pentru a deveni* „cer nou și pămînt nou“ *(Apocalipsa 21, 1) în împărăția slavei lui Dumnezeu.*

Poporul român, care s-a născut și s-a dezvoltat într-un mediu statornic, a cultivat cu neadormită grijă pămîntul pe care a viețuit iubindu-și dintotdeauna leagănul ființei sale și vatra străbună pe care a apărat-o și a sfințit-o cu nenumărate jertfe. Prin muncă iscusită și stăruitoare, strămoșii noștri ne-au lăsat o țară plină de frumuseți, cu plaiuri mănoase și guri de rai, cu ctitorii ale multor vestite lăcașuri de închinare, adevărate leagăne ale credinței și culturii, mărturii ale permanentei noastre ființări pe aceste plaiuri. Numeroase vestigii ale acestor sanctuare, odoare liturgice, moaște și morminte de sfinți descoperite în anii noștri, sau neîntrecutele fresce care împodobesc salba sfintelor noastre mănăstiri arată nu numai geniul creator, ci și sufletul de aur al strămoșilor noștri iubitori de neam și lege creștinească.

Asemenea lor, toți fiii patriei noastre sînt astăzi uniți în strădania de a înfrumuseța necontenit chipul pămîntului românesc, de a-și lumina și înnobila viața lor și a tuturor oamenilor și de a veghea ca aceasta să nu cadă pradă lăcomiei, nedreptăților, suferințelor, sau armelor ucigătoare. Prin muncă pașnică și stăruitoare, ogoarele țării devin tot mai roditoare, orașele și satele dobîndesc o nouă strălucire, întreaga țară devine o grădină înfloritoare.

Au trecut aproape două mii de ani de cînd deasupra peșterii modeste din Betleem s-a revărsat bogăția cea fără de margini a iubirii și bunătății lui Dumnezeu. De aproape două milenii omenirea credincioasă întîmpină, an de an, coborîrea lui Dumnezeu la noi, pătrunsă de fiorul vestirii îngerilor, de freamătul de bucurie al păstorilor, de strălucirea călăuzitoare a stelei, de închinarea magilor la ieslea Pruncului Cel Preaînalt.

Cu dor și nerăbdare, am așteptat și noi marele praznic al Nașterii Domnului, pregătiți pentru a primi în casa sufletului nostru pe Pruncul Hristos, în Sfînta Taină a Împărtășaniei. Încă din copilărie așteptarea noastră era plină de înfrigurare, nădăjduind că bătrînul Moș Crăciun cu plete dalbe ne va aduce daruri multe fiecăruia. Aceasta este încă o dovadă că sărbătoarea Crăciunului a fost și rămîne o adevărată sărbătoare a darurilor, sărbătoare în care omenirea primește bunul cel mai de preț, pe Mîntuitorul lumii și al sufletelor. Cu această convingere, unul din marii ierahi ai Bisericii noastre, mitropolitul Antim Ivireanul, adresa păstoriților săi, cu aproape trei secole în urmă, un îndemn care își păstrează aceeași prospețime și azi: „Să ne închinăm nașterii Lui, aducîndu-I cu dragoste, cu frică și cu multă cucernicie, împreună cu filozofii, și daruri de bunătăți: aur, tămîie și smirnă. În locul aurului să-I aducem credință dreaptă, ca unui împărat al cerului și al pămîntului și al tuturor adîncurilor; în locul tămîiei să-I aducem dragostea curată, ca unui Dumnezeu veșnic; și în loc de smirnă să-I aducem nădejdea cea bună, căci El este toată nădejdea lumii“ [6].

De aceea și eu, ca Părinte al vostru sufletesc, bucurîndu-mă împreună cu toți fiii Bisericii noastre de aceste sfinte trăiri și daruri ce ne sînt hărăzite la luminata prăznuire a Nașterii Dimnului, vă îndemn să vă împodobiți după cuviință sălașul sufletului, spre a primi în el pe Pruncul Iisus, întăriți fiind în credință de chemarea pătrunzătoare a Bisericii :

„Hristos se naște, slăviți-L !
Hristos din ceruri, întîmpinați-L !“.

Cu părintească dragoste vă binecuvîntez și vă fac cele mai calde urări de sănătate, pace, fericire și propășire întru tot lucrul bun în Noul An 1990, pe care ne pregătim să-l primim cu sporite nădejdi, rugînd pe Atotmilostivul Dumnezeu, să reverse și de aici înainte peste sfînta noastră Biserică, peste țara noastră și peste toți fiii ei darurile Sale cele bogate și să sălășluiască între oameni și popoare bucuria încrederii, a păcii și a dragostei adevărate.

---

6. *Cuvînt de învățătură în 25 a lunii decembrie, la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos*, în Didahii, 184, 5-10.

PASTORALĂ LA NAȘTEREA DOMNULUI — 1989

† *E F T I M I E*
EPISCOPUL ROMANULUI ȘI HUȘILOR

„Hristos se naște, slăviți-L...“
(Sfîntul Grigore Teologul și
„Catavasia“ la Crăciun)

În mijlocul primăverii ne-a fost cuvîntul către voi despre Crucea, moartea și Învierea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, adică despre sfîrșitul vieții Lui pămîntești și biruința definitivă asupra morții prin învierea Sa din morți, chezășia învierii noastre. Acum în mijlocul iernii vă trimit cuvînt de învățătură despre Nașterea Domnului, adică despre începutul vieții Sale pe pămînt. Sfinții Ierarhi Grigore Teologul și Grigore de Nyssa „concep Învierea Domnului ca lucrarea desăvîrșitoare a Întrupării Domnului cu toate consecințele ei“. Îngerii vestesc păstorilor Nașterea, îngerul vestește mironosițelor Învierea. La Înviere piatra rămîne nemișcată și pecețile intacte, iar ostașii „n-au simțit cînd ai înviat“, la naștere „Fecioara naște și după naștere rămîne fecioară“, iar „îngerii cei fără de trup n-au cunoscut cînd s-a întrupat“ Hristos, ne spun cîntările bisericești, sintetizînd învățătura creștină ortodoxă. Taine negrăite și mai presus de fire și la Naștere și la Înviere. „Cu adevărat mare este Taina creștinătății...“ cum a pus Biserica pe melodie cuvintele Sfîntului Apostol Pavel.

Încă de la 21 noiembrie, Intrarea Maicii Domnului în Biserică, la strană se cîntă imne care vestesc Nașterea Domnului, iar odinioară, pe alocuri și acum, copii se adună pregătind colinde de Crăciun. Primul imn cu care încep celelalte imne ale Bisericii spune așa: „Hristos se naște, slăviți-L! Hristos din ceruri, întîmpinați-L! Hristos pe pămînt, înălțați-vă!...“ Scriitorul de cîntări a luat aceste cuvinte din începutul unei predici de Crăciun rostită de Sfîntul Grigore Teologul, unul din cei trei „mari dascăli și ierarhi ai lumii“, de la a cărui „ducere către Domnul“ se împlinesc, peste o lună de zile, 1600 de ani. De aceea în cuvîntul meu voi căuta să arăt în ce fel slăvim pe Dumnezeu, cum Îl întîmpinăm și cum ne înălțăm la El.

Pruncul Iisus Hristos este Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, „Unul Născut..., Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, prin Care toate s-au făcut“, cum mărturisim cînd rostim Crezul. Prin acest Fiu, Dumnezeu creează toate, căci „Toate printr-Însul s-au făcut...“. Și tot prin acesi Cuvînt întrupat, adică prin Pruncul Iisus, mîntuiește și lumea, lucrare care este o nouă creare a omului și, prin aceasta, a lumii, surpată și ruinată de păcatul strămoșesc și noianul de păcate ce au urmat.

De aceea toată slava, cinstea și închinăciunea se cuvine „Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh“, Unicul Dumnezeu în trei Persoane, cum auziți întotdeauna rostindu-se în biserică și cum spunem fiecare cînd ne închinăm. Duhul Sfînt poruncește prin prooroci să slăvim pe Dumnezeu: „Semințiile popoarelor, aduceți lui Dumnezeu slavă și cinste“; „Tot pămîntul să se închine Ție și să cînte Ție...“;

„cei ce vă temeți de Domnul, lăudați-L pe El“ și multe alte locuri din Sfînta Scriptură.

Și, într-adevăr, popoarele au slăvit pe Dumnezeu nu numai cu cuvîntul, ci și cu faptele: neamul cel ales în mod deosebit, iar cei din afara acestui neam, ca Enoh, Melchisedec, Iov și alții din mulțimea popoarelor păgîne au împlinit voința lui Dumnezeu și deci L-au slăvit prin legea morală sădită în inimile lor, cum adeverește Apostolul, zicînd: „Popoarele cele fără de Lege fac din fire ale Legii“. Acest mare adevăr l-a scris Sfîntul Vasile cel Mare în Liturghia lui, cînd zice, rugîndu-se: „Nu ai uitat lucrul mîinilor Tale...; prooroci ai trimis, minuni ai făcut prin sfinții Tăi, care au bineplăcut Ție din fiecare neam...“.

Prin toate aceste slabe străduanii, omenirea ajutată de Dumnezeu, urca spre acea „plinire a vremii“ de care grăiește Apostolul și care a avut loc atunci cînd cea mai aleasă odraslă a neamului omenesc, Sfînta Fecioară Maria, s-a înălțat în trăirea virtuoasă mai sus decît toți muritorii, făcînd ca Dumnezeu să aplece cerurile și să se coboare ca să ia trupul dintr-însa. Sfîntul Grigore Palama spunea acum aproape 500 de ani: „Dumnezeu a făcut pe Fecioara Maria ca pe un palat împărătesc ca să se facă prin curăția ei începătoarea culminantă a plenitudinii lui Dumnezeu...; a fost așezată între Dumnezeu și oameni și L-a făcut pe Dumnezeu Fiul oamenilor, iar pe oameni fiii lui Dumnezeu“.

Sîntem făcuți cu totul deosebit de toate celelalte viețuitoare de pe pămînt, sîntem făcuți „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu“. De aceea Dumnezeu nu l-a lăsat pe om pradă vicleanului înșelător, ci s-a smerit pe Sine, chip de rob luînd, făcîndu-se asemenea oamenilor...“. Apostolul învață că firea omului este „templu al Duhului Sfînt“, din care pricină poruncește credincioșilor: „Slăviți pe Dumnezeu în trupul și în duhul vostru, care sînt ale lui Dumnezeu“ și „ori de mîncați, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți“. Dacă lucrăm sub îndrumarea legii morale din noi, a rațiunii sănătoase, a credinței și nădejdii în Dumnezeu și a dragostei îndreptată spre Dumnezeu, spre semenul nostru și spre noi înșine, întreaga noastră viață este un armonios imn de slavă închinat lui Dumnezeu, dar și făclie aprinsă din harul lui Dumnezeu și așezată în sfeșnicul lumii „ca să vadă oamenii, zice însuși Domnul Iisus, faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl din ceruri“. Iar Sfîntul Apostol Petru spune creștinilor, trăitori printre păgîni: „Purtați-vă cu cinste între păgîni ca..., privind ei mai de aproape faptele voastre cele bune, să proslăvească pe Dumnezeu“. Să cumpănim așadar toate cuvintele, gesturile și acțiunile noastre punîndu-ne în situația pe care o avem prin Sfîntul Botez, anume că purtăm pe Hristos în adîncul inimilor noastre și că El trebuie să fie Cel care și grăiește, Care și lucrează prin noi. Adeverește aceasta Sfîntul Apostol Petru, zicînd: „Dacă vorbește cineva, cuvintele lui să fie ca ale lui Dumnezeu; dacă slujește cineva, slujba lui să fie ca din puterea pe care o dă Dumnezeu, pentru că întru toate Dumnezeu să se slăvească prin Iisus Hristos...“. În felul acesta viața fiecăruia din noi este o continuă slăvire o lui Dumnezeu.

Cuvîntarea amintită continuă cu cuvintele: „Hristos din ceruri, întîmpinați-L“! Cum întîmpinăm noi pe Pruncul, Fiul și Cuvîntul

lui Dumnezeu, Dumnezeu-Omul Iisus Hristos? Ca să ne putem apropia de peștera și ieslea unde s-a născut Pruncul Iisus, adică de Biserica lui Dumnezeu, se cuvine să facem ceea ce fac cei care se duc să viziteze un copil mic; ei se îmbăiază bine, se îmbracă frumos și curat, caută să fie cît mai sănătoși. În acest scop am avut și noi postul Crăciunului, rînduit ca vreme de pocăință. În acest răstimp adevăratul creștin trebuie să reflecteze asupra păcatelor făcute, să se căiască de ele, să se roage lui Dumnezeu pentru iertare, să vină la preot ca să se mărturisească, spălîndu-se astfel de greșale prin botezul cel de al doilea, care este pocăința, și să primească iertare. Astfel se îmbracă în haina curăției și poate întîmpina cu vrednicie pe Hristos.

Cu deosebire curățirea de păcate se pregătește cel mai bine și mai cu rod duhovnicesc, participînd la sfînta Liturghie. Aici se înfățișează întreaga viață a Mîntuitorului Iisus Hristos,căci aici este belșug de ploi ale harului, care ajută mult la iertarea greșelilor. Aici învățăm cum să întîmpinăm pe Domnul la acest praznic și la altele, deși El este pururea cu noi „Căci în El trăim și ne mișcăm și sîntem" și însuși Mîntuitorul a spus: „Iată, Eu cu voi sînt pînă la sfîrșitul veacurilor". El bate neîncetat la poarta sufletului nostru: „Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide, voi intra la el...". Eu și Tatăl Meu „vom veni la el și vom face locaș la el". Primirea este în puterea noastră. Căci ușa inimii are zăvorul numai pe dinăuntru, iar Dumnezeu nu forțează voința omului. Se cuvine așadar să-i deschidem că „pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire S-a coborît din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria S-a făcut om", cum spunem în Simbolul de credință.

Iubiții mei fii în Hristos, Dumnezeul nostru, „Hristos pe pămînt, înălțați-vă...", continuă cîntarea, unindu-se în înțeles cu stihul explicat: „Hristos din ceruri întîmpinați-L". Domnul Iisus este Adevărul, precum El însuși zice: „Eu sînt Adevărul...", Taina întrupării a văzut-o împăratul psalmist, David, și a cîntat: „Adevărul din pămînt a răsărit și dreptatea din cer a privit". Cel mai mare Părinte și învățat al Bisericii din Apus explica acum 1600 de ani aceste cuvinte astfel: „Adevărul a răsărit din pămînt", adică Hristos a luat trup pămîntesc din Sfînta Fecioară Maria, căci „Cuvîntul trup s-a făcut", zice Evanghelistul. „Și dreptatea din cer a privit", arată că omul, crezînd în Cel ce s-a întrupat, primește de la Dumnezeu binefacerile îndreptării, că „toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit de sus este, pogorîndu-se de la Părintele Luminilor", omul neputînd să primească nimic, de nu i se va da de sus. Dumnezeul păcii, coborînd pe pămînt, a adus și pacea la pămînteni, cum au cîntat îngerii.

Cîntarea ne îndeamnă să ne înălțăm de pe pămînt, adică pe cît ne stă în putință să ne desprindem de grijile pur pămîntești și „să ne îngrijim mai mult de suflet", Ne cheamă la o dreaptă chibzuire a vieții noastre ca să nu vătămăm nici sufletul, nici trupul. Ne înălțăm la Dumnezeu, făcînd cele ce am spus mai înainte pentru slăvirea și întîmpinarea lui Hristos, Dumnezeul nostru.

Sfîntul Atanasie cel Mare, acum 1650 ani, afirma pentru toate

veacurile că Iisus Hristos, Cuvîntul lui Dumnezeu „S-a întrupat ca pe noi să ne îndumnezeiască", adică prin Sfintele Taine, prin rugăciune și trăire duhovnicească să ne ridicăm iarăși la starea cea dintîi, să devenim dumnezei prin har, așa cum am fost creați. Foarte lămurit arată ce este îndumnezeirea un mare preot și teolog al vremurilor noastre. Îndumnezeirea în sens larg începe de la Botezul fiecăruia din noi și se întinde pe tot urcușul nostru duhovnicesc: de la curățirea de patimile din noi și dobîndirea în același timp a virtuților, pînă la atingerea iluminării, adică a desăvîrșirii, la care sîntem toți îndemnați cînd ni se spune: „Fiți desăvîrșiți precum Tatăl vostru din ceruri desăvîrșit este".

După Sfîntul Grigore de Nyssa însă „desăvîrșirea nu are hotar" și „și nimănui nu-i este cu putință atingerea desăvîrșirii"; sîntem datori totuși să ne străduim ca „să cîștigăm din ea atît cît vom putea cuprinde. Poate că chiar a voi pururea să fie și mai mult și mai bine este desăvîrșirea firii omului". Este deci cu putință să intrăm pe calea desăvîrșirii căci avem în ființa noastră pe însuși Hristos-Dumnezeu și sîntem după chipul și asemănarea Lui. „Și Dumnezeu, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, se bucură să sălășluiască mai degrabă în noi decît în ceruri". Și prin nașterea Sa pămîntească s-a sălășluit între noi. De aceea și cîntarea bisericească zice : „Astăzi Dumnezeu pe pămînt a venit și omul la cer s-a suit". Ridicarea noastră la Dumnezeu începe din această lume. De aici începe calea noastră spre El. Și dacă o începem și înaintăm pe ea după putere, atunci ea se prelungește spre Dumnezeu și cînd, prin moarte, trecem în lumea cealaltă și ne înfățișăm înaintea Mîntuitorului Hristos pentru judecata particulară, atunci cînd se face parastasul de 40 de zile și la judecata obștească de la sfîrșitul lumii cînd li se va da fericirea veșnică tuturor ce au mers pe calea binelui.

Cu privirile ațintite la Începătorul mîntuirii noastre, Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, a cărui naștere am preamărit-o astăzi, să fim mereu gata a întîmpina pe Pruncul Iisus :

— cu rîvna și hărnicia păstorilor din Betleem, care s-au învrednicit de acest mare dar, fiindcă erau veghind, „făceau de strajă noaptea împrejurul turmei";

— cu credința, osteneala și smerenia magilor, împărați din Răsărit, care au adus daruri Pruncului și i s-au închinat neținînd seama de înalta lor demnitate ;

— în sfințenia vieții sfintei Ana proorocița, care la vîrsta de 84 de ani „nu se depărta de templu, slujind noaptea și ziua în post și-n rugăciune" și de aceea s-a învrednicit să întîmpine pe Prunc, atunci cînd, a patruzecea zi, a fost adus la Templu și a avut fericirea „să-L laude și să vorbească despre El tuturor celor ce așteptau mîntuirea în Ierusalim" ;

— cu răbdarea și evlavia acelui bărbat din Ierusalim, „cu numele Simion“, care „era drept și temător de Dumnezeu“, care, deși împovărat de mulțimea anilor, aștepta să vadă pe „Hristosul Domnului“, învrednicindu-se să-L primească în brațe, să proorocească despre Prunc și să binecuvînteze pe Iosif și pe Maria, mama Pruncului, apoi să ceară slobozirea din această lume.

Închei învățăturile ce v-am dat cu cuvintele celui mai mare și adînc pătrunzător al Tainelor dumnezeiești, sfîntul Grigore Teologul de care am amintit mai sus. Scopul întregii vieți a omului este să ajungă dumnezeu după har. „În vederea acestui scop... s-a făcut o taină nouă, întruparea Domnului... Pentru asta Nașterea și Fecioara. Pentru asta ieslea și Betleemul. Nașterea pentru omul cel plăsmuit, Fecioara pentru femeie; Betleemul pentru Eden, ieslea pentru paradis... Pentru asta îngerii slăvesc pe cel din ceruri, apoi pe Cel de pe pămînt. Pentru asta păstorii văd slava peste Mielul și Păstorul Iisus. Pentru asta steaua este povățuitoare, magii se închină și aduc daruri“, iar noi cîntăm cu glasurile și cu viața noastră: „Hristos se naște, slăviți-L! Hristos din ceruri, întîmpinați-L! Hristos pe pămînt, înălțați-vă!“.

LUMEA ÎN ICOANĂ

Lumea icoanei este înfățișată potrivit revelației dumnezeiești, transmisă mai întîi prin viu grai, Tradiția — apoi fixată în scris —, Sfînta Scriptură. În icoană se înfățișează atît lumea cerească, lumea îngerilor buni ca și a celor răi, cît și cea pămîntească : oamenii. regnul animal și cel vegetal (fauna și flora), pămîntul cu întregul lui relief, apele, munții, cîmpiile. Nu lipsește nici bolta cerului cu luminătorii ei : soarele, luna și stelele. Într-un cuvînt, în icoană se înfățișează, deci, întregul univers sau cosmos, adică întreaga lume creată de Dumnezeu din nimic, adusă din neființă la ființă din nemărginita Lui dragoste față de făpturile chemate să laude permanent pe Făcătorul lor (Psalmul 148-150).

Centrul grafic și iconografic al icoanei sau al compoziției iconografice este, potrivit învățăturii Bisericii, temeluit pe cuvîntul Sfintei Scripturi, este totdeauna Dumnezeu, Unul în ființă și întreit în Persoane, înfățișat așa cum S-a descoperit El lumii de-a lungul istoriei iconomiei mîntuirii. Acolo unde Dumnezeu nu este înfățișat în chip văzut, lumea din icoană, lumea rațională se îndreaptă iconografic tot către Creatorul ei, către un punct nedeterminat în spațiu, căci Dumnezeu nu poate fi fixat și cuprins într-un spațiu pe care El însă îl umple (Fapte 17, 27) și a cărui împărăție este în inima omului (Luca 17, 21). Făpturile se îndreaptă către Creatorul prin atitudinea conturată, vădită de linia grafică a trupului persoanei sfinte, totdeauna în stare de rugăciune, prin privirea, atît cu ochii trupului cît, și mai ales, cu ochii sufletului, totdeauna îndreptată înlăuntrul lor, unde este împărăția lui Dumnezeu cît și în afară, într-un loc nefixat de spațiul lumii pămîntești căci Dumnezeu este nu numai înlăuntrul nostru ci și pretutindeni, cu o privire care sugerează conștiința persoanei sfinte că Dumnezeu este de față. Lumea nerațională, copacii, munții care sînt schițați, se îndreaptă către Creatorul prin siluetele lor, avîntate către înălțimile cerului. Lumea animalelor este și ea înfățișată totdeauna într-o stare de liniște, de apropiere față de om, simțind că numai în apropierea de el această lume își împlinește menirea, aceea de a fi de folos omului și prin aceasta de a se împărtăși din dărnicia lui sufletească și materială, de dragostea lui și hrana pe care omul le-o dă. Această atitudine o vedem chiar și la animalele sălbatice. În viețile sfinților cunoaștem multe exemple de supunere față de om a acestor ființe necuvîntătoare. Știm că ele au ajuns în starea de sălbăticire, cu întreaga fire nerațională, ca urmare a păcatului omului. În fața omului ele simt starea lui de înstrăinare și tocmai aceasta face ca ele să se pornească cu rău asupra lui. Ele se apropie însă și chiar slujesc omului în măsura în care simt o stare de îmbunătățire, de înduhovnicire a vieții lui personale. Sfîntul Gherasim de la Iordan a fost slujit de un leu ; Sfîntul Zosima a fost

ajutat tot de un leu să sape groapa în care a fost îngropat trupul Sfintei Maria Egipteanca și exemplele se pot înmulți.

Potrivit cuvîntului Sfintei Scripturi, lumea a ieșit bună din mîinile Creatorului ei : „Și a privit Dumnezeu toate cîte a făcut și iată erau bune foarte“ (Geneză 1, 31).

Cuvîntul *lume*, în limba greacă *cosmos*, înseamnă frumos. Textul grec al referatului biblic zice *kalon*-frumos și nu *agaton*-bun ; textul ebraic cuprinde ambele înțelesuri ; geniul limbii grecești, unind cei doi termeni, frumos și bun, a făurit cuvîntul *kalokagathia*. Platon spunea că frumosul este strălucirea adevărului [1]. Cuvîntul frumos, în textul Sfintei Scripturi are un înțeles etic, moral, și nu numai estetic. În vorbirea poporului nostru prin frumos înțelegem același lucru. Cînd spunem cuiva, mai ales copilului, să nu facă un lucru care înseamnă păcat îi zicem să nu facă acel lucru pentru că „nu este frumos“. Culegerea de cuvinte ale Sfinților Părinți ai Bisericii pentru îndrumarea nevoitorilor în viața duhovnicească se numește Filocalie, iubire de frumos, de frumosul moral, duhovnicesc. Credincioșii noștri numesc pe viețuitorii de mănăstire nu monahi — oameni care trăiesc singuri — ci călugări, oameni cu viață duhovnicească îmbunătățită. Așa cum știm, mediul de îmbunătățire a vieții duhovnicești este nu pustia, viața eremitică, schivnicia, ci viața de obște ; în pustie se retrag, pentru o perioadă de vreme (scurtă) numai cei cu viață duhovnicească îmbunătățită în viața de obște a mănăstirii. De aici înțelegem că mediul de desăvîrșire a vieții duhovnicești este un mediu comunitar și nu cel al vieții singulare, iar roadele vieții duhovnicești, îmbunătățirea vieții, are ca scop de a iradia binefacere celor din jur. Creștinii noștri se îndreaptă din timp în timp, la soroace binecuvîntate, către sfintele noastre mănăstiri, nu cu disperare, ci cu cumințenie și calmul omului care dorește o mai bună sporire în strădania lui de înnoire duhovnicească, întorcîndu-se în mijlocul lumii mai plin de duhul comunitar, dornic de comuniunea muncii și a rugăciunii, antrenînd spre aceasta și pe cei cu care conviețuiesc zi de zi.

Cuvîntul românesc *lume* vine din limba latină de la *lumen*, care înseamnă lumină, înțeles care, cum vedem, îmbogățește conținutul termenului lume.

Lumina este unul din atributele lui Dumnezeu, „Eu sînt Lumina lumii“ (Ioan 8, 12; I Ioan 1, 5), și chiar al omului în rostul de vestitor al cuvîntului lui Dumnezeu : „Voi sînteți lumina lumii“ (Matei 5, 14) sau al oricărui autentic trăitor al cuvîntului Evangheliei. În noaptea de Paști, Biserica vestește în cîntările sale: „Acum toate s-au umplut de lumină, și cerul și pămîntul și cele dedesubt“. Această umplere de lumină a întregii lumi este starea de înnoire plenară a ei împărtășită prin Învierea Domnului. Această lumină, care învăluie lumea ca într-o haină, vine dinlăuntrul omului în care împărățește Dumnezeu (Apocalipsă 21, 23). Aureolele sfinților, în icoane, tocmai această stare lăuntrică, de înnoire, o exprimă. Ele reprezintă revărsarea luminii lăuntrice, ca mărturie a stării lor plenare de înnoire, de sfințenie, de viață în Dumnezeu.

---

1. Paul Evdokimov, *L'Art de l'Icone. Théologie de la Beauté*, Desclée de Brouwer, Paris, 1972, p. 127.

Psalmistul mărturisește că Dumnezeu se îmbracă cu lumina ca și cu o haină (Psalmul 103, 2). A

Cel nou botezat cînd primește haina albă *(crisma)* și lumînarea aprinsă îndată ce a ieșit din apa Botezului aude și cuvintele : „Dă-mi mie haina luminoasă, Cel ce Te îmbraci cu lumina ca și cu o haină". În această lumină este îmbrăcat cel nou botezat, în lumina lui Hristos, în Hristos așa cum o arată și cuvintele Sfîntului Apostol Pavel : „Cîți în Hristos v-ați botezat în Hristos v-ați și-mbrăcat" (III Galateni 3, 27). Acesta este chipul omului nou, al lumii înnoite în Hristos : „Ca să fiți fără prihană și curați, fii ai lui Dumnezeu neîntinați în mijlocul unui neam rău și stricat și întru care străluciți ca niște luminători în lume" (Filipeni 2, 15).

Lumea înnoită în Hristos devine transparentă [2], o fereastră prin care să poată fi văzut Dumnezeu, Creatorul ei : „Cele nevăzute ale Lui (Dumnezeu) se văd de la facerea lumii, înțelegîndu-se din făpturi, adică veșnica Lui putere și dumnezeire..." (Romani 1, 20).

„Plata păcatului este moartea" (Romani 6, 23). Omul, săvîrșind păcatul neascultării, a intrat în el stricăciunea sufletului și prin ea și cea a trupului și odată cu el întreaga lume nerațională a fost supusă stricăciunii : „Căci făptura a fost supusă stricăciunii nu din voia ei, ci din cauza celui care a supus-o" (Romani 8, 20). Lumea a devenit opacă, nu a mai rămas în starea de a fi transparentă pentru a se putea vedea în ea și prin ea veșnica putere și dumnezeire a Creatorului ei, această netransparență, stricăciunea însemnînd moartea.

Dumnezeu, în nemărginita Sa iubire, nu putea lăsa lumea pe care a făcut-o bună, dar a fost supusă stricăciunii din voia ei, într-o veșnică moarte și stare de stricăciune. De aceea, trimite pe Fiul Său în lume, întrupîndu-se, pentru a scoate pe om din starea de stricăciune, pentru a-l învia din moartea păcatului, pentru a face lumea, pe care nu a părăsit-o niciodată, transparentă prezenței Lui, pentru a o înnoi, aducînd-o la starea cea dintîi de frumusețe, făcînd-o „părtașă dumnezeieștii firi" (II Petru 1, 4).

Mîntuitorul a venit în lume ca aceasta să aibă viață și încă din belșug (Ioan 10, 10), „să caute și să mîntuiască pe cel pierdut" (Matei 18, 11). Termenul de mîntuire înseamnă însănătoșire și vine din termenul grecesc σωξεῖν a mîntui, din care a derivat cuvîntul latin *sanus*, iar în românește *sănătos*.

Această lucrare de mîntuire, însănătoșire a lumii, cuprinde atît pe om cît și lumea nearațională, căzute din vina omului: „Pentru că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtașă la mărirea fiilor lui Dumnezeu. Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri pînă acum. Și nu numai atît ci și noi care avem pîrga Duhului, și înșine suspinăm în noi, așteptînd înfirea, răscumpărarea trupului nostru" (Romani 1, 21-23). Această lucrare de răscumpărare, de vindecare și înnoire, dăruită de Dumnezeu lumii în stare de pîrgă a duhului, este o stare nu deplină dar îndestulătoare pentru ca omul să poată realiza mîntuirea subiectivă ; ea se împărtășește după măsura darului lui Dumnezeu

---

2. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II. București, 1978, p. 177.

și-și atinge plinătatea odată cu răscumpărarea trupului, pe măsura împreună-lucrării omului cu harul lui Dumnezeu, săvîrșind faptele mîntuirii sale.

Împărtășirea lumii de starea de nestricăciune, lucrarea de restaurare, de înnoire a lumii temeluită pe cuvîntul Sfintei Scripturi, este exprimată în tradiția liturgică cu cea mai mare limpezime la slujba din Duminica Ortodoxiei, cînd Biserica ne pune înainte învățătura autentică, dintotdeauna, cu privire la cinstirea sfintelor icoane : „Cuvîntul Tatălui cel necuprins, din tine, Născătoare de Dumnezeu S-a cuprins, întrupîndu-Se, și chipul cel întinat, la chipul cel dintîi întorcîndu-l, cu dumnezeiască podoabă l-a amestecat“ (Condacul Duminicii Ortodoxiei). Cum vedem, temeiul dogmatic al icoanei este dumnezeiescul fapt al Întrupării. Fiul lui Dumnezeu întrupîndu-Se a luat chipul nostru cel căzut și l-a ridicat la starea cea dintîi a frumuseții sale ; Fiul lui Dumnezeu luînd chip omenesc (Filipeni 2, 7) S-a arătat în același timp și ca chip al ființei Lui (Dumnezeu) (Evrei 1, 3) fiind „chipul lui Dumnezeu celui nevăzut“ (Coloseni 1, 15).

Pornind de la textul liturgic al Condacului mai sus amintit înțelegem că tocmai acest chip al omului, ridicat la starea cea dintîi a frumuseții sale, înnoit prin harul întrupării Fiului lui Dumnezeu, este înfățișat în icoană și nu numai chipul omului ci și cel al lumii nerationale care este în permanentă stare de așteptare, cu nerăbdare, de suspinare după înnoirea ei pentru a se face părtași libertății măririi fiilor lui Dumnezeu. Aici vedem strînsa legătură, permanenta comuniune a făpturii nerationale cu cea rațională, omul, in așteptarea dobîndirii depline a stării de nestricăciune, a izbăvirii din starea de stricăciune (Romani 8, 19, 22). Numai această stare de nestricăciune, de înnoire, dă imaginii, chipului sau compoziției iconografice, calitatea de a fi numită icoană ; fără această trăsătură specifică, orice compoziție plastică sau chip — imagine — nu poate fi decît un tablou sau un portret, sau un peisaj, o imagine a lumii nerestaurate în Hristos, a lumii înainte de Întrupare.

Chipul înnoit al lumii, în icoană, este numai sugerat, adică este înfățișat nu așa cum este el în deplina sa realitate și măreție, aceasta din motive lesne de înțeles; nu se poate cuprinde și exprima pe deplin o stare sau realitate duhovnicească cu ajutorul elementelor materiale. Starea ca și lucrarea de înnoire duhovnicească este tainică, puțin sau de multe ori deloc vizibilă ochilor trupești ; creșterea, plinirea ei este asemenea seminței cu care Mîntuitorul a asemănat Împărăția lui Dumnezeu, sămînță care răsare și crește cum nu știe cel ce a semănat-o (Marcu 4, 27-28). Starea de înnoire duhovnicească este proprie Împărăției lui Dumnezeu — ea este chipul Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt în care Dumnezeu face să crească sămînța udată cu lacrimile pocăinței pentru a putea fi secerate spicele bucuriei duhovnicești, cerești. Trăirea autentică a vieții duhovnicești este totdeauna ascunsă celor din jurul celui care se ostenește. Unii nevoitori ai vieții duhovnicești pentru a ascunde cu totul viața lor duhovnicească se fac nebuni pentru Hristos ; nici un om nu are conștiința că este duhovnicesc, ci manifestă o permanentă rîvnă spre cele duhovnicești. „Nu (zic) că am și dobîndit în-

dreptarea, ori că sînt desăvîrșit ; dar o urmăresc ca doar o voi prinde, întrucît și eu am fost prins de Hristos. Fraților, eu încă nu socotesc să o fi cucerit“ (Filipeni 3, 12-13). Chipul duhovnicesc realizat pe pămînt se arată pe deplin cum este numai în viața veacului ce va să fie fără a fi cu putință cuiva și cîndva să o poată exprima sau descrie în cuvinte sau în alt chip, cum spune Sfîntul Apostol Pavel: „Cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-a suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-l iubesc pe El“ (I Corinteni 2, 9). „Căci acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci față către față ; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin...“ (I Corinteni 13, 12). În icoană lumea este înfățișată ca într-o oglindă, o oglindă din vremea Apostolului, prin care totul se vedea ca într-o ceață — nu deplin — deci în icoană privim lumea nu în deplina ei realitate, identitate.

Chipul omului sau al lumii în icoană, deși numai sugerat, ne trimite la ceva mai mult decît este înfățișat ; ne împărtășește o putere duhovnicească, atunci cînd ne aflăm în stare liturgică, de rugăciune, putere care face să crească în noi duhul strădaniei, nevoințelor duhovnicești de înnoire. Privind chipul lumii din icoană simțim că avem înaintea noastră cea mai mare frumusețe, frumusețea plenară a lumii, făcută părtașă Împărăției lui Dumnezeu, ajunsă în pragul vieții veacului ce va să fie, a zilei celei neînserate, numită în scrisul Părinților Bisericii și ziua a opta. Această frumusețe o gustăm deplin în Biserică, în locașul de închinare, îndeosebi în timpul slujbei unde cuvîntul Evangheliei și al Sfinților Părinți ai Bisericii ne îndeamnă și îndrumă la înnoirea vieții noastre, rînduiala liturgică a slujbelor fiind o icoană a istoriei iconomiei mîntuirii noastre, de față fiind în chip tainic Însuși Mîntuitorul lumii înconjurat de cetele îngerești, care săvîrșește tainic dar real aceeași faptă a mîntuirii noastre.

Lumea, în icoană, este înfățișată nu cu chipul ei care trece (I Corinteni 7, 31) împreună cu „pofta ei“ (I Ioan 2, 17) adică chipul cel din afară, neînduhovnicit, ci cu chipul ei cel dinlăuntru, duhovnicesc care rămîne, deși nu se vede cu ochii trupului așa cum vedem cele ce cad sub simțurile trupului, căci acestea din urmă, care se văd, trec dar care nu se văd, cele „dinlăuntru se înnoiesc din zi în zi... Neprivind la cele ce se văd ci la cele ce nu se văd, fiindcă cele ce se văd sînt trecătoare, iar cele ce nu se văd sînt veșnice“ (II Corinteni 4, 16, 18).

În icoană este înfățișat, sugerat deci, chipul omului lăuntric cu frumusețea lui etică, duhovnicească și nu cea estetică, „omul cel tainic al inimii, întru nestricăcioasa podoabă a duhului care este de mare preț înaintea lui Dumnezeu“ (I Petru 3, 4). Acest chip al omului lăuntric este conturat de trăsăturile chipului omului din afară, care este vasul celui dinlăuntru, templul Duhului Sfînt“ (I Corinteni 6, 19).

Chipul îmbunătățit, adus la starea cea dintîi a frumuseții sale se numește și chip duhovnicesc, după cum, starea îmbunătățită a omului se numește viață duhovnicească, aceasta pentru că lucrarea de înnoire a omului și a lumii este o lucrare a Duhului Sfînt Care ne împărtășește în Sfintele Taine dumnezeiescul har cu care ne în-

duhovnicim. Harul lucrează în măsura în care noi lucrăm în ogorul sufletului nostru faptele cele bune ale nevoințelor duhovnicești. „Prin Sfîntul Duh tot sufletul viază și prin curăție se înalță", cîntă Biserica noastră Ortodoxă (Antifon gl. 4). Apostolul vorbește de trupuri pămîntești dar și de trupuri duhovnicești, iar la obșteasca înviere trupurile noastre trupești, stricăcioase se vor îmbrăca întru nestricăciune, nemurire și după cum am purtat chipul celui pămîntesc vom purta și chipul celui ceresc (I Corinteni 15). Atunci trupurile pămîntești vor fi transparente pe deplin chipului duhovnicesc pe care-l poartă. Această transparență, icoana ne-o sugerează încă din acest veac în lumea pe care ea o înfățișează.

Raportul, legătura între duhovnicesc și pămîntesc, trupesc sau firesc, este pe deplin statornicit în icoană potrivit învățăturii Bisericii, temeluită pe cuvintele Sfintei Scripturi : „Dar nu este întîi cel duhovnicesc ci cel firesc, apoi cel duhovnicesc" (I Corinteni 15, 46). Aceasta este legitatea lucrării de înduhovnicire, a nevoințelor duhovnicești. Se face rînduială mai întîi în cele firești, apoi în cele duhovnicești, se pleacă de la cele firești pentru a se ajunge la cele duhovnicești. Această rînduială o urmează și teologul iconar în așternerea culorilor care să sugereze chipul duhovnicesc, chipul înnoit al omului și al lumii. El așterne mai întîi culori închise apoi treptat le luminează cu culori deschise pînă ajunge la cele luminoase, potrivite să exprime starea de înnoire, de lumină cu care se îmbracă lumea icoanei, în primul rînd și cel mai mult omul.

Lumea nerațională, firea este înfățișată în icoană cu un chip înnoit, ca una care se împărtășește de harul sfințitor prin ierurgiile și rugăciunile Bisericii. „Pentru că orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat... Căci se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune" (I Timotei 4, 4-5). Elementele Sfintelor Taine, apa, vinul, untdelemnul, grîul, ramurile de salcie la Florii, sau de tei la Rusalii, strugurii și coliva în general, toate sînt binecuvîntate, sfințite pentru că aceia care vor gusta din ele să se sfințească (A se vedea rugăciunea de la Litie). De aici înțelegem valoarea și rostul firii în iconomia mîntuirii lumii, părtășia ei la lucrarea de înnoire, de sfințire. Fiind înfățișată în icoană împreună cu omul, firea este ridicată la cea mai înaltă treaptă de cinstire, ea este solidară cu omul nu numai în cădere ci și în urcușul ei de înduhovnicire, de înnoire, de părtășie la starea de nestricăciune. Să amintim numai de aghiasmă care rămîne, spre deosebire de apa nesfințită, în permanentă stare de integritate, nestricăciune.

Lumea în icoană, în icoana ortodoxă, nu este lipsită cu totul de o frumusețe estetică numai că aceasta nu primează celei etice, duhovnicești, așa cum vedem în arta Renașterii. De fapt frumusețea estetică în icoana ortodoxă își are sursa în frumusețea cea duhovnicească, ea fiind o reflectare a stării de armonie între duhovnicesc și trupesc, ceresc și pămîntesc, de stăpînire a duhovnicescului asupra pămîntescului. Frumosul duhovnicesc înseamnă o depășire a celui pămîntesc, un salt calitativ, fără a desființa firescul sau pămîntescul ci din contra, îl aduce în deplinătatea rostului lui de vas al duhovnicescului, de templu al Duhului Sfînt,. aceasta cînd vorbim de trupul omului. De frumosul duhovnicesc al lumii ratio-

nale, al omului se împărtășește și firea nerațională cu care omul stă în permanentă legătură.

Știm că Renașterea nu a fost propriu-zis o renaștere, o naștere din nou, o înnoire, o îmbogățire cu un nou conținut, cu adevăratul conținut al artei icoanei, un botez al artei antichității, artă care atinsese deja o oarecare treaptă de spiritualizare a frumosului. Arta Renașterii a fost o reluare a frumuseții estetice a artei antichității dar lipsită de acel minimum de frumusețe etică, propriu ei, la care ajunsese arta și cultura veche, cele două harisme prin care Dumnezeu se făcea simțit lumii, prin care lumea se apropia de Dumnezeu și îl simțea, împărtășindu-i o anumită stare de desăvîrșire, de îmbogățire morală. Renașterea a fost o reacție față de valorile aduse de creștinism, față de arta icoanei în primul rînd ; aceasta pentru că în Apus arta icoanei în acea vreme era înstrăinată de conținutul și mesajul teologic autentic. În primele secole ale creștinismului, elenismul era cel care a intrat în Biserică, fiind încreștinat, în timp ce în epoca Renașterii creștinismul revenea la un elenism artificial înviat [3].

Patria icoanei a fost Răsăritul creștin. Creștinătatea apuseană a fost mai puțin receptivă la teologia autentică a icoanei. Hotărîrile Sinodului al VII-lea ecumenic au fost primite de Apus nu cu deplina convingere în autoritatea și valoarea icoanei pentru teologia și viața creștină și mulți apuseni vedeau în icoane niște decorații, simple podoabe ale locașului de închinare [4]. Pornind de la această concepție, atît de înstrăinată față de icoane, se îngăduia ca în multe biserici să fie înfățișate chiar scene cu teme nebisericești, nereligioase, niște peisaje naturaliste, nemaisimțindu-se nimic pentru rostul imaginii în general, ca să nu mai vorbim de icoană. Gîndirea și arta antichității a simțit nevoia unei dematerializări a artei figurative în înfățișarea chipurilor zeilor, urmărind odată cu cea estetică o frumusețe morală, chiar a unei oarecare transparențe prin care să se vadă sau să se simtă în chipul zeului un dumnezeu superior tuturor zeităților cunoscute pînă atunci. Aceasta o înțelegem și din binecunoscutul fapt că atenienii ridică un altar „Dumnezeului necunoscut“ (Fapte 17, 23). Renașterea, reînviind arta antichității eleniste, n-a continuat firul ei de gîndire și simțire pentru frumosul etic.

Creștinătatea răsăriteană a cunoscut mai bine decît Renașterea și a fost mai apropiată în timp de arta elenistică atunci cînd ea, încă în primele veacuri, își făurește arta ei proprie, icoana. Un minimum de frumos etic al artei antice l-a potențat în modul cel mai desăvîrșit în lumina învățăturii Evangheliei, botezînd-o și dînd acea frumusețe nu a trupului uman, ci a persoanei, frumusețe dobîndită prin virtuți și împărtășirea cu harul Sfîntului Duh, încît trupurile pămîntești să devină trupuri duhovnicești cerești, temple ale Duhului Sfînt.

Renașterea, pentru a scoate arta din criza în care se afla, face calea întoarsă, nu spre arta creștină primară, ci spre cea a elenismului, realizînd opere de artă de mare valoare, neegalate de-a lungul

---

3. L. Ouspensky, *Essai sur la Théologie de l'Icone dans l'Eglise Orthodoxe*, Paris, 1960, p. 105.
4. *Ibidem*, p. 171.

veacurilor pînă astăzi, opere de artă lipsite însă de mesajul teologic autentic — înfățișarea chipului înnoit al lumii prin harul Sfîntului Duh, mesaj fără de care imaginea religioasă nu poate fi numită niciodată icoană. Mai tîrziu, o parte din creștinătatea apuseană, protestantismul, părăsește cu totul imaginea din viața liturgică creștină, rămînînd în călăuzirea trăirii vieții creștine numai cu cuvîntul Sfintei Scripturi, neluînd aminte la faptul că orice cuvînt creează în mintea noastră imaginea conținutului său. Întîlnim adesea imaginea lui Iisus bătînd la ușă, temeluită pe textul din Apocalipsă 3, 20. În această imagine Iisus este înfățișat venind și bătînd din afara inimii omului. Știm că din momentul primirii Botezului, Iisus, Împărăția lui Dumnezeu este înlăuntrul nostru, iar păcatul nostru nu-L face să ne părăsească cu totul așa cum nu a părăsit cu totul lumea după greșeala strămoșilor noștri. El nu poate fi scos cu totul din noi, prin păcat, ci El rămîne, dar nelucrător din pricina împotrivirii noastre față de voia Lui, față de harul sfințitor. Rămîne chiar și acolo, în lumea creștină, unde se folosesc imaginile religioase, dar nu se mai păstrează autenticitatea învățăturii despre Sfintele Icoane, statornicită pentru totdeauna la Sinodul al VII-lea ecumenic. Această lume a icoanei, totdeauna plăcută ochiului, este lipsită de frumusețea etică, duhovnicească, frumusețea autentică, ca expresie a stării de înduhovnicire, de îndumnezeire a ei. Aceasta este urmarea firească a concepției teologice eronate cu privire la dogma Întrupării și mai ales a înlăturării Sfintelor Taine din viața Bisericii. Cele cîte au mai rămas, în lumea protestantă, nu mai mult de trei la număr, nu sînt Taine în deplinul înțeles al adevărului dogmatic păstrat de Biserica una și nedespărțită ; ca dovadă e și faptul că ele sînt săvîrșite de orice persoană și nu de iconomii Tainelor lui Dumnezeu, episcopii și preoții (I Corinteni 4, 1). Noi am dobîndit prin harul Întrupării nu numai iertarea sau îndreptarea, ci și înnoirea, nașterea și creșterea duhovnicească, putînd spori din zi în zi în viața noastră duhovnicească care este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu (Coloseni 3, 3), cu al Cărui Trup și Sînge ne împărtășim pentru a avea viață în noi și să rămînem în El (Ioan 6, 53, 56).

Lumea în icoană este înfățișată real dar nu realist, natural dar nu naturalist. Peisajul cu tot ce cuprinde el, munți, dealuri, copaci, flori etc., trebuie să fie înfățișat în așa fel încît să arate că a suportat o schimbare, o dezbrăcare de ceea ce lesne trece, o înnoire. În acest scop meșterul iconar schițează numai conturul sau forma. Astfel munții sînt înfățișați dezbrăcați de orice vegetație, în forme de trepte, ca niște scări pe care omul este chemat să le suie, sugerînd prin aceasta ideea de înălțare duhovnicească a omului. Trupurile sfinților sînt foarte suple, mai înalte cu un cap și jumătate decît în realitate pentru a sugera viața lor ascetică ; părul capului sau al bărbii este înfățișat la modul general, fără a reda și firele lui. Trăirea stărilor sufletești este interiorizată ; durerea, de exemplu, niciodată nu este exprimată prin picăturile de lacrimi curgînd pe obraz ; materialul din care sînt făcute hainele este simplu, nu se redă tehnica țesăturii ; ele nu au rol decorativ, de podoabă, ci numai pentru a îmbrăca sau acoperi trupul și aceasta nu oricum, ci urmărind ca să nu acopere linia trupului, care este

linia, atitudinea omul de rugăciune. Hainele trebuie să arate că ele îmbracă niște trupuri nu pămîntești ci duhovnicești ; trupurile sfinților, deși ascetice, slabe trebuie totuși să fie grațioase, grația lor este conferită de frumusețea chipului omului duhovnicesc, înduhovnicit ; prin folosirea culorilor grase, dense se sugerează plinătatea trăirii vieții duhovnicești, starea plenară de sfințenie la care a ajuns nevoitorul în viața sa pămîntească.

Lumea îngerilor răi nu este cu totul neglijată din compoziția iconografică. Această lume este înfățișată într-un fel nu ca să înfricoșeze ci mai mult ca să arate neputința ei în marele efort de a face numai rău omului și în general lumii răscumpărate și înnoite prin harul Întrupării. Înfățișarea lor este mai mult ridicolă decît hidoasă ; hidoșenia, acolo unde ea este arătată, subliniază urîțenia chipului unei făpturi ajunsă la limită prin păcatul mîndriei și al îndărătniciei de a rămîne în el. Prezența lor alături de chipurile sfinților arată contrastul între frumos și urît, constituind un îndemn în plus pentru a stărui în nevoințele vieții duhovnicești știind că arma cea mai puternică împotriva diavolului este sfînta cruce cu care ne însemnăm atît de des.

În icoană pot fi mai multe fapte legate de scena principală. De exemplu, în icoana Nașterii Domnului, afară de faptul propriu-zis, se mai înfățișează vestirea îngerilor, venirea și închinarea magilor și a păstorilor ca și scăldarea Pruncului, chiar dacă ele au avut loc la intervale de timp diferite. Acest mod de înfățișare arată unitatea care există între momentele timpului mîntuirii lumii. Timpul este un veșnic prezent. În limbajul liturgic el se exprimă prin acel „astăzi“, iar înlănțuirea momentelor din istoria iconomiei mîntuirii lumii se arată și prin acea înainte și după prăznuire a praznicelor împărătești care sînt cele mai de seamă fapte ale mîntuirii lumii săvîrșite de Dumnezeu, Care S-a întrupat ca să adune pe cele risipite (I Petru 2, 25), „ca să fie unite în Hristos cele de pe pămînt cu cele din cer“ (Efeseni 1, 10).

Felul în care este înfățișată lumea în icoană poartă și o pecete a locului și timpului zugrăvirii ei și chiar a persoanei meșterului iconar. Specificul local nu poate micșora puterea evocatoare a mesajului teologic al icoanei. Din contra, de multe ori îi potențează actualizarea, nu numai ca timp, ci și ca loc ; prin aceasta se arată că dumnezeiescul fapt se petrece în chip tainic și astăzi și în orice loc, atunci și acolo unde el este actualizat prin slujba liturgică, potrivit învățăturii Bisericii. Mîntuitorul se naște sau învie, în chip tainic, dar real, de fiecare dată cînd se prăznuiește faptul dumnezeiesc. Bucuria cu care trăim evenimentul prăznuit adevărește realitatea lui petrecută în chip tainic, dar real. În pictura de la Durău, Tonitza localizează faptul Nașterii Domnului la poalele Ceahlăului, unde este așezată biserica pictată de el. Aceasta se arată prin peisajul muntelui marcat de cele două vîrfuri ale masivului, Panaghia și Toaca, de păstorii care vin să se închine Pruncului Iisus, înfățișați sub chipul ciobanilor localnici îmbrăcați în costumele lor specifice, naționale ; oameni voinici, cu trupuri voinice, robuste, dar nu atletice. Robustețea lor sugerează mai mult plinătatea lor duhovnicească, subliniată și de felul cum își îndreaptă pașii venind să se închine

Pruncului Iisus, cu o evlavie plină de o neclintită statornicie în credință. Tonitza, prin acest fel de a înfățișa pe păstori, oameni voinici, continuă o tradiție iconografică a pământului țării noastre care își atinge apogeul desăvîrșirii în epoca lui Ștefan cel Mare, epoca de aur a picturii, a artei noastre bisericești, cînd meșterii iconari au înfățișat chipuri de sfinți și cu trupuri voinice și mai ales cu fețe pline. Potrivit învățăturii Bisericii asceza, postul, nevoințele duhovnicești, înfrînarea de bucate au ca scop nu slăbirea trupului, ci a puterii patimilor, poftelor. Rugăciunea trebuie unită totdeauna cu munca, iar aceasta din urmă cere hrană trupului și un trup voinic dar nu atletic, o sănătate și trupească dar și, în primul rînd, sufletească, măsură în toate. Trupurile și fețele ascetice subliniază, sugerează, mai ușor și mai puternic, viața duhovnicească. Dar, iată că zugravii pământului nostru au știut să exprime viața duhovnicească a sfinților și prin înfățișarea trupurilor și a fețelor pline ; în schimb n-au uitat ceea ce este cel mai important ; starea și atitudinea omului duhovnicesc exprimată prin linia corpului, care este totdeauna o linie ce conturează atitudinea omului în rugăciune, starea lui lăuntrică de adîncă interiorizare, de curată și autentică trăire creștină.

Prezența în icoană a faunei țării noastre ca și motivele din cusăturile portului național constituie o altă pecete, între multe altele, a autohtoniei icoanei noastre românești.

Autohtonia artei icoanei noastre ortodoxe românești trebuie căutată însă, în primul rînd, în felul în care iconarul nostru a înfățișat lumea în icoană. Acest fel arată că el a fost călăuzit permanent, în lucrarea sa, de trăirea, de simțirea lumii icoanei potrivit specificului învățăturii și vieții Bisericii pământului nostru. Ortodoxia este și națională. Specificul Ortodoxiei românești este o îmbogățire a tezaurului vieții și învățăturii Ortodoxiei în general ; specificul Ortodoxiei noastre se vădește în slujbele Bisericii noastre lesne de înțeles pentru lumea din afară, care participă la viața noastră liturgică. Noi spunem că icoana noastră românească este de tradiție bizantină. Prin aceasta arătăm fondul comun al teologiei ortodoxe dar și specificul nostru național. Cumpănirea în formele de exprimare și duhul familiar, de comuniune, pe care-l inspiră arta noastră liturgică definesc și lămuresc specificul tezaurului nostru spiritual, autohtonia sa.

În icoană, cum am văzut, lumea oamenilor este înfățișată împreună cu cea nerațională, tălmăcindu-se prin aceasta unitatea lumii pe care a făcut-o Dumnezeu, chemată prin Întruparea Sa să devină din nou transparentă prezenței lui Dumnezeu în ea, ca să preamărească pe Dumnezeu săvîrșind permanent o liturghie cosmică. Lumea nerațională nu trebuie să fie o piedică în calea înnoirii omului, iar omul nu trebuie să neglijeze sau să împiedice sfințirea lumii neraționale. Munții sînt înfățișați ca niște trepte pentru urcușul omului pe înălțimile lor, sugerînd prin aceasta urcușul lui duhovnicesc. Lumea îngerilor în icoană amintește că omul are menirea de a tinde spre culmile desăvîrșirii prin trăirea sa pe pămînt asemenea îngerilor. Lumea icoanei ne îndreaptă privirile către Creatorul ei, a Cărui prezență este înfățișată sub chipul în care S-a arătat lumii

și mai ales simțită, chiar și atunci cînd nu este înfățișat chipul Său, așa cum s-a amintit la începutul acestor rînduri scrise. Privind lumea icoanei în atitudine liturgică, adică în atitudine de rugăciune, de reculegere, simțim o liniște care odihnește și înalță sufletele noastre, avînd deplina încredințare că ne aflăm în fața celei mai desăvîrșite frumuseți, a frumuseții lumii înnoite, a unei lumi trecută prin focul multor schimbări, prefaceri, înnoiri din zi în zi, ce este în așteptarea intrării ei în odihna zilei a opta sau viața veacului ce va să fie, cu un cer nou și pămînt nou (Apocalipsă 21, 1). Duhul odihnei pe care-l degajă lumea icoanei izvorăște din prezența tainică și reală a Creatorului și Răscumpărătorului, a Înnoitorului lumii, Cel ce a împărățit și întru podoabă S-a îmbrăcat (Psalmul 92, 1), podoabă sau frumusețe împărtășită lumii prin harul întrupării Sale.

Lumea în icoană este rînduită de teologul zugrav (iconar) într-un chip anumit din punct de vedere plastic. În acest scop el folosește perspectiva inversă ale cărei linii de deschidere pornesc de la noi, cei care ne aflăm înaintea icoanei, încît lumea din icoană este îndreptată către noi, vine în întîmpinarea noastră pentru a intra în comuniune de rugăciune cu noi. Pentru a realiza aceasta, persoanele din planul doi și următoarele din icoană sînt înfățișate la fel de mari — ca volum — ca și cele din primul plan (din față) arătîndu-le tot atît de apropiate de noi. Această perspectivă inversă noi o putem numi iconografică, teologică, spre deosebire de cea obișnuită, realistă sau naturalistă ale cărei linii, care pornesc de la noi, pe măsură ce se depărtează de noi, se apropie între ele și apoi se unesc într-un punct îndepărtat, încît lumea cu cît e mai departe de planul din față se distanțează de noi, descrește și se micșorează în volumul ei real, pare din ce în ce mai mică pînă ce se pierde undeva în infinit, fără să mai participe la starea de înnoire și de comuniune cu noi. Această perspectivă naturalistă arată chipul lumii care trece (I Corinteni 7, 21), pe cîtă vreme lumea din icoană trebuie să fie înfățișată cu chipul înnoit care se pregătește permanent pentru a se face părtașă zilei celei neînserate, a veacului ce va să fie.

† *PIMEN SUCEVEANUL*
Episcop-vicar

DESĂVÎRȘIRE ȘI SFINȚENIE ÎN VIAȚA CREȘTINĂ *

Dintotdeauna, conștiința autentic umană a trăit sentimentul apartenenței la o realitate cu totul alta decît cea imediată, a relației intime cu absolutul, cu transcendentul față de care omul era despărțit de un abis ontologic. Era conștiința sacrului [1] înțeles ca transcendent inaccesibil, obiectiv, chiar dacă acela nu era conceput ca o existență personală. În fața transcendenței subiectul uman experia neputința și, totodată, o ineficiență inerentă condiției sale. Iar sensul devenirii umane era conceput în împărtășirea și unirea cu ceea ce era transcendent, temeiul ontologic și sensul existenței omului.

Revelația vetero-testamentară a Dumnezeului personal a legat existența umană și împlinirea ei de acel „Fiți sfinți că Eu, Domnul Dumnezeul vostru, sînt sfînt“ (Levitic 19, 2), pentru ca revelația deplină, prin întruparea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, să deschidă perspectiva desăvîrșirii și a sfințirii creștinului prin Treimea cea de o ființă, temei al spiritualității creștine [2]. În Hristos, Dumnezeu este Cel Care ne iubește întîi (I Ioan 4, 9-10) și El ne deschide nouă, oamenilor, calea sfințeniei [3], căutarea umană ambiguă, nesigură fiind călăuzită spre certitudine, izvorul sfințeniei și al desăvîrșirii umane fiind Tatăl cel ceresc desăvîrșit (Matei 5, 48). De fapt însușirea de „sfînt“ (αγιος) este atribuită în primul rînd lui Dumnezeu... este o calitate proprie a lui Dumnezeu cel în Treime dar se manifestă în lume și devine o calitate participată a ființelor umane“ [4].

Desăvîrșirea personală, sfințenia în creștinism înseamnă împărtășirea de harul dumnezeiesc mîntuitor prin Hristos în Duhul Sfînt în Biserică. Sfințenia înseamnă comuniunea iubirii cu Hristos și semenii și înaintarea în desăvîrșire, în sfințenie atît cît este cu putință creștinului în starea sa de creatură din viața aceasta. Sfințenia „înseamnă putere dumnezeiască“ indisolubil legată de persoană, de Persoana dumnezeiască, sfîntă prin ființă, și de cea creată,

---

* Lucrare de seminar la cursurile de doctorat-disciplina *Morala creștină*, sub îndrumarea P. C. Pr. prof. dr. Dumitru Radu care a dat și avizul pentru publicare.

1. Mircea Eliade, *Istoria credințelor și a ideilor religioase* I, De la epoca de piatră la misterele de la Eleusis, traducere de Cezar Baltag, București, 1981, p. 3 ; cf. idem, *Traité d'histoire des religions*, Payot, Paris, 1959, p. 15 passim.

2. Georg Koepgen, *Die Gnosis des Cristentums*, Salzburg, 1939, la Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă*, în „Teologia morală ortodoxă“, vol. III, București, 1981, p. 29.

3. Denis de Rougemont, *Iubirea și Occidentul*, traducere, note și indici de Ioana Cândea-Marinescu, București, 1987, p. 65.

4. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Noțiunea de sfințenie și formele de exprimare a cinstirii sfinților*, în „Îndrumări misionare“, București, 1986, p. 760-761 ; cf. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, 1978, p. 256 și urm.; Pr. prof. dr. Nicolae C. Buzescu, *Sfințenia ilustrată prin sfinți, în imnologia Mineelor*, în „Ortodoxia“, XXXII (1980), nr. 1, p. 82.

omul, care se împărtășește de sfințenia lui Dumnezeu, „prezență roditoare și rodită a Duhului lui Hristos în om care este, în același timp, prezența anticipată a vieții veșnice în el“ [5].

Sfințenia înseamnă strălucirea slavei dumnezeiești în lume, în credinciosul învrednicit de a avea pe Duhul Sfînt sălășluind întru el (I Corinteni 6 ,19), transparența lui Dumnezeu în lume și o străbatere a ei de energia necreată îndumnezeitoare, comuniunea creștină a iubirii nesfîrșite, iubirea față de Dumnezeu și de aproapele într-o neîncetată înălțare prin asceză, purificare, rugăciune și practica virtuților la desăvîrșire personală și mîntuire.

I. IISUS HRISTOS, IZVORUL ȘI PUTEREA DESĂVÎRȘIRII ȘI A SFINȚENIEI

Prin Mîntuitorul Iisus Hristos abisul ontologic dintre Dumnezeu și om s-a desființat (Efeseni 2, 14). Unirea firii dumnezeiești cu cea omenească în ipostasul Cuvîntului întrupat este temeiul unirii harice între Dumnezeu și om, a străbaterii omului de harul lui Dumnezeu și a comuniunii intime cu Dumnezeu, dăruindu-ni-se „viețuirea după Dumnezeu prin harul Cuvîntului“ [6]. Comunicarea și unitatea firilor în Hristos constituie fundamentul comunicării între Dumnezeu și om și a unirii lor, Hristos, „Calea, Adevărul și Viața“ (Ioan 14, 6) cuprinzîndu-ne în El ființial și existențial [7], ca să ne fixeze în El Însuși spre desăvîrșirea și sfințirea noastră. Astfel Cuvîntul „S-a întrupat ca noi să fim îndumnezeiți“ [8] și aceasta prin Fiul Tatălui, singurul mijlocitor între Dumnezeu și oameni (I Timotei 2, 5), Cel care s-a oferit Tatălui jertfă sfințită întru ascultare totală, sfințind astfel și pe oameni : „Și pentru ei Eu mă sfințesc pe Mine însumi, ca și ei să fie sfințiți întru adevăr“ (Ioan 17, 19). Sfințenia trupului lui Hristos dăruit Tatălui în jertfa supremă atrage sfințirea oamenilor prin dăruirea lor către Dumnezeu prin Hristos în viață virtuoasă și împlinirea poruncilor întru iubire desăvîrșită. A te dărui înseamnă a te sfinți [9] ; sfințenia e legată de ascultarea și împlinirea poruncilor în ființa creștinului pentru că în ele este puterea harului sfințitor. Omul a fost creat dintru început în vederea desăvîrșirii și a sfințirii sale treptate prin exercitarea facultăților sale spirituale și întărirea sa în bine. În ființa sa, chiar în urma căderii în păcat, a rămas nostalgia desăvîrșirii, intuită de rațiunea umană

5. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 763.

6. Sfîntul Atanasie cel Mare, *Despre întruparea Cuvîntului* 1, 5 în *Scrieri*, I, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în „P. S. B.“, 15, București, 1987, p. 94.

7. Pr. lector Dumitru Gh. Radu, *Caracterul eclesiologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, teză de doctorat, în „Ortodoxia“, XXX (1978), nr. 1-2, p. 35.

8. Sfîntul Atanasie cele Mare, *op. cit.*, p. 151 ; cf. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 22, traducere de Pr. dr. Dumitru Stăniloae, în „Filocalia“, vol. III, Sibiu, 1948, p. 69 ; cf. Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Marea cuvintare catehetică*, 25, P. G., 45, 65 D. ; Sfîntul Grigorie Teologul,*Poema dogmatica*, X, 5-9, P. G., 37, 465; Sfîntul Irineu, *Adv. Haereses*, V, P. L., 7, col. 1120.

9. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 265.

mărginită în care totuși mai licărea lumina divină, scînteia dumnezeiască dintru început. În Hristos, firea Sa omenească s-a îndumnezeit și acesta este temeiul desăvîrșirii, sfințirii și îndumnezeirii omului. Poruncile, legea lui Dumnezeu devin, prin har, interioare omului (Iezechiel 36, 26), care crește întru sfințenia adevărului purtînd crucea lui Hristos (Matei 10, 38). Aceasta implică din partea omului întărirea puterilor sale sufletești pentru izbăvirea de ispite, de păcate și patimi, unificarea acestor puteri și creșterea în virtute, rugăciunea și contemplarea tainelor lui Dumnezeu. Viața întreagă trebuie să fie o urmare a lui Hristos și o unire cu El, ființa și izvorul virtuților [10]. El este sprijinul și ajutorul creștinului în lucrarea desăvîrșirii sale, fiind pentru fiecare început, mijloc și sfîrșit, în funcție de gradul de spiritualizare al omului. Cugetarea permanentă la tainele iconomiei lui Hristos [11] duce la „tăierea de la toate" prin unirea cu Hristos, aceasta implicînd vederea tainelor prin lucrarea poruncilor dintre care prima este curăția [12] spre a ajunge la dragoste, „cea care cîștigă și păzește bunătățile mai înalte ale sfinților și dumnezeiasca viețuire" [13]. Binele devine interior omului prin statornicirea sa în comuniune cu Hristos și el se exteriorizează impunînd tuturor o lege morală, un cod etic care are în centru pe Hristos. Aceasta însă tot cu puterea dumnezeiască a lui Hristos, a harului Său, „fiindcă prin acelea prin care a slăvit Fiul pe Tatăl Său, prin acelea a fost slăvit și Fiul de către Tatăl. Și acelea trebuie să le facem și noi cu sîrguință, ca prin aceleași să slăvim pe Cel ce primește să se numească Tatăl nostru cel din ceruri și să fim slăviți de El cu slava Fiului în Care a fost înainte de a fi lumea prin El" (Ioan 17, 5). Iar acestea sînt : crucea sau mortificarea lumii întregi, necazurile, ispitele și orice altceva din pătimirile lui Hristos. Purtîndu-le pe acestea întru răbdare multă urmăm lui Hristos în patimile Sale și slăvim prin ele pe Tatăl nostru și Dumnezeu, ca fii ai Lui prin har și ca împreună-moștenitori cu Hristos [14].

Cei ce cred în Hristos și împlinesc poruncile Lui sînt una cu Hristos înaintea Tatălui și uniți cu El după har, Fiul împărtășind sfinților „din firea și ființa Tatălui Celui împreună-veșnic, harul Său dumnezeiesc" [15]. Sfințenia lui Hristos se împărtășește celor ce urmează Lui și Îl au pe El în ei înșiși. Pentru că „unirea adevărată și tainică a sufletului cu Hristos îl face un duh cu El. Urmează deci numaidecît că sufletul este oarecum stăpîn și peste vistieriile Lui negrăite deoarece s-a făcut mireasa Lui. Fiindcă Dumnezeu S-a făcut al sufletului, e limpede că toate ale Lui sînt ale sufletului" [16].

---

10. Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua* 7 f, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în „P. S. B", 80, București 1983, p. 85.

11. Sfîntul Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoințe*, în Filocalia 10, traducere introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, 1981, p. 498.

12. *Ibidem*, p. 499.

13. *Ibidem*, p. 502.

14. Sfîntul Simeon Noul Teolog, *Capete teologice și practice*, 81, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în „Filocalia" 6, București, 1977, p. 88.

15. Idem, *Întîia cuvîntare morală*, în „Filocalia" 6, p. 160.

16. Simeon Metafrastul, *Parafrază la Macarie Egipteanul*, 124, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în „Filocalia" 5, București, 1976, p. 368.

Din iubirea lui Hristos se împărtășește și credinciosul creștin în viața sa, în efortul său de desăvîrșire. Hristos împărtășește cunoștința, înțelepciunea, bunătatea și mila Sa, iar cel ce pătimește acestea în sine cunoaște că are pe Hristos în sanctuarul inimii și al minții sale, este una cu El și cu cei din jurul Său. În efortul de înălțare spirituală, de sfințire, credinciosul simte ajutorul divin pe care îl și invocă neîncetat, trăind acut sentimentul prezenței transcendente. El simte că nu este singur și aceasta îi dă curajul necesar în strădania sa spirituală, pentru sine și pentru cei cărora li se dedică în lucrarea sa. Astfel „Hristos se face contemporan cu noi... participă la toate suferințele noastre ușurîndu-le, duce împreună cu noi lupta cu ispitele și păcatele noastre, Se străduiește împreună cu noi după virtute, scoate adevărata noastră fire de sub petele păcatului“ [17], restituind pe om spre sensul pus de Dumnezeu în creație prin care aceasta este depășită în opacitatea ei spre a fi copleșită de misterul divin transfigurator. Dacă efortul uman de desăvîrșire este o împreună-lucrare cu Dumnezeu, coroana sfințeniei este darul lui Dumnezeu ; „sfințenia nu este o virtute, ci strălucirea transcendentului“ [18], în sensul că Dumnezeu săvîrșește sfințirea vieții în cei aleși ai Săi, voia Sa fiind sfințirea noastră (I Tesaloniceni 4, 3) în Biserica Sa din lume unde Hristos este prezent prin Duhul Sfînt. Hristos este nedespărțit de Tatăl și de Duhul Sfînt iar sfințirea și îndumnezeirea omului sînt lucrare treimică, săvîrșită în Biserică. Caracterul hristocentric al sfințirii credinciosului implică și dimensiunea eclesial-sacramentală a acestei lucrări, Biserica, comuniunea credincioșilor chemați la mîntuire, trupul lui Hristos fiind și „plenitudinea de viață dumnezeiască revărsată în umanitate de către Duhul Sfînt, trimis de la Tatăl de către „Kyrios-Hristos“ [19].

II. CARACTERUL PNEVMATOLOGIC-ECLESIOLOGIC AL SFINȚENIEI CREȘTINE

Dacă prin Cuvîntul lui Dumnezeu omenirea a fost mîntuită obiectiv, Pogorîrea Duhului Sfînt la Cincizecime reprezintă începutul însușirii mîntuirii personale în Biserică prin harul Sfintelor Taine. „Prin venirea Sfîntului Duh, viața lui Dumnezeu se coboară pe pămînt, Treimea locuiește în noi și ne îndumnezeiește ; Ea ne oferă energiile și lucrările sale necreate prin care noi participăm la viața de iubire a lui Dumnezeu“ [20].

Energiile necreate ale Sfîntului Duh se împărtășesc în Biserică, comunitatea divino-umană, prin Sfintele Taine săvîrșite de preoția sacramentală care în semne văzute conțin și transmit harul lui Dumnezeu. Hristos este prezent astăzi credinciosului prin Sfintele Taine. Puterea dumnezeiască cu care Mîntuitorul Hristos copleșea pe martorii oculari în săvîrșirea minunilor și în propoveduirea Sa în timpul vieții pămîntești o primește și o simte credinciosul în primirea Sfin-

---

17. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă*, p. 42.
18. P. Evdokimov, *L'amour fou de Dieu*, Editions du Seuil, Paris, 1973, p. 163.
19. Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 73.
20. *Ibidem*, p. 82.

telor Taine începînd cu Botezul și culminînd cu Sfînta Euharistie în viața liturgică a Bisericii. „Ceea ce era vizibil în Domnul a trecut în Taine“ [21], spune Leon cel Mare. „Hristos, despărțindu-se de lume și luînd ucenicilor Săi prezența Sa văzută le-a lăsat Tainele, ca ei să-L cunoască și să-L aibă cu atît mai sigur în prezența Sa dumnezeiască, ca ei să primească în ele existența și viața Sa nu numai spiritual, ci s-o pipăie și s-o guste, chiar sensibil. Desigur, chiar cuvîntul Său pe care l-a transmis Bisericii este plin de realitatea Sa ; dar deoarece el s-ar putea mereu evapora într-o prezență pur gîndită de spiritul omenesc, Hristos a întregit adevărata Lui întrupare“ [22]. Viața cultică a Bisericii, ce reactualizează sacramental misterul lui Hristos, este mediul teandric al desăvîrșirii și sfințirii omului în comuniunea iubirii. „Tainele sînt întîlnirea personală a Bisericii și a celor ce le primesc cu Hristos în Duhul Sfînt deci o întîlnire și o prezență reală“ [23] a lui Hristos pentru credincios în viața sa deschisă relației de iubire cu Dumnezeu în comunitatea semenilor. Duhul Sfînt, harul sfințitor restaurează ființa omului pentru că „fără Duhul ființa omenească e incompletă și încătușată și nu există viață autentic umană fără Duhul așa cum nu există viață fizică fără apă“ [24].

Față de Sfîntul Duh omul se află în fața unui fel de „autoevidență divină“ [25], care modelează structura și lucrarea umană în funcție de raționalitatea divină imprimată în puterea pozitivă a firii create [26]. De aceea Sfîntul Duh este sfințenia însăși, iar lucrarea Sa, prin actul invocației în rugăciunea continuă personală sau cea comună în cultul Bisericii, indică vocația creaturii la spiritualitate, „în virtutea unei capacități pnevmatice generale atestate de „mișcarea“ inițială a Sfîntului Duh deasupra apelor și care nu încetează în ființa ulterioară a lumii“ [27], expresia finală a acestui fapt fiind sfințirea omului și devenirea sa întru templu al Sfîntului Duh al lui Hristos, Cel una cu Tatăl. Sfîntul Duh este viață și lumină și simțirea Sa conștientă de către credinciosul desăvîrșit, este temeiul ineluctabil al participării la misterul insondabil al vieții dumnezeiești mîntuitoare [28].

Duhul Sfînt este Duhul sfințeniei ; harul sfințitor se împărtășește omului în Biserică prin ierarhia ei sacramentală spre conlucrarea cea înnoitoare și transfiguratoare pentru ființa omenească. Prin Hristos în Duhul Sfînt, energia dumnezeiască infuzează creația, existența umană, spre unirea nunții celei de taină în Dumnezeu [29].

---

21. *Sermo* 472, P. L., LIV, 398.
22. Odo Casel, *Glaube, Gnosis und Mysterium,* la Pr. prof. Dumitru Radu, *op. cit.*, p. 101.
23. Pr. lector Dumitru Radu, *op. cit,* p. 110.
24. John Meyendorff, *Catholicity and the Church,* New-York, 1983, p. 23.
25. Serge Boulgakof, *Le Paraclet,* traduit du russe par Constantin Andronicof, Aubier, Paris, 1944, p. 8.
26. *Ibidem,* p. 193.
27. *Ibidem,* p. 202.
28. Sfîntul Simion Noul Teolog, *A cincea cuvîntare morală,* în „Filocalia“ 6, p. 201.
29. Hans Urs von Balthasar, *Théologie de l'Histoire,* Fayard, Paris, 1970, p. 145.

Fiecare persoană umană deschisă adevărului existenței în Dumnezeu și lucrării harice în ființa sa înaintează spre desăvîrșire și sfințenie cunoscînd cele ale lui Dumnezeu și voința Sa referitoare la tot ceea ce există [30]. Astfel harul Sfîntului Duh „conține el însuși și aduce cu el măsura și sensul istoriei prevăzute de Dumnezeu în fiecare clipă“ [31], adică pe Dumnezeu Însuși care este nedespărțit de lume și o împlinește în toate dimensiunile sale, spiritual-cultural și uman, bine-știind că adevărata umanitate este aceea unită intim și penetrată de energia dumnezeiască. Omul este bun din fire și restaurat de Cuvîntul și dinamizat spre bine de harul Sfîntului Duh valorizează experiența istorico-culturală bună și prin aceasta înaintează prin conlucrarea cu harul divin, spre valoarea supremă a vieții celei noi din Împărăția lui Dumnezeu, sfințenia. Cel desăvîrșit prin harul Sfîntului Duh, depășind neîncetat starea duhovnicească la care a ajuns, în suplețea și dinamismul ascendent la infinit al vieții spirituale, ajunge la iubire desăvîrșită, la stăruința în rugăciune înțeleasă ca legătura trainică și nezdruncinată a vorbirii neîncetate cu Dumnezeu, a gîndirii la El și a simțirii „iubirii gînditoare“. Cel care a ajuns la stăruința în rugăciune „a ajuns la capătul tuturor virtuților și s-a făcut locașul Sfîntului Duh... Fiindcă Duhul se roagă pururea (Romani 8, 26). Atunci, nici cînd doarme acela, nici cînd e în stare de veghe nu se întrerupe rugăciunea din sufletul lui. Și nu se mai desparte rugăciunea de el, ci în toate zilele și în ceasurile lui... o liturghisește în el în chip ascuns“ [32]. Cel ce se desăvîrșește, învrednicindu-se de haina cea prea luminoasă a sfințeniei este liber de toate legăturile constrîngătoare (II Corinteni 3, 17) mișcîndu-se întru libertatea Duhului lui Dumnezeu care înseamnă disponibilitate pentru Dumnezeu și semeni în gradul cel mai înalt. Puterile sufletești sînt purificate de patimile egoiste înrobitoare iar energia dumnezeiască lucrătoare în el îi descoperă rațiunile curate ale existenței, totul fiind văzut și cunoscut prin Duhul Sfînt, în Dumnezeu. Astfel „mișcările sufletești se împărtășesc de lucrarea Sfîntului Duh prin curăția lor deplină..., sufletul are simțirea lucrurilor duhovnicești, ale veacului aceluia, care covîrșesc înțelegerea oamenilor și a căror înțelegere o are puterea Sfîntului Duh. Și nu e clipă în care mișcarea lor cea mai dinlăuntru nu e rugăciune... Și cînd se ivește Duhul cel Sfînt, îi află pe aceștia pururea în rugăciune. Și din această rugăciune îi scoate pe ei în contemplare (vedere) care se numește vedere duhovnicească“ [33].

Cunoaștere și iubire se intersectează unitar în sfințenie, confirmînd caracterul integral al vieții creștine, dincolo de orice delimitare conceptuală de tipul gnoseologiei raționaliste obiect-subiect, totul fiind viață copleșită de puterea misterului divin, de darul Sfîntului Duh de viață făcător. Sfințenia vieții implică, pe lîngă cunoașterea tainei lui Dumnezeu și a sensului existenței în Dumnezeu, sensibilizarea deplină, căldura iubirii pentru întreaga existență iubită de Dumnezeu și iubită de cel desăvîrșit cu iubirea

---

30. *Ibidem.*
31. *Ibidem*, p. 91.
32. Sfîntul Isaac Sirul, *op. cit.*, LXXXV, p. 451.
33. *Ibidem*, p. 451-452.

curată cea din Dumnezeu. „Cînd amintirea lui Dumnezeu se mișcă în cugetarea sa, îndată inima sa se mișcă în dragostea Lui și ochii săi varsă lacrimi cu îmbelșugare. Căci e obiceiul iubirii să se înmoaie în lacrimi la amintirea celor iubiți. Și aflîndu-se omul astfel niciodată nu se lipsește de lacrimi. Pentru că nu lipsesc niciodată pricini care-l duc la pomenirea lui Dumnezeu. Căci e obiceiul iubirii să facă unele ca acestea. Și aceasta este desăvîrșirea oamenilor în viața aceasta a lor“ [34].

Biserica este sfințitoarea vieții omului prin Sfîntul Duh care este în ea. Orice act liturgico-sacramental contribuie la creșterea duhovnicească a credinciosului, pentru că acesta este o întîlnire personală cu Hristos prin lucrarea Duhului Sfînt, înrîurind pozitiv efortul uman de desăvîrșire și intensificînd trăirea relației iubitoare cu Dumnezeu. Aceasta se împlinește în mod culminant la Sfînta Liturghie care „este mișcarea comunității în duhul de jertfă a lui Hristos spre unirea deplină cu Hristos cel jertfit și înviat spre jertfirea reciprocă între ei (oameni n. n.) din puterea jertfei Lui. Aceasta este una cu urcarea în deplinătatea iubirii. Ea echivalează cu intrarea și înaintarea în Împărăția Treimii. Aceasta pune o pecete de jertfire din iubire pe toată viața creștină, devenind toată o Liturghie în sens larg“ [35]. Relații interumane întemeiate liturgico-sacramental, slujire a omului și a lumii spre sfințirea tuturor și coplesirea lor de Duhul Sfînt, îndepărtarea de rău și descoperirea treptată a rațiunilor existenței ce trimit la Rațiunea supremă, unitatea lumii în Dumnezeu, iată sensul desăvîrșirii, al sfințirii creștinului, cu implicațiile socio-cosmice decurgînd din strădania ascetico-spirituală a creștinului în Biserica lui Hristos. Astfel, sfințirea și desăvîrșirea omului nu se reduc doar la relația cu Dumnezeu, ci cu Dumnezeu prin semeni reliefînd „dimensiunea socială a eclesiologiei ortodoxe“ [36], întorcîndu-se în dar creația lui Dumnezeu, transfigurată și sfințită, împlinindu-se „o slujire de laudă lui Dumnezeu plină de recunoștință...“ [37]. Aceasta o împlinesc în gradul suprem sfinții lui Dumnezeu, ca aceia care împlinesc integral legea lui Hristos, fiind astfel prietenii Săi (Ioan 15, 14).

III. SFINȚENIA, MÎNTUIRE ȘI ÎNDUMNEZEIRE

Sfințenia este valoarea supremă a creștinismului, iar sfinții, eroii vieții spiritual-morale, cei care s-au învrednicit de aureola sfințeniei, darul suprem al Sfîntului Duh, sînt expresia cea mai grăitoare a vieții Duhului în umanitate [38]. În istoria Bisericii sfinții sînt cei care au mărturisit pînă la jertfa vieții lor pe Mîntuitorul Hristos pentru care au primit cununa veșnică a sfințeniei. „Dacă cineva Mă va mărturisi pe Mine înaintea oamenilor, îl voi mărturisi și Eu pe el înaintea Tatălui Meu“ (Matei 10, 32). Sfințenia vieții

---

34. *Ibidem*, p. 453.

35. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 139.

36. † Dr. Antonie Plămădeală, Arhiepiscop al Sibiului și Mitropolit al Ardealului, *Biserica slujitoare*, Sibiu, 1986, p. 254.

37. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 19.

38. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 131.

înseamnă în primul rînd a mărturisi despre și pe Dumnezeu ; viața cea din Dumnezeu, adevărul, bunătatea înțelepciunea și iubirea Sa care în cei ce se împărtășesc de energiile cele dumnezeiești devin calități participante într-un dinamism ce converge spre izvorul lor, Dumnezeu cel în Treime, integrînd pe credincios Împărăției lui Dumnezeu care este „dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfînt“ (Romani 14, 17). Sfințenia înseamnă rodirea harului Sfîntului Duh în viața creștinului „întîi prin Sfintele Taine, apoi prin creșteri duhovnicești subiective libere pînă la înălțimea dumnezeiască..., o stare de deschidere a Sfintei Treimi spre umanitate, de coborîre a ei în umanitate și de înălțare a celor ce vor la altitudinea divină“ [39]. Viața sfîntului este viața lui Hristos în El (Galateni 2, 20) roada deplină a Duhului : „dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, credință, blîndețe, înfrînare, curăție“ (Galateni 5, 22-23), întru el.

Prin strădaniile sale duhovnicești, sfîntul se înalță la statura „bărbatului desăvîrșit“ (Efeseni 4, 13) „*această desăvîrșită desăvîrșire nedesăvîrșită a celor desăvîrșiți*“ [40], după cum concepe Ortodoxia desăvîrșirea în Hristos care este infinită, mergînd din început în început și fără a ajunge vreodată la capăt după cum infinită este viața dumnezeiască prin care se slăvește în viața sfîntului numele lui Dumnezeu [41].

Sfîntul, deși trăiește în condițiile lumii actuale, le depășește spiritual pe acestea, fiind introdus în viața dumnezeiască, împărtășindu-se din darurile suprafirești ale lui Dumnezeu. Toate imnele închinate sfinților proclamă adevărul acesta : „Rupînd legăturile firii cu viețuirea ta cea mai presus de fire și curată, de Dumnezeu purtătorule, ai cîștigat lucrarea celor mai presus de fire“ [42]. În sfînt se împlinește de către Dumnezeu lucrarea îndumnezeirii tainice, transferul necreatului în creat și „ridicarea firii deasupra hotarelor ei prin covîrșirea slavei“ [43], așa cum spune Sfîntul Maxim Mărturisitorul. În lucrarea sa de ridicare peste patimile ireproșabile ale firii, de purificare și rugăciune neîncetată, „sfîntul pătimește prefacerea în Dumnezeu prin har, iar acest lucru nu va înceta de a se săvîrși pururea“ [44] prin puterea și lucrarea lui Dumnezeu. Prin împărtășirea mai presus de fire și dumnezeiască „nu ca o unealtă produsă de meșteșug și ca cele produse prin el, ci ca acei care au primit știința care e totdeauna împreună prezentă dar prin lucrare

---

39. Pr. prof. dr. Nicolae C. Buzescu, *op. cit.*, p. 82.

40. Sfîntul Ioan Scărarul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, XXIX 3, în „Filocalia“ 9, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, 1980, p. 419.

41. Sfîntul Grigorie de Nyssa, *Despre rugăciunea domnească*, III, p. 426, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în „Scrieri“, partea întîi, col. „P.S.B.“, 29, București, 1982.

42. *Mineiul pe ianuarie*, București, 1975, p. 299.

43. *Răspunsuri către Talasie*, 22, p. 73.

44. *Ibidem*.

se arată cînd trebuie, după diferitele feluri ale harismelor Duhului“ [45], sfîntul devine o „epifanie“ [46] în creație, prin care se revelează slava și frumusețea dumnezeirii, sensul suprem al lumii, și transfigurarea ei de către Dumnezeu, el fiind o călăuză, un mijlocitor pentru semenii săi la Dumnezeu. „În delicatețea sfîntului este transparentă autoritatea lui Dumnezeu... Simți că el îți dă lumină și putere din ultimul izvor de lumină și de putere cu o bunătate din ultimul izvor de bunătate care vrea să te mîntuiască... Cine se apropie de sfînt descoperă în el piscul bunătății, al purității și al puterii duhovnicești, acoperit de vălul smereniei... El e ilustrarea măreției și puterii în chenoză“ [47]. Sfîntul este făptura cea nouă în Hristos. În același timp sfîntul este eroul luptei cu sine însuși, angajat in lupta permanentă de purificare și desăvîrșire a firii proprii spre a se curăți întru Dumnezeu și a primi, în lăcașul interior curat, lucrarea dumnezeiască. Înțelesul sfințeniei este unul dinamic, al încordării neostoite, spre dominarea sinei egoiste și pătrunderea ei de duhul jertfei de sine, „unire între curăție și lucrarea dumnezeiască“ [48] în rugăciunea neîncetată prin care se ajunge la nepătimire, darul suprem al lui Dumnezeu. „Rugăciunea neîncetată înăuntrul inimii și de dincolo de ea nu se agonisește în chip simplu și la întîmplare și prin osteneală puțină și scurtă... Ci are nevoie pentru dobîndiri de timp îndelungat, de osteneală și nevoință trupească și sufletească și de forțare multă și întinsă“ [49]. Iar Sfîntul Isaac Sirul precizează următoarele : „Curăția minții e cugetarea ajunsă în cele dumnezeiești, după lucrarea virtuților“ [50]. Dar curăția minții implică și curăția inimii în unitatea indestructibilă a persoanei umane pentru care a cunoaște și a iubi se contopesc în lucrarea desăvîrșirii spirituale. „Altceva este curăția minții și altceva cea a inimii. Mintea este una din simțirile sufletului. Iar inima este cea care cuprinde și ține la un loc simțurile dinlăutru. Ea este rădăcina. Și dacă rădăcina e sfîntă și ramurile ei sînt sfinte... Dacă mintea se îngrijește de citirea dumnezeieștilor Scripturi sau se ostenește puțin în posturi și privegheri și liniștiri va uita de viețuirea dinainte și se va curăți cînd se va depărta de purtarea întinată... Iar inima se curățește prin multe necazuri și lipsuri și prin depărtarea de părtășia cu toate cele din lume și prin moartea față de toate“ [51].

Curățit de patimi sfîntul devine vas ales al strălucirii lui

---

45. Sfîntul Grigorie Palama, *Despre împărtășirea dumnezeiască și îndumnezeitoare*, 15, în „Filocalia“, 7, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, București, 1977, p. 391.

46. Alexander Schmemann, *For the Life of the World*, St. Vladimir's Seminary Press, New-York, 1973, p. 148.

47. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 270-271.

48. Idem *Sfințenia în Ortodoxie*, în „Ortodoxia“, XXXII (1980), nr. 1, p. 35.

49. Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 capete*, 52, în „Filocalia“, 8, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, București, 1979, p. 120.

50. Sfîntul Isaac Sirul, *op. cit.*, LXXXIII, p. 413.

51. *Ibidem*, p. 415.

și ducînd la Dumnezeu [69]. Sfințenia este „realizarea deplină a umanului“ [70] fiind „un proces de nesfîrșită umanizare creștină prin îndumnezeire, ce se realizează în relațiile dintre oameni și Dumnezeu, dintre oamenii înșiși și dintre ei și cosmosul întreg“ [71]. Fiind viață din viața lui Dumnezeu, sfîntul trăiește intens tensiunile lumii, viața semenilor săi care este cuprinsă și ascunsă tainic întru el. El poartă spiritual omenirea în el, iar jertfa sa pentru lume este rugăciunea și asceza sa. Dar el nu este singur în lucrarea sa de înălțare spirituală, de transfigurare, ci cu semenii, bucurîndu-se de faptele lor cele bune și plîngînd pentru ispitele și păcatele lor. Fiind o „epifanie a lui Dumnezeu“ sfîntul este și „o epifanie a lumii“, fiind în comuniune cu Dumnezeu el este și în comuniune cu lumea [72] fiind expresia sublimă a penetrării omului, coroana creației, de către Dumnezeu. Prin sfînt lumea dăruiește lui Dumnezeu ceea ce are mai curat și mai bun, el fiind expresia integrală, după chipul lui Hristos, al unui autentic „ecce homo“, anticipînd zările umanității eterne, desăvîrșite [73].

Cultul sfinților, al eroilor credinței celei drepte, al luptătorilor cu păcatele și răul, parte integrantă a doctrinei și a vieții Bisericii, este un apel tainic pentru creștinii tuturor timpurilor la viața de dăruire și de sfințenie, de iubire pentru Dumnezeu și oameni. Iar vremea noastră reclamă cu putere aceste deziderate necesitînd „o sfințenie care să aibă geniu“ [74] (Simone Weil). Avînd exemplu pe sfinții dintotdeauna (Evrei 13, 7) și mijlocirea lor la „Hristos ieri, azi și în veci Același“ (Evrei 13, 8), angajarea fermă în lupta cea bună a zilelor noastre pentru adevăr și dreptate, în lupta cu păcatul și răul interior și exterior, viața de rugăciune și meditație sfîntă împletită cu orice lucrare bună, în comunitatea socială și în Biserică reprezintă calea spre înduhovnicire, spre sfințire, spre îndumnezeirea cea după har. Cuvîntul lui Hristos locuind întru noi cu bogăție (Coloseni 3, 16), Duhul Sfînt sălășluind întru noi (II Timotei 1, 14) și lucrînd „cu frică și cu cutremur“ la mîntuirea personală (Filipeni 2, 12), creștinii se vor învrednici de unirea tot mai strînsă cu Dumnezeu, de transfigurarea și strălucirea slavei lui Dumnezeu întru ei iar lumea își va afla sensul suprem în Dumnezeu, întru „îndumnezeirea finală“ ce va consta dintr-o „privire și trăire a tuturor valorilor și energiilor divine gîndite și iradiate, pe măsura supremă a omului, în fața lui Hristos... Așa vor fi toți în Dumnezeu și vom vedea toate în Dumnezeu sau Dumnezeu va fi în toate și-L vom vedea în toate, fiind tot atît de reală prezența unitară a lui Dumnezeu în toate, pe cît de reale și de necontopite în Dumnezeu vor rămîne „toate“ făpturile adunate în El“ [75].

---

69. M. Lot-Borodine, *La déification de l'homme*, Cerf, Paris, 1970, p. 143.
70. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, p. 269.
71. *Ibidem*, p. 275.
72. Alexander Schmemann, *op. cit.*, p. 121 ; cf. Pr. prof. dr. Nicolae C. Buzescu, *op. cit.*, p. 89.
73. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 272.
74. Paul Evdochimov, *Les âges de la vie spirituelle*, Desclée de Brouwer, Paris, 1973, p. 41.
75. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea ortodoxă*, p. 319.

* * *

Sfințenia este sensul și ținta supremă a creștinului spre viața în plinătatea ei (Ioan 10, 10). Lucrarea omenească de curățire împletită cu harul Prea Sfîntului Duh ridică, înalță pe om la suprema împlinire care este sfințenia și îndumnezeirea, actualizarea personală și conștientă cea mai substanțială a energiilor divine [76] în om, acesta devenind „omul cel nou“ (Efeseni 4, 24) în Hristos.

Sfințenia creștină se împlinește în om prin Hristos în Duhul Sfînt, în comunitatea semenilor din Biserica Dumnezeului celui viu și ea este acea stare activă de dinamizare a tuturor disponibilităților omenești bune întărite și copleșite de harul mîntuitor.

Sfințenia reprezintă „dominația spiritului asupra materiei, triumful virtuții asupra patimilor și continua creștere în Hristos“ [77]. Ea este, în același timp, împlinirea desăvîrșită și autentică a omului care a depășit opacitatea creației strălucind și iradiind lumina lui Dumnezeu pentru ca toate să se reintegreze în unitatea cea voită și lucrată tainic de către Dumnezeu, prin aceasta omul „întîlnindu-se cu cerul“ și reliefînd pregnant dimensiunea sa de împreună-creator cu Dumnezeu, în ordinea existenței [78]. Sfîntul anticipează totodată și lumea zilei celei de a 8-a și fără de sfîrșit a odihnei tuturor în Dumnezeu și a unirii desăvîrșite a lumii cu Dumnezeu.

Sfințenia este pecetea sublimă a iubirii realizate prin curăția de răul de tot felul și întru smerenia ce vine din Dumnezeu și ea nu constă în etalarea unor calități fără roadă în Duhul Sfînt ci sfîntul reprezintă pe omul plin de harul divin, consecință a unirii sale cu Dumnezeu și dăruindu-se spre binele oamenilor pe care îi îndrumă pe calea adevărului și a desăvîrșirii. Sfințenia este chemarea tainică a lui Dumnezeu ale cărei rădăcini se află în ființa omului care prin efort personal, prin slujirea binelui și credința în Dumnezeu se împlinește pe sine în relație cu Dumnezeu și semenii. Ea reprezintă sensul suprem al omului și este darul lui Dumnezeu pentru cei ce Îl caută și Îl iubesc pe El, al lui Dumnezeu care vrea ca „toată lumea să se umple de sfinți și toți să se sfințească, pentru ca sfințenia Lui să se facă văzută și slăvită peste tot în lume, iar aceasta din urmă să devină cer nou și pămînt nou în care locuiește dreptatea sau fidelitatea sau sfințenia, prin extensiunea ei din Sfînta Treime“ [79].

Pr. drd. Gh. PETRARU

---

76. Pr. prof. Ion Bria, *Credința pe care o mărturisim*, București 1987, p. 276-277.

77. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Noțiunea de sfințenie și formele de exprimare a cinstirii sfinților*, p. 765.

78. Anton Dumitru, *Culturi eleate și culturi heracleitice*, București, 1987, p. 205-206.

79. Pr. prof. dr. Dumitru Radu, *Învățătura ortodoxă despre Dumnezeu*, în „Îndrumări misionare“, p. 103.

UN PASIONAT CERCETĂTOR AL MUZICII MEDIEVALE DIN ROMÂNIA: GRIGORE PANȚIRU

Ca urmare a relațiilor economice, politice și culturale ale românilor cu Constantinopolul, melosul bizantin — constituit pe o arie geografică vastă — a fost adoptat și la noi existînd pînă azi nu numai în practica de cult, ci și în numeroase manuscrise. El aduce noi dovezi de natură muzicală, referitoare la continuitatea culturii și artei poporului român din perioada formării acestuia și, trecînd prin Evul Mediu, pînă în zilele noastre.

Importanța cunoașterii melosului bizantin autohton este evidentă pentru istoria muzicii românești întrucît reprezintă aproape un mileniu și jumătate de muzică, manifestată unitar pe întregul teritoriu românesc, nu numai în Principate, așa cum, recent, a demonstrat bizantinologul Gheorghe Ciobanu [1].

De mai bine de un veac, melodiile manuscriselor denumite „psaltichii" apărute pînă în secolul al XVIII-lea, nu mai puteau fi descifrate pentru că reforma lui Hrisant (1814) și a colaboratorilor săi Grigore Protopsaltul și Hurmuz Hartofilax, a promovat o nouă „sistimă" (Macarie Ieromonahul) care a fost impusă în școlile de „musichie" și-n cult. După practicarea îndelungată a „sistimei noi" se ajunsese la situația surprinzătoare ca nimeni să nu mai poată descifra și cînta corect melodiile prehrisantice.

Împotriva acestei anomalii au reacționat cercetători de la sfîrșitul veacului trecut și mai ales din veacul nostru: Amedée Gastoué, E. Wéllesz, Tillyard, Carsten Höeg și alții. La noi, cunoașterea vechilor psaltichii nu era mai avansată decît în Occident. Primul român care a reușit să formuleze concluzii de ținută referitoare la muzica bizantină a fost Ioan D. Petrescu, lucrările sale *Les idéomeles et le canon de l'office de Nöel* (Paris, 1932),*Condacul Nașterii Domnului* (București, 1940), sau *Etudes de paléographie musicale byzantine* (București, 1967), făcînd epocă în acest domeniu al muzicologiei. Ca profesor de cînt gregorian la Academia de muzică religioasă și ca bun cunoscător al tradiției cîntului bizantin, Ioan D. Popescu a reușit să creeze la noi o școală de paleografie muzicală care a dat roade însemnate începînd cu deceniul al șaselea. Între ucenicii săi mai de seamă, alături de Gheorghe Ciobanu, se numără Grigore Panțiru, pe care I. D. Petrescu îl socotea „harnic cercetător", urmaș al său în unele „probleme întunecate ale paleografiei" [2].

Preluînd concluziile profesorului său și raportîndu-le la cele

---

1. *Muzica bisericească la români,* în „Studii de etnomuzicologie și bizantinologie", vol. I, p. 329-401. *Studierea muzicii bizantine la români, Ibidem,* vol. II, p. 247-251. *Probleme și preocupări contemporane în paleografia muzicală românească, Ibidem,* vol. II, p. 252-268.

2. Grigore Panțiru, *Lecționarul evanghelic de la Iași,* Editura muzicală, 1982, în loc de prefață, p. 5.

obținute în Occident, Grigore Panțiru a realizat lucrarea *Notația și ehurile muzicii bizantine* (București, 1971) accesibilă celor „care doresc să se inițieze în descifrarea notației psaltice vechi și moderne“ [3].

Importante sînt transcrierile lui Grigore Panțiru din muzica manuscriselor medievale existente pe teritoriul patriei noastre și aparținînd școlii de la Putna (secolul XVI) sau școlii de la București (secolul XVIII) aceasta din urmă impunîndu-se prin acțiunea de românizare a cîntărilor, deci de afirmare a limbii române și a spiritului muzicii naționale în cîntarea liturgică. Compozitori contemporani ca : Alexandru Pașcanu, Doru Popovici sau Viorel Munteanu au valorificat unele transcrieri ale lui Panțiru în lucrări ca: *Festum hibernum* (A .P.), *Simfonia bizantină* (D. P.), *Glasurile Putnei* (V. M.).

Prin munca de descifrare a celui mai vechi manuscris muzical din România *(Lecționarul de la Iași)*, ecoul cercetărilor sale paleografice a trecut hotarele țării, revista engleză *Studies in Eastern Chant* publicîndu-i un studiu [4]. Pe lîngă activitatea de cercetare, trebuie evidențiate eforturile făcute de Grigore Panțiru în calitate de educator muzical cu preocupări de compoziție corală.

În intenția de a contribui la cunoașterea personalităților contemporane, lucrarea de față își propune să sintetizeze principalele coordonate ale vieții și operei lui Grigore Panțiru, așa cum reiese din publicațiile sale și din materialul documentar existent în Arhiva Grigore Panțiru (A. Gr. P.) [5].

I. DATE BIOGRAFICE

Grigore Panțiru este originar din satul Tamași (Bacău), localitate situată pe valea Siretului, nu departe de orașul de reședință de județ, la 15 km sud-vest de acesta. Părinții paleografului, Gheorghe și Maria, au locuit la Tamași, Parincea (Bacău) și in Iași, din căsătoria lor rezultînd patru copii, pe care i-au crescut și educat cu greu datorită lipsurilor din perioada primului război mondial și a poziției sociale modeste a capului familiei (notar la Parincea, grefier la Tribunalul din Iași).

Grigore, primul copil al familiei, s-a născut „în anul una mie nouă sute cinci, luna ianuarie, în zece zile, orele patru după amiază“ la Tamași, așa cum reiese din registru actelor de naștere (la nr. 3) pe anul 1905 [6].

---

3. Gheorghe Ciobanu, *Probleme și preocupări...*

4. *Une nouvelle interprétation de la notation ekphonétique...*, vol. III, p. 124-138.

5. Arhiva Grigore Panțiru (care va fi utilizată prescurtat A. Gr. P.) se află în București la Maria Panțiru, sora paleografului. Aducem calde mulțumiri Elenei Panțiru, soție, și Mariei Panțiru, soră, pentru amabilitatea cu care ne-au pus la dispoziție documentele și informațiile necesare prezentei lucrări.

6. Vezi Arhiva Gr. Panțiru. Într-un act de naștere transcris în 6. XI, 1956, prenumele paleografului este ortografiat greșit : Grigorie. Acesta nu a acceptat modificarea, semnîndu-și toate lucrările ca în actul original din 1905 Grigore.

Studiile. Primii ani de școală (I-V) i-a urmat în Parincea, sat cu veleități de tîrg, unde învățătorul I. Andone a remarcat inteligența și interesul copilului pentru învățătură [7]. La sfîrșitul războiului (1918), cînd Grigore împlinește 13 ani, părinții l-au îndrumat, după moda vremii să urmeze seminarul „Veniamin Costachi" din Iași, unde, din clasa I-a, a intrat în rîndul premianților, menținîndu-se în această poziție pînă în clasa a VIII-a [8]. La examenul de absolvire a Seminarului (20 iunie 1925) comisia acorda „candidatului Gr. Pantiru, la studiu, media generală 9,14, iar la purtare 9,71" [9].

În timpul studiilor seminariale care au durat 7 ani (clasa a VII-a a făcut-o în particular), profesori cu o foarte bună pregătire profesională ca Iorgu Iordan (limba română, limba germană), frații Valeriu și Cicerone Iordăchescu, G. Barbu, Vasile Sadoveanu, fratele marelui scriitor, Eugen Nicolau ș. a., i-au înlesnit formarea unei culturi generale temeinice. Un alt profesor care a influențat dezvoltarea tînărului Pantiru a fost Teodor Stupcanu, de la disciplina muzică bisericească, autor al unui *Anastasimatar* [10] apreciat și azi pentru cantabilitatea și naturaleța liniilor melodice. De la acesta a învățat în afară de limbajul muzical psaltic și „dulcea viersuire" moldovenească, Teodor Stupcanu fiind cel mai de seamă elev și continuator al paharnicului Dimitrie Suceveanu. Orele de muzică vocală făcută cu Dimitrie Dimitriu, dirijor al Corului mitropolitan, i-au deschis gustul pentru cîntul coral și l-au pus în contact cu marea tradiție interpretativă ieșeană în centrul căreia se aflase, cu trei decenii în urmă, Gavriil Musicescu [11].

Paralel cu seminarul, Grigore Pantiru a urmat primii ani de Conservator la Iași și a continuat studiile muzicale la București, unde a absolvit în anul 1928/1929 [12].

Cei 7 ani de studiu la Conservator (1922-1929) i-au dat posibilitatea de a cunoaște muzica laică românească și universală. Între profesorii îndrăgiți sînt nume de prestigiu ca: Alfonso Castaldi (armonie), Constantin Brăiloiu (istoria muzicii), Antonin Ciolan și Constantin Baciu (ansamblu coral), Constantin Georgescu (forme și contrapunct), Carol Nosek (teorie și solfegii), Ioan Ghiga (vioară) [13].

După terminarea Conservatorului, Grigore Pantiru luase contact și cu limbajul muzical occidental, care adăugat la cel al muzicii

---

7. Certificat nr. 60 din 11 iunie 1916 (A. Gr. P.).

8. Diploma de absolvire a Seminarului dată în București la 29 august 1925 cu numărul ministerului 40.993, iar al seminarului 839 — prezintă mediile generale obținute în fiecare an școlar. În acest act s-a strecurat și o eroare la rublica Locul nașterii: Gioseni, în loc de Tamași, cum este corect.

9. Vezi Dosarul nr. u. p. 788 de la Arhivele Statului Iași.

10. București, 1926.

11. George Breazul, *Gavriil Musicescu,* Schiță monografică, Editura muzicală, București, 1962.

12. Certificat (de absolvire) eliberat de Primăria Sectorului III Albastru — nr. 5534/11. III. 1929 — care atestă absolvirea de către Pantiru a Conservatorului.

13. Certificatele de absolvire a diferitelor cursuri de la Conservator se află în A. Gr. P.

psaltice deprins în seminar, i-au dat posibilitatea de a aborda peste ani cercetările de paleografie muzicală bizantină [14].

Datorită situației materiale precare a părinților [15], Grigore Pantiru a intrat în serviciu încă din anii de școală, ocupînd postul de cîntăreț la biserica „Sfinții Voievozi" din Iași, din clasa a III-a pînă în clasa a VIII-a [16]. După obsolvirea Conservatorului, tînărul profesor a funcționat doi ani (1929—1931) ca „maestru provizoriu" la Gimnaziul „Ștefan cel Mare" din Iași [17], iar apoi la Seminarul „Veniamin Costachi" (1931—1941) de unde s-a mutat la Seminarul pedagogic al Universității ieșene (1941—1945) [18].

Stabilindu-se în București în 1945, după o serie de peregrinări pe la diferite unități de învățămînt ca : Liceul „Gh. Lazăr", Școala normală de băieți și altele, a devenit profesor titular la Liceul „Gheorghe Șincai" de unde a ieșit la pensie în 1964.

Deși înaintase în virstă și suferise de o boală cardiacă, Grigore Pantiru rămăsese un spirit lucid, comunicativ și activ. Astfel, în 1979, preda Editurii muzicale volumul intitulat *Lecționarul evanghelic de la Iași*, București, 1982, pe care nu a avut norocul de a-l vedea tipărit, deoarece a decedat la 18 decembrie 1981.

Înhumarea a avut loc în cimitirul Cărămidari, reunind personalități muzicale, clericale, foști elevi, prieteni, cunoscuți [19].

II. OPERA DE PALEOGRAFIE MUZICALĂ

Dacă în perioada ieșeană (1920—1945), Grigore Pantiru s-a afirmat ca pedagog muzical și interpret, în cea bucureșteană a manifestat o pasiune constantă pentru cercetarea mnuscriselor bizantine și a sistemului teoretic specific monodiei din cultul ortodox. După ce împlinise vîrsta de 40 de ani, și-a mobilizat voința și a reușit să descopere în sine resurse fizice, psihice și morale pentru a se autoperfecționa în domeniul paleografiei, care după cum este cunoscut pune adeseori probleme de mare dificultate. Luptînd cu inerția caracteristică vîrstei a reușit să o învingă și să obțină performanța de a intra în rîndul paleografilor muzicale de seamă ai țării. La aceasta au concurat, pe lîngă serioasa pregătire de specialitate, o anumită înclinație nativă de scrutare a vechilor documente, de mult uitate în rafturi.

De asemenea, existența în capitală a unui climat propice cercetării bizantinologice, a unor valoroase colecții de manuscrise (Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Centrală Universitară) și a unei edituri preocupată anume de punerea în valoare a vechii

---

14. Mai trebuie menționat că Grigore Pantiru a dat examen de diferență la Liceul „Petru Rareș" din Piatra Neamț, obținînd diploma de bacalaureat nr. 216 și a luat licența în teologie (1931) la București.

15. Un certificat al percepției din comuna Parincea consemna că notarul „nu are nici un fel de avere mobilă și imobilă" (nr. 101 din 1918, iulie 31) A. Gr. P.

16. Act de numire nr. 2926 din 3 septembrie 1920, A. Gr. P.

17. Adresa 12/1977 — serviciul A al Ministerului Instrucției. A. Gr. P.

18. Vezi Anuarul Seminarului pe 1931/1938 și unele dovezi de funcționare din A. Gr. P.

19. Informații primite de la Elena Pantiru, soția paleografului.

muzici, a fost de natură să-l stimuleze, în așa măsură, încît a reușit să creeze o operă paleografică valoroasă, cunoscută și apreciată în țară, chiar și în străinătate. În ansamblul acestei opere este lesne de observat preferința autorului pentru *problemele de gramatică* psaltică și de *tehnică a descifrării*. Constatarea lui Gheorghe Ciobanu referitoare la I. D. Petrescu, anume, că acesta s-a ocupat „prea puțin de cultura muzicală de tip bizantin“ [20], este aplicabilă și-n cazul lui Grigore Panțiru, care s-a simțit atras de morfologia și sintaxa muzicală bizantină și mai puțin de interpretarea fenomenelor istorice legate de evoluția cîntului bizantin la noi.

Cercetările științifice ale lui Grigore Panțiru se desfășoară pe trei direcții principale :

a. alcătuirea și publicarea unei lucrări în limba română, de mare accesibilitate, cuprinzînd toate epocile notației bizantine;

b. transcrierea în notație lineară a unor cîntări liturgice — necunoscute pînă la el și

c. descifrarea notației ekfonetice.

a. Prima direcție este prezentă în volumul *Notația și ehurile muzicii bizantine* (Editura muzicală, București, 1971). Din spusele autorului rezultă că scopul acesteia este de a oferi cititorilor avizați „posibilitatea cunoașterii muzicii medievale de la noi“, mai precis, a notației și ehurilor bizantine. Înainte de Panțiru, I. D. Petrescu scrisese lucrări fundamentale despre notația prehrisantică (vezi introducerea prezentului studiu), dar acestea erau puțin accesibile unui public mai larg pentru că folosea un limbaj de strictă specialitate și o redactare în limba franceză. Simțind aceasta, prin volumul sus-citat, Grigore Panțiru are meritul de a prelua și populariza cele mai importante concluzii ale lui I. D. Petrescu, răspunzînd astfel unei cerințe a vremii și venind în sprijinul istoricilor, compozitorilor, teoreticienilor și altor oameni de cultură. Așadar, în *Notația și ehurile muzicii bizantine* găsim interpretările date de I. D. Petrescu neumelor bizantine din diferite epoci, precum și unele transcrieri muzicale realizate de marele paleograf, mai ales pentru perioada paleobizantină. Dar autorul nu s-a rezumat doar la prezentarea concepției petresciene despre neume și moduri, ci a corelat-o cu cea a lui Egon Wéllesz. Astfel, din tabelele inserate în volum se pot vedea punctele comune și deosebirile existente între școala românească și cea occidentală de paleografie. Experiența proprie cîștigată de Panțiru într-un sfert de veac de muncă asiduă și-a spus cuvîntul, dîndu-i autorului posibilitatea de a selecta interpretările optime și de a-și exprima convingeri și ipoteze, așa încît, *Notația și ehurile muzicii bizantine* are un bogat conținut, fiind o sinteză de ținută a multor probleme dezbătute în veacul nostru și reprezintă un punct de vedere românesc.

Partea I (p. 9-172) cuprinde, în zece capitole, prezentarea notației primelor 3 epoci bizantine (paleobizantină, medie bizantină

---

20. Gh. Ciobanu, *Probleme și preocupări contemporane în paleografia muzicală românească*, „Studii de etnomuzicologie și bizantinologie“, vol. II, p. 252.

și neobizantină), iar a *doua* (p. 175-285) notația hrisantică. Bibliografia utilizată, de bună calitate, inserează nume ca : O. Fleischer, H. Gaissen, E. Wéllesz, H.J.W. Tillyard, C. Höeg, O. Tibi, A. Gastoué, J. Thibaut.

Explicațiile sînt realizate cu claritate și conciziune, fără divagații sau interpretări subiective, prevenindu-l pe cititor că există încă destule „necunoscute" în munca de descifrare a muzicii bizantine.

La fiecare capitol sînt incluse exerciții „de paralaghisire" și de transcriere precum și unele modele pentru acei care ar încerca să se inițieze în traduceri din notația psaltică în cea apuseană. Așadar, cartea este concepută și ca un manual de paleografie, primult de acest tip tipărit la noi în țară. De altfel, caracterul didactic este menționat chiar în introducere: „Pentru a da posibilitatea celor dornici să cunoască mai profund și să-și *însușească cunoștințele* în vederea transcrierii notației muzicii bizantine, am alcătuit această carte cu caracter teoretic și practic" [20 bis].

Doritorii de a cunoaște scrisul muzical bizantin găsesc în *Notația și ehurile muzicii bizantine* un excelent instrument de lucru și de perfecționare a cunoștințelor.

În lucrarea *Notația și ehurile muzicii bizantine* există și unele limite care țin de vastitatea subiectului și de pregătirea muzicală de tip occidental a virtualilor cititori. Pentru a găsi un limbaj comun cu aceștia, Grigore Panțiru a adoptat termeni din teoria muzicii apusene care apar ca titluri de capitole : *Intervale, Tempo, Ornamente, Subdiviziunile timpului, Valorile notelor punctate, Cadențe, Armură*. De asemenea, pentru a exprima intervalele specifice monodiei bizantine care dau naștere la tonuri mari, mici și mai mici etc., Grigore Panțiru folosește termeni ca semidiez subbemol superdiez inexistente în gramaticile tradiționale. Așa cum remarca bizantinologul Titus Moisescu, în privința notației hrisantice, Grigore Panțiru „merge pe o linie de tratare personală, acceptînd elementele teoretice tradiționale într-o interpretare comparativă cu muzica lineară" [21].

Repetarea explicațiilor neumelor la fiecare epocă devine uneori obositoare. Semne de întrebare pune modalitatea tratării modurilor bizantine care sînt privite ca niște continuări ale scărilor antice grecești. De asemenea, ehurile II și VI antehrisantice sînt transcrise fără „tonuri și mai mari" (secunde mărite) continuîndu-se astfel poziția paleografilor occidental și care, se știe, nu acceptă nici un element melodic cromatic în scările muzicii bizantine și gregoriene. Ori, etnomuzicologul Gheorghe Ciobanu atrăsese atenția autorului asupra existenței unor dovezi sigure scrise despre structuri cromatice în muzica veche medievală.

În ansamblu, lucrarea citată reprezintă un hotărît pas înainte pe calea cunoașterii melosului bizantin și un util instrument de investigație a notației specifice.

---

20 bis. Grigore Panțiru, *Notația și ehurile...*, p. 6.

21. Macarie Ieromonahul, *Opere*, vol. I, Theoreticon, Editura Academiei României, București, 1976, p. 27.

b. Activitatea care i-a adus lui Grigore Panțiru aprecieri elogioase unanime și bun renume între compozitori și istorici este transcrierea și publicarea de melodii medievale. Astfel, în volumul citat anterior, paleograful realizează și o originală colecție de cîntări bizantine, o frescă „în mic" a acestei melodici, așa cum a fost folosită și adaptată la români. Aici apar pentru prima dată la noi transcrierile a două creații originale ale lui Eustatie Protopsaltul (secolele XV-XVI): *Imnul de cinstire a lui Ioan cel Nou de la Suceava* (p. 85-86) și *Aghios o Theos* (p. 125-127). O altă premieră realizată în această colecție este publicarea a 15 transcrieri de cîntări „rumânite" de Filotei sin Agăi Jipei în manuscrisul 61 al B.A.R., *Psaltichie rumânească*. La fel de valoroase sînt transcrierile din manuscrisele IV 39 (BCU Iași) și M 953 (BAR) reprezentative pentru notația medie bizantină. Caracterul științific al acestor transcrieri este unanim recunoscut, ele fiind bine primite de istorici, compozitori și teoreticieni [22].

c. Semnele ecfonice (ἐκφώνησις cu voce înaltă) au fost folosite în lecționarele din secolele VI-XIV pentru a indica modul citirii solemne a pericopelor din cultul liturgic ortodox. Ele constau dintr-o serie de liniuțe și accente cu semnificație muzicală, scrise cu roșu deasupra, dedesubtul sau printre cuvintele grecești care erau citite „cu glas înalt" în duminicile sau sărbătorile de peste an. Cei care au folosit această originală scriere muzicală nu au lăsat nici o indicație asupra semnificației semnelor, care odată cu scurgerea anilor, a fost complet uitată. Abia în secolul al XX-lea s-a încercat descifrarea lor, mai întîi în Occident. Bunăoară, Egon Wéllesz susține că ele ar reprezenta indicații generale asupra mersului melodiei vocale: *oxia* = ridicarea vocii; *apostrofos* = coborîrea vocii ș. a. Carsten Höeg (Danemarca), pornind de la o melodie mnemotehnică din secolul al XVII-lea care avea scrise dedesubt în grupe de perechi toate semnele ecfonetice, ajunge la altă concluzie, anume că fiecare grupă ar indica o scurtă melodie sau formuiă melodică, și anume: mi, faa, faa, mi, fa, laa, faa. Pentru această ultimă explicație se pronunța și Gheorghe Ciobanu, cu adaosul că rolul lor este menemotehnic, adică de a-i aminti cîntărețului formula melodică pe care deja o cunoștea [23].

Notația ecfonetică a început să-l preocupe și pe Grigore Panțiru după anul 1940, cînd dintr-un studiu al lui V. Gheorghiu [24] a aflat că la Biblioteca Universitară „M. Eminescu" din Iași se păstrează un „monument al artei trecutului" [25], manuscrisul muzical bizantin *Lecționarul evanghelic grecesc*, ms. 160, cel mai vechi din țară. La sfîrșitul studiului V. Gheorghiu a introdus un mic referat al profesorului George Onciul în care se afirmă că notația muzicală

---

22. În afară de compozitorii citați mai sus, teoreticianul V. Giuleanu face referiri la opera lui G. Panțiru în vol. *Muzica bizantină*, Editura Muzicală, București, 1982, unde preia transcrieri panțiriene.

23. *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, p. 427-428.

24. *Lecționarul evanghelic grecesc*, mss 160, în „Studii și cercetări ale Academiei Române", XLI din 1940.

25. Grigore Panțiru, *Un manuscris de vîrstă milenară*, Muzica 3. III. 1967.

a manuscrisului ar fi imposibilă de descifrat [26]. Intrigat de această afirmație și atras de aspectul exterior al scrierii (legătură fină în piele de culoare verde, caractere unciale) și de „marea valoare a interiorului", Grigore Pantiru și-a propus să dezlege „enigma acestei notații" [27]. După două decenii de muncă, cercetătorul a reușit să găsească o soluție propice pentru descifrarea acestei notații, soluție despre care în presă și în revistele de specialitate au apărut aprecieri elogioase [28].

Factorii care i-au înlesnit să demonstreze că descifrarea este totuși posibilă și să inventeze un cod al acesteia, deosebit de cele anterioare, sînt practica îndelungată în interpretarea recitativelor liturgice, „talentul său nativ și dorința fierbinte de a ajunge la un rezultat" (I. D. Petrescu) [29]. De asemenea, de real folos i-au fost contactul permanent cu literatura paleografică românească și din străinătate și sprijinul dat de I. D. Petrescu, care i-a lăsat notele și constatările sale „în această problemă greu de elucidat" [30]. Pentru a-și găsi soluția, Grigore Pantiru a pornit de la mai multe ipoteze, între care una este aceea că între felul actual de cîntare a pericopelor și cel din vechime trebuie să existe anumite trăsături comune, declamația liturgică actuală neputînd fi complet deosebită de cea din vechime.

Semnele ekfonetice trebuie să se fi folosit cîte două, primul pentru a marca sunetul inițial și celălalt pentru sunetul final al pasajului recitat („incizie") [31]. Interpretînd astfel semnele, toate silabele existente între două semne ekfonetice trebuie cîntate ca scurte recitative.

O altă ipoteză a izvorît din constatarea că azi, în majoritatea modalităților de citire solemnă existente în diferite țări și culte, se folosește o scară pantacordică majoră, rareori extinsă pînă la un hexacord și heptacord. Această unitate intonațională demonstrată de aspectele scării muzicale, dovedește marea vechime a stilului, mergînd pînă în antichitate la psalmodia ebraică, deci cu mult înaintea scrierii manuscrisului.

Analiza scării muzicale i-a sugerat cea mai îndrăzneață ipoteză a sa: semnele ekfonetice scrise cu roșu lîngă literele grecești din pericope *ar reprezenta înălțimi muzicale precise în raport cu sunetul de bază* [32] și nu indicații generale ale sensului melodic.

Astfel, cathisti și telia ar indica întotdeauna tonica (do^2), apostrofos sunetul Si, hypocrisis Sol_1, oxia și cremasti Re^2 etc. Aplicînd aceste noi puncte de vedere, în transcrierea unor pericope din *Lecționarul evanghelic de la Iași*, Grigore Pantiru a constatat că au rezultat melodii coerente, de esență recitativică, destul de asemănătoare cu cele de azi, fapt pe care l-a considerat ca o confir-

---

26. *Ibidem*, p. 20.
27. *Ibidem*.
28. Revista „Cronica" din 4 februarie 1983, nr. 5 (888), „Editarea unui manuscris milenar".
29. Gr. Pantiru, *Lecționarul evanghelic de la Iași*, Editura muzicală, București, 1982, p. 5.
30. *Ibidem*, p. 5.
31. *Ibidem*.
32. *Ibidem*, p. 20.

mare a veridicității ipotezelor sale și un îndemn spre aprofundarea cercetării și publicarea articolului *Un manuscris de vîrstă milenară* (revista Muzica nr. 3/1967) și a capitolului I din volumul *Notația și ehurile muzicii bizantine.*

Interesul stîrnit în jurul acestei probleme a făcut ca revista engleză *Studies in Eastern Chant* (1973) să-i publice articolul *Une nouvelle interprétation de la notation ékphonétique d'un manuscrit à Iassy-Roumanie* [33]. La sfîrșitul articolului, E. Wéllesz a inserat o notă, p. 138-140, în care își manifestă dezacordul față de interpretarea dată de Panțiru semnelor ekfonetice. Afirmația că „Gr. Panțiru vede în semnele ekfonetice indicații ale *formulelor melodice* cu înălțime fixă" dovedește că Egon Wéllesz nu a citit suficient de atent concluziile paleografului român care susțin *esența recitativică, nu melodică* a cîntării ekfonetice. După ce se referă la spusele lui J. Thibaut, O. Fleischer și, mai ales, Carsten Höeg, asupra acestei notații, specialistul englez consideră că „un factor decisiv împotriva teoriei lui Panțiru este afirmația (lui C. Höeg, n. n.) că în marele număr de manuscrise pe care le-a cercetat nu a găsit măcar două identice".

Referitor la vechime, E. Wéllesz este de părere că modalitatea scrierii uncialelor scoate în evidență că *Lecționarul de la Iași* ar fi fost copiat mai tîrziu, opinie la care a aderat și Grigore Panțiru.

Cu toată critica primită, cercetătorul român și-a continuat munca și după ce a transcris muzica întregului manuscris, a scris un nou studiu mai amplu despre notația ekfonetică. Astfel, s-a născut ultima lucrare a paleografului, intitulată *Lecționarul evanghelic de la Iași,* care a apărut în Editura muzicală, la un an după moartea autorului, în decembrie 1982. Volumul tipărit în condiții grafice foarte bune, cuprinde un studiu introductiv (p. 7-48), facsimilele manuscrisului (p. 57-136) și transcrierea integrală a celor 18 pericope în notație lineară (p. 139-221).

În acest ultim studiu, autorul aprofundează interpretarea semnificației semnelor ekfonetice, prezentînd o revizuire a unor păreri exprimate în 1967. Din propriile-i spuse, lui Grigore Panțiru i-au fost de un real folos unele observații făcute de Miles Velimirovici, Gheorghe Ciobanu și alții. Paleograful renunță acum la dubla interpretare a semnelor ekfonetice, pe care le tratase „ca semne fixe, iar cele descendente, diastematic, ca intervale" [35].

Dacă în studiul din 1967 apostroful și varia erau definite ca semne care coboară o secundă, putînd reprezenta 3 sau 4 sunete: Do^2, si, la, sol, și si, la sol, ceea ce înseamnă o renunțare la ideea că neumele ekfonetice ar indica sunete fixe, în cel din 1982 autorul consideră că un singur apostrofos exprima numai sunetul *si,* pentru *la* și *sol* fiind folosit ipocrisis, de asemenea, varia reprezintă doar sunetul Si. Iată tabelul interpretării și transcrierii semnelor ekfonetice, așa cum apar în volumul din 1982 [36].

În privința vechimii manuscrisului, Grigore Panțiru renunță

---

33. Studies in Eastern Chant, General Editors Egon Wéllesz and M. Velinurovici, vol. III, London Oxford University Press, p. 124-138.

35. Vezi nota 29 de la pagina 17 a *Lecționarului...,* București, 1982.

36. Idem, p. 25.

la părerea din 1967 că manuscrisul ar fi o copie făcută în secolul X după un manuscris mai vechi [37] și susține, pe baza unor cercetări comparativiste, că a fost scris cu un secol mai tîrziu (XI) așa cum rezultă din forma uncialelor grecești [38].

Interesante sînt concluziile referitoare la modalitatea transmiterii recitativelor liturgice bizantine pînă în zilele noastre (în Recitativul ekfonetic și cel actual, p. 39-41 ale *Lecționarului...)* concluzii extrase din compararea unor pericope din *Lecționar* cu altele contemporane, preluate dintr-o publicație a lui T. Stupcanu despre citirea Apostolului [39].

Interpretarea dată de Grigore Panțiru notației ekfonetice, pornind de la manuscrisul păstrat la BCU Iași, este plauzibilă dovedind preocupare, inventivitate și seriozitate a cercetării. Rămîne ca viitorul să confirme sau să corecteze opiniile acestuia, după ce se vor descoperi noi argumente pro sau contra.

La sfîrșitul discuției despre *Lecționar*, trebuie să arătăm că punctul de vedere al autorului a fost acceptat de unii cercetători români care consideră că acesta a adus „o contribuție la elucidarea unuia dintre cele mai obscure aspecte ale muzicii bizantine, notația ekfonetică“ [40].

Alte studii de paleografie, recenzii :

— *Necesitatea și actualitatea cercetării științifice a vechii muzici bizantine*, în revista „Biserica Ortodoxă Română“, LXXXVII (1969), nr. 3-4, p. 434-441, prezintă concis literatura de paleografie muzicală apărută la noi și în Apus. La sfîrșit sînt publicate două imnuri bizantine din secolul al XIII-lea (mss. 953 B.A.R.).

— *Școala muzicală de la Putna. 1. Manuscrise muzicale neidentificate; 2. Un vechi imn despre Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava*, în „Studii de muzicologie“, vol. VI, p. 29-67, București, 1970.

Pornind de la rolul cultural al mănăstirilor în trecut, Grigore Panțiru se oprește asupra unor personalități care au activat la Putna: Eustatie Protopsaltul, Andronic sau Lucaci. Studiind din punct de vedere muzical două *Antologhioane* bizantine (nr. 283 și 284) de la Biblioteca Academiei Române, cercetătorul a adus noi argumente în favoarea ideii că acestea aparțin școlii putnene. În partea a doua a studiului publică transcrierea în notația lineară a melodiilor *Potirion Sotiriu și Imnul Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava* (secolul XVI), susținînd cu argumente convingătoare că acestea sînt creații muzicale realizate de români pentru români, în limbile oficiale de atunci (greaca și slavona) [41].

---

37. *Un manuscris de vîrstă milenară...*, p. 25.

38. *Lecționarul evanghelic...*, p. 45.

39. T. Stupcanu, *Regule și exemple pentru citit Apostolul* (Tip. de piatră, 1921).

40. Adriana Șirli, *Gr. Panțiru, Lecționarul evanghelic de la Iași*, revista „Muzica“, nr. 12/dec. 1983, p. 37.

41. Imnul Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava a fost publicat prima dată de Gr. Panțiru în revista „Biserica Ortodoxă Română“, 1956 (mai-iunie), p. 602.

„După apariția monumentalei lucrări a lui I. D. Petrescu *Études de paléographie musicale*, Grigore Pantiru a publicat o recenzie a acesteia în revista Muzica: *O Valoroasă contribuție la studiul muzicii bizantine*[42]. Concluziile și transcrierile autorului sînt elogios apreciate de recenzent, servindu-i drept călăuză în propria-i muncă.

Ecoul cercetărilor. Istoriografia muzicală contemporană a preluat unele cercetări pantiriene, interpretîndu-le și încadrîndu-le în contextul social-istoric care a dat naștere melodicii bizantine: *Hronicul muzicii românești* de Octavian Lazăr Cosma, *Muzica daco-romana* (2 volume) de Vasile Tomescu, *Istoria muzicii românești* de Petre Brâncuși, colecția *Izvoarele muzicii românești* (vol. III, IV, V) îngrijite de Gheorghe Ciobanu, Marin Ionescu și Titus Moisescu și altele, fac referiri și trimiteri la creația de paleografie a lui Grigore Pantiru.

Corespondența paleografului român cu Miloș Velimirovici, redactor al revistei *Studies in Eastern Chant*, este interesantă în privința demersurilor făcute pentru publicarea în Anglia a articolului asupra notației ekfonetice[43]. Părerile lui Velimirovici despre lucrarea *Notația și ehurile muzicii bizantine* sînt exprimate într-o scrisoare a acestuia către compozitorul Vasile Șirli în care transmitea felicitări lui Grigore Pantiru pentru realizare. Păstrînd unele rezerve în privința interpretărilor ritmice și a simplității recitativelor, Velimirovici se declara impresionat de „bogata documentație și de exemplele sfîrșitului tîrziu al tradiției“[44].

III. CREAȚIA CORALĂ ȘI PEDAGOGICĂ

În Arhiva Grigore Pantiru există partituri originale autografe, copii și litografii ale unor compoziții laice și religioase create de Grigore Pantiru și nici o tipăritură din acest gen.

Corurile laice. Obiceiurile folclorice de iarnă, i-au oferit material muzical pentru prelucrări ca: *A mărului măr, Plugușorul, Colind din Moldova, După dealul cel mai mare* ș. a.[45].

Colind din Moldova (4 voci egale) este realizat prin imitarea clopoțeilor de către o voce gravă, ca un acompaniament, în timp ce alta intonează fraza melodică expresivă și simplă.

Un alt gen folcloric utilizat ca sursă de inspirație este cîntecul propriu-zis, care i-a dat posibilitatea de a realiza lucrări ceva mai dezvoltate: *Lumea-i rea, Pe dealu cu liliac, Du-te dorule, Foaie verde de trifoi, Foaie verde rozmarin, Cîntec bătrînesc, Doina recrutului* etc. Corul *Du-te dorule* este realizat prin procedeele polifoniei imitative: vocile bărbătești expun o frază muzicală, iar cele feminine o reiau într-un canon la octavă. Lucrarea are multă mișcare, dar păcătuiește prin înghesuirea vocilor și prin prea mult modalism în

---

42. Nr. 11/1968, p. 36-41 și nr. 3/1969, p. 29-33.
43. Vezi scrisorile din 4. IV. 1970, 12. VIII. 1970, 2. II. 1974 din A.Gr.P.
44. Copie și traducere de pe scrisoarea originală în A. Gr. P.
45. Melodia și versurile colindei *După dealul cel mai mare*, sînt folosite ca motto în romanul *Velerim și Veler Doamne*, de Victor Ion Popa, București, 1970, Editura Minerva, p. 5.

armonie. În *Lumea-i rea* reușește să utilizeze cu efect opoziția diatonic-cromatic. Primele fraze sînt prelucrate după principiile armoniei tonale, iar refrenul aduce elemente cromatice repetate la unison. Piesa corală *Cîntec haiducesc* se bazează pe o melodie auzită și culeasă de Grigore Pantiru la Parincea (Bacău) [46]. Aranjamentul ei coral este prea încărcat cu secunde mărite la toate vocile, ceea ce duce la diluarea paletei expresive. Partituri corale ca *Foaie verde de trifoi* și *Jieneasca* sînt simple aranjamente de școală cu caracter ocazional, după unele melodii populare „la modă" pe atunci.

Corurile religioase ale lui Grigore Pantiru au circulat în Moldova (mai mult în Iași) unde elevii seminariști le-au interpretat în perioada 1933—1945. Am întocmit un catalog al acestora, care așteaptă să fie completat de persoanele care dețin partituri și informații suplimentare. Catalogul cuprinde :

a. reducții de coruri de la 4 voci la 3 voci *(Răspunsurile mari, Concertul de Paști, Acum slobozește*, de Gavriil Musicescu):

b. Valorificarea corală a melodicii bisericești de esență modală și monodică a fost un obiectiv urmărit de Grigore Pantiru și a fost realizat mai ales în lucrarea *Imnele Sfintei Liturghii* (volum litografiat) pentru cor de voci egale. În partitură se succed rînd pe rînd toate cîntările Liturghiei, folosindu-se melodica glasului al 8-lea. Se observă fluența melosului, buna conducere a vocilor, simplitatea armonică a înlănțuirilor de factură tonală. Pot fi întîlnite și armonii modale realizate prin pasaje la unison sau octavă și folosirea cuvintelor vide și a isonului pe tonică.

Un exemplu de conducere simplă și firească a vocilor este realizată în *Ectenia întreită* nr. 2 unde cantus firmus este dat baritonului.

Coruri din *Imnele Sfintei Liturghii* au fost transcrise și la 4 voci mixte, fapt care dovedește că acestea au avut o circulație mai mare, depășind granițele seminarului.

Alte coruri ale lui Grigore Pantiru: „*Împărate ceresc* (după o melodie din secolul al XIII-lea transcrisă de I. D. Petrescu), *Suflete al meu* (glas II), *Cămara Ta* (glas III), *Cu noi este Dumnezeu* (cu 2 soliști, tenor și bas), *Heruvic, Ca pre Împăratul* (în sol minor), *Cine este Dumnezeu* și altele ;

c. Creația corală pe melodii proprii l-a preocupat mai puțin pe Grigore Pantiru. Două piese din această grupă au factură occidentală: *Fă ce este bine* (canon) și *Aș vrea* (3 voci egale). Compoziția *Crezul* este de proporții mai mari și prezintă influența recitativului bizantin.

Creației corale a lui Grigore Pantiru i se cuvine un studiu mai amplu urmat de o colecție pentru ca generațiile viitoare să poată avea o imagine completă a activității componistice interbelice.

IV. OPERA DE CULTURALIZARE

Importante sînt cercetările lui Pantiru privind educația muzicală a copiilor handicapați din punct de vedere auditiv, cercetări care sînt necunoscute astăzi datorită nepublicării lor la timp. Se

46. Fapt menționat de Gr. Pantiru pe partitura originală.

păstrează de la Grigore Pantiru două dosare [47] cuprinzînd fiecare cîte un studiu (manuscris dactilografiat) privitor la problema menționată :

— *Problema educației muzicale a copiilor „afoni“* — lucrare de specialitate la muzică — elaborată pe cînd era profesor la liceul „Gheorghe Șincai“ din Capitală, datată 5 iulie 1958 (București).

— *Metoda educației auzului și vocii copiilor distonici,* realizată în colaborare cu dr. Viorel Opriș.

Ambele studii sînt deosebit de utile întrucît prezintă soluții practice pentru remedierea numeroaselor cazuri de distonici întîlnite în școli.

Grigore Pantiru împreună cu medicul V. Opriș, coroborînd cercetarea pedagogică și medicală și consultînd o bibliografie vastă în limbile germană, rusă, franceză și română au experimentat, la început singuri și apoi antrenînd alți profesori, metodele de corectare a defectelor auditive ale elevilor, propunînd 6 exerciții aplicative.

Studiile dau și unele rezultate ale acestor experimente, precizînd chiar numele elevilor care din „afoni“ au devenit prieteni ai muzicii datorită tratamentului aplicat. Cercul profesorilor de muzică din capitală, luînd act de rezultatele obținute, a propus [48] secției de învățămînt în 1959 sau 1960 înființarea unui *Cabinet experimental de cercetare* a auzului, la care să activeze și un medic alături de profesorii de muzică, folosindu-se în acest scop aparate specifice (stroboscop, oscilograf catedic, sirenă electrică, magnetofon), datele culese prin cercetările comune, se propunea în aceeași adresă, să fie prezentate la „ședința plenară a cercului de muzică“ după deschiderea anului școlar 1961—1962. În dosar nu se precizează ce s-a realizat din aceste propuneri. Publicarea concluziilor lui Pantiru în problema educației acestei categorii de copii într-o revistă de largă circulație ar fi de un real folos nu numai profesorilor de muzică, ci și în cercuri mult mai largi.

Considerînd muzica o artă destinată omului și imperativelor sociale înaintate, Grigore Pantiru a depus o intensă activitate culturală care, adăugată celorlalte expuse anterior, i-au adus faima de animator și promovator al cîntecului românesc în rîndul tineretului. Unii foști elevi, atrași de talentul profesorului în a dezvălui miracolele cîntecului și-au dedicat viața muzicii sau muzicologiei: celebrul dirijor Sergiu Celibidache, fost elev la Seminarul pedagogic din Iași, muzicologul Vasile Tomescu (la Școala Normală de băieți din București), cîntărețul Ion Luican (la seminarul Mănăstirii Neamțu, unde Grigore Pantiru a fost suplinitor), madrigalistul Ștefan Pruteanu (la Seminarul „Veniamin Costache“) ș. a. Cercetătorii Adrian Șirli, Gabriela Ocneanu și Nicu Moldoveanu s-au pregătit în particular cu Grigore Pantiru.

— a înființat și condus corul de fete al Universității „Al. I. Cuza“ la solicitarea rectorului Tr. Bratu (1935—1941);

---

47. Dosarele au fost donate de autor nepoatei sale, Doina Pantiru, actualmente profesoară de muzică în Iași.

48. O copie a acestei adrese există în dosarele amintite.

— a organizat coruri la Seminarul „Veniamin Costachi", Seminarul pedagogic universitar (Iași) și la școlile bucureștene pe unde a trecut după 1945, cu care a dat spectacole în diferite ocazii și locuri (Ateneul Tătărași, Universitate și alte instituții);

— a organizat o orchestră a elevilor de la Școala medie „Gh. Șincai" din București, deosebit de apreciată în capitală.

Contemporani ai profesorului Grigore Pantiru (colegi, inspectori, muzicologi, compozitori, scriitori) au apreciat multilaterala sa activitate. Inspectorii George Breazul, Nicolae Lungu și Ion Ghica [49] au apreciat preocupările didactice și componistice ale lui Grigore Pantiru și „rîvna care nu pot fi îndeajuns lăudate" [50].

Mitropolitul Irineu Mihălcescu și scriitorul Constantin Nonea consemnau că Grigore Pantiru „s-a evidențiat ca cel mai bun element pregătit în această ramură de artă. A reușit să ridice prestigiul corurilor de la școlile unde funcționează la o culme neatinsă pînă acum, interpretarea muzicală a imnelor compuse sau executate de Domnia Sa redă fidel conținutul textului, ilustrîndu-se astfel ca un bun exeget muzical" [51].

Profesorul universitar Ion Coman afirma că Grigore Pantiru a lăsat în urmă „un puternic fascicol de lumină: lumina profesorului la catedră, lumina savantului cercetător muzical, lumina prietenului și a omului care înfrumusețea și îmbălsăma inima partenerilor" [52].

„Savant român, deschizător de drumuri nu numai în știința bizantinologică română, dar și pe plan universal" este caracterizarea făcută de muzicologul Vasile Tomescu, iar compozitorul Alexandru Pașcanu scria într-o dedicație pe volumul *„Festum hibernum"* că lui Grigore Pantiru „îi datorăm renașterea tezaurului național de muzică veche din care am folosit și eu aici" [53]. Trebuie remarcate și interpretările sale de muzică vocală, unele imprimate pe disc [54] sau pe bandă magnetică [55] care reflectă meșteșug, delicatețe, rafinament artistic, lipsă de emfază, calități care l-au însoțit întreaga viață.

În ansamblul realizărilor lui Grigore Pantiru pe diverse planuri, opera de paleografie se detașează sub aspect valoric însemnînd o contribuție importantă la cunoașterea bogatului tezaur muzical medieval, insuficient cercetat și valorificat pînă în zilele noastre.

Concluziile obținute în domeniul notației ekfonetice sînt cunoscute și apreciate nu numai la noi, ci și pe plan mult mai larg,

---

49. Procese verbale din 10 martie 1943, 27 februarie 1943 (A. Gr. P.).

50. N. Lungu, în Proces-verbal din 10 martie 1943 (A. Gr. P.).

51. Referat existent în A. Gr. P.

52. Cuvint funebru rostit la 22 ianuarie 1981 (copie aflată la autorul studiului).

53. Pe volumul amintit, București, 1980, Editura muzicală (A. Gr. P.).

54. Vasile Tomescu, *Cultura muzicală în România,* discul nr. 1 (cîntările nr. 23, 24, 26, 27).

55. Arhiva Grigore Pantiru (A. Gr. P.).

european. Numele lui Grigore Panțiru rămîne înscris în istoria muzicii românești ca un model de muncă perseverentă și pasionată pentru lămurirea unor „enigme“ ale notației bizantine.

LISTA LUCRĂRILOR CORALE SEMNATE DE GRIGORE PANȚIRU
(Arhiva Grigore Panțiru)

A. *Coruri laice*

1. Imnul Liceului „Gh. Lazăr“ (litografie), muzica de I. Costescu, prelucrare de Grigore Panțiru la 4 voci mixte ;
2. Imnul Seminarului „Veniamin Costache“ — cor bărbătesc;
3. Doina recrutului — cor mixt cu solo tenor — după un manual de muzică de G. Breazul (mi minor) (partitură manuscris autograf) ;
4. Cîntec haiducesc — cor bărbătesc la 4 voci (la minor), melodie culeasă la Parincea (partitură manuscris autograf) ;
5. Lumea-i rea — cor la 4 voci mixte — cu 2 soliști (mi minor), litografie ;
6. Du-te dorule — cor mixt la 4 voci (mi minor), litografie ;
7. Foaie verde de trifoi — cor la 3 voci egale (mi minor), partitură manuscris autograf ;
8. Foaie verde rosmarin — cor la 3 voci egale (la minor), litografie;
9. Jienească — cor la 3 voci egale (sol major), manuscris autograf ;
10. Colindă din Moldova — cor la 4 voci mixte (sol minor), partitură ms. autograf; cor la 4 voci egale ;
11. După dealul cel mai mare — cor la 3 voci egale (sol minor), litografie ;
12. A mărului măr — colind — cor la 4 voci (sol major) ;
13. Plugușorul — cor bărbătesc vorbit și cîntat — partitură ms. autograf ;
14. Fă ce este bine — canon la 2 voci (fa major) ;

(Există și o lucrare pentru solist cu acompaniament de pian : Pe dealul cu liliac, în La minor).

B. *Coruri religioase*

1. Imnele Sfintei Liturghii (la 3 voci egale — fa major), volum litografiat cuprinzînd toate piesele muzicale specifice ;
2. Există și Imnele Sfintei Liturghii pe glas 8 — cor mixt de școlari (sol major), partitură ms. autograf (doar pînă la jumătatea slujbei) ;
3. Crezul, cor mixt la 4 voci (do major) cu solo tenor ;
4. Crezul, cor mixt la 4 voci bărbătesc cu solo tenor ;
5. Crezul, cor bărbătesc la 4 voci cu o altă melodie ;
6. Pre Tine Te lăudăm — cor la 4 voci egale (sol minor), litografie ; (prelucrarea melodiei tradiționale orale în glas cinci) ;
7. Imnul Heruvic — cor la 4 voci (fa minor) ;
8. Heruvic și Ca pre Împăratul, cor la 4 voci egale (sol minor) ;

9. Heruvic — cor la 3 voci egale, partitură ms. autograf (do major) ;
10. Axion — cor mixt (la major) la 4 voci, pe o melodie tradițională ;
11. Răspunsurile mari — cor mixt, glasul al treilea la 4 voci (glas 8) partitura ms. autograf;
12. Fericirile, glas I — cor bărbătesc la 4 voci (la minor) ;
13. Sfinte Dumnezeule, glas V, 3 voci egale ;
14. Sfinte Dumnezeule, glas VI, 3 voci egale ;
15. Să se veselească — cor la 3 voci egale ;
16. Împărate ceresc — cor la 4 voci egale (re major), partitură ms. autograf ;
17. Cu noi este Dumnezeu — cor cu 2 soliști: bas și tenor, partitură ms. autograf ;
18. Cine este Dumnezeu — cor mixt la 4 voci (sol major), litografie;
19. Împărate ceresc — cor bărbătesc la 4 voci, după o melodie din secolul XIII, transcrisă de I. D. Petrescu ;
20. De Tine se bucură — cor bărbătesc cu 3 soliști (o versiune în re major, alta în do major) ;
21. Cămara Ta — cor mixt la 4 voci (la major) ;
22. Aș vrea — cor la 3 voci egale, litografie + partitura originală ;
23. Suflete al meu — melodie în glasul II, cu solo bas, partitură ms. autograf ;
24. Lăudați pe Domnul — cor la 4 voci ;
25. Hristos a înviat — melodie bisericească — cor la 4 voci bărbătești (sol minor) ;

C. *Reducții și transpuneri pentru diferite tipuri de formații corale*

1. Răspunsurile mari de G. Musicescu — reducție de la 4 voci mixte la 3 voci egale ;
2. Pe Tine Te lăudăm de Lamakin — aranjat de Grigore Pantiru la 3 voci egale ;
3. Înnoiește-Te, înnoiește-Te, noule Împărate, de G. Musicescu, transpus pentru cor pe 3 voci egale (partitură ms. autograf cu mențiunea : „Lucrat la Agapia, 16 nov. 1972 și iscălit) ;
4. Acum slobozește, de G. Musicescu, aranjament la 3 voci egale de Grigore Pantiru, partitură ms. autograf (la minor).

Florin BUCESCU

Predici

LA DUMINICA A II-A DUPĂ RUSALII

„Și acum așa zice Domnul, Ziditorul tău și Creatorul tău: Nu te teme căci Eu te-am răscumpărat și te-am chemat pe nume, al Meu ești.

Eu sînt Domnul Dumnezeul tău, Sfîntul lui Israel și Mîntuitorul.

Eu sînt Domnul și nu este Izbăvitor în afară de Mine.

Eu sînt Cel ce am vestit, Cel ce am izbăvit și Cel ce am prezis și nu sînt străin la voi.

Voi sînteți martorii mei, zice Domnul.

Eu sînt Dumnezeu din veșnicie și de aici încolo, Eu sînt. Nimeni nu poate să iasă de sub puterea Mea și ceea ce fac Eu cine poate strica?“

(Isaia 43, 1, 3, 11-12)

Între mulțimea de lucruri care ne plac și care nu ne plac în viata noastră de fiecare zi, sau care uneori ne plac și în alte împrejurări nu, se numără și ceea ce numim, în general, chemare ; chemarea despre care se spune, că o avem într-un domeniu sau altul al vieții noastre și despre care putem vorbi din mai multe puncte de vedere.

Eu însă menționez doar chemarea, pe care tu, în calitate de om și creștin, o adresezi aproapelui tău și lui Dumnezeu, chemarea pe care celălalt o adresează către tine și despre chemarea înțeleasă în sensul acesta de vocație.

Este știut din experiența fiecăruia că atunci cînd tu adresezi o chemare, te investești sufletește pentru că nu o faci nici în zadar și nici întîmplător.

Ai un motiv temenic, pentru care adresezi acea chemare și ai vrea din tot sufletul ca chemarea ta să fie ascultată, să fie îndeplinită. Și cînd este cazul uneori că chemarea pe care o lansezi către aproapele tău, nu este ascultată, atunci te întristezi profund și îți cauți pe altcineva căruia să i te adresezi.

Chemarea este o expresie a tendinței firești a omului spre legătura cu aproapele său, spre unitate.

Se întîmplă că altcineva îți adresează ție chemarea. Și iarăși știm din experiența noastră zilnică că de multe ori trecem nepăsători pe lîngă chemarea cuiva. De multe ori nu auzim ceea ce ni se spune, de multe ori ignorăm prezența celui de lîngă noi care într-un fel sau altul ne cheamă. Căci o chemare poate să ne fie adresată în foarte multe feluri. Și atunci, desigur, că ar trebui, imediat să ne punem noi în situația celuilalt, în situația în care noi adresăm cuiva o chemare și acela către care vorbim se arată a fi nepăsător. Dacă am încerca experiența aceasta, inversînd rolurile, în mod sigur ne-am sensibiliza cu mult mai mult la tot ceea ce se petrece în jurul nostru, dar mai ales la prezența chemătoare a semenului nostru.

Și mai putem vorbi, între altele, de chemarea în sensul acesta de vocație.

De multe ori se spune că vocația este înclinarea firească a cuiva pentru a îndeplini un anumit lucru în viață, pentru a merge pe o anumită cale ; nu este neadevărat.

Dar în primul rînd vocația, după cum ne-o indică și cuvîntul care vine din limba latină, este o chemare adresată nu de tine, ție însuți, ci de altcineva, ție.

Vocația poate să fie și o înclinare, o aptitudine spre împlinirea unui anumit lucru, dar nu numai în sensul acesta în care ea este înțeleasă deja ca răspuns la chemarea care ți se adresează. Pentru că altcineva cheamă și altcineva răspunde.

De exemplu Dumnezeu este Cel ce cheamă întotdeauna și se înțelege că Dumnezeu nu trebuie să-și răspundă singur, pentru că nu-și adresează Sieși chemarea ; omul este cel care trebuie să răspundă și omul nu poate să nu răspundă la chemarea lui Dumnezeu, deci vocația, dacă ne referim la înclinație, în sensul acesta de răspuns la chemarea lui Dumnezeu, o înțelegem ca pe o pornire irezistibilă a omului la chemarea Stăpînului său, Făcătorul cerului și al pămîntului.

Am văzut aceasta de multe ori în istoria mîntuirii. Cînd Dumnezeu cheamă, nu poți să nu răspunzi. Mîntuitorul Hristos i-a chemat pe apostoli cu cuvinte foarte simple, surprinzător de simple, cu puține cuvinte și aceștia au simțit o atracție irezistibilă către Dînsul. N-au fost întrebări, n-au fost motivații, n-au fost justificări, n-au fost îndoieli sau tergiversări de nici un fel. Mîntuitorul a spus simplu : „Vino după mine“ ! și acela a plecat în acea clipă, lăsînd toate și meserie și părinți și tot ce mai avea. De aceea spun că atunci cînd Dumnezeu cheamă, înclinația, de a-L urma, pornirea irezistibilă de a împlini chemarea, este primul pas în răspunsul ce-l dăm la această chemare ce El ne-o face.

Textul Sfintei Evanghelii de astăzi, tocmai despre această chemare ne vorbește. Dacă ați fost atenți, ați remarcat cît de simplă este relatarea evanghelică, referitoare la chemarea primilor ucenici ; atît de simplă, vorbindu-se doar de faptul că Mîntuitorul îi cheamă și că trece dintr-o localitate într-alta, încît aproape te întrebi cum ai putea să dezvolți niște învățături duhovnicești spre zidirea sufletească, pornind de la această relatare evanghelică. Ce ai putea să spui în plus, față de cuvintele atît de scurte și de simple ale textului Sfintei Evanghelii ?

Și totuși problema chemării nu este deloc simplă, pentru că noi ascultăm întotdeauna cuvintele Scripturii și le înțelegem pe de o parte ca fiind spuse într-un context anume, dar în același timp, pe de altă parte, le înțelegem ca fiindu-ne adresate nouă, ca trebuind să le actualizăm în viața noastră, ca fiind obligați să încercăm a vedea cum ele sînt valabile astăzi, pentru noi cei de acum.

Deci iată, problema chemării sau a vocației, indiferent din ce punct de vedere am privi-o, sub ce aspect am analiza-o, este o problemă a noastră, care ne privește, care ne interpelează cu atît mai mult cu cît știm că vocația are implicații profunde în viața fiecăruia dintre noi și mai ales în problema mîntuirii noastre.

Orice chemare necesită ca etapă imediat următoare, o ascultare.

După această ascultare a chemării adresate, are loc, cum vedem în întreaga istorie a mîntuirii, o trimitere, și după trimitere are loc un răspuns, înțeles ca roadă, sau ca o consecință a trimiterii care ți se face prin chemarea ce ți se adresează.

Cu ușurință vedem desfășurarea tuturor acestor etape ale chemării în istoria mîntuirii, începînd din Vechiul Testament și ajungînd pînă în zilele noastre.

Dumnezeu cheamă ; El este cel ce cheamă primul ; o face și ca noi oamenii, adresîndu-se pe nume, în mod direct cuiva, dar cheamă și într-un mod cu totul și cu totul aparte ; El cheamă de la neființă la ființă. Prima chemare a lui Dumnezeu este aceasta, cînd aduce de la neființă la ființă lucrurile și pe om, cînd a zis prin cuvîntul Său: „Să fie lumină“. Și ceea ce n-a fost, a fost, a apărut, a devenit.

Dumnezeu adresează o chemare specială poporului ales, lui Israel. Acesta are conștiința chemării. Dumnezeu întărește în sufletul poporului ales conștiința chemării, că este ales dintre celelalte neamuri, că are o misiune specială în lume și chiar în modul autoritar din care se adresează Dumnezeu poporului ales, înțelegem că, prin însuși modul de adresare, Dumnezeu vrea să dezvolte, să confirme, să înrădăcineze în poporul ales conștiința chemării speciale care i s-a făcut.

Ați văzut cum vorbește Dumnezeu cu poporul ales : „Eu sînt Domnul Dumnezeul tău, Eu sînt singurul tău Mîntuitor, Eu sînt Dumnezeul singur din veci și după Mine alt Dumnezeu nu va mai fi“ ș. a. m. d.. Este foarte important să reținem lucrul acesta, că și prin acest mod de manifestare a autorității lui Dumnezeu, El vrea să dezvolte în conștiința poporului ideea chemării speciale pe care o are.

Tot cu chemare specială a venit în lume și Mîntuitorul nostru Iisus

Hristos; înțelegem aceasta din misiunea specială pe care a avut-o, din modul cum și-a îndeplinit-o, din ascultarea pe care a făcut-o față de Dumnezeu Tatăl.

O chemare la fel, deosebită, ați văzut-o adresată de Mîntuitorul Iisus Hristos, cum arată textul Sfintei Evanghelii de astăzi, Apostolilor Săi, și am amintit aceasta cu puțin mai înainte.

Dar chemarea Mîntuitorului către Apostoli, chemarea lui Dumnezeu dintru început, cînd ne-a adus de la neființă la ființă, este o chemare adresată nouă tuturor și în colectiv dar și fiecăruia în parte.

Ați auzit, Dumnezeu îi cheamă pe toți pe nume, și cînd te cheamă pe nume nu poți să nu răspunzi. Cînd te strigă cineva, nu numai Dumnezeu, un cunoscut oarecare, un prieten, oricine, cînd te strigă pe nume, chiar dacă nu-l vezi, întorci capul și te simți obligat să răspunzi.

Cu atît mai mult cînd Dumnezeu ne strigă pe fiecare în parte, ne transmite chemarea Sa.

Am văzut cum cheamă Dumnezeu, cu cîtă autoritate, am văzut cît de puternică este această chemare, încît pornirea spre a răspunde este aproape firească sau întru totul firească, pentru că Dumnezeu este atotputernic, iar Sfinții Evangheliști spun despre Mîntuitorul că vorbea, învăța „ca Unul ce avea putere" (Matei 7, 29), că El era „puternic în lucru și în cuvîntul înaintea lui Dumnezeu și a tot poporul" (Luca 24, 19). De aceea chemarea Sa nu se putea să nu aibă un răspuns.

O altă etapă care urmează chemării, este ascultarea ; cînd cineva te cheamă, asculți. Ascultarea aceasta este bine conturată în istoria poporului ales din Vechiul Testament. De multe ori se spune despre ascultarea lui Israel față de chemarea lui Dumnezeu : cînd Dumnezeu chema poporul ales prin proorocii Săi, răspundea : „Grăiește Doamne, robul tău ascultă" (I Regi 3, 10). Cînd Dumnezeu cheamă, nu poți să nu fii ascultător, nu poți să treci pe alături și dacă poți să treci, dacă se întîmplă, din nefericire, aceasta, uneori, atunci această atitudine este deosebit de gravă. Dacă este grav și neplăcut, cînd treci nepăsător pe lîngă chemarea unui semen de al tău, ne închipuim cu cît mai grav este să treci nepăsător pe lîngă chemarea pe care ți-o adresează Dumnezeu.

A ascultat poporul lui Israel și cînd nu a ascultat a fost pedepsit și îndreptat spre ascultare. A ascultat de chemarea lui Dumnezeu și Iisus Hristos Mîntuitorul nostru, El Însuși mărturisind că a împlinit voia Tatălui, că a ascultat de cuvîntul Părintelui ceresc, că a împlinit misiunea pe care Părintele Său i-a încredințat-o în legătură cu mîntuirea oamenilor. Au ascultat apostolii, se înțelege deci, că și noi trebuie să fim deosebit de atenți întru ascultarea glasului care se îndreaptă, indiferent din ce parte, dar cu atît mai mult cînd este din partea lui Dumnezeu, către noi.

În urma ascultării urmează trimiterea. Dacă glasul Domnului ți-a intrat în urechile sufletului, atunci Dumnezeu continuă să vorbească cu tine și să-ți descopere voia Lui. Atunci Dumnezeu, te trimite la misiune ; așa l-a trimis pe poporul ales, așa L-a trimis pe Fiul Său cel Unul Născut în lume, așa Mîntuitorul, în mod deosebit, trimite pe Apostoli la misiune, dar vedem bine că aceasta numai după ce ei au luat în urechile sufletului lor, cu deosebită grijă și atenție, glasul chemării ce li s-a adresat; deci Apostolii au fost după ascultare, trimiși în misiune și pentru că au fost sensibili la această chemare și pentru că au fost ascultători, știm cu cîtă rîvnă și cu cît succes au îndeplinit misiunea lor, au dovedit vocația lor, pornirea spre răspunsul pe care erau obligați să-l dea chemării lui Dumnezeu. Și deci, și noi creștinii din ziua de astăzi, cărora Dumnezeu ni se adresează, în mod egal, ca și tuturor celorlalți creștini și oameni din toate timpurile, sîntem întru aceeași obligație datori de a da curs chemării Lui, de a o descoperi în primul rînd, pentru că ea ni se poate adresa în multe feluri, și după aceea de a ne-o lua în suflet, de-a vedea ce vrea Dumnezeu de la noi prin aducerea noastră de la neființă la ființă, prin trimiterea noastră în lumea aceasta. Împlinirea trimiterii, a misiunii sau roada ei, constituie răspunsul nostru la chemarea lui Dumnezeu.

Nu formulăm un răspuns teoretic, deși putem să spunem: „Da, Doamne", în rugăciunile noastre „am auzit glasul chemării Tale", însă în mod special noi răspundem chemării lui Dumnezeu prin faptele noastre. Prin aceasta ară-

tăm cum am înțeles chemarea, cum ne-am înțeles vocația, misiunea, trimiterea și toate celelalte.

Răspunsul la chemarea lui Dumnezeu ne face pe noi ființe responsabile.

Chemarea lui Dumnezeu care ne obligă la un răspuns, ne face să fim ființe responsabile. De aici vine responsabilitatea, din faptul că sîntem capabili de a da un răspuns la o chemare care ni se adresează.

Sîntem iresponsabili atunci cînd nu știm să răspundem, cînd nu auzim chemarea.

Nimeni nu vrea să i se spună că este iresponsabil, că este incapabil de un răspuns, la o chemare.

Și dacă cu toții vrem să credem că sîntem responsabili, că avem o responsabilitate în lume, în viața ce ni s-a dat, atunci trebuie să știm că această responsabilitate, această capacitate de a răspunde, este legată în mod strict, direct, imediat, profund și statornic de chemarea adresată de către Dumnezeu. Și de multe ori Dumnezeu ne adresează chemarea indirect, prin semeni.

Răspunzînd chemării celui de lîngă noi, răspundem chemării adresate de Dumnezeu.

De aceea, spunem că în multe feluri, și în multe chipuri, Dumnezeu ne poate adresa chemarea Sa, ne poate trimite la misiune și prin aceasta așteaptă de la noi și un răspuns.

Am spus mai înainte, că atunci cînd adresezi cuiva o chemare, tu știi pentru ce o adresezi, nu degeaba, nu întîmplător, ci îl strigi pe aproapele tău pentru că ai o nevoie, și atunci adresezi chemarea către el, din inimă, te angajezi în aceasta, așa cum spuneam la început. De aceea, cu atît mai mult, orice chemare necesită un răspuns.

Există o vocație universală, a tuturor oamenilor, spre sfințenie, chemarea lui Dumnezeu, în final, nu are alt scop decît de a înălța pe om la nivelul comuniunii cu Sine, cu Dumnezeu, trecînd prin comuniunea cu semenii, trecînd prin slujire și prin aceasta, trecînd prin treptele sfințeniei. Există o vocație universală, o chemare generală a tuturor, către sfințenie și aceasta se manifestă în mod plenar în Biserica lui Hristos, prin participarea noastră la Sfînta Liturghie, la toate celelalte sfinte slujbe, prin participarea noastră la Sfintele Taine, întemeiate și lăsate în Biserică de Dumnezeu.

Chemarea pe care o adresează Dumnezeu și la care răspundem se referă și la soluțiile pe care trebuie să le găsească fiecare creștin, la situațiile în permanență noi cu care se confruntă în viața sa de zi cu zi.

Trecem întodeauna prin situații prin care nu am mai trecut, și dacă nu în fiecare clipă, dar foarte des.

În general, fiecare clipă, prin felul cum trăim, prin felul cum ne confruntăm cu ea, este irepetabilă. Și noi sîntem în permanență alții, în sensul pozitiv și bun al cuvîntului, în evoluția noastră spirituală. Ne confruntăm, deci, cu situații permanent noi, la care adesea trebuie să găsim o soluție, un răspuns. Și aceasta face parte din chemarea care ni s-a adresat de Dumnezeu.

Dar iată că nu sîntem singuri trăitori în lume, și soluțiile pe care le găsim atunci cînd trebuie, nu sînt numai pentru noi, uneori soluția noastră este valabilă și pentru alții.

Uneori ajutînd pe alții și răspunzînd chemării ce ei ne-o adresează, ne ajutăm indirect sau chiar direct pe noi înșine. Și atunci iată că există pe lîngă o vocație universală spre sfințenie, o vocație universală și necesară, absolut necesară, spre unitate.

Nu putem împlini vocația spre sfințenie dacă nu trecem aceasta prin contribuția noastră substanțială, la realizarea unității tuturor în Hristos și în Biserică.

Cu privire la această unitate care este absolut indispensabilă vieții noastre duhovnicești și mîntuirii noastre, există o pildă care reflectă foarte bine importanța acesteia.

Pilda se referea la razele soarelui, care pornesc, după cum vedem noi și ne reprezentăm, din discul solar.

Soarele este Dumnezeu, Hristos Mîntuitorul nostru și razele sîntem noi, toți credincioșii.

Cu cît sîntem mai aproape de Dumnezeu, cu cît sîntem mai aproape de Hristos, cu cît sîntem mai aproape de centru, cu atît sîntem mai aproape unii de ceilalți în același timp. Și cu cît ne îndepărtăm de centru, de Dumnezeu, de Hristos, cu atît ne îndepărtăm unii de ceilalți.

Deci pentru a realiza unitatea noastră a tuturor în Biserica lui Hristos, trebuie să pornim de la Hristos.

Și în El și prin El, cu ajutorul Lui vom ajunge să împlinim vocația noastră spre unitate așa cum Dumnezeu o vrea, și așa cum este necesar.

Dacă Dumnezeu ne-a chemat de la neființă la ființă, de la inexistență la existență, atunci întreaga noastră existență trebuie să fie un răspuns la chemarea adresată de Dumnezeu, prin însuși faptul că ne-a adus întru ființă.

Deci, cu deosebită grijă trebuie să fim la chemarea lui Dumnezeu, și a tuturor celorlalți, la orice chemare care ni se adresează pentru că întreaga noastră viață trebuie să se constituie într-un permanent răspuns. Pentru că prin chemare existăm și sîntem și dacă sîntem, atunci să fim un răspuns.

Am vorbit despre chemarea pe care Dumnezeu ne-o face, despre aceea pe care aproapele ne-o face; trebuie să ne gîndim însă și la chemarea pe care noi o facem către Dumnezeu și la aceea pe care noi o adresăm către aproapele nostru.

Noi putem să facem o chemare lui Dumnezeu și, de altfel, într-un alt sens, Îl chemăm întotdeauna, dar ne adresăm și aproapelui nostru și chemarea către el ar trebui să nu se refere numai la trebuințele noastre ci să fie și o trezire a sa pe calea progresului duhovnicesc, pe calea unității, pe calea sfințeniei, a Împărăției. Dar mai ales dacă vrem să adresăm chemările noastre lui Dumnezeu, în toate cererile pe care le avem către Dînsul, nu putem să o facem sub nici o formă și în nici un caz, dacă noi nu ne-am străduit cîtuși de puțin, să răspundem în maniera noastră specifică, a fiecăruia dintre noi, chemării pe care El ne-o adresează.

Cum să-I ceri ceva lui Dumnezeu dacă tu nu-I dai nimic din tot ceea ce El îți cere?

Și atunci pentru a putea mai ușor să intrăm în această relație de reciprocitate cu Dumnezeu din punct de vedere al chemării, Însuși Dumnezeu ne ajută. El ne arată Cine este, El ne arată și Își manifestă autoritatea Sa, pentru ca prin aceasta să ne știm mai bine locul în fața Lui, și locul nostru, al unora în fața celorlalți. Și acest lucru îl găsim cu prisosință exprimat în Sfînta Scriptură.

De aceea, să-L rugăm pe milostivul Dumnezeu, ca, pentru a putea mai ușor intra în legătură cu El și a-L chema cu mai mult temei și îndrăznire, aceste cuvinte prin care se recomandă pe El Însuși cu autoritatea Sa divină, să aibă un profund ecou în sufletele noastre și să aducă rod însutit, permanent în viața noastră.

Acestea sînt cuvintele pe care le-ați auzit la început și prin care Dumnezeu ne ajută să ne împlinim rosturile și menirea noastră, vocația și răspunsul la chemarea pe care ne-o adresează în viața noastră pămîntească.

„Așa zice Domnul, Ziditorul tău și Creatorul tău: Nu te teme căci Eu te-am răscumpărat și te-am chemat pe nume, al Meu ești.

Eu sînt Domnul Dumnezeul tău, Sfîntul lui Israel și Mîntuitorul.

Eu sînt Domnul și nu este Izbăvitor în afară de Mine.

Eu sînt Cel ce am vestit, Cel ce am izbăvit și Cel ce am prezis și nu sînt străin la voi.

Voi sînteți martorii mei, zice Domnul.

Eu sînt Dumnezeu din veșnicie și de aici încolo Eu sînt. Nimeni nu poate să iasă de sub puterea Mea și ceea ce fac Eu cine poate strica?“ (Isaia 43, 1, 3, 11-13). Amin.

Pr. Theodor DAMIAN

LA DUMINICA A VIII-A DUPĂ RUSALII

Pericopa evanghelică din această duminică, ne înfățișează un tablou cu totul neobișnuit și anume, minunea înmulțirii celor cinci pîini și doi pești, prin care Iisus a hrănit mulțime mare de oameni, după cum ne spune Sfînta Evanghelie, ca la 5.000, de bărbați, afară de femei și copii.

Așa cum pe tot parcursul anului calendaristic, modul desfășurării rînduielilor liturgice și de cult, mai ales pericopele evanghelice, vine să explice preocupările noastre specifice anotimpurilor sau îndeletnicirile spirituale determinate de condiții etnice, economico-administrative sau duhovnicești, din acest punct de vedere Sfînta Evanghelie de astăzi, coincide și vine să explice momentul de încheiere a recoltei grîului și începutul toamnei cu belșugul recoltei de cereale, legume sau fructe, toate parcă menite să reactualizeze înmulțirea minunată de odinioară.

Ne amintim de exemplul dat de Iisus pentru a întări credința noastră în învierea morților, despre bobul de grîu ce se seamănă în pămînt și putrezește, iar apoi la lumina soarelui de primăvară reînvie și aduce rod bogat.

Desigur că această lege pusă de Dumnezeu este valabilă nu numai pentru grîu, ci pentru toate roadele și bunătățile pămîntului, menite spre hrana și bunăstarea noastră.

Iată, deci, cum și noi, atunci cînd privim toamna livezile cu pomii încărcați de fructe, vița de vie cu rod bogat, grădinile împodobite de belșugul zarzavaturilor și legumelor, precum și cîmpurile îndestulate de rodul cerealelor, sîntem martori autentici de fiecare dată a tot atîtea minuni săvîrșite de Dumnezeu din marea Sa bunătate, milă și iubire de oameni, spre hrana și mulțumirea noastră.

De cele mai multe ori sîntem înclinați să credem și ne grăbim să afirmăm că Domnul nostru Iisus Hristos, prin venirea Sa pe pămînt ca Dumnezeu adevărat și om adevărat, prin învățătura Sa dumnezeiască și faptele Sale minunate, acordă importanța prioritară problemelor duhovnicești legate de suflet și că latura materială social-umană și grija față de trup ar fi oarecum neglijată.

Este greșit a crede așa și ne-o dovedește aceasta Evanghelia de astăzi precum și cele menționate mai sus, la care adăugăm și minunea, prima minune săvîrșită de Iisus la stăruința prea iubitei Sale mame, a Sfintei Fecioara Maria, la nunta din Cana Galileei, unde spre bucuria mesenilor și mai ales a mirilor, fiind umplute cele șase vase de cîte două sau trei vedre cu apă, Iisus, cu puterea Sa dumnezeiască, preface apa în vin și după ce dă nunului și mirelui să guste, se spune că vinul era mai bun ca cel consumat mai înainte.

La Cana Galileei asistăm la înmulțirea vinului, iar aici la a pîinii, amîndouă elemente esențiale a hranei umane și de asemenea alese de Iisus și ca elemente pentru împărtășirea noastră cu Trupul și Sîngele Său.

De aici și învățătura Sfintei noastre Biserici care recomandă grija egală față de trup și față de suflet, căci numai cu un trup sănătos poate să coexiste un suflet sănătos.

Numai unei conștiințe de tată sau mamă bună, nu-i scapă niciodată și nimic din cele ce privesc toate cele de trebuință copiilor lor.

Aceasta o dovedește și Iisus Hristos, Domnul nostru, căci văzînd mulțumile care cu drag Îl înconjurau, I s-a făcut milă și a tămăduit pe toți bolnavii lor.

Iar cînd s-a făcut seară, Iisus nu a urmat sfatul ucenicilor Săi, care-L îndemnau să slobozească mulțimile ca să plece pe la casele lor, ci ca un Părinte bun se gîndea că erau flămînzi și drumul destul de îndepărtat și atunci, spre uimirea tuturor, după ce a binecuvîntat cele cinci pîini și doi pești, aduse de ucenicii Săi, a poruncit oamenilor să șadă pe iarbă și ridicînd ochii la cer frîngînd pîinea a dat ucenicilor și aceștia au împărțit apoi mulțimilor, care, ne spune Sfînta Evanghelie, că deși erau ca la cinci mii de oameni afară de femei și copii, s-au săturat și, cînd au adunat firimiturile, au umplut douăsprezece coșuri.

Să ne aducem bine aminte de cîte ori și noi în viața noastră de toate

zilele am trăit asemenea momente de bucurie și de mulțumire, căci atunci cînd poate credeam că lipsa materială și întunericul spiritual năpăstuiesc asupra noastră, ca prin minune, intervenea o mînă binefăcătoare și salvatoare, aducînd mîngîiere și împlinirea trebuințelor noastre.

De aceea, se cuvine să fim întotdeauna încrezători în ajutorul și purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care chiar dacă întîrzie, niciodată nu ne părăsește.

Sfîntul Macarie Egipteanul, în cele cincizeci de omilii ale sale, se ocupă stăruitor, în a explica „iconomia harului lui Dumnezeu" și ne arată cum Părintele ceresc deși Își revarsă harul Său cu prisosință peste fiii Săi, uneori pentru cei mai încercați, își retrage temporar acest har, spre a-i întări în smerenie și o cît mai deplină înțelepțire și desăvîrșire duhovnicească a vieții lor sufletești.

Astfel, uneori, și în viața noastră simțim ca o sărăcie spirituală manifestată prin stîngăcie, oboseală, boală, indispoziție și chiar regret simțitor. În asemenea împrejurări să luăm aminte și să înțelegem bine că sîntem la o importantă răscruce de încercare a vieții noastre, cînd deși credem că este spre seară și întunericul se apropie spre a ne cuprinde, tot pe atît de aproape se va arăta hrănitorul vieții noastre, care niciodată n-a lăsat deșerți pe cei ce cu credință neclintită și-au pus nădejdea în El.

Închipuiți-vă ce bucurie nespusă au trăit acei oameni care s-au împărtășit de minunea înmulțirii pîinilor. Această faptă minunată săvîrșită de Iisus Hristos sub ochii ucenicilor Săi și a mulțimilor de oameni, este adeseori preluată de zugravii iconografi ca temă în iconografia bisericească, iar la sfintele mănăstiri o găsim, semnifcativ, ca icoană la trapeza de obște.

Din pericopa Sfintei Evanghelii de astăzi se desprind desigur multe învățăminte, între care aș dori să ne rețină atenția și următoarea: Iisus, cînd I s-au pus înainte cele cinci pîini și doi pești, mai înainte de a binecuvînta, a frînge și a împărți ucenicilor și oamenilor hrană, ni se spune că a ridicat ochii spre cer, adică S-a rugat, a invocat pronia Părintelui Său Ceresc. Să ne fie tuturor și pentru totdeauna pildă și exemplu bun, atunci cînd avem înainte hrana noastră cea de toate zilele, să ne ridicăm în picioare cu fața spre răsărit și să zicem rugăciunea „Tatăl nostru", în care este cuprinsă și cererea „pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi". După aceea, cu mulțumire, hrănindu-ne să dăm slavă Bunului Dumnezeu, pentru toate bunătățile pe care ni le dă nouă. Să ne amintim de un obicei sfînt al poporului nostru, adică obiceiul bunilor credincioși de a însemna cu semnul Sfintei Cruci pîinea pe care o încep, ca să se împlinească în acest sens frumoasa zicală românească și creștinească: „Totdeauna lucrul tău, să-l începi cu Dumnezeu / Căci unde-i El cu darul Său / Nici un lucru nu e greu".

Ierom. Iustin NEAGU

LA SFÎNTUL MUCENIC PANTELIMON

Sfîntul, marele și dumnezeiescul Apostol Pavel, între alte îndemnuri, ne-a lăsat și pe acela referitor la cultul sfinților: „Aduceți-vă aminte de mai marii voștri, care v-au rostit cuvîntul lui Dumnezeu și privind la săvîrșirea vieții lor să le urmați credința" (Evrei 13, 7).

De aceea, încă de la începuturile creștinismului, s-a rînduit să se sărbătorească amintirea sfinților, care s-au jertfit și și-au vărsat sîngele pentru slava Bisericii lui Hristos.

La toți sfinții de peste an, deci și la Sfîntul Mucenic Pantelimon, potrivit îndemnului paulin, sîntem datori să ne aducem aminte de ei, să privim la viața lor și să le urmăm credința.

Faptul că ne adunăm în fața Sfîntului Altar, ca să prăznuim pe

Sfîntul Mucenic Pantelimon, înseamnă că ne arătăm împlinitori ai îndemnului apostolic, aducîndu-ne aminte de Sfîntul Mucenic Pantelimon. Dar trebuie să cunoaștem viața Sfîntului Mucenic Pantelimon, ca apoi să-i urmăm credința.

Sfîntul Mucenic Pantelimon s-a născut în cetatea Nicomidiei, în timpul împăratului Maximian, din mamă creștină și tată păgîn. A studiat medicina și a ajuns medic. Datorită influenței educative a mamei sale Avula, concomitent cu însușirea științei medicinei și-a împodobit sufletul și cu multă credință în Dumnezeu, încît, în exercitarea profesiei sale de medic, făcea adevărate minuni. Vindeca orice fel de boli, făcînd uz, atît de știința sa medicală, cît și de credința sa în Dumnezeu. La orice tratament făcea mai întîi cruce, se ruga la Dumnezeu, cerînd ajutor și apoi făcea tratamentul respectiv, încît ajunsese să facă adevărate minuni, să vindece orice fel de boli cît de grele și să învieze chiar și morți. Sinaxarul zilei de 27 iulie ne arată cum a înviat el un copil mușcat de un șarpe, cum a vindecat orbi, ologi, ciungi, nebuni și multe alte boli și suferințe omenești. Vindecarea unui orb din naștere a atras atenția întregului popor, încît împăratul a chemat la sine pe fostul orb din naștere și l-a întrebat cine l-a vindecat și orbul i-a spus că Sfîntul Pantelimon l-a vindecat. Înfuriindu-se împăratul a tăiat capul orbului și a poruncit să fie adus la sine imediat Sfîntul Pantelimon, pe care l-a cercetat, întrebîndu-l cu ce putere face el aceste minuni. La auzul cuvintelor Sfîntului Pantelimon că minunile le face cu puterea Domnului nostru Iisus Hristos, care este Împărat al cerului și al pămîntului, s-a înfuriat și mai tare și a poruncit ca Sfîntul Pantelimon să fie bătut, ars cu făclii, aruncat într-un vas în care fierbea plumb, aruncat în mare, aruncat la fiare, legat de o roată țintuită cu săbii, fixat pe roată și aruncat de la o înălțime ca să fie sfîrtecat de săbii, dar toate chinurile n-au putut să-l omoare și atunci a poruncit să i se taie capul, dar tot prin puterea lui Dumnezeu sabia s-a topit ca ceara și sfîntul a rămas tot nevătămat. În cele din urmă, primind prin vis poruncă de la Mîntuitorul Hristos ca să primească mucenicia, a întins capul de bunăvoie și i s-a tăiat gîtul, dar în loc de sînge a curs lapte, iar măslinul de care a fost legat sfîntul, ca să fie tăiat, a rodit imediat deși nu era timpul să rodească. Și așa a primit mucenicia Sfîntul Pantelimon în ziua de 27 iulie, zi hotărîtă de Sfinții Părinți ca să fie pomenit și cinstit Sfîntul Pantelimon.

Aceasta este pe scurt viața Sfîntului Pantelimon. Noi, credincioșii creștini trebuie „să-i urmăm credința". Și ce anume învățăm din viața Sfîntului Pantelimon? Din faptul că mama Sfîntului Pantelimon, Avula, a reușit să facă din copilul ei un sfînt, reiese învățătura creștinească, adresată în mod special mamelor creștine de-a stărui prin sfaturi, educație și exemplu personal, spre a face din copiii lor, dacă nu chiar niște sfinți. măcar niște buni creștini și buni cetățeni, folositori Bisericii și Patriei.

Din faptul că Sfîntul Pantelimon era mult milostiv, precum îl arată și numele căci cuvîntul Pantelimon înseamnă pe grecește mult milostiv, și datorită acestei mari virtuți a milosteniei a vindecat și a redat vieții pe atîția bolnavi de diferite boli și a înviat chiar și morți, să căutăm să ne însușim și noi această virtute a milosteniei, care după învățătura Sfinților Părinți este adevărata cheie prin care se descuie Împărăția lui Dumnezeu. De aceea trebuie să ne însușim această cheie.

După cum el a ajutat pe oamenii care i-au adresat rugăciuni, atît în viață cît și după moarte, tot așa și noi, cînd ne roagă cineva să-i dăm ceva să ne aducem aminte de dărnicia Sfîntului Pantelimon și să facem și noi ca el, să ajutăm pe aproapele nostru cu ce putem.

Din faptul că Sfîntul Pantelimon a făcut atîtea minuni, atît în viață, cît și după moarte, ascultînd rugăciunile celor ce s-au rugat la el, reiese obligația noastră morală de a ne ruga Sfîntului Pantelimon în orice timp și oriunde ne-am afla, fiind siguri că el ne ajută în primejdii și nevoi, că prin rugăciunile lui, Dumnezeu ne dăruiește pace, sănătate, iertare de păcate și bună sporire în viața noastră.

Pr. Th. LIFICIU

LA DUMINICA ÎNAINTEA ÎNĂLȚĂRII SFINTEI CRUCI

„Și precum Moisi a înălțat șarpele în pustie, așa trebuia și Fiul Omului să se înalțe, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“
(Ioan 3, 14-15)

În aceste cuvinte ale Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan ne este pus în față felul cum s-a dat adevărul fundamental ce avea să aducă mîntuirea neamului omenesc.

Dumnezeu a descoperit adevărurile Sale după atotștiința Sa și într-o formă potrivită gradului de înțelegere al oamenilor. În vestirea adevărurilor supranaturale (transcendentale) s-a folosit cuvîntul, dar a folosit și simbolul. Prin simbol înțelegem o formă de exprimare a adevărului supranatural ca: semne, figuri, imagini ; un toiag, un lemn pot lua un sens simbolic, adică mai presus de ce sînt ele, atunci cînd prin ele se fac minuni, ce întrec puterea minții omenești de înțelegere și le primesc ca fapte mai presus de fire. Chiar și jertfele erau simboluri ale adevărului supranatural, erau preînchipuiri ale adevărului ce avea să se înfăptuiască în viitor.

Adevărurile supranaturale exprimate în mod simbolic au avut rolul de a călăuzi pe oameni și a-i pregăti la înțelegerea adevărului care se va înfăptui la vremea sa cuprins în pianul de mîntuire al lui Dumnezeu, de aceea înțelegerea adevărului simbolic are loc abia după împlinirea lui.

Sub forma simbolică, adevărul a fost propovăduit timp de milenii (circa 3000 de ani) prin citiri în templu sau sinagogi, era hrana spirituală a poporului, se familiariza cu el, și credea în el; poate că nici nu se putea da dintr-un început adevărul în înțelesul lui, decît numai sub forma lui simbolică.

Cultul divin în templu și sinagogi consta din citiri din lege, profeți și se cîntau psalmi, totul pregătea și întărea nădejdea la înfăptuirea adevărului absolut, mîntuirea, ce se va împlini la vremea sa.

Raportul între adevărul simbolic și adevărul absolut este acel al unei idei comune, o asemănare izbitoare între simbol și înfăptuirea adevărului te duce cu necesitate la recunoașterea unui raport intim între adevărul simbolic și cel înfăptuit, absolut.

Sfîntul Evanghelist Ioan pleacă de la simbol : „Precum Moisi a înălțat șarpele în pustie“, ca de la ceva binecunoscut și familiar pentru poporul iudeu, ca de la un fapt istoric, legat de istoria poporului transmis din generație în generație. Pe acest adevăr simbolic, ca de pe un port-adevăr fondează adevărul absolut mîntuirea prin jertfa Mîntuitorului : „Așa trebuia și Fiul Omului să se înalțe, ca oricine va crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică“ (Ioan 3, 14-15).

Prin faptul că apostolul pleacă de la simbol la adevărul înfăptuit, el indică și metoda ca la statornicirea adevărurilor fundamentale să se plece de la simbolurile lor în Vechiul Testament ca de pe o temelie a Revelației divine, ce continuă în Noul Testament ca plenitudinea lor.

Sfinții Părinți s-au conformat Sfîntului Apostol Ioan și ei au văzut în simbolurile Vechiului Testament adevărurile ce s-au împlinit în Noul Testament. Astfel în rugul ce neaprins ardea, văzut de Moisi în munte, ei văd : „Concepția Sfintei Fecioare Maria, Maica Fiului lui Dumnezeu mai presus de fire și purificarea Sfintei Fecioare“ (Ieșire 3, 2-3).

Sfinții Părinți și imnografii au transpus în cultul divin aceste adevăruri supranaturale, invocînd simbolurile lor, dînd colorit și sensibilitate cultului, sporind evlavia.

Biserica în rînduiala ei a statornicit ca la sărbătorile în care se cinstește înfăptuirea marilor adevăruri de mîntuire să aibă loc o înainte sărbătoare cu scopul unei pregătiri sufletești a fiilor ei, întru cinstirea adevărului. Astfel duminica de azi se cheamă „Duminica înaintea Înălțării Sfintei Cruci“.

Cum Sfînta Cruce și Jertfa Mîntuitorului stau într-o unire inseparabilă, căci a servit de altar, pe care Arhiereul cel Mare pe Sine Însuși se aduce jertfă Tatălui, această unire între simbol și dogma mîntuirii, „Jertfa Fiului și a lui Dumnezeu într-o unire ipostatică", cer predicatorului să le trateze împreună.

Potrivit Apostolului voi căuta ca în pregătirea „Înălțării Sfintei Cruci" și dogma mîntuirii să nu le separ.

Pregătirea poporului iudeu pentru primirea adevărului mîntuirii este și pregătirea creștinilor în primirea adevărului mîntuirii prin Sfînta Cruce. Poporul iudeu a rămas numai la simbolul mîntuirii, creștinii au primit deplinătatea adevărului mîntuirii.

Vechiul Testament este o călăuză, ce a condus și pregătit poporul iudeu spre marile adevăruri ce aveau să se împlinească la vremea lor, mai înainte prevăzute în Planul de mîntuire al lui Dumnezeu, însă adevărurile s-au dat mai mult ca preînchipuiri a celor viitoare. Vechiul Testament rămîne temelia de pe care s-au desăvîrșit adevărurile. Mîntuitorul spune : „N-am venit să desființez legea sau proorocii, ci să le deplinesc".

Urmînd ceea ce simbolic s-a exprimat în Vechiul Testament argumentăm adevărurile creștine. În acest sens de argumentare în simbolurile Vechiului Testament vom scoate adevărurile ce privesc direct mîntuirea, cît și obiectul prin care s-a operat mîntuirea, Sfînta Cruce.

Vom folosi simbolurile Vechiului Testament în vederea scopului urmărit de pregătirea spirituală a primirii adevărului mîntuirii cum s-a descoperit succesiv pînă la deplinătatea lui.

Ieșirea din Egipt a poporului iudeu intra în Planul de mîntuire a omului. Dumnezeu dintre toate popoarele alege pe poporul iudeu ca să fie purtător al adevărurilor Sale ca o răsplată dată lui Avraam pentru credința lui (Facere, 12 chemare, Facere 15, legămîntul lui Dumnezeu cu Avraam Facere 17).

Egiptul era ideea păcatului idolatriei de care trebuia să fie păzit poporul ales. La ieșirea din Egipt are loc ospățul „Mielul Pascal" care trebuia mîncat întreg, fără a zdrobi os din el (Ieșire 12, 10). Această poruncă o aplică Sfîntul Evanghelist Ioan la Mîntuitorul, ca să se împlinească Scriptura: „Nici un os nu I se va zdrobi" (Ioan 19, 36).

Era exprimată simbolic prima dogmă a mîntuirii, ea anticipa toate celelalte adevăruri din simbolurile ce privesc mîntuirea. Ea era piatra unghiulară a edificiului iudaismului, ospățul „Mielului Pascal", sărbătorit în fiecare an la 14 nisan. „Aceasta este jertfa pe care o aducem Domnului de Paști" (Ieșire 12, 27). Paștile propriu-zis, înjunghierea Mielului Pascal, era punctul central spre care gravitau toate sărbătorile mari ale iudeilor. Sfîntul Ioan Botezătorul mărturisește pe Iisus ca mielul: „Iată Mielul lui Dumnezeu Cel care ridică păcatul lumii" (Ioan 1, 29). Cu această mărturisire publică a lui Ioan „mielul simbolic" este înlocuit cu mielul adevărat Iisus.

În Euharistie Sfîntul Agneț care înseamnă miel nu are sens simbolic, ci prin prefacere este Însuși Trupul dătător de viață mărturisit de Ioan.

În trecerea prin Marea Roșie, în simbol vom descoperi două adevăruri fundamentale ale mîntuirii: unul privind opera în sine a mîntuirii și al doilea prin ce se va opera mîntuirea.

Faptul istoric, trecerea lui Israel prin Marea Roșie, urmărit de egipteni cu Faraon, care și călăreți (Facere 14) este însoțit de miracole, ce dau faptului în sine o semnificație simbolică și predispun spiritul la meditație. Toiagul din mîna lui Moisi ia un înțeles nou prin semnul făcut asupra apei, marea se desparte și face cale liberă pentru trecerea lui Israel, ce trece ca pe uscat, iar printr-un al doilea semn făcut cu toiagul marea își unește apele înecînd oștirea egiptenilor.

Toiagul ia o putere supranaturală, iar prin semnul făcut cu el de Moisi asupra apei devine simbolul Sfintei Cruci, prin care se va opera mîntuirea. Trecerea lui Israel prin Marea Roșie preînchipuie „Pururea fecioria Preasfintei de Dumnezeu Născătoarea și conceperea mai presus de fire a lui Emanuel; este dogma fundamentală a începutului mîntuirii, clar exprimată în slava glasului 5, corect numită dogmatica : „În Marea Roșie chipul Miresei neispitită de nuntă, s-a scris oarecînd. Acolo Moisi despărțitor al apei, iar aici Gavriil slujitor al minunii. Atunci adîncul îl trecu pedestru,

neudat Israel, iar acum pe Hristos L-a născut fără sămînță Fecioara. Marea după trecerea lui Israel a rămas neumblată, iar cea fără prihană după nașterea lui Emanuil a rămas nestricată".

Simbolic dogma Pururea fecioriei Născătoarei de Dumnezeu o găsim exprimată ca vedenie la proorocul Iezechiel : „Poarta la ușa templului de la răsărit era încuiată; și Domnul a zis: „Poarta aceasta va fi închisă, nu se va deschide și nici un om nu va intra prin ea, căci Domnul Dumnezeul lui Israel a intrat prin ea. De aceea va fi închisă" (Iezechiel 44, 1-2).

Templul era considerat ca obiectul cel mai sfînt, sfințenia întruchipată, iar dogma despre pururea fecioria Născătoarei de Dumnezeu și conceperea mai presus de fire nu putea să aibă o comparație mai asemănătoare sfințeniei și ma inspiratoare evlaviei.

Dacă un simbol ne-a dat prilejul de a descifra o dogmă, un adevăr al mîntuirii, urmează un alt simbol ce preînchipuie semnul prin care se operează mîntuirea. În pustiul Sinai, după trei zile de arșiță și sete, ne este dat de a slăvi semnul printr-o minune: „Apa Marei nu putea fi băută de amărăciune. Poporul cîrtește împotriva lui Moisi. „Domnul i-a arătat un lemn și l-a aruncat în apă și apa s-a îndulcit" (Ieșire 15, 25). De ce amărăciune poate fi vorba și ce lemn a îndulcit apa ?

Amărăciunea nu poate închipui altceva decît amărăciunea păcatului săvîrșit de Adam în rai prin răzvrătire și care plana asupra omenirii, iar lemnul care a îndulcit apa, nu este altul decît lemnul Sfintei Cruci prin care se va pierde amărăciunea păcatului.

Tot în sens simbolic trebuie să privim toiagul lui Moisi, cînd în pustiul Sinai poporul lui Israel apăsat de sete cere lui Moisi : „Dă-ne apă să bem, și Domnul a zis către Moisi : Ia cu tine toiagul cu care ai lovit Nilul... du-te la stînca Horeb, tu vei lovi stînga și din ea va curge apă și va bea poporul" (Ieșire 17, 1-7). „Și a grăit Domnul către Moisi și a zis: Ia cu tine toiagul și adună obștea... și a ridicat Moisi mîna și a lovit stînca cu toiagul său de două ori și a ieșit apă multă și a băut obștea și dobitoacele" (Numeri 20, 9-11).

Vedem că Dumnezeu dă poruncă lui Moisi să ia cu sine toiagul și cu el să lovească stînca și ea va slobozi apă. Prin aceasta Însuși Dumnezeu dă toiagului o importanță și semnificație specială.

Toiagul,setea, stînca și apa izvorîte din stîncă impun minții o meditație profundă spre a pătrunde în misterul ce se întruchipează în aceste simboluri ce stau în strînsă legătură și conlucrează între ele.

Toiagul nu era numai semnul autorității date lui Moisi de păstor și îndrumător al poporului lui Israel (poporul ales), ci prin faptul că prin el s-au făcut minuni, a luat înțelesul unanim al Bisericii că simbolizează Sfînta Cruce.

Dacă opera de mîntuire a omenirii ca atribut (activitate specială) a Fiului, a fost concepută în planul din veci a lui Dumnezeu, apoi și crucea ca instrument al operei de mîntuire prin care s-a săvîrșit mîntuirea intra în acest plan din veci conceput de Atotștiința, care odată cu conceptul de mîntuire, a prevăzut și mijlocul de mîntuire.

Din acest concept în care crucea intră în prevederea dumnezeiască, rezultă că prima consecință, cinstirea Sfintei Cruci, este alături de adorarea Aceluia ce a pătimit pe Ea. Ca a doua consecință, necinstirea, sau lepădarea, sau negarea Sfintei Cruci în opera de mîntuire, este, dacă nu o negare a mîntuirii, este o știrbire, o nesocotire a operei de mîntuire, un impediment la mîntuire.

Crucea ca simbol (toiag) are din partea lui Dumnezeu o semnificație specială — ia cu tine toiagul, lovește cu el stînca —. După realizarea mîntuirii Sfînta Cruce se cinstește ca obiectul cel mai sfînt. Crucea întreține și permanentizează opera mîntuirii, fortifică în conștiința oamenilor mîntuirea și însoțește actele de cult, taine și ierurgii.

Setea, o necesitate organică, ce se potolește cu apă, ce răcorește, întărește forțele fizice și dă viață, ea poate servi și ca simbol al unei năzuințe spre spiritualitate. Mîntuitorul în convorbirea cu femeia samariteancă folosește ca simbol apa, pornind de la setea, organică. „Dă-mi să beau" (Ioan 4). La refuzul femeii Mîntuitorul adaugă : „Eu ți-aș fi dat apa cea vie; oricine bea din apa aceasta va înseta din nou, apa pe care o voi da Eu se va face izvor de apă curgătoare pentru viața veșnică" (Ioan 4).

Mîntuitorul transpune simbolul în domeniul spiritual și anunță vremea mesianică prin propovăduirea adevărurilor fundamentale. Despre Dumnezeu, închinarea în Duh și adevăr și relația între Dumnezeu și omenire, cuprinse în Evanghelia Sa. Spiritul evanghelizat nu va mai înseta niciodată, avînd el izvorul dătător de viață.

Apa izvorîtă din coasta stîncii încetează de a mai fi simbol, spre a deveni adevărul mîntuirii prin apa care a curs din coasta Mîntuitorului, ea este baia renașterii. Mîntuitorul în convorbirea Sa cu Nicodim spune: „Adevărat zic ție, de nu se va naște cineva din apă și din Duh nu va putea să intre întru împărăția lui Dumnezeu" (Ioan 3, 5). Desigur Mîntuitorul se referea la apa ce va curge din coasta Sa, cînd va fi împuns cu sulița (Ioan 19, 34), este temeiul Sfîntului Botez, poarta mîntuirii.

Sfinții Părinți văd temeiul botezului ca simbol în apa izvorîtă din piatră prin lovitura cu toiagul lui Moisi, iar înfăptuită prin apa izvorîtă din coasta Mîntuitorului.

Mana este simbolul Vechiului Testament cel mai direct cu taina mîntuirii : „Ia un vas de aur și umple-l cu mană ca să se păstreze în viitor urmașilor voștri, ca să vadă pîinea cu care Eu v-am hrănit în pustie, după ce v-am scos din Egipt. Aceasta este pîinea pe care v-o dă Domnul s-o mîncați" (Ieșire 16, 1-30).

Mîntuitorul aplică la Sine minunea cu mana în pustie, mai întîi o reactualizează în săturarea minunată în pustie a celor 5000 de bărbați, afară de femei și copii, cu cinci pîini, rămînînd rămășițe 12 coșuri pline de fărîmituri, ca pornind de la o stare sufletească a mulțimii entuziasmate gata de a primi adevărul suprafiresc, cînd în locul manei nu peste multă vreme sub chipul pîinii va oferi Trupul Său ca hrană spre viața veșnică.

„Părinții voștri au mîncat mană în pustie precum este scris ; pîine din cer le-a dat lor să mănînce, nu Moisi le-a dat lor pîinea cea din cer, ci Tatăl Meu vă dă vouă din cer pîinea cea adevărată... care se pogoară din cer și dă viață lumii... Eu sînt pîinea cea vie care s-a pogorît din cer, iar pîinea pe care Eu vă voi da pentru viața lumii este Trupul Meu" (Ioan 6, 32-35).

Cu înălțarea șarpelui de aramă pe un stîlp în pustie de către Moisi, simbolismul Vechiului Testament se apropie de punctul culminant al operei de mîntuire.

Sfîntul Evanghelist Ioan alege dintre toate simbolurile Vechiului Testament pe acesta ca cel mai corespunzător pentru răstignirea Domnului întru expierea păcatului. Între simbol și adevărul mîntuirii, ideea comună iese în evidență absolută.

Pentru ca mîntuirea să aibă loc trebuia mai întîi surpat acela ce a îndemnat pe om la păcat. Se poate spune că Adam a tresăltat și împreună cu el s-au bucurat toți cei ce erau în legătură în iad. Văzînd șarpele pironit pe stîlp, Adam a recunoscut în el pe Satana, care în pom, sub chipul șarpelui, l-a ispitit. Era semnul că făgăduința dată lui de Dumnezeu, că va veni un izbăvitor — care va zdrobi capul șarpelui — este pe cale să se înfăptuiască și întărea nădejdea că chinurile iadului se vor sfîrși.

Reproșul poporului împotriva lui Moisi era un păcat îndreptat contra voii lui Dumnezeu: „La ce ne-ai scos din pămîntul Egiptului ca să ne omori în pustiu unde nu este nici pîine și nici apă"? (Numeri 21, 5).

Preferința de a fi rămas în robie era o opoziție vădită contra Planului lui Dumnezeu de a face din Israel purtătorul descoperirilor Sale pentru mîntuire. Simbolic, Dumnezeu îi pedepsește, trimițînd în pustie șerpi veninoși, ca prin ei să se arate că revolta era lucrarea și ispita satanei, iar izbăvirea de mușcăturile șerpilor (satanei) vine prin pironirea lui pe stîlp, la care privind cei mușcați trăiau.

Deplinătatea mîntuirii expusă de Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan s-a săvîrșit pe Golgota.

Cum revelația adevărului mîntuirii atît ca simbol înscris în Vechiul Testament și continuare și realizare în Noul Testament este opera lui Dumnezeu cuprinsă în Planul Său de mîntuire din veci, conceput și descoperit în două faze, are valoare dogmatică ca unic adevăr de credință.

Să ne urcăm împreună cu Avraam și Isaac pe Golgota Vechiului Testament ca din ceea ce a fost o preînchipuire a supremului sacrificiu. Avraam pune pe umerii fiului său Isaac unul născut din făgăduință sarcina (povara)

spre a o urca la locul sacrificiului (ca primă parte a revelației), ca prin asemănare să primim pe cea de a doua: „Dumnezeu Tatăl pune pe umerii Unicului Său Fiu povara Crucii pe care singur ca Fiul Omului o urcă pe Golgota și pe care ca Arhiereu se aduce jertfă Tatălui“ cel fără de păcat, spre ispășirea păcatelor omenirii — și aceasta a fost simbolizată în berbecul încurcat cu coarnele în mărăcini. Cel Unul Născut mai înainte de veci din Tatăl și mai pe urmă din Sfînta Fecioară, a luat Trup omenesc, a luat asupra-Și păcatele omenirii și S-a pironit pe cruce (Sfîntul Ioan Damaschin).

Sub povara crucii a căzut, s-a ridicat, a transpirat și pe naframă și-a lăsat chipul Său ca semn de suferință.

Încă două simboluri ale Vechiului Testament trebuie citate pentru ca adevărul mîntuirii să aibă deplinătatea desăvîrșită în Noul Testament.

Vinderea lui Iosif, fiul cel mai iubit al lui Iacob de frații lui (Facere 37) are o asemănare perfectă cu vinderea lui Iisus (dacă nu a fost chiar simbol) de unul din Apostolii Săi, cu 30 de arginți, și acest fapt este cuprins în planul de mîntuire și are valoare de dogmă.

Regăsirea fraților în Iosif, este regăsirea noastră în Iisus Hristos: „Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul din frații mei mai mici, căci zic vouă, că îngerii lor pururea văd fața Tatălui Meu Care este în ceruri“ (Matei 19, 10).

Ultimul simbol al Vechiului Testament ce se va împlini în Noul Testament ca adevăr deplin și de viață dătător este Sîngele Mielului pascal cu care s-au uns ușorii și pragul de sus al caselor evreilor, spre a fi ferite de îngerul morții, care a ucis pe tot întîiul la egipteni, de la om pînă la dobitoc (Ieșire 12, 7).

Dacă prin sîngele Mielului pascal se face legămîntul între Dumnezeu și poporul iudeu, și acest sînge era un sînge real și cu el era instituit legămîntul cel vechi, avea să se întărească tot prin sîngele real al lui Hristos noul legămînt, „și luînd paharul și mulțumind le-a dat, zicînd: „Beți dintru acesta toți, acesta este Sîngele Meu, al legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor“ (Matei 26, 27).

Sîngele cu care a încheiat Iisus legămîntul cel nou între Dumnezeu și întreg neamul omenesc a fost un sînge real al Fiului Omului.

Dogma Euharistică a Trupului și Sîngelui o întărește Sfîntul Apostol Pavel: „Paharul binecuvîntării pe care îl binecuvîntăm au nu este împărtășirea cu Sîngele lui Hristos? și pîinea pe care o frîngem nu este ea împărtășirea cu Trupul Domnului?“ (I Corinteni 10, 16). Cu această întrebare Apostolul confirmă prefacerea.

Cu aceasta pregătirea pentru a primi adevărul mîntuirii cuprins în cuvintele Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan și realizat prin Cruce, ne aflăm în fața Golgotei. Crucea s-a înfipt de două ori pe Golgota. Prima oară purtată de Fiul Omului, Cel fără de păcat, ca prin Jertfa Sa pe Cruce să se spele păcatul protopărinților și al întregului neam omenesc.

Pentru primirea acestui adevăr poporul iudeu a fost pregătit timp de milenii, prin Moisi și Profeți, dar nu l-a primit, iar pe Cel pironit Îl huleau.

Cei ce au crezut în Cel crucificat, au primit și au mărturisit adevărul și au însemnat cu Sfînta Cruce Trupul și au gravat-o pe lespezile funerare, ca o mărturisire a ei pentru veacuri.

Dar pentru a se închina lemnului Sfintei Cruci pe care a pătimit Hristos, au trebuit să aștepte circa 300 de ani, pînă cînd împărăteasa Elena, mama împăratului Constantin cel Mare, arzînd de dorința de a descoperi Sfînta Cruce pe care a pătimit Mîntuitorul și s-a arătat fiului ei formată din stele și i-a dat biruința, a pus de s-a săpat pe Golgota și din sînurile pămîntului s-a descoperit cel mai mare odor și comoară a creștinătății și arma ei de biruință și mîntuire.

Pentru a doua oară Sfînta Cruce s-a înălțat pe Golgota, de astă dată purtată pe umeri de cel mai mare împărat al celui mai întins imperiu, întru cinste și închinare, care este și fondul sărbătorii celei mari, a Înălțării Sfintei Cruci pentru care ne-am pregătit cu post și rugăciune și cînd într-un glas vom cinsti Sfînta Cruce și vom preamări adevărul mîntuirii.

„Crucii Tale ne închinăm Stăpîne și Sfîntă Învierea Ta o lăudăm și o mărim“.

Pr. Gh. POPOVICI

LA DUMINICA A XXIV-A DUPĂ RUSALII

„I-a zis femeii: credința ta te-a tămăduit..., iar pe Iair l-a liniștit zicînd: fiica ta n-a murit, ci doarme...“

(Luca 8, 48, 52).

Este cunoscut din vechime că femeia are multă afecțiune și sensibilitate. Dar din cauza forței ei fizice inferioară bărbaților a fost supusă ascultării, pînă la sclavie, batjocorită și vîndută ca un animal sau ca o marfă obișnuită. Mai mult, a fost desconsiderată pînă la poligamie și harem, cum se află și astăzi mai ales în Orient și Africa. Unele concepții religioase socotesc femeia spurcată. În antichitate nu era primită în templu, inițierea aparținea numai bărbaților, era cumpărată sau vîndută după voia soțului. În afara religiilor naturiste, mahomedanismul obligă femeia la practici și ceremonii, la viață de sclavie, pînă în zilele noastre.

Alta era situația în viața poporului evreu. Soția avea, după legea mozaică, aceleași drepturi cu bărbatul, inclusiv rugăciunea comună și jertfele la templu. Se observă chiar o îngăduință pentru văduvă, de a se căsători — chiar prin obligație — cu fratele celui dispărut (levirat). Toate acestea erau cunoscute de Mîntuitorul Hristos și de aceea strigătul de mamă, de fiică, de văduve, de femei era auzit și cercetat cu grijă de Dumnezeu-Fiul întrupat.

În Sfînta Evanghelie de astăzi sînt istorisite două minuni, tămăduite două suflete, vindecate două dureri: fiica lui Iair, mai marele sinagogii și femeia cu scurgere de sînge de doisprezece ani. Avem aici descrise două suferințe: a tatălui pentru propria fiică și a femeii pentru o suferință specifică constituției sau firii feminine.

Mai întîi, fiica lui Iair a decedat subit. Deși tatăl ei avea răspunderi ceremoniale la sinagogă, acesta a lăsat frică, a lăsat totul și a plecat spre Iisus. Nu-l mai interesa faptul că va fi dat afară de arhierei că merge după Iisus, că va fi batjocorit de toți că el calcă poruncile lui Moise și cîte altele. Iair avea o credință puternică în adevăr nu în faptele Legii, în jertfe, era un om luminat, cunoscător al științei timpului și ajunsese pe ultima treaptă a ierarhiei mozaice a vremii: mai marele sinagogii. Deci, auzise de Iisus din Nazaret, cunoștea profețiile despre El, poate îl auzise tîlcuind Legea și Profeții cînd avea abia 12 ani (Luca 2, 41-52). Viața de fiecare zi aștepta ceva deosebit, oamenii erau disperați, și aceea cugeta Iair, oare, acest Iisus nu-i Mesia cel așteptat, nu-i Izbăvitorul lui Israel? Ce-or fi avînd cu El cei care slujesc templelor iudaice? Și, de obicei, oamenii de duh sînt încercați în lumea aceasta.

Și deodată, fiica lui Iair este cuprinsă de o boală fără leac și se chinuia de moarte. Unde să se ducă tatăl, vindecătorii timpului își dovediseră neputința, orice speranță în oameni era ștearsă de apropierea morții. Și în momentele acestea de tensiune și derută, cînd sufletele sînt cernite de durere și toți rămîn neputincioși în fața despărțirii, Iair se luminează, o nădejde mare îl încălzește, o credință puternică îi ridică durerea: voi merge la Iisus, îi voi spune durerea și El este singurul care poate să o vindece. Știa că este prin împrejurimi și pleacă cu încredere. Îl găsește, se aruncă la picioarele Lui și-L roagă să vină pînă la el acasă. Lumea se îmbulzea, Iair avea impresia că Iisus nu-l ascultase, n-avea timp de el, a încercat să repete, dar fără răspuns, țipetele disperaților și suferinzilor acopereau rugămintea sa liniștită... Cu ochii pierduți după Iisus, cu inima îndurerată, fiindcă era unica fiică, își vedea totul ruinat și rostul vieții încheiat... O slujnică a lui Iair aruncă peste sufletul său pierdut ultima picătură de otravă: „Fiica ta a murit, nu mai deranja pe Învățătorul...“. Cu capul pînă la pămînt, care va consuma și lutul fiicei lui, Iair rămîne uluit: ce este omul?, o floare peste care vîntul trece și locul nu i se mai găsește... (Psalmul 103, 15).

Mîntuitorul Hristos, ca Dumnezeu, știa ce va fi în adînca Sa Pronie, ca om simțea durerea tatălui și pentru a-i întări firea Iisus îi spune: „nu te teme, crede și va fi tămăduită...“. Îi spune așa, fiindcă viața lui era zbuciu-

mată și în asemenea momente, credința este singura mîngîiere a celor din jur și izbăvirea sufletelor apăsate. Cei care nu mai au credință și și-au pierdut sufletul, n-au sensibilitate, nu sînt alături de cei în suferință. Unii sînt pasivi, alții, și mai grav, se bucură, iar o parte iau în rîs și cele sfinte, așa cum a fost și în cazul lui Iair, cînd Iisus a zis: n-a murit, ci doarme (v. 52-53).

Dar, Domnul Hristos, ca „Dumnezeul duhurilor și a tot trupul, care a călcat moartea și pe diavol l-a surpat", a luat fata de mînă și în fața tatălui și mamei ei, a ucenicilor Petru, Iacov și Ioan, i-a zis: copilă, scoală-te! și îndată a înviat. Și ca să încredințeze pe cei de față că duhul s-a întors în trup, i-au adus de mîncare, a gustat în fața lor... toți au rămas uluiți și slăveau pe Dumnezeu și pentru minunile pe care le săvîrșea Iisus. Pentru credința părinților s-a săvîrșit și acest semn. Iair a rămas alături de Mîntuitorul Hristos, fiind unul dintre cei 70 de ucenici.

A doua minune săvîrșită de Domnul Hristos în același timp și loc este asupra femeii cu scurgere de sînge.

Descrierea vindecării ei o face doctorul Luca, pentru situația ei gravă înainte de vindecare și pentru faptul că ea a istorisit Evanghelistului vindecarea miraculoasă. Fiind o femeie bogată, a cheltuit mult pentru a fi vindecată, dar medicina de atunci a rămas neputincioasă în fața cazului. Acum, făcîndu-și loc prin mulțime, sleită de puteri, a atins poala hainei Mîntuitorului și îndată sîngele s-a oprit. De necrezut, dar adevărat, a îngenuncheat și a zis: Acesta este doctorul cel adevărat care vindecă prin credință sufletul și prin nădejde boala.

Mîntuitorul, simțind credința ei, dar și puterea care a vindecat-o, a întrebat: cine s-a atins de Mine? Și a întrebat Domnul de cîteva ori. Femeia în extaz, cu credința împlinită, dorea să-I mulțumească, dar era copleșită de minune și auzind cuvîntul Vindecătorului se apropie cu convingerea iertării și spune: eu, Doamne, am îndrăznit și am atins haina Ta. Fără să mărturisească ce s-a petrecut, Iisus o asigură și o liniștește: credința ta te-a mîntuit, mergi liniștită! Și a plecat, dar nu L-a uitat niciodată.

Femeia vindecată era din Asia Mică, venise cu darul credinței, ca și Iair, și s-a întors cu tămăduirea neputinței. Venise la Hristos-doctorul și s-a întors vindecată, venise la Dumnezeu-întrupat, Care lucrează cu semne și minuni și s-a întors convinsă de deșertăciunea idolilor și zeităților greco-romane. Ea nu s-a mai despărțit de Mîntuitorul fiind martora Sa și a noastră pînă la sfîrșitul veacurilor și exemplu de credință pentru femeile în neputințe, în disperare sau chinuite de boli incurabile.

După Învierea Mîntuitorului, după Cincizecime, casa femeii vindecate a devenit o comunitate puternică de creștini, un adăpost al Sfinților Apostoli și propovăduitorilor Evangheliei din Asia și Europa. Aici, Sfîntul Luca și-a însemnat, din gura celei vindecate, minunea săvîrșită asupra ei; aici Sfîntul Pavel a dat slavă lui Dumnezeu pentru toate lucrurile mîinilor Sale. Mai tîrziu, în aceste locuri, probabil pe moșia cele vindecate, s-a ridicat o catedrală creștină și un spital pentru femeile în suferință. Perșii în secolul VI și arabii în secolul X-XIII au distrus toate monumentele. Recentele săpături arheologice au descoperit la Pennada (Asia Mică, ST nr. 9-10/1971, p. 674-675), urmele unei vile și în fața ei o statuie de dimensiune obișnuită. Un bărbat privește cu ochi de fulger o femeie îngenuncheată care se atinge de haina Lui. Toți cercetătorii sînt convinși că este casa celei vindecate, descrisă în Sfînta Evanghelie, iar chipul bărbatului este al lui Hristos și femeia îngenuncheată este cea tămăduită și stăpîna casei. Iată, și în acest caz, cum pietrele vorbesc (Luca 19, 40).

Pentru noi credincioșii adevărați, am fost martori, astăzi la două minuni săvîrșite pentru aceeași credință în Iisus Hristos, Domn și Dumnezeu, vindecător și tămăduitor. Să ne ferim sufletele de păcate pentru a nu transmite trupului nostru suferință și urmașilor boli. Să ne curățim cugetele prin baia Spovedaniei așa cum a făcut Iair și femeia înainte de tămăduire și să ne atingem nu de haina Mîntuitorului, ci să gustăm Trupul și Sîngele Său din Sfînta Împărtășanie sau anafura, pentru a înțelege lucrarea credinței în sufletul nostru. Cugetînd și înfăptuind, crezînd și convingîndu-ne, atunci cuvintele Domnului devin realitate a tămăduirii noastre: Credința ta te-a vindecat, mergi în pace!

Diac. P. I. DAVID

SFÎNTUL CIPRIAN DESPRE ȚINUTA FECIOARELOR *

1. Educația este păzitoarea nădejdii, pavăza credinței, călăuză pe drumul mîntuirii, stimulentul și hrana unei firi bune, învățătoarea virtuții. Ea face ca noi să rămînem mereu în Hristos, să trăim continuu pentru Dumnezeu și să ajungem la făgăduințele cerești și la răsplățile dumnezeiești. Să o urmezi este lucru mîntuitor, iar a i te opune și a o neglija este un lucru aducător de moarte.

Duhul Sfînt spune în Psalmi : „Luați învățătură, ca nu cumva să Se mînie Domnul și să pieriți din calea cea dreaptă, cînd se va aprinde degrabă mînia Lui împotriva voastră !“ (Psalm 2, 12). Și iarăși : „Păcătosului i-a zis Dumnezeu : Pentru ce tu istorisești dreptățile Mele și iei legămîntul Meu în gura ta ? Tu ai urît învățătura și ai lepădat cuvintele Mele înapoia ta“ (Psalm 49, 17-18). Și din nou citim : „Cine respinge învățătura este nefericit“ (Înțelepciunea lui Solomon 3, 11)[1]. Și am primit de la Solomon aceste porunci ale Înțelepciunii care ne sfătuiesc : „Fiule, nu neglija învățătura Domnului și mustrat, nu te îndepărta de El ; căci pe cine iubește Domnul îl ceartă“ (Pilde 3, 11-12)[2]. Iar dacă Dumnezeu ceartă pe cel pe care îl iubește și îl ceartă pentru a-l îndrepta, și frații, și mai ales preoții, nu îi urăsc, ci îi iubesc pe cei care îi ceartă spre a-i îndrepta, de vreme ce și Dumnezeu a poruncit prin gura lui Ieremia și s-a referit la vremea noastră spunînd : „Vă voi da păstori după inima Mea și vă vor păstori cu învățătura“ (Ieremia 3, 15).

2. Dacă în Sfînta Scriptură învățătura este recomandată în chip stăruitor și pretutindeni și dacă temelia religiei și a credinței izvorăște din respectarea învățăturii și din teama de Dumnezeu, ce se cuvine să dorim cu mai multă înflăcărare, ce trebuie să vrem și să păzim mai mult decît să stăm neclintiți în fața furtunilor și tulburărilor veacului, cu rădăcinile înfipte mai puternic și cu locuințele noastre duhovnicești întărite pe această stîncă solidă, ca să ajungem prin urmarea învățăturilor dumnezeiești la darurile lui Dumnezeu, gîndindu-ne și deopotrivă știind că trupurile noastre sînt temple ale lui Dumnezeu, curățate prin sfințenia băii vieții de orice pată a vechii întinări și că nu este îngăduit nici să le pîngărim, nici să le întinăm, pentru că oricine le pîngărește se întinează el singur. Noi sîntem, în același timp, și închinători și slujitori ai acestor temple ale lui Dumnezeu.,

Să slujim Aceluia ai Căruia am început deja să fim. În epistolele sale, în care ne-a dat sfaturi ca să trăim potrivit învățăturilor

---

1. În Sfînta Scriptură, ediția românească, 1975; „Defăimătorii înțelepciunii și ai învățăturii sînt ticăloși“ (Înțelepciunea lui Solomon 3, 11).

2. Traducerea românească a Sfintei Scripturi; „Fiul meu, nu disprețui certarea Domnului și nu simți scîrbă pentru mustrările Lui, căci Domnul ceartă pe cel pe care-l iubește“.

dumnezeiești, Pavel spune : „Nu sînteți ai voștri. Căci ați fost cumpărați cu preț. Slăviți pe Dumnezeu și purtați-L în trupul vostru“ (I Corinteni 6, 19-20). Să slăvim și să purtăm pe Dumnezeu într-un trup curat și neîntinat și printr-o urmare mai atentă a cuvîntului dumnezeiesc. Noi, care am fost răscumpărați prin sîngele lui Hristos, să ne supunem întru totul puterii Răscumpărătorului și să ne dăm silința să nu ne aducă ceva întinat și nelegiuit în templul lui Dumnezeu [3], ca nu cumva, jignit fiind, El să părăsească locașul în care locuiește. Domnul ne învață și în același timp ne vindecă și ne îndeamnă, după cum ne spun cuvintele Lui : „Iată, te-ai făcut sănătos. De acum să nu mai păcătuiești, ca să nu-ți fie ceva mai rău“ (Ioan 5, 14).

După ce ne-a făcut sănătoși, El ne dă norma de viață, legea nevinovăției. Domnul nu îngăduie să rătăcim după aceea cu hățurile slăbite și libere, dar El amenință cu ceva mai greu pe cel care s-ar face iarăși robul acelor păcate de care abia fusese vindecat, fiindcă dacă înainte de a cunoaște învățătura lui Dumnezeu vina pentru păcat era desigur mai mică, nu există nici o iertare cînd păcătuiești după ce L-ai cunoscut pe Dumnezeu. Bărbații și femeile, băieții și fetele, toți, de orice sex și de orice vîrstă, să vegheze și să aibă grijă de cinstirea și credința pe care le datorează lui Dumnezeu, ca nu cumva să fie păzit cu o grijă mai puțin conștiincioasă ceea ce este primit sfînt și curat din bunătatea Domnului.

3. Acum cuvîntul nostru se adresează fecioarelor. Cu cît este mai strălucită demnitatea lor, cu atît mai mare este grija pe care trebuie să le-o purtăm. Ele sînt floarea plantației bisericești, podoaba și frumusețea harului duhovnicesc, neam de aleasă bucurie, lucrare totală și neîntinată de laudă și de cinste, chipul lui Dumnezeu răspunzînd sfințeniei lui Dumnezeu, partea cea mai strălucită a turmei lui Hristos. Prin ele se bucură și în ele din belșug înflorește slăvita rodire a mamei noastre, Biserica, Cu cît se adaugă mai multe fecioare la numărul celor ce sînt, cu atît mai mult crește bucuria mamei. Lor ne adresăm, pe ele le îndemnăm mai mult cu dragoste decît cu autoritate și fac acest lucru nu pentru că aș revendica în vreun fel dreptul de cenzură (judecată) asupra purtării lor, deoarece sînt foarte conștient că sînt cel mai mic și cel din urmă dintre toți și deoarece sînt conștient de smerenia mea, ci fiindcă sînt mai veghetor pentru grija față de ele și fiindcă mă tem mai mult în privința lor de atacul diavolului.

4. Și nu este inutilă această prevedere și nu este zadarnică teama care ne îndeamnă spre calea mîntuirii ; ea păzește învățăturile de viață ale Domnului pentru ca fecioarele care s-au consacrat lui Hristos și care, renunțînd la orice poftă carnală, s-au făgăduit prin jurămînt lui Dumnezeu atît cu trupul, cît și cu sufletul, să-și împlinească lucrarea lor destinată unei mari recompense și să nu se străduiască să se împodobească pentru altcineva sau să placă altcuiva decît Domnului lor, de la Care să și aștepte răsplata pentru fecioria lor, după cum spune El Însuși : „Nu toți pricep cuvîntul acesta, ci aceia cărora le este dat. Că sînt fameni care s-au născut

3. „În templul lui Dumnezeu“ înseamnă aici „în trupul nostru“.

așa din pîntecele mamei lor ; sînt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni, și sînt fameni care s-au făcut fameni ei înșiși pentru împărăția cerurilor“ (Matei 19, 11-12). Și încă o dată, prin glasul îngerului, este arătat harul cumpătării, este lăudată fecioria : „Aceștia sînt care nu s-au întinat cu femei, care sînt feciorelnici Aceștia sînt care merg după Miel oriunde se va duce“ (Apocalipsa 14, 3). Și Domnul promite nu numai bărbaților harul cumpătării, lăsînd femeile deoparte, ci, fiindcă femeia este o parte a bărbatului și fiindcă a fost luată și creată din el, aproape în întreaga Scriptură Dumnezeu vorbește primului creat, căci ei sînt doi într-un singur trup și în termenul „om“ se înțelege, în același timp, și femeia.

5. Dacă cumpătarea urmează pe Hristos și dacă fecioria este destinată împărăției lui Dumnezeu, de ce fecioarele se preocupă de lux și de podoabe pămîntești, prin care, în timp ce doresc cu înfocare să placă oamenilor, jignesc pe Dumnezeu, fără să se gîndească la cuvintele Psalmistului : „Cei care plac oamenilor au fost rușinați, fiindcă Dumnezeu i-a făcut pe ei nimic“ (Psalmul 52, 7) [4] și că Pavel a spus și el cu mîndrie și în chip sublim : „Dacă aș vrea să plac oamenilor, n-aș mai fi rob al lui Hristos“ (Galateni 1, 10) [5]. Cumpătarea și castitatea nu constă doar în curăția trupului, ci și în buna cuviință și modestia îmbrăcămintii și podoabelor, încît, după cum spune Apostolul, cea care este nemăritată să fie sfîntă și cu trupul și cu sufletul.

Pavel ne învață spunînd : „Cel necăsătorit se îngrijește de ale Domnului, cum să placă Domnului. Însă cel care s-a căsătorit se îngrijește de cele ale lumii acesteia, cum să placă femeii sale. Tot astfel fecioara și femeia nemăritată poartă grijă de cele ale Domnului, ca să fie sfîntă și cu trupul și cu duhul“ (I Corinteni 7, 32-34). Fecioara nu trebuie doar să fie fecioară, ci trebuie să se înțeleagă și să se creadă că ea este fecioară. Cînd vede o fecioară, nimeni să nu se îndoiască că este fecioară. Neîntinarea să te arate la fel în toate privințele și caracterul să nu dezonoreze puritatea trupului. De ce o fecioară apare în public gătită și împodobită de parcă ar avea sau ar căuta un soț ? Mai degrabă să se teamă a place, dacă este fecioară, și să nu dorească primejdia, ea care se păstrează pentru o viață mai bună și dumnezeiască.

Cele care nu au bărbat, pentru care să se prefacă spre a-i plăcea, să se stăruiască să fie neîntinate și caste nu numai trupește, ci și duhovnicește. Nu este îngăduit ca o fecioară să se împodobească spre frumusețe sau să se mîndrească cu trupul și frumusețea sa, fiindcă pentru o fecioară nu este nici o luptă mai mare decît aceea împotriva simțurilor cărnii, nu este nici o încleștare mai înverșunată decît aceea de a birui trupul și de a-l supune.

6. Pavel strigă cu glas puternic și măreț : „Iar mie, să nu-mi fie a mă lăuda decît numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine și eu pentru lume“ (Galateni 6, 14) ; și o fecioară să se laude în Biserică cu strălucirea

---

4. În *Biblia* românească; „Dumnezeu a risipit oasele celor care plac oamenilor; rușinatu-s-au, că Dumnezeu i-a urgisit pe ei“.

5. În *Biblia* românească; „Dacă aș plăcea...“.

trupului și cu frumusețea ei ! Și Pavel adaugă : „Iar cei care sînt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele“ (Galateni 5, 24) și cea care mărturisește că a renunțat la poftele și patimile trupului, se găsește în aceleași patimi și pofte ale trupului la care renunțase ! Ești prinsă asupra faptului, o, fecioară, ești descoperită. Te lauzi că ești ceva, dar dorești să fii altceva. Te murdărești cu petele poftei trupești, după ce ai îmbrăcat haina albă a neprihănirii și castității. „Strigă, zice Dumnezeu lui Isaia : Tot trupul este ca iarba și toată strălucirea lui ca floarea cîmpului. Se usucă iarba și floarea se vestejește, dar cuvîntul Domnului rămîne în veac !“ (Isaia 40, 6-8). Nu se cuvine ca un creștin, și mai ales nu se cuvine ca o fecioară, să țină la strălucirea trupului și la onoruri, ci să dorească numai cuvîntul lui Dumnezeu și să se lipească de bunurile care vor rămîne în veac. Sau, dacă trebuie să se laude cu trupul său, atunci neîndoios, să se laude cînd este crucificată pentru că a mărturisit numele lui Hristos, cînd o femeie se dovedește mai puternică decît bărbații care o torturează, cînd este chinuită cu focul, pe cruce, cu fierul sau este dată fiarelor, pentru a dobîndi cununa. Acelea sînt bijuteriile prețioase ale cărnii, acelea sînt podoabe mai bune ale trupului.

7. Dar sînt unele fecioare bogate și înzestrate cu mari averi, care fac paradă de bogățiile lor și pretind că trebuie să se folosească de bunurile lor.

În primul rînd, ele să știe că bogată este acea fecioară care este bogată în Dumnezeu, că bine dotată este aceea care este dotată în Hristos, că adevăratele bunuri sînt cele duhovnicești, dumnezeiești, cerești, care ne conduc la Dumnezeu și care ne rămîn în veșnica posesiune la Dumnezeu. În rest, toate cele pămîntești care au fost primite în viața aceasta și care vor rămîne aici cu viața aceasta trecătoare, trebuie să fie disprețuite, așa cum este disprețuită însăși lumea aceasta, la ale cărei deșertăciuni și plăceri am renunțat atunci cînd, printr-o convertire fericită, am venit la Dumnezeu. Ioan ne trezește și ne îndeamnă, strigînd cu glasul său inspirat și ceresc : „Nu iubiți lumea, spune el, nici cele ce sînt în lume. Dacă cineva iubește lumea, iubirea Tatălui nu este în el, pentru că tot ce este în lume, adică pofta trupului și pofta ochilor și trufia vieții, nu este de la Tatăl, ci din pofta vieții. Și lumea trece și pofta ei, dar cel care face voia lui Dumnezeu rămîne în veac, după cum și Dumnezeu rămîne în veac“ (I Ioan 2, 15-17). Așadar, trebuie să căutăm cele veșnice și dumnezeiești și trebuie să facem toate după voia lui Dumnezeu, mergînd după urmele și învățăturile dumnezeiești ale Domnului nostru, Care ne-a sfătuit și ne-a spus : „M-am pogorît din cer nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui Care M-a trimis“ (Ioan 6, 38). Dacă robul nu este mai mare decît stăpînul său și dacă robul eliberat îi datorează respect celui care l-a eliberat, noi, care dorim să fim creștini, trebuie să urmăm ceea ce a spus și a făcut Hristos. Scris a fost și se citește și se aude și prin gura Bisericii se repetă pentru învățătura noastră : „Cine zice că petrece întru Hristos dator este, precum Acela a umblat, și el așa să umble“ (I Ioan 2, 6). Așadar trebuie să mergem pe urmele Lui, trebuie să ne străduim să-L urmăm în mersul Său.

Atunci practicarea adevărului corespunde numelui Său și credinciosului i se va da recompensa, dacă el crede și se poartă potrivit credinței sale.

8. Spui că ești bogată și înstărită.

Dar Pavel se împotrivește bogățiilor tale și prescrie că trebuie să păstrezi îmbrăcămintea și podoabele în limita bunei cuviințe : „Femeile, în îmbrăcăminte cuviincioasă, făcîndu-și podoabă din sfială și din cumințenie, nu din păr împletit și din aur sau din mărgăritare sau din veșminte de mult preț, ci din fapte bune precum se cuvine unor femei care fac mărturie de evlavie“ (I Timotei 2, 9-10). De asemenea, Petru este de acord cu aceste învățături și spune : „Podoaba femeii să nu fie cea din afară : împletirea părului, sau aurul sau hainele scumpe, ci podoaba inimii“ (I Petru 3, 3-4). Dacă Apostolii îndeamnă să fie reținute și cumpătate chiar și pe femeile măritate care au obiceiul să justifice ostenelile lor pentru lux prin pretextul că au soț, cu cît mai mult este îngăduit să respecte aceste sfaturi unei fecioare, care nu are nici o îngăduință pentru a i se ierta cochetăria și care nu poate, printr-o minciună, să arunce vina pe altul, ci ea singură rămîne sub acuzare.

9. Spui că ești bogată și înstărită. Dar nu tot ceea ce se poate face trebuie să se facă, nici să nu lăsăm să se întindă dincolo de cinstea și pudoarea fecioriei dorințele nemăsurate, care se nasc din ambiția acestei vieți, fiindcă scris este : „Toate îmi sînt îngăduite, dar nu toate îmi folosesc ; toate îmi sînt îngăduite, dar nu toate zidesc“ (I Corinteni 10, 23). Dar, dacă tu te împodobești cu prea mult lux și ieși în public într-o toaletă care se face remarcată, atragi asupra ta ochii tinerilor, tragi după tine oftaturile lor, hrănești pofta trupească, aprinzi nădejdea păcatului, încît, chiar dacă tu însăți nu pieri, totuși duci la pierzare pe ceilalți, și, fiindcă te oferi ca o sabie și ca o otravă celor ce te privesc, nu poți să te scuzi pretinzînd că sufletul tău este neprihănit și curat. Te acuză toaleta ta necuviincioasă și găteala ta nerușinată și nu poți fi socotită printre copilele și fecioarele lui Hristos, deoarece astfel trăiești, încît să poți fi dorită cu patimă.

10. Îmi spui că ești bogată și înstărită. Dar nu se cuvine ca o fecioară să se făleaască cu averile sale, fiindcă dumnezeiasca Scriptură spune : „Ce folos ne-a adus trufia ? La ce ne-a slujit bogăția și toată fala ei ? Toate acestea au trecut ca umbra“ (Înțelepciunea lui Solomon 5, 8-9) ; și Apostolul iarăși ne sfătuiește și zice : „Și cei care cumpără să fie ca și cum n-ar cumpăra ; și cei ce stăpînesc, ca și cum n-ar stăpîni ; și cei care se folosesc de lumea aceasta, ca și cum nu s-ar folosi de ea, căci chipul acestei lumi trece“ (I Corinteni 7, 30-31). Și Petru, căruia Domnul i-a încredințat oile Sale, ca să le pască și să le păzească, și pe care a așezat și a întemeiat Biserica Sa, spune că nu are, într-adevăr, aur și argint (Fapte 3, 6), dar spune că este bogat prin harul lui Hristos, că este înstărit prin credință și prin puterea Acestuia, datorită cărora el făcea multe minuni și datorită cărora el era îmbelșugat în slavă și în bunuri duhovnicești. Aceste bogății, aceste averi

duhovnicești nu poate să le stăpînească acea fecioară care preferă să fie bogată pentru viața aceasta decît pentru Hristos.

11. Spui că ești bogată și înstărită și socotești că trebuie să te folosești de bunurile pe care Dumnezeu a vrut să le stăpînești. Folosește-te de ele, dar pentru lucruri care țin de mîntuire ; folosește-te de ele, dar pentru opere de binefacere ; folosește-te de ele, dar pentru ceea ce te învață Dumnezeu, pentru ceea ce îți arată Domnul. Săracii să simtă că ești bogată, nevoiașii să simtă că ești înstărită. Din averea ta dă cu împrumut lui Dumnezeu, hrănește pe Hristos. Ca să păstrezi pînă la capăt gloria fecioriei, ca să ajungi la răsplata făgăduită de Dumnezeu, înduplecă-L prin rugăciunile multora. Pune comorile tale acolo unde nici furul nu le sapă, unde nici un bandit, întinzînd curse, nu dă năvală. Pregătește-ți bunuri, dar în cer, acolo unde holdele tale, nesecate și veșnice și nepătate de vreo atingere a prejudiciilor din lumea aceasta, nu le roade rugina, nici grindina nu le culcă la pămînt, nici soarele nu le pîrjolește, nici ploaia nu le nimicește. Căci păcătuiești față de Dumnezeu, dacă crezi că bogăția ți-a fost dată de El în alt scop decît acela de a te bucura de ea în vederea mîntuirii. Dumnezeu a dat omului glas și totuși nu trebuie să cînte cîntece licențioase și obscene ; Dumnezeu a vrut ca omul să aibă fierul pentru cultivarea pămîntului, dar nu înseamnă că trebuie să comită crime ; sau, fiindcă Dumnezeu a făcut tămîia, vinul și focul, trebuie să aducem jertfă idolilor ? Fiindcă în țarinile tale abundă turmele de vite, va trebui oare să sacrifici animale și să aduci jertfe zeilor ? Dealtminteri, dacă nu este folosită pentru fapte bune, o avere mare este o ispită, încît fiecare om mai bogat trebuie să-și răscumpere cu averea sa păcatele, nu să le sporească.

12. Podoabele pieptănăturii și ale hainelor, farmecele prin care încearcă să seducă se potrivesc doar prostituatelor și femeilor fără rușine și toaleta femeilor este cu atît mai scumpă, cu cît rușinea lor este mai ieftină.

Astfel în Sfînta Scriptură, prin care Dumnezeu a vrut să ne învețe și să ne sfătuiască, este descrisă cetatea desfrînată, pieptănată prea frumos și împodobită și care va pieri cu podoabele ei din cauza acestor podoabe : „Și a venit unul dintre cei șapte îngeri, care aveau cele șapte cupe, și a grăit către mine zicînd : Vino să-ți arăt judecata desfrînatei celei mari, care șade pe ape multe, cu care s-au desfrînat împărații pămîntului... Și m-a dus, în duh, și am văzut o femeie șezînd pe o fiară... Și femeia era îmbrăcată în purpură și în stofă stacojie și era împodobită cu aur și cu pietre scumpe și cu mărgăritare, avînd în mînă un pahar plin cu urîciune și necurățiile desfrînării întregului pămînt“ (Apocalipsa 17, 1-4). Să fugă fecioarele caste și pure de gătelile celor întinate, de îmbrăcămintea celor nerușinate, de podoabele prostituatelor, de spoielile desfrînatelor.

13. Plin de Duhul Sfînt, Isaia strigă și le mustră pe fiicele Sionului stricate din cauza aurului, argintului și a veșmintelor și le ceartă pe cele care au din belșug bogății primejdioase și care se îndepărtează de Dumnezeu pentru plăcerile veacului acestuia :

„Fiicele Sionului sînt mîndre și au umblat cu capul pe sus și cu priviri obraznice și cu pași domoli, tîrîndu-și tunicile și dansînd în timp ce merg. Și Dumnezeu le va smeri pe prințesele Sionului, și va arăta Domnul ținuta lor și va lua Domnul strălucirea veșmintelor lor și podoabele lor și părul și buclele și alunițele și acele de de păr și brățările și verigile de nas și talismanele și inelele și cerceii și hainele de mătase brodate cu aur și cu pietre prețioase. Și în loc de parfum va fi țărîna, în loc de cingătoare te vei strînge cu o frînghie și în locul podoabei de aur a capului vei avea pleșuvia“ (Isaia 3, 16-24). Iată ce condamnă Dumnezeu, iată ce dezaprobă. Din acest motiv, spune El, s-au pierdut fecioarele și s-au îndepărtat de la adevăratul și dumnezeiescul cult. Cele ce s-au trufit au căzut, cele împodobite au meritat rușinea și urîciunea. Îmbrăcate în mătase și purpură, ele nu pot să se îmbrace în Hristos. Împodobite cu aur, cu perle și cu bijuterii, ele au pierdut podoabele inimii și ale sufletului. Cine nu va urî și nu va fugi de ceea ce a fost a altuia spre pierzare ? Cine va dori și va lua ceea ce a fost sabie și lance pentru moartea altuia ? Dacă, golind paharul va muri cel ce bea, vei putea ști că ceea ce a băut a fost otravă; dacă, primind mîncarea, va pieri cel ce a primit-o, vei putea înțelege că ceea ce a primit a putut să ucidă ; atunci nici n-ai să mănînci, nici n-ai să bei de acolo de unde înainte ai văzut că altora li s-a tras moartea. Acum vezi cît de mare este necunoașterea adevărului, cît de mare este nebunia sufletului să dorești ceea ce totdeauna a fost dăunător și ceea ce este dăunător și să-ți închipui că tu însăți nu vei pieri din cauza acelor lucruri despre care știi că altora le-a adus pieirea !

14. Căci Dumnezeu n-a făcut oile cu lînă stacojie sau de purpură, nici nu a învățat pe oameni să vopsească și să coloreze lîna cu sucuri de plante și cu scoici, nici nu a făcut coliere din pietre prețioase și din perle, alternînd cu aurul și formînd șiraguri numeroase combinate în chip savant, pentru ca tu să ascunzi gîtul pe care El l-a făcut, încît să se acopere ceea ce a zidit Dumnezeu în om și să se vadă pe deasupra ceea ce a născocit diavolul.

Oare Dumnezeu a vrut să provoci urechilor răni, prin care să fie chinuită o vîrstă încă nevinovată și necunoscînd încă răul lumii, ca să atîrne apoi de rănile și găurile urechilor boabe de preț, apăsătoare prin valoarea lor, dacă nu prin greutatea lor ?

Toate acestea au fost răspîndite de îngerii păcătoși și apostați prin vicleniile lor, cînd, căzuți și luînd contact cu cele pămîntești, s-au îndepărtat de energia cerească. Prin insistența puterii lui de seducție, ei le-au învățat să-și înnegrească conturul ochilor, să-și îmbujoreze obrajii cu un roșu mincinos, să-și vopsească părul cu culori înșelătoare și să alunge tot adevărul chipului și capului.

15. Iar acum, din teama pe care mi-a inspirat-o credința, din dragostea pe care ne-o cere frățietatea, socotesc că trebuie făcute atente nu numai fecioarele și văduvele, ci și femeile măritate și, în general, toate femeile, că făptura lui Dumnezeu, zidirea și lucrarea Lui nu trebuie în nici un chip să fie stricată cu culoarea galbenă, cu pudră neagră sau roșie sau, în sfîrșit, cu nici un alt suliman

care falsifică trăsăturile primite la naștere. Dumnezeu spune : „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră“ (Facerea 1, 26). Și îndrăznește cineva să prefacă și să schimbe ceea ce a creat Dumnezeu ? Săvîrșesc un atac împotriva lui Dumnezeu cei care pretind că îmbunătățesc și schimbă ceea ce a zidit El, neștiind că tot ceea ce se naște este lucrarea lui Dumnezeu și că orice se schimbă în aceasta este lucrarea diavolului. Dacă un pictor iscusit ar reprezenta într-o pictură cu adevărat perfectă chipul, frumusețea și însușirile corpului unei persoane și dacă, după ce opera a fost terminată, un alt pictor, crezîndu-se mai priceput, și-ar întinde mîna, ca să retușeze ceea ce a fost desenat și ceea ce a fost pictat, insulta adusă primului artist ar fi gravă și indignarea lui ar părea justificată. Socotești oare că va rămîne nepedepsită o îndrăzneală atît de nelegiuită și o jignire adusă Ziditorului dumnezeiesc ? Socotind că prin aceste farduri care corup nu ești în fața oamenilor o nerușinată și o stricată, în realitate ești mai rea decît o adulteră pentru că ai falsificat și ai murdărit cele care sînt ale lui Dumnezeu. Tu socotești că ești împodobită, tu consideri că ești pieptănată cu mult gust, dar în realitate lucrul acesta este o insultă adusă lucrării dumnezeiești, este o trădare a adevărului.

16. Apostolul ne sfătuiește zicînd: „Curățiți aluatul cel vechi, ca să fiți frămîntătură nouă, precum și sînteți fără aluat ; căci și Paștele nostru, Hristos, S-a jertfit pentru noi. De aceea să prăznuim nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutății și al vicleșugului, ci cu azimile curăției și ale adevărului“ (I Corinteni 5, 7). Oare curăția rămîne, oare rămîne adevărul, cînd cele care sînt curate sînt murdărite cu false culori și cînd cele adevărate sînt schimbate în minciună prin înșelătoriile fardurilor? Stăpînul tău spune: „Nu poți să faci un fir de păr alb sau negru“ (Matei 5, 36); și tu vrei să fii mai puternică și să învingi cuvîntul Stăpînului tău?

Cu un efort îndrăzneț și cu un dispreț profanator tu îți vopsești părul; cu părul tău roșu ca flacăra faci o rea prevestire a celor viitoare și păcătuiești, o, nelegiuire, cu capul, adică cu partea cea mai bună a trupului. Și cînd a fost scris de Domnul: „Capul Lui și părul Lui erau albe ca lîna și ca zăpada“ (Apocalipsa 1, 14), tu îți urăști bătrînețea, tu blestemi culoarea albă, care este asemănătoare capului Domnului.

17. Nu te temi, te întreb, că, dacă procedezi astfel, cînd va veni ziua învierii, Creatorul tău nu te va recunoaște, te va îndepărta și te va lipsi de răsplățile și făgăduielile Lui și îți va spune mustrîndu-te cu severitatea unui cenzor și a unui judecător: Aceasta nu este lucrarea Mea, nici nu este chipul Nostru. Ți-ai murdărit pielea cu un suliman mincinos, ți-ai schimbat părul cu ajutorul unei culori înșelătoare, fața a fost stricată prin minciună, trăsăturile au fost deformate, chipul îți este străin. Nu vei putea să vezi pe Dumnezeu, fiindcă ochii tăi nu sînt cei pe care i-a făcut Dumnezeu, ci cei pe care i-a stricat diavolul. Pe diavol l-ai urmat și ai imitat ochii roșii și colorați ai șarpelui. Împodobită după chipul dușmanului tău, vei arde împreună cu el. Aceste lucruri, te întreb, nu trebuie meditate de cele care sînt slujitoare lui Dumnezeu? Nu trebuie să te temi de ele și ziua și noap-

tea? Femeile măritate se înșeală cu iluzia că, prin dorința de a plăcea, își atrag dezmierdarea soților; aducîndu-și soții ca mărturii pentru scuza lor, ele îi fac complici prin consimțămîntul lor criminal. Iar fecioarele, cărora li se adresează acum acest cuvînt al meu și care se împodobesc cu artificii de acest fel, nu consider că trebuie să fie socotite în rîndul fecioarelor adevărate, ci, asemenea, unor oi infectate, asemenea unor animale bolnave, ele trebuie să fie îndepărtate de turma sfîntă și curată a fecioriei, ca nu cumva, prin contactul lor să le murdărească pe cele nevinovate, ca nu cumva cele ce au pierit să le piardă pe celelalte.

18. Și deoarece căutăm virtutea cumpătării, să ne ferim de toate cele ce sînt primejdioaase și dușmănoase. Și nu voi trece cu vederea acele practici, care, fiindcă au devenit obișnuite din cauza neglijenței, și-au făcut din folosire, un drept contra moravurilor cinstite și virtuoase. Unele fecioare nu se rușinează să ia parte la nunți, să participe la acele discuții necuviincioase provocate de libertatea întrunirilor celor desfrînați, nu se rușinează să asculte ce nu trebuie să audă, nu se rușinează să spună ce nu este îngăduit să vorbească; nu se rușinează să fie observate și să fie prezente la conversații rușinoase și la ospețe de beție, la care se aprind poftele trupului, la care soția este predispusă să îngăduie orice necinstire, iar soțul să îndrăznească orice infamie. Ce caută la nuntă aceea al cărei suflet nu e pentru nuntă sau ce plăcere și veselie pot găsi fecioarele acolo unde și dorințele și făgăduințele sînt diferite? Ce se învață acolo, ce se vede acolo? Cît de mult se îndepărtează fecioara de menirea ei, cînd se întoarce acasă plină de nerușinare, ea care venise împodobită de pudoare?

Deși cu trupul și cu mintea rămîne fecioară, cu ochii, cu urechile, cu limba a împuținat comoara pe care o avea.

19. Dar ce să mai spun de fecioarele care merg la băile comune și care își prostituează cu priviri lacome de poftă trupurile lor închinate pudoarei și castității? Cînd acestea, goale, îi privesc pe bărbați cu gînd rușinos și sînt privite de bărbați la fel, oare nu oferă ele însele momeală viciilor? Poftele celor prezenți nu le cheamă și nu le invită la propria lor stricăciune și decădere? Trebuie să vezi cu ce gînd vine fiecare acolo, îmi vei spune ; eu am doar grija întăririi și spălării trupușorului. Această apărare nu te dezvinovățește, nici nu te scuză de păcatul desfrîului și nerușinării. Această baie întinează, nu spală, nici nu curățește membrele, ci le pătează. Tu nu privești pe nimeni cu poftă trupească, dar ești privită cu o astfel de poftă. Tu nu-ți murdărești ochii cu o plăcere rușinoasă, dar, în timp ce faci o plăcere altora, care te privesc, ești întinată tu însăți. Faci din baie un spectacol. La baie, acolo unde mergi tu, sînt lucruri mai rușinoase decît la teatru. Orice rușine este dezbrăcată odată cu hainele; împreună cu veșmintele sînt lăsate la o parte cinstea trupului și toată pudoarea, iar virginitatea se descoperă pentru a atrage privirile și pentru a fi cercetată cu atenție. Gîndește-te acum dacă, după ce s-a îmbrăcat, va fi plină de pudoare printre

bărbați o astfel de fecioară, căreia îndrăzneala goliciunii îi sporește nerușinarea.

20. De aceea Biserica le plînge adesea pe fecioarele ei și suspină cînd aude poveștile lor scandaloase și urîte. Astfel se stinge floarea fecioarelor, astfel este nimicită onoarea cumpătării și curăția, astfel este pîngărită toată slava și demnitatea ei! Astfel dușmanul asediator se introduce prin vicleniile sale; astfel diavolul se furișează pe ascuns prin cursele sale înșelătoare. Astfel, în timp ce fecioarele vor să se împodobească cu mai multă eleganță și în timp ce vor să-și facă de cap cu mai multă libertate, ele încetează să fie fecioare, întinate de o rușine ascunsă, văduve înainte de a fi măritate, adultere nu față de soț, ci față de Hristos.

Pe cît de uriașe fuseseră recompensele cărora le erau destinate fecioarele, pe atît de mari vor fi pedepsele pe care le vor suferi pentru că și-au pierdut curăția.

Așadar, ascultați-mă, fecioarelor, ca pe un tată; ascultați-l, vă rog, pe cel ce se teme pentru voi și care în același timp, vă sfătuiește; ascultați-l pe cel care veghează cu credință asupra foloaselor și intereselor voastre. Să fiți așa cum v-a făcut Dumnezeu Creatorul; să fiți așa cum v-a zidit mîna Tatălui; fața voastră să rămînă neîntinată, gîtul vostru să rămînă fără podoabe și frumusețea voastră sinceră. Să nu fie provocate răni urechilor pentru cercei; brațele și gîtul să nu fie încătușate de lanțuri prețioase formate din brățări și din coliere; picioarele să fie libere de obezi de aur; părul să nu fie vopsit cu nici o culoare, ochii să fie vrednici de a vedea pe Dumnezeu. Să fie frecventate băile pentru femei; printre acestea baia voastră nu este lipsită de pudoare. Să fie evitate ospețele de nuntă deșănțate și banchetele lipsite de cumpătare, a căror frecventare este primejdioasă. Învinge gătelile, tu care ești fecioară; biruiește aurul, tu care biruiești trupul și lumea. Nu poți fi neînvinsă de dușmanii puternici și, în același timp, să cazi pradă unor dușmani mai mici. „Strîmtă și îngustă este calea care duce la viață“ (Matei 7, 14), aspru și anevoios este drumul care duce spre slavă.

Pe acest drum al vieții urcă martirii, merg fecioarele și pășesc cei drepți. Feriți-vă de drumurile largi și mari. Acolo sînt ispite ucigătoare și patimi aducătoare de moarte. Acolo diavolul mîngîie pentru a înșela, surîde pentru a răni, ispitește pentru a ucide. Există un prim rod, cel cu o sută de semințe: acesta este rodul martirilor; cel de al doilea rod, cu 60 de semințe, este al vostru, al fecioarelor. După cum martirii nu se gîndesc la trup și la lume și poartă o luptă nu mică și nici ușoară, tot astfel și voi, care urmați la răsplata harului după martiri, să aveți un curaj foarte apropiat de răbdarea lor. Urcușul spre cele înalte nu este ușor. Cîtă sudoare, cît efort îndurăm, cînd încercăm să urcăm pantele și vîrfurile munților? Cîte nu trebuie să facem ca să urcăm la cer? Dacă ești atent la răsplata făgăduită, efortul pe care îl depui este mai mic. Nemurirea este dată celui care persevorează, acestuia îi este făgăduită viața veșnică, lui îi oferă Domnul Împărăția.

22. Păstrați, fecioarelor, păstrați ceea ce ați început, păstrați ceea ce veți fi. O mare plată vă rămîne, o uriașă recompensă a virtuții, darul cel mai mare al curăției voastre. Vreți să știți de ce rău este lipsită și ce bine aduce virtutea cumpătării? „Voi înmulți, spune Dumnezeu femeii, necazurile și durerile tale și în durere vei naște fii și vei fi atrasă către bărbatul tău și el te va stăpîni“ (Facerea 3, 16). Voi nu sînteți atinse de această hotărîre, voi nu vă temeți de necazurile și durerile femeilor. Nu aveți teamă de nenașterea fiilor, nici soțul nu vă este stăpîn, ci stăpînul și capul vostru este Hristos, Care este asemenea unui soț. Soarta vă este comună cu a Lui. Glasul Domnului este cel care spune: „Fiii veacului acestuia nasc și sînt născuți. Însă cei care vor avea vrednicia veacului aceluia și a învierii din morți, nici nu se mărită, nici nu încheie căsătorie. Căci nici nu vor începe să moară, căci sînt la fel ca îngerii lui Dumnezeu, fiindcă sînt fii ai Învierii“ (Luca 20, 34-36). Ceea ce noi vom fi cîndva, voi ați început deja să fiți. Voi aveți încă în lumea aceasta slava învierii și treceți prin lume fără să fiți atinse de lume. Cît timp perseverați în curăție și în feciorie, sînteți egale cu îngerii lui Dumnezeu. Numai să rămînă și să dăinuiască întreagă și nevătămată fecioria voastră și, după cum a început cu putere, să continue mereu și să nu ceară podoabele colierelor și veșmintelor, ci ale moravurilor.

Fecioara să privească pe Dumnezeu și cerul și să nu coboare spre poftele trupului și ale lumii ochiii pe care îi înălțase spre culmi, nici să-i pună pe cele pămîntești.

23. Prima hotărîre dumnezeiască a poruncit creșterea și nașterea, iar a doua a îndemnat la cumpătare. Fiindcă lumea este încă netocmită și goală înmulțim rasa prin naștere și facem să crească neamul omenesc; cînd pămîntul este plin și lumea s-a umplut, cei care pot alege cumpătarea, trăind după obiceiul eunucilor, se castrează pentru împărăția cerurilor. Domnul nu poruncește acest lucru, ci îndeamnă; nici nu impune jugul necesității; de vreme ce rămîne liberul arbitru al voinței. Dar, cînd spune că la Tatăl Său sînt multe locașuri, El arată că există unele locuri mai bune decît altele. Voi vă îndreptați către aceste locașuri mai bune, castrînd dorințele trupului, voi dobîndiți dintre bunurile cerești o răsplată a harului mai mare.

Desigur, toți cei care prin sfințirea Botezului vin la baia dumnezeiască dezbracă pe omul cel vechi, prin baia mîntuitoare și înnoiți prin Duhul Sfînt, sînt curățați prin nașterea din nou de murdăriile molipsirii din trecut. Dar sfințenia și adevărul naș-terii din nou se cuvine să fie mai mari pentru voi, care nu mai aveți nici un fel de dorințe ale trupului. În voi au rămas numai dorințele virtuoase și duhovnicești spre slava cerească. Iată cuvîn-

tul Apostolului pe care Domnul l-a numit vas ales al Său și pe care Dumnezeu l-a trimis să explice învățăturile cerești : „Omul cel dintîi este din pămînt ; omul cel de al doilea este din cer. Cum este cel pămîntesc, așa sînt și cei pămîntești și cum este Cel ceresc așa sînt și cei cerești. Și după cum am purtat chipul celui pămîntesc, vom purta și chipul Celui ceresc“ (I Corinteni 15, 47-49). Fecioria poartă acest chip, poartă curăția, poartă sfințenia și adevărul ; toate acestea le poartă cele care își amintesc de învățătura lui Dumnezeu, care respectă cu conștiinciozitate dreptatea, care sînt statornice în credință, smerite în teama lor față de Dumnezeu, curajoase în fața oricărei suferințe, blînde cînd înfruntă o nedreptate, gata oricînd să facă milostenie, avînd toate un singur suflet și o singură inimă în pacea frățească.

24. Toate acestea trebuie să le respectați, să le iubiți și să le împliniți voi, evlavioase fecioare, care trăind pentru Dumnezeu și pentru Hristos, mergeți în fruntea noastră, ca partea cea mai mare și mai bună a omenirii, spre Domnul, Căruia v-ați afierosit.

Cele înaintate în vîrstă învățați-le pe cele tinere ; cele mai tinere încurajați-le pe cele de vîrsta voastră. Stimulați-vă prin îndemnuri, întreceți-vă prin dovezi de pioasă emulație în virtute, care conduce spre slava cerească. Răbdați cu curaj, desăvîrșiți-vă duhovnicește, ajungeți la capătul drumului în chip fericit. Iar cînd fecioria va începe să fie cinstită în voi, atunci amintiți-vă de noi.

Traducere de Ierom. Constantin CHIRILĂ

ÎNVĂȚĂTURA BISERICII DESPRE DUMNEZEU TATĂL

ARTICOLUL I AL SIMBOLULUI DE CREDINȚĂ

Simbolul de credință sau Crezul, pe care-l auzim cu toți rostindu-se în special în cadrul Sfintei Liturghii și cu prilejul oficierii Tainei Sfîntului Botez, ne prezintă învățătura despre Sfînta Treime, despre Biserică, despre Botez și despre viața viitoare. Astfel, în primul articol mărturisim credința „într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atottțiitorul, Făcătorul cerului și al pămîntului, al tuturor celor văzute și nevăzute".

Vom vedea, așadar, în cele ce urmează care este învățătura Bisericii Ortodoxe despre Dumnezeu Tatăl.

Pe Dumnezeu Tatăl Îl cunoaștem din paginile Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament, din multiplele forme în care a binevoit să ni Se descopere. Îl cunoaștem de la facerea lumii ca un Părinte bun și iubitor, Care a adus toată creația de la neființă, la ființă. Apoi Îl cunoaștem și ca pe un Părinte drept, care pedepsește păcatul și pe făptuitor, dar care rămîne milostiv față de creația Sa și în special față de om, ca o coroană a creației, pe care neîncetat îl pregătește pentru primirea unui Mîntuitor, care să-l izbăvească din păcat și din moarte.

Sfîntul Apostol Pavel ne arată că „în multe rînduri și în multe chipuri grăind Dumnezeu odinioară părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea din urmă ne-a grăit nouă prin Fiul" (Evrei 1, 1-2).

Prin descoperirea Fiului, noi putem să-l cunoaștem mai bine pe Dumnezeu Tatăl într-o formă directă și tot prin Fiul putem intra în comuniune cu El.

În felul acesta, noi mărturisim credința despre Dumnezeu Tatăl în unitatea Sfintei Treimi, unde aceeași Ființă divină se află în mod real și direct în fiecare Persoană. În același timp, Persoanele au însușiri interne sau proprietăți interne proprii. Dumnezeu Tatăl are Ființa divină în Sine, fără început și neprimită de la nimeni. Avînd viață în Sine, Dumnezeu Tatăl nu are nici început, nici cauză, fiind însă cauza oricărei existențe: „Căci precum Tatăl are viață în Sine, așa a dat și Fiului să aibă viață în Sine" (Ioan 5, 26). De aceea, noi numim prima Persoană a Sfintei Treimi, Tată, față de cea de a doua, Care, fiindcă este născută, se numește Fiu. Față de celelalte două persoane, Tatăl posedă însușirea internă de a fi nenăscut. Sfîntul Grigorie de Nazianz arată că „deoarece Tatăl ca Persoană nu are originea Sa în altul, pentru aceasta Își este El Însuși principiul Său și pentru aceasta El nu este nici născut, nici purces".

Mărturisind în continuare credința în prima Persoană a Sfintei Treimi, o numim Tatăl, fiindcă Fiul, Care „este din Tatăl" ne-a făcut-o cunoscută. El ne-a spus că în modul de exprimare și de înțelegere omenească Primei Persoane a Treimii I se cuvine numele

de Tată. Dacă Fiul I-a spus „Tată“, fiindcă El este „Fiu“, putem și noi să-I spunem „Tată“, fiindcă și noi sîntem creația Lui, primind viața și existența de la El. Și, în mod firesc, cel care primește viața și existența de la cineva este numit fiu, iar cel care dă viața este numit tată, sau „părinte“ (sau „părinți“), iar acțiunea de a aduce la existență o ființă vie o numim naștere. Așa că orice fiu este născut, fiindcă primește viața și existența de la părinți. În felul acesta, prima Persoană a Sfintei Treimi este Tată pentru cea de a doua. Tocmai de aceea, Persoana a doua o numim Fiu. Cînd însă vorbim de faptul că Tatăl naște pe Fiul, lucrurile nu se petrec după modul în care ele se desfășoară în lumea creată. Fiul este Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Tatăl. Nașterea Lui nu este în timp, ca a noastră, ci din veșnicie. Nu era adică un timp în care Fiul să nu fie existat. Apoi, Fiul nu primește numai o parte din ființa Tatălui, cum este la oameni, ci toată ființa Tatălui. Comunicînd integral ființa, Tatăl nu pierde nimic. Neputînd face asemănare cu ceea ce se petrece în ființa și existența noastră, spunem că prima Persoană a Treimii este Tată pentru cea de a doua numită Fiu. Avînd aceeași natură, prima Persoană a Treimii este Tată pentru Fiul în mod propriu. Noi însă nu avem aceeași natură cu Dumnezeu Tatăl, de aceea pentru noi Dumnezeu este Tată în mod impropriu. Ne este adică Tată, fiindcă ne-a adus din neființă la ființă și fiindcă permanent din iubire veghează la viața noastră, iar noi putem intra în comuniune cu El, ca și cu Părintele nostru. Așadar, Fiul numește pe Dumnezeu Tată în chip propriu, fiindcă și Fiul este Dumnezeu. Este ca și cum S-ar numi pe Sine Dumnezeu. Îi spune însă Tată, tocmai pentru a indica distincția ca Persoană și însușirea Lui de a fi născut din veci din Tatăl.

Înțelegem mai bine învățătura despre Dumnezeu Tatăl, dacă vom urmări mai departe descoperirea Fiului. Astfel, în Sfînta Evanghelie după Ioan citim: „Și Cuvîntul (adică Fiul) trup S-a făcut și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slava ca a Unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr... Pe Dumnezeu (adică pe Tatăl) nimeni niciodată nu L-a văzut. Cel Unul-născut, Fiul, Care este în sînul Tatălui, Acela a spus“ (1, 14, 18). Persoana a doua este numită „Fiul Cel Unul-născut al lui Dumnezeu“ (Ioan 3, 18), spre a se deosebi de modul în care noi sîntem fii ai Tatălui. Iar pentru a vedea și mai bine această deosebire, Sfînta Evanghelie ne arată că atît de mare este iubirea lui Dumnezeu față de creația Sa, față de fiii Săi pe care i-a adus la existență, încît pentru mîntuirea lor a dat pe „Fiul Său Cel Unul-născut“ (Ioan 3, 16). În felul acesta, noi prin Fiul ne regăsim și ne putem recunoaște calitatea de fii ai lui Dumnezeu, pe care Îl numim așa cum Fiul Îl numește, și așa cum El ne-a învățat să-L numim, adică, Tată. Ne-a învățat ca și atunci cînd ne rugăm, să-I spunem „Tatăl nostru“ (Matei 6, 9) și ne-a îndemnat să săvîrșim totdeauna faptele pe care și Tatăl nostru le face față de noi, arătînd astfel că sîntem cu adevărat fiii Lui (Matei 5, 16). Nu numai că ne-a învățat, dar S-a și rugat El Însuși, Om fiind, Tatălui, ca să ne ajute și nouă să-L cunoaștem ca Tatăl nostru (Ioan 17, 3), și permanent se roagă (Romani 8, 34) ca Mijlocitor către Tatăl (I Timotei 2, 5-9), ca astfel să putem fi în comuniune neîntreruptă cu Tatăl. La fel și lucrarea Sfîntului Duh în

viața noastră este de a ne conduce permanent spre a-L cunoaște pe Fiul și prin Fiul să avem apropiere la Tatăl (Efeseni 2, 12) ca la Părintele nostru, iar noi să ne recunoaștem calitatea de fii ai Lui: „Căci cîți sînt mînați de Duhul lui Dumnezeu, sînt fii ai lui Dumnezeu. Pentru că nu ați luat duhul robiei spre temere, ci ați luat duhul înfierii întru care strigăm : Avva Părinte ! Însuși acest Duh mărturisește împreună cu duhul nostru că sîntem fii ai lui Dumnezeu. Iar dacă sîntem fii, sîntem și moștenitori; moștenitori adică ai lui Dumnezeu și împreună-moștenitori ai lui Hristos“ (Romani 8, 14-17).

Pe lîngă faptul că noi ne recunoaștem ca fii ai Tatălui, în *Crez* mai mărturisim despre Dumnezeu Tatăl că este „Atotțiitorul“ și „Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute“.

Cînd spunem „Atotțiitorul“, înțelegem că El le ține pe toate, adică toate au apărut la viață și la existență prin voința și puterea Lui, și că El se îngrijește de buna desfășurare a vieții. Dumnezeu Tatăl este deci cauza oricărei existențe, El, însă, neavînd o cauză a existenței Sale. Dumnezeu Tatăl este creatorul lumii nevăzute, adică al ființelor spirituale, sau „netrupești puteri“. Acestea sînt îngerii. Creaturi ale lui Dumnezeu, ei au apărut în timp, dar au existență veșnică, bucurîndu-se neîncetat de viața pe care Creatorul lor și al nostru le-a dăruit-o. Lumea văzută este tot ceea ce reprezintă materia, adică pămîntul cu tot ce este pe el și astrele. Lumea văzută a fost creată de Dumnezeu prin cuvînt și în timp. Nu a fost creată perfectă, ci perfectibilă. Omul, creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu (Facerea 1, 26), este așezat de Creatorul său ca stăpîn al lumii văzute și avea menirea de a fi „împreună lucrător cu Dumnezeu“ (I Corinteni 3, 9) la desăvîrșirea ei. Tatăl Atotțiitorul nu numai că a creat lumea pe care o vedem, dar îi și poartă de grijă, ca să-și împlinească menirea pentru care a fost creată, acordîndu-i toate darurile Sale: „Orice dare bună și orice dar desăvîrșit de sus este, coborînd de la Tine, Părintele luminilor, la Care nu este schimbare sau umbră de mutare“ (Iacob 1, 17). Această purtare de grijă față de creație se numește Pronie divină, sau Providență. De aceea spunem că Dumnezeu Tatăl este Creatorul și Proniatorul lumii. Mîntuitorul Însuși Îl numește pe Tatăl „Domn al cerului și al pămîntului“ (Matei 11, 25), arătînd că El face „ca soarele să răsară peste cei răi și peste cei buni și trimite ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți“ (Matei 5, 45); și ne asigură că „Tatăl nostru cel ceresc știe de ce avem noi nevoie“ (Matei 6, 31-32). Sfîntul Efrem Sirul arată că prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu întreaga creație rămîne în viață și își împlinește menirea pentru care a fost creată : „Văd creaturile și trag concluzia despre Creatorul lor. Văd lumea și cunosc Providența. Văd cum se îneacă corabia, dacă îi lipsește cîrmaciul, cunosc că lucrurile omenești rămîn de nimic, dacă nu le îndreaptă Dumnezeu“.

Din cele de mai sus rezultă că noi numim pe Dumnezeu „Tată“ în chip impropriu, fiindcă Dumnezeu Tatăl nu este de aceeași natură cu noi, iar în ordinea firească a vieții, părinții au aceeași natură cu fiii. Numai cea de a Doua Persoană a Sfintei Treimi poate fi numită Fiu în mod propriu. Dar faptul că Îl numim pe Dumnezeu

„Tată“ înseamnă prin aceasta o recunoaștere a faptului că de la El avem viața și existența, precum și faptul că El se îngrijește de creatura Sa spre a-și putea îndeplini menirea pentru care a fost creată. Altfel spus, noi Îl putem numi pe Dumnezeu „Tatăl nostru“ deoarece El este Creatorul și Proniatorul lumii și al nostru.

Se cuvine să remarcăm, în continuare, în legătură cu învățătura despre Dumnezeu Tatăl că, dacă în privința celorlalte învățături de credință au fost discuții, aprecieri și greșeli de interpretare, care au dat naștere la grupări desprinse de Biserica cea Una, învățătura despre dumnezeirea Tatălui a fost acceptată de toți, fără nici o deosebire. Chiar unitarienii, gruparea modernă care respinge învățătura despre Sfînta Treime, admit că Dumnezeu există numai sub forma Tatălui.

În altă ordine de idei, reținem faptul că Persoanele Treimii posedă aceeași ființă divină în mod real și direct. Avînd aceeași ființă, Ele au și aceeași lucrare. Fiind veșnice și egale, la orice lucrare a Tatălui participă și Fiul și Duhul Sfînt. Astfel, creația este adusă la existență prin voința și puterea Tatălui. Dar și Duhul „se purta deasupra apelor“ să aducă ordinea și viața (Facerea 1, 2). Aceasta nu înseamnă că Tatăl nu ar fi putut desăvîrși singur lucrarea hotărîtă, ci de aici vedem că Dumnezeu lucrează totul în Treimea Persoanelor. Tot astfel, după cum am văzut mai sus, înfierea noastră, respectiv mîntuirea, pornește din iubirea și hotărîrea Tatălui ; este săvîrșită de Fiul și desăvîrșită de Duhul Sfînt, nu separat însă, ci împreună Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt.

Din cele de mai sus rezultă cu privire la învățătura Bisericii despre Dumnezeu Tatăl că El este Dumnezeu adevărat de o Ființă cu Fiul și cu Duhul Sfînt. El este nenăscut și reprezintă cauza nașterii Fiului și a purcederii Duhului Sfînt, fiind originea oricărei existențe. Împreună cu Fiul și cu Duhul Sfînt, Tatăl este Creatorul, Proniatorul, Mîntuitorul și Sfințitorul lumii.

Referitor la viața duhovnicească a credincioșilor, din învățătura Bisericii despre Dumnezeu Tatăl, reținem mai multe aspecte :

1. Ca unii care ne numim fii, cinstim pe Tatăl în unitatea Treimii celei nedespărțite, adresîndu-I în același timp rugăciuni de cerere, de laudă și de mulțumire, ori de cîte ori gîndul și simțirea noastră se îndreaptă către Dumnezeu. Orice rugăciune și orice act de cult îl începem cu semnul Sfintei Cruci, făcut în numele și spre slava Tatălui, a Fiului și a Sfîntului Duh. Există și o rugăciune specială închinată Sfintei Treimi, rostită de credincioși atît în mod individual, cît și în cadrul cultului public, alături de alte rugăciuni, numite „începătoare“ oficierii mai multor servicii divine.

2. Credincioșii intră în comuniunea iubirii cu Tatăl, prin Fiul, în Duhul Sfînt și fac prin viața lor duhovnicească ca unitatea de iubire a Treimii să fie arătată în comuniunea Trupului tainic al Domnului, adică a Bisericii, comunitatea credincioșilor. Și nu numai a Bisericii, ci și a lumii întregi, creație a Tatălui, după cum spune și textul liturgic: „Să ne iubim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Duhul Sfînt...".

3. Credincioșii dovedesc cel mai bine că sînt fiii Tatălui, dacă în viața lor săvîrșesc binele după modelul în care acesta ne vine de la Tatăl. În felul acesta, întreaga viețuire creștinească devine o preamărire adusă Tatălui de către fiii Săi: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încît văzînd ei faptele voastre cele bune să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri" (Matei 5, 16).

4. Dumnezeu fiind al „rînduielii și al păcii" (I Corinteni 14, 33), după ce a creat lumea, îi poartă de grijă, și, nelăsînd-o să cadă în neființă, o umple de daruri și bunătăți. Tot astfel și dreptatea, datoria să urmeze buna rînduială a vieții, adică pacea și dreptatea, spre a fi „împreună-lucrători cu Dumnezeu" (I Corinteni 3, 9) la desăvîrșirea creației.

5. Ostenind pe drumul virtuții, viața duhovnicească a credincioșilor trebuie să fie într-o continuă creștere, avînd ca țintă asemănarea cu Dumnezeu, după îndemnul Mîntuitorului: „Fiți desăvîrșiți, precum Tatăl nostru Cel din ceruri desăvîrșit este" (Matei 5, 48).

Pr. prof. Sorin COSMA

De strajă credinței strămoșești și unității naționale

DIN TRECUTUL CULTURAL AL VOLOVĂȚULUI

Cei 143 de ani de stăpînire austriacă asupra Bucovinei au însemnat tot atîția ani de luptă pentru menținerea conștiinței naționale, proces în care un rol deosebit l-a avut preoțimea ortodoxă, dovedind prin activitatea ei că, în ciuda vitregiei vremurilor, a rămas alături în nevoie și durere de păstoriții ei. Cu îndreptățită mîndrie constata, mai tîrziu, foaia „Deșteaptă-te Române" : „Preoții din Bucovina au fost odată străjerii, nu numai ai credinței strămoșești, ci și ai conștiinței naționale, care mulțumitor, dăinuiește pînă astăzi în spiritul poporului românesc din această scumpă țărișoară" [1].

Îndată după ocuparea Bucovinei de către austrieci — la 1775 — începe procesul de înstrăinare a acestei provincii. Prin numirea de funcționari străini, prin desființarea mănăstirilor și mai apoi, după anexarea la Galiția, prin prigoana confesională desfășurată de Consistoriul romano-catolic de la Lwow, se urmărea ruperea oricăror legături cu Moldova, lucru nereușit însă, tocmai datorită activității statornice a știuților și neștiuților slujitori ai altarelor.

Atenție deosebită în cadrul procesului de deznaționalizare a fost acordată școlilor. Dacă pînă atunci — 1775 — și apoi în timpul regimului militar introdus de generalul Enzenberg, școlile românești au activat mai mult sau mai puțin mulțumitor, odată cu încorporarea la Galiția, obiectiv principal devine pentru ocupanți desființarea pe îndelete a acestor focare de menținere a limbii și conștiinței naționale. Învățătorii ortodocși au fost îmbiați să treacă la catolicism și uniație. Recalcitranții au fost scoși din învățămînt sub diferite pretexte și înlocuiți cu alții, aduși de aiurea, marea majoritate necunoscînd limba română [2].

În fața unei astfel de primejdii, preoțimea română ia asupra el lupta pentru menținerea caracterului românesc al acestei provincii. Abia pe la 1849, Fondul bisericesc greco-oriental a putut prelua controlul asupra școlilor din Bucovina.

Pe lîngă înființarea de școli, o altă formă de cultivare a conștiinței de neam a fost și înființarea diferitelor societăți și cabinete de lectură. „În fruntea lor... s-au aflat românași cu stea în frunte, cu foc sacru în inimă și cu sînge viu și cald prin vine, însuflețiți de geniul binelui... bărbați care pururea au nutrit în suflet germenii vieții proprii naționale, precum și năzuința, zelul de a o întreține, de a o cultiva și dezvolta" [3].

---

1. Vezi la D. Dan, *Rolul preoțimii bucovinene în menținerea românismului*, Cernăuți, 1925, p. 64.

2. Amănunte vezi la : I. Nistor, *Istoria Bisericii din Bucovina*, București, 1916, p. 39 și urm.; I. Gh. Sbiera, *Familia Sbiera în istorie și tradiție*, Cernăuți, 1899, p. 332 ; I. V. Goraș, *Învățămîntul românesc în ținutul Sucevei, 1775—1918*, București, 1975, p. 42.

3. I. Gh. Sbiera, *op. cit.*, p. 352.

O astfel de societate, cu deosebite merite — fiind prima înființată în Bucovina — a fost cea urzită la Volovăț, în 1872, din inițiativa preotului Constantin Tarangul.

Vrednicul preot a fost întreaga viață un neliniștit, căutînd, după putere și posibilități să se pună în slujba parohienilor încredințați lui. Poate de aceea a lăsat să se încrusteze pe mormîntu-i tulburătoarea stihiră : „Acum m-am odihnit și am aflat ușurare multă...“.

Născut la Horășăuți în 1823, în familia preotului Ioan și Safta Tarangul [4], a cunoscut indeaproape durerile ascunse ale neamului românesc. Urmează școala primară, gimnaziul și teologia la Cernăuți, totul în limba germană. Prin căsătoria sa cu Maria, fiica învățătorului George Turcan din Crasna, înțelege mai profund nevoia de luminare prin școală a neamului său. Hirotonit preot în decembrie 1848, a fost numit administrator parohial la Mușenița și Văscăuți, ca numai după doi ani să fie decretat paroh în Cerepcăuți, parohie unde va pune în practică gîndurile și dorurile sale și unde se va forma definitiv ca sprijinitor al năzuințelor păstoriților săi.

La Cerepcăuți, înființează prima școală din istoria satului. Închiriază pe banii săi o casă și o înzestrează cu cele necesare desfășurării învățămîntului [5]. Predă el însuși copiilor, iar cînd aceștia sporesc ca număr, cheamă în ajutor pe cantorul bisericesc Toader Cîrstiuc [6]. Primind și administrarea parohiei Volcineț convinge sătenii să-și dea copiii la școala din Cerepcăuți. Prodigioasa activitate pe teren școlar îi aduce din partea episcopului Eugenie distincția brîului roșu (1862), decorat fiind apoi cu „Crucea de Aur“ pentru merite (1868) [7].

Este mutat apoi paroh la Volovăț, în 1868, în urma numirii fostului titular egumen la Mănăstirea Sucevița [8]. Găsește aici înființată o școală prin osîrdia vornicului Ioan Vicol, școală care va da numeroase elemente de valoare cum a fost și profesorul de teologie și autor de manuale Calistrat Coca. Însă greutățile materiale, fac ca mulți tineri merituoși să nu poată să-și completeze studiile. Așa se naște în mintea destoinicului paroh ideea înființării unui fond de sprijin.

La 6 noiembrie 1872, din inițiativa sa este convocată o ședință comună a comitetului școlar local și a consiliului comunal, la care face propunerea înființării unui fond destinat ajutorării copiilor săraci, care ar dori să învețe. Însă, datorită prevederilor legale austriece, un atare fond, era mai dificil de administrat. De aceea se întemeiază o societate cu același scop numită „Dragoș“,

---

4. Diptihul morților parohiei Volovăț.

5. „Candela“, Foaie bisericească-literară redactată cu concursul mai multor preoți din Archidieceza Bucovinei, Cernăuți, nr. 1/1899, p. 67. (În continuare se va cita „Candela“).

6. D. Dan, *op. cit.*, p. 60.

7. „Candela“ nr. 1/1899, p. 67.

8. D. Dan, *Mănăstirea Sucevița cu anexe de documente ale Suceviței și Schitului celui Mare*, București, 1923, p. 107.

primul voievod al acestor locuri. Această societate este recunoscută de autorități abia la 18 decembrie 1876 cu ordinul nr. 5841 [9].

Dar primele începuturi au și scăderi. Statutul aprobat de autorități prevedea că pot face parte din societate numai cei născuți în Volovăț, ceea ce restrîngea oarecum aria de activitate. Așa se face că statutul este modificat în sensul că poate face parte din societate orice persoană de religie ortodoxă, modificare aprobată de autorități cu nr. 1180 din 1877.

Avînd în vedere însă că aliniatul ultim al Statutului prevedea că în caz de desființare, fondul financiar al Societății trebuia să revină depunătorilor, autoritățile au pus impozit pe averea ei. Se fac noi intervenții pentru a se aproba modificarea acestui articol în sensul că, în caz de dizolvare, averea Societății să se întrebuințeze în scop școlar. Modificarea este aprobată la 16 iunie 1890 cu nr. 8823.

Activitatea Societății începe cu 50 de membri. În 1888, ea numără 22 membri onorari, 70 membri fondatori și 84 membri ordinari și ajutători [10]. De asemenea pînă în același an, averea Societății crește la 1200 florini, ceea ce dă posibilitatea ca să se acorde școlii din localitate materiale didactice în valoare de 500 florini, ajutoare în bani și îmbrăcăminte unor copii săraci. De asemenea se aprobă „unui studinte“ din clasa a VI-a a Gimnaziului din Rădăuți un ajutor anual de 25 florini [11].

În această activitate parohul caută sprijinul învățătorilor din sat, cel mai activ fiind Ilie Beuca, care va împlini și oficiul de secretar al Societății pînă în 1890, cînd se va retrage din învățămînt.

O atenție deosebită a acordat preotul Constantin Tarangul înființării unei biblioteci. În acest scop se adresează profesorului I. Gh. Sbiera — originar din Horodnicul de Jos — primind din partea Societății pentru cultura și literatura română din Bucovina un număr de cărți. De asemenea, fiind membru ajutător al Societății studenților în teologie „Academia Ortodoxă“ din Cernăuți [12] se va bucura și de ajutorul acestei Societăți. Cunoscîndu-se cu scriitorul bucovinean Samson Bodnărescu, director al școlii Bașotă din Pomîrla-Dorohoi, va primi pentru bibliotecă și numeroase cărți apărute în țară. Această activitate a fost apreciată cum se cuvine de iubitorii de limbă și cultură românească. La sărbătorirea sa cu prilejul împlinirii a 50 de ani de preoție, va participa și „Academia Ortodoxă“ prin reprezentanții săi, avînd în frunte pe teologul N. Cotlarciuc, mitropolitul de mai tîrziu al Bucovinei [13].

Societatea „Dragoș“ își va tipări și „Diplome de membru“. Cea pe care o posedăm este tipărită la „Stabilimentul Lit. Graveur I. Unczowschi“ din Cernăuți. Chenarul cuprinde stema Ducatului

---

9. Condica parohiei Volovăț, tom. I, p. 29.
10. „Candela“, 1888, nr. 9, p. 551.
11. *Ibidem.*
12. Almanahul „Academia Ortodoxă“, Cincizeci de ani de existență, Cernăuți, 1935, p. 62.
13. Condica parohiei Volovăț, p. 36.

Bucovinei în partea superioară, iar jos, sub deviza „Știința e putere“ un desen alegoric : globul pămîntesc încadrat de echer, compas, cărți.

După cum am văzut mai sus, Societatea „Dragoș“ și-a orientat activitatea în sprijinul copiilor de vîrstă școlară. Dar, firesc, nu toți cei ce terminau clasele primare în Volovăț își continuau studiile. Pentru ca și aceia ce rămîneau în sat să fie ajutați în propășirea lor culturală, cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de activitate a Societății „Dragoș“, preotul Constantin Tarangul propune înființarea unei societăți de lectură. Scopul declarat a fost „de a sprijini membrii ei în dezvoltarea lor pe teren cultural și social-național precum și îmbunătățirea stării lor morale și materiale [14]. Statutul noii societăți a fost aprobat de autorități la 6 august 1897 cu nr. 3190. În semn de recunoștință pentru parohul lor, volovicenii hotărăsc ca noua Societate, pusă sub îndrumarea preotului colaborator Alexandru Danielevici, să se numească „Constantin cel Mare“.

Sărbătorindu-se în 1898, cincizeci de ani de domnie a Împăratului, Societatea organizează o expoziție a lucrurilor executate în casă. Cu acest prilej s-au acordat ca premii, pentru cele mai frumoase țesături, cinci salbe, formate fiecare din cîte 20 sorcoveți, cu chipul Maicii Domnului și un taler. De asemenea, se fac eforturi pentru organizarea unui cor, care va cînta în același an la sfințirea noului local de școală [15].

Dar pentru împlinirea corespunzătoare a scopului ei declarat, membrii Societății „Constantin cel Mare“ au căutat să-și aranjeze un local propriu. Se colectează bani, dar nu ajung, ceea ce face să se caute și sprijinul celorlalte instituții ce activau în Volovăț. În 1907 se ivește o ocazie favorabilă. Fondul religionar a vîndut o clădire a sa, care a servit drept crîșmă. Consiliul comunal, spre a împiedica vînzarea către străini, a cumpărat pe seama comunei această clădire, deși nu avea nevoie de ea. Comitetul Societății, sub conducerea învățătorului I. Buliga, împreună cu reprezentanții Băncii din localitate, cumpără clădirea pe care o demolează și face un schimb de teren cu Primăria, căpătînd o parcelă în centrul satului. În vara anului 1908 este ridicată astfel „Casa națională“, Avea 7 încăperi : 3 închiriate dirigintelui poștal, în una se așează cabinetul de lectură, în alta Banca sătească și una se rezerva pentru Societatea „Arcașul“. În mijloc, camera cea mai mare a fost destinată ca sală de spectacole. Fără multă paradă, casa este sfințită la 6 septembrie 1909 [16].

---

14. *Ibidem*, p. 30.
15. *Ibidem*, tom, I, p. 30-31.
16. „Candela“, nr. 12/1909, p. 752.

Societatea și-a confecționat și un sigiliu propriu, cu legenda „Societatea Constantin cel Mare în Volovăț lîngă Rădăuți“. În centru, sub semnul Sfintei Cruci, anul înființării — 1897 — încadrat la dreapta de o furcă și o greblă încrucișate, iar la stînga o coasă și un umblăciu, de asemenea încrucișate. Totul se sprijină pe o carte deschisă.

Înființate în apropierea celui mai germanizat oraș al Bucovinei de atunci, Rădăuți, aceste societăți, prin activitatea lor, au arătat românilor din satele învecinate, că prin unire și dragoste de neam, se pot realizat lucruri vrednice de laudă. Numărul mare de intelectuali, ridicați din acest sat, care apoi și-au închinat viața sprijinirii năzuințelor de mai bine ale poporului nostru, este o dovadă. Exemplul volovicenilor va fi urmat de românii din Rădăuți care au înființat mai tîrziu „Societatea Ștefan cel Mare“ și de cei din Horodnicul de Jos cu Societatea „Traian“, ambele din inițiativa preotului George Teleagă.

În Volovăț ambele societăți, își încetează activitatea în condițiile primului război mondial, cînd satul are mult de suferit. Biblioteca se pierde, parte în timpu refugiului, parte înstrăinată de diverși „binevoitori“. Urmele unor cărți le-am găsit în Rădăuți. Amintirea celor care au făcut să fiinţeze aceste focare de cultură și simțire românească a rămas în amintirea tuturor, pomenindu-se mereu, întîi, numele preotului Constantin Tarangul.

Pr. D. VALENCIUC

ION CREANGĂ — O SUTĂ DE ANI DE LA INTRAREA SA ÎN NEMURIRE

Opera lui Ion Creangă s-a impus relativ tîrziu în conștiința publicului cititor, și destul de greu, împotriva valorii ei excepționale. O bună bucată de vreme, după debutul din „Convorbiri literare“, de la mijlocul deceniului al optulea al secolului trecut, literatura lui a fost apreciată aproape numai în cercul restrîns al cititorilor revistei respective. Dar nici aici aprecierile nu erau unanime. Mai întîi trebuie subliniat faptul că scriitorul n-a fost depistat în ceea ce avea să constituie titlul lui de glorie, acela de povestitor artist, care rămîne fără pereche în întreaga noastră literatură. Junimiștilor le plăcea hazul lui Creangă, „prujiturile“ lui, și se gîndeau mai puțin la faptul că se găseau în fața unui mare creator, de talia lui Eminescu și a lui Caragiale, cu care avea să formeze trinitatea celebră, căreia nimic asemenea nu i se mai putea opune.

Poveștile lui Creangă au apărut, în „Convorbiri literare“, sub indicația „LITERATURĂ POPULARĂ“, ceea ce i-a determinat pe unii să-l considere pe autorul lor un simplu culegător de folclor, comparat cu Ispirescu, fapt subliniat și combătut, printre alții, de Iorgu Iordan, încă în anul 1935, într-o prefață a unei ediții a basmelor lui Ispirescu. Cei care au asociat cele două nume în ideea că Ion Creangă reprezintă, în Moldova, ceea ce constituie Ispirescu pentru Muntenia, nu și-au dat seama de valoarea artistică a humulești eanului. Nu intenționăm să diminuăm valoarea lui Ispirescu, culegător priceput și harnic de folclor, dar numai culegător, pe cînd Creangă stă, sub raportul artei literare, alături de cei mai mari artiști ai scrisului nostru, care sînt, iarăși, contemporanii lui, pomeniți, deja, Eminescu și Caragiale.

„Apropierea“ lui Creangă de Ispirescu a făcut-o, cel dintîi, Titu Maiorescu, într-o scrisoare din 28 XI 1877, către Iacob Negruzzi, cum a arătat Al. Piru, în Prefața ediției din 1960 (BPT), *Amintiri, povești, povestiri,* p. III : „Vei fi aflat despre basmele culese de Ispirescu sub modestul titlu al culegătorului tipograf. În *Sprachliches aus rum. Volksmärchen* de Jarnik se aduce cea mai mare laudă acestei culegeri, *prețioasă în sensul în care sînt prețioase scrierile lui Creangă, prin elementul lor popular*“.

În necrologul pe care Iacob Negruzzi îl semna, în „Convorbiri literare“, 1 februarie 1890, citim : „În ultima zi a anului trecut, moartea a răpit literaturii naționale pe *un scriitor popular* din cei mai originali, pe Ion Creangă“. (pag. 981) și : „Anul 1889 a fost funest pentru literatura națională. Au murit Veronica Micle, plăcuta noastră poetă lirică, a murit Eminescu, poetul genial cu puternică și bogată imaginație, a murit și Ion Creangă, *naivul, veselul și plăcutul povestitor popular*“ (pag. 983).

Iorgu Iordan nu este singurul interpret al scrisului lui Ion Creangă, care a combătut punctul de vedere inițiat, s-ar putea spune, de redacția „Convorbirilor“ și de Titu Maiorescu. Doi, din-

tre cei mai mari scriitori ai noștri, M. Sadoveanu și Liviu Rebreanu, s-au ridicat și ei împotriva încadrării lui Creangă în rîndul simplilor povestitori populari. Astfel, în comunicarea academică din 1 aprilie 1938, întitulată *Comemorarea lui Creangă*, M. Sadoveanu spunea : „Poate greșesc afirmînd că valoarea lui Creangă e totuși mai presus decît prețuirea obișnuită și convențională, și că originalitatea lui e unică și cu neputință de atins ; însă cînd văd că, după aproape cincizeci de ani de la moartea lui, se vorbește de pe catedre universitare și se scrie de oameni autorizați, în publicații serioase, că Ion Creangă stă alături de scriitorii populari ; cînd, în acești cincizeci de ani, seminariile noastre de limbă română n-au putut produce o monografie a scriitorului și au așteptat ca să vie străinii să ne-o dăruiască, am toate motivele să bănuiesc că meșterul fără pereche e subestimat". (pag. 1). Și ceva mai departe : „Însuși dl. Boutière, în foarte meritoasa monografie a sa, comparînd pe Creangă cu Perrault și frații Grimm și socotindu-l pe Creangă superior acestora, nedreptățește și pe scriitorul român și pe marii povestitori străini. *Căci Creangă iese din zona povestitorilor de basme populare, oricît de măiastră ar fi sintaxa lor. Capra cu trei iezi, ori Dănilă Prepeleac,* ori *Stan Pățitul,* nu sînt basme decît prin tema lor, îndeobște cunoscută și la alte popoare. Creangă nu le face numai românești prin limbă și amănunte caracteristice ; el pune în ele o puternică suflare de creație care învie peisaj, om și animal, care singularizează în purtare și vorbire, care determină momente și scene dramatice de neuitat. Avem de a face, de fapt, în unele din poveștile lui Creangă, cu cele mai minunate și mai personale nuvele care s-au scris în literatura noastră" (pag. 4).

Liviu Rebreanu, la rîndul lui, în prezentarea frumoasei ediții omagiale a municipiului București, apărută în anul 1940, sub titlul POVEȘTI, afirma : „După cincizeci de ani opera lui Creangă e vie și proaspătă, poate mai aproape de sufletul nostru decît de înțelegerea propriei sale generații. *Valoarea excepțională a acestei opere, dintre contemporani numai Eminescu a simțit-o deplin și a propovăduit-o. Pentru ceilalți, chiar și pentru Maiorescu, iscusitul și jovialul humulești a fost un povestitor popular sfătos și mai cu seamă pitoresc.* La «Junimea» era iubit pentru harul lui specific țărănesc, dacă nu chiar mai mult pentru glumele și anecdotele corosive. Arta scriitorului însă, deși apreciată, nu se bucura de vreun prestigiu deosebit de vreme ce redactorii Convorbirilor literare se credeau îndreptățiți și capabili să opereze corecturi de cuvinte, de fraze și poate chiar de text. În orice caz, contemporanii și chiar generația următoare au văzut în Creangă un emul, mai talentat, al lui Ispirescu sau Pop-Reteganu, iar în opera lui hrană sufletească pentru cititorii simpli, popor și copii" (pag. 7).

Sadoveanu avea să reia, mai tîrziu, problema în broșura *Despre marele povestitor Ion Creangă,* 1951, pag. 4. Textul respectiv avea să fie reprodus atît în volumul *Evocări,* București, 1954, pag. 85-86, cît și în *Mărturisiri,* București, 1960, pag. 513-514, și în *Opere XX,* București, 1967, pag. 499 : „În primul rînd țin să protestez, cum am făcut de mai multe ori în trecut, împotriva calificării oficiale de scriitor popular, în înțeles peiorativ, pe care diriguitorii

de ieri ai României o puseseră ca pe o stampilă convențională asupra lui Ion Creangă. Astăzi, toți scriitorii Republicii rîvnim la titulatura de scriitor popular".

Și Eugen Lovinescu s-a ridicat împotriva încadrării respective: „Creangă nu e folclorist, cum îl consideră unii, în sensul culegătorului de vorbe și locuțiuni, ci un mare artist, cel mai mare artist al limbii populare, lucru cu totul deosebit. El nu copiază, nu transcrie, ci transpune și dă valoare de mare artă expresiei țărănești" *(Mite. Bălăuca,* Iași, «Junimea», 1980, pag. 79).

Spre deosebire de Eminescu, ale cărui poezii au fost adunate în volum încă în timpul vieții poetului (1883) și reeditate de cîteva ori pînă la moartea lui, Creangă n-a mai ajuns să-și vadă ediția *Poveștilor*, inițiată în timpul cît el trăia, dar apărută la Iași abia în anul 1890. Ca și în cazul lui Eminescu, inițiativa alcătuirii ediției nu i-a aparținut autorului, ci unor amici literari care aveau să-i editeze și *Amintirile din copilărie*, doi ani mai tîrziu.

Cum între textul ediției respective și cel inițial, din „Convorbiri literare", există deosebiri, s-a pus de la început problema autenticității lui ; s-a presupus, anume, că în scrisul lui Creangă a intervenit altcineva, cu modificări. Problema i-a preocupat pe mai mulți dintre interpreții operei lui Creangă și am văzut că ea a fost și în atenția lui Rebreanu.

Pentru a înțelege mai bine modul în care ea a fost discutată, ne vom opri la punctul de vedere exprimat de Giorge Pascu, editor, el însuși, al *Poveștilor și Amintirilor* lui Creangă. Rîndurile ce urmează constituie, de fapt, argumentele invocate de Pascu în sprijinul concepției care a stat la baza alcătuirii edițiilor lui : „Pentru editarea operelor lui Creangă, în lipsa manuscriselor originale, nu ne putem baza decît pe două texte, cel din Convorbiri literare și cel din ediția de la Iași *(Povești,* 1890, *Amintiri și Diverse,* 1892). Aceste două texte nu reprezintă însă opera lui Creangă așa cum ar fi editat-o el însuși dac-ar fi trăit. Editorii de la „Convorbiri literare" au alterat și limba și textul manuscriselor, prin îndreptări voite sau prin lipsa de atenție la corecturi. Acest lucru l-a semnalat în parte Creangă într-o scrisoare trimisă lui Maiorescu.

Pentru ediția de la Iași, Creangă și-a revăzut manuscrisul făcînd unele îndreptări și adăugiri. Moartea l-a împiedicat să facă el însuși corecturile, așa că cele două volume apărute cuprind și ele numeroase greșeli. Mai toți editorii de mai tîrziu au respectat în totul această ediție de la Iași, bazîndu-se pe faptul că ea s-a tipărit după un manuscris revizuit și că autorul a «supravegheat» corectura a zece coli de tipar. În realitate, atenția acordată acestei ediții nu este cu nimic justificată, mai ales în ceea ce privește anumite fonetisme dialectale, caracteristice graiului în care a vorbit și a scris povestitorul moldovean. În vremea cînd Creangă «supraveghea» corectura, nu mai era capabil să facă un lucru așa de migălos și așa de obositor. Încă din 1885, într-o scrisoare adresată lui Iacob Negruzzi, Creangă, răspunzînd la o invitație a directorului revistei ieșene, se plîngea că nu mai poate să se ocupe cu literatura din cauza bolii grave și a îndatoririlor didactice.

Într-o scrisoare din 16 decembrie 1881, adresată lui Maiorescu, Creangă își manifesta dorința ca să i se facă unele îndreptări în

textul *Poveștilor*, așa cum apăruse în „Convorbiri literare“, în cazul cînd ele ar fi traduse în limba germană.

Cele zece coli supravegheate de Creangă au fost tipărite desigur în cele cîteva luni înainte de moartea lui. Așa se explică greșelile strecurate. Ar fi într-adevăr foarte curios ca un om chinuit de-o boală care-l silea să trăiască mai mult de jumătate de timp în stare de inconștiență, făcînd mai apoi îndelungate sforțări să-și recapete limpezimea minții printr-un penibil control de fiecare clipă a memoriei, să fi avut răgazul și luciditatea continuă de a-și concentra atenția pentru o muncă așa de migăloasă și de obositoare, cum este aceea a corecturilor tipografice.

Cei care au rămas să supravegheze mai departe tipărirea volumului de *Povești* și a celui de *Amintiri* n-au dat atenția cuvenită manuscrisului. Găsim astfel greșeli de tipar care denaturează înțelesul frazei, apoi muntenisme ca *mîini, seamă, seară*.

Pentru o ediție adevărată a operelor lui Creangă, în ce privește *limba*, trebuie să ținem seamă de textul „Convorbirilor literare“, unde s-au păstrat mai bine formele moldovenești din manuscrisul lui Creangă ; iar în ce privește *conținutul*, trebuie să adoptăm textul ediției de la Iași, care a fost perfecționat de Creangă.

Totuși, în manuscrisele lui Creangă, cîte ni s-au păstrat, și în textul „Convorbirilor literare“ nu găsim o strictă consecvență în păstrarea fonetismelor moldovenești, — ceea ce constituie problema cea mai grea în editarea operelor lui Creangă. *Credem însă că unitatea lingvistică trebuie să constituie preocuparea de căpetenie a editorului.*

Într-adevăr, nota specifică a întregii lui opere este caracterul ei de *povestire*. Deosebit de ceilalți prozatori, la care surprindem, pe lîngă o tendință de literarizare a stilului, și grija păstrării unui echilibru între diferitele părți ale compunerii, Creangă are acea libertate de narațiune provocată de toată spontaneitatea unei povestiri veșnic înnoite, în care digresiile, asociațiile neașteptate, dialogurile, în aparență fără legătură organică cu desfășurarea acțiunii, o anumită structură a frazei și părțile de lirism formează o tehnică specială opusă celeilalte, caracteristică literaților de meserie. De aceea pe Creangă nu trebuie să-l citim cum l-am citi de exemplu pe Odobescu, ci trebuie să-l *auzim povestind*. Tot farmecul, neegalat pînă acum, stă în faptul acesta.

Creangă a avut rara posibilitate să-și transcrie singur poveștile. El și-a controlat, ca *scriitor*, creația lui de *povestitor*. Cu alte cuvinte, opera lui a avut două momente de creație. Această caracteristică explică deosebirea dintre Creangă și ceilalți prozatori români care-s numai scriitori.

Această distincție explică alternanțele lingvistice din manuscrisul și din textul „Convorbirilor“. Cînd *povestea*, Creangă vorbea cel mai curat grai moldovenesc de pe Valea Bistriței ; cînd își scria însă poveștile, ei făcea o gradație involuntară între elementele limbii lui de-acasă, menținînd numai formele care integrau în ele cel mai intim fond. *„Alternanțele literare ale acestor forme se datoresc deci scriitorului Creangă“* („Revista critică“, XIII, 1939, nr. 2-3, pag. 174-176).

Punctul de vedere al lui Pascu coincide, în final, cu concluziile lui Al. Graur, care, într-un articol publicat în „Cuvîntul liber“ din 16 februarie 1935, întitulat *Limba lui Creangă*, spunea, printre altele : „Limba lui Creangă nu este adevăratul dialect moldovean, ci este un dialect artistic, ca să nu zic artificial. El întrebuințează dialectul în așa măsură încît nici să nu uităm că ne găsim în Moldova, dar nici să nu întîmpinăm dificultăți serioase în înțelegere. Dacă într-o frază scrie *așă*, poate după aceasta să spună și *acesta*, căci culoarea locală e salvată. Dacă însă a început cu *aista*, nu-l mai împiedică nimic să scrie pe urmă *așa*. Urmăriți o poveste ținînd seama de acest criteriu și veți vedea că este aplicat în mod consecvent“ (pag. 11-12 din *Extras...)*.

George Călinescu, referindu-se la moldovenismul lui Creangă, făcea următoarea observație : „Mai mult decît varietate lexicală, este în opera lui Creangă un accent. Chiar la cetirea mută, urechea este mîngîiată de moliciunea sunetelor. Impresiunea aceasta vine nu din melodia studiată a silabelor, ci din prezentarea clară a vieții țărănești din Moldova. Sunt de ajuns cîteva indicațiuni de pronunție, pe ici pe colo, cîte un *ă...ra*, cîte un *iaca*, cîte un *valeu*, pentru ca sugestia accentului dialectal să se producă și să dea părerea că totul e cetit cu fonetismul local. Transcrierea fonetică servilă Creangă o evită și pe drept cuvînt, căci efectul ar fi caricatural“. *(Viața lui Ion Creangă*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1938, pag. 286-287).

În ortografia „Convorbirilor literare“, în anii de început, nu se foloseau caracterele cunoscute pentru marcarea sunetelor *ă* și *î*. Cu timpul, sub influența altor sisteme ortografice, mai apropiate de limba vorbită, s-a introdus *ă*, care ținea loc și de *î*. Dar lectura continua să fie îngreuiată din cauza aceasta și uneori se produceau chiar confuzii în înțelesul textului. Într-un fragment, cum este cel care urmează, din *Fata babei și fata moșneagului* (v. CL, XI, 1877—1878, pag. 214), verbul *rîni* a fost confundat și înlocuit cu *răni* : „Fata *rînește* fîntîna...“.

Cei mai mulți dintre editorii de mai tîrziu au corectat lectura și au revenit la cuvîntul propriu. Doar în ediția din 1949 *(Opere alese*, pag. 180), textul a fost reluat fără corectarea necesară din „Convorbiri“.

Greșeli asemănătoare se întîlnesc și în alte ediții, împotriva grijei care s-a depus la alcătuirea lor. În cea mai reprezentativă ediție KIRILEANU, cea de la Fundația de Literatură și Artă, 1939, avem, în *Ivan Turbincă*, următoarea frază : „Dar mai la urma urmelor, Ivan scoate de barbă și pe Scaraoschi și-i trage un frecuș de cele moschicești, de-i *fugea* sufletul. „Nu-i greu de văzut că verbul subliniat nu-i pe locul lui, nu are ce căuta în contextul respectiv căruia îi întunecă înțelesul. Creangă a spus, de fapt, *de-i frigea sufletul*, cum rezultă din toate celelalte ediții“ (v. 1890, pag. 306; Marmeliuc, 288; Municipiul București, 210; Pascu, 143; Călinescu, 244; Iordan, 141; Kirileanu, 1979, pag. 182 etc.).

Sub raportul stabilirii textului poveștilor și amintirilor, se cuvine să-i acordăm un loc aparte lui Giorge Pascu, pentru pronunțata sa tendință de a moldoveniza textul. Plecînd de la ideea că

o serie de editori au intervenit cu modificări, în fonetică mai ales, muntenizînd limba, Pascu procedează, așa cum am văzut, la o moldovenizare sistematică, crezînd că în felul acesta s-ar putea realiza varianta cea mai apropiată de originalul lui Creangă. Pascu scrie, mereu, *înăinte*, în loc de *înainte*, *dinăinte*, în loc de *dinainte*. Înlocuiește, sistematic, pe *acesta*, *aceasta* cu *aista*, *aîasta*, pe *numai* și *tocmai* cu *numa* și *tocma*. Scrie *slăbăciune*, *înfățoșare*, *poroncă*, *poronci*.

Pe linia aceasta, dar într-o măsură mai mică, a mers și G. T. Kirileanu, în edițiile numeroase pe care ni le-a dat. A generalizat, și el, fonetismele de tipul *înfățoșa*, *înfățoșare*, cu toate că în CL ne întîmpină și *înfățișa* (v. pag. 119, 120, 123). La fel a procedat în cazul lui *poroncă* (96, 103, 120, 121, 123, 127); *poronci* (124); *poruncă* nu apare decît o singură dată (112). Dar el menține pe *acesta* (115), *aceștiia* (119), recurgînd la *aista* doar cînd prezența lui este justificată de apariția în CL (pag. 82), după cum menține, ca în CL, pe *numai* (78, 79, 80, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 93, 94, 99, 103, 106, 109, 127), pe *tocmai* (77, 80, 82, 105, 122), *dinainte* (80, 82), *înainte* (78, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 94, 98, 106, 112, 116, 125).

În ediția din 1939, G. T. Kirileanu a generalizat varianta *păpușoi*, cu toate că în manuscris întîlnim și pe *popușoi*. Renunță la variantele existente, pe alocuri, pînă astăzi, în graiul moldovenesc: *baga* (90), *barbat* (92), *calare* (87), *jaratic* (81, 86, la această din urmă pagină, de șase ori!), *macar* (95, 96, 98, 102, 118, 119, 124), *magar* (114), *zabală* (83). Alături de *sărman* (358), întîlnim și pe *serman* (351, 352), pe lîngă *țîță* (198, 213), apare și *țițe* (353), dar, în schimb, *sin* (352, 353), *țiținele* (190), *zeu* (în locul lui *zău!*), (353, 358, 359), nu apar decît cu *e*, *i*, și niciodată cu *ă*, *î*.

Ultimele exemple se încadrează în așa numita literarizare, de care a vorbit, pe larg, G. Ibrăileanu și pe care am reluat-o eu într-o lucrare specială, *O problemă controversată: literarizarea*, Iași, 1956, reprodusă în volumul *Limba română literară. Studii și articole*, București, Editura Minerva, 1970, pag. 72-121.

Tendința, pronunțată, de moldovenizare a textelor lui Creangă, pe care am văzut-o reprezentată de Giorge Pascu, a fost provocată, măcar în parte, de procedeele unor editori anteriori, care au crezut că ar putea înlocui unele fonetisme, forme ori cuvinte moldovenești cu altele, considerate de ei literare, proprii graiurilor sudice ale țării.

Ar trebui să spunem că această muntenizare a început, cumva, chiar în paginile „Convorbirilor literare“, fără să putem hotărî în ce măsură trebuie privită ca o sugestie dinafară, exercitată în cadrul redacției, ori dacă nu cumva aparține, măcar în parte, lui Creangă însuși.

E de presupus că scriitorul Creangă, care frecventa cercul Junimii și se găsea în relații de prietenie cu cei mai mulți dintre membrii ei, s-a gîndit, el însuși, că o literatură adevărată nu poate fi realizată numai pe baza mijloacelor de care dispunea graiul moldovenesc și a simțit nevoia recurgerii și la material de limbă din celelalte graiuri. Presupunerea aceasta mi se pare cu atît mai îndreptățită cu cît o asemenea orientare s-a observat, și faptul a fost subliniat de Ovid Densusianu (v. Opere III, 1977, pag. 327),

la cel dintîi scriitor artist din literatura noastră, la I. Budai- Deleanu, cînd aproape nu se putea vorbi de o influență pe care ar fi exercitat-o limba literară asupra scriitorului. Și dacă lucrurile stau așa, în ce măsură mai sîntem îndreptățiți să intervenim, cu modificări, în textul lui Creangă ?

Dar să ne întoarcem la ceea ce s-a numit muntenizare. Termenul n-a fost utilizat decît relativ tîrziu, în legătură cu editarea operelor lui Creangă spre sfîrșitul secolului trecut și în perioada imediat următoare, adică, o oarecare intervenție a editorilor în textul preluat, din obicei, din CL, eventual din ediția din 1890, de la Iași.

Cum am spus mai sus, forme paralele de tipul *samă-seamă, sară-seară, poroncă poruncă* întîlnim și în CL și în ediția din 1890, după cum alături de *aista, aiasta,* ne întîmpină și *acesta, aceasta.* E ușor de înțeles că, în cazul lor, putem presupune că alternarea respectivă i se datorește lui Creangă însuși, că el a simțit nevoia să varieze stilul sau, mai rar, să pledeze pentru o diferențiere care se impunea în cazul a doi eroi proveniți din medii sociale diferite. Cu totul alta este situația exemplelor de felul lui *mîine, cîine, pîine,* care nu pot fi puse, în nici un caz, pe seama lui Creangă. Ele se datoresc unor editori neatenți sau nepricepuți, pe care îi viza Ibrăileanu, spunînd : „Creangă a fost editat de mai multe ori. O chestie foarte importantă, în editarea lui Creangă, este receptarea cuvintelor și formelor moldovenești. Ediția din Iași respectă pe moldoveanul Creangă. Cele din București, nu. În ediția a II-a Minerva, care a voit să lase pe Creangă moldovean, tot se mai găsesc forme muntenizate, datorite, desigur, îndărătniciei zețarilor, căci dl. Kirileanu, unul din editori, e un neaoș moldovean din Holda de pe Bistrița. Ediția «Bibliotecii pentru toți» e oribilă. Sînt cuvinte schimbate, pentru că editorul n-a priceput cuvintele lui Creangă. Sînt forme literarizate, ori chiar muntenești dialectale, pentru că editorul a fost un bucureștean care credea că românismul începe în Covaci și se isprăvește la Băneasa“ *(Note și impresii,* 1920, pag. 83).

Prima luare de poziție împotriva muntenismelor din scrierile lui Creangă pare a fi cea a lui G. T. Kirileanu, din revista „Șezătoarea“ : „Dar greșeala cea mai mare și mai dureroasă a ediției d-lor Chendi și Iosif este *muntenizarea* și *transilvanizarea* multor, prea multor cuvinte moldovenești...“.

Editorul care ne-a dat cel mai mare număr de ediții este G. T. Kirileanu, care s-a condus, în general, după textul din „Convorbiri literare“, după ediția din 1890—1892 și după manuscrise. Dar, așa cum spuneam, ortografia „Convorbirilor“, în care nu existau semne pentru *ă* și *î* a ridicat, în fața editorilor, o serie de probleme care au rămas, multă vreme, neelucidate. Ele sînt aproximativ acelea de care s-au lovit și editorii lui Eminescu. Ne gîndim, în primul rînd, la fonetisme de tipul *reu,* în loc de *rău, ris,* în loc de *rîs, singe, țițe, țițîne* etc., existente și în manuscrisele lui Creangă, nu numai în textele publicate, inițial, în „Convorbiri literare“.

Unii editori au considerat literare asemenea fonetisme și Constantin Botez, de exemplu, le-a menținut peste tot, în ediția critică

a poeziilor lui Eminescu, apărută în Editura Cultura Națională, în anul 1933, spre nemulțumirea lui George Călinescu, care nu le aproba, cum se vede din Prefața în care el își exprimă punctul de vedere asupra editării operei lui Eminescu (1938).

Iată, în rezumat, punctul de vedere al lui Călinescu, în legătură cu fenomenul de mai sus. Considerînd drept cele mai bune ediții, dintre toate cîte apăruseră pînă în anul 1938, pe cea a lui Maiorescu : „valoroasă prin aceea că înfățișează un document și arată ce a înțeles criticul să aleagă din marele poet", pe cea a lui Ibrăileanu, care „vine cu importante rectificări și se caracterizează printr-un mare bun simț critic", și pe cea a lui C. Botez, care „are două părți : textul propriu-zis, *care poate fi contestat și pe care noi îl contestăm,* și așa-numitele note și variante ce sînt foarte importante". George Călinescu n-a mai acordat aceeași atenție altor editori ai lui Eminescu, de pînă la el, iar în cazul contestărilor ediției Botez pleacă tocmai de la cazuri cum sînt cele de mai sus. Discuția este mai lungă, dar ea nu ne interesează în mod special aici.

În scrisul lui Creangă, în manuscrisele căruia am văzut că apare pînă și pluralul *țiți,* de neimaginat în vorbirea autorului lui Harap Alb, asemenea fonetisme au fost „impuse" de ortografia „Convorbirilor", ca în scrisul tuturor colaboratorilor revistei, de altfel, pînă la lingvistul Alexandru Lambrior, care se ridicase, în articolele sale de specialitate, împotriva fenomenului respectiv și pleda, cum se știe, pentru o ortografie fonetică. Dar, pînă la punerea în aplicare a principiilor sale, el înțelegea, ca toată lumea de altfel, să se folosească de ortografia existentă.

După textul din „Convorbiri", lectura respectivă a fost preluată nu numai de alcătuitorii ediției inițiale, de la Iași (1890-1892), ci și de G. T. Kirileanu, care va reuși să impună varianta sa drept model pentru numeroșii editori care i-au urmat.

Dar, așa cum am arătat deja, unii editori au crezut că pot unifica limba din „Convorbiri", moldovenizînd, cum a procedat Giorge Pascu, cu toate că el însuși făcea remarca potrivit căreia Creangă însuși ar fi recurs, uneori, la alternanțe. În această situație, mi se pare că lucrul cel mai potrivit, pentru editor, este să reproducă textul din „Convorbiri literare", cu corectarea greșelilor evidente, de tipar, și cu înlăturarea fonetismelor care reprezentau doar un aspect ortografic și nu o realitate a limbii din epocă. Vom pleda, prin urmare, pentru procedeul utilizat de Iorgu Iordan, care ne-a dat o transcriere riguros exactă a textului din „Convorbiri literare", păstrînd uneori pînă și greșelile de tipar, dacă, pe baza lor, se putea trage o anumită concluzie. A înlăturat, așa cum aveau să facă și alții, exemplele de literarizare, dar a păstrat pe *ca* din formula medială a basmului, ceea ce mi se pare nepotrivit.

Tendința de menținere a fonetismelor întîlnite în „Convorbiri literare", a dus, uneori, la lecturi neconcludente, dintre care vom remarca doar una. Printre așa numitele formule mediale, din basme,

prin care povestitorul intervine să-și învioreze auditorul obosit de o atenție prelungită în a-l asculta, avem una care se repetă, de mai multe ori, în Harap Alb, spre exemplu :

Se cam mai duc la împărăție,
Dumnezeu să ne ție,
Că *cuvîntul din poveste*
Înainte mult mai este.

În cele mai multe dintre edițiile de pînă la 1957, unde textul a fost reprodus după „Convorbiri literare", ca în ediția de la Iași, de altfel, conjuncția *că* a fost înlocuită prin *ca ;* nu s-a ținut seama că *a,* din „Convorbiri", nu reprezenta o realitate fonetică, ci numai un aspect ortografic; nu s-a observat că „sensul" conjuncției respective este cel al lui *fiindcă, deoarece,* că numai așa fraza, ca și „formula" respectivă, au un înțeles clar.

Ortografia „Convorbirilor literare" și-a exercitat influența și sub alte forme, vreme îndelungată. În edițiile Kirileanu, din 1932, 1939, de exemplu, ea s-a făcut simțită nu numai în titlul poveștii *Făt-Frumos Fiul Epei,* transcris la fel și în Cuprinsul de la sfîrșitul cărții, ci și în textul însuși, chiar la început, unde substantivul *iapă* apare, în toate cele cinci locuri, scris cu *e* inițial, nu cu *i:* „Amu, cică era odată un om care avea o *eapă.* Într-o zi vroia omul să bage *eapa* în ocol și ea nu vrea nici în ruptul capului ; și înciudîndu-se omul pe dînsa începu a o bate ; atunci *eapa* a sărit peste gardul de răzlogi și a fugit într-o pădure depărtată. *Eapa* era a fătă, și peste noapte a fătat un băiet, în loc de mînz, care băiet s-a chemat *Făt-Frumos Fiul EPEI".*

Rezultă, din cele de mai sus, că editorii trebuie să știe să facă deosebire între particularitățile lingvistice reale, care reflectă stările de lucruri din diversele graiuri, și între aspectele ortografice, cum este *eapă,* în loc de *iapă,* care este necesar să fie adaptate la ultimul sistem ortografic.

Edițiile lui Kirileanu au constituit un adevărat model, pentru toate cele care au urmat și, în felul acesta, se explică menținerea erorii respective la aproape toți editorii, pînă la George Călinescu (1953) și la Iorgu Iordan (1970). Cum aceste ultime două ediții, și în primul rînd cea a lui Iordan, s-au constituit și ele drept model, pentru altele, viitoare, corectura efectuată de Kirileanu nu s-a putut impune, n-a căpătat caracter definitiv și, așa, cele două ediții apărute în cursul anului 1989 și anume *Povești, Amintiri, Povestiri* („Cartea Românească", 383 pagini) și, respectiv, *Povești, Amintiri, Povestiri* („Minerva BPT) cu o prefață și un tabel cronologic de Al. Piru, amîndouă cu textul reprodus după ediția Iordan, au iarăși *ca,* în locul lui *că.*

Între timp, în edițiile îngrijite de același Kirileanu, apărute, una în 1957 *(Opere,* Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 351 pagini), (v. paginile 238, 243, 248, 254, 259, 266, 280) și cealaltă în BPT, 1959—1960 *(Amintiri, Povești, Povestiri,* XIV + 203 pagini), (v. 201, 206, 211, 218, 222, 230, 245), plus a treia, apărută în 1979, în Editura Ion Creangă, 292 pagini), (v. 112, 118, 123, 130, 136, 145, 163), avem lectura corectă *că,* pe care o semnalăm și

într-o serie de ediții anterioare, printre care : Marmeliuc, 1924 (pag. 205, 210, 216, 223, 228, 236, 252), Giorge Pascu, 1939 (63, 67, 71, 81, 88, 97, 101), Lucian Predescu, f. a. (246, 249, 253, 258, 262, 267) și, în ultima vreme, în *Povestea lui Harap Alb*, Editura Ion Creangă, 1979, ediție ilustrată de Iacob Desideriu (18, 25, 30, 39, 44, 56, 75), precum și în *Povești, Povestiri, Amintiri*, din Biblioteca pentru toți copiii, ediție îngrijită de Domnica Filimon (Editura Ion Creangă, 1981, pag. 107, 111, 116, 123, 128, 135, 150).

Lectura corectă, *că*, o întîlnim, de asemenea, și în edițiile îngrijite de R. Portnoi, apărute la Chișinău, în 1953 (100, 115, 120, 126, 131, 138, 153), și, respectiv, 1956 (108, 112, 117, 123, 128, 135, 150).

Schimbarea atitudinii lui Kirileanu, în înlocuirea lui *ca*, din edițiile anterioare, pînă la cea din 1939, prin *că*, a putut fi determinată de o intervenție a mea, prin care îi atrăgeam atenția asupra neconcordanței dintre cuvînt și context. Dar, în afara acestei informații, pecare i-am trimis-o prin prietenul nostru comun Constantin Turcu, am publicat o notiță, pe această temă, sub titlul *O lectură greșită în opera lui Creangă* (v. „Iașul literar", mai 1956, pag. 122-124), pe care Kirileanu a citit-o.

Observ că George Călinescu, în comentariile sale, deși cita după ediții în care textul era reprodus după „Convorbiri literare", și-a dat seama de prezența nejustificată a lui *ca*, în context, și l-a înlocuit cu *că*, cum se vede din pasajul care urmează ; „În povestea românească prezența povestitorului ca actor în mijlocul ascultătorilor e simbolizată printr-un refren ca acesta : «Dumnezeu să ne ție *că* cuvîntul din poveste înainte mult mai este...» *(op. cit.*, pag. 290).

O tentativă de a-l introduce pe *că*, în locul lui *ca*, în formula respectivă, a existat și mai înainte. Observ, spre exemplu, că în ediția din 1909, prefațată de G. T. Kirileanu și Il. Chendi, *că* se întîlnește în șase locuri, din cele șapte, în care apare formula respectivă (305, 311, 326, 333, 341, 360), pe cîtă vreme *ca* a fost menținut doar într-unul singur (318). Pe de altă parte, într-o ediție anterioară, cea din 1902, prefațată de Il. Chendi și Șt. O. Iosif, găsesc și acolo pe *că* (289, 325), în locul lui *ca*, din Convorbiri, ceea ce ne face să presupunem că schimbarea nu se datorează atît editorilor, care urmăreau să corecteze o eroare, cît tipografului care a scăpat, la cules, forma cunoscută lui din vorbire.

Influența limbii vorbite și-a spus cuvîntul chiar mai înainte, în scrisul lui Vasile Alecsandri, în exemplele de mai jos, din poezia *Înșiră-te, mărgărite :*

Înșiră-te, mărgărite,
Pe lungi fire aurite,
Precum șirul din poveste,
Că-*nainte mult mai este.*
(Poezii, 1875, II, 180, 185).

Înșiră-te, mărgărite,
Pe lungi fire aurite,
Ca duioasa mea poveste,
Că-*nainte mult nu este.*
(Ibidem, 189).

Împotriva menținerii fonetismului care nu aparține vorbirii moldovenești, și n-a avut decît valoare ortografică, în epocă, observăm cum G. T. Kirileanu și-a permis și el unele inovații, renunțînd la varianta considerată dialectală și preferînd-o pe cea literară. Faptul este evident, în primul rînd, în cazul formelor verbale de imperfect, de felul lui *aveà* în locul lui *avè* (86, 88, 95, 106, 107, 117, 124) ; *învià,* pentru *înviè* (89) ; *plăceà* (78) ; *puteà* (82, 84, 85, 86, 87, 89, 92, 93, 95, 104, 105, 117, 118, 119) ; *vedeà* (85, 94, 102, 103, 119, 124).

Preferința lui Kirileanu pentru formele literare, împotriva celor moldovenești, a putut genera din faptul că în textul Convorbirilor sînt consemnate, din cînd în cînd, și ele : *jăraticul* (112) ; *poruncă* (188) ; *aveà* (186) ; *plăceà* (176) ; *puteà* (180) ; *vreà* (173, 180).

Cele mai multe dintre edițiile lui Creangă au suferit, ca și cele ale altor moldoveni, un proces de muntenizare, la care m-am referit mai sus. Unii editori sau, alteori, tipografii înșiși au procedat la înlocuirea fonetismelor și formelor considerate moldovenești, prin altele proprii graiurilor din sud și Bucureștiului, unde se tipăreau edițiile la care ne referim. Faptul a provocat nemulțumiri în rîndul moldovenilor și unul dintre ei, Giorge Pascu, am văzut că a intervenit, și el, în text, moldovenizînd, fără să țină seama că un mare artist, cum era Creangă, oricît ar fi fost de atașat de vorbirea populară din Moldova, nu se putea limita, în scrisul lui, numai la *aista, aiasta,* să zicem, ci necesități artistice l-au pus în situația de a apela și la *acesta, aceasta,* formele literare ale demonstrativelor respective.

Un amănunt de altă natură, decît editorială, se impune să mai fie subliniat aici. În articolul său întitulat *Edițiile lui Creangă,* apărut la Iași, în 1929, Grigore Scorpan susținea că este „absolut necesar ca editorii să cunoască limba în care a scris Creangă, adică să fie moldoveni, sau să fi studiat cu conștiinciozitate graiul moldovenesc“ (p. 3).

Se întîmplă că dezideratul lui Scorpan poate fi demonstrat cu ajutorul edițiilor celor mai importante ale *Poveștilor* și *Amintirilor,* datorate ori unor moldoveni autentici (Kirileanu, Pascu, Iordan), ori unor cărturari de elită, familiarizați cu toate secretele limbii (Călinescu, Rebreanu). Neajunsurile necunoașterii realităților lingvistice moldovenești aveau să se manifeste mai pregnant în alte sectoare decît în cel editorial. Îmi amintesc, de exemplu, de impresia neplăcută pe care mi-a provocat-o, acum mai bine de 30 de ani, spectacolul Teatrului „Țăndărică“, în care Flămînzilă se lamenta, muntenește : Mor *dă* foame, în timp ce Setilă i se asocia cu : Crăp *dă* sete. Dar ieșirea din realitate nu s-a mărginit numai la aceste replici. În discuția pe care Harap Alb o are cu spînul, în vederea angajării acestuia că însoțitor pe drum, ei recurg la verbul *tocmi :* „chiar eu *m-aș tocmi* la dumneata“, spune, la un moment dat, spînul, adică *m-aș angaja.* Cei care au dramatizat povestea lui Creangă au confundat sensul moldovenesc al cuvîntului, i-au dat înțelesul obișnuit, de la piață : „chiar eu *m-aș tocmi cu* dumneata“.

Verbul aici în discuție apare de mai multe ori în *Povestea lui Harap Alb,* și, peste tot, el îndeplinește numai funcția cunoscută

din graiul moldovenesc : „mulțămește lui Dumnezeu, că m-ai găsit, și *tocmește-mă*“ ; „Din copilăria mea sunt deprins a asculta de tata și, *tocmindu-te pe tine*, parcă-mi vine nu știu cum“ ; „Și din două vorbe fiul craiului *îl tocmește* și după aceea pornesc împreună să iasă la drum“. Îl întîlnim, de asemenea, în aceeași funcție și în *Amintiri din Copilărie* : „Și cum mă scol, îndată mă și trimite mama cu demîncare în țarină, la niște lingurari *ce-i aveam tocmiți* prășitori, tocmai în Valea-Seacă, aproape de Topoliță“ (ediția Iordan, 1970, I, pag. 181).

O deformare de altă natură, provocată nu atît de lipsa de înțelegere a realității cît de neatenție, întîlnim în ediția de *Opere alese*, apărută în anul 1949, în Editura de Stat. Este vorba de fragmentul cunoscut din *Amintiri*, cu episodul cu pupăza din tei, cu capturarea acesteia și cu tentativa de a o vinde în tîrg. Cel care încurcă rosturile negustorului improvizat este, după expresia lui Creangă, „un moșneag nebun“, care se găsea acolo „c-o *vițică* de funie“.

După ce moșneagul a luat pupăza, s-o „drămăluiască“ ,și, făcîndu-se că a scăpat-o, i-a dat drumul, păgubașul se repede la el, îl „înhață“ de suman și-i cere socoteală : „Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul ? că nu scapi nici cu giunca asta de mine. Înțeles-ai ?“.

Răspunsul moșneagului este mai lung și, desigur, el este cunoscut cititorilor. Din cauza aceasta, nu vom reproduce, aici, decît pasajul cu pricina : „Dec ! nu cumva ai pofti să-mi iei *viața* pentru un cuc armenesc“ ? *Viția*, din textul lui Creangă, a fost înlocuit cu *viața*.

În ediția Marmeliuc (197) și în cea a lui Lucian Predescu (240), avem o greșeală pe care n-o putem pune decît pe lipsa de atenție a tipografilor. La întoarcerea acasă a feciorului celui mai mare al craiului, după încercarea nereușită de a-și urma călătoria, la întrebarea tatălui dacă n-a uitat ceva, el răspunde :

— De uitat n-am uitat nimica, tată, dar ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un *lup* grozav, care m-a vîrît în toți sperieții.

Se știe, însă, că scriitorul vorbește, în trei cazuri, de *urs*, nu de *lup*, iar „crăișorului“ celui mic tatăl său îi dă, la plecare, o piele de *urs;* de aceasta avea nevoie Harap Alb pentru obținerea sălăților din grădina cu pricina, *grădina ursului*.

O transcriere riguros exactă a textului din „Convorbiri literare“ avem în ediția Iordan (Editura „Minerva“, 1970), unde înafara formelor de literarizare care nu puteau fi menținute, textul este reprodus aproape în condiții fotografice. Am comparat, foarte atent, cele două redacții ale basmului *Harap Alb* și am ajuns la concluzia că ediția Iordan poate fi utilizată, cu toată încrederea, în vederea oricăror lucrări privitoare la limba din opera lui Creangă, fără cea mai mică rezervă, că ea ne scutește de a mai consulta textul din revistă. Au fost menținute nu numai cuvintele regionale, ci și fonetismele specifice care dau un aspect aparte scrisului lui Creangă, Formele și fonetismele moldovenești covîrșesc pe celelalte; uneori sînt singurele existene : *bogà* (178) ; *barbat* (179) ; *calare*

(177); *jaratic* (174); *magar* (189); *scapà* (185); *zabală* (175); *avè* (176, 177, 185, 186, 191); *bè* (183); *deie* (174, 176, 183, 184); el *iè* (173, 176, 178, 180, 182, 184, 185); să-l *ieu* (175, 177); să le *iei* (175, 176); să mă *ieie* (176, 178); dar *ia* (177); *înviè* (178); *plăcè (173);* alături de *plăcea* (176); *putè* (173, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 185, 191, 192); să *steie; ședè* (185); *tăiè* (173); *umplè* (177); *vedè* (174, 176, 180, 183, 184, 194); *vrè (174).* Greșelile de transcriere sînt ca și inexistente; foarte puține și de mică importanță, Merită oarecare atenție cea de la pagina 85 (vol. I), rîndul 41. Pentru înțelegerea exactă a situației, trebuie să transcriem fraza întreagă. Iat-o : „Apoi sărută mîna tată-său, primind carte de la dinsul către împăratul, zice rămas bun fraților săi și a treia zi către sară pornește și el, *mergînd din pasul calului*“, în loc de: mergînd *în* pasul calului.

Lectura necorespunzătoare, de mai sus, a fost provocată, cum se vede, de o greșeală de imprimare, datorită zețarului de la „Convorbiri“. Partea finală a frazei în discuție apare, acolo, sub aspectul următor: „*mergînd* din pasul calului“. Observăm că *d,* final, din *mergînd,* a fost transferat și contopit cu *în* următor, iar editorul, fără să-l disloce și să-l treacă la loc, a completat forma verbală cu alt *d.*

În lipsa manuscriselor originale, scrierile lui Creangă au fost supuse unor „interpretări“ de fiecare editor și, în felul acesta, limba a trebuit să suporte, adesea, anume modificări, care n-au schimbat, totuși, caracterul ei moldovenesc, E de la sine înțeles că nu pot fi aprobate nici tendințele de muntenizare, nici cele de moldovenizare, după cum trebuie să admitem că scriitorul a recurs, în mod deliberat, la unele forme și fonetisme nemoldovenești, căci n-avea să-și scrie Amintirile și Poveștile în dialect.

O problemă care părea definitiv lămurită a fost repusă în discuție de intervenția unui publicist care crede că prenumele lui Creangă este *IOAN* nu *ION* (v. „Cronica“ din 8 XII 1989).

Plecînd de la modul în care apare transcris prenumele respectiv în unele documente din secolul trecut, din vremea cînd trăia Creangă, autorul articolului, fără să se gîndească la diferențierea care a existat și există între *ION* și *IOAN,* la faptul că primul reprezintă pronunția generală, pe întreg cuprinsul țării, pe cîtă vreme celălalt caracterizează stilul administrativ, conchide că scriitorul prefera pe *IOAN,* lui *ION.* Dar prezența lui *IOAN* în documentele vremii, documente datorate altor persoane decît scriitorului, nu ne poate îndreptăți să decretăm că el ar fi arătat preferință pentru *IOAN.*

Pe baza pronunției generale, și a unor fapte de altă natură asupra cărora ne vom opri, în continuare. George Călinescu a pledat pentru *ION* (v. Viața lui Creangă, 1938, pag. 350). Argumentarea lui Călinescu este următoarea : „Adoptăm pe *ION* și nu pe *IOAN,* chiar dacă vreodată, orășenește, Creangă ar fi semnat *IOAN* Creangă, deoarece în Amintiri povestitorul e chemat mereu *ION* și pentru că acesta e numele adevărat românesc, fiind față de *IOAN,* ceea ce *MIHAI* este față de *MIHAIL*“.

Autorul articolului din „Cronica“ pune la îndoială afirmația lui G. T. Kirileanu, potrivit căreia prenumele respectiv suna și sună, în zona Neamțului, de unde venea Creangă, *ION* și nu *IOAN.* El

adaugă : „Bănuim că a procedat astfel din intenția nedeclarată de a sublinia apăsat, și prin nume, că Nică a lui Ștefan a Petrei este scriitor popular“.

Autorul mai pretinde că *Amintirile din copilărie*, publicate în „Convorbiri literare“, ar fi semnate *IOAN* Creangă. Eu observ, însă, că, în exemplarul meu din Convorbiri, prenumele scriitorului este *ION*, nu numai la sfîrșitul fragmentelor respective (I, 1881, pag. 376; II, în numărul din aprilie 1881, pag. 14; III, 1 martie 1882, pag. 461), ci și în *Tabla de materii*, din capul volumului.

Să fi apărut revista ieșeană în două variante, dintre care una cu *IOAN*, pe care eu n-o cunosc ? Se pare că nu. Atunci unde și cum a citit autorul respectiv altceva decît putem citi noi ceilalți?

Împotriva lui *IOAN* avem un argument care poate fi socotit ca venind de la Creangă însuși. Am urmărit prenumele în discuție în episodul al doilea al *Amintirilor*, acolo, adică, unde este vorba de copilăria eroului și, deci, el are cea mai mare frecvență. Pe *IOAN* l-am întîlnit o singură dată, față de *ION*, care apare de șase ori numai în relatările directe despre scriitor, dar îl mai întîlnim, de două ori, în sintagma „văru-meu *ION* Mogorogea“ și o dată în porecla dată lui Creangă de fetele pe care le concura la tors : *ION* Torcălău. Adăugăm, în final, și semnătura de la sfîrșitul episodului: *ION* Creangă. Proporția este, cum se vede, de 10 la 1, în favoarea lui *ION*. Constatările de aici coincid cu ceea ce spusese, mai înainte, George Călinescu.

Prenumele respectiv e ortografiat fără diftong, ca la Creangă însuși, la numeroși scriitori, oameni de știință, politicieni etc., de dinainte sau de după autorul *Amintirilor din copilărie*, începînd cu *ION* Neculce, *ION* Budai-Deleanu, *ION* Heliade Rădulescu, *ION* Ghica, *ION* Ionescu de la Brad, *ION* Maiorescu, *ION* Brătianu, *ION* Slavici, *ION* Gorun, *ION* Luca Caragiale, *ION* Pop-Reteganu, *ION* Popovici-Bănățeanu, *ION* Rusu-Șirianu, *ION* Agîrbiceanu, *ION* Lupaș, *ION* Simionescu, *ION* Mihalache, *ION* Minulescu, *ION* Marin Sadoveanu, *ION* Al-George, *ION* Sîngeorgiu, *ION* Pilat, *ION* Barbu,*ION* Petrovici, *ION* Vinea, *ION* Breazu, *ION* Diaconu, *ION* Iovescu, *ION* Zamfirescu, *ION* Lăncrănjan, *ION* Gheorghe, *ION* Horia, *ION* Roșu etc.

Pentru George Coșbuc, autorul poeziei *Cetatea Neamțului*, regele Sobiesky, al Poloniei, e numit „acest slăvit *ION*“, iar, mai înainte, B. P. Hașdeu și-a întitulat una dintre cărțile sale *ION* Vodă cel Cumplit. În *Năpasta* lui I. L. Caragiale avem un erou al cărui nume este *ION* Ursu, Una dintre capodoperele lui Rebreanu poartă titlul *ION*, după cum cartea cea mai cunoscută a lui Ion Marin Sadoveanu se cheamă *ION* Sîntu.

În poemul intitulat *Peste prăpastii de potrivnici* (1938), al lui Aron Cotruș, prenumele respectiv apare la forma de plural, tot fără diftong :

În cutremurarea oarbă, adîncă,
IONI *uriași vor crește ca din stîncă*
Și, poate, n-o să ai nici tu Ivani destui,
Să-i potolești pe-acești ciobani hai-hui,
În potrivnicia crîncenă a muntelui... (pag. 12).

Nu sînt, oare, toate acestea probe mai evidente decît cele indicate de autorul articolului din „Cronica?“ Mai putem sta la îndoială în privința preferinței pentru *ION*, împotriva lui *IOAN?* Trebuie să admitem că un document poate avea importanță numai în măsura în care el este plasat în cel mai potrivit context din epoca în care a fost conceput. Vom spune, prin urmare, că *IOAN* din anume documente din secolul trecut nu ne dă dreptul să susținem că așa semna autorul *Amintirilor din copilărie* și al lui *Harap Alb*. El ne indică doar forma sub care prenumele respectiv apare în stilul administrativ, din epocă, ceea ce este cu totul altceva.

Nu știu dacă înafară de poetul *IOAN* Alexandru a mai pledat cineva prin ortografierea sistematică a prenumelui pentru forma aceasta, diftongată, în locul lui *ION*. Dar, în cazul autorului sutelor de *imne*, se vede bine că ne găsim în fața unei influențe a stilului cărturăresc, din trecut, și anume a celui religios în primul rînd.

Cum ne găsim în anul centenarului morții lui Creangă, se cuvine să spunem cîteva cuvinte și în legătură cu modul în care s-a reflectat acest eveniment în conștiința cititorilor și, mai ales, cum a înțeles oficialitatea să onoreze momentul respectiv.

Ca și în cazul lui Eminescu, trebuie să mărturisim, cu tot regretul, că manifestările care au avut loc au fost departe de ceea ce ar fi trebuit să fie. Simpozioane speciale au avut loc la Iași, la Tîrgu Neamț, la Chișineu-Criș. Articolele din presă, apărute mai ales în ultima parte a anului, au fost în cea mai mare parte nesemnificative, ocazionale în cel mai propriu sens al cuvîntului, scrise de oameni care nu puteau spune lucruri noi despre Creangă. Excepțiile sînt foarte puține. Am reținut, dintr-o lectură departe de a fi completă, articolele semnate de Mihai Cimpoi, Liviu Codrin Cuțitaru, Al. Husar, Ion Lăncrănjan, Dan Mănucă, Aurel Rău, Cornel Regman și, în mod special, pe cele în serie, peste treizeci la număr, ale lui Constantin Țoiu, apărute, săptămînă de săptămînă, în „România liberă“. Prin ele, autorul cărții *Însoțitorul* a realizat aproximativ ceea ce ne-a dat Geo Bogza, tot în „România liberă“, despre Eminescu. Contribuțiile respective ale lui Constantin Țoiu s-ar putea constitui într-un volum cu totul profitabil pentru cititorii lui Creangă.

Nu s-au produs lucruri neobișnuite nici în planul reeditării opere lui Creangă. Au apărut doar două ediții din *Povești* și *Amintiri*, foarte modeste ca înfățișare, și o plachetă, pentru copii, *Pupăza din tei*, cu mai multe fragmente din *Amintiri din copilărie*, în Editura Ion Creangă. Este vorba de un volum ilustrat în care se găsesc numeroase cuvinte explicate în mod nesatisfăcător, ca și cum editorul n-ar fi putut beneficia de consultarea unui dicționar. Nereușite și deloc atractive sînt și ilustrațiile datorate lui Silviu Băiaș, pe care, privindu-le, ne amintim de dorința, nerealizată, a lui Ibrăileanu de a fi avut la îndemînă o ediție Creangă ilustrată de Nicolae Grigorescu.

Un fapt pozitiv îl constituie apariția a trei cărți, care completează, în mod fericit, bibliografia, modestă, de altfel, referitoare la opera lui Creangă. Ele sînt : *Creangă și creanga de aur*, de Vasile Lovinescu; *Lumea transilvană a lui Ion Creangă*, de Theodor Tanco și *Despre Creangă*, de Valeriu Cristea.

Subliniem, de asemenea, ca o realizare de toată lauda, construirea unei clădiri, în preajma bojdeucii din Țicău, un adevărat palat în care scriitorul își va duce mai departe, peste secole și milenii, nemurirea. În această clădire urmează să se organizeze un centru de documentare în care viitorii cercetători ai operii lui Creangă vor putea realiza nu numai monografiile de care se simte tot mai multă nevoie, ci și o bibliografie, la zi, pe măsura moștenirii pe care ne-a lăsat-o el.

Întorcîndu-ne la ideea reeditării operei lui Creangă, în dorința realizării unei ediții cît mai apropiată de cea pe care ne-ar fi dat-o autorul însuși, dacă ar mai fi trăit, ne consolăm cu presupunerea că intervenția editorilor și tipografilor, în textul lui, n-a putut fi mai pronunțată decît în cazul altor autori și, prin urmare, putem fi îndreptățiți să credem că ceea ce ni s-a transmis prin intermediul „Convorbirilor“ reprezintă o variantă foarte puțin diferită de manuscrisul după care s-au cules operele respective. Pe baza textului din „Convorbiri“, confruntat cu cel din ediția de la Iași, din anii 1890, 1892, și cu puținele manuscrise păstrate, un editor priceput și onest ne poate pune la dispoziție un Creangă nefalsificat, autentic, veridic, în al cărui scris se îmbină, în modul cel mai fericit cu putință, farmecul vorbirii moldovenești cu puterea de creație de care nu sînt capabili decît creatorii care dispun de o limbă literară orientată pe drumul perfecțiunii.

Creangă nu descinsese chiar din preistorie și nu se poate afirma că ar fi fost străin de literatura din epocă și n-ar fi cunoscut-o. Nu era străin, deci, nici de limba în care era scrisă această literatură. În calitate de autor de manuale de școală, el s-a gîndit, cu siguranță, că trebuie să scrie în spiritul școlii, într-o limbă înțeleasă de toată lumea, și faptul poate fi dovedit cu ajutorul manualelor respective. Mai mult decît atîta, unele dintre povestirile lui scurte, cum sînt *Ursul pîcîlit de vulpe, Inul și cămeșa, Acul și barosul, Pîcală,* au fost publicate, inițial, în asemenea manuale și, mai tîrziu, cînd au fost alcătuite edițiile de opere, nu s-a simțit nevoia nici unei intervenții în vederea îmbunătățirii limbii în care au fost scrise.

Gavril ISTRATE

CENTENAR CREANGĂ — SENTIMENTUL UNEI DATORII

Departe de efortul readucerii imaginii sărbătoritului în memoria colectivă, situație necesară în cazul omagierii altor glorii literare, un Centenar Creangă nu este de fapt decît elogiul unei autentice permanențe. Creangă nu este numai unul din marii noștri scriitori ai veacului lui Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, I. L. Caragiale și al atîtor alți aleși ai literaturii și culturii noastre, ci în primul rînd o permanență a spiritualității românești, în ceea ce aceasta are definitoriu și specific.

I-a fost dat „Țăranului celui mare de la Humulești“ [1], cum îl denumea Jean Boutière, să poarte însemnele de geniu ale neamului său, un neam vechi, deprins a-și exprima aforistic o înțelepciune milenar acumulată.

Într-adevăr, Creangă, după cum spune George Călinescu este „o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică ce se numește poporul român, sau mai simplu, e poporul român însuși surprins într-un moment de genială expansiune“ [2]. Creangă a impus, în primul rînd, valorile expresive ale unei limbi ridicate la un înalt potențial artistic.

Caracteristică, oralitatea stilului indică legătura cu zăcămintele folclorice, dar și „un act de restituire — cum spunea Tudor Vianu — a povestirii funcțiunii ei estetice primitive“ [3].

Opera lui Creangă devine expresia clasicizării unei culturi populare, în ea esențializîndu-se comorile și harul limbii noastre. Opera lui Creangă impune o anumită atitudine de viață, un anumit mod de a judeca oamenii și lucrurile, raționalist, fără exagerări și fanatisme în spiritul acelei străvechi „cumințenii“ (cum mentem) a neamului său.

Umorul este triumful omeniei poporului său, este rîsul blajin înțelegător cu care-și întîmpină semenii săi humulești de odinioară, cărora li se integrează cu bucuria neascunsă a regăsirii.

Aparent simplu, scrisul lui Creangă a dezvăluit mai multor generații de exegeți nenumărate și complexe fațete ale duhului său. În monografii ample sau în articole, Creangă a fost abordat multilateral.

Fie-ne permis, în cele ce urmează să ne referim la unele aspecte ale relației lui Creangă cu Biserica, încercînd să detaliem unele aspecte ale „cazului diaconului Creangă“ de altădată, aspect expediat uneori în grabă, alteori eronat prezentat.

O reconsiderare critică a tot ce s-a spus și o elucidare a „cazului Creangă“ ar fi mai mult decît necesară și poate pentru noi, ca reprezentanți ai clerului, o datorie. Este vorba, în ultimă in-

---

1. Scrisoarea lui Jean Boutière către Dumitru Furtună, din 1. II. 1928, inclusă în Gheorghe Macarie, *Jean Boutière și exegeții români ai operei lui Creangă* (Anuar de lingvistică și istorie literară, tom. XXI, 1970, p. 5).

2. George Călinescu, *Ion Creangă*, Editura pentru literatură, București, 1964, p. 382.

3. Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, ediție îngrijită și introducere de Geo Șerban, Editura pentru literatură, București, 1966, vol. I, p. 153.

stanță, de unul din cei mai mari povestitori ai neamului, intrat în universalitatea culturii europene și mondiale, ca emblemă a spiritualității românești.

Primul care a abordat cu curaj „problema diaconului Creangă" a fost teologul și folcloristul Dumitru Furtună în cunoscuta sa lucrare *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă* (1915), mult apreciată de George Călinescu bază documentară de prim ordin pentru acesta, dar și pentru mulți istorici literari ulteriori, care l-au folosit intens, direct sau prin intermediul monografiei lui Călinescu, uneori fără a-i menționa numele.

Renunțînd la anumite naivități ale lui D. Furtună, restabilind adevărul istoric, G. Călinescu în două capitole consacrate lui Creangă ca diacon în monografia sa *(Ion Creangă,* București, 1938), reia în discuție „cazul", pe baza documentării oferite de D. Furtună, clarificînd cu luciditate critică o situație controversată ca aceea a culpei ex-diaconului Creangă.

Se simte nevoia reluării și decantării faptelor al căror erou a fost diaconul și institutorul Creangă, pentru a pune în lumină relațiile acestuia cu Biserica și reevaluarea calităților sale reale, contrar aparențelor, integrabile autenticelor valori morale.

O analiză a acestor aspecte implică nu numai studiul relațiilor ex-diaconului Creangă cu instituția pe care a servit-o vreme de doisprezece ani, dar și a prezenței acestuia în cadrul formației și configurației sale cărturărești.

Cărturăria lui Creangă, cum era și firesc, este în mare măsură de sorginte eclesiastică. Biserica patrona multe din școlile timpului în primele cinci-șase decenii ale secolului trecut, iar parte din învățători sau profesori aparțineau clerului.

Bădița Vasile, „cuminte, harnic și rușinos ca o fată mare" [4], primul care-l învață buchiile la Humulești era dascălul Bisericii „Sfîntul Nicolae" din sat. Va învăța alfabetul cirilic, apoi să silabisească anumite cuvinte prin intermediul unei pedagogii sumare și destul de dificile pentru copiii învățați cu traiul slobod.

Cînd micul Nică dă înapoi, după o penalizare mai aspră, părintele Ioan (luminoasă figură de apostol al satului) îl ia cu binișorul și-l întoarnă la școală: „...că, dă, e păcat să rămîi fără leac de învățătură, zicea părintele; doar ai trecut de bucheludeazlă și bucheriţazdra : ești acum la Ceaslov, și mîne-poimîne ai să treci la Psaltire, care este cheia tuturor învățăturilor" [5].

Întrerupînd școala din Humulești (bădița Vasile, dascălul din sat fiind luat la oaste cu arcanul), Creangă va fi trimis imediat la altă școală. Tenacitatea mamei cu exemple în familie (David Creangă avea la mare cinste cartea, fiind un pasionat al lecturilor din *Viețile sfinților)* era proverbială.

După școala — întreruptă și ea — de la Broșteni a lui Nicolae Nanu, Nică este trimis în iarna anilor 1849—1850 la Biserica „Ador-

---

4. Ion Creangă, *Opere,* ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, studiu introductiv de Iorgu Iordan, Editura Minerva, București, 1970, vol. I, p. 157 (citățm peste tot din aceeași ediție).

5. *Ibidem,* p. 156.

mirea“ din Tîrgu Neamț să învețe cîntările bisericești cu un dascăl, la psaltul Simion Posa la care se desăvîrșește în cîntarea bisericească.

În toamna anului 1852, micul Nică asistă sfios, îmbrăcat ca și ceilalți copii în costume naționale, ținînd isonul la slujba de sfințire a paraclisului și spitalului din Tîrgu Neamț. Peste un an el va frecventa școala domnească (existentă și azi), realizată de arhitectul Alexandru Costinescu în Tîrgu Neamț. Aici, la această școală, se va întîlni cu unii din vechii tovarăși de joacă sau cu alți viitori tovarăși de viață, ca: Ștefan Posa, viitor preot în Iași și Vasile Conta, viitorul filozof junimist (ambii fiindu-i în viitor apropiați). Profesor îi era aici un cleric, părintele Isaia Teodorescu, zis „Popa Duhu“ (1812—1877), care era o persoană ieșită din comun nu numai prin unele curiozități ale comportării sale, învesnicite de Creangă în povestirea cu același nume, ci și prin tenacitatea și structura sa de om neconformist, un revoltat împotriva unor stări de lucruri din cadrul instituției sale (Biserica însăși, de altfel, trecea printr-o perioadă de criză; Seminarul de la Socola avea multe dificultăți și deficiențe în organizare; Biserica era episodic prizoniera unor prejudecăți și mentalități arhaice, neconforme cu noul spirit al vremii; clerul înalt era de origine greacă, starețiii mînăstirilor erau în mare măsură fii de boieri ; banii mănăstirilor „închinate“ se scurgeau spre alte țări, în timp ce vechile biserici erau în ruină).

Isaia Duhu i-a fost profesor pentru majoritatea disciplinelor în clasa a III-a, familiarizîndu-l cu lecțiile de „cetire și scriere“, cu cele ținînd de catehism și *istoria Bisericii*, ca și disciplinele laice (aritmetica, geografia etc.), cu toată opoziția pentru aceste ultime obiecte a starețului Neonil de la Mănăstirea Neamțu, protector al școlii, înaintea căruia cum o dată pe săptămînă toți elevii dădeau un fel de examen.

Oricum, este prima școală care-i dă o viziune de ansamblu. Micul Nică se desăvîrșește în cîntarea la strană și în cele ce trebuie să le știe ca viitor om al Bisericii, dar își corectează scrisul, învață regula de „trei simplă“ și cîte ceva despre principalele țări ale lumii.

Cert este, cu aceste învățături, Nică a lui Ștefan a Petrei, împreună cu alții din diverse sate ale Țării de Sus a Moldovei, va face față la școala de catiheți de la Fălticeni în toamna anului 1854, care era o școală ținutală ce urmărea să formeze preoți fără prea mari pretenții, pentru mediile rurale.

Aici îi are profesori pe doi clerici : pe „catihetul“ Conta și pe tînărul absolvent al Seminarului de la Socola, Vasile Grigorescu. Disciplinele erau în mare măsură eclesiastice. Se învăța : Istoria Vechiului și Noului Testament de Filaret Scriban, Psaltirea și Muzica bisericească, „Catihismul cel mare“, continuîndu-se, mai departe, predarea Gramaticii românești. Lecțiile erau predate după celebra Gramatică a lui Măcărăscu, care cunoscuse la vremea aceea multe ediții, dar era deosebit de dificilă („cumplit meșteșug de tîmpenie“) pentru acești dascăli sau viitori preoți, întrucît se pare că nu era predată, profesorul mărginindu-se a spune școlarilor să învețe „de ici pînă ici“ [6]. Catihetului Vasile Grigorescu îi datorează

6. *Ibidem*, p. 202.

Creangă desăvîrșirea formației sale de cîntăreț bisericesc; peste ani Vasile Grigorescu își va aminti de Creangă ca de un bun cîntăreț.

Cu toate escapadele sale la Fălticenii Vechi, la horile și șezătorile din satul natal etc., Creangă se va dovedi în toamna anului viitor un elev destul de bun de vreme ce este primit direct în clasa a II-a a Seminarului de la Socola în 1855. Este prima școală de rang superior pe care o frecventează viitorul cleric Creangă, avînd profesori adecvați scopului școlii, care erau în epocă figuri proeminente ale culturii țării.

Preocuparea pentru selecționarea și completarea cu cadre de pregătire superioară a Seminarului Socola o avusese mitropolitul Veniamin Costachi. Astfel că aici Creangă găsește o autentică elită profesorală. Aici predau Neofit Scriban, Teoctist Scriban și Filaret Scriban, ultimul fiind rector al Seminarului pînă la Unire. O parte din profesori (Vasile Pop, Cîmpeanu, Damaschin Bojinca etc.), erau din Ardeal sau Bucovina, cu studii serioase în școlile pe care le-au urmat. Între cei localnici, Isaia Teodorescu, care îi va fi profesor lui Creangă în ultimul an pe care l-a urmat la seminar, era vechiul său profesor de la școala domnească din Tîrgu Neamț. Cleric militant, dar și contradictoriu, el va avea o influență deosebită în formarea personalității lui Ion Creangă.

Evident, o scurtă prezentare a unora din profesorii săi n-ar fi lipsită de interes pentru a avea imaginea clară a formației culturale a lui Ion Creangă. În seminar Creangă va studia principalele obiecte necesare unei cariere eclesiastice: Istoria sfîntă a Vechiului și Noului Testament, Istoria bisericească, Liturgica, Dogmatica, Pastorala, Muzica bisericească și Tipicul. Oricum, între cărțile lui Creangă — notează G. Călinescu — se găseau: „Sfințita istorie a Noului Testament, de Hristofor Scriban, Manualul de tipicul sau formularul slujirei de Dumnezeu de protosinghelul Melchisedec, Sfințita ermineutică de Filaret Scriban și altele, cărți apărute între 1854 și 1859“ [7].

Frații Scriban erau cei mai de seamă profesori ai Seminarului.

Filaret Scriban (1811—1873) preda succesiv marea majoritate a disciplinelor, lăsînd temeinice lucrări și manuale pentru învățămîntul teologic, ținînd de Dogmatică, Omiletică, de Istorie bisericească pe care o preda la 1858, Arheologie biblică, Teologie morală, Drept canonic etc. Absolvent strălucit al Academiei teologice din Kiev, istoric al Bisericii și culturii românești, era în vremea lui Creangă egumen al mănăstirii Socola (1843—1862), profesor și rector pînă la Unire al Seminarului. Conducerea acesteia o va lua ulterior, prin decret domnesc, Isaia Teodorescu. E prima dată cînd Creangă cunoaște un mediu intelectual superior. Profesorul său era și poet, prozator, traducător din latină (Cornelius Nepos), din greacă (Plato), franceză (Fenelon și Voltaire), fiind și autorul unei traduceri despre viața lui *Robinson Crusoe* (1836) de Daniel Defoe.

Celălat frate al său, Neofit Scriban (1803—1884), nu era prin nimic mai prejos. Cu o lungă carieră în învățămînt la școlile publice de la Trei Ierarhi, el va fi un alt mare organizator și profesor al

7. G. Călinescu, *Ion Creangă*, ed. cit., p. 69-70.

Seminarului în perioada școlarității lui Creangă, unde va preda filosofia, retorica, istoria și elina.

Spirit înaintat, a luptat pentru progres, avînd unele diferende cu superiorii săi eclesiastici, cantonați într-un tradiționalism depășit. El este acela care, prins citindu-l pe Voltaire sau cîntînd din vioară, este obligat să părăsească Iașul, trimis fiind „spre pocăință", cinci ani la Mănăstirea Neamțu. Sînt întîmplări, aparent nesemnificative, dar care explică starea socială și morală a Bisericii de atunci, prea intransigentă și rigidă față de înnoiri și care mai tîrziu va determina plecarea din cler a lui Creangă.

Ambii frați, Neofit și Filaret Scriban, își depășeau cu mult atribuțiile activității lor de cadre didactice; prin activitatea lor, Creangă va fi luat știință despre pregătirea Unirii la Iași. Ambii frați au fost luptători unioniști de mîna întîi; la via fraților Scriban de la Socola se întîlneau în întruniri secrete vîrfurile unioniștilor din Moldova (M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, D. Ralet, A. Panu, etc.),

Neofit Scriban va milita pentru unire în presa locală, polemizînd cu redutabilii șefi ai antiunioniștilir în frunte cu N. Istrati, protestînd la Comisia europeană împotriva abuzurilor și falsurilor caimacamului Nicolae Vogoride.

Filaret Scriban va milita mai departe pentru autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, visînd la o viitoare unire a Transilvaniei cu țara.

Parte din profesorii de la Seminarul de la Socola îi va avea Creangă și la Facultatea de Teologie din cadrul Universității ieșene, la care se înscrie în anul I la 26 octombrie 1860 și numai pripita ei organizare și desființare după puțin timp a făcut ca el să nu-și continue studiile teologice.

În momentul intrării lui Creangă în 1863 la Școala normală Vasiliană de la Trei Ierarhi, Creangă venea cu o cultură corespunzătoare, formată în cea mai mare măsură în mediile culturale clericale, cultură care i-a facilitat asimilarea rapidă a materiilor predate, între alții și de Titu Maiorescu, în contrast cu alți elevi, pentru care marele profesor și mentor al Junimii se căznea să-i deprindă cu scris-cititul și cu regulile ortografice. Creangă învățase destul în școlile amintite pentru a stăpîni o limbă frumoasă, o sintaxă corectă și fluentă în logica exprimării, de care vor profita diverse persoane din anturajul său, între care; preotul Gheorghe Creangă din Tîrgu Neamț și unii membri ai familiei, care îl vor utiliza la redactarea cererilor și diverselor întîmpinări oficiale[8].

Nu e o întîmplare, firește, că Titu Maiorescu îl recomandă pentru premiul I și numai după un an îl numește institutor la cursul primar de la Trei Ierarhi.

Anul 1864 va marca pentru Creangă debutul unei noi cariere, cea didactică, în care își va îndeplini reala sa vocație fiind o adevărată personalitate pedagogică, un educator „după ideile pedagogice

8. Dumitru Furtună, *Paraclisul spitalului din Tîrgu Neamț, Știri despre starea clerului de mir pe la jumătatea secolului al XIX-lea*, în „B.O.R.", LVI (1938), nr. 1-4, p. 95-102.

ale țăranului român“ [9], un desăvîrșit învățător care va mișca pînă la lacrimi pe copii“ [10].

Ajuns învățător, Creangă a fost departe de tipul obișnuit al dascălului plafonat, el neavînd nimic din structura acestuia. Preocupat continuu de îmbunătățirea situației învățămîntului, el va ajunge autorul celor mai bune manuale didactice din vremea sa în care rolul său nu a fost numai acela de a fi alcătuitorul acelor frumoase istorisiri, ci și, în mare măsură, al lecțiilor din cadrul părții științifice, pentru care a asudat nu odată căutînd din cărți străine meseriei sale lexicoane și enciclopedii, unele în franceză.

Trecut prin cîteva școli rurale și printr-un studiu temeinic de trei ani la Seminarul de la Socola și o temeinică școală preparandală de doi ani sub conducerea competentă și severă a lui Titu Maiorescu, Ion Creangă avea, firește, o cultură superioară majorității tuturor institutorilor din vremea sa.

Oricum, pe întreaga cultură și formație intelectuală a lui Creangă și-a pus pecetea în mare măsură instituția sub oblăduirea căreia se aflau atunci multe din școlile timpului, Biserica, în tinda căreia au învățat atîția oameni ai culturii și deșteptării neamului.

În contact cu institutori foarte buni (Darzeu), dar mai cu seamă cu intelectualii superiori de la Junimea, Creangă s-a simțit nu odată însă complexat de insuficiența pregătirii sale (Dobîndise multă înțelepciune, el, care la prima generație și-a lăsat opincile și a venit la oraș, dar nu atîta ca să-l pună pe picior de egalitate cu „boierii de la Junimea“, unde Petrache Carp traduce primul din engleză pe Shakespeare, cinicul, voltairianul Pogor era un om cu solidă pregătire filosofică; ca să nu mai vorbim de eruditul și „atotștiutorul“ Titu Maiorescu).

Este o lume la care s-a uitat cu sfială, care l-a adoptat fără prea multe mofturi și prejudecăți, în care s-a impus prin înțelepciunea și erudiția sa fără seamăn în materie de cultură și literatură populară, dar mai cu seamă prin talentul său, lucruri de care el însuși a fost conștient.

De aceea, Creangă, spirit vioi și inventiv, receptiv la mersul vremii, la progresul rapid al societății, este mereu în căutarea noului, dornic întotdeauna de a învăța și transmite ceva.

O problemă neglijată sub anumite aspecte o constituie situația lui Ion Creangă ca om al Bisericii.

Evident, de la primele scrieri despre Creangă, diaconia sa, experiențele sale ca slujitor al Bisericii, dar mai ales „răspopirea“ sa, au determinat numeroase referiri aluzive sau digresive; mare parte din ele debitoare anecdoticii curente au reținut amănuntele voit pitorești, subiectiv consemnate, care integrau personajul unei deliberate terestrizări. Este păcatul pe care-l vedem în consemnările lui O. Minar [11], în 1914, dar și ale altora. Părăsirea carierei ecclesiastice era explicată în fel și chip, ocolindu-se adevărul.

Este meritul celui care va trece în epocă la vremea sa drept „cel mai mare documentarist“ al vieții și operei lui Creangă, D. Fur-

---

9. Dumitru Furtună, *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă*, Editura librăriei Leon Alcalay, București, (1915), p. 10.
10. *Ibidem*, p. 8.

tună (1890-1965) și mai tîrziu al lui G. Călinescu, de a fi clarificat în linii esențiale acest aspect.

Creangă este hirotonit de nevoie (după moartea tatălui său nu mai putea termina din motive materiale partea a doua a Seminarului), la 26 decembrie 1859 în biserica „Cuvioasa Parascheva" din Tîrgu Frumos, din ordinul mitropolitului Sofronie Miclescu, de către arhiereul Ghenadie Sendrea de Tripoleos. Va fi numit diacon la Biserica „Sfinții 40 de Mucenici" din Iași, unde va încheia un contract cu epitropia Bisericii semnat de Creangă însuși și preotul Ioan Grigoriu, parohul de atunci, care îi era și socru. Slujba sa de diacon la această biserică între 1859 și 1863 era anticipată de cea de cîntăreț la aceeași biserică (de la 23. XI. 1859) [12], activitate pe care Creangă o va face încă din copilărie, din anii școlarității sale la Humulești, cînd duminica „bîzîia la strană" [13], și care va fi continuată spre mulțumirea cerscîndă a mamei, de sărbători, în vacanță, la aceeași biserică din sat, sau la bisericile în raza cărora și-a desăvîrșit învățătura.

Activitatea lui de diacon ne-o putem lesne imagina. Pe lîngă rostirea ecteniilor din timpul slujbelor bisericești din cadrul Sfintei Liturghii, al Sfintelor Taine și ierurgii, el citea (ajutat și de darul său de bun cîntăreț, care-l făcuse cunoscut) Sfînta Evanghelie de sus, din amvonul care se păstrează și astăzi la biserica „Sf. 40 Mucenici", sau din fața ușilor împărătești. Diaconul Creangă, în calitate de subordonat al preotului paroh, dar și de ginere al acestuia, avea și unele atribuții administrative. Din păcate, socrul abuziv i le-a multiplicat astfel încît mai tîrziu Creangă se va plînge la mitropolie nemaiputînd răbda înjosirile și neajunsurile materiale pe care preotul Ioan Grigoriu i le hărăzea. Uitînd că este un slujitor al Bisericii, socrul îl făcuse pe bietul diacon „sacagiu, rîndaș, cărătoriu de vin și rachiu de prin crîșme, ba chiar și întregul lăutariu" [14]. E un motiv pentru care face cerere și i se aprobă transferul la Mănăstirea Bărboi, motivîndu-și cererea cu defectele de comportament ale socrului, dar mai ales cu insuficiența mijloacelor materiale de care dispunea, întrucît „cu leafa de 700 lei pe an, nu îi era deajuns nici măcar pentru zilnicul nutriment, ca familiar" [15].

I se va aproba transferul la Bărboi unde nu va sta prea mult, fiind obligat să părăsească locuința de aici înainte și de a termina cursul preparandal. Odată terminat acest curs în care diaconul se distinsese ca eminent la orele lui Titu Maiorescu, Creangă va deveni institutor. Va începe o nouă activitate pe care o va continua pînă spre sfîrșitul vieții, activitate ce-i va releva autentica sa vocație, cea de învățător.

---

11. Cf. Octav Minar în „Flacăra", nr. 9-10, 20. XII, 1914.
12. Cf. Arhiva Bisericii „Sf. 40 Mucenici", Iași, Dosar pe 1859.
13. Ion Creangă, *Opere*, ed. cit., p. 158.
14. Jalbă a diaconului Creangă către mitropolitul Moldovei, din 13. I. 1860, rtferitoare la necazurile întîmpinate din partea socrului său, preotul Ioan Grigoriu, publicată în *Ion Creangă, Documente*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Gheorghe Ungureanu, Editura pentru literatură, București, 1964, p. 112.
15. Cf. Cererea lui Creangă către locțiitorul de mitropolit Calinic Miclescu din 22. III. 1863, prin care cere transferul la mănăstirea Bărboi, în Arhivele Statului Iași, pachet 553, nr. 91.

După un popas la biserica Pantelimon din Tîrgu Cucului și poate și la Galata, Creangă, greu încercat de ambiguitatea unei funcții (între cea de preot și cea de dascăl de Biserică), funcție nu întotdeauna bine privită, se va liniști un timp la Golia, unde va sluji ca diacon între anii 1866 și 1871 și unde va și locui într-o casă cu frumoase arcade din secolul al XVIII-lea, ce se păstrează și astăzi. În acest interval s-au petrecut cele două întîmplări care vor determina excluderea sa din cler, și anume, cea din 1868, cînd a fost suspendat temporar, întrucît a fost depistat frecventînd un spectacol la Teatrul cel mare de la Copou și a doua suspendare de la 11 octombrie 1871, urmată apoi de excluderea din rîndurile clerului (a doua tot „pentru todeauna") din 5 noiembrie 1872 și concomitent cea din învățămînt, de la 1 iulie 1872.

Dacă am da crezare rapoartelor Dicasteriei (Consistoriului bisericesc de altă dată) am pune sub semnul întrebării ținuta morală de om al Bisericii a celui care va deveni peste puțin timp marele scriitor Ion Creangă.

În realitate lucrurile au stat altfel. Analizînd hîrtiile de acuzare împotrivă-i (atîtea cîte s-au păstrat), mai degrabă prin intermediul monografiilor lui D. Furtună și G. Călinescu, putem spune că diaconul Creangă era în realitate un nevinovat.

Este o concluzie la care am ajuns nu pornind de la prestigiul ulterior al marelui scriitor, care ne-ar determina la un necesar act de reabilitare morală, ci de la simpla analiză obiectivă a faptelor așa cum apar ele în actele vremii.

Ținem să precizăm, de la bun început, că scriitorul a fost un autentic fiu al Bisericii și un reprezentant sincer al credinței noastre, așa cum a înțeles el aceasta, nu prea departe de mentalitatea tatălui său, Ștefan a Petrei Ciubotariul din Humulești; acesta, la învinuirile Smarandei Creangă (femeie bisericoasă, mai atașată de ritualurile Bisericii, avînd și mîndria ascendenței paterne și materne a unor oameni cu legături constante cu Biserica) de a nu fi frecventat și participat la rînduielile slujbelor religioase, i-a răspuns cu argumentul de bun simț țărănesc că Biserica e-n inima omului.

Creangă avea credința sinceră a omului din popor fără fanatism, fără problematizări sau complicații psihologice. Făcea deosebirea între credință și instituția Bisericii și oamenii acesteia. Nu odată i-a ironizat pe aceștia din urmă: popa Oșlobanu etc., ca și pe călugării „zanparagil duglișia"[16], aplecați mai mult spre cele pămîntești, decît spre cele ale sufletului. Era o realitate obiectivă într-un moment de criză a instituției, cînd Biserica și mănăstirile se resimțeau de pe urma neorînduielilor și consecințelor nefaste ale călugărilor greci, urmași ai celor din epoca fanariotă, care fuseseră expulzați de Al. I. Cuza, după ce sleiseră finanțele așezămintelor religioase „închinate", lăsînd în cele din urmă totul în paragină. Deplorabile erau bisericile și mănăstirile Iașului, nereparate de ani de zile, pentru că veniturile lor erau înstrăinate peste hotarele țării.

Oarecare diferende între clerul mărunt de rînd (călugări, preoți de țară-fii de țărani) și stareți și ierarhia superioară bisericească

16. Ion Creangă, *Opere*, ed. cit, vol. I, p. 221.

(arhimandriți, episcopi etc.), de regulă de origine boierească, unii din ei străini de neam, își vor fi spus și ele cuvîntul.

Să nu uităm că în fața înnoirilor integrabile acelui progres rapid al societății și instituțiilor de la jumătatea secolului trecut, Biserica prin ierarhia ei nu a fost întotdeauna în primele rînduri. Persistau prejudecățile, rutina, suspiciunile; numeroase mănăstiri nu mai aveau configurația focarelor de cultură de altădată. Participarea mitropolitului Calinic Miclescu (e adevărat, silit de împrejurări) și a altor prelați la mișcarea separatistă antiunionistă din Iași de la 3 aprilie 1866 este și ea semnificativă pentru această stare de confuzie. În aceste situații Ion Creangă face figură de revoltat nu față de credință și față de instituție, ci față de oamenii de atunci ai acesteia.

Creangă nu a fost un ateu, așa cum au afirmat unii imediat după moartea sa sau alții dintre contemporani, avînd în vedere viața slobodă pe care a dus-o. Humulești teanul din el nu putea fi un astfel de om. Reprezentant al Humuleștilor și al spiritualității neamului său, „Creangă nu putea fi un ateu pentru că îl împiedica bunul simț, care spune că orice trebuie să aibă un făptuitor“ [17], afirmă George Călinescu. Învinuirea episodică ce i s-a adus a fost nefundamentată [18] și nici n-a fost luată în seamă în principalele monografii consacrate scriitorului. Ateismul unui V. Pogor, filozof voltairian, sau al prietenului V. Conta (amîndoi de la Junimea) nu îl va fi influențat.

Creangă era înainte de toate un țăran cu adevărata măsură a lucrurilor, umilindu-se uneori cu șiretenie față de cei sus-puși, dar păstrîndu-și propria independență de spirit și avînd sentimentul nu numai al valorii scrisului său, dar și al înțelepciunii țărănești pe care o moștenise și care se dovedise de atîtea ori mai realistă, chiar superioară față de ifosele celor cu carte multă în străinătăți. E un aspect de care în epocă doar intelectuali superiori ca M. Eminescu sau Titu Maiorescu și-au dat seama; ceilalți colegi, colaboratori la manualele didactice, l-au apreciat la modul obișnuit, dacă nu chiar l-au denigrat în chipul cel mai josnic. Este cazul celui care i-a fost tovarăș o viață: institutorul și preotul Gheorghe Ienăchescu. Creangă, rămas plecat la dorința lui, dar și din voința altora din cler, nu a fost un om în afara Bisericii. „Răspopitul“, care a înțeles să se separe de anumite prejudecăți — hilare astăzi — dar socotite vrednice atunci, a fost mai departe ceea ce a fost și mai înainte: un fiu al Bisericii, un om care și-a respectat credința și a insuflat-o școlarilor săi. Lecțiile începeau tradițional cu rugăciunea de dimineață, Creangă fiind urmărit cu atenție; arată amintirile foștilor săi elevi, și la orele de religie propriu-zise din cadrul programelor școlare. Lăudabil pentru memoria marelui scriitor, Creangă nu făcea discriminări de nici un rang, fiind iubit de toți școlarii, într-o clasă ca a sa dintr-o școală aproape de inima tîrgului unde aproximativ jumătate din elevi erau fii de evrei [19].

---

17. G. Călinescu, *Ion Creangă*, ed. cit., p. 106.
18. Cf. Octav Minar, în *art. cit.*.
19. Cf. Cataloagele claselor Ion Creangă, în păstrare la Arhivele Statului Iași, pachet 553, C. dosar nr. 10.

Formîndu-și cultura în școli — cea mai mare parte sub patronaj bisericesc —, Creangă a avut legături toată viață cu oamenii Bisericii. Peregrinările sale estivale pe la mănăstirile Neamțului, colegii săi din procesul de învățămînt, unii tovarăși la manualele didactice (unii din ei institutori-preoți) ,reînnoiau contactul cu ambianța eclesiastică. Ei nu aveau prestigiul intelectual al cărturarilor de la Junimea, dar îi erau apropiați prin însăși originea lor țărănească, de orășeni la prima generație. Celebra scrisoare „glumeață“ din 3 iulie 1865 se referă la această categorie de oameni, între care povestitorul s-a simțit la fel de bine ca și în lumea Humulești lor [20]. Nu e o întîmplare că tainicul său duhovnic în ceasurile de grea restriște ale bolii fără vindecare de care suferea este unchiul său, preotul Gheorghe Creangă, un om al acestei lumi.

Simbolic, semnificativ pentru relațiile dintre Creangă și instituția pe care o părăsise, este acel prohod al diaconilor pe care Creangă și-l citește singur cu ochii în lacrimi în casa părintelui Teofan Focșa din Humulești, cu puțin timp înainte de moartea sa [21].

Să nu uităm că Creangă este și autorul a două articole ținînd de activitatea sa de eclesiast, și anume : *Iezuitismul în România*, apărut în „Noul curier român“, din 8. IV. 1872, p. 1-2 și *Misiunea preotului la sate*, în același ziar din 19. II. 1872, retipărit în „Columna lui Trăian“ din 7. III. 1872, p. 78-79. Dacă primul articol e mai puțin interesant, ținînd de reacția ortodoxului Creangă împotriva unei confesiuni vecine, cel de-al doilea poate fi o pagină antologică în literatura omiletică-misionară a clerului nostru din secolul trecut.

Creangă schițează un exemplu de preot rural, cerîndu-i acestuia, „blîndețâ și devotament“ [22], el trebuind să fie „un model de moralitate și de muncă“. Sînt interesante calitățile pe care diaconul Creangă le vizează preotului de „conducător și părinte al poporului: un apostol al poporului trebuie să fie învățător bun și conștiincios, doctor fără sete de argint și judecător imparțial“ [23].

Activitatea preotului (căruia nu trebuie să-i lipsească pe lîngă calitățile amintite o doză bună de „curagiu și energie“) trebuia să se integreze aspirației spre „prosperitatea țării și a națiunii“ [24].

Erau niște idei pe care Creangă le-a transpus, credem, și în practică. Cei din anturajul său își aminteau mai tîrziu de diaconul Creangă cu glasul său frumos și de calitățile sale de „bun bisericaș“, respectînd rînduielile tipiconale, „totdeauna fiind conștiincios în îndeplinirea slujbei bisericești“ [25]. Mărturisirea aparține preotului Teodor Oprișan, diacon la Golia, care i-a succedat în locuință și care confirmă aceste calități ale ex-diaconului Creangă tînărului

---

20. Cf. Scrisoare către Gheorghe Creangă din 3 iulie 1865, reprodusă în facsimil de Jean Boutière în *La vie et l'oeuvre de Ion Creangă*, Gamber, Paris, 1930, p. 200.

21. Cf. Nicolae Timiraș, *Ion Creangă*, după documente vechi, însemnări și mărturii inedite, cu numeroase reproduceri de autografe, portrete și vederi, București, „Bucovina“, 1933.

22. Ion Creangă, *Opere*, ed. cit vol. II, p. 91.

23. *Ibidem*.

24. *Ibidem*, p. 95.

25. D. Furtună, *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă*, ed. cit., p. 43.

student în teologie D. Furtună, prin 1910—1913, mai tîrziu biograf al marelui povestitor, care se documenta pentru viitoarele lucrări asupra vieții și operei povestitorului.

Este o chestiune de bun simț de a recunoaște că autorul articolului „Misiunea preotului în sate“, admirabil ca formă și conținut, cum și al atîtor scrieri închinate adevărului, a fost un om cu o conștiință preoțească înainte de toate.

Plecarea din diaconie a lui Creangă (care n-a însemnat o separare a lui de Biserică), s-a datorat conflictului pe care l-a avut cu autoritățile eclesiastice în calitatea sa de diacon la Golia, dar și altor rațiuni personale, care au fost mai puternice.

Prin decret domnesc, semnat de domnitorul Al. I. Cuza la 2 noiembrie 1864, Creangă încă elev al școlii normale (preparandale), devine învățător, fiind selectat cu anticipație de însuși noul mediu didactic în care intrase și în cadrul căruia Titu Maiorescu avusese o contribuție decisivă.

Viitorul scriitor își dă seama de veritabila sa vocație, în cadrul unei funcții care-i ocupa șase zile din săptămînă și care îl sustrăgea obligațiilor sale „nenormate“ și fără un program fix, de diacon.

În 1867, soția lui Creangă îl părăsește definitiv din casa de la Golia, lăsîndu-i în sarcină și copilul de 7 ani. Conform uzanțelor și rînduielilor Bisericii de atunci, conform canoanelor nu putea divorța (divorțul avea să fie legalizat de tribunalul din Iași de abia după ce iese din diaconie, el avînd să-l ceară, la 25. II. 1873). În plus conflictele sale și motivele care au atîrnat „greu“ în judecata „Dicasteriei“, astăzi puerile, se adăugau unui dosar mai vechi, din 1868, referitor la frecventarea teatrului.

În ultimă instanță aceste motive, în afară de neregulile din căminul conjugal (de care nu era vinovat) erau următoarele: tăierea pletelor și mai ales a faimoasei cozi împletite la spate, frecventarea teatrului, purtarea pălăriei în loc de potcap și tragerea cu pușca pentru a alunga ciorile care stăruiau necuviincioase pe turlele mănăstirii Golia.

O scurtă incursiune ar fi necesară pentru clarificarea faptelor și restabilirea autenticului profil moral al diaconului Creangă, profil expus la modul nedrept echivocului.

Om venit la oraș (la prima generație), receptiv la nou și dornic de a intra peste tot, Creangă care locuise pînă nu demult în curtea Bisericii „Sf. 40 Mucenici“, oarecum peste drum de Teatrul cel mare de la Copou, avu nostalgia acestei instituții în care era însă oprit de a intra conform canoanelor. Nu va rezista prea mult și la începutul anului 1868, merse la teatru alături de alți preoți, ca: Gh. Folescu, colegul său de la Golia, preoții Ioan și Vasile Pompilian de la Mitocul Maicilor, respectiv „Sf. Spiridon“ și A. Ionescu de la biserica „Sf. Ilie“ [26].

Un denunț (probabil din rîndul colegilor) duce la consemnarea faptului și în ziarul local „Convențiunea“ (26. II. 1868), iar mitropolitul Calinic Miclescu, aținat de zelosul protoiereu al Iașilor

---

26. G. Călinescu, *Ion Creangă*, ed. cit., p. 108.

de atunci C. Bușureanu, le cere o explicație în scris, pedepsindu-i de altfel cu anticipație (pînă la Paști toți „au fost opriți de lucrarea celor sfinte“) [27].

Creangă este singurul dintre acești clerici care a dat o explicație sinceră și corectă, recunoscînd faptul și justificîndu-și atitudinea : ... „am frecventat Teatrul Național de cîteva ori, unde n-am văzut nimic scandalos și demoralizator, ci din contră combaterea tuturor viciilor și susținerea de tot ce este just și ceea ce privește datoria omului către Dumnezeu și societate“ [28].

Răspunsul lui Creangă din 2. III. 1868 la adresa oficială nr. 43 din 29. II. 1868, trebuie luat ca un „moment în istoria stării de spirit a Bisericii române“ [29], cum spune G. Călinescu.

Conflictul se închise înainte de Paști, suspendarea temporară a celor cinci preoți fiind trecută cu vederea de mitropolie, nu însă după ce faptele deloc grave să fi declanșat discuții, poate chiar polemice, în care este implicat însuși ministrul instrucțiunii publice (care roagă pe mitropolit să-i grațieze).

Inutil să mai adăugăm că piesele văzute erau niște lucrări obișnuite neimplicînd nimic licențios în ele, iar cea văzută de preotul militar Dimitrie Valachianul al unui regiment din Muntenia staționat în Iași (care în probleme de teatru deschisese „delictul“), era un spectacol omagial în cinstea realizării Unirii.

Dacă pentru ceilalți preoți conflictul trecuse fără urmări, în cazul lui Creangă el va fi reluat și amplificat ca adaos la un alt dosar de mai tîrziu, care sună în posteritate atît de nedrept : *Acta relei purtări a diaconului Ion Creangă* [30].

Între timp conflictele cu anumite persoane din personalul Goliei, între care starețul Isaia Dioclias, deveniră notorii. Nu este exclus ca acesta să fi fost călugărul la care face aluzie Creangă mai tîrziu în întîmpinările sale oficiale, amestecat în adulterul frumoasei și necredincioasei sale soții. Creangă își tăie coada de la ceafă din rațiuni igienice, purtă pălărie în loc de potcap, recurgînd probabil și la alte modernizări ale portului preoțesc. Alungarea ciorilor de pe turlele Goliei cu pușca puse vîrf la toate.

Cam acestea au fost motivele pentru care a fost chemat în judecata Consistoriului în septembrie 1871 (evident, după ce a fost pîrît de oameni din preajmă, între care Isaia Dioclias și protoiereul C. Bușureanu, care se ciocniseră nu odată de diaconul rebel).

Oricum, în spate avea articolul *Tragerea la țintă și vînatul de paseri în mijlocul orașului* din „Curierul“ de Iași (1868, nr. 6) și un dosar mai vechi, nr. 1795 din 1868, intitulat *Mergerea la teatru a preoților*, în care Creangă era trecut la nr. 3082. Este chemat la 11 și 13 septembrie 1871, date la care nu se prezintă. E judecat în lipsă, considerat că a încălcat canonul 51 al Sinodului al VI-lea ecumenic, citat după *Pidalion* și fiind considerat vinovat și de „desconsiderarea instituțiunilor și a legilor religioase“ [31]. La aceasta se

---

27. *Ibidem*, p. 410.
28. *Ibidem*, p. 109.
29. *Ibidem*.
30. D. Furtună, *op. cit.*, p. 54.

adăuga neconvieţuirea cu soţia şi faptul că diaconul nu a „probat prin locurile competente a lui nevinovăţie“ [32]. Deci la greselile anterioare i se adaugă şi cea la care se referă capitolul 64, punctul al II-lea din *Îndreptarea legii* (care se referea la interdicţia de a merge la spectacole).

În concluzie, enumerîndu-i-se toate păcatele, inclusiv răspunsul curajos pe care l-a dat atunci cînd fusese acuzat că a frecventat teatrul, răspuns denaturat şi hipertrofiat în reluarea acuzatorilor „s-a silit a argumenta că acolo a găsit morala dumnezeiască“[33] ceea ce nu afirmase astfel Creangă, reprezentanţii Consistoriului îl pedepsesc conform canonului 78 al Sinodului din Cartagina, excluzîndu-l „pentru totdeauna“ din diaconie, prin sentinţa nr. 265, din 11 octombrie 1871 [34].

Cîteva luni după aceasta, în februarie 1872, apare în „Noul curier român“ *Misiunea preotului la sate*. Nu este exclus ca articolul să fi fost scris şi dat la publicare cu o intenţie deliberată de „reabilitare“. Însă cu adresa nr. 1182 din 15 iunie 1872, Mitropolia vesteşte şi Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice că : „diaconul Ion Creangă, *profesorul în Iaşi*, prin faptele sale incorigibile şi incompatibile cu caracterul de cleric, fiind judecat de autoritatea bisericească este exclus dintre clericii altariului. În vederea acestora şi pentru a nu se induce poporul în eroare că el participă în cler, Vă rugăm să binevoiţi a face să se publice aceasta spre ştiinţa tuturor“ [35].

Urmează cunoscuta sa excludere şi din învăţămînt, publicată în „Monitorul oficial“, nr. 155/1872, mai nedreaptă ca prima, cu toate că executînd ordinul, delegatul de minister Anton Naum avertizase politicos ministerul că Ion Creangă, ca institutor, „era neimputabil“. „Şcoliţa sa, zicea Naum, mică, dar populată, întrunea calităţi de dorit Acolo corpul şi inteligenţa erau deopotrivă cultivate, precum probează şi raportul delegaţilor ce au asistat la examenul din urmă“ [36].

Urmează cea de-a doua excludere (10 oct. 1872), după ce fusese citat pentru a se înfăţişa iarăşi în faţa Consistoriului, la 28 sept. 1872. Acuzarea avea în vedere raportul detaliat, de o neascunsă rea voinţă, al protopopului C. Buţureanu, pe baza căruia şi în urma răspunsului lui Creangă, acesta este exclus, pentru a doua oară „pentru totdeauna“, din cler. L-ar fi iertat oare Mitropolia, avînd în vedere între aceşti doi „pentru totdeauna“ (primul însemnînd — vorba lui Călinescu — „pînă cînd“), un an pentru „corecţiune“, aşa cum a pretins? Poate da, poate nu.

Oricum, Creangă nu s-a arătat dispus să se „corecteze“ (părăsirea reverendei şi a potcapului pentru straiele şi pălăria laică, dificultăţile făcute la părăsirea locuinţei de la Mănăstirea Golia, dar mai ales debitul de tutun *pe care a fost nevoit să-l deschidă* spre stupoarea feţelor bisericeşti, întrucît nu avea din ce trăi după exclu-

---

31. *Ibidem*, p. 50.
32. *Ibidem*, p. 51.
33. *Ibidem*, p. 52.
34. *Ibidem*, p. 55.
35. *Ibidem*, p. 52
36. G. Călinescu, *op. cit.*, p. 130, apud Econ. D. Frunză, *Şcoliţa lui Creangă*, în „Cuget clar“, II, 1937, nr. 9, p. 139-141.

derea sa și din învățămînt, ne arată acest lucru). Viața lui mergea spre o nouă cale pe care o începuse mai demult, aceea de dascăl de școală. Pripite, hotărîrile Dicasteriei, indusă în eroare prin același procedeu (între care delațiunea era cea mai frecventă), nu trădau o instituție prea radicală.

George Călinescu intuiește just adevărata față a lucrurilor, inclusiv acela că viitorul povestitor, cu psihologia unui „al nimănui" pe care o avea în postul de diacon, pendulînd dramatic din punct de vedere material și moral între preot și dascălul de la strană, fără a fi cu adevărat nici unul nici altul, dar suspectat de amîndoi, voia el însuși să renunțe la diaconie pentru cariera didactică.

Ar fi inutil, mergînd pe linia unor cercetători ai vieții și operei scriitorului să afirmăm că diaconul Creangă a fost „total nevinovat", iar Biserica — neînțelegătoare sau neîngăduitoare; ar însemna să ne luptăm cu morile de vînt, deoarece adevărul este undeva „pe la mijloc".

Creangă și-a dat seama că nu poate sluji la doi domni (Matei 6, 24) și sincer cu sine a preferat să slujească adevăratei sale vocații, cea de învățător. Era o activitate în care fusese apreciat de colegi de o recunoscută autoritate, ca institutorul Darzeu sau prof. Naum, pe care o va proba și prin manualele sale, în timp ce ca diacon fusese la bunul plac nu numai al autorităților eclesiastice, care l-au tratat de sus pe fiul de țăran, ci și la acela al tuturor preoților din bisericile frecventate și în care — arată documentele vremii — nu a avut în nici una zile bune (certuri cu socrul său, preotul Ioan Grigoriu de la Biserica „Sf. 40 Mucenici", bețiv și certăreț [37], evacuarea forțată și fără nici o explicație din locuința de la Bărboi, neplata la timp a salariului modest la toate Bisericile în care a slujit, imixtiunea nefastă a unui tînăr reprezentant al clerului în viața soției sale în timpul șederii la Golia).

În plus, cele treizeci de ore de învățămînt pe săptămînă, pentru care cel puțin șase zile „blătărea" [38] (vorba fiului său Constantin) glodul din infundătura Țicăului pînă la școlița din Păcurari îl făceau inapt pentru un al doilea serviciu în care programul nu era fix.

Desigur, erau mulți preoți în oraș care erau și institutori (între care și prietenul său, preotul Gh. Ienăchescu), care cumulau (avantajos din punct de vedere economic) ambele funcții; dedat trup și suflet activității sale de învățător, proverbial între generațiile de absolvenți pentru talentul și tactul său pedagogic, Creangă nu înțelege să fie omul jumătăților de măsură.

Evident, dacă activitatea sa de eclesiast ar fi decurs în condiții normale, Creangă ar fi putut rămîne toată viața și cleric.

O făcuseră între alții și un Simion Florea Marian, împărțit deopotrivă între activitatea de preot, profesor de religie la școală și ilustru folclorist, sau D. Furtună, preot paroh, dar și profesor la

---

37. Jalba diaconului Creangă către mitropolitul Moldovei, referitor la comportarea scandaloasă a preotului Ioan Grigoriu, socrul său, din 13. I. 1860, publicată în *Ion Creangă, Documente*, ed. cit., p. 112-114.

38. D. Furtună, *Cuvinte și mărturii despre Ion Creangă*, ed. cit., p. 78.

școlile din Dorohoi, concomitent și autor a 25 volume și a peste 500 de articole (folcloristică, istorie literară, teologie).

O făcuseră pe alte meleaguri și Gregor Iohann Mendel (1822—1884), (călugăr augustin și naturalist, originar din Moravia) unul din părinții geneticii moderne și precursorul aplicării aparatului matematic (statistic) în biologie, dar și stareț la o mănăstire toată viața, apoi Nicolae Copernic (1473—1514), astronom polonez (primul care a fondat științific sistemul heliocentric, răsturnînd teoria geocentrică a lui Ptolemeu, dominantă în Evul mediu) și capelan totodată.

Dar „șansele", mai bine zis „neșansele" lui Creangă au fost cu totul altele.

Astfel stînd lucrurile, de o parte și de alta, să-i dăm cuvîntul lui Creangă care, lezat de hățișurile anilor 1868—1872 din partea superiorilor săi eclesiastici, a trimis președintelui Consistoriului (Dicasteriei) o impresionantă apărare la 4 oct. 1872, în care se justifică protestînd împotriva sentinței „dată într-un mod arbitrariu și ilegal" [39].

În apărarea sa uzează de argumente de bun simț, el făcînd parte din acei oameni de jos „care nu se pot apăra decît cu lacrimi și rugi îndreptate către ceriu" [40].

Creangă arată netemeinicia învinuirilor, acele acuzații „pentru faptele incorigibile și incompatibile cu caracterul meu de cleric"; îndărătul acuzațiilor el demască acel spirit de răzbunare care a orbit pe nedrepții acuzatori.

Demonstrează logic, anticipînd cu superioară previziune că „această piatră, în viitor are a se întoarce asupră-Vă". Și tot mai departe o spune cu același curaj și cu aceeași fermitate cu care răspunse, tot în scris, împotriva celor care l-au învinuit pentru frecventarea teatrului : ... „Nu mă îndoiesc că, puind mîna pe conștiință-Vă și întrebîndu-o, numai dacă n-ar fi ipocrizia la mijloc, ați răspunde așa: Spiritul de modestie, independență, sinceritate, onestitate, francheța, curajul opiniunilor tale și fermitatea de caracter ce posezi, voind a-ți susține demnitatea de om, te fac a fi urît de noi, și pentru a te corige, trebuie să adoptezi contrariul acestora" [41].

Creangă înțelese să se despartă de anumiți oameni, creștinește, fără ură și pizmă, zicîndu-le doar: „Iartă-li lor, Doamne, că nu știu ce fac [42].

Este prilejul, la o sută de ani de la moartea marelui povestitor, să revenim asupra acestor fapte, aparent îngropate cu oamenii care s-au dus, fie ei mari, purtînd însemnele înaltelor dregătorii clericale și să procedăm așa cum a procedat, mai presus de toate, Creangă cu umorul său.

Creangă, în esență, nu a fost vinovat, penalizarea sa fiind determinată mai degrabă de anumite inconsecvențe de comportament, care i-au ațițat pe cei din jur, dar mai ales, de marea lui sinceritate.

---

39. *Ibidem*, p. 55.
40. *Ibidem*, p. 58.
41. *Ibidem*, p. 57.
42. *Ibidem*, p. 56

Diaconul și institutorul Ion Creangă a înțeles să renunțe la ipocrizie — carte de vizită atît de frecventă și chiar unanim receptată între minciunile convenționale ale societății sale ; căci practic învinuirile aduse sînt puerile, iar peste puțin timp, după 1872, an ale nedreptei sentințe, nimeni în cadrul Bisericii nu se va mai revolta că preoții de mir nu mai poartă coadă la spate, că din motive igienice se tund mai apropiat de felul de a se tunde al laicilor și li se va trece cu vederea că vor frecventa teatrul și alte spectacole.

În posteritate, făcînd și abstracție de marile merite ulterioare ale celui care avea să devină celebrul povestitor, nevinovăția diaconului Creangă se probează prin însăși derularea evenimentelor și hîrtiilor vremii la care ne-am referit.

Să nu uităm că între cei care semnează condamnarea lui Creangă (mitropolitul Calinic al Moldovei, înalții prelați Vladimir Irinupoleos Suhopan, Isaia Dioclias și alți doi care au subscris la hotărîrile luate) lipsește arhiereul Filaret Scriban, care era obligat și el s-o facă. *A refuzat-o*. L-a împiedicat la aceasta, poate, nu atît nostalgia față de fostul elev-seminarist de la Socola, cît luciditatea cărturarului adînc și a luptătorului pentru progres, conștient de șubrezenia și chiar ilaritatea acuzațiilor („Canoane, canoane, ce bune sînteți cînd trebuie să faceți un rău!“ [43]) și de inexistența apostaziei.

Ion Creangă, autentic fiu al lui Isaia Teodorescu, n-a fost niciodată un apostat, el a iubit Biserica pînă la moarte, nerenunțînd niciodată la credința sa religioasă.

La 100 de ani de la trecerea spre cele veșnice a marelui povestitor, instituția noastră, mîndră astăzi de a-l fi avut între slujitorii ei de altădată și pe cel care a fost diaconul Ion Creangă, are, credem, datoria de a ridica nedreapta hotărîre a Consistoriului de la 11 oct. 1871 și cea finală, înscrisă în „procesul verbal nr. 1885 din 5 noiembrie 1872 [44], cînd în sala palatului mitropolitan din Iași se hotărîse definitiv actul excluderii.

Ar fi un act de reparație morală necesar pentru scriitorul care a trecut prin viață cu superioară îngăduință, iar prin literatura noastră purtînd însemnele geniului, de strălucit reprezentant al spiritualității românești; ar fi un act de dublă reabilitare morală a ex-diaconului Creangă, dar și a instituției noastre, prezentă atunci într-un moment în care ea însăși era prada unor disensiuni ieșite din însuși efortul ei de autodepășire, de integrare și adaptare în noile realități deschise de Unire, cărora trebuia, cu dificultate, să le facă față.

În seara zilei de 31 dec. 1889, cu 100 de ani în urmă, se stingea din viață Ion Creangă, „Homer al nostru“, care întruchipa în opera sa „epopeea poporului român“ [45].

---

43. *Ibidem*, p. 61.

44. *Ibidem*, p. 60.

45. Garabet Ibrăileanu, *Povestirile lui Creangă*, în vol. *Note și impresii*, Iași, 1920, p. 76-84; apud C. Ciopraga, *Ion Creangă*, Editura Eminescu, București 1977, p. 216.

Era seara cea mai mare (căci pe aceasta o socotește țăranul român), seara Sf. Vasile, cînd toate satele Moldovei răsunau de „clopote, clopoței, tălăngi și buhaiuri“ și de urături unite cu colinde. În seara cea mai scumpă a anului s-a dus către Domnul cel mai scump povestitor al neamului.

Cel ce înveselise și avea să înveselească de-a pururi o nație, era dus acum 100 de ani din „bojdeuca“ sa din Țicău în cimitirul Eternitatea unde i s-a rezervat un loc central prin grija primarului de atunci al Iașului, V. Pogor, și unde, mai tîrziu, prin inițiativa lui D. Furtună i s-a ridicat o statuie.

Cînd copiii noștri încep a umbla cu „plugușorul“ și cînd satele vuiesc de veselia și petrecerea unui An nou să ne aducem aminte cu drag și recunoștință de cel ce a descris atît de frumos tradițiile poporului nostru din sărbătorile de iarnă, de cel ce a mișcat adînc și *a înrîurit în bine* inimile noastre copilărești și va înrîuri tot astfel inimile copiilor copiilor noștri în veac.

Fie ca zilele de 26 (cînd s-a hirotonit) și 31 decembrie ale anului 1989, și ale anilor ce vin, să aibe rezonanțe adînci în inimile noastre, care să vibreze la aducerea aminte a marelui nostru Creangă; să fie momente sfinte de amintire, pentru toți fii neamului din toate ținuturile locuite de românii vechii Dacii.

Fie ca conducerea Bisericii Ortodoxe Române, cea mai în măsură de a sprijini și decide ridicarea hotărîrii excluderii din cler a diaconului Creangă acum 117 ani, să dea curs modestelor noastre stăruințe, restabilind un adevăr și un act de dreptate, înscris în înseși dimensiunile, fără de moarte, ale caritații și spiritualității noastre creștine.

Pr. Ioan D. RUSU

TEME ȘI MOTIVE RELIGIOASE ÎN OPERA LUI ION CREANGĂ

Despre om se vorbește, în mod curent, că este și un produs al mediului înconjurător. La calitățile native se adaogă mediul familial, social, geografic, cu toți factorii care contribuie tainic, dar precis, la cristalizarea personalității umane. Ne naștem, va zice gînditorul Constantin Noica „în ceva", într-un anume spațiu, într-un anume timp, într-o spiritualitate specifică ce-și pune amprenta asupra noastră.

O încercare de a surprinde, fie și sub un singur aspect, personalitatea marelui povestitor Ion Creangă, nu-i un lucru ușor, chiar la împlinirea unui secol de la trecerea sa în veșnicie, timp în care critica literară i-a fixat locul în panteonul literaturii române și universale.

Creangă, va spune cel mai competent exeget al operei sale, G. Călinescu, „s-a ivit acolo unde există o tradiție veche și deci și o specie de erudiție, la sat, și încă la satul de munte de dincolo de Siret unde poporul e neamestecat și păstrător" [1]. Așa l-a înțeles și cel mai bun prieten al său, genialul Eminescu, care vedea în el „întruparea însușirilor poporului nealterat de civilizația superficială a orașului burghez" [2].

Prin pana plină de har a lui Creangă vorbesc și-și exprimă spiritualitatea generații întregi care, în decursul istoriei au acumulat tainice valori, ce se voiau aduse la suprafață. Acest popor tăcut și harnic, cu o viață spirituală bogată și adînc înrădăcinată în ființa sa avea nevoie de unul, asemenea lui, să-i interpreteze frumos graiul, obiceiurile, tradițiile, credințele, superstițiile, eresurile. Și acesta a fost hărăzit să fie acel „boț cu ochi, o bucată de humă însuflețită" numit Ion Creangă, cu ascendenți în mocanii din Ardeal-Maramureș [3], „boț de humă" plămădit în oaza de spiritualitate a mănăstirilor nemțene și desăvîrșit în „Florența moldavă", în Iașul veacului XIX, capitala culturii române.

Opera lui Ion Creangă este bogată și complexă. Se crede, pentru cititorul neavizat, că opera lui Creangă este ușor de înțeles și se poate citi cu ușurință. Nu-i adevărat, sau e adevărat doar în parte. Dincolo de aparențe se pot desprinde înțelesuri adînci, așa cum se găsesc nealterate în înțelepciunea poporului. Opera sa este asemenea pomului sub care se adăpostesc mulți; fiecare din noi ne regăsim în creația sa genială. Din această operă nu putea să lipsească viața bisericească, valoarea religioasă atît de adînc înrădăcinată în ființa omenească și atît de vie și în forme din cele mai variate și mai frumoase în viața poporului nostru. Maramureșul cu puternicele sale tradiții, vigoarea și dîrzenia oamenilor din Tran-

---

1. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Edit. Nagard, 1980, p. 431.

2. Idem, *Ion Creangă*, București, 1964, p. 366.

3. *Ibidem*, p. 11; Textele din opera scriitorului sînt luate din: Ion Creangă, *Opere*, Edit. Minerva, București, 1972.

silvania, hărnicia și energia oamenilor de la munte, spiritualitatea bogată a satelor din jurul mănăstirilor nemțene, cumințenia oamenilor de pe valea Ozanei, evlavia curată a mamei, oamenii care l-au format prin școlile cele mai modeste pînă la Seminarul lui Veniamin, toate au contribuit la formarea personalității marelui Creangă. În acest sens putem înțelege și mai bine definirea atît de precisă a criticului, G. Călinescu, care ne spune în cunoscuta-i monografie: „Creangă este o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică ce se numește poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuși, surprins într-un moment de genială expansiune. Ion Creangă este, de fapt, un anonim“ [4].

Trebuie menționat că viața și opera scriitorului nu a fost totdeauna corect recepționată și interpretată. Plecîndu-se de la faptul că fostul diacon, Ion Creangă, a rămas în afara clerului, s-a crezut că aceasta ar fi însemnat și un abandon spiritual de la cele ale Bisericii. Creangă, va spune unul din criticii operei sale, Jean Boutière, „în felul conștiincios în care-și făcea slujba de diacon și prin ideile profesate a dat dovadă că era, în fond, un bun creștin“ [5]. G. Călinescu stabilește precis: „Creangă nu putea să fie ateu, pentru că îl împiedica „bunul simț“ care spune că orice trebuie să aibă un făptuitor“ [6]. Ioan Slavici, unul din prietenii de creație literară, ni-l prezintă pe Creangă astfel: „Deși răspopit însă, încă la-nceputul carierei sale preoțești el nu s-a lepădat niciodată de apucăturile luate în scurtul timp al preoției sale. În mersul, în ținuta și în gesturile lui, în felul lui de a rosti vorbele, în cuviința cu care se retrăgea într-un colț, în băgarea de seamă cu care-și dădea părerea cînd i se cerea și mai ales în zîmbetul lui adeseori pînditor ieșea mereu la iveală omul intrat în lume cu gîndul de a-și petrece viața ca popă“ [7]. Același fin observator și analist I. Slavici, autorul lui „Popa Tanda“, deslușește că din aceeași pricină Creangă avea „obiceiul de a vorbi în pilde, răzămîndu-și părerea pe autoritatea altora, folosind povestea, anecdota și proverbul“.

De la un capăt la altul opera prozatorului este presărată cu elemente ale vieții bisericești : Dumnezeu, sfinții îngeri, sfinții mucenici, cuvioșii, pustnicii, slujitorii bisericești, Biserica, hramurile bisericești, tradiții locale, obiceiuri, toate sînt prezente în opera sa cu prisosință. Eroii săi, fictivi sau reali, figuri legendare sau istorice, în realizarea planurilor fac apel la puterea lui Dumnezeu, sau sînt stăpîniți de puterea celui rău. De aici, opera sa devine vioaie, dinamică, eroii mereu în tensiune, cu stări de zbucium, de luptă tragică, cu căderi și ieșiri din ispită, dar totdeauna cu biruința binelui asupra răului, cu liniștirea și împăcarea celor drepți și curați cu inima. Chiar și sub această formă voalată Creangă se arată pe linia Bisericii.

Stilul operei sale este colorat cu expresii des folosite de omul din popor, de omul care se știe dependent de puterea lui Dumnezeu.

---

4. *Ibidem*, p. 382.
5. Jean Boutière, *Viața și opera lui Ion Creangă*, Edit. Junimea, Iași, 1976, p. 55.
6. G. Călinescu, *Ion Creangă*, p. 106 și 363.
7. Ioan Slavici, *Amintiri*, București, 1967, p. 128-129.

Întîlnim foarte adesea expresii de felul acesta: „Dumnezeu să mi-l ierte!“; „Dumnezeu să-ți ajute!“; „Lăsați-l în plata lui Dumnezeu!“; „Adevăr spun, că Dumnezeu e deasupra!“, ca formă simplă de jurămînt pentru întărirea unui adevăr etc., sau frumoasa expresie, ca salutare creștinească: „Doamne ajută!“. Expresii de laudă adusă lui Dumnezeu: „Lăudați pe Domnul!“, „Slavă Ție Doamne!“, sau, formula de început a unei corespondențe: „Sîntem sănătoși din grația lui Dumnezeu“.

Ca și în cazul lui M. Eminescu și T. Arghezi, cărțile bisericești vechi au avut o puternică înrîurire asupra formării spirituale a scriitorului, o influență puternică în folosirea cuvintelor înmiresmate, cuvinte de aur folosite cu sfințenie de poporul român. Ceaslovul, Psaltirea, Viețile sfinților au fost izvor de înțelepciune și mireasmă duhovnicească. „Din cărți culegi multă învățătură“, va spune mama scriitorului (Opere, p. 223). Cu aceleași simțăminte, pline de respect și nostalgie va mărturisi și celălalt fost diacon, T. Arghezi: „La mînăstire am citit în limba veche a Bisericii graiul cu adevărat românesc și aș bănui că fără cărțile mînăstirii aș fi lucrat mai prost decît lucrez“ [8].

Îndemnul de a învăța carte și carte bisericească va veni din partea mamei, cu obîrșie din părțile Maramureșului, „cimotie“ cu mitropolitul Iacob Stamate și cu Ciubuc Clopotarul care s-a călugărit la Mînăstirea Neamțului. Mama, Smaranda lui David Creangă, a stăruit pe lîngă soțul său, Ștefan Apetrei, fire practică și cuprins de greutățile vieții, ca Ionică să meargă la școlile cele mari și să ajungă slujitor al altarului străbun. „Mama, își va aminti cu duioșie fiul recunoscător, era în stare să toarcă-n furcă și să învăț mai departe. Și tot mama chihăia pe tata să mă mai deie undeva la școală, căci auzise spuind la biserică, în „Paremii“, că, omul învățat, înțelept va fi, și pe cel neînvățat slugă-l va avea“ (Opere, p. 215). Prin glasul acestei ardelence vorbeau cei mulți ai săi, umiliți și obidiți, îngenuncheați dar nu nimiciți, generațiile de români care au pătimit pentru credința românească și creștinească în părțile de peste munți. Ea știa, de la bătrînii săi, rolul preoților în menținerea unității neamului prin credință și limbă și cu ardoare își dorea ca fiul să slujească acelorași idealuri. Înrîurirea mamei asupra copilului Creangă a fost determinată pe tot parcursul vieții, motiv pentru care și fiul îi înveșnicește chipul sfînt și bun: „Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cît mi-aduc aminte; ...Și sînge din sîngele ei și carne din carnea ei am împrumutat, și a vorbi de la dînsa am învățat. Iar înțelepciunea de la Dumnezeu, cînd vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău“ (Opere, p. 233-234).

Chiar în primele rînduri ale „Amintirilor“ prozatorul face aprecierea că satul său este un sat de răzeși, oameni gospodari și vrednici, sat cu o „frumoasă biserică și niște preoți și dascăli și poporăni ca aceia, de făceau mare cinste satului lor“ (Opere, p. 207). Și rîndurile curg lin și frumos cu aprecieri pentru figura deosebit

8. Valeriu Anania, *Rotonda plopilor aprinși*, Edit. Cartea Românească, București, 1983, p. 12.

de prețioasă a părintelui Ioan, om vrednic și gospodar, ctitor de școală ajutat de bădița Vasile, dascălul bisericii, „un holtei zdravăn, frumos și voinic, și sfătuia pe oameni să-și dea copiii la învățătură. Și unde nu s-au adunat o mulțime de băieți și fete la școală, între care eram și eu, un băiet prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea“ (Opere, p. 208). Părăsind școala pentru o pricină cu Nică a lui Costache, părintele Ioan, bun pedagog, determină prin cuvinte pline de înțeles pe Ionică să revină la școală, fiindcă „e păcat să rămîi fără leac de învățătură“, ispitindu-l și cu gîndul că ar putea să-i fie urmaș fiindcă, zice părintele „am o singură fată ș-oiu vede eu pe cine mi-oiu alege de ginere“. Și îndată se schimbă gîndurile nevinovatului copil, care și începe a se da la scris, la făcut cădelnița, și la ținut isonul.

În contrast cu părintele Ioan apare în *Amintirile* sale și figura preotului Oșlobanu care, suprins de venirea grabnică a colindătorilor din seara Sfîntului Vasile, bagă spaima în nevinovații vestitori ai Noului An, motiv pentru care povestitorul notează aforistic: „Ferească Dumnezeu să fie preoții noștri așa, că nu te-ai mai înfrupta cu nimica de la biserică în vecii vecilor!“ (Opere, p. 239). Creangă, după amintirile sale din copilărie despre acei preoți și dascăli plin de vrednicie, după amintirile pline de recunoștință față de un preot ca Isaia Teodorescu și a celor de la Seminarul de la Socola își făurise în mintea sa chipul adevărat al preotului așa cum i l-au prezentat și manualele de pastorală. Acest lucru se vădește, cu prisosință, din articolul scris în 1872, în „Curierul“ lui Scipione Bădescu, intitulat, *Misiunea preotului la sate,* articol reprodus de B. P. Hașdeu în „Columna lui Trăian“ [9]. Faptul că acest articol a apărut după anii săi de slujire ca diacon, s-a interpretat că prin aceasta Creangă „a vrut să arate, printr-o înflăcărată mărturisire de credință, că sentimentele sale în ce privește Biserica nu se schimbaseră“ [10].

Iată pe scurt cîteva considerații destul de interesante asupra misiunii preotului la sate, așa cum se reflectă în gîndirea lui Ion Creangă. Puțini din cititorii obișnuiți ai lui Creangă știu că prozatorul a scris cuvînt de îndemn pentru preoții de la sate, relevant pentru cele ce dorim să arătăm în rîndurile de față. Creangă observă că sătenii pronunță cu respect și drag cuvintele de „moș popă și nănaș părinte“, ceea ce înseamnă că toți văd în preot un tată bun și iubit așa cum se cuvine preotului să fie pentru păstoriții săi. Nu numai de la cursurile de pastorală de la Seminarul de la Socola va ști Creangă că preotul trebuie să fie blînd și bun, cu devotament pentru misiunea sa. Creangă era un pedagog înnăscut. Astăzi se știe exact, prin studii de mare exigență, cît de abil pedagog a fost Creangă. Or, preotul are, prin misiunea sa învățătorească, multe tangențe cu cele ale educatorului, ale învățătorului. De aceea, Creangă arată „că preotul trebuie să fie *„învățător blînd și conștiincios“*, *„doctor fără sete de argint“* și *„judecător imparțial“*. Cu aceste trei calități succesul misiunii preoțești este asigurat, va spune Creangă. În gîndirea lui Creangă, preotul trebuie să-și cu-

9. Jean Boutière, *Op. cit.*, p. 84-85.
10. *Ibidem.*

Seminar, ca frații Scriban și alții, dar nici pe unul nu-l pomenește cu atîta evlavie și considerație ca pe părintele Isaia, motiv pentru care l-a și imortalizat în povestioara *Popa Duhu* și în paginile *Amintirilor*. „Bun mai era și părintele Duhu, cînd se afla în toane bune, Dumnezeu să-l ierte. Pus-a el băieții în rînduială cum nu mai văzusem pînă atunci“ (Opere, p. 264).

G. Călinescu vorbește adesea de „bunul simț“ în comportarea lui Creangă, ca mod de a fi în societate, de a judeca oamenii și faptele cu dreaptă măsură. De aceea, el va repudia formele goale în viața bisericească, formalismul, inerția etc. Acest mod de a gîndi l-a surprins și în comportarea dascălului său, părintele Isaia care-i învăța pe copii „frica de Dumnezeu și rușinea de oameni“. „Critica lui Creangă, va zice G. Călinescu, se îndreaptă numai asupra formelor care sînt deșarte atunci cînd nu se țin de bunul simț“ [16]. Creangă apare în istorie „împins de la spate de milioane de țărani“, el vine din mijlocul poporului care nu se complică cu sofisticări, nu se pierde în amănunte neesențiale, ci caută să păstreze dreapta judecată, cumpănește, privește spre principiile sănătoase și simple, caută spre adîncuri și origini. El știe că există un Făptuitor a toate și Proniator, iar tot ce există, creatură văzută și nevăzută, toate își au obîrșia în Cel de Sus căruia i se cuvine slavă. Spre deosebire de marele său prieten și frate de suferință, M. Eminescu, care-și frămînta mintea prin cuprinderea și înțelegerea diferitelor sisteme de gîndire, Creangă se mulțumește cu cugetarea sacră suficient satisfăcută prin observarea cerului înstelat, prin citirea în marea carte a naturii și prin înțelegerea adîncă a înțelepciunii poporului și a cărților de cult. Cînd I. Nădejde îi face observația că în manualele sale vorbește de „mîna lui Dumnezeu“ cea nevăzută, Creangă îi răspunde simplu, fără a face apel la autori de mare renume, astfel: „dacă Dumnezeu nu ne-ar fi găurit pielea în dreptul ochilor, nu ne-am putea vedea greșelile unii altora“ [17]. Și din acest punct de vedere găsim afinități cu părintele său sufletesc, Isaia Teodorescu, pe care ucenicul ni-l prezintă plimbîndu-se prin grădinile publice din Iași „cu cîte o carte în mînă, tresărind la cîntecul păsărelelor și oprindu-se cu mirare lîngă moșinoaile de furnici, pe care el le numea „republici înțelepte“, dezmierdînd iarba și florile cîmpului, icoane ale vieții omenești, pe care le uda cîte c-o lacrimă fierbinte din ochii săi și apoi, cuprins de foame și obosit de osteneală și gîndire, își lua cătinel drumul spre gazdă, unde-l aștepta sărăcia cu masa întinsă... Mare de inimă, iar de gură și mai mare, părintele Duhu nu se învrednicise de o viață mai bună“ (Opere, p. 346-347).

Cu siguranță că prozatorul și-a impropriat un vocabular și un mod de a gîndi, de a judeca oamenii și faptele, un mod de a privi și înțelege viața sub influența factorilor ce i-au determinat și călăuzit pașii. De mic copil, sub povățuirea mamei, atît de stăruitoare, sub îndrumarea părintelui Ioan și a lui bădița Vasile, ascultînd mai întîi și apoi, însuși citind paremiile și cărțile de cult și-a umplut sufletul și mintea de atîtea frumuseți care i-au subjugat întreaga viață. Cînd Isaia numește furnicile „republici înțelepte“ avea în mintea textul din Pilde 6-8, unde citim: „Du-te, leneșule, la

16. *Ibidem*, p. 107.

17. *Ibidem*, p. 106.

furnică și vezi munca ei și prinde minte! Ea, care nu are nici mai mare peste ea, nici îndrumător, nici sfătuitor. Își pregătește decuvară hrana ei și își strînge la seceriș mîncare. Sau mergi la albină si vezi cît e de harnică și ce lucrare iscusită săvîrșește. Munca ei o folosesc spre sănătate și regii și oamenii de rînd. Ea e iubită și lăudată de toți, deși e slabă în putere, dar e minunată cu iscusința".

În opera lui Creangă nu vom găsi citate scripturistice, cu trimiteri. El, va spune și Ioan Slavici, „nu cita din Sfînta Scriptură, ci se răzăma pe nesecatele comori de-înțelepciune ale poporului" [18]. Creangă folosește textul scripturistic prin parafrazare, prin înțelegere și interpretare largă, așa cum îl folosesc toți oamenii din popor, care nu țin să arate că sînt cunoscători perfecți ai Sfintei Scripturi. Oamenii din popor au chiar și o reținere de a face erudiție cu textul scripturistic chiar și atunci cînd îl cunosc întocmai. Spre deosebire de Gala Galaction sau chiar Agîrbiceanu, preoți-scriitori, care folosesc din abundență textul Sfintei Scripturi, cu citate exacte, Creangă se inspiră din textul sacru, îl folosește în context, îi găsește corect locul, nu forțează sensul, pentru a obține efecte literare.

Toate poveștile lui Creangă cuprind pilde vrednice de urmat în viață. Binele mereu se află în luptă cu răul; este dialectica vieții în veșnică mișcare și devenire. Binele trebuie urmat; e un imperativ categoric al vieții. Omului bun și stihiile îi slujesc, iar celui rău, viclean și leneș toate i se împotrivesc. Întîlnim în aceste povești, în limbaj popular, în expresii simple, idei teologice din cele mai adînci. Omul credincios, în consens cu poruncile lui Dumnezeu nu numai că se folosește de toate lăsate de Dumnezeu pentru a-și menține viața ci, mai mult îi sporește sensul și, astfel, sfințește locul prin munca sa curată și sfîntă.

Sub acest aspect vom încerca să prezentăm una din poveștile lui Ion Creangă : *Fata babei și fata moșneagului* (Opere, p. 175-183).

Să ne reamintim, foarte pe scurt. Și baba și moșneagul aveau cîte o fată. În timp ce fata babei era „slută, leneșă, țîfnoasă și rea la inimă", fata moșneagului era „frumoasă, harnică, ascultătoare și bună la inimă. Dumnezeu o împodobise cu toate darurile cele bune și frumoase". Din această pricină baba persecuta pe fata moșneagului și o considera ca pe o „piatră de moară în casă ; iar fata ei, busuioc de pus la icoane". Văzînd zi de zi neajunsurile din casă din pricina babei, moșneagul, în cele de urmă, o sfătui pe fata sa, să se ducă încotro o va îndrepta Dumnezeu. „Te sfătuiesc, zice moșneagul, ca un tată ce-ți sunt că, orișiunde te-i duce, să fii supusă, blajină și harnică". Cu lacrimi în ochi, fata izgonită din casă, sărută mîna tatei și pornește în toată lumea, fără nădejde de întoarcere !

Și cum pornește, iată că întîlnește în drum o cățelușă bolnavă și slabă și cățelușa îi cere ajutorul, cu nădejdea că și ea îi va fi cîndva de ajutor. Fata are milă și o îngrijește, „mulțumită fiind în suflet că a putut săvîrși o faptă bună".

Continuîndu-și drumul întîlni în cale un păr frumos și înfiorit, dar plin de omizi. Și acesta îi ceru ajutorul. Și fata, fără șovăire

---

18. Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 129.

curățâ pomul. Mai departe, întîlnește în cale o fîntînă mîlită și părăsită. Și fîntîna ceru să fie îngrijită că-i va fi și ea de folos cîndva. Și aici fata își făcu datoria, mînată de conștiința sa curată. Continunîndu-și drumul, iată că dă de un cuptor nelipit, gata de a se risipi. Și cuptorul cere ajutor și făgăduește cuvenita răsplată. Fata, fără a sta mult pe gînduri se apucă de treabă. Mergînd zi și noapte se rătăci, dar nu-și pierde nădejdea în Dumnezeu. În cele din urmă dă de o poiană foarte frumoasă, apoi de o căsuță umbrită de niște lozii pletoase. Nu mult și o întîmpină cu blîndețe o babă, care o și întreabă cum de a ajuns prin aceste locuri pustii. Fata se recomandă a fi o fată săracă, fără părinți, încercată în greutăți și lipsuri și caută stăpîn lăsîndu-se în voia lui Dumnezeu, care a condus-o aici. Binevoitoarea gazdă nu era alta decît sfînta Duminică, care-i spune fetei să o slujească cu încredințarea că nu va ieși cu mîinile goale din casa ei, Fata, ca de obicei, primi propunerea. Și iată prima ascultare: „să-mi iai copilașii, care dorm acum, și să-i hrănești; apoi să-mi faci bucate; și, cînd m-oiu întoarce de la biserică, să le găsesc nici reci, nici fierbinți, ci cum îs mai bune de mîncat. Fata, fără preget, se apucă de treabă în ordinea cerută de stăpîna casei. Strigă copiii pentru a-i griji. La strigătul ei, ce să vadă ? Ograda se umpluse și pădurea „fojgăia de-o mulțime de bălauri și de tot felul de jivine mari și mici! Însă, tare în credință și cu nădejdea la Dumnezeu, fata nu se sparie“, ci le îngrijește pe toate. Pe scurt, cînd vine sfînta Duminică de la biserică pe toate le-a găsit după placul ei și s-a umplut de bucurie. Drept mulțumită pentru acestea, a spus fetei să se suie în pod și să-și aleagă o ladă, care-a vrea, dar fără a se uita în ea. Fata nefiind lacomă, deși erau lăzi și mai vechi și mai noi, își alege pe cea mai veche și mai urîtă dintre toate. La coborîrea din pod, sfînta Duminică a rămas surprinsă de lada pe care și-a ales-o fata și o binecuvîntează pentru drumul de întoarcere.

În drumul spre casa părintească găsește cuptorul plin cu plăcinte din care gustă și ea, bea apă bună, curată și proaspătă din fîntîna îngrijită de ea; părul grijit îi oferă pere galbene ca ceara și dulci ca mierea; cățelușa, asemeni îngrijită de fată, o întîmpină cu o salbă de galbeni pe care a dat-o fetei. Astfel, fata se întoarce acasă. Tatăl bătrîn văzînd-o, după ce-și luase nădejdea revederii, i se umplu ochii de bucurie. Fata, ne spune povestea, „scoate salba și paharele cele de argint și le dă tătîne-său; apoi, deschizînd lada împreună, nenumărate herghelii de cai, cirezi de vite și turme de oi iese din ea, încît moșneagul pe loc a întinerit, văzînd atîtea bogății !“. La această vedere nemaipomenită baba a rămas ca opărită și nu știa ce să mai creadă.

În replică intră în rol fata babei, care merge pe același drum, întîlnește și ea în cale cățelușa, părul, fîntîna, cuptorul toate în suferință. Dar, fata babei refuză categoric orice ajutor. Au lăsat-o să-și urmeze drumul. Ajunge și ea la sfînta Duminică. Și aici se arată, ursuză, leneșă și cu purtări prostești. Cu toate că nu a răspuns cerințelor sfintei Duminici, aceasta își arată bunătatea și blîndețea și-i zice să se suie și ea în pod și să-și aleagă o lădiță, care i-ar plăcea și apoi să se ducă în plata lui Dumnezeu. Lacomă fiind, își ia cea mai frumoasă și mai nouă ladă și fără a-și mai lua bine-

cuvîntarea de drum pornește grăbită spre casă. Și rînd pe rînd trece, iarăși, pe lîngă cuptor, fîntînă și păr. Cuptorul plin de plăcinte, fîntîna cu apă bună, părul cu roade bune, dar de nicăieri nu s-a putut înfrupta, fiindcă și ea le-a refuzat ajutorul. Așișderea și cățelușa cu salba de galbeni, dar cînd a voit să-i ia salba cățelușa a rupt-o și n-a lăsat-o să pună mîna pe ea. Și-a pus nădejdea în lada luată din podul sfintei Duminici. Dar și aici, toate i-au mers pe dos. Deschizînd lada o mulțime de balauri au ieșit dintr-însa și pe loc au mîncat pe babă, cu fată cu tot.

În schimb moșneagul a rămas liniștit și avea multe bogății; el a măritat fata cu un om bun și harnic.

Povestea este frumoasă și pare simplă și bună pentru adormitul copiilor. Fără îndoială că ea se ascultă și se citește cu interes de copii, așa cum la timpul potrivit a fost vraja noastră. Dar așa cum în pictură culoarea și linia exprimă mai mult decît se citește la prima vedere, tot așa și aici, dincolo de sensul literar găsim și descoperim o lume aparte, cu sensuri adînci, o lume mișcîndu-se după legi tainice și împlinîndu-se după anume rînduieli pe care nu le pot sesiza cei ce n-au chemare și înțelegere pentru ele. Dacă povestea ar fi fost concepută și dată literaturii, să zicem, de părintele Gala Galaction, atunci textele scripturistice ar fi abundat, cum a și spus prietenul său de litere, T. Arghezi.

Din acest punct de vedere literatura a avut de cîștigat, iar Biserica n-a pierdut nimic. Prozatorul de mare clasă, Ion Creangă, lasă cititorului libertatea de a gîndi, de a deslușì înțelesurile adînci. El nu articulează ca în tratatele de morală, sau ca în lucrările catehetice, ci doar îți indică ușor drumul și doar te invită să continui singur drumul urcînd pe piscurile înalte ale gîndirii. Creangă poate fi numit „un Moise“ al literaturii române. Te urcă pe muntele Nebo și de acolo te invită să privești Țara Făgăduinței; nu te forțează să intri, ci doar s-o privești în libertate, în admirație și fascinație; te conduce pînă la locul de unde apar zările și prespectiva dincolo de timp și spațiu.

Revenind la povestea, succint prezentată, vom căuta să-i revelăm valențele moral-teologice, așa cum decurg și se deduc din lectura sa. În prim plan apar cele două fete, surori vitrege. Una, fiica moșneagului, împodobită de Dumnezeu cu toate darurile Sale; cealaltă, fiica babei, ursuză, urîtă și leneșă. Prima este prototipul omului care conlucrează cu harul lui Dumnezeu; talanții primiți i-a folosit și înmulțit. Nu s-a descurajat, atunci cînd a trebuit, pe nedrept să părăsească casa părintească. Mai mult, cu încredere în puterea lui Dumnezeu, Care pe cele slabe le întărește, pe unde a trecut și-a arătat vrednicia, hărnicia, mila. S-a lăsat purtată de brațele părintești și în voia Celui de Sus. N-a urmărit averea și bunăstarea materială și, în cele din urmă i-a prisosit, după cum și Biserica cîntă neîncetat: „Bogații au sărăcit și au flămînzit, iar cei ce-L caută pe Domnul nu se vor lipsi de tot binele“, sau după cuvîntul psalmistului: „Tînăr am fost și am îmbătrînit și nu am văzut pe cel drept părăsit, nici seminția lui cerînd pîine“ (Psalm 36, 25).

Actele pe care le săvîrșește fata moșneagului în drumul său, nu sînt decît lucrări simple, dar sînt lucrări pe care nu le poate face decît omul luminat de Dumnezeu, împodobit cu alese însușiri,

omul care cunoaște rațională tatea lucrurilor lăsate de Dumnezeu omului. Îngrijirea unui animal, a fîntînii și a unui pom, toate la un loc și fiecare în parte îl arată pe om în dialog cu natura, cu cosmosul, care poate căpăta prin mîna omului valențe deosebite. Există la români un cult aparte pentru răsăditul pomilor. Se spune în popor că cine nu are copil și nu și-a ridicat o casă și nu a răsădit un pom nu este un om vrednic. Cît privește simbolul apei în general și al fîntînii, se știe că, din timpuri imemoriale s-a ajuns la un cult al apei. Ne este cunoscut simbolul apei la poporul ales și cu osebire în cultul creștin. „Din antichitate fîntîna era locul unde oamenii se întîlneau, unde poposeau pentru odihnă și întremare, unde vorbeau sau meditau, scurt zis, un punct prin care se perinda multă lume și deodată cu ea idei, păreri... Fîntîna era locul înțelepciunii, al cunoașterii, al unor trăiri tulburătoare, prilej pentru ca mintea ce cugetă să descifreze sensul ascuns al lucrurilor pieritoare și nepieritoare. Cu încărcătură de sfințenie, fîntîna era considerată sursă a nemuririi, iar apa ei generatoare de virtuți recunoscute“ [19].

Vedem, așadar, în fata moșneagului, vița cea dătătoare de viață și roadă bogată, care se hrănește permanent din butucul său, după cuvîntul Sfintei Evanghelii : „Rămîneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa și voi, dacă nu rămîneți în Mine... Cel ce rămîne în Mine și Eu în el, acesta aduce multă roadă, căci fără Mine nu puteți face nimic“ (Ioan 15, 4-5).

Este de reținut și faptul că această odraslă a Sfîntului Duh, fiica moșneagului, nu s-a speriat de jivinele și orătăniile care personificau copiii Sfintei Duminici ci, cu răbdare și dragoste, a căutat să-i hrănească și să le poarte de grijă. Aici ne amintim iarăși de un text scripturistic: „Iată, v-am dat putere să călcați peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului, și nimic nu vă va vătăma“ (Luca 10, 19).

Cît de mult i-a folosit fetei moșneagului lipsa de lăcomie și de cît mult bine s-a lipsit fiica babei, plină de lăcomie! Aici ne amintim de proverbul românesc: „Lăcomia strică omenia“.

Creangă, crescut în preajma mănăstirilor, trăind printre viețuitorii de la Socola, știa bine ce înseamnă a lua binecuvîntarea pentru călătorie din partea duhovnicului, a starețului. Este un amănunt nu lipsit de semnificații în cele ce dorim să arătăm. S-a văzut cum fiica moșneagului nu desconsideră și această datorie morală și plină de bun simț. Amintind de bunurile pe care le-a adus acasă fiica moșneagului, în contrast cu fiica babei, credem că, cel mai potrivit text scripturisc care să ilustreze situația ar fi acesta : „Omul cel bun din comoara lui cea bună scoate afară cele bune, pe cînd omul cel rău, din comoara lui cea rea scoate afară cele rele“ (Matei 12, 35).

În timp ce fata moșneagului rămîne întru bucuria tatălui său și a viitorului soț, ca semn al împlinirii, al comuniunii, fiindcă a slujit celor mulți prin dragoste jertfelnică, fiica babei și baba ter-

---

19. Mitropolitul Nicolae Corneanu, *Patristica Mirabilia,* Timișoara, 1987, p. 385.

mină prin moarte cumplită, în uitare și singurătate, după singurătatea și răutatea în care au trăit. Iată și cuvintele psalmistului care atît de bine ne ajută a înțelege adîncul unei povești plină de duhul renașterii în Hristos: „Aproape este Domnul de cei umiliți la inimă, și pe cei smeriți cu duhul îi va mîntui. Multe sînt necazurile dreptților, și din toate acelea îi va izbăvi pe ei Domnul. Domnul păzește toate oasele lor, nici unul din ele nu se va zdrobi. Moartea păcătoșilor este cumplită, și cei ce urăsc pe cel drept vor greși" (Psalmul 33, 17-20).

Părăsind lumea poveștilor lui Creangă care, sînt bogate în întîmplări pline de conținut religios, ne reîntoarcem în lumea amintirilor, a copilăriei, în universul formării sale. Humuleștiul cel plin de tradiții scumpe și nepieritoare. Crăciunul cu colindele, chiralesa, plugușorul din noaptea Sfîntului Vasile, Botezul cu sfințirea apei celei mari, Sfînta Înviere, Păresimile, Rusaliile, hramurile și tîrgurile, toate sînt amintite în opera humulesteanului, prin simțire, trăire și prin coloritul local. Ce bucurie a fost pentru catihetul Ion, care coborînd pe valea Bistriței, vine acasă de la Broștenii lui Baloș, și, în noaptea de Înviere trage un „Îngerul a strigat" de au rămas toți oamenii cu gurile căscate, iar mamei îi venea să-l înghită de bucurie (Opere, p. 230). Părintele Ioan, bucuros și el ca un bun părinte l-a luat pe Ionică acasă, la masă, iar Smărăndița, fiica sa, fostă colegă în tinda bisericii din Humulești, a ciocnit o mulțime de ouă roșii cu îmbujoratul Nică, plin de emoții.

Tîrgul Neamț și Humuleștiul copilăriei sînt la întretăierea drumurilor care duc spre mănăstirile voievodale, încărcate de istorie, legendă, tradiții, oaze ale culturii și spiritualității noastre românești și creștinești. Voievozi, domnitori, demnitari, oameni de carte, vlădici, credincioși de rînd, toți au căutat locurile de tihnă și de reculegere. Iată, în graiul dulce al povestitorului, descrise toate acestea cu oarecare mulțumire că și el este fiu al acestui sat atît de cercetat de toți cei ce urcă spre mănăstiri: „Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei, de cînd e țara asta, au trebuit să treacă măcar o dată prin Humulești spre monăstiri. Apoi, unde pui cealaltă lume care s-a purtat prin satul nostru, și tot lume mai mult bogată și aleasă. Mă rog, la Monastirea Neamțului: icoană făcătoare de minuni, casă de nebuni, hram de Ispas și iarmaroc în tîrg, tot atunci; apoi tot pe aici, treacăt spre iarmoroace; la Peatră de Duminica Mare, și la Folticeni de Sînt-Ilie; la Secu, hram de Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul; la Agapia-n deal, hram de Schimbarea la față; la Agapia-n vale, hram de Sfinți Voievozi; și de la Varaticu, hram de Sîntă Măria mare, lume și iar lume!

Și cîte tîrnosiri și sfințiri de biserici din nou, și cîte soboare și revizii de fețe bisericești și politicești, și cîți streini din toată lumea, și cîte inimi purtate de dor, și cîte suflete zdrobite și rătăcite n-au trecut prin satul nostru spre monastiri! Lume, lume și iar lume!" (Opere p. 262-263).

Dintr-o scrisoare adresată lui Eminescu aflăm că-l invita să petreacă împreună sfintele sărbători la Iași, în bojdeuca atît de primitoare și plină de amintiri frumoase. „De Crăciun te așteptăm

Dascăli ai învățămîntului teologic

POPA DUHU, ADEVĂR ȘI LEGENDĂ
(1816—1877)

Mulți dintre cititorii operei complete a marelui nostru povestitor, Ion Creangă, citind bucata literară Popa Duhu, **se întreabă nedumeriți dacă acesta este un personaj real sau e produsul ficțiunii autorului. Și această întrebare este determinată mai ales de considerentul că titlul acesta este înregistrat de către unii editori la capitolul** Povestiri.

Aceeași nedumerire o au cititorii și despre titlurile Moș Ion Roată **(anecdotă) și Ioan Roată și Vodă Cuza, incluse tot în capitolul** Povestiri. **Aceasta o mărturisește profesorul și scriitorul Dumitru Almaș: „Mulți mă întreabă dacă Moș Ion Roată (...) a fost un personaj al realității istorice ori al legendei. Răspund că legenda este un adevăr istoric atît de clar și de luminos, încît nu mai are nevoie de documente“** [1].

Deși încă din 1910 criticul literar G. Ibrăileanu sublinia că Popa Duhu este o persoană reală, mulți, totuși, obișnuiți a-l ști numai din povestirea lui Creangă, afirma Leca Morariu în 1926 „îl credeau chiar d-a întregul plăsmuirea artistului Creangă și nu ne vine a-i vedea acum deodată chipul“, pe care îl publica atunci pentru prima oară [2].

Portretul este opera pictorului Stahi, după cum ne asigura preotul D. Furtună [3] **și a fost descoperit în 1919 de către editorii și redactorii revistei „Ion Creangă“ la o nepoată a marelui povestitor și dăruit casei copilăriei lui Creangă din Humulești** [4].

Așadar, Popa Duhu este o realitate, de vreme ce i se cunoaște și chipul. Dar, cu toate acestea, deși cele două monografii despre Seminarul teologic din Iași, publicate în 1885 și 1904, fixează cu date certe anii de profesorat ai acestui dascăl la acest așezămînt [5], **totuși, prin faptul că ele sînt tipărituri rare, el a rămas în legendă pînă în 1904 cînd Gh. Cosmoovici, directorul școlii din Tg. Neamț, publica cîteva rapoarte ale dascălului Isaia în** Un jubileu. **Piatra Neamț, 1904.**

În 1931, D. Furtună da, într-un ziar din Iași [6], **alte știri documentare referitoare la viața lui. Dar, prin aria restrînsă de răspîndire a acestui periodic, Popa Duhu rămîne pe mai departe învăluit în legendă.**

Abia în 1940, datorită cunoscutului cercetător de la Iași, Gh. Ungureanu, prin documentele pe care le publică în volumul intitulat Din viața lui Ion Creangă, **spune că o parte din vălul legendei a fost dat la o parte, ca tot același cercetător, în 1964, să întregească știrile documentare prin volumul** Ion Creangă. Documente, **și, astfel, Popa Duhu intră în istorie. Între timp și „Iașul literar“ nr. 4 din 1957 publica amintirile unui alt fost elev al lui, Atanasiu Gh. Munteanu, fost preot-profesor în Iași.**

Folosind aceste documente, academicianul Iorgu Iordan și Elisabeta Brîncuș, în 1970, în volumul II Opere **de Ion Creangă, dă o scurtă biografie**

---

1. Dumitru Almaș, *Moș Ion Roată — omul Unirii,* în „Albina“, anul 84, nr. 1 (1468), ianuarie 1982, p. 3; Pr. Gabriel Cocora, *Moș Ion Roată în legendă și istorie*“, „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic“, Buzău, 1984, 3, p. 74.

2. Leca Morariu, *De-ale lui Creangă (Popa Duhu și Zahei Creangă),* Cernăuți, 1926, p. 3.

3. Econ. D. Furtună, *Arhimandritul erou al lui Creangă,* „Junimea“, (Iași), XIV (1931), nr. 3765, 11 ianuarie 1931, p. 2.

4. Leca Morariu, *op. cit.,* p. 3.

5. Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola, Fondat la 1804.* Iași, 1885; Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin“ din Iași,* (1803—1903), București, 1904.

6. Econ. D. Furtună, *Arhimandritul erou al lui Creangă...,* p .2-3; *Alte note despre eroul lui Creangă: Popa Duhu, ibidem,* 23 ianuarie 1931, p. 2-3.

(p. 236-238), care este cercetată mai ales de specialiști, deoarece e inclusă în capitolul Note și variante.

Povestirea Popa Duhu este așadar o evocare, un portret, un crîmpei de biografie, o amintire, dar toate îngroșate și socotim că bine au procedat mulți editori din trecut cînd au inclus-o în capitolul Amintiri“ [7].

Referindu-se la numele de călugărie, Popa Duhu, în cuvîntul pe care l-a ținut la instalarea sa ca director (atunci se zicea rector) al seminarului din Socola [8], în toamna anului 1864, ținea să sublinieze: „Providențial mi s-a dat numele de Isaia, după numele ieromonahului Isaia Giușcă [9], înmormîntat împrejurul acestui sfînt locaș și fost egumen aici în timpul meu de aur, în timpul tinereților mele, cînd m-am dezvoltat în institutul acesta“.

El se numea Isaia Teodorescu, dar porecla i s-a transformat în renume, încît în societatea Iașului de atunci era cunoscut sub numele „oficializat“ de Popa Duhu. Cunoaștem din ziarul ieșan „Secolul“, care, în numărul 5 din 11 februarie 1870, criticînd starea în care se afla biserica „Sfîntul Neculai Domnesc“ din Iași, al cărei administrator era părintele Isaia Teodorescu, găsea că de vină este părintele „Isaia Duhu“ [10] și savantul Petre Poni, în amintirile sale [11], îl evocă tot prin poreclă: „Un călugăr, părintele Isaia Duhu, era prieten bun al lui Cuza (Grigore)“.

Arhimandritul Isaia Teodorescu, cum el însuși mărturisește, s-a născut în satul Cogeasca Veche din comuna Cucuteni, județul Iași. Cînd, nu știm precis. Preotul D. Furtună [12] afirmă că a murit în 1877, în vîrstă de 65 de ani, deci născut în 1812. Un alt cercetător, preotul M. Mănucă [13], bazat pe o statistică a Mitropoliei Moldovei, afirmă că în anul 1868 avea 52 de ani, deci născut în 1816, iar fostul lui elev preotul Gh. Atanasiu Nemțeanu [14] da ca an al nașterii, 1820. Credem că anul adevărat este 1816, pentru că se bazează pe un act documentar.

Și în privința morții avem două date diferite. Preotul Furtună dă anul 1877, iar la preotul Gh. Atanasiu Nemțeanu întîlnim anul 1880, dar ziua concordă la amîndoi: 25 decembrie. Rămînem la 25 decembrie 1877.

Carte a învățat în seminarul de la Socola, pe care l-a absolvit în 1836 (spune el într-o anumită împrejurare) și apoi a ajuns aici profesor. „Și, din școlar, profesor a ajuns la Socola; și duh din duhul său a dat școlarilor o bucată de vreme“ ne informează, în stilul său, Ion Creangă. Dar nu numai profesor ci și director a fost la acest seminar și atunci a mărturisit public: „Pe băncile de școlari și pe catedrele de profesori de aice am șezut. Mîncarea acestui institut am mîncat și învățătura lui am luat; în aceste locuri unde petreceți mult soteniciosul studiu al învățăturilor bisericești am petrecut; în acest sfînt locaș de rugăciune mi-am vărsat rugăciunile și necazurile mele dinaintea Domnului și dinaintea acestei sfinte icoane a Maicii Domnului, care au lăcrămat pentru institutul acesta și pentru țara aceasta, sînt dară părtașul și confratele domniilor voastre în suferințele acestei case; neascunzînd învățătura ce am primit ce împărțindu-o poporului care o așteaptă de la institutul acesta“ [15].

Dotat cu o deosebită inteligență și cu un spirit iscoditor, Popa Duhu și-a format o cultură solidă. La aceasta a contribuit și călătoria la Muntele

---

7. Dintre acestea amintim; *Opere, ediția G. Călinescu*, București, 1953 și 1958.

8. În *„Predicatorul moralului evanghelicu sau alu umanității“*, Iași, an. I (1864), nr. 1, p. 4.

9. Ieromonahul Isaia Giușcă zis Socoleanu a fost elev al acestui seminar, iar între anii 1809 și 1812 profesor și egumen (Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, p. 132).

10. *Ion Creangă. Documente*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Gheorghe Ungureanu, E.P.L., 1964, p. XXXI.

11. *Amintiri*, „Magazin Istoric“, XV (1981), nr. 8, p. 17.

12. *Arhimandritul erou al lui Ion Creangă...*, în rev. cit.

13. *Facultatea de Teologie din Iași, 1860—1864*, în „B.O.R.“, LXXVIII (1960), nr. 9-10, p. 873, nota 138-139.

14. *Amintiri despre Popa Duhu* în „Iașul literar“, nr. 4, 1957, p. 103.

15. *„Predicatorul moralului evanghelicu...“*, nr. 1, 1864, p. 4.

Athos și în Orient, după cum ne informează celălalt elev al său, preotul Gh. Atanasiu Nemțeanu [16].

Deși sărac, era un mare iubitor al cărții. Ion Creangă scrie: „Patru pereți străini, afumați și îmbrăcați cu rogojini: teancuri de traftoloage (cărți mari și vechi, n. a.), grecești, latinești, bulgărești (probabil tipărituri vechi slavone), franțuzești și românești ,pline de paiangeni și aruncate în neregule prin cele unghere, un lighean de lut cu un ibric pentru spălat, în mijlocul odăiei, apăraie pe jos, gunoiu și gîndacii fojgăind în toate părțile, o pîine uscată pe masă și un motan înghemuit după sobă era toată averea sfinției sale".

Trăsăturile acestui sumbru tablou ni se par îngroșate de autorul Amintirilor. La început, realitatea era alta; ne-o relatează Petre Poni, pe atunci și el elev: „În modesta sa locuință el ținea cîte unul sau doi copii, cărora, din sărăcia sa, le dădea tot ce le trebuia pentru ca să urmeze la școală" [17].

În aceste condiții, cînd la el locuiau copii, nu putea să domnească acea neorînduială și crasă necurățenie. Mai tîrziu, către sfîrșitul vieții, probabil da. În toamna anului 1866 ajunsese muritor de foame și cerșetor. Cunoaștem această situație dintr-o cerere a sa adresată Mitropoliei, prin care solicita carte canonică pentru a putea ocupa un post de profesor în București: „Miseria, lipsa de nevoie în care am ajuns este mare, prea mare, mărturisea el. De la anul 1836, de cînd am început a fi suplinitu profesore, nici într-un an n-am fost în așa calamitate ca în anul acesta. Luna septembrie și octomvrie am umblat desculț și flămînd. Începusem a tinde mîinile să cerșesc, însă școlarii cu recunoștință, care de mult au studiat la mine, m-au ajutat și am început puțin să mă înciripez" [18].

Reținem din relatarea lui Ion Creangă că fostul său profesor avea cărți în limbi străine, deci cunoștea aceste limbi. Și, într-adevăr, el cunoștea limbi streine pentru că, între 1836 și 1840, a fost profesor suplinitor de latină la Seminarul teologic de la Socola [19].

Popa Duhu era un om cult în toată puterea cuvîntului, ne informează tot Petre Poni, și datorită acestei situații el era în relații de prietenie cu oameni de seamă ai Iașului, printre care se număra și unchiul domnitorului Al. Cuza, Grigore Cuza, om cult și el, cunoscător de „franțuzește, nemțește, elinește și cunoștea capodoperele scrise în aceste limbi". Era acest Grigore Cuza o figură de seamă a Iașului: fost ispravnic, președinte de judecătorie, ministrul Instrucțiunii, revoluționar la 1848 și mai tîrziu, unionist convins. Dar să-l lăsăm pe Petre Poni [20], să relateze această prietenie: „Un călugăr, părintele Isaia Duhu, era prieten bun al lui Cuza. El venea în toate duminicile la masa ministrului împreună cu școlarii cei mai buni din Academie. Amîndoi bătrînii vorbeau de filozofie, de descoperirile cele mai nouă făcute în știință, de operele literare cele mai însemnate.

Băieții („din fiecare clasă, cîte doi școlari care avuseseră notele cele mai mari la învățătură și purtare") îi ascultau cu respect și se întrebau în mintea lor, cum se putea ca oameni cu un aspect așa de simplu să fie așa de învățați.

Părintele Duhu nu era numai un om cult în toată puterea cuvîntului; el era totodată și foarte bun".

Spirit în permanenta frămîntare, avid de instruire și cultivare, Creangă ni-l înfățișează pe eroul său permanent, și pe stradă sau în parcuri publice: „cu carte în mînă", frămîntat de gîndurile ce le genera cititul.

Și celălalt fost elev, preotul Gh. Atanasiu Nemțeanu, în amintirile sale, îl definește ca „bărbat plin de carte și întru cei întîi în mînăstire" [21].

Un fericit prilej ca Popa Duhu să-și dezvolte cunoștințele teologice i le-a oferit înființarea Facultății de teologie din Iași, în toamna anului

---

16. „Iașul literar", nr. 4, 1957, p. 103.
17. „Magazin istoric", XV (1981), nr. 8, p. 17.
18. Ion Creangă, *Documente...*, E.P.L., 1964, p. 150.
19. Gh. Adamescu, *Istoria Seminarului...*, p. 145.
20. *„Magazin istoric"*, 1981, nr. 8, p. 17.
21. „Iașul literar", nr. 4, 1957, p. 145.

1860, pe care o frecventează ca student și o absolvă în 1864 cu atestatul nr. 1, din 28 octombrie 1864, odată cu desființarea facultății [22].

I. OM AL ȘCOLII

1. Profesor de seminar (1836—1865, cu intermitențe)

Eminent absolvent, în 1836, al Seminarului teologic de la Socola-Iași, așezămînt cunoscut și sub denumirea de seminarul „Veniamin", după numele întemeietorului său, mitropolitul Veniamin Costachi, Popa Duhu este întîlnit ca profesor, cu intermitențe, în istoria acestei școli între 1836 și 1865.

Această lipsă de continuitate se datorează stăpînirii care reducea clasele și studiile, fie din economii bugetare fie din lipsă de elevi, și odată cu acestea se reduceau și profesorii.

Între 1836 și 1840 el funcționează ca pedagog și suplinitor la limba latină. La 24 aprilie 1843 este numit profesor de „Științele catihizătoare" și limba latină și mai predă: Istoria biblică, Omiletica și Mărturisirea ortodoxă [23].

La 25 mai 1844 este întîlnit ca inspector — director — al școlii, cerînd să fie scutit de profesorat, fiind bolnav și să i se permită să se retragă un timp la Mănăstirea Vorona. Cererea i se aprobă și este înlocuit la inspectorat de ierodiaconul Melchisedec, viitorul episcop al Romanului, iar la profesorat de către C. Buțureanu.

În anii școlari 1846—49 este iarăși profesor, iar în 1851 este rechemat și predă istoria. Între 1853 și 1855 funcționează ca profesor la școala mănăstirească din Tîrgu Neamț, a cărei activitate va constitui un capitol aparte. În 1858, la Seminar, preda Istoria bisericească și Tîlcuirea Noului Testament, iar în 1864 era profesor la Teologie dogmatică, Morală și Pastorală la clasele V-VIII și director de la 20 aprilie 1864 pînă la 12 ianuarie 1865 [24], cînd demisionează [25].

La 12 mai 1864, mitropolitul Calinic, intervenind la Minister pentru definitivarea lui în postul de rector, îi face o succintă și frumoasă caracterizare, care dovedește prețuirea pe care i-o acorda pentru anumite merite.

„Vechimea în profesorat, serviciul său de predicator și demnitatea cu care au început funcțiunea sa sînt însușiri ce-i dau dreptul a fi decretat definitiv în funcțiunea de rector". La acestea, mitropolitul Calinic mai adaugă o calitate: patriotismul, manifestat recent prin susținerea actului de la 2 mai. „Alăltăeri, continuă mitropolitul, a ținut în catedrala Mitropoliei un discurs foarte inteligent, demonstrînd cu sagacitate sistema vicioasă în care am stat pînă acum și chemînd cu tărie cooperațiunea tuturor la realizarea actului din 2 mai" [26].

Nu cunoaștem nimic din concepțiile sale oglindite în rapoartele direcțiunii. Poate un cercetător de la Iași, parcurgînd arhiva seminarului, ne va da știri noi și interesante. Cunoaștem doar cercetarea comisiei, din care făcea și el parte, referitoare la starea bibliotecii și disculparea sa că predecesorul Climent Nicolau nu i-a dat în primire inventarul și nici situația fondului bănesc provenit din vînzarea unor manuale, Probabil că acest incident l-a determinat să demisioneze la 12 ianuarie 1865 [27].

---

22. Pr. Mihai Mănucă, *art. cit.*, p. 897 și notele 901 și 904.

23. Gh. Atanasiu Nemțeanu, în „Iașul literar", nr. 4, 1957, p. 103, afirmă, eronat, că în anul școlar 1842—43, Popa Duhu era în clasa a V-a, figurînd ca ierodiacon Isaia Teodorescu.

24. Preotul D. Furtună, în articolul *Arhimandritul erou al lui Ion Creangă*, pune directoratul său între 22 aprilie 1865 și 12 aprilie 1866. Că datele nu sînt exacte se va vedea din adresa mitropolitului Calinic.

25. Constantin Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola. Fondat la 1804*, Iași, 1985, p. 73, 75, 77, 78, 89, 98, 106, 131, 145; Gheorghe Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin" din Iași, (1803—1903*, București, 1904, p. 72, 81i 90, 116, 117, 145.

26. *Ion Creangă, Documente*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Gheorghe Ungureanu, E.P.L., 1964, p. 132.

27. Gheorghe Adamescu, *op. cit.*, p. 123-124.

2. Învățător la școala domnească din Tîrgu Neamț (1853—1855)

Domnitorul Grigore Alexandru Ghica (1849—1853) a fost un cald sprijinitor al învățămîntului în limba română din Moldova. Prin legea din 1851 el declara „instrucțiunea publică gratuită pentru toți locuitorii țării", limba română ca „limbă în care se va învăța fără deosebiri", iar proprietarii nu vor mai primi autorizație de a așeza tîrgușoare pe moșiile lor, „pînă nu vor dovedi că au deschis o școală în locurile ce se vor destina spre înființare de tîrg" [28].

Conducerea Mănăstirii Neamțu, a cărei proprietate era Tîrgu Neamț, cumpără, în acest scop, o casă, dar punea condiția că mănăstirea să aleagă profesorul și totodată „a avea și inspecția asupra școlii după instrucțiile obștești, statornicite de către ocîrmuiri pentru școalele publice din principat" [29].

Condiția aceasta va întîrzia deschiderea școlii, mai ales că nu se cădea de acord asupra profesorului, și din această cauză, după doi ani de tergiversări și de propuneri de profesor neaprobate, abia la 1 iunie 1853 este angajat ieromonahul Isaia Teodorescu, cunoscut profesor de seminar, care atunci se afla în mănăstire pentru căutarea sănătății [30].

În actul său de numire, conducerea mănăstirii arăta că s-a înființat „în politia Neamțului proprietatea sa o școală publică pentru învățătura copiilor tineri (sic) la care urmînd trebuința de profesor chemăm pe sfinția voastră spre a primi această însărcinare pentru care și Mănăstirea ca spre răsplata ostenelilor sfinției voastre va fi datoare a vă da cîte 5000 lei pe fiecare an și lăcuința în lăuntrul școalei încălzită și luminată cu adăogare ca și sfinția voastră să vă siliți cu toate sîrguința spre învățătura tinerilor copii fiind bine încredințat că la întîmplare cînd sf. voastră ați conteni de la această însărcinare, Mănăstirea vă va îmbrățișa și căuta cu cele de trebuință ca pe unul din adevărații săi fii și spre întocmai urmare vi să dă aceasta cu iscălitura cuvenită și punerea peceții Mănăstirii" [31].

Preluindu-se o afirmație a lui Creangă, s-a acreditat ideea că această școală „nu era nici primară întocmai, nici teologică; era o amestecătură, unde se preda tipicul, catehicul și gramatica după plac. Nu se urma nici programa seminariilor nici a școalelor primare" [32].

Realitatea însă era alta. Popa Duhu urma întocmai „programa de învățăturile ce se propun în cele patru clase elementare din prințipatul Moldovii". Aceasta arăta el, fără echivoc, în raportul nr. 21 din 4 noiembrie 1854: „Mă țin de programa hrisovului". Iar în raportul din 22 martie 1855 preciza: „La școala publică din politia Neamțului a sfintei monastiri se învață aceleași învățături și are aceeași orînduială ca și toate școalele ținutuale din Moldova" [33].

„Programa de învățăturile ce se propun în cele patru clase elementare din prințipatul Moldovei", trimisă de Popa Duhu la Ministerul Cultelor, prevedea a se preda, în cele patru clase: citirea, gramatica, compunerea, aritmetica, religia, istoria, geografia și caligrafia [34].

Susținătorul școlii, starețul Neonil „cucernică față de călugăr adevărat", moare la 13 octombrie 1853 și în locul lui, cu sprijinul ocupației

---

28. Gh. N. Costescu, *Contribuțiuni la istoria învățămîntului nostru primar*, 1937, p. 82.

29. Gheorghe Ungureanu, *Din viața lui Ion Creangă. Documente inedite*, București, 1940, p. 123-124, doc. XXV și XXVI.

30. La 30 august 1858, într-o cerere către Mitropolit el spunea : „Vă este cunoscut că am funcționat mai mulți ani în Seminaria Socolei ca profesor și inspector, că după aceea m-am tras la Mănăstirea Neamțului pentru căutarea sănătății" *(Ion Creangă, Documente...*, p. 105, cdo. 92).

31. Gh. Ungureanu, *Din viața lui Ion Creangă...*, p. 124, doc. XXVII.

32. Al. Dumitrescu și G. M. Ionescu, *Istoria Seminariilor preoțești din Buzău, Curtea de Argeș, Huși, Ismail...*, București, 1906, p. 19.

33. Arhivele Statului, București, *Min. Cultelor și instr. publice, Moldova*, dos. 322/1983, p. 35.

34. *Ibidem*, p. 3^{v}-4.

străine, vine la conducere Naftanail, nu din neamul nostru, care cere desființarea școlii, ceea ce, desigur, nu se aprobă, și atunci afișează față de ea o totală indiferență, după cum se vede din numeroasele rapoarte ale lui Popa Duhu.

La început, profesorul preda și dimineața și după amiază la 303 elevi, dar, datorită condițiilor grele materiale, în 1857 rămăseseră doar 57 elevi [35].

Într-un raport din 9 octombrie 1854 arăta starețului: „singur îmi aduc apă, singur îmi tai lemne, singur îmi fac focul, ba cîte o dată, și singur îmi aduc și mîncare de la spital pe uliță, apoi învăț și copiii la școala Monastirii Neamț. Zilele imi sint negre, galbine și verzi și nopțile chin și suspinare, merge acum pe al doilea an“ [36].

După un de zile, la 13 octombrie 1854, mărturisea : „mi-am cheltuit paralele cîștigate la seminare cu școala aceasta“ [37].

Se cunosc foarte multe rapoarte ale sale din care se vede starea rea a școlii, cît și a acestui martir. Cîteva spicuiri din raportul său din 7 martie 1855 sînt concludente : ...„așa mi-am ruinat sănătatea întru acești doi ani care s-au plinit la ianuarie de cînd s-au început tratația învățăturilor, cînd n-au a face asemănare în cele din seminare în timp de șase spre zece ani ca școlariu și profesor.

După o ostencală așa de îndelungată și grea, am alergat după liniște și pace.

Am fugit de Sila și am dat de Haribda. Aicea la școală am fost tras chiar ca și capra care nu voia să meargă de bună voie la tîrg“ [38].

Stareţul Naftanail este înlocuit și, după o girare de către arhim. Antonie Dumbravă, este numit la 14 mai 1855 stareț arhim. Dionisie Romano, fost învățător și director de școală.

Popa Duhu îi înaintează acestuia un lung raport în care își dezvăluie „necazurile tartarice, suspinurile și amărăciunile“ pe care le-a avut pînă acum [39].

Își primește restul de salariu și cărturarul stareț îi va încredința o nouă misiune, în urma reorganizării școlii cu trei învățători: D. Hrisoscolei, G. Cătănescu și ierodiaconul N. Popescu [40].

Aceștia erau învățătorii, iar nu „un Baronzi, un Patriciu, un Caloian Cătănescu“, avînd director pe Popa Duhu, cum s-a afirmat [41].

3. Organizator și revizor al școlilor de pe proprietățile Mănăstirii Neamțu (1855—1856)

Această nouă îndeletnicire la început s-a rezumat în organizarea școlilor inexistente pînă atunci. În acest scop, el vizitează satele de pe proprietățile mănăstirii, unde, în colaborare cu preoții, alege cîte doi tineri cu știință de carte pentru a fi instruiți ca învățători, găsește casă pentru școală și alege locurile unde urma să se construiască localuri speciale pentru școli.

Realizarea acestei frumoase și lăudabile inițiative a durat însă cît și stăreția arhimandritului cărturar, Dionisie Romano, un an de zile, pînă la 19 iulie 1856, cînd, rămînînd fără ocupație, cere mitropolitului să-i dea voie să se ducă la Buzău [42], ceea ce nu s-a întîmplat; rămîne mult timp bolnav la Iași și în cele din urmă va fi numit profesor la Seminarul Socola.

---

35. Arhivele Statului București, *Min. Cultelor, Moldova*, dos. 322/1953, f. 11.

36. Gh. Atanasiu Nemțeanu, *Amintiri despre Popa Duhu*, în „Iașul literar“, nr. 4, 1957, p. 106.

37. Gh. Cosmovici, *Un jubileu*, Imprimeria județului Neamț, 1904 p. 56.

38. Arhivele Statului București, *Ministerul cultelor. Moldova, dosar 322/1853*, f. 11.

39. Gh. Ungureanu, *op. cit.*, p. 126, doc. XXX.

40. „Zimbrul“, an IV (1856), nr. 51, p. 2.

41. Constantin N. Tomescu, *Scurtă povestire istorică despre sfînta Mănăstire Neamțu...*, 1944, p. 50 ; T. Gh. Bulat, *Popa Duhu — profesor la școla Mănăstirii Neamțu din Tîrgu Neamț*, în „M.M.S.“, LI (1975), nr. 1-2, p. 166.

42. *Ion Creangă — Documente*, Ediția Gh. Ungureanu, 1964, p. 105, doc. 92.

4. Solicitant de catedră la Academia Mihăileană (1858)

Dotat cu o cultură superioară față de cei din tagma sa și apreciat de contemporani ca atare, în noiembrie 1858 Popa Duhu cerea să i se acorde, de către Minister, o catedră de „religie rațională" la clasele superioare de la Academia Mihăileană.

O asemenea catedră nu exista; ea trebuia înființată la argumentele primului nostru teolog „raționalist": „În seminarie și în alte școli se paradosește mehanicește prea multă religie; în aceste clase însă, a Academiei, ar trebui și trebuie — subliniază el — predată religia raționată".

Ce înțelegea el prin „religie raționată", nu știm. Autorul [43] care semnalează această cerere nu indică sursa documentară și nici nu dă alte amănunte. Să fi fost vorba de apologetică?

5. Profesor universitar de Teologie, în perspectivă (1866)

Facultatea de Teologie din Iași, înființată în 1860, care a avut printre studenții ei pe Ion Creangă și pe fostul lui învățător, arhimandritul Isaia Teodorescu — Popa Duhu, și-a închis porțile în 1864, cu absolvirea primei serii, din lipsă de internat, de profesori, de școlari, dar mai ales pentru că profesorii săi au intrat în așa zisa „luptă pentru canonicitate".

Locotenentul de mitropolit, Calinic Miclescu, „un om luminat, un mare iubitor de cultură" care sprijinise materialmente universitatea ieșană, intervine, în 1866, ca să se țină, în cadrul Universității, un curs de Teologie.

Pentru realizarea acestui deziderat, el stabilise cu profesorii monahi Ghenadie Enăceanu, Ieronim Buțureanu, Clement Nicolau și Isaia Teodorescu „a preda unor asemenea tineri, gratis", iar aceștia s-au angajat „că-și vor pune toate puterile științifice în acest sacru interes". Inițiativa este aprobată de Consiliul permanent de instrucțiune și mitropolitul scria profesorilor amintiți, la 2 decembrie același ani: „a păși la începerea acestui sacrificiu în interesul Bisericii noastre pe care cu atîta dezinteresare ni l-ați declarat" [44].

Frumoasa și utila acțiune este însă torpilată de rectorul Titu Maiorescu, care refuză să pună la dispoziție sălile pentru cursuri, și astfel Popa Duhu n-a fost și profesor universitar decît în proiect, dar și aceasta spune destul de mult, atît despre instrucție și cultura sa, cît mai ales despre aprecierea de care se bucura în societatea ieșană.

6. Delegat al primăriei orașului Iași, la examenele școlilor primare (1867—1870)

Prin legea învățămîntului primar din 1864, primăria avea obligația să asiste, printr-un delegat, la examenele de sfîrșit de an la clasele primare. Delegatul primăriei Iași, între 1867 și 1870, a fost experimentatul profesor, Popa Duhu, în ale cărui rapoarte se oglindesc cunoștințele sale pedagogice, căpătate prin lectură de cărți și reviste cu conținut pedagogic [45].

Rapoartele sale cuprindeau „observări particulare" și „observări comune".

Se remarcă și aici o plasticitate a stilului, cu expresii originale, așa cum întîlnim în raportul din 1867, după ce vizitase Școala nr. 1.

Din cele constatate, Popa Duhu făcea următoarele „observări comune", generalizări la întreaga situație a învățămîntului:

a) A se aplica obligativitatea asupra tuturor copiilor, conform legilor instrucțiunii, așa ca la clasa I să intre odată la începutul anului toți copiii, căci, din cauză că nu vin odată se face mare piedică progresului;

b) A se face reparațiunea la timp, așa ca să se poată deschide școala, conform legii, la 15 august;

---

43. Savin Bratu, *Ion Creangă*, Ed. Tineretului, 1968, p. 96.
44. Pr. Mihai Mănucă, *Facultatea de Teologie din Iași, 1860—1864*, „B.O.R.", LXXVIII (1960), nr. 9-10, p. 191-192.

c) Manualele de geografie făcute de alții, cărțile de alții; alte politii (orașe n. a.), rîuri, etc. în cărți, altele în manualele de geografie; vai de bieții elevi, eleve!

e) A se duce pe Jijia în albia Cacainei, căci primăvara, toamna și ori și cînd plouă, înoată copiii prin noroi"... [46].

Pentru școlile pe care le inspecta, în iulie 1870, se număra și școala primară Trei Ierarhi, care servea, într-o anumită măsură, ca școala de aplicație, sau, păstrînd proporțiile, ca un fel de școală experimentală.

În raportul înaintat primăriei, Popa Duhu, vorbind despre învățămînt în general la această școală, sublinia că a constatat „un rezultat atît de satisfăcător în general încît face să se nască în inimile tuturor celor prezenți sentimentul de bucurie văzînd că prin metodele cele exemplare a d-lor institutori din această școală să face a se consolida școala română, a să dezvolta cultura la fiii cetățenilor noștri; deci mîndrească-se această școală, mîndrească-se cultura în timp ce conține în sînul ei pe institutorii sus citați" [47].

7. Organizator de școală sătească la Mănăstirea Aron Vodă (1863)

În urma secularizării averilor mănăstirilor închinate, guvernul, în unire cu Mitropolia Moldovei, la 31 octombrie 1863, destituie pe egumenii acestora „pentru nesupunere la ordinile ce li s-au dat și nedemnității cu care conduceau îndatoriile lor și au numit și întărit în locul lor curatori provizorii pentru girarea asfecinilor și materiale și morale". Printre bisericile incluse în acest decret figura și Aron Vodă, la care a fost numit curator arhimandritul Isaia Teodorescu [48].

Cum se dovedise un fervent susținător și propagator al școlii, la 10 iunie 1864, plecînd de la „observările că clasele colegiale nu merg tocmai cu bun succes din cauză că pregătirea elevilor în clasele primare nu este solidă", fapt experimentat de el „în clasul I al seminariei", Popa Duhu arăta Mitropoliei că „la Mănăstirea Aron Vodă mi-am fost pus în gînd o școală primară sătească, la care eu însumi să fiu profesor, care și cum o pusesem în lucrare".

Dar cum existența acestei școli avea nevoie de suport material, inițiatorul ei solicită ca ea să fie recunoscută „în rîndul celor de clasa I-a, precum a fost, pentru două rezoane: 1. Pentru că toată averea M-rei Aron-Vodă este hărăzită numai pentru școală și dacă voim civilizație, ce este mai conducător la civilizație decît școala!" Și al doilea motiv „că și guvernul o au propus de două ori de clasa I-a..." [49].

La data cînd făcea această intervenție, Popa Duhu era profesor și director la Seminarul teologic din Iași. Alte știri despre rezultatul intervenției nu mai cunoaștem, dar în schimb ne-a rămas concepția sa că școala conduce la civilizație.

8. Ctitor de școală și biserică în satul natal

Tot în anul 1864 Popa Duhu intervenea la ministerul instrucțiunii ca să înființeze o școală comunală în satul Cogeasca Veche din județul Iași, „care este locul nașterii meie, mica mea patrioară, în care peste douăzeci de ani de cînd mă ostenesc ca să pot face o școliță". Deci construise localul. Solicită aceasta pentru că nu are posibilități materiale de a o întreține: „Familia mea, rudele mele (sînt) căzute, de-căzuți și sărăciți ca în genere în satele noastre".

Totodată el arată ministerului că în același an vrea să sfințească biserica din același sat [50].

---

46. Bianca Bratu, *Învățătorul Ion Creangă*, Editura de stat didactică și pedagogică, 1958, p. 86, 133-134.

47. Gh. Ungureanu, *Din viața lui Ion Creangă...*, p. 78; Savin Bratu, *Ion Creangă*, Editura Tineretului, 1968, p. 160.

48. „Preutul", Iași, nr. 12 (37), 6 noiembrie 1863, p. 289.

49. Ion Creangă, *Documente...*, București, 1964, p. 133.

50. Gh. Ungureanu, *Din viața lui Ion Creangă...*, p. 78, nr. 2.

Rînduri puține, dar mari prin cele ce ne dezvăluie. Din toată sărăcia sa, cheltuise mulți bani și cu școala din Tg. Neamț, iar ca luptător convins că școala conduce la civilizație, a ctitorit o școală și o biserică pentru consătenii săi.

9. Membru al Societății pentru învățătura poporului român (1867)

Un grup de învățători, în frunte cu Anastase Fătu doctor și filantrop", pun bazele, în ianuarie 1867, la Iași, unei filiale a „Societății pentru învățătura poporului român" care luase ființă, în București, la 23 martie 1866.

Cum Popa Duhu deja ostenise pe drumul luminării poporului, imediat după înființarea acestei filiale, în februarie, figurează ca membru marcant al ei [51].

10. Sprijinitor al școlii primare de la Socola (1864)

În toamna anului 1864, în timp ce era profesor și director al Seminarului teologic de la Socola, a sprijinit, prin cuvîntări, școala sătească care își începea existența la 12 octombrie 1864.

Într-una din cuvîntări, ținută în fața micilor elevi, el aduce ca argument în folosul școlii, chiar starea deplorabilă în care se găseau cimitirele satelor, de pe moșia Socolei.

„Biserica din comuna Socola își spune foarte lămurit, își grăește în destul de vederat că părinții voștri, băieților, n-au gîndit și nu gîndesc la frica Domnului și la rușinea de oameni, precum nici cei din satul său din comuna Vișanul, care tot pe moșia Socolei sînt, căci cînd ar gîndi n-ar șide țintirimurile desgrădate, mormînturile lor și ale fraților lor batjocorite de vite, biserica asemenea necinstită" [52]. De aceea, ca ei să nu mai fie ca părinții lor, crescuți în neînvățătură, s-a făcut școală în sat. Vedem în aceste cuvinte concepția sa expusă cu altă ocazie: „ce este mai conducător la civilizație decît școala?".

Îndemnînd pe săteni să-și dea copiii la școală „care începe mîne", la 12 octombrie '64", zicea: „Feriți-vă de băuturile aceste otrăvitoare a coclaurilor și a chihăraelor Socolii, că parcă se țin crîșmă de crîșmă de la Răpidea și pînă la barieră" (...).

„Deprindeți-vă de pe acum a fi oameni cu frica lui Dumnezeu și cu rușine de oameni și a fi gospodari buni, căci acesta este scopul școlilor elementare".

II. PREDICATOR

Inzestrat cu cunoștințe teologice superioare, făcînd parte din numărul destul de redus al absolvenților Facultății de Teologie din Iași, la care se adăuga o deosebită rîvnă pentru răspîndirea învățăturii creștine, Popa Duhu s-a distins și ca un zelos și bun predicator.

Cunoscut ca un pasionat al omileticii, el răspîndește cuvîntul Evangheliei prin toate bisericile Iașului, ca invitat la anumite ocazii.

Cunoaștem aceasta din predicile sale, publicate în periodicul „Predicatorul moralului evanghelicu sau al umanității", editat și redactat de el în 1864.

Cîștigîndu-și o anumită faimă în această îndeletnicire, în 1862 este semnalat ca predicator la Catedrala mitropolitană din Iași [53].

Cum el dorea ca în biserică să se desfășoare o vie activitate predicatorială, în perioada cît a fost director la Seminarul teologic de la Socola, pune un deosebit accent pe această preocupare.

„Să predicați în toate duminicile și sărbătorile, îndemna el într-un cuvînt ținut la 27 septembrie 1864, orice în biserica seminariei și în toate bisericile de prin prejur și în toate bisericele Iașului, toate clasele, de la clasa întîia și pînă la a șaptea împreună, căci eu am exemple de aici din seminar că doi tineri din clasa a doua i-am suit pe amvon și au predicat mai bine decît mulți din clasele mai superioare și apoi predicile le veți da

---

51. Bianca Bratu, *Învățătorul Ion Creangă...*, p. 123.
52. *„Predicatorul moralului evanghelicu"...*, an I (1864), nr. 7, p. 26 și 31.
53. În ziarul ieșan, *„Preutul"*, nr. 50, din 21 iulie 1862, pe lista abonaților figurează și *„ieromonah Isaia Teodorescu, predicator"*.

la ziarul Predicatorul Moralului Evanghelic, carele le va da publicității", ceea ce s-a întîmplat [54].

Predicile publicate în acest periodic constituiau un ecou favorabil la îndemnul și acțiunea sa ca director de seminar, cînd, în cuvîntul ținut la începutul anului școlar 1864, el afirma, printre altele: „Trebuie zis ca seminariile teologice să corespundă la menirea sau destinația lor să predice Moralul Evanghelic în toată virtutea și în toată puterea cuvîntului... Trebuie, prin urmare, ca și Seminarul teologic din Socola, învățătura cea multă ce o predă aici (...) s-o anunțe poporului (...) să facă a răsuna acea învățătură în toate duminicile și sărbătorile de peste an, prin toate bisericile Iașului, prin toate bisericile de prinprejur...".

Pentru a-și ajunge acest scop, el intervine la Mitropolie și obține aprobarea în acest sens.

Hotărîrea aceasta, primită cu entuziasm de către elevi, era, totodată, urmare altui îndemn al directorului ca toți elevii, începînd cu clasa I-a să facă „gimnastică în arta predicării" [55].

Și pentru ca amvoanele să nu mai fie mute, pe lîngă acțiunea de inițiere în omiletică a elevilor seminariști, voind să vină și în ajutorul preoțimii, el ia inițiativa editării unui periodic în exclusivitate cu conținut omiletic, în care să publice predicile sale și ale elevilor săi. Ceea ce mai încercase în 1844 și 1859, acum, la 3 octombrie 1864, apare „Predicatorul moralului evangelicu sau alu umanității", ca apariție bisăptămînală, miercurea și sîmbăta, în 4 pagini.

Cum redactorul său era director de seminar, el se adresează și la celelalte seminarii pentru abonamente, dar nu găsește înțelegerea necesară așa cum a afișat-o locțiitorul de mitropolit, Calinic Miclescu, care intervine, în acest scop, la ministerul instrucțiunii și face apel preoțimii, prin protoierie, dar rezultatul este slab. În Dorohoi doar zece abonați [56].

Dar cum preoțimea moldavă era, cum mărturisea chiar conducătorul ei, în „neprogresată stare", fiind produsul școlilor de cateheți, nu-i interesa traduceri din marii autori francezi: Masilon, Chateaubriand, Bossuet, Lamennais, făcute de Popa Duhu și astfel „Predicatorul", își încetează apariția la 24 decembrie 1865, deci după un an de zile. Rămîne însă o încercare lăudabilă în cîmpul Omileticii românești, iar inițiatorul, o importantă figură în galeria marilor noștri predicatori.

III. ALTE ÎNDELETNICIRI ȘI SFÎRȘITUL

După secularizarea averilor mănăstirilor închinate, guvernul a înlocuit egumenii greci cu preoți români, care erau alături de reformele domnitorului Cuza. Acești administratori sînt întîlniți, în actele vremii, sub titulatura de curator și îngrijitor.

Printre aceștia, ca unul care, de pe amvon, aprobase actul de la 2 Mai 1864, figura și Popa Duhu-Isaia Teodorescu. Și în această nouă îndeletnicire îl întîlnim curator la Aron Vodă, egumen la Sfîntul Nicolae, îngrijitor la Sfîntul Sava și apoi la Nicoriță, unde și-a sfîrșit zilele [57].

Popa Duhu a fost și un iubitor de copii și de săraci. „De cîte ori lua leafa, nota elevul său Atanasiu, umbla pe ulițe cu mîna plină de gologani și împărțea la săraci și la copii" [58].

Moare la 25 decembrie 1877, uitat de toți și mai ales pentru toate cîte a făcut ca învățămîntul să fie pus pe alt drum. Și pentru ca nerecunoștința să fie totală, înmormîntarea lui, neștiută de preoțimea ieșeană, a fost ca a ultimului sărac: categoria a patra, cheltuielile, desigur modeste, fiind suportate din vînzarea cărților la anticariat de către directorul Mitropoliei, relata fostul său elev, citat mai sus [59].

Pr. Gabriel COCORA

---

54. *„Predicatorul moralului evanghelicu sau al umanității"*, nr. 1, p. 2.
55. *Ibidem*, nr. 1, 3, 13.
56. Arhivele Statului București, *Min. instr.*, dosar 1295/864, f. 1-4, iar ordinul către Protopopi se publică în *„Predicatorul..."*, nr. 22 din 19 dec. 1864.
58. *Ibidem.*
57. Pr. Gh. Atanasiu-Nemțeanu, *op. cit.*, p. 105.
59. *Ibidem.*

Însemnări

ROMÂNII ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

(serie de volume, coordonatori : I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu și V. Cristian)

Vol. I, cu introducere și un indice general, Iași, 1986, 728 p. ; vol. II-1, cu un cuvînt înainte, Iași, 1987, 819 p. ; vol. II-2, cu un argument și bibliografia : Cărți privind rolul și locul românilor în istoria universală, Iași, 1987, 296 p. ; vol. III-1, cu introducere, sumarul volumelor I (1986), II-1 (1987), II-2 (1987), indice general și lista abrevierilor, Iași, 1988, 1012 p. ; III-2 (Ștefan Lemny, Românii în secolul XVIII. O bibliografie, vol. I), cu „argument" de Gh. Buzatu, introducere, notă lămuritoare de Ștefan Lemny și abrevieri, Iași, 1988, 328 p.; III-3 (Izvoare străine pentru istoria românilor — volum îngrijit de Ștefan S. Gorovei), cu un cuvînt înainte, abrevieri și indice general, Iași, 1988, 456 p.

Seria „Românii în istoria universală" coordonată de Ion Agrigoroaie, Gheorghe Buzatu și Vasile Cristian, apare sub egida Universității „Al. I. Cuza" din Iași. Volumele apar în seria : „Monografii istorice" a Universității Al. I. Cuza-Iași. Primul volum al seriei a văzut lumina tiparului în anul 1986, cînd s-a împlinit o jumătate de veac de la apariția ultimului din cele trei volume ale lucrării lui Nicolae Iorga, La place des Roumains dans l'histoire universelle (1936), în care marele nostru istoric reliefează și atrage atenția asupra locului poporului român în cadrul evoluției generale a umanității, încadrînd istoria românilor în istoria universală. Coordonatorii și autorii materialelor publicate în volumele seriei amintite vor să-i continue strădania, folosind cercetările realizate pînă în prezent. Replica lor trebuie să reflecte tot ceea ce a acumulat, între timp, cercetarea istorică cu privire la această problemă. În intenția lor, proiectul urmează a fi finalizat în cîțiva ani (după cum o mărturisesc coordonatorii și autorii). Sub raport tematic, cîteva volume vor include, de asemenea, contribuții variate, insistîndu-se asupra istoriei culturii, aspectelor economice și studiilor comparatiste. Alte volume vor reține documente străine și tot ce au produs mai semnificativ istoriografiile română și străină modernă pe tema rolului și locului românilor în desfășurarea istoriei generale, pentru ca abia în ultimul volum, pe care vor să-l publice și într-o limbă de circulație internațională, să ofere cititorilor sinteza așteptată. Pînă acum, au apărut trei volume pe care încercăm să le prezentăm, succint, în spațiul disponibil.

VOLUMUL I cuprinde studii pe teme variate, din cele mai vechi timpuri pînă astăzi, referitoare la locul și rolul românilor în desfășurarea istoriei universale. Cele 38 de contribuții se încadrează în titlul seriei, inspirat ales, dînd autorilor multiple posibilități de abordare. Contribuțiile sînt foarte variate atît prin felul de tratare cît și prin întindere. Criteriul de prezentare este cel cronologic, fără să existe pentru autor obligația restrictivă a respectării unui plan anume, cu capitole fixe.

— La începutul volumului I, I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu, V. Cristian și D. Russu fac cîteva considerații referitoare la prezența, locul și rolul românilor în istoria universală, trecînd în revistă preocupările predecesorilor și ale istoriografiei noastre în abordarea acestor probleme.

— I. Ioniță analizează etapele procesului de etnogeneză românească, de la daci și romani la daco-romani, apoi la romanici și, în sfîrșit, la români, trepte de afirmare în planul istoriei universale.

— D. Ciurea dă știri despre români, în documente și la istoricii din alte țări, iar Dan Gh. Teodor prezintă, sumar, regiunile est-carpatice și Bizanțul în secolele V-XI e. n., arătînd relațiile Bizanțului cu aceste regiuni, în cadrul general al activității sale la nordul Dunării de Jos.

— Vasile Neamțu, Stela Cheptea pe baza cercetărilor arheologice desfășurate la Baia — începînd din 1965 și continuate an de an — se referă la contactele între centrul și sud-estul Europei reflectate în circulația monetară de la Baia (secolele XIV-XV).

— Ștefan S. Gorovei prezintă cîteva observații și reflecții asupra relațiilor româno-otomane în secolele XV-XVI — în credința autorului că acestea vor putea folosi la precizarea unor puncte, la risipirea unor îndoieli, la lămurirea unor detalii.

— Gh. Pungă și Veniamin Ciobanu se ocupă în articolele lor de relațiile europene ale Țărilor Române în secolul al XVI-lea.

— Victor Neumann se referă în intervenția sa la cele mai de seamă idei și tendințe ce străbat Europa în epoca luminilor și, cu deosebire, particularitatea acestora în aria central-sud-estică, imaginea spațiului centro-răsăritean în cultura occidentală, precum și marile interferențe urmărite prin difuzarea ideilor politice, prin circulația cărții — devenită factor de cunoaștere și apropiere spirituală —, în fine, prin celebrele corespondențe ale epocii, toate cu referire, mai ales, la spațiul românesc.

— Ștefan Lemny și Doina Lemny ne comunică informațiile istorice despre români din literatura franceză din secolul XVIII, precum și știri desprre români în dicționare istorice.

— L. Boicu trece în revistă evoluția raporturilor internaționale din perioada anilor 1768—1774, Principatele Române constituind „o piatră de încercare" în această evoluție. Tot el se referă și la noua etapă a desfășurărilor politice internaționale (1768—1792) și Principatele Române.

— Constantin Bușe analizează contribuția orașelor românești în sprijinirea manifestării plenare a culturii popoarelor din aria sud-est europeană, în secolele XVIII-XIX, cultură în strînsă legătură cu lupta lor pentru transpunerea în faptă a idealurilor de eliberare socială și de independență națională, concluzionînd că în același timp, orașele românești, Țările Române au constituit placa turnantă între cele două mari arii de civilizație — Orient și Occident.

— Gh. Platon analizează contextul național și internațional al revoluțiilor române de la 1821 și 1848 și problema independenței naționale, facilitînd înțelegerea sensului, obiectivelor și implicațiilor celor două revoluții românești care au deschis calea revoluțiilor care au urmat, cea pentru UNITATE și cea pentru INDEPENDENȚĂ, susținute puternic de adeziunea totală a poporului, de participare activă a acestuia, care, la 1877, în ultimă instanță, a impus independența prin lupta armată.

— D. Vitcu, un bun cunoscător al epocii lui Alexandru Ioan Cuza, ne dă cîteva informații referitoare la personalitatea primului domnitor al Principatelor Unite în viziunea contemporanilor din „Lumea Nouă". Același autor prezintă materialele din presa americană, consacrate, special, marilor răscoale țărănești din anul 1907 în România.

— V. M. Russu și Gh. Cliveti trec în revistă evenimentele principale din istoria poporului nostru din perioada anilor 1856—1877, momente de luptă în drumul nostru spre independență.

— V. Cristian dezbate Congresul de pace de la Berlin (1878) referitor la România, modul în care a fost tratată, concluzionînd că acesta a fost un tratat încheiat de marile puteri în funcție de interesele lor. Același autor împreună cu Gh. Iacob se oprește asupra unor considerații privind locul României în contextul european după cucerirea Independenței, accentuînd asupra afirmării României pe plan internațional în perioada cuprinsă între 1878 și 1914.

— Aurel Filimon analizează raporturile între popoarele român și belgian atestate documentar în secolele XIV-XVI, arătînd tendințele convergente și acțiunile comune, accentuînd asupra relațiilor româno-belgiene din secolul al XIX-lea.

— Ecaterina Negruți se oprește asupra economiei românești pe coordonate capitaliste din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, cu implicațiile forței de muncă de peste hotare în viața economică și social-politică a României moderne. Diplomația României în Balcani în timpul crizei bosniace, moment de mare tensiune politico-diplomatică, provocat de intervenția directă și brutală a unora dintre marile puteri europene în zona sud-estică a continentului, este prezentată de Constantin Paraschiv.

— C. Gh. Marinescu în intervenția sa prezintă opinia publică europeană față de lupta românilor pentru Marea Unire, precizează unitatea ce se realizează între voința nestrămutată a poporului român și opinia publică internațională în problema unității politico-statale a tuturor românilor. Temeiul acestei unități erau cele trei principii : 1. dreptul popoarelor la autodeterminare ; 2. voința acestora de a-și constitui state naționale unitare ; 3. realitățile etnodemografice. În acest context I. Saizu se oprește asupra luptei pentru idealuri comune a românilor și cehilor la sfîrșitul primului război mondial. Același autor se ocupă de prezențele românești în efortul lumii interbelice de organizare științifică a producției și muncii, arătînd că prezența României în efortul lumii interbelice de modernizare a structurilor economico-sociale era dovada dorinței de a contribui la progresul propriu și al umanității.

— I. Agrigoroaie analizează atitudinea marilor puteri față de România în timpul primului război mondial, contribuind la o mai bună înțelegere a locului țării noastre în evoluția atît de complexă a relațiilor internaționale din acei ani. Tot același autor se oprește asupra rolului și locului României în relațiile internaționale din perioada interbelică (1918—1939), precizînd că activitatea diplomației românești din această perioadă reprezintă în egală măsură, o pagină de istorie națională și universală.

— Emilian Bold, Valeriu Florin Dobrinescu fac o analiză a Conferinței de pace de la Paris (1919—1920), care prin tratatele de pace încheiate, a consemnat prăbușirea marilor imperii europene și existența noilor state. În același context Emilian Bold prezintă Conferința de la Locarno (octombrie 1925) și reflexe românești, precizînd că această conferință a făcut serioase concesii Germaniei.

— Ioan Scurtu trece în revistă evoluția politică a Europei în perioada 1918—1940 și în acest cadru situația României.

— Gh. Buzatu, scrie despre Cazul Tilea (martie 1939) — un demers al României — care impune schimbarea cursului politicii mondiale prin care diplomatul român s-a impus la originea unui fapt de istorie universală. Același autor prezintă cîteva documente, prin care încearcă să desprindă, care a fost politica Marii Britanii față de România la începutul celui de-al doilea război mondial. Împreună cu I. Pătroi se oprește asupra unor realități istorice și dezbateri istoriografice referitoare la România și lupta pe plan mondial pentru victoria asupra fascismului. Garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939 privind securitatea României sînt prezentate de Valeriu Florin Dobrescu și Sorin Pîrvu.

— Ultima contribuție la primul volum din Românii în istoria universală este a Elisabetei Peanu, care, împreună cu Gh. Buzatu, se oprește asupra rolului și locului României într-o „lume în schimbare" (1945—1985).

VOLUMUL II-1, cuprinde un număr de 46 de contribuții ale istoricilor noștri care, de data aceasta, au fost grupate pe probleme în zece capitole :

I. Informații despre români în mileniul I, cuprinzînd contribuția lui Nelu Zugravu, Autohtonii la Dunărea de Jos în zorii Evului Mediu.

II. „Imaginea celuilalt" : Istoria românilor în scrieri și documente străine. Românii și viziunea lor asupra istoriei lumii, în următoarele contribuții :

— Paul Barbu, Procesul de etnogeneză în însemnările consulului englez E. L. Blutte.

— Virgil Ciocîltan, Informațiile lui Guillaume de Rubruck despre români și bașkiri în lumina izvoarelor orientale.

— D. Ciurea, Revoluția de la 1848 pe plan european.

— Gr. Ploeșteanu, Ecoul luptei românilor pentru Unirea Principatelor în „Heidelberger Journal".

— Damian Hurezeanu, Lumea la început de veac în viziunea lui I. G. Duca (I).

— Katherine Verdery (S.U.A.), The Rise of the Discourse about Romanian Identity: Early 1900 to World Wor II.

— I. Agrigoroaie, Importanța istorică a victoriilor din vara anului 1917 în contextul internațional.

— **Eugen Bantea, Misiunea Berthelot și unghiurile ei de vedere asupra relațiilor franco-române.**

— **Luminița Iacob, Gh. Iacob, Armata română în războiul antifascist.**

— **Gh. Buzatu, The American View on Romanian's Evolution during World War II.**

III. Locul și rolul românilor în raporturile internaționale de-a lungul secolelor : relații bilaterale și multilaterale în context mondial, interferențe, determinări reciproce și evoluții paralele, cu contribuțiile :

— **Eugen Denize, Relațiile lui Iancu de Hunedoara cu Veneția.**

— **Adrian A. Rusu, Iancu de Hunedoara și Cristoforo Garantone.**

— **Gabriel Bădărău, Natura și conținutul raporturilor politice româno-habsburgice, 1683—1775.**

— **Alexandru Boldur, Relațiile lui Tudor Vladimirescu cu Eteria.**

— **Gh. Cliveti, Românii și „concertul european", 1815—1878.**

— **Gh. Platon, Independența României și puterile europene. Reacții și atitudini.**

— **N. Dascălu, Relații româno-japoneze în perioada interbelică (1919—1939).**

— **V. F. Dobrinescu, România și Anglia în august 1939.**

— **Elisabeta Petreanu, O inițiativă românească: Încheierea unui tratat de securitate colectivă între statele sud-est europene (1959).**

IV. Din istoria culturii române și universale, **cu o singură contribuție a lui Victor Neuman, Reforma religioasă și criza de conștiință : De la Theofil Corydaleu la Dimitrie Cantemir.**

V. Românii și lumea secolelor XIX-XX, **cu contribuțiile :**

— **D. Ciurea, Românii și chestiunea orientală.**

— **V. M. Russu, Gh. Cliveti, Continuitatea spiritului pașoptist în România și reacția forțelor conservatoare europene. Exemplul guvernării radicale (martie 1867 — noiembrie 1868).**

— **Elena Siupiur, Formarea intelectualilor în sud-estul european în secolul al XIX-lea. Modelul românesc.**

— **Ioan Scurtu, România și statele vecine. Considerații privind evoluția economică și politică (1918—1928).**

— **Constantin Bușe, Brăila și Galați — porturi ale Europei.**

VI. Al doilea război mondial și România, **cu contribuțiile :**

— **A. Karețchi, L. Eșanu, Românii și cauza Poloniei în 1939.**

— **V. F. Dobrinescu, Activitatea emigrației române în lumea anglo-saxonă (1940—1943).**

— **Traian Udrea, România și Cehoslovacia, 1938—1944.**

— **D. Rusu, Rezistența din România în contextul rezistenței antifasciste europene.**

VII. România în fața marilor congrese de pace și organisme internaționale, **având următoarele contribuții :**

— **Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, Recunoașterea internațională a Marii Uniri din 1918.**

— **I. Ciupercă, Dincolo de „fațada impunătoare" a Conferinței de pace de la Paris.**

— **Mihai Iacobescu, Românii și Societatea Națiunilor.**

— **Frederik Kellogg (S.U.A.), Gh. Buzatu, Nicolae Titulescu, Transylvania.**

VIII. Raporturi politice și alianțe dinastice medievale, **cu contribuțiile:**

— **Ștefan S. Gorovei, Steme și raporturi politice : „Cazul" principilor Moldovei în veacul XIV.**

— **Ștefan Andreescu, Alianțe dinastice ale domnilor Țării Românești (secolele XIV-XVI).**

— **Ștefan S. Gorovei, Alianțe dinastice ale domnilor Moldovei (secolele XIV-XVI).**

IX. Istorie și istoriografie, **cu comunicările :**

— **Mihai Guboglu, Țările Române în istoria otomană a lui M. Nuri Paşa.**

— Alexandru Andronic, Însemnări despre istoria românilor într-o sinteză în limba rusă din 1859.

— Lucian Năstasă, Gh. I. Brătianu la congrese internaționale de istorie.

— Gh. Buzatu, I. Agrigoroaie, Ioan Pătroi, Probleme referitoare la dictatul fascist de la Viena (30 august 1940) în istoriografia universală contemporană.

Al. Zub, Intrarea „europeană" și solidaritate „balcanică".

— Al. Zub, De la istoria universală la istoriologie.

— Marius Cristian, Imperialismul — așa cum l-a văzut N. Iorga.

— V. Cristian, Cîteva considerații privind noțiunea de istorie universală (I).

X. Documente, cu o singură contribuție a lui M. Timofte, „Oedip" — de G. Enescu — în viziunea prințesei Maria Cantacuzino.

VOLUMUL II-2 pune la dispoziția celor interesați unele mărturii străine, dintre cele descoperite recent, și care îngăduie o mai temeinică și precisă integrare a istoriei naționale în istoria universală. Editorii grupajelor de documente au efectuat, cei mai mulți dintre ei, stagii de studii în bibliotecile și arhivele străine, beneficiind în acest sens de toată solicitudinea unor prestigioase instituții și foruri științifice din țară și de peste hotare. Volumul cuprinde doar cinci contribuții:

— Ștefan Lemny, Istoria românilor în publicații și manuscrise europene din secolul al XVIII-lea.

— Gh. Buzatu, Situația României în 1944, după mărturii diplomatice italiene. Autorul se referă la activitatea diplomatică la București a lui Renato Bova Scoppa, la rapoartele lui diplomatice.

— Gh. Buzatu, Ion Pătroi, Actul de la 23 August 1944 în presa internațională. Ecouri.

— V. F. Dobrinescu, Sorin Pârvu, Marile Puteri și cobeligeranța României, 1944—1947, în care autorii își propun să prezinte unul din multiplele aspecte cu care s-a confruntat diplomația românească la finele celei de a doua conflagrații mondiale, anexînd la sfîrșitul studiului 16 documente inedite, extrase din arhivele Foreign Office-ului, care oglindesc poziția Angliei și a celoralalte Mari Puteri Aliate și Asociate față de cobeligeranța României.

— Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Ion Pătroi, I. Saizu, Marile Puteri și România, 1944—1947, prezintă o serie de documente străine aflate în arhivele din Anglia, S.U.A., R. F. Germania din care rezultă tendința Puterilor învingătoare de a trata țările mici și mijlocii ca obiecte, iar nu ca subiecți ai dreptului internațional. Documentele anexate, descoperite în arhivele străine, iar unele extrase din colecții diplomatice, ilustrează această realitate în cazul României.

VOLUMUL III-1 este consacrat împlinirii a 70 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri a tuturor românilor, de la 1 Decembrie 1918. Sub raport tematic, volumul reunește un număr de 55 de contribuții ordonate în 15 secțiuni distincte, toate de un real interes științific, după cum urmează:

I. Imaginea celuilalt": Istoria românilor în scrieri și documente străine. Românii și viziunea lor asupra istoriei lumii, cu cinci contribuții:

— Ion Agrigoroaie, Gheorghe I. Brăteanu — în apărarea drepturilor naționale ale poporului român; Lucian Roșu, The Romanian Humanist Maximilianus Transylvanus at the Court of Charles Vth.; D. Ciurea, Influența revoluției franceze din 1789 în Țările Române; Catherine Verdery, Moments in the Rise of the Discourse on National Identity, I, Seventeenth thorough Nineteenth Centuries; Damian Hurezeanu, Lumea la început de veac în viziunea lui I. G. Duca (II).

II. Știri despre autohtoni la Dunărea de Jos în zorii Evului mediu, cu două contribuții: Dan Gh. Teodor, La population autochtone au Nord du Bas-Danube aux VI e-VII e siècles; Victor Spinei, Semnificația etnonimelor arhaizante daci și geți în izvoarele bizantine din secolele X-XV.

III. Raporturi politice și alianțe medievale, **cu trei contribuții: Virgil Ciocâltan, Raporturi moldo-lituaniene (1420-1429) ; Eugen Denize, Antal Lukacs, Relațiile lui Iancu de Hunedoara cu Poggio Bracciolini; Ștefan Andreescu, Giovani Tiepolo și românii. Note pe marginea unor documente** din arhivele Veneției.

IV. Locul și rolul românilor în raporturile internaționale din secolele XIX-XX: **determinări reciproce și evoluții paralele, cu patru contribuții: Gh. Platon, Principatele Române în relațiile internaționale în perioada Regulamentului Organic (1830-1859); L. Boicu, Puterile europene față de actul românilor din 24 ianuarie 1859; Nicolae Dascălu, Propaganda culturală a României în S. U. A. în perioada interbelică (1919—1939); D. Ivănescu, Diplomați străini despre Al. I. Cuza și Unirea Principatelor.**

V. Restitutio, **cu o singură contribuție: M. Berza, Noile etape ale expansiunii otomane și raporturile politico-militare în Europa centro-răsăriteană în secolul al XVI-lea.**

VI. Mentalități, opinie publică și receptare istoriografică, **ce cuprinde două contribuții : Alexandru Florin Platon, Burghezia română în context european. Pentru o cercetare comparată ; Emilian Bold, Atitudinea opiniei publice românești față de ascensiunea fascismului.**

VII. Relații anglo-române, **cu șapte contribuții : Richard Cloogg, Marcu Berza and the Development of Romanian Studies in England ; Cristian Popișteanu, Ion Pătroi, Imagini britanice privind participarea României la primul război mondial ; Vasile Vesa, V. F. Dobrinescu, On the British — Romanian Relations during the Conclusion of the Peace Treaty in Paris (1919—1920) ; R. J. Crompton, An Englishman în Romania, August-September 1931. Unpublished Extracts from the Diaries of Joseph Swire ; Dennis Deletant, Some Considerations on the Implementation of the Allied-Romanian Armistice Agreement of 12 September 1944; Harry Hanak, The Politics of Impotence. The British Observe Romania, 1945—1947; Ion Pătroi, R. F. Seton-Watson.**

VIII. Relații româno-ruse, **cu o contribuție : Alexandru Andronic, Din istoria relațiilor româno-ruse la începutul secolului al XIX-lea.**

IX. Românii în lumea medievală, **cu șase contribuții: Alexandru V. Diță, Cel dintîi ecou internațional al victoriei românești de la Rovine din 17 mai 1395 ; Viorel Panaite, Cîteva observații privind reglementările de pace româno-otomane în secolul XV ; Gh. Pungă, Unele considerații privind planul dacic a lui Mihai Viteazul; D. Ciurea, Mihai Viteazul în istoria europeană; Veniamin Ciobanu, Curia papală și problema „sferelor de influență" în spațiul carpato-danubian în preajma păcii de la Zsitvatorok (1602—1604); D. Ciurea, Quelques remarques sur l'expédition de 1691 du roi Sobieski en Moldavie.**

X. Instituții medievale, **cu trei contribuții : Șerban Papacostea, Întemeierea Mitropoliei Moldovei : Implicații central și est-europene; Răzvan Teodorescu, Implicații balcanice ale începuturilor Mitropoliei Moldovei. O ipoteză ; Scarlat Porcescu, Sinodul de la Iași — 1642.**

XI Istorie și folclor, **cu o singură contribuție a lui Ladislau Gyémant, Imaginea lui Napoleon Bonaparte în folclorul românesc.**

XII. Marea Unire a românilor în context internațional, **cu șase contribuții: Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, La Grande Union de 1918; Aurel Filimon, Situația României în anul 1866. Mărturii din arhivele belgiene ; Gh. Iacob, Cătălin Turliuc, Viața politică din România modernă. Opinii în istoriografia străină; Constantin I. Stan, Aspecte privind activitatea românilor americani în sprijinul înfăptuirii Marii Uniri; I. Ciupercă, Din istoria contemporană a unei idei: Confederația economică danubiană; C. Gh. Marinescu, Poziții antirevizioniste în publicistica românească din perioada interbelică.**

XIII. Al doilea război mondial și România, **cu trei contribuții : A. Karețchi, L. Eșanu, Românii și cauza Poloniei în 1939 (II); Gh. Buzatu, I. Saizu,**

Apariția și dezvoltarea contradicțiilor dintre regimul antonescian și Germania hitleristă; Constantin Cloșcă, Noi evaluări privind contribuția României la războiul antihitlerist.

XIV. Testimonia, **cuprinde cinci contribuții intitulate: Din arhiva istorică a României.**

XV. Istorie și istoriografie, **ultima secțiune a volumului cuprinde șase contribuții: Silviu Sanie, Dacia romană — zona de interferență a marilor curente spirituale din spațiul mediteranean; Ștefan S. Gorovei, La începutul relațiilor moldobizantine: contextul întemeierii mitropoliei Moldovei; Liviu Burlec, Constantin Mavrocordat, un promotor al despotismului luminat în țările române; Elena Diaconu, Genealogie și istorie sud-est europeană; Paul Păltănea, V. A. Urechea — interferențe cu lumea spaniolă; Renate Möhlenkamp, Die Entstehung und Entwicklung der mittelalterlichen moldavischen Städte bis Ende des XVI Jahrhundert.**

VOLUMUL III-2, **Românii în secolul XVIII. O bibliografie; elaborat de Ștefan Lemny, publică un număr de 4922 de fișe bibliografice, izvoare pentru noi cercetări atît de necesare celor care vor să elaboreze lucrări referitoare la cunoașterea trecutului istoric ; Bibliografia pe care o prezentăm oferă specialiștilor un deosebit de valoros instrument de lucru. În cadrul capitolelor și al celorlalte diviziuni ale lucrării, referințele au fost aranjate în ordinea lor cronologică, iar în cadrul aceluiași an, în ordinea alfabetică a autorilor și în raport de context. În ceea ce privește compartimentarea lucrării, autorul a optat pentru o structură capabilă să asigure regăsirea rapidă a informației dorite, în raport și de posibilitățile grupării tematice asigurate de materia în atenție. Volumul I al bibliografiei :** Românii în secolul XVIII, **este prima parte a acestei bibliografii care va fi continuată. Volumul I cuprinde instrumentarul necesar explorării și mărturiile directe de la sursele documentare, însemnări, inscripții etc., la scrierile românești și străine din epocă, susceptibile, în egală măsură, să constituie izvoare pentru noile cercetări asupra istoriei românilor.**

VOLUMUL III-3, **Izvoare străine pentru istoria românilor, volum îngrijit de Ștefan S. Gorovei constituie, prin cele 26 de contribuții împărțite în șase secțiuni, un sondaj în diverse categorii de isvoare istorice: Caracterul eclectic al volumului adună izvoare diverse, privind istoria românească a secolelor XVI-XX.**

I. Cronici. **Această secțiune cuprinde două contribuții: Mihai Guboglu, Campania lui Suleiman I Magnificul în Moldova (1538) într-o cronică turco-tătărească; Ștefan S. Gorovei, Cronica armenilor din Camenița. Noi fragmente.**

II. Călători străini. Descrieri ale Țărilor Române **conține șase contribuții: Eugen Denize, Un călător italian necunoscut în Moldova secolului XVI; Sergiu Iosipescu, François de Pavie de Fourquevaux. Călătoria pe Marea Neagră și prin Moldova în 1585—1586; Ștefan Andreescu, O relație de „călători străini" în Țara Românească și Moldova din anii 1632—1633; Andrei Pippidi, Moldova în 1679, după relatarea misionarului Bernardino Silvestri; Ion Toderașcu, Transilvania într-o însemnare de călătorie necunoscută din secolul XVIII ; D. Ciurea, „Descrierea" Moldovei de Julius Edel (1835); Andrei Pippidi, Descrieri ale Țărilor Române din secolul XVI ; Maria Holban, Pretinsele aventuri în Țara Românească ale unui pretins călător german din secolul XVIII.**

III. Vechi tipărituri. Presă, **cuprinde patru contribuții: Paul Păltănea, O genealogie a domnitorilor români din secolele XV și XVI în „Theatrum genealogicum" (Magdeburg, 1598); Gabriel Bădărău, Știri despre Principatele Române într-un ziar american din secolul XVIII ; Gh. Platon, 1866 — începutul „revoluției pentru independență". Ecouri în presa europeană; Dumitru Vitcu, Note și corespondențe americane despre români în coloanele ziarului „The New York Times" (1871—1877).**

IV. Corespondență diplomatică. Rapoarte diplomatice, **cu cinci contribuții : Marian Stroia, Noi mărturii străine referitoare la revoluția română din 1821; D. Ivănescu, Diplomatul francez Adolf d'Avril despre Unirea Principatelor și Al. I. Cuza; Beate Welter (Freiburg i. Br.), Documente pentru istoria Iașilor: rapoarte consulare austriece din perioada 1866—1878; Valeriu**

Florin Dobrinescu, Sorin Pârvu, România și Conferința de la Genua (1922); Gheorghe I. Florescu, Donald E. Bain (St. John Fisher College, Rochester, N. Y.), Realități politice românești într-o viziune americană (1927).

V. Din arhiva istorică a României contemporane, **cu două contribuții: Gh. Buzatu, Stela Cheptea, I. Saizu, România și organizarea păcii (1945—1947) (I); Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Pătroi, România și organizarea păcii (1945—1947) (II).**

VI. Miscellaneea, **cu cinci contribuții: Th. Holban, Documente din arhive polone și franceze; Andrei Pippidi, Ecouri ale evenimentelor din 1711 în corespondență diplomatică; Ștefan Lemny, Istoria Românilor în Encyclopedia Britannică și în preocupările lui Arthur John Evans; Doina Lemny, Ștefan Lemny, Transilvania în corespondența unei călătoare engleze din 1927; Valeriu Florin Dobrinescu, Ioan Giurgea, Un izvor american despre situația financiaro-economică a României și raporturile ei comerciale internaționale.**

Spațiul limitat, nu ne-a permis a prezenta, mai pe larg, materialele cuprinse în volumele apărute, pînă acum, din seria Românii în istoria universală, **fiind nevoiți, uneori, doar a semnala autorii și titlurile contribuțiilor lor, pentru orientarea cititorilor. Rod al unei activități fructuoase a Școlii istorice ieșene, apreciată în țară și în străinătate, cu valoroși cercetători în domeniu, seria de volume redactate sub judiciosul titlu ales o recomandăm celor preocupați de cunoașterea temeinică a istoriei poporului nostru, fiind în același timp, utilă tuturor acelora care doresc să-și îmbogățească nivelul de cunoștințe.**

Prof. Petru ABRUDAN

O CARTE DESPRE LOGOS ȘI TRĂIRE

Cu un titlu sub care parcă s-ar desfășura un capitol dintr-o teză de cosmologie — Viață și semn **(Editura Cartea românească, 1989), Vasile Andru oferă cititorului, pe de o parte un „jurnal de bibliotecă și de practică", de mare respirație intelectuală, și la fel de bogat, pe de altă parte, un... mic „tratat de viață", un calendar al stărilor, al unor experiențe umane cu varii dezlănțuiri. Această a 9-a carte a prozatorului, ca elevii strigați pe nume la catalog (cărțile sînt copiii scriitorilor, zice-se), s-ar fi strigat din tiparnițe cu numele...** Cumul de soartă bună; **ar fi purtat, adică, titlul pe care de altfel îl are ideea emblemă ce tutelează întregul volum. Căci, amintita numire nu-i altceva decît, acceptînd o închipuită sinonimie, „știința optimizării" — axa în jurul căreia urcă și coboară, într-o ordonare savantă, dialecticul și metafizicul conținute în toate textele din care se (re)compun în carte amintirile (notele de jurnal), însemnările (de după lectură) și mai ales paginile acoperite de laconicele / dense eseuri.**

Cartea sare din geometria unui gen anume, rostirile aici înserate se vor nu sentințe ci sfaturi. Viață și semn **este una dintre acele „cărți folositoare de suflet", cu aer arhaic, cu toată modernitatea înșurubării cuvintelor și etalarea informațiilor ori a soluțiilor, nu puține bizare, prin care pune în dialog, cu foarte multă... înțelegere, poetica și cibernetica. Carte de înțelepciune, (firește, nu prima la noi, după cea a lui Neagoe către fiul său voievodesc), bogată în sugestii și informații de fericită cuprindere** Viață și semn, **în firidele construcției sale ascunde și cîteva chei prin care se lasă dezvăluită o bună parte din incifrările conținute în cărți anterioare ale autorului în proza sa mai puțin accesibilă.**

Surprind în multe pagini drumurile culturale din care se nutrește condeiul lui V. Andru (fiindcă nu din snobism sînt amintite atîtea culturi, cărți și autori, de la Confucius la Platon și Climax, Spinoza, Goethe, Dostoievschi la Einstein, Fitzgerald sau Noica, practici străvechi spre restaurarea eului, de la zen la isihasm). Cele 22 de titluri și subtitlurile lor, în majoritate explozii metaforice-sapiențiale, ținînd de sociologie ori psiho și

parapsihologie, presupunînd în lectură „un ochi nou", îmbogățind necontenit cititorul, instruindu-l și întreținîndu-i convingerea în posibilitățile, acut cerute, ale „optimizării umane" într-acest perturbat mileniu, într-a cărui noapte nedorită „toate ideile sînt gri", confirmă că Viață și semn este un elogiu al minții și inimii, al „inteligenței materiei", un semnal care are în seamă întoarcerea către sine, omul integral.

Inscriindu-se intre cele mai bine conturate cărți cu astfel de scriitură și între cele mai remarcabile din ultimul timp, acest volum de sophie, isihie și sophrologie, bogat în drumuri și idei, în cuvinte noi și vechi (face impresia că i-ar trebui o bibliografie și un indice filologic!), este nu o „sutră de lut", cum ar fi vrut să-i zică oarecînd Andru, ci, o „sutră de cristal", o mică bibliotecă din care sintagma aforisitică a autorului — „A trăi înseamnă a arde" — ilumineză, îi dă distincții, o recomandă statornic.

Pr. Constantin HREHOR

UNELE PRECIZĂRI DESPRE MATEI EMINESCU

Fratelui Poetului nostru național i-a consacrat Aug. Z. N. Pop un substanțial studiu în Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu, Ed. Acad. R.P.R., 1962, p. 221-303. Reluarea investigațiilor și din alte unghiuri poate ilumina, întrucîtva, aspecte mai puțin cunoscute. O primă chestiune mai puțin elucidată este cînd, totuși, a frecventat Matei Școala politehnică din Praga (Aug. Z. N. Pop, op. cit., p. 264). Este limpede că, în intervalul 1868—1872 Matei a urmat clasele I-V la liceul „A. T. Laurian" din Botoșani. În toamna anului 1872, cînd abia începuse cursurile clasei a V-a, a avut loc incidentul dintre Matei și gazda sa, care nu era altul decît directorul liceului, profesorul Emil Tokarsky. Consecința? Matei e determinat să întrerupă frecventarea liceului. Tatăl său, căminarul Gh. Eminovici se plîngea că Tokarsky „l-a maltratat pe fiul meu în clasă înaintea colegilor sei, încît acesta nefiind deprins c-o asemenea tortură au fugit și s-au înrolat în armată" (ibidem, p. 222). Cum rămîne însă cu Praga? Ceva mai la vale, Aug. Z. N. Pop afirma clar: „Matei se îndreaptă spre școala de ofițeri din Iași, unde este înmatriculat la 20 octombrie 1872, ca soldat" (ibidem, p. 225). Ni se pare că doar în acest scurt interval de la 22 septembrie la 20 octombrie 1872 (deci cu totul pasager) ar fi putut frecventa Matei Școala din Praga, pînă la această dată nefiind posibil, întrucît urma liceul botoșănean, iar ulterior după 1876 era militar de carieră.

Revenind la cele de mai sus, trebuie să precizăm că, în toamna anului 1872 nu era în Iași nici o școală de ofițeri. De ce? Prin înaltul decret 4238/24 aprilie 1872 Școala de ofițeri s-a divizat în Școala de infanterie și cavalerie cu reședința în București, pe Calea Griviței și Școala pregătitoare sau Școala de fii de militari din Iași (Căpitan Nicolae Uică, Istoricul Școalei militare de infanterie de la anul 1847—1911, Buc., 1911, p. 47). Recrutarea se făcea pe bază de concurs (la aritmetică, algebră și geometrie) putînd candida bacalaureați și absolvenți a 6 clase de liceu (ibidem, p. 48). Să mai precizăm că, în virtutea Legii asupra instrucțiunii, din 25 noiembrie 1864, pe atunci în vigoare, liceul cuprindea 7 ani de studii („Monitor, jurnal oficial", nr. 272, din 5 (17) decembrie 1864). Avînd absolvite doar 4 clase de liceu și neparticipînd în vară la concursul de admitere, Matei nu putea sub nici o formă să fie înmatriculat la 20 octombrie 1872 la Școala militară din Iași.

Un alt aspect care, de asemenea, denotă că Matei n-a urmat școala de ofițeri este că celor ce freventau instituția respectivă li se atribuia, ca și azi, denumirea de „elev" nu „soldat", termen utilizat pentru trupă. Exista practica de a se menționa locul de absolvire al școlii în cadrul promoției. Bunăoară despre Constantin, fiul lui Ion Creangă, se menționează că a absolvit școala de ofițeri la 1 iulie 1879 fiind al 29-lea din 59 de absolvenți, fiind „elev" de la 1 iulie 1877 „Anuarul oficial al armatei române pe anul 1889", București, 1889, p. 316).

Alt aspect. Durata studiilor era doar de 2 ani („Monitoriul oastei",

nr. 18/1872, p. 327) și în consecință dacă, eventual Matei era admis în școală în anul 1872, obligatoriu trebuia să devină sublocotenent în anul 1874. Ori el a devenit caporal la 4 mai 1873 și sergent la 10 decembrie același an („Anuarul oficial al armatei române pe anul 1885", București, p. 301). Aug. Z. N. Pop susținea că Matei a fost avansat sublocotenent în anul 1876. Prin decretul 1214/3 iulie 1876, următorii elevi au fost înălțați la gradul de sublocotenent: Dimancea Haralambie, Alecsandrescu Vasile, Herju Constantin, Rasianu Constantin, Tănăsescu George, Vasilescu Nicolae, Theodor Dimitrie, Ianca Alexandru, Parapeanu Ioan, Stroiescu George, Popovici Grigore, Dragomirescu Ioan, Coroiu George, Popovici Alexandru, Tifopoles George, Botez Ioan, Lambru George și Michail Ioan („Monitorul Oastei", nr. 20/1876, p. 505-506).

O mențiune din „Monitorul Oastei" (nr. 20, din 17 iulie 1876), elucidează de ce Matei Eminovici nu figurează printre promoția 1876. În nota respectivă sînt enumerați sergenții din școala de subofițeri, 27 la număr care au fost admiși la „examenul depus pentru gradul de sublocotenent". Pe locul al 14-lea (din 27) se află sergentul Matei Eminovici, obținînd media 11,83. Școala respectivă pregătea subofițeri și ținea cursurile în intervalul 1 octombrie-1 septembrie, avînd media de promovare 10, 50 și cotarea astfel: 5-9 = mediocru; 10-13 = binișor; 14-18 = bine; 19-20 = f. bine („Monitorul Oastei", nr. 35/20 noiembrie 1875, p. 921-924). Prin înaltul decret 1324/16 iulie 1876 Matei Eminovici (ca și cei 26 de colegi) a fost înălțat sublocotenent, fiind mutat din Regimentul 8 infanterie în Regimentul 4 infanterie. Ajunși aici se impun cîteva precizări. Mai întîi, ca urmare a lipsei de cadre în armată, se recurgea uneori la promovarea, în urma unor examene, a celor mai destoinici sergenți în rîndul ofițerilor. Astfel prin înaltul decret 740 și 7621/4 septembrie 1878, un număr de 93 de subofițeri au fost avansați la gradul de sublocotenent (Căpitan Nicolae Vică, op. cit., p. 58). De altfel nici celălalt frate al Poetului, Iorgu, nu urmase școala de ofițeri, dobîndind gradul de sublocotenent în aceeași manieră. În altă ordine de idei, absolvirea școlii de ofițeri nu avea o importanță covîrșitoare în cariera militară. Dovadă Al. Averescu (soldat la 10 martie 1877, sergent la 10 martie 1878, sublocotenent la 15 iulie 1881), a terminat tot școala de subofițeri (clasat primul din 18), ceea ce nu l-a împiedicat să ajungă mareșal („Anuarul oficial al armatei române", 1885, p. 410).

Înălțat ofițer, Matei Eminovici și-a probat virtuțile ostășești în Războiul pentru Independență, în anul următor, rămînînd în rîndul cadrelor active pînă în 1892.

CHIRIAC CIUBOTARIU — UNCHIUL LUI ION CREANGĂ

Al doilea copil al lui Petre Ciubotaru și Acsiniei s-a numit Chiriac. Data nașterii sale nu e sigură. După actul de deces (reprodus mai jos) ar rezulta că a venit pe lume în anul 1808. Ni se pare puțin probabil, întrucît recensămîntul enoriașilor efectuat în ținutul Neamț în anul 1829 lasă să se înțeleagă că s-a născut în anul 1816. Această dată poate fi admisă fiind mai aparopiată de a soției sale, Anghilița, născută în anul 1818. Trăind în Humulești și-a cîștigat existența fiind „cultivator de pămînt". Nu deținem, deocamdată, alte amănunte despre el și familia sa. Știm doar că s-a stins din viață în Humulești la 24 ianuarie 1878.

*

Actul de deces al lui Chiriac Ciubotariu. Registrul stării civile pentru morți. N. 2. Chiriacu Ciubotaru. Din anul una mie optu sute șeptezeci și opt, luna ianuarie, ziua douăzeci și șase, ora opt antemeridian. Actu di moarti a lui Chiriacu Ciubotariu, în etate de șeptezeci ani, de religie ortodocse, di profesie cultivator, domiciliat în comuna Humulești, căsătorit cu d-na Anghilița, în etate de șasezeci ani, de profesie muncitoare, domiciliată în comuna Humulești, fiu a lui Petru Ciubotariu și a D-nei Acsinia, ambii morți, mortu alaltăieri la ora douăsprezece antemeridiane, în casa sa din comuna Humulești. Marturi au fost d-lu Chiriacu Ciubotaru în etate de optzeci ani și dl Vasili

Andrei a Petri in etati di cincizeci ani, ambii de profesie cultivatori, domiciliaţi în comuna Humulești cari au subscris acest act, împreună cu noi, după ce li s-au cetit și după ci am constatat moarte noi înșine, Gheorghi Maftei, primarile comunei și officeru stărei civile. Marturi Eu Chiriac Ciubotariu, Eu Vasile Andrei a Petrii Primar officeriu (ss) Gh. Maftei.

(Arhivele Statului, Neamț. Col. stare civilă, Humulești, dosar 12/1878, act. nr. 2, morți).

CONSTANTIN — FIUL LUI ION CREANGĂ

Maiorul Constantin Creangă nu este unul din miile de ofițeri superiori anonimi din armata română de la 1830 încoace, datorită unei duble ipostaze: de fiu al scriitorului Ioan Creangă și de tată al arhitectului Horia Creangă — cel supranumit „Le Corbusier al României" (Cf. Radu Patrulius, Horia Creangă. Omul și opera ; **Paul Constantin,** Dicționar universal al arhitecților, **București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 78).**

Unele date despre el a prezentat îndeosebi Lucian Predescu, după îndelungate investigații (Ioan Creangă, **vol. I, p. 22-23;** Date inedite privitoare la viața și opera scriitorului Ion Creangă, **în „Glasul Bisericii", 1969, p. 1243-1246) date ce trebuie însă unele corectate, altele completate, în concordanță cu noile precizări documentare. Aceasta cu atît mai mult cu cît informațiile nu au fost aduse la zi în ultima ediție completă a scrierilor lui Creangă, (Editura Minerva 1970).**

Constantin s-a născut la 19 decembrie 1860 (Arhivele Statului Iași, Colecția Manuscrise, **nr. 1884, f. 7 V-8). „Anuarul armatei române" din 1885 consemnează însă că s-a născut la 20 martie 1859, iar cel din anul 1905 lansează data de 15 martie 1859, date ce trebuie respinse ca nefondate. La 30 septembrie 1865 a devenit elev la școala primară de la Trei Ierarhi, avînd însă nu mai puțin de 165 de absențe din motive de boală. Un catalog din anul școlar 1869/70 prezintă următoarea situație școlară a elevului Creangă la sfîrșitul semestrului I: Testamentul nou: 8, 8; Lectura pe cărți: 8, 8; Gramatica: 7, 6; Istoria românilor: 7, 7; Geografia generală: 8, 7; Aritmetica: 7, 5; Istoria naturală și fizica: 8, 7; Drept administrativ: 8, 7; Higiena: 8, 7; Geometria: 6; Caligrafia 7 și Purtarea 6. În semestrul al II-lea rezultatele sînt sensibil egale: Testamentul Nou: 7, 8; Lectura pe cărți: 9, 10; Gramatica română: 7, 8; Istoria românilor: 7, 8; Geografia generală: 7, 8; Aritmetica: 5, 6; Științele fizico-naturale: 6, 7; Drept administrativ: 7, 8; Higiena: 7, 7; Geometria 6; Caligrafia și desenul: 7; Purtarea 7.**

La 5 septembrie 1872 a fost înscris la școala fiilor de militari din Iași, unde s-a prezentat la 11 septembrie același an. Ca urmare a rezultatelor obținute la învățătură, la 3 septembrie 1876 a fost avansat sergent. Insistînd să se ducă voluntar pe front în urma demersurilor scriitorului a fost trecut, la data de 10 august 1877, la Școala de infanterie și cavalerie. Absolvă această instituție la 1 iulie 1879 fiind clasificat al 29-lea din 58 de absolvenți și înălțat la gradul de sublocotenent. Între 24 mai 1883 și iulie 1886 a urmat școala superioară de geniu din Viena, iar între 1886 și 1888 Școala de război din Bruxelles. Între timp a fost avansat locotenent, la 8 aprilie 1883 și căpitan, la 1 ianuarie 1887. Se părea că-l așteaptă o strălucită carieră militară. Na fost însă așa. Căsătorit la 3 octombrie 1885 cu Olga, fiica lui Nicolae Petru (Alinta Vidis. Ion Creangă, fiul său și... **Brăila în „Înainte", nr. 9389, din 25 octombrie 1988, p. 4), a intrat în posesia unei considerabile averi (25.000 galbeni). După ce-i trecut în disponibilitate la 1 februarie 1890, demisionează, fiind trecut în rezervă la 16 ianuarie 1892. Neavînd vocația necesară s-a lansat totuși în diverse combinații comerciale ca: fabrica de cozonaci moldovenești, ceaiul „Pax", restaurantul „Ca la mama acasă", fabricarea foiței de țigară (de la care s-a ales cu o pagubă de 100.000 lei). În anul 1907 soția i-a intentat divorț, o nouă căsătorie cu o anume Nonia (în 1911), nefiind mai reușită. Reintegrat în armată în 1913, după mobilizare, la 10 mai 1914 a fost avansat maior. În 1916 presta serviciul la regimentul 46 infanterie. În timpul pri-**

mului război mondial a fost președintele Curții Marțiale din Iași. S-a stins din viață la Spitalul Sfîntul Spiridon din Iași la 30 martie 1918.

Constantin Creangă a avut patru descendenți: Silvia, Horia (n. 20 iulie 1892, † 1august 1943, la Viena), Ion (27 octombrie 1898 — mort într-un accident probabil la 3 martie 1931) și Letiția (căsătorită cu N. Timiraș).

Nu putem încheia această succintă prezentare fără a enumera lucrările publicate de Constantin I. Creangă: Glasul celui ce strigă în pustiu. Un cuvînt în chestia evreiască, **București, 1897**; Memoriu în cestia înființării de către stat a monopolului hîrtiei de țigară. Istoricul afacerei mele, **București, 1900**; Domnița Maria și copilul de casă, **București, Baer, 1905**; Contribuții la chestia socială a înfrînării alcoolismului, **București „Universitara", 1908** și **traducerea** „Critice retrospective asupra Resboiului ruso-turc din 1877-78, După memoriile lui Curopatkin. **Prelucrate de Cratimer, parte I, Viena, 1886.**

A N E X E

1. REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU CĂSĂTORIȚI

Nr. 140. Constantin I. Creangă cu Olga Nicolae Petru. Anul una mie optsute optezeci și cinci, luna octombrie în trei ore după p. m. Act de căsătorie d-lui Constantin Ion Creangă de ani douăzeci și cinci, ortodox, profesia locotenent în armată română domiciliat în Brăila fiu major al d-lui Ion Creangă, domiciliat în orașul Iași din partea căruia s-a prezentat actul său de consimțămînt la această căsătorie, autentificat de Tribunalul jud. Iași secția II-a sub nr. 917 din 19 august a. c. și al d-nei Elena, decedată în orașul Iași la anul una mie optsuteoptzeci și patru, născut în orașul Iași, la anul una mie optsute șaizeci și al d-rei Olga Nicolae Petru de ani șaisprezece, ortodoxă, profesia casnică, domiciliată în Brăila, născută în orașul Brăila la anul unamieoptustesaizecișinouă, fiica minoră a d-lui Nicolae Petru de ani cincizeci și șase, profesia comerciant și a d-nei Elena de ani treizeci și nouă, ambii domiciliați în Brăila, care au fost de față și au consimțit. Cei de față contractanți și părinți ai viitoarei soții ne-au declarat că s-au făcut între d-lor un contract de căsătorie (act dotal) pe care prezentîndu-l s-a văzut trecut în registrele de transcripțiune la nr. 278 fila 152 pagina a II-a cu data de 27 august expirat. Actele preliminare sînt: Publicațiile făcute fără opoziție în această comună în duminicile de la întîi și opt septembrie a. c. Actul probatoriu de etatea viitorului soț format la acest oficiu sub nr. 540/1985, după declarațiunile a cinci martori și legalizat de tribunalul local la nr. 4587 a. c. Extrasul nr. 18 după actul original de nașterea viitoarei soții eliberat de acest oficiu și legalizat de tribunalul local cu data de la 26 august a. c. Actul vorbit mai sus cuprinzător de consimțămîntul părintelui viitorului soț. Extrasul nr. 321 după actul de moarte a mamei viitorului soț eliberat de Primăria comunei Iași și legalizat de tribunalul de acolo sub nr. 6844 din 19 august a. c., Dovada subscrisă de patru martori și legalizată de Poliția locală la nr. 2819 din 2 curent prin care se atestă că viitorii soți n-au mai fost căsătoriți și nu sînt nici un fel de rudenie între d-lor. Tuturor acestor acte parafate de noi și oprite la Primărie spre a rămîne alăturate la registrul precum și cap. VI de sub titlul V ce s-a dat citire de noi în auzul tuturor celor de față mai sus arătați. După care contractantul au declarat că voiesc a lua în casă tare mult pe d-ra Olga Nicolae. Pentru asta și noi Constantin Ștefănescu oficierul de stare civilă din Brăila au pronunțat în numele legii că contractanții sînt uniți prin căsătorie. Toate cele de mai sus s-au făcut în public în localul Primăriei în ființa ceruților pentru martori și anume: D. D.: Gheorghe Lupașcu de ani patruzecișiunu, profesia căpitan în armată, I. Stroescu de ani treizeci, profesia idem, M. Iorgulescu de ani șaizecișidoi, profesia comerciant și M. Theologu de ani patruzeci și cinci, profesia zaraf, toți domiciliați în Brăila. Cei doi dintîi din partea soțului iar cei din urmă din partea soției. Și după ce am dat cetire acestui act în auzul tuturor celor de față, soții, părinții soției și martorii l-am subscris împreună cu toți aceștia N. B. Muma soției neștiind scri a pus degetul. ss/locotenent C. I. Creangă, Olga N. Petru, N. B. Petru, Elena Nicolae Petru, căpitan Lupașcu, căpitan Stronescu, M. Iorgulescu, M. Theologu, Oficier ss/indescifrabil. *Mențiune:* Această căsătorie s-a dizolvat în baza sentinței de divorț cu nr. 21 pronunțată de Tribunalul județului Ilfov,

secția I-a în ședința de la 19 februarie anul 1907 investită cu formula executorie nr. 445 din anul 1907 și care sentință s-a transcris în registrele de căsătoriți la nr. 265 din 16 iunie anul 1907 desfacerea d-nei Olga C. Creangă partea cîștigătoare prin suplica înregistrată la nr. 1851 din anul 1907. Făcut astăzi la 17 iunie 1907.

(Arhivele Statului, Brăila, col. Starea Civilă Brăila, Căsătoriți, vol. II/1885, art. 140).

2. ACTUL DE DECES AL LUI CONSTANTIN I. CREANGĂ

Transcriere. Comuna Iași. Registrul stării civile pentru morți. N. 289. Creangă I. Constantin, maior, rezervă, ortodox, român, Regmt. 8 Vînători P. S. Proces-Verbal. Anul una mie nouă sute optusprezece, luna mai, ziua cinci, orele unsprezece dimineața. Noi, Neculae Ștefănui, Consilier și ofițer stării civile comunei Iași, primind adresa N. 1825 a Spitalului 264 „Sf. Spiridon Iași, în alăturare cu extractul pe actul N. 135 a Dlui Creangă I Constantin, maior, am dispus conform art. 66 Cod C transcrierea lui în registrile presente precum urmează. Regatul României, Ministerul de Război. Spitalul 264 Sf. Spiridon Iași, Starea civilă război, ecstrast din registrul actelor de morți pe anul 1918 N. 135.

Act de moarte din anul una mie nouă sute optspredece, luna aprilie, ziua una, ceasurile trei jumătate după amiadă. În ziua de treideci ale trecutei luni, la ceasurile unspredece după amiadă a încetat din viață în Spitalul 264 Sf. Spiridon Iași de „Anhistă, nefrită cronică, uremie, hemeplegie dreaptă cu afazie“ D. Creangă I. Constantin, maior, în vîrstă de 57 ani, de profesiune — născut în comuna Iași, județul Iași, domiciliat în comuna Iași, județul Iași, fiul Dl. Ioan și al Dnei Elena. Moartea a fost verificată de D. doctor Alecsandru Paladi cu certificatul din 31 martie a. c. Această declarațiune a fost născută în presența marturilor D. profesor Dr. Teohari de ani 44 de profesie medic, domiciliat în comuna Iași, județul Iași. Dl. Ioan Georgiescu de ani 23, de profesiune militar, domiciliat în comuna Iași, județul Iași, Dl. Vasile Borș, de ani 38, de profesiune îngrijitor de morți, domiciliat în comuna Iași, județul Iași, cari după ce le am cetit acest act l-au subscris propriu, împreună cu noi D. Al. Alecsandrescu, ad-tor și ofițer de stare civilă război din spitalul citat mai sus. Marturi — Dl. Teohari, Ion Georgescu, V. Borș. Ofițer stării civile război D. Al. Alecsandrescu. Pentru conformitatea ecstractului (nedescifrabil).

Dat la — ale lunei — anul — Ofițer stării civile război. Transcris și colaționat de noi ofițer stării civile N. Ștefăniu. (Cons. pop. jud. Iași, Starea civilă Iași, Morți 1918, vol. B (1-395) f. 147 verso).

I. ZAHARIA

Recenzii și note bibliografice

Gh. Bratiloveanu și *Pavel Blaj*, **Biserica „Sfîntul Ilie"-Suceava,** Iași, 1988, 66 p. + 35 fig.

Efortului editorial al Mitropoliei Moldovei și Sucevei de evidențiere a valorilor de patrimoniu, dar și al rosturilor înalte pe care le-au avut așezămintele de cult în cultura românească, îi datorăm publicarea unor merituoase monografii precum *Cetățuia, Socola, Catedrala mitropolitană din Iași, Voroneț, Vechea catedrală din Suceava, Neamț, Putna* etc. Aceluiași efort i se înscrie monografia bisericii Sfîntul Ilie, odinioară de lîngă Suceava, azi încorporată orașului extins pînă sub zidurile lăcașului.

Cartea se deschide cu un dens *Cuvînt înainte* datorat Prea Fericitului TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Din 1938, cînd Pr. Erast Costea publica la Cernăuți *Mănăstirea Sânt Ilie, ctitoria voievodului Ștefan cel Mare (1488—1783—1930),* lăcașul s-a mai bucurat de atenția ocazională sau specială a cercetătorilor M. Șesan (în „M.M.S.", 1959), Ioan Zugrav (M.M.S., 10-12/1969) și Ion I. Solcanu (M.M.S., 9-12/1975). Era de așteptat deci un studiu monografic care să abordeze istoria lăcașului cu întemeierea, înzestrarea și evoluția acestuia de-a lungul secolelor, valoarea artistică a monumentului, cu arhitectura, pictura și obiectele de cult deținute și, în sfîrșit, locul pe care-l ocupă în istoria culturii românești. Autorii au avut în vedere toate aceste cerințe, de vreme ce demersul lor a fost structurat în capitolele: *Epoca și arta moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare* (p. 7-12), *Biserica Sfîntul Ilie, între tradiție și istorie* (p. 13-23), *Arhitectura* (p. 24-31), *Pictura* (p. 32-54), *Obiecte de valoare artistică și istorică* (p. 55-62), încheindu-se cu o *Postfață* (p. 63-64) și un rezumat în limba franceză (p. 65-66).

Cel dintîi capitol rezumă stadiul artei românești din Moldova lui Ștefan cel Mare, încercare temerară și nu cu mulți sorți de izbîndă dat fiind spațiul extrem de redus, de numai cinci pagini. Așa se și explică unele afirmații concluzive, precum cea de la pagina 9 vizînd raportul dintre sinteza arhitecturii moldovenești din vremea ctitorului și bisericile secolului XIV de la Siret și Rădăuți, care rămîne tributară unor opinii depășite. La fel afirmația despre prezența arcelor piezișe la bisericile Putna și Probota (ante 1465) care nu poate fi probată, de vreme ce primul monument a fost refăcut la mijlocul secolului XVII, iar cel de-al doilea este la nivelul substrucțiilor, evidențiate de săpăturile arheologice.

În cel de-al doilea capitol remarcăm, îndeosebi, datele noi despre istoria monumentului după 1775, informații întemeiate pe cercetarea fondului documentar de la Arhivele Statului, Filiala Suceava. Asemenea informații sînt cu atît mai prețioase cu cît nu dispunem încă de un studiu de sinteză privitor la istoria lăcașurilor de cult din Moldova în vremea ocupației străine. Știrile sînt dispersate în zeci de studii și s-ar cuveni adunate și abia atunci vom ști ce grea moștenire am preluat în momentul desăvîrșirii statului național român la 1 decembrie 1918, cînd cea mai mare parte a monumentelor aflate sub stăpînire străină, timp de peste o sută de ani, se aflau în stare de ruină.

Capitolul privind *Arhitectura* beneficiază de descrieri elocvente, iar planurile, secțiunile și schițele înlesnesc înțelegerea problematicii chiar și de cei mai puțin avizați.

Secțiunea cea mai întinsă a lucrării este dedicată picturii — interioare și exterioare. Autorii au parcurs o bibliografie întinsă privitoare la datarea frescelor dinlăuntru. Cum în lucrare se fac trimiteri și la opiniile noastre, sîntem datori a interveni. Într-adevăr, în studiul citat de Gh. B. și P. B. apreciem realizarea picturilor interioare de la Sfîntul Ilie Suceava în 1488, datare pentru care se pronunțase si Sorin Ulea (vezi, *Gavril ieromonahul, autorul frescelor de la Bălinești* în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 447). Mai mult chiar, în contribuția noastră: *Precizări privind compoziția votivă din pictura bisericii*

Sfîntul Ilie-Suceava (în M.M.S., anul LI, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1975, p. 763-765) reveneam asupra datării pe care o susțineam anterior. Conchideam atunci, pe temeiul cercetării tabloului votiv că: „În acest caz, nu ordinea ctitorilor din cadrul actualei compoziții votive trebuie pusă sub semnul întrebării, *ci însăși datarea picturii interioare de la biserica Sfîntul Ilie-Suceava pentru perioada 1488—1496 sau chiar pentru 1488—1504!*“ (loc. cit. p. 765).

Independent de aceste observații monografia *Biserica Sfîntul Ilie-Suceava*, datorată sucevenilor Gh. Bratiloveanu și Pavel Blaj, constituie un pas pe linia elucidării întrebărilor care mai stăruie asupra diverselor aspecte din istoria acestui important lăcaș de cultură al poporului român.

Ion I. SOLCANU

Gore Vidal, „Creația“ Ballantine Books, New-York, 1982.

Romanul istoric „Creația“ al binecunoscutului scriitor nord-american Gore Vidal, apărut în 1981 în S.U.A., este catalogat de presa americană drept un „best-seller“.

Ce înseamnă pentru ei acest termen cuprinde o arie deosebit de largă, dar și labilă a gustului literar, deoarece destul de multe din aceste cărți bine-vîndute se situează la un nivel care rareori depășește modeste pretenții intelectuale, în schimb plac publicului larg.

Lucrarea menționată îmbină însă cu destul meșteșug și pretenția relativei accesibilități, dar și prezentarea cu ironie fină, ca și precizie istorică, degajare și interpretare convingătoare, argumentată a unor fapte petrecute acum 25 de secole într-o zonă geografică ce cuprinde în primul rînd Persia, apoi Grecia, India și o parte din China.

Înainte de a începe însă prezentarea lucrării, să trecem în revistă pe scurt activitatea autorului :

A fost un talent precoce, deoarece primul roman, care a fost și un succes, i-a apărut pe cînd avea doar 19 ani și era înrolat în armata americană care lupta în Pacific contra japonezilor în cel de-al doilea război mondial. Au urmat multe alte lucrări de factură diversă : romane, piese de teatru, povestiri, și eseuri. A fost de asemenea și activist pe tărîm politic, fiind un democrat constant în accepția cea mai bună a cuvîntului. Romanele de succes, deși controversate sînt : „Orașul și pilonul“, „Judecata lui Paris“ și „Messiah“.

În anii '50 a scris piese pentru televiziune și scenarii de filme, unele văzute și în țara noastră. Una din piesele pentru televiziune, „Vizită pe o mică planetă“ a fost jucată apoi cu multă priză la public pe Broadway. Pentru teatru a creat piesa excepțional primită „Cel mai bun om“.

Din 1964 a revenit la romane cu trei opere remarcabile: „Julian“. „Washington D. C.“, „Myra Breckinridge“. Urmează foarte admiratul roman de mare succes „Burr“ în 1973, ca și volumul de eseuri „Omagiu lui Daniel Shays“. În 1976, la aproximativ 30 de ani după apariția primei lucrări, i-a apărut romanul „1876“.

Reîntorcîndu-ne la următorul roman, cel pe care dorim să-l prezentăm aici, autorul devine narator, întorcîndu-se în secolul V î. C. și întrupîndu-se în pesonajul principal Cyrus Spitama, romanul fiind aproape exclusiv scris la persoana întîi.

Dorința autorului de a face lucrarea mai accesibilă se vădește prin faptul că, de exemplu, arată de la început că unii termeni precum India, nu se referă la cîmpia Gangelui, ci și la regiuni care în prezent se numesc Pakistan și Bangladesh. Denumirea de China nu-și avea acoperire în acea perioadă, fiind astfel denumită prin cuvîntul arhaic Cathay pentru a descrie acele state dintre Yangtze și Fluviul Galben. Alege de asemenea cuvinte contemporane precum Mediterana și Confucius, iar actualele state Afganistan și Iran sînt denumite prin vechii termeni Bactria și Persia. Distanțele sînt și ele adaptate la binecunoscutele mile familiare cititorului anglo-american.

Ce impresionează în mod plăcut pe cititorul familiarizat cu istoria și cultura antică în general, este marele număr de personaje reale cu care îl pune naratorul în contact, începînd cu tatăl acestuia, sacerdotul Zoroastru și trecînd la

personaje de primă mărime din vechea lume, precum (nealeși într-o anumită ordine obligatorie) Herodot, Democrit (care este „întîmplător" chiar nepotul de soră al naratorului, cel care-i transcrie amintirile), Darius, Xeres, Artaxerxes, regina Atossa, Tucidide, Anaxagoras, Pitagora, Pericle, Socrate, Buda, Pisistrate, Artemisa, Mardonius, Amestris, Temistocle, Cimon ș. a.

Lectura în sine este foarte atractivă, numărul mare de personaje precis creionate, ca și întîmplările, călătoriile în ținuturi exotice, aventurile trăite de personajul principal în compania marilor potentați sau filosofi, generali de armată sau cei mai simpli oameni, te fac să parcurgi avid paginile (destul de numeroase, de altfel) și să te integrezi în atmosfera acelor (aparent) trecute timpuri, paranteza nefiind nici ea fără rost pusă, deoarece autorul recurge destul de des la procedeul de a prezenta realitățile incontestabil contemporane sub masca vechilor moravuri, idei și acțiuni.

Ce este cuceritor în această lectură, ce ar putea deseori cădea în prolix și exhaustiv, este alternanța inspirată a problemelor de natură filosofică sau spirituală, a principiilor de conducere statală, cu probleme legate de viața de zi cu zi, atît în societatea înaltă, cît și a păturilor de oameni obișnuiți cu munca fizică, prezentarea modei acelor timpuri în toate părțile lumii vizitate de Cyrus Spitama, ca și la nivelul clasei conducătoare, a preoțimii, a propovăduitorilor noilor idei sociale, politice și religioase, întrețesute adesea cu elemente de anecdotă pură și de autoironie fină, pline de culoare și savoare.

Periplul călătorului antic, trimis în calitate de ambasador, folosind desigur tot un termen modern, pentru a cunoaște mai bine și a stabili contacte în special economice, profitabile pentru imperiul persan, cu ținuturi încă neexplorate, deopotrivă exotice și periculoase, aduce în fața cititorului o lume ale cărei aspecte, deși bizare prin latura exterioară, nu se deosebesc cu nimic în esență de cele din țările de baștină ale oricărui alt om, aceleași probleme și pasiuni, bucurii și necazuri formînd țesătura existenței omenești de pe indiferent care meridian sau paralelă a pămîntului. Potentații din provinciile indiene sînt mereu în război, aceeași dorință de putere îi animă și pe cei din ținuturile Cathaiului, intrigile și spionajul reprezintă un lucru comun, doar spiritul treaz și o diplomație înalt exersată, îmbinată cu cu o inteligență ascuțită și o cunoaștere fără pereche a caracterului omenesc, o capacitate remarcabilă de a recunoaște diverse capcane abil mascate îl fac pe Cyrus Spitama să supraviețuiască într-o lume plină de pasiuni ardente. Inteligența sa neobișnuită, talentul de a învăța repede și ușor limbi străine, îl aduc în situația de a trece din condiția de sclav exotic, pentru un chinez care-l capturase împreună cu toată suita sa, în cea de favorit și confident al împăratului celest al provinciilor din ținuturile atît de misterioase și practic necunoscute ale Cathaiului. Prudența însă nu-l părăsește niciodată pe momentanul favorizat de soartă, el cunoaște prea bine lecția precarității gusturilor celor puternici și niciodată nu-și permite să uite că doar întîmplarea, ajutată de abilitatea personală, l-au adus în grațiile unuia sau altuia, el știe perfect cît se poate conta pe noroc într-o lume mult prea frămîntată de contradicții, pasiuni și hazard. În însăși țara lui, unde prin descendență avea asigurat un statut din cele mai privilegiate, deși prieten din copilărie cu viitorul conducător al imperiului, Xerxes, mereu în grațiile lui Darius cel Mare, nu uită că dacă ei au ajuns la putere, acesta n-a fost un proces petrecut lin și pe baza unor legități, știe că doar cele mai sîngeroase intrigi și crime secrete au netezit calea acestora spre puterea mult-rîvnită și că ei înșiși sînt perfect conștienți că și lor li se urzesc la rîndul lor permanent același gen de acțiuni pentru a-i îndepărta din uneori prea scump plătită poziție privilegiată. De anvergura prin care se asigura spionarea permanentă, chiar și a împăratului, ne convingem dintr-un episod cînd acesta, care prețuia mult istețimea și experiența naratorului vrea să aibă o discuție cu el și să-l consulte într-o problemă importantă. Pentru a se asigura că nu pot fi ascultați, îl cheamă noaptea pe o insulă artificială din mijlocul unui lac tot artificial, spre care accesul se făcea printr-un canal subteran

secret. Discuția confidențială are loc, dar cum, din obișnuință, naratorul nu se lansează în a duce pînă la capăt încrederea în siguranța locului și a discuției înseși, are unele rețineri în ceea ce privește utilitatea sfatului și spre surprinderea sa, după mulți ani află că chiar și acel presupus loc sigur fusese spionat, neavînd astfel decît să se felicite pentru prudența avută în acel moment.

Desigur însă că a sosit momentul să ajungem și la problema cheie, firul roșu ce străbate paginile romanului, *Creația,* problemă ce-i frămîntă pe naratorul care, așa cum amintisem, era însuși fiul lui Zoroastru. Prin descendență era categoric un adept al religiei tatălui, dar avînd deseori ocazia, atît în interiorul imperiului, în Grecia, India sau China să cunoască noi idei religioase care mureau spre a da naștere altora, propria sa inteligență și experiență îl fac să creadă într-un Înțelept Atotputernic care diriguiește soarta tuturor muritorilor și stabilește tot cursul ideilor și evenimentelor. Confruntările sale cu religiile Extremului Orient, întîlnirea cu Buda, tainicele religii din India, desigur că reprezintă un alt pretext pentru autor să dea personalitate și atractivitate romanului, să-l facă pe cititor să-și pună el însuși întrebări existențiale.

Marele merit al lui Gore Vidal este că nu vrea să susțină vreuna sau alta dintre ideile religioase descrise, iar ca o dovadă a celor spuse, pe ultima pagină a romanului expune credința lui Democrit, care după ce transcrisese toată existența unchiului său, face următorul comentariu referitor la credința celui menționat:

„...Mulțumită în mare parte educației pe care am primit-o de la Cyrus Spitama, am putut în cursul unei existențe îndelungate să stabilesc cauzele nu numai ale tuturor fenomenelor cerești, dar și ale creației înseși.

Primele elemente ale universului sînt atomii și spațiul gol; toate celelalte sînt doar închipuire omenească. Lumi ca cea a noastră sînt nelimitate ca număr. Ele ajung să existe și pier. Dar nimic nu ajunge să existe din ceea ce nu este, sau să dispară în nimic. Mergînd mai departe, atomii de bază sînt fără limită în mărime și număr și fac din univers un vîrtej din care sînt generate toate lucrurile compuse — focul, apa, aerul, pămîntul.

Cauza formării tuturor lucrurilor este vîrtejul permanet, pe care îl numesc necesitate; și toate se întîmplă conform cu necesitatea. Așadar, creația este permanent creată și re-creată.

Așa cum începuse să bănuiască Cyrus Spitama, dacă nu cumva chiar să și creadă, nu există nici început, nici un sfîrșit al unei creații care există într-o stare de flux într-un timp care este practic infinit. Deși nu am observat nicăieri nici cea mai slabă urmă a unui Înțelept Atotputernic a lui Zoroastru, el poate fi la fel de bine un concept ce se poate interpreta prin acel cerc ce reprezintă cosmosul, drept unitate de bază, drept creație".

După acest citat final dorim să menționăm încă o dată prospețimea lecturii romanului, alternanța bine dozată între ideile filosofice, religioase și politice și elementele aventuroase, chiar de un spectacol abil întreținut, ca și limbajul accesibil, dar care nu cade niciodată în facil, cantitatea de informație aproape uluitoare atît prin încărcătura istorică, dar și cea filosofică sau religioasă, prin interpretările de bun simț ale evenimentelor descrise, ca și stilul plăcut al relatărilor, îmbinate cu un umor sau ironie fină care-l fac pe cititor să-și amintească de alt roman de mare succes, tradus și la noi, „Eu, Claudius Împărat" de Robert Graves.

Prof. Emil CHIOSA

Teodor Vârgolici, **Eminescu și marii săi prieteni,** București, 1989, 175 p.

Prietenia / ἡ φιλία, amicitia /, ca virtute și sentiment ce înnobilează ființa umană, a fost prețuită în toate timpurile și la toate popoarele.

În antichitate, prețuirea ei a mers pînă la pietate. Astfel, la Atena și la Efes, φιλία era adorată ca zeiță a prieteniei. Despre prietenie au scris la vechii greci, printre alții: Hesiod (sec. IX sau VIII î. Hr.), Pitagora din Samos (sec. VI î. Hr.), Platon (429-347 î. Hr.), Aristotel (383-322 î. Hr.), iar la romani: Ca-

ton (237-142 î. Hr.), Cicero (106-43 î. Hr.), Horațiu (64-8 î. Hr.), Seneca (2-66 d. Hr.).

Pitagora a fost cel dintîi care a încadrat prietenia într-o doctrină filosofică și morală. Principiul de bază al concepției pitagoreice era acela că prietenul este un *alter ego*, un al doilea eu al nostru; în sensul acesta, Aristotel a spus că „prietenia e un singur suflet în două trupuri" (p. 5). Și Cicero, în celebrul său tratat *Despre prietenie (De amicitia)*, este adeptul principiului că „prietenul este un al doilea eu" *(Amicus est tanquam alter ego)*. El mai spune că „fără prietenie nu există viață" *(Sine amicitia vitam esse nullam)*, dînd și cea mai clară definiție a prieteniei spunînd că :

„Prietenia este un acord plin de bunăvoință și dragoste asupra tuturor lucrurilor divine și umane" sau:

„Puterea prieteniei stă în acordul suprem al voinței, al preocupării și al hotărîrilor" *(De amicitia* VI, 20; IV, 15).

Așadar, antichitatea păgînă a cultivat prietenia ca o trăsătură deosebită a sufletelor alese; ea era pusă în legătură nu numai cu o concepție filosofică și literară, ci și cu un nou mod de viață, elevată.

Dacă lumea greco-romană a intuit prietenia prin Revelația naturală, cea iudaică și cea creștină au cunoscut-o pe calea Revelației supranaturale.

În Vechiul Testament cuvîntul „prieten" este întrebuințat în mai multe sensuri. Unul este acela că prietenul se bucură de bunele grații sau favoarea cuiva. Avraam e numit „prietenul lui Dumnezeu" *(Iacob* 2, 23), iar despre Moise se spune că Domnul vorbea cu el „cum un om vorbește cu prietenul său" *(Ieșirea* 33, 11). Înțeleptul Isus Sirah spune că „prietenul credincios este leacul vieții" *(Isus Sirah* 6, 16), iar Solomon înțelege că prietenia își are originea în înțelepciunea lui Dumnezeu. „Înțelepciunea este pentru oameni o comoară nesfîrșită și cei care se folosesc de ea se fac prieteni ai lui Dumnezeu..." *(Înțelepciune* 7, 14).

În Noul Testament, Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos revelează prietenia ca fiind fundamentată pe virtutea teologică a iubirii. Mîntuitorul a descoperit lumii prietenia în adevăratul ei sens, ca floare a iubirii lui Dumnezeu față de lume. „Dragoste mai mare decît aceea ca cineva să-și pună sufletul său pentru prietenii săi, nimeni nu are" (Ioan 15, 13). Pentru aceasta, Fiul lui Dumnezeu întrupat, jertfindu-Se din iubire pentru noi, s-a arătat prieten al tuturor oamenilor (Matei 11, 19; Luca 7, 34).

În Sfînta Tradiție găsim scrieri frumoase despre prietenie în opera Sfîntului Ioan Gură de Aur. Marele dascăl al Ortodoxiei, care a comentat prietenia veterotestamentară dintre David și Ionatan (I Samuel 18, 1 și 20, 41-42), spune: „Închipuiți-vă un om avînd zece mii de talanți și un altul o sută de prieteni. Cel din urmă e mai bogat decît cel dintîi" *(Omilia XL la Faptele Apostolilor)*. De asemenea, din Sfînta Tradiție e cunoscută prietenia trainică dintre Sfîntul Grigorie de Nazianz și Sfîntul Vasile cel Mare.

Istoria culturii și literaturii universale a cunoscut, de asemenea, numeroase prietenii celebre cum a fost, de exemplu, cea dintre Goethe si Schiller. În istoria literaturii române o prietenie impresionantă i-a legat pe Vasile Alecsandri și Nicolae Bălcescu. Renumită este și cea dintre Tudor Arghezi, Gala Galaction, N. D. Cocea și V. Demetrius.

Dar marea prietenie dintre Mihai Eminescu, Ion Creangă și Ioan Slavici a rămas ca un model desăvîrșit pentru că ea „s-a bazat pe desăvîrșita lor comuniune sufletească și spirituală, mai trainică decît bronzul, rodind neperisabile comori de gîndire și simțire, cu profunde și prelungi reverberații în conștiința literară românească, în sensibilitatea atîtor și atîtor generații de cititori" (p. 18). Despre această prietenie renumită este vorba în această carte pe care scriitorul Teodor Vârgolici a intitulat-o, cu sensibilitate intelectuală : *„Eminescu și marii săi prieteni"*.

După ce „ne-a înzestrat cu multe producțiuni (literare), care vor rămînea păstrate pe vecie în literatura română" *(Telegraful român,* ed. II, 18 iunie 1889, p. 1), după ce „s-a manifestat ca poet genial și cugetător profund", Eminescu a lăsat posterității farmecul și noblețea prieteniei sale cu marele povestitor

Ion Creangă, pe de o parte, și cu Slavici, pe de altă parte.

Această prietenie s-a subliniat în dăruirea loială a unuia față de celălalt și s-a zidit pe temelia de granit a unei sincerități totale. „Eminescu și marii săi prieteni au trăit bucuria unei înțelegeri depline, s-au confesat cu inima deschisă, s-au ajutat în numele unor înălțătoare năzuințe de afirmare în sfera literaturii naționale, avînd suprema satisfacție de a se vedea, rînd pe rînd și toți împreună, încununați de izbînda trudei și talentului lor“ (p. 19).

Cu Ioan Slavici, Eminescu s-a întîlnit la Viena „pe calea studiului, a dorinței și necesității de desăvîrșire intelectuală, de înfrumusețare și îmbogățire a spiritului“ (p. 21). Printre auditorii cursului de drept roman al lui Rudolf Ihering, în cadrul Facultății de Drept unde era înscris, Slavici a observat, cum mărturisește în *Amintirile* sale, apărute în volum în 1924, „un tînăr oacheș, cu fața curată ... un albanez, îmi ziceam, poate chiar un persian“, dar cu care făcînd cunoștință, i-a rămas „viu întipărită bucuria de a fi încredințat că albanezul meu nu e persian, ci român de-ai noștri...“ (p. 24).

În Eminescu, Slavici a descoperit un „neprețuit izvor de învățăminte“ (p. 25). Marele poet — mărturisește Slavici — era „tare în argumentațiune“; fiindcă era „tare în filosofie deci trebuia să studiez și eu filosofia“, „era un farmec nespus în toate cele ce aflam de la amicul meu“ (p. 30).

Un mare rol a avut Eminescu în afirmarea lui Slavici ca scriitor publicist în paginile revistei *Convorbiri literare* de la Iași.

Prietenia dintre poetul nostru național și Slavici a fost trainic consolidată și luminată de idealul sublim al unității naționale. Ei au pregătit și organizat marea serbare de la Putna din august 1871, onorată de prezența lui M. Kogălniceanu și Vasile Alecsandri.

Un moment însemnat al prieteniei lor l-a constituit colaborarea la ziarul „*Timpul*“ din București. Slavici a stăruit ca Eminescu să vină în redacția acestui ziar, în anul 1877, îngrijindu-se să-i asigure o locuință cît mai potrivită pentru un om cu activitatae de poet (p. 108). La *Timpul*, Eminescu a lucrat în redacție cu I. L. Caragiale, cu care se cunoscuse încă din 1868, iar pe la sfîrșitul anului 1881 sau începutul lui 1882 el a legat o nouă prietenie cu poetul Alexandru Vlahuță, care-l privea cu o nețărmuită admirație. În 1884, Vlahuță a scris poezia „Lui Eminescu“, care începe atît de duios:

„Tot mai citesc măiastra-ți carte
Deși ți-o știu pe dinafară ;
Parcă urmînd șirul de slove
Ce-a tale gînduri sămănară“.

Una dintre cele mai originale prietenii din cîte înregistrează istoria vieții literare românești a fost cea legată între Eminescu și Creangă: *Poetul* și *Povestitorul*. Eminescu era convins de sensibilitatea deosebită a lui Creangă, de harul lui de a povesti și de a face din întîmplări uneori comune și neînsemnate, frumuseți fermecătoare. De aceea l-a îndemnat să-și scrie *Amintirile din copilărie*.

După ce poetul a plecat la *Timpul*, Creangă s-a consolat cu amintirile păstrate din timpul petrecut împreună cu Eminescu, pe cînd marele poet găzduise la bojdeuca din Țicău. „În taina sufletului său era mîndru că marele poet, în al cărui geniu creator credea cu nestrămutată convingere, îl fericise cu prietenia sa“ (p. 112).

Cînd pentru Eminescu sosise paharul suferinței bolii sale neiertă-

toare, „de cîte ori se lua vorba despre poet ochii lui Creangă se umpleau de lacrimi" — își amintea Artur Gorovei (p. 166). Iar la vestea morții lui Eminescu — spune G. Călinescu — Creangă „fu văzut plîngînd ca un copil și adormind cu cartea de poezii a lui Eminescu" (p. 167). Măcinat el însuși de o boală grea, marele povestitor nu i-a mai putut supraviețui mult timp prietenului său drag. La 31 decembrie 1889, cînd colindătorii veneau la bojdeucă să-i ureze de Anul Nou, Ion Creangă și-a dat obștescul sfîrșit, pășind în nemurire ca să-l întîlnească pe Eminescu. „Sublima lor prietenie a iradiat și iradiază continuu, peste vremuri, strălucire și farmec, cum despre puține prietenii de pe fața pămîntului se poate spune" *(ibidem)*.

Despre prietenia dintre marii noștrii scriitori au scris Emil Gîrleanu, I. Scurtu, Ilarie Chendi, G. Călinescu, Mhail Sadoveanu și atîția alții, pînă astăzi. Sintetic, scriitorul Teodor Vârgolici spune: „Ca oameni și ca scriitori, Mihai Eminescu, Ioan Slavici și Ion Creangă au întrupat sentimentul prieteniei în ipostazele și manifestările lui fundamentale, așa cum a fost gîndit, proclamat și elogiat din antichitate pînă în contemporaneitate" (p. 20).

Cartea „Eminescu și marii săi prieteni" aduce și ea, în sufletul nostru, amintirea nostalgică a celor care au împodobit limba noastră cu cuvîntul și versul lor inspirat, născut din sensibilitatea și frumusețea cugetului lor. Scrisă într-un stil de evocare duioasă — apărută în anul centenarului morții celor doi mari clasici — cu respect și adorație pentru opera lor, cartea se constituie și ca un elogiu adus prieteniei care caracterizează de veacuri poporul nostru. Este o frumoasă pledoarie pentru prietenie.

Pr. Constantin LEONTE

Cronica bisericească

A. — Arhiepiscopia Iaşilor

LUCRĂRILE SESIUNII ADUNĂRII EPARHIALE A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR

În conformitate cu Statutul Bisericii Ortodoxe Române, la 30 noiembrie 1989 s-au desfășurat la Centrul eparhial Iași lucrările sesiunii anuale a Arhiepiscopiei Iașilor.

Lucrările Adunării eparhiale au fost prezidate de Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și locțiitor de Mitropolit al Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

După oficierea Te-Deum-ului în Catedrala mitropolitană de către Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, înconjurat de un sobor de preoți și de slujitori ai Catedralei, s-a trecut în saia de festivități de la Centrul eparhial Iași, unde s-au desfășurat lucrările Adunării eparhiale.

Prea Fericitul Președinte al Adunării eparhiale invită biroul Adunării să treacă la lucrări și secretarul I. Zamfirescu face apelul nominal. Se constată că sînt prezenți 20 din cei 24 membri.

Prea Fericirea Sa declară deschisă ședința, ca fiind legal constituită și salută pe cei prezenți.

Prea Fericitul Părinte Teoctist arată că „acest for deliberativ este glasul Bisericii". Evanghelia ce s-a citit la Te-Deum îndeamnă să fim lumină pentru credincioșii noștri, să reprezentăm cu cinste și conștiinciozitate voința credincioșilor ce ne-au investit deputați în Adunarea eparhială. Începînd cu hotărîrile Adunării Naționale Bisericești și terminînd cu Consiliul parohial, întru atît sînt valabile, întrucît sînt prezidate de preot. Mireni și preoți constituie un singur trup al Bisericii care este Trupul lui Hristos, exprimînd prin hotărîrile lor lucrarea Duhului Sfînt în Biserică și întărind unitatea acesteia. Prea Fericirea Sa arată că Biserica Ortodoxă Română desfășoară de veacuri lucrări importante pentru propășirea Patriei. Ea a fost alături de popor în Transilvania, păstrînd continuarea unității de neam atunci cînd stăpînirea străină era peste noi, exprimînd dreptul poporului român la o viață demnă.

„*Sînt convins,* a spus Prea Fericirea Sa, *că fiecare dintre Dumneavoastră v-ați distins la locurile de muncă printr-o viață plină de cinste și de comuniune frățească. În această atmosferă de muncă și încredere, pășim la lucrările Adunării eparhiale de astăzi. Încheiem cu nădejdea că lucrările Adunării eparhiale vor fi la înălțimea așteptărilor noastre*".

Ședința se suspendă în vederea lucrărilor pe comisii.

După pauză, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Președintele Adunării eparhiale, invită pe raportorii comisiilor să prezinte referatele asupra dărilor de seamă pe anul 1989, după cum urmează:

1. Domnul Ing. Ilie Lazăr, raportorul comisiei administrativ-bisericești, prezintă referatul Sectorului administrativ-bisericesc pe anul 1989;

2. Domnul Prof. univ. dr. Ioan D. Lăudat, prezintă referatul asupra activității Sectorului cultural-pastoral pe anul 1989 ;

3. P. C. Protoiereu Aparaschivei Gheorghe prezintă referatul Sectorului economic pe anul 1989 ;

4. Domnul Vasile Vicol, contabil șef la Centrul eparhial prezintă Contul de execuție bugetară, Planul financiar, Fondul de asigurare pe anul 1989 și Proiectul de buget pe anul 1990.

În continuare au luat cuvîntul mai mulți membri ai Adunării eparhiale reliefînd diferite aspecte ale vieții bisericești.

În încheiere a vorbit Prea Fericitul Patriarh Teoctist.

Prot. Anton FRUNZĂ

DE 15 AUGUST LA MĂNĂSTIREA PUTNA

15 august reprezintă pentru conștiința românească nu numai înălțătoarea sărbătoare închinată Maicii Domnului, ci ea are o rezonanță copleșitoare pentru simțirea și unitatea românească. La Putna odihnește, așteptînd învierea obștească, Ștefan cel Mare, simbol al unității românești și piedestal al credinței ortodoxe pentru lupta pentru neam și ortodoxie desfășurată timp de 47 de ani la „poarta creștinătății" cum a fost denumită la vremea sa, Moldova. An de an, sărbătoarea Adormirii Maicii Domnului adună la Putna mii și mii de credincioși din toate locurile locuite de români, cu adîncă evlavie către Sfînta Fecioară Maria, Maica milostivirii, ocrotitoarea caselor și a pămîntului strămoșesc pe care îl acoperă cu cinstitul ei omofor. Anul acesta frumusețea sărbătorii a fost sporită de prezența Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh TEOCTIST care a săvîrșit Sfînta Liturghie înconjurat de un impresionant sobor de preoți și diaconi, stareți ai mănăstirilor din Moldova. La sfîrșit, Prea Fericirea Sa a rostit un înălțător cuvînt de învățătură, în care a reliefat locul și rolul Maicii Domnului în tezaurul de credință creștină ortodoxă, îndemnînd stăruitor pe credincioși la autentică viețuire în Hristos pentru mîntuirea tuturor pentru iubire și înțelegere între oameni.

CRONICAR

PRĂZNUIREA PREA CUVIOASEI PARASCHEVA, LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN IAȘI

Ziua de 14 octombrie se identifică atît în calendarul Bisericii Ortodoxe Române, ca și în conștiința noasrtă creștină, cu bucuria sărbătorii Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva.

Iașul, orașul multor împliniri istorice ale neamului nostru, în veacul al XVII-lea și-a îmbogățit zestrea spirituală. Domnitorul Vasile Lupu și Varlaam mitropolitul, pentru a da strălucire neîntrecutei Biserici a Sfinților Trei Ierarhi, la 1641 au răscumpărat Sfintele moaște ale Cuvioasei Parascheva de la Constantinopol și cu mare cinste le-au așezat în măreața lor ctitorie, spre folosul și mîngîirea dreptcredincioșilor creștini din țara Moldovei. În 1889, sub arhipăstorirea lui Iosif Naniescu, Mitropolitul Moldovei, Moaștele Cuvioasei au fost așezate în absida de miazăzi a actualei Catedrale mitropolitane.

Bucuria praznicului Cuvioasei Parascheva din anul acesta, s-a împlinit pentru noi toți, clerici și credincioși, prin prezențaa la hram a Întîistătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Sîmbătă 14 octombrie a. c., Prea Fericitul Părinte Teoctist, înconjurat în sobor de Prea Sfințitul Eftimie al Romanului și Hușilor, de Prea Sfințitul Pimen Suceveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, precum și de

stareți sau viețuitori ai sfintelor mănăstiri moldovenești, în prezența unui mare număr de credincioși, a oficiat în Catedrala mitropolitană, Sfînta Liturghie, la care răspunsurile au fost date de Corala mitropolitană, condusă de Dl. Prof. Alexandru Verdeș, după care, tradițional, s-a ieșit pe platoul treptelor de la intrare pentru împărtășirea Cuvîntului de învățătură creștinească. A rostit un cuvînt de învățătură Prea Sfințitul Eftimie, Episcop al Romanului și Hușilor, cu referire specială la firul vieții și faptelor pline de credință și evlavie creștină a Cuvioasei Parascheva, ocrotitoarea Moldovei. În încheiere Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a adresat întregului cler, cinului monahal și credincioșilor prezenți în haine de sărbătoare și cu fețele luminate de bucuria revederii părintelui lor duhovnicesc. Prea Fericirea Sa și-a exprimat nespusa bucurie de a fi prezent, alături cu fiii Bisericii din Moldova, la acest ales popas duhovnicesc, Praznicul Cuvioasei Parascheva.

În cuvîntul plin de har și înțelepciune, Prea Fericitul Teoctist a dat expresie sentimentelor de bucurie pentru felul cum fiii săi duhovnicești din aceste ținuturi românești, respectă statornic și cu sfințenie sărbătoarea Sfintei Parascheva, care spunea Prea Fericirea Sa, *„a devenit în conștiința tuturor românilor din țară și de peste hotare, un simbol al unității noastre de credință strămoșească“.*

„Cinstirea Sfinților, spunea Prea Fericirea Sa, *rămîne cea mai sfîntă comoară din tezaurul moștenirii noastre strămoșești. Prăznuirile sînt prilejuri de apropiere frățească a tuturor fiilor neamului nostru“.*

Toți am avut de asemenea plăcuta bucurie duhovnicească de a ne împărtăși de balsamul unui alt buchet de cuvinte ziditoare de suflet al Prea Fericitului Teoctist, Părintele nostru duhovnicesc, și în ziua următoare a praznicului, adică la sfîrșitul Sfintei Liturghii de duminică 15 octombrie a. c., așa încît praznicul și hramul Cuvioasei Parascheva din acest an și-a împlinit deplin lucrarea sa harică și sfințitoare, pentru toți, preoți și credincioși, cei ce cu smerenie ne-am învrednicit să fim și în apropierea Sfintelor Moaște ale Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, ocrotitoarea tuturor dreptcredincioșilor creștini și grabnică folositoare a tuturor celor ce cu credință cinstesc sfintele ei moaște.

Ierom. Iustin NEAGU

PRAZNICUL NAȘTERII DOMNULUI LA CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN IAȘI

De fiecare dată sărbătoarea Nașterii Domnului este așteptată cu candoare și adîncă sensibilitate adecvată specificului măritului praznic împărătesc, „Fiul lui Dumnezeu, Fiul Fecioarei se face“ și viziunea pruncului Iisus copleșește prin puritate și puterea viziunii accesibile oricărei vîrste. De aceea și fiorul sacru și efervescența sărbătorească care cuprinde pe toți creștinii.

Crăciunul anului 1989 însă va rămîne adînc gravat în conștiința românilor pentru că de data aceasta în zilele sărbătorii pe lîngă suavitatea colindelor ne-a fost dat să auzim și zăngănitul armelor. După mai mult de 40 de ani, românii au sărbătorit un Crăciun liber, trebuind ca mulți fii ai neamului să plătească acest dar neprețuit cu însăși viața lor. Dar pe jertfa

lor, începînd cu ziua Nașterii Domnului a anului 1989, se va clădi edificiul viguros al unei națiuni libere și demne creștine, România de mîine. De aceea toți fiii Bisericii noastre au petrecut sărbătoarea Crăciunului cu bucurie, dar și durere, cu lacrimi pentru cei jertfiți și cu speranță că Dumnezeu va ajuta poporul român să-și regăsească identitatea proprie, să pornească pe calea adevărului și a demnității naționale.

La Catedrala mitropolitană din Iași, în zilele de praznic s-a săvîrșit Sfînta Liturghie de către P. S. Pimen Suceveanul înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. În cuvîntările rostite P. S. Sa a evidențiat în alese cuvinte semnificația sărbătorii Nașterii Domnului care pentru noi românii a fost de data aceasta o zi a libertății, a renașterii naționale. O zi cînd Hristos s-a născut pentru români, fiecare recunoscînd în sincronitatea evenimentelor mîna lui Dumnezeu în istorie.

Credincioșii au trăit zile de comuniune ortodoxă, de recunoștință pentru eroi, pomenindu-i în rugăciunile lor de elevație spirituală.

Nașterea Domnului 1989 va rămîne în suflete și inimi prin unicitatea sa, sfîrșitul dictaturii comuniste în România.

CRONICAR

SFINȚIREA BISERICII „SFÎNTA ÎNVIERE"-SUCEAVA

Monument istoric și de arhitectură, situat în plin centrul municipiului Suceava, biserica „Sfînta Înviere" Suceava este ctitoria Doamnei Elena Rareș, soția voievodului Petru Rareș, zidită în anul 1551.

Cercetările arheologice efectuate la acest monument în cursul anului 1983 au scos în evidență existența mai multor construcții, fie de lemn, fie de zidărie, ce se succed neîntrerupt pe aceeași suprafață într-un interval de timp cuprins între a doua jumătate a secolului al XIV-lea și mijlocul secolului al XVI-lea.

În anul 1782 (la cîțiva ani după ocuparea Bucovinei de către habsburgi), împăratul Iosif al II-lea, dînd curs unei cereri repetate a comunității romano-catolice din Suceava, a dispus ca biserica „Învierea Domnului" să fie cedată acestei comunități. În această nouă situație, biserica a suferit importante modificări în arhitectura sa interioară și exterioară, fiind amenajată pentru trebuințele de cult specifice unei biserici romano-catolice.

După ce credincioșii romano-catolici și-au construit o biserică proprie între anii 1836 și 1837, biserica „Învierea" a fost utilizată de credincioșii greco-catolici din Suceava pînă în anul 1936, cînd a fost restituită credincioșilor români ortodocși, în urma unui proces deschis de marele istoric Nicolae Iorga. Între anii 1982 și 1989 la acest monument istoric și de arhitectură s-au efectuat ample lucrări de restaurare și conservare, care au avut în vedere readucerea ei la forma și frumusețea cea dintîi. În același timp biserica a fost împodobită cu veșmînt pictural de către prof. Ioan Grigore, iar la toate ferestrele s-au executat vitralii decorative de către pictorul Dan Broscăuțeanu. Catapeteasma și întreg mobilierul din lemn de stejar, operă a sculptorului Petru Ungureanu, întregește fericit valoarea și frumusețea interioară a acestui monument.

Din încredințarea P. F. Patriarh TEOCTIST, *duminică 8 octombrie* a avut loc slujba de sfințire a sfântului lăcaș de către P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul.

După săvîrșirea slujbei de resfințire și a Sfintei Liturghii, P. C. Pr. paroh Vasile Irimia, a făcut o prezentare a lucrărilor de restaurare, mulțumind tuturor celor care și-au adus partea lor de contribuție la împodobirea „Casei Domnului", precum și Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Suceveanul pentru osteneala și dragostea de a fi venit să binecuvinteze și să resfințească acest sfînt locaș. În cuvîntul rostit, Prea Sfințitul Episcop-vicar Pimen Suceveanul, plecînd de la semnificația hramului bisericii „Sfînta Înviere", care ne amintește de biserica „Sfîntului Mormînt" din Ierusalim, stăruie asupra rolului deosebit al Bisericii în viața credincioșilor români ortodocși. Subliniind că frumusețea Cetății de scaun a marelui Ștefan este dată în primul rînd de ctitoriile voievodale, mărturii ale evlaviei străbune și ale genului creator al neamului.

Pentru strădaniile depuse, P. S. Episcop-vicar Pimen Suceveanul a hirotesit pe Pr. Vasile Irimia întru iconom stavrofor. Slujba s-a încheiat cu îndătinatul polihroniu.

Pr. V. IRIMIA

SFINȚIREA BISERICII „SFÎNTUL DUMITRU" DIN PAROHIA BUDENI, COMUNA DOLHASCA, JUDEȚUL SUCEAVA

Parohia Budeni, cu buni credincioși legați de Biserica strămoșească, păstrători și împlinitori ai sfintelor tradiții ortodoxe și patriotice, se află la jumătatea drumului ce unește orașele Pașcani și Fălticeni.

Credincioșii acestei parohii, ca de altfel și ceilalți din această parte a Moldovei, au trăit și trăiesc sub înrîurirea duhovnicească a fostei Mănăstiri Probota, unde veghează prin nemurire Petru Rareș, aflată astăzi în ample lucrări de restaurare.

Biserica din Budeni, cu hramul „Sfîntul Dumitru izvorîtorul de Mir", datează din anul 1914, fiind zidită cu jertfelnicia credincioșilor. Cu trecerea timpului, s-a simțit tot mai mult nevoia unei reparații capitale. Conștient de această necesitate, P. C. preot paroh Eugen Ungureanu, bun gospodar și iubitor de frumos, a luat inițiativa unor reparații la biserică, care au constat din tencuieli exterioare în praf de piatră, renovarea și vopsirea acoperișului de tablă, înlocuirea integrală a tîmplăriei, pardoseli interioare din lespezi de piatră și parchet de stejar, mobilier nou, trotuare și scări din lespezi de piatră cioplită la intrare în biserică.

Duminică 29 octombrie a. c., P. S. Pimen Suceveanul a săvîrșit slujba de sfințire a sfîntului locaș și Sfînta Liturghie în fruntea unui sobor de preoți, din care au făcut parte și P. C. Protos. Macarie Ciolan, starețul Mănăstirii Secu și P. C. Prot. Vasile Hrestic-Fălticeni.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. Pr. Eugen Ungureanu a prezentat o amplă dare de seamă asupra vieții parohiale și a lucrărilor săvîrșite cu sprijinul organelor parohiale și al enoriașilor acestei parohii. În continuare

a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist și Prea Sfințitului Episcop Pimen Suceveanul pentru sprijinul moral și material acordat bisericii din Budeni.

Răspunzînd, Prea Sfințitul Episcop Pimen a împărtășit credincioșilor un frumos cuvînt de învățătură. P. S. Sa a adresat credincioșilor îndrumări părintești de a fi buni creștini ai Bisericii strămoșești și buni cetățeni ai patriei dragi, iubitori de pace. P. C. Sa a arătat rolul Bisericii în viața și mîntuirea credincioșilor, care este stîlp și temelie adevărului (I Timotei 3, 15: „Vă îndemn, fraților, pentru numele Domnului Iisus Hristos, ca toți să vorbiți la fel, să nu fie dezbinare în sînul vostru ci să fiți cu totul uniți în același cuget și-n aceeași înțelegere". „În afară de Biserică nu este mîntuire. Cei care părăsesc Biserica îmbrățișînd vreo erezie, își pierd mîntuirea".

După otpustul Sfintei Liturghii, pentru strădaniile sale, P. S. Pimen a hirotesit în „iconom" pe P. C. Pr. Eugen Ungureanu. În încheiere, Prea Sfinția Sa a felicitat pe credincioșii parohiei.

La sfîrșit s-a săvîrșit un Polihroniu.

Prot. V. HRESTIC

†

CHEMAȚI LA DOMNUL

PROTOSINGHELUL ISIDOR CORA

S-a stins din viață în seara zilei de 10 octombrie 1989, la Mănăstirea Neamț, Protosinghelul Isidor Cora. Născut la 10 aprilie 1914 în Băișești-Suceava, a primit din Sfîntul Botez numele de Ilie. Cu dorință de viață monahală și-a îndreptaat pașii către lavra Neamțului, fiind călugărit în anul 1938 cu numele de Isidor. În anul 1940 a fost hirotonit diacon, iar în anul 1945, preot.

Ca viețuitor în mănăstire a împlinit mai multe ascultări între care cea de chelar și cămăraș. Aproape 15 ani, pînă în anul 1977, cînd a ieșit la pensie, a fost magazioner la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamț. După anul 1977, revenind în obștea mănăstirii, a fost rînduit slujitor la bolnița bătrînilor.

Părintele Isidor Cora a fost un călugăr rîvnitor, cucernic, muncitor. Iubea tăcerea. A trecut prin viață lăsînd amintiri bune și frumoase celor cu care a lucrat.

În ziua de 12 octombrie s-a săvîrșit ceremonia înmormîntării monahilor, de un sobor de preoți și diaconi în frunte cu P. C. Protosinghel Justinian Cîrstoiu, starețul Mănăstirii Neamț, care a ținut și un cuvînt de mîngîiere pentru sobor și pentru familie, printre care și fratele său monahul Cozma Cora, care a fost ani de zile în ascultare la stăreție și apoi a preluat chelăria. S-a asociat și semnatarul acestor rînduri, cu un scurt cuvînt, prin care a subliniat modul cum a lucrat Isidor Cora la seminar.

Lucrînd sub mai mulți stareți în mănăstire și sub mai mulți directori la

seminar, a știut să se facă iubit și apreciat pentru modestia și corectitudinea sa.

În sunetul clopotelor a fost condus în cimitirul mănăstirii și înhumat alături de atîția vrednici viețuitori trecuți către cele veșnice. Numele protosinghelului Isidor Cora va fi înscris spre veșnică pomenire atît în pomelnicul mănăstirii cît și în cel al seminarului. După pecetluirea mormîntului toți cei de față s-au rugat lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor celui ce a fost Protosinghelul Isidor Cora.

Arhid. prof. Ioan IVAN

PREOTUL ICONOM IANCU CIUBOTARU

În ziua de 25 octombrie a trecut la cele veșnice Preotul iconom Iancu Ciubotaru, după o îndelungată activitate desfășurată cu multă demnitate în ogorul Domnului.

Preotul Iancu Ciubotaru s-a născut în anul 1901, la 4 decembrie, în comuna Drăgușeni, județul Iași, ca fiu al preotului Teodor Ciubotaru care a păstorit și el în parohia Drăgușeni timp de peste 50 de ani.

După absolvirea claselor primare, a urmat Seminarul „Veniamin Costachi". S-a căsătorit cu tînăra învățătoare Ana Băisan, cu care a avut doi copii, fiind crescuți și educați în folosul societății.

Înzestrat cu însușiri alese, a lucrat cu tot sufletul pentru păstrarea și afirmarea credinței celei adevărate, împlinindu-și conștiincios îndatoririle. Preotul Iancu Cibotaru a lăsat un chip vrednic de urmat.

După pensionare, în anul 1972, a fost îmbisericit la biserica Alba din Iași, unde a slujit pînă în ultima clipă a vieții sale.

Slujba înmormîntării preoților de mir s-a oficiat în biserica parohială „Sfîntul Dumitru" Balș din Iași, La sfîrșitul slujbei P. C. Prot. Anton Frunză a rostit un necrolog, prezentînd condoleanțe familiei îndoliate. A vorbit și Pr. Loghin I. Țurcanu, parohul parohiei „Sfîntul Sava" Iași, care a pus accentul pe valoarea slujirii preoțești. Corpul neînsuflețit a fost depus în cripta familiei din cimitirul Eternitatea-Iași.

Prot. Anton FRUNZĂ

MONAHUL GHERASIM GRUMĂZESCU

În ziua de 27 octombrie 1989 a trecut la cele veșnice, după o grea suferință, monahul Gherasim Grumăzescu, viețuitor al Mănăstirii Neamț. S-a născut la 14 august 1921 în satul, Rădășeni, județul Suceava, din binecredincioșii creștini Vasile și Săftica Grumăzescu, oameni gospodari și adînc legați de Biserica strămoșească, primind din botez numele Gheorghiță.

Școala primară a făcut-o în satul natal, iar după satisfacerea serviciului militar, și-a îndreptat pașii spre mănăstire. A intrat ca frate nevoitor la Schitul Icoana, fiind tuns în monahism la 6 august 1956. A avut naș de

călugărie pe venerabilul Protosinghel Vasian Iosub, egumen al Schitului Icoana. La călugăria lui a participat și a ținut un frumos cuvînt de învățătură regretatul preot profesor dr. Ioan G. Coman de la Institutul Teologic București.

După călugărie, tînărul monah Gherasim a fost adus la Mănăstirea Neamț, unde a avut mai multe ascultări: chelar, cămăraș, supraveghetor muzeu și econom mare al mănăstirii în mai multe rînduri.

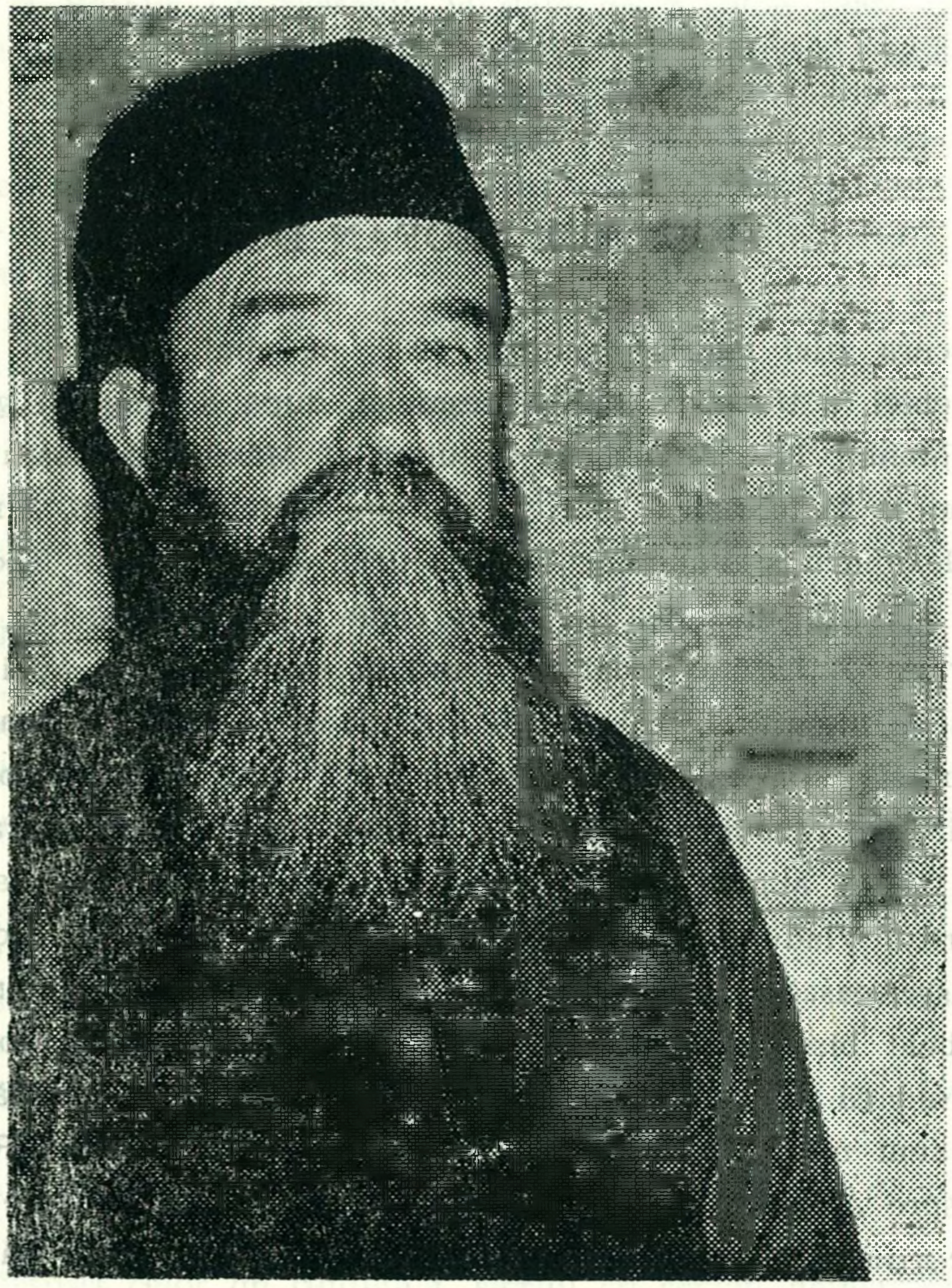

Monahul Gherasim Grumăzescu

În timpul liber, părintele Gherasim citea mult din cărțile vechi ale bibliotecii mănăstirii, era întotdeauna pregătit să-ți spună o vorbă înțeleaptă, să-ți dea un sfat folositor atunci cînd te aflai în cumpănă. Pentru toate acestea părintele Gherasim era respectat și prețuit de cei din jurul său.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 31 octombrie 1989, de un mare sobor de preoți și diaconi în frunte cu starețul Mănăstirii Neamț, P. C. Protos. Justinian Cîrstoiu.

Despre viața și activitatea celui adormit a vorbit P. C. Protos. Justinian Cîrstoiu, starețul Mănăstirii Neamț, care a prezentat și mesajele de com-

pasiune transmise soborului Mănăstirii Neamț și familiei îndoliate, de către P. F. Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și locțiitor al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, I.P.S. Nestor, Mitropolitul Olteniei, P. S. Epifanie, Episcopul Buzăului, de către P.P. S.S. Episcopi Pimen Suceveanul și Gherasim Cucoșel, care l-au cunoscut îndeaproape pe monahul Gherasim Grumăzescu. Au mai vorbit : P. C. Arhidiacon prof. Ioan Ivan și Ierodiaconul Timotei Aioanei.

A fost înmormîntat în cimitirul Mănăstirii Neamț.

MONAHUL TEOFAN DONICĂ

În seara zilei de 9 noiembrie 1989, pe cînd clopotele sunau pentru slujba Utreniei, a trecut la lumea veșniciei, după o lungă și grea suferință, vrednicul Monah Teofan Donică, viețuitor al Mănăstirii Neamț. El a văzut lumina zilei la 25 februarie 1921, în comuna Mateuți, Orhei, fiind născut din părinții Alexandru și Palaghia. După scurtă vreme copilul Teodor, căci așa se numea din Sfîntul Botez, a rămas orfan de ambii părinți, fiind crescut printre străini. A învățat școala primară în satul natal și apoi a urmat trei ani Școala de meserii. La 20 de ani a venit la Mănăstirea Neamț, cu gîndul de a rămîne să-i slujească lui Dumnezeu toată viața. A fost înrolat în armată, participînd și la război. A revenit la Mănăstirea Neamț, unde a fost tuns în monahism la 13 august 1949, avînd naș de călugărie pe marele tipograf, Arhimandritul Vladimir Muscă. Din anii tinereții, părintele Teofan a învățat muzica bisericească, participînd activ la strană și împodobind cu cîntări alese slujbele bisericești. Dar ascultarea lui de căpătîi a fost cea de la fierărie. Cred că nu se exagerează deloc atunci cînd se afirmă că Părintele Teofan a avut mîini de artist, nu de simplu meșter făurar. Rămîn să vorbească despre aceasta lucrările deosebit de însemnate pe care adormitul în Domnul le-a făcut în gospodăria mănăstirii. Tocmai de aceea părintele Teofan s-a bucurat de prețuirea semenilor săi. În ultima vreme, cuvioșia sa a fost încercat de o boală grea și nemiloasă, dar, în toiul suferințelor trupești, a dat dovadă de tărie sufletească pilduitoare pentru toți cei aflați în jurul său.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 11 noiembrie 1989 de un sobor de preoți și diaconi sub protia Prea Cuviosului Protos Justinian Cîrstoiu, starețul Mănăstirii Neamț. Despre viața celui adormit a vorbit P. C. Protos. Justinian Cîrstoiu, care a arătat că mănăstirea pierde un monah priceput și ascultător. A rostit un frumos cuvînt de despărțire și P. C. Arhid. prof. Ioan Ivan.

A fost înmormîntat în cimitirul Mănăstirii Neamț.

Ierodiac. Timotei AIOANEI

PREOTUL EMIL COTÎRGĂȘANU

După o scurtă și grea suferință a trecut la cele veșnice Preotul Emil P. Cotîrgășeanu de la parohia Bistricioara, comuna Ceahlău, județul Neamț. S-a stins din viață în dimineața zilei de 13 noiembrie 1989.

S-a născut în localitatea Sabasa, comuna Borca, județul Neamț, din părinții Petrea și Natalia Cotîrgășanu, la data de 2 iunie 1955, ca primul dintre cei patru frați. Școala primară a urmat-o în localitatea natală, după care s-a înscris și a urmat cursurile Seminarului teologic din Mănăstirea Neamț, pe care le-a terminat în luna iunie 1977. După examenul de admitere în Institutul teologic din București și satisfacerea stagiului militar, a frecventat cursurile acestui așezămînt teologic, pe care le-a terminat obținînd titlul de licențiat în teologie în iunie 1982.

În anul 1981 s-a căsătorit cu tînăra învățătoare Maria Hriţcu din localitatea Horlești, județul Iași, Dumnezeu binecuvîntîndu-i cu trei copii.

În ziua de 23 aprilie 1982 este hirotonit preot pe seama parohiei Bistricioara, avînd frumoase realizări gospodărești. A reparat complet biserica de la cimitir, casele de prăznuire de la cimitir și Călugăreni — filia parohiei. S-a evidențiat printr-o devotată slujire sacerdotală, fiind bun gospodar, om al cărții, iubit de enoriașii săi pe care i-a păstorit și apreciat.

În dimineața zilei de 16 noiembrie s-a oficiat Sfînta Liturghie de un sobor de preoți, după care a urmat slujba înmormîntării preoților de mir, oficiată de către un sobor de preoți în frunte cu P. C. Protopop al protopopiatului Tg. Neamț, Pr. Gheorghe Aparaschivei.

Despre viața și activitatea preotului Emil Cotîrgășanu a vorbit P. C. Protopop care, din încredințarea Prea Fericitului Părinte Patriarh TEOCTIST al Bisericii Ortodoxe Române și locțiitor de Mitropolit al Moldovei și Sucevei precum și a Prea Sfințitului Episcop-vicar Pimen Sucveanul, a transmis condoleanțe familiei îndurerate și credincioșilor, reliefînd în cuvîntul P. C. Sale personalitatea defunctului.

În continuare au luat cuvîntul și P.P. C.C. Preoți Dan Pantiru de la parohia Ţarna Mare-Fălticeni, în numele colegilor de seminar și institut, Dumitru Chițimuș de la parohia Farcașa și Constantin Stăcescu de la parohia Popești, protopopiatul Tg. Neamț.

După săvîrșirea celor de rînduială, sicriul cu corpul neînsuflețit a fost coborît de către preoții colegi, în dangătul prelung al clopotelor în mormîntul săpat lîngă biserica parohială Bistricioara, unde a slujit cu vrednicie, fiind regretat de soție, copii, părinți, colegi și de foștii enoriași.

Prot Gh. APARASCHIVEI

PREOTUL ICONOM VASILE CIORNEI

În ziua de 20 noiembrie 1989, a trecut la cele veșnice, în pragul vîrstei de 80 de ani, Preotul Vasile Ciornei, fost slujitor la parohia „Sfîntul Nicolae" din Liteni, județul Suceava.

S-a născut la 20 decembrie 1909, în com. Liteni într-o familie de ţărani gospodari de la care primeşte o aleasă edŭcaţie creştină-ortodoxă.

După terminarea claselor primare la şcoala din satul natal, dînd glas inclinaţiilor sale lăuntrice, el îşi îndreaptă paşii spre renumitul Seminar teologic din Roman, pe care-l termină cu frumoase rezultate în 1930.

Se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, al cărei licenţiat în teologie la catedra de Drept canonic a Prof. Valerian Şeşan devine în anul 1934, cu menţiune „magna cum laude".

Se căsătoreşte cu tînăra Elvira Gribovschi din Cernăuţi şi este hirotonit preot pe seama parohiei Ştefăneşti-Bucovina.

În anul 1941, se transferă la parohia Tudora-judeţul Botoşani, unde păstoreşte cu vrednicie pînă în anul 1963.

În anul 1963, se transferă la parohia Plopeni, pe care o păstoreşte pînă în anul 1970, cînd vine paroh în satul natal, la biserica „Sfîntul Nicolae" — ctitoria lui Scarlat Vîrnav din Liteni, boier luminat, cu vederi progresiste şi luptător pentru Unire.

Preot distins, cu aleasă pregătire teologică, a reuşit să însufle în inimile credincioşilor săi dragostea de Biserică şi popor.

S-a afirmat la parohia „Sfîntul Nicolae"-Liteni şi ca un bun chivernisitor al treburilor gospodăreşti, depunînd zel şi străduinie pentru reparaţia bisericii şi pentru reconstruirea casei parohiale.

Ceasul din urmă i-a fost uşurat de prezenţa celor trei vrednici fii cu familiile lor, cărora Părintele Vasile le-a transmis onestitatea şi dragostea de cultură şi muncă, calităţi prin care ei, cultivîndu-le cu competenţă şi dăruire, au devenit oameni cu rosturi sociale deosebite în slujba Patriei şi a semenilor.

A fost prohodit în biserica „Sfîntul Nicolae" de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Prot. Vasile Hrestic, la sfîrşit acesta rostind un necrolog, în care a pus în lumină calităţile care au caracterizat viaţa şi activitatea adormitului întru Domnul în cei peste 50 de ani de slujire la altarul credinţei noastre strămoşeşti.

În cuvinte alese a vorbit şi P. C. Pr. Dumitru Mihăilescu, urmaşul său în pastoraţie.

A fost înhumat alături de soţia sa, în cripta familiei de lîngă biserica „Sfîntul Nicolae".

Prot. V. HRESTIC

B. — Episcopia Romanului și Hușilor

SFINȚIREA BISERICII „SFÎNTUL NICOLAE“ DIN MUNICIPIUL ONEȘTI, JUDEȚUL BACĂU

Duminică 8 octombrie 1989, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a oficiat slujba de sfințire a bisericii „Sfîntul Nicolae“ din municipiul Onești, protopopiatul Tg. Ocna, județul Bacău.

Ctitorită în anul 1843 de hatmanul Alecu Aslan, biserica „Sfîntul Nicolae“, monument istoric și de arhitectură, în care catapeteasma a fost zugrăvită de pictorul Gheorghe Tătărăscu, a fost locașul de rugăciune în care generații de credincioși ortodocși din zona Oneștilor au simțit odihnă și liniște sufletească, iar slujitorii ei și-au împlinit cu sfințenie datoriile evanghelice și pastorale. La sfîntul ei altar au slujit preoți cu multă rîvnă pentru învățătura evanghelică, actualii slujitori străduindu-se, prin cuvînt și prin faptă, să păstreze unitatea credinței și să-i zidească duhovnicește pe păstoriții lor.

În dimineața alesei sărbători, Prea Sfințitul Episcop Eftimie este întîmpinat cu multă pioșenie de credincioși. Un distins sobor de preoți intonează Imnul arhieresc „Pre Stăpînul și arhiereul nostru...“.

Urmează slujba de sfințire prin înconjurarea sfîntului locaș, ungerea cu sfîntul mir și stropirea cu apă sfințită după ritualul prescris; întreg ceremonialul se desfășoară într-o atmosferă de adîncă evlavie, slujitorii și credincioșii fiind pătrunși în cuget de importanța actului sfințirii bisericii. În Ortodoxie s-a păstrat viu sentimentul de sfințenie a locașului bisericesc, învățătura că el e Casa lui Dumnezeu (I Timotei 3, 15), că Îl are prezent și lucrător pe Dumnezeu în el cu harul și energiile Sale divine necreate. Astfel, Sfîntul Simeon al Tesalonicului spune că din momentul sfințirii ei, biserica este „sălaș al Treimii“ Celei de o ființă și nedespărțită.

După slujba de sfințire a urmat rînduiala Sfintei Liturghii, trăită de credincioși ca un urcuș duhovnicesc de întărire și spor în credință. În timpul Sfintei Liturghii — spune un profund teolog ortodox — preotul și credincioșii înaintează de la simțirea sfințeniei și a milei lui Dumnezeu la simțirea iubirii Sale și prin aceasta ei ajung să înțeleagă și să mărturisească pe Dumnezeu cel în treime cu toată deplinătatea credinței.

După apolisul Sfintei Liturghii s-a dat citire de către P. C. Arhid. Ilie Murărașu gramatei chiriarhale prin care s-a conferit P. C. Pr. paroh Dimitrie Gîdinceanu distincția și dreptul de a purta Crucea Patriarhală; de asemenea P. C. Pr. Constantin Alupei a primit distincția de a purta brîul roșu, iar P. C. Pr. Ștefan Curcuță a fost hirotesit sachelar. În continuare, s-a dat cuvîntul P. C. Pr. Dimitrie Gîdinceanu, care s-a referit la însemnătatea evenimentului, după care P. C. Pr. Constantin Alupei, slujitor al bisericii „Sfîntul Nicolae“ a prezentat darea de seamă în legătură cu lucrările de

restaurare a sfîntului locaș. Șirul cuvîntărilor a fost încheiat, din partea slujitorilor bisericii, de P. C. Pr. Ștefan Curcuță.

Cu multă atenție a fost ascultat cuvîntul Prea Sfințitului Episcop Eftimie, cuvînt înălțător și cuprinzător în învățături pentru trebuințele sufletești ale credincioșilor. Mai întîi, Prea Sfinția Sa a conturat, pentru cei prezenți, trăsăturile spirituale și activitatea destoinică a părinților slujitori din parohia „Sfîntul Nicolae" Onești „Sfîntul Sinod și noi, ierarhii Bisericii strămoșești, ne bucurăm cînd observăm multă grijă față de suflet și față de sfintele lui Dumnezeu locașuri atît din partea preoților cît și a păstoriților lor. Este bine să nu uităm că noi ne-am născut români și creștini în același timp. De-a lungul timpului, poporul nostru a rămas un popor evlavios, curat, păstrînd datinile, limba și credința, care ne-a lăsat-o Mîntuitorul Hristos".

În continuare, Prea Sfinția Sa a explicat credincioșilor rolul pe care îl are Biserica în calitate de organ al sfințirii și mîntuirii oamenilor. Amintind cuvintele patristice: „Cine nu are Biserica de mamă nu poate avea pe Dumnezeu ca Tată" (Sfîntul Ciprian), Prea Sfințitul Eftimie a arătat că Biserica este o „școală a sufletului" fiindcă aici creștinul învață să trăiască cu Hristos, Care ne-a lăsat o singură Biserică sfîntă, sobornicească și apostolească. Mai departe, P. S. Sa a explicat însușirile Bisericii.

Trecînd la pericopa evanghelică a Duminicii a XX-a după Rusalii, în care ni se relatează învierea de către Mîntuitorul Hristos a fiului văduvei din Nain, P. S. Eftimie a ales ca temă principală grija creștinului față de suflet și datoria lui de a rîndui bine cele pămîntești pentru viața de dincolo. Nu se cunoaște de nimeni ceasul sfîrșitului vieții, așa cum nu l-a cunoscut nici fiul văduvei din Nain despre care evanghelistul spune că a murit foarte tînăr. Viața este darul lui Dumnezeu ce își are însemnătatea lui. Ea trebuie să fie, în esență, o cale a creștinului spre desăvîrșire (Matei 5, 48) prin împlinirea poruncilor lui Dumnezeu: a iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele (Matei 22, 33-39). În continuare s-a stăruit asupra datoriei creștinului de a se feri de păcat și de a-și îmbrăca sufletul cu haina virtuților care-l arată pe credincios bineplăcut înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor.

Încheind cuvîntul său, P. S. Episcop Eftimie a reamintit celor prezenți responsabilitatea de a munci cu abnegație pentru binele patriei și societății românești.

La sfîrșit s-a oficiat un polihroniu.

SFINȚIREA BISERICII „SFINȚII VOIEVOZI" PAROHIA VALEA ARINILOR, PROTOPOPIATUL MOINEȘTI, JUDEȚUL BACĂU

Duminică, 29 octombrie 1989, Prea Sfințitul Episcop Eftimie a oficiat slujba de sfințire a bisericii „Sfinții Voievozi" din parohia Valea Arinilor, protopopiatul Moinești, județul Bacău. P. S. Eftimie a fost întîmpinat, la sosire, de un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Prot. Petru Todeancă.

Cu sprijinul și binecuvîntarea P. S. Eftimie, prin osîrdia P. C. Pr. paroh Petru Todeancă și cu contribuția însemnată a enoriașilor între anii 1987 și 1989, la această biserică s-au întreprins lucrări de reparație și pictură.

Oficiindu-se tîrnosirea bisericii, a urmat slujba Sfintei Liturghii. După apolis, P. C. Prot. Petru Todeancă a adresat un călduros cuvînt de bun venit P. S. Eftimie și a prezentat darea de seamă cu privire la desfășurarea lucrărilor întreprinse pentru înfrumusețarea bisericii. Arătînd că Biserica străbună a avut de îndeplinit o misiune și un rol însemnat pentru împlinirea aspirațiilor cele mai înalte ale poporului nostru — pentru care și marele poet Mihai Eminescu o numește „maica neamului românesc" —, părintele paroh a spus că aceasta este și datoria sfîntă a oricăruia dintre fiii Bisericii noastre de a continua lucrarea înaintașilor.

În continuare a luat cuvîntul P. S. Episcop Eftimie, care a spus printre altele: „Bunul Dumnezeu a rînduit să poposim astăzi în aceste locuri și ne bucură în chip deosebit faptul că avem posibilitatea să ne convingem încă o dată de vrednicia, dragostea față de Biserică și credința strămoșească a fiilor acestor plaiuri. Într-adevăr așa cum s-a exprimat părintele Todeancă, ziua de astăzi va rămîne mult timp în memoria tuturor, a credincioșilor și a sfinților slujitori care au luat parte la sfînta slujbă de sfințire a acestei frumoase biserici. Aceasta, pentru că sfințirea unei biserici nu numai că este impresionantă în sine însăși dar ea ne arată locul și rostul pe care-l are biserica în viața credincioșilor, pe calea mîntuirii. Sfințirea și mîntuirea creștinului nu poate avea loc decît în Biserică. „În afară de Biserică nu există mîntuire" (Sfîntul Ciprian) pentru că numai în acest așezămînt dumnezeiesc lucrează Hristos prin Duhul Său cel Sfînt în Sfintele Taine și ierurgiile săvîrșite de slujitorii consacrați prin Taina Hirotoniei".

P. S. Eftimie a precizat importanța fiecăreia dintre cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii în lucrarea de sfințire și mîntuire a creștinului.

Explicînd pericopa evanghelică a Duminicii a XXIV-a după Rusalii, P. S. Eftimie a stăruit asupra tăriei credinței de care au dat dovadă, spre binele lor, Iair și femeia bolnavă de scurgere de sînge. Sfîntul Apostol Pavel ne arată că prin credință se cunosc și se primesc adevărurile mîntuitoare (Evrei 11, 1); credința este atît dar al lui Dumnezeu, cît și lucrare a creștinului. Este dar dumnezeiesc deoarece în sufletul fiecărui om care primește Sfîntul Botez, se aprinde lumina credinței care să-l călăuzească pe calea mîntuirii. Este și lucrarea creștinului fiindcă acea candelă a credinței aprinsă la Botez, el trebuie să se silească să nu o stingă căzînd în întunecimea păcatelor. P. S. Eftimie a îndemnat pe credincioși să ducă o viață curată, de rugăciune și fapte bune, luminată de harul credinței și al sfințeniei.

P. S. Eftimie a oferit P. C. Prot. P. Todeancă distincția de iconom stavrofor.

A urmat îndătinatul polihroniu.

Pr. C. LEONTE

METROPOLIE DE LA MOLDAVIE ET DE SUCEAVA

Revue officielle de l'Archevêché de Jassy
et de l'Evêché de Roman et de Huşi

ANNÉE LXVe No. 4 — 6 juillet — décembre 1989

SOMMAIRE

SAINT JOUR DE LA LIBERTÉ

22 Décembre 1989, moment crucial pour la nouvelle histoire de la Roumanie *(P. drd. Gh. PETRARU)* . . . 3

FEUILLES DE CALENDRIER

Feuilles de calendrier (*Archid. Ioachim GIOSANU*) 7

À LA FÊTE DE LA PAIX

† *TEOCTIST, Patriarche de l'Eglise Orthodoxe Roumaine et Métropolite-lieutenant de la Moldavie et de Suceava,* Lettre-pastorale à la Nativité du Seigneur — 1989 11

† *EFTIMIE, Evêque de Roman et de Huşi,* Lettre-pastorale à la Nativité du Seigneur — 1989 17

E T U D E S

† *PIMEN SUCEVEANUL, Evêque-vicaire,* Le monde en icône . 22

P. drd. Gh. PETRARU, Achèvement et sainteté dans la vie chrétienne 33

Florin BUCESCU, Un passionné chercheur de la musique médiévale de Roumanie: Grigore Panţiru 46

H O M É L I E S

P. Theodor DAMIAN, Au IIème Dimanche après la Pentecôte . 62

Hiérom. Iustin NEAGU, Au VIIIème Dimanche après la Pentecôte 67

P. Th. LIFICIU, Au Saint Martyr Pantelimon 68

P. Constantin POPOVICI, Au Dimanche avant l'Elévation de la Sainte Croix 70

Diacre conf. P. I. DAVID, Au XXIVème Dimanche après la Pentecôte. 75

PAGES PATRISTIQUES

Le Saint Cyprian, Sur la tenue des vierges (*Trad. de Hiérom. Constantin CHIRILĂ*) 77

LE JUSTE ENSEIGNEMENT DE L'EGLISE

L'enseignement de l'église de Dieu Père (l'article I du Symbole de la croyance) (*P. prof. Sorin COSMA*) 89

DE SURVEILLANCE A LA CROYANCE ANCESTRALE
ET A L'UNITE NATIONALE

Du passé culturel de Volovăț (*P. D. VALENCIUC*) . . . 94

COMMEMORATIONS

Ion Creangă — Cent ans de son entrée en immortalité *(Gavril ISTRATE)* 99
Centenaire Creangă — Le sentiment d'un devoir *(P. Ioan D. RUSU)* 115
Thèmes et motifs religieux dans l'oeuvre de Ion Creangă *(Prot. M. MOCANU)* 132

MAÎTRES DE L'ENSEIGNEMENT THEOLOGIQUE

Popa Duhu, vérité et légende (1816—1877) *(P. Gabriel COCORA)* 146

NOTES 156

Les Roumains dans l'histoire universelle (série de volumes. Coordonateurs: I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu et V. Cristian) (*Prof. Petru Abrudan)*; **Un livre de logos et vie** *(P. Constantin Hrehor)*; **Quelques éclaircissements sur Matei Eminescu; Chiriac Ciubotariu, l'oncle de Ion Creangă; Constantin — le fils de Ion Creangă** *(I. Zaharia)*.

COMPTES-RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES . 169

Gh. Bratiloveanu et *Pavel Blaj*, **L'Eglise „Saint Elie" — Suceava**, Iași, 66 p. + 36 fig. *(Ion I. Solcanu)*; *Gore Vidal*, **„La Création"**, Ballantine Books, New-York, 1982 *(Prof. Emil Chiosa)*; *Teodor Vârgolici*, **Eminescu et ses grands amis**, București, 1989, 175p. *(P. Constantin Leonte)*.

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

A. — ARCHEVÊCHÉ DE JASSY 176

Les ouvrages de la session de l'Assemblée éparchiale de l'Archevêché de Jassy (*Prot. Anton Frunză*); **15 août au Monastère Putna** (*Chroniqueur*); **Fête de la Très Pieuse Parascheva à la Cathédrale métropolitaine de Jassy** (*Hiérom. Iustin Neagu*); **Fête de la Nativité du Seigneur à la Cathédrale métropolitaine de Jassy** (*Chroniqueur*); **Consécration de l'église „La Résurrection du Seigneur"-Suceava** (*P. V. Irimia*); **Consécration de l'église „Saint Dumitru", paroisse Budeni, comune Dolhasca-Suceava** *(Prot. V. Hrestic)*.

† ENDORMIS DANS LA PAIX DU SEIGNEUR: **Le Protosynkelos Isidor Cora** *(Archid. prof. I. Ivan)*; **Le Prêtre iconome Iancu Ciubotaru** *(Prot. Anton Frunză)*; **Le Moine Gherasim Grumăzescu; Le Moine Teofan Donică** *(Hiérodiacre Timotei Aloanei)*; **Le Prêtre Emil Cotîrgășanu** *(Prot. Gh. Aparaschivei)*; **Le prêtre iconome Vasile Ciornei** (*Prot. Vasile Hrestic)*.

B. — EVÊCHÉ DE ROMAN ET DE HUȘI 187

Consécration de l'église „Saint Nicolae" de municipe Onești, département Bacău; Consécration de l'église „Saints Voievozi", paroisse Valea Arinilor, doyenné Moinești, département Bacău (*P. C. Leonte*).

DE STRAJĂ CREDINȚEI STRĂMOȘEȘTI
ȘI UNITĂȚII NAȚIONALE

Din trecutul cultural al Volovățului *(Pr. D. VALENCIUC)* . 94

C O M E M O R Ă R I

Ion Creangă — O sută de ani de la intrarea sa în nemurire *(Gavril ISTRATE)* 99
Centenar Creangă — Sentimentul unei datorii *(Pr. Ioan D. RUSU)* 115
Teme și motive religioase în opera lui Ion Creangă *(Pr. M. MOCANU)* 132

DASCĂLI AI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI TEOLOGIC

Popa Duhu, adevăr și legendă (1816 — 1877) *(Pr. Gabriel COCORA)* 146

Î N S E M N Ă R I 156

Românii în istoria universală (serie de volume, coordonatori: I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu și V. Cristian) *(Prof. Petru Abrudan)*; O carte despre logos și trăire *(Pr. Constantin Hrehor)*; Unele precizări despre Matei Eminescu; Chiriac Ciubotariu — unchiul lui Ion Creangă; Constantin — fiul lui Ion Creangă *(I. Zaharia)*.

RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 169

Gh. Bratiloveanu și *Pavel Blaj*, Biserica „Sfîntul Ilie"-Suceava, Iași, 1988, 66 p. + 36 fig. (*Ion I. Solcanu*); *Gore Vidal*, „Creația", Ballantine Books, New-York, 1982 (*Prof. Emil Chiosa*); *Teodor Vârgolici*, Eminescu și marii săi prieteni, București, 1989, 175 p. (*Pr. Constantin Leonte*).

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

A. — ARHIEPISCOPIA IAȘILOR 176

Lucrările sesiunii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iașilor *(Prot. Anton Frunză)*; De 15 august la Mănăstirea Putna *(Cronicar)*; Prăznuirea Prea Cuvioasei Parascheva, la Catedrala mitropolitană din Iași *(Ierom. Iustin Neagu)*; Praznicul Nașterii Domnului la Catedrala mitropolitană din Iași *(Cronicar)*; Sfințirea bisericii „Sfînta Înviere"—Suceava (*Pr. V. Irimia)*; Sfințirea bisericii „Sfîntul Dumitru" din parohia Budeni, comuna Dolhasca, județul Suceava *(Prot. V. Hrestic)*.

† CHEMAȚI LA DOMNUL: Protosinghelul Isidor Cora (*Arhid. prof. I. Ivan)*; Preotul iconom Iancu Ciubotaru *(Prot. Anton Frunză)*; Monahul Gherasim Grumăzescu; Monahul Teofan Donică *(Ierodiac. Timotei Aloanei)*; Preotul Emil Cotîrgășanu *(Prot. Gh. Aparaschivei)*; Preotul iconom Vasile Ciornei (*Prot. Vasile Hrestic)*.

B. — EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR 187

Sfințirea bisericii „Sfîntul Nicolae" din municipiul Onești, județul Bacău; Sfințirea bisericii „Sfinții Voievozi", parohia Valea Arinilor, protopopiatul Moinești, județul Bacău (*Pr. C. Leonte*).